

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Kulturrådet:

Ny kulturpolitik

Nuläge och förslag

SOU 1972:66

Statens offentliga utredningar
1972:66
Utbildningsdepartementet

Kulturrådet

Ny kulturpolitik

Del 1: Nuläge och förslag

Stockholm 1972

ISBN 91-38-00215-9

Omslagsbild: Lennart Rodhe
Omslagstypografi: Gudmund Nyström

Göteborgs Offsettryckeri AB, Sthlm 71.359 S

Till statsrådet Ingvar Carlsson

Medvetandet om bristerna i den fysiska miljön har på kort tid ökat och skyddet mot förstöring av jord, luft och vatten är i dag en av de stora samhällsfrågorna. Frågan om arbets- och boendemiljön har väckt intensiv debatt och nödvändiga förbättringar släpar på många håll efter. Fritiden ökar men kan inte av alla utnyttjas till rekreation och förnyelse.

I den totala samhällsmiljön har kulturen hitintills tillmätts en marginell roll. Kulturinstitutionerna är inte sällan främmande för stora grupper. Inom flera kultursektorer är de koncentrerade till ett fåtal orter i landet. Kulturellt skapande anses ofta förbehållet de yrkesarbetande kulturarbetarna. Breda grupper får inte stimulans och möjligheter till egen aktivitet. Den kommersiellt drivna delen av kulturområdet styrs av lönsamhetsbetänkande.

Kulturrådet har fått som sin huvuduppgift att behandla den långsiktiga inriktningen av de statliga åtgärderna på kulturområdet. Därvid har rådet haft att undersöka samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser och föreslå åtgärder som underlättar en samordning.

Kulturrådet föreslår att det fastställs definierade mål för kulturpolitiken. Dessa bör avse hela samhällets insatser. Till det kulturpolitiska området bör föras inte endast de konstnärliga uttrycksformerna utan även andra medier för kommunikation såsom press, radio och television. Målen bör gälla insatserna på både kort och lång sikt.

Ett övergripande mål för kulturpolitiken bör vara att den skall medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö. De konstnärliga uttrycksformerna kan tillsammans med massmedierna belysa samhällets sätt att fungera och därmed behovet av förändringar. Skapande verksamhet i enkla kollektiva former kan ge nya kontakt- och uttrycksmöjligheter i samspelet mellan människor. Kulturpolitiken bör bidra till att forma ett nytt och vidare välfärdsbegrepp.

De kulturpolitiska åtgärderna måste inriktas och utformas med hänsyn till olika gruppers förutsättningar och behov. Barn, ungdomar, pensionärer, barnfamiljer och lågutbildade är alla grupper som kan ställa särskilda krav på uppläggningen av kulturverksamheten. Behovet av åtgärder för handikappade och andra grupper som av olika skäl riskerar att bli isolerade, t ex glesbygdsbefolkning, bör beaktas. Kulturpolitiken måste

på ett helt annat sätt än hittills samordnas med utbildningspolitik, arbetsmarknadspolitik, socialpolitik och invandrarpolitik. Den kulturpolitiska aspekten måste tas in i planeringen av den fysiska miljön. Först på det sättet kan kulturen ge vardagsmiljön ett rikare innehåll.

Rätten att i massmedier och konstnärliga medier fritt få redovisa sin inställning är grundläggande för kulturpolitiken. Den får inte inskränkas därför att ett inlägg i skrift, bild eller på scen är kontroversiellt, samhällskritiskt eller kan förefalla någon motbjudande. En kulturpolitik utan yttrandefrihet är inte värd namnet.

Kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse. Den skall också garantera att äldre tiders kultur inte förstörs utan bevaras och förblir levande.

Kommersiell kulturproduktion och kulturverksamhet är ofta inte inriktad på att åstadkomma mångsidighet och jämn fördelning. Samhället har ett grundläggande ansvar för att främja mångsidighet och spridning när viktiga delar av kulturproduktionen ligger i enskilda händer. Samhället måste minska eller hindra den negativa inverkan marknadsekonomin kan medföra på dessa områden.

De mål för samhällets kulturpolitik som rådet föreslår leder till genomgripande förslag i fråga om samhällets stöd till kulturaktiviteterna i vårt land. Samhällsinsatser på kulturområdet kommer att kräva ökade ekonomiska insatser. Kulturutgifterna utgör endast 0,9 % av statens driftutgifter. I förhållande till de resurser som satsas på andra områden är det inte stora belopp som krävs. De är dock oundgängliga om kulturen skall få möjligheter att bidra till att skapa den bättre samhällsmiljö som är syftet med den nya kulturpolitiken.

Dessa tankegångar och de konsekvenser för statsmakternas och de kommunala organens del som de bör leda till utvecklas i Ny kulturpolitik, rådets huvudbetänkande om kulturpolitikens mål, organisation och finansiering, som härmed överlämnas.

Kulturrådets ledamöter har i sina förslag och bedömningar kommit fram till enighet utom i några delfrågor där olika meningar förs fram.

Stockholm den 16 oktober 1972

Paul Lindblom

Bengt Andersson	*Henry Björinder*	*Rune Blomkvist*
Per Olov Enquist	*Hans-Erland Heineman*	*Elisabet Hermodsson*
Bengt Häger	*Bertil Jansson*	*Bo Lagercrantz*
Gunilla Palmstierna-Weiss	*Rolf Rembe*	*Ragnar Thoursie*
Bo Wallner		

Innehåll

Skrivelse till statsrådet Ingvar Carlsson 3

1 Kulturrådets uppgifter och arbete . 19

1.1 *Kulturrådets uppgifter* 19

1.2 *Behandlingen av mål-, organisations- och finansieringsfrågorna* . 21

1.3 *Utredningsarbetet* 23

1.4 *Handläggningen av betänkandet* . 24

1.5 *Kulturrådets fortsatta arbete* ... 25

2 Kulturverksamhetens nuvarande organisation och finansiering 27

2.1 *Uppläggning av kapitlet* 27

2.2 *Den statliga kulturorganisationen* 28

2.2.1 Riksdagens roll 28

2.2.2 Regeringens uppgifter inom kulturområdet .. 28

2.2.3 Kulturrådet och utredningar 31

2.2.4 Förvaltningsorgan och institutioner 31

2.2.4.1 Teater, dans och musik 31

2.2.4.2 Film 33

2.2.4.3 Konst, museer och utställningsverksamhet .. 33

2.2.4.4 Folkbibliotek och litteratur 34

2.2.4.5 Fördelning av kulturarbetarersättningar och stipendier 35

2.2.4.6 Folkbildning och ungdomsverksamhet 35

2.2.4.7 Kulturminnesvård 36

2.2.4.8 Arkivväsendet 36

2.2.5 Utbildning inom kulturområdet 36

2.2.6 Myndigheter och utredningar utanför kulturområdet som behandlar kulturfrågor 37

2.3 *Landstingen och den regionala kulturverksamheten* 40

2.3.1 Län och landsting 40

2.3.2 Landstingens kulturorganisation 40

2.3.3 Regionalt arbetande kulturinstitutioner 41

2.3.4 Landstingens stöd till föreningslivet på kulturområdet och till kulturarbetarna 41

2.3.5 Landstingen och den lokala kulturverksamheten 42

2.3.6 Kultur inom landstingens egna institutioner 42

2.3.7 Svenska landstingsförbundet och dess arbetsgrupp för kulturfrågor . 42

2.4 *Kommunerna och den lokala kulturverksamheten* 43
2.4.1 Kommunernas kulturorganisation 43
2.4.2 Lokala kulturinstitutioner 44
2.4.3 Kommunernas stöd till föreningslivet på kulturområdet samt till kulturarbetarna 45
2.4.4 Samordning av centralt, regionalt och lokalt utbud 45
2.4.5 Kulturell verksamhet inom skolan och andra kommunala institutioner 46
2.4.6 Svenska kommunförbundet och dess kulturdelegation 46

2.5 *Frivilligt folkbildningsarbete* . . . 47
2.5.1 Allmänt 47
2.5.2 Organisationsstruktur . 47
2.5.2.1 Skolöverstyrelsen 47
2.5.2.2 Folkbildningsförbundet 48
2.5.2.3 Länsbildningsförbunden 48
2.5.2.4 Studieförbunden 49
2.5.3 Studiecirkelverksamheten 50
2.5.4 Föreläsningsverksamheten 51
2.5.5 Kursverksamhet 51
2.5.6 Experiment inom konst- och kulturområdet . . . 52
2.5.7 Folkhögskolan 52

2.6 *Lokalhållande organisationer* . . 53
2.6.1 Folketshusrörelsen . . . 53
2.6.2 Folkparksrörelsen 54
2.6.3 Våra Gårdar 54
2.6.4 Bygdegårdarnas riksförbund 55
2.6.5 Andra lokalhållande organisationer 55

2.7 *Fackliga organisationer* 56
2.7.1 De fackliga huvudorganisationerna och deras medlemsförbund 56
2.7.1.1 Landsorganisationen (LO) och dess medlemsförbund 56
2.7.1.2 Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och dess medlemsförbund . 57
2.7.1.3 Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och dess medlemsförbund 58
2.7.2 Fackliga organisationer utanför huvudorganisationerna 58
2.7.3 Klys 58
2.7.4 Arbetsgivareorganisationer inom kulturområdet 59

2.8 *Producent- och förmedlingsorgan* 60
2.8.1 Organisationsförmedlingar 60
2.8.2 Centrumbildningar . . . 61
2.8.2.1 Författarcentrum 61
2.8.2.2 Filmcentrum 62
2.8.2.3 Teatercentrum 62
2.8.2.4 Konstnärscentrum . . . 63
2.8.2.5 Musikcentrum 70 63
2.8.2.6 Danscentrum 63

2.9 *Vissa organisationer av rikskaraktär* 64
2.9.1 Teater- och dansområdet 64
2.9.1.1 Svenska riksteatern . . . 64
2.9.1.2 Andra organisationer på teater- och dansområdet 65
2.9.2 Musikområdet 65
2.9.3 Konst-, konsthantverks- och hemslöjdsområdena 65
2.9.4 Musei-, hembygds- och fornminnesområdet . . . 67
2.9.5 Litteraturområdet 67
2.9.6 Foto- och filmområdet . 67
2.9.7 Skådebanan 67

2.10 *Sveriges Radio* 69
2.10.1 Allmänna förutsättningar för Sveriges Radios

verksamhet 69
2.10.1.1 Allmänna riktlinjer för rundradioverksamheten 69
2.10.1.2 Radiolagen 69
2.10.1.3 Radioansvarighetslagen . 70
2.10.1.4 Avtalet mellan staten och Sveriges Radio ... 70
2.10.1.5 Radionämnden 70
2.10.2 Sveriges Radios organisation 70
2.10.3 Sveriges Radios verksamhet 71
2.10.4 Principerna för finansieringen av Sveriges Radios verksamhet 71
2.10.5 Pågående statliga utredningar på radioområdet . 72

2.11 *Privat driven kulturverksamhet* . 73

2.12 *Utgifter för kulturändamål under 1960-talet* 76
2.12.1 Avgränsningar och beräkningsmetodik 76
2.12.2 Offentliga kulturutgifter 76
2.12.2.1 Utgifternas fördelning på stat, landsting och kommuner 76
2.12.2.2 Statliga driftutgifter .. 77
2.12.2.3 Landstingens driftutgifter 79
2.12.2.4 Kommunernas driftutgifter 81
2.12.2.5 Driftutgifterna för kultur i olika län 81
2.12.2.6 Driftutgifternas fördelning på kultursektorer . 85
2.12.2.7 Investeringar 91
2.12.3 Privata kulturutgifter .. 92
2.12.3.1 Individernas kulturutgifter 92
2.12.3.2 Företagens kulturutgifter samt fonder 94
2.12.4 Jämförelser mellan de offentliga driftutgifterna för kultur och individernas kulturutgifter 95
2.12.5 Vissa jämförelser mellan kostnader, personal och publik 96
2.12.5.1 Syftet med jämförelserna 96
2.12.5.2 Utgifter, personal och besök 96
2.12.5.3 Personalutvecklingen inom institutionerna .. 97
2.12.6 Finansiering av folkbildningsorganisationernas verksamhet 100

3 Kulturpolitik utomlands 103

3.1 *Svensk kulturpolitik mot internationell bakgrund* 103

3.2 *Internationellt kulturpolitiskt samarbete* 104

3.3 *Mål för samhällets kulturpolitik i andra länder* 106
3.3.1 Venedigkonferensens resolutioner 106
3.3.2 Måldiskussionen i vissa stater 107

3.4 *Vissa kulturinstitutioner* 109
3.4.1 Teaterinstitutioner ... 109
3.4.2 Musikinstitutioner 111
3.4.3 Folkbibliotek 111

3.5 *Fri skapande verksamhet* 113

3.6 *Organisation* 114
3.6.1 Departement 114
3.6.2 Centrala organ vid sidan om departementen ... 115
3.6.3 Regional organisation . 116
3.6.4 Lokal organisation ... 117

4 Målen för samhällets kulturpolitik . 119

4.1 *Begreppet kulturpolitik* 119

4.2 *Tidiga kulturpolitiska initiativ* . . 121
4.2.1 De första statliga åtgärderna 121
4.2.2 Perioden 1932–1957 . 121

4.3 *1961 års kulturpolitiska handlingsprogram* 124
4.3.1 Det enda statliga kulturprogrammet 124
4.3.2 Det ökade politiska intresset kring kulturfrågorna åren 1958–1960 . 124
4.3.3 Formerna för statens stöd 126
4.3.4 Programpunkterna . . . 127
4.3.5 Innebörden av propositionens principiella avsnitt 127

4.4 *De statliga kulturpolitiska reformerna under 1960-talet* 130
4.4.1 Olika aspekter på 1960-talet 130
4.4.2 De kulturpolitiska besluten 130
4.4.3 Krav på utredning om kulturpolitikens långsiktiga inriktning 132
4.4.4 Resurserna för den statliga kulturpolitiken . . . 134
4.4.5 Sektorsavgränsade utredningar och försök 135
4.4.5.1 Utredningarnas allmänna inriktning 135
4.4.5.2 Konsertbyråutredningen 136
4.4.5.3 1965 års musei- och utställningssakkunniga . . 137
4.4.5.4 Litteraturutredningen . 138
4.4.5.5 Filmutredningen 139
4.4.5.6 Radio och TV 139
4.4.5.7 Stöd till producentkooperativa organ 141
4.4.5.8 Stöd till utvecklingsarbete inom folkrörelseorganisationer 141
4.4.6 Förändringar av kulturorganisationen 142

4.5 *Krav i den kulturpolitiska debatten under 1960-talet* 143
4.5.1 Debatten om metod- och organisationsfrågor under första hälften av 1960-talet 143
4.5.2 Principdebatten om kulturen under 1960-talets senare del 144

4.6 *Kulturarbetarkrav i fråga om stipendier och ersättningar under 1960-talet* 148

4.7 *Aktuella kulturpolitiska program* 150
4.7.1 De politiska partiernas aktuella kulturpolitiska program 150
4.7.1.1 Inledning 150
4.7.1.2 Vänsterpartiet kommunisterna 150
4.7.1.3 Socialdemokratiska partiet 151
4.7.1.4 Centerpartiet 152
4.7.1.5 Folkpartiet 152
4.7.1.6 Moderata samlingspartiet 153
4.7.1.7 Sammanfattning 153
4.7.2 Aktuella kulturpolitiska program utformade inom de fackliga huvudorganisationerna 154
4.7.2.1 Kulturaktivt samhälle . 154
4.7.2.2 Fackföreningsrörelsen och kulturen 155

4.8 *Bakgrundsfakta för kulturpolitisk planering* 157
4.8.1 Användningen av fritiden 157
4.8.2 Befolkningsstrukturen och vissa socio-ekonomiska förhållanden . . . 159

4.9 *Behovet av en ny kulturpolitik* . 161

4.10 *Allmänna krav på en ny målformulering* 163
4.10.1 Statsmakterna bör fastställa allmänna mål för kulturpolitiken 163

4.10.2 Målen bör avse hela samhällets kulturpolitiska insatser 163
4.10.3 Målen bör omfatta kulturområdet i dess helhet 164
4.10.4 Målen bör inrymma alla de viktigare motiven för samhällsinsatser 166
4.10.5 Målen bör gälla både de kortsiktiga och långsiktiga insatserna 166
4.10.6 Man bör kunna följa upp i vad mån målen förverkligas 166

4.11 *Förslag till bestämning av det kulturpolitiska området* 168
4.11.1 Kulturbegreppet 168
4.11.2 Avgränsningen av det kulturpolitiska området. 169

4.12 *Sammanfattning av kulturrådets förslag till mål för samhällets kulturpolitik* 171

4.13 *Det övergripande målet för samhällets kulturpolitik* 172

4.14 *Decentralisering* 174

4.15 *Samordning och differentiering* . 176

4.16 *Gemenskap och aktivitet* 180

4.17 *Yttrandefrihet* 182

4.18 *Konstnärlig förnyelse* 184

4.19 *Bevarandet av äldre kultur* 186

4.20 *Samhällets ansvar* 187

5 Kulturområdets struktur 189

5.1 *Verksamhetsformerna* 189

5.2 *Enskilt skapande* 193

5.3 *Fritt kollektivt skapande* 195

5.4 *Institutionernas verksamhet* ... 197

5.5 *Radio och television* 201

5.6 *Privat driven kulturverksamhet* . 205

5.7 *Utbildningsväsendet och kulturen* 210

5.8 *Kulturområdets struktur i framtiden* 213

6 De samhällsstödda kulturinstitutionernas organisation och verksamhetsformer 215

6.1 Begreppet kulturinstitution ... 215
6.1.1 Ledning 215
6.1.2 Samhällsfinansiering .. 216
6.1.3 Personal 216
6.1.4 Verksamhet 216
6.1.5 Lokaler 216
6.1.6 Förändringar inom institutionerna 216

6.2 *Ansvaret för kulturinstitutionerna* 218
6.2.1 Olika intressen bakom institutionerna 218
6.2.2 Institutionernas yttrandefrihet 219
6.2.2.1 Den allmänna diskussionen om institutionernas frihet 219
6.2.2.2 Riksdagsrevisorernas skrivelse om den statliga utställningsverksamheten 220
6.2.2.3 Kulturrådets allmänna syn 223
6.2.2.4 Reglering av yttrandefriheten i grundlagsform . 224
6.2.3 Företagsform 225
6.2.3.1 Statlig myndighet – kommunal förvaltning . 226
6.2.3.2 Ekonomisk eller ideell förening 227

6.2.3.3 Aktiebolag 227
6.2.3.4 Stiftelse 228
6.2.4 Ansvarsfördelningen inom institutionen ... 229
6.2.4.1 Styrelsens uppgift 229
6.2.4.2 Styrelsens sammansättning 230
6.2.4.3 Samrådsorgan inom institutionerna 231
6.2.4.4 Chefens ansvar 232
6.2.4.5 Personalens ansvar ... 232

6.3 *Teater- och dansinstitutioner* .. 234
6.3.1 Allmänt 234
6.3.2 Teatrarnas nuvarande organisation och målsättning 234
6.3.3 Verksamhetens nuvarande omfattning och inriktning 235
6.3.3.1 Verksamhetens totala omfattning 235
6.3.3.2 Inriktning mot speciella publikgrupper 237
6.3.3.3 Den geografiska spridningen 239
6.3.3.4 Inställning till regional verksamhet 244
6.3.3.5 Inställning till samarbete med Sveriges Radio ... 245
6.3.3.6 De fasta teatrarnas nuvarande samarbete med fria teatergrupper 245
6.3.4 Grunddragen i kulturrådets förslag rörande teatersektorn 245
6.3.5 Förslag om inrättande av länsteatrar 245
6.3.5.1 Allmänt 245
6.3.5.2 Länsteatrarnas ledning . 246
6.3.5.3 Länsteatrarnas finansiering 247
6.3.5.4 Utvecklingstakten 247
6.3.6 Förslag rörande Riksteaterns förändrade roll .. 248
6.3.7 Förslag rörande de statliga teatrarna 249
6.3.7.1 De statliga teatrarnas uppgifter 249
6.3.7.2 Turnéverksamhet 250
6.3.7.3 Distribution genom etermedier 251
6.3.7.4 De statliga teatrarnas organisation 251
6.3.8 Förslag rörande teatrarnas samarbete med Sveriges Radio 253
6.3.9 Förslag rörande ökad teaterverksamhet för vissa publikgrupper 255
6.3.9.1 Barn- och ungdomsteater 255
6.3.9.2 Uppsökande teater ... 256
6.3.10 Förslag rörande ökade insatser för musikteater och danskonst 257
6.3.10.1 Särskilda åtgärder för danskonsten 257
6.3.10.2 Särskilda åtgärder inom musikteaterns område . 258
6.3.10.3 Teater- och musikrådets utredning av vissa frågor inom musikteater och danskonst 259
6.3.11 Förslag rörande teatrarnas samverkan med fria grupper 259

6.4 *Musikinstitutioner* 260
6.4.1 Allmänt 260
6.4.2 Omfattning och inriktning av symfoniorkestrarnas nuvarande verksamhet 261
6.4.2.1 Organisation och målsättning 261
6.4.2.2 Verksamhetens omfattning 261
6.4.2.3 Inriktning mot speciella publikgrupper 262
6.4.2.4 Den geografiska spridningen 262
6.4.2.5 Inställning till regional verksamhet 263
6.4.2.6 Samarbete med radio och TV 263
6.4.3 Rikskonserters nuvarande verksamhet 265

6.4.4 Musikinstitutionernas nuvarande samarbete med fria grupper 266
6.4.5 Regionmusikorganisationen 266
6.4.6 Teater- och orkesterrådets utredning om orkesterorganisationen .. 267
6.4.7 Grunddragen i kulturrådets förslag rörande musiksektorn 268
6.4.8 Förslag rörande uppgifter och organisation för den yrkesmässiga musikverksamheten 269
6.4.9 Synpunkter och förslag rörande regionmusikens framtida roll 271
6.4.10 Förslag rörande Rikskonserters förändrade roll 272
6.4.10.1 Rikskonserters huvuduppgifter 272
6.4.10.2 Skolkonserter 272
6.4.10.3 Musik för Ungdom ... 272
6.4.10.4 Allmänna konserter ... 273
6.4.10.5 Interna konserter 273
6.4.10.6 Stöd till lokala musikaktiviteter 273
6.4.10.7 Rikskonserters regionala organ 273
6.4.11 Förslag rörande orkestrarnas samarbete med Sveriges Radio 273
6.4.12 Förslag om ökad inriktning av orkestrarnas verksamhet för vissa publikgrupper 274
6.4.13 Behovet av åtgärder för elektronisk musik 274
6.4.14 Kyrkomusikerorganisationen 275
6.4.15 Förslag rörande samverkan mellan musikinstitutionerna och det fria musiklivet 275

6.5 *Musei- och utställningsinstitutionerna* 276
6.5.1 MUS 65:s utredningsarbete 276
6.5.2 Nuläge 276
6.5.3 Kulturrådets synpunkter på musei- och utställningssektorn 277
6.5.3.1 Målfrågor 277
6.5.3.2 Organisatoriska konsekvenser av målen 278

6.6 *Folkbiblioteken* 281
6.6.1 Litteraturutredningens arbete 281
6.6.2 Folkbibliotekens nuvarande organisation och målsättning 281
6.6.3 Folkbibliotekens nuvarande verksamhet 282
6.6.4 Länsbibliotekens nuvarande verksamhet 283
6.6.5 Kulturrådets synpunkter på folkbiblioteken 284

6.7 *Folkets park och Folkets hus* .. 288
6.7.1 Allmänt 288
6.7.2 Folkets park 288
6.7.2.1 Nuvarande verksamhet . 288
6.7.2.2 Synpunkter och förslag rörande Folkets park .. 289
6.7.3 Folkets hus 290
6.7.3.1 Nuvarande verksamhet . 290
6.7.3.2 Synpunkter och förslag rörande Folkets hus .. 291

6.8 *Information och publikkontakt* . 293
6.8.1 Bakgrund 293
6.8.1.1 Institutionernas information och publikrekrytering 293
6.8.1.2 Skådebanan 294
6.8.1.3 Riksteaterns publikarbete 297
6.8.1.4 Konstfrämjandets ombudsorganisation 298
6.8.1.5 Folkbildningsorganisationernas och det övriga föreningslivets insatser . 298
6.8.1.6 Sammanfattning av det hittillsvarande publikar-

betet 299
6.8.2 Synpunkter och förslag . 299
6.8.2.1 Allmänt 299
6.8.2.2 Informationsvägar och arbetsmetoder 300
6.8.2.3 Behovet av en gemensam kontakt- och informationsfunktion 301
6.8.2.4 Det praktisk-ekonomiska arrangörskapet 302
6.8.2.5 Sammanfattning av kulturrådets förslag 302
6.8.2.6 Organisatoriska frågor . 303

6.9 *Samarbete mellan institutioner inom olika sektorer av kulturområdet* 305
6.9.1 Vägar att främja ett samarbete 305
6.9.2 Samarbetet mellan Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar . . 305

7 Fri kollektiv skapande verksamhet . 309

7.1 *Avgränsning och materialinsamling* 309
7.1.1 Definition 309
7.1.2 Material för beskrivningen av nuvarande förhållanden 310

7.2 *Teater* 312
7.2.1 Barn- och ungdomsteater 312
7.2.1.1 Allmänt 312
7.2.1.2 Den kommunala barn- och ungdomsteatern . . 312
7.2.2 Studieförbundens teaterverksamhet 313
7.2.2.1 Allmänt 313
7.2.2.2 Studiecirklar i teater . . 314
7.2.2.3 Teater i fritidsgrupp och andra arbetsformer . . . 314
7.2.2.4 Fasta teatergrupper . . . 314
7.2.2.5 Studieförbundens behov och önskemål 315
7.2.3 Folkhögskolor med teaterundervisning 315
7.2.4 Fria teatergrupper 315
7.2.4.1 Teaterforum 315
7.2.4.2 Studentteatern 316
7.2.4.3 Teatercentrum 316
7.2.4.4 Bygde- och krönikespel 317

7.3 *Dans* 318
7.3.1 Allmänt 318
7.3.2 Den kommunala dansundervisningen 318
7.3.3 Studieförbundens verksamhet inom dansområdet 319
7.3.3.1 Studiecirklar i dans . . . 319
7.3.3.2 Dans i fritidsgrupp och andra arbetsformer . . . 319
7.3.3.3 Dansframträdanden för publik 320
7.3.3.4 Studieförbundens behov och önskemål 320
7.3.4 Folkdanslagen och Svenska ungdomsringen för bygdekultur 320
7.3.5 Den privata dansundervisningen 321

7.4 *Musik* 322
7.4.1 Den kommunala musikskolan 322
7.4.2 Studieförbundens musikverksamhet 323
7.4.2.1 Allmänt 323
7.4.2.2 Studiecirklar i musik . . 323
7.4.2.3 Musik i fritidsgrupp och andra arbetsformer . . . 325
7.4.2.4 Musikframträdanden för publik 325
7.4.2.5 Studieförbundens behov och önskemål 326
7.4.3 Folkhögskolor med musikundervisning 326
7.4.4 Körer, orkestrar och andra musikgrupper . . 326
7.4.4.1 Symfoniorkestrar 326
7.4.4.2 Övriga instrumentalensembler utom jazz- och popgrupper 328

7.4.4.3 Jazzgrupper 329
7.4.4.4 Popgrupper 330
7.4.4.5 Spelmansgrupper 331
7.4.4.6 Körer 331
7.4.5 Övrig verksamhet 333

7.5 *Konst och konsthantverk* 334
7.5.1 Studieförbundens verksamhet inom området konst 334
7.5.2 Studieförbundens verksamhet inom området konsthantverk 335
7.5.2.1 Allmänt 335
7.5.2.2 Studiecirklar i konsthantverk 336
7.5.2.3 Konsthantverk i fritidsgrupp och andra arbetsformer 336
7.5.2.4 Utställningar av konsthantverk 336
7.5.2.5 Studieförbundens behov och önskemål 336
7.5.3 Folkhögskolor med undervisning i konst och konsthantverk 336
7.5.4 Hemslöjd 337
7.5.5 Övrig verksamhet 337

7.6 *Foto och film* 338
7.6.1 Studieförbundens verksamhet inom foto- och filmområdet 338
7.6.2 Andra organisationer på foto- och filmområdet . 339
7.6.3 Övrig verksamhet 339

7.7 *Särskilda verksamhetsformer* ... 341
7.7.1 Integrerade arbetsformer 341
7.7.2 Gemenskapsgrupper och aktionsgrupper 341

7.8 *Sammanfattning av nuvarande förhållanden* 343
7.8.1 Allmänt 343
7.8.2 Verksamhetens omfattning 343
7.8.2.1 Kommunernas verksamhet 343
7.8.2.2 Studieförbundens verksamhet 344
7.8.2.3 Folkhögskolan 345
7.8.2.4 Övrig verksamhet 345
7.8.2.5 Total omfattning 346
7.8.3 Samhällets ekonomiska insatser 347

7.9 *Utgångspunkter för förslagen* .. 348

7.10 *Förslag beträffande icke yrkesmässig verksamhet* 350
7.10.1 Grunddragen i förslagen. 350
7.10.2 Kommunal verksamhet . 351
7.10.3 Föreningsverksamhet och fristående grupper . 354
7.10.3.1 Studiecirkelstödet 354
7.10.3.2 Andra former av verksamhetsbidrag 357
7.10.3.3 Lokaler och utrustning 359
7.10.3.4 Ledartillgång och ledarutbildning 360
7.10.3.5 Metodutveckling 361
7.10.3.6 Stöd till handikappades kulturella verksamhet . 361
7.10.3.7 Centrala organisationer . 362

7.11 *Förslag beträffande yrkesmässigt arbetande fria grupper* 365

7.12 *Förslag beträffande kulturarrangemang utanför institutionerna* .. 369

8 Kulturverksamhetens framtida organisation 371

8.1 *Utgångspunkter* 371
8.1.1 Allmänt 371
8.1.2 Konsertbyråutredningens synpunkter 372
8.1.3 TCO-utredningens förslag 373
8.1.4 Synpunkter från LO:s arbetsgrupp för kulturfrågor 374
8.1.5 Svenska kommunförbundets rekommenda-

tioner beträffande den lokala kulturorganisationen 375

8.2 *Motiv för organisatoriska förändringar* 377
8.2.1 En mer målinriktad verksamhet 377
8.2.2 Bättre långtidsplanering . 377
8.2.3 Bättre samordning av samhällsorganens insatser inom kulturområdet . 378
8.2.4 Ökad samverkan mellan samhällsorganen på kulturområdet och förenings- och organisationslivet 378
8.2.5 Ökad samverkan mellan kulturområdet och andra samhällsområden . . . 379
8.2.6 Decentralisering och vidgat medinflytande 379
8.2.7 Ökad utvecklingsverksamhet 380

8.3 *Grunddragen i den framtida kulturorganisationen* 381

8.4 *Den lokala kulturorganisationen* 384
8.4.1 Allmänt 384
8.4.2 De lokala kulturuppgifterna 384
8.4.3 Kommunernas arbetsuppgifter och organisation på kulturområdet . 385
8.4.4 Föreningslivets uppgifter och organisation på kulturområdet 387
8.4.5 Samverkan lokalt 387
8.4.5.1 Uppgifterna 387
8.4.5.2 Samarbetsformerna . . . 390
8.4.5.3 Samarbetet i stora kommuner 391

8.5 *Den regionala kulturorganisationen* 393
8.5.1 Allmänt 393
8.5.2 Länen som geografisk enhet för den regionala kulturverksamheten . . 393
8.5.3 De regionala samhällsorganens arbetsuppgifter och organisation på kulturområdet 394
8.5.4 Länsinstitutionerna . . . 395
8.5.5 Samverkan på länsplanet 396
8.5.5.1 Uppgifterna 396
8.5.5.2 Samarbetsformerna . . . 397

8.6 *Den centrala kulturorganisationen* 399
8.6.1 Motiv för förändringar . 399
8.6.2 Pågående utredningsarbete 400
8.6.3 En ny organisationsstruktur 400
8.6.3.1 Departementsorganisationen 400
8.6.3.2 Ett centralt organ för rådgivning, utredning och statsbidragsprövning . . 402
8.6.3.3 Sektorer utanför det nya kulturrådets direkta ansvarsområde 403
8.6.4 Akademiernas roll 407
8.6.5 Det nya kulturrådets ansvarsområde 408
8.6.5.1 Teater, dans, musik och film 408
8.6.5.2 Litteratur och bibliotek . 409
8.6.5.3 Konst, museer och utställningsverksamhet . . 412
8.6.6 Det nya kulturrådets uppgifter 413
8.6.6.1 Målfrågor 413
8.6.6.2 Planering 414
8.6.6.3 Rådgivnings- och utredningsverksamhet samt statsbidragsprövning . . 414
8.6.6.4 Samarbetet med centrala kulturinstitutioner . . . 416
8.6.6.5 Samverkan med statliga organ inom övriga sektorer av kulturområdet samt inom ungdoms- och idrottsområdena 417
8.6.6.6 Samverkan med arbetsförmedlingen inom kul-

turområdet 418
8.6.6.7 Samverkan med statliga organ utanför kulturområdet 419
8.6.6.8 Samverkan med Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet 419
8.6.6.9 Samverkan med organisationslivet 419
8.6.6.10 Samarbete med regionala och kommunala kulturorgan 420
8.6.6.11 Kontakt med forskningsorgan 421
8.6.6.12 Kontakt med den privata delen av kulturområdet 421
8.6.6.13 Informationsverksamhet 422
8.6.6.14 Handläggning av byggnadsärenden 422
8.6.7 Det nya kulturrådets sammansättning och organisation 423
8.6.7.1 Kulturrådet 423
8.6.7.2 Nämnder 423
8.6.7.3 Kansli 425
8.6.7.4 Inrättandet av rådet .. 425

9 Lokaler för kultur- och föreningsverksamhet 427

9.1 *Nuvarande förhållanden och pågående reformarbete* 427
9.1.1 Samhällsägda lokaler .. 427
9.1.1.1 Kommunerna 427
9.1.1.2 Landstingen 428
9.1.1.3 Staten 428
9.1.2 Föreningsägda lokaler . 429
9.1.3 Kyrkor och samfundslokaler 429
9.1.4 Andra lokaler lämpade för kulturverksamhet .. 429
9.1.5 Statligt stöd till lokaler lämpade för kulturverksamhet 429
9.1.6 Vissa utredningar angående lokalfrågorna ... 430
9.1.7 Samlingslokalutredningen 431

9.2 *Synpunkter och förslag i lokalfrågorna* 433
9.2.1 Lokaler för olika typer av verksamhet 433
9.2.2 Lokaler i olika miljöer . 434
9.2.2.1 Närlokaler 434
9.2.2.2 Centrumlokaler 434
9.2.3 Samlokalisering och dubbelutnyttjande av lokaler 435
9.2.4 Planering, förvaltning och finansiering av lokaler 436
9.2.4.1 Allmänt 436
9.2.4.2 Statliga insatser 437

10 Samhällets ekonomiska insatser 441

10.1 *De ekonomiska insatserna i dag*. 441

10.2 *Det samhällsekonomiska utrymmet för kulturinsatser* 443

10.3 *Kostnadsfördelningen mellan stat och kommun* 447
10.3.1 Ansvarsfördelningen . 447
10.3.2 Kostnadsfördelningen 448

10.4 *Fasta bidrag och medel för tillfälliga insatser* 452
10.4.1 Allmänna krav på statsbidragssystemen 452
10.4.2 Medel för tillfälliga insatser 453
10.4.3 Förslaget om en statlig kulturfond 454

10.5 *Statliga organ och institutioner* 456
10.5.1 Det nya kulturrådet . 456
10.5.2 Anslagen till de statliga kulturinstitutionerna 457

10.5.3 Stöd som fördelas av centrala organ 459
10.5.4 Svenska riksteatern . 462
10.5.5 Operan och Dramatiska teatern 462
10.5.6 Rikskonserter 264
10.5.7 Regionmusiken 264

10.6 *Bidrag till regional och lokal institutionsverksamhet* 466
10.6.1 Nuvarande statsbidrag 466
10.6.1.1 Teatern 466
10.6.1.2 Orkesterverksamhet . 468
10.6.1.3 Länsbiblioteken ... 468
10.6.1.4 Länsmuseerna 469
10.6.2 Behovet av en ny bidragsstruktur 470
10.6.2.1 Bidragsstrukturen på längre sikt 470
10.6.2.2 En förändrad bidragsstruktur för 1970-talet 470
10.6.3 Regionalt samordningsbidrag 470
10.6.4 Statsbidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner 471
10.6.4.1 Bidragsformernas tillämpningsområde ... 471
10.6.4.2 Syftet med statsbidraget 472
10.6.4.3 Bidragets konstruktion 474
10.6.4.4 Kostnaderna för det nya bidragssystemet . 484
10.6.5 Bidrag till länsbibliotek, länecentraler och folkbibliotek 486
10.6.6 Bidrag till folkparksverksamhet m m 486

10.7 *Bidrag till fri kollektiv skapande verksamhet* 488
10.71 Kommunala verksamhet 488
10.7.2 Studiecirkelbidraget . 488
10.7.3 Lokalt aktivitetsstöd 489
10.7.4 Lokaler och utrustning 489
10.7.5 Ledarutbildning och metodutveckling ... 489
10.7.6 Handikappstöd 490
10.7.7 Stöd till centrala organisationer 490
10.7.8 Arrangemangsbidrag 490
10.7.9 De yrkesmässigt arbetande fria grupperna 491
10.7.10 Behovet av samhällsstöd till fri kollektiv skapande verksamhet 492

10.8 *Information och publikkontakt* 495

10.9 *Insatser inom privat drivna kultursektorer* 496

10.10 *Kostnadsnivån för kulturell verksamhet* 499

10.11 *Avgifter inom kulturområdet* . 502
10.11.1 Nuvarande förhållanden 502
10.11.1.1 Avgifternas storlek . 503
10.11.1.2 Prisdifferentiering .. 504
10.11.1.3 Avgifternas andel av totalintäkterna 505
10.11.1.4 Avgifternas betydelse för konsumenterna . 508
10.11.2 Kulturrådets synpunkter på avgiftsfrågorna 508

10.12 *Samhällets kulturutgifter fram till början av 1980-talet, ett förslag till prioritering* 513

Reservationer 520

Bilaga A Kulturrådets ledamöter, sekretariat och experter 526

Bilaga B Enkäter och undersökningar utförda av kulturrådet eller med dess medverkan 527

Bilaga C Till kulturrådet överlämnade handlingar, remisser m m 538

Bilaga D Förteckning över studieförbundens medlemsorganisationer 1.1. 1972 540

Bilaga E Avgränsningar och metoder vid beräkningen av kulturutgifterna .. 543

Bilaga F Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (1963:463) 552

Bilaga G Utkast till kungörelse om statsbidrag till studiecirkelverksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet 557

Bilaga H Utkast till kungörelse om statsbidrag till kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet 561

Bilaga I PM 11.6.1971 utarbetad av Svenska kommunförbundet med "Förslag till principer för kulturförvaltningarnas organisation" 563

Bilaga J Utkast till kungörelse om statsbidrag till verksamhet inom teater-, dans- och musikområdena 573

Förkortningar och symboler 576

1 Kulturrådets uppgifter och arbete

1.1 Kulturrådets uppgifter

Kulturrådet inrättades fr o m den 1 januari 1969 genom beslut av Kungl Maj:t den 29 november 1968. Enligt de bestämmelser som samtidigt utfärdades har rådet följande uppgifter.

"Kulturrådet har till uppgift att göra utredningar och lägga fram förslag rörande den statliga kulturpolitiken.

Rådet skall främst behandla frågor som sammanhänger med den långsiktiga inriktningen av de statliga årgärderna på kulturområdet. I centrum står därvid kulturpolitikens roll att främja ökad jämlikhet i samhället. I detta syfte bör eftersträvas en fortsatt differentiering av samhällets insatser på kulturområdet och en ökad integrering av kulturaktiviteterna med samhällets åtgärder på andra områden. Rådet skall till utbildningsdepartementet ge in förslag till åtgärder som i dessa avseenden bör vidtas på kulturområdet.

Rådet skall överväga hur forskningsresultat skall kunna utnyttjas för att främja utvecklingen på detta område samt hur forskning på området skall kunna stimuleras.

Rådet skall undersöka samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser på kulturområdet samt behovet av samordning mellan dessa insatser och föreslå åtgärder som underlättar en sådan samordning.

Rådet skall utreda hur de nuvarande statliga stödformerna för olika grupper av kulturarbetare, såsom stipendier, konstnärsbelöningar m m fungerar och lägga fram de förslag som denna utredning kan leda till.

Rådet skall göra sina bedömningar mot bakgrund av utvecklingen i andra länder."

Kulturrådet tolkar bestämmelserna så att rådet har att utreda i första hand tre centrala frågekomplex, nämligen

1. den långsiktiga inriktningen av de statliga åtgärderna på kulturområdet,
2. samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser på kulturområdet och behovet av samordning mellan dessa samt
3. statliga insatser för olika grupper av kulturarbetare.

I detta betänkande kommer de två första frågekomplexen att behandlas tillsammans. De tas här upp ur tre olika aspekter. I första hand behandlas målen för samhällets kulturpolitik. Vidare diskuteras kulturpolitikens organisatoriska och ekonomiska aspekter. För uppläggningen av betänkandet i stort redogörs i 1.2.

Det tredje frågekomplexet, de statliga insatserna för olika grupper av kulturarbetare, kommer att tas upp i ett senare betänkande (1.5).

Vid sidan om de tre centrala frågekomplexen skall rådet enligt bestämmelserna överväga hur forskningsresultat kan användas för att främja utvecklingen inom kulturområdet. Frågan berörs i detta betänkande men rådet återkommer till vissa aspekter på den senare i detta kapitel (1.5).

Bestämmelserna innebär att kulturrådet har fått utredande uppgifter av samma slag som statliga utredningar. Rådet har härigenom fått andra uppgifter än den rådgivar-

grupp som under perioden 1963–1968 var knuten till ecklesiastik-(utbildnings-)-departementet för samråd om kulturpolitikens utformning. Till skillnad från denna grupp har rådet inte haft någon funktion som samrådsorgan för ministern. I stort har arbetet bedrivits efter likartade linjer som numera tillämpas av statliga utredningar. Rådet har haft att självständigt avgöra utredningsarbetets uppläggning och bedrivande.

Olika former av samråd med andra utredningar och hearings med företrädare för organisationer av olika slag har spelat en stor roll i rådets arbete. Liksom andra utredningar har rådet ett sekretariat och har fått anlita experter inom olika sakområden.

Även om kulturrådets uppdrag och arbetsformer motsvarar statliga utredningars, finns det dock några skillnader i formellt avseende. Direktiv till statliga utredningar ges vanligen i form av anföranden till statsrådsprotokollet av vederbörande statsråd. För kulturrådet utfärdade Kungl Maj:t i stället särskilda bestämmelser. Rådet har fjorton ledamöter, vilket är flera än som är vanligt i statliga utredningar. Rådets mandattid är tidsbegränsad. Från början var den tre år. Den har sedan förlängts med ytterligare ett år till och med utgången av år 1972. Ledamöterna har inte förordnats för hela utredningsperioden utan för ett år i sänder. Samtliga ledamöter har dock kvarstått under rådets hittillsvarande arbetstid.

Att kulturrådet i några avseenden fått en formellt annan ställning än statliga utredningar i övrigt, kan hänga samman med utredningsuppdragets övergripande karaktär. Flera utredningar arbetar inom kulturområdet parallellt med kulturrådet. I vissa fall har det varit nödvändigt för kulturrådet att orientera sig om deras utredningsområden för att kunna lägga fram förslaget om den långsiktiga inriktningen av de statliga åtgärderna på kulturområdet. I sådana fall har kulturrådet haft kontakter med vederbörande utredning.

Rådets förslag i målfrågor är avsedda att gälla kulturområdet i dess helhet. Vissa förslag och rekommendationer på det organisatoriska området är också av mer övergripande natur. I fråga om vissa kultursektorer såsom teater och musik lägger rådet fram närmare utformade förslag medan inom andra sektorer förslag väntas från andra utredningar.

Kulturrådet behandlar sålunda endast allmänt musei- och utställningssektorerna. Dessa utreds av 1965 år musei- och utställningssakkunniga (MUS 65), som också haft att utreda kulturminnesvården. Inte heller går rådet närmare in på folkbiblioteken utom vad beträffar deras allmänkulturella uppgifter. Hela litteraturområdet utreds f n av 1968 års litteraturutredning. I dess utredningsuppdrag ingår bl a att granska folkbibliotekens uppgifter. Även filmen behandlas helt översiktligt av rådet, då hela denna sektor utreds av filmutredningen 1968. Då rådet behandlar den centrala organisationen inom kulturområdet läggs dock fram förslag till förändringar som berör alla här nämnda sektorer. Rådet lämnar därvid också vissa synpunkter på den centrala organisationen för arkivväsendet som rådet i övrigt ansett sig kunna gå in på.

Rådet går i princip inte närmare in på utbildningsfrågorna inom kulturområdet. Hela det eftergymnasiala utbildningssystemet utreds f n av 1968 års utbildningsutredning.

Vissa frågor som kulturrådet tar upp sammanhänger med aspekter av hela samhällsplaneringen som behandlas inom särskilda utredningar. Det gäller t ex länsberedningen, utredningen om den kommunala demokratin och utredningen om kommunernas ekonomi.

1.2 Behandlingen av mål-, organisations- och finansieringsfrågorna

Rådets behandling av mål-, organisations- och finansieringsfrågorna inleds med en översikt över *kulturverksamhetens nuvarande organisation och finansiering.* I kapitel 2 redogörs bl a för de statliga kulturorganen, för den regionala och lokala kulturverksamhetens organisatoriska struktur samt för olika riksomfattande organisationer inom kulturområdet. Kapitlet avslutas med en översikt över offentliga och privata utgifter för kulturändamål.

Den svenska kulturpolitiken kan inte utformas isolerat. Enligt bestämmelserna skall kulturrådet göra sina bedömningar mot bakgrund av den *kulturpolitiska utvecklingen i andra länder.* Rådet har i sitt arbete haft kontakt med kulturorgan i andra länder och med vissa internationella organisationer. I kapitel 3 summeras aktuella förhållanden och tendenser i fråga om bl a kulturpolitiska mål, viss institutionsverksamhet och strukturen för samhällets kulturpolitiska organ.

Med kulturpolitik avser kulturrådet en samlad struktur för samhällsåtgärder på kulturområdet. *Målen för kulturpolitiken* har tidigare inte tagits upp till närmare behandling av någon utredning i vårt land. För att över huvud taget kunna göra bedömningar av den långsiktiga inriktningen av samhällets åtgärder på kulturområdet, har det varit nödvändigt att först analysera målen för den hittillsvarande kulturpolitiken, de politiska partiernas inställning i målfrågorna och den kulturpolitiska debatten under 1960-talet. Denna genomgång sker i kapitel 4. Rådet föreslår en avgränsning av det kulturpolitiska området till att förutom de konstnärliga uttrycksformerna bl a omfatta medier för kommunikation såsom radio, TV och press. Före förslagen till mål för samhällets kulturpolitik redovisas krav som bör ställas på en kulturpolitisk målformulering.

Målfrågorna behandlas relativt uttömmande. Därvid har rådet sökt formulera målen så att de kan överföras till konkreta åtgärder. Kulturrådet vill med resonemangen kring målen och de förslag till mål för samhällets kulturpolitik som läggs fram stimulera till en fortsatt analys av statens och de enskilda kommunernas åtgärder. Avsikten är nämligen att statsmakterna skall fastställa mål för den statliga kulturpolitik som samtidigt kan vara vägledande för kommuner och landsting.

Utöver formulerade mål för kulturpolitiken som helhet är det för avvägningar mellan olika åtgärder nödvändigt att ha en bild av de olika verksamhetsformernas roll i kulturlivet. Kulturrådet diskuterar detta i kapitel 5 *kulturområdets struktur* och skiljer därvid mellan följande verksamhetsformer: enskilt skapande, fritt kollektivt skapande, institutionernas verksamhet, radio och television och privat driven verksamhet. För var och en

av dessa verksamhetsformer kommer de kulturpolitiska målen på olika sätt in i bilden beroende främst på organisatoriskt ansvar och finansiering. Aktuella tendenser för de olika verksamhetsformerna redovisas. Vidare diskuteras deras roll i kulturverksamheten och behovet av samhällsinsatser.

Statens kulturpolitiska insatser har traditionellt inriktats på institutionerna. Kulturrådet lägger i kapitel 6 fram förslag och rekommendationer rörande de *samhällsstödda kulturinstitutionerna.* Där behandlas bl a institutionernas organisationsform, ansvarsfördelningen mellan styrelse, chef och personal och institutionernas yttrandefrihet. Kulturrådet förordar att det inom teater- och musikområdena inrättas institutioner med ett regionalt ansvar bl a genom omvandling av nuvarande lokalt anknutna institutioner. Rådet räknar därvid med att landstingen tillsammans med staten lämnar ekonomiska bidrag till dessa institutioner. I kapitlet behandlas vidare behovet och utformningen av ett utökat publik- och informationsarbete inom kulturområdet samt den roll Folkets hus och Folkets park kan få i den framtida kulturverksamheten.

En väsentlig del av kulturverksamheten i vårt land bedrivs utanför institutionerna i kollektiva former. Kulturrådet sammanfattar denna verksamhet i begreppet *fri kollektiv skapande verksamhet.* I kapitel 7 läggs förslag fram till förbättringar av samhällets insatser för både den icke yrkesmässiga och den yrkesmässiga kollektiva skapande verksamheten. Kulturrådet föreslår bl a att ett nytt bidrag inrättas för kulturell verksamhet i friare och mer obundna former utanför studiecirkelns ram. Beträffande den yrkesmässiga gruppverksamheten föreslås olika stödformer för att garantera gruppernas medlemmar en rimlig försörjningsnivå.

Kulturrådet lägger i första hand fram förslag till direkta åtgärder från statens sida. Eftersom utredningsuppdraget även avser samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser diskuterar rådet även ingående kulturfrågornas behandling i kommuner och landsting. Rådet kan endast göra vissa rekommendationer vad gäller åtgärder från kommuners och landstings sida. Även samspelet mellan samhällsorganen och organisationslivet behandlas. Varje kommun och landsting måste utforma egna mål och handlingsprogram. Det är emellertid först genom en klar *ansvarsfördelning på det organisatoriska planet* mellan stat, landsting och kommuner som möjligheter skapas för en långsiktig utveckling av kulturverksamheten. Dessa frågor behandlas i kapitel 8. Utöver samspelet mellan samhällsorganen på olika nivåer är det också nödvändigt att främja kontakterna mellan olika intressenter inom kulturområdet och mellan dessa och samhällsorganen. Samarbetsorgan bör bildas i kommuner och län med representanter för olika intressen inom och utanför kulturområdet. I kapitlet läggs också fram förslag till förändringar av den statliga kulturadministrationen.

Den kulturella verksamheten förutsätter i de flesta fall tillgång till ändamålsenliga *lokaler.* I kapitel 9 diskuteras behovet av samhällets insatser för att lösa lokalproblemen. Vissa förslag till statliga insatser läggs fram.

Samhällets ekonomiska insatser på kulturområdet är f n förhållandevis små. En förutsättning för att de förslag som läggs fram i fråga om bl a regionala kulturinstitutioner, ökade resurser för den icke yrkesmässiga kollektiva skapande verksamheten och för de fria grupperna skall kunna realiseras är att samhällets ekonomiska insatser väsentligt ökas. Kulturrådet behandlar i kapitel 10 *samhällets ekonomiska insatser.* Prioriteringen mellan olika utgifter inom det statliga området diskuteras ingående.

Fyra *reservationer* har avgetts i olika delfrågor (se s 520).

1.3 Utredningsarbetet

De av utbildningsministern utsedda ledamöterna av kulturrådet anges i bilaga A. Där redovisas också de experter som utsetts för arbetet med detta betänkande liksom rådets sekretariat och kansli.

Som ett led i utredningsarbetet har kulturrådet gjort en rad enkäter och undersökningar. En förteckning över dessa återfinns i bilaga B. För att få underlag till behandlingen av målfrågorna har rådet låtit göra några studier, som publicerats i skriften Idéer i kulturpolitiken (Studier utgivna av kulturrådet, Publica 1970).

I utredningsarbetet har kulturrådet vid flera tillfällen överlagt med företrädare för myndigheter, institutioner och organisationer. Fortlöpande kontakt har hållits med teater- och musikrådet. Rådet har överlagt med representanter för Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet. Kontakter har också ägt rum med företrädare för Operan, Dramatiska teatern, Sveriges Radio, Svenska riksteatern och Institutet för rikskonserter. Vidare har rådet haft överläggningar och kontakter med Folkbildningsförbundet och studieförbunden, Sveriges allmänna biblioteksförening, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (Klys) och vissa av dess medlemsorganisationer samt centrumbildningarna. Vidare har överläggningar hållits med olika statliga utredningar, bl a 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65), 1968 års litteraturutredning, samlingslokalutredningen och glesbygdsutredningen.

Förutom med vissa av de ovan nämnda organen har rådet ordnat överläggningar med deltagande av företrädare för vissa kommuner och landsting, däribland företrädare för stadsteatrarna och yrkesorkestrarna, samt organisationer på teater- och musikområdena. Vid dessa tillfällen har rådet som underlag för överläggningarna presenterat en del av sina förslag. I vissa frågor har kulturrådet haft kontakt med skolöverstyrelsen och statskontoret. Representanter för kulturrådet har deltagit i en rad konferenser och möten där rådets förslag presenterats.

Det internationella bakgrundsmaterialet är i huvudsak hämtat ur tryckt dokumentation, bl a material utgivet av Unesco. Avsnitten om förhållandena i de nordiska länderna har utarbetats i viss samverkan med vederbörande ministerium i Danmark, Finland och Norge. Rådet har haft kontakt med företrädare för det franska kulturministeriet, det norska Kirke- og undervisningsdepartementet, det finska undervisningsministeriet och det norska kulturrådet.

Till kulturrådet har överlämnats vissa ärenden att beaktas vid rådets utredningsarbete enligt vad som framgår av bilaga C. I samma bilaga är förtecknade remissyttranden m m som rådet avgivit.

1.4 Handläggningen av betänkandet

Kulturrådet förutsätter att betänkandet kommer att sändas ut på remiss till ett relativt stort antal myndigheter, kommunala organ, institutioner och organisationer. Eftersom en betydande del av de behandlade frågorna berör samverkan mellan stat, landsting, kommun och organisationer bör en sådan omfattande remissbehandling kunna tillföra väsentliga synpunkter.

Kulturrådet lägger som tidigare nämnts i betänkandet fram förslag om en ansvarsfördelning mellan stat, landsting och kommuner. Det är en fördelning som har både organisatoriska och ekonomiska aspekter. På vissa punkter, bl a i fråga om vissa föreslagna nya statsbidrag, har kulturrådet inte ansett sig kunna lägga fram fullständiga förslag. Sådana måste bygga på en bestämd fördelning av kostnadsansvaret. En sådan fördelning kan inte lämpligen föreslås av en utredning, som inte har insyn i den ekonomiska situationen på de statliga och kommunala områdena. Den lämpligaste arbetsmetoden är enligt rådets mening att staten, Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet, innan en proposition med utgångspunkt i kulturrådets förslag läggs fram för riksdagen, överlägger och kommer fram till principer som kan godtas av alla parter. Genom kontakter med utbildningsdepartementet och de båda förbunden har rådet inhämtat, att man anser ett sådant tillvägagångssätt lämpligt. Förutom statsbidragsfrågor bör vid överläggningarna kunna tas upp alla frågor av betydelse för samspelet mellan statliga och kommunala insatser.

Numera förekommer regelbundna förhandlingsliknande överläggningar mellan staten och kulturarbetarnas organisationer. Det kan ifrågasättas om inte regelbundna överläggningar mellan staten och representanter för kommunsidan är lika motiverade. Visserligen kommer att föreslås, att kommunorganisationerna får platser i de statliga administrativa organen på kulturområdet. Sannolikt finns det dessutom behov av direkta kontakter med företrädare för regeringen. I varje fall bör sådana förekomma så snart ansvarsfördelningen stat–kommun på något sätt påverkas.

1.5 Kulturrådets fortsatta arbete

Den centrala delen av kulturrådets återstående utredningsarbete är hur de statliga *insatserna för kulturarbetarna* skall kunna förbättras. Rådet anser denna fråga vara utomordentligt angelägen. Det har emellertid varit nödvändigt att först behandla de grundläggande målfrågorna och de organisatoriska frågorna. Som närmare kommer att utvecklas i det följande (5.2) är klart formulerade mål för kulturpolitiken och en klarare fördelning av det organisatoriska ansvaret nödvändiga förutsättningar för att förbättra kulturarbetarnas situation. En rad olika åtgärder kommer att krävas både från statens och kommunernas sida. Det är nödvändigt att kulturrådet i sitt fortsatta arbete får möjlighet att samråda med litteraturutredningen, som behandlar författarnas situation. Även samråd med MUS 65, som behandlar konstmarknaden, kommer att bli erforderligt.

Samtidigt med att föreliggande betänkande utarbetats, har ett arbete pågått med kulturarbetarfrågorna. Rådet har publicerat skriften Kulturarbetarnas inkomster (En studie av kulturrådet, litteraturutredningen och låginkomstutredningen, Publica, 1971).

Det pågående utredningsarbetet bidrar till att statsmakterna inte anser sig kunna besluta om några mer långsiktiga lösningar för att förbättra kulturarbetarnas situation. I medvetande om detta skrev rådet hösten 1971 till chefen för utbildningsdepartementet och föreslog bl a provisoriska förstärkningar av stipendier och ersättningar till de fria kulturarbetarna för budgetåret 1972/73. Sådana förstärkningar hade statsmakterna beslutat om vid ett tidigare tillfälle, nämligen år 1970. Statsmakterna beslöt sedermera om olika förstärkningar av ersättningarna för budgetåret 1972/73.

Kulturrådet skall som nämnts överväga hur *forskningsresultat* skall kunna utnyttjas för att främja utvecklingen på kulturområdet samt hur forskning avseende området skall kunna stimuleras. I föreliggande betänkande berör rådet hur kulturforskningen skall kunna utnyttjas för att främja utvecklingen. Rådet går däremot inte närmare in på hur forskningen skall stimuleras eller vilken inriktning på forskningen som är önskvärd. Rådet avser att senare presentera en kort översikt över olika forskningsgrenar, som är relevanta för studiet av kulturverksamheten. Samtidigt kommer att läggas synpunkter på vilka forskningsuppgifter som kan anses särskilt angelägna mot bakgrund av den kulturpolitiska syn som rådet anlägger i detta betänkande.

Grundläggande *statistiska data* om kulturverksamheten saknas i stor utsträckning. Kulturrådet redovisar i detta betänkande vissa data som inte tidigare funnits sammanställda. Såsom närmare utvecklas i betänkandet kommer det i framtiden att behövas ett mer systematiskt kulturstatistiskt arbete.

Kulturrådet planerar att i samråd med statistiska centralbyrån under år 1972 ge ut en publikation med sådan kulturstatistik som inte förutsätter en grundläggande materialinsamling eller bearbetning. Ett relativt omfattande material finns nämligen redan tillgängligt i publikationer och annat offentligt material. Det är ofta svårt att få tag på detta, varför kulturrådet ansett en sammanställning fylla en funktion. Kulturrådets förhoppning är att det i framtiden skall bli möjligt att publicera en kulturstatistisk årsbok.

2 Kulturverksamhetens nuvarande organisation och finansiering

2.1 Uppläggning av kapitlet

I detta kapitel ges en översikt över det svenska kulturlivets organisatoriska uppbyggnad. Först beskrivs kortfattat statens (2.2), landstingens (2.3) och kommunernas (2.4) uppgifter på kulturområdet och de organ och institutioner som svarar för verksamheten. Därefter följer motsvarande uppgifter för föreningar och organisationer av rikskaraktär (2.5–2.9) och för Sveriges Radio (2.10). De kultursektorer som helt eller i huvudsak ligger i privata händer kommer också att redovisas (2.11). Slutligen görs beräkningar av samhällsstödet till kulturverksamheten – med fördelning på stat, landsting och kommuner – och ett försök till beräkning av de privata utgifterna till kulturändamål (2.12).

I kapitlet ges inga närmare redogörelser för de olika verksamheternas omfattning och inriktning. Detta kommer i stället i senare kapitel som direkt bakgrund till kulturrådets förslag.

2.2 Den statliga kulturorganisationen

Efter en sammanfattning av riksdagens och regeringens uppgifter beskrivs sektorsvis förvaltningsorgan, institutioner, utredningar samt statliga uppgifter i övrigt. Vidare redovisas utredningar och myndigheter utanför kulturområdet som behandlar kulturfrågor.

I figur 2.1 ges en översikt över den statliga och statsunderstödda kulturorganisationen. Av denna framgår organens inbördes relationer och personalens storlek.

2.2.1 *Riksdagens roll*

Riksdagen beslutar efter förslag från regeringen om de organisatoriska principerna för de statliga kulturorganen och om anslagen till kulturändamål.

I samband med enkammarriksdagen fick riksdagen ett särskilt kulturutskott. Enligt riksdagsstadgan bereder detta frågor som rör allmänna kultur- och bildningsändamål, ungdomsverksamhet, internationellt kulturellt samarbete samt idrotts- och friluftsverksamhet. Det bereder även kyrkofrågor och frågor om radio och television i den mån de inte tillhör konstitutionsutskottets beredning. Utbildningen inom kulturområdet handläggs av utbildningsutskottet.

Genom tillkomsten av kulturutskottet får kulturfrågorna en samlad beredning, vilket inte i samma utsträckning var möjligt med den tidigare utskottsorganisationen.

2.2.2 *Regeringens uppgifter inom kulturområdet*

Inom regeringen är utbildningsministern föredragande i kulturfrågor. Dessa bereds inom utbildningsdepartementet, där de sedan år 1963 handläggs inom en särskild arbetsenhet. Kulturenhetens arbetsområde innefattar konst, litteratur, musik, teater, film, arkiv (med något undantag), folkbibliotek, museer (med några undantag), kulturminnesvård, vissa folkbildningsfrågor, ungdomsverksamhet, nykterhetsundervisning, högre utbildning inom kulturområdet samt radio- och TV-frågor.

Efter en omorganisation år 1965 har departementens arbete i allt större utsträckning inriktats på långsiktig planering. Ett dominerande inslag i verksamheten är arbete med propositioner, framför allt statsverkspropositionen, och uppföljningen av riksdagsbeslut. Detta gäller också arbetet inom kulturenheten. Genom att det på kulturområdet i stor utsträckning saknas organ att delegera ärenden till, handläggs emellertid på regeringsnivå en rad frågor som på andra samhällsområden inte är regeringsärenden. Detta gäller framför allt fördelning av statsbidrag och utnämningsärenden.

Alla viktiga frågor som har ekonomiska konsekvenser handläggs i utbildningsdepartementet efter gemensam beredning med finansdepartementet.

Figur 2.1 Den statliga kulturorganisationen januari 1972.

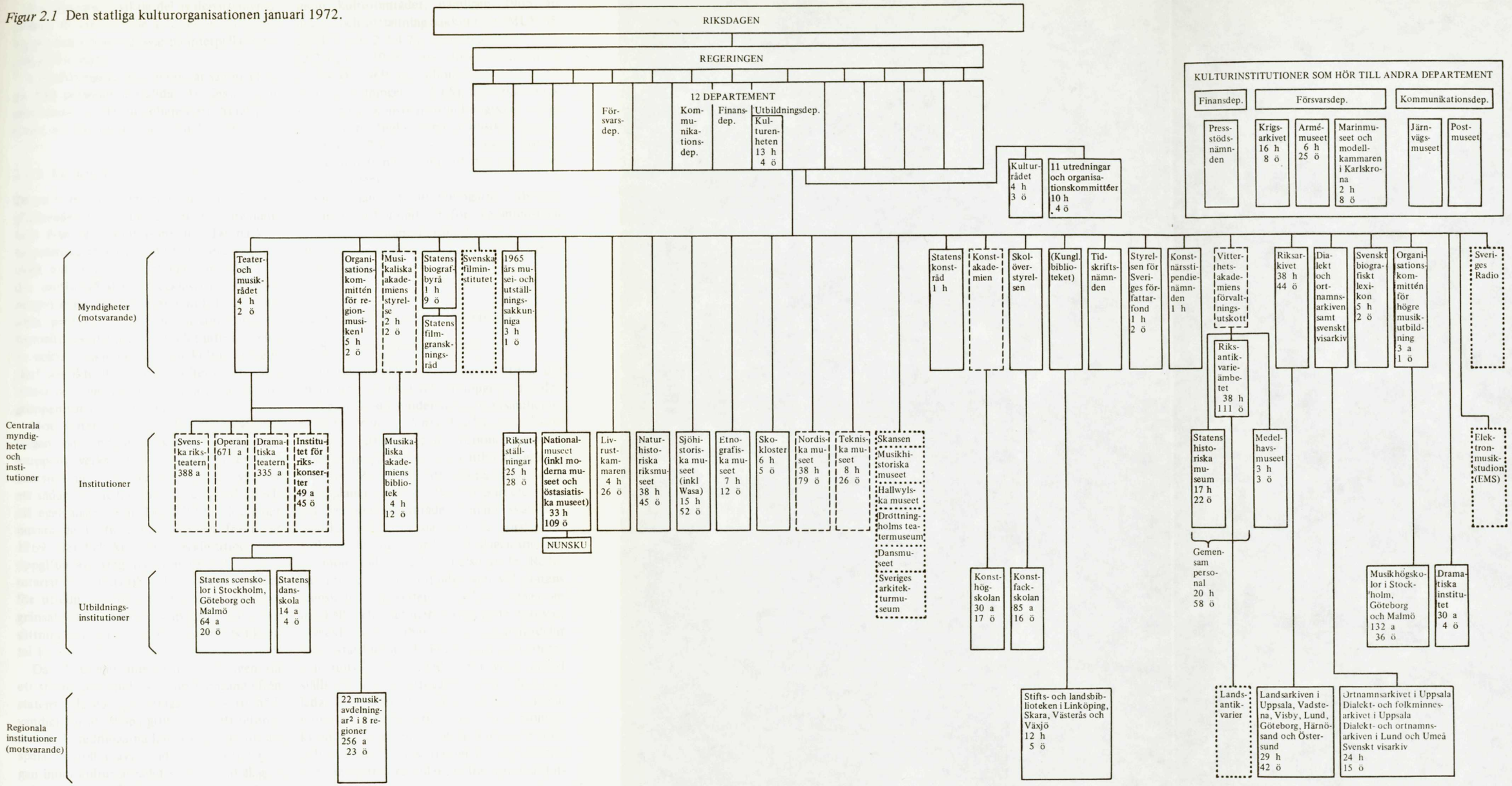

TECKENFÖRKLARING

statlig myndighet, institution eller utredning

statlig stiftelse eller aktiebolag, akademi eller motsvarande

övriga institutioner reglerade av statliga bestämmelser eller motsvarande

h = handläggande personal

a = artistpersonal, administrativ personal, lärare

ö = övrig personal

Anm 1: Personalens storlek anges i årsverken.
Anm 2: Strecken mellan de olika organen markerar ärendenas gång.

[1] Regionmusikorganisationen tillhör försvarsdepartementet men den övervägande delen av kapaciteten disponeras för det civila musiklivet.
[2] Inkl regionmusikorganisationens hela personal.

En principiellt viktig del av departementsarbetet är utarbetande av direktiv till utredningar och utkast till svar på interpellationer och enkla frågor.

I utbildningsdepartementet är sammanlagt ca 140 personer anställda. Av dessa utgör personalen vid kulturenheten ett 20-tal personer, av vilka ett 15-tal är handläggare.

2.2.3 *Kulturrådet och utredningar*

Då en kulturavdelning tillkom år 1963 kompletterades den med en grupp rådgivare hämtade från olika kulturområden. Denna kulturpolitiska rådgivargrupp benämndes inofficiellt kulturrådet. Rådet sammanträdde under ordförandeskap av ecklesiastik- (utbildnings-) ministern till informellt hållna möten utan protokollföring eller någon form av formellt beslutsfattande. Rådet informerades av ecklesiastikministern och kulturenhetens chef om aktuella frågor, varefter rådets ledamöter lämnade sina kommentarer. Rådgivargruppen var verksam i fem år.

Mot slutet av 1960-talet aktualiserades frågan om ändrad inriktning av rådgivargruppens verksamhet. Behovet av ett råd kvarstod men det framstod som önskvärt att ett sådant borde ha avgränsade uppgifter och ett eget ansvar utåt. Detta ledde till att det nuvarande kulturrådet inrättades fr o m år 1969. Det fick klart avgränsade utredningsuppgifter av övergripande natur och ett sekretariat. I motsats till vad som normalt gäller för utredningar blev rådets mandat tidsbegränsat. För kulturrådets uppgifter, sammansättning och arbetssätt har redogjorts i kapitel 1.

Då 1960-talet inneburit inledningen till ett större kulturpolitiskt ansvarstagande från statens sida har utredningsarbete varit nödvändigt för att skapa grunder för ett reformarbete. Utredningarna har också kommit att spela en roll i avsaknad av förvaltningsorgan inom kulturområdet som kunnat åläggas utredande uppgifter. Vissa utredningar har i stället fått ta på sig uppgifter som normalt brukar skötas av myndigheter.

Följande utredningar arbetade mars 1972 inom kulturområdet, nämligen 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65, 2.2.4.3 och 2.2.4.7), filmutredningen 1968 (2.2.4.2), 1968 års litteraturutredning (2.2.4.4), 1969 års radioutredning (2.10.5), reklamutredningen (2.10.5), dataarkiveringskommittén, konstnärsutbildningssakkunniga (2.2.5) och utredningen om Musikaliska akademien (2.2.4.1). I 4.4.5 redogörs för de större utredningar som arbetat under det senaste decenniet.

Vid sidan om utredningarna arbetade organisationskommittéer för regionmusiken (2.2.4.1), för högre musikutbildning och för bibliotekarieutbildning (2.2.5) med utredningsuppgifter.

2.2.4 *Förvaltningsorgan och institutioner*

2.2.4.1 Teater, dans och musik

Inom teater- och musikområdena finns det en myndighet med tillsynsuppgifter för den statliga och statsunderstödda verksamheten, nämligen *teater- och musikrådet.* Ansvarsområdet omfattar både institutioner med utövande uppgifter och vissa utbildningsinstitutioner. Rådet har att främja samordning samt planerings- och utvecklingsarbete inom sitt verksamhetsområde. Vidare skall det granska och yttra sig över de förslag till anslagsframställningar hos riksdagen som faller inom rådets verksamhetsområde. Rådet har att se till att utbildningen vid statens scenskolor och statens dansskola i fråga om innehåll och metoder fortlöpande förnyas, utvecklas och förbättras. Slutligen fördelar rådet statsbidrag till de ändamål på teaterns och musiklivets områden för vilka medel ställs till rådets förfogande. Rådet har elva ledamöter, som utses av Kungl Maj:t. Ledamöterna utses på grund av sina personliga kvalifikationer inom olika kulturområden och inte som representanter för organisationer, institutioner eller andra sammanslutningar.

Inom teater- och musikområdet finns vid sidan om utbildningsområdet fyra institutioner som är statliga eller har övervägande

statligt stöd. Det är Svenska riksteatern, Operan, Dramatiska teatern och Rikskonserter. Dessutom finns den helstatliga regionmusiken.

Svenska riksteatern är en ideell förening, en sammanslutning av lokala teaterföreningar. Riksteaterns uppgift är att bedriva teater och annan scenisk verksamhet. Den skall bidra till att utveckla teaterverksamheten i alla delar av landet och därvid se till att såväl allmänhetens som skolans och föreningslivets behov och intressen beaktas.

Riksteaterns styrelse består av 21 ledamöter, av vilka Kungl Maj:t utser ordförande och en ledamot. En ledamot utses av vardera skolöverstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Folkbildningsförbundet, Folketshusföreningarnas riksorganisation och Folkparkernas centralorganisation. Elva av ledamöterna utses av kongressen som är organisationens högsta organ. Personalen utser en ledamot och teaterchefen är självskriven ledamot. Inom styrelsen finns ett arbetsutskott som bl a svarar för programverksamheten. De av Kungl Maj:t utsedda ledamöterna ingår i arbetsutskottet.

Kungl Maj:t har meddelat bestämmelser för verksamheten. Riksteatern är enligt dessa ålagd att samarbeta med Operan, Dramatiska teatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Kungl Maj:t fastställer årlig inkomst- och utgiftsstat för teatern.

Riksteaterns riksorganisation behandlas i 2.9.1.1. Riksteaterns verksamhet beskrivs i kapitlet om institutionerna (6.3).

Kungl teatern AB (Operan) har till uppgift att utöva och främja musikalisk scenkonst. Den dominerande delen av föreställningarna utgörs av operor och baletter. *Dramatiska teatern AB* har till uppgift att utöva och främja klassisk och modern dramatik av både svenskt och utländskt ursprung.

Operan och Dramatiska teatern bedriver sin verksamhet i aktiebolagsform. Förhållandet mellan staten och bolagen regleras i särskilda avtal. Vardera teaterstyrelsen består av fem ledamöter, varav ordföranden och ytterligare två ledamöter utses av Kungl Maj:t. Inkomst- och utgiftsstat för teatrarna fastställs av Kungl Maj:t. En närmare beskrivning av de båda teatrarnas organisation och verksamhet lämnas i kapitlet om kulturinstitutionerna (6.3).

Stiftelsen Institutet för rikskonserter har till uppgift att främja musiklivet och vidta åtgärder för att öka intresset för musik bl a genom att anordna och förmedla konserter, verka för musikutbildning och för kontakter med musiklivet i utlandet.

Stiftelsens styrelse består av tio ledamöter, av vilka Kungl Maj:t utser fyra, däribland ordföranden. Skolöverstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Folkbildningsförbundet och Svenska musikerförbundet utser vardera en ledamot. Institutets direktör är självskriven ledamot.

Rikskonserter tillkom genom beslut av statsmakterna år 1968 (prop 1968:45, SU 1968:114, rskr 1968:263). Bakgrunden till reformen beskrivs i kapitlet om målen för kulturpolitiken (4.4.5.2). Rikskonserters verksamhet behandlas i kapitlet om kulturinstitutionerna (6.4).

Regionmusiken tillkom år 1971 enligt beslut av statsmakterna året dessförinnan (prop 1970:31, SU 1970:121, rskr 1970:282) genom en omorganisation av militärmusiken. Regionmusiken, som har civil status, har uppgifter inom både försvaret och det allmänna musiklivet.

En särskild organisationskommitté (ORM) leder tills vidare regionmusikverksamheten (direktiv se 1971 års riksdagsberättelse s 106). Regionmusikverksamheten behandlas i kapitlet om kulturinstitutionerna (6.4).

Vid sidan om de här nämnda institutionerna ger staten ekonomiskt stöd till olika verksamheter inom teater-, dans- och musikområdena.

Stadsteatrar och därmed likställda teatrar får ett statsbidrag till lönekostnader och sociala kostnader. F n åtnjuter elva teatrar statsbidrag (2.3.3, 2.4.2 och 6.3).

Till sex *yrkesorkestrar* utgår förlusttäckningsbidrag. Det innebär att staten bidrar med lika stort belopp som orkesterföretagen får från kommun eller annat håll. Till två orkestrar utgår särskilda bidrag som inte är

av samma storleksordning som förlusttäckningsbidragen (2.4.2 och 6.4).

Teater- och musikrådet administrerar stadsteater- och yrkesorkesterbidragen. Dessutom fördelar rådet *olika bidrag* för vilka Kungl Maj:t ställt medel till förfogande, nämligen till stöd åt svenskt sceniskt verk, uppsättningskostnader och utrustning för teater och dansgrupper med verksamhet utanför de större teaterinstitutionerna, sommarspel, deltagande i konferenser, bidrag till körförbund och vissa internationella ändamål. Till den 1 januari 1972 administrerade teater- och musikrådet Södra teatern. Numera ansvarar Riksteatern för teaterverksamheten där.

Vid sidan om de bidrag som fördelas av teater- och musikrådet anvisar Kungl Maj:t medel till en rad olika ändamål, bl a Stiftelsen Skådebanan, teater- och musikcentrumbildningar, vissa kammarmusikföreningar, Stiftelsen Elektronmusikstudion och olika centrala organisationer på framför allt musikområdet.

Musikaliska akademien har vissa myndighetsfunktioner. Den har en allmän uppgift att främja utvecklingen inom musikområdet. Akademien delar ut statliga konstnärsstipendier och ansvarar dessutom för ett bibliotek. Akademien har däremot numera ingen befattning med utbildningsfrågor. En särskild utredning arbetar med de följder denna förändring leder till för akademiens del.

2.2.4.2 Film

Inom filmområdet finns det endast ett statligt organ, nämligen *statens biografbyrå.* Den har till uppgift att pröva frågor om godkännande av film som är avsedd att visas vid offentlig biografföreställning. Till biografbyrån är knutna två rådgivande organ, *statens filmgranskningsråd* och *statens barnfilmnämnd.*

Filmcensurutredningen har i ett betänkande, Filmen – censur och ansvar (SOU 1969:14) föreslagit att censuren av film för vuxna avskaffas, medan barnfilmcensuren bör bestå. Betänkandet överlämnades hösten 1971 till massmedieutredningen (2.2.6) för att övervägas av utredningen. Enligt statsmakternas beslut (prop 1972:1 bil 10 s 24, KrU 1972:18, rskr 1972:210) har barnfilmcensuren breddats och förstärkts bl a genom inrättandet av statens barnfilmnämnd. Nämnden skall vara rådgivande organ för frågor rörande förbud och annan censuråtgärd i fråga om filmer som önskas tillåtna för barn.

Produktionsstöd till film och andra bidrag kanaliseras genom *Svenska filminstitutet* (2.11). Filmbranschens ekonomiska struktur och villkor m m utreds av den år 1968 tillsatta *filmutredningen* (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 342). Utredningen avlämnade år 1970 betänkandet Samhället och filmen (SOU 1970:73). I betänkandet behandlas frågorna om samhällsstödda biografer, filmstudios och barnfilm samt frågan om filmbranschen och TV.

Vissa mindre *bidrag* utgår till filmändamål, bl a till Barnfilmkommittén och Filmcentrum (2.8.2.2) samt Folketshusföreningarnas riksorganisation.

2.2.4.3 Konst, museer och utställningsverksamhet

Inom området konst, museer och utställningsverksamhet finns inget administrativt organ med uppgifter som motsvarar teater- och musikrådets inom dess område.

Det finns åtta *statliga museer* som hör under utbildningsdepartementet. Dessa är statens historiska museum, nationalmuseet, livrustkammaren, naturhistoriska riksmuseet, statens sjöhistoriska museum, etnografiska museet, medelhavsmuseet – samtliga belägna i Stockholm – samt Skoklosters slott. Statens historiska museum och medelhavsmuseet är samorganiserade med riksantikvarieämbetet. I nationalmuseet ingår som särskilda avdelningar moderna museet och östasiatiska museet. Staten har det ekonomiska ansvaret för de som stiftelser organiserade Nordiska museet och Tekniska museet. Staten ger vidare årliga bidrag till Skansen och nio mindre museer i och utanför Stockholm.

Vissa museer hör till andra departement,

nämligen armémuseet, marinmuseet och modellkammaren i Karlskrona, samt museer knutna till affärsdrivande verk såsom postmuseet.

År 1965 påbörjades en försöksverksamhet med *riksutställningar*, som avser utställningar av konst samt kultur- och naturhistoriska föremål. Verksamheten leds av 1965 års musei- och utställningssakkunniga. År 1967 träffades ett avtal om samverkan mellan de sakkunniga, Föreningen Konst i skolan och Riksförbundet för bildande konst (2.9.3). Uppdraget till de sakkunniga har sedermera utvidgats till att avse också försöksverksamhet med försäljning av konst. Genomförandet av denna försöksverksamhet har av de sakkunniga delegerats till Folkrörelsernas konstfrämjande (2.9.3).

Olika statliga uppgifter inom bildkonstens område handhas – förutom av nationalmuseet och Riksutställningar – av statens konstråd, nämnden för utställningar av svensk konst i utlandet (NUNSKU) och Konstakademien.

Statens konstråd har till uppgift att genom förvärv av konstnärliga arbeten till statens byggnader och andra lokaler för statliga myndigheter verka för att konstnärliga värden införlivas med samhällsmiljön. *Nämnden för utställningar av svensk konst i utlandet* svarar för det svenska deltagandet i utställningar av modern konst i utlandet.

Konstakademien har vissa myndighetsuppgifter. Den är huvudman för konsthögskolan och har dessutom en allmän uppgift att främja utvecklingen inom konstområdet. Vidare delar akademien ut stipendier.

Statsstöd utgår till vissa ändamål inom konstområdet, bl a Konstfrämjandet (2.9.3) och Konstnärscentrum (2.8.2.4).

Det statliga museiväsendets, konstrådets och NUNSKU:s organisation och verksamhet samt stödet till icke statliga museer utreds av *1965 års musei- och utställningssakkunniga* (direktiv se 1966 års riksdagsberättelse s 280, tilläggsdirektiv se 1968 års riksdagsberättelse s 252). De avser att avlämna ett betänkande i dessa frågor år 1972. I ett särskilt betänkande kommer de sakkunniga senare att lämna förslag i fråga om riksutställningsverksamhetens framtid. Mot denna bakgrund beskrivs här inte närmare de berörda institutionerna och statsstödet inom området.

2.2.4.4 Folkbibliotek och litteratur

Hela biblioteksväsendet kommer inte att behandlas i detta betänkande. Kulturrådet behandlar i huvudsak endast folkbiblioteken. Flertalet statliga biblioteksinstitutioner är vetenskapliga, antingen knutna till universitet eller andra utbildnings- och forskningsinstitutioner. Ett par centrala statliga bibliotek hör dock till kulturområdet, nämligen Musikaliska akademiens bibliotek och Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens bibliotek. Det förstnämnda innehåller musikvetenskaplig litteratur och notmaterial. Det senare är verksbibliotek för riksantikvarieämbetet och statens historiska museum och samtidigt vetenskapligt specialbibliotek inom kulturminnesvårdens område. Verksamheten vid Musikaliska akademiens bibliotek utreds av statskontoret inom ramen för en allmän översyn av de vetenskapliga bibliotekens inre organisation. Vitterhetsakademiens bibliotek behandlas av MUS 65.

Statliga *stifts- och landsbibliotek* finns i Linköping, Skara, Västerås och Växjö. De fungerar samtidigt som länsbibliotek i de län där de är belägna. Biblioteken är samorganiserade med de kommunala folkbiblioteken. På uppdrag av Kungl Maj:t har statskontoret utarbetat rapporten Huvudmannaskapet för stifts- och landsbiblioteken (1970). I denna föreslås att de fyra biblioteken överförs till kommunalt huvudmannaskap. Biblioteken står under tillsyn av kungl biblioteket och i fråga om verksamheten som länsbibliotek av skolöverstyrelsen.

Staten stöder de kommunala folkbiblioteken i första hand genom stöd till utvecklingsverksamhet i ett antal kommunala enheter. Vidare utgår statsbidrag till länsbibliotek och lånecentraler, biblioteksverksamheten för sjömän, Tornedalens bibliotek och biblioteksverksamhet bland svenskar i utlandet.

Statsstödet till folkbiblioteksväsendet administreras av skolöverstyrelsen. För folkbibliotekens verksamhet redogörs närmare under 6.6.

Vid sidan om bidragen till folkbiblioteksväsendet och ersättningarna till författarna utgår f n ett ganska begränsat stöd till litterära ändamål. Statsbidrag utgår till Sveriges författarförbund för centrumbildning på litteraturens område (2.8.2.1), Nämnden för svensk språkvård, Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet, Samfundet De nio och till vissa nordiska ändamål.

Det statliga stödet till litteraturen utreds av den år 1968 tillsatta *litteraturutredningen*. Den har till uppgift att granska behovet av åtgärder för att stimulera bokkonsumtionen samt distributionen och produktionen av böcker. Utredningen har som särskild uppgift att utreda formerna för ersättningar till författare. (Direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 327.)

Litteraturutredningen lade år 1970 fram ett förslag om tidskriftsstöd. Genom beslut av statsmakterna år 1971 (prop 1971:47, KrU 1971:14, rskr 1971:206) infördes ett sådant stöd fr o m budgetåret 1971/72. Det handhas av en för ändamålet särskilt upprättad tidskriftsnämnd vars ledmöter utses av Kungl Maj:t.

2.2.4.5 Fördelning av kulturarbetarersättningar och stipendier

De kulturarbetarersättningar och stipendier som staten f n svarar för är konstnärsbelöningar, konstnärsstipendier, bibliotekersättning (ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek), stöd åt svenska sceniska verk och ersättning till konstnärer för utlåning av deras verk.

Två statliga organ har till enda uppgift att handlägga ärenden om ersättningar och stipendier, nämligen styrelsen för Sveriges författarfond och konstnärsstipendienämnden. Vissa stipendieärenden handläggs av Konstakademien i samråd med Konstnärernas riksorganisation och av Musikaliska akademien i samråd med Föreningen Svenska tonsättare.

Styrelsen för Sveriges författarfond ansvarar för det statliga biblioteksersättningssystemet. Styrelsen fördelar vidare konstnärsstipendier till författare och översättare och vissa nordiska stipendier. *Konstakademien* fördelar konstnärsstipendier och arbetsbidrag till konstnärer inom måleri m m och *Musikaliska akademiens styrelse* konstnärsstipendier åt tonsättare. *Konstnärsstipendienämnden* fördelar konstnärsstipendier till sådana konstnärsgrupper som ligger utanför de övriga stipendiemyndigheternas ansvarsområden. Samtliga stipendiemyndigheter lämnar förslag till Kungl Maj:t ifråga om fördelning av konstnärsbelöningar.

Stöd åt författare till svenska sceniska verk fördelas av teater- och musikrådet. MUS 65 svarar för en provisorisk form för ersättning till konstnärer för utlåning av konstverk till Riksutställningars utställningsverksamhet.

Som framgått av det föregående (1.5) har kulturrådet som särskilt utredningsuppdrag att lägga fram förslag i fråga om de statliga insatserna för kulturarbetare. Då rådet avser att redovisa dessa frågor i ett senare betänkande kommer inte i detta avsnitt eller i övrigt i detta betänkande att närmare behandlas de direkta ersättningarna och stipendierna till kulturarbetarna och handläggningen av sådana frågor.

2.2.4.6 Folkbildning och ungdomsverksamhet

Som närmare kommer att utvecklas under 4.11 i resonemangen om avgränsningen av det kulturpolitiska området för rådet endast en del av folkbildningsverksamheten till detta område. Resten är att betrakta såsom vuxenutbildning.

Stödet till folkbildningsarbetet liksom till ungdomsverksamheten hör i administrativt avseende under *skolöverstyrelsen* som också är tillsynsmyndighet för all folkbildning som behandlas under 2.5. Till ungdomsorganisationernas arbete utgår statsbidrag till central och lokal verksamhet, till ungdomsledarutbildning och till hemgårdsrörelsen. Det år

1970 omorganiserade *statens ungdomsråd* har till uppgift att inom ramen för samhällets kultur- och fritidspolitik främja ungdomens sociala och personliga utveckling. Rådet skall fortlöpande överväga mål och riktlinjer för ungdomspolitiken samt verka för samordning av de statliga insatserna inom sitt område.

2.2.4.7 Kulturminnesvård

Riksantikvarieämbetet är central myndighet för ärenden om forn- och kulturminnesvård. Ämbetet är tillsynsmyndighet för landsantikvarieorganisationen. Statens historiska museum är som nämnts samorganiserat med ämbetet. Medelhavsmuseet står under inseende av riksantikvarieämbetet. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens förvaltningsutskott har hand om vissa uppgifter för ämbetet och de båda museerna, bl a att inge anslagsframställningar och tillsätta vissa tjänster.

Statsbidrag utgår till avlöningar av *landsantikvarier* och amanuenser åt dessa. Landsantikvarierna som är anställda av olika organisationer med kulturminnesvårdande uppgifter skall inom sina distrikt vara riksantikvarieämbetets företrädare och inför ämbetet svara för kulturminnesvården i länen. Landsantikvarierna är i de flesta fall chefer för länsmuseerna. F n finns en landsantikvarie i varje län utom i Älvsborgs län som har två.

Målsättning och organisation för samhällets kulturminnesvård har utretts av *1965 års musei- och utställningssakkunniga,* som avlämnat betänkandet Kulturminnesvård (SOU 1972:45). Mot denna bakgrund beskrivs institutionerna och statsstödet inom området inte närmare i detta betänkande.

2.2.4.8 Arkivväsendet

Riksarkivet är central myndighet för arkivfrågor och chefsmyndighet för landsarkiven. Chef för riksarkivet är riksarkivarien. Till försvarsdepartementet hör krigsarkivet som är central arkivmyndighet inom försvarsväsendet.

De sju *landsarkiven* i Uppsala, Vadstena, Visby, Lund, Göteborg, Härnösand och Östersund är regionala arkivmyndigheter och arkivdepåer. Till ett landsarkivs verksamhetsområde hör ett eller flera län. Riksarkivet lade år 1970 fram ett förslag till utbyggnad av landsarkivens organisation men detta har hitintills inte föranlett några åtgärder från statsmakternas sida. De kommunala stadsarkiven i Stockholm och Malmö har vissa uppgifter som landsarkiv.

En år 1970 genomförd omorganisation av *dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv* medförde att dessa arkiv ställdes under en gemensam styrelse (prop 1970:46, SU 1970:91, rskr 1970:217). Arkiven är numera fem olika institutioner, varav två i Uppsala och en i Stockholm, en i Lund och en i Umeå. Myndigheten dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv har till uppgift att bl a samla in, bevara, bearbeta och utge material om dialekter, ortnamn, visor och folkminnen.

Svenskt biografiskt lexikon har till uppgift att fortsätta och slutföra utgivandet av verket Svenskt biografiskt lexikon. Myndigheten har en egen styrelse. Ett inordnande under styrelsen för dialekt- och ortnamnsarkiven har övervägts men någon förändring har inte kommit till stånd (prop 1971:1 bil 10 s 56).

Ett statligt stöd utgår till Stiftelsen Arbetarrörelsens arkiv och Föreningen Sveriges pressaktiv och pressmuseum. Genom beslut av 1972 års riksdag (prop 1972:1 bil 10 s 53, KrU 1972:4, rskr 1972:40) har riksarkivets nämnd för enskilda arkiv fått vidgade uppgifter och beslutande funktioner.

Dataarkiveringskommittén (direktiv se 1968 års riksdagsberättelse s 278) utreder arkivfrågorna för den moderna informationsbehandlingens databärare m m.

2.2.5 *Utbildning inom kulturområdet*

Staten är huvudman för flertalet högre utbildningsinstitutioner inom kulturområdet. Dessa är konsthögskolan och konstfackskolan i Stockholm, musikhögskolorna i Stock-

holm, Göteborg och Malmö, statens scenskolor av vilka två finns i Stockholm, en i Göteborg och en i Malmö, statens dansskola och dramatiska institutet, de båda sistnämnda också förlagda till Stockholm. År 1972 har en bibliotekshögskola inrättats i Borås enligt beslut av statsmakterna år 1971 (prop 1971:52, UbU 1971:19, rskr 1971: 189).

Konsthögskolan står under inseende av konstakademien och *konstfackskolan* av skolöverstyrelsen. Vid konsthögskolan utbildas i första hand målare, skulptörer och grafiker samt vid konstfackskolan konsthantverkare, designers och teckningslärare. Konstnärsutbildningssakkunniga avlämnade år 1970 ett betänkande Högskolor för konstnärlig utbildning (SOU 1970:66) med förslag till en ny organisation för hela den konstnärliga utbildningen. Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till förslagen i betänkandet.

År 1970 tog statsmakterna (prop 1970: 25, SU 1970:108, rskr 1970:274) ställning till vissa allmänna riktlinjer för den framtida *musikutbildningen.* En successiv reform har inletts fr o m budgetåret 1971/72, då musikkonservatorierna i Göteborg och Malmö förstatligades. Ansvaret för planeringen av reformen ligger på organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) (direktiv se 1971 års riksdagsberättelse s 295). Kommittén är tillsynsmyndighet för de tre musikhögskolorna. Vid musikhögskola utbildas instrumentalister, sångare, tonsättare, dirigenter, musiklärare, kyrkomusiker och pianostämmare.

Statens scenskolor och *statens dansskola* står under inseende av teater- och musikrådet. Vid scenskolorna utbildas skådespelare och musikdramatiska artister. En av scenskolorna i Stockholm är inriktad på utbildning av operaartister. Statens dansskola har till uppgift att utbilda danspedagoger och koreografer samt meddela utbildning i mim.

Dramatiska institutets uppgift är att utbilda personal för produktion av program för teater, film, television och radio. Verksamheten inleddes budgetåret 1970/71. Institutet är direkt underställt Kungl Maj:t.

2.2.6 *Myndigheter och utredningar utanför kulturområdet som behandlar kulturfrågor*

En rad statliga myndigheter och utredningar utanför det egentliga kulturområdet kommer i sitt arbete in på kulturfrågor. Här nämns endast vissa av de viktigaste. Senare i betänkandet behandlas hur de olika myndigheterna och utredningarna kommer in i den kulturpolitiska bilden eller enligt kulturrådets mening bör komma in i den.

Till *myndigheter* utanför det egentliga kulturområdet som kommer i kontakt med kulturfrågor hör skolöverstyrelsen som tillsynsmyndighet över skolväsende, lärarutbildning och vuxenutbildning. Som kulturrådet närmare utvecklar under 5.7 är skolan en av de viktigaste kanalerna för kulturförmedling. Det är endast behovet av klara administrativa gränsdragningar som gör att skolöverstyrelsen – med undantag av de delar som sysslar med folkbildning och folkbibliotek – inte på ett meningsfullt sätt anses kunna föras till kulturområdet. Något liknande gäller för universitetskanslersämbetet som är central förvaltningsmyndighet för universitet m fl högre läroanstalter och vissa institutioner.

Socialstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för ärenden som rör socialvården, hälso- och sjukvården samt läkemedelsförsörjningen. I både den utredande och planerande verksamheten bl a gällande samhälls- och miljöplanering och som tillsynsmyndighet för vårdinstitutioner och icke institutionsbunden socialvård kommer socialstyrelsen i kontakt med kulturfrågor.

Den offentliga arbetsförmedlingen bedriver förmedlingsverksamhet på kulturområdet bl a genom särskilda artist- och musikerförmedlingar. Arbetsmarknadsstyrelsen stöder vidare centrumbildningarnas förmedlande verksamhet genom att bestrida vissa kostnader. I sysselsättningsskapande syfte utförs i arbetsmarknadsstyrelsens regi bl a arbeten inom kulturminnesvården. Ett betydande antal arkivarbetare arbetar vid museer, arkiv och andra kulturinstitutioner. Musikerhjälpen är en speciell hjälpform för arbetslösa musiker som innebär, att dessa anvisas arbete

i t ex amatörorkestrar.

Kriminalvårdsstyrelsen som är central förvaltningsmyndighet för ärenden om kriminalvård behandlar bl a frågor om de intagnas bildningsverksamhet, biblioteksservice och annan kulturell verksamhet vid anstalterna.

Statens invandrarverk är central förvaltningsmyndighet för invandrar- och medborgarskapsfrågor i den mån de inte ankommer på annan myndighet. Verket skall bevaka behovet av och samordna åtgärder för att främja invandrarnas anpassning i Sverige. Verket bedriver kontaktverksamhet med invandrarorganisationerna och söker stimulera andra organisationer till kontakt med invandrarna. Verket stöder försöks- och informationsverksamhet vid vissa kulturinstitutioner.

Genom sina uppgifter inom samhällsplaneringen berör statens planverk också kulturfrågorna. Bostadsstyrelsen och statens nämnd för samlingslokaler behandlar i sin utredande och lånebeviljande verksamhet bl a lokaler för kultur- och föreningsverksamhet. Kommerskollegium svarar för det statliga stödet till hemslöjden.

Av statliga *utredningar* som behandlar kulturfrågor kan nämnas massmedieutredningen, utredningen rörande arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (OLAF), utredningen rörande statens ekonomiska stöd till allmänna samlingslokaler, servicekommittén, glesbygdsutredningen, barnstugeutredningen, arbetsmiljöutredningen, delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen, invandrarutredningen, sameutredningen och handikapputredningen.

Massmedieutredningen (direktiv se 1971 års riksdagsberättelse s 70) utreder frågan om enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier m m. Utredningen kommer därmed in på yttrandefriheten i bl a radio, TV och film.

Utredningen angående arbetsförmedlingen inom vissa yrkesområden har i utredningen Arbetsförmedling inom kulturområdet (Ds In 1972:5) lagt fram förslag angående arbetsförmedlingen på kulturområdet.

En sakkunnig för utredning rörande statens ekonomiska stöd till allmänna samlingslokaler (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 413) har behandlat stödet till samlingslokaler av olika slag och lagt fram betänkandet Finansiering av allmänna samlingslokaler (SOU 1971:92).

Servicekommittén (direktiv se 1968 års riksdagsberättelse s 348) behandlar vissa frågor om service i bostadsområden och kommer därigenom också in på lokalbehovet för kulturservice av olika slag.

Glesbygdsutredningen (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse s 372) har ett allmänt uppdrag att utreda glesbygdsproblemen. Man kommer då också in på kulturförsörjningen i glesbygd.

1968 års barnstugeutredning (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 142) utreder barnstugeverksamheten närmast före och under skolåren. Utredningen behandlar målsättningen för den inre verksamheten i lekskolor och daghem. Den tar också upp fritidsaktiviteter för barn i skolåldrarna, bl a den frivilliga undervisningen i musik och slöjd samt organisationernas arbete.

Arbetsmiljöutredningen (direktiv se 1971 års riksdagsberättelse s 137) har ett allmänt uppdrag att se över arbetarskyddslagstiftningen och kommer därigenom in på arbetsmiljöns olika aspekter. Även inom delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 269) och delegationen för förvaltningsdemokrati (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse s 232) behandlas arbetsmiljöfrågor.

Invandrarutredningen (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 401) utreder invandrarnas anpassningsproblem m m. Utredningen skall bl a gå in på i vilken mån det svenska samhället bör skapa eller främja möjligheterna för invandrare att bevara sina traditioner och sitt kulturarv i övrigt.

Sameutredningens (direktiv se 1972 års riksdagsberättelse s 294) arbete skall bilda underlag för en samlad bedömning av vilka åtgärder som kan och bör vidtas från samhällets sida till stöd främst för samernas språk

och kultur. Utredningen skall bl a kartlägga de särskilda problem som samerna möter i det svenska samhället och särskilt uppmärksamma inställningen i språk- och kulturfrågor hos de samer som lämnat rennäringen.

Handikapputredningen (direktiv se 1966 års riksdagsberättelse s 154), som utreder omvårdnaden av handikappade, kommer bl a att behandla de handikappades möjligheter till fritidsverksamhet och kulturell verksamhet.

2.3 Landstingen och den regionala kulturverksamheten

2.3.1 *Län och landsting*

Några förändringar av län och landsting av en omfattning som motsvarar 1960- och 1970-talens förändringar på det primärkommunala området har inte skett. Såväl den geografiska indelningen som de olika läns- och landstingsorganens uppgifter har emellertid varit föremål för utredningar (bl a Den statliga länsförvaltningen, SOU 1967:20–21, Ny länsindelning, SOU 1967:23 och Förvaltning och folkstyre, SOU 1968:47).

Utredningen om den statliga länsförvaltningen har lett till att denna reformerats fr o m 1 juli 1971 (bl a prop 1970:103 KU 1970:34, rskr 1970:248, SU 1970:132, rskr 1970:308). Huvudsyftet med reformen var att stärka länsstyrelsens planeringsfunktion. Man har därför fört vissa funktioner, som tidigare handlagts inom fristående organ, till länsstyrelsen och upprättat en särskild planeringsavdelning inom varje länsstyrelse. Länsstyrelserna har samtidigt fått lekmannastyrelser. Kulturfrågorna har dock inte berörts av länsstyrelsereformen.

Inte heller övriga statliga länsorgan går in på kulturfrågor, även om länsskolnämnderna bistår vid distributionen av skolkonserter o d.

Övriga frågor som de nyss nämnda utredningarna behandlat har överlämnats för ytterligare utredning i den av civilministern tillsatta länsberedningen (8.3).

2.3.2 *Landstingens kulturorganisation*

Inom landstingen utövas beslutanderätten av landstingsmötet. För beredning, förvaltning och verkställighet svarar landstingens nämnder. Dessa utgörs av förvaltningsutskottet, nämnder för specialreglerad förvaltning samt nämnder för oreglerad förvaltning s k fakultativa nämnder. Förvaltningen inom kulturområdet är oreglerad.

Landstingsmötet kan i viss utsträckning ingripa i nämndernas förvaltning och verkställighet.

Någon enhetlig modell för nämndorganisationen på kulturområdet finns f n inte inom landstingen. År 1971 hade tre landsting kulturnämnder, fyra hade undervisnings- (utbildnings-) och kulturnämnd, medan återstående 16 inte hade särskilt markerat kulturfrågorna i nämndorganisationen.

De landsting som saknar kulturnämnd har ofta fört samman kulturfrågorna med utbildningsfrågorna. De handläggs då av någon form av undervisningsnämnd. Även handläggning direkt inom förvaltningsutskotten förekommer liksom en uppdelning av kulturfrågorna på flera nämnder.

Vissa kulturfrågor har några landsting brutit ut och fört till särskilda organ. Sålunda hade tre landsting kulturstipendienämnd och två konstnämnd.

Inom kansliorganisationen handläggs kulturfrågorna som regel av kansliets allmänna avdelning eller undervisningsavdelning.

2.3.3 *Regionalt arbetande kulturinstitutioner*

Regionalt arbetande kulturinstitutioner finns inom de flesta kulturområden. På biblioteksområdet finns sådana i samtliga län. På musik- respektive museiområdena finns institutioner i flertalet län medan det på teaterområdet endast finns i vissa län. Samtliga dessa institutioner har direkt eller indirekt statligt stöd. Endast i några fall är landstingen – och då tillsammans med institutionens hemkommun och föreningslivet – huvudman för institutionen.

Regionala institutioner på biblioteksområdet är länsbiblioteken. Dessa utgörs som regel av kommunala bibliotek, som åtagit sig att vid sidan av verksamheten inom hemkommunen även ha uppgifter på länsplanet. Ett avsteg från den normala länsbiblioteksskonstruktionen gäller de fyra län, där det finns statligt stifts- och landsbibliotek. Dessa bibliotek – belägna i Linköping, Skara, Västerås och Växjö – fungerar även som länsbibliotek. Bland länsbibliotekens tidigare huvuduppgifter kan nämnas bistånd till kommunbiblioteken med katalogisering, gallring och allmän biblioteksteknisk rådgivning samt bokbussverksamhet. Efter hand har emellertid andra uppgifter kommit i förgrunden, t ex tillhandahållande av mera kvalificerad facklitteratur och nya medier, biträde med organisations-, rationaliserings- och långtidsplaneringsfrågor, AV- och PR-verksamhet samt social biblioteksverksamhet.

Till länsbiblioteken utgår vissa statsbidrag, som täcker en del av kostnaderna. Övriga kostnader täcks i princip av landstingen enligt en rekommendation som Landstings- och Kommunförbunden gemensamt utfärdat år 1969. Rekommendationen gäller t v inte stifts- och landsbiblioteken samt länsbiblioteken i Visby och Östersund, där andra grundprinciper för kostnadsfördelning tillämpas. Biblioteksfrågorna behandlas under 6.6.

Museer med länsverksamhet finns i de flesta län. I Skånelänen och i Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län dominerar dock den lokalt uppbyggda och lokalt inriktade verksamheten. Länsmuseum saknas också i Stockholms län, men Stockholm har ett stadsmuseum.

Huvudman för länsmuseet är som regel en länsförening, men även stiftelser förekommer. Länsmuseerna leds vanligen av landsantikvarien och har därmed anknytning till kulturminnesvården. Ekonomiskt bygger verksamheten på statsbidrag till landsantikvarieorganisationen, landstingsbidrag och bidrag från museernas hemkommuner. Museifrågorna behandlas vidare under 6.5.

På teaterområdet har ett regionalt arbete bedrivits av Norrbottens länsteater och av Riksteaterns ensembler i Skellefteå, Västerås, Växjö och Örebro. Några stadsteatrar svarar för en begränsad regional verksamhet.

Den regionala verksamheten baseras i huvudsak på statliga och primärkommunala anslag. Större landstingsbidrag utgår endast till Norrbottens länsteater. Teatrarna behandlas vidare under 6.3.

Regional verksamhet på musikområdet bedrivs av den statliga regionmusiken. Länen bidrager ej till finansieringen annat än som köpare av program och har inget inflytande över regionmusikens ledning. Även de lokalt förankrade symfoniorkestrarna svarar för en viss regional verksamhet. De uppbär då vissa landstingsanslag (6.4).

Genom sin nära anknytning till kulturlivet i övrigt bör också folkhögskolorna nämnas bland de regionala kulturinstitutionerna. Ungefär hälften, dvs ett femtiotal, ägs och drivs av landstingen och övriga erhåller som regel vissa landstingsanslag. Folkhögskolorna behandlas i 2.5.7.

2.3.4 *Landstingens stöd till föreningslivet på kulturområdet och till kulturarbetarna*

Landstingen ger anslag till den regionalt bedrivna föreningsverksamheten. De största bidragen går till studie- och bildningsverksamheten. Landstingen svarar för en betydande del av länsbildningsförbundens ekonomi. Till studieförbundens distrikt utgår anslag dels per redovisad studietimme, dels till instruktörs- och ledarutbildning i stort

sett enligt de rekommendationer som Svenska landstingsförbundet avgett. Till övriga organisationer inom kulturområdet utgår landstingsbidrag efter normer som varierar från län till län.

Genom kulturaktiviteter inom landstingens institutioner och genom utsmyckningsuppdrag får kulturarbetarna i länen arbetstillfällen. Därutöver delar landstingen som regel ut stipendier.

2.3.5 *Landstingen och den lokala kulturverksamheten*

Landstingen lämnar inte stöd till rent lokal verksamhet. Däremot kan de, som framgått i det föregående, stödja lokala institutioner som verkar regionalt. Landstingen har dock gjort vissa ekonomiska insatser för att underlätta det lokala mottagandet av Rikskonserters och Riksteaterns utbud.

Behovet av regional samordning av kulturutbud från olika håll har, om man bortser från biblioteks- och studiesektorerna, i stor utsträckning framträtt först i och med 1960-talets ökade riksutbud. Några samordningsåtgärder av större omfattning har dock ännu inte vidtagits. I den mån det skett har åtgärderna som regel varit begränsade till olika delsektorer. Landstingen har i allmänhet medverkat till att sådana samordningsuppgifter lagts på länsbildningsförbunden eller på andra föreningsorgan.

2.3.6 *Kultur inom landstingens egna institutioner*

En inte obetydlig del av landstingens kulturinsatser har hittills inriktats på verksamhet inom egna institutioner som sjukhus, vårdhem, yrkes- och folkhögskolor m fl. Landstingen har därmed i växande utsträckning blivit mottagare av utbud från bl a Riksteatern och Rikskonserter. Även arbetsterapiverksamheter har anknytning till kulturområdet. Kulturverksamheten inom landstingens institutioner är i huvudsak inriktad till patienterna respektive eleverna men kommer i viss utsträckning även personalen till del. Slutligen bör de konstinköp landstingen gör för sina institutioner nämnas.

2.3.7 *Svenska landstingsförbundet och dess arbetsgrupp för kulturfrågor*

Gemensamt organ för samtliga landsting är Svenska landstingsförbundet. Förbundets uppgift är enligt stadgarna att "som ett organ för samarbete mellan de svenska landstingen tillvarataga deras gemensamma intressen samt att, för underlättande av landstingens förvaltning, sprida kunskap i landstingskommunala angelägenheter".

Högsta beslutande organ är förbundskongressen, som sammanträder vart tredje år. En styrelse om elva ledamöter handhar förbundets angelägenheter. Vidare finns särskild förhandlingsdelegation, tre permanenta organ tillsatta av styrelsen, däribland en utbildningsnämnd, samt arbetsgrupper för olika frågor. Till styrelsens förfogande står förbundskansliet. Kulturfrågorna handläggs inom förbundskansliet av utbildningsavdelningens kultur- och undervisningssektion.

Hösten 1969 tillsatte förbundet en arbetsgrupp för kulturfrågor. Gruppen, som består av fyra landstingspolitiker, en länsbildningskonsulent och en förbundstjänsteman, skall enligt styrelsens beslut "bl a söka åstadkomma en klarare arbetsfördelning mellan stat, landsting och primärkommuner med avseende på engagemanget inom kulturlivets område". Arbetsgruppen bedriver sitt arbete parallellt och i nära kontakt med kulturrådet och Kommunförbundet.

Kulturfrågorna har hittills utgjort en mycket liten del av förbundets totala verksamhet, som domineras av sjukvårds-, social- och utbildningsfrågor. De kulturfrågor som främst förekommit har gällt stödet till folkbildningsarbetet. Här har förbundet utfärdat rekommendationer, som i stort tillämpas av landstingen. De senaste åren har också rikskonsertverksamhetens regionala anknytning följts av förbundet, som även utser en av styrelseledamöterna i Rikskonserter. Slutligen bör förbundets uppgifter som remissmyndighet i kulturpolitiska frågor nämnas.

2.4 Kommunerna och den lokala kulturverksamheten

2.4.1 *Kommunernas kulturorganisation*

Inom kommunerna utövas beslutanderätten av kommunfullmäktige. För beredning, förvaltning och verkställighet svarar kommunens nämnder. Dessa utgörs av kommunstyrelsen, nämnder för specialreglerad förvaltning samt nämnder för oreglerad förvaltning, s k fakultativa nämnder. Förvaltningen inom kulturområdet är oreglerad.

Fullmäktige kan i viss utsträckning ingripa i nämndernas förvaltning och verkställighet.

En nämnd kan inom sig utse utskott, avdelning e d för handläggning av en eller flera frågor. Beslutanderätten i dessa frågor tillkommer likväl nämnden i dess helhet, om inte särskilda författningsbestämmelser medger annat. Sådana författningsbestämmelser om delegation av beslutanderätt finns dock rörande kommunstyrelsen, fakultativa nämnder och vissa nämnder för specialreglerad förvaltning.

Den kommunala nämndorganisationen på kulturområdet har förändrats under 1960-talet som följd av verksamhetens utveckling och av kommunsammanläggningarna.

De kommunala kulturfrågorna har tidigare ofta handlagts av flera olika styrelser och nämnder. Efter hand har särskilda kulturnämnder inrättats. I vissa fall har detta skett för att samla upp de frågor som inte naturligen faller på resp institutionsstyrelser. Det har dock blivit allt vanligare, att dessa nämnder fått en central funktion som den enda eller dominerande nämnden på kulturområdet med uppgift att svara för samtliga eller så gott som samtliga kommunala insatser. Kulturnämnderna har då fått såväl styrelsefunktionen för kommunernas kulturinstitutioner som stöd i olika former till den icke kommunala verksamheten på sin lott. Därmed har planerings- och prioriteringsuppgifterna fått en framskjuten ställning inom kulturnämnderna. Bland kulturnämndens funktioner betonas numera även medverkan i miljöutformningen och samhällsplaneringen. Närmare uppgifter om kulturnämndernas ansvarsområde och kulturförvaltningens organisation återfinns i 8.1.5.

Enligt en enkät[1] avseende förhållandena år 1969 fanns då kulturnämnder med centrala uppgifter i drygt en tredjedel av landets kommuner. År 1971 hade över hälften av kommunerna sådan kulturnämnd. De kommunala kulturnämnderna är, liksom också landstingens kulturnämnder, politiskt sammansatta. Nomineringen av ledamöter sker genom de politiska partierna. Drygt en fjärdedel av det totala antalet ledamöter i de i enkäten angivna nämnderna satt år 1969 i kommunens fullmäktige. Däremot var inslaget av utövande kulturarbetare i kulturnämnderna mycket begränsat. Endast ett fåtal av kulturnämnderna disponerade år 1969 sär-

[1] KELP 69 (Kommunal ekonomisk långtidsplanering), enkät till kommunerna genomförd år 1969 av statistiska centralbyrån på uppdrag av beredningen för regional planering. I enkäten ingick en specialenkät innehållande vissa frågor om kulturverksamhet (se bilaga B).

skild personal på heltid eller deltid för rent administrativa uppgifter. Några nämnder planerade att inrätta administrativa befattningar vilket också skett. Vanligen har de administrativa uppgifterna dock knutits till någon av nämndens institutioner, t ex bibliotek.

Frågan om kulturnämndernas kontakt med olika intressenter och med allmänheten har aktualiserats bl a genom en rekommendation i den riktningen från Kommunförbundet. Några kommuner har prövat att inrätta s k referensgrupper. I dessa referensgrupper ingår representanter för föreningslivet, kulturarbetarna, olika publikgrupper m fl. Gruppens uppgift är av rådgivande karaktär.

Fler kulturnämnder beräknas komma att inrättas. Denna utveckling påskyndas av de pågående kommunsammanläggningarna så att samtliga kommuner beräknas ha kulturnämnd år 1974. Antalet kommuner har då reducerats till ca 270 med såväl geografiskt som befolkningsmässigt större kommuner som följd.

Trots att kommunsammanläggningarna betyder en mycket markant utveckling mot större enheter, kommer en fjärdedel av alla kommuner att ha mindre än 10 000 invånare även efter år 1974. Drygt 10 % har samtidigt mer än 50 000 invånare. Även i framtiden kommer alltså skillnaden mellan kommunerna att vara mycket stor. (Tabell 2.1).

Antalet kommuner inom länen sjunker år 1974 till lägst 5 och högst 17. Undantag utgör Stockholms län, som får 22 kommuner.

Tabell 2.1 Kommunerna fördelade efter storleksklasser enligt indelningen år 1974. (Befolkningstalen per den 31.12.1969.)

Antal invånare	Kommuner	
	Antal	%[a]
Under 5 000	4	2
5 000 – 9 999	66	24
10 000 – 19 999	98	36
20 000 – 49 999	76	28
över 50 000	29	11
Hela riket	273	100

[a] Avrundade %-tal.

2.4.2 *Lokala kulturinstitutioner*

Lokala kulturinstitutioner finns inom de flesta kulturområden. Folkbibliotek finns, med något undantag, inom samtliga kommuner. Detsamma gäller museer – större eller mindre. Lokala teatrar (stadsteatrar) och/eller större orkestrar finns endast i ett tiotal kommuner, medan kommunala musikskolor finns i mer än två tredjedelar av alla kommuner. Generella statsbidrag utgår endast till stadsteatrarna och de större orkestrarna.

Folkbiblioteken är helt kommunala. De har en kommunal nämnd som styrelse. Med hänsyn såväl till verksamhetens spännvidd och besökssiffror som till personal och kostnader är folkbiblioteken de största kulturinstitutionerna (6.6).

Museiväsendet utanför Stockholm, där de statliga museerna dominerar, bygger i betydande utsträckning på länsmuseerna. De lokala museerna är ofta små, med samlingar koncentrerade till den egna kommunens eller traktens arkeologi och kulturhistoria. Personalen är i allmänhet liten och saknar ofta museiutbildning, varför såväl forskning som presentation av samlingarna och annan verksamhet blir av begränsad omfattning. Undantag finns dock. Det gäller särskilt Göteborg, som har en betydande museiorganisation, och Malmö.

På bildkonstens område finns i dag ett fåtal kommunala konstmuseer eller museer med huvudinriktning på konst. En del huvudsakligen kulturhistoriskt inriktade museer verkar i mån av resurser även inom bildkonstens område. Därutöver finns ett antal konsthallar eller utställningslokaler som helt eller delvis används för konst. I den förut nämnda KELP-enkäten angav 161 kommuner (23 % av avgivna svar) att de år 1969 ställde subventionerade utställningslokaler till förfogande.

Huvudmannaskapet för de lokala museerna och konsthallarna delas av kommunerna och vissa föreningar. Ännu torde det övervägande antalet vara föreningsdrivna, men en kommunalisering pågår bl a på grund av kravet på ökade resurser.

Stadsteatrar och därmed jämställda teatrar finns i nio kommuner. De finns i Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg och Borås. Vidare finns gemensamma stadsteatrar dels för Norrköping och Linköping, dels för Uppsala och Gävle.

Endast Borås stadsteater har kommunen som huvudman, övriga stadsteatrar är organiserade som aktiebolag eller föreningar. Kommunala anslag täcker den del av teatrarnas kostnader som inte täcks av statsbidrag, biljettintäkter eller andra inkomster. (6.3)

Lokala symfoniorkestrar finns f n i åtta kommuner, nämligen i Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Norrköping, Gävle, Örebro och Västerås. I de två sistnämnda städerna kompletteras de fast anställda orkestermusikerna i viss utsträckning med regionmusiker, musiklärare och icke yrkesverksamma musiker.

Dessa orkestrar drivs som stiftelse, aktiebolag eller förening. Stat och kommun täcker i princip lika delar av underskottet för orkestrarnas verksamhet. Beträffande orkestrarna i Västerås och Örebro svarar dock kommunerna för en större del av kostnaderna. (6.4)

Kommunala musikskolor fanns år 1971 i ca 330 av landets då 464 kommuner. I ett fåtal kommuner finns musikskolor i studieförbundens regi. Fortsätter den hittillsvarande tendensen kommer dessa senare skolor att efter hand övertas av kommunerna och kommunala musikskolor att finnas i samtliga kommuner år 1974. Styrelse för musikskolorna är i allmänhet skolstyrelsen, varigenom man fått en samordning med skolans musikundervisning. (7.4.1)

I övrigt kan nämnas de försök med kommunala biografer som hittills har gjorts i några städer.

2.4.3 *Kommunernas stöd till föreningslivet på kulturområdet samt till kulturarbetarna*

Det lokala föreningslivet är initiativtagare och organistör beträffande huvuddelen av den fria skapande verksamheten i landet och svarar också för ett betydande antal arrangemang av olika slag (2.5, 6.8.1.5, 7). För att denna verksamhet skall komma till stånd ger kommunerna betydande anslag till folkbildningsorganisationerna och till det lokala föreningslivet i övrigt. Kommunen subventionerar vidare ofta i olika former föreningarnas lokalkostnader. Det sker bl a genom att de kommunala kulturinstitutionernas lokaler i viss utsträckning står till förfogande på gynnsamma villkor. Detsamma gäller skolans lokaler. Kommunerna samarbetar vidare med och stöder folketshusföreningar och andra lokalägande och lokalproducerande (inklusive bostadsproducerande) föreningar och organisationer. Kommunerna har även möjlighet att i sina egna fastigheter tillhandahålla mer eller mindre subventionerade föreningslokaler, ateljéer osv. Kommunerna svarar också ofta för annan praktisk föreningsservice som stencilering m m.

Genom kommunernas offentliga och interna arrangemang och genom konstinköp och annan utsmyckning av allmänna byggnader, offentliga platser o d får kulturarbetarna arbetstillfällen. Även lokaler och utrustning ställs i viss utsträckning till deras förfogande till subventionerat pris. Därutöver ger många kommuner stipendier.

2.4.4 *Samordning av centralt, regionalt och lokalt utbud*

Det är som nämnts ofta föreningar av olika slag som, med hjälp av kommunala bidrag, tar emot det kulturutbud som produceras regionalt och centralt. Men det förekommer också att en kommun står som lokal mottagare såväl för offentliga som interna arrangemang t ex genom att ta emot Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars utbud. Detta sker bl a inom ramen för de kommunala biblioteken, museerna och konsthallarna. Därtill kommer utbud till skolor, ungdomsgårdar, ålderdomshem och andra institutioner.

Det ligger i kommunens intresse att åstadkomma en ändamålsenlig lokal samordning av mottagarförhållandena. I kommuner med centrala kulturnämnder har dessa möj-

lighet att verka samordnande såväl inom den kommunala sektorn som i förhållande till föreningslivet. I mindre kommuner förekommer det att samordningsuppgifterna har överlämnats till föreningslivet, kanske t o m till en enskild förening.

2.4.5 *Kulturell verksamhet inom skolan och andra kommunala institutioner*

I förskolan, grundskolan och gymnasieskolan får eleverna själva i viss utsträckning ägna sig åt skapande verksamhet i olika former. Skolan svarar också för att de får se utställningar, höra konserter och uppleva teaterföreställningar. Ungdoms- och fritidsgårdar, ålderdomshem och andra sociala institutioner har också börjat ordna sådan verksamhet.

Kulturverksamheten inom skolan har successivt utvecklats under 1960-talet, bl a med hjälp av en medveten satsning på skolutbud såväl från Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar som från olika lokala och regionala producenter. Inom de övriga institutionerna har motsvarande utveckling gått långsammare.

2.4.6 *Svenska kommunförbundet och dess kulturdelegation*

Svenska kommunförbundet är gemensamt organ för landets primärkommuner. Förbundets uppgifter är enligt stadgarna "att tillvarataga deras (primärkommunernas) intressen, främja samverkan dem emellan samt bistå dem i deras verksamhet".

Högsta beslutande organ är kongressen, som sammanträder vart tredje år. En styrelse med 21 ledamöter leder förbundets verksamhet. Utöver den av kongressen och styrelsen gemensamt tillsatta förhandlingsdelegationen finns tio beredande delegationer bl a en skoldelegation och en kulturdelegation tillsatta av styrelsen. Delegationerna bereder ärenden inom sina verksamhetsområden och väcker förslag till åtgärder. Till styrelsens förfogande står förbundskansliet.

Kulturfrågorna bereds i kulturdelegationen, som har sju ledamöter, alla kommunalpolitiker. Inom förbundskansliet handläggs kulturfrågorna inom den kommunalpolitiska avdelningens skol- och kultursektion.

Kommunernas ökade insatser på kulturområdet har ställt ökade krav på förbundet. Det har ökat sin bevakning och service inom detta område bl a genom att tillsätta den nämnda kulturdelegationen och genom ökade resurser för skol- och kultursektionen. Folkbildningsanslagen, bibliotekens och musikskolornas utveckling, stadsteaterstödet och organisationsfrågor på kulturområdet är de kanske viktigaste frågekomplex som förbundet hittills har sysslat med. Förbundet har vidare genom kulturdelegationen låtit utarbeta ett normalreglemente för kulturnämnder och skisserat en förvaltningsorganisation för dessa (8.1.5 och bilaga I).

Förbundet är representerat i styrelserna för Riksteatern, Rikskonserter och Skådebanan. Slutligen bör funktionen som remissmyndighet i kulturpolitiska frågor nämnas.

Kommunförbundets länsavdelningar kan väntas få växande betydelse i det kulturpolitiska samarbetet mellan kommunerna. Länsavdelningar finns enligt förbundets stadgar i varje län och har till uppgift att "utgöra ett organ för kontakt och samverkan såväl mellan medlemmarna inom länet som mellan dessa och förbundet".

En viktig uppgift för avdelningarna är att verka för en utjämning av eventuella olikheter i kommunal service för att nå en så enhetlig standard som möjligt inom länen.

Länsavdelningarna kan utse delegationer inom olika verksamhetsområden. Sålunda har länsavdelningarna skol- och kulturdelegation eller skoldelegation och särskild kulturdelegation. Delegationerna kan ha både beredande och verkställande uppgifter. Som exempel på redan förekommande verkställande uppgifter kan nämnas huvudmannaskap för AV-centraler.

2.5 Frivilligt folkbildningsarbete

2.5.1 *Allmänt*

Kulturrådet hänför en del av det frivilliga folkbildningsarbetet till det kulturpolitiska området medan en annan del hänförs till vuxenutbildningen (4.11). Kulturrådets analyser och förslag avser endast den del som faller inom det kulturpolitiska området.

Inledningsvis vill kulturrådet dock ge en samlad bild av folkbildningens hela verksamhet. I det följande redovisas därför organisationsstrukturen, studiecirklarna, föreläsningsverksamhet och övrig arrangerande verksamhet, kursverksamheten, experimentverksamhet inom det kulturella området samt folkhögskolan.

Huvuduppgiften för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet är i dag att organisera studier med inriktning på samhälls- och kulturfrågor. Folkbildningen och dess organisationer är därvid en viktig kanal för den vidgade vuxenutbildningen.

Att bildningsarbetet är fritt och frivilligt innebär bl a att deltagandet sker frivilligt och att deltagarna kan medverka vid valet av ämne och vid planering och uppläggning av arbetet. Studieverksamheten skall också vara oberoende av direktiv från olika intressenter.

En uppgift för dem som arbetar inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet är också att medverka till att förverkliga kulturell demokrati. Det sker bl a genom att studieförbunden på olika sätt följer upp lokala initiativ för att stimulera nya grupper av människor att ta aktiv del i kulturpolitiska frågor och olika former av kulturyttringar.

2.5.2 *Organisationsstruktur*

2.5.2.1 Skolöverstyrelsen

Skolöverstyrelsen har insyn över det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Det innebär att styrelsen medverkar till utveckling, planering, samordning, rationalisering, rådgivning och service inom området. Skolöverstyrelsen har också att bl a i sina årliga anslagsframställningar bevaka folkbildningens intressen.

Inom skolöverstyrelsen har folkbildningsfrågorna intill den 1 juli 1972 handlagts av folkbildningsbyrån. Dess uppgifter har – utan någon ändring av dem – förts över till en byrå inom undervisningsavdelningen för vuxenutbildning. Byrån har uppgifter som rör förutom folkbildning, folkbiblioteks-, ungdoms- och fritidsverksamhet, kulturverksamhet bland handikappade, undervisnings- och upplysningsverksamhet i alkoholfrågor samt en del av undervisningen för vuxna invandrare.

Arbetsuppgifterna inom byrån omfattar konferens-, kurs- och informationsverksamhet samt granskning av redogörelser och redovisningar. För kontakten med bildningsorganisationerna ordnas bl a månatliga konferenser för studieförbundens studierektorer och ett par gånger årligen konferenser för länsbildningsförbundens bildningskonsulen-

ter. För sitt arbete har byrån organiserat arbetsgrupper med representanter för olika delar av folkbildningsområdet.

2.5.2.2 Folkbildningsförbundet

Folkbildningsförbundet är samarbetsorgan för riksorganisationerna inom det frivilliga folkbildningsarbetet, dvs de tio studieförbunden, Svenska folkhögskolans lärareförening och Sveriges allmänna biblioteksförening. Förbundet skall ta till vara medlemmarnas intressen vid kontakt med myndigheter, i fråga om intern och extern information och för pedagogisk utveckling och rådgivning. Det har samordnings- och kontaktuppgifter både på riksplanet och regionalt.

Förbundet fick sin nuvarande organisation år 1968. Varje ansluten riksorganisation kan sända högst fem och varje länsbildningsförbund högst två röstberättigade ombud till förbundets årsmöte. Styrelsen består av ordförande jämte en representant för varje ansluten riksorganisation och dessutom fyra ledamöter valda så att även länsbildningsförbunden blir representerade.

En del av arbetet utförs av förbundets kommittéer, som utses av styrelsen. *Pedagogiska nämnden* har till uppgift att följa den pedagogiska utvecklingen på såväl material- som ledarsidan och förmedla nya rön till folkbildningsorganisationerna. *Estetiska kommittén* arbetar med utveckling av studiematerial och metoder inom det estetiska ämnesområdet. Kommittén har f n fyra beredningsgrupper – en för konst- och konsthantverk, en för teater, en för musik och en s k fri grupp. I samarbete med Riksteatern har kommittén en konsulent för teaterfrågor. Kommittén samarbetar även kontinuerligt med Rikskonserter och Riksutställningar. *Internationella kommittén* slutligen har bl a till uppgift att fungera som kontaktorgan mellan svensk folkbildning och folkbildningssträvanden i andra länder.

Folkbildningsförbundets uppgift att företräda de frivilliga folkbildningsorganisationerna har resulterat i att det är representerat i ett stort antal styrelser, kommittéer och nämnder av olika slag.

Folkbildningsförbundet utger tidskriften *Folkbildningsarbetet* som utkommer med tio nummer per år.

Folkbildningsförbundet finansieras i huvudsak genom medlemsavgifter från de anslutna organisationerna.

Som centralt organ för föreläsningsverksamheten finns *Folkbildningsorganisationernas föreläsningsbyrå.* Den förmedlar föreläsningar och ger råd och anvisningar beträffande föreläsningsverksamheten. Vidare fastställer den och betalar ut arvoden, resekostnadsersättningar och traktamenten till föreläsare. Byrån bedriver bl a också utvecklingsarbete inom sitt område.

Föreläsningsbyrån har en styrelse, vars ledamöter väljs av Folkbildningsförbundet.

2.5.2.3 Länsbildningsförbunden

Sedan år 1968 pågår en omorganisation av länsbildningsförbunden. Den syftar till att göra dem till folkbildningsorganisationernas regionala organ för samarbete, alltså en motsvarighet på länsplanet till vad Folkbildningsförbundet är på riksplanet. Länsbildningsförbunden skall inbördes få likartad organisatorisk uppbyggnad, med studieförbundens distriktsorganisationer, de statsunderstödda folkhögskolorna och länsbiblioteken som medlemmar. I länsbildningsförbundens styrelser skall det enligt de nya stadgarna finnas representanter för de nämnda organisationerna och en representant för landstinget.

Folkbildningsförbundet har utfärdat riktlinjer för länsbildningsförbundens arbete. Däri betonas uppgifterna att samordna kulturförmedlingen regionalt. Det heter sålunda, att länsbildningsförbunden skall (1) ta emot och förmedla erbjudanden från riksplanet som riktas till mer än en medlem, (2) samordna och komplettera utbudet av centralt producerade turnéprogram, (3) hålla aktuell förteckning över ensembler, föreläsningar, utställningar etc i länet och (4) genom ett programregister eller motsvarande medverka till att programkollisioner undviks.

De nya stadgarna har medfört att en rad inom länet verksamma ideella och kulturella organisationer inte längre ingår som medlemmar. Uteslutningen innebär dock inte att man ej samarbetar med dessa i fortsättningen. Samarbete skall etableras i frågor där dessa organisationer har sina speciella intressen.

Länsbildningsförbunden äger full självständighet och fastställer själva vid årsmöte sina stadgar. Förslag till stadgeändring, avsteg från normalstadgar och upplösning skall emellertid enligt de nya normalstadgarna tillställas Folkbildningsförbundet för yttrande. Liksom de gamla stadgarna ger de nya stora möjligheter till anpassning av verksamheten till aktuella behov. Verksamheten är därför något olika utformad i skilda länsbildningsförbund.

Ett länsbildningsförbunds verksamhet leds av en styrelse utsedd av årsmötet. I flertalet länsbildningsförbund finns därutöver mer eller mindre permanenta kommittéer, utskott, råd eller ibland helt fristående styrelser för särskilda uppgifter.

Verkställande tjänsteman är *bildningskonsulenten,* som tillsätts av styrelsen i samråd med Folkbildningsförbundet. Bildningskonsulenten deltar i styrelsens och arbetsutskottets sammanträden, ofta som sekreterare, men har inte rösträtt. Fyra av de 23 tjänsterna som bildningskonsulent var verksamhetsåret 1971/72 kombinerade med folkhögskollärartjänst. Flera länsbildningsförbund har ämneskonsulenter. En del av dessa är dock deltidsanställda. De flesta förbund förfogar över en expedition med kontorspersonal.

Verksamheten inom länsbildningsförbunden finansieras främst genom landstingsanslag och inkomster från anordnade kurser och arrangemang. Statsanslag utgår bl a för anställande av bildningskonsulenter. Det utgår med ett genomsnitt av 15 000 kr per år och län. Bidraget står i förhållande till tjänstens omfattning.

2.5.2.4 Studieförbunden

De tio studieförbundens verksamhet försiggår huvudsakligen i form av studiecirklar. Dessutom ordnas föreläsningar, konferenser, konserter, teaterföreställningar, utställningar och liknande arrangemang. Verksamheten utformas dels med hänsyn till uttalade behov hos deltagarna, dels på grund av studieförbundens eller deras medlemsorganisationers allmänna målsättning. Från början rekryterades studiecirkeldeltagarna nästan helt inom studieförbundens medlemsorganisationer. I takt med att förbunden under 1950- och 1960-talen fått ökade resurser och en mera utbyggd organisation har utbudet direkt till allmänheten ökat.

Enligt förbundens stadgar är huvudprincipen att förbundens medlemmar utgörs av fackliga, religiösa, politiska, ideella och andra organisationer. Medlemmarnas inflytande är ibland graderat i förhållande till medlemsantal i respektive organisation. Stadgemässigt inflytande i de centrala organen föreligger också för förbundens regionala och lokala enheter. Studieförbunden och deras medlemsorganisationer framgår av bilaga D.

Studieförbunden är i allmänhet uppbyggda med lokalavdelningar och distrikt. Distrikten svarar geografiskt oftast mot länen och lokalavdelningarna mot kommunerna. Många små lokalavdelningar har under senare år slagits samman till större organisatoriska enheter – en utveckling som har sin motsvarighet också inom medlemsorganisationerna. Motivet för dessa sammanslagningar är utöver anpassning till befolkningsomflyttningen, att de mindre avdelningarna inte kunnat ge tillräckligt underlag för fast anställda instruktörer, ledarutbildning m m och därigenom inte kunnat möta de stigande kraven på kontinuitet, service och variation i verksamheten. (Tabell 2.2.)

En viss tendens till samgående mellan förbunden kan också noteras. År 1967 genomfördes en sammanslagning av Svenska landsbygdens studieförbund och Liberala studieförbundet, till Studieförbundet Vuxenskolan. Nykterhetsrörelsens studieförbund

Tabell 2.2 Studieförbundens organisation verksamhetsåret 1971/72.

Förbund	Medlems-organisationer antal	Distrikt antal	Lokalavdelningar antal	Central organisation	
				Funktionärer antal	Övrig personal antal
Arbetarnas bildningsförbund (ABF)	28	24	215	21	25
Frikyrkliga studieförbundet (FS)	25	6	69	11	16
Folkuniversitetet (FU)	6	5	13	5	2
KFUK:s och KFUM:s studieförbund (KFUK-M)	2	9	75	3	2
Medborgarskolan (Mbsk)	4	21	210	10	13
Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)	11	23	228	5	8
Sveriges kyrkliga studieförbund (SKS)	34	13	250	4	6
Studiefrämjandet (Sfr)[a]	19	26	180	4	–
Studieförbundet Vuxenskolan (SV)[a]	14	24	426	11	15
Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV)	16	23	175	13	22
Summa	159	174	1 841	87	109

[a] Uppgifterna avser verksamhetsåret 1968/69, uppgifterna om antal medlemsorganisationer dock verksamhetsåret 1971/72.

slogs samman år 1971. De kristna studieförbunden har diskuterat samgående.

Verkställande tjänsteman inom ett studieförbund är studierektor, som också är ansvarig inför skolöverstyrelsen för förbundets verksamhet. Studieförbundens övriga funktionärer har administrativa eller pedagogiska uppgifter. Genom kommittéer och arbetsgrupper medverkar också andra än de heltidsanställda funktionärerna i det centrala arbetet.

Några studieförbund har förlag som ger ut studiematerial.

2.5.3 *Studiecirkelverksamheten*

Studiecirkeln definieras i författningen som "en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde". I skolöverstyrelsens anvisningar sägs bl a att studiearbetet skall planeras så att deltagarna stimuleras till enskilda studier mellan sammankomsterna och att ämnets art och studiernas uppläggning stimulerar till samarbete och utbyte av synpunkter.

Statsbidragen till studiecirkelverksamheten regleras enligt kungörelsen 1963:463 angående statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970:329, ändrad senast 1972:282) (se bilaga F) och de tillämpningsanvisningar skolöverstyrelsen utfärdar.

För att statsbidrag skall utgå till en studiecirkel krävs bl a att den har 5–20 deltagare och att den omfattar minst 20 studietimmar. Deltagarna får i regel inte vara yngre än 14 år. Vissa undantag från dessa regler är möjliga. För bl a musik- och teatercirklar finns bestämmelser som delvis avviker från vad som gäller i övrigt.

Statsbidrag utgår med högst 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst 30 kr per studietimme. Av detta belopp får högst 24 kr utgå som bidrag till ledararvode. För vuxna som har en kort allmänutbildning prioriteras utbildning i svenska, engelska, matematik och samhällskunskap (prop 1970:35). För sådan studiecirkelverksamhet liksom för studier som utvecklar handikappades färdigheter att meddela sig är statsbidraget 100 %, dock högst 40 kr per studietimme och högst 32 kr i ledararvode. Förslag om ytterligare höjning har år 1972 antagits av riksdagen (prop 1972:26, UbU 1972:20, rskr 1972:153).

Av tabell 2.3 framgår att studiecirkelverksamheten under 1960-talet ökat kraftigt. Den verksamhet som kulturrådet fört till det kulturpolitiska området omfattade 31 % av

Tabell 2.3 Studiecirkelverksamheten verksamhetsåren 1960/61, 1965/66 och 1969/70.

Ämne	Studiecirklar						Deltagare	
	1960/61		1965/66		1969/70		1969/70	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Religion, filosofi, psykologi	10 349	13,6	10 863	9,0	8 693	4,8	97 625	5,5
Språk	11 780	15,0	24 467	20,4	43 310	24,1	410 379	23,2
Litteratur, konst, teater, film[a]	6 833	8,6	19 205	16,0	30 304	16,9	289 535	16,3
Musik[a]	17 041	21,6	24 914	20,8	25 254	14,0	301 407	17,1
Historia, geografi	1 130	1,3	2 038	1,7	3 886	2,2	41 603	2,3
Samhälls- och rättsvetenskap	11 736	14,9	13 103	10,9	36 191	20,1	309 073	17,4
Teknik, industri, kommunikation	8 995	11,4	3 858	3,2	4 957	2,8	52 062	2,9
Ekonomi, näringsväsen	7 298	9,5	13 496	11,2	18 977	10,6	176 465	9,9
Naturvetenskap, medicin, idrott	3 255	4,1	8 122	6,8	8 117	4,5	96 054	5,4
Summa	78 417	100,0	120 066	100,0	179 689	100,0	1 774 203	100,0

[a] Benämns i fortsättningen kulturämnen.

hela verksamheten (ca 55 000 cirklar) och samlade 33 % av antalet deltagare (ca 590 000 av 1,8 milj deltagare) detta verksamhetsår.

Inom studiecirkelverksamheten är studieförbunden ofta inriktade mot olika intresseområden. Alla förbund har dock åtminstone någon verksamhet inom varje område.

2.5.4 *Föreläsningsverksamheten*

Föreläsningsverksamheten utgör en mindre del av folkbildningens verksamhet. Den utgör delvis ett komplement till studiecirklarna, delvis en fristående verksamhet.

Statsbidrag utgår för föreläsningar som anordnas av länsbildningsförbund, lokala föreläsningsföreningar och studieförbund. Villkoren för statsbidrag regleras av samma kungörelse som studiecirkelbidraget (bilaga F). Bland villkoren märks att föreläsningarna skall vara offentliga. Undantag från offentlighetsprincipen gäller bl a för föreläsningar på vårdanstalter och för handikappade. Framträdanden med sång, musik, uppläsning och dramatisk framställning likställs i bidragshänseende med föreläsning. Statsbidraget utgår med högst 75 % av arvoden, resekostnader och traktamenten.

Hela antalet föreläsningstimmar under verksamhetsåret 1969/70 utgjorde 20 868 (1970/71 20 088 timmar) med totalt ca 600 000 deltagare. Därav gällde ca 8 300 eller ca 40 % ämnen inom konst- och kulturområdet (tabell 2.4). Detta har beräknats innebära ca 2 800 kulturarrangemang, varav drygt hälften program av typ teater, musik och uppläsningar och återstoden föreläsningar och kurser inom dessa och näraliggande ämnen. Knappt en fjärdedel av arrangemangen har skett i samverkan med andra parter, t ex bibliotek. Föreläsningsverksamheten hade 1969/70 samma volym som verksamhetsåret 1963/64, beroende på att statsbidragen under denna period endast höjts med 50 000 kr.

2.5.5 *Kursverksamhet*

Inom folkbildningsarbetet ordnas reguljärt kurser och konferenser inom olika ämnesområden. Studieåret 1968/69 var det totalt ca 2 500, varav ca 400 inom kulturområdet. De kurser och konferenser det här gäller syftar dels till utbildning av ledare, dels till en fördjupad konstutbildning och utgör i det senare fallet en komplettering till undervisning som lämnats i andra former.

Tabell 2.4 Föreläsningstimmar med statsbidrag verksamhetsåret 1969/70. Kulturämnen.

Arrangör	Musik	Litteratur, allmänna kulturfrågor	Konst, konsthantverk	Teater, dans	Film, foto	Totalt
Länsbildningsförbund (inklusive föreläsningsförbund)	1 914	628	495	381	34	3 452[a]
Studieförbund	1 975	712	954	891	353	4 885
Summa	3 889	1 340	1 449	1 272	387	8 337

[a] Varav 2 252 av länsbildningsförbunden – delvis i samarbete med lokala arrangörer delvis i egen regi – och 1 200 av föreläsningsföreningarna.

2.5.6 *Experiment inom konst- och kulturområdet*

Inom folkbildningen förekommer fortlöpande en viss experimentverksamhet för att pröva pedagogiska metoder.

Så har t ex försök under senare år bedrivits av föreläsningsbyrån i samarbete med lärarhögskolor, studieförbunden och länsbildningsförbunden. Syftet har varit att finna nya former för kulturutbudet och därmed nå nya grupper av människor. Resultatet har publicerats i tidskriften Folkbildningsarbetet 1970:8.

2.5.7 *Folkhögskolan*[1]

Folkhögskolorna har som mål för sin undervisning allmän medborgerlig bildning med tyngdpunkten på svenska språket och litteraturen, historia, samhällskunskap, psykologi, litteratur- och religionskunskap. Undervisningens inriktning på ett allmänt bildningsmål har visat sig kunna väl förenas med kraven på viss kompetens för olika former av vidareutbildning.

Antalet folkhögskolor är f n 106, vartill kommer några filialer.

Omkring hälften av folkhögskolorna drivs av landsting (i vissa fall av stödföreningar), de övriga av folkrörelser och organisationer. Folkhögskolorna har årligen omkring 14 000 elever i vinterkurser och ett ännu större antal i olika ämneskurser. Samtliga skolor har statsbidrag.

Tre kurstyper förekommer: vinterkurser, sommarkurser och ämneskurser. *Vinterkurserna* omfattar i allmänhet 34 veckor. De är folkhögskolans huvudkurser. Många folkhögskolor har dessutom *speciallinjer* parallellt med vinterkurserna. Särskilda linjer finns för exempelvis musikutbildning, blivande ungdomsledare, u-landsfrågor, journalistik, blivande deltidsbibliotekarier, konst och teater. *Sommarkurserna* är huvudsakligen praktiskt inriktade. Dessa har minskat i antal och spelar nu en obetydlig roll vid de flesta folkhögskolor. *Ämneskurserna* ägnas åt mera begränsade studieområden. Kurserna kan ha mycket varierande längd, men är betydligt kortare än vinterkurserna. De arrangeras också ibland i samarbete med folkbildningsorganisationer. Förutom de s k fristående ämneskurserna, som utgör den mest expansiva delen av folkhögskolornas verksamhet, finns det anslutna ämneskurser, dvs kurser som utgör fortsättning på ordinarie vinterkurser.

Genom sin insats för att öka elevernas insikt i centrala bildningsämnen och sin verksamhet i övrigt har folkhögskolan i väsentlig utsträckning bidragit till att öka det kulturella intresset och aktiviteten. Men folkhögskolan har också drag, som skiljer den från övrig folkbildning. Redan tidigt spelade yrkesförberedande studier en framträdande roll i dess verksamhet. I dag förekommer på flera folkhögskolor linjer med yrkesanknuten undervisning. Av den anledningen kommer kulturrådet, som inte går in på utbildningspolitiska frågor, inte att avge några förslag beträffande folkhögskolan.

[1] En utförligare redovisning ges i utbildningsdepartementets promemoria 1971:1 Vuxenutbildning i Sverige.

2.6 Lokalhållande organisationer

En betydande del av de lokaler som är en förutsättning för den kulturella verksamheten ägs och förvaltas inom olika organisationer. De organisationer för vilka lokalfrågorna är en huvuduppgift, i första hand Folketshusföreningarnas riksorganisation, Folkparkernas centralorganisation, Våra Gårdar samt Bygdegårdarnas riksförbund, beskrivs i det följande. Beskrivningen koncentreras till organisationernas allmänna uppbyggnad och uppgifter. En analys av lokalfrågorna med diskussion av lokalernas funktioner, utformning, finansiering m m samt förslag om åtgärder presenteras i kapitel 9. Folketsparkrörelsens och Folketshusrörelsens verksamhet behandlas under 6.7.

2.6.1 *Folketshusrörelsen*

Folketshusrörelsen ser som sin primära uppgift att skapa goda samlingslokaler för föreningsliv och kulturliv. Rörelsen skall också ta initiativ till fritids- och kulturverksamhet och stå för en sådan verksamhet.

Folketshusföreningarnas riksorganisation (FHR), bildad år 1935, är centralorganisation för föreningar och andra organ, som har till uppgift att tillhandahålla allmänna samlingslokaler och andra anläggningar för fritidsverksamhet.

Enligt FHR:s stadgar kan medlemskap vinnas av förening eller institution, som äger och förvaltar allmänna samlingslokaler. FHR:s stadgar är således öppna och tillåter medlemskap för andra än traditionella folketshusföreningar. Detta har medfört att ett antal kommuner och allmänna medborgarhusföreningar är medlemmar. FHR anser dock att det är föreningslivets uppgift att äga och förvalta samlingslokaler. Trots att man har kommuner som medlemmar, är man principiellt emot att kommunerna förvaltar lokaler avsedda för föreningsverksamhet eller allmän kulturverksamhet.

År 1969 fanns 770 medlemmar – varav ett 30-tal kommuner – samlade i åtta distrikt. Antalet medlemmar beräknas minska genom att s k storföreningar bildas. Tillsammans svarade medlemmarna för drygt 700 Folkets hus och medborgarhus. De lokala folketshusföreningarna kan ha något olika uppbyggnad men är i allmänhet byggda på arbetarrörelsens olika lokala organisationer.

Högsta beslutande organ inom FHR är kongressen som samlas vart fjärde år. Kongressen utser centralstyrelse vilken i sin tur utser ett verkställande utskott. FHR har åtta serviceavdelningar, en förvaltningsavdelning och ett antal hel- respektive delägda bolag.

Förbundet lämnar medlemmarna service i frågor som rör planering och ekonomisk förvaltning av lokalerna, information och personalutbildning. Man fungerar som arbetsgivarorganisation och svarar för programsättningen på de drygt 400 folketshusbiograferna.

De bolag där folketshusrörelsen är ensam

ägare eller delägare är bl a Arkitektbyrån för samlingslokaler, Förenade inredningar AB (FIAB), Skandinaviska biograf AB (biografkedja), Sergelfilm- och teater AB (filminköp), Sergelfilms distributions AB (filmdistribution) och Föreningsfilmo (smalfilmsdistribution).

Folketshusrörelsen har en omfattande samverkan med andra organisationer och organ. FHR har en representant i statens nämnd för samlingslokaler och FHR:s planeringsavdelning fungerar i praktiken som utredningsavdelning åt nämnden. Av Svenska riksteaterns ca 210 spelplatser utgörs omkring 170 av scener i Folkets hus. FHR är också företrädd i dess styrelse. FHR har vidare representanter i styrelserna för Svenska filminstitutet, Konstfrämjandet, Folkrörelsernas arkivförbund, Samlingslokalernas samarbetskommitté, Sveriges biografägareförbund, Filmbranschens samarbetskommitté, ABF och Svenska slöjdföreningen.

Internationellt samarbetar FHR med Internationella folketshusbyrån och Internationella arbetarfilminstitutet.

2.6.2 *Folkparksrörelsen*

Folkparkernas centralorganisation (FPC) – bildad år 1905 – är en sammanslutning av folkparker och fritids- och nöjesanläggningar, som bedriver verksamhet med stöd av folkrörelserna eller genom kommunal förvaltning.

De lokala folkparkerna arbetar som ekonomiska föreningar, aktiebolag eller i några fall som kommunala förvaltningar. År 1971 fanns 193 folkparker, uppdelade på 10 distrikt. Endast ca 130 parker hade dock en regelbunden verksamhet. På flera platser har kommunerna övertagit äganderätten men överlåtit verksamheten till den gamla folkparksstyrelsen genom arrendeavtal. Några större anläggningar drivs efter kommunalisering som fristående aktiebolag. Liksom folketshusrörelsen tar folkparksrörelsen i princip ställning för föreningsförvaltade lokaler och föreningsdriven verksamhet.

Högsta beslutande organ är en kongress som sammanträder vart tredje år. Kongressen utser centralstyrelsen, som i sin tur väljer verkställande utskott.

Genom det centrala kansliet får de lokala folkparkerna service i frågor som rör planering och förvaltning, information och personalutbildning. FPC ger också ut tidskriften Scen och Salong.

De bolag där folketsparkrörelsen är ensam ägare eller delägare är AB Folkparkernas varuförmedling, Folkparkernas artistförmedling upa, Scenprogram AB, Programbolaget och ARE-bolagen (reklambyrå).

Organisationen är medlem av Teatrarnas riksförbund, Samlingslokalernas samarbetskommitté och Turisttrafikförbundet samt är representerad i Riksteaterns styrelse.

2.6.3 *Våra Gårdar*

Åren 1942–1943 bildades Ordenshusens riksförening, som kom att omfatta IOGT och NTO. Denna ombildades år 1955 till att i fastighets- och byggnadsfrågor omfatta hela den samlade nykterhetsrörelsen, nu under namnet Våra Gårdar, riksföreningen för nykterhetsrörelsens allmänna samlingslokaler.

Våra Gårdar vill bevara och utveckla nykterhetsrörelsens lokalbestånd. Organisationen har till uppgift att lämna medlemmarna råd och stöd i fastighetsfrågor, främja medlemmarnas intressen genom egen affärsverksamhet och representera medlemmarna vid förhandlingar med myndigheter.

Nykterhetsrörelsen äger, enligt en inventering som Våra Gårdar gjorde åren 1966–1967, ca 1 300 fastigheter spridda över hela landet med totalt ca 4 000 samlingslokaler av varierande storlek och kvalitet. De står öppna för folkrörelsernas ideella och kulturella verksamhet. Lokalerna, som bl a innehåller 350 bibliotek, används även för en inte obetydlig studiecirkelverksamhet (ca 10 000 cirklar per år).

Organisationens högsta beslutande organ är ombudsmötet, som hålls vartannat år. Mötet väljer en styrelse för två år, vilken inom sig utser arbetsutskott och styrelse för biograf-

sektionen.

Kansliet ger service till medlemmarna, särskilt till dem som driver biografrörelse. Organisationen ger ut tidskriften Våra Gårdar.

Våra Gårdar har en representant i statens nämnd för samlingslokaler. Våra Gårdar samverkar med andra folkrörelser i bl a Samlingslokalernas samarbetskommitté, Filmbranschens samarbetskommitté, Riksteatern (i småplatskommittén) och Konstfrämjandet.

2.6.4 *Bygdegårdarnas riksförbund*

Bygdegårdarnas riksförbund tillkom år 1944 som ett gemensamt stöd- och serviceorgan för landsbygdens samlingslokaler. Bakom bildandet stod Svenska landsbygdens ungdomsförbund (SLU), Jordbrukare-ungdomens förbund (JUF), Sveriges lantbruksförbund (SL), Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF) samt Svenska landsbygdens studieförbund (SLS).

Bygdegårdarnas riksförbund är politiskt och religiöst neutralt och har till uppgift att vara centralorgan för bygdegårdsföreningar och på liknande grunder arbetande föreningar.

Organisationen har ca 400 medlemsföreningar, fördelade på 23 självständigt arbetande distrikt. En sammanslagning av distrikten till större regioner utreds f n.

Högsta beslutande organ är förbundsstämman, som hålls årligen. Stämman utser sju ledamöter vilka tillsammans med ledamöter utsedda av Lantbrukarnas riksförbund, Centerns ungdomsförbund, Jordbrukare-ungdomens förbund respektive Vuxenskolan utgör styrelse.

Förbundets centrala kansli ger de lokala medlemmarna service i fråga om bl a planering och förvaltning av lokalbeståndet. Organisationen samarbetar med närstående organ. Sålunda är man representerad i statens nämnd för samlingslokaler, i Riksteaterns småplatskommitté och ingår i Samlingslokalernas samarbetskommitté.

2.6.5 *Andra lokalhållande organisationer*

En rad andra organisationer äger också lokaler, som i större eller mindre utsträckning utnyttjas för kulturverksamhet. Här kan främst nämnas bostadsproducenterna – såväl de allmännyttiga som de kooperativa och privata – och frikyrkosamfunden.

2.7 Fackliga organisationer

2.7.1 *De fackliga huvudorganisationerna och deras medlemsförbund*

2.7.1.1 Landsorganisationen (LO) och dess medlemsförbund

Den fackliga delen av arbetarrörelsen har på en rad olika sätt engagerat sig inom det kulturpolitiska området. I det följande ges en kort översikt.

Den fackföreningsägda eller fackföreningsstödda pressen omfattade 23 dagstidningar (A-pressen) och 24 fackförbundstidskrifter år 1970. Dagstidningarna hade första halvåret 1971 en medelnettoupplaga på 430 000 exemplar.

Fackförbundens tidskrifter som utkommer med vecko-, fjortondagars- eller månadsintervall, representerade år 1969 en upplaga på 1,7 milj exemplar per utgivningstillfälle. Huvuddelen av innehållet ägnas naturligtvis åt fackliga frågor. Det allmänorienterande materialet upptog år 1969 ca 35 % av det totala spaltutrymmet. Där ingick också skönlitteratur, recensioner och artiklar om litteratur, konst m m. Detta material upptog ca 13 % av det totala spaltutrymmet.[1]

Fackföreningsrörelsen är också engagerad inom förlagsbranschen genom delägarskap i Tidens förlag och bokförlaget Prisma.

I utbildningen vid LO-förbundens skolor ges vid sidan av den rent fackliga utbildningen en bred samhällsinformation och en viss information inom det kulturpolitiska området.

Landsorganisationen och det socialdemokratiska partiet står gemensamt bakom Arbetarrörelsens arkiv. Fackföreningsrörelsen har under 1900-talet – centralt och lokalt – medverkat vid tillkomsten och vidareutvecklingen av en rad organisationer inom kulturområdet. Det gäller ABF, Folkparksrörelsen, Folketshusrörelsen och Konstfrämjandet. På senare år har man också ökat sitt engagemang i Skådebanan. LO tillhör också initiativtagarna till Litteraturfrämjandet.

Landsorganisationen och dess medlemsförbund gör också insatser för kulturarbetet genom beställningar och stipendier. De centrala insatserna (exkl beställningar till fackförbundspressen och A-pressen) beräknas uppgå till drygt 0,5 milj kr per år.

År 1969 tillsatte landssekretariatet en arbetsgrupp för kulturfrågor. Den presenterade år 1971 sin rapport under titeln Fackföreningsrörelsen och kulturen (4.7.2.2). Rapporten behandlar främst de delar av kulturområdet där fackföreningsrörelsen har särskilda intressen och kan fullgöra viktiga uppgifter. Arbetsgruppens rapport kommer att behandlas inom landssekretariatet under år 1972.

Det av LO:s medlemsförbund som har det största antalet medlemmar som är anställda inom kulturområdet är *Svenska musikerförbundet.* Förbundet är en sammanslutning av

[1] Fackföreningsrörelsen och kulturen (Stockholm 1971).

inom Sverige verksamma musiker av alla slag och vokalister samt dessutom scenteknisk personal, biljettkassörskor, vaktmästare, garderobiärer samt annan personal vid nöjesetablissemang. Förbundet har 106 lokalavdelningar med år 1970 ca 12 000 medlemmar; av dessa har ca 3 000 heltidsanställning. Av medlemmarna har ca 2 800 sådana yrken att de faller inom Klys verksamhetsområde.

Utöver förhandlingsservice och intressebevakning kan medlemmarna få rättshjälp. Förbundet har inrättat en trygghetsfond som kan förskottera medlemmarnas utestående fordringar, avseende tillfälliga engagemang där arrangörerna av någon anledning ej kunnat fullfölja sina kontraktsenliga åtaganden.

Förbundet är anslutet till den Internationella musikfederationen (FIM) och Nordisk musikerunion.

Inom LO finns i övrigt arbetstagare inom kulturområdet organiserade bl a inom *Handelsanställdas förbund, Statsanställdas förbund* och *Svenska kommunalarbetareförbundet.*

2.7.1.2 Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och dess medlemsförbund

TCO och de till TCO anslutna förbunden gör liksom LO och dess förbund olika insatser inom det kulturpolitiska området.

De fackliga tidskrifterna inom TCO-sektorn var 26 med en total upplaga av ca 800 000 exemplar per utgivningstillfälle under år 1970. I dessa tidskrifter behandlas naturligtvis i första hand fackliga frågor men även allmänna samhällsfrågor och kulturfrågor i mera traditionell bemärkelse tas upp. Kulturfrågor i vid mening ingår också i viss utsträckning i förbundens interna utbildning.

TCO-förbunden utgör medlemsorganisationerna bakom TBV. TCO är en av stiftarna av Stiftelsen Skådebanan och flera av TCO-förbunden är medlemmar i Konstfrämjandet.

Efter en motion från Teaterförbundet vid TCO-kongressen år 1967 tillsatte förbundsstyrelsen år 1968 en kommitté för att utreda kulturspridningens problem. Kommittén (TCO-KU) framlade sin rapport Kulturaktivt samhälle år 1970 (4.7.2.1). Rapporten behandlades under våren 1970 av TCO:s styrelse samt vid TCO-kongressen i juni samma år. Styrelsens ställningstagande innebar, med vissa avvikelser i delfrågor, en principiell anslutning till rapporten. Kongressbeslutet följde styrelsens förslag.

Inom TCO finns flera förbund som organiserar anställda inom kulturområdet.

Svenska journalistförbundet organiserar ca 7 100 journalister och fotografer inom radio, TV, press och angränsande verksamhetsområden.

Svenska teaterförbundet har f n ca 2 500 medlemmar varav 1 800 har sådana yrken att de även tillhör Klys.

Förbundet organiserar en rad yrkesgrupper: attributmakare, belysningsmästare, dansare, filmfotografer, inspicienter, kanslipersonal vid teatrar, konsert- och estradsångare, koreografer, operasångare, perukmakare, regissörer, scenmästare, scenografer, skådespelare, sufflörer, teaterpedagoger m fl.

Drygt hälften av förbundets medlemmar är anställda vid de statsunderstödda teatrarna. Övriga medlemmar lever på teaterengagemang per pjäs, på radio- och TV-engagemang, filmning, estradengagemang osv. För denna kategori spelar förbundets statsunderstödda arbetslöshetskassa stor roll.

Kravet för inträde i förbundet är att antingen vara utexaminerad från någon av de tre statliga scenskolorna eller att ha varit verksam inom förbundets yrkesområde i sammanlagt minst sex månader.

Förbundet är anslutet till Nordiska skådespelarrådet och fungerar även som sekretariat åt den internationella skådespelarorganisationen (FIA).

Inom *Svenska underofficersförbundet* och *Försvarsväsendets underbefälsförbund* finns regionmusikerna, dvs de tidigare militärmusikerna, organiserade. Andra grupper verksamma inom kulturområdet finns inom *Statstjänstemannaförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet* (främst personal inom Sveriges Radio) och *Sveriges kommunaltjänstemannaförbund.*

2.7.1.3 Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och dess medlemsförbund

SACO har i mindre grad än LO och TCO tagit upp kulturfrågorna i utredningar och opinionsbildning. Kulturstoff behandlas dock i viss utsträckning i förbundens tidskrifter samt i den interna utbildningen. Inom SACO finns utöver *Sveriges arkitekters riksförbund* (SAR) fem förbund som organiserar olika yrkesgrupper inom kulturområdet. Det är *De vetenskapliga bibliotekens tjänstemannaförening, Svenska folkbibliotekarieförbundet, Sveriges museimannaförbund, Sveriges arkivtjänstemäns förening* och *Sveriges humanistförbund.* Tillsammans omfattar de fem förbunden knappt 4 000 medlemmar. Förbunden har planer på att gå samman i ett förbund för anställda inom dokumentation, information och kultur.

2.7.2 *Fackliga organisationer utanför huvudorganisationerna*

Sveriges författarförbund organiserar alla kategorier av författare och översättare och har ca 1 400 medlemmar. Förbundet är en sammanslagning av Sveriges författareförening, Sveriges ungdomsförfattareförening, Minerva, förening för Sveriges vetenskapliga och populärvetenskapliga författare och Svenska översättarförbundet. Förbundet började sin verksamhet den 1 januari 1971.

För medlemskap i förbundet krävs dokumenterad verksamhet inom författarområdet. Såväl svenska som utländska medborgare kan vinna medlemskap.

Förbundet är uppdelat på olika sektioner, som motsvarar de tidigare föreningarna.

Sveriges dramatikerförbund, organiserar svenska dramatiker och översättare av dramatik. Förbundet hade år 1971 ca 230 medlemmar.

Föreningen Svenska tonsättare organiserar tonsättare av seriös musik och hade år 1971 ca 70 medlemmar.

Föreningen Svenska populärauktorer (SKAP), ursprungligen Svenska kompositörer av populärmusik, hade år 1971 ca 275 medlemmar. SKAP är ett forum för populärauktorer och räknar bland sina medlemmar kompositörer, författare, arrangörer m fl och täcker praktiskt taget hela underhållningssektorn, popmusik, filmmusik, kupletter, jazz m m.

Svenska tonkonstnärsförbundet tillvaratar närmast instrumental- och vokalsolisternas samt dirigenternas kulturella och fackliga intressen. Förbundet är anslutet till Svenska musikerförbundet. Antalet medlemmar utgjorde år 1971 ca 180.

Svenska regissörsföreningen är en sammanslutning av teaterregissörer och ingår som en sektion i Svenska teaterförbundet. Förbundet hade år 1971 ca 85 medlemmar.

Svenska danspedagogförbundet med ca 100 medlemmar år 1971 – anslutet till Svenska musikerförbundet – är en facklig sammanslutning av pedagoger i konstnärlig dans.

Konstnärernas riksorganisation (KRO) är de svenska bildkonstnärernas fackliga sammanslutning. Dess år 1971 ca 2 400 medlemmar är fördelade på tolv distrikt.

Föreningen Sveriges konsthantverkare och industriformgivare (KIF) hade år 1971 ca 420 medlemmar fördelade på tre avdelningar.

Föreningen Svenska tecknare, som år 1971 hade ca 140 medlemmar, är avsedd för yrkestecknare såsom tidningstecknare, bokillustratörer och filmtecknare.

Svenska fotografernas förbund (SFF) representerar alla kategorier av yrkesfotografer. Förbundet består av sex kretsar med egna lokala styrelser. Förbundets medlemsantal var år 1971 ca 920.

2.7.3 *Klys*

Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (Klys) bildades år 1959. Numera innefattar den de 14 organisationer som redovisats under 2.7.2 samt Svenska musikerförbundet och Svenska teaterförbundet med tillsammans 11 188 medlemmar (den 30 juni 1971). Diskussioner förs om en utvidgning av Klys.

Några av de organisationer som är medlemmar i Klys är avdelningar eller sektioner i andra medlemsorganisationer. Sålunda är Svenska regissörsföreningen sektion inom Svenska teaterförbundet och Svenska danspedagogförbundet samt Svenska tonkonstnärsförbundet medlemmar av Svenska musikerförbundet. Vidare ingår Sveriges författarförbunds sektioner som självständiga medlemmar av Klys.

Klys skall verka för samarbete mellan organisationerna, främja samförstånd mellan olika konstnärliga och litterära yrkesutövare samt hos det allmänna, publik och konsument, skapa förståelse för anslutna yrkesgruppers ekonomiska och sociala intressen.

Vid fullgörandet av denna uppgift har nämnden bl a att företräda medlemsorganisationerna inför det allmänna i frågor rörande lagstiftning och kulturpolitik av gemensamt intresse; verka för allmän yttrandefrihet inom samtliga konstnärliga medier; medverka till utredningar och undersökningar av gemensamt intresse för medlemmarna; verka för att konstnärliga och litterära yrkesutövare ges möjlighet att utöva sina yrken och tillerkänns skälig ersättning för sitt arbete.

2.7.4 *Arbetsgivareorganisationer inom kulturområdet*

Arbetsgivarintressena inom kulturområdet företräds av ett flertal organisationer.

Inom den offentliga sektorn är *statens avtalsverk, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet* och *Teatrarnas riksförbund* (TR) avtalsslutande parter.

Inom den privata sektorn är *Svenska film- och biografföreningen* och *Teatrarnas riksförbund*, anslutna såväl till Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) som till Handelns arbetsgivareorganisation (HAO), avtalsslutande parter.

Medlemmar i TR är Operan, Dramatiska teatern, Svenska riksteatern, stadsteatrarna, privatteatrarna, Folkparkernas centralorganisation, orkesterföreningarna (symfoniorkestrarna), Institutet för rikskonserter och Sveriges Radio samt vidare teatern närstående företag som Skådebanan och AB Teatertjänst.

TR, som också är en branschorganisation, är anslutet till Nordiska teaterledarrådet och Nordiska teaterunionen samt inom landet till Svensk teaterunion – Svenska ITI-rådet.

Utanför SAF och HAO står *Folketshusföreningarnas riksorganisation, Musiketablissementens förening, Svenska restauratörförbundets arbetsgivareförening, A-pressens samorganisation, Tidningarnas arbetsgivareförening* och *Kooperationens förhandlingsorganisation.*

2.8 Producent- och förmedlingsorgan

En omfattande förmedlingsverksamhet på kulturområdet bedrivs i vårt land sedan länge av vissa arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer, som för ändamålet bildat särskilda producent- och förmedlingsorgan, s k organisationsförmedlingar (2.8.1). Av senare datum är de sammanslutningar som i slutet av 1960-talet började bildas av kulturarbetare inom olika konstområden, de s k centrumbildningarna (2.8.2). För centrumbildningarna har de arbetsförmedlande uppgifterna varit ett led i en vidare verksamhet som syftat till att få direktkontakt med publiken utan att anlita de konventionella eller kommersiella distributionskanalerna.

2.8.1 *Organisationsförmedlingar*

Enligt arbetsförmedlingslagen kan tillstånd att bedriva avgiftsbelagd arbetsförmedling meddelas av arbetsmarknadsstyrelsen. Enligt lagen får tillstånd inte ges enskild person, och i praktiken har endast organisationer beviljats sådant tillstånd. Denna typ av förmedlingar brukar därför kallas organisationsförmedlingar. Genom bestämmelser i tillstånden begränsas verksamheten på olika sätt. Avgifterna, som skall vara avpassade så att vinst inte uppkommer, fastställs av arbetsmarknadsstyrelsen.

F n har åtta organisationer tillstånd av arbetsmarknadsstyrelsen att bedriva arbetsförmedling på kulturområdet. Av de åtta organisationerna är två sammanslutningar av arbetstagare, Svenska musikerförbundet och Föreningen turnerande sällskap (FTS). De sex övriga är arbetsgivarorganisationer. Deras organ är Folkparkernas artistförmedling, Musiketablissemangens förening (MEF), Föreningen Svenska festarrangörers artisttjänst (Artisttjänst), Idrottens artistbyrå (IAB), Riksorganisationen av artistarbetsgivare (ROA) samt Svenska nöjesidkares centralförening (SNCF).

Svenska musikerförbundets artist- och musikerförmedling är den största av organisationsförmedlingarna på kulturområdet. Den har förmedlingskontor på ett femtiotal platser i landet. År 1970 förmedlades nära 175 000 individuella arbetstillfällen. Den största gruppen bland de arbetssökande är fritidsmusiker och en stor del av arbetstillfällena avsåg endagsengagemang.

Av förmedlingarna med en arbetsgivarorganisation som huvudman är *Folkparkernas artistförmedling* den största. Denna förmedlar artister, orkestrar och annan musik samt teater- och varietéföreställningar till folkparker och andra nöjesarrangörer. Folkparkernas artistförmedling förmedlade omkring 32 000 individuella arbetstillfällen år 1970.

En stor roll på sin del av marknaden spelar *MEF*, som är en sammanslutning av musikrestauranger, och som ombesörjer en stor del av förmedlingen av orkestrar till medlemsföretagen. Till skillnad från de andra organisationsförmedlingarna dominerar de något längre engagemangen i MEF:s verksamhet.

Artisttjänst bedriver sin verksamhet i nära anknytning till kommersiella produktionsbolag och svarar för förmedling av artister och musik. Artisttjänst har bl a förmedlat internationella popband.

IAB förmedlar underhållning av olika slag till idrottsföreningar och andra nöjesarrangörer.

FTS är en sammanslutning av artister och musiker och dess förmedling, som är av relativt liten omfattning, förmedlar nöjesarrangemang av olika slag.

De båda återstående organisationsförmedlingarna har en mycket begränsad verksamhet (500–600 individuella arbetstillfällen år 1970), men är starkt specialiserade. *ROA* har som medlemmar bl a nöjesföretag av typen Gröna Lund och Liseberg och tillgodoser deras behov av artister. Förmedlingsverksamheten omfattar både sångare och musiker och s k skådenummer (akrobater o d). *SNCF* har nära anknytning till manageruppgifter för några stjärnartister.

Tillsammans förmedlade de angivna organisationsförmedlingarna år 1970 över 232 000 individuella arbetstillfällen med en total gagesumma av 63,8 milj kr.

Utredningen rörande arbetsförmedlingen inom vissa yrkesområden (OLAF) har i betänkandet Offentlig och privat arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (Ds In 1971:12) föreslagit viss skärpning i fråga om principerna för meddelande av tillstånd att bedriva organisationsförmedling. Dessa förslag har i huvudsak accepterats av inrikesministern i 1972 års statsverksproposition (prop 1972:1 bil 13 s 101) och av riksdagen (InU 1972:3, rskr 1972:63). Som en följd härav torde vissa förändringar i fråga om de nu verksamma organisationsförmedlingarna kunna väntas. Ytterligare förslag från utredningen har nyligen lagts fram i ett betänkande om kulturarbetsförmedlingen.

2.8.2 *Centrumbildningar*

2.8.2.1 Författarcentrum

Författarcentrum bildades år 1967 efter initiativ av några yngre författare. Bakgrunden till Författarcentrums tillkomst var svårigheterna för den seriösa litteraturen att konkurrera med underhållningslitteraturen och farhågor att bruttoprisets slopande skulle öka dessa svårigheter. Det var, ansåg man, distributionsapparatens fel att litteraturen blivit en angelägenhet för fåtalet. Därför borde författarna skapa en ny och annorlunda litteraturdistribution, som vänder sig till andra grupper i samhället. För att nå en ny publik borde författarna i större utsträckning själva ta kontakt med läsarna.

Det närmaste målet för Författarcentrum var att åstadkomma en uppläsarcentral, en byrå dit man kunde vända sig när man ville ha ett litteraturprogram. Man ville också åstadkomma program för grupper som tidigare inte brukat ha kontakt med litteraturen. På detta sätt kom arbetsförmedlingsmomentet in i Författarcentrums målsättning.

Författarcentrum fungerar nu som förmedlingscentral för författares medverkan vid olika typer av programverksamhet. År 1969 förmedlades 680 och år 1970 848 uppdrag. Ytterligare uppdrag har gått direkt till författarna. Särskilt innan Teatercentrum kom till förmedlades också en del mindre teaterföreställningar. De största avnämarna har skolorna och biblioteken varit.

Författarcentrum tar initiativ till olika aktiviteter t ex kulturveckor, turnéer och uppsökande verksamhet. Som ett hjälpmedel i den utåtriktade verksamheten ger Författarcentrum ut folders med prov på författarnas produktion. Dessa folders är avsedda att säljas vid framträdanden som Författarcentrum anordnar. Hittills har ett 50-tal folders kommit ut.

Ekonomisk huvudman för Författarcentrum är numera Sveriges författarförbund. Medlemskap i förbundet är dock inget villkor för medlemskap i Författarcentrum. I mars 1971 var ca 500 författare anslutna till Författarcentrum.

Författarcentrum arbetar genom stormöten, kommitterade och konsult.

Stormöten inkallas vanligen två gånger om året. Kommitterade består av sju ledamöter varav fyra är valda av Författarcentrums

ledamöter, två utsedda av Sveriges författarförbund och den sjunde ledamoten är konsulten.

Författarcentrum har sökt decentralisera sin verksamhet. År 1969 bildades Författarcentrum syd i Malmö och Författarcentrum väst i Göteborg. Båda dessa centrumbildningar hade betydande svårigheter, särskilt av ekonomisk art, och måste efter någon tid lägga ned verksamheten. År 1970 rekonstruerades Författarcentrum syd i Malmö till ett allmänt kulturarbetarcentrum med Skys, Skånes konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd, som huvudman. Verksamheten skall omfatta förmedling av arbetsuppgifter inom alla konstarter. Författarcentrum nord har senare bildats i Umeå och Kulturarbetarcentrum i Uppsala.

2.8.2.2 Filmcentrum

Filmcentrum bildades år 1968 på initiativ av några yngre filmare.

Filmcentrum vill fungera som en intresseorganisation för filmare och publik och som ett avantgarde för film som till form och innehåll är radikal. Filmcentrum vill finna vägar för en förnyelse av filmens produktions- och distributionsvillkor.

Filmcentrum fungerar i första hand som en distributionscentral för film. Till tjänst för beställarna har man utarbetat en katalog där man tar med alla filmer som av sina upphovsmän anmäls till katalogen. Filmkatalog 3 (mars 1972) upptar ca 400 titlar varav ca 300 svenska. Filmcentrum erbjuder också beställaren att få filmerna kommenterade och debatterade av en filmare. Föreningens mål är dessutom att ur distributionsverksamheten utveckla stöd för filmproduktion. Filmcentrum har också engagerat sig i filmarbetarnas fackliga frågor och ingår i filmarnas samarbetsnämnd. Filmcentrum ger ut en duplicerad tidskrift, Rapport, med uppgifter om verksamheten och tillgängliga filmer samt nyheter som berör filmens ställning i samhället. Föreningen publicerar också en skriftserie, Material, som tar upp praktiska och teoretiska film- och massmediefrågor.

År 1971 förmedlades 1 683 filmer.

Filmcentrum består av dels yrkesverksamma filmare, dels personer som arbetar med film på deltid eller på fritid. Medlemsantalet var i mars 1971 ca 550, varav ca 125 aktiva filmare.

Filmcentrums organ är föreningsmötet, styrelsen, sekretariatet och arbetsgrupper i de fem distrikten.

Regionalt är verksamheten uppdelad på distrikt med arbetsgrupper och kontaktmän i Malmö (Filmcentrum syd), Stockholm (Filmcentrum öst), Göteborg (Filmcentrum väst), Falun (Filmcentrum Dalarna) och Umeå (Filmcentrum norr). Alla distrikten är representerade i styrelsen.

2.8.2.3 Teatercentrum

Teatercentrum bildades år 1969 på initiativ av teaterarbetare och med stöd av Teaterförbundet.

Teatercentrum vill öka kommunikationerna mellan teaterarbetare och publik, ge fler människor tillgång till teater och fler teaterverksamma publikkontakter. Man vill distribuera teater till föreningar, skolor, bibliotek samt till människor som av geografiska, sociala eller ekonomiska orsaker inte brukar få se teater, människor som är bosatta i glesbygdsområden, patienter på sjukhus och sanatorier, de gamla på ålderdomshem, de intagna på fängelser osv. Rätt att delta i Teatercentrums verksamhet har varje grupp som producerar uppsökande teater och inom vilken bestämmanderätten över produktionen är fördelad lika mellan samtliga medverkande.

Teatercentrum vill i mån av möjlighet samordna deltagare till grupper och ställa lokaler för repetitioner och sammankomster till förfogande. Man vill informera beställare om vilka grupper eller individuellt uppträdande artister som finns att tillgå, informera om deras målsättning och om förhållanden i övrigt som är av intresse för beställarens val.

År 1970 distribuerade Teatercentrum 1 247 föreställningar varav 617 gällde barn-, skol- och ungdomsföreställningar. Föreställ-

ningarna sågs i genomsnitt av 150 personer, vilket sammanlagt betyder drygt ca 187 000 åskådare. Dessutom har de engagerade teatergrupperna genom Teatercentrums verksamhet fått många beställningar som ej gått genom Teatercentrum (733 föreställningar år 1970).

I den av Teatercentrum bedrivna förmedlingsverksamheten har 52 grupper deltagit verksamhetsåret 1970/71. Av dessa ägnade sig 14 uteslutande åt barn- och skolteater. Utöver teaterutbudet har uppläsare, vissångare och mimaktörer omfattats av förmedlingsverksamheten.

Till ledning för beställarna har även Teatercentrum utarbetat kataloger över sina program.

Teatercentrums organ är årsmöte, allmänna möten och styrelse. Teatercentrums verksamhet granskas av Teaterförbundets revisorer och redovisas på Svenska teaterförbundets riksstämma, som också beviljar ansvarsfrihet. Utöver årsmötet förekommer ett par större allmänna möten per år samt månadsmöten.

2.8.2.4 Konstnärscentrum

Konstnärscentrum bildades år 1969 på initiativ av Konstnärernas riksorganisation (KRO).

Konstnärscentrum ser som sin viktigaste uppgift att förmedla arbete till utövande konstnärer samt skapa kontakt mellan samhället och konstnärerna. Konstnärscentrum bedriver dels en utåtriktad uppsökande verksamhet, dels en arbetsförmedling öppen för landets alla bildarbetare oberoende av organisationstillhörighet.

De konstnärer som är anmälda till Konstnärscentrums arbetsförmedling, år 1971 ca 1 050, presenteras genom ett bildarkiv (mars 1971 ca 10 000 färgdia), där varje konstnär representeras med högst 40 bilder.

Till de anslutna konstnärerna förmedlas uppdrag av skilda slag som arbete med miljöutformning, konsultuppdrag, utställningar samt beställningar av t ex affischer, bokillustrationer, porträtt m m.

Konstnärscentrum leds av en kommitté om fem personer, av vilka fyra väljs inom Konstnärscentrum genom poströstning bland alla till Konstnärscentrum anmälda arbetssökande. Den femte ledamoten väljs av KRO:s riksmöte. Konstnärscentrums löpande verksamhet leds av intendent, konsult och arbetsutskott. Informationen om verksamheten ges i Konstnärscentrums tidning.

2.8.2.5 Musikcentrum 70

Musikcentrum 70 bildades år 1970 på initiativ dels av Svenska tonkonstnärsförbundet, dels av en särskild arbetsgrupp. Ett år senare hölls årsmötet där stadgar antogs.

Musikcentrum 70 ser enligt sin programförklaring som sin uppgift att "göra all slags musik åtkomlig för alla, att söka finna vägar att föra ut musik till en större allmänhet, att skapa förutsättningslöst sammansatta program och att förmedla musikprogram producerade av deltagarna själva".

Musikcentrum 70:s verksamhet utövas genom stormöten, årsmötet, styrelsen och olika arbetsgrupper. Stormöte skall hållas minst en gång varannan månad. Det stormöte som infaller i januari månad kallas årsmöte.

2.8.2.6 Danscentrum

Danscentrum bildades år 1971.

Danscentrum ser som sin uppgift att propagera för dansen som konstform, stimulera till självverksamhet och aktivt skapande samt att finna nya arbetsuppgifter i samhället för landets dansare. I målsättningen ingår också att skapa "tvärprogram", dvs program som omfattar flera konstarter, och att driva öppna "verkstäder".

De program som Danscentrum producerat under hösten 1971 har distribuerats av Teatercentrum.

2.9 Vissa organisationer av rikskaraktär

I det följande ges en kortfattad översikt över vissa organisationer av rikskaraktär inom kulturområdet. Endast beträffande Svenska riksteatern och Skådebanan – som kulturrådet kommer att diskutera mera ingående i det följande – ges en något fylligare beskrivning. Några organisationer beskrivs utförligare i kapitel 7.

2.9.1 *Teater- och dansområdet*

2.9.1.1 Svenska riksteatern

Svenska riksteatern är en ideell förening, uppbyggd på lokala och regionala föreningar. Dess uppgifter och centrala organisation har redovisats under 2.2.4.1. De lokala föreningarna kan arbeta antingen enligt den vid 1970 års kongress antagna normalstadgan eller enligt den år 1967 antagna stadgan. Dessa två stadgor tillämpas nämligen parallellt under perioden mellan 1970 och 1973 års kongresser.

Enligt 1967 års normalstadga bygger den lokala föreningen i huvudsak på individuellt medlemskap av enskilda teaterintresserade personer, men kollektiva medlemmar kan också förekomma. Föreningen leds av en styrelse på 5–8 medlemmar, vilka utses av årsmötet. Styrelseledamöterna bör väljas så att både kollektiva och enskilda medlemmar blir representerade. Vidare bör vederbörande kommun samt lokalägande organisation(er) erbjudas att utse representanter i styrelsen.

Enligt 1970 års normalstadga skall de lokala teaterföreningarna bestå av kollektiva medlemmar. Föreningar och kommuner kan bli medlemmar. Det direkta individuella medlemskapet har alltså avskaffats. Medlemsföreningarna utser ett representantskap, som är föreningens högsta beslutande organ och som bl a utser styrelse. Enskilda teaterintresserade kan organisera sig i en publikförening, som då blir en av de organisationer som ingår som medlem i teaterföreningen.

Den lokala teaterföreningens främsta uppgift är att arrangera teaterföreställningar i första hand från Riksteatern. I slutet av år 1971 fanns 145 föreningar varav 11 arbetade efter de nya stadgarna.

1970 års kongress antog också normalstadgan för länsteaterföreningarna. Länsteaterföreningarnas uppgifter är huvudsakligen av stimulans- och samordningskaraktär. Länsföreningen skall samla alla Svenska riksteaterns medlemmar för samarbete i frågor av gemensamt intresse, främja Svenska riksteaterns verksamhet inom länet och vara förbindelselänk emellan Svenska riksteatern och dess medlemmar. År 1971 fanns länsteaterföreningar i samtliga län utom i Stockholms län. Endast de lokala teaterföreningarna kan vara medlemmar i länsteaterföreningen. Länsteaterföreningen skall ha en styrelse om minst åtta ledamöter. Minst fem av dem utses av länsmötet (årsmötet). Landsting, länsskolnämnd och länsbildningsförbund äger utse var sin ledamot.

Såväl länsföreningarna som de lokala teaterföreningarna utser ombud till Riksteaterns vart tredje år sammanträdande kongress.

2.9.1.2 Andra organisationer på teater- och dansområdet

På teater- och dansområdet finns även organisationer för den icke yrkesmässiga verksamheten. Främst bör nämnas *Svenska ungdomsringen för bygdekultur* med drygt 400 lokalföreningar och ca 37 000 deltagare i folkdansundervisning (7.3.4). Folkdans ordnas också av en rad andra organisationer som IOGT/NTO, Svenska frisksportförbundet, KFUK/KFUM, Nykterhetsorganisationen Verdandi och Centerns ungdomsförbund. På teaterområdet finns också *Teaterforum*, en sammanslutning av ett antal teatergrupper (7.2.4.1).

2.9.2 *Musikområdet*

Inom musikområdet finns två större förbund för orkestrar som inte arbetar yrkesmässigt. Det ena är *Sveriges orkesterföreningars riksförbund* (SOR) med ca 70 medlemsorkestrar och ca 2 500 musiker. Det andra är *Riksförbundet Sveriges amatörorkestrar* (RSAO) med ca 180 medlemsorkestrar och ca 9 200 musiker. Dessa båda förbund behandlas utförligare under 7.4.4.1–2.

Det finns f n sju körförbund, nämligen *Sveriges kyrkosångarförbund, Sveriges körförbund, Svenska sångarförbundet, Svenska missionsförbundets sångarförbund, Svenska baptisternas sångarförbund, Metodistkyrkans sångarförbund och Svenska arbetarsångförbundet.* Förbunden har ca 3 400 medlemskörer med tillsammans ca 68 000 medlemmar. Ett informellt samarbetsorgan, KÖRSAM, är under utveckling. Körverksamheten behandlas utförligare under 7.4.4.6.

Kammarmusikföreningar med syfte att spela och/eller anordna konserter finns på en rad orter. Vissa föreningar har slutit sig samman i bl a en norrländsk och en västsvensk kammarmusikring. (7.4.4.2)

Musik för Ungdom (MfU) är den svenska delen av den internationella organisationen Jeunesses musicales. Musik för Ungdom som tidigare arbetat med en provisorisk organisation, höll sitt konstituerande sammanträde i juni 1971. (6.4.10.3)

Organisationens syfte är att vara en riksorganisation för stöd till musikverksamhet bland ungdom. Medlemsorganisationerna utgörs av studieförbunden och därmed jämförliga organisationer och organ av riksomfattande karaktär som bedriver verksamhet för ungdom under 26 år. De kommunala musikskolorna är representerade genom Kommunförbundet. Styrelsen består av representanter för studieförbunden, Rikskonserter och Kommunförbundet. Vid sidan av styrelsen finns också MfU-rådet där ungdomarna garanterats majoritet. Musik för Ungdoms kansli är förlagt till Rikskonserter.

Svenska jazzriksförbundet är enligt stadgarna en kontaktorganisation för landets jazzvänner samt riksorganisation för jazzklubbar och andra sammanslutningar av jazzintresserade. År 1971 hade förbundet ca 500 individuella medlemmar. (7.4.4.3)

Sveriges spelmäns riksförbund är gemensam organisation för 18 landskapsförbund med drygt 3 000 spelmän. (7.4.4.5)

2.9.3 *Konst, konsthantverks- och hemslöjdsområdena*

Föreningar och organisationer inom konst- och konsthantverksområdena kommer att beröras i MUS 65:s betänkanden. Kulturrådet vill dock ge grunddragen i föreningsstrukturen på riksplanet.

Konstfrämjandet har till uppgift att verka för ökat konstintresse och ökad förståelse av god konst. I det syftet omfattar verksamheten förlagsverksamhet främst av grafik och skulptur, utställningar, studieverksamhet och försäljning. På uppdrag av MUS 65 svarar Konstfrämjandet för försöksverksamhet med konstförsäljning innefattande bl a konstvaruhus i Stockholm och Örebro och försäljning i större skala genom ombud. (6.8.1.4)

Inom ramen för sin ordinarie verksamhet

har Konstfrämjandet utöver detta inlett vissa försök med försäljnings- och utställningsverksamhet koncentrerad till fasta försäljningsställen i Göteborg och Malmö till vilka regionalt arbetande ombudsorganisationer knyts.

Den ansvarsfördelning som överenskommits med MUS 65 innebär att Konstfrämjandets utställningsverksamhet mer inriktats mot arbetsplatser, föreningar och liknande mottagare och mindre på större offentliga utställningar. Konstfrämjandet har, till skillnad från Riksförbundet för bildande konst och Föreningen Konst i skolan, inte integrerats med Riksutställningar.

Vid sidan om konstvaruhusen sker försäljningen på utställningar och via ombud bl a på arbetsplatser.

Medlemmar i Konstfrämjandet är riksorganisationer, lokala organisationer, företag, kommuner, skolor och enskilda personer. Bland de riksorganisationer som är medlemmar märks LO, TCO, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Kooperativa förbundet (KF), Folkbildningsförbundet och många fackförbund, studieförbund och andra folkrörelseorgan.

Riksförbundet för bildande konst är en sammanslutning av konstföreningar, museer, landsting, kommuner, organisationer, institutioner, företag och enskilda, som önskar medverka till att utbreda och fördjupa intresset och förståelsen för god konst.

Riksförbundet har inga regionala eller lokala organisationer, utan medlemmarna, som år 1971 var 147, är direkt anslutna till förbundet.

Riksförbundet har sedan år 1967 samarbetat med Riksutställningar och ingår i dess organisation. Riksutställningar svarar alltså för riksförbundets tidigare verksamhet att producera konstutställningar och erbjuda dessa till de konstföreningar m fl institutioner som är medlemmar, att medverka till föreläsningsverksamhet i anslutning till utställningar samt att svara för rådgivning till föreningar, kommuner m fl i konst- och utställningsfrågor. Riksförbundet består dock som organisation.

Föreningen Konst i skolan har som mål att sprida och fördjupa intresset för konst hos skolans elever, lärare och myndigheter. Föreningens verksamhet har huvudsakligen varit inriktad på utställningar, men viss verksamhet som konsultorgan har förekommit.

Föreningen Konst i skolan har främst verkat utanför de stora städerna där föreningen därför har få medlemmar. Medlemmar är främst kommuner. Sedan år 1967 samarbetar Konst i skolan med Riksutställningar och ingår i dess organisation men består som självständig förening.

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund är centralorganisation för landets hemslöjdsföreningar.

F n är 51 hemslöjdsorganisationer direkt anslutna till riksförbundet. Med undantag för den ideella Föreningen för svensk hemslöjd och den ekonomiska Föreningen Svensk hemslöjd har alla lokal anknytning.

De lokala sammanslutningarna inom hemslöjdsrörelsen är ofta ekonomiska föreningar, som även bedriver ideell verksamhet för hemslöjden. I ett fåtal fall handhas den ideella och den affärsmässiga verksamheten av skilda föreningar.

Den ideella verksamheten bedrivs på olika sätt. Man anordnar bl a utställningar, demonstrationer, rådgivningsdagar och kursverksamhet. Till uppgifterna hör också att göra inventeringar av gammal slöjd och förse slöjdare med idéer och arbetsbeskrivningar.

De lokala föreningarnas medlemmar består av hemslöjdsintresserade personer, däribland slöjdare, och i en del fall av organisationer.

Hos föreningarna finns i regel s k hemslöjdskonsulenter. F n finns ett 40-tal konsulenter verksamma inom landet. De avlönas med hjälp av statliga bidrag och bidrag från landstingen.

Svenska slöjdföreningen har enligt stadgarna till mål "att främja god formgivning av svenska produkter, att verka för förbättrad gestaltning av bostad och allmän miljö, att sprida kunskap om god form".

Föreningen, som har sitt säte i Stockholm, har även lokalavdelning för Skåne och Blekinge. Föreningen arbetar bl a genom ut-

ställningar, kurser, konferenser, information och opinionsbildning, bl a genom tidskriften Form, och stöd till formgivare.

MUS 65 har i en skrivelse till utbildningsministern hösten 1970 tagit upp frågor kring Svenska slöjdföreningens verksamhet och ekonomi. MUS 65 har där bl a föreslagit att en del av föreningens verksamhet, nämligen information rörande formgivning och miljögestaltning i form av utställningar, bör läggas på Sveriges arkitekturmuseum som då skulle utöka sin verksamhet. Samtidigt förordade MUS 65 en begränsad höjning av statsbidraget till föreningens övriga verksamhet.

2.9.4 *Musei-, hembygds- och fornminnesområdet*

I landet finns en rad musei-, hembygds- och fornminnesföreningar, varav många med betydande verksamhet. Sålunda är det vanligen länsföreningar som är huvudmän för länsmuseerna. På riksplanet finns bl a *Samfundet för hembygdsvård.* Kulturrådet går emellertid inte närmare in på dessa organisationer, då detta område tas upp av MUS 65.

2.9.5 *Litteraturområdet*

Föreningar och organisationer inom litteratur- och biblioteksområdet kommer att beröras i litteraturutredningens kommande betänkanden. Kulturrådet vill dock nämna två organisationer.

Stiftelsen *Litteraturfrämjandet* bildades i nuvarande form år 1965 av Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen (LO), Sveriges lantbruksförbund och Svenska landsbygdens studieförbund. Sedan år 1967 har Studieförbundet Vuxenskolan varit delintressent i stället för Svenska landsbygdens studieförbund. Stiftelsens ändamål är att främja intresset för svensk litteratur och konst. Det sker främst genom litteraturpris och stipendier. Verksamheten finansieras genom det årliga boklotteriet.

Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB) vill vara ett samlande organ för information, opinionsbildning, utredning och initiativ inom biblioteksområdet. Medlemmar är dels kommuner i deras egenskap av huvudmän för folk- och skolbibliotek, dels vetenskapliga bibliotek och andra specialbibliotek och slutligen enskilda personer. De enskilda medlemmarna utgörs i huvudsak av biblioteksanställda. Föreningen arbetar på fyra sektioner: folkbiblioteckssektionen, skolbiblioteckssektionen, forskningsbiblioteckssektionen samt enskilda medlemmars sektion. Högsta beslutande organ är ett representantskap.

Bibliotek i samhälle (BiS) är ett forum för biblioteksarbetare och biblioteksutnyttjare, som på socialistisk grund vill verka för ett progressivt biblioteksväsende. BiS högsta beslutande organ är stormötet. BiS är indelat i lokalgrupper och ämnesgrupper, vilka studerar och bevakar olika ämnesområden.

2.9.6 *Foto- och filmområdet*

Inom foto- och filmområdet finns några organisationer av rikskaraktär för den utövande verksamheten, bl a *Sveriges smalfilmförbund* med ca 400 medlemmar och *Riksförbundet Svensk fotografi Sveriges fotoklubbar* med ca 180 klubbar och 3 300 medlemmar (år 1969). Dessa behandlas utförligare under 7.6.

Vidare finns *Sveriges förenade filmstudios* som främst sysslar med studier av spelfilm. Våren 1969 var ca 120 studios med ca 15 000 medlemmar anslutna.

2.9.7 *Skådebanan*

Skådebanan fanns år 1971 organiserad i Stockholm, Uppsala, Norrköping, Linköping, Malmö och Helsingborg.

Som mål för sin verksamhet har Skådebanan att främja scenkonst, musik och andra kulturella aktiviteter. Organisationen strävar särskilt efter att nå en ny publik, dvs grupper som tidigare inte kommit i kontakt med detta kulturutbud. Skådebanans verksamhet, främst information och biljettförsäljning, sker i stor utsträckning genom ombud. Dessa

ombud är huvudsakligen organisations- eller arbetsplatsanknutna.

De olika skådebaneavdelningarna är organisatoriskt fristående från varandra och därför inte heller enhetligt uppbyggda. Sålunda är stiftarna eller ägarna inte helt genomgående samma organisationer. Stiftelsen Skådebanan i Stockholm har inte formellt men i praktiken kommit att i viss mån få en ställning som riksorgan. Denna specialställning torde bl a bero på att stiftarna för stockholmsavdelningen är riksorganisationer såsom SAF, LO, TCO, medan de övriga avdelningarna har ägare eller stiftare med lokal anknytning.

En organisationsutredning inom Skådebanan har lagt fram förslag om en gemensam organisationsform samt gemensamma stadgar för alla avdelningarna. Fr o m den 1 juli 1972 har Stiftelsen Skådebanan skilts från den rent lokala verksamheten i Stockholm. Därmed renodlas stiftelsens karaktär av ett för de olika skådebaneavdelningarna gemensamt stöd- och serviceorgan. Skådebanan behandlas utförligare i 6.8.

2.10 Sveriges Radio

2.10.1 *Allmänna förutsättningar för Sveriges Radios verksamhet*

Ljudradio- och televisionssändningar riktade till allmänheten (rundradioverksamhet) bedrivs i Sverige med ensamrätt för Sveriges Radio AB.

Sveriges Radios ställning har utformats så att de enskilda programmen skall kunna utformas oberoende av utomstående såväl statliga som enskilda intressen men så att statsmakterna samtidigt skall ha ett avgörande inflytande över frågor som sammanhänger med programverksamhetens finansiering, dess totala omfattning och expansionstakt m m.

Vissa allmänna riktlinjer för organisationen av och medelstilldelningen till rundradioverksamheten har givits av statsmakterna år 1966 (prop 1966:136, SU 1966:163, rskr 1966:388). Grundläggande bestämmelser för Sveriges Radio återfinns i radiolag, radioansvarighetslag med tillämpningskungörelse, avtal mellan svenska staten och företaget samt instruktion för radionämnden.

Kulturrådet ger i det följande en översikt över dessa riktlinjer och bestämmelser för Sveriges Radio, verksamhetens organisation och omfattning.

2.10.1.1 Allmänna riktlinjer för rundradioverksamheten

Kommunikationsministern anförde i prop 1966:136 att det framstår som väsentligt att finna ett system som ställer etermedierna fria från kommersiella intressens eller politiska gruppers ensidiga inflytande.

Frihet i etern måste enligt propositionen i första hand förenas med en medveten strävan till objektivitet och saklighet i det samlade programutbudet och innefatta möjligheter för olika åsikter och meningsriktningar att komma till tals och garantier mot obehöriga påtryckningar.

Tanken på att införa kommersiell privatägd television avvisades. En sådan skulle medföra uppenbara risker för att mediet blir utnyttjat för de ekonomiska och politiska intressen som finansiärerna representerar. Enligt propositionen fanns det ingen anledning att ändra de grundläggande principerna för rundradioverksamheten i vårt land.

2.10.1.2 Radiolagen

Enligt radiolagen (1966:755) bemyndigas Kungl Maj:t att uppdra åt ett företag att med ensamrätt avgöra vilka program som skall förekomma från radio- och TV-sändare i landet. Denna rätt skall utövas opartiskt och sakligt och i övrigt efter de riktlinjer som fastställs genom avtal mellan Kungl Maj:t och företaget. Vidare stadgas att en radionämnd skall finnas.

Radionämndens granskning kan endast ske i efterhand. Myndighet eller annat allmänt organ får inte i förhand granska eller föreskriva förhandsgranskning av program

och inte heller förbjuda sändning på grund av dess innehåll.

2.10.1.3 Radioansvarighetslagen

Radioansvarighetslagen (1966:756) gäller yttrandefriheten i de ljudradio- och televisionsprogram (radioprogram) som svenskt programföretag anordnar med ensamrätt.

För varje radioprogram skall finnas en programutgivare med uppgift att förebygga yttrandefrihetsbrott. Ingenting får sändas mot programutgivarens vilja. Programutgivare förordnas av radiochefen eller av annan tjänsteman inom företaget.

Programutgivare är ansvarig för eventuella yttrandefrihetsbrott i de radioprogram för vilka han är förordnad. Med yttrandefrihetsbrott avses då framställning eller offentliggörande, som skulle varit att anse som tryckfrihetsbrott enligt 7 kap 4 eller 5 § i tryckfrihetsförordningen, om gärningen begåtts genom tryckt skrift.

I analogi med bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen kan uppgiftslämnare i princip inte ställas till ansvar för yttrandefrihetsbrott i radio och TV.

Frågor som rör missbruk av yttrandefrihet i radioprogram bedöms efter samma grunder som gäller för bedömningen av missbruk av tryckfriheten enligt 1 kap 4 § tryckfrihetsförordningen.

2.10.1.4 Avtalet mellan staten och Sveriges Radio

Enligt statsmakternas beslut år 1966 träffades ett nytt avtal mellan staten och Sveriges Radio. Det gäller t o m den 30 juni 1977.

Enligt avtalet äger Sveriges Radio AB att med ensamrätt avgöra vilka program som skall förekomma i rundradiosändning från sändare i Sverige.

För den direkta programverksamheten skall det under företagsledningen finnas särskilda programenheter, nämligen en för ljudradio, en för var och en av televisionens programkanaler, en för utbildningsprogram och en för utlandsprogram samt distrikt till det antal som bolaget bestämmer. Vidare skall en teknisk enhet finnas. Avtalets bestämmelser om programverksamheten återges i sammanfattning i 4.4.5.6.

2.10.1.5 Radionämnden

Utöver vad radiolagen stadgar finns bestämmelser om radionämndens verksamhet i instruktionen för nämnden (1967:449).

Radionämnden skall i efterhand granska utsända program och pröva anmärkning mot visst program. Nämnden föreslår hos Kungl Maj:t de åtgärder som föranleds av dess verksamhet.

Nämnden består av sju ledamöter och lika många suppleanter. De förordnas på fyra år.

2.10.2 *Sveriges Radios organisation*

Sveriges Radio är ett aktiebolag. Aktierna innehas till 20 % av vardera pressen och näringslivet och till 60 % av folkrörelserna.

Styrelsen består av ordförande och tio övriga ordinarie ledamöter jämte tio suppleanter för de sistnämnda. Ledamöterna och suppleanterna skall enligt bolagsordningen representera kulturella och samhälleliga intressen samt administrativ, ekonomisk och teknisk sakkunskap.

Styrelsens ordförande, fem av styrelsens övriga ordinarie ledamöter och fem av suppleanterna utses av Kungl Maj:t. Fem ordinarie ledamöter och fem suppleanter väljs av bolagsstämman. Företagets verkställande direktör (radiochefen) utses av styrelsen.

Sveriges Radio arbetar under styrelse och radiochef på sex självständiga enheter, som angetts i det föregående, samt några serviceavdelningar. Vissa funktioner är gemensamma för enheterna. Det gäller bl a Sveriges Radios symfoniorkester. Radions programenhet har huvudansvaret för denna, medan TV-kanalernas programenheter hos radioenheten får beställa den medverkan de önskar av orkestern. Ledningen för de olika programenheterna har under styrelsen och radiochefen det direkta ansvaret för resp program. Distrikten är direkt underställda radio-

ledningen. I linje med statsmakternas beslut år 1966 beräknas distriktens sändningstid i TV budgetåret 1972/73 uppgå till 25 % av den totala sändningstiden.

Landet är i radiohänseende f n indelat i elva distrikt, medan televisionen arbetar med åtta distrikt. 1968 års distriktsutredning – en intern utredning inom Sveriges Radio – har föreslagit en minskning av antalet enheter till sju regioner med huvudorter i Luleå, Sundsvall, Stockholm, Örebro, Norrköping, Göteborg och Malmö.

Med hänsyn till önskemål om en utbyggnad av den underregionala programverksamheten föreslog distriktsutredningen att varje region skall byggas upp av ett antal län. Därför borde de blivande regiongränserna om möjligt följa länsgränserna. Regiongränserna borde även kunna ändras i händelse av en ny länsindelning.

Utredningens förslag har godkänts av styrelsen för Sveriges Radio, som har begärt medel för förverkligande av vissa av förslagen. Sveriges Radio har också fastställt, att s k resurscentraler för TV-produktion skall finnas i Luleå, Sundsvall, Örebro, Norrköping, Göteborg och Malmö.

2.10.3 *Sveriges Radios verksamhet*

Distributionsnätet för *ljudradion* täcker praktiskt taget hela landets befolkning med samtidig sändning av tre program. Så gott som varje hushåll har radiomottagare.

Sändningstiden för ljudradions allmänna riksprogram har under femårsperioden 1964–1969 ökat från ca 15 900 timmar till ca 17 300 timmar. Sändningstiden för den regionala programverksamheten har under samma period ökat från ca 2 200 timmar till ca 3 100 timmar. Under åren fram t o m budgetåret 1974/75 skall sändningstiden vara i stort sett oförändrad enligt statsmakternas beslut.

De tre riksprogrammen – P1, P2 och P3 – är profilerade efter en renodlingsprincip som fick sin nuvarande utformning år 1966. P1 har en markerad tonvikt på det talade ordet. I P2 sänds huvudsakligen den s k musikradion med seriös musik med inslag av jazz, folkmusik och vissa andra musikformer, tillsammans med operaföreställningar och program av musikbildande karaktär. P3 slutligen är huvudsakligen reserverat för sändningar av lätt musik som pågår dygnet runt (den s k melodiradion).

Regionalradions program omfattar till största delen nyheter och servicemeddelanden, idrottskrönikor m m, och dessutom skolprogram. Publikundersökningar har visat att de regionala programmen är mycket uppskattade både av allmänheten och av kommunerna och att de fyller ett stort behov.

Distributionsnätet för *televisionen* har för program 1 byggts ut till i det närmaste full täckning av landet. För program 2 beräknas vid utgången av budgetåret 1971/72 en täckningsgrad av 96,8 % ha nåtts. En 99 %-ig täckning åsyftas. Drygt 85 % av landets hushåll beräknas ha TV-apparat.

Televisionens sändningstid uppgick budgetåret 1970/71 till i genomsnitt 68 timmar per vecka. För 1971/72 skall den enligt statsmakternas beslut uppgå till i genomsnitt 75 timmar per vecka. Under budgetåret 1972/73 beräknas en sändningstid av 80 timmar per vecka. Därmed skulle de båda TV-kanalerna uppnå likställighet i fråga om sändningstid, dvs 40 timmar per vecka i vardera kanalen.

Uttryckt i timmar per år utgjorde sändningstiden ca 3 500 timmar budgetåret 1970/71.

2.10.4 *Principerna för finansieringen av Sveriges Radios verksamhet*

Den allmänna delen av Sveriges Radios programverksamhet liksom investeringarna finansieras med avgifter från innehavare av mottagarapparater. Avgifternas storlek fastställs av riksdagen. Skolprogrammen och programmen för utlandet finansieras med medel över riksstaten.

2.10.5 *Pågående statliga utredningar på radioområdet*

År 1969 tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet en utredning rörande ökat sändningsutrymme i ljudradion för utbildnings- och informationsändamål m m (*1969 års radioutredning*, direktiv se 1970 års riksdagsberättelse s 294.)

Utredningen skall kartlägga de programbehov som finns dels för utbildningsverksamhet, dels för opartisk och saklig samhällsinformation, i första hand inom den statliga och kommunala sektorn. Den skall ta ställning till behoven av regionalt eller lokalt avgränsade sändningar av sådana program. Slutligen skall den också ta ställning till olika system för stereofonisk ljudradio.

År 1967 tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet sakkunniga för att utreda frågan om användningen av radio och TV i utbildningsväsendet samt att planera och leda försöksverksamhet på området (kommittén för television och radio i utbildningen, *TRU-kommittén*, direktiv se 1968 års riksdagsberättelse s 267.)

TRU har för försöksverksamhet byggt upp en produktionsenhet med egen teknisk utrustning. TRU:s program sänds såväl i ljudradion som i television.

TRU:s majoritet har föreslagit att utbildningsprogramenheten vid Sveriges Radio och TRU:s produktionsenhet slås samman till en ny enhet, fristående från Sveriges Radio (Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen, SOU 1971:36). Regeringen har beslutat att inte vidta några åtgärder med anledning av TRU-kommitténs förslag. Verksamheten har i stället fortsatt i kommitté-form. TRU-kommittén skall slutföra sitt arbete med att utvärdera hittillsvarande verksamhet. En ny utredning rörande den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet har tillkallats för att planera och leda den fortsatta verksamheten. Denna skall särskilt inriktas på produktion för vuxenutbildning och förskola.

Den år 1966 tillsatta *reklamutredningen* har att utreda bl a reklamens verkningar med särskild hänsyn till reklamsändningar i TV (direktiv se 1967 års riksdagsberättelse s 194). Utredningen avgav i början av år 1972 betänkandet Reklam I, Beskattning av reklamen (Ds U 1972:1, SOU 1972:6) som kom att utgöra underlag för den proposition om skatt på annonser och reklam, m m (prop 1972:58), som senare lades fram av regeringen. Utredningen har vidare avlämnat delbetänkandet Reklam II, Beskrivning och analys (SOU 1972:7). I senare delbetänkanden kommer utredningen att behandla bl a frågan om reklamsändningar i television och redovisa en analys av visst statistiskt material.

Inom utbildningsdepartementet förordnades år 1971 en särskilt sakkunnig att biträda vid beredning av *filmpolitiska frågor* och med *frågor rörande andra medier* inom utbildnings- och kulturområdet, däribland kassett- och tråd-TV.

2.11 Privat driven kulturverksamhet

Inom de flesta kultursektorer dominerar den privat drivna verksamheten. Flera av dessa sektorer är eller har nyligen varit föremål för statliga utredningar. Eftersom kulturrådet i detta betänkande inte lägger fram några detaljerade förslag i fråga om den privat drivna verksamheten ger beskrivningen i avsnittet endast en översikt i stora drag.

I princip är kulturvaror underkastade samma *skatteregler* beträffande mervärdeskatt som andra varugrupper men vissa betydelsefulla undantag gäller framför allt för press- och filmområdena. Föreställningar beskattas däremot inte. Den nöjesskatt som längre tillbaka togs ut vid flertalet föreställningar i vilka fanns ett nöjes- och förströelsemoment avskaffades slutligt år 1963.

På *bokmarknaden* finns ca 175 bokförlag med någorlunda regelbunden utgivning. De tongivande förlagen – ett 80-tal – är anslutna till Svenska bokförläggareföreningen. Av förlagen är huvudparten i privat ägo. I drygt 15 förlag har dock staten eller folkrörelserna ägarintressen. År 1970 omfattade utgivningen över 6 000 titlar varav knappt hälften vände sig till en större allmänhet.

För bokdistributionen fanns år 1971 ca 450 bokhandlare varav ca 300 fullsorterade (abonnemangsboklådor). Vidare säljs böcker i större varuhus, i tobaksaffärer, kiosker och en del andra affärer. Bokförlagen arbetar också genom bokklubbar. Dessa beräknas år 1971 ha haft ca 200 000 medlemmar. Bokklubbsverksamheten är f n stadd i ökning.

Bokmarknaden utreds av litteraturutredningen.

Veckopress-, facktidnings- och tidskriftsområdet har – med undantag för kulturtidskrifter och ideella tidskrifter – inte belysts av några statliga utredningar. Viss statistik om veckopress och facktidningar redovisas av Tidningsstatistik AB. Vissa uppgifter lämnas i 2.12.5.

Kulturtidskrifter och ideella tidskrifter kan få statliga bidrag enligt kungörelsen 1971:681 om tidskriftsstöd. Stödet utgår som grundbidrag, projektbidrag och stödköp. Det fördelas av tidskriftsnämnden (2.2.4.4).

Vissa tidskrifter – medlemsblad, periodiska publikationer som framstår som organ för religiösa, nykterhetsfrämjande, idrottsliga, politiska och försvarsfrämjande ändamål samt personaltidningar – är befriade från mervärdeskatt (förordning 1968:430, ändrad senast 1971:400).

Dagspressen omfattade – om man med dagspress menar tidningar som utkommer minst tre gånger per vecka – år 1970 108 tidningar. 20 år tidigare var antalet 177. De sammanlagda dagstidningsupplagorna uppgick år 1970 till ca 4,5 milj exemplar per dag. Vissa uppgifter om utvecklingen under 1960-talet redovisas i 2.12.5.

År 1965 infördes statsbidrag till riksdagspartiernas opinionsbildande verksamhet. I många fall kom bidragen att användas för stöd till partipress.

Förslag av 1967 års pressutredning i be-

tänkandet Dagspressens situation (SOU 1968:48) lades till grund för statsmakternas beslut år 1969 om att inrätta pressens lånefond och att införa samdistributionsrabatt för dagstidningar (prop 1969:48, SU 1969:107, rskr 1969:251).

Statsmakterna inrättade år 1971 en ny form av stöd till dagspressen i form av produktionsbidrag för dagstidningar (prop 1971:27, KU 1971:32, rskr 1971:180, kungörelsen 1971:492). Stödet går till den grupp dagstidningar som särskilt behöver ett ekonomiskt tillskott för att fortleva, dvs andratidningar. Stödet är ett bidrag till tidningsföretagen. Det fördelas av presstödsnämnden. Vid nämndens prövning av frågor om lån ur lånefonden och produktionsbidrag får inte hänsyn tas till det sökande tidningsföretagets politiska inställning eller ställningstagande i särskilda frågor.

Det beslut statsmakterna fattat år 1971 om förbättrad samhällsinformation (prop 1971:56, FiU 1971:23, rskr 1971:182, kungörelse 1971:509) medför också ett ekonomiskt stöd till pressen genom att de statliga myndigheternas dagspressannonsering i fortsättningen skall ske på ett likvärdigt sätt i alla dagstidningar. Anslag för samhällsinformation fördelas av en nyinrättad nämnd.

Dagspress (allmän nyhetstidning) är befriad från mervärdeskatt.

Tidningar och tidskrifter åtnjuter f n en viss portosubvention då postverkets taxor för tidningsdistributionen inte täcker kostnaderna. En sådan kostnadstäckning skall dock genomföras.

Inom *teaterområdet* finns endast ett par privata teaterföretag med permanent verksamhet, nämligen Sandrewsstiftelsen och Vasateatern, båda i Stockholm. Vidare finns teaterlokaler som hyrs ut för enskilda producenter av teater- och revyföreställningar. Privatteatern åtnjuter inget statligt men väl kommunalt stöd i olika former. De fria teatergrupperna behandlas i annat sammanhang (7.2.4). Sex teateragenturer, varav fyra större, svarar för uppföranderätten till all nyare svensk och utländsk dramatik.

På *musikområdet* svarar grammofonskivor och ljudband (fonogram) för större delen av musikutbudet vid sidan om radio och television. Det finns f n uppskattningsvis ett hundratal skivproducerande företag i landet men produktionen är koncentrerad till ett fåtal bolag. En stor del av marknaden utgörs av handel med importerade grammofonskivor. Fonogrammarknaden har kartlagts av konsertbyråutredningen i betänkandet Fonogrammen i musiklivet (SOU 1971:73). Utredningen föreslår statligt stöd till viss produktion, till ökad postorderförsäljning, till konsumentinformation och till dokumentation och forskning. Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till förslagen.

Ett femtiotal notförlag svarar för notutgivning.

Inom musikområdet arbetar ett stort antal orkestrar och solister som förmedlas av organisationsförmedlingarna (2.8.1).

På *bildkonstens* område är försäljning via privata gallerier, konsthandlare, auktionsfirmor, glasmästerier o d avsevärt större än försäljningen via samhällsägda och samhällsstödda utställningslokaler. Bildkonstens distributionsförhållanden utreds av MUS 65.

Konstverk som säljs av upphovsmannen på annat sätt än i butik eller i samband med utställning är befriade från mervärdeskatt. Krav har förts fram på skattefrihet vid all förstagångsförsäljning av konst. Denna fråga prövas av en sakkunnig som tillkallats för en teknisk översyn av mervärdeskatten. Resultat av arbetet väntas föreligga under år 1972.

Inom *konsthantverk, konstindustri och näraliggande områden* domineras såväl produktionsledet som försäljningsledet av privata företag. Statens insatser görs här i allmänhet från andra utgångspunkter än de kulturpolitiska. Konstnärerna fungerar dels som formgivare åt industrin, dels som fria konstnärer med försäljning i ateljé, på utställningar och genom hemslöjdsaffärer, presentbutiker och liknande butiker.

Inom *filmområdet* arbetar tre större företag kontinuerligt och ett antal mindre företag mer sporadiskt med spelfilmsproduktion.

Ett trettiotal företag arbetar med filmut-

hyrning däribland de nyss nämnda tre stora filmbolagen samt dotterbolag till amerikanska produktionsbolag.

Den 1 juli 1971 fanns drygt 1 350 registrerade biografer i landet. Drygt 400 av dessa gav minst sex föreställningar per vecka. Ungefär hälften av dessa större biografer kontrollerades av de tre stora filmbolagen. Av de registrerade biograferna är 700 föreningsbiografer, dvs biografer som är anknutna till Folketshusrörelsens riksorganisation (FHR) eller Våra Gårdar. Endast en mindre del av dessa ger minst sex föreställningar per vecka. Övriga biografer är antingen anknutna till mindre enskilda kedjor eller fristående.

I samband med att staten och filmbranschen ingick det s k filmavtalet år 1963 slopades nöjesskatten helt för filmbranschen. Genom avtalet inrättades Stiftelsen Svenska filminstitutet. Institutets verksamhet finansieras genom att det får en avgift motsvarande 10 % av bruttointäkterna vid filmförevisningarna på biograf med minst sex föreställningar per vecka.

Avtalet stipulerar hur de influtna avgifterna skall disponeras. Bestämmelserna innebär att 60 % av medlen direkt kommer filmproducenterna till godo. Avtalet medför således bl a en omfördelning av medel inom filmbranschen från distributionsledet till produktionsledet.

Enligt en ändring av filmavtalet som Filminstitutets styrelse beslutade i februari 1972 förstärks Filminstitutets resurser för filmproduktion och för selektivt förhandsstöd (H-fonden) medan en av de tidigare stödformerna som innebar generellt stöd i proportion till biljettintäkterna successivt avvecklas. I övrigt skall avgifterna liksom tidigare fördelas på kvalitetsbidrag, generell förlustutjämning, institutets egen förvaltning, filmklubb och museal verksamhet m m samt PR-verksamhet.

Institutets styrelse skall efter avtalsändringen bestå av 3–5 ledamöter, samtliga utsedda av Kungl Maj:t. Vid sidan av styrelsen skall finnas ett förvaltningsråd med 30–40 ledamöter som utses av organisationer och institutioner som på olika sätt berörs av Filminstitutets verksamhet. Förvaltningsrådet skall av styrelsen höras i alla viktigare frågor. Rådet skall också utse jury för bedömning av de filmer som kvalificerats för kvalitetsbidrag. Sistnämnda uppgift åvilade tidigare styrelsen. H-fondens medel skall fördelas på två fonder med var sin styrelse. Styrelserna skall bestå av fyra representanter för filmbranschen och en för filmarbetarna resp fyra representanter för filmarbetarna och en för filmbranschen.

En proposition (prop 1972:36) har våren 1972 framlagts om bl a ett statsbidrag till Filminstitutet. De sålunda tillskjutna statsmedlen – som för budgetåret 1972/73 föreslås uppgå till 750 000 kr – skall tillföras den nya fonden för selektivt förhandsstöd. Riksdagen har godtagit förslagen i propositionen (KrU 1972:13, rskr 1972:141).

Filmbranschens ekonomiska villkor utreds som framgår under 2.2.4.2 av filmutredningen 1968.

Vissa uppgifter om besöksantalet på biograferna under 1960-talet ges i 2.12.5.

Visning av film är undantagen från mervärdeskatt.

En ekonomiskt viktig del av den kommersiella kulturmarknaden är *produktion och försäljning av apparater och tekniska hjälpmedel*. Här kan nämnas musikinstrument, radio- och TV-apparater, grammofoner, bandspelare, kameror osv. Vissa uppgifter om försäljningen av grammofoner och bandspelare finns i konsertbyråutredningens fonogrambetänkande (SOU 1971:73).

2.12 Utgifter för kulturändamål under 1960-talet

2.12.1 *Avgränsningar och beräkningsmetodik*

Redovisningen av utgifterna för kulturändamål följer den avgränsning av det kulturpolitiska området som görs i 4.11.2.

Denna avgränsning medför att en rad offentliga utgifter för kulturella ändamål inte tas med i den följande redovisningen. Det gäller t ex vissa kulturutgifter som ingår i anslagen för skoländamål, till utlandsinformation och till byggnadsstyrelsens förvaltning av byggnadsminnesmärken. En inventering som innefattar även sådana kulturutgifter skulle nödvändiggöra kvoteringar för att få fram kulturandelen. Resultatet av en sådan studie skulle bli av mer teoretiskt än praktiskt intresse. Grundprincipen har här varit att endast ta med sådana utgifter som kommer med i prioriteringarna inom kulturorganen.

En konsekvens av den avgränsning som har gjorts är att de statliga kulturutgifter som redovisas här inte svarar mot avsnittet kulturändamål i riksstaten. Vissa ändamål som ingår under den rubriken, framför allt stöd till ungdomsorganisationer och till nykterhetsupplysning, är här utelämnade. Däremot ingår en viss andel av bidraget till studiecirklar och studieförbund som i riksstaten förs till vuxenutbildningen. Vidare ingår vissa utgifter under andra huvudtitlar än åttonde huvudtiteln.

Beräkningen av de statliga utgifterna avser endast de till kulturella ändamål specialdestinerade anslagen. Effekten på kulturutgifterna av andra statsbidrag t ex av de statliga skatteutjämningsbidragen kan inte beräknas.

För kommuner och landsting har det inte varit möjligt att få exakt samma indelning i kultursektorer som för staten. För kommunerna är materialet begränsat till vissa år under 1960-talet. I fråga om vissa kulturutgifter inom landsting och kommuner, t ex utsmyckning av offentliga byggnader, saknas uppgifter helt eller delvis. Uppgifterna för landstingen – liksom uppgifterna för kommunerna åren 1969 och 1970 och för staten budgetåret 1970/71 – avser budget medan övriga uppgifter avser budgetutfallet. De jämförelser som görs mellan stat, landsting och kommuner ger därför inte en helt rättvisande bild.

Redovisningen av de enskilda individernas kulturutgifter bygger på ett mindre exakt basmaterial än vad som finns för de offentliga kulturutgifterna.

Vilka utgiftsposter som ingår i beräkningarna i 2.12, hur fördelningen på olika kultursektorer skett samt i övrigt hur olika beräkningar gjorts framgår av bilaga E.

2.12.2 *Offentliga kulturutgifter*

2.12.2.1 Utgifternas fördelning på stat, landsting och kommuner

De offentliga driftutgifterna för kultur uppgick år 1969 till ca 650 milj kr (tabell 2.5). Jämfört med år 1965 innebär det en ökning

Tabell 2.5 Offentliga driftutgifter för kultur åren 1965, 1968, 1969 och 1970 totalt och per invånare. Löpande och fasta priser.[a]

	Löpande priser				Fasta priser		
	1965	1968	1969	1970	1965	1968	1969
Statliga kulturutgifter. Milj kr	150	224	259	329	110	131	130
Landstingens kulturutgifter. Milj kr	8	17	20	23	6	10	11
Kommunernas kulturutgifter. Milj kr	179	340	370	432	130	199	203
Offentliga kulturutgifter. Milj kr	337	581	649	784	246	340	344
Offentliga kulturutgifter. Kr per invånare	43	73	81	97	32	43	43

[a] Kulturrådets fastprisberäkningar grundar sig generellt på 1960 års priser med 1960 som basår. Det gäller även denna tabell som endast behandlar decenniets senare del.

med ca 40 % i fasta priser. Utgifterna per invånare ökade åren 1965–1969 från 32 kr till 43 kr också i fasta priser. I dessa belopp ingår inte kostnader för radio och TV.

De offentliga driftutgifterna för kultur uppskattas år 1970 ha ökat till ca 784 milj kr.

År 1970 svarade kommunerna för 55 %, staten för 42 % och landstingen för 3 % av de offentliga driftutgifterna för kultur (figur 2.2). Jämfört med år 1965 har kommunerna ökat sin andel med 2 procentenheter och landstingen sin andel med 1 procentenhet.

Offentliga investeringar i byggnader och utrustning inom kulturområdet – radio och TV ej medräknat – uppgick år 1969 till ca 44 milj kr, varav kommunerna svarade för 38 milj kr.

2.12.2.2 Statliga driftutgifter

De statliga driftutgifterna inom kulturområdet uppgick budgetåret 1969/70 till cirka 260 milj kr och budgetåret 1970/71 till cirka 330 milj kr. Mätt i fasta priser har utgifterna ökat med 83 % under 1960-talet (budgetåren 1960/61 – 1969/70). En orsak till att utgifterna inte ökat mer trots de reformer som genomförts är att det under vissa anslag inte getts full kompensation för kostnadshöjningar. Andra orsaker är omläggningen av biblioteksstödet år 1965 och filmreformen år 1963 som båda ledde till en minskning av de statliga kulturutgifterna.

Driftkostnaderna för radio och TV – som budgetåret 1970/71 uppgick till 450 milj kr – betalas av avgiftsmedel och förs inte upp i den statliga driftbudgeten och redovisas därför inte heller i de sammanställningar som

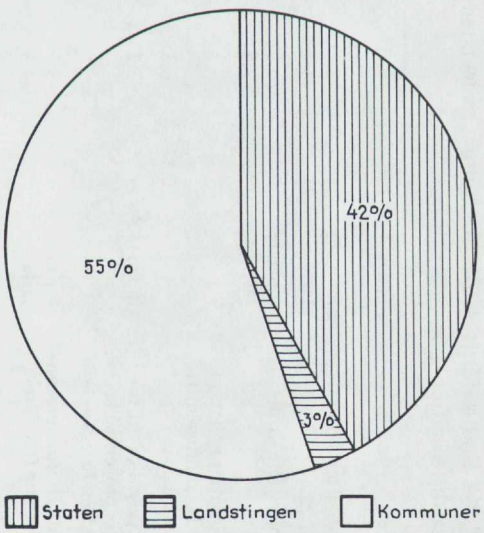

Figur 2.2 Offentliga driftutgifter för kultur år 1970 fördelade på huvudman.

Tabell 2.6 Statliga driftutgifter för kultur, budgetåren 1960/61–1970/71 totalt, per invånare och årlig tillväxt samt i relation till totala egentliga statliga driftutgifter. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Kulturutgifter. Milj kr	löpande	71	77	83	103	132	150	175	202	224	259 (233)[b]	329
	fasta	71	74	75	89	106	110	117	123	131	144 (130)[b]	–
Kulturutgifter. Kr/invånare[a]	löpande	9,4	10,0	10,9	13,6	17,2	19,3	22,4	25,7	28,3	32,3	40,8
	fasta	9,4	9,8	9,9	11,7	13,8	14,1	14,9	15,6	16,5	16,2	–
Kulturutgifter i relation till totala egentliga driftutgifter. Procent		0,51	0,55	0,49	0,56	0,61	0,60	0,62	0,66	0,69	0,74	0,87
Totala egentliga driftutgifternas procentuella ökning från föregående år	löpande		+7,2	+16,5	+8,9	+16,3	+15,3	+12,7	+8,7	+6,4	+7,1	+8,4
Kulturutgifternas procentuella ökning från föregående år	löpande		+8,5	+7,8	+24,1	+28,2	+13,6	+16,7	+15,4	+10,9	+15,6 (+4,7)[b]	–
	fasta		+4,3	+1,4	+18,7	+19,1	+3,7	+6,4	+5,1	+6,5	+10,2 (−0,8)[b]	–

[a] Uppgiften beräknad på antal invånare 31.12. resp år.

[b] Budgetåret 1969/70 gjordes en budgetteknisk reform som innebar att sociala avgifter och lokalkostnader från och med detta budgetår belastar resp institution. Siffrorna inom parantes avser utgifter med frånräknande av de ökningar som beror på denna reform.

här görs. Kostnaderna i fråga anges i ett följande avsnitt (2.12.3).

Som framgår av figur 2.3 har ökningstakten varit mycket ojämn. Större realökningar noteras budgetåren 1963/64 och 1964/65. Dessa förklaras bl a av att statens andel av kostnaderna för stadsteatrarna steg i samband med att nytt statsbidragssystem infördes för dessa. Budgetåret 1969/70 innebar en realminskning av de statliga insatserna.

Kulturutgifterna utgör en mycket liten del – mindre än en procent – av de totala statliga driftutgifterna. Förhållandet mellan kulturutgifterna och några andra utgiftsposter i statsbudgeten illustreras i figur 2.4. Under 1960-talet har kulturens andel av de totala egentliga statliga driftutgifterna ökat från 0,51 % budgetåret 1960/61 och 0,49 % budgetåret 1962/63 till 0,74 % budgetåret 1969/70 och 0,87 % budgetåret 1970/71. Driftutgiften per invånare var budgetåret 1970/71 41 kr. (Tabell 2.6.)

2.12.2.3 Landstingens driftutgifter

Landstingens driftutgifter inom kulturområdet uppgick år 1969 till ca 20 milj kr och år 1970 till ca 23,5 milj kr. Genomsnittligt anslogs drygt 3 kr per invånare sistnämnda år. Mätt i fasta priser har utgifterna ökat med 211 % under 1960-talet (åren 1960–1969). Ökningstakten har varit ojämn. Vanligen har den dock legat i storleksordningen 13–19 % per år.

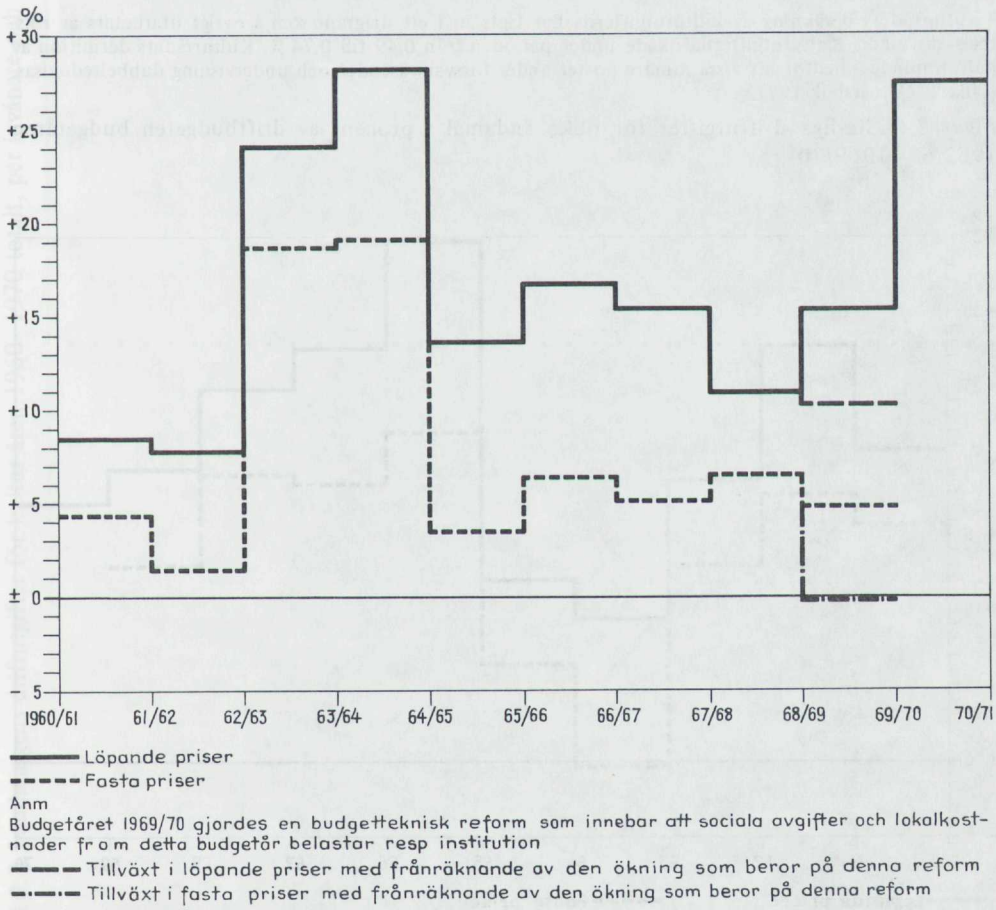

Figur 2.3 Statliga driftutgifter för kultur. Procentuell årlig tillväxt budgetåren 1960/61–1970/71. Löpande och fasta priser.

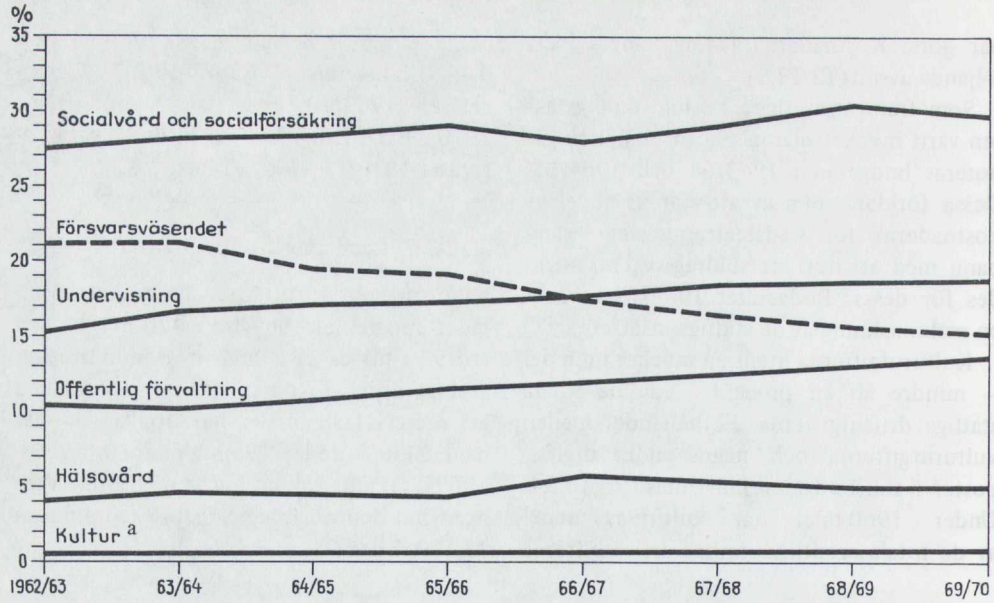

[a] Kulturrådets beräkning av kulturutgifterna har lagts in i ett diagram som i övrigt utarbetats av riksrevisionsverket. Kulturutgifterna ökade under perioden från 0,49 till 0,74 %. Kulturrådets definition av kulturområdet medför att vissa mindre poster under försvarsväsendet och undervisning dubbelredovisas. Källa: RRV:s årsbok 1971.

Figur 2.4 Statliga driftutgifter för olika ändamål i procent av driftbudgeten budgetåren 1962/63–1969/70.

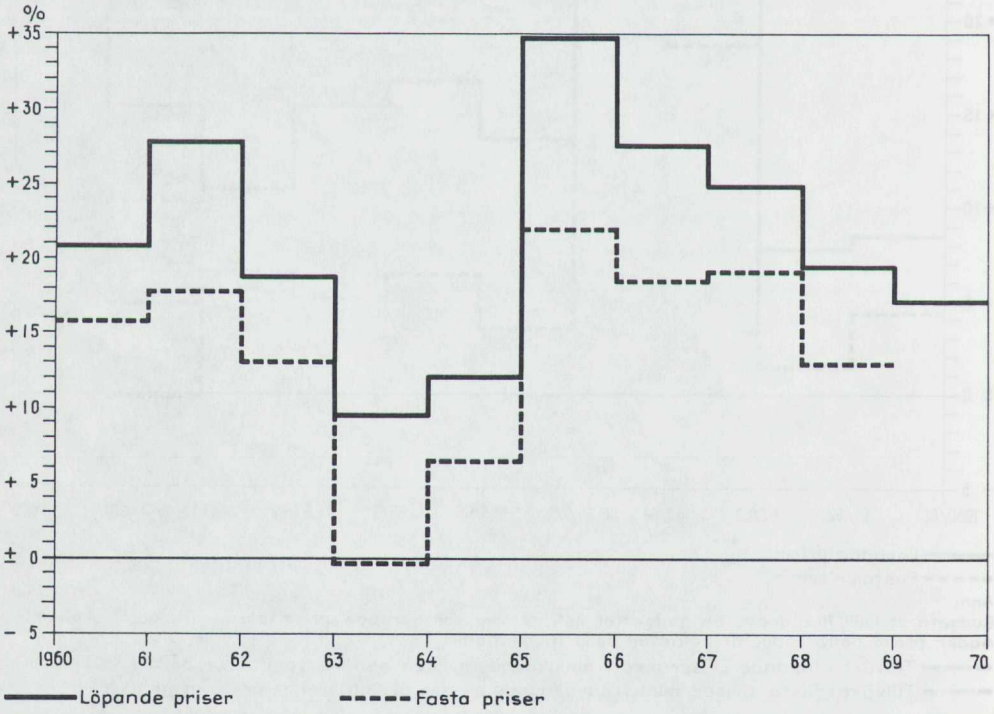

Figur 2.5 Landstingens driftutgifter för kultur. Procentuell årlig tillväxt åren 1960–1970. Löpande och fasta priser.

Tabell 2.7 Landstingens driftutgifter för kultur åren 1960–1970 totalt, per invånare och årlig tillväxt. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Kulturutgifter. Milj kr	löpande	3,5	4,2	5,4	6,4	7,0	7,8	10,5	13,4	16,8	20,0	23,5
	fasta	3,5	4,0	4,7	5,3	5,3	5,6	6,9	8,2	9,7	10,9	–
Kulturutgifter. Kr/invånare[a]	löpande	0,60	0,72	0,83	1,05	1,13	1,25	1,65	2,09	2,59	3,05	3,20
	fasta	0,60	0,69	0,79	0,88	0,86	0,91	1,08	1,27	1,50	1,67	–
Kulturutgifter i relation till totala driftutgifter. Procent		0,22	0,24	0,26	0,26	0,24	0,23	0,25	0,23	0,24	0,25	0,27
Kulturutgifternas procentuella ökning från föregående år	löpande		+20,7	+28,0	+18,8	+9,4	+11,9	+34,9	+27,5	+24,9	+19,6	+17,2
	fasta		+15,6	+17,6	+13,1	—0,4	+6,4	+21,9	+18,6	+19,1	+13,0	–

[a] Uppgiften beräknad på antal invånare 31.12. resp år.

Kulturutgifterna utgör en mycket liten del av landstingens totala driftutgifter. Andelen har varit i stort sett oförändrad under 1960-talet och pendlat nära kring 0,25 % av de totala driftutgifterna. Det innebär att ökningen av kulturutgifterna endast speglar en allmän expansion av landstingens verksamhet. (Tabell 2.7, figur 2.5.)

2.12.2.4 Kommunernas driftutgifter

Kommunernas driftutgifter inom kulturområdet uppgick år 1969 till ca 370 milj kr och år 1970 till ca 430 milj kr. Genomsnittligt innebär det för sistnämnda år 53 kr per invånare (tabell 2.8). En jämförelse bakåt i tiden kan endast utsträckas till år 1965. Mellan åren 1965 och 1969 har utgifterna mätt i fasta priser ökat med 56 %. Under samma period ökade driftutgifterna för kultur för staten med 18 %. De här redovisade uppgifterna för kommunerna är dock mindre fullständiga än motsvarande uppgifter för stat och landsting.

Inom kommunerna utgör driftutgifterna för kultur en större andel av de totala driftutgifterna än vad som är fallet för stat och landsting. År 1965 var kulturutgifternas andel 3,7 %, år 1968 hade den ökat till 5,0 % för att år 1969 ha minskat till 4,5 %. År 1970 var andelen 4,6 %. Kulturutgifterna och totala driftutgifterna är då räknade netto. Kulturutgifternas andel har alltså ökat sedan år 1965, vilket förklaras av att allt fler kommuner under 1960-talets senare del ökat sina åtaganden inom kulturområdet.

2.12.2.5 Driftutgifterna för kultur i olika län

Samhällets satsning på kulturändamål varierar mycket mellan olika delar av landet även när man ser till den samlade effekten av statens, landstingens och kommunernas insatser. Här redovisas vissa jämförelser mellan driftutgifterna för kultur per invånare i olika län. Landstingens och kommunernas utgifter i olika län kan därvid utan svårighet räknas fram. För de statliga utgifterna har endast en

Tabell 2.8 Kommunernas driftutgifter för kultur åren 1965, 1968, 1969 och 1970 totalt,[a] per invånare och i relation till kommunernas driftbudgetomslutning (netto). Löpande och fasta priser.

	Priser	1965	1968	1969	1970
Kulturutgifter. Milj kr	löpande	179	340	370	432
	fasta	130	199	203	–
Kulturutgifter. Kr/invånare [b]	löpande	23	43	46	53
	fasta	17	25	25	–
Kulturutgifter i relation till totala driftutgifter. Procent		3,7	5,0	4,5	4,6

[a] Exkl kulturminnesvård och konstinköp.
[b] Uppgiften beräknad på antal invånare 31.12. resp år.

beräkning grundad på verksamheten inom vissa sektorer av kulturområdet kunnat göras.

Det finns betydande variationer mellan landstingens kulturinsatser (mindre än 2 kr – mer än 6 kr per invånare). De landsting som år 1969 hade de högsta driftutgifterna för kultur per invånare var landstingen i Jämtlands och Norrbottens län. Landstingen i Örebro och Östergötlands län följde därnäst (figur 2.6). Dessa landsting har visat en hög ambitionsnivå bl a på teater- och musikområdena. Jämtlands läns landsting svarar för större insatser på biblioteksområdet än som är vanligt.

Skillnaden mellan kommunernas utgifter i olika län är mycket mindre än mellan landstingens relativt sett men betydligt större om man mäter i absoluta tal (mindre än 40 kr – mer än 55 kr per invånare).

De län där kommunerna år 1969 hade de högsta driftutgifterna för kultur per invånare var förutom storstadslänen (AB, O, M) Uppsala, Västmanlands, Södermanlands och Gotlands län (figur 2.7).

Delar man in kommunerna efter antal invånare finner man att driftutgifterna för kultur per invånare ökar med kommunstorlek (figur 2.10). Undantaget är de minsta kommunerna som uppvisar den näst högsta utgiftsnivån. Förklaringarna kan vara flera. I stora kommuner finns underlag för fler verksamheter, bl a institutioner, vilket medför ökade kostnader inte bara totalt utan även per invånare. Man kan ofta finna en högre ambitionsnivå i större kommuner, bl a kanske under trycket av livligare opinionsbildning. De höga talen för de minsta kommunerna kan delvis förklaras av grundkostnader t ex för driften av folkbibliotek. Betydande olikheter finns mellan olika kommuner inom samma län och mellan kommuner av samma storlek.

De statliga driftutgifter för kultur som kan fördelas länsvis är kostnaderna för de statsunderstödda teater- och musikinstitutionerna, museerna och Riksutställningar (se bilaga E). Utslaget per invånare fördelar sig dessa statliga insatser ojämnt över landet. De län som år 1969 hade de högsta talen är i ordning Västerbottens, Gotlands, Göteborgs och Bohus, Malmöhus och Norrbottens län (figur 2.8). Vid denna jämförelse har inte de helstatliga institutionerna som i huvudsak finns i Stockholm tagits med. Dessa institutioner är av rikskaraktär. Det kan därför inte anses riktigt att hänföra kostnaderna t ex för de centrala museerna enbart till Stockholms län.

Den ojämnhet som även efter en sådan justering finns av den statliga resursfördelningen förklaras av att en förhållandevis stor del av statens insatser går till fasta institutioner, som endast finns i vissa län och i vissa kommuner. Det statliga stödet är så utformat att det medför förstärkta resurser till de kommuner och län som har råd att satsa så mycket på kultur att de kan hålla institutio-

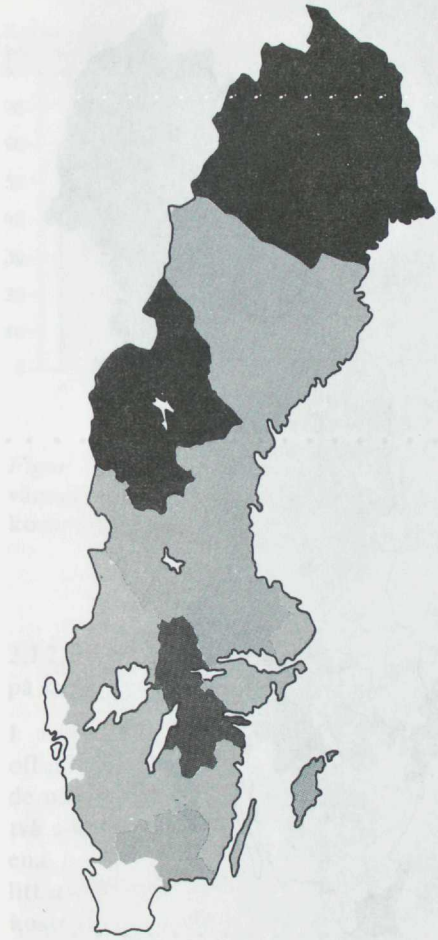

mindre än 2 kr per invånare
2,00–2,99 kr per invånare
3,00–3,99 kr per invånare
4,00–5,99 kr per invånare
mer än 6 kr per invånare

Figur 2.6 Landstingens driftutgifter per invånare för kultur år 1969 fördelade på län.

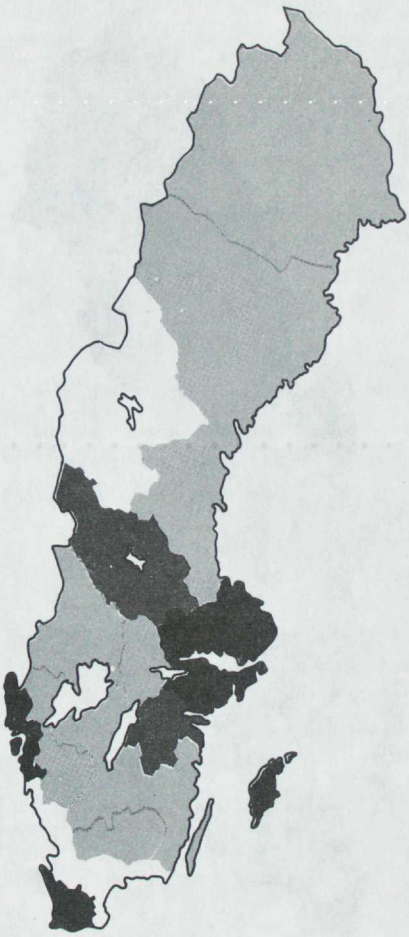

mindre än 40 kr per invånare
40–44,99 kr per invånare
45–49,99 kr per invånare
50–54,99 kr per invånare
mer än 55 kr per invånare

Figur 2.7 Kommunernas driftutgifter per invånare för kultur år 1969 fördelade på län.

ner. Också den statligt finansierade turnerande verksamheten fördelade sig år 1969 (1969/70) ojämnt över landet, bl a genom att Rikskonserters skolkonsertverksamhet var fullt utbyggd endast i vissa län. Tillkomsten av regionmusikorganisationen, som har en likartad utbyggnad över hela landet, gör att bilden i dag är annorlunda.

Det finns en betydande samvariation mellan de statliga och de primärkommunala kulturutgifterna. Detta beror på att en stor del av det statliga stödet går till fasta institu-

mindre än 5 kr per invånare
5–9,99 kr per invånare
10–14,99 kr per invånare
mer än 15 kr per invånare

Figur 2.8 Beräknade statliga driftutgifter per invånare för teatrar, orkestrar, museer och utställningar (exkl statliga teatrar och museer) budgetåret 1969/70 fördelade på län.

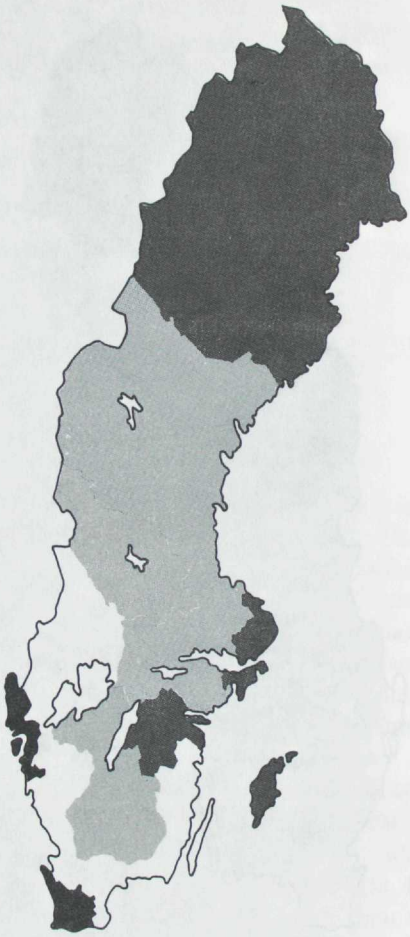

mindre än 15 kr per invånare
15–19,99 kr per invånare
20–24,99 kr per invånare
25–34,99 kr per invånare
mer än 35 kr per invånare

Figur 2.9 Offentliga driftutgifter per invånare till teater, musik, museer och utställningar år 1969 fördelade på län.[a]

tioner som disponerar både statliga och kommunala medel. De statliga kulturinsatserna inom de redovisade kultursektorerna har därför hittills snarare förstärkt än utjämnat geografiska skillnader (figur 2.9).

Inom vissa andra sektorer, t ex folkbildningssektorn i dess helhet, är dock statsstödet relativt jämnt fördelat över landet.

[a] De statliga driftutgifterna innefattar här ej statliga teatrar och museer.

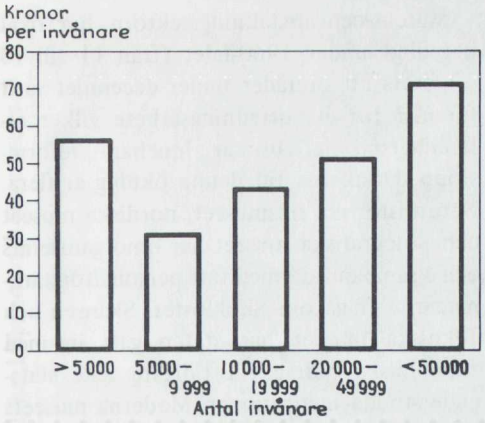

Figur 2.10 Kommunala driftutgifter per invånare för kultur år 1969 fördelade efter kommunernas invånarantal.

2.12.2.6 Driftutgifternas fördelning på kultursektorer

I tabell 2.9 och figur 2.11 redovisas de offentliga driftutgifterna för kultur fördelade på sektorer. Av redovisningen framgår, att två sektorer dominerar kostnadsmässigt. Den ena av dessa omfattar bibliotek, press och litteratur och för denna sektor belöpte sig kostnaderna år 1970 på 191 milj kr, motsvarande 24 % av de offentliga driftutgifterna för kultur. I huvudsak är det folkbiblioteken som står för denna kostnadsdel. Teaterområdet är den andra mera kostnadskrävande sektorn med utgifter på 148 milj kr, vilket motsvarar 19 % av de offentliga kulturutgifterna. Utbildning inom kulturområdet tog 14 % och museer, utställningar och konst 10 % av driftutgifterna.

Gör man motsvarande sektorsfördelning av statens, landstingens resp kommunernas utgifter var för sig blir bilden delvis annorlunda.

Den kultursektor som får störst *statligt* stöd är teatersektorn. Den fick 85 milj kr budgetåret 1969/70 dvs 33 % av de statliga driftutgifterna för kultur. Budgetåret 1970/71 var beloppet 99 milj kr vilket innebär en minskning till 30 %. Storleksordningen i övrigt i fråga om stödet till de

Tabell 2.9 Offentliga driftutgifter för kultur år 1970 fördelade på kultursektorer. Milj kr. Löpande priser.

	Teater och dans	Musik	Museer, utställningar, konst	Kulturminnesvård	Folkbibliotek, press, litteratur	Arkiv	Viss folkbildning	Utbildning inom kulturområdet	Kulturarbetarersättningar och stipendier	Foto, film	Övrig kultur	Summa
Stat	99	34	43	38	9	15	39	35	14	(0,6)	2	329
Landsting	2	1	8	..	4	(0,2)	7	–	1	..	..	23
Kommuner[b]	47	28	30[a]	1	178	..	17	73	..	..	58[c]	432
Offentliga driftutgifter för kultur	148	63	81[a]	39	191	15	63	108	15	(0,6)	60	784

[a] Exkl kommunernas konstinköp.
[b] Beträffande svårigheterna att fördela de kommunala kulturutgifterna på sektorer se bil E.
[c] Innehåller utgifter som inte kunnat fördelas på övriga sektorer.

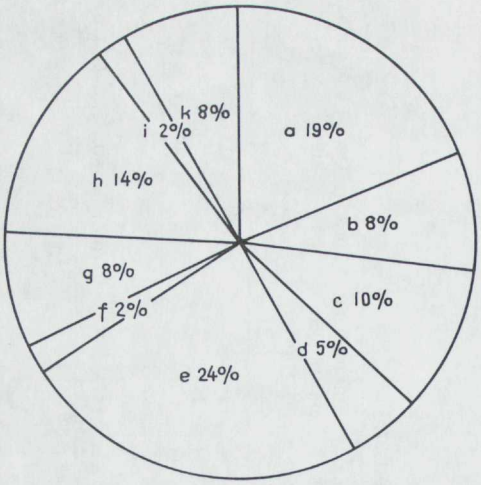

a teater, dans
b musik
c museer, utställningar, konst
d kulturminnesvård
e folkbibliotek, press, litteratur
f arkiv
g viss folkbildning
h utbildning inom kulturområdet
i kulturarbetarersättningar och stipendier
k övrig kultur inkl foto och film

Figur 2.11 Offentliga driftutgifter för kultur år 1970 fördelade på kultursektorer.

upptagna sektorerna blir följande. Som andra område följer museisektorn och därefter sektorerna viss folkbildning, utbildning inom kulturområdet, musik och kulturminnesvård vilka är relativt likvärdiga. Kostnaderna för dessa senare sektorer låg under budgetåret 1969/70 på mellan 9 % och 15 % och budgetåret 1970/71 på mellan 10 % och 13 %. Mindre än 5 % tillföll budgetåret 1969/70 vardera folkbibliotek m m, arkiv, kulturarbetarersättningar m m, foto m m och övrig kultur (tabell 2.10, figur 2.12).

Fördelningen av det statliga stödet till olika sektorer är historiskt betingad. Under 1960-talet (budgetåren 1960/61 – 1969/70) har musei- och utställningssektorn, kulturminnesvården och utbildningen inom kulturområdet fått en klart ökad andel av de statliga utgifterna. Teatersektorn och folkbiblioteken har fått en kraftigt minskad andel. Övriga sektorer har en relativt oförändrad andel.

Musei- och utställningssektorn har ökat betydligt under 1960-talet (från 11 till 15 %), trots att området under decenniet varit föremål för ett utredningsarbete vilket erfarenhetsmässigt brukar innebära reformstopp. Orsakerna till denna ökning är flera. Naturhistoriska riksmuseet, nordiska museet och etnografiska museet har omorganiserats och i samband därmed fått personalförstärkningar. I fråga om Skokloster, Skansen och Tekniska museet har staten gått in med ekonomiska bidrag till tidigare icke statsunderstödda institutioner. Moderna museets successivt ökade verksamhet och försöksverksamheten med Riksutställningar är andra orsaker till utgiftsökningen under 1960-talet.

Kulturminnesvårdens expansion från 5 till 9 % förklaras främst av ökning av de via arbetsmarknadsverket anvisade medlen.

Utbildningen inom kulturområdet har haft hög prioritet under decenniet. Dess andel av de statliga driftutgifterna för kultur har ökat från 7 till 11 %. Flera nya utbildningsvägar och utbildningsinstitutioner (scenskolorna och dramatiska institutet) har inrättats.

Musikområdet har ökat sin andel något främst beroende på tillkomsten av Rikskonserter. Om stödet till Operan – här fört till teater, danssektorn – hade ingått i musiksektorn, skulle givetvis proportionerna mellan teater och musik radikalt ha ändrats.

De särskilt år 1970 avsevärt höjda anslagen till kulturarbetarersättningar och stipendier har bidragit till att denna sektor ökat sin andel från 2 % budgetåret 1960/61 till 4 % budgetåret 1970/71. Mätt i fast penningvärde har anslagen fyrdubblats under perioden.

Orsaker till en minskad andel från 41 till 33 % för teatersektorn är bl a överflyttningen av ansvaret för teaterutbildning till scenskolorna och vidare det förhållandet att ökningen av statsstödet till stadsteatrarna släpar efter till följd av statsbidragets konstruktion. Det sistnämnda förhållandet framgår tydligt, om man ser till anslagens förändring i fast penningvärde.

Bibliotekssektorn är den enda sektor där

Tabell 2.10 Statliga driftutgifter för kultur budgetåren 1960/61–1970/71 fördelade på kultursektorer. Milj kr. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Teater och dans	löpande	29	26	26	36	54	55	64	69	82	85	99
	fasta	29	25	24	30	43	40	42	42	48	44	–
Musik	löpande	6	7	7	9	12	14	15	17	23	27	34
	fasta	6	6	6	8	9	10	10	10	14	14	–
Museer, utställningar konst[a]	löpande	8	12	12	17	19	19	22	29	32	39	43
	fasta	8	11	11	15	16	14	15	17	18	18	–
Kulturminnesvård	löpande	3	6	5	5	6	8	16	19	19	22	38
	fasta	3	6	5	4	5	6	10	12	11	11	–
Folkbibliotek, press, litteratur	löpande	8	8	8	9	8	10	7	7	8	8	9
	fasta	8	8	7	8	6	8	5	5	5	4	–
Arkiv	löpande	4	4	5	5	6	8	8	9	9	14	15
	fasta	4	4	4	5	5	6	5	5	5	6	–
Viss folkbildning	löpande	6	6	8	11	12	17	21	23	24	26	39
	fasta	6	6	7	9	10	13	15	14	14	12	–
Utbildning inom kulturområdet	löpande	5	5	7	8	10	13	15	21	19	28	35
	fasta	5	5	6	7	8	9	10	13	11	15	–
Kulturarbetarersättningar och stipendier	löpande	1	2	3	3	4	5	6	7	7	8	14
	fasta	1	2	3	3	3	4	4	4	4	4	–
Foto, film[b]	löpande	(0,2)	(0,3)	2	(0,3)	(0,3)	(0,3)	(0,4)	(0,4)	(0,4)	(0,5)	1
	fasta	(0,2)	(0,2)	2	(0,3)	(0,3)	(0,2)	(0,3)	(0,2)	(0,2)	(0,4)	–
Övrig kultur	löpande	(0,4)	(0,4)	(0,1)	(0,1)	(0,3)	(0,3)	(0,6)	(0,4)	(0,4)	1	2
	fasta	(0,4)	(0,4)	(0,1)	(0,1)	(0,2)	(0,2)	(0,4)	(0,3)	(0,3)	(1,2)	–
Summa	löpande	71	77	83	103	132	150	175	202	224	259	329
	fasta	71	74	75	89	106	110	117	123	131	130	–

[a] Inkl konstinköp.
[b] Exkl restitution av nöjesskatt.

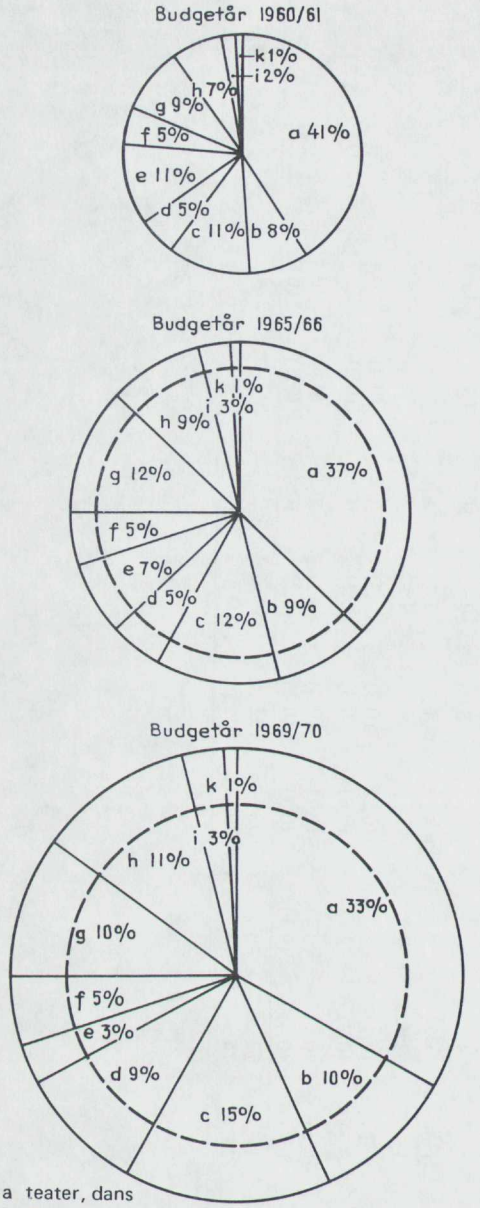

Figur 2.12 Statliga driftutgifter för kultur budgetåren 1960/61, 1965/66 och 1969/70 fördelade på kultursektorer.

förändringarna i fast penningvärde visar en klar minskning. Sektorns andel har minskat från 11 till 3 %. Detta beror helt på de år 1965 beslutade ändrade formerna för stöd till folkbibliotek i samband med skatteutjämningsreformen.

De sektorer som dominerar *landstingens* driftutgifter inom kulturområdet är museioch utställningssektorn (inkl konst och konstinköp), folkbildningssektorn och biblioteksektorn. År 1969 svarade dessa tre områden för tillsammans 87 % (38, 30 resp 19 %) av landstingens driftutgifter för kultur (tabell 2.11, figur 2.13).

Musei- och folkbildningssektorerna har liksom teater, dans och musik ökat sina andelar under decenniet, medan biblioteksektorn minskat sin andel betydligt.

Kommunernas driftutgifter för kultur domineras helt av folkbiblioteken. Dessa fick år 1969 153 milj kr, motsvarande 41 % av kommunernas totala driftutgifter för kultur. År 1970 hade biblioteksutgifterna ökat till 178 milj kr vilket innebär oförändrat 41 %. Närmast i storlek kom utbildning inom kulturområdet – framför allt de kommunala musikskolorna – med 62 milj kr år 1969, dvs 17 % av totalutgifterna. Gruppen övrig kultur, som omfattar bl a stöd till andra föreningar än folkbildningen och kostnader för kommunala kulturarrangemang, upptog samma år 50 milj kr. För teatersektorn, främst stadsteatrarna belöpte sig kostnaderna till 40 milj kr. (Tabell 2.12, figur 2.14.)

I gruppen övrig kultur ingår vissa belopp som egentligen borde ha fördelats på andra kultursektorer, t ex teater och musik, men som på grund av grundmaterialets beskaffenhet inte kunnat skiljas ut.

Som nämnts i det föregående saknas uppgifter om bl a kostnader för konstinköp och för utsmyckning av offentliga byggnader och platser.

Det låga beloppet för kulturminnesvård, 1 milj kr år 1970, förklaras av att kostnaderna för denna mera sällan går över driftbudgeten.

Hur driftutgifterna fördelas på olika kultursektorer inom kommuner av olika storlek framgår av figur 2.15. Bibliotekens och mu-

Tabell 2.11 Landstingens driftutgifter för kultur åren 1960–1970 fördelade på kultursektorer. Milj kr. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Teater och dans	löpande	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,6	1,0	1,2	1,9
	fasta	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,6	0,7	–
Musik	löpande	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,8	0,9	1,0
	fasta	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,5	0,5	–
Museer, utställningar,	löpande	1,2	1,8	2,3	2,8	2,3	3,0	4,2	5,0	6,7	7,5	8,2
konst	fasta	1,2	1,7	2,0	2,3	1,7	2,2	2,8	3,1	3,9	4,1	–
(därav konstköp)	löpande	(0,2)	(0,6)	(0,7)	(0,9)	(0,3)	(0,6)	(1,0)	(1,3)	(1,5)	(2,2)	(1,9)
	fasta	(0,2)	(0,5)	(0,6)	(0,8)	(0,2)	(0,4)	(0,8)	(1,0)	(1,1)	(1,7)	–
Folkbibliotek, press,	löpande	1,0	1,1	1,2	1,4	1,8	1,9	2,1	3,0	3,3	3,7	4,3
litteratur	fasta	1,0	1,1	1,1	1,2	1,5	1,4	1,4	1,8	1,9	2,0	–
Arkiv	löpande	–	–	–	–	–	–	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
	fasta	–	–	–	–	–	–	0,1	0,1	0,1	0,1	–
Viss folkbildning	löpande	1,0	1,0	1,4	1,7	2,3	2,1	3,1	3,8	4,4	6,1	7,4
	fasta	1,0	0,9	1,2	1,4	1,7	1,5	2,0	2,3	2,5	3,3	–
Kulturarbetarersättningar	löpande	–	–	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
och stipendier	fasta	–	–	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	–
Summa	löpande	3,5	4,2	5,4	6,4	7,0	7,8	10,5	13,4	16,8	20,0	23,5
	fasta	3,5	4,0	4,7	5,3	5,3	5,6	6,9	8,2	9,7	10,9	–

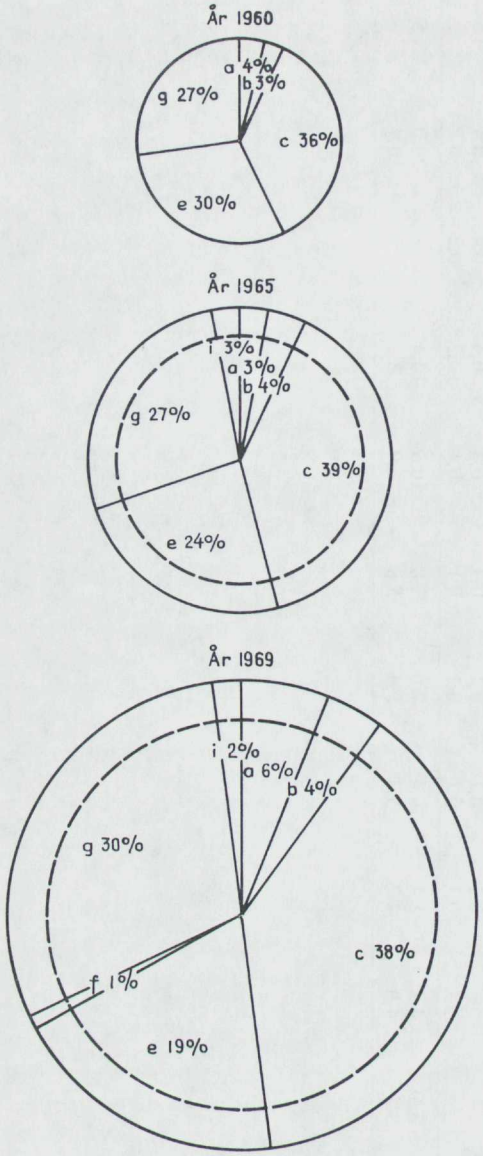

a teater, dans
b musik
c museer, utställningar, konst
d kulturminnesvård
e folkbibliotek, press, litteratur
f arkiv
g viss folkbildning
h utbildning inom kulturområdet
i kulturarbetarersättningar och stipendier
k övrig kultur inkl foto och film

Streckad linje anger volym i fasta priser 1960 = 100

Figur 2.13 Landstingens driftutgifter för kultur åren 1960, 1965 och 1969 fördelade på kultursektorer.

sikskolornas andel av de totala driftutgifterna för kultur är lägst i de största kommunerna. Där är i stället kostnaderna för stadsteatrarna och de fasta orkestrarna relativt betydande. I de minsta kommunerna betyder föreningsanslagen proportionellt sett mer i budgeten än i övriga kommuner.

Tabell 2.12 Kommunernas driftutgifter för kultur åren 1968–1970 fördelade på kultursektorer. Milj kr. Löpande priser.

	1968	1969	1970
Teater och dans	37	40	47
Musik	22	24	28
Museer, utställningar, konst[a]	24	26	30
Kulturminnesvård	(0,4)	(0,5)	1
Bibliotek, press, litteratur	140	153	178
Viss folkbildning	14	15	17
Utbildning inom kulturområdet	57	62	73
Övrig kultur	46	50	58
Summa	340	370	432

[a] Exkl konstinköp.

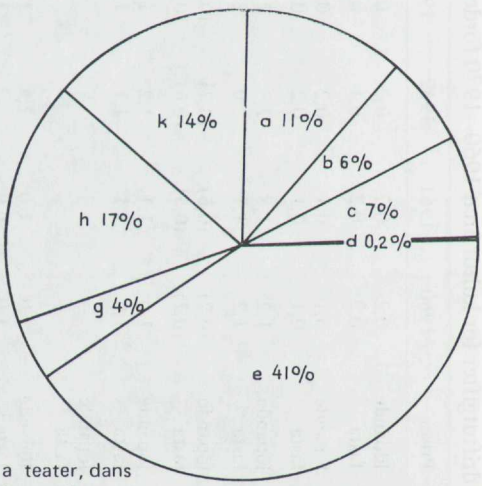

a teater, dans
b musik
c museer, utställningar, konst
d kulturminnesvård
e folkbibliotek, press, litteratur
f arkiv
g viss folkbildning
h utbildning inom kulturområdet
i kulturarbetarersättningar och stipendier
k övrig kultur inkl foto och film

Figur 2.14 Kommunernas driftutgifter för kultur år 1969 fördelade på kultursektorer.

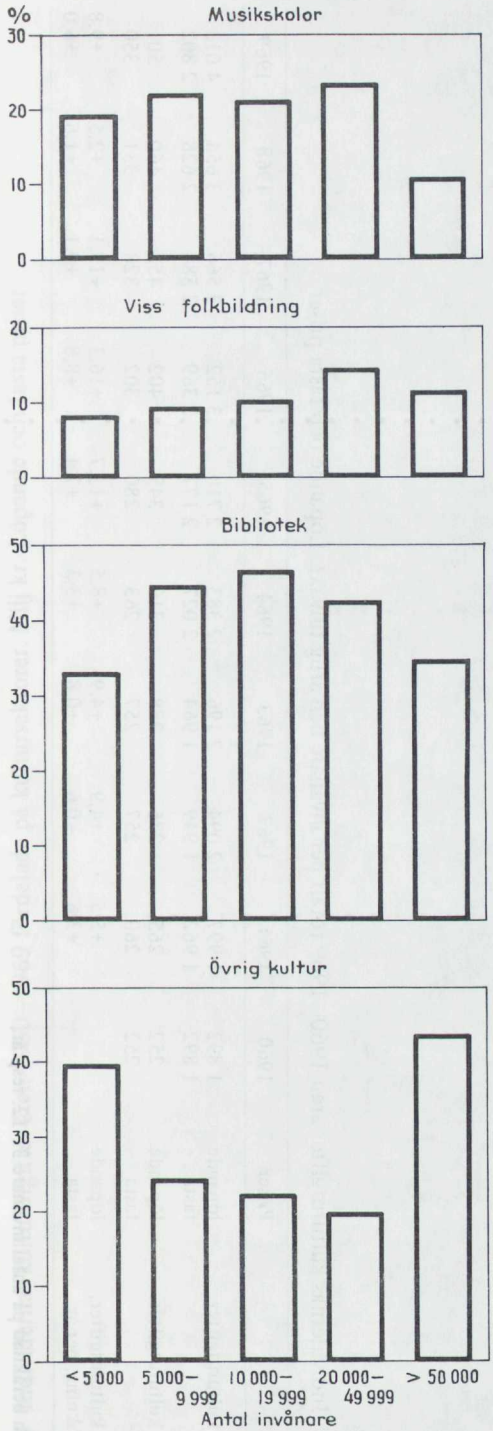

Figur 2.15 Kommunernas driftutgifter för kultur år 1969 fördelade på kultursektorer. Kommunerna indelade i fem storleksklasser efter invånarantal.

2.12.2.7 Investeringar

Begreppen investeringar och kapitalbudget har någon annan innebörd inom den statliga verksamheten än inom landsting och kommuner. Vissa kostnader, t ex för konstinköp och inventarier, förs i statsbudgeten till driftbudgeten, medan de inom kommuner och landsting vanligen förs till kapitalbudgeten. De uppgifter om statliga och kommunala investeringar som lämnas i det följande är därför inte helt jämförbara.

Den helt dominerande *statliga* investeringsposten under 1960-talet på kulturområdet har gällt radio och TV. Investeringarna finansieras över den statliga kapitalbudgeten men kostnaderna täcks helt genom ljudradio- och TV-avgiftsmedel. Investeringskostnaderna avser dels utbyggnad av stationer och nät, dels byggnader. De utgjorde budgetåret 1970/71 för ljudradions verksamhet 11,5 milj kr och för TV-verksamheten 107,4 milj kr.

Vid sidan av investeringarna för radio och TV har en större byggnadsinvestering skett på kulturområdet under 1960-talet. Den var uppförandet av Filmhuset. Kostnaderna avspeglas dock inte i redovisningen av investeringsutgifterna, då finansieringen klarats utan statliga anslag. Investeringsutgifterna i övrigt för statliga kulturinstitutioner har under 1960-talet varit relativt små och legat omkring 3–4 milj kr per år. Förklaringen är den ovan nämnda, att inventarier inte förs till dessa utgifter och vidare att i beloppet inte ingår underhållskostnader, som tas av medel till byggnadsstyrelsens disposition. De största av dessa övriga investeringar är bärgningen av Wasa och iordningställandet av Wasamuseet i början av 1960-talet samt inköpet av Skokloster år 1967. Vid sidan av de anslag som utgår från kapitalbudgeten har anslag för t ex inköp av Södra teatern, gått från medel som står till Kungl Maj:ts disposition och som här betraktats som driftutgift.

Landstingens anslag till investeringsändamål inom kulturområdet har under 1960-talet legat omkring 1 milj kr per år. År 1969 uppgick de till 1,6 milj kr.

Inom den offentliga sektorn är statens investeringar på radio- och TV-området ojämförligt de största. I övrigt är de *kommunala* kulturinvesteringarna större än de statliga. År 1965 uppgick kommunernas investeringskostnader till ca 21 milj kr och år 1969 till 38 milj kr (löpande priser). Sistnämnda år gick 24 milj kr till byggnader och 14 milj kr till inventarier m m (jfr vad ovan sagts om jämförbarheten med de statliga utgifterna). I inventarier ingår i den kommunala budgeten konstinköp samt utsmyckning av nybyggnationen. Av investeringskostnaderna avsåg 68 % folkbibliotek.

Som instrument för de kulturpolitiska budgetavvägningarna inom kulturområdet är investeringsutgifterna – om man bortser från radio- och TV-området – av begränsat intresse. Situationen är annorlunda i vissa andra länder, t ex i Frankrike där planeringen för investerings- och utrustningsändamål är grundläggande för den kulturpolitiska planeringen.

2.12.3 *Privata kulturutgifter*

De privata kulturutgifterna är individernas, de privata företagens och fondernas utgifter. Beräkningarna av individernas utgifter är i huvudsak grundade på nationalräkenskaperna (se närmare bilaga E).

2.12.3.1 Individernas kulturutgifter

Individernas kulturutgifter uppgick år 1969 till ca 4 miljarder kr. Mätt i fasta priser innebär det en ökning sedan år 1960 med ca 48 % eller i genomsnitt ca 4 % per år (tabell 2.13, figur 2.16). Det är ungefär samma ökning som för den totala privata konsumtionen perioden 1960–1968 enligt långtidsutredningens beräkning (Svensk ekonomi 1971–1975, SOU 1970:71 s 133). Vilka ändamål som här betraktas som kulturutgifter framgår av tabell 2.14 och bilaga E.

Kulturutgifterna utgjorde år 1960 ca 4,9 % av individernas totala konsumtion. År 1969 hade kulturutgifternas andel ökat till 5,2 %.

Tabell 2.13 Individernas kulturutgifter åren 1960–1969 totalt per invånare och årlig tillväxt. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Individernas kulturutgifter.	löpande	1 892	1 997	2 094	2 196	2 383	2 710	3 152	3 566	3 654	4 013
Milj kr.	fasta	1 892	1 962	1 949	1 964	2 027	2 177	2 369	2 584	2 628	2 802
Individernas kulturutgifter.	löpande	252	265	276	288	310	349	402	452	460	501
Kr/invånare.[a]	fasta	252	260	257	257	263	280	302	328	331	350
Individernas kulturutgifter,	löpande		+5,5	+4,9	+4,9	+8,5	+13,7	+16,3	+13,1	+2,5	+9,8
procentuell ökning, per år	fasta		+3,6	−0,6	+0,8	+3,3	+7,4	+8,8	+9,1	+1,6	+6,0

[a] Uppgiften beräknad på antal invånare 31.12. resp år.

Tabell 2.14 Individernas kulturutgifter åren 1960–1969 fördelade på kultursektorer. Milj kr. Löpande och fasta priser.

	Priser	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Teater och dans	löpande	22	24	25	27	29	28	31	30	31	32
	fasta	22	23	22	22	21	18	19	17	16	16
Musik	löpande	36	45	55	67	88	110	131	150	165	193
	fasta	36	46	55	66	86	104	121	137	159	183
(därav skivspelare, skivor,	löpande	(35)	(43)	(53)	(65)	(86)	(108)	(129)	(147)	(162)	(190)
band, bandspelare)	fasta	(35)	(44)	(53)	(64)	(85)	(103)	(120)	(136)	(157)	(181)
Museer, utställningar, konst	löpande	65	76	84	99	102	114	116	118	89	100
samt musikinstrument	fasta	65	74	81	92	92	105	107	105	76	87
(därav konstinköp, antikvite-	löpande	(60)	(70)	(77)	(91)	(93)	(104)	(104)	(102)	(73)	(84)
ter och musikinstrument)	fasta	(60)	(68)	(75)	(86)	(85)	(98)	(100)	(97)	(68)	(79)
Litteratur	löpande	200	218	232	272	300	318	402	450	468	518
	fasta	200	213	206	227	230	220	248	275	289	312
Press	löpande	526	545	592	633	686	765	899	1 028	1 089	1 157
	fasta	526	528	528	536	538	546	561	572	573	581
Foto, film	löpande	355	394	436	510	589	661	713	760	713	696
	fasta	355	371	389	437	482	509	511	520	473	448
(därav fotoartiklar)	löpande	(231)	(277)	(316)	(372)	(449)	(507)	(536)	(580)	(533)	(521)
	fasta	(231)	(260)	(283)	(325)	(379)	(408)	(404)	(420)	(379)	(360)
Radio/TV	löpande	688	695	670	588	589	714	860	1 030	1 099	1 317
	fasta	688	707	668	584	578	675	802	958	1 042	1 175
(därav apparater)	löpande	(525)	(492)	(430)	(328)	(310)	(410)	(545)	(709)	(762)	(910)
	fasta	(525)	(504)	(428)	(324)	(307)	(390)	(502)	(653)	(725)	(867)
(licenser)	löpande	(163)	(203)	(240)	(260)	(279)	(304)	(315)	(321)	(337)	(407)
	fasta	(163)	(203)	(240)	(260)	(271)	(285)	(300)	(305)	(317)	(308)
Summa	löpande	1 892	1 997	2 094	2 196	2 383	2 710	3 152	3 566	3 654	4 013
	fasta	1 892	1 962	1 949	1 964	2 027	2 177	2 369	2 584	2 628	2 802

Individernas kulturutgifter så som de här har definierats, domineras av kostnader för köp av radio- och TV-mottagare och mottagaravgifter. År 1969 uppgick andelen för dessa kostnader till 33 %. Den näst största posten, kostnader för inköp av tidningar utgjorde andelsmässigt 29 %. Därnäst i storlek kom kostnader för kameror och film (17 %) samt böcker (13 %). Kostnader för inköp av musikinstrument, konst, biljettavgifter för konserter, till teatrar, museer m m svarade – vart område för sig – för mindre än 5 % av individernas totala kulturutgifter. Deltagaravgifter i studiecirklar och föreningsavgifter ingår inte i denna redovisning (tabell 2.14, figur 2.17).

Samma sektorer har dominerat under hela decenniet. Proportionerna har varierat. Det är främst köp av grammofonskivor, skivspelare, ljudband och bandspelare samt konsertbesök som har ökat mera markant. Andelen för radio- och TV-apparater har minskat något under decenniet. År 1965 var dock andelen avsevärt lägre än vid 1960-talets början och slut. Försäljningen av TV 2-apparater och färg-TV-apparater har medfört en uppgång av utgifterna under decenniets sista år.

Utgifterna för teater och film har, mätt i fasta priser, minskat under perioden. Vad gäller teaterområdet ligger förklaringen i de relativt oförändrade biljettpriserna på teatrarna. På filmområdet ligger förklaringen i den minskade publiken till biograferna.

I individernas utgifter ingår till en betydande del utgifter för apparater och musikinstrument. Sålunda utgör kostnaderna för radio- och TV-apparater år 1969 drygt 900 milj kr eller ca 69 % av individernas totala utgifter inom sektorn radio/TV. Det har inte varit möjligt att särredovisa utgifterna för andra apparater som bandspelare, skivspelare, kameror, projektorer och musikinstrument. Totalt kan dock individernas utgifter för apparater och musikinstrument ha legat i storleksordningen 1,5 miljarder kr år 1969, dvs något mindre än en tredjedel av de totala utgifterna.

2.12.3.2 Företagens kulturutgifter samt fonder

Många svenska industrier, försäkringsbolag och andra företag ger årligen ut betydande summor för kulturändamål. Något underlag för att beräkna dessa utgifter finns inte. Sannolikt intar konstinköpen en dominerande plats. Dessutom förekommer anslag till

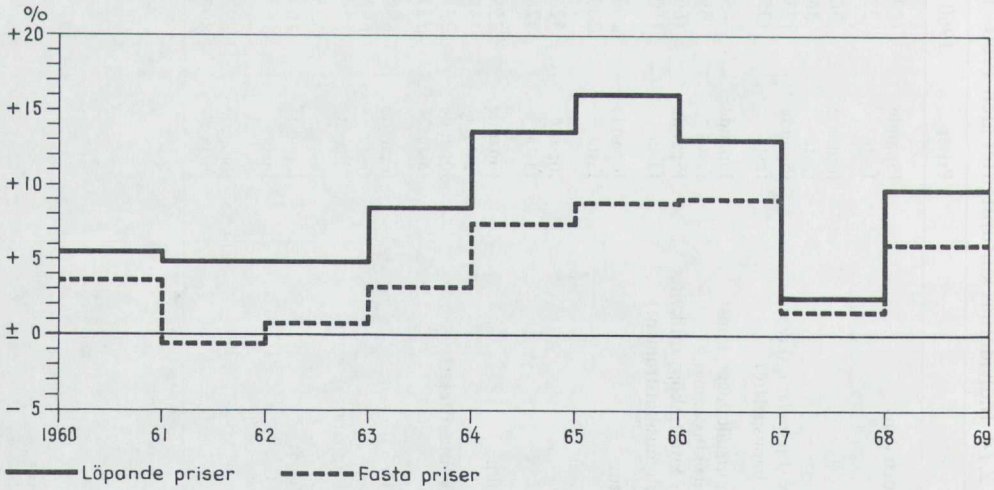

Figur 2.16 Individernas kulturutgifter. Procentuell årlig tillväxt åren 1960–1969. Löpande och fasta priser.

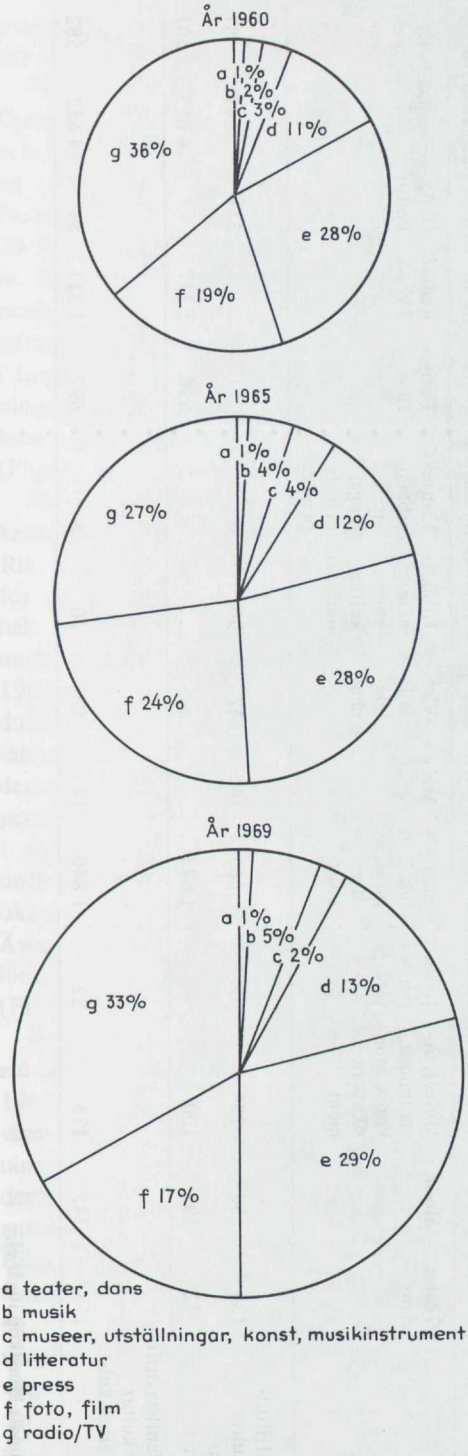

Figur 2.17 Individernas kulturutgifter åren 1960, 1965 och 1969 fördelade på kultursektorer.

körer, orkestrar och andra kulturaktiviteter inom eller utom företagen.

Ett tusental fonder och stiftelser av mycket olika storlek delar årligen ut bidrag till vetenskapliga och kulturella ändamål. År 1971 beräknas ca 3 milj kr ha delats ut till kulturändamål. Härtill kommer vissa fonder knutna till landsting och kommuner. Utdelningen från dessa har heller inte kunnat beräknas.

2.12.4 *Jämförelser mellan de offentliga driftutgifterna för kultur och individernas kulturutgifter*

Figur 2.18 visar hur dominerande individernas kulturutgifter är – på det sätt som de här beräknats – jämfört med samhällets. Figuren ger dock inte en exakt bild, utan anger endast storleksordningen områdena emellan.

En jämförelse mellan de offentliga driftutgifterna för kultur och individernas kultur-

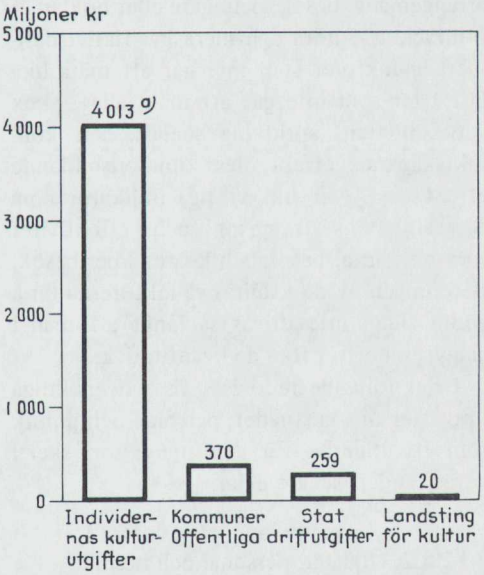

g) Inköp av TV- och radioapparater, musikinstrument o dyl ingår endast i uppgifterna om individernas kulturutgifter

Figur 2.18 Offentliga driftutgifter för kultur samt individernas kulturutgifter år 1969. Milj kr.

utgifter visar att förhållandena varierar mycket inom olika kultursektorer (tabell 2.15).

Bibliotek, museer, kulturminnesvård, arkiv, kulturarbetarersättningar och stipendier finansieras helt eller så gott som helt av samhället. Inom området teater, dans svarar samhället för den större delen av utgifterna. Inom musikområdet är såväl individernas utgifter som samhällets ekonomiska insatser betydande. Också folkbildningen finansieras i ungefär lika mån av individernas utlägg och samhällets bidrag (se 2.12.6). I övrigt är det individernas utgifter som dominerar.

2.12.5 *Vissa jämförelser mellan kostnader, personal och publik*

2.12.5.1 Syftet med jämförelserna

Om en analys av utgiftsutvecklingen ska vara meningsfull bör utgifterna relateras till verksamheten. Inom kulturområdet är en sådan analys svår att göra. En jämförelse mellan kostnader och verksamhet som begränsar sig till kvantitativt mätbara faktorer som antal arrangemang, besök, deltagare eller boklån är otillräcklig. Andra och mera kvalitativt definierade faktorer som inte går att mäta lika lätt eller som inte går att mäta alls – t ex verksamhetens spridning socialt, dess kontaktskapande effekt, dess opinionsbildande effekt osv – är lika viktiga indikatorer på verksamhetens framgång och effektivitet som t ex antal besök och kostnad per besök. Betoningen av de kvalitativa faktorerna får å andra sidan inte drivas så långt att man i analysen bortser från de kvantitativa.

I det följande redovisas vissa översiktliga uppgifter om kostnader, personal och publik som ett underlag för den analys som sker i betänkandets senare delar.

2.12.5.2 Utgifter, personal och besök

I figurerna 2.19–25 ges uppgifter för vissa verksamheter dels om de offentliga utgifterna, dels om personalantal och antal besök eller andra indikatorer på utnyttjandet. Beträffande besöksuppgifterna är Rikskonserters och Riksutställningars uppgifter mindre

Tabell 2.15 Offentliga driftutgifter för kultur och individernas kulturutgifter år 1969 fördelade på kultursektorer. Milj kr och kr per invånare.

	Teater, dans	Musik	Museer, utställningar, konst, musikinstrument	Kulturminnesvård	Bibliotek, press, litteratur	Arkiv	Viss folkbildning	Utbildning inom kulturområdet	Kulturarbetarersättningar och stipendier	Foto, film	Radio/TV	Övrig kultur	Summa	Kr per inv
Offentliga driftutgifter för kultur	126	52	73[a]	22	165	14	47	90	8	1	–	51	649	81
Individernas kulturutgifter	32	193	100	–	1 675	–	..	..	–	696	1 317	–	4 013	501
Summa offentliga driftutgifter för kultur och individernas kulturutgifter	158	245	173	22	1 840	14	47	90	8	697	1 317	51	4 662	582

[a] Kommunala konstköp ingår ej.

exakta än uppgifterna från andra institutioner.

På teaterområdet, där uppgifterna avser Operan, Dramatiska teatern, stadsteatrarna och Riksteatern, har besöken under 1960-talet (1960/61–1970/71) ökat med ca 48 %. Personalen har under samma tid ökat med 20 %. Utgifterna har ökat betydligt kraftigare. Statsutgifterna har fördubblats under perioden, medan kommun- och landstingsutgifterna från 1963 ökat med ca 100 % räknat i fasta priser. Bland orsakerna till utgiftsökningen märks dels en ökning av verksamhetens omfattning, dels en reallöneökning. (Figur 2.19.)

På musikområdet redovisas symfoniorkestrarna och Rikskonserter. Tillkomsten av Rikskonserter har medfört att antalet besök för musikinstitutionerna, som under första hälften av 1960-talet i stort varit oförändrad, under senare år snabbt har ökat. Mellan åren 1965 och 1969 har publikantalet mer än fyrdubblats. Det är främst Rikskonserters omfattande skolkonsertverksamhet som gett denna publikökning. Symfoniorkestrarnas personal ökade obetydligt under 1960-talet. I fasta priser tredubblades statsutgifterna under decenniet. De kommunala utgifterna ökade mellan år 1967 och 1970 med 14 %. Även här ligger ökad verksamhet samt reallönehöjningar bakom kostnadsökningarna. (Figur 2.20.)

Besöken vid de statliga och statsunderstödda museerna har under större delen av 1960-talet legat på en relativt jämn nivå med vissa toppar orsakade av speciella utställningar och nyöppnade museer. Under periodens slut har en markerad stegring av besöksantalet skett. Den sammanhänger dels med Riksutställningars tillkomst, dels med en allmän ökning av besöken för de flesta museer, en följd av en mera aktiv verksamhet. Ökningen var 17 % mellan åren 1967 och 1970, vilket innebär 630 000 fler besök mellan dessa år. Museipersonalen har ökat något, medan statsutgifterna fördubblats under perioden. En del av de ökade kostnaderna hänför sig till Riksutställningar, som till en del lagt ut beställningar utanför den egna organisationen. (Figur 2.21.)

På biblioteksområdet, där uppgifterna avser samtliga folkbibliotek, har antal utlån använts som indikator på verksamhetens omfattning, trots att låneverksamheten i dag endast utgör en del i många biblioteks verksamhet.

Folkbibliotekens utlåning har ökat med 70 % mellan åren 1960 till 1970. Även skolbibliotekens utlåning har starkt expanderat. Statsutgifterna direkt till folkbiblioteken har under perioden kraftigt minskat, då biblioteksstödet år 1965 i huvudsak fördes in i skatteutjämningsbidraget. I stället har de kommunala bidragen tredubblats under perioden. (Figur 2.22.)

Antalet studiecirklar i kulturämnen har under 1960-talet mer än fördubblats. De totala offentliga kulturutgifterna för dessa cirklar har inte kunnat beräknas för hela perioden, men staten och landstingen har i fasta priser ökat sina bidrag ungefär i samma utsträckning som antalet studiecirklar. (Figur 2.23.)

En sektor som fått vidkännas en markant besöksminskning är biografsektorn. Minskningen har skett från 7 400 till 3 500 besök per 1 000 invånare och år under 1960-talet. (Figur 2.24.)

Trots att antalet dagstidningar minskat under 1960-talet har medelnettoupplagan per utgivningsdag för dagspressen stigit från 3,8 milj år 1960 till 4,6 milj år 1970. Veckopressen har däremot under 1960-talet legat på en förhållandevis jämn nivå. (Figur 2.25.)

2.12.5.3 Personalutvecklingen inom institutionerna

En närmare analys av personalutvecklingen inom de statliga och statsunderstödda kulturinstitutionerna (teatrar, musikinstitutioner, museer och arkiv) ger flera uppgifter av intresse.

Som mått på personalstyrkan har använts antal årsverken. Antalet verksamma personer inom institutionerna överstiger antalet årsverken, då deltidsanställning ofta förekommer.

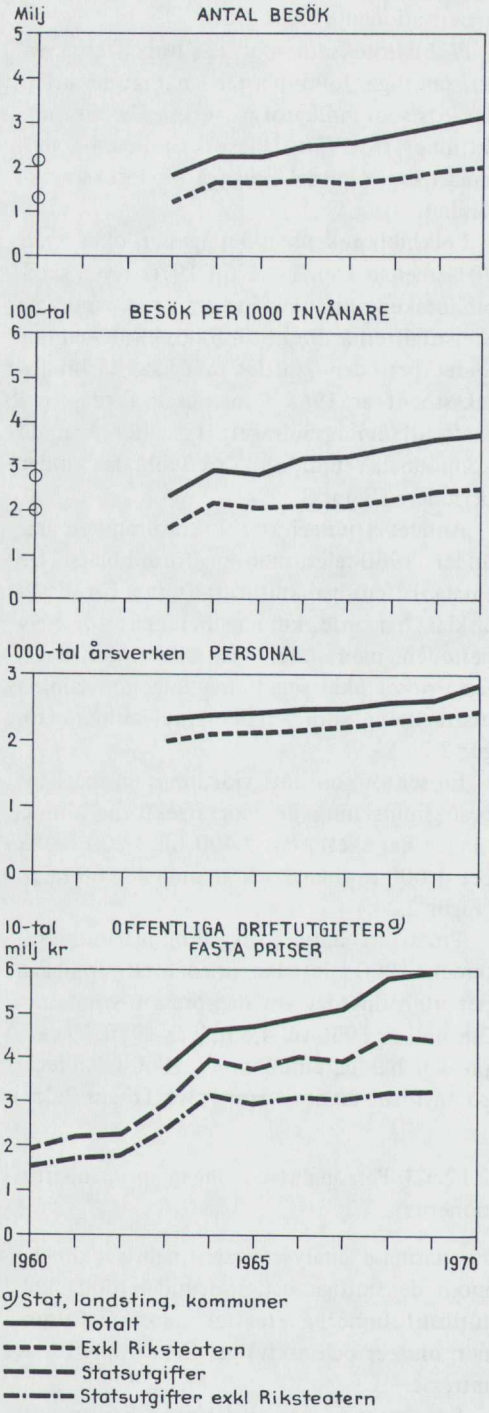

Figur 2.19 Besök, personal och offentliga driftutgifter vid statliga och statsunderstödda teaterinstitutioner under 1960-talet.

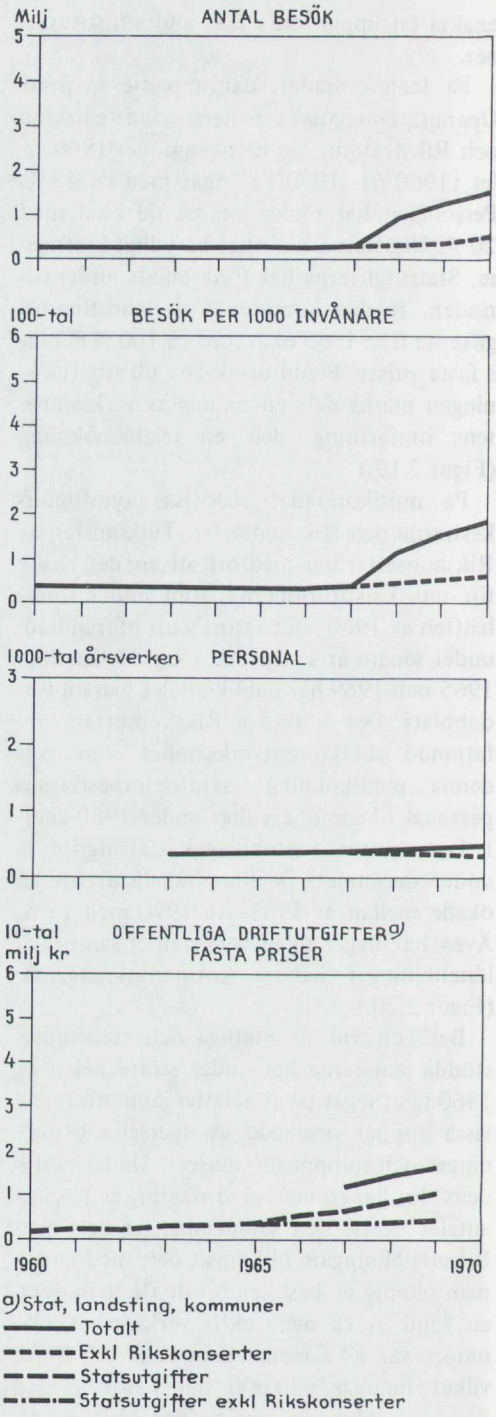

Figur 2.20 Besök, personal och offentliga driftutgifter vid statliga och statsunderstödda musikinstitutioner under 1960-talet.

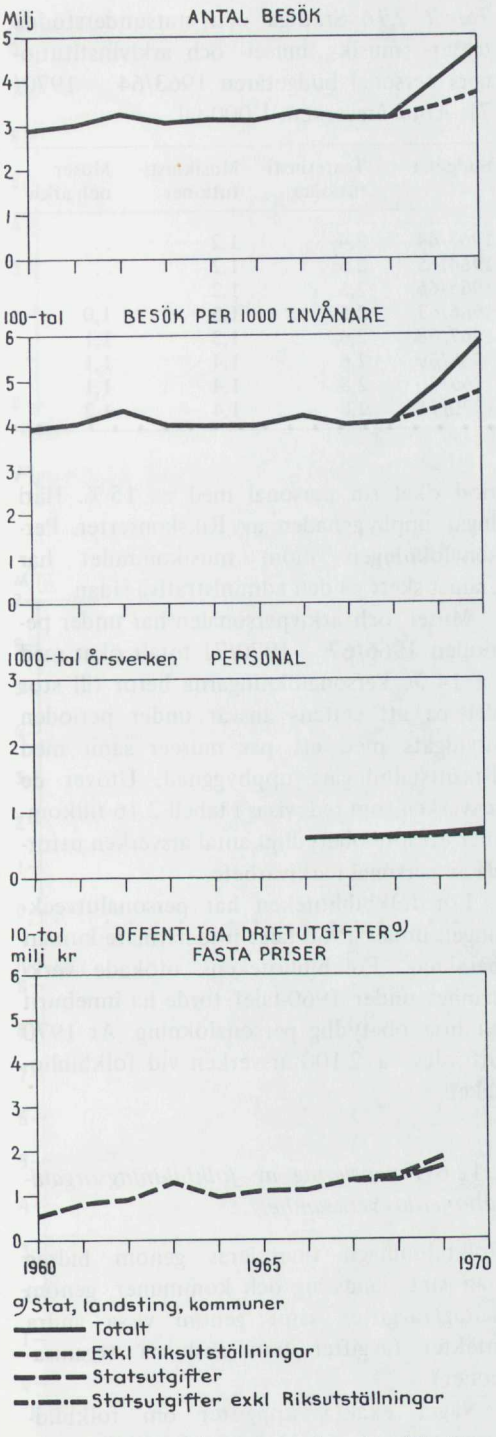

Figur 2.21 Besök, personal och offentliga driftutgifter vid statliga och statsunderstödda museer samt Riksutställningar under 1960-talet.

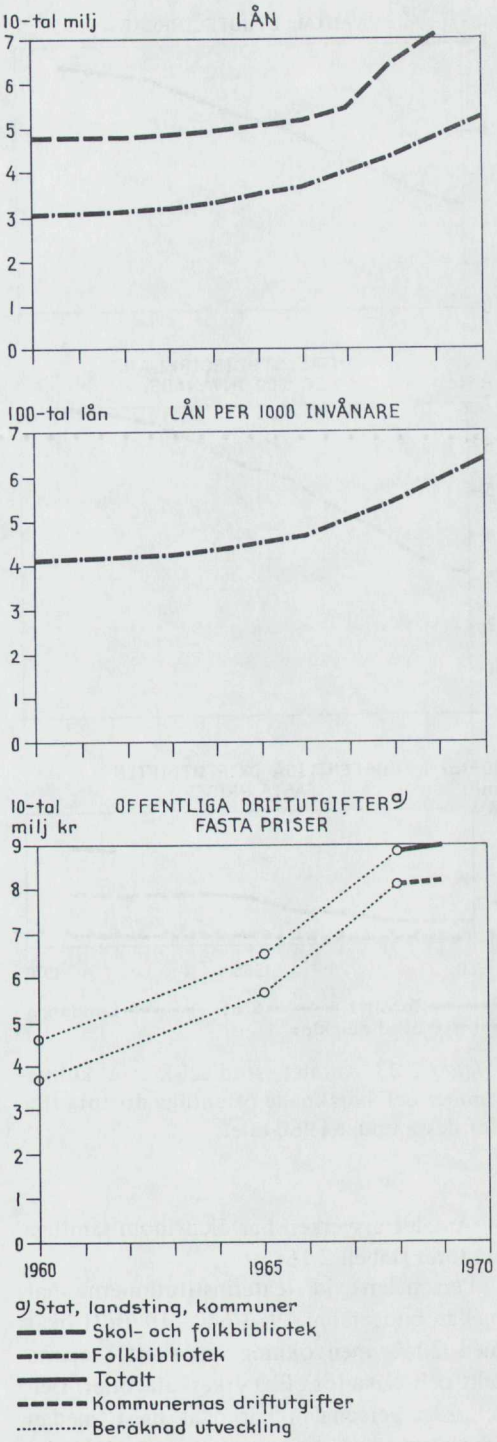

Figur 2.22 Boklån samt offentliga driftutgifter för folkbibliotek under 1960-talet.

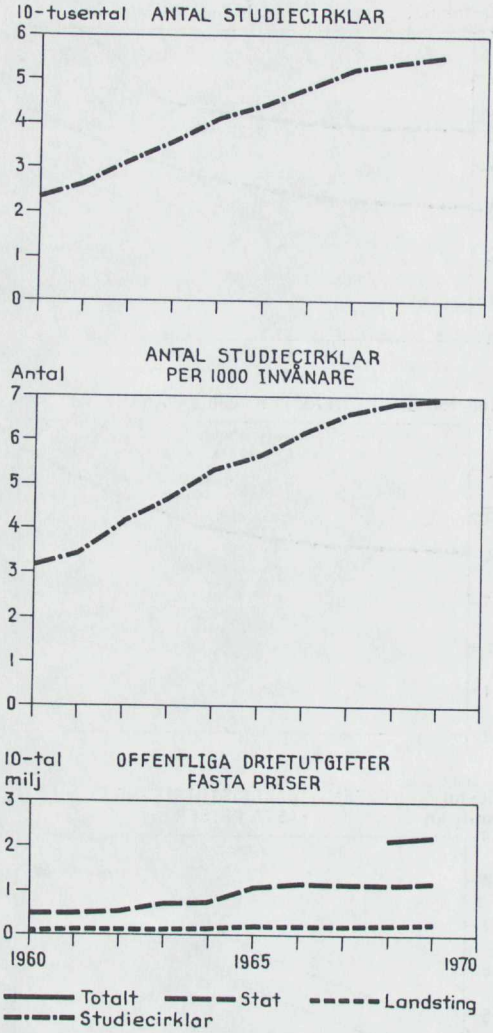

Figur 2.23 Antalet studiecirklar i kulturämnen och beräknade offentliga driftutgifter för dessa under 1960-talet.

Antalet årsverken har ökat inom samtliga sektorer (tabell 2.16).

Personalen vid teaterinstitutionerna har mellan budgetåren 1963/64 – 1970/71 ökat med 20 %, men ökning har skett i ojämn takt och olika för olika yrkeskategorier. Den tekniska personalen har ökat mest, medan administrativ personal ökat minst. Under vissa år har t o m en minskning av den administrativa personalen ägt rum.

Musikinstitutionerna har under samma period ökat sin personal med ca 15 %. Häri ingår uppbyggnaden av Rikskonserter. Personalökningen inom musikområdet har främst skett på den administrativa sidan.

Tabell 2.16 Statliga och statsunderstödda teater-, musik-, musei- och arkivinstitutioners personal budgetåren 1963/64 – 1970/71. Antal årsverken, 1 000-tal.

Budgetår	Teaterinstitutioner	Musikinstitutioner	Muser och arkiv
1963/64	2,4	1,2	..
1964/65	2,5	1,2	..
1965/66	2,5	1,2	..
1966/67	2,5	1,3	1,0
1967/68	2,6	1,3	1,1
1968/69	2,6	1,4	1,1
1969/70	2,8	1,4	1,1
1970/71	2,8	1,4	1,2

Musei- och arkivpersonalen har under perioden 1966/67 – 1970/71 totalt ökat med ca 14 %. Personalökningarna beror till stor del på att statens ansvar under perioden utvidgats med ett par museer samt med Riksutställningars uppbyggnad. Utöver de årsverken som redovisas i tabell 2.16 tillkommer ett inte obetydligt antal årsverken utförda av personal i arkivarbete.

För folkbiblioteken har personalutvecklingen under 1960-talet inte närmare kunnat beräknas. Folkbibliotekens utökade verksamhet under 1960-talet torde ha inneburit en inte obetydlig personalökning. År 1970 utfördes ca 2 100 årsverken vid folkbiblioteken.

2.12.6 *Finansiering av folkbildningsorganisationernas verksamhet*

Folkbildningen finansieras genom bidrag från stat, landsting och kommuner, genom deltagaravgifter samt genom vissa andra intäkter (avgifter från anslutna organisationer).

Några exakta uppgifter om folkbildningens totala omslutning föreligger inte. Den har dock beräknats till in emot 250 milj kr år 1969. Av detta belopp kan ungefär en tredjedel, dvs ca 80 milj kr, hänföras till

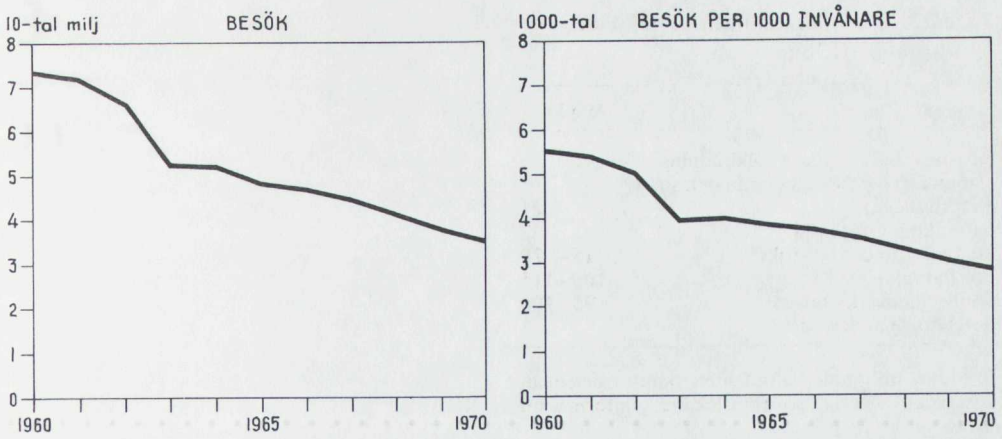

Figur 2.24 Besök vid biografer under 1960-talet.

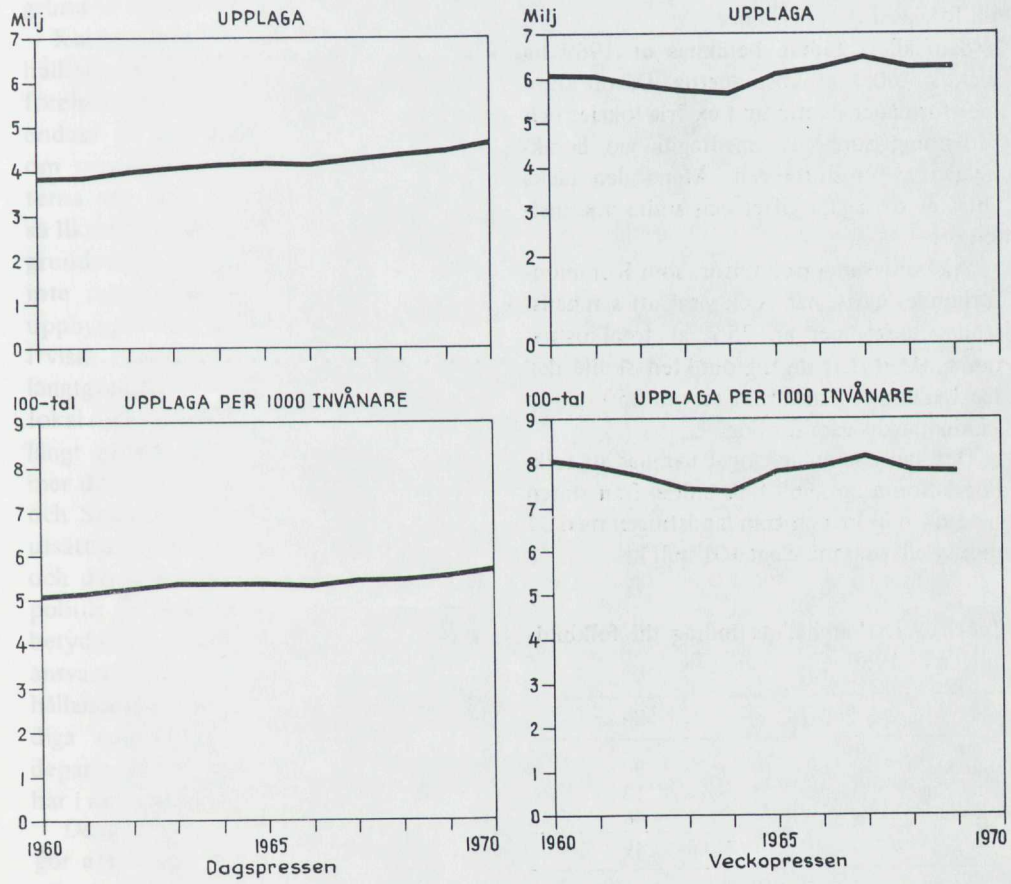

Figur 2.25 Dags- och veckopressens (inkl serietidningar) upplagor under 1960-talet[a].

[a] Genomsnittlig medelnettoupplaga under 1:a halvåret resp år. Enbart tidningar anslutna till Tidningsstatistik AB.

Tabell 2.17 Folkbildningens beräknade omslutning år 1969.

	Milj kr
Riksorganisationerna (Folkbildningsförbundet, föreläsningsbyrån och studieförbunden)	21
Länsbildningsförbund	3
Studieförbundens distrikt[a]	15– 20
Lokalavdelningar[a]	100–115
Studiecirkelverksamhet[b]	95–100
Föreläsningsverksamhet	3

[a] Lön till studiekonsulenter, kontorspersonal, kostnader för expeditionslokaler, information m m.

[b] Kostnader för cirkelledare, studiematerial, lokalhyror m m.

studiecirkelverksamhet i kulturämnen och till föreläsningsverksamhet.

Samhällets bidrag beräknas år 1969 ha täckt ca 60 % av kostnaderna. Därtill kommer förmåner i form av t ex fria lokaler och utrustning som inte medtagits vid beräkningen av omslutningen. Återstoden täcks alltså av deltagaravgifter och andra inkomstkällor.

Stickprovsundersökningar, som Kommunförbundet gjort, har dock visat att samhällsstödet täckt mer än 75 % av totalkostnaderna. Med den utgångspunkten skulle den här beräknade omslutningen om 250 milj kr kunna tänkas vara för hög.

Det kan i sammanhanget nämnas att folkhögskolorna år 1969 fick bidrag från staten med 64 milj kr och från landstingen med 37 milj kr eller sammanlagt 101 milj kr.

Tabell 2.18 Samhällets bidrag till folkbildningen år 1969.

	Milj kr
Staten	90
Landstingen	13
Kommunerna	46
Totalt	149

3 Kulturpolitik utomlands

3.1 Svensk kulturpolitik mot internationell bakgrund

I bestämmelserna för kulturrådet sägs att rådet skall göra sina bedömningar mot bakgrund av utvecklingen i andra länder.

Kulturpolitiken i varje land speglar samhällsstrukturen i stort, vilket gör direkta jämförelser svåra eller omöjliga. Detta beror inte endast på grundläggande skillnader i fråga om samhällsförhållanden i t ex Förenta staterna och Sovjetunionen. Även i länder med så likartad struktur som de nordiska är bakgrunden för kulturpolitiska insatser olikartad inte minst genom att administrationen är uppbyggd efter skilda principer. Sverige kan i vissa avseenden sägas representera en mer långtgående decentralisering av ansvaret till lokal nivå än man kan finna på många håll. En långt gående spridning av ansvaret förekommer dock i federala stater som Västtyskland och Schweiz. Där minskar å andra sidan förutsättningarna för centrala statliga insatser och därmed också för en gemensam kulturpolitik för hela samhället. Vid sidan om den betydande kommunala självständigheten är ansvarsfördelningen på central nivå med förhållandevis små departement och självständiga administrativa enheter vid sidan om departementen specifik för Sverige. Finland har i det avseendet en likartad struktur.

Dessa skillnader i administrativ struktur gör att många organisatoriska lösningar blir av ett mindre intresse vid en internationell jämförelse. Men bakom de olika administrativa metoderna finner man kulturpolitiska realproblem, som i överraskande stor utsträckning överensstämmer också i mycket olikartade samhällssystem.

Såsom kommer att visas i det följande har under 1960-talet en ny kulturpolitisk syn gjort sig gällande i Sverige. Mycket tyder på att något motsvarande har skett i flertalet västeuropeiska stater av likartad struktur. På vissa håll började dock ett kulturpolitiskt utvecklingsarbete redan under 1950-talet. Det gäller bl a Frankrike och Norge.

Kulturrådet har inte haft möjlighet att belysa hela det internationella kulturutbytet. Rådet begränsar sig till att ta upp det internationella kulturpolitiska samarbetet.

I 1.3 har berörts vilka arbetsmetoder som använts för att samla in bakgrundsmaterial för översikten i det följande.

3.2 Internationellt kulturpolitiskt samarbete

Som en följd av det ökade intresset för kulturpolitik under 1960-talet började Unesco och Europarådet i slutet av decenniet lägga upp ett arbete på detta område.

Unescos arbete inleddes med en rundabordskonferens i Monaco år 1967. Ett resultat av konferensen blev skriften Cultural policy, a preliminary study (Studies and documents on cultural policies 1, Unesco 1969). Skriften var den första internationella inventeringen av kulturpolitiska problemställningar. Den bygger dock inte på någon mer omfattande faktainsamling.

Förutom rapporten från Monacokonferensen har Unesco i sin publikationsserie Studies and documents on cultural policies givit ut ett tiotal mindre monografier över kulturpolitik i olika länder.

Internationella konferenser med utbildningsministrar har anordnats sedan länge i regi av olika internationella organisationer. Den första internationella kulturministerkonferensen kom till stånd först år 1970. Arrangör var Unesco och mötesplatsen Venedig. Ett nittiotal stater var representerade. Venedigkonferensens rekommendationer ger en bild av de mål för det kulturpolitiska arbetet som de politiskt ansvariga vill ställa sig bakom.

Unesco uppmanades vid Venedigkonferensen att göra utredningar som underlättar för de enskilda länderna att göra upp planer för kulturella aktiviteter. Studierna borde avse mål och utformning av insatserna likaväl som kriterier och villkor för samhällsåtgärder, särskilt planeringsmetoder.

En resolution (nr 3.3) vid Unescos generalkonferens år 1970 utgår från slutsatserna vid Venedigkonferensen. I den betonas att de behov som uppkommer genom de snabba förändringarna i levnadssätt och kommunikationsteknik ger kulturen en ökande betydelse för samhällsutvecklingen i stort, för vilken den både är en förutsättning och ett yttersta syfte. Regeringarna har, understryks det, en skyldighet att garantera var och en ett aktivt deltagande i det kulturella livet. För att övervinna hindren för ett sådant deltagande och för att motverka det hot som kan ligga i den tekniska utvecklingen är det varje stats skyldighet att utforma en kulturpolitik. Medlemsstaterna rekommenderas bl a att ge en ny dimension åt det sociala och ekonomiska framåtskridandet genom att foga in kulturaspekten i den allmänna samhällsplaneringen. Utformningen av en ny kulturpolitik bör syfta till att modernisera institutioner och organ och att skapa kontakter med utbildningsväsende och massmedier.

En följd av Venedigkonferensens rekommendationer är att Unescos program på det kulturpolitiska området för 1971–1972 förstärkts. På grund av en rekommendation av konferensen beslöts att i fortsättningen hålla regionala kulturministerkonferenser. Den första av dessa hölls i Helsingfors sommaren 1972 med deltagande av Unescos europeiska medlemsstater. Förberedelsearbetet för Hel-

singforskonferensen har bestått av en rad enkäter i ekonomiska, administrativa och statistiska frågor, som sammanfattade ger ett värdefullt komparativt material. Inför konferensen gav Unesco ut ett arbete med en analys av kulturpolitiska utvecklingslinjer i världen i dag (Cultural development: experience and policies by Augustin Girard, Unesco, Paris 1972). Boken innehåller bl a en utförlig bibliografi.

Det har inte varit möjligt att i detta betänkande redovisa de rekommendationer som beslöts vid Helsingforskonferensen. Allmänt sett innebar de en vidareutveckling av de tankegångar som fördes fram vid Venedigkonferensen.

Också *Europarådet* har tagit upp kulturpolitiska projekt i sitt verksamhetsprogram. Av projekt i vilka Sverige deltar avser ett metoder för att förbättra kulturstatistiken. Andra sådana projekt är en komparativ studie av kulturutgifterna i ett antal länder och en studie av kulturpolitiken i tio städer.

Ett gemensamt drag för både Unescos och Europarådets insatser på kulturområdet är att man har en hög ambitionsnivå men begränsade ekonomiska och personella resurser för att genomföra projekten.

Mellan de nordiska länderna bedrivs sedan länge samarbete inom utbildning, forskning och kultur, bl a i form av gemensamma projekt och institutioner. *Nordiska kulturkommissionen* (NKK) har under senare år varit regeringarnas rådgivande och utredande organ på kulturområdet. Upprättandet av Nordens Hus i Reykjavik och inrättandet av Nordiska rådets litteratur- och musikpriser har t ex föregåtts av ett utredningsarbete inom NKK. Bland de projekt och kulturella verksamheter som förverkligats genom NKK:s arbete under de senaste åren – med stöd av *Nordiska kulturfonden* – kan nämnas försöksverksamhet med nordiskt teatergästspelsutbyte, nordiska musiktävlingar för unga instrumentalister, beställningar av musikverk till stöd för skapande nordisk tonkonst och nordiska ungdomsbiennaler för bildkonstnärer. NKK har vidare uppmärksammat vikten av att stärka det nordiska utbildningssamarbetet inom teater, film, radio, TV, bildkonst och design. Insatser på barnkulturens område har tillmätts stor framtida betydelse.

NKK har numera avslutat sin verksamhet. I sin slutrapport till de nordiska regeringarna (Nordisk utredningsserie 10/71) sammanfattar kommissionen de erfarenheter som vunnits samt lämnar vissa rekommendationer för det framtida kultursamarbetet.

År 1971 träffade de nordiska regeringarna ett avtal om nya former för det nordiska kultursamarbetet, omfattande såväl utbildning och forskning som kulturell verksamhet (prop 1971:54, KrU 1971:13, rskr 1971: 188). Samarbetet äger nu rum genom *Nordiska ministerrådet* och en särskild ämbetsmannakommitté. Enligt avtalet har vidare ett permanent sekretariat för nordiskt kultursamarbete upprättats fr o m den 1 januari 1972. Genom tillkomsten av dessa nya samnordiska organ och genom upprättande av rådgivande kommittéer, bl a en för allmänkulturell verksamhet, med uppgift att bistå samarbetsorganen med övergripande prioriteringsförslag och bedömningar, kan det bli möjligt att i större utsträckning än hittills göra t ex gemensamma nordiska studier av kulturpolitiska frågor och över huvud taget få ett mer samlat grepp i samarbetet.

3.3 Mål för samhällets kulturpolitik i andra länder

3.3.1 *Venedigkonferensens resolutioner*

Venedigkonferensens resolutioner rörande kulturpolitikens mål antogs med något undantag i full enighet. Att en resolution antas utan invändning innebär inte nödvändigtvis att idéerna redan är accepterade eller ännu mindre praktiserade i hemlandet. De får likafullt anses som uttryck för en politikeropinion.

I den inledande resolutionen betonas nödvändigheten av att förbättra "livskvaliteten" lika väl som den materiella levnadsstandarden. Av resolutionerna i övrigt och rapporten (Final report, Intergovernmental Conference on Institutional, Administrative and Financial Aspects of Cultural Policies, Venice 24 August–2 September 1970, Unesco 1970), framgår följande tankegångar.

För att garantera individernas "rätt till kultur" har varje regering en skyldighet att utforma en klar och konsekvent kulturpolitik. En laissez faire-politik är inte längre möjlig. Kulturen ställer samma krav i fråga om aktiva insatser som t ex utbildning och forskning. En allmän enighet rådde om behovet av planering särskilt på lång sikt. En fråga där det helt naturligt inte gick att nå enighet var avgränsningen av kulturbegreppet. Enighet rådde i fråga om att föra konsten i alla former under begreppet kultur. Massmedierna fördes i diskussionerna till kulturområdet. Somliga ville föra dit även idrott och friluftsverksamhet, medan andra ville göra definitionen ännu vidare.

Man var ense om att kultur inte skulle ses som en prydnad utan som en integrerad del av samhällslivet. Kulturpolitiken skulle ses som en del av samhällsinsatserna i stort. Kulturens roll inom utbildningen framhävdes starkt. Om kulturen skall bidra till att förbättra livskvaliteten, ansågs det nödvändigt att kulturaspekten kommer in i samhällsplaneringen, så att t ex den tristess som är vanlig i nybyggda stadsdelar kan motverkas. Kultur bör inte heller enbart vara konsumtion eller enbart åtgärder för att bevara det förgångna utan bör också ge rum för ett aktivt deltagande. Det sistnämnda synsättet har i flera länder medfört att den fria skapande verksamheten fått en ny betydelse. För att utveckla grundläggande mänskliga värden är det väsentligt att så många som möjligt får tillfälle att delta i kulturell skapande verksamhet.

Till de viktigaste tekniska innovationerna på kulturområdet hör radio, grammofonskivor, magnetband, pocketböcker men framför allt television. Utvecklingen av satellitöverföringen och kassett-TV bör följas med stor uppmärksamhet av kulturpolitikerna. Hotet från den kommersiella exploateringen av den nya tekniken betonades. Det finns risk för att en kommersiell kosmopolitisk masskultur kan få ett dominerande inflytande.

Angelägenheten av att den kulturella verksamheten inte koncentreras till de större städerna utan decentraliseras betonades

starkt. Decentralisering och delegering borde på kulturområdet bli regel mer än inom de flesta andra områden.

Stor vikt borde läggas vid konstnärens frihet. Man avvisade tanken på att "he who pays the fiddler calls the tune", dvs att den som betalar skall bestämma innehållet. Konstnärens frihet är en fundamental mänsklig rättighet, men den tjänar också det allmänna genom att vara en motpol till steril byråkratisering och genom att främja kreativ kritik av samhällsförhållandena.

Den konstnärliga friheten har också en materiell sida som innebär att konstnären måste få ekonomiska förutsättningar för sitt arbete. Gränserna för den konstnärliga friheten var en av de punkter där det fanns delade meningar vid konferensen. Vissa delegationer ville sätta frihetens gränser snävare än andra.

Konferensen betonade starkt att alla nationella kulturer har lika värde. Man var medveten om risken för att de små länderna, framför allt de ekonomiskt svaga, utsattes för ett ogynnsamt inflytande från de rika och mäktiga ländernas kommersiella masskultur. Dessa icke önskvärda tendenser borde motverkas med hjälp av kulturpolitiska åtgärder som man gemensamt fick diskutera sig fram till och genom ett internationellt kulturutbyte som borde bygga på ömsesidigt utbyte och inte på propaganda.

3.3.2 *Måldiskussionen i vissa stater*

Det förefaller inte vara särskilt vanligt att statsmakterna formellt slår fast mål för kulturpolitiken, som täcker alla insatser. Att det trots detta förekommer en måldiskussion är uppenbart av referatet av Venedigkonferensens resolutioner.

Inget av de *nordiska länderna* syns hittills ha formulerat några långsiktiga mål för sina kulturpolitiska åtgärder. Det danska kulturministeriet publicerade år 1969 En kulturpolitisk redegørelse (Betænkning nr 517) som underlag för en kulturpolitisk debatt. Den innehöll en redogörelse för nuläge och aktuella problem inom olika kultursektorer. Någon samlad analys av målen för hela området förekom inte. Det kulturpolitiska handlingsprogram som statsmakterna i Sverige beslöt om år 1961 är heller inte att anse som en samlad kulturpolitisk målformulering av den art som kommer att föreslås senare i detta betänkande.

Norge blir sannolikt det första landet i Norden där statsmakterna tar ställning till mål och riktlinjer för den framtida kulturpolitiken. Den norska regeringen planerar att under år 1972 för stortinget lägga fram en "melding" i dessa frågor.

Det land i Västeuropa som mer än något annat utvecklat ett tänkande i fråga om mål och medel på det kulturpolitiska området är *Frankrike*. Bland de rapporter som utgör underlag för den nu gällande femårsplaneringen, den sjätte planen, finns en rapport som utarbetats av kommissionen för kulturfrågor (Rapports des commissions du 6e plan, 1971–1975, Affaires Culturelles, 1971).

Det konstateras i rapporten att situationen på kulturområdet trots de insatser som gjorts är långt ifrån tillfredsställande. Man har för litet uppmärksammat människornas kulturella villkor i storstäderna som expanderat snabbt och okontrollerat. Man har haft för litet känsla för de sociala aspekterna av kulturpolitiken och för människornas behov att delta i samhällsuppbyggnaden. Ett hinder har legat i den starka centraliseringen inom administrationen och den strikta arbetsfördelningen mellan ministerierna. Man har undervärderat betydelsen av de lokala organen, den privata sektorn och fria grupper av olika slag.

Enligt rapporten krävs det i fortsättningen en samlad politik för den kulturella verksamheten. På denna bör ställas tre krav.

1. Kulturpolitiken skall vara genomtänkt och befordra utveckling. Den skall grundas på en samlad kultursyn.

En aktiv kulturpolitik bör liksom andra samhällsåtgärder bidra till att minska skillnaderna i människornas villkor. Samtidigt bör den respektera olikheter i synsätt. Den skall

stimulera den kreativa förmågan hos människorna och minska alienationen. En kulturpolitik med sådan inriktning återverkar på utbildningen, informationssektorn, arbetslivet, fritidsverksamheten och stadsplaneringen. Detta ställer i sin tur krav på en vidgad samverkan mellan olika parter i samhället, offentliga såväl som privata. Politiken måste få stöd i försöksverksamhet och forskning. Särskild hänsyn måste tas till den tekniska utvecklingen.

2. Kulturpolitiken skall vara pluralistisk, decentraliserad och grundad på bindande överenskommelser.

Pluralismen blir en nödvändighet i dagens kollektiva samhälle, där det finns ett grundläggande behov av diskussion och tankeutbyte. Pluralismen leder på det administrativa planet fram till krav på decentralisering. Att ge de lokala organen och organisationerna resurser är det bästa sättet att stimulera kulturverksamheten.

3. Kulturpolitiken skall bygga på medansvar. Varje verksamhet måste drivas på initiativ av dem som utnyttjar den och enligt deras önskemål.

I *Östeuropa* är de kulturpolitiska ambitionerna inte sällan mer utvecklade än i Västeuropa. Även målanalyser är sannolikt vanligare. Här skall som exempel endast redovisas principerna för den tjeckoslovakiska kulturpolitiken såsom de sammanfattats i Unescoskriften Cultural policy in Czechoslovakia (Studies and documents on cultural policies, 9, 1970).

Kulturpolitiken skall bl a

1. verka för vidgad insikt om kulturens och de kulturella värdenas betydelse för samhället som helhet och därigenom säkerställa att kulturen stöds av hela samhället,

2. skapa och vidmakthålla ett socialt och kulturellt klimat som förhindrar censur, tvång och oberättigad inblandning och garanterar fri och socialt nyttig aktivitet från vetenskapsmän, konstnärer och kulturarbetare,

3. öka kunskapen om den tjeckiska och slovakiska kulturen och stärka relationer och kontakter med Europas och övriga världens kultur,

4. ge alla medborgare oavsett ålder, kön och bostadsort möjligheter att kontinuerligt få kontakt med inhemsk och utländsk kultur och att ägna sig åt kulturella aktiviteter.

3.4 Vissa kulturinstitutioner

Generellt kan sägas att kulturinstitutionerna utomlands lika väl som hos oss har kommit in i en period av stora förändringar. I kapitel 5 Kulturområdets struktur redovisas besöksutvecklingen m m vid kulturinstitutioner i en grupp länder under 1960-talet (tabell 5.1). Här behandlas den organisatoriska aspekten på teater- och musikinstitutioner och folkbibliotek framför allt i de nordiska länderna. Museerna berörs däremot inte, eftersom kulturrådet med hänsyn till pågående utredningsverksamhet i annat sammanhang inte kommer att gå närmare in på dem.

3.4.1 *Teaterinstitutioner*

I fråga om teatern kan man på många håll se exempel på systematiska försök att vidga publikunderlaget. Det har skett både genom förändringar i repertoaren och genom organisatoriska grepp såsom grundande av turnéteatrar, regionala teatrar och kulturhus med teateraktiviteter. Det första steget har ofta varit att ge stöd till turnéteatrar. De långsiktiga åtgärderna är mer inriktade på permanenta anläggningar (Cultural policy, a preliminary study, Studies and documents on cultural policies 1, Unesco 1969). På många håll har teatern varit den drivande kraften i kulturverksamheten. Så har t ex kulturhusen i Frankrike, Japan och Tunisien vuxit upp kring en teaterverksamhet.

Teatern blir överallt alltmer beroende av samhällsstöd, eftersom kostnaderna stiger snabbt. Samhällsinsatserna till förmån för teatern i Finland, Danmark och Norge kan i korthet sammanfattas på följande sätt.

I *Danmark* är det endast Det kongelige Teater som är en statlig institution. Den arbetar inom både taldramatik, musikdramatik och dans. Då det år 1970 tillkom en ny teaterlag berörde den inte nationalscenen. Lagen reglerar i övrigt hela teaterverksamheten både i organisatoriskt och i ekonomiskt avseende.

Utanför Köpenhamn finns det tre landsdelsscener som har regionalt ansvar. Staten och amtskommunen delar numera det ekonomiska ansvaret för landsdelsscenerna. Tidigare hade städerna ett ansvar. I motiven för ändringen hänvisas bl a till en undersökning som visar att publiken i stor utsträckning kommer från hela amtskommunen. Lagen talar över huvud inte särskilt om stöd till lokala teatrar, även om ett sådant i och för sig kan utgå. Landsdelsscenernas uppgift sägs vara att "bidrage til at daekke teaterbehovet i landsdelen". Det regionala ansvaret är klart markerat.

Danmark har ingen riksteater som Sverige och Norge. Statsstöd utgår till Det danske teatret och till andra resande teatersällskap. För samordning av turnéteaterverksamhet finns ett samarbetsutskott med representanter för teatrarna och publiken. Statsstöd utgår till privata teatrar, till konstnärligt arbetande amatörteatrar och deras organisationer och till publikarbete.

I *Finland* är antalet fasta teatrar större än i de andra nordiska länderna. Vid sidan om finska nationaloperan, finska nationalteatern och Helsingfors svenska teater finns det ett trettiotal större eller mindre fasta scener. Flera av dessa teatrar har ensembler som består av både professionella och amatörer.

Kostnadsutvecklingen har gjort situationen för teatrarna ohållbar. År 1968 föreslog därför statens dramatiska kommission en omstrukturering av teaterväsendet genom etablering av en regionalteaterorganisation. Statens stöd skulle koncentreras till 10–15 teatrar vid sidan om de tre huvudscenerna och några ytterligare teatrar. Man var däremot kritisk mot teatrar som består av några fast anställda och resten amatörer. Livskraftiga amatörteatrar ville man stödja genom bidrag till en väl utbildad ledare eller regissör. Antalet amatörteatergrupper beräknas f n uppgå till omkring 800.

Varje regionalteater beräknas få ett publikunderlag om ca 100 000 personer. Teatrarna föreslås få skyldighet att arrangera publiktransporter och/eller att spela på olika scener inom regionen.

I försökssyfte har regionalteaterverksamhet ordnats sedan år 1969 med till en början tre, sedermera fem teatrar, som fått ett särskilt tillskott till sitt statsunderstöd för den verksamhet, som riktat sig till publik inom regionen utanför teaterns hemort. Denna försöksverksamhet avses inom närmaste framtid bli ersatt av en permanent organisationsform. Under 1970-talet väntas regionalteaternätet bli fullt utbyggt.

I *Norge* har Kirke- og undervisningsdepartementet, på grundval av förslag som lämnats av Teaterkommittéen av 1968, i mars 1972 lagt fram en proposition om teaterverksamheten i Norge (St prop nr 107, 1971–72). Departementet framhåller inledningsvis att statsbidrag till kulturella aktiviteter bör ges med den målsättningen att man därigenom skapar möjligheter för alla i landet, oavsett bostadsort, att komma i kontakt med dessa aktiviteter.

Sedan hösten 1971 har det funnits en statsunderstödd regionteater i Tromsø. Departementet menar att upprättandet av fler *regionteatrar* skulle dels betyda en decentralisering av teaterverksamheten, dels ge större möjligheter för stora befolkningsgrupper att komma i kontakt med teater.

Vilka orter som ska få regionteater bör bli beroende av lokala initiativ. En förutsättning för statsbidrag är att de lokala myndigheterna bidrar till teaterns driftkostnader samt att de ställer lokaler och utrustning till förfogande. Regionteatrarna föreslås bli upprättade i samarbete med Riksteatret men de skall i övrigt bilda fristående organisatoriska enheter. Varje regionteater skall bedriva verksamheten efter egna riktlinjer, som utarbetats gemensamt av de anställda, Riksteatret, de lokala myndigheterna och departementet.

Riksteatrets uppgifter blir i viss mån ändrade genom tillkomsten av regionteatrarna. Stort behov kommer dock alltjämt att föreligga av Riksteatrets tjänster, inte minst i de delar av landet som saknar fast teater och regionteater.

Departementet räknar med att det under perioden fram till år 1978 skall finnas personella och ekonomiska resurser för att upprätta ytterligare tre regionteatrar.

I fråga om de *fasta statsunderstödda teatrarna* (Den Nationale Scene, National theatret, Rogaland Teater, Trøndelag Teater och Det Norske Teatret) föreslås bl a att deras organisation skall så långt möjligt bli enhetlig.

Styrelsen vid respektive teater skall ha ansvaret för verksamheten. Styrelserna skall främja teatrarnas målsättning samt se till att gällande statsbidragsbestämmelser iakttas.

I propositionen fästes stor vikt vid att tillförsäkra de anställda vid teatrarna inflytande. De anställda vid respektive teater föreslås få utse bland sig två ledamöter till teaterstyrelsen. Särskilda samarbetsorgan skall kunna ta upp de flesta vid en teater förekommande frågor, med undantag av löne-, anställnings- och arbetstidsfrågor samt frågor som rör rollbesättningar. Dessutom bör det vid teatrarna finnas organ där personalrepresentanter kan uttala sig om teatrarnas repertoar samt andra konstnärliga frå-

gor innan beslut fattas. Departementet är också positivt till stormöten.

I fråga om teaterchefen sägs att han skall ha det dagliga ansvaret för verksamheten vid teatern och därvid följa de riktlinjer och anvisningar som fastställts av styrelsen. Teaterchefen skall vara skyldig att, innan han avgör konstnärliga frågor av vikt, ta upp dem till diskussion med representativa organ för personalen.

Teaterchefer föreslås bli tillsatta på tidsbegränsade kontrakt (3–5 år) med rätt för båda parter att – om anledning finns – dessförinnan säga upp avtalet.

Innan styrelse fattar beslut i fråga om tillsättning av teaterchef skall ärendet tas upp i samarbetsorganen.

Propositionen innehåller vidare förslag om inrättandet av ett särskilt *teaterråd* som skall vara departementets rådgivande organ i teaterfrågor. Rådet, som ersätter tidigare kommittéer på området, skall bl a ha till uppgift att yttra sig i statsbidragsfrågor.

3.4.2 *Musikinstitutioner*

I *Danmark* finns i dag sju symfoniorkestrar med statsbidrag, nämligen Det kgl Kapel (Det kongelige Teaters orkester), Danmarks Radios symfoniorkester, tre stadsorkestrar, som också är verksamma regionalt, och två i egentlig mening regionala orkestrar. Vissa mindre orkestrar har också statliga bidrag. Statsstödet utgår till högst 58 musiker per orkester.

Statsunderstöd för orkesterverksamhet utgår i *Finland* till sju symfoniorkestrar, av vilka Helsingfors, Åbo och Tammerfors stadsorkestrar är sammansatta av enbart professionella musiker. De övriga har inslag av amatörer. Härtill kommer Radions symfoniorkester, som finansieras av rundradion. Statsbidrag utgår även till den väl utvecklade amatörmusikverksamheten.

I *Norge* finns det fyra professionella symfoniorkestrar, varav tre utanför Oslo (i Bergen, Trondheim och Stavanger). Staten, Norsk Rikskringkasting och vederbörande kommun delar på kostnaderna. Vidare kan nämnas Den Norske Operas orkester samt Kringkastingsorkestret. Sedan år 1968 bedrivs en rikskonsertverksamhet, som i många avseenden liknar motsvarande verksamhet i Sverige. Den har intill år 1972 bedrivits som försöksverksamhet och finansierats av Norsk kulturfond. Verksamheten har numera fått en permanent form och ett särskilt anslag för ändamålet ingår i statsbudgeten.

3.4.3 *Folkbibliotek*

Folkbiblioteken är i många länder liksom i Sverige de mest spridda kulturinstitutionerna. Däremot har folkbiblioteksväsendet på andra håll inte alltid samma långa tradition som i de nordiska länderna. På flera håll har staten stimulerat till en jämnare fördelning av lokala insatser genom en bibliotekslagstiftning, till vilken ofta statsbidragsbestämmelser är knutna. Genom lagstiftningen vill man åstadkomma en minimistandard på biblioteksområdet. De flesta länder som har lagstiftning hävdar att folkbibliotekens service skall vara gratis.

I Danmarks, Finlands och Norges bibliotekslagstiftning finns bestämmelser intagna om att utlåning av böcker skall vara kostnadsfri. Vidare förekommer i vissa av länderna en reglering av bokbestånd, öppethållande, personalens utbildning och grunder för anslag till biblioteksverksamhet.

Den senast tillkomna bibliotekslagen är den i Norge (Lov om folke- og skolebiblioteker av år 1971). I motiven till den nya lagen (Ot prp nr 24, 1970–71) betonas, att biblioteken bör ha en central plats i den lokala kulturverksamheten. "De mange skal kunne øse av bibliotekets ressurser, samtidig som biblioteket aktivt bidrar som initiativtaker til kulturell egenvirksomhet i det lokale miljø." Det sägs vidare att biblioteken har en uppgift "innenfor hele området informasjon, kunnskaps- og kulturformidling og trivsel".

I Danmark håller f n bibliotekslagstiftningen på att ses över.

Statsbidrag utgår i alla de tre länderna till den kommunala biblioteksverksamheten. I

Danmark svarar staten för en viss andel av driftkostnaderna som över ett visst belopp reduceras. I Finland betalar staten en tredjedel av städernas och köpingarnas och två tredjedelar av landskommunernas biblioteksutgifter och ger dessutom bidrag för iordningställande av bibliotekslokaler. Extra anslag utgår till de bibliotek som fungerar som landskapsbibliotek, dvs betjänar större regioner. I Norge utgår ett statligt bidrag med 25–85 % av godkända driftutgifter. Viss maximering av beloppet fastställs årligen av stortinget.

I ett arbete om bibliotekslagstiftning i olika länder (Public library legislation: a comparative study by Frank M. Gardner, Unesco 1971) konstateras den stora skillnaden mellan situationen i Sverige och i de övriga nordiska länderna med deras detaljerade lagstiftning. Sverige utgör ett unikt exempel på ett högt utvecklat land som haft generella bestämmelser på biblioteksområdet men som avskaffat dem.

3.5 Fri skapande verksamhet

Synen på det *fria skapande som inte bedrivs yrkesmässigt* (amatörverksamhet) varierar mellan olika länder. Venedigkonferensens resolutioner tyder på att man fäster stor vikt vid detta på många håll. Samhällsinsatserna präglas av att verksamheten som regel sker inom ramen för frivilliga föreningar av olika slag. Amatörföreningar uppmuntras i många länder i det dubbla syftet att upptäcka kreativa förmågor och att skapa förutsättningar för en större kulturell delaktighet. En sådan delaktighet förutsätts bidra till individernas utveckling och samtidigt fylla en social funktion. Av sistnämnda skäl prioriteras ofta teatern.

Förhållandena i de övriga nordiska länderna är relativt likartade de svenska. Det förekommer frivilligt folkbildningsarbete, ofta i studiecirkelform, liksom en utbredd organiserad amatörverksamhet.

I Finland har amatörteatern liksom teatern över huvud taget en stark ställning och den kommer att ytterligare befästas om den förestående omorganisationen av teaterväsendet som nämns under 3.4.1 genomförs. Man räknar med att en del av de nuvarande institutionsteatrarna kommer att omvandlas till amatörteaterscener. I många ensembler arbetar professionella och amatörer tillsammans. Det finns också kommunala teatrar där en professionell instruktör leder en ensemble av amatörer.

I Danmark förekommer inte något så omfattande samarbete mellan professionella och amatörer som i Finland. I den förut nämnda skriften "En kulturpolitisk redegørelse" sägs i stället att det inte är i alla länder man finner en så stark motsättning mellan den professionella teatern och amatörteatern som i Danmark.

I flera av de österuropeiska staterna har man genom statliga satsningar på amatörverksamhet och folkkonst nått längre än på andra håll. Eftersom industrin är statsägd kan en viss del av varje industris budget avsättas för kulturella ändamål. Statens insatser blir på detta sätt begränsade men är dock, jämfört med andra länders betydande. Så har t ex den mest markanta utvecklingen i det östtyska kulturlivet kunnat iakttas på amatör- och folkkonstens område. På alla konstens områden, alltifrån grupper av "skrivande arbetare", över filmgrupper med fria studios och fria tekniska hjälpmedel till det stora antalet s k arbetarteatrar, har en delvis ny typ av kulturell aktivitet växt fram.

En betydelsefull del i att denna amatörverksamhet utvecklats till en massrörelse har inte bara ledar- och animatörutbildningen utan också samverkan med de professionella konstskaparna. Årligen hålls i fackföreningsrörelsens regi "arbetarfestivaler", där de icke yrkesmässiga konstutövarna möts och visar upp sina verk.

De *yrkesmässiga fria grupperna* har under senare år på många håll fått en större betydelse. Det gäller särskilt de fria teatergrupperna. Det börjar bli vanligare att samhället stöder sådana grupper i deras arbete. I Finland åtnjuter t ex ett tiotal grupper statligt stöd.

3.6 Organisation

3.6.1 *Departement*

Ett första steg för att få till stånd en statlig kulturpolitik har på de flesta håll varit att på departemental nivå samla ansvaret för statliga insatser på området. Ett motiv för detta är ofta att man vill uppnå sammanhang och kontinuitet mellan olika åtgärder och en bättre användning av offentliga medel. Ett annat motiv är att underlätta prioriteringen av samhällsinsatserna med hänsyn bl a också till behovet av decentralisering. Ett ytterligare motiv kan vara att ge kulturfrågorna en mera jämnställd ställning med andra samhällsområden.

De sektorer som förs samman i ett särskilt kulturdepartement eller inom ramen för ett annat departement, vanligen ett utbildningsdepartement, varierar från land till land.

Vanligen ingår ärenden om litteratur, konst, musik, teater och museer. Dessutom förekommer det också att en hel del andra frågor förs dit, t ex formgivning, stadsplanering och arkitektur, bevarande av kulturminnen, utbildning inom kulturområdet, vuxenutbildning, film, radio, television, populärvetenskap, kulturinriktad turism, fritidsaktiviteter, ungdomsverksamhet och sport.

Av det femtiotal stater som svarade på en enkät i frågan inför Venedigkonferensen framgick, att ett tiotal länder hade särskilda kulturministerier. Bland dessa kan nämnas Danmark, Frankrike, Polen och Sovjetunionen.

Uppgifterna för de departement som arbetar med kulturfrågor varierar avsevärt. På många håll har departementen stor personal och omfattande administrativa uppgifter. Även utanför de nordiska länderna finns det länder där departementen har mer begränsade uppgifter och där en stor del av den statliga kulturadministrationen är förlagd utanför departementen. Det gäller t ex Storbritannien.

Danmark är det enda nordiska landet med ett kulturministerium. Det kom till år 1961. Ministeriet har ansvaret för bl a frågor rörande museer, arkiv och bibliotek, litteratur, teater, film, musik, konst, radio–TV, utbildning inom kulturområdet, konstnärsstöd och – vilket särskilt bör observeras – naturvård.

Ministeriet hade 88 personer anställda år 1971 varav 42 med akademisk utbildning.

I *Norge* är kultur-, kulturminnesvårds-, ungdoms- och idrottsfrågor sammanförda och handläggs inom Kirke- og undervisningsdepartementet. Inom departementet handhas kulturfrågorna av en kulturavdelning, som dessutom handlägger ärenden om universitet, högskolor och forskning. Regeringen har i en proposition om ändrad departementsindelning (St prp nr 85, 1971–72) bl a föreslagit att organisationen ändras så att kulturfrågorna handhas av en särskild avdelning vid sidan av en avdelning för enbart högre utbildning och forskning.

I *Finland* handläggs kulturfrågorna huvudsakligen inom undervisningsministeriets all-

männa avdelning vars konstbyrå bereder frågor rörande teater, bildkonst, musik, litteratur, konstindustri, film, stöd till konstnärer samt vissa frågor inom den konstnärliga utbildningen, medan dess idrotts- och ungdomsbyrå svarar för frågor som rör fysisk fostran och ungdomens fritidsaktiviteter. Ärenden, som avser fornminnesvård och kulturhistoriskt värdefulla miljöer handläggs av vetenskapsbyrån, som även har hand om museiväsendet. Biblioteksfrågor hör till skolavdelningens ansvarsområde.

3.6.2 *Centrala organ vid sidan om departementen*

I länder som inte har något departement med ansvar för kulturfrågorna ligger motsvarande uppgifter ofta på organ utanför departementsorganisationen. Det gäller t ex Förenta staterna, där den ansvariga institutionen är National Foundation on the Arts and the Humanities.

Även i länder med departement med ansvar för kulturfrågor finns det behov av olika slag av kompletterande organ. Det motiveras ofta med vikten av direkta kontakter med kulturvärlden och samordning med andra samhällsområden. I sådana länder där departementen inte sysslar med mer än allmänna frågor har man ofta lagt administrativa uppgifter på de fristående organen.

Här ges några exempel från Storbritannien, Frankrike och de nordiska länderna på sådana centrala organ.

Det statliga kulturstödet i *Storbritannien* kanaliseras huvudsakligen genom the Arts Council of Great Britain. Det har två huvuduppgifter, nämligen dels att utveckla förståelsen för och utövandet av konst i olika former, dels att öka allmänhetens tillgång till konst. Arts Council skall samarbeta med statsdepartementen, lokala myndigheter och andra instanser. Rådet består av 20 medlemmar, som utses av undervisningsministern. Det finns särskilda råd för Skottland och Wales.

I *Frankrike* finns det flera organ utanför kulturministeriet som har uppgifter i fråga om den kulturpolitiska planeringen. För hela den franska ekonomin görs relativt detaljerade femårsplaner upp, framför allt inriktade på investeringar. Som ett led i förberedelserna för den nu gällande planen för 1971–1976 utarbetade en särskild kommission för kulturfrågor ett femårsprogram för kulturverksamheten. Det programmet grundades som nämnts på en målanalys. En rad konkreta åtgärder föreslogs.

Två av kommissionens förslag på det administrativa området har nyligen förverkligats. Man har sålunda upprättat ett kulturråd (Comité consultatif du développement culturel) med ett trettiotal ledamöter. Det består av personer från olika samhällsområden och med olika yrkesmässig bakgrund. Rådet skall ge regeringen förslag inom hela det kulturpolitiska området. Det täcker ett vidare fält än kulturministeriet. Vidare har upprättats en interdepartemental kommitté (Comité interministeriel pour l'action culturelle) under ordförandeskap av premiärministern. Avsikten är att förbättra samverkan mellan de ministerier som på något sätt har med kulturfrågor i ordets vidaste betydelse att göra. Kommittén skall bl a ta ställning till förslag från det nya kulturrådet.

I Danmark, Finland och Norge finns det olika slag av organ utanför ministerierna.

I *Danmark* tillkom redan år 1962 ett kulturudvalg, utsett av regeringen. Utskottet har rent utredande och initiativtagande uppgifter. Det består av 15 ledamöter från kultur- och organisationslivets olika områden. De är valda för sin personliga kapacitet men vissa ledamöter utses efter förslag från folkbildningsorganisationerna. Utskottets verksamhet ligger f n nere. Dess uppgifter håller på att ses över.

Förutom kulturudvalget finns det organ med uppgifter på olika delar av kulturområdet. Bland dessa kan nämnas teaterrådet, musikrådet, filmrådet, biografrådet och styrelsen för statens konstfond.

Teaterrådet har till uppgift att ge ministeriet råd i teaterfrågor. Rådet har vissa uppgifter i fråga om statsstödet till teatrar. Rådet kan också lägga fram förslag för ministeriet.

Musikrådet har motsvarande uppgifter. Filmrådet består myndigheter och filmfonden i konstnärliga bedömningsfrågor, medan biografrådet ansvarar för rådgivning i ärenden om biograferna. Statens konstfond handhar frågor om ersättningar och stöd åt konstnärer. Fonden leds av en styrelse. Till fonden har knutits ett representantskap på ett trettiotal personer som har vissa rådgivande uppgifter.

Det centrala organet i *Norge* är Norsk kulturråd. Det har utredande och initiativtagande uppgifter men har dessutom löpande administrativa uppgifter genom att det fördelar medel ur den norska kulturfonden. Rådet består av 11 medlemmar och suppleanter varav sju utses av regeringen och fyra av stortinget. Enligt riktlinjerna för kulturfonden skall medlen användas för att stimulera konst och kulturvård och samtidigt göra konst- och kulturvärden tillgängliga för så många som möjligt. Till skillnad från det engelska Arts Council svarar fonden inte för allt kulturstöd utan endast för sådant stöd som inte går över fasta anslag i budgeten. Det är särskilt fråga om anslag av engångskaraktär och försöksverksamhet.

I *Finland* ombildades år 1967 de ditintills existerande konstnämnderna till sex statliga kommissioner för litteratur, bildkonst, dramatik, arkitektur, konstindustri och kamerakonst. Dessutom finns ett gemensamt organ, centralkommissionen för konst. Medlemmarna av kommissionerna utses för tre år av regeringen efter förslag från centrala organisationer och organ inom respektive område. Centralkommissionen utgörs av ordförandena i de övriga kommissionerna jämte tre av regeringen förordnade medlemmar. Den skall svara för helhetssynen på konstområdet. Den skall utarbeta allmänna planer för främjande av konsten, göra upp förslag till fördelning av anslagen och samordna de internationella förbindelserna på konstens område. Förutom att kommissionerna fungerar som rådgivande och initiativtagande organ inför undervisningsministeriet är de inom vissa gränser även beslutande organ. Bl a fördelar de statens konstnärsstipendier.

3.6.3 *Regional organisation*

På flera håll anses en decentralisering av de kulturella aktiviteterna väsentlig. Liksom i fråga om den centrala organisationen skall här ges några exempel på lösningar av organisationen på regionalt plan.

I *Frankrike* finns det en regional kulturkommitté i varje region. Dessa kommittéer har att bedöma behoven, planera och förmedla centrala aktiviteter. De består av representanter för olika konstområden. Verksamheten samordnas av en person som är ansvarig inför kulturministern.

Av de nordiska länderna är det *Finland* som har den mest utvecklade regionala organisationen. Samtidigt som statens konstkommissioner tillkom år 1967, inrättades statliga länskonstkommissioner i alla län. Medlemmarna utnämns av länsstyrelsen efter hörande av organisationer och institutioner inom länet. Organisationsmodellen uppges vara hämtad från idrottsområdet.

I den proposition där förslaget om kommissionerna lades fram (1966:100) uttalade regeringen, att den främsta orsaken till att konstlivet inte utvecklats tillräckligt på landsbygden har varit avsaknaden av en regional organisation. Länskonstkommissionerna som samarbetar med centrala och lokala organ har till uppgift att följa upp och främja det yrkesmässiga utövandet, utbildningen och intresset för olika konstområden. Till deras direkta disposition för stödjande av konstnärliga aktiviteter av lokal eller regional räckvidd anvisas särskilda medel.

I *Norge* har den regionala kulturorganisationen nyligen behandlats i en "stortingsmelding om museumssaken" (St meld nr 93, 1971–72). Utgångspunkt har varit ett förslag framlagt av Museumskommittén om att särskilda "kulturvernnemnder" bör inrättas i fylkena (Instilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift, 1967).

Departementet konstaterar att en mer systematisk kulturinsats på regional nivå kräver organ för bl a planläggning, koordinering och verkställighet. Hittills har sådana organ tillkommit endast i begränsad ut-

sträckning. Det har bl a medfört en ojämn fördelning av de resurser som från centralt håll ställs till förfogande. Både för att kunna följa upp den ökade satsningen på lokal nivå och för att kunna få en bättre fördelning av resurserna krävs organ med ansvar för kulturaktiviteterna i fylken och kommuner. Departementet anser det vara en fördel om det organisatoriska ansvaret för större delen av kulturaktiviteterna i fylkena kunde samlas under ett folkvalt kulturutskott, eventuellt med särskilda underorgan för vissa områden, såsom t ex kulturminnesvården. Departementet förutsätter att det inom fylkesadministrationen byggs ut en administrativ apparat för ändamålet.

Organisationen av kulturutskotten och deras uppgifter kommer att tas upp i den kommande stortingsmeldingen om kulturaktiviteterna under 1970-talet.

År 1970 genomfördes i *Danmark* en omfattande kommunal reform och som följd av denna har det nu blivit vanligt att primär- och sekundärkommuner inrättar kulturnämnder, som förutom skol- och fritidsfrågor skall ha hand om all annan kulturell verksamhet. Den nya strukturen har hittills inte kommit till uttryck i någon större omfattning inom lagstiftningen på kulturområdet men kulturministeriet har med utgångspunkt i denna påbörjat en informations- och inspirationskampanj gentemot de kommunala organen.

3.6.4 *Lokal organisation*

Huvudansvaret för kulturverksamheten måste ligga på det lokala planet och inte på staten. Det är en inställning som finns på många håll i världen. Verksamheten på lokal nivå är mycket olikartad inom varje land och mellan länderna. Det är därför inte meningsfullt att ens göra ett försök att här summera läget.

4 Målen för samhällets kulturpolitik

4.1 Begreppet kulturpolitik

Med kulturpolitik avser kulturrådet som tidigare sagts (1.2) en samlad struktur för samhällsåtgärder på kulturområdet. En sådan struktur kan gälla statens, kommunernas, landstingens eller hela samhällets insatser.

En utformad kulturpolitik för staten, en kommun, ett landsting eller hela samhället förutsätter mer eller mindre definierade *mål*, som möjliggör långsiktiga prioriteringar och planmässiga reformer på olika sektorer. För att de kulturpolitiska intentionerna skall kunna genomföras krävs *resurser*, *metoder* och *organ* såväl för planering som för verkställighet.

En fullt utformad kulturpolitik kan sägas finnas först då samtliga dessa kriterier uppfylls. Hur man definierar området för de kulturpolitiska åtgärderna, om man tillämpar en mera vid eller en mera snäv gränsdragning – i och för sig en fråga av stor betydelse – berör inte direkt den här angivna bestämningen av vad som menas med en fullt utformad kulturpolitik. Under alla förhållanden måste dock krav ställas både på att området på något sätt avgränsas och på att dess ställning i förhållande till närstående områden för samhällets insatser klargörs.

Strukturen av de *kommunala* insatserna på kulturområdet har tidigare redovisats (2.4 och 2.12). Om man på det kommunala fältet i dess helhet tillämpar de just nämnda kriterierna på vad vi menar med en fullt utformad kulturpolitik, så uppfylls dessa kriterier i vissa avseenden. Det gäller både i fråga om ekonomiska resurser och organ för att planera och verkställa kulturpolitiska beslut. De kommunala kulturanslagen har under senare år totalt sett kraftigt förstärkts och uppgår i dag till väsentligt högre belopp än statens kulturbudget. De centrala kulturnämnder som tillkommit i en rad kommuner utgör en annan viktig del i utvecklingen. Genom dessa nämnder kan en samordning av insatserna i de enskilda kommunerna komma till stånd. Svenska kommunförbundets förslag år 1970 till normalreglemente för kulturnämnd innebär en rekommendation av stor kulturpolitisk betydelse liksom förbundets pågående arbete med generella råd och anvisningar till kommunerna i anslutning till reglementet.

I andra avseenden uppfyller den kommunala kulturpolitiken mindre väl eller inte alls de uppställda kriterierna. Framför allt är det fallet i fråga om definierade gemensamma mål för verksamheten. För den kommunala kulturpolitiken gäller generellt att det sällan eller aldrig har formulerats mål annat än för enskilda institutioner och för enstaka kommuner. Vad man f n kan finna är en viss överensstämmelse i icke klart uttalade mål för de kulturpolitiska insatserna i enskilda kommuner. Men en sådan överensstämmelse beror snarast på likartade reaktionsmönster i ett visst kulturklimat. Det är för den skull inte meningsfullt att tala om en samlad kommunal kulturpolitik i betydelsen en för alla kommuner gemensam politik.

Vad som här sagts har i första hand avsett

primärkommunerna men gäller också landstingen.

Kommuner och landsting är självständiga och de kommunförbund som finns kan av principiella skäl inte ta på sig att formulera för samtliga kommuner bindande mål. Däremot har de politiska partierna vid olika tillfällen formulerat mål för den kommunala kulturpolitiken.

Det har alltså i vårt land hittills inte funnits en samlad kulturpolitik. Mot den bakgrunden kommer analysen av den förda kulturpolitiken att i huvudsak inriktas på de *statliga* reformerna och de kulturpolitiska mål som legat bakom dem.

I överensstämmelse med bestämningen av vad som menas med en fullt utformad kulturpolitik blir det naturligt att i den följande analysen uppmärksamma samtliga de kriterier som här angivits, alltså inte bara sådana som har med formuleringar av kulturpolitiska mål att göra utan även sådana som gäller organisatoriska, ekonomiska och andra förutsättningar (medel) för samhällets kulturpolitik.

Ett led i analysen blir att söka bestämma i vad mån det statliga reformarbetet hitintills grundats på vissa definierade, långsiktiga mål eller om det burits upp av pragmatiskt bestämda, mer kortsiktiga mål. I fråga om mål får man räkna med inte bara i skrift formulerade utan också latenta mål.

Det har hitintills funnits en viss obenägenhet att formulera övergripande mål för den statliga kulturpolitiken. Det har flera orsaker. En är att samhällsinsatserna fortfarande är relativt blygsamma. Det har från regeringens sida ansetts ligga en risk i att ställa upp förpliktande allmänna mål när möjligheterna att realisera dem är begränsade. Området har inte heller haft samma centrala politiska betydelse som t ex utbildnings- och arbetsmarknadsområdena.

Även om man bortser från risken i de förpliktelser målen skapar och t ex hävdar att just de knappa resurserna gör en målbestämning viktig, har det funnits ett annat hinder för statsmakterna att definiera målen. Det har varit att underlag hittills saknats. Innan kulturrådet tillsattes har målfrågorna på området inte gjorts till föremål för någon statlig utredning. Den fortsatta analysen kommer att visa hur det i riksdagen dessförinnan under 1960-talet vid upprepade tillfällen ställdes krav på ett underlag för ett beslut från statsmakternas sida i fråga om de kulturpolitiska målen (4.4.3).

I fråga om mål och idéer i kulturpolitiken är brytningarna mellan olika grupperingar framträdande, men man kan också räkna med en växelverkan och en påverkan från t ex den allmänna debatten eller från fackligt håll på partier, regering och riksdag.

Den efterföljande jämförande analysen av kulturpolitiken begränsas alltså i stort sett till det statliga området. Som bakgrundsmaterial har använts bl a de studier – Partiernas kulturpolitiska mål, Målen för den statliga kulturpolitiken och Den kulturpolitiska debatten under 1960-talet – som ingår i den av kulturrådet utgivna skriften Idéer i kulturpolitiken (1970). Den följande analysen och bedömningen av den hittills förda statliga kulturpolitiken har kulturrådet dock gjort fristående från nämnda skrift.

Kapitlet avslutas med ett förslag till avgränsning av området för de kulturpolitiska insatserna och förslag till mål för samhällets kulturpolitik.

4.2 Tidiga kulturpolitiska initiativ

4.2.1 *De första statliga åtgärderna*

I äldre tider var utvecklingen inom konsten ofta knuten till religiösa företeelser och institutioner. Utanför det religiösa området hade den offentliga, samhälleligt stödda konsten framför allt rollen att förläna staten och fosterlandet prestige och ära. De kulturpolitiska insatserna under denna tid tog sig dels uttryck i att konstnärer av olika slag tilldelades legat och tjänster, dels att man inrättade institutioner för att uppnå de mål som ställts upp.

Som ett uttryck för sådana idéer instiftades år 1735 Kongl Ritarakademien, föregångare till nuvarande Konstakademien. Dess uppgift blev att utbilda inhemska målare, skulptörer och arkitekter. Från Gustaf III:s tid tillerkändes i akademiens stadgar bildkonsten ett egenvärde, oavsett den ekonomiska nytta man kunde ha av den. Gustaf III utsträckte sitt stöd även till andra konstarter. Han grundade Svenska akademien och inrättade de kungliga teatrarna.

Under 1800-talet tog riksdagen över ansvaret för stödet åt konsten. Nationalmuseet inrättades år 1844, och några år senare gav riksdagen medel för inköp av svensk konst till museets samlingar. Genom Svenska akademien fördelades stipendier åt svenska författare. Akademien fråntogs uppgiften år 1907, då man genomförde en reform av författarstödet. Ambitionerna och målen för samhällets stöd åt konstområdena förändrades och vidgades således under 1800-talet, dock utan att prestigemotivet för kulturstöd helt övergavs.

Genom representationsreformen 1918–1921 stärktes de intressen som förordade ett mera aktivt statligt stöd till kulturlivet. De representanter för arbetarklassen som då fick inflytande i riksdagen krävde att rättvise- och jämlikhetsresonemang skulle ersätta de gamla prestigesynpunkterna vid utformningen av stöd åt kulturlivet.

4.2.2 *Perioden 1932–1957*

Under perioden 1932–1957 – från början av Arthur Engbergs tid som ecklesiastikminister och fram till det att Ragnar Edenman tillträdde som departementschef – framfördes en rad nya mål och idéer i kulturpolitiken. Det var delvis mycket omfattande uppgifter som man ville tillägga den. Reformarbetet under perioden stannade dock vid ansatser.

Konst- och kulturfrågornas avhängighet av utbildningspolitiska åtgärder utgör historiskt sett en utgångspunkt för socialdemokratins kulturengagemang. Partiets kulturella krav fick ursprungligen sitt uttryck i allmänna bildningssträvanden för arbetarklassen. Dessa krav utvidgades genom Arthur Engberg med krav på tillgång till konstens, litteraturens och musikens värden. Han ville t ex se teatern som en viktig del i bildningsarbetet.

Då socialdemokraterna bildade regering år 1932 existerade inget kulturpolitiskt program. Början till ett sådant program kan dock skönjas i reformer som genomfördes inom kulturområdet under de närmaste åren. Sin första samlade utformning i skrift fick de kulturpolitiska tankegångarna i Engbergs broschyr Demokratisk kulturpolitik (1938).

Engbergs tankegångar fick en principiell utformning redan i hans direktiv till 1933 års teaterutredning, som ledde till grundandet av Riksteatern. År 1937 beslöt riksdagen att en procent av kostnaderna för statliga byggnader skulle avsättas till konstnärlig utsmyckning och år 1938 fattade man beslut om att inrätta lotterimedelsfonden för att bekosta bl a vissa kulturella ändamål. Dessa insatser var sprungna ur samma synsätt och motiverades med konstens betydelse såväl för individens som för samhällets utveckling.

Ambitionerna att se konsten som ett led i det folkliga bildningsarbetet och att föra ut den från huvudstaden och till kontakt med den stora publiken utgör en grund för de ansatser till att utforma en kulturpolitik som regeringen gjorde under 1940- och 1950-talen. Med en sådan inriktning av åtgärderna trodde man sig också bäst kunna ge utkomst åt konstutövarna.

På grund av världskrigets utbrott kom initiativen från Engbergs tid tills vidare inte att fullföljas. Medlen för konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader drogs in, och enprocentregeln kom senare inte att återinföras utan ersattes med fixerade belopp som först under 1960-talet närmade sig nivån för de ursprungliga ambitionerna.

Efter kriget följde en period på närmare ett decennium med kulturpolitiskt utredningsarbete. Direktiven för tre av utredningarna, som regeringen tillsatte, knöt an till tidigare skisserade omfattande kulturpolitiska ambitioner.

Musikutredningen, som tillsattes år 1947, skulle enligt direktiven finna former och vägar för att göra musiken "till en kulturell och social tillgång för alla samhällsklasser och alla delar av landet". Samma formulering återkom i direktiven för konstutredningen, som tillsattes år 1948. Däremot skulle konstutredningen enligt vad som påpekades i direktiven inte ta upp de aktiva konstnärernas villkor och arbetsförhållanden till behandling. Att väcka ett ökat konstintresse och skapa ökade avsättningsmöjligheter ansågs vara den bästa metoden att erbjuda konstens utövare bättre villkor.

Också för den tredje större utredning som tillsattes vid samma tid, bokutredningen (1948), uppställdes samma ambitiösa mål. Den skulle utreda vad som från det allmännas sida kunde vidtas för att "göra värdefull litteratur tillgänglig i alla svenska hem". Utöver frågor om bokpriser och bokspridning skulle emellertid också frågan om ersättning till författarna för biblioteksutlåningen av deras verk utredas. Detta sistnämnda var en fråga som Sveriges författareförening hade väckt redan år 1933.

Ytterligare en utredning tillsattes år 1948. Den fick namnet kulturfondsutredningen och skulle behandla de ändamål till vilka sådana lotterimedel borde utgå som inte tillfördes den allmänna budgeten.

Inom både det kommunistiska partiet och det socialdemokratiska partiet hade man jämförelsevis tidigt formulerat målet, att kulturdistributionen på de olika konstområdena borde förbättras. För kommunistiska partiets del skedde detta i Riktlinjer för ett demokratiskt kulturprogram, som antogs av partistyrelsen år 1946 och publicerades under titeln Folk och kultur år 1947.

Socialdemokraterna hade vid 1948 års partikongress tillsatt en kommitté med uppgift att utarbeta ett kulturpolitiskt program för partiet. Kommittén lade år 1952 fram ett betänkande med titeln Människan och nutiden. Det innehöll både principiella resonemang och en lång rad praktiska reformförslag. Kulturaktiviteterna sattes här in i ett större sammanhang. Målsättningen för samhällets – statens och kommunernas – kulturpolitik skulle vara att skapa en bättre, rikare kulturmiljö. Till denna hörde inte enbart de traditionella konstarterna utan

också frågor inom miljöplanering, arbetsliv, fysisk fostran och organisationsväsende. Utredningen betecknades av 1952 års socialdemokratiska partikongress som ett värdefullt underlag för den fortsatta diskussionen. Vid SAP:s kongress år 1956 tillsattes en kontaktkommitté för skol- och kulturfrågor, som bl a skulle följa utvecklingen på kulturområdet.

Det initiativ till att inleda ett större reformarbete som regeringen tog genom att tillsätta de nämnda kulturutredningarna åren 1947–1948, ledde emellertid – sedan utredningarna under första hälften av 1950-talet lagt fram sina förslag – inte på något område till reformer för att förbättra kulturförmedlingen.

Bokutredningen lade fram sina förslag år 1952. Däri avvisade man tanken på ett förstatligande av bokproduktionen och man ville endast föreslå smärre förändringar av bokdistributionen. Huvudförslaget gällde ersättning till författare för biblioteksutlåningen. Proposition om biblioteksersättningen lades fram år 1954.

Musikutredningens betänkande, som lades fram år 1954, innehöll vittsyftande reformförslag som avsåg musiklivets olika behov. Konstutredningens betänkande av år 1956 innefattade ett långtidsprogram för att stimulera konstlivet och höja konstbildningen. Mycket litet eller inget av dessa mera omfattande reformförslag förverkligades. Musik- och konstutredningarnas förslag blev liggande fram till prop 1961:56, då de avskrevs. Den utredning som tillsattes år 1948 inom handelsdepartementet – där lotterimedelsärenden handlades – och som skulle diskutera upprättandet av en särskild kulturfond, blev klar med arbetet år 1955 men förslaget förblev liggande.

Trots att det nu fanns faktaunderlag och genomarbetade förslag introducerades alltså – frånsett biblioteksersättningen åt författare – inte några reformer av betydelse under 1950-talet. Mindre reformer förekom dock. Bl a kan nämnas den förbättring av stödet till landsantikvarieorganisationen och därmed också indirekt till länsmuseerna som genomfördes år 1955 (prop 1955:68). Antagligen fanns det flera orsaker till att några större reformer inte kom till stånd. Det skedde flera byten på ecklesiastikministerposten under efterkrigstiden. Arbetet på den stora skolreformen tog under 1940- och 1950-talen en stor del av uppmärksamheten. Samtidigt fanns det bland politikerna en tro på att själva det sociala och ekonomiska reformarbetet, som intensifierades efter krigsslutet år 1945, skulle ge utdelning också vad beträffar kulturen. Slutligen kan man konstatera att det ännu inte fanns någon uttalad opinion för så stora reformer som musik- och konstutredningarna tänkte sig. Intill sextiotalets början var det egentligen bara konstutövarna själva som talade för kulturens och deras eget behov av större samhällsstöd. Inom pressen var kommentarerna och opinionerna knappa och drevs av en liten grupp skribenter. Betecknande är att först vid partikongressen år 1960 infördes en punkt om kulturpolitiken i det socialdemokratiska partiprogrammet.

4.3 1961 års kulturpolitiska handlingsprogram

4.3.1 *Det enda statliga kulturprogrammet*

Vid en kulturkonferens i Eskilstuna i maj 1959 aviserade ecklesiastikministern Ragnar Edenman en aktivering av regeringens insatser på kulturområdet. Synpunkterna återkom därefter i propositioner åren 1960 och 1961 om anslag till stöd åt konstnärlig, litterär och musikalisk verksamhet.

Den på sikt viktigaste punkten var att man nu från regeringens sida förklarade sig beredd att på ett mer samlat sätt än tidigare ge sig i kast med kulturfrågorna. Tydligast kom detta till uttryck i det handlingsprogram, som ingick i prop 1961:56. Programmet angav dels vilka uppgifter som stod närmast på dagordningen, dels inriktningen av ett mer långsiktigt reformarbete på kulturområdet. Detta är det enda samlade program på kulturpolitikens område som statsmakterna bundit sig för och det är därför motiverat att närmare behandla dess bakgrund, innehåll och förverkligande.

4.3.2 *Det ökade politiska intresset kring kulturfrågorna åren 1958–1960*

Först under de sista åren av 1950-talet började en något livligare debatt om den fria kultursektorns villkor. Intresset kretsade då inte kring de stora perspektiv, som i början av decenniet skisserats i Människan och nutiden, i musikutredningen och i konstutredningen. Det rörde i stället andra frågor, först och främst kulturarbetarnas aktuella ekonomiska situation och – i nära samband därmed – statens möjlighet att stödja dessa grupper utan att dirigera kulturlivet.

Frågorna hade aktualiserats politiskt av SSU och FPU under år 1958. Båda dessa ungdomsförbund hade krävt, att samma ekonomiska förmåner skulle gälla för konst-, teater och musikstuderande som för andra studerande. I FPU:s program Kultur och samhälle (1958) framhölls bl a att fördjupad estetisk fostran endast på lång sikt kunde öka efterfrågan på kulturarbetarnas produkter. En förbättring av de aktuella förhållandena måste ske på andra vägar. FPU:s förslag innehöll också krav på att allmänna medel skulle användas för att förbättra kulturarbetarnas ekonomi. Denna sistnämnda del av förslagen togs dock inte upp i presskommentarerna i den liberala pressen, utan dessa uppmärksammade endast de delar av programmet som tog avstånd från statliga ingrepp (skattebefrielse av donationer, slopande av radiomonopolet etc).

I talet i Eskilstuna i maj 1959 (återgivet i Svenska stadsförbundets tidskrift, 1959:9) klargjorde Edenman sin och regeringens principiella uppfattning om statens förhållande till kulturen. Den fria kultursektorn hade blivit opåverkad av det reformarbete som skett på andra områden, framhöll han. Samhället måste nu gripa in men inte för att dirigera utan för att hjälpa. Edenman skisse-

rade också den profil som regeringen ett par år senare – genom prop 1961:56 – skulle komma att ge sitt förslag till åtgärder på kulturområdet.

(Vi måste) "ge oss i kast med uppgiften att bereda konstens skapare och utövare bättre villkor – inte i dirigerande eller kommenderande syfte, men i hjälpande och stödjande avsikter. – – – Att finna de lämpliga formerna i intimt samarbete med konstnärerna och konstutövarna själva för en sådan kulturpolitik är den stora reformuppgiften som närmast står på dagordningen. – – –

Konstnärernas skapelser kan inte och får inte betraktas som enbart marknadsprodukter, för vilka en tillfällig ström av efterfrågan sätter in eller uteblir – något som kan bli livsavgörande för konstnären i fråga. Den som ej är 'säljbar' måste försvinna. Detta tillstånd leder till en uppenbar misshushållning med begåvningar och talanger. Får detta tillstånd fortsätta, löper vi den allvarliga risken att se de i eminent mening kulturbärande och kulturskapande människorna mista sitt fotfäste i samhället. – – –

En allmän omprövning av våra egna teser och föreställningar måste föregå det oundvikliga reformarbetet. Länge har vi varit benägna att tro, att en höjd levnadsstandard och ett ökat välstånd inom de stora folkgrupperna rent automatiskt skulle följas av en motsvarande höjning av den kulturella nivån. En förändrad miljö, som tagit sig uttryck i bättre och rymligare bostäder, ökad social och ekonomisk trygghet i nuet och för framtiden, har tyvärr ännu inte åtföljts av en motsvarande ökning i konsumtionen av kulturvaror – konst, musik och litteratur av halt och klass. Kanske har vi dragit denna slutsats litet för tidigt – välståndet har ännu inte så värst många år på nacken. – – – Kanske är det så, att de som fått del av välståndet på grund av bristfällig skolunderbyggnad och bristande kontakt med kulturlivet har föredragit att välja en materiell standardhöjning framför en kulturell.

Vi hinner emellertid knappast med att i lugn och ro avvakta svaret på de båda frågorna, ty det finns redan vissa oroande tecken på att masskulturens olika alster redan har trängt fram i förgrunden och lagt beslag på en betydande del av köpkraften. – – – Att producenterna ger folk vad folk vill ha är inte något bärande skäl varför de skall få fortsätta ostört. Det är här vi måste sätta in en av attackerna – men inte med förbud och censurering utan med det självklaraste av stridsmedel; erbjudandet av andra alternativ, andra valmöjligheter."

Presskommentarerna till talet var eniga både om behovet av insatser för kulturarbetarna och att utvecklingen av statens insatser släpat efter på kulturområdet. Tidningen Arbetet (maj 1959 och januari 1961) pekade på behovet av en klargörande programskrivning från regeringens sida. Regeringen borde upprätta en plan för kulturoffensivens uppläggning, menade tidningen. Stödet till kulturarbetarna var en angelägenhet av första graden. Reformerna borde utvecklas med utgångspunkt i redan existerande stipendie- och stödformer. Att i ett svep fylla den fria kultursektorns behov skulle samhället inte orka med. I en artikel i tidskriften Tiden om "Socialdemokratin och konstnärsproletariatet" (Tiden 1959:7) angreps eftersläpningar i partiets kulturpolitik.

I juni 1959 bildades Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (Klys) och aktioner från dess sida bidrog till att väcka medvetandet om kulturarbetarnas förhållanden och konkretisera de åtgärder från samhällets sida som dessa grupper krävde. Klys aktualiserade hösten 1959 bl a kravet att de konststuderande skulle få samma ekonomiska förmåner som övriga högskolestuderande. I februari 1960 offentliggjorde Klys ett program i 24 punkter, som sammanfattade olika krav som redan tidigare hade förts fram. I programmets första tolv punkter uppräknades olika åtgärder från samhällets sida för att skapa betingelser för ett rikt kulturliv: tillräckligt utrymme för estetisk fostran i skolan och inom folkbildningen, etermedier inriktas på att höja kulturintresset, enprocentregeln för inköp av konst återinförs, ökade anslag till bibliotek och museer, till teatrar och orkestrar och till konstnärlig dans, stöd till konstnärlig svensk filmproduktion, samhällsstöd åt konstutövarna och upplysningsverksamhet för att hindra spridandet av konstnärligt underhaltiga produkter. I ytterligare tolv punkter angavs därefter olika åtgärder som man ansåg särskilt angelägna, nämligen förbättring av upphovsrätts-

lagstiftningen, utbyggd konstnärlig utbildning, högre löner till de anställda konstutövarna vid teatrar och orkestrar, ökade statliga stipendier, livstidsgager till konstutövare med utmärkt förmåga, höjd biblioteksersättning, skattefrihet för kulturdonationer m m. Programmet överlämnades vid en uppvaktning till statsministern och ecklesiastikministern. Till de förslag som särskilt livligt kom att diskuteras hörde kravet på konstnärslön. Detta förslag hade tidigare förts fram i ett par likalydande socialdemokratiska riksdagsmotioner (mot 1959:I:76 och II:101) om "livstidsgager åt förtjänta utövare av de konstnärliga yrkena".

De politiska partierna reagerade med större vaksamhet än tidigare på det mot slutet av 1950-talet ökade intresset för kulturfrågorna. Det har redan nämnts att det var SSU och FPU som år 1958 först tog ställning för ett ökat politiskt engagemang på området. Flera ställningstaganden följde. I juni 1959 inrättades centerpartiets kulturråd och i juni 1960 högerns kulturråd, medan folkpartiet i november 1960 tillsatte en arbetsgrupp för att utarbeta kulturavsnittet i ett nytt partiprogram.

Av speciellt intresse i detta sammanhang är punkten om kulturpolitiken i det socialdemokratiska partiprogrammet år 1960. Edenmans tal i Eskilstuna kan i viss mån ses som en återspegling av förberedelserna för detta partiprogram. Programkommissionen framhöll i sin kommentar "samhällets ansvar även för kulturlivets fria sektor – den där konstnärer, författare, musiker och alla andra utövare av de fria konsterna har sin verksamhet". Kommissionen vände sig mot den snedvridning av den kulturella utvecklingen som kommersialiseringen av kulturlivet medförde. Programpunkten om kulturen fick följande lydelse i partiprogrammet:

"Kulturskapandet främjas av samhället.

Kulturlivets värden göres tillgängliga för hela folket.

Stöd åt kvalitetssträvanden inom musik, bildande konst, litteratur, teater, film, radio, television m m.

Bättre villkor åt kulturarbetarna.

Det fria bildningsarbetet stödjes och medborgarnas kulturella aktivitet uppmuntras.

Kultur- och nöjeslivets kommersialisering motarbetas. Radio och television hålles fria från enskilda vinstintressen."

I 1960 års statsverksproposition (bil 10 s 40) framhöll departementschefen i enlighet med vad som aviserats i talet i Eskilstuna, att regeringen ville förbättra villkoren för de konstnärliga yrkesutövarna och angav turordningen för de åtgärder man tänkte vidta. Dessa åtgärder borde vidtas successivt och med koncentration på ett mindre antal åt gången. Man skulle börja med att förbättra konstskaparnas utbildning, instifta flera stipendier och öka statens konstinköp – reformpunkter som skulle återkomma i handlingsprogrammet i prop 1961:56.

4.3.3 *Formerna för statens stöd*

Opinionen för en förbättring av kulturarbetarnas villkor hade förknippats med en debatt om formerna för statens stöd. Denna fråga var – som departementschefen nämnde i prop 1961:56 (s 20) – "fortfarande i någon mån kontroversiell" när propositionen presenterades. Departementschefen tog för sin del ställning till dessa frågor i det avsnitt i propositionen som står omedelbart före handlingsprogrammet.

En av dessa frågor gällde den förmenta risken för minskad *frihet för konstskaparna* genom direkta ekonomiskt stödjande åtgärder från statens sida. Farhågorna hade förts fram i några högertidningar, framför allt i anslutning till de socialdemokratiska motionerna år 1959 om livstidslöner åt förtjänta konstutövare och motsvarande begäran från Klys följande år. Detta slag av invändningar hördes dock mera sällan i debatten då propositionen lades fram. Departementschefen hävdade för sin del att det huvudsakligen var en praktisk fråga hur man skulle undanröja en sådan fara. Stipendierna skulle utdelas utan några som helst krav på motprestationer, underströk han.

En annan fråga av allmän karaktär som departementschefen tog upp rörde *konstutövarnas arbetsvillkor* och den allmänna be-

tydelsen av denna yrkesgrupp i samhället. Också till uttalandet på denna punkt fanns en bakgrund i pressdebatten. I ett inlägg hade konstnärslöner och statliga stipendier kallats för "en sorts finare socialunderstöd" (SvD 26.9.1960). Departementschefen underströk, att det var olyckligt, att som skäl för samhällets stöd till konstutövare endast se de sociala och ekonomiska problemen bland denna grupp av yrkesutövare. Liksom i fråga om samhällets insatser för bildning, utbildning och forskning motiverades stödet till konstutövarna i första hand av att den konstnärliga verksamheten skapar oumbärliga värden för människorna. Uttalandet markerade den vidare syftningen i den statliga kulturpolitiken och knöt den nära till samhällets ökande utbildningspolitiska insatser.

Slutligen kritiserade departementschefen uppfattningen, att *marknadens efterfrågan* i framtiden helt skulle kunna säkerställa ekonomisk trygghet för den fria sektorns yrkesutövare. Inlägget var ett svar på den konservativa uppfattningen att samhället i så liten utsträckning som möjligt skulle ingripa med stöd och subventioner. "Vi vet," förklarade departementschefen, "att det fria konsumtionsvalet delvis är en chimär; starka kommersiella intressen styr i väsentlig utsträckning alltjämt vår efterfrågan. Vi vet också att insikten om behovet över huvud taget av kulturvärden är något som i inte ringa grad sammanhänger med uppfostran och miljöpåverkan."

4.3.4 *Programpunkterna*

I prop 1961:56 redovisades först på vanligt sätt de gällande statliga ersättnings- och stödformerna inom kulturområdet. Vidare angavs de förslag till utbyggnad av de statliga insatserna som förts fram i bl a 1947 års musikutrednings betänkande Musikliv i Sverige (SOU 1954:2) och 1948 års konstutrednings betänkande Konstbildning i Sverige (SOU 1956:13). Dessa utredningar avskrevs med den kortfattade anmälan som här gjordes.

Anförandet av departementschefen inleddes med de allmänna synpunkter på formerna för statens stöd som nyss redovisats (4.3.3). Dessa synpunkter utmynnade i ett konkret handlingsprogram. Tillsammans bildar dessa båda avsnitt propositionens principiella kulturpolitiska del.

Programmet hade följande lydelse (s 22):

"Den första punkten gäller stöd i skilda former åt blivande utövare av konstnärliga yrken under deras utbildning. – – –

Den andra punkten avser ett förstärkt stöd åt utövare av konstnärliga yrken dels genom ökning av antalet stipendier, i första hand arbetsstipendier, dels genom en sådan avvägning av stipendiebelopp och villkor att stipendierna i tillfredsställande grad kan fylla uppgiften att främja innehavarens önskan om samling inför en uppgift, studier, resor etc.

Den tredje punkten gäller insatser för att öka den offentliga konsumtionen av konstnärlig produktion av olika slag. I första hand genom förstärkning av inköps- och beställningsanslag.

Som en ytterligare central punkt i ett mera långsiktigt handlingsprogram på detta område ser jag naturligtvis en förstärkning av de krafter, som syftar till en breddning av kulturmiljön och en effektiv kulturdistribution över huvud taget. I blickfältet kommer härvid skolans, det högre utbildningsväsendets och det fria bildningsarbetets utveckling, särskilt i fråga om initiativ för främjande av den estetiska fostran. Givetvis är också strävanden att förbättra de instrument för kulturdistributionen, som utgöres av våra teatrar, bibliotek, museer och liknande institutioner med kulturförmedlande uppgifter, ett viktigt led i detta samhällsarbete på lång sikt. Har man inte även denna punkt i programmet klart i sikte, så riskerar den konstnärliga verksamheten – som jag nyss antytt – att mer eller mindre isoleras och därmed bli ett självändamål."

4.3.5 *Innebörden av propositionens principiella avsnitt*

Propositionen gav genom de tre första punkterna i handlingsprogrammet prioritet åt *åtgärder på kort sikt* som avsåg konstnärsutbildningen samt det direkta stödet (stipendier) och ersättningen till konstutövarna (inköp av konst, biblioteksersättning). Statliga

insatser inom dessa områden var inget nytt. En viss utbyggnad av sådana insatser hade som nämnts också skett sedan 1930-talet, bl a genom anslag till inköp av konst och framför allt genom biblioteksersättningens tillkomst. Accenten i handlingsprogrammet på insatser av detta slag innebar dock en förändring.

Som i det föregående beskrivits uppstod denna förändring under trycket av krav från kulturarbetarna, som fick gensvar i pressen och bland partierna under åren 1958–1960. Också departementschefens uttalanden i prop 1961:56 om formerna för statens stöd har tydligt karaktären av ställningstagande i en aktuell debatt. Genom sitt initiativ gick regeringen en aktuell – ehuru alltjämt begränsad – opinion till mötes. Den kunde samtidigt – på en lägre men mera realistisk ambitionsnivå och inom ett mera snävt område än vad man föreställde sig t ex i Människan och nutiden – ge utfästelser om att ett planmässigt reformarbete skulle påbörjas.

Avsikten med 1961 års handlingsprogram var att ge en princip för budgetprioriteringen det aktuella året och ett praktiskt inriktat program för de närmaste åren.

De *långsiktiga uppgifterna* hänsköts till ett utvecklingsarbete som inte närmare preciserades. Dessa långsiktiga uppgifter – angivna i programmets avslutande (fjärde) punkt – får delvis ses mot bakgrund av socialdemokratins äldre kulturpolitiska idéer.

Synen på samhällets långsiktiga kulturpolitiska uppgifter kan sammanfattas på följande sätt.

Man hade utgått från tron att en gynnsam social och ekonomisk utveckling automatiskt skulle leda till ökade behov av konst av "kvalitativt högtstående slag". Via den allmänna folkbildningen och undervisningen skulle människan bli medveten om sina "inneboende behov" av "goda" konst- och kulturupplevelser. Den ökade fritiden skulle bidra till att ge henne förutsättningar för detta.

Det rådde emellertid en obalans inom kulturområdet. Kommersialismen, de smakförsämrande surrogaten, hötorgskonsten och den spekulativa underhållningen vann terräng på den "kvalificerade kulturupplevelsens" bekostnad. En statlig kulturpolitik var därför nödvändig för att inte kulturutövarna och deras för hela samhällsutvecklingen värdefulla produkter skulle konkurreras ut.

Dessa grundsatser ledde till två saker. Först och främst tycktes tron på utvecklingsautomatiken leda till optimism inför framtiden. Skolreformerna och den höjda standarden skulle så småningom ge utdelning i form av ett ökat kvalitetsmedvetande och större spontana behov av djupare konst- och kulturupplevelser. Nu gällde det att via kulturpolitiken motarbeta den obalans som rådde på den kommersiella marknaden, i den geografiska spridningen av konstprodukter och möjligheterna till kulturupplevelser, beträffande kulturarbetarnas villkor osv. Till detta kom så kulturpolitikens fostrande uppgifter. Detta senare fick till följd en stark betoning av den "kvalitativt högtstående" konsten. Kravet på estetisk fostran innebar ofta att tonvikten med kraft lades på "fostran".

De långsiktiga uppgifterna i 1961 års kulturpolitiska handlingsprogram hänsköts som sagts till ett utvecklingsarbete som inte närmare angavs. Krav på preciseringar också i detta senare avseende skulle dock snart framföras från flera partier i riksdagsarbetet, bl a i form av krav på en övergripande kulturpolitisk utredning (4.4.3). Några förslag till sådana mera långsiktiga målbestämningar framkom i debattböcker under 1960-talets första hälft.

Inom rikspolitiken och i den allmänna debatten uppstod alltså krav på en tydligare bestämning av de långsiktiga målen än prop 1961:56 innehöll. Intressant är att regeringen under 1960-talet inte tillmötesgick dessa krav utan anlade ett mera pragmatiskt betraktelsesätt på framgångsvägarna. Samtidigt hänvisade man dock flera år framåt till att 1961 års program innehöll riktlinjer för det kulturpolitiska reformarbetet. Genom de olika reformer som efter hand knöts till detta program kan man därför trots allt säga, att det markerar uppkomsten av en samlad statlig kulturpolitik i vårt land.

Det förtjänar framhållas, att det i 1961 års handlingsprogram inte är tal om en kulturpolitik för hela samhället. Samspelet mellan stat och kommun på kulturområdet uppmärksammades av utbildningsministern som en viktig olöst fråga först i rikskonsertpropositionen år 1968. Motsvarande frågor hade också kommit upp i samband med diskussionen om ändrade former för det statliga stödet till folkbiblioteken ett par år tidigare.

4.4 De statliga kulturpolitiska reformerna under 1960-talet

4.4.1 *Olika aspekter på 1960-talet*

Flera omständigheter talar för att man vid en översikt av reformarbetet på kulturområdet med fördel kan behandla 1960-talet som en helhet. Redan framväxten av en större reform tar avsevärd tid. Så utfärdades t ex direktiven för konsertbyråutredningen (KBU) redan i början av 1960-talet, medan förslag lades fram i en proposition först i slutet av decenniet. Också frågorna om målen för reformarbetet kan behandlas i ett sammanhang för hela årtiondet, om man begränsar framställningen till regeringens uttalanden i olika sammanhang. Något nytt kulturpolitiskt program lades inte fram av regeringen under 1960-talet och de riktlinjer för politiken som angavs i prop 1961:56 betraktades ännu mot slutet av perioden som relevanta. Sålunda hette det i prop 1968:1 (bil 10 s 16) med hänsyftning på 1961 års program att "utvecklingen under 1960-talet har – – – kommit att följa dessa linjer".

Samtidigt som detta konstateras måste man framhålla, att bakgrunden till det kulturpolitiska reformarbetet påtagligt förändrades under detta årtionde. Klimatet var sålunda väsentligen ett annat när t ex propositionen om rikskonserter lades fram år 1968 än när konsertbyråutredningen tillsattes år 1962. Den första hälften av decenniet kännetecknades av tämligen stor samstämmighet i grundläggande värderingar och åsikter. Den andra hälften av decenniet däremot präglades av en livlig kulturpolitisk debatt bland utövarna och i massmedier. I denna debatt granskades och ifrågasattes värderingarna och metoderna i den statliga kulturpolitiken samt fördelningen av statens medel. Denna debatt lämnade givetvis inte politikerna oberörda.

Redogörelsen upphåller sig vid beslut av särskilt intresse för att klargöra de mål och motiv som gjort sig gällande vid politikens utformning under decenniet. Framställningen följer den tidigare (4.1) gjorda bestämningen av en utformad kulturpolitik. Inledningsvis behandlas frågan om kulturpolitikens långsiktiga inriktning. Därefter följer en kort redogörelse för de ekonomiska resurser som anslagits för kulturpolitiska insatser. Vidare redovisas utredningar och försöksverksamhet för att utveckla metoder och organ inom olika sektorer av kulturområdet. Slutligen beskrivs de förändringar som skett i organisatoriskt hänseende för att förbättra planering och verkställighet.

4.4.2 *De kulturpolitiska besluten*

Eftersom framställningen i det följande begränsas till beslut av särskilt principiellt intresse, redovisas i följande sammanställning mer fullständigt alla viktigare beslut i fråga om den statliga kulturpolitiken under 1960-talet och fram till början av år 1972.

Viktigare beslut i fråga om den statliga kulturpolitiken under perioden 1960/61–1971/72[1]

Allmänt

1960/61: Regeringen lägger fram ett kulturpolitiskt handlingsprogram.

1963/64: En avdelning för kulturfrågor inrättas inom ecklesiastikdepartementet.

En kulturpolitisk rådgivargrupp tillsätts.

Lotterimedelsfonden förs över till ecklesiastikdepartementet.

Nöjesskatten avskaffas.

1964/65: Teater- och orkesterrådet inrättas.

1968/69: Kulturrådet tillsätts för att utreda den långsiktiga inriktningen av kulturpolitiken och ersättningar till kulturarbetare.

1969/70: Massmedieutredningen tillsätts.

1970/71: Teater- och orkesterrådet omorganiseras till teater- och musikrådet.

Kulturutskott i riksdagen inrättas.

Utbildning inom kulturområdet

1962/63: Utredning rörande utbildningen inom teaterns, radions och televisionens områden m m tillsätts.

1963/64: Försöksverksamhet med utbildning av koreografer påbörjas vid Koreografiska institutet.

1964/65: Försöksverksamhet med utbildning av danspedagoger börjar vid Koreografiska institutet.

Statliga scenskolor inrättas i Stockholm, Göteborg och Malmö.

1965/66: 1965 års musikutbildningskommitté tillsätts.

Utredning om utbildning av bibliotekarier m m tillsätts.

Principbeslut att upprätta en institution för utbildning av vissa yrkesgrupper inom teaterns, filmens, televisionens och radions områden.

1967/68: Statens musikdramatiska skola i Stockholm inrättas.

Konstnärsutbildningssakkunniga tillsätts.

1969/70: Principbeslut om inrättande av en särskild yrkesinriktad musiklinje inom gymnasieskolan samt om den högre musikutbildningens organisation och struktur.

Dramatiska institutet inrättas.

1970/71: Statens dansskola som ersätter Koreografiska institutet inrättas.

Principbeslut om att inrätta en bibliotekshögskola år 1972.

1971/72: Musikkonservatorierna i Göteborg och Malmö förstatligas.

Stipendier och ersättningar till kulturarbetare

1961/62: Beloppet för större arbetsstipendier för tonsättare och bildkonstnärer bestäms till 10 000 kr.

Biblioteksersättningen utvidgas till att omfatta även översättare.

1962/63: Konstnärsstipendienämnden inrättas. Det statliga stipendiesystemet utvidgas till att omfatta fler grupper kulturarbetare.

Biblioteksersättningens grundbelopp höjs från 3 till 5 öre.

1964/65: Systemet med konstnärsstipendier utvidgas till att omfatta alla kulturarbetargrupper.

Konstnärsbelöningar inrättas.

1966/67: Biblioteksersättningens grundbelopp höjs till 6 öre.

1969/70: Utbildningsdepartementet tar upp överläggningar med Klys om stipendier och ersättningsfrågor.

1970/71: Provisorisk förstärkning av ersättningar och stipendier till kulturarbetare.

Biblioteksersättningens grundbelopp höjs till 12 öre.

Riksdagen uttalar sig för förhandlingsliknande överläggningar mellan utbildningsdepartementet och Klys.

1971/72: Biblioteksersättningens grundbelopp höjs till 15 öre.

Teater och dans

1964/65: Nya statsbidragssystem för Operan, Dramatiska teatern, Riksteatern, Svenska teatern och stadsteatrarna.

1965/66: Stöd åt svensk dramatik tillkommer.

1966/67: Svenska teatern och Riksteatern slås samman.

1967/68: Södra teatern förvärvas av staten.

Norrbottens länsteater får statsbidrag.

1971/72: Ändringar i statsbidragssystemet för Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern föreslås av regeringen.

Musik

1961/62: Konsertbyråutredningen tillsätts.

1963/64: Försöksverksamhet med rikskonserter börjar.

1968/69: Rikskonsertverksamheten får en permanent organisation genom att Stiftelsen Institutet för rikskonserter upprättas.

1968 års musikkommitté tillsätts.

1971/72: Regionmusiken börjar sin verksamhet.

Museer, utställningar, kulturminnesvård och arkiv

1961/62: Antikvarieutredningen tillsätts.

1963/64: Staten tar över ansvaret för Nordiska museet.

Utredning om svenska ortnamnsarkivets och landsmålsarkivens verksamhet m m tillsätts.

1964/65: 1965 års musei- och utställningssakkunniga tillsätts.

1965/66: Försöksverksamhet med riksutställningar börjar.

Naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet och Tekniska museet organiseras om.

1966/67: Etnografiska museet organiseras om.

Riksarkivet organiseras om.

Dataarkiveringskommittén tillsätts.

[1] Endast beslut intill utgången av mars 1972 är medtagna.

1965 års musei- och utställningssakkunniga får i uppgift att även utreda kulturminnesvårdens organisation.

1967/68: Staten förvärvar Skokloster.

1968/69: Skansen får statsbidrag.

1969/70: Försöksverksamhet med konstförsäljning börjar.

1970/71: Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv organiseras om.

Bibliotek, litteratur och press

1965/66: Stödet till folkbibliotek läggs om.

1966/67: Provisoriskt stöd till kulturtidskrifter inrättas.

1967/68: 1968 års litteraturutredning tillsätts.

1971/72: Permanent stöd till kulturtidskrifter införs.

Stöd till pressen införs.

Film

1960/61: Kvalitetsstöd till svensk filmproduktion införs.

1963/64: Filmavtalet mellan staten och filmbranschen ingås. Filminstitutet upprättas.

1964/65: Filmcensurutredningen tillsätts.

1967/68: Filmutredningen 1968 tillsätts.

1971/72: Filmcensurutredningens betänkande överlämnas till massmedieutredningen.

Nya riktlinjer för granskning av film för barn föreslås av regeringen.

Filmavtalet ändras.

Förslag om filmstöd föreläggs riksdagen.

Fri skapande verksamhet

1963/64: Stödet till föreläsnings-, kurs- och studiecirkelverksamhet och studieförbund läggs om.

1967/68: Statsbidrag ges till den första centrumbildningen, Författarcentrum.

1969/70: Stöd till fria teatergrupper införs.

Radio, TV

1962/63: 1960 års radioutredning får i uppgift att även utreda televisionens framtida utveckling.

1966/67: Reklamutredningen tillsätts för att bl a utreda reklamsändningar i televisionen.

1967/68: Sveriges radio får ny organisation. Radio och TV-frågor förs över till utbildningsdepartementet.

1968/69: 1969 års radioutredning tillsätts.

1969/70: TV 2 startar.

Reguljär färg-TV börjar.

Anm: I sammanställningen har medtagits viktigare beslut med undantag för rena anslagsökningar. Sådana frågor har medtagits som faller inom det kulturpolitiska området såsom det avgränsas i 4.11.2. Reformer har förts till det budgetår då de trätt i kraft och inte till beslutsåret.

4.4.3 *Krav på utredning om kulturpolitikens långsiktiga inriktning*

Krav på en utredning av kulturpolitikens långsiktiga inriktning fördes under en följd av år motionsvägen fram i riksdagen.

Även om dessa motioner inte ledde till direkta åtgärder i önskad riktning, är det motiverat att här lämna en översikt över innehållet i dem. De synpunkter som framfördes i flera av motionerna är alltjämt relevanta för diskussionen om kulturpolitikens utformning.

I partimotioner till 1962 års riksdag (I:319, II:401) krävde centerpartiet att en parlamentariskt tillsatt utredning skulle utarbeta ett särskilt kulturpolitiskt handlingsprogram. Dessa motioner var den första större, principiellt hållna deklarationen på det kulturpolitiska området som något borgerligt parti dittills gjort i riksdagen. Centerpartiet återkom med samma krav till 1963 års riksdag (I:564, II:689) och tillsammans med folkpartiet till riksdagarna åren 1965 (I:108, II:135), 1966 (I:47, II:83) och 1967 (I:246, II:315). Sistnämnda tre år kom det också från kommunisterna förslag om utredning för att få underlag för en målinriktad samhällelig kulturuppbyggnad (1965 I:71, II:96; 1966 I:242, II:312; 1967 II:106). Även till 1968 års riksdag förekom en folkpartimotion (I:203 och II:265) med krav på en samlad kulturpolitisk utredning.

Framför allt i de tidigare motionerna kritiserades bristerna i regeringens långsiktiga målsättning för det kulturpolitiska reformarbetet. Riktlinjerna i prop 1961:56 utgjorde inget tillräckligt underlag för ett mera ambitiöst kulturpolitiskt handlingsprogram, hette det sålunda i cp-motionen år 1963. 1961 års program måste betraktas som "en i och för sig välkommen, men kortfattad och ofullständig tidtabell för det statliga stödets nominella uppräkning". Bristen på klara riktlinjer gjorde sig framför allt gällande i fråga om åtgärder av mera långsiktig natur (mittenpartiernas motioner åren 1965 och 1967). Risken med de vaga allmänna målformuleringarna var att åtgärderna blev ensidigt eller

felaktigt inriktade (kommunisternas motion år 1967). Det fanns också en brist på samordning både i den centrala administrationen – även om en förbättring skett sedan en särskild kulturenhet inom departementet inrättats år 1963 – och på det regionala planet (cp-motionen år 1963). Motsvarande brister gällde också i fråga om samordningen av de statliga och de kommunala insatserna (mittenpartiernas motion 1965). Samhället måste ta på sig ett större ekonomiskt ansvar för den kulturella sektorn och därvid behövdes "mer samordnade, målmedvetna och långsiktigt planerade åtgärder än nu" (cp-motionen år 1963).

Utöver de kritiska anmärkningarna innehöll dessa motioner också olika förslag till riktlinjer för ett mera övergripande kulturpolitiskt utredningsarbete. En sådan utredning var nödvändig för att en inbördes samordning och angelägenhetsgradering av de framtida insatserna skulle kunna ske, ansåg man.

I sina motioner åren 1962 och 1963 hävdade sålunda centerpartiet med eftertryck att bl a en decentralisering av kulturlivet måste komma till stånd. Man kritiserade den starka centraliseringen, som innebar att all kultur producerades i Stockholm och därifrån spreds ut över landet. Systemet skapade en "diffusionskultur" som innebar en passivisering av landsortens kulturkrafter och medförde risker för utarmning av det regionala och lokala kulturlivet. Som motvikt till de starka centrala kulturinstitutionerna önskade man att det skulle skapas regionala och lokala kulturcentra och att frågan om kulturråd på länsplanet borde prövas. Dessa senare organ skulle vara instanser för en regionalt samordnad kulturpolitik och för distribution av centralt ordnat kulturstöd. Frågan om decentralisering av kulturutbudet togs ånyo upp i mittenpartiernas motioner åren 1965 och 1967. I en centerpartimotion år 1970 (II:872) behandlades teaterns regionalisering och i en annan året därpå (1971:809) den regionala fördelningen av det statliga kulturstödet.

I ett par motioner åberopades slutsatser från kultursociologiska undersökningar. Resultatet från sådana undersökningar, som gjorts under ledning av Harald Swedner, citerades i kommunistmotionerna år 1965. I de nämnda mittenpartimotionerna samma år refererade man till att företagna undersökningar tydde på att den seriösa kulturens produkter var förbehållna ett litet fåtal av befolkningen och att kulturkontakten var minst i socialgrupp III. Man begärde att flera kultursociologiska undersökningar skulle företas för att ytterligare belysa dessa frågor. Genom nya undersökningar hoppades man också kunna få anvisningar om hur de stora skillnaderna i kulturkonsumtionen inom olika socialgrupper skulle kunna motarbetas. Att bredda och öka kulturkonsumtionen framstod som ett socialt rättvisekrav hette det i de nämnda mittenpartimotionerna. I kommunistmotionerna år 1966 förutsatte man, att en allmän kultursociologisk undersökning skulle ge ännu mer nedslående resultat i fråga om kulturens spridning än Swedners undersökningar. Dessa hade gjorts i Malmö men de möjligheter till kulturkonsumtion som bjöds i storstäderna stod sällan till buds i de glest befolkade områdena av landet.

Motionerna berörde också flera andra frågor. Mittenparti- och kommunistmotionerna år 1967 betonade bl a behovet av ökad demokratisering av kulturlivet. Mittenpartierna menade att så många som möjligt borde vara med och bestämma över kulturutbudet och att kulturpolitiken borde förankras i folkrörelserna. Kommunisterna sade i stort sett detsamma, med tillägget att målet skulle vara att frigöra kulturen från monopolistisk påverkan. Kommunisterna menade också, med anledning av de institutionella "barriärer" mot att delta i kulturell verksamhet som malmöundersökningarna påvisat, att samhället borde främja även andra kulturaktiviteter än de institutionaliserade.

Samtliga dessa motioner om det långsiktiga kulturpolitiska arbetet behandlades av allmänna beredningsutskottet (ABU 1962:4, 1963:8, 1965:24, 1966:14, 1967:57 och 1968:48). Utskottet instämde i princip i

motionärernas huvudyrkanden – utom i fråga om behovet av nya kulturpolitiska riktlinjer – men hävdade att åtgärder av det slag man avsåg redan hade börjat initieras. Utskottet fann därför inte skäl att tillstyrka motionerna.

I sina utlåtanden kunde utskottet bl a hänvisa till den samordning av kulturuppgifterna som skett i ecklesiastikdepartementet, den successiva ökningen av anslagen till kulturarbetarna, till teater- och musikverksamhet m m och de utredningar och försöksverksamheter inom olika kulturområden som hade kommit till. I fråga om behovet av kultursociologiska forskningar hänvisade utskottet till undersökningar inom ramen för försöksverksamheten med rikskonserter och senare också inom försöksverksamheten med riksutställningar.

Även beträffande decentraliseringskraven kunde utskottet referera till konsertbyråutredningens arbete, som bl a syftade till att "olika former av seriöst kulturutbud skall förbindas med en strävan till lokal samordning och kraftsamling" (ABU 1967:57). Några ytterligare riktlinjer för utbyggnaden behövdes inte, menade utskottet, och återknöt till den särskilda punkt i 1961 års handlingsprogram, som handlade om åtgärder för att bredda kulturmiljön och förbättra den kulturförmedlande verksamheten. Man hävdade att detta "också varit en ledande synpunkt i de senaste årens planmässiga upprustning på olika områden i kulturlivet".

Riksdagen följde alla de aktuella åren allmänna beredningsutskottets förslag.

Ingen av motionerna om det långsiktiga kulturpolitiska utredningsarbetet ledde således till någon direkt åtgärd från riksdagens sida. Indirekt hade de dock betydelse. De gav uttryck åt den förändring i kultursynen som gjorde sig gällande under 1960-talet och som efter hand också påverkade det statliga utrednings- och reformarbetet.

4.4.4 *Resurserna för den statliga kulturpolitiken*

Frågan om kulturpolitikens långsiktiga inriktning har ett nära samband med frågan om storleken av de ekonomiska resurser som staten vill ställa till förfogande för kulturpolitiska insatser. De äldre försöken till målformuleringar gjordes utan någon närmare avvägning av de tänkta insatsernas storlek för olika ändamål och av deras totala dimensionering. I och med att frågan om den långsiktiga inriktningen av kulturpolitiken inte togs upp till utredning på det sätt som efterlystes i de nämnda riksdagsmotionerna, kom heller inte samhällets kulturutgifter i stort att under 1960-talet tas upp till närmare övervägande.

Under tidigare decennier hade staten givit ytterst små anslag för kulturpolitiska åtgärder. Andra områden prioriterades i reformarbetet. Kulturutgifterna utgjorde en marginell post i statsbudgeten. Så var förhållandet vid 1960-talets början, och trots det fortgående reformarbetet på kulturområdet som genomfördes under decenniet, var förhållandet i stort sett detsamma vid decenniets slut. Statens kulturutgifter kom aldrig att ens gå upp till en procent av statsutgifterna (jfr 2.12.2.2). Kulturutgifternas andel ökade dock under decenniet från 0,5 % till 0,7 %. Utgifterna ökade, räknat i fasta priser, med ca 80 %.

Mycket av den häftiga diskussion kring kulturpolitiken som utspann sig under senare delen av decenniet kan bl a återföras till den otillräckliga nivån för samhällets insatser över huvud taget på kulturområdet.

1961 års program framhävde behovet av ökat stöd till kulturarbetarna både i form av förbättrade stipendier och ersättningar samt utbildningsmöjligheter. I tabell 4.1 har dessa utgiftsändamål skilts ut från övriga kulturutgifter.

De stora utgifterna och de största anslagsökningarna gick under decenniet till produktions- och distributionsfrämjande åtgärder – till teater, musik, musei- och utställningsverksamhet. Detta var också i stort

Tabell 4.1 Kulturanslagen i den statliga driftbudgeten budgetåren 1960/61, 1965/66 och 1970/71, fördelade på två grupper. Löpande priser.

Anslag	1960/61		1965/66		1970/71	
	Milj kr	Index	Milj kr	Index	Milj kr	Index
1. Ersättning till konstutövare, konstförvärv, utbildning	7	100	19	271	52	743
2. Teater- och musikstöd, musei- och utställningsverksamhet, bibliotek och arkiv, folkbildning, kulturminnesvård m m	64	100	131	205	277	433

sett accepterat av kulturarbetarna. Reformer på dessa områden hade en betydande indirekt effekt för konstutövarna genom att skapa ökade arbetsmöjligheter och förbättrade arbetsvillkor. Den snabbaste ökningstakten uppvisar dock anslagen till ersättningar till konstutövare, konstförvärv och utbildning.

Den bild, som tabell 4.1 ger av utvecklingen av kulturarbetarersättningarna under 1960-talet, påverkas i hög grad av den prioritering av dessa som efter starka påtryckningar av kulturarbetarorganisationerna gjordes i 1970 års statsverksproposition. Genom behovet av extraordinära åtgärder till förmån för kulturarbetarna påminde situationen vid utgången av decenniet om läget vid tillkomsten av 1961 års handlingsprogram.

Sin största betydelse fick 1961 års handlingsprogram i fråga om kulturarbetarnas villkor genom att utbildningen inom kulturområdet fick kraftigt ökade resurser under decenniet (jfr 2.12.2.6)

De största ekonomiska satsningarna under 1960-talet på den statliga kulturpolitiken kan föras tillbaka på vad som sägs i den fjärde programpunkten om breddning av kulturmiljön och effektiv kulturdistribution. Den analys som gjorts i 2.12.5 tyder på att de jämförelsevis betydande utgifterna för teater-, musik- och museiinstitutionerna och framför allt de tre riksorganisationerna bidragit till att antalet besök/1 000 invånare ökat förhållandevis kraftigt. Satsningen på Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar har medfört att fler människor kommit i kontakt med den levande kulturen.

4.4.5 *Sektorsavgränsade utredningar och försök*

4.4.5.1 Utredningarnas allmänna inriktning

Under sextiotalet igångsattes på nytt ett omfattande utredningsarbete på det kulturpolitiska området. Några av utredningarna bedrev också försöksverksamhet i stor omfattning.

En metodutveckling inom den kulturella sektorn ansågs angelägen. Vad man därvid främst tog upp var distributionsfrågorna, till en början med utgångspunkt i behovet av att förbättra en del kulturarbetargruppers sysselsättning, senare dessutom med tonvikt på kulturutbudets roll för att skapa nya kanaler för kontakt och kommunikation i samhället.

Två utredningar på musik- och konstområdena, 1962 års konsertbyråutredning och 1965 års musei- och utställningssakkunniga, hade i flera avseenden anknytning till de utredningar som under fyrtio- och femtiotalen gjorts på dessa områden och vars förslag inte föranlett någon åtgärd. Mot slutet av 1960-talet påbörjades vidare en ny bokutredning, 1968 års litteraturutredning, och en utredning om filmbranschens ekonomiska struktur, filmutredningen år 1968.

Utmärkande för utredningsdirektiven var att de i huvudsak siktade till sektorsavgränsade åtgärder. Utgångspunkt var de olika konstområdena eller enbart vissa delar av dem. Detta att man tillsatte sektorsavgränsade utredningar hade sin grund i de olika betingelser i fråga om teknik, som utmärkte de skilda sektorerna och de skilda medier som

det var fråga om. Det rådde också mycket olika utbildnings- och sysselsättningsförhållanden för dem som arbetade inom dessa skilda sektorer, vilka gjorde det naturligt att avgränsa utredningarna konstområdesvis eller genrevis.

Genom att utredningarna avgränsades till olika konst- och kultursektorer eller olika genrer kunde respektive områdes behov och betingelser renodlas. Produktionsförhållandena och de distributionstekniska problemen kunde klargöras. Däremot kom de problem som var gemensamma för olika genrer inom sektorn eller för flera sektorer inte att lika mycket uppmärksammas. Frågorna om samordning olika sektorer emellan togs i regel inte upp. Mottagarnas situation blev inte belyst i sitt större sammanhang utan man såg dem endast som grupper av konsumenter av olika slags kulturutbud. Den professionella aspekten på kulturell verksamhet stod i förgrunden för intresset. Allmänheten var köpare eller passiv mottagare av kulturella produkter och prestationer inom olika genrer.

Under senare hälften av decenniet lämnade staten bidrag till försöksverksamhet som sattes igång av kulturarbetarna själva genom producentkooperativa organ. Också dessa initiativ togs utifrån enskilda konstområden och innebar i huvudsak sektorsavgränsade insatser (Författarcentrum, Teatercentrum etc).

Staten stöder också folkrörelseorganisationernas försöksverksamhet för att nå nya grupper. Av detta utvecklingsarbete är Skådebanans och Konstfrämjandets klart sektorsavgränsat medan det som bedrivs av folkbildningorganisationerna och Folkbildningsorganisationernas föreläsningsbyrå är bredare inriktat.

Inom ramen för dessa utredningar och denna försöksverksamhet, som utgick från de olika konstområdenas betingelser, gjordes dock under senare hälften av 1960-talet även en del medvetna försök till genombrytningar för att etablera samverkan mellan sektorerna (multimedieprojekt) och för att nå nya mottagargrupper.

4.4.5.2 Konsertbyråutredningen

Tillkomsten av försöksverksamheten med rikskonserter år 1963 under ledning av den år 1962 tillsatta konsertbyråutredningen (KBU) utgjorde det första större projekt som regeringen startade för att på en avgränsad sektor bygga ut det kulturella distributionssystemet.

Redan 1947 års musikutredning hade i sitt betänkande (SOU 1954:2) föreslagit en statlig konsertbyrå i stället för den privata tonkonstnärsförmedlingen i landet. En socialdemokratisk riksdagsmotion år 1962 (II:625) tog upp denna fråga som förblivit olöst och ställde krav på förnyad utredning. Motionärerna önskade få till stånd en turnéverksamhet för svenska tonkonstnärer, uppbyggd på motsvarande sätt som Riksteatern. Syftet var främst att skapa ökade arbetsmöjligheter för tonkonstnärerna. Man motiverade förslaget med att också människor utanför tätorterna borde få bättre möjligheter att uppleva den direkt framförda musiken, vilket uppfattades som något mera värdefullt än att lyssna på radio och grammofon.

I direktiven till KBU (se 1963 års riksdagsberättelse s 260) betonade departementschefen ytterligare dessa i motionen angivna syften. Den snabba utvecklingen av tekniska medier (grammofon, radio, TV) hade skapat en kris för konsertlivet, en olycklig dominans för den indirekta upplevelsen och en kommersialisering av musikproduktionen och musikförmedlingen, framhöll han. Inte minst för barnens och ungdomens estetiska fostran var det betydelsefullt, att de fick uppleva musik, förmedlad direkt av högt kvalificerade tonkonstnärer. Som motvikt till den "indirekta" musikdistributionen borde därför skapas en arrangerande och förmedlande statlig konsertbyrå. Det skulle ske i samarbete med studieorganisationerna. Enligt riksdagsbeslut år 1963 (prop 1963:103, SU 1963:126, rskr 1963:299) skulle metoderna utprövas genom en särskild försöksverksamhet med rikskonserter.

Såväl utredningsdirektiv som försöksverksamhet stod i god överensstämmelse med

intentionerna bakom 1961 års handlingsprogram. Försöksverksamheten med rikskonserter inriktades under sina första år på att producera och arrangera konserter, utförda av yrkesutövare. Genom samverkan med skolan och länsbildningsförbunden nåddes nya mottagargrupper för denna professionella konsertverksamhet.

KBU:s förslag i huvudbetänkandet (Rikskonserter, SOU 1967:9) avsåg en utbyggnad för hela riket av sådana arrangemang av konserter för skolan och för allmänheten som prövats under försökstiden. Vid remissbehandlingen var meningarna delade om förslagens lämplighet. Utredningens avvägning mellan gammal och ny musik ifrågasattes, satsningen på konsertformen ansågs diskutabel och förslaget att prioritera skolkonsertverksamheten i stället för skolans obligatoriska och frivilliga musikundervisning blev föremål för kritik.

Remissbehandlingen medförde på flera punkter modifieringar i KBU:s förslag. Kvällskonserter skulle enligt propositionen (prop 1968:45) inte utbyggas i region efter region som utredningen tänkt sig. Utbyggnaden i fråga om regionintendenter fastställdes endast för tre områden. Utformningen av samordningen av de regionala insatserna fick bli beroende av initiativ från berörda myndigheter och organ inom regionen. Huvuddelen av resurserna lades tills vidare på skolkonsertverksamheten. Stor vikt skulle läggas vid nya former av konserter, bl a interna konserter inom vårdanstalter, föreningsliv m m. Musikutbudet skulle vidgas bl a med tanke på körmusikens betydelse. Militärmusikkårerna skulle omorganiseras och delvis utnyttjas för uppgifter inom det civila musiklivet, ett förslag som därefter blev föremål för ytterligare utredning.

Rikskonsertpropositionen blev också den första propositionen efter år 1961 som tog upp mera generella kulturpolitiska resonemang. Departementschefen betonade att den föreslagna riksverksamheten syftade till att öka den kulturella valfriheten, som var beskuren på grund av geografiska och sociala hinder. Den skulle också kunna bidra till en ökad kulturell utjämning mellan olika befolkningsgrupper.

Med tanke på reformens omfattning och på de invändningar som framförts av remissinstanser och i den allmänna debatten i tidningar och tidskrifter blev riksdagens behandling av rikskonsertpropositionen anmärkningsvärt kortfattad. De framlagda förslagen godtogs och de huvudsakliga invändningarna gällde frågan om förmedling av tonkonstnärer.

I propositionen hade föreslagits att förmedlingen skulle överlåtas på kulturarbetsmarknadens egna organisationer, som skulle ha rätt att ta ut avgifter för förmedlingsuppdragen. Motioner i denna fråga av socialdemokrater (mot 1968:II:1043) och kommunister (mot 1968:II:1045) hade fört fram förslag om ett statligt förmedlingsbolag. Det skulle bedriva sin verksamhet avgiftsfritt och fullt utbyggt inte bara omfatta tonkonstnärer utan hela kulturarbetarområdet. Statsutskottet (SU 1968:114) fann det liksom motionärerna otillfredsställande att artister och konstnärer inte hade rätt till offentlig avgiftsfri arbetsförmedling. Arbetsförmedlingsfrågan har därefter för ytterligare övervägande lämnats till den av inrikesministern år 1969 tillsatta utredningen rörande arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (OLAF).

4.4.5.3 1965 års musei- och utställningssakkunniga

Utredningsuppdraget för 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65) (direktiv se 1966 års riksdagsberättelse s 280) utsträckte statens ambitioner till att utpröva ett distributionssystem för ett annat och större område. Detta andra utredningsprojekt syftade till att åstadkomma en bättre kulturförmedling på konstens område och det allmänt kulturhistoriska och naturhistoriska fältet.

I KBU:s direktiv gällde det åtgärder för att vidga arbetsmöjligheterna för tonkonstnärer och öka konsertdistributionen. Direktiven för MUS 65 innehöll anvisningar av motsvarande slag i fråga om konstspridningen och

de utövande konstnärerna. MUS 65 skulle ge metoder för att stimulera konstintresset och ge konstnärerna bättre möjligheter att marknadsföra sina verk till allmänheten. Direktiven knöt därmed an till 1948 års konstutredning.

Direktiven knöt också an till syftet med Riksteatern och försöksverksamheten med rikskonserter. Liksom dessa verksamheter skulle också MUS 65 behandla stöd på distributions- och konsumentsidan.

Direktiven för MUS 65 omfattar emellertid därutöver uppdrag att utreda samordning av resurserna inte bara på konstområdet utan över hela musei- och utställningsfältet. Ett syfte skulle vara att få till stånd en ökad, mer differentierad utställningsverksamhet, en upplysningsverksamhet "lämpad för skilda publikkategorier och en integrering med skolans, ungdomsorganisationernas, folkbildningens och konstbildningsorganisationernas (bl a Konstfrämjandets) verksamhet". Senare fick utredarna tilläggsdirektiv (1968 års riksdagsberättelse s 252) som innebar att de också skulle utreda kulturminnesvårdens innehåll och organisation. Så breda och konkret utformade utredningsdirektiv för en hel sektor inom kulturområdet hade tidigare inte utfärdats.

Den försöksverksamhet med riksutställningar (bestämmelser, se statsliggaren 1971/72, Utbildningsdepartementet, s 30), som MUS 65 bedriver, avser främst olika slags experiment med utställningar som informationsmedel. Försöken följs upp med sociologiska undersökningar.

4.4.5.4 Litteraturutredningen

Näringsfrihetsrådet hade år 1965 beslutat, att bokbranschen inte längre skulle beviljas dispens från förbudet mot bruttopris. Många branschrepresentanter och författare såg detta som ett hot mot utgivningen av kvalitetslitteratur. Sådana synpunkter framfördes också i riksdagen.

Beslutet att slopa dispensen från bruttoprisförbudet omnämndes i direktiven för litteraturutredningen (se 1969 års riksdagsberättelse s 327), som tillsattes år 1968. Departementschefen anförde att detta beslut enligt vad han förväntade skulle verka i prissänkande riktning och att handeln med böcker skulle rationaliseras.

Under de sista åren av 1960-talet skedde successivt en markant omsvängning i opinionen i fråga om tilltron till bruttoprissystemets möjligheter att garantera utgivandet av värdefull men svårsåld litteratur. Man blev mera benägen att se bruttoprissystemet som ett hinder för bokkonsumtionen, och i debatten inför upphävandet av systemet år 1970 uttrycktes en försiktig optimism inför bokhandelns framtid i praktiskt taget alla kommentarer.

Litteraturutredningen var den tredje mera omfattande kulturutredning som regeringen tillsatte under 1960-talet. Genom sin breda bransch- eller sektorsinriktning överensstämde uppdraget för litteraturutredningen närmast med det som MUS 65 fått. Jämfört med direktiven till KBU kom en förskjutning i synsättet till uttryck. Medan direktiven för KBU utgick från konstutövarnas situation, framgick det av direktiven för litteraturutredningen att dess utredningsarbete borde utgå från konsumenternas situation. Distributions- och produktionsförhållandena på bokmarknaden skulle behandlas utifrån detta perspektiv. Särskilt betonades bibliotekens nyckelställning som konsumentorgan på bokmarknaden. Nya sociologiska forskningar och biblioteksförsök skulle genomföras. Genom dessa försök skulle man skapa modeller för bibliotekens planering av sin verksamhet med tanke på kulturfattiga orter och grupper. Vidare betonades, kanske starkare än tidigare, att utredningen borde söka samverkan med organ utanför kulturområdet.

1968 års litteraturutredning fick uppdrag som var avgjort vidare än de som gavs till bokutredningen 20 år tidigare. Några frågeställningar var tämligen likartade i de båda utredningarnas direktiv: frågor rörande utgivningen och spridningen av skönlitteratur samt stöd- och ersättningsfrågorna till författare. Därvid är dock att märka, att bokutred-

ningen, som tidigare nämnts, inte ledde till några förslag eller åtgärder beträffande de förstnämnda frågorna utan endast rörande biblioteksersättningen till författare. För litteraturutredningen tillkom förutom böcker också uppgifter rörande tidskrifter och noter. Den viktigaste skillnaden mellan direktiven till de båda utredningarna var dock att stimulans till ökade privata bokköp inte längre betraktades som en framgångsväg framför andra. I stället ställdes de kollektiva resurserna – bibliotekens roll, dess serviceformer och dess allmänkulturella uppgifter – i centrum. Till skillnad från vad som gällde för bokutredningen skulle litteraturutredningen dessutom bedriva praktiska försök, knutna till biblioteken, alltså samma utredningsmetodik som tidigare prövats genom rikskonsert- och riksutställningsverksamheterna.

4.4.5.5 Filmutredningen

1963 års filmreform intar en särställning bland sextiotalets kulturpolitiska reformer dels genom sättet att finansiera den, dels genom att den syftade till att säkerställa möjligheterna för en kommersiellt driven bransch att fortleva och hävda sig nationellt och internationellt. Samhället skulle alltså inte göra intrång eller ingrepp i denna bransch. Tvärtom förklarades att man "överlämnar åt de skapande krafterna inom filmen att föra utvecklingen vidare och ger dem möjligheten att tillgodose det allmänna intresset av kvalitativt högtstående produkter". Samtidigt innebar dock avtalet ett ingrepp genom att biograferna tvingades betala en avgift för varje biobiljett, vilket hade samma effekt som en specialdestinerad skatt. Ur statens synpunkt var reformen fördelaktig eftersom den inte medförde några subventioner.

Genom den kraftiga nedgången av antalet biobesök under 1960-talet (jfr figur 2.24) hotades den ekonomiska grundvalen för 1963 års filmreform. Detta bidrog till att filmutredningen tillsattes år 1968.

Enligt direktiven (se 1969 års riksdagsberättelse s 342) skall den undersöka möjligheterna att förbättra distributionen av film, särskilt spridningen av kvalitetsfilm till landsorten. I samband därmed skall man utreda förutsättningarna att med stöd av samhället skapa icke-kommersiella biografer. Vidare skall utredningen behandla filmstudiorörelsens villkor, barnfilmsfrågan och kortfilmens situation. Utredningen skall också göra en kartläggning av filmbranschens ekonomiska struktur och se över frågan om ökat samarbete mellan den svenska filmbranschen och den svenska televisionen i fråga om produktion av film m m.

Ett delbetänkande, Samhället och filmen (SOU 1970:73), som filmutredningen lade fram i slutet av år 1970, behandlar frågorna om samhällsstödda biografer, filmstudios, barnfilm samt filmbranschen och TV. Utredningens motiveringar i fråga om de tre första områdena är i huvudsak av allmän, kulturpolitisk art, medan motiven i fråga om filmproduktionen och TV närmast utgår från filmarnas sysselsättningssituation.

Tillsättandet av litteraturutredningen och filmutredningen innebär att regeringen har påbörjat en kartläggning av förhållanden inom två sektorer där produktion och distribution hittills i allt väsentligt är kommersiellt ordnad.

4.4.5.6 Radio och TV

Frågan om radio- och TV-verksamhetens organisation och dess ställning i förhållande till kommersiella intressen är den i alla avseenden största kulturpolitiska frågan under 1960-talet.

År 1966 tog statsmakterna ställning i de grundläggande frågorna (se 2.10). 1966 års proposition grundade sig på *1960 års radioutredning.* I tilläggsdirektiv till denna (se 1963 års riksdagsberättelse s 152) erinrades om att televisionen var ett medium som kunde "skapa vidare vyer, en bredare kulturmiljö och ett rikare mått av upplevelser". Programverksamheten borde i sina huvuddrag vila på "samma grunduppfattning, som utgör ledmotivet för samhällets insatser exempelvis

inom kulturliv samt ungdomsvård och annan social verksamhet".

Huvudpunkterna i *rundradiopropositionen* var förslagen att TV skulle drivas utan inflytande av kommersiella intressen, att Sveriges Radio skulle få en ny organisation med mer självständiga programavdelningar, att TV 2 skulle införas och att distriktens ställning skulle stärkas. Kommersiell TV skulle enligt propositionen innebära sämre kvalitet på programmen och minskad valfrihet för publiken. I riksdagen försvarade departementschefen det statliga radiomonopolet som "en radio och television i allmänhetens tjänst". Det gällde att skapa en radio-TV-verksamhet, som gagnade också de människor som annars sällan kom i kontakt med god förströelse, samhällsinformation, kulturupplevelser eller den allmänna kultur- och samhällsdebatten. Inte minst för dem som bodde i avfolkningsbygder och över huvud taget inte kom i kontakt med det centraliserade kulturutbudet var detta angeläget.

Framför allt vid 1966 och 1968 års riksdagar var *debatten om Sveriges Radios ensamrätt* till rundradiosändningar synnerligen livlig. Socialdemokraterna, centerpartisterna och kommunisterna tog från början skarpt ställning mot kommersiella etermedier. I motioner år 1966 från högerpartiet (I:779 och II:948) och folkpartiet (I:781 och II:956) yrkades på att ett eller flera fristående, reklamfinansierade radioföretag skulle bildas. Högerpartiet betonade i sin argumentation mera de ekonomiska aspekterna, dvs större resurser genom annonsintäkter, stimulans för näringslivet och avskaffande av licensavgifter, medan folkpartiet hävdade kulturliberala ståndpunkter, motiverade med valfrihetsargument. Statsutskottet (SU 1966:163) yrkade på avslag på såväl folkpartiets som högerpartiets motioner. I sina motiveringar anslöt sig utskottet till resonemangen i prop 1966:136, vari betonades att etermedier borde vara helt fria från kommersiella och partipolitiska bindningar. Argumenten för denna ståndpunkt var bl a att det inte fanns tekniska förutsättningar för att etablera flera radioföretag och att allmännyttiga företag hade större förutsättningar att bevara sin integritet men också att det s k "publicservicesystemet" ledde till högre programkvalitet. Både folkpartiet och högerpartiet återkom med liknande motioner åren 1968, 1969 och 1970, som också avstyrktes av statsutskottet. I en partimotion om radio-TV-verksamheten år 1969 (I:604 och II:722) slog dock folkpartiet fast att någon omprövning av beslutet att införa en andra licensfinansierad TV-kanal inte kunde komma i fråga.

Vid 1966 års riksdag motionerade centerpartiet (I:774 och II:949) om att en viss del av den inhemska produktionen borde produceras av *fria producenter* utanför Sveriges Radio. Detta ansågs bl a innebära en rationalisering av programproduktionen och leda till kvalitetskonkurrens. Statsutskottet (SU 1966:163) yrkade på avslag. I riksdagens debatt återkom centerpartiet år 1968 till samma krav, som då antyddes som ett alternativ till flera fristående radioföretag. Även socialdemokraterna betonade att Sveriges Radios sändningsmonopol inte fick innebära produktionsmonopol. År 1969 tog man från centerpartiets sida upp samma fråga ur principiell synvinkel. Man refererade till riksdagens beslut att Sveriges Radios produktion i princip borde ske i konkurrens med fria producenter. Därefter konstaterades att denna princip inte följts. Utbildningsministern betonade i sitt svar att det principiella kravet på konkurrens om produktionsuppgifterna fortfarande gällde. För centerpartister, kommunister och socialdemokrater framstod spridningen av produktionsuppdragen utanför Sveriges Radio som en viktig modifiering av det sändningsmonopol man hela tiden värnade om.

År 1966 träffades enligt statsmakternas beslut ett *avtal mellan staten och Sveriges Radio* angående rundradions programverksamhet (2.10.1.4). Det innehåller i sammanfattning följande.

Programverksamheten skall i första hand inriktas på program som är gemensamma för hela landet. Därvid skall det programstoff och de programmöjligheter i övrigt som landets olika delar erbjuder tillvaratas så

allsidigt som möjligt. Därutöver skall programverksamheten innefatta regionala program.

Sveriges Radio skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena. Företaget har vidare att beakta etermediernas centrala ställning i samhället. Detta innebär enligt avtalet bl a skyldighet att "i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt om sådana frågor".

Programmen skall vara "omväxlande till karaktär och innehåll". De skall i skälig omfattning tillgodose olika intressen i fråga om religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap. Programmen skall skänka god förströelse och underhållning och beakta olika smakriktningar. Även mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur skall i görlig mån tillgodoses.

Man bör undvika, att alltför likartade program samtidigt sänds i olika ljudradio- eller televisionsprogram.

Radiolagens bestämmelser om opartiskhet och saklighet skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion.

Programverksamheten skall i sin helhet präglas av skälig balans mellan olika åsikter och intressen.

Diskussionen om kommersiella inslag i televisionen ledde till att regeringen år 1966 tillsatte en särskild utredning, *reklamutredningen* (2.10.5). Uppdraget till denna begränsades inte till reklamsändningar i television utan vidgades till att omfatta en granskning av "reklamens roll i vårt samhälle, dess mål – från samhällets, företagens och konsumenternas synpunkt – och dess medel, omfattning, karaktär och utvecklingstendenser". I direktiven (1967 års riksdagsberättelse s 194) framhöll departementschefen vidare bl a att "frågan om reklam i TV får bedömas inte enbart från annonsörernas synpunkt utan i lika hög grad med hänsyn till TV-publiken, konsumentupplysningens möjligheter, tidningspress och företagsstruktur." Han underströk att "TV-reklam inte bör införas om därigenom de ekonomiska möjligheterna för pressens opinionsbildande verksamhet skulle äventyras".

Den *tekniska utvecklingen* på det teletekniska området är snabb och måste följas upp genom beslut från statsmakternas sida. År 1968 beslöts att reguljära färgsändningar i televisionen skulle införas. Året därpå tillsattes en utredning, 1969 års radioutredning (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse s 294), som skulle undersöka hur ett utökat sändningsutrymme i ljudradion kan användas. Två år senare, år 1971, tillsattes en särskild sakkunnig inom utbildningsdepartementet som bl a skulle behandla frågorna om kassett- och tråd-TV.

4.4.5.7 Stöd till producentkooperativa organ

Vid sidan av nämnda delvis mycket omfattande statliga försöksverksamheter inom vissa kultursektorer har olika kulturarbetargrupper startat en verksamhet med egna producentkooperativa organ (2.8.2).

Sin kulturpolitiska betydelse har dessa organ fått genom att de startats av kulturarbetarna själva och enligt principer som de själva bestämt, utan att anlita de konventionella och/eller kommersiella distributionskanalerna. Dessa nya verksamheter har betraktats som en komplettering av redan etablerad statlig eller statsunderstödd verksamhet. Staten har trätt in med bidrag till stöd för dessa initiativ. Stödet har kulturpolitiskt motiverats med att mångfald, "pluralism", är önskvärd för att främja förnyelse på kulturområdet.

4.4.5.8 Stöd till utvecklingsarbete inom folkrörelseorganisationer

Folkrörelseorganisationerna har tagit initiativ till olika slag av försöksverksamhet som stötts med statliga bidrag. Det är bl a det pedagogiska utvecklingsarbete som kontinuerligt bedrivs inom studieförbunden. Särskilda försöksverksamheter har ordnats för att nå nya, hittills kulturellt inaktiva grupper.

Konstfrämjandet har i nära samarbete med MUS 65 och med statligt stöd byggt upp en omfattande försöksverksamhet på

konstförsäljningens område. Staten har även bidragit till en organisatorisk och ekonomisk förstärkning av Skådebanan för att underlätta dess publikvärvande arbete. (2.9.3 och 2.9.7)

Stödet till folkrörelseorganisationernas arbete får ses som ett uttryck för en vilja att bygga ut stödet till en uppsökande verksamhet med hjälp av det kontaktnät som organisationerna kan erbjuda.

4.4.6 *Förändringar av kulturorganisationen*

Som framgått av det föregående har de utredningar som gjorts under 1960-talet gällt enskilda sektorer av kulturområdet och deras organisatoriska uppbyggnad. Någon översyn av kulturorganisationen i dess helhet har före kulturrådets tillkomst inte ägt rum.

Vissa förändringar av den centrala kulturadministrationen gjordes dock under decenniet.

I början av 1960-talet överfördes till ecklesiastikdepartementet ansvaret för vissa kulturaktiviteter som legat på arbetsenheter inom andra departement: från finansdepartementet överfördes kvalitetsstöd åt svensk film (1962) och från handelsdepartementet lotterimedlen (1963). Inom ecklesiastikdepartementet sammanfördes år 1963 beredningen av kulturfrågorna till en kulturavdelning.

Genom 1965 års departementsreform blev kulturområdet – vid sidan om skolväsendet, högre utbildning och forskning samt kyrkliga ändamål – ett av ecklesiastikdepartementets fyra sakområden. Kulturpolitiken hade fått en plats i departementens organisation, om än inte som t ex i Danmark med ställning av särskilt departement. Viktigt var beslutet år 1967 att föra över radio- och TV-frågorna från kommunikations- till ecklesiastikdepartementet.

Eftersom ett samlat kulturpolitiskt ansvar var en ny och oprövad uppgift för departementet ansåg dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet det nödvändigt att till sig knyta en kulturpolitisk rådgivargrupp.

En del andra förändringar av den centrala kulturadministrationen gjordes också. Särskilt bör inrättandet av teater- och orkesterrådet år 1964 nämnas. Detta ersatte det år 1933 skapade teaterrådet. Det skulle vara tillsynsmyndighet för den statsunderstödda teater- och orkesterverksamheten och för den sceniska utbildningen. År 1970 fick rådet ansvaret för hela musikområdet och blev teater- och musikrådet.

Betydelsefulla beslut inom kulturorganisationen var förstärkningen av riksteaterorganisationen genom sammanslagning av två turnéteaterföretag och uppbyggandet av organ med liknande syfte på musik- och utställningsområdena. Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar, de tre R:n, har utan tvivel varit de mest karakteristiska inslagen i den svenska kulturorganisationen. De tre R:n blev 1960-talets svar på behovet av en spridning av kulturverksamheten över hela landet.

Genom tillkomsten år 1967 av Norrbottensteatern prövades en ny organisationsform inom teaterområdet. Det var det första exemplet på en regionalt förankrad teaterverksamhet med uppgifter i ett helt län.

4.5 Krav i den kulturpolitiska debatten under 1960-talet

I det föregående (4.4) har den statliga reformverksamheten på området diskuterats utifrån de inledningsvis uppställda kriterierna på en utformad kulturpolitik – förekomsten av definierade mål, tillgångar på resurser av ekonomisk art, utvecklingen av metoder och tillkomsten av organ på olika kulturområden. I det nu följande avsnittet sammanfattas de kulturpolitiska krav som framfördes i den allmänna debatten under 1960-talet.

4.5.1 *Debatten om metod- och organisationsfrågor under första hälften av 1960-talet*

Redan under 1950-talet hade i den allmänna debatten kritik riktats mot systemet med ett centralt producerat och distribuerat kulturutbud. Denna kritik, uttryckt framför allt i tidskriften Perspektiv, efterlyste åtgärder ägnade att främja "en kultur på rot", dvs stöd till lokalt och regionalt förankrade kulturaktiviteter. Centerpartiets ställningstagande (4.4.3) i början av 1960-talet för decentralisering av samhällets kulturinstitutioner utgick från denna kulturpolitiska målsättning.

En stor del av den allmänna debatten under den första hälften av 1960-talet handlade om hur man skulle förbättra de institutionella resurserna och bredda marknaden för experimentella, högtsyftande konstnärliga produkter. Det var en diskussion om tillgång och fördelning av ekonomiska resurser från staten till kultursektorn: för teatern att utbilda skådespelare, att ekonomiskt garantera teatrarnas existens, att bygga välutrustade teaterinstitutioner; för musiken att skapa en bättre organisation av det seriösa musikutbudet i landet; för bildkonsten att finna vägar att förbättra konstnärernas ekonomiska villkor; för filmen att finna en lösning av den svenska filmproduktionens kris; för litteraturen att garantera utgivandet och spridningen genom bokhandeln av värdefull men svårsåld skönlitteratur (försvar för bruttoprissystemet) osv.

De viktigaste inläggen i bokform i denna allmänna debatt om kulturpolitikens organisation gjordes i Kultur i kommuner (Torsten Eliasson, 1962), Har vi råd med kultur? (Harry Schein, 1962) och Strategi för kultur (Lennart Holm, 1964).

Kultur i kommuner kom till efter initiativ av det socialdemokratiska partiets kontaktkommitté för skol- och kulturfrågor (4.2.2). Flera drag i den kan föras tillbaka till den förut (4.2.2) nämnda socialdemokratiska skriften Människan och nutiden (1952). Praktisk betydelse fick framställningen genom sin konkreta behandling av de kommunala kulturuppgifterna. Till skillnad från regeringens kulturpolitiska handlingsprogram av år 1961, som enbart inriktade sig på att bestämma statens kulturuppgifter, utgick Kultur i kommuner från samhällets kulturuppgifter. Det var enligt den nödvändigt med en genomtänkt ansvarsfördelning mellan stat

och kommun för att dessa uppgifter skulle kunna fullgöras. I boken betonades vidare de sociala och ekonomiska hindren för deltagande i olika kulturaktiviteter. Den rörde sig med ett vidare kulturbegrepp än 1961 års handlingsprogram. Också organisations- och föreningsliv räknades till de kulturella aktiviteterna. Mer än vad som tidigare gjorts fördes kulturpolitiken in i en diskussion om samhällsmiljön i stort.

Tesen i den andra här nämnda boken, Har vi råd med kultur?, var att kulturpolitiken borde utformas pragmatiskt, steg för steg. Författaren till Strategi för kultur vände sig mot ett sådant tillvägagångssätt och menade att en genomförd total planering av hela kultursektorn var att föredra framför en kortsiktig planering område för område.

I dessa två sistnämnda böcker var båda författarna återhållsamma i fråga om att formulera generella mål för insatserna, men båda gjorde dock markeringar av sin uppfattning därvidlag.

I skriften Har vi råd med kultur? hävdades att kulturpolitiken måste ha en allmän kvalitetsinriktning – den måste syfta till större valfrihet (möjlighet att välja mellan olika livsdugliga alternativ) och frihet från "okvalitet" (stimulans till aktivitet och andlig självständighet). Detta mål kunde förverkligas genom att samhället garanterade existensen av en progressiv, dynamisk konst.

Författaren till Strategi för kultur nöjde sig med att slå fast, att konsten var en tillgång som det gällde för samhället att ta till vara. Målet för samhällets insatser borde därvid vara att ställa konstens tillgångar till allas förfogande. För att det skulle kunna ske behövde samhället ge distributions- och konsumtionsstöd. Detta stöd borde inte riktas till områden där efterfrågan var starkast utan till sådana, där efterfrågan var för svag för att ge ekonomisk bärkraft åt verksamheten.

4.5.2 *Principdebatten om kulturen under 1960-talets senare del*

Som nämnts i det föregående (4.4.3) hade vissa resultat av *kultursociologiska undersökningar* från år 1965 uppmärksammats i partimotioner i riksdagen. Undersökningarna utfördes i Malmö under perioden 1962–1964. Enligt undersökningarna hade olika socialgrupper sinsemellan mycket olika mönster för sin kulturkonsumtion. Senare undersökningar av publiksammansättningen vid Moderna museet och teatrarna i Stockholm gav liknande resultat. I de högre socialgrupperna fanns ett mönster som innefattade konsertbesök, teaterbesök, biblioteksbesök, besök på konstutställningar m m, medan det i socialgrupp III fanns psykologiska och sociala "barriärer" mot dessa institutionsbundna kulturformer.

En annan serie kultursociologiska forskningar genomfördes inom ramen för den statliga försöksverksamheten med rikskonserter (4.4.5.2). Resultaten av dessa forskningar lades fram i KBU:s huvudbetänkande år 1967. Undersökningarna visade att musikaliska preferenser samvarierar starkt med utbildning, yrke, socialgruppstillhörighet, ålder, typ av bostadsort m m.

Det kultursociologiska forskningsarbetet fortsatte och bedrevs i ökad omfattning under andra hälften av 1960-talet. Detta forskningsarbete fick kulturpolitisk betydelse genom att det försåg politiker och kulturarbetare med konkreta siffror och argument för förändring av samhällets traditionella kulturinsatser.

De första mera *sammanfattande formuleringarna* av den kritik och de krav, som skulle komma att prägla den kulturpolitiska debatten under 1960-talets senare hälft, gjordes i ett par böcker som kom ut år 1966 (En socialistisk kultursyn av Olle Svenning och Nordal Åkerman; En ny vänster, redigerad av Göran Therborn). Av de punkter i den förstnämnda boken som på sikt visat sig mest betydelsefulla är dels betoningen av det nära sambandet mellan den kulturella situa-

tionen och samhällets ekonomiska organisation, dels introduktionen av Raymond Williams idéer, uttryckta t ex i kravet på bildande av producentkooperativ bland kulturarbetarna. Liksom i En socialistisk kultursyn formulerades också i boken En ny vänster målen främst med hänvisning till konstens sociala och gemenskapsfrämjande funktion.

Ett mål för den samhälleliga kulturpolitiken angavs redan tidigt vara att skapa en effektiv *motvikt till det kommersiella utbudet av populärkultur.* Detta kom också till uttryck i den målmedvetna satsningen på kvalitativt högtstående kulturverksamhet.

I den allmänna debatten skiftade definitionen av begreppet kommersiell kultur avsevärt. Fyra olika definitioner kan urskiljas:

1. I den tidiga debatten om den kommersiella kulturen ansåg man sig kunna skilja mellan en kvalitativt undermålig, industriellt framställd och kommersiellt exploaterad kultur och en icke-kommersiell kultur som utvecklade människan och underlättade hennes verklighetsorientering. Enligt detta synsätt var kommersiell kultur liktydig med skräpkultur.

2. En annan mera operationell definition utgick från att all icke bidragsfinansierad kultur är kommersiell och producerad i vinstsyfte. Vad man därvid påtalade var att den kommersiellt organiserade kulturmarknaden inte kunde garantera ett tillräckligt stort antal likvärdiga alternativ att välja mellan. Man kritiserade därför det kommersiella kulturetablissemanget för bristande kulturansvar.

3. Framför allt från mitten av decenniet hävdade en rad socialistiska debattörer att den grundläggande distinktionen vid en definition av begreppet kommersiell kultur inte enbart var kulturlivets ekonomiska organisation utan vad man kallade det företagsekonomiska synsättet, dvs det faktum att man talar om kulturprodukter som produceras, distribueras och konsumeras. Olika grupper ville övervinna denna statiska kultursituation genom att betona vikten av medinflytande för mottagargrupperna i alla led av det konstnärliga skapandet. De fäste också stor vikt vid kulturens samhällsförändrande betydelse.

4. En rad vänstersocialistiska debattörer utgick i sina resonemang från Herbert Marcuses idéer om den repressiva toleransen. Enligt dessa tankegångar var det omöjligt att åstadkomma någon väsentlig förändring av de kulturella förhållandena genom att bedriva en reformverksamhet inom det existerande samhällets ram. Dessa grupper etablerade sig utanför de existerande kulturinstitutionerna och lanserade begrepp som gerillakultur och proletärkultur.

Vid utformningen av den statliga kulturpolitiken hade de samhälleliga åtagandena motiverats med *jämlikhets- och rättviseresonemang.* Med rättvisa avsågs i detta sammanhang först och främst allas tillgång till kulturupplevelser och kunskap om de olika alternativ som fanns. Alla skulle också genom estetisk fostran få förutsättningar att tillgodogöra sig kulturupplevelserna. I debatten om den kulturella jämlikheten refererades ofta till undersökningarna av kulturkonsumtionen. Man pekade på att kulturinstitutionerna som sådana är socialt prestigeladdade och de kulturella värderingarna socialt betingade. Även om de kulturpolitiska insatserna tillgodosåg rättvisekraven i nyss nämnd mening skulle en betydande kulturell ojämlikhet kvarstå.

I diskussionen hävdades att motiven för kulturpolitiska insatser måste vara desamma som för varje annat slag av politiska reformer. Kulturinstitutionerna måste omorganiseras och man borde arbeta utifrån ett nytt kulturbegrepp som saknade det traditionella, estetiskt inriktade kulturbegreppets prestige och dess hämmande verkan. Kontakt, gemenskap och skapande verksamhet betonades som väsentligt för alla människor.

Resultaten av de kultursociologiska undersökningarna visade att det traditionella kulturutbudet endast nådde en liten, socialt avgränsad grupp.

Mottagarna fungerade dessutom som ett passivt auditorium. Den fortsatta debatten kom till stora delar att röra sig om hur man skulle nå grupper av befolkningen som inte

tidigare nåtts av det etablerade kulturlivet. Man strävade också efter att uppnå nya kontaktytor mot publiken för att få denna att medverka och aktivt delta i de kulturella verksamheterna. Detta ledde till förnyad aktualitet åt kraven på decentralisering av de kulturella aktiviteterna och till en rad olika försök att möjliggöra medinflytande för mottagargrupperna.

Alla dessa synpunkter ledde till att krav restes på en omorientering av den statliga kulturpolitiken. Men det fanns också grupper som menade att reformer inom det existerande samhällets ramar inte förmådde skapa någon jämlikhet. Dessa grupper gick i sitt agerande och i sin argumentation på en mera revolutionär linje.

Det *kulturbegrepp* som låg till grund för de olika uppfattningarna förändrades. Under förra hälften av 1960-talet kom kultur att i hög grad framstå som synonymt med konst.

En kulturpolitik som utgår från ett vidare kulturbegrepp måste enligt det nya synsätt som växte fram syfta till att garantera varje medborgare rätt till fri kommunikation med andra. Som det viktigaste instrumentet för en sådan kulturpolitik framhölls skolan som skulle tillvarata människornas upplevelsemöjligheter och utveckla förmågan att artikulera upplevelser. Genom krav av detta slag inordnades också kulturpolitiken i den allmänpolitiska debatten. Som mål för kulturpolitiken angavs då att alla skulle vara delaktiga i samhällets gemenskap och kunna kommunicera med människor och institutioner. I anslutning till denna argumentering blev det allt vanligare att betrakta konstverken som medel för överbringande av ett socialt-politiskt budskap.

Kontakten mellan de enskilda individerna och beslutsfattarna framhävdes således som en del av samhällets kulturkommunikation och för en rad skribenter framstod själva den politiska aktiviteten som en kulturinsats. Denna aspekt på det politiska arbetet var ett viktigt inslag i debatten om de olika aktioner för "ett kvalitativt samhälle" som påbörjades under slutet av 1960-talet. Den utgjorde också ett viktigt drag i de olika teatergruppernas verksamhet, då de skapade nya teaterformer som led i sin aktivitet. Samma synpunkt återkom i den livliga miljödebatt som satte sin prägel på kulturdebatten under 1960-talets sista år.

Som led i strävan att stärka kulturens lokala förankring och på sikt även dess sociala integrering i människornas liv kan man se *debatten om kulturhusen.* I den debatt om kulturhus som fördes framför allt under 1960-talets senare hälft finns det två delvis motsatta linjer. Den ena anknyter till den kulturpolitiska debatt som utgått från löftena om en intensifierad samhällelig kulturpolitisk aktivitet. Denna debatt gällde huvudsakligen hur man skulle samordna de olika institutionaliserade kulturaktiviteterna. Den andra linjen anknöt till den debatt som uppstått i nära samband med olika aktionsgruppers verksamhet under 1960-talets senare hälft, och denna debatt gällde i hög grad behovet av allaktivitetshus för olika fria kulturaktiviteter.

Under de sista åren av 1960-talet fördes en livlig debatt om *barnens förhållande till kulturen.* Man utgick från att kulturkonsumtionen var socialt betingad. Därvid ägnade man speciell uppmärksamhet åt barnen, eftersom man antog att de kulturella vanorna fixerades redan i barndomen. Enligt en linje i debatten var målet att göra de estetiska upplevelserna tillgängliga för alla barn, enligt en annan var målet att göra barnen medvetna om samhällets politiska mekanismer för att på så sätt ge dem möjlighet att påverka sin egen sociala situation. Samtidigt pågick en allmän debatt om daghem och barnstugor och betydelsen härav för barnens utveckling.

När man ville omorientera kulturbegreppet och förändra den enskildes passiva roll i samhället tjänade *massmedierna* ofta som symboler för sådant som man menade borde bekämpas i samhällsutvecklingen: isolering, passivisering, konsumtionsmentalitet m m. I motsatsställning till dessa företeelser hävdade man andra begrepp som centrala i den kulturpolitiska debatten, gemenskap, kontakt och aktivitet, masskommunikation.

Om man jämför debatten om pressen med debatten om etermedierna, finner man vissa karakteristiska skillnader. I debatten om pressen framgick det att inflytelserika företrädare för pressen inte önskade debatt om tidningarnas grundläggande värderingar eller om relationen mellan karakteristiska drag i tidningarnas profil och deras respektive ägarförhållanden. Samtidigt ansågs det självklart att det samhällsägda radioföretaget skulle utsättas för kontinuerlig debatt och övervakning.

Från mitten av 1960-talet utsattes tidningarnas nyhetsförmedlande funktioner för en kritik som hävdade att tidningarna genom sina konventionellt etablerade regler för urval och värdering av material etc gav en bild av verkligheten som inte var objektiv utan återspeglade en politisk ideologi. Problematiken aktualiserades framför allt i samband med Vietnamkriget och u-landsdiskussionen. En mer allmän variant av denna kritik gällde massmediernas överförande av allmänna politiska, moraliska m fl attityder, som ansågs konstituera ett samhälles livsstil.

En central punkt i kritiken mot Sveriges Radio utgick från det krav på opartiskhet som stipulerades i avtalet med staten. Från presshåll var man benägen att ge det kravet mycket hög prioritet i programpolitiken.

Inom radio och TV verksamma producenter uttryckte i sin tur vid olika tillfällen krav på större frihet till att göra kontroversiella program utan att det enskilda programmet uppfyllde de strängaste tolkningarna av opartiskhetskravet. Dessa debattörer hävdade att etermediernas övervakande och kommenterande funktioner gjorde det nödvändigt att garantera de enskilda programskaparna ett stort mått av frihet. Producenternas frihet kom under den senare delen av decenniet att betonas allt starkare och det gällde också på t ex teaterns och museernas områden.

4.6 Kulturarbetarkrav i fråga om stipendier och ersättningar under 1960-talet

Flera grupper av kulturarbetare främst inom teater- och musikområdena fick bättre arbetsmöjligheter genom de reformer staten gjorde. Åtskilliga kulturarbetare stod dock utanför dessa förbättringar, bl a författare, översättare och olika grupper av bildkonstnärer. För att förbättra situationen för dessa kategorier skulle staten enligt riktlinjerna i prop 1961:56 ge stipendier och särskilda ersättningar.

Under 1960-talet förstärktes på olika sätt möjligheterna för kulturarbetarnas organisationer att påverka utformningen av statens stipendier och ersättningar. Vid beslut i stipendiemyndigheterna fick kulturarbetarnas representanter ett dominerande inflytande. Stipendieorganen fick stor frihet att utan inblandning av statsmakterna fördela de stipendie- och ersättningsmedel som riksdagen beviljar kulturarbetare. Bestämmelserna för författarfonden medger att stöd t o m kunde ges till Sveriges författarförbund och dess föregångare Flyco för författarnas fackliga arbete. På konstområdet blev det allmänt accepterat att KRO skall vara representerat i organ som har med urval av konst att göra, bl a statens konstråd, nämnden för utställningar av svensk konst i utlandet och moderna museets inköpsnämnd.

Författarna hade genom biblioteksersättningen fått en tillfredsställande form av betalning för utlåningen av sina verk. Däremot var författargrupperna efter några år inte till freds med sättet att fastställa denna ersättning och med storleken av den. För övriga fria grupper av kulturarbetare fanns länge ingen motsvarande grund för vederlag från statens sida och de stipendier som erbjöds dem var både blygsamma och osäkra tillskott till deras försörjning. Först år 1971 tillkom i provisoriska former en ersättning till konstnärer för utlån av deras verk i riksutställningsverksamheten.

Stipendiemyndigheterna hade att ta emot och bedöma önskemål från kulturarbetarnas organisationer och föra fram förslag till departementet. Under några år efter 1961 svarade de medel som anslogs tämligen väl mot de förslag som framfördes. Men snart började avståndet mellan anspråk och anslag att märkbart växa. Författarnas och bildkonstnärernas organisationer började ställa krav på betydligt större belopp än tidigare.

Kulturarbetarorganisationernas talan i riksdagen i frågorna om förbättringar av anslagen till stipendier och ersättningar fördes länge främst av Stellan Arvidson (s). Det var också han som – i riksdagsdebatterna år 1966 – först förde fram önskvärdheten av "direkta förhandlingar mellan författarna och statsmakterna om storleken av biblioteksersättningen". Från mitten av 1960-talet började oppositionspartierna uppmärksamma den växande klyftan mellan storleken av de anslag som begärdes av stipendieorganen och de som föreslogs av regeringen.

Kulturarbetarorganisationernas fackliga agerande under den senare hälften av decen-

niet var präglade av författarnas bestämda krav på högre ersättning för biblioteksutlåningen och bildkonstnärernas återkommande krav på ökade stipendiemedel.

År 1967 ingav Flyco en skrivelse till utbildningsdepartementet, i vilken författarorganisationernas ställningstagande till biblioteksersättningen fick en principiell precisering. Man begärde för det första att storleken av ersättningen skulle fastställas genom årliga förhandlingar. För det andra begärde man att grundbeloppet skulle höjas från 6 till 25 öre – en höjning som skulle innebära att författarfonden skulle disponera över ca 12 milj kr om året. Flyco upprepade sin framställning hösten 1968, medan författarfondens styrelse stannade vid att begära en fördubbling av grundbeloppets storlek.

När 1969 års statsverksproposition inte innehöll något förslag om höjning av bibliotekspenningen reagerade författarorganisationerna med den s k biblioteksaktionen. Aktionen innebar att det skönlitterära bokbeståndet i Stockholms, Göteborgs och Malmös stadsbibliotek systematiskt lånades upp, varigenom utlåningen av denna litteratur blockerades för ett dygn. Aktionen fick en omfattande publicitet. I samband med den anordnades en offentlig debatt med bl a utbildningsminister Olof Palme som deltagande. Därvid utlovade Palme överläggningar med kulturarbetarna om deras krav.

Författarnas aktion våren 1969 bidrog sannolikt väsentligt till att överläggningar togs upp. Eftersom departementet önskade se stöd- och ersättningsfrågorna till alla kulturarbetargrupper i ett sammanhang kom diskussionerna att hållas inte bara med Flyco utan med hela Klys. Man enades vid dessa första överläggningar år 1969 om att satsa på de sämst ställda grupperna och pekade därvid ut bildkonstnärer och författare.

Den vid överläggningarna överenskomna principen om att tillgodose de sämst ställda ledde till att i 1970 års statsverksproposition inte endast författarnas utan även bildkonstnärernas krav i betydande utsträckning tillgodosågs. Biblioteksersättningens grundbelopp fördubblades. Intressant är att stipendiemyndigheten på bildkonstens område fick sina krav helt tillgodosedda, krav som innebar i det närmaste en tredubbling av stipendiemedlen. I fråga om samlade ökningar inom en sektor är det höjda stödet till kulturarbetarna år 1970 unikt, särskilt som det inte var fråga om något annat än en provisorisk förstärkning. I stor utsträckning får det anses vara ett resultat av ett effektivt fackligt arbete som övertygat politiker inom alla partier om behovet av kraftfulla insatser.

Kravet på förhandlingar hade utbildningsministern inte kunnat godta utan som nämnts i stället år 1969 inbjudit till överläggningar. Liknande överläggningar har sedan ägt rum även följande år efter det att anslagsframställningarna lämnats. Enligt riksdagens beslut våren 1971 bör dessa kontakter mellan departementet och organisationerna "utvecklas till mera frekventa och systematiserade förhandlingsliknande överläggningar" (KrU 1971:5).

Från de borgerliga partiernas sida fanns, liksom redan tidigt bland enskilda socialdemokratiska och kommunistiska riksdagsmän, vid slutet av decenniet en uttalad förståelse för författarkravet på förhandlingsrätt. Regeringens alternativ till detta speciella krav var att en "kulturell allemansrätt" borde genomföras och att samhället i gengäld skulle garantera konstutövarnas inkomsttrygghet.

Organisationerna har inte ansett att den år 1970 uppnådda nivån för kulturarbetarstödet är tillräcklig. Ett fortsatt arbete från författarorganisationerna bidrog sannolikt till det ovanliga som inträffade åren 1971 och 1972. Riksdagen beslöt att gå emot regeringens förslag om oförändrad biblioteksersättning och höjde båda gångerna grundbeloppet med 3 öre. Det uppgår därmed nu till 18 öre och har under tio år ökat från 3 öre.

4.7 Aktuella kulturpolitiska program

4.7.1 *De politiska partiernas aktuella kulturpolitiska program*

4.7.1.1 Inledning

De politiska partierna har vid olika tillfällen utarbetat sammanställningar av programkaraktär för att formulera sin inställning till kulturpolitikens huvudfrågor. Denna har skiftat bl a allt efter det att reformer genomförts som förändrat förutsättningarna för partiernas egna förslag. Deras uppfattning har också i många fall tagit intryck av den allmänna debatten, vilket också föranlett justeringar av formulerade krav. I en del kulturpolitiska frågor åter har partierna liksom i andra, större politiska frågor följt en egen linje. För en bredare översikt över partiernas kulturpolitiska engagemang hänvisas till den förut nämnda studien Idéer i kulturpolitiken, som kulturrådet givit ut.

Den följande sammanställningen behandlar inte dessa förhållanden och dessa förändringar i stort utan begränsar sig till en översikt över de politiska partiernas aktuella kulturpolitiska mål.

Till grund för översikten ligger för *vänsterpartiet kommunisterna* huvudsakligen avsnittet om kulturpolitik i partiets arbetsprogram för 1969–72. För *socialdemokratiska partiet* återges synpunkter i Aktiv kultur, ett kulturpolitiskt handlingsprogram antaget av 1969 års partikongress. I fråga om *centerpartiet* återgår denna översikt på avsnitten om massmedier och kultur i partiprogrammet, antaget år 1970. För *folkpartiet* bygger översikten på boken En liberal kultursyn (1970), skriven av en arbetsgrupp inom partiet, samt på en motion till 1971 års riksdag (mot 1971:812). Vad slutligen gäller *moderata samlingspartiet* grundar sig sammanställningen på avsnitten om kulturpolitiken och press, radio och TV i partiprogrammet, antaget år 1969, samt på en partimotion till 1971 års riksdag (mot 1971:249).

Översikten följer i huvudsak de inledningsvis (4.1) uppställda kriterierna för en utformad kulturpolitik, nämligen mål, metoder (medel), resurser och organ samt avser det kulturpolitiska området såsom det avgränsas i 4.11.2. Tonvikten är lagd på ståndpunkter som är av intresse för överväganden och förslag i detta betänkande, varför partiernas inställning i kulturarbetarfrågorna redovisas mer kortfattat.

4.7.1.2 Vänsterpartiet kommunisterna

Vpk konstaterar att "de kapitalistiska monopolen behärskar viktiga delar av kulturlivet". Någon uttalad *målsättning* för de kulturpolitiska insatserna finns inte i arbetsprogrammet. Av den skarpa kritiken av kommersialismen kan dock slutsatsen dras att partiet som det övergripande målet ser att bryta kommersialismens makt på kulturområdet och motverka dess negativa följder. Man vänder sig mot passivisering och likriktning genom det kommersiella kulturutbudet, mot exploatering av kulturarbetarna, mot den växande klyftan mellan utövande konstnärer och majoriteten av medborgarna och därigenom också mot de stora kulturella klasskillnaderna.

Som ett *medel* mot kommersialismen framhåller vpk ett kraftfullt stöd från arbetaropinionen för de socialt medvetna kulturaktiviteterna. Man betonar vikten av att stimulera människors egna initiativ och självverksamhet och kräver att allaktivitetshus skapas i varje stadsdel.

Övriga åtgärder vpk framhåller som viktiga avser liksom i tidigare program huvudsakligen kulturarbetarnas förhållanden. Det gäller dels ökade arbetsmöjligheter (stöd till produktionscentra och förmedlingsorgan samt offentliga tjänster för konstnärer i samhällsorgan), dels åtgärder för att direkt förbättra kulturarbetarnas ekonomiska situation (förhandlingsrätt för alla kulturarbetare samt höjning av biblioteksersättningen till författare).

Beträffande massmedier motsätter sig vpk reklam i radio och TV. Man menar vidare att radio och TV på grund av sin unika sociala betydelse måste bli helt samhällsägd med en effektiv representation för kulturarbetarnas organisationer, folkorganisationerna och lekmän i allmänhet.

4.7.1.3 Socialdemokratiska partiet

I det inledande avsnittet i Aktiv kultur om *motiv och målsättning* för kulturpolitiken slås fast att "en aktiv kulturpolitik, som bygger på den demokratiska socialismens värderingar, skall påverka och förändra samhället så att ett nytt kulturmönster växer fram präglat av demokrati och jämlikhet". Det konstateras vidare, att en sådan politik måste utgå från att alla människor har samma rätt till delaktighet i kulturvärdena och medinflytande över kulturlivet.

För att uppnå dessa mål krävs det, menar man, ett ökat demokratiskt inflytande över kulturlivets utformning bl a för att motverka kommersialismen. Vidare måste en rad insatser göras med tanke på olika kulturellt eftersatta grupper – handikappade, äldre, invandrare etc – för att utplåna de geografiskt liksom de socialt och psykologiskt betingade orättvisorna. Kulturaktiviteterna måste ställas inom ekonomiskt räckhåll för alla.

Skolan och folkbildningen har ett ansvar för och måste medverka till att fler människor får bättre förutsättningar att uppleva konst och kultur. Vissa former av kulturellt skapande kommer emellertid alltid att uppfattas som exklusiva och därför på kort sikt upplevas som betydelsefulla och nydanande endast av ett begränsat antal människor. Den progressiva kulturens existens måste därför garanteras genom samhälleliga insatser riktade direkt till kulturarbetarna. Konstnärers verksamhet får inte bestämmas av ett lönsamhetstänkande.

Nära förbundet med kravet på möjligheter till kulturell förnyelse är kravet på konstnärlig frihet. I programmet ser man frihet från censur som ett oeftergivligt krav i ett öppet demokratiskt samhälle.

Det konstateras slutligen att några skarpa gränser mellan kulturpolitik och t ex miljöpolitiken inte kan dras. Åtgärder inom respektive område betingar varandra. Kulturpolitiken kan inte isoleras från miljöpolitiken, familjepolitiken, arbetsmarknads- och socialpolitiken eller från den allmänna samhällsplaneringen utan måste integreras med alla dessa områden.

Som *medel* för att förverkliga dessa mål förordas i Aktiv kultur bl a en utbyggnad av Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars verksamhet samt statligt stöd till produktion och distribution av kvalitetsfilm. Vidare talar man för en förankring av kulturpolitiken i folkrörelserna och förordar ett ökat stöd till de fria bildningsorganisationerna, däribland särskilda bidrag till försöksverksamhet för att nå nya grupper. Programmet förordar bl a att regionala teater- och musikinstitutioner inrättas, att statliga stimulansbidrag utgår till dessa, att särskilda kommunala bidrag ges till uppsökande verksamhet och att kulturell aktivitet i bostadsområdena stimuleras genom särskilda lokaler. Allmänt sägs att de resurser som ställs till kultursektorns förfogande bör användas med sikte på regional och social utjämning.

För att förbättra kulturarbetarnas ekonomiska trygghet kräver man bl a att det statliga stödet till dessa grupper omvandlas till

betalning för en successivt genomförd konstnärlig allemansrätt.

Partiet anser att samhället skall svara för ett demokratiskt inflytande inom alla massmedier för att förhindra att maktkoncentration och marknadsekonomin försätter den grundlagsfästa tryckfriheten ur spel. Kommersiell radio och TV avvisas. Presstödet bör utformas så att tryckfriheten blir reell.

Man förespråkar vidare en rationell arbets- och ansvarsfördelning över hela kulturområdet mellan centrala, regionala och lokala *organ*. Försöksverksamhet med regionala kulturnämnder bör genomföras och kulturnämnder inrättas inom kommunerna för samordning av och stöd till kulturaktiviteter.

4.7.1.4 Centerpartiet

Kulturpolitiken anges i partiprogrammet som ett av samhällets instrument för att främja gemenskap och tolerans och för att öka den enskildes möjligheter till personlig utveckling. En grund för kulturpolitiken är kristendomens uppfattning om människovärdet.

För centerpartiet framstår liksom tidigare en decentralisering av kulturlivet som ett avgörande *medel* för att förverkliga de kulturpolitiska intentionerna. Alla bör oavsett ekonomi och bostadsort ha möjlighet att delta i olika kulturaktiviteter. Kulturpolitiken skall stimulera regionala och lokala kulturaktiviteter. Etermediernas möjligheter till ett lokalt och regionalt kulturutbud bör tillvaratas. Regionala sändningar bör utgöra en betydande del av programverksamheten. Vidare betonar partiet bildningsorganisationernas roll för människors möjligheter till utbildning och personlighetsutveckling, vilket motiverar ett ökat samhälleligt stöd. Stöd bör även utgå till fristående grupper. De negativa effekterna av ett kommersiellt kulturliv måste motverkas. Det påpekas också att kulturpolitiken inte kan ses isolerad utan att kulturpolitiska synpunkter måste få påverka samhälls- och miljöplanering.

För att möjliggöra en bred och så långt som möjligt ekonomiskt oberoende opinionsbildning krävs ett statligt presstöd. Kommersiell finansiering av radio och TV är ur flera synpunkter inte önskvärd. För att undvika höjda avgifter krävs finansiering över statsbudgeten.

Partiet menar att fördelningen av kulturutbudet skall ske genom ett växelspel mellan centrala, regionala och lokala *organ*. På lokal nivå bör det finnas centrala kulturnämnder i alla kommuner som bl a fungerar som huvudmän för kommunernas kulturinstitutioner och handlägger stödet till det lokala organisationslivet.

4.7.1.5 Folkpartiet

I skriften En liberal kultursyn och i den nämnda motionen angående kulturpolitiken (1971:812 Källstad m fl) framhålls som en övergripande *målsättning* för kulturpolitiken att åstadkomma ett decentraliserat kulturliv. Liksom för centerpartiet är detta ett grundläggande krav. Man menar vidare att det är ett fundamentalt rättvisekrav, att alla människor oberoende av bostadsort och ekonomiska förhållanden ges tillfälle till kulturell aktivitet i enlighet med egen önskan. Ytterst har staten ett ansvar för att ett mångfacetterat kulturliv existerar. Behovet av samhällets engagemang måste utgå från en bedömning av i vilken utsträckning de kulturpolitiska målsättningarna är uppnådda. Om så inte är fallet måste samhället ingripa.

Kulturens och kulturarbetarnas roll som granskare och kritiker av samhället betonas och som en naturlig följd betydelsen av att yttrandefrihet existerar. Man påpekar också vikten av att kulturarbetarna skall kunna pröva nya uttrycksmedel under ekonomiskt trygga förhållanden.

De *metoder* som förordas för att förverkliga målen måste, anser man, bygga på ett samspel mellan stat, kommun och den fria bildningsverksamheten. Åtgärderna bör i stor utsträckning inriktas på ett stöd till de fria bildningsorganisationerna. Därvid betonas också vikten av att amatörverksamhet och

skapande aktivitet stimuleras.

En för folkpartiet speciell tanke är att utbyggnaden av det statliga stödet till kultursektorn bör ske genom skapandet av en statlig kulturfond. Från denna fond skall bidrag kunna utgå till enskilda och grupper samt till projekt initierade av kommuner och landsting. Stödet bör medge en rörlighet i de statliga insatserna i olika delar av landet.

Det ökade ekonomiska välståndet leder inte automatiskt till en ökad kulturell konsumtion. Samhället måste därför ytterst ta ansvaret för att kulturarbetarna kan arbeta under rimlig ekonomisk trygghet. Insatserna bör i största möjliga utsträckning ta sikte på att skapa arbetstillfällen och att ge ersättningar för fullgjorda arbetsprestationer. Författarna bör ges förhandlingsrätt om biblioteksersättningens storlek.

I skriften En liberal kultursyn konstateras att Sveriges Radio numera är landets mest mångfacetterade kulturinstitution. För att ytterligare sprida produktionscentra och för att få en mer varierad programverksamhet är det angeläget att Sveriges Radio satsar på en utbyggd distriktsorganisation. Man ser det emellertid som orealistiskt att all decentraliserad radio- och TV-verksamhet i framtiden skall vara knuten till Sveriges Radio.

För att decentraliseringen inom kulturlivet skall kunna ske krävs att speciella kulturpolitiska *organ* inrättas på lokal och regional nivå. I motionen föreslås att en central kulturnämnd inrättas i varje kommun och vid samtliga landsting. Vid sidan av dessa politiska organ föreslås att samarbetsorgan skapas på bägge nivåerna. Samarbetsorganen bör vara av rådgivande karaktär. Bland uppgifterna för landstingens kulturnämnder nämns att ta emot och distribuera kulturutbud från riksorgan samt att vara huvudman för regionala kulturinstitutioner.

4.7.1.6 Moderata samlingspartiet

Partiet konstaterar i partiprogrammet att "ett av de väsentligaste *målen* för kulturpolitiken är att geografiskt och socialt bredda kulturlivet och stimulera den enskildes efterfrågan på kulturell verksamhet". Kulturpolitiken kan härigenom bidra till att skapa självständiga och aktiva medborgare.

En av kulturlivets uppgifter jämsides med nyskapande och experiment är att tillvarata äldre tiders kultur och att skapa förståelse för kristendomens värderingar och människosyn.

Kulturarbetarnas sociala situation måste förbättras. I partimotionen krävs att utgångspunkten för statens insatser revideras. Stödprincipen måste träda i bakgrunden och i stället bör reformarbetet inriktas på att tillförsäkra kulturskaparna rätt till ersättning för prestation. Konstnärer och författare bör ges rätt att förhandla om villkoren för utnyttjande av sina verk.

De *metoder* man enligt partiprogrammet menar bör användas är bl a stöd till amatör- och kursverksamhet i form av bidrag till frivilliga organisationer, tillskapande av kommunala kulturcentra och lokaler för kulturell skapande verksamhet. Olika former av skapande självverksamhet bör uppmuntras. Vidare bör statligt stöd även fortsättningsvis utgå till den sceniska konsten liksom till yrkesorkestrar. Filmbranschen bör vid behov få ett direkt statligt stöd.

Radio- och TV-monopol kan inte accepteras. Det bör tillskapas flera fristående radio- och TV-kanaler, varav en TV-kanal bör vara reklamfinansierad.

Som ett betydelsefullt led i decentraliseringssträvandena bör kommunala kulturnämnder inrättas.

4.7.1.7 Sammanfattning

Som framgår av översikten föreligger det på en rad punkter en åsiktsöverensstämmelse mellan partierna i de kulturpolitiska huvudfrågorna.

Alla partier ser som ett *mål* för kulturpolitiken att bryta existerande geografiska, ekonomiska och sociala barriärer på det kulturella området. Behovet av decentralisering betonas, starkast av centerpartiet och folkpartiet. Samtliga partier menar att samhället och främst staten har ett ansvar för att de

kulturpolitiska målen förverkligas. Vidare understryks vikten av att den konstnärliga friheten garanteras samt att kulturell förnyelse möjliggörs.

Bland de *medel* eller *metoder* som det råder en allmän samstämmighet om kan nämnas ökat stöd till folkbildningsorganisationerna, stimulans till fri skapande verksamhet, statligt stöd till regionala kulturinstitutioner samt en ökad regional och lokal förankring av kulturlivet.

Flertalet partier förordar att det inrättas särskilda kulturpolitiska *organ* på regional och lokal nivå i form av kulturnämnder i landsting och kommuner. Folkpartiet anser också att samarbetsorgan med representanter för olika intressentgrupper bör tillskapas.

Samtliga partier förordar kraftfulla åtgärder för att förbättra kulturarbetarnas situation bl a i form av fler fasta arbetstillfällen. Det existerar emellertid en markant skillnad mellan socialdemokratiska partiet och övriga partier vad gäller formerna för insatserna. Socialdemokraterna för fram tanken på en kulturell allemansrätt samt att kulturarbetarna skall erhålla en ersättning härför. Övriga partier förespråkar i varierande utsträckning förhandlingsrätt för kulturarbetarna och menar att ersättning skall utgå för fullgjorda prestationer.

Den stora skillnaden mellan partierna gäller främst radio- och TV. Socialdemokratiska partiet, centerpartiet och vänsterpartiet kommunisterna tar bestämt avstånd från en kommersiell finansiering av radio och TV. Moderata samlingspartiet däremot förespråkar att fristående kommersiellt finansierade företag tillskapas. Med delvis andra argument förordas även i skriften En liberal kultursyn en ökad konkurrens i etern.

Andra skillnader som kan nämnas är moderata samlingspartiets och centerpartiets betoning av kristendomens värderingar och människosyn samt förstnämnda partis betoning av äldre tiders kulturarv. Vänsterpartiet kommunisternas synnerligen negativa inställning till det kommersiella kulturlivet utgör en annan markant skillnad. Flertalet partier tar dock i varierande grad avstånd från att marknadskrafterna skall styra kulturutbudet.

4.7.2 *Aktuella kulturpolitiska program utformade inom de fackliga huvudorganisationerna*

Vid sidan av de politiska partierna har olika organisationer utarbetat kulturpolitiska programskrifter. I vissa fall har programformuleringarna utgjort en integrerad del av interna organisationsutredningar, i andra fall har det varit fråga om renodlade programskrifter.

Ett sådant programarbete har t ex skett inom två fackliga huvudorganisationer – TCO och LO. TCO:s styrelse tillsatte år 1968 en kommitté för att utreda kulturspridningens problem och föreslå förbättringar. Kommittén sammansattes av representanter för TCO och dess förbund, för TBV och för Klys och Flyco. Kommitténs rapport, Kulturaktivt samhälle (1970), godkändes av TCO:s kongress år 1970. År 1969 tillsatte landssekretariatet en arbetsgrupp för kulturfrågor. Gruppens rapport, Fackföreningsrörelsen och kulturen (1971), avses behandlas av landssekretariatet under år 1972.

Liksom översikten över de politiska partiernas kulturpolitiska program tar den följande redovisningen upp synpunkter i fråga om mål för kulturpolitiken samt metoder och organisation inom kulturområdet.

4.7.2.1 Kulturaktivt samhälle

I TCO-rapporten konstateras att det ökade kulturutbudet inte i större utsträckning engagerat nya grupper till kulturella aktiviteter. Det främsta skälet anses vara att man i de kulturpolitiska åtgärderna försummat att utgå från den enskilda människans situation och sociala miljö. Det är inte heller rimligt att utgå från ett generellt kulturbehov hos alla individer. I stället bör man enligt rapporten tala om kulturella vanor – handlingsmönster som individen förvärvar i egenskap av familje- och samhällsmedlem. *Målet* för kulturpolitiken bör enligt utredningen

"inte bara (vara) ett kulturutbud till alla oberoende av ekonomiska, sociala och geografiska förhållanden utan också ett kulturliv som formas genom enskildas och gruppers egen aktivitet och medbestämmande". Den grundläggande metoden för att bygga upp kulturvanor är individens egen aktivitet. En del av målet är därför att "varje individ (görs) aktiv och skapande inom någon estetisk gren".

De primära *medel* som krävs är kontakt med individerna. Organisationerna – främst då studieförbunden – måste därför få en central plats i den fortsatta kulturpolitiken. Dessa ger de nödvändiga kontakterna med individerna och möjliggör en uppsökande verksamhet. Andra grundläggande inslag i kulturpolitiken är förskolans och ungdomsskolans stimulans till eget skapande. Kulturaktiviteter bör även ges utrymme inom vuxenutbildningen.

Utredningen betonar massmediernas roll i kulturpolitiken och understryker nödvändigheten av en fri och differentierad press samt behovet av kvalitetsstöd till tidskrifter. Man tar bestämt avstånd ifrån reklamfinansierad radio och television. Den löpande verksamheten föreslås förbli licensfinansierad medan investeringar och distributionskostnader skattefinansieras.

Kulturarbetarnas ekonomiska trygghet bör i första hand grundas på ersättning för nyttjande av deras produkter och för de kulturupplevelser som tillhandahålls allmänheten. Ett system bör skapas i vilket samhället träder in som den främste garanten och förhandlingsparten gentemot kulturarbetarna. Kulturarbetarorganisationerna bör ges juridisk rätt att förhandla om ersättningar.

Beträffande *organisationen inom kulturområdet* (se vidare 8.1.3) föreslås i rapporten att det i alla kommuner och landsting inrättas kulturnämnder. Vidare bör det på alla nivåer skapas samarbetsorgan mellan samhälle och organisationer. Utredningen föreslår för dessa organ namnet kulturcentrum. Organen skall på primärkommunal nivå bildas av studieförbunden, fackliga, politiska och ideella föreningar, kulturarbetarna, kulturinstitutionerna och kulturnämnden. På regional nivå föreslås länsbildningsförbunden få funktionen som kulturcentrum. Centralt bör ett liknande samrådsorgan inrättas med företrädare bl a för Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar, kommunförbunden och utbildningsdepartementet.

4.7.2.2 Fackföreningsrörelsen och kulturen

I arbetsgruppens rapport formuleras inga konkreta *mål* för kulturpolitiken. Som en central uppgift för arbetarrörelsen anges dock att skapa förutsättningar för en reell valfrihet och därmed reell jämlikhet i människors val av kulturella aktiviteter. Kulturutbudet måste göras tillgängligt för alla oberoende av bostadsort och social ställning. Den sociala miljön formar i stor utsträckning individernas kulturvanor och kulturefterfrågan. Existerande sociala och psykologiska spärrar mot kulturell aktivitet hos vissa grupper måste brytas och effekterna av olikheterna i den sociala miljön kompenseras. Åtgärderna bör därför inriktas på de mest eftersatta grupperna. Det kommersiella inflytandet över kulturlivet måste begränsas. Samhället skall garantera att den nyskapande och konstnärligt ambitiösa kulturen är lika lätt åtkomlig som den ytliga och lättsålda.

Arbetsgruppen understryker att en kulturpolitisk reformverksamhet som till stor del riktar sig till hittills eftersatta grupper måste ha en förankring och ett stöd i de fackliga organisationerna. Bland de *metoder* som arbetsgruppen föreslår för att stimulera en ökad kulturell aktivitet bland de grupper som fackföreningsrörelsen representerar kan bl a nämnas följande. Kulturarbetare bör beredas möjligheter till korttidsanställningar inom de fackliga organisationerna lokalt, regionalt och centralt. Kostnaderna bör i huvudsak täckas av samhällsmedel. Allmänt bör samhället ta ansvaret för att kulturarbetarna har en rimlig försörjningssituation. De kulturpolitiska insatserna bör i större grad inriktas på mottagarsidan. Organisationer och institutioner som har goda kontakter med

underförsörjda grupper bör ges ökade resurser till uppsökande verksamhet. Publikarbetet på lokal nivå bör intensifieras och verksamheten erhålla statligt stöd. Amatörverksamhet av olika slag bör stödjas och stimuleras. Inom förskolan och ungdomsskolan bör barn och ungdom i ökad omfattning ges möjligheter till skapande verksamhet. Resurserna för skapande verksamhet bland vuxna bör företrädesvis kanaliseras till folkbildningsorganisationerna. Bidragsbestämmelserna för folkbildningsverksamhet bör revideras så att de bättre ansluter till amatörverksamhetens behov.

Arbetsgruppen ser radio och television som de utan jämförelse mest effektiva instrumenten för förmedling av kultur, information och utbildning. Trots detta kan dessa medier i vissa sammanhang medföra passivitet och konservatism i attityden till kulturell verksamhet. Radio- och TV-verksamheten bör även i framtiden bedrivas utan kommersiell finansiering.

När det gäller *organisationen inom kulturområdet* (se vidare 8.1.4) anser arbetsgruppen att varje landsting bör ha en politiskt sammansatt kulturnämnd. Vid sidan av dessa politiska organ bör det skapas organ för regional samordning och samplanering av kulturverksamheten. Denna uppgift bör kunna läggas på länsbildningsförbunden efter en vidgning av representationen i dessa. Även i kommunerna bör politiskt sammansatta kulturnämnder inrättas. Liksom på länsplanet bör samordningsorgan skapas med en bred representation för olika intressenter. De lokala samordningsorganen bör fungera som publikorganisationer.

4.8 Bakgrundsfakta för kulturpolitisk planering

För uppläggningen av samhällets kulturpolitiska insatser är det nödvändigt att ha en bild av hur människor disponerar sin fritid på olika aktiviteter, av olika gruppers kulturella situation och av de allmänna kultursociologiska rönen. Det är vidare önskvärt att söka skaffa sig en bild av hur det svenska samhället kommer att se ut i ett långsiktigt perspektiv i fråga om kulturpolitiskt intressanta avseenden. Här kan endast kort summeras vissa grundläggande data. Behovet av bakgrundsfakta för kulturpolitiska beslut diskuteras senare i detta betänkande. Frågan kommer att belysas ytterligare i det material om forskningen och kulturen som rådet avser att lägga fram senare.

4.8.1 *Användningen av fritiden*

Låginkomstutredningen har i sin kartläggning av svenska folkets levnadsförhållanden bl a gjort en studie av den *vuxna befolkningens fritidsförhållanden* (Fritid och rekreation, utkast till kap 11 i betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden, 1971). Redovisningen, som avser förhållandena för hela befolkningen mellan 15–75 år, grundas på en surveyundersökning med ca 6 000 intervjupersoner.

Genom successiva arbetstidsförkortningar och genomförande av femdagarsvecka, har den totalt disponibla fritiden ökat under de senaste decennierna. Hur den faktiska vardagsfritiden förändrats är svårare att bedöma bl a med hänsyn till tendensen till ökade avstånd mellan bostad och arbetsplats. Den totala fritiden kan förväntas fortsätta att öka i framtiden. I låginkomstutredningens redovisning konstateras att ca hälften av löntagarna (1 450 000 individer) f n har en faktisk fritid under vardagarna på 4–6 timmar. 65 % eller 1 854 000 individer har en faktisk fritid som understiger 6 timmar per dygn. Med faktisk fritid avses då dygnets 24 timmar minskade med bruttoarbetstiden (ordinarie arbetstid, övertid, förberedelsetid, extraarbete, raster och resor), en tid för sömn på 8 timmar samt 1 morgontimme för hygien etc. För att få den tid som kan disponeras på vad som vanligtvis avses med fritidsaktiviteter måste dessutom borträknas tid för "underhållsaktiviteter" av typen måltider, städning, inköp, tvättning etc. Den tid som merparten av den svenska befolkningen under vardagarna disponerar för bl a kulturella aktiviteter är således i realiteten betydligt mindre än 4–6 timmar. Från denna begränsade tid måste vidare borträknas restiden om inte aktiviteten är lokaliserad i direkt anslutning till bostaden.

Befolkningens användning av fritiden har i grova drag registrerats genom att de intervjuade tillfrågats om de brukar utöva ett antal (19) fritidsaktiviteter. Svarsalternativen var "Nej", "Ja, någon gång" eller "Ja, ofta" – men ofta avses då 10 ggr eller mer per år.

En rangordning av aktiviteterna efter hur stor del av den vuxna befolkningen som

"någon gång" eller "ofta" utövar dem ger följande. Det vanligaste sättet att använda fritiden är att besöka eller ha på besök släktingar, vänner och bekanta (90 %). Därnäst kommer bok- och veckotidningsläsning samt bilutflykter (ca 70 %), hobbyarbete (60 %) och trädgårdsskötsel (50 %). Ungefär 4 av 10 uppger att de någon gång eller ofta under året går på bio, teater, konsert eller i affärer. Nästan lika vanligt är restaurangbesök. 1 på 3 vuxna fiskar minst någon gång om året som fritidssysselsättning. Den relativa andelen som går på dans är ungefär lika stor. Den idrottsliga aktiviteten är relativt liten. Endast en fjärdedel svarar att de någon gång eller ofta idrottar per år. Studiecirkelaktiviteten är ännu lägre. Endast en femtedel uppger att de minst någon gång per år deltar i sådan verksamhet. För det egna musicerandet är motsvarande andel 14 %. Den minst vanliga av de studerade fritidsaktiviteterna är jakt.

Man har i studien relaterat aktiviteterna till olika faktorer hos intervjupersonerna som kön, ålder, socialgrupp och ortstyp.

Bokläsning avtar med åldern. Pensionärer läser emellertid veckotidningar i högre grad än övriga. Stora skillnader föreligger även mellan socialgrupperna beträffande bok- och veckotidningsläsning. Bokläsning är mest koncentrerad till socialgrupp I och veckotidningsläsning till socialgrupp III. I socialgrupp I läser två tredjedelar böcker ofta som fritidsaktivitet mot en fjärdedel i socialgrupp III.

Som ett sammanfattande index på kulturell aktivitet tillämpas teater-, konsert-, museibesök etc, bokläsning samt deltagande i studiecirklar och kurser. Av redovisningen framgår att ca hälften (omkr 2,8 milj individer) av den vuxna befolkningen inte alls eller endast någon enstaka gång per år sysslar med denna typ av fritidsaktivitet. En lika stor andel av befolkningen ägnar sig måttligt åt sådana aktiviteter. Endast ca 240 000 individer eller 4 % av befolkningen ägnar sig i stor omfattning åt dessa typer av fritidsaktiviteter.

Andelarna personer som brukar gå på teater etc, läsa böcker och delta i studiecirklar sjunker systematiskt med åldern. Över 65 års ålder utövar två tredjedelar ingen eller mycket liten aktivitet av detta slag. Aktiviteterna är även starkt socialgruppsbundna. Majoriteten av socialgrupp III, drygt 60 %, ägnar sig inte alls eller mycket litet åt dessa fritidsaktiviteter. Motsvarande siffra för socialgrupp I är 10 %. Vad gäller skillnaderna mellan stad och land kan konstateras att andelen individer med ingen eller liten kulturaktivitet är större på landet än i städerna.

Utredningen redovisar även sambanden mellan ekonomiska, sociala samt medicinska faktorer och fritidsaktiviteter. Det framgår att individer med ett tungt, svettigt och smutsigt arbete har markant lägre fritidsaktivitet på de flesta områden. Bland dem som har bra arbetsförhållanden är andelen som går på teater, museer etc fem gånger så stor som bland dem med dåliga arbetsförhållanden. Andelen som deltar i studiecirkelverksamhet är nära tre gånger så hög. Musicerande, bokläsning och hobbyarbete är dubbelt så vanligt bland dem med bra arbetsförhållanden som bland dem med dåliga.

Vad gäller individer med synbesvär, hörselbesvär och rörelsehinder kan sägas att de generellt har en lägre fritidsaktivitet. Olika former av fysiska handikapp medför således stora risker för en social isolering.

I låginkomstutredningens undersökning har inte omfattningen av radiolyssnandet och TV-tittandet tagits med. *Sveriges Radios publikundersökningar* ger emellertid vid handen att ca 65 % av befolkningen lyssnar till minst ett radioprogram om dagen och att 7 av 10 varje dag tittar på TV. Det genomsnittliga TV-tittandet för svensken är 1,5 timmar per dag. Mest tittar barnen och de äldre, minst tonåringar och personer med hög skolutbildning. Överförs uppgifterna om radiolyssnande och TV-tittande till det av låginkomstutredningen tillämpade klassificeringssystemet framstår dessa aktiviteter som de helt dominerande formerna att använda fritiden.

Vid sidan av låginkomstutredningens redovisning kan som exempel på en mer

principiell diskussion kring fritidsstrukturen och individernas fritidsaktiviteter nämnas en *uppsats* (Sven Thiberg, Fritidsstruktur) *i servicekommitténs strukturstudie* Boendeservice 6 (SOU 1971:28). I uppsatsen diskuteras fritiden i relation till individens förhållande bl a i fråga om boendemiljö och arbetsförhållanden. Även fritidsstrukturen i ett framtidsperspektiv behandlas.

De *särskilda kultursociologiska undersökningar* som gjorts under 1960-talet har visat att kulturell aktivitet på samma sätt som den sociala aktiviteten över huvud taget har ett starkt samband med utbildning, socialgrupp och inkomstnivå. De har också fäst uppmärksamheten vid hur varierande de sociala vanorna är på detta område.

En möjlig slutsats av undersökningarna är att utbildningen är en primär orsak till kulturell aktivitet. Redan utbildningsmiljön som sådan är mera rik på möjligheter till kulturkontakter än t ex hemmiljön och arbetsmiljön. Sambandet mellan utbildning och besöksfrekvens på kulturinstitutioner och deltagande i andra kulturaktiviteter är större än sambandet mellan dessa aktiviteter och socialgruppstillhörighet samt inkomstnivå.

Att yngre personer är mera aktiva än äldre när det gäller olika slag av kulturaktiviteter bör ses mot bakgrund av att de yngres livssituation skiljer sig från de äldres framför allt med avseende på att möjligheterna till utbildning ökat, vilket leder till att åldersskillnaderna delvis sammanfaller med skillnader i utbildning.

Både de särskilda sociologiska undersökningarna och låginkomstutredningens redovisning ger således vid handen att den kulturella aktiviteten varierar kraftigt mellan olika grupper. I vissa fall har man anledning att se ett orsakssamband mellan olika sociala, ekonomiska samt geografiska faktorer och kulturella aktiviteter, i andra fall är orsakssambanden mindre klara. Vissa grupper har inte endast en lägre faktisk aktivitet på kultur- och fritidsområdet utan också i flera avseenden av skilda anledningar sämre förutsättningar och sämre möjligheter till varierande fritidsaktiviteter. Som exempel på sådana grupper kan nämnas människor i de högre åldrarna, föräldrar med små barn, människor boende i glesbygd, invandrare och lågutbildade.

Förhållandet att vissa grupper befinner sig i en sämre situation kulturellt sett än andra är i sig ett motiv för speciella insatser. Behovet accentueras ytterligare av att dessa grupper sannolikt kommer att öka.

4.8.2 *Befolkningsstrukturen och vissa socio-ekonomiska förhållanden*

De väntade förändringarna i *befolkningsstrukturen* visar några tendenser som är av betydelse för kulturpolitiken.

Ett utmärkande drag vad gäller åldersfördelningen är den kontinuerliga och snabba ökningen av antalet människor i de högsta åldrarna. Sammanlagt kommer gruppen 65 år och däröver att omfatta 1,3 milj människor eller närmare 16 % av befolkningen år 1980. I fråga om familjerelationerna och familjestrukturen noterar man, att föräldrar får en allt längre aktiv, oberoende period av sitt liv efter det att barnen blivit vuxna.

Tendensen i befolkningens regionala fördelning kan förutsägas men förändringarnas hastighet och omfattning är osäker. Tillväxten av 30–40 regioncentra, utglesning av tätortsbefolkningen till förortsområden, fortsatt minskning av glesbygdsbefolkningen samt den ökade fritidshusbebyggelsen är andra viktiga faktorer för den kulturella planeringen. Vad gäller koncentrationen av befolkningen till större och medelstora tätorter skapar den ett bredare underlag för kulturella aktiviteter. Men inom de stora tätorterna verkar utflyttningen till perifert belägna förorter så att underlaget för en rad olika kulturaktiviteter i praktiken minskar.

Till de viktigaste demografiska aspekterna hör invandringens ökade betydelse. Antalet utländska medborgare i Sverige är år 1972 ca 417 000. Medräknas de invandrare som blivit svenska medborgare blir siffran ca 600 000. Invandrargrupperna kommer genom sin ökande numerär sannolikt att få ett allt starkare inflytande på den svenska kulturen.

Samhället måste också i sin kulturpolitik ta större hänsyn till dessa grupper.

Till dessa tendenser för den numerära utvecklingen av för kulturpolitiken betydelsefulla grupper kan läggas den troliga utvecklingen av ytterligare faktorer av intresse.

De *utbildningsmässiga förutsättningarna* hos befolkningen som helhet förändras snabbt. Kraven på kulturlivets resurser och innehåll kommer därmed troligen att öka och bli artikulerade på ett annat sätt än tidigare.

Trots de stora utbildningsreformerna kommer dock ännu under två–tre decennier en stor mängd människor här i landet att ha en kort och torftig grundutbildning. Det är ännu för tidigt att i statistiken väga in effekterna av de ökade satsningarna på vuxenutbildningen. Generellt sett kommer de grupper som har den mest bristfälliga utbildningen troligen också under resten av 1900-talet att leva under de knappaste ekonomiska förhållandena och dessutom ha de minst stimulerande yrkena. Därtill är denna stora grupp människor mest utsatt för arbetslöshetsrisker på arbetsmarknaden. I kulturpolitiken måste åtgärder för dessa grupper prioriteras.

Den stora skillnaden i *ekonomiska resurser* mellan olika individer och familjer påverkar givetvis människornas konsumtionsmönster. Den minskade inkomstspridningen som bör kunna förväntas under 1970-talet torde dock inte i grunden kunna påverka detta mönster.

Sysselsättnings- och yrkesstrukturen kommer under 1970-talet inte att förändras i sådan omfattning att det på något avgörande sätt påverkar förutsättningarna för de kulturpolitiska åtgärderna. Ökningen av personer som är föremål för mer omfattande arbetsmarknadspolitiska åtgärder måste dock uppmärksammas. Deras situation behöver beaktas också i andra avseenden än vad gäller sysselsättningen. En faktor av intresse när det gäller sysselsättningsstrukturen är den mättnad på arbetskraft med längre teoretisk utbildning som är märkbar inom traditionella avnämaromräden.

Att allt fler kvinnor har förvärvsarbete utanför hemmet och att arbetstid respektive fritid tenderar att koncentreras till sammanhängande block förstärker *polariseringen arbetsmiljö – bostadsmiljö* (eller *fritidsmiljö*). Även om den arbetsfria tiden av veckan fortsätter att öka, så ökar också behovet av vad som har kallats underhållsaktiviteter.

4.9 Behovet av en ny kulturpolitik

Krav på en utformad kulturpolitik innebär krav på en samlad struktur för åtgärderna av staten, kommuner och landsting på kulturområdet. En sådan kulturpolitik förutsätter definierade mål för insatserna, väl utarbetade metoder, en ändamålsenlig organisation på kulturområdet samt tillräckliga ekonomiska resurser.

Det är först under 1960-talet som man kan tala om en vilja att föra en medveten kulturpolitik i vårt land. Flera betydelsefulla beslut fattades. Kulturinstitutionerna har haft stor frihet att själva lägga upp sin verksamhet. En grund lades för ett fortsatt reformarbete. Såväl reformer som utredningar har emellertid varit sektorsavgränsade och gällt enbart de statliga insatserna.

För 1970-talet är en politik av 1960-talets typ klart otillräcklig. En ny, fullt utformad kulturpolitik är nödvändig. Skälen för detta kan sammanfattas i följande fyra punkter.

1. *Det saknas i dag definierade mål för samhällets kulturpolitiska insatser.*
När 1961 års statliga handlingsprogram beslutades, var avsikten inte att det skulle bli ett för lång tid gällande program. Detta program har också i dag förlorat all praktisk betydelse som vägledning för kulturpolitiskt handlande. Det täcker helt naturligt inte alls in de idéer som kommit fram under 1960-talets livliga debatt. Därmed saknas i dag i realiteten definierade mål för den statliga kulturpolitiken. Det skulle kunna sättas i fråga om mål behövs. Kulturrådet har dock kommit till uppfattningen att det nu mer än någonsin är nödvändigt med en preciserad målsättning för att det skall bli möjligt att bedriva ett konstruktivt utvecklingsarbete inom kulturområdet.

Om mål saknas blir det omöjligt att åstadkomma en mer genomgripande aktivering av kulturpolitiken. Definierade mål behövs dock oavsett vilken ambitionsnivå samhället vill välja för sina insatser. De behövs för att rätt utnyttja de tillgängliga resurserna.

Det räcker inte att staten isolerat bestämmer målen för den statliga kulturpolitiken. Varje kommun och landsting måste också bestämma mål för de egna insatserna och behöver som utgångspunkt för det en formulerad övergripande målsättning för samhällets kulturpolitik.

2. *Det saknas i dag metoder för att få till stånd en bred folklig kulturverksamhet.*
Den statliga kulturpolitiken kan i fortsättningen inte som hittills i dominerande grad vara inriktad på stöd till institutionerna och i synnerhet de centrala producerande organen. Stöd till det fria skapandet har haft en underordnad plats i 1960-talets statliga kulturpolitik. Insatserna för att få till stånd en kulturverksamhet i närmiljöerna har varit obetydliga. Kulturpolitiken har i alltför hög grad byggt på kulturdistribution i stället för kulturell aktivering.

En genomgripande förändring måste ske i syfte att få till stånd en breddad folklig kulturverksamhet som når fler människor och som ger möjligheter till en ökad egen aktivitet.

3. *Det saknas i dag en klar fördelning av ansvaret mellan de statliga och kommunala insatserna och det saknas också riktlinjer för samhällsorganens samverkan med organisationslivet.*

1961 års program var endast ett program för statens åtgärder. Samspelet stat–kommun–organisationsliv berördes inte. Inte heller senare har man kommit fram till några sådana principer. Detta är en allvarlig brist som försämrar möjligheten till en breddning av verksamheten. Det karakteristiska för kulturområdet jämfört med flertalet andra samhällsområden är organisationernas framträdande roll. Staten har ett ansvar för att samverkan mellan de egna insatserna samt kommunernas, landstingens och organisationernas fungerar.

Samverkan mellan å ena sidan organen på kulturområdet och å andra sidan olika organ inom det sociala området inom skolan och inom andra områden fungerar i dag dåligt.

Mot bakgrund av behovet av samverkan är den statliga kulturorganisationen i dag splittrad. Insynen i beslutsfattandet från alla berörda parter är bristfällig. Även ur andra synpunkter är den olämpligt uppbyggd. Inte heller den kommunala organisationen fungerar tillfredsställande.

Det behövs en ny organisationsstruktur som kan svara mot kraven på samverkan och även i övrigt underlätta förverkligandet av kulturpolitikens nya vidare syften.

4. *De ekonomiska resurserna för kulturpolitiska insatser är i dag otillräckliga och metoderna att prioritera bristfälliga.*

Kulturpolitiska insatser måste kosta pengar. Om de skall kunna åstadkomma en breddad kulturverksamhet som når fler människor medför det att de ekonomiska insatserna måste öka väsentligt.

Politik är att vidta åtgärder som påverkar människors livssituation. Om kulturens olika uttrycksformer skall kunna få en mer framträdande plats i människors liv, är det ofrånkomligt att detta liksom sjukvård, utbildning och forskning, kräver planering och tillräckliga ekonomiska resurser. Kulturen har hittills varit eftersatt.

Tävlan om de samhällsekonomiska resurser som står till förfogande de närmaste åren kommer att bli hård. För att kulturen då skall kunna hävda sig krävs det förutom en mera samlad organisation bättre metoder för att prioritera mellan alla krav på reformer och bidrag både inom kulturområdet och i förhållande till andra områden. Den metodik som i dag tillämpas ger inga garantier för att resurserna utnyttjas på bästa möjliga sätt. En prioritering måste ske med utgångspunkt i de allmänna mål som fastställs.

Den nya kulturpolitiken måste alltså ges större resurser men också skapa mer genomtänkta metoder för att använda dessa.

Kulturrådets slutsats är alltså, att det behövs en ny kulturpolitik som ger

1. *mål för samhällets kulturpolitiska insatser,*
2. *metoder för att få till stånd en kulturverksamhet som aktivt bidrar till att förbättra samhällsmiljön och verkar för jämlikhet,*
3. *en fördelning av ansvaret inom de statliga och kommunala områdena som garanterar full insyn i beslutsfattandet åt alla berörda och riktlinjer för ansvarsfördelningen mellan stat–kommun–organisationsliv,*
4. *större ekonomiska resurser och bättre prioriteringsmetoder.*

4.10 Allmänna krav på en ny målformulering

4.10.1 *Statsmakterna bör fastställa allmänna mål för kulturpolitiken*

Statsmakterna bör fastställa allmänna mål för samhällets kulturpolitik. I 4.13–4.20 lägger kulturrådet fram förslag till mål. Först måste dock bl a klargöras vilka allmänna krav som bör uppställas på en målformulering av generell natur. Rådet vill peka på fem sådana allmänna krav, som bör beaktas när mål för kulturpolitiken fastställs av statsmakterna.

Målen bör för det första inte bara gälla statens utan avse hela samhällets kulturpolitik (4.10.2). De bör för det andra omfatta kulturområdet i dess helhet, inte bara vissa konstområden (4.10.3). För det tredje bör målen visserligen markera en önskvärd ny inriktning av de kulturpolitiska insatserna men också inrymma övriga motiv för samhällsinsatserna (4.10.4). Målen bör för det fjärde inte enbart ha karaktären av ett handlingsprogram på kort sikt utan även gälla de långsiktiga insatserna (4.10.5). För det femte slutligen bör målen vara sådana att man kan följa upp i vad mån de förverkligas (4.10.6).

4.10.2 *Målen bör avse hela samhällets kulturpolitiska insatser*

Kulturrådet föreslår att statsmakterna nu fastställer allmänna mål för hela samhällets kulturpolitik. Dessa bör i första hand men inte enbart gälla de statliga insatserna. De bör också vara av den art att de kan tjäna som vägledning för primärkommunernas och landstingens kulturpolitik.

Behovet av gemensamma mål för kommunernas kulturpolitiska insatser hänger samman med verksamhetens vidgning på detta område. En kraftig kulturell expansion har skett under senare år framför allt bland primärkommunerna. Genom den pågående kommunindelningsreformen skapas förutsättningar för en fortsatt utveckling på detta område. Bland landstingskommunerna har frågan om kulturuppgifterna fått ökad aktualitet. Till detta kommer krav på decentralisering av statens kulturinsatser. Kulturrådet framför i det följande olika förslag i decentraliserande syfte. Dessa förslag från kulturrådet innebär ett ökat ansvar för kommuner och landsting i fråga om kulturpolitikens utformning. Skall det statliga kulturstödet i betydande utsträckning gå till organ på i första hand regional men också lokal nivå, måste statsmakterna veta att medlen används i överensstämmelse med vissa allmänna linjer för samhällets kulturpolitiska åtaganden.

De enskilda kommunernas möjligheter att själva formulera mål för sina kulturpolitiska insatser är små. Detta framgår av en genomgång som kulturrådet har gjort av lokala kulturprogram och kommunala kulturutredningar som lagts fram under 1960-talet. Mycket få kommuner har redovisat målen för sin verksamhet på området. När målbestämningar gjorts har de varit påfallande torftiga.

Flera kommuner har klart utsagt att det funnits behov av målbestämningar men framhållit svårigheterna att få fram sådana. Som ett exempel på ett mer omfattande arbete kring målen för en kommuns kulturpolitik kan nämnas det som f n pågår i Göteborg (Kommunfullmäktiges beredning för ett samlat kulturprogram för Göteborg, KUB -69). Beredningen tillsattes år 1969 och lade i början av år 1972 fram "Utkast till utgångspunkter och mål för ett kommunalt kulturprogram för Göteborg."

Behovet av målbestämningar har under 1960-talet framträtt bl a i samband med organisationsutredningar, som gjorts då det i en rad kommuner blivit aktuellt att inrätta kulturnämnd. I en sådan utredning, gjord i Malmö år 1967, diskuterades mera principiellt behovet av att bestämma de allmänna målen för verksamheten och svårigheten att åstadkomma en sådan bestämning. (Betänkande och förslag av kulturkommittén, Stadsfullmäktiges i Malmö handlingar, bihang 1967, nr 72). Kommittén redovisade flera skäl till att det var "förknippat med högst påtagliga svårigheter för den enskilda kommunen att utstaka sin kulturpolitik". Det främsta skälet var dock enligt kommittén att några allmänna riktlinjer inte hade dragits upp för samhällets kulturservice. I sammanhanget anförde kommittén följande:

"Allmänt kan sägas, att någon sammanfattande utredning om den svenska kulturpolitikens mål och medel ännu icke företagits. Förslag om åtgärder för upprättande av ett kulturpolitiskt handlingsprogram har gång efter annan varit föremål för riksdagens behandling. Väckta motioner i ämnet har icke bifallits av riksdagen och vederbörande utskott har bl a uttalat, att tiden ännu icke är mogen för en utredning om kulturpolitikens mål och medel; i stället har det befunnits mera ändamålsenligt att avvakta de erfarenheter, som de senaste årens ökade kulturpolitiska aktivitet kommer att ge". (s 15)

Vad gäller kommunernas gemensamma organ kan dessa inte ta på sig att formulera bindande mål för alla kommuner. Som tidigare nämnts (4.1) är detta inte möjligt av principiella skäl. Svenska kommunförbundet har i ett yttrande till kulturrådet bekräftat, att någon närmare målbeskrivning inte torde vara att påräkna från förbundets sida. De praktiska handlingsprogrammen måste utformas lokalt.

Kulturrådets slutsats är att de stora linjerna i fråga om såväl den statliga som den kommunala kulturpolitiken måste dras upp av statsmakterna. Dessa linjer bör vara gemensamma för stat och kommun. Samtidigt har kommunerna ett stort självständigt ansvar.

Ytterst är det varje kommun och varje landsting som bestämmer sin egen kulturpolitik. De gemensamma allmänna mål för samhällets kulturpolitik som riksdagen enligt kulturrådets mening bör fatta beslut om, kan alltså inte bli förpliktande för kommunerna på samma sätt som t ex målen för skolan. Skillnaden gentemot utbildningsområdet är betydande. För detta finns det särskild lagstiftning att knyta an till. Dessutom utgår det statsbidrag till kommunerna som gör att de kan förpliktas att följa de mål för skolan som statsmakterna har beslutat om.

Kulturrådet anser att det inte kan övervägas att utfärda statliga bestämmelser, som gör målen helt bindande för annat än det statliga området. För kommunerna kan de inte bli direkt förpliktande annat än på enskilda punkter genom statsbidragsvillkor. Däremot bör de kunna vara vägledande för kommunerna, när dessa formulerar sina egna kulturpolitiska mål. Den enskilda kommunen bör kunna utgå från av statsmakterna antagna allmänna mål, när egna kulturpolitiska handlingsprogram formuleras. I dessa program får hänsyn dessutom tas till de olika partiernas allmänna och lokala program samt till de lokala förutsättningarna i övrigt.

4.10.3 *Målen bör omfatta kulturområdet i dess helhet*

När kulturrådet föreslår statsmakterna att fastställa mål för kulturpolitiken, ansluter sig rådet till en metodik som blivit allt vanligare, nämligen att klart definiera målen för verksamheten inom en hel sektor.

Målen för den obligatoriska skolan fastställdes av statsmakterna år 1962 (prop 1962:54, SäU 1962:1, rskr 1962:328).

På den högre utbildningens område har riktlinjerna under 1960-talet lagts fram successivt genom beslut år 1960, 1963 och 1965 (prop 1960:119, SäU 1960:1, rskr 1960:327, prop 1963:172, SU 1963:212, rskr 1963:405 och prop 1965:141, SU 1965:173, 195, rskr 1965:411).

U 68 har i ett antal skrifter behandlat målen för i första hand den eftergymnasiala utbildningen. I Mål för högre utbildning (1969) tas de övergripande målen upp, medan Högre utbildning, funktion och struktur (1969), Högre utbildning, forskningsanknytning och studieorganisation (1970) samt Gymnasieskolan, några riktlinjer (1971) behandlar delmål. Utredningsarbetet har en sådan inriktning att man kan räkna med en omfattande diskussion av målen för denna del av utbildningen i samband med att huvudbetänkandet lämnas.

Den svenska arbetsmarknadspolitiken gjordes till föremål för översyn av 1960 års arbetsmarknadsutredning. I sitt betänkande (SOU 1965:9) analyserade utredningen även arbetsmarknadspolitikens allmänna uppgifter. I prop 1966:52 gav departementschefen bl a en återblick på de förskjutningar i syftet med samhällets arbetsmarknadspolitiska insatser som skett under 1900-talet. Han formulerade därefter (s 183–191) i anslutning till utredningens förslag de aktuella målen för den svenska arbetsmarknadspolitiken.

På det socialpolitiska området återfinns riktlinjerna för samhällets insatser bl a i propositionerna rörande nu gällande socialvårdslagstiftning (prop 1954:159 lag om nykterhetsvård, prop 1955:177 lag om socialhjälp och prop 1960:10 barnavårdslag) samt i proposition om sociala centralnämnder i kommunerna (prop 1970:121). Socialpolitikens långsiktiga mål utreds f n av 1967 års socialutredning (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse s 133).

Kulturområdet skiljer sig på ett avgörande sätt från nämnda områden, där målbestämningar gjorts av statsmakterna, genom att betydande delar av det inte alls eller bara delvis finansieras av samhällsmedel. Vissa uppgifter som t ex utbildningen inom kulturområdet, ligger helt på samhället. Vad gäller utbudet av teater svarar stat och kommun för huvuddelen av kostnaderna. Beträffande bildkonst och musik har samhället gjort jämförelsevis stora åtaganden bl a genom bidrag till museer och konsertorgan. Samtidigt är den icke-samhällsunderstödda verksamheten stor både i fråga om musikutbudet och på konstmarknaden. I fråga om massmedier är det endast radio och TV som regleras av samhället, medan film-, bok-, tidnings- och tidskriftsproduktion nästan helt är privat. Liksom produktionen domineras också distributionen av spelfilm av enskilda ekonomiska intressen. Nästan hela bok-, tidnings- och tidskriftshandeln drivs i enskild regi. Samhället har emellertid genom att biblioteken kostnadsfritt ställer böckerna till allmänhetens förfogande ett mycket omfattande ansvar för bokdistributionen.

Enskilda har således ett synnerligen stort, delvis helt dominerande inflytande över landets kulturproduktion och -distribution. Samhället har emellertid på område efter område gått in med egna åtgärder för att trygga kulturförsörjningen och säkerställa ett mångsidigt utbud. Också på de områden där de största enskilda ekonomiska intressena finns, främst i fråga om press och film och på bokmarknaden, har samhällets direkta medverkan påkallats. Förhållandena inom dessa områden utreds f n av bl a filmutredningen och litteraturutredningen.

Det torde numera råda full politisk enighet om att samhället måste kunna göra aktiva ingripanden för att garantera ett rikt och mångsidigt kulturliv. Det är endast i fråga om åtgärdernas art och omfattning som meningarna kan gå isär. Statsmakterna har alltså ytterst ett ansvar för utvecklingen inom kulturområdet i dess helhet.

De allmänna mål för kulturpolitiken som kulturrådet föreslår att statsmakterna fastställer kommer att vara bindande för statliga och vägledande för kommunala organ. Till följd av samhällets ansvar för kulturlivets

utveckling i stort bör emellertid målen även avse de delar av det kulturella området som f n inte är föremål för direkta samhälleliga kulturpolitiska insatser. Inom dessa sektorer bör målen tjäna som allmän bedömningsgrund för avgöranden om direkta samhälleliga insatser är påkallade.

4.10.4 *Målen bör inrymma alla de viktigare motiven för samhällsinsatser*

Som förut sagts var 1961 års kulturpolitiska mål i första hand ett program för den inriktning som reformverksamheten borde ges. Avsikten med formuleringarna var inte att formulera mål för alla åtgärder inom kulturområdet.

De allmänna mål som nu behövs bör givetvis också vara ett uttryck för vilken inriktning de kulturpolitiska reformerna bör ha den närmaste perioden. Men målen bör samtidigt vara så utformade att de i princip skall täcka alla kulturpolitiska insatser av betydelse, inte enbart de riktningsförändrande. De bör alltså även kodifiera sådana grundläggande allmänna motiv för insatserna som i praktiken redan gäller och bör fortsätta att gälla.

4.10.5 *Målen bör gälla både de kortsiktiga och långsiktiga insatserna*

De föreslagna målen bör vidare vara av sådan art – så allmänna och vida och så pass högt ställda – att de kan förväntas vara giltiga under längre tid. Också på denna punkt skiljer sig de nu erforderliga målen från 1961 års kulturpolitiska program. Detta syftade i varje fall i fråga om sina första punkter till att sammanfatta ett på kort sikt aktuellt handlingsprogram.

När det blir fråga om allmänna mål för samhällsinsatserna som helhet och för att markera samhällets allmänna kulturansvar, så blir det med nödvändighet fråga om en målsättning av långsiktig natur. Det var också sådana mål och riktlinjer som efterlystes i de tidigare redovisade mittenpartimotionerna åren 1965–1967 (4.4.3).

Mål som gäller de långsiktiga insatserna behövs, som kulturrådet redan tidigare framhållit, för att underlätta prioriteringar och planmässiga reformer på olika sektorer. Detta gäller både för stat och kommun. Det gäller med avseende på samhällets insatser såväl för organ med administrativa uppgifter på området som för institutioner. De långsiktiga målen ersätter inte utan utgör en viktig del av centrala och lokala handlingsprogram. Dessa senare behövs jämsides med de allmänna målen för att konkretisera de åtgärder som skall vidtas.

Debatten under 1960-talet visar på behovet av sådana mål av mera övergripande och långsiktigt slag. Samtidigt har utvecklingen under denna period visat att även tämligen grundläggande värderingar kan skifta relativt snabbt. De kulturpolitiska målformuleringarna måste i framtiden med jämna mellanrum kritiskt prövas mot bakgrund av föreliggande erfarenheter. Det bör därför finnas organ på kulturområdet med ett allmänt ansvar som kan föreslå justeringar eller kompletteringar av fastställda mål.

4.10.6 *Man bör kunna följa upp i vad mån målen förverkligas*

Om målen inte skall förlora kontakten med verkligheten, är det angeläget att det också finns möjligheter att kontinuerligt följa upp i vilken mån de förverkligas.

I många fall är det svårt eller omöjligt att finna indikatorer på måluppfyllelsen. I andra fall bör det vara möjligt att efter särskilda undersökningar komma fram till indikatorer. På flera punkter är det dock möjligt att finna relativt enkla sätt att mäta förverkligandet.

Om det t ex är ett väsentligt mål att få till stånd en jämnare geografisk fördelning av kulturverksamheten, så är det förhållandevis enkelt att från år till år räkna fram hur de kulturella aktiviteter som samhället stöder är fördelade i olika delar av landet. Motsvarande kan gälla i fråga om tillgången på lokaler för kulturell aktivitet inom olika delar av en kommun, antal och slag av

arrangemang i olika bostadsområden, på vårdhem etc.

Förekomsten av klart formulerade mål stimulerar ofta till en granskning av hur de verkliga förhållandena är. De stimulerar härigenom ett fortlöpande reformarbete.

4.11 Förslag till bestämning av det kulturpolitiska området

4.11.1 *Kulturbegreppet*

Inom sociologin och etnografin har man tillämpat begreppet kultur som beteckning på den totala uppsättning av beteenden, vanor, roller och normer som en grupp eller ett samhälle har gemensamt. Inom andra områden har begreppet använts som benämning på det samlade resultatet av människans samhälleliga beteende.

Det sociologiska kulturbegreppet påverkade under 1960-talet det kulturbegrepp som användes i den kulturpolitiska debatten. Den därmed följande utvecklingen och utvidgningen av kulturbegreppet innehöll tre särskilt väsentliga punkter. För det första var det en övergång från ett mera snävt kulturbegrepp, i huvudsak omfattande de olika konstarterna, till ett bredare, där framför allt en rad miljöfrågor, utbildning, organisationsliv och massmedier förts fram som kulturpolitiskt viktiga element. För det andra framkom en mycket starkare betoning av kommunikations- och aktivitetsaspekten på de kulturpolitiska insatserna än tidigare och den fysiska miljöns utformning för att tillgodose behovet av sådana aktiviteter. För det tredje skedde en förskjutning av uppmärksamheten från företrädesvis konstnärernas och kulturproduktionens villkor till frågan om kulturens funktion för individen, mottagaren, och för samspelet mellan individ och samhälle.

Kulturrådets arbete påverkas helt naturligt i flera avseenden av de nämnda förändringarna. De har betydelse för bestämningen av det kulturpolitiska området men i hög grad också för själva målformuleringen. De inverkar vidare på ett avgörande sätt på diskussionen om vilka åtgärder och metoder, som kan komma i fråga för de kulturpolitiska reformerna. Det sociologiska kulturbegreppet bestämmer också den position kulturpolitiken har i en samhällelig reformpolitik.

Detta vida kulturbegrepp är emellertid omöjligt att använda som utgångspunkt för en konkret kulturpolitisk reformverksamhet, eftersom det inte gör det möjligt att utpeka ett speciellt område för kulturpolitikens insatser. Att kunna utskilja ett sådant område är en förutsättning för en meningsfull diskussion av kulturpolitikens mål och medel.

En avgränsning är nödvändig bl a för att man skall kunna ange på vilka organ ansvaret ligger för samhällets åtgärder. Det råder allmän enighet om att de kulturpolitiska insatserna på ett helt annat sätt än hittills måste samordnas med insatser på andra områden. Detta förutsätter inte en vid avgränsning av kulturområdet utan främjas bäst genom att man i målbeskrivningen söker ange i vilka avseenden en sådan samverkan bör ske. Det övergripande målet för kulturpolitiken måste utformas så att det överensstämmer med mål för samhällets åtgärder inom andra områden.

Kulturpolitiken bör enligt kulturrådets mening ses som en del av samhällets miljöpolitiska åtaganden i stort, till vilka bl a förs fysisk planering, samhällsserviceplanering, landskapsvård, utbildning samt frågor rörande arbetsmiljö och fritidsmiljö. Miljöpolitik och kulturpolitik är dock självfallet inte synonyma begrepp.

4.11.2 *Avgränsningen av det kulturpolitiska området*

Den centrala frågan är inte bestämningen av ett visst kulturbegrepp utan avgränsningen av det kulturpolitiska området. Denna avgränsning har en praktisk politisk motivering. Det är nödvändigt att veta var det samlade ansvaret för samhällsinsatser inom varje område skall ligga. Denna fördelning av det samhälleliga ansvaret är i själva verket ett av de centrala problemen i detta betänkande.

Kulturrådet definierar som tidigare nämnts kulturpolitik som en samlad struktur för samhällsåtgärder på kulturområdet (4.1). Samhällsåtgärder med en kulturpolitisk målsättning måste alltså konkret kunna skiljas från åtgärder med annan motivering. Utbildningsväsendet är kanske ett av de viktigare instrumenten för kulturpåverkan. Ändå räknar kulturrådet inte detta till det kulturpolitiska området, eftersom det för utbildningsområdet finns särskilda mål och medel och en bestämd ansvarsfördelning, som kulturrådet av både principiella och praktiska skäl inte ansett sig vilja gå in på. Däremot kommer rådet in på kontakterna och samverkan mellan de utbildningspolitiska och kulturpolitiska områdena. Förhållandena gentemot bl a det socialpolitiska området och samhällsplaneringen är liknande.

Kulturrådet hänför till det kulturpolitiska området de konstnärliga uttrycksformerna, medier för kommunikation såsom press, radio och TV, verksamhet för bevarande av kulturarv samt en del av folkbildningsverksamheten (fri skapande gruppverksamhet, kulturförmedling). Religion och religionsutövning lämnas utanför. Även idrott och friluftsliv och liknande fritidsverksamhet lämnas utanför det kulturpolitiska området.

Till det avgränsade kulturpolitiska området förs sålunda de *konstnärliga uttrycksformerna.* Det är teater, dans, musik, film, utställningar, foto och litteratur, dvs ord-, bild-, scen- och tonkonstens områden. Kulturpolitiken bör inom varje konstart omfatta åtgärder för utbildning och åtgärder för att underlätta skapande och spridning.

När kulturrådet räknar in varje konstart som helhet, innebär detta i själva verket en väsentlig utvidgning i förhållande till nuläget. F n är särskilt de statliga insatserna inriktade på konst av en viss genre, t ex på europeisk konstmusik men inte på jazz och popmusik, på teater men inte på varieté och cirkus etc. Enligt kulturrådets mening skall de samhälleliga insatserna kunna omfatta alla genrer. Det avgörande är två faktorer, nämligen behovet av insatser (behovet av samhälleliga åtgärder för att området skall fungera enligt de kulturpolitiska målen) och prestationernas kvalitet. Det första kriteriet gäller då närmast en bedömning inom varje konstart, det senare inom genren som sådan.

Till det kulturpolitiska området för kulturrådet vidare andra *medier för kommunikation* än de rent konstnärliga, bl a press, radio och TV. Även detta innebär en väsentlig utvidgning i förhållande till nuläget. Visserligen har radio och TV i vissa sammanhang förts till kulturområdet. Men rådet vill nu konsekvent se inte bara radio och TV utan också pressen som betydelsefulla delar av det kulturpolitiska området.

Utvidgningen beror inte på de konstnärliga inslagen i dessa medier utan på att det inte går att dra gränser mellan olika medier för kommunikation. Någon skillnad bör således inte göras mellan konstnärliga eller publicistiska former. Redan tidigare har f ö en motsvarande uppfattning tillämpats på museiområdet, där kunskapsutställningar av olika slag lika väl som konstutställningar omfattas av samhällets kulturstöd. Motsvarande gäller om andra medier, t ex böcker och film, där man när det gäller kulturstöd till sektorn inte heller skiljer mellan t ex dokumentära och konstnärliga produkter.

Traditionellt har till det kulturpolitiska området förts *insatser för bevarande av kulturarv,* antingen det är fråga om konstnärliga medier, kulturminnen i form av byggnader och fornlämningar eller dokumentation av olika slag (böcker, papper och andra databärare). Kulturrådet finner att åtgärder för att bevara kulturarvet är en väsentlig del av

kulturpolitiken.

Folkbildningens ställning aktualiserar en gränsdragningsfråga. Folkbildningsverksamhetens allmänna inriktning kan föras under vissa av de mål rådet ställer upp för kulturpolitiken. Inom kommunerna och landstingen behandlas också folkbildningsarbetet som en helhet. Stödet till folkbildningsorganisationerna hör ofta, men inte alltid, till kultur- och/eller utbildningsnämndernas arbetsuppgifter. Folkbildningen har emellertid särskilt under senare år kommit att till stor del inrikta sig på vuxenutbildning, en allt viktigare del av utbildningspolitiken, som kulturrådet av tidigare nämnda skäl inte går in på. Även om folkbildningen allmänt sett alltså under senare år fått en tydligare inriktning på vuxenutbildning, är folkbildningen, som framgår av kapitel 7, dessutom ett av de viktigare instrumenten för fri skapande gruppverksamhet och ett viktigt instrument för kulturförmedling. Kulturrådet kommer i det följande att ta upp den delen av folkbildningen i sina förslag. Däremot anser rådet det inte möjligt att f n föra hela folkbildningen till det kulturpolitiska området. Frågan om folkbildningens profil är inte av det slag att den kan avgöras av en statlig utredning. Den skall avgöras av folkbildningens egna organisationer. Statsmakterna bör givetvis uppmärksamt följa diskussionen inom dessa och de slutsatser som kan dras av den.

I vissa länder förs till kulturområdet även friluftsverksamhet, sport, ungdomsverksamhet och turism. Det kulturpolitiska området innefattar där således även *fritidsverksamhet.* Kulturrådet ser en samordning och en mer samlad bedömning på alla nivåer av kultur- och fritidslivet som önskvärd och angelägen. Gränsen mellan insatser för fritidsverksamhet och för kulturaktiviteter är också i många kommuner flytande.

Rådet betonar starkt kommunikations- och aktivitetsaspekterna på den kulturella verksamheten. Utifrån den utgångspunkten kan det därför synas rimligt att hänföra hela fritidssektorn till det kulturpolitiska området och bl a låta stödet till ungdomsorganisationerna och idrotts- och friluftsverksamhet bli delar av de statliga kulturpolitiska åtgärderna. Rådet anser det dock av bl a organisatoriska skäl inte nu vara lämpligt att förorda en sådan utvidgning av det kulturpolitiska området.

I riksstaten är stödet till ungdomsorganisationerna inordnat under avsnittet kulturändamål under utbildningshuvudtiteln medan stödet till idrotts- och friluftsverksamhet i huvudsak går över jordbrukshuvudtiteln.

Även om man inte väljer den administrativa lösningen att i kulturpolitiken inordna stöd till idrotts- och ungdomsverksamhet kan man inte bortse från att det finns ett nära samband mellan de olika områdena. Motiven för att stödja ungdoms-, idrotts- och friluftsverksamhet är i vissa avseenden desamma som för samhälleliga insatser på det kulturpolitiska området. Många former av aktiviteter inom dessa områden, främst ungdomsverksamhet, är också kulturell verksamhet. Nuvarande förhållande som innebär att stödet till ungdomsorganisationerna systematiskt anses inordnad under kulturpolitiken men utan en sammankoppling av idrottspolitiken med övriga sektorer finner kulturrådet därför olämpligt. Det finns som redan påpekats starka skäl för att se stödet till kultur- och fritidslivet i ett sammanhang. Sambandet bör också i administrativt hänseende markeras tydligare. Kulturrådet menar därför att kulturpolitiken på sikt bör ses som en del av en samlad kultur-, idrotts- och ungdomspolitik. På det statliga området togs också ett steg i den riktningen när riksdagens kulturutskott inrättades år 1971. Till utskottet fördes då ärenden rörande idrotts- och friluftsverksamhet tillsammans med kultur- och ungdomsfrågor. Kulturrådet anser att en sådan samlad bedömning vore lämplig även inom statsförvaltningen. Rådet ser således ett överförande av alla ärenden rörande kultur- och fritidsfrågor till ett departement som en önskvärd utveckling. På regional nivå sker oftast en samlad behandling av kultur-, ungdoms- och idrottsfrågorna i landstingens kultur- och/eller utbildningsnämnder.

4.12 Sammanfattning av kulturrådets förslag till mål för samhällets kulturpolitik

Kulturrådet föreslår att det för samhällets kulturpolitik fastställs dels ett övergripande mål som är av allmän natur, dels mer konkreta delmål.

Det övergripande målet anknyter till värderingar med tillämpning inom flera samhällssektorer. Delmålen är relativt oberoende av varandra och får ses som medel som samverkar för att det övergripande målet skall förverkligas.

Den målformulering som föreslås kommer att förklaras och motiveras närmare i det följande (4.13–4.20).

Kulturrådet föreslår:

Det *övergripande målet* för kulturpolitiken är att medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet.

För att detta mål skall kunna uppnås krävs

– att verksamheten och beslutsfunktionerna inom kulturområdet i ökad utsträckning decentraliseras *(decentraliseringsmålet)*.

– att de kulturpolitiska åtgärderna samordnas med samhällets insatser inom andra områden och differentieras med hänsyn till olika gruppers förutsättningar och behov *(samordnings- och differentieringsmålet)*,

– att de kulturpolitiska åtgärderna utformas så att de kan förbättra kommunikationen mellan olika grupper i samhället och ge fler människor möjlighet till kulturell verksamhet *(gemenskaps- och aktivitetsmålet)*,

– att kulturpolitiken medverkar till att skydda yttrandefriheten och att skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas *(yttrandefrihetsmålet)*,

– att konstnärlig och kulturell förnyelse möjliggörs *(förnyelsemålet)*,

– att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs *(bevarandemålet)*, samt

– att samhället har ett övergripande ansvar för att främja mångsidighet och spridning av kulturutbudet och för att minska eller hindra den negativa verkan som marknadsekonomin kan medföra *(ansvarighetsmålet)*.

4.13 Det övergripande målet för samhällets kulturpolitik

4.13.1 *Formulering*

Kulturrådet föreslår, att det övergripande målet för samhällets kulturpolitik erhåller följande lydelse:

> *Kulturpolitiken skall medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet.*

4.13.2 *Motivering*

Kulturell verksamhet syftar huvudsakligen till att tillgodose ett upplevelse-, uttrycks- och kontaktbehov hos människan och att vara redskap för utforskning av verkligheten och kritisk granskning av samhället.

Diskussionen kring kulturpolitikens uppgifter har tidigare oftast handlat om vidgad utbildning i estetiska ämnen, spridning av böcker, konst, teater, musik osv till olika delar av landet och estetisk utsmyckning av den yttre miljön. En kulturpolitik som förs utifrån detta synsätt blir begränsad.

Synen på samhällets kulturpolitiska åtaganden måste vidgas. Kulturpolitiken bör ses som en del av samhällets miljöpolitiska engagemang i stort. Den knyter an till frågor som rör hela den sociala miljön (utbildning, arbetsmiljö, boendemiljö, fritidsmiljö, vårdmiljö etc) men också till planering och utformning av den yttre miljön (fysisk planering, serviceplanering, landskapsvård och andra delar av miljövården).

Samhällets kulturpolitiska ansvar måste vidare vidgas till att avse all kulturverksamhet, oavsett om den drivs av samhället eller av enskilda.

Samhället kan aldrig förlita sig på att de fria marknadskrafterna skapar en mångsidig och över landet jämnt fördelad kulturproduktion och kulturverksamhet eller en rimlig försörjning för kulturarbetarna. Lönsamhet får inte bli avgörande för vad som skall produceras och hur produktionen skall spridas.

Radio och TV utgör tillsammans med det tryckta ordet de kulturmedier som når alla. De får därigenom en central plats i kulturpolitiken. De tillgodoser emellertid inte kontakt- och uttrycksbehoven. Detta kan däremot ske i den övriga kulturverksamheten.

När det gäller denna övriga kulturella verksamhet finns det brister särskilt i tre avseenden.

För det första existerar det alltjämt mycket stora skillnader i fråga om förutsättningarna för kulturell verksamhet i olika delar av landet och inom olika delar av kommunerna.

För det andra råder det mycket stora skillnader i fråga om de kulturella villkoren mellan olika utbildnings- och inkomstgrupper och andra grupper, såsom fysiskt eller psykiskt handikappade och invandrare.

För det tredje är skillnaderna mellan generationerna mycket stora i fråga om förmågan att tillgodogöra sig kulturutbudet och intresset för att delta i kulturaktiviteter.

Det är en grundläggande orättvisa att människor av geografiska, ekonomiska, utbildningsmässiga eller andra skäl eller på grund av brister i kulturlivets organisation är utestängda från aktiviteter och upplevelser. Klyftorna i fråga om föreställningsramar och uttrycksmöjligheter medför isolering och konflikter.

Omfattande, långsiktiga insatser måste göras för att övervinna dessa brister. Betydande åtgärder måste vidtas för att minska skillnaderna mellan olika delar av landet. Kulturell verksamhet måste i ökad utsträckning förläggas till bostadsområdena, antingen permanent eller genom uppsökande verksamhet och på olika sätt förankras i närmiljön.

Om man vill tillgodose jämlikhets- och rättvisekrav kan samhällets kulturpolitiska insatser inte begränsas till den i och för sig stora uppgiften att ställa resurser till förfogande för dem som på grund av sin utbildning eller andra omständigheter efterfrågar sådan verksamhet. Särskilda insatser måste göras i de ur kulturell synpunkt torftiga miljöerna och för de eftersatta grupperna. Den kulturella verksamheten måste alltså i större utsträckning än hittills utgå från olika gruppers situation, förutsättningar och behov.

Kulturpolitikens möjligheter att bidra till en bättre samhällsmiljö är i många fall beroende av åtgärder som vidtas inom andra samhällsområden. Så bör t ex byggandet av nya bostadsområden tidsmässigt samordnas med utbyggnad av både social och kulturell service. Lokaler för kollektiv kulturell verksamhet och för verksamhet som utgår från kulturinstitutionerna måste planeras in i boendemiljön. Bostäder och arbetsplatser bör inte förläggas så långt från varandra att möjligheten till fritidsverksamhet praktiskt är utesluten. Den fysiska och psykiska arbetsmiljön bör förbättras. Arbetet bör bli mindre pressande så att det inte utgör ett hinder för människor att delta i olika verksamheter i samhället. De anställda bör få medinflytande och man bör sträva efter att alla kan uppleva sina arbetsinsatser som meningsfulla. Också inom utbildnings- och socialpolitiken bör åtgärderna utformas med beaktande av de kulturpolitiska målsättningarna. I och med att sådana nödvändiga hänsyn tas, får kulturpolitiken fler och mer mångskiftande uppgifter än i dag.

Olika former av kulturell verksamhet såväl i traditionella som nya former behöver få väsentligt större omfattning än de hittills haft. Vid sidan av sådana former av verksamhet där publiken främst är mottagande, behövs större utrymme även för kollektiva former av aktiviteter – gruppverksamheter som bygger på aktivt deltagande eller eget skapande arbete. Genom att på detta sätt förbättra de kulturella betingelserna öppnas nya kanaler för kontakt och kommunikation människor emellan. Att öka möjligheterna till fri och mångsidig kommunikation utgör en grundläggande del av åtgärderna för att skapa en bättre samhällsmiljö.

Alla är i dag medvetna om att vården av den yttre miljön ställer stora ekonomiska krav på samhället. En kulturpolitik med inriktning att förbättra samhällsmiljön kan inte heller genomföras utan att de totala ekonomiska resurser som ställs till förfogande blir avsevärt större än i dag.

Samhällets politiska instanser skall ha ansvaret för att kulturpolitiken ges erforderliga resurser. Detta gäller såväl centralt som regionalt och lokalt. Dessutom bör det finnas möjligheter till levande kontakter mellan å ena sidan de politiska organen och å andra sidan organisationer med omfattande kulturell verksamhet, olika mottagargrupper och andra intressenter. Av alla samhällets insatser är det få som ställer större krav på en aktiv samverkan mellan enskilda individer, organisationer och samhällets organ än de kulturpolitiska.

Det grundläggande demokratiska inflytandet över kulturpolitiken får under inga förhållanden innebära att kulturens innehåll styrs. Om inflytandet utsträcks till att gälla kulturens innehåll innebär det att den kulturella verksamheten inte kan fullfölja sitt tidigare nämnda syfte att utöva kritik av samhället och att utforska verkligheten.

4.14 Decentralisering

4.14.1 *Formulering*

Kulturrådet föreslår, att ett första delmål för samhällets kulturpolitik uppställs med följande lydelse:

> *Verksamheten och beslutsfunktionerna inom kulturområdet skall i ökad utsträckning decentraliseras.*

4.14.2 *Motivering*

Decentralisering av den kulturella verksamheten innebär en geografisk spridning av verksamheten och en förskjutning nedåt i organisationen inom kulturområdet av planering, beslutsfattande, ansvar och verkställighet.

Statens stöd till kulturell verksamhet har sedan länge koncentrerats till institutioner i de största städerna. Denna koncentration har en historisk bakgrund men utgör också en följd av den koncentration som sker av befolkning, näringsliv och övrig service till ett antal expansiva regioner.

För att öka spridningen av kulturutbudet har staten hittills i första hand satsat på centrala organ som Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar.

En vidgad geografisk spridning till många centra av den kulturella *verksamhet* som samhället vill stödja är både ett viktigt mål för kulturpolitiken och ett verksamt medel för att åstadkomma större kulturell jämlikhet. Det är ett ekonomiskt rättvisekrav att staten stöder uppbyggande av självständig regional kulturverksamhet. Staten bör också se till att områden med svaga egna resurser för kulturell aktivitet får tillräckligt stöd. Kulturpolitiken kan således ur denna aspekt ses som en del av lokaliseringspolitiken.

Decentraliseringsmålet innebär att en jämnare fördelning av den kulturella verksamheten över landet i stort måste uppnås. Det innebär också spridning av de kulturella aktiviteterna från centralorter och stadskärnor till de stora kommunernas avlägsna delar, till bostadsområden och andra närmiljöer.

För denna vidgade geografiska spridning till många centra är rikstäckande turnéer viktiga men ändå otillräckliga instrument. På teaterns, musikens och utställningsväsendets områden bör regionala institutioner få en viktig roll i ett decentraliserat kulturliv. Riksorganisationernas roll blir att ge service och komplettera den regionala verksamheten. Inom regionerna är det nödvändigt att stor vikt läggs vid uppsökande och turnerande verksamhet i olika former.

Decentraliseringen av radions och televisionens produktionsresurser utgör en viktig förutsättning för att ge de regionala kulturinstitutionerna fortlöpande kontakter med en större publik. Härigenom skapas också större sysselsättningsmöjligheter för kulturarbetare i olika delar av landet.

Planering, beslut och ansvarstagande bör i så stor utsträckning som möjligt ske på samma nivå som själva aktiviteten. Decentra-

liseringen blir på så sätt ett viktigt medel för att utjämna skillnader i inflytande över kulturlivet. Samtidigt underlättas anpassningen till ofta starkt skiftande lokala behov och intressen. En sådan decentralisering medger vidare ett bättre utnyttjande av lokala och regionala resurser, vilket bidrar till att skapa förutsättningar för ökad variation i utbudet av aktiviteter.

Kulturlivet utmärks av att stora delar av den organisatoriska uppbyggnaden inte kan eller bör ges den fast reglerade utformning som är möjlig inom andra områden. Vid sidan av de politiska organen spelar en rad föreningar, organisationer och grupper en viktig roll. Dessa parter bör delta i ett utvecklat samarbete med samhällets organ. Detta bör ske genom samarbetsorgan som inrättas på lokal och regional nivå. En väsentlig uppgift för samarbetsorganen bör vara att förankra de kulturella aktiviteterna i närmiljöerna och att anpassa verksamheten till olika gruppers förutsättningar och behov.

4.14.3 *Åtgärder*

Med utgångspunkt i decentraliseringsmålet förordar kulturrådet senare i betänkandet bl a följande.

1. Kommuner och landsting bör formulera mål för och bedriva en fortlöpande långtidsplanering av sina insatser inom kulturområdet.

Ansvaret för de kulturpolitiska insatserna på lokal och regional nivå bör ligga på de politiskt ansvariga organen på dessa nivåer. Målen får formuleras utifrån bl a de allmänna mål för samhällets kulturpolitik som statsmakterna föreslås fastställa. Planeringen bör främst avse resursernas fördelning i olika avseenden, på kultursektorer, på kommunernas respektive länens geografiska delar, på verksamhetsformer och på huvudmän för verksamheten. (8.4.3 och 8.5.3)

2. De kulturpolitiska frågorna bör få en samlad handläggning i kommuner och landsting.

Det politiska ansvaret för planering, beslut och verkställighet av åtgärder inom kulturområdet bör i varje kommun under kommunfullmäktige samlas i en särskild kulturnämnd (8.4.3). Även inom landstingen bör finnas kulturnämnder med ett samlat politiskt ansvar eller också bör en samlad handläggning ske av kulturfrågorna i annan nämnd för angränsande område (8.5.3). Samarbetsorgan för intressenter inom och utanför kulturområdet bör skapas i kommuner och län (8.4.5 och 8.5.5).

3. Regionala institutioner inom teaterns och musikens områden bör inrättas.

Teatrar med ett regionalt ansvar bör tillkomma i flertalet län bl a genom förändring av huvudmannaskapet för nuvarande lokalt anknutna teatrar, genom omvandling av Riksteaterns landsortsbaserade ensembler och genom nyetablering (6.3.5). På samma sätt bör flertalet av yrkesorkestrarna få ett regionalt ansvar, samtidigt som samverkan med regionmusiken bör förstärkas (6.4.8). Kulturinstitutioner med ett regionalt verksamhetsområde bör få förstärkt statligt stöd genom nya former av statsbidrag (10.6.4). Institutionerna bör få en organisation som svarar mot uppgifterna (6.2.3).

4. Vissa av Riksteaterns och Rikskonserters uppgifter bör föras över till regionala organ.

Riksteaterns landsortsbaserade ensembler bör som nämnts omvandlas till länsteatrar (6.3.5). Ansvaret för Rikskonserters skolkonsertverksamhet och interna konserter bör i huvudsak föras över till regional nivå (6.4.10).

5. En ökad andel av Sveriges Radios programproduktion bör ske på regional nivå.

En ökad decentralisering av Sveriges Radios produktion är önskvärd. En organisation som knyter an till kulturverksamheten i olika delar är därvid angelägen. På så sätt kan ett naturligt samspel nås mellan etermedierna samt regionala och lokala kulturinstitutioner, fria grupper och enskilda kulturarbetare (5.5).

4.15 Samordning och differentiering

4.15.1 *Formulering*

Kulturrådet föreslår, att ett andra delmål för samhällets kulturpolitik formuleras sålunda:

> *De kulturpolitiska åtgärderna skall samordnas med samhällets insatser inom andra områden och differentieras med hänsyn till olika gruppers förutsättningar och behov.*

4.15.2 *Motivering*

Kulturpolitisk planering och kulturpolitiska åtgärder måste samordnas med andra samhällsinsatser. Samhällets kulturinsatser måste öka väsentligt för att förbättra den sociala miljön, men samtidigt måste de kulturpolitiska åtgärderna i framtiden mer inriktas och utformas med hänsyn till olika gruppers förutsättningar och behov.

Samordningen av kulturpolitiken med andra områden och differentieringen av insatserna med hänsyn till olika grupper och miljöer är två aspekter av samma mål. De grupper som det kan bli fråga om (barn, ungdom, pensionärer, barnfamiljer, lågutbildade osv) får många gånger redan stöd av samhället på andra områden.

Samordningen (integreringen) av de kulturpolitiska åtgärderna har två väsentliga aspekter.

För det första är det fråga om samordning med andra delar av samhällets politik. Det kan gälla samordning vid fysisk planering och samhällsserviceplanering och med utbildnings- eller socialpolitik.

För det andra måste det också ske en samordning inom själva det kulturpolitiska området. Kombinationer av konstarter och aktivitetsformer bör underlättas. Samverkan mellan institutioner inom olika kultursektorer bör stimuleras.

Behovet av en *differentiering* av åtgärderna utgår från erfarenheterna av att generella åtgärder långt ifrån alltid når fram till de grupper man vill nå.

Olika utredningar har visat på de stora olikheterna i villkor som finns i samhället eller som skapas av utvecklingen, t ex genom utbildningsexpansionen för de unga, genom utglesningen av vissa regioner och genom koncentrationen av unga familjer till nya bostadsområden med låg servicenivå. Kulturinsatserna måste ta hänsyn till detta för att kunna kompensera dessa gamla och nya olikheter och förändra villkoren. De kulturpolitiska åtgärderna måste alltså utformas med hänsyn till olika gruppers förhållanden.

Syftet med en differentiering av åtgärderna är inte att skilja olika grupper från varandra eller att hålla individer kvar i isolerade grupper. Tvärtom är avsikten att bryta isolering och utestängdhet och att skapa förutsättningar för en vidare gemenskap. Differentieringen bör ske efter olika linjer. Den gäller relativt sällan innehållet. Vanligast in-

nebär differentierade åtgärder skillnader i val av miljö för verksamheten, val av informationskanaler och val av informationsteknik.

4.15.3 *Åtgärder*

Med utgångspunkt i samordnings- och differentieringsmålet förordar kulturrådet bl a följande.

1. En ökad samverkan bör komma till stånd mellan kulturområdet och andra samhällsområden.

Företrädare för kulturområdet bör i ökad utsträckning delta i planeringsarbetet inom andra samhällssektorer. Samarbetet mellan kultursektorn och andra samhällssektorer bör få fastare organiserade former. Åtgärder på kulturområdet och på andra samhällsområden bör samordnas bättre på departemental nivå. Ett centralt kulturorgan, i betänkandet kallat det nya kulturrådet, bör inrättas (8.6.3.2). Det bör samverka bl a med statliga organ utanför kulturområdet i frågor av gemensamt intresse (8.6.6.7). Representanter för organ utanför kulturområdet bör ingå i de kulturpolitiska samarbetsorganen som inrättas i kommuner och län (8.4.5 och 8.5.5). Lokalplaneringen för bl a skol-, fritids- och kulturändamål bör samordnas mer effektivt och ett ökat dubbelutnyttjande av lokaler stimuleras (9.2.3).

2. En ökad samverkan bör komma till stånd inom kulturområdet.

En samlad handläggning av åtgärderna inom kulturområdet bör ske på lokal, regional och central nivå (8.4.3, 8.5.3 och 8.6.3). Kulturinstitutionerna bör få ändamålsenligare och enhetligare organisationsform (6.2.3). Vidare bör enhetliga statsbidragssystem för institutionerna införas (6.9.1 och 10.6.4). Lokaler för kulturell verksamhet bör utformas så att de kan användas för olika ändamål och så att de främjar kontakt mellan olika konstformer och olika deltagargrupper (9.2.3).

3. Samarbetsorgan för intressenter inom och utanför kulturområdet bör skapas i kommuner och län.

De kulturpolitiska åtgärderna måste i ökad utsträckning utformas utifrån olika gruppers förhållanden och villkor. Samarbetsorgan med berörda parter bör inrättas inom kommuner och län för att ge ökade möjligheter till kontakter inom och utanför kulturområdet. Till samarbetsorganets uppgifter bör bl a höra att vara referensgrupp till kulturnämnden. Samarbetsorganen bör i de flesta kommuner ha ansvaret för en del av informations- och publikarbetet inom kulturområdet. De bör bidra till att den uppsökande verksamheten ökar i omfattning och att kontakt nås med nya grupper (6.8.2, 8.4.5 och 8.5.5).

I det följande anges motiv för speciella åtgärder beträffande några olika grupper i samhället och vidare några exempel på åtgärder.

Barn. Den omfattande kommersiella satsningen på barn har delvis en starkt negativ återverkan på deras utveckling och motiverar att samhället gör särskilda insatser. Det behövs också åtgärder som fungerar som korrektiv mot skillnader i uppväxtvillkor för barnen både vad gäller föräldrarnas situation och den yttre miljön. Barns stora inneboende förutsättningar för kulturella aktiviteter – deras spontanitet, starka aptit på upplevelser och behov av kontakt – gör även att speciella insatser för dem framstår som meningsfulla.

Barns efterfrågan på kulturella aktiviteter är mycket stor och ofta större än tillgängligt utbud. En första åtgärd bör vara att öka omfattningen av existerande typer av verksamhet. En breddad kulturell verksamhet i förskolan bör stimuleras. De kommunala musikskolorna bör byggas ut. Kommunerna bör på sikt bygga upp motsvarande verksamhet inom övriga konstområden (7.10.2). Institutionernas kulturella verksamhet bör ta ökad hänsyn till barnens behov vad gäller lokaler, personal och övriga resurser framför allt för skapande verksamhet.

Ungdom. Under tonåren förändras intresset för kulturella aktiviteter. Stora grupper släpper kontakten med egen läsning och egen skapande verksamhet. De kommersiella satsningarna på tonåringar är omfattande med delvis klart negativ inverkan på deras intresseinriktning och samhälleliga insatser blir nödvändiga som en motvikt. Den sociala uppspaltning som påbörjas redan i barndomen går i tonåren ofta längre och förstärks i vissa fall genom utbildningen. Insatserna behöver således till viss del specialriktas mot olika ungdomsgrupper.

Kulturinstitutionernas direkt ungdomsinriktade verksamhet är av relativt liten omfattning. Nu existerande verksamhetsformer bör utökas samtidigt som nya aktiviteter

prövas. Därvid bör ungdomens intresseinriktning vara avgörande. Ökade resurser för teater- och musikinstitutionernas verksamhet bör i stor utsträckning gå till verksamhet för och med barn och ungdom (6.3.9.1 och 6.4.12). Lokaler för traditionella kulturaktiviteter bör kombineras med t ex lokaler för öppen ungdomsverksamhet, föreningslokaler och lokaler för fritidsverksamhet (9.2.3).

Barnfamiljer. Barnfamiljerna är en stor och växande grupp. 40-talets stora barnkullar har nu kommit i familjebildande ålder. Den starka sociala och praktiska låsning som föräldraskapet under lång tid innebär, medför uppenbara svårigheter för barnfamiljerna att vara kulturellt aktiva. Låsningen består främst av barnpassning men även av krav som yrkeskarriären ställer. Bekymmer för ekonomin och svårigheter att över huvud taget gestalta det egna personliga livet utgör faktorer som kan isolera unga familjer.

Särskilda insatser – främst genom samordning med socialpolitiska åtgärder – behövs därför för unga familjer. I många avseenden är åtgärder till barnfamiljer lika mycket åtgärder riktade till barn. De kan bidra till att på ett tidigt stadium skapa en öppen och positiv attityd hos barnen gentemot olika former av kulturell verksamhet. En ökad förankring av de kulturella aktiviteterna i bostadsområdena är ett exempel på åtgärder som förbättrar barnfamiljernas möjligheter till kulturell verksamhet (9.2.2.1).

Lågutbildade. De stora skolreformerna har inte i någon större utsträckning hunnit påverka utbildningen hos den vuxna befolkningen. Den övervägande delen av den vuxna generationen har endast folkskola som teoretisk grundutbildning. Även andra faktorer än utbildningens längd formar de lågutbildades situation. De har ofta sämre ekonomiska resurser, monotona arbetsförhållanden, större risker för arbetslöshet och ett fixerat kulturmönster.

Det kulturella utbudet riktas i huvudsak till den ålderskategori där de lågutbildade finns. Erfarenheten visar emellertid att åtgärderna i stor utsträckning går denna grupp förbi. Enbart en ökning av utbudet är således inte tillräckligt för att nå de lågutbildade. Bättre information till dessa grupper bl a genom bättre kontakter mellan kultursektorn och organisationer utanför denna bör ge de lågutbildade ökade möjligheter till kulturella aktiviteter (6.8 och 8.4.5).

Institutionsvårdade. Denna grupp – de som bor på pensionärs- och ålderdomshem, de som är intagna på sjukhus och sjukhem, på nykterhetsvårdsanstalter, på fängelser, på ungdomsvårdsskolor etc – är mycket heterogen. Den har ett gemensamt drag i svårigheten eller omöjligheten att delta i aktiviteter utanför respektive institution. Många blir fixerade vid livsmönstret inom vårdinstitutionen och har stora svårigheter att fungera ute i det öppna samhället. Olika former av kulturell verksamhet innebär för denna grupp bättre kontakter med omvärlden och berikar allmänt deras tillvaro. En ökad kulturell verksamhet på vårdinstitutioner bör även kunna intensifiera debatten och öka insikten i de olika gruppernas problem. Kulturinstitutionerna bör bedriva uppsökande verksamhet i ökad omfattning (6.3.9.2 och 6.4.12). Det nya kulturrådet bör i samarbete med berörda myndigheter och organisationer överväga hur kulturverksamhet vid olika vårdinstitutioner kan stimuleras (7.10.2).

Pensionärer. Pensionärerna är en stor grupp och en grupp i snabb tillväxt. Deras situation liknar till viss del de medelålders lågutbildade. En kort och torftig utbildning och vana vid pressande sociala och ekonomiska förhållanden har för många lett till att möjligheterna till förnyelse av livsmönstret inte kunnat utnyttjas.

Pensionärers förutsättningar för och behov av kulturell aktivitet har emellertid klart förändrats. Hälsan och vitaliteten är genomsnittligt bättre än tidigare. Likaså har den ekonomiska situationen undergått klara förbättringar. Storfamiljens upplösning, bostadsförhållandena och den accentuerade flyttningsrörelsen har medfört att tidigare traditionella kontakter med barn och nära släktingar försvåras. De gamla har således ett behov av att finna nya kontaktmöjligheter.

Kulturell verksamhet med och bland pensionärer bör bl a syfta till en åldersmässig integrering. Verksamheten har nu ofta karaktären av särarrangemang för de gamla. Aktiviteterna blir konserverande – man erbjuder det som är välbekant, tillbakablickande och okontroversiellt. Kulturinstitutioner, studieförbund och organisationer måste söka få med de äldre i frågor som är förankrade i nuet, föra in dem på dagsproblem och ge dem nya impulser. Det behövs generationsmässigt blandade grupper som ägnar sig åt ett och samma ämne. Även rent praktiska frågor som transporter måste lösas, exempelvis genom ökade resurser för den kommunala färdtjänsten.

Invandrare. Speciella kulturpolitiska åtgärder riktade till olika invandrargrupper är motiverade av olika omständigheter. De utgör en väsentlig del av arbetet att anpassa invandrare i det svenska samhället. Samhället bör också bereda de växande invandrargrupperna möjlighet att hålla den egna kulturtraditionen vid liv. Samtidigt kan insatser för att föra ut invandrarnas kulturtraditioner öka förståelsen för dessa grupper och för det svenska kulturmönstret innebära stimulerande nytillskott.

Kulturinstitutionerna bör i ökad utsträckning rikta sitt utbud till invandrargrupper. Riksteatern och Rikskonserter bör t ex öka turnéverksamheten med utländska grupper (6.3.6 och 6.4.10).

Genom studieförbundens språkundervisning får många invandrare en betydelsefull kontakt. Studieförbunden har ett stort ansvar för att denna kontakt utvecklas till att gälla även andra områden. Invandrarnas anpassning utreds f n av invandrarutredningen.

Handikappade. Gruppen handikappade är mycket heterogen med avseende på arten och graden av handikapp. Åtgärder för dem måste därför i hög grad differentieras. Ett gemensamt drag är de i många fall stora praktiska svårigheterna att få kontakt. Ett handikapp medför ofta risk för isolering.

Kulturell verksamhet kan bidra till att föra handikappade ur denna isolering. Separata kulturella aktiviteter för handikappade bör därför undvikas. Förbättrad information samt praktiska åtgärder i form av färdtjänst och handikappriktig utformning av samlingslokaler och kulturinstitutioner utgör de grundläggande åtgärderna (9.2.4.1). Stödet till de handikappades kulturella verksamhet bör höjas (7.10.3.6).

1965 års handikapputredning har redan berört de handikappades möjligheter till fritidsverksamhet och kulturell verksamhet och kommer att behandla frågan ytterligare i ett senare betänkande.

Människor i glesbygd. Den försämrade servicenivån i glesbygdsområden medför direkt minskade möjligheter till kulturell aktivitet. Speciella åtgärder är därför nödvändiga. Kulturpolitiska insatser kan även bidra till att dämpa en ogynnsam utflyttning och utgör därför i vissa avseenden komplement till åtgärder på andra områden. Utbudet av kultur i glesbygd måste i hög grad ske genom uppsökande verksamhet som organiseras av regionala kulturinstitutioner i samverkan med andra organ för samhällelig service. Även då omfattande åtgärder vidtas kommer glesbygdens möjligheter till kulturella aktiviteter att vara betydligt mindre än de tätbefolkade områdenas. Eftermedierna kommer därför att även i framtiden vara av avgörande betydelse för kulturutbudet i dessa områden. Ansvaret kommer i hög grad att ligga på Sveriges Radios distriktsorganisation i samarbete med lokala och regionala kulturinstitutioner (6.3.8 och 6.4.11). Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar bör också särskilt beakta glesbygdens behov. För att bl a underlätta gruppverksamhet i glesbygdsområden bör bidrag till cirkelledarnas resekostnad och traktamente ökas (7.10.3.1).

4.16 Gemenskap och aktivitet

4.16.1 *Formulering*

Kulturrådet föreslår, att följande bör gälla som ett tredje delmål för samhällets kulturpolitik:

> *De kulturpolitiska åtgärderna skall utformas så att de kan förbättra kommunikationen mellan olika grupper i samhället och ge fler människor möjlighet till kulturell verksamhet.*

4.16.2 *Motivering*

Såväl massmedierna som de konstnärliga uttrycksformerna kan ses som medier för kommunikation mellan grupper och mellan individer. De utgör alltså både informationsmedel och instrument för åsiktsutbyte och gemensamma upplevelser.

Många former av kulturell verksamhet vidgar vår verklighetsuppfattning och ökar insikten om vår egen och andra människors situation. Kulturlivets olika uttrycksformer fungerar från samhällets synpunkt i vid mening som ett "rapportsystem" som ger impulser och instrument för en ständig omprövning av värderingar. Genom att föra människan utöver de gränser hennes värderingar och erfarenheter tidigare satt, kan kulturen fungera som instrument för förändring av individers och gruppers åsikter och attityder. Såväl de konstnärliga uttrycksformerna som massmedierna kan genom sin förmåga att väcka och skapa opinion påverka samhällets utformning.

Radio och TV, tidningar och böcker utgör de dominerande kanalerna för information i samhället. Dessa medier – tillsammans med grammofonskivor och bandupptagningar – utgör också de viktigaste formerna för förmedling av musik, teater, litteratur, film och bildkonst.

När det konstnärliga utbudet förmedlas på annat sätt än genom tekniska medier ger det ofta möjlighet till direkt kontakt mellan individer och mellan grupper. Kulturella insatser kan göras för att bryta isolering och främja åsiktsutbyte och debatt kring angelägna frågor och kan skapa former för lek och underhållning eller för annan gemensam upplevelse.

De konstnärliga uttrycksmedlen ger dessutom möjlighet till fri skapande verksamhet, som bygger på eget arbete och som kan ske i kollektiva former. Det behövs väsentligt ökade insatser från samhällets sida till den fria skapande verksamheten. Framför allt behövs i många fritids- och bostadsmiljöer resurser för gemensamma aktiviteter av kulturellt slag. Genom sådana aktiviteter finns det möjlighet att väcka och möta människors uttrycksbehov men också behovet av kontakt och gemenskap.

Insatser för att öka den kulturella aktiviteten är angelägna. Från praktiska och organisatoriska aspekter är det naturligt att främst behandla kollektiva aktivitetsformer. Det innebär inte att individens mottagande

och utövande av kultur, som inte sker i grupp, skulle vara mindre betydelsefull. Aktiviteter som syftar till kontakt och kommunikation och aktiviteter som utgår från en individs behov och intressen kompletterar varandra. Mellan de båda aktivitetsformerna finns många gånger en fruktbar växelverkan.

4.16.3 *Åtgärder*

Med utgångspunkt i gemenskaps- och aktivitetsmålet förordar kulturrådet senare i betänkandet bl a följande.

1. Den kulturella verksamheten bör i ökad utsträckning förankras i närmiljön.

Möjligheterna till kulturell verksamhet i bostadsområdena bör ökas. Kulturinstitutionernas uppsökande verksamhet bör öka (6.3.9.2 och 6.4.12). Fri kollektiv skapande verksamhet i föreningar och organisationer bör stimuleras. Lokaler för olika former av uppsökande verksamhet och fri skapande verksamhet bör finnas i alla bostadsområden. Skolornas lokaler och specialutrustning bör i ökad utsträckning ställas till den kollektiva skapande verksamhetens förfogande (9.2.3).

2. Den icke yrkesmässiga skapande verksamheten bör få förstärkta och ändamålsenliga bidrag.

Studiecirkelbidraget är den dominerande formen för stöd till den fria skapande verksamheten. Bestämmelserna för detta bidrag bör ändras så att de bättre tillgodoser den kulturella verksamhetens behov (7.10.3.1). Ett nytt bidrag, lokalt aktivitetsstöd, bör skapas till kulturell verksamhet i friare former utanför studiecirkelns ram (7.10.3.2).

3. Samspelet mellan kultur och arbetsliv bör analyseras.

I samarbete med arbetsmarknadens organisationer och berörda statliga organ bör frågorna om kulturen och arbetsmiljön analyseras av det centrala kulturorgan, som föreslås inrättas. Samarbete med bl a delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen bör inledas (8.6.6.9).

4.17 Yttrandefrihet

4.17.1 *Formulering*

Det fjärde delmål som kulturrådet föreslår är följande:

> *Kulturpolitiken skall medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas.*

4.17.2 *Motivering*

Yttrandefrihet bör ses som rätten att i massmedier, konstnärliga medier och andra opinionsmedier fritt få uttrycka åsikter eller på annat sätt redovisa en inställning utan förhandsgranskning och utan andra hinder än de begränsningar allmän lag uppställer.

Yttrandefriheten tillhör de mål som kan förefalla okontroversiella. Det är ovanligt att man i demokratiska länder förnekar att målet är fundamentalt för en kulturpolitik. Men så snart det gäller frihetens gränser blir frågan svårare och mera kontroversiell. Lika litet som för annan frihet kan yttrandefriheten bestämmas i absoluta termer. Det viktiga blir därför vilken innebörd den ges och hur den avgränsas.

Konstnärlig verksamhet är en form av utforskning av verkligheten. Den syftar ofta till att kritiskt belysa villkoren i vårt samhälle och för mänskligt liv över huvud. Yttrandefriheten inom institutionerna riskerar alltid att beskäras. Tidigare accepterade värderingar sätts tid efter annan i fråga. Det gäller estetiska, moraliska och politiska förhållanden. Det är sannolikt att normdiskussionen numera har en annan bredd och omfattning än tidigare. Mycket beror det på massmediernas möjligheter att spegla utvecklingen i hela världen. Inte bara information utan också idéer sprids allt snabbare.

Om personalen inom kulturinstitutionerna inte får stor frihet att utforma verksamheten under ansvar är risken betydande att institutionerna förlorar sin vitalitet och därmed också förmågan att stimulera kulturlivet och samhällsmiljön i stort. Om de som ansvarar för kulturpolitiken inte har mod att ge institutionerna den nödvändiga friheten kan alla insatser mista hela sitt värde. Många diktaturer berömmer sig av ett frikostigt stöd till sina kulturinstitutioner. Likafullt är dessas funktion i samhället i grunden hämmad genom en starkt beskuren yttrandefrihet.

En på olika sätt formellt reglerad frihet kan bli en fiktion om det inte finns reella möjligheter att utnyttja den. Många av samhällets åtgärder på kulturområdet kan motiveras med viljan att skapa faktiska möjligheter för att göra den konstnärliga yttrandefriheten reell eller för att inte de faktiska möjligheterna till en allmän opinionsbildning skall begränsas. De kulturpolitiska åtgärderna skall således skapa förutsättningarna för ett kulturliv präglat av mångfald i innehåll och uttrycksformer.

Om opinioner av skilda slag fritt skall

kunna komma till tals krävs det många olika organ med ledningar som är sinsemellan oavhängiga och som har olika sammansättning. Detta är ett av motiven för den decentralisering som kulturrådet i det följande rekommenderar. Det är också ett av de allmänna motiven för ökade insatser från samhällets sida till kulturinstitutionerna, till fri kollektiv skapande verksamhet, till filmen och litteraturen samt till stipendier och ersättningar åt kulturarbetarna.

4.17.3 *Åtgärder*

Kulturrådet drar bl a följande slutsatser av detta mål.

1. Yttrandefriheten bör regleras i grundlag.

Starka skäl finns för att skydda yttrandefriheten även i andra medier än det tryckta ordet. I princip bör likartade regler finnas för alla yttrande- och uttrycksformer.

1970 års massmedieutredning har till uppgift att föreslå hur man i grundlagsform bör reglera yttrandefriheten i samtliga massmedier. Skyddet för yttrandefriheten i konstnärliga och andra opinionsmedier bör regleras i en gemensam lagstiftning av grundlagsform. Massmedieutredningens direktiv bör därför vidgas till att även omfatta samtliga konstnärliga medier (6.2.2.4).

2. Klara regler bör gälla för ansvarsfördelningen inom kulturinstitutionerna mellan styrelse och chef och övrig personal.

Ansvaret vid kulturinstitutionerna bör fördelas så att institutionschefen och personalen får ett klart definierat ansvar för den löpande verksamheten enligt allmänna riktlinjer som fastställs i instruktionen för institutionen eller därutöver fastställs av styrelsen (6.2.4).

3. Staten bör garantera en mångsidig tidnings- och tidskriftsutgivning.

Möjligheterna till mångsidighet inom press- och tidskriftsområdet måste garanteras av staten. Ökade resurser bör i framtiden anslås för press- och tidskriftsstöd (5.6).

4. De fria yrkesmässiga grupperna bör ges bättre arbetsvillkor och tryggare anställningsförhållanden.

De fria grupperna bör ges möjlighet att arbeta under ekonomiskt trygga förhållanden. Olika stödformer bör finnas. Samhällets stöd bör utformas så att gruppernas självständighet och smidigheten i arbetsformer bevaras (7.11 och 10.7.10).

5. Kulturell verksamhet och skapande aktivitet inom föreningar och grupper av olika slag bör få ökat samhällsstöd.

Den icke yrkesmässiga kollektiva verksamheten bör på olika sätt stimuleras bl a genom förbättrade verksamhetsbidrag (7.10). Föreningars och organisationers möjligheter att engagera enskilda eller grupper av kulturarbetare för program och framträdanden bör underlättas. Ett statsbidrag till kulturarrangemang bör införas (7.12).

4.18 Konstnärlig förnyelse

4.18.1 *Formulering*

Som ett femte delmål föreslår kulturrådet följande:

Kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse.

4.18.2 *Motivering*

Nära förknippat med målet att skydda yttrandefriheten är kulturpolitikens uppgift att möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse. Utan frihet att uttrycka och gestalta kan något genuint nyskapande inte komma till stånd.

Det kvalificerade *konstnärliga* arbetet utgör en fortlöpande experimentverksamhet. Dess syfte är bl a att finna nya övertygande konstnärliga uttryck för individuella och kollektiva behov och upplevelser, att konstnärligt dokumentera förändringarna i vår omvärld och att göra existerande behov medvetna för nya grupper. Det konstnärliga utvecklingsarbetet har alltså ytterst betydelse för att vidga vårt upplevelsefält och komplettera eller korrigera vår verklighetsuppfattning.

Det gäller för alla samhällsområden att utvecklingen förs framåt genom forskning, experiment och nyskapande. Också det konstnärliga arbetet i samhället kräver utrymme för försök och experiment med olika uttrycksmedel, olika material och olika media. Detta utvecklingsarbete måste – liksom den forskning som förekommer på andra områden – få bedrivas utan att efterfrågan är säkrad. Det kräver ofta särskilt stöd för att det skall kunna genomföras. Det är en elementär kulturpolitisk uppgift för samhället att i tillräcklig utsträckning ge det stöd och de resurser som erfordras.

Kulturens uttrycksformer och uttrycksmöjligheter förändras ständigt. Radio och TV har skapat nya konstformer och nya former för information och underhållning. Dessa medier utgör instrument som starkt påverkar de kulturella förhållandena – de kan berika människornas liv men också göra det mera enkelspårigt. Det är viktigt att olika grupper av konstnärligt arbetande erbjuds möjligheter att verka inom dessa medier och på sina olika områden få bidra till deras utveckling. Kulturpolitiken måste ha siktet inställt på framtiden och räkna med att dessa och andra nya medier kommer att medföra en fortgående förändring av kommunikationsprocessen.

I de medier för kommunikation som de traditionella kulturinstitutionerna utgör, är förnyelsen i hög grad en förutsättning för verksamheten. Men då denna verksamhet delvis finansieras av publikintäkter är den också beroende av publikens sammansättning och vanor. Det behövs för den skull ett utrymme för experiment som man inte alltid i förväg kan vara säker på blir lönande.

En annan del av det konstnärliga utvecklingsarbetet är beroende av tekniska, lokalmässiga och andra resurser, t ex när det

gäller arbete med nya material. Man är här ofta beroende av kollektiva resurser som endast kan komma till stånd med samhällets stöd.

Av hävd har samhällets stöd nästan helt riktats till konstutövare i vissa genrer inom de olika konstområdena. Samhällets insatser bör emellertid avse konstområdena som helhet och främja en utveckling även inom genrer som hittills inte alls eller endast i ringa omfattning erhållit stöd.

Förnyelse kräver aktiva internationella kontakter. Det hör till samhällets uppgifter att på olika sätt möjliggöra sådana – t ex genom att underlätta utbyte av informationer mellan länderna och genom att medverka till ett internationellt personutbyte.

Vid sidan om det konstnärliga arbetet med nya uttrycksformer, nya medier och nya material behövs utrymme för ett mera *allmänt kulturellt utvecklingsarbete.* Det gäller bl a metoder för att finna nya former att väcka tidigare inaktiva gruppers intresse och stimulera dem till deltagande i kulturell verksamhet. Också en sådan experimentverksamhet bör kunna påräkna samhällets stöd.

4.18.3 *Åtgärder*

Kulturrådet drar bl a följande slutsatser av detta mål.

1. De fria kulturarbetarnas villkor bör förbättras.

Kulturarbetarnas ekonomiska situation måste tryggas. Kulturrådet kommer i ett senare betänkande att behandla kulturarbetarnas villkor (5.2).

2. Utvecklingsarbetet inom den fria kollektiva skapande verksamheten bör stimuleras.

Folkbildningsorganisationerna bör ges ökade resurser bl a för att kunna anlita kulturarbetare för experiment och utveckling (7.10.3.5). Även andra nu existerande eller tillkommande riksorganisationer inom kulturområdet bör stimuleras till ett ökat kulturpolitiskt utvecklingsarbete (7.10.3.7).

3. Utbildningen inom kulturområdet bör utformas så att den främjar konstnärlig och kulturell förnyelse.

Med hänsyn till pågående reformarbete inom det eftergymnasiala området går kulturrådet inte närmare in på utbildningsfrågorna (1.1). Det är angeläget att den konstnärliga utbildningens särskilda krav kan tillgodoses i en framtida organisationsstruktur för den eftergymnasiala utbildningen (8.6.3.3). I sitt betänkande om kulturarbetarnas villkor kommer kulturrådet att diskutera vissa nya utbildningsbehov.

4.19 Bevarandet av äldre kultur

4.19.1 *Formulering*

Kulturrådet föreslår som det sjätte delmålet för samhällets kulturpolitik:

> *Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs.*

4.19.2 *Motivering*

Vid utformningen av samhällsmiljön måste hänsyn tas också till gångna tiders kultur. En miljö kan aldrig utformas enbart på grundval av den samtida kulturen. Kontakten bakåt måste finnas. Om kultur är utforskning och kritik av det samtida samhället, kan man aldrig göra sig historielös. Den traditionslösa kulturen är otänkbar. Det måste därför vara ett kulturpolitiskt mål att ta till vara och göra äldre tiders kultur levande.

Inom varje kultursektor söker man i olika utsträckning hålla äldre tiders verk levande. Insatser för att bevara är helt dominerande för kulturminnesvård och arkivväsen. Inom musik, teater och dans är äldre verk självklara inslag i institutionernas verksamhet och så är eller bör också vara fallet inom bildkonst och litteratur.

Teknikens utveckling har inneburit att våra möjligheter att ta till vara äldre tiders kultur förbättrats högst väsentligt. Nuvarande metoder inom byggnadsteknik, konserveringsteknik, arkivering och reproducering tillåter helt andra insatser än för endast kort tid sedan. Motsvarande betydande förbättringar i fråga om möjligheterna att förmedla kunskap om äldre kulturer har skett genom TV:s, filmens, radio- och bandteknikens utveckling.

De tekniska landvinningarna öppnar emellertid inte enbart nya möjligheter att ta till vara och levandegöra vårt kulturarv. De kan också utnyttjas på ett sätt som medför risker för kulturlivet. Kommersiell exploatering av TV-satelliter, band- och TV-kassetter och ett ökat beroende av den internationella bokmarknaden är exempel på sådana tendenser.

Målet att bevara och levandegöra äldre tiders kultur innebär inte ett ensidigt värnande om det nationellt särpräglade. Det måste fastmer vidgas att omfatta en ökad kontakt med andra länders kultur. Vårt kulturarv är endast en del av världens gemensamma.

4.19.3 *Åtgärder*

De sektorer av det kulturpolitiska området som närmast berörs av detta mål är f n föremål för särskilda sektorsutredningar. Kulturminnesvård och museiväsen utreds av MUS 65. Litteraturutredningen får förutsättas komma in på behovet av stöd till utgivning av äldre svensk litteratur. Filmutredningen får förutsättas ta upp frågan om samhällets ansvar för lösandet av bevarandeproblemen inom filmområdet. Dataarkiveringskommittén behandlar vissa frågor inom arkivområdet. Mot denna bakgrund lägger kulturrådet inte fram egna detaljerade förslag med hänvisning till bevarandemålet.

4.20 Samhällets ansvar

4.20.1 *Formulering*

Det sjunde och sista delmålet för samhällets kulturpolitik bör enligt kulturrådet formuleras sålunda:

> *Samhället har ett övergripande ansvar för att främja mångsidighet och spridning av kulturutbudet och för att minska eller hindra den negativa verkan som marknadsekonomin kan medföra.*

4.20.2 *Motivering*

Större delen av kulturproduktionen och kulturdistributionen ligger i dag i privata händer. Det gäller stora delar av musikområdet och större delen av konstmarknaden. Film-, bok-, tidnings- och tidskriftsproduktionen är nästan helt privat. Nästan hela bok-, tidnings- och tidskriftshandeln drivs i enskild regi. Detsamma gäller större delen av filmproduktionen och filmdistributionen.

Den privata kulturverksamheten måste genom kravet på lönsamhet bedrivas med andra mål än dem samhället sätter upp för sin kulturpolitik. Lönsamhetskravet framträder dock på olika sätt allt efter ägarstrukturen. Skillnaderna är stora mellan t ex internationella storföretag och ett producentkooperativt företag.

Lönsamhetskravet medför att kulturverksamhet i enskild regi inte kan garantera en mångsidig och geografiskt jämnt fördelad kulturproduktion och kulturverksamhet eller en rimlig försörjning för kulturarbetarna. Om endast lönsamheten blir avgörande för vad som skall produceras och hur produktionen skall spridas, kan det leda till utarmning och förflackning. Många människor, särskilt de unga och de sämre utbildade, blir lätt utsatta för ensidig påverkan av ett kulturutbud som är torftigt och undermåligt, produkter som exempelvis spekulerar i våldsmentalitet eller ger en bild av samhället som är styrd av producentintressen.

När kulturproduktion och kulturverksamhet i enskilda händer inte kan åstadkomma mångsidighet och jämn fördelning, måste samhället sätta in kulturpolitiska åtgärder. Samhället har redan tagit ansvar för kulturutbud som ansetts särskilt angeläget och för kulturell verksamhet som annars helt skulle ha fallit bort. Ofta har emellertid samhället uppträtt passivt, när det gällt att trygga kulturförsörjningen. Sålunda har staten – på några viktiga undantag när – vidtagit åtgärder först när den privatfinansierade verksamheten inte kunnat bedrivas lönsamt.

Insatserna bör i framtiden i större utsträckning inriktas på att erbjuda alternativ till det privata kulturutbudet inom olika sektorer. På så sätt kan samhället bidra till en förändring av strukturen på kulturutbudet som helhet och till en ökning av den totala utbudsvolymen. Detta förutsätter att insatser görs inom en sektor redan innan akuta krissituationer uppstått. Samhället skall även kunna arbeta i ett direkt konkur-

rensförhållande med den privata kultursektorn.

De kulturpolitiska åtgärder som kan behövas från samhällets sida måste bli mycket olikartade både till formen och till graden av åtaganden.

En möjlighet är överenskommelser mellan staten och en bransch såsom filmavtalet. Andra vägar att påverka den privata kultursektorn är beskattning, t ex annons- och reklamskatt, eller skattebefrielse, t ex momsbefrielsen för filmen och vissa tidskrifter. Samhället kan vidare gå in med subventioner av typen press- och tidsskriftsstöd eller lån till bl a producentkooperativa företag. Samhället kan uppträda som köpare såsom vid bibliotekens litteraturköp samt statens och kommunernas inköp av konst. Alla dessa former av ingripanden från samhällets sida kan ske utan att den privata företagsformen ifrågasätts. Samhället kan också ta på sig ansvaret att reglera ramen för en verksamhet som bedrivs i fristående form, t ex Sveriges Radio. Slutligen kan alternativet med en helt eller övervägande statlig produktion tänkas som t ex på teaterområdet.

Flertalet av de nämnda formerna av åtgärder innebär att samhället självt tar ansvar för eller stödjer verksamheten. Ofta måste emellertid valet bli att erbjuda nya alternativ genom kompletterande verksamhet inom sektorn i fråga eller inom angränsande sektorer.

Sambandet mellan åtgärder som vidtas inom olika sektorer måste belysas väl. Andelen egenproduktion inom Sveriges Radio har t ex avgörande betydelse för filmproduktionen i landet. Beslut om hur skolböcker skall inköpas får konsekvenser för bokhandeln i landet etc.

Staten har markerat sitt övergripande ansvar för kulturförsörjningen genom åtaganden som gällt hela sektorer eller delavsnitt av kulturlivet eller haft formen av punktinsatser. Omfattande utredningsverksamhet har satts igång i fråga om kulturavsnitt med stark privat dominans. Den framtida kulturpolitiken måste innebära, att dessa initiativ följs upp liksom också utvecklingen och effekterna på olika sektorer och för olika grupper. Som riktpunkt för denna uppföljning tjänar de allmänna mål som gäller för samhällets kulturpolitik.

4.20.3 *Åtgärder*

Stora delar av den privatfinansierade delen av kulturområdet utreds f n av statliga utredningar. Vissa förslag har redan lagts fram. Kulturrådet kommer i nästa betänkande att lämna förslag som rör kulturarbetarnas verksamhet och villkor samt belysa deras förhållande till den privata kulturmarknaden.

Mot denna bakgrund lägger kulturrådet inte fram preciserade förslag. Kulturrådet redovisar dock i 5.6 sin allmänna bedömning av behovet av samhälleliga insatser i den privata kultursektorn och pekar därvid bl a på följande behov.

1. Samhället bör stödja produktion och spridning av konst.

Ersättningar och arbetsstipendier till konstnärer bör avsevärt förbättras. Olika distributionsformer bör prövas. Vissa förslag kommer att läggas fram av MUS 65.

2. Samhället bör garantera en mångsidig och väl fungerande bok- och tidskriftsproduktion.

Bokproduktion och annan verksamhet inom bok- och litteraturområdet bör stödjas för att garantera mångsidighet och spridning. Stödet till kulturtidskrifter bör byggas ut.

3. För att garantera mångsidighet bör staten stödja produktion och distribution av grammofonskivor, band etc (fonogram) samt konsumentinformation, dokumentation och forskning inom området.

Åtgärder bör vidtas bl a med utgångspunkt i de av konsertbyråutredningen framlagda förslagen.

4. Samhället bör stödja produktion och visning av kvalitetsfilm.

Åtgärder bör vidtas sedan filmutredningen lämnat sina förslag.

5. Staten bör kontinuerligt följa utvecklingen i fråga om det privata kulturutbudet och vid behov vidta åtgärder.

En uppgift för det nya kulturrådet är att följa utvecklingen inom den privata kultursektorn och vid behov föreslå statsmakterna nödvändiga åtgärder (8.6.6.12).

5 Kulturområdets struktur

5.1 Verksamhetsformerna

De tankegångar och förslag som förs fram i målkapitlet avser kulturområdet som helhet. När det gäller att omsätta dessa resonemang i konkreta kulturpolitiska åtgärder är det nödvändigt att först analysera kulturområdets struktur. Med hänsyn till kulturrådets uppdrag att belysa behovet av samhällsinsatser är inte en indelning efter konstområden och medier meningsfull. I stället bör en uppdelning göras efter organisatoriskt ansvar, verksamhetstyp och finansiering.

Kulturrådet skiljer i detta sammanhang mellan följande verksamhetsformer, nämligen

1. enskilt skapande
2. fritt kollektivt skapande
3. institutionernas verksamhet
4. radio och television
5. privat driven verksamhet.

För var och en av de olika verksamhetsformerna kommer de kulturpolitiska målen in i bilden på olika sätt. Utformningen av samhällets åtgärder blir beroende av målen och verksamhetsformen.

Kulturrådet för som nämnts (4.11.2) inte utbildningsväsendet till det kulturpolitiska området. Med tanke på främst skolans kulturella uppgifter kommer dock rådet att i detta kapitel i korthet beröra kulturen i utbildningen.

I detta kapitel diskuteras allmänt behovet av insatser från samhällets och framför allt statens sida för de olika verksamhetsformerna. Avsikten är att ge en bakgrund till nödvändiga avvägningar mellan dessa insatser.

Traditionellt har statens kulturpolitiska insatser framför allt inriktats på institutionerna. Under 1960-talet kom behovet av insatser för de fria kulturarbetarna på allvar in i bilden. Stödet till folkbildningsorganisationerna har byggts ut under 1960-talet. Ökningen har dock inte skett som uttryck för renodlade kulturpolitiska ambitioner utan huvudsakligen inom ramen för en satsning på vuxenutbildningen. Radio och television fick genom en kraftig utbyggnad av programverksamheten en mer central ställning inom kultur- och informationsområdena. Sveriges Radio finansieras med avgiftsmedel och detta har budgettekniskt inte nödvändiggjort direkta avvägningar i förhållande till andra verksamhetsformer. De privat drivna verksamheterna på kulturområdet har allt sedan 1940-talet varit föremål för debatt framför allt därför att de inte kunnat ge rimliga trygghetsvillkor för de fria kulturarbetarna. Under 1960-talet har ett omfattande utredningsarbete satts i gång och en del reformer på filmens och pressens områden har gjorts.

Avvägningar av de samhälleliga insatserna sinsemellan på kulturområdet, baserade på en helhetssyn, har inte blivit aktuella i någon högre grad under 1960-talet. Den inventering av behoven som görs i detta betänkande och de förslag och rekommendationer som förs fram avser att skapa ett underlag för sådana avvägningar som blir ofrånkomliga i fram-

tiden. Det viktiga blir då att dessa görs i belysning av formulerade mål för verksamheten och i medvetande om de olika verksamhetsformernas roll i kulturlivet.

Det ansvar samhället tagit på sig för de olika verksamhetsformerna är av olika slag. För institutionerna har samhället sedan lång tid ett direkt ansvar. Detsamma gäller för större delen av utbildningen inom kulturområdet. I fråga om etermedierna beslutar statsmakterna om den allmänna ramen för verksamheten. För det fria kollektiva skapandet är samhällsstödet av avgörande betydelse. Samhället har utöver de allmänna reglerna för bidragen dock inget inflytande över hur verksamheten bedrivs. I fråga om de fria kulturarbetarna finns krav på samhället att ansvara för att deras försörjningssituation blir rimlig. När väsentliga delar av kulturproduktionen är i privat ägo, har samhället enligt kulturrådets mening att se till att utbudet inte blir ensidigt och att nyttigheterna inte blir tillgängliga bara för ett fåtal.

För att kunna göra en avvägning av samhällets insatser för de olika verksamhetsformerna behövs data om utvecklingen. De uppgifter som i dag är tillgängliga är ofullständiga och delvis bristfälliga. En översiktlig analys av kulturutgifternas utveckling under 1960-talet har gjorts i 2.12. Samtidigt redovisades uppgifter om institutionsbesök, bibliotekslån m m under samma period (figurerna 2.14–2.18). Faktorer som kan ligga bakom utvecklingen inom olika kultursektorer kommer att diskuteras i detta kapitel. I kapitel 6 och 7 redovisas närmare uppgifter om institutionernas verksamhet och om den fria kollektiva skapande verksamheten.

Figur 5.1 visar samlat utvecklingen för vissa kulturaktiviteter under 1960-talet. I tabell 5.1 görs jämförelser med förhållandena i ett urval europeiska stater.

Totalsiffrorna i figur 5.1 avser i första hand att ge en allmän uppfattning om proportionerna mellan aktiviteterna och om utvecklingstendenserna i stort. Det är nödvändigt att i framtiden få till stånd ett mer djupgående analysarbete än som varit möjligt i detta sammanhang.

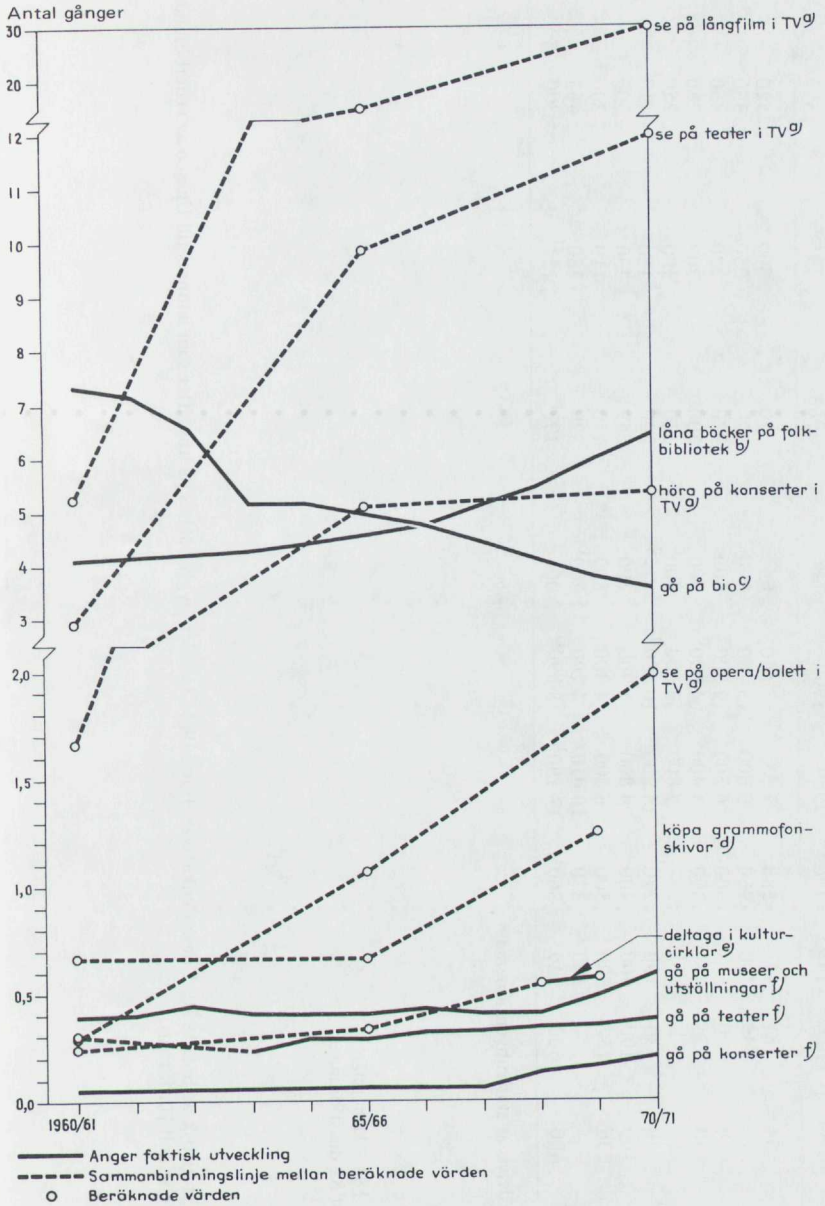

a Antalet tittare beräknat med utgångspunkt i vissa antaganden rörande TV:s programsammansättning och publik för budgetåren 1960/61, 1965/66 och 1970/71.
b Antalet lån vid folkbibliotek exkl skolbibliotek.
c Antalet biografbesök.
d Antalet skivor försålda av de till Grammofonleverantörernas förening anslutna bolagen enligt Fonogrammen i musiklivet (SOU 1971:73 s 57).
e Beräkningen bygger på att varje deltagare i en kulturcirkel varit närvarande 7,5 gånger under cirkelns lopp (10 sammankomster och 75 %-ig närvaro).
f Antalet besök vid statliga och statsunderstödda kulturinstitutioner.

Figur 5.1 Deltagande i olika kulturaktiviteter under 1960-talet. Genomsnittligt antal gånger per individ och år.

Tabell 5.1 Vissa aktiviteter inom kulturområdet, antalet radio- och TV-licenser samt tidningarnas nettoupplaga i vissa länder, per 1 000 invånare.

Land	Institutionsteaterbesök[a] per 1 000 inv		Konsertbesök[a] per 1 000 inv		Musei- och utställningsbesök[a] per 1 000 inv		Biografbesök per 1 000 inv		Antal boklån vid allm bibl per 1 000 inv	Antal radiolicenser per per 1 000 inv	Antal TV-licenser per 1 000 inv	Dagstidningars nettoupplaga per utgivn-dag per 1 000 inv
	1960	1969	1960	1969	1960	1969	1960	1969	1969	1968	1968	1968
Sverige	286	360	54	181	392	588	7 335	3 540	640	370	300	520
Danmark	–	–	–	40	760	960	9 600	5 200	900	320	250	360
Finland	300	400	60	90	–	300	6 300	2 200	600	370	220	460
Norge	270	300	30	35	–	300	1 400[c]	4 000[c]	300	300	209	380
Frankrike	–	–	–	–	–	–	7 800	3 600	400[d]	310	190	250[f]
Italien	210	220[b]	20	30	190	270[f]	14 900	10 390[b]	–[g]	220	150	110[h]
Nederländerna	200	140	100	100	600	400	4 800	1 900	300	249	230	300
Polen	595	560	236	257	300	500	6 800	4 300	800	170	110	200
England	–	–	–	–	130	270	10 010	4 200	1 200[i]	320	280	463
Sovjetunionen	430	450[f]	600	600	240	360[f]	17 190[k]	18 890[f,k]	2 000	193[l]	127[l]	300

a Enbart institutioner som helt eller delvis är statssubventionerade.
b Avser år 1968.
c Avser kommunala biografer.
d Avser år 1967 och utlån per vuxen.
e Avser år 1966.
f Avser år 1967.
g År 1969 1 962 890 läsesalslån och 184 991 hemlån.
h Uppgiften avser år 1966 och endast 81 dagstidningar.
i Avser år 1968/69.
k Fasta biografer och turnébiografer.
l Avser antal apparater.

Källa: Unesco: Statistical yearbook, Statistisk årsbok 1970, Unesco enkätsvar. Innehållet i tabellen bygger delvis på uppgifter som lämnats till Unesco av vederbörande land. Detta innebär att underlaget inte är helt jämförbart.

5.2 Enskilt skapande

Under 1960-talet har de första stegen tagits i riktning mot att mer metodiskt förbättra kulturarbetarnas levnadsvillkor. Avsevärda förbättringar har nåtts beträffande de anställda kulturarbetarna, men för vissa grupper av de icke anställda är situationen fortfarande klart otillfredsställande. De försörjningsmöjligheter som finns är dessutom osäkra, vilket visar sig särskilt då aktiviteten i samhällsekonomin dämpas.

Kulturrådet har fått i uppdrag att – vid sidan av den långsiktiga inriktningen av kulturpolitiken – särskilt utreda de statliga insatserna för fria kulturarbetare samt lägga fram förslag till förbättringar. Detta kan tolkas så att regeringen ansett denna fråga ha särskild vikt.

I studien Kulturarbetarnas inkomster, som kulturrådet gett ut i samarbete med litteraturutredningen och låginkomstutredningen, ges inte endast uppgifter om kulturarbetarnas ekonomiska förhållanden utan också om deras sociala situation i stort. Kulturrådet avser att i sitt nästa betänkande lägga fram ett program för förbättring av kulturarbetarnas ekonomiska villkor. Parallellt med rådet och i nära kontakt med detta arbetar litteraturutredningen på förslag om förbättringar av författarnas situation. Av mycket stor betydelse är också de förslag som utarbetats av kommittén för arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (OLAF).

Författarnas, bildkonstnärernas och de utövande och skapande musikernas verksamhet utgör grundvalen för institutionernas verksamhet, för mycket av den eterburna kulturen och för de privat drivna verksamheterna. Stöd till kulturinstitutioner, etermedier och privat kulturverksamhet blir därför av stor indirekt betydelse för de fria kulturarbetarna. Detta indirekta stöd är dock inte tillräckligt.

Kulturrådet anser det vara ett grundläggande krav på en framtida kulturpolitik att de fria kulturarbetarna får rimliga levnadsvillkor. De kulturpolitiska åtgärderna till förmån för dessa måste dock bli av helt annat slag än för dem som är anställda vid institutionerna eller för dem som deltar i icke yrkesmässigt kollektivt skapande. En rad olika vägar måste prövas för att förbättra situationen för de icke anställda kulturarbetarna. Kulturrådet har ansett det nödvändigt att innan förslag rörande kulturarbetarnas förhållanden läggs fram, analysera det kulturpolitiska området vad beträffar mål, organisation och finansiering.

Flera av de mål kulturrådet formulerat i kapitel 4 bör kunna bli betydelsefulla utgångspunkter för en mer målmedveten satsning på att förbättra kulturarbetarnas situation än som varit möjligt med hittills gällande kulturpolitiska mål.

Den organisation på lokal, regional och central nivå som kulturrådet vill se genomförd är också en viktig utgångspunkt för de kommande förslagen i fråga om ersättningar till kulturarbetarna. De insatser som kommer

att behövas för att förbättra de fria kulturarbetarnas situation måste bli omfattande. Ett samspel mellan statliga, landstingskommunala och kommunala insatser blir därför oundgängligt. De organisatoriska lösningar och ökade ekonomiska insatser som föreslås i detta betänkande är alltså av grundläggande betydelse för att kulturarbetarnas situation skall kunna förbättras.

De fritt verkande kulturarbetarna kommer sannolikt alltid att svara för en stor del av den yrkesmässiga verksamheten inom kulturområdet. Möjligheterna för dem att få arbete och utkomst måste bli bättre än vad den privata företagsamheten på kulturområdet hittills har åstadkommit. I många fall bör ersättningarna för prestationerna förbättras. Dessutom behövs kompletterande ersättningar i olika former bl a för att garantera en fortsatt konstnärlig förnyelse och för att ge kulturarbetarna, som är hänvisade till den kommersiella marknaden, rimliga levnadsvillkor också under ålderdomen. En ambitiösare kulturpolitik med bl a ökade resurser till institutionernas verksamhet bör i ökad utsträckning kunna ge kulturarbetare som önskar det fasta anställningar.

Kulturarbetsmarknaden bör ses som en del av arbetsmarknaden i stort. Allmänna arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör kunna användas. Samhället bör sålunda t ex svara för en fri arbetsförmedling i former som är anpassade till förhållandena inom kulturområdet och till kulturarbetarnas önskemål. Förslag på denna punkt har nyligen lämnats av kommittén för arbetsförmedling inom vissa yrkesområden. Först en samordning av de kulturpolitiska och de arbetsmarknadspolitiska insatserna kan ge kulturarbetarna tryggare arbetsvillkor.

Kulturrådet lägger stor vikt vid fri kollektiv skapande verksamhet i studiecirklar och andra former. Rådet lägger fram ett program för en utbyggnad av denna fria verksamhet som omfattar mycket betydande deltagargrupper. Det har ibland sagts att en satsning på denna folkliga skapande verksamhet kan få negativa återverkningar för de kulturarbetare som verkar yrkesmässigt. Sådana farhågor är inte befogade anser kulturrådet, som i stället betonar växelverkan mellan yrkesmässig och icke yrkesmässig kulturverksamhet. De två verksamhetsformerna är ömsesidigt beroende.

Får en omfattande kollektiv fri verksamhet möjlighet att växa fram skapas intresse för och efterfrågan på kulturarbetarnas medverkan och på deras arbetsinsatser och produkter och med den bättre kännedomen respekt för deras yrkeskunnande. Kulturarbetarna kan i sin tur ge den icke yrkesmässiga verksamheten stimulans genom sina mera avancerade arbetsformer och uttrycksmedel. De senaste åren har gett många intressanta exempel inom teaterns och musikens områden på en samverkan mellan yrkesutövande kulturarbetare och den folkliga fria verksamheten. Det är sannolikt att sådana former kommer att utvecklas i framtiden.

5.3 Fritt kollektivt skapande

Fritt skapande förekommer i många skiftande former. I kapitel 7 beskrivs dessa ingående. Den största omfattningen har den verksamhet som *inte är yrkesmässigt inriktad.* Kommunerna gör mycket betydande insatser på detta område bl a genom den kommunala musikskolan. Motsvarande verksamhet inom dans- och teaterområdena har börjat utvecklas. Det fria skapande som vuxit fram genom studiecirklar i kulturämnen har expanderat starkt under 1960-talet. Antalet studiecirklar i dessa ämnen har fördubblats. Som framgår av figur 5.1 utgör det ökade deltagandet i sådana cirklar ett av de expansiva inslagen i utvecklingen under 1960-talet. Det antal människor som i dag deltar i olika former av kollektiv skapande verksamhet kan uppskattas till 600 000 – 700 000 personer (7.8.2.5).

Kulturrådet betonar mer än som skett tidigare att åtgärderna för att stimulera det fria kollektiva skapandet måste vara ett av de viktigaste inslagen i samhällets kulturpolitik i framtiden.

Ett av de mål som kulturrådet har ställt upp är att åtgärderna skall bidra till att förbättra kommunikationen mellan olika grupper i samhället och göra det möjligt för fler människor att delta i kulturell verksamhet.

Den i många kulturaktiviteter markerade rollfördelningen mellan producent och mottagare förlorar i det fria skapandet något av sin betydelse. Allmänhetens kulturella aktivitet har ett värde i sig som inte är direkt beroende av prestationernas kvalitet. Det innebär inte någon allmän nedvärdering av kvalitetskravet för den yrkesmässiga kulturverksamheten utan endast ett understrykande av att varje människa bör ha möjlighet att skapa konst.

För att förverkliga en differentierad verksamhet riktad till barn, ungdom, lågutbildade, institutionsvårdade, invandrare och andra grupper, som nämnts vid behandlingen av samordnings- och differentieringsmålet, är den fria skapande verksamheten som arbetsform särskilt lämpad genom sin smidighet och anpassbarhet. Inriktning och verksamhetsformer kan väljas efter deltagarnas intressen och bakgrund.

En bred kulturell verksamhet av icke yrkesmässigt slag kan aldrig byggas upp genom centrala initiativ. Den måste i hög grad växa utifrån lokala initiativ. Samhällets uppgifter är att ge den resurser för att utvecklas. I kapitel 7 läggs fram förslag om ändringar i nuvarande statsbidragssystem och kompletteringar av dessa. Vid rådets bedömningar av behovet av statliga insatser under 1970-talet ges satsningen på det icke yrkesmässiga fria kollektiva skapandet hög prioritet.

Den fria verksamhet som är *yrkesmässigt inriktad* har utvecklats starkt under 1960-talet. Det gäller framför allt på teaterområdet. F n arbetar ett femtiotal fria grupper med en sammanlagd årlig publik på 300 000

– 400 000 personer mer eller mindre yrkesmässigt.

Framför allt de fria teater- och musikgrupperna har ett arbetssätt som innebär flera fördelar. De har en större rörlighet i fråga om verksamhet och ämnesområden än institutionerna. De kan lätt förflytta sig och har smidiga arbetsformer. De fria grupperna bidrar till att många röster kan göra sig hörda i kulturlivet, att samhällsdebatten vidgas och att riskerna minskar för ett ensidigt kulturutbud i regioner med endast en dominerande kulturinstitution inom varje sektor.

Det har nyss talats om den växelverkan som bör finnas mellan dem som arbetar yrkesmässigt och de icke yrkesmässigt arbetande. Utvecklingen inom många institutioner under de senaste åren har visat att dessa kan spela en mycket betydelsefull roll i samspel med fria grupper av olika slag.

Enligt kulturrådets mening måste de fria grupper som arbetar yrkesmässigt få arbetsvillkor som så långt möjligt motsvarar dem som de institutionsanställda kulturarbetarna har. De förslag som kulturrådet lägger fram söker tillgodose behovet att ge grupperna både bättre arbetsvillkor och möjligheter att arbeta med stor självständighet.

5.4 Institutionernas verksamhet

1960-talet har för de samhällsstödda teatrarna, orkestrarna, folkbiblioteken och museerna inneburit flera förändringar. Innan kulturrådet lägger fram sin allmänna syn på kulturinstitutionerna och deras roll vill rådet peka på några drag i utvecklingen under det decennium som innebar televisionens genombrott i vårt land.

Då televisionen var ny, upplevdes den som ett hot både av kulturarbetare och av institutioner. *Teatrarnas* besökssiffror minskade som framgår av figur 5.1 vid 1960-talets början. Det intressanta är emellertid, att antalet teaterbesök stigit under den senare delen av 1960-talet, samtidigt som TV-utbudet av teater ökat. En betydande del av ökningen av antalet teaterbesök beror dock på en ökning av skolteatern, som ofta bygger på gruppbesök.

Svagheten med resonemang grundade på totala besökssiffror är att de inte avslöjar förändringar i fråga om strukturen på besöken. Teatern har genomgått en inre omvandling som har inneburit en ny riktning mot ett mer spritt teaterutbud, mer uppsökande teater och ökad verksamhet för barn och ungdom framför allt genom Riksteaterns insatser. Detta kommer att behandlas i 6.3. Teaterbesökens ökning har troligen en elementär förklaring, nämligen att den levande teatern blivit tillgänglig för fler människor. Den jämförelsevis måttliga ökning av antalet teaterbesök som skett under 1960-talet har möjliggjorts genom relativt stora insatser från samhällets sida. Utgifterna i fasta priser har ökat med 60 % från år 1963. Samhället betalar en allt större del av kostnaden per besökare eller 70–90 % år 1970.

Situationen för den samhällsstödda *konsertmusiken* är likartad teaterns. Konkurrensen med radio och TV samt i ännu högre grad med grammofonbranschens utbud av skivor med både teknisk och konstnärlig hög kvalitet har kunnat mötas. Denna form av musik sprids nu i delvis nya former. Den ökning som skett för konsertbesöken faller på Rikskonserter, vars verksamhet till största delen består av skolkonserter. Liksom teatern har också musiken blivit tillgänglig för fler människor. Antalet konsertbesök vid de statsunderstödda musikinstitutionerna var år 1970 ca 1,5 milj. Som jämförelse bör dock nämnas att samma år såldes drygt 10 milj grammofonskivor (jfr not d till figur 5.1). Av dessa var ca 6 milj LP-skivor. Samhällsstödet till musikinstitutionerna var 29 milj kr 1969/70. De privata utgifterna för skivinköp uppgick år 1969 till ca 200 milj kr.

Om man jämför televisionens teater- och konsertpublik med antalet besök vid levande teater och konserter framträder televisionens dominans i dag klart. 100 milj tittare på TV-teater år 1970 skall jämföras med 3 milj besök på den levande teatern, en publik på 40 milj vid TV-konserter med 1,5 milj besök på statsunderstödda konserter med levande musik. Vad gäller teatern bör dock noteras att repertoaren i televisionen och vid teater-

institutionerna inte är helt jämförbar. Som exempel kan nämnas serieteatern i televisionen.

Besöken vid samhällsstödda större *museer och utställningsinstitutioner* eller vid utställningar som dessa ordnar ökade väsentligt under 1960-talet. Riksutställningars tillkomst har till avsevärd del möjliggjort ökningen. Men även bortsett från expansionen genom riksutställningsverksamheten är ökningen betydande. Orsakerna är flera. En allt större del av museernas totala resurser ägnas åt utåtriktad verksamhet. Inslag av film, teater och musik har inneburit en viktig förnyelse. Utställningar förläggs allt oftare till bostadsområden, bibliotek, arbetsplatser och vårdinrättningar. Samarbetet med skola och organisationsliv har byggts ut. Till detta kommer att tidningarna ger ökat utrymme åt information om utställningsverksamheten. Expansionen inom museisektorn har liksom för teater och musik krävt ökade samhälleliga insatser. Enbart det statliga stödet under 1960-talet har i fasta priser mer än fördubblats.

Av kulturinstitutionerna är det *folkbiblioteken* som expanderat mest under 1960-talet. Antalet lån av fack- och skönlitteratur tillsammantaget har ökat från 30 till 52 milj (exkl skolbiblioteken) eller med 73 %. Biblioteksutlåningen kräver växande insatser från samhällets sida. Folkbiblioteken är de institutioner som samhället satsar mest på, och liksom i fråga om den kommunala musikskolan är denna utveckling kommunernas förtjänst. År 1970 var kommunernas biblioteksanslag (inkl investeringar) ca 200 milj kr.

Till bokutlåningens expansion under 1960-talet finns det flera förklaringar. En rad nya biblioteksbyggnader har tillkommit. Verksamheten med bokbussar har byggts ut. Biblioteken håller öppet längre. Utbildningsväsendets och särskilt vuxenutbildningens stora expansion är en bidragande orsak. De ökade bokpriserna som minskar allmänhetens benägenhet att köpa egna böcker kan vara ytterligare en förklaring.

Bokutlåningen har alltså inte minskat när televisionen brutit igenom. En viktig fråga för den framtida bokproduktionens och bokdistributionens villkor är om en förskjutning sker från försäljning till utlåning. Litteraturutredningen kan förväntas belysa denna fråga.

Sammanfattningsvis kan man säga att kulturinstitutionerna har mött den förändrade kultursituation som inte minst televisionens genombrott medfört genom förändring av sin verksamhet. Konkurrensen har bidragit till att tvinga fram en förnyelse. Det är sannolikt att institutionerna når större publikgrupper än tidigare. Men empiriska undersökningar saknas som visar i vilken utsträckning ökningarna i besöksantal och boklån beror på att det är samma personer som konsumerar mer eller om verkligen gruppen av aktiva ökats. Mycket tyder dock på att kulturinstitutionernas isolering håller på att brytas och att de ökade talen beror på att fler människor utnyttjar institutionernas tjänster. Detta kan vara en följd av utbildningsväsendets expansion och att tillgång på kulturella aktiviteter ökat.

Kulturinstitutionen är i vissa avseenden en fördelaktig produktions- och distributionsform. Fördelarna ligger i kontinuiteten i arbete och i de förhållandevis klara formerna för beslut, insyn och ansvar i fråga om ekonomi och administration hos institutionerna. Samhället har ett inflytande över sina ekonomiska insatser, personalen får jämförelsevis trygga anställningsförhållanden. Publiken garanteras ett visst minimiutbud.

Institutionsformens nackdelar ligger i en viss administrativ och ekonomisk stelhet. Den långsiktiga planeringen och bundenheten kan försvåra en snabb anpassning till uppkommande situationer och behovet av experiment. Bundenheten till vissa lokaler kan verka hämmande. Personalens relativa anställningstrygghet kan försvåra en successiv förnyelse av de konstnärliga krafterna. Beslutsfattandet inom en institution kan bli tungrott. Det kan bli nödvändigt ta hänsyn av olika slag, som hindrar en önskvärd utveckling. De rekommendationer som kulturrådet lägger fram i institutionskapitlet syftar

till att motverka de olägenheter som kan förknippas med institutionsformen.

En uppgift för samhället i fråga om utformningen av institutionernas verksamhet är att se till att den blir allsidig. Institutionernas ekonomiskt privilegierade situation och deras välmotiverade försvar för hög kvalitet får inte leda till stelhet och bristande vilja att söka tillgodose publikens önskemål.

Utöver den effekt som kan mätas i antalet besök har kulturinstitutionen en viktig roll som inspirationskälla och miljö för ett kulturellt utvecklingsarbete.

Upprätthållandet av Operan i Stockholm med de dryga kostnader det medför bör t ex inte motiveras enbart med dess drygt 200 000 årliga besök. Operan har en betydelse därutöver. Det är nödvändigt för att bevara en konstart och en kulturtradition samt för att ge möjlighet att experimentera med samspelet mellan musik, teater, dans och bildkonst. Resultaten av denna utvecklingsverksamhet får betydelse för landets musik- och teaterverksamhet i stort och för etermedierna. Personalen bildar en konstnärlig reservoar som kan utnyttjas i många sammanhang. Vad som här sagts om Operan gäller på motsvarande sätt i viss mån också för andra institutioner inom teater- och musikområdena.

På likartat sätt är det missvisande att värdera museernas verksamhet med utgångspunkt i antalet besökare. Innehållet i många utställningar sprids framför allt genom press till avsevärt fler människor än de som besöker institutionen. Museerna är också viktiga forsknings- och informationscentra.

Institutionerna har också en annan uppgift som inte speglas i besökstalen. Det är som inspirationskällor för skapande verksamhet. Konstlivet i Sverige skulle t ex säkert sett annorlunda ut, om inte moderna museet funnits som spegel av den internationella utvecklingen på konstområdet och som idé- och aktivitetscentrum. Det är också omvittnat vilken betydelse för kulturlivet i ett län själva förekomsten av en kulturinstitution har.

En orsak till att så många kulturarbetare sökt sig till de största städerna kan vara att kulturinstitutionerna finns där. Kulturrådets decentraliseringskrav syftar bl a till att på långt fler håll än f n få till stånd institutioner som kan fungera som inspirationskällor för både yrkesmässig och icke yrkesmässig skapande verksamhet.

Den jämnare fördelningen både geografiskt och socialt är en betydelsefull kulturpolitisk fråga för framtiden i fråga om institutionernas verksamhet. Samhället bör garantera att det finns ett nät av kulturinstitutioner med en bred utåtriktad verksamhet. 1960-talets statliga kulturpolitik har dominerats av en satsning på centrala institutioner med en riksomfattande verksamhet. Med utgångspunkt i decentraliseringsmålet föreslår kulturrådet att i framtiden tonvikten läggs på regionala kulturinstitutioner i första hand inom teater-, musik- och museisektorerna.

Kulturpolitikerna måste också vara öppna för den inre omvandlingen av institutionerna. Begränsningen till vissa konstformer eller vissa epokers konst bör minskas. Särskilt musikområdet ger många exempel på hur institutioner tenderar att favorisera gångna epokers musiktraditioner. Att vissa kulturinstitutioner framför allt på central nivå, t ex centralmuseerna, måste ha en avgränsad inriktning är å andra sidan ofrånkomligt. Många gånger är det både önskvärt och nödvändigt att även regionala institutioner specialiserar sig.

I framtiden är det inte osannolikt med en ytterligare utvidgning av kulturutbudet i snäv mening i radio och television. Den utbyggnad som här kommer att föreslås för institutionskulturen innebär främst, att tillgången till den "levande" kulturen i vårt land blir jämnare fördelad än f n. Det är däremot inte realistiskt att tänka sig någon grundläggande ändring i nuvarande relationer mellan TV-tittande och institutionsbesök såsom de t ex visas i figur 5.1.

Etermediekultur och "levande" kultur är olika till sin natur. I målkapitlet har rådet strukit under kulturens kommunikativa sida. För att den skall kunna utvecklas krävs en personlig kontakt mellan deltagarna i den

kulturella verksamheten som etermedierna inte kan ge. Ett av motiven för ett decentraliserat ansvarstagande inom kulturområdet är att varje kulturinstitution måste ha direkta relationer med den miljö i vilken den arbetar. Innan en regional radio- och televisionsverksamhet av en helt annan omfattning än f n finns, kan endast institutionerna och den fria kollektiva skapande verksamheten åstadkomma en sådan kontakt.

5.5 Radio och television

Det mest betydelsefulla som har hänt inom kulturområdet under det senaste decenniet har varit televisionens genombrott. År 1960/61 hade 40 % av alla hushåll TV-apparater. Det fanns bara en kanal med en sändningstid av 24 timmar i veckan. År 1970/71 hade 85 % av alla hushåll TV-apparater. Sändningstiden hade ökat till 71 timmar/vecka. Täckningsgraden för TV 1 var inemot 100 % mot 80 % vid decenniets början och för TV 2, som kommit till under decenniet, ca 95 %. Det innebär att information, debatt och kulturstoff kan nå flertalet invånare i deras hem oavsett bostadsort och social hemmahörighet. Detta betyder ojämförligt mer än andra kulturpolitiska insatser för att minska människors isolering, ge bättre information, höja allmänbildningen, skapa större medvetenhet och rikare kulturupplevelser.

Vid diskussionen om kulturinstitutionerna betonades den stora omfattning som konsumtionen av teater och film i televisionen har jämfört med besöken vid kulturinstitutionerna. Kulturinstitutionerna har emellertid inte bara lyckats att hålla sina positioner i fråga om antalet besök utan även att höja antalet. Jämför man med biografbesöken är läget däremot helt annat. Under 1960-talet har det skett en radikal minskning av antalet biobesök.

Kulturrådet hänför radio och television till det kulturpolitiska området. Huvudorsaken är inte kulturutbudet i snäv mening i dessa medier. I stället är det uppfattningen att det inte går att skilja informationssektorn, såsom radio, television och press, från de sektorer som hittills räknats till kulturområdet. Det är fråga om ett samspel mellan etermedier och andra former för kommunikation och åsiktsutbyte.

Principiellt är ställningstagandet att föra informationssektorn till kulturområdet betydelsefullt. Dess praktiska konsekvenser bör däremot inte överdrivas. Som Sveriges Radio i dag är uppbyggt är det – ännu mer än kulturinstitutionerna i övrigt – en i hög grad självständig institution. Dess organisatoriska uppbyggnad är beslutad av statsmakterna. Regeringen fattar vissa beslut om ledamöter i styrelse och radionämnd. Riksdagen beslutar om mottagaravgifternas storlek, om investeringar i byggnader och distributionsanläggningar och om den totala medelsramen för verksamheter. Alla övriga beslut fattas inom företaget. Om man inte vill göra några ändringar i denna struktur, är möjligheterna att med direkta kulturpolitiska medel påverka Sveriges Radio begränsade. Det gör att kulturrådet inte annat än på några enstaka punkter lägger fram direkta förslag i fråga om företaget. I övrigt förs förslag fram beträffande kulturinstitutionerna och deras relationer till Sveriges Radio. Rådet anser sig dock oförhindrat att komma med vissa allmänna synpunkter på verksamheten.

Kulturrådet har inte haft i uppdrag att lägga fram förslag om några ändringar i den

år 1966 av statsmakterna beslutade *organisationsformen* för radio- och TV-verksamheten. Som närmare kommer att utvecklas i institutionskapitlet anser kulturrådet det ytterligt önskvärt med en yttrandefrihetslag i grundlagsform som bl a omfattar radio- och TV-verksamheten. Några större reella förändringar i förhållande till nuvarande lagstiftning i fråga om radioansvarighet kan inte anses sannolika. Värdet ligger i att få till stånd en enhetlig yttrandefrihetslagstiftning för olika medier för kommunikation däribland radio och television.

I institutionskapitlet diskuteras de olika intressenterna bakom institutionerna. En av dem är personalen. Kulturrådet föreslår att personalen normalt bör vara representerad i institutionernas styrelser. Detta bör också gälla Sveriges Radios styrelse. De beslut som fattas av styrelsen har stor betydelse för de anställda, varför det är rimligt att de deltar i besluten och gör sin röst hörd vid diskussionerna. Personalrepresentanter bör ha samma ställning som övriga styrelseledamöter och inte som f n endast vara adjungerande.

Enligt statsmakternas beslut år 1966 bör på sikt omkring en fjärdedel av programproduktionen ske *regionalt*. Det målet beräknas vara uppnått budgetåret 1972/73 när det gäller televisionen. Det bör dock enligt rådets mening snarast betraktas som en miniminivå i fråga om decentraliseringsgrad. Det förslag till ny regionindelning som styrelsen antagit bör förbättra förutsättningarna för en decentralisering. En utredning om ytterligare decentralisering pågår inom Sveriges Radio. Den skall undersöka om man inte kan gå längre än vad som hittills skett i fråga om decentralisering av produktion och ansvar inom radioorganisationen.

Enligt kulturrådets allmänna bedömning är en fortsatt decentralisering av Sveriges Radios produktion önskvärd. Därvid får det inte enbart vara en fråga om utflyttning av funktioner från Stockholm. Vad som är angeläget är att få en organisation som knyter an till kulturlivet i alla delar av landet. Först på det sättet kan ett naturligt samspel nås mellan etermedierna och t ex enskilda kulturarbetare, fria grupper och regionalt och lokalt förankrade kulturinstitutioner.

Tidvis har debatten om radioavtalets föreskrifter om *programpolitiken* varit mycket livlig. Generellt finner kulturrådet det angeläget, att Sveriges Radio redovisar sina programprinciper. De deklarationer som gjordes i skriften Sveriges Radio inför 1970-talet (Stockholm 1969) av vissa chefer i fråga om den programpolitik de avsåg att föra är av stort intresse. Det skulle vara värdefullt om en uppföljning kunde ske i vilken mån de angivna principerna följts. Detta skulle sedan ge underlag för en debatt om radioavtalets praktiska tillämpning. En sådan uppföljning måste emellertid bygga på en bättre programstatistik än som finns f n. Rådet har inhämtat att nya metoder håller på att arbetas fram därvidlag.

Den nya programstatistiken bör lämpligen redovisas bl a i de regelbundet utkommande kulturstatistiska översikter som kulturrådet anser bör ges ut. I sådana översikter bör också redovisas delar av de kontinuerliga publikundersökningar som görs.

Publikundersökningarna har betydelse som vägledning för de programansvariga. Risken är att de får en normerande roll. Programverksamheten kan därigenom komma att avvika från bestämmelsen i avtalet mellan staten och Sveriges Radio om att programmen skall tillgodose olika intressen och då i skälig omfattning även mindre gruppers särpräglade intressen.

Den tekniska utvecklingen på radio- och TV-området har hittills gått utomordentligt snabbt. Det finns all anledning att tro, att utvecklingen kommer att fortsätta i minst samma takt.

De nya tekniker som kommer att dominera bilden om ett tiotal år existerar redan. Svårigheten är att bedöma vilken betydelse de kommer att få. Till en del påverkas utvecklingen av samhällsorganens beslut, till en del beror den på hur individerna fördelar sina pengar. I många fall samverkar dessa faktorer.

På radioområdet utreder 1969 års radioutredning (2.10.5) möjligheterna av en utvidg-

ning av sändningsutrymmet. Därvid prövas bl a utnyttjande av det s k kanalklyvnings- eller FM/FM-kompandersystemet. Detta innebär att man genom en klyvning av de nuvarande tre riksomfattande FM-kanalerna skulle kunna erhålla ytterligare tre kanaler. De sakkunniga gör en kartläggning av programbehovet i fråga om utbildningsverksamhet och samhällsinformation i första hand inom den statliga och kommunala sektorn. Man utreder också stereosändningar av musik. För detta ändamål skulle en av de nya kanalerna kunna användas.

Enligt kulturrådets mening bör den utvidgning av sändningsmöjligheterna i radio som övervägs kunna få stor betydelse genom sina möjligheter till mer differentierade program. Om detta medför, att regionala och lokala organ får ökade möjligheter till kontakt med invånarna i en region, ligger det i linje med kulturrådets decentraliseringsmål. Den samhällsinformation som utredningsdirektiven talar om bör kunna bli ett verksamt instrument också för kulturinstitutionerna, som ofta saknar möjligheter till effektiv information.

För den framtida utvecklingen av televisionen är kassett-TV och kabel-TV av särskilt intresse. De bär inom sig möjligheterna till ett nytt funktionssätt för televisionen. De kan öppna möjligheter för ett långt mer differentierat utbud än det som televisionens två kanaler i dag kan ge. I utvecklingen ligger också risker, som motiverar att samhället med uppmärksamhet följer utvecklingen.

Kabel-televisionens möjligheter har hittills inte uppmärksammats mycket i vårt land. Man räknar med att det i USA i dag finns 3 000 kabel-TV-nät med 6 milj abonnenter. I Kanada finns det tätorter där 85 % av hushållen är kabelanslutna. I Frankrike kommer kabel-TV att introduceras på försök i en förort till Grenoble.

Eter-TV är ett medium för den stora publiken, medan kabel-TV är ett medium för förhållandevis små grupper. Genom att en kabel kan utnyttjas för ett stort antal kanaler begränsas möjligheterna att sända huvudsakligen genom resurserna för att göra program. Kabeln öppnar möjligheter till tvåvägskommunikation. Mottagarapparaten kan alltså användas för att kommunicera med en programcentral.

Kabel-TV kan ge en ytterligare stimulans till den regionala kulturverksamheten. Utbudet i television skulle kunna bli mer mångsidigt och kampen om programtiden minska. Å andra sidan kan möjligen kabel-TV i vårt land med dess glesa befolkning ge den koncentrerade bebyggelsen, där det blir billigast att lägga ut kablar, en privilegierad ställning.

Satelliter är i dag reguljära hjälpmedel i televisionens arbete. Den fortsatta utvecklingen av satellitsändningar reser en rad politiska, tekniska och juridiska problem. I dag används satelliter för överföringar mellan nationella TV-system. Inom en inte allt för lång framtid räknar man med att kunna sända från satelliter för direktmottagning i hemmen.

Utvecklingen i fråga om TV-kassetter har under senare år väckt stor uppmärksamhet. Det går ännu inte att överblicka vilken betydelse som TV-kassetterna kan få. Från samhällets sida har det skapats en beredskap för en framtida utveckling genom bildandet av Svenska TV-kassett AB. De centrala kulturinstitutionerna har markerat sitt intresse att aktivt delta i utvecklingsarbetet.

I en gemensam skrivelse till regeringen från Operan, Dramatiska teatern, Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar har institutionerna begärt medel för en försöksverksamhet med programproduktion för TV-kassetter under åren 1972–1974. Kungl Maj:t har ännu inte tagit ställning till framställningen.

Den framtida utvecklingen på etermediernas område reser en rad betydelsefulla kulturpolitiska problem. Vissa av dem kommer att belysas av den utredningsman som regeringen förra året tillkallade för att utreda bl a olika frågor rörande kassett- och tråd-TV (2.10.5). En analys av den aktuella situationen på kabel-TV-området och synpunkter på den framtida utvecklingen har nyligen lagts fram av den sakkunnige i skriften. Inför en ny mediapolitik (av Harry

Schein, Publica, Stockholm 1972).

En bild av de utvecklingsmöjligheter som de audivisuella medierna inrymmer ges i en översikt, utgiven av det franska kulturministeriet (Collège de Prospective Thomson-CSF/Ministère des Affaires Culturelles, Incidence des Moyens Technologiques Nouveaux sur le Développement Culturel, Paris 1971; en kort summering ges i Augustin Girard, Cultural development: experience and policies, Unesco Paris 1972, s 36). Översikten visar den tekniska utveckling som är att vänta till år 1985 och dess betydelse för individer och samhällsinstitutioner på lokal, regional och central nivå.

Kulturutbudet i snävare mening i radio och television utgör en betydande del av den totala sändningstiden. Kulturrådet tar inte ställning till om detta utbud är rimligt avvägt i förhållande till de totala resurserna för radio- och TV-verksamhet. Det är emellertid uppenbart, att radio och television spelar en utomordentligt stor och för vissa befolkningsgrupper helt dominerande roll som kulturförmedlare.

Etermedierna når ut till ett mycket stort antal människor oavsett bostadsort och social miljö. Kostnaden är låg i relation till antalet tittar- eller lyssnartimmar. Institutionskulturen når ojämförligt färre. Den är huvudsakligen – bortsett från biblioteken – koncentrerad till tätorter. Den är dyrbar och kostnaderna ökar snabbare än kostnadsutvecklingen i samhället i stort. Lösningen kan aldrig bli att välja mellan antingen etermediedistribution eller institutionskultur. Problemet ligger i att avväga proportionerna och finna former för ett samspel. Det är nödvändigt att också se etermedierna som särskilda konstformer och inte som förmedlare av olika kulturyttringar.

Jämfört med institutionernas utbud är TV- och radioutbudet helt dominerande. Kulturrådet anser att det inte finns någon anledning att föreställa sig några radikalt annorlunda proportioner.

Kulturrådet för i institutionskapitlet fram vissa förslag som syftar till att institutionernas konstnärliga resurser skall utnyttjas bättre i radio och television. Särskilt diskuteras möjligheterna av att Operan och Dramatiska teatern som statliga teatrar i större utsträckning än f n skall framträda i radio och television.

För den framtida kulturpolitiken är Sveriges Radios verksamhet av mycket stor betydelse. Det är mot denna bakgrund som kulturrådet föreslår, att Sveriges Radio bör vara representerat i det föreslagna nya kulturrådet (8.6.7.1) och i de kulturella samarbetsorgan som bör bildas i länen.

I det nya kulturrådet och de regionala samarbetsorganen bör man kunna diskutera t ex omfattningen och den allmänna inriktningen av samarbetet mellan Sveriges Radio och kulturinstitutionerna, gemensamma projekt inom vissa konst- och kulturområden, samordning av pedagogiska insatser etc.

Det nya kulturrådet bör vidare i samråd med Sveriges Radio kunna ta upp till diskussion ljudradions och televisionens kanalorganisation, möjligheterna att nå nya publikkategorier med olika slag av program, de kulturpolitiska verkningarna av den tekniska utvecklingen på t ex kassett- och kabel-TV-områdena m m. Eventuella statsbidrag, såsom det av filmutredningen föreslagna bidraget till produktionsutläggning (5.6), bör kunna tas upp av rådet.

När kulturrådet föreslår, att Sveriges Radio bör vara representerat i det nya kulturrådet genom radiochefen, är det med hänsyn till hans övergripande ansvar för samtliga arbetsenheter inom radioföretaget.

5.6 Privat driven kulturverksamhet

Under begreppet privat driven kulturverksamhet ryms en rad ytterst olika verksamheter på skilda sektorer av kulturområdet och med olika ägarstruktur. En kortfattad översikt har lämnats under 2.11. Området inrymmer bl a så olikartade sektorer som förlagsverksamhet, bokhandel, press, konsthandel, filmproduktion och biografer. På några av de viktigaste sektorerna arbetar statliga utredningar. På ett område har en utredning nyligen avlämnat ett betänkande. Kulturrådet ger här synpunkter på dessa sektorer med tanke på deras samspel med övriga verksamheter med annat huvudmannaskap som diskuteras i detta kapitel.

I ansvarighetsmålet (4.20) har kulturrådet angett det övergripande ansvar som samhället har och som även berör de privat drivna kulturverksamheterna. Kulturpolitiken skall garantera mångsidighet och spridning, om de fria marknadskrafterna inte klarar uppgiften på ett tillfredsställande sätt för viktiga delar av kulturförsörjningen. Kulturpolitiken skall kunna hindra den negativa verkan för människorna som marknadsekonomin kan medföra.

Av individernas kulturutgifter på ca 4 miljarder kr – vari en stor post (ca 1,5 miljarder) utgör kostnader för inköp av TV- och radioapparater, bandspelare, andra apparater och musikinstrument – läggs 1,8 miljarder kr ner på *det tryckta ordet*, dvs tidningar, tidskrifter och böcker. Inom flera sektorer har konsumtionen ökat under 1960-talet. Dagstidningarnas nettoupplaga har ökat med 15 %. Vid en internationell jämförelse ligger konsumtionen av dagstidningar i Sverige mycket högt. Enligt en av Unesco gjord studie skulle vårt land ha den högsta medelnettoupplagan i Europa, nämligen 520 ex per 1 000 invånare (tabell 5.1). Veckopressens totalupplagor är mer konstanta (se figur 2.12). Allmänhetens inköp av böcker saknas det f n direkta uppgifter om, men utgifterna i fasta priser för bokköp har ökat med 56 % under 1960-talet. Det innebär att allmänhetens inköp av böcker ökat med i genomsnitt ca 5 % per år under detta decennium. Sett tillsammans med den ökade biblioteksutlåningen kan man alltså konstatera att televisionsåldern sannolikt inte inneburit att läsandet minskat.

För att kunna göra analyser av utvecklingen av konsumtionen av det tryckta ordet krävs detaljstudier av den art som litteraturutredningen kommer att lägga fram vad beträffar utvecklingen på bokmarknaden. Denna utredning kommer också att närmare penetrera de problem som bokförlag och bokhandel i dag möter.

Kulturrådet finner det rimligt, att staten gör insatser till stöd för viktiga delar av bokproduktionen som har svårt att bära sig. Om risken är att många och även relativt stora platser blir utan bokhandel, kan det bli aktuellt att samhället i någon form underlättar eller svarar för bokförsäljning där.

Trots den internationellt sett stora tid-

ningskonsumtionen i vårt land rymmer tidningssektorn svåra problem, som ledde till att det år 1971 infördes ett statligt presstöd. Reformen fick sin särskilda karaktär genom att den kopplades med en ny annonsskatt. Reellt blev det en omfördelning av medel inom dagspressen. Bakgrunden till reformen var koncentrationstendenserna i pressen. Antalet dagstidningar sjönk avsevärt under 1960-talet. De s k andratidningarnas upplageandel minskade. Departementschefen motiverade sitt förslag med att den pågående koncentrationsprocessen innebär risker för att nyhetsförmedling och åsiktsbildning monopoliseras och att den därmed hotar demokratins funktionsduglighet.

Dagspressens roll för debatt och belysning av olika samhällsområden, bl a kulturområdet i mer begränsad mening, är utomordentligt betydelsefull.

Det presstöd som beslöts år 1971 har redan visat sig otillräckligt. År 1972 har statsmakterna beslutat om en utbyggnad av presstödet. En pressutredning har tillsatts.

Rådet finner det rimligt, att staten ger ett realstöd till pressen. Motiven för presstödet och för en annonsskatt eller en reklamskatt är väsentligen olika, varför det inte finns någon anledning att koppla samman dem.

Kulturrådet vill se stödet till pressen som analogt med stödet till andra sektorer inom kulturområdet. Ansvaret för presstödet bör föras över från finansdepartementet till det departement som ansvarar för kulturfrågor.

Samtidigt med att presstödet tillkom, permanentades det stöd till tidskrifter som tidigare utgått i mer provisoriska former. Stödet blev mer differentierat och formerna för fördelning mer bestämda än tidigare. De ekonomiska möjligheterna att ge stöd förbättrades också. Av särskilt intresse är att det genom reformen blev möjligt att ge också förlagsägda kulturtidskrifter stöd. Staten går alltså på denna punkt in med ett direkt produktionsstöd till den privata kultursektorn. Detta var i varje fall inom kulturområdet en principiell nyhet, som möjligen kan tjäna som förebild för ett kommande litteraturstöd. Kulturrådet anser tidskriftsstödet betydelsefullt. Det kommer sannolikt att behövas ökade resurser från statens sida för att garantera en fortsatt existens av tidskriftspressen, som inom ett så litet språkområde som vårt alltid måste ha svårt att klara sig.

Det har sagts att *musiken* förmodligen aldrig har betytt så mycket för så många som i dag. Denna position har uppnåtts genom musiken i radio, television, grammofon och bandspelare. Tekniken har utvecklats med stor snabbhet. Ljudåtergivningen har under 1960-talet förbättrats så radikalt att högtalaren kan åstadkomma en mer störningsfri lyssnarsituation än konsertlokalen. Kanske är de förbättrade möjligheterna till en högklassig musikåtergivning i hemmiljö ett av de betydelsefullaste inslagen i musiklivet under 1960-talet.

I figur 5.1 visas hur relationer mellan musikkonsumtionen i television och konsertlokaler och försäljningen av grammofonskivor förändrats under 1960-talet. Om man dessutom hade tagit med uppgifter för tonbandförsäljningen och musiken i ljudradio, skulle intrycket av den starka expansionen för den musik som återges via högtalare förstärkas ytterligare.

I konsertbyråutredningens betänkande Fonogrammen i musiklivet (SOU 1971:73) diskuteras den levande musikens ställning i förhållande till högtalarmusik. Utredningen anser det inte vara rimligt att längre mana fram bilden av ett motsatsförhållande. De har båda sin givna plats i dagens musikliv. De har var och en sina fördelar och de kompletterar varandra.

Utredningen räknar med en fortsatt expansion för högtalarmusiken och understryker vikten av att den fortsatta utvecklingen noggrannt följs. Man pekar på de möjligheter som denna musik ger för att nå den mycket stora publiken.

Konsertbyråutredningen konstaterar att den kommersiellt arbetande grammofon- och tonbandsbranschen är för ensidigt inriktad på den typ av musik som förutses ge vinst. Distributionsnätet är för glest. Informatio-

nen är otillräcklig och osystematisk. Utredningen föreslår därför, att det allmänna träder in med bidrag till produktion och distribution av grammofonskivor och tonband liksom till information om repertoar och apparater. Vidare föreslås dokumentation om ljudande material och musikforskning.

I fråga om distributionen föreslås att biblioteken används som förmedlare av material för postorderförsäljning. Konsumentinformationen skall bl a bestå i att karakterisera och kvalitetsbedöma skivor och band som finns tillgängliga på svensk marknad och att tillhandahålla viss information om apparatur. Åtgärderna inom dokumentation och forskning avser i första hand inspelning och bevarande av ljudande material, katalogisering och forskning med beteendevetenskaplig inriktning.

Kulturrådet anser, att det finns all anledning att räkna med en stark fortsatt expansion för den inspelade musiken. Vid diskussionen i 5.4 om kulturinstitutionerna räknade kulturrådet inte med någon omfattande expansion av musikinstitutionerna utan i stället med en jämnare fördelning av utbudet för de institutioner som redan finns.

I ansvarighetsmålet poängterar kulturrådet samhällets övergripande ansvar för att främja mångsidighet och spridning av kulturutbudet. Kulturrådet konstaterar att det breda register av åtgärder som föreslagits av konsertbyråutredningen i fråga om grammofonskivor och tonband är exempel på insatser som samhället kan göra inom ett område som helt domineras av privata intressen. Jämfört med omsättningen i hela branschen är det dock relativt begränsade insatser som föreslås. Kostnaderna för utredningens förslag uppgår till ca 4 milj kr. Detta belopp bör jämföras med den omsättning i grammofonskivebranschen som år 1970 beräknats till 200 milj kr.

I sitt remissyttrande över betänkandet pekar rådet på att så fullständiga data som möjligt om grammofon- och tonbandsbranschen är av stor betydelse för utformningen och inriktningen av de statliga insatserna. Den beskrivning som påbörjats bör fullföljas. Beträffande förslaget om statligt stöd till produktion av grammofonskivor och band delar rådet utredningens mening att insatserna i första hand bör knytas till Institutet för rikskonserter. Rådet betonar härvid att utgivningen och repertoarens sammansättning måste få ske med stor frihet inom den producerande institutionens ram. Utgivningen bör bl a ha till syfte att tillgodose de delar av repertoaren som kvantitativt eller kvalitetsmässigt är underrepresenterade på marknaden.

Vad gäller distributionen av skivor och band ställer sig kulturrådet positivt till att bibliotekens möjligheter härvidlag tas tillvara men pekar samtidigt på den försöksverksamhet som sedan några år förekommer inom Rikskonserter. Utvecklingen av förmedlingssystemet bör därför ske successivt varvid flera olika former för distribution tillämpas. Rådet ser behovet av konsumentinformation inom det aktuella området som stort men anser sig inte kunna biträda utredningens förslag att informationen skall handhas av Rikskonserter. En olycklig kombination av uppgifter som producent och bedömare skulle då uppstå. Medel till informationsverksamhet bör i stället tillföras statliga eller andra organ som redan svarar för – eller lämpligen kan svara för – konsumentupplysning.

Filmbranschen har mer än någon annan bransch fått offra sin publik för televisionen. Figur 5.1 visar den kraftiga nedgången av antalet biobesök under 1960-talet. Som framgår av tabell 5.1 är bilden på de flesta håll i Västeuropa i stort sett densamma. I Sverige minskade under perioden 1960–1969 antalet besök per 1 000 invånare med drygt hälften från 7 335 till 3 340 om året. I vissa länder var minskningen ändå kraftigare.

Utvecklingen inom filmbranschen och de åtgärder den kan leda till behandlas av filmutredningen.

I ett första betänkande som utredningen lade fram år 1970 Samhället och filmen (SOU 1970:73) föreslås en rad olika samhälleliga stödåtgärder på filmområdet. Där förordas statliga stimulansbidrag till inred-

ning och utrustning av biografer och kommunalt stöd till driften av sådana lokaler. Filmstudios bör få både kommunalt och statligt stöd. En rad insatser föreslås på barnfilmområdet, bl a statliga produktionslån och lån till dubbning av importerad film, information om barnfilm, samarbete med TV och andra importörer av barnfilm, ökade kommunala insatser för barnfilmverksamhet i bl a daghem och lekskolor. Det föreslås vidare att bidrag skulle utgå till Sveriges Radio för produktionsutläggning till svenska filmproducenter.

I sitt remissyttrande över filmutredningens betänkande understryker kulturrådet vikten av att filmpolitiska åtgärder görs utifrån en helhetsbedömning av filmens och filmbranschens situation och av dess roll inom kulturområdet som helhet. För vissa frågor som filmutredningen tagit upp är dock behovet av åtgärder så klart dokumenterat att insatserna bör ske omgående. Kulturrådet tillstyrker således att provisoriska åtgärder vidtas för att stödja produktion av svensk barnfilm och dubbning av utländsk barnfilm. Till förslaget om bidrag till Sveriges Radio för produktionsutläggning ställer sig rådet positivt och betonar att bidraget i första hand bör komma produktionsgrupper ute i landet till del. Projekten bör med fördel kunna administreras av distriktskontoren. Rådet tillstyrker förslagen om statsbidrag till inredning och utrustning av filmlokaler men förordar att lokalfrågorna ses tillsammans med övriga samlingslokalfrågor och att möjligheterna till integration mellan olika lokaltyper tillvaratas. Bidraget bör därför knytas till samlingslokalstödet.

Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till filmutredningens första betänkande. Ett slutbetänkande väntas nästa år.

Utan att avvakta filmutredningens förslag har statsmakterna nyligen beslutat införa ett statligt filmstöd (2.11). Införandet av detta hänger samman med en omfattande revision av filmavtalet. Som motiv för det statliga stödet nämner departementschefen bl a den risk som ligger i att en betydande konstnärlig tradition på filmområdet riskerar att gå till spillo. För de berörda yrkesgrupperna hotar sysselsättningssvårigheter.

Ser man mer än ett tiotal år tillbaka var filmen ett skatteobjekt. I dag är filmen befriad från mervärdeskatt vilket är en betydelsefull förmån som inte tillämpas för bokbranschen och endast delvis för konstmarknaden. Filmavtalet bygger på intern resursomfördelning inom branschen. Utbildning, arkivering, deltagande i internationellt utbyte, dokumentation och produktionsstöd är uppgifter som branschen själv förutsätts finansiera. Inom områden som teater och musik anses det däremot naturligt, att samhället svarar för motsvarande uppgifter. Att filmen har en annan ställning kan sammanhänga med att den länge var en inkomstkälla för staten och att man, då filmavtalet slöts, ännu inte var villig att se filmen som jämställd med andra kulturaktiviteter.

Läget är i dag förändrat. Stat och kommun ger ut 126 milj kr till teater, som ses av 3 milj besökare. Antalet biobesök uppgår till 30 milj besökare men samhället har hittills inte stött filmen med annat än den i och för sig värdefulla befrielsen från mervärdeskatt. Filmen har intill statsmakternas beslut i år om filmstöd helt fått svara för utgifter, som inom andra sektorer anses som självklara samhällsuppgifter.

Kulturrådet anser, att det är nödvändigt att i princip se filmen som en kulturaktivitet jämställd med andra. Samhället måste alltså bidra till att vi här kan uppehålla en rimlig filmproduktion och skapa möjligheter att se god film i olika delar av landet. Det statliga filmstöd som nyligen beslutats och det ökade kommunala intresset för kvalitetsbiografer visar att en ny attityd håller på att växa fram. Kulturrådet finner det nödvändigt att samhället fortsätter på den vägen.

Filmcensurutredningen föreslog år 1969 (Filmen–censur och ansvar, SOU 1969:14) att förhandsgranskningen av film skulle begränsas till film avsedd att visas offentligt för barn under femton år. I övrigt skulle filmen inte vara underkastad någon förhandskontroll från samhällets sida.

Statsmakterna har valt att inte nu ta

ställning till utredningens förslag om att avskaffa vuxencensuren. Betänkandet – utom i vad avser frågan om barncensurens organisation – har i stället överlämnats till massmedieutredningen för att behandlas av denna vid arbetet med en enhetlig grundlag om yttrandefriheten i samtliga massmedier. Det innebär att biografbyrån och filmgranskningsrådet fortsätter att fungera på i princip samma sätt som hittills till dess att ställning tagits till massmedieutredningens förslag. I fråga om barncensuren har dock en viss reorganisation genomförts (2.2.4.2).

Vid behandlingen av yttrandefriheten i målkapitlet (4.17) konstaterar kulturrådet att yttrandefrihet bör ses som rätten att i massmedier, konstnärliga medier och andra opinionsmedier fritt få uttrycka åsikter eller redovisa en inställning utan förhandsgranskning och utan andra hinder än de begränsningar allmän lag ställer upp. Yttrandefriheten bör regleras i en gemensam grundlag.

Mot denna bakgrund finner kulturrådet att det var en lämplig lösning att överlämna frågan om filmcensuren till massmedieutredningen. Just därför att skyddet av det tryckta ordet och filmen har så helt olika traditioner är det värdefullt att frågan om filmcensuren kommer att behandlas som en fråga om yttrandefrihet. I direktiven till massmedieutredningen sägs att en massmedielag bör tas in i förbudet mot censur som är av grundläggande betydelse för upprätthållandet av yttrandefriheten. I lagen skall, sägs det vidare, tas in de grundläggande reglerna om inskränkningar i yttrandefriheten.

I debatten har meningarna om filmcensurens fortbestånd varit mycket delade. Kulturrådet ansluter sig till den centrala tanken i direktiven till massmedieutredningen, nämligen att censur inte skall förekomma. Redan förhållandet att det tycks råda allmän enighet om att en granskning behövs i fråga om film för barn, visar att det på filmens område kan bli aktuellt med inskränkningar i ett generellt censurförbud. Den kontroversiella frågan är behovet av spärrar mot det spekulativa våldet.

Teatern är den sektor som mer än alla andra domineras av samhällsinstitutioner. Antalet privata teaterföretag är begränsat. De är helt koncentrerade till de största städerna. Antalet privatteatrar har minskat betydligt under det gångna decenniet. De återstående teatrarnas ekonomiska situation är ofta svår. Härtill kommer de fria grupperna som arbetar med andra utgångspunkter än de privata teaterföretagen.

Kulturrådet finner det angeläget, att privatteatern kan bestå som en komplettering till teaterutbudet i övrigt. Eftersom den i så hög grad är en storstadsföreteelse, anser rådet dock frågan om stöd till privatteatrarna vara en angelägenhet i första hand för de berörda kommunerna.

MUS 65 har i uppdrag att utreda *konstmarknaden*. Förslag kommer att läggas fram inom kort. Mot den bakgrunden kan rådet endast konstatera, att det på bildkonstens område kommer att behövas effektiva insatser från samhällets sida för att det i alla delar av landet skall bli möjligt att få tillgång till god konst till rimliga priser. Med tanke på konstnärernas svåra försörjningssituation är det särskilt angeläget att finna nya distributionsformer för konst. Det är möjligt att MUS 65 inte kommer att med sina förslag täcka in hela marknaden för konst och konsthantverk. Ett kompletterande utredningsarbete kan i så fall visa sig nödvändigt.

5.7 Utbildningsväsendet och kulturen

Det övergripande målet för kulturpolitiken är att medverka till en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet. Utbildningspolitiken kan föras tillbaka till samma mål. Egentligen skulle utbildnings- och kulturpolitik kunna ses som en enhet. Skolan kan ses som den kulturinstitution som alla kommer i kontakt med under en period av sitt liv. Samhällets metoder att ingripa på utbildnings- och kulturområdena är emellertid så olika att det praktiskt sett har blivit nödvändigt att behandla varje område för sig. Men kontakterna är livliga och samspelet omfattande och betydelsefullt för båda parter.

De idéer som präglar läroplanerna för *grundskolan och gymnasieskolan* har mycket gemensamt med motiven för de kulturpolitiska insatserna. I läroplanerna betonas kravet på en allsidig personlighetsutveckling. Den enskildes möjligheter att ta emot intryck från omvärlden, att självständigt tänka över och ta ställning till dessa, att kommunicera med andra människor och att aktivt fungera i samhället skall utvecklas så allsidigt och nyanserat som möjligt.

Det sägs i läroplanen för grundskolan att den gemensamma referensram, som skolan vill ge alla medborgare, måste i dagens komplicerade samhälle omsluta ett rikare innehåll än förut. Skolan skall bl a ge en "vidgad kännedom om naturens och kulturens värld". Skolan måste enligt Mål och riktlinjer för grundskolan söka lära eleverna att "uppfatta och njuta av konst, litteratur, musik och natur samt att frigöra deras personliga uttrycksmöjligheter och på olika sätt låta dem ge utlopp åt fantasi och spontan skaparlust".

Elevernas sinne för de estetiska värdena bör uppodlas genom skapande verksamhet och smakfostran. Den egna aktiviteten är alltså ett viktigt inslag i läroplanerna. Det betonas att skolan bör främja en aktiv kulturmiljö.

Kulturämnenas utrymme i läroplanen har ofta diskuterats. I det följande ges en sammanfattning av dessa ämnens plats i grundskolans och gymnasieskolans läroplaner.

Den läroplansrevision för *grundskolan* som genomfördes år 1969 innebar en viss förstärkning av de estetiskt-praktiska ämnenas ställning.

På lågstadiet har ämnet musik 1–2 veckotimmar, medan slöjd har 2 veckotimmar endast i årskurs 3. Teckning förekommer inte som självständigt ämne men är ett viktigt moment i den övriga undervisningen, bl a i hembygdskunskap. På mellanstadiet har musik sammanlagt 5 veckotimmar under de tre årskurserna, teckning 2 veckotimmar i varje årskurs och slöjd sammanlagt 9 veckotimmar, 3 i varje årskurs. På högstadiet har musik sammanlagt 3 veckotimmar och teckning och slöjd vardera 5 timmar. I årskurs 7 kan eleverna välja ämnet konst som är ett allmänkulturellt ämne, i vilket ingår som huvudmoment Bild och form, Litteratur och teater, Musik och rörelse. Inom fritt valt arbete ges möjligheter till att välja estetiskt betonade studieområden. Kreativa-konstnärliga moment ingår i ökande utsträckning

framför allt i de s k orienteringsämnena – samhällskunskap, historia, geografi, naturkunskap och religionskunskap. Ofta görs som lagarbete framställningar i bild och text av aktuella frågor. Frivillig undervisning i körsång och instrumentalmusik finns i grundskolan.

Målen för musikundervisningen är enligt läroplanen att skapa förutsättningar för en personlig musikupplevelse genom aktivt musicerande och lyssnande till musik. Teckningsundervisningen skall "tillvarata elevernas lust att uttrycka sig i bild och inriktas på att allsidigt utveckla deras skapande förmåga" . . . Undervisningen skall "stimulera till vidgad och fördjupad bild- och miljöupplevelse samt förmedla insikt om estetiska värdens betydelse i individens och samhällets liv".

I *gymnasieskolan* är musik eller teckning obligatoriska ämnen i första och andra årskursen på de treåriga linjerna med undantag för den ekonomiska linjen, där man kan välja s k estetisk specialisering. På vissa linjer ingår konst- och musikhistoria med 1 veckotimme i vardera årskurs 1 och 2. På den humanistiska linjen kan eleven byta ett modernt språk mot estetisk variant med 3 veckotimmar i årskurserna 2 och 3 med teckning, musik eller dramatik. På de tvååriga linjerna är teckning, musik eller dramatik tillvalsämnen eller tillvalsalternativ. En försöksverksamhet med tvåårig musikutbildning i gymnasieskolan har nyligen startat på några platser.

Inom gymnasieskolan ges frivillig undervisning i instrumentalmusik.

Jämsides med den schemabundna undervisningen i kulturämnen drivs ett omfattande samarbete med kulturinstitutionerna för att ge eleverna kontakt med teater, musik, museer och bibliotek. En viktig del av Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars verksamhet är inriktad på skolungdom. Institutionsteatrarna har under 1960-talet ökat andelen barn- och skolföreställningar (tabell 6.2). I Rikskonserters verksamhet är skolkonserterna det dominerande inslaget (tabell 6.9).

Filmen spelar en viktig roll i skolorna. Filmutredningen, som ägnar den frågan stor uppmärksamhet, kommer sannolikt att lägga fram material som närmare belyser detta.

Den fria skapande verksamheten i form av musikskolor är nära knuten till skolan. Radio och television har betydelse för undervisningen. De enskilda kulturarbetarna har inte hittills utnyttjats så mycket inom utbildningsväsendet. Centrumbildningarna gör dock viktiga insatser i det avseendet. Det är sannolikt att kulturarbetarna i ökad utsträckning skulle kunna spela en roll inom utbildningen. Det är en fråga som kulturrådet kommer att ta upp i sitt nästa betänkande.

Till den inre omvandlingen av skolan under det senaste decenniet kommer den kvantitativa expansionen. Allt fler ägnar allt längre tid i sitt liv åt utbildning. Det innebär att de får del av den kulturstimulans som skolan enligt läroplanerna vill ge.

År 1965 hade hälften av 20-åringarna enbart folkskola samt eventuell yrkesutbildning. Tio år senare beräknas den andelen ha minskat till 10 %. År 1980 beräknas 90 % av 20–25-åringarna ha en elvaårig skolutbildning bakom sig. Men om man ser till hela befolkningen samma år och bortser från resultatet av en expanderande vuxenutbildning är det fortfarande bara ca hälften av alla personer i åldern 20–65 år som har genomgått grundskola eller högre utbildning. De övriga har som regel endast sex- eller sjuårig folkskola.

Jämsides med reformerna av grundskola och gymnasieskola har *den högre utbildningen* genomgått stora förändringar. År 1960 var 36 000 studerande inskrivna vid universitet och högskolor. Tio år senare var antalet nästan fyrdubblat eller 136 000. Sett ur kultursynpunkt i den mening ordet använts här innebär expansionen att den stimulans som universitets- och högskolemiljöerna ger kommit allt fler till del.

En omfattande kulturverksamhet bedrivs även utanför den egentliga undervisningen, av universitet, högskolor, studentsammanslutningar och akademiska föreningar. Universiteten och högskolorna förvaltar museer, konstsamlingar, bibliotek, byggnader av kulturminneskaraktär m m. Denna verksamhet är stor framför allt vid de äldre universiteten.

Studentsammanslutningarna har en produktion av periodiska tidskrifter. De bedri-

ver i likhet med de olika akademiska föreningarna sång-, musik-, teater-, spex-, folkdans-, filmförevisnings-, utställnings-, föredrags-, debatt-, studiecirkelverksamhet m m. En inventering och analys av denna verksamhet har gjorts av kårobligatorieutredningen, vars betänkande beräknas föreligga andra halvåret 1972. I den mån förändringar vidtages beträffande det obligatoriska medlemskapet i kårerna, kan ökade förvaltningsuppgifter och ökat ekonomiskt ansvar komma att falla på såväl universiteten och högskolorna som de kommuner dit högre utbildning lokaliserats.

Universiteten och högskolorna är många gånger betydande kulturella aktivitetscentra. Kulturrådet finner det angeläget att de skall kunna behålla den rollen även i fortsättningen. Det är då angeläget att man fortsätter på den väg man alltmer börjat gå in på nämligen att inordna denna verksamhet i det allmänna kulturlivet på utbildningsorterna. Det är nödvändigt att de kommuner till vilka förlagts högskolor men också andra eftergymnasiala utbildningsinstitutioner i sin planering tar hänsyn till de studerandes behov av kulturverksamhet.

Reformarbetet inom ungdomsutbildningen har lett till att klyftan mellan generationerna vad gäller utbildningens längd och innehåll vidgats. *Vuxenutbildningen* bidrar till att brygga över utbildningsklyftorna mellan generationerna. Den har fått en så betydande omfattning att mer än 1 milj nu beräknas delta i någon form av sådan utbildning. En rad olika studiemöjligheter erbjuder sig. Det är folkbildningsorganisationernas studieverksamhet, folkhögskolan, arbetsmarknadsutbildning, vuxenutbildning i radio och television samt statlig och kommunal vuxenutbildning. Vuxenutbildningens expansion som av allt att döma kommer att fortsätta har betydelse ur kultursynpunkt både genom den ställning kulturämnena har i vissa delar av vuxenutbildningen och genom den allmänt höjda bildningsnivån. I 2.5 har beskrivits folkbildningens direkta insatser på kulturområdet. I kapitel 7 om den fria skapande verksamheten kommer kulturrådet att behandla studiecirkelverksamheten som formellt räknas till vuxenutbildningsområdet.

Utbildningsexplosionen har en rad *konsekvenser för kulturpolitiken* av vilka en del kommer att beröras närmare i följande kapitel.

Kultursociologiska undersökningar visar att det finns ett samband mellan utbildningsnivå och omfattning och inriktning av en individs kulturaktiviteter. När nu ett ökande antal ungdomar kommer i kontakt med kultur i olika former genom skola och högre utbildningsanstalter, innebär det en kraftig stimulans till kulturlivet. En höjd utbildningsnivå förbättrar förutsättningarna för ökad jämlikhet i kulturlivet.

Men utbildningsklyftan mellan generationerna består. Det kommer att dröja länge innan utbyggnaden av skolväsendet slagit igenom inom hela befolkningen, även om vuxenutbildningen gör stora insatser för att utjämna utbildningsskillnaderna. Kulturpolitiker och alla som arbetar inom kulturlivet måste vara medvetna om att ännu år 1980 har hälften av den vuxna befolkningen ingen annan grundutbildning än sex- eller sjuårig folkskola.

Den nya kulturpolitiken innebär en uppföljning av utbildningspolitiken. Förslagen och rekommendationerna i detta betänkande vill bidra till en sådan utveckling.

En utbyggnad av samarbetet mellan skola och kultur- och föreningsliv är nödvändig. Kulturlivet behöver kontakten med de många under utbildning. Skolan är beroende av inspiration från kulturlivet.

Kulturrådet föreslår åtgärder för att skollokalernas utnyttjande för kulturändamål på ett annat sätt än i dag skall bli en realitet. Vidare förordar rådet en utveckling av samarbetet mellan skola, kulturinstitutioner och den kollektiva skapande verksamheten. En ökad samverkan föreslås mellan lokala skolstyrelser och kulturnämnder, mellan regionala kulturorgan och länsskolnämnder samt mellan skolöverstyrelsen, utbildningsmyndigheter och det nya kulturrådet.

5.8 Kulturområdets struktur i framtiden

Genom förslagen till målformuleringar och utformningen av de kulturpolitiska insatserna vill kulturrådet stryka under att de kulturpolitiska åtgärderna utgör en del av de totala insatserna för att skapa en bättre samhällsmiljö. Därför bör också samspelet mellan kulturområdet och övriga samhällsområden ökas.

Inom det tvärvetenskapliga forskningsområde som benämns framtidsforskning intresserar man sig alltmer för att vetenskapligt studera samverkan mellan olika samhällsområden. De hittills vanligast förekommande typerna av prognosverksamhet har avsett enskilda områden. I opposition mot denna tradition inriktar sig de som sysslar med framtidsstudier i stället på studier som behandlar hela det framtida samhället.

Intresset har kommit att i allt högre grad riktas mot studier som utgår från vissa bestämda mål och som syftar till att kartlägga de åtgärder som är nödvändiga för att uppnå dessa mål.

En samlad överblick över utvecklingen inom varje område är en förutsättning för att nå den eftersträvade bilden av samspelet mellan olika områden.

Inom andra samhällsområden såsom utbildningsområdet är möjligheterna att göra analyser och prognoser avsevärt bättre. Det finns också redan en omfattande vetenskaplig litteratur om utbildningen i framtiden.

Detta betänkande ger i flera avseenden en samlad överblick över kulturområdet. Eftersom elementära fakta om individerna och kulturen saknas, finns dock inte tillräckligt underlag för att göra några egentliga prognoser om den framtida utvecklingen. De grunddata som finns är grova. Det hade varit önskvärt att som bakgrund till förslagen i organisations- och finansieringsfrågor ha möjligheter till en bättre analys av tänkbara trender än som nu varit möjligt.

Regeringen tillsatte år 1971 en särskild arbetsgrupp för att behandla frågor om framtidsstudier. Gruppen har i betänkandet Att välja framtid (SOU 1972:59) presenterat ett underlag för diskussion och överväganden om framtidsstudier i Sverige. I betänkandet ges en överblick över området och vissa allmänna utgångspunkter för fortsatta, fördjupade och mera detaljerade överväganden om framtidsstudier för olika behov i samhället. För att under en begränsad tid ha ansvaret för vidare överväganden föreslås ett tillfälligt sekretariat, knutet till statsrådsberedningen.

Enligt kulturrådets mening är det angeläget att den fortsatta framtidsstudieverksamheten inte ensidigt riktas mot förändringar på samhällsekonomins och den yttre miljöns områden. Även om kulturområdet inte kvantitativt sett är något av de stora områdena spelar det ändå en viktig roll. Kulturens betydelse för utformningen och utnyttjandet av vår samhällsmiljö är stor, även om den är svårmätbar.

Ekonomiska och materiella fakta är otillräckliga indikatorer på levnadsnivå. Ett me-

ningsfullt framtidsstudiearbete måste ta hänsyn till samtliga faktorer som bidrar till att forma den framtida samhällsmiljön. Kulturverksamheten måste vara en av dessa.

Samtidigt som det är viktigt att studera kulturens roll i den långsiktiga samhällsomvandlingen, måste förändringarna inom själva kulturområdet studeras. Det gäller t ex relationerna mellan de olika kulturella verksamhetsformer som närmare diskuterats i detta kapitel men också strukturförändringarna inom dessa. De allmänna bedömningar kulturrådet gör i fråga om den långsiktiga utvecklingen behöver sannolikt efter hand revideras på flera punkter. Den teknologiska utvecklingen kan t ex komma att gå i andra banor än som kunnat förutses och få konsekvenser som inte kunnat förväntas. Efterfrågan på kulturaktiviteter kan bli annorlunda än vad aktuella tendenser antyder.

6 De samhällsstödda kulturinstitutionernas organisation och verksamhetsformer

6.1 Begreppet kulturinstitution

Till kulturinstitutioner förs vanligen de samhällsstödda teatrarna, orkestrarna, folkbiblioteken, museerna och konsthallarna. Ur organisatorisk synpunkt har de så många gemensamma drag att det är meningsfullt att här behandla dem i ett sammanhang. Kännetecknande är formellt uppbyggd ledningsfunktion, fasta former för ansvar och tillsyn, samhällsfinansiering och kontinuerlig verksamhet. Nyckelorden för institutionerna är fasthet i organisationen och kontinuitet i verksamheten. Ju mera fast verksamheten är organiserad och ju större kontinuitet den har, desto mer framträder den institutionella karaktären.

Folkets parker och Folkets hus motsvarar åtminstone f n inte helt de här uppställda kriterierna på kulturinstitutioner. Med kulturrådets synsätt på den verksamhet som bedrivs där är det dock motiverat att ta upp Folkets parker och Folkets hus i detta sammanhang.

Sveriges Radio är att betrakta som en kulturinstitution men genom dess särskilda ställning och verksamhet har det ansetts lämpligare att behandla företaget i annat sammanhang (5.5).

6.1.1 *Ledning*

Institutionell verksamhet kännetecknas som nämnts av formellt uppbyggd ledningsfunktion och fasta former för tillsyn och ansvar. Inom den ramen varierar förhållandena mellan olika kulturinstitutioner.

Företagsformer och styrelser kan vara av olika karaktär. Folkbiblioteken är exempel på att institutioner kan vara kommunala förvaltningar med kulturnämnd eller annan kommunal nämnd som ledningsorgan. Bland stadsteatrar och yrkesorkestrar finns både aktiebolag, stiftelser, ekonomiska och ideella föreningar och helt kommunala institutioner.

Olikheterna mellan institutioner med samma företagsform är också stora. Styrelsernas sammansättning och formerna för att utse institutionschef beror mer på förhållandena i det särskilda fallet än på tillämpningen av några allmänna principer. Samhället har dock ofta ett betydande, i många fall ett avgörande inflytande över tillsättningen av styrelse och i vissa fall också av institutionschef.

Oavsett om en institution arbetar som myndighet, kommunal förvaltning eller som bolag, stiftelse eller förening utfärdar samhällsorganen – stat, landsting eller kommun – vanligen en instruktion eller bestämmelser i annan form såsom t ex statens avtal med Operan och Dramatiska teatern.

Styrelsernas ansvar avser genomgående medelsanvändningen, verksamhetens inriktning i stort och ofta tillsättandet av viss personal. Institutionschefen har i allmänhet – åtminstone i praktiken – ansvaret för den löpande verksamheten. Ofta är gränsdragningen mellan styrelse och chef dock oklar

och inte formulerad i bestämmelser eller i kontrakt. Endast när det gäller rent kommunala institutioner är ansvarsfördelningen i princip klar. Enligt kommunallagen ligger hela ansvaret på styrelsen i den mån inte formella delegationsbeslut fattas.

6.1.2 *Samhällsfinansiering*

I ekonomiskt avseende är institutionerna helt eller till den övervägande delen beroende av samhällets stöd. De statliga museerna och folkbiblioteken är helt samhällsfinansierade. För institutionsteaterns del ökade samhällsfinansieringen från ca 58 % spelåret 1960/61 till ca 72 % spelåret 1969/70. Trenden är densamma för yrkesorkestrarna men samhällsinsatsen för deras verksamhet var spelåret 1969/70 ännu större, nämligen över 90 %.

Samhällets ekonomiska engagemang är av långsiktig karaktär. De årliga prövningarna av medelsbehovet gäller normalt inte verksamhetens existens utan dess omfattning och inriktning. Stödet är i allmänhet så konstruerat att kompensation ges för automatiska kostnadsökningar, framför allt på grund av lönehöjningar. Samhällsstödet förknippas i regel med mer eller mindre detaljerade villkor för användningen av anslagen eller bidragen.

Ett villkor för anslag och bidrag till alla typer av institutioner är kravet på efterhandskontroll av att medlen använts på det sätt som förutsatts. Detta sker vanligen genom att samhällsorganen tillsätter särskilda revisorer eller låter egna revisorer granska verksamheten. Kontrollen kan också vara begränsad till en granskning av revisionsberättelser som upprättats av institutionens egna revisorer.

6.1.3 *Personal*

Det ekonomiska stödet från samhället medför att institutionerna kan hålla en viss given personalstorlek. Personalinskränkningar är ovanliga. Huvuddelen av personalen är garanterad viss anställningstrygghet. Denna varierar mellan olika typer av institutioner. Den är större inom bibliotek och museer än vid teatrar och orkestrar. Anställningstryggheten vid institutioner organiserade som statliga myndigheter har traditionellt varit särskilt stor. Personalen garanteras också sociala förmåner på samma sätt som gäller för andra samhällsorgan. På den punkten framträder skillnaden särskilt i relation till de villkor under vilka de fria grupperna arbetar.

6.1.4 *Verksamhet*

Samhällets ekonomiska garanti medför att institutionerna kan bedriva långsiktig planering av sin verksamhet. De kan binda sig både gentemot publiken t ex i form av abonnemang och gentemot andra institutioner i fråga om t ex gästspel. Garantin för en kontinuerlig verksamhet av viss omfattning gör det möjligt för institutionerna att differentiera verksamheten och på så sätt tillgodose olikartade önskemål.

6.1.5 *Lokaler*

En kontinuerlig verksamhet kräver tillgång till lämpliga lokaler. Genom att kulturinstitutionerna i flertalet fall också kräver specialutrustade lokaler har de i allmänhet egna lokaler eller också ställer samhällsorganen lokaler till förfogande för längre tid. I dagligt tal associeras ofta institutionen med en viss byggnad.

6.1.6 *Förändringar inom institutionerna*

För något decennium sedan var institutionernas verksamhet ur vissa synpunkter mer enhetlig. Verksamhetsformerna har sedan dess blivit friare. Personalen vid teatrar och orkestrar kompletteras ofta med utomstående artister eller också delas ensembler upp på mindre grupper. Bundenheten till en viss ort och till vissa lokaler minskar.

Institutionschefen delegerar i växande utsträckning sitt ansvar och personalen får på olika vägar ett större medbestämmande. Samtidigt har uppmärksamheten i ökad ut-

sträckning kommit att riktas mot ansvarsfördelningen inom institutionerna. En ny inriktning av framför allt teatrarnas och museernas verksamhet har gjort att gränserna för personalens konstnärliga frihet kommit att särskilt uppmärksammas.

6.2 Ansvaret för kulturinstitutionerna

Vid behandlingen av kulturområdets struktur i kapitel 5 har kulturrådet redovisat sin allmänna syn på institutionerna och deras roll i förhållande till övriga verksamhetsformer.

De synpunkter kulturrådet i det följande för fram är att betrakta som förslag vad beträffar de statliga eller till övervägande del statligt stödda kulturinstitutionerna och rekommendationer i fråga om de kommunala eller kommunalt stödda. Vissa rekommendationer understryks genom att de föreslås bli villkor för statsbidrag.

Förslagen avser att undanröja eller minska den institutionella verksamhetens nackdelar. Detta kan ske på flera olika sätt – genom en jämnare geografisk fördelning av institutionerna, decentralisering av resurser och beslut till varje institution och inom dessa, bredare styrelserepresentation, en klarare ansvarsfördelning mellan styrelse och institutionsledning, nya former för kontinuerlig förnyelse av ledningen, vidgning av institutionernas intresseområden, större resurser för experiment och förnyelse samt bättre möjligheter till information och publikkontakter.

6.2.1 *Olika intressen bakom institutionerna*

En av uppgifterna vid en utveckling av institutionerna och deras verksamhet ligger i att analysera vilka intressen institutionerna kan och bör tillgodose och att finna former för en avvägning mellan dessa intressen. Närmast berörda parter är samhället, personalen och publiken.

Samhället, dvs stat, landsting och kommun, var och en för sig eller i olika kombinationer, har normalt det ekonomiska ansvaret. Dess inflytande regleras genom bestämmelser och bidragsvillkor samt representation i styrelserna. I de fall en institution leds av en kommunal nämnd gäller kommunallagstiftningen med dess mera strikta ansvarsreglering.

Kulturrådet anser att samhället bör ha ett inflytande över den allmänna inriktningen av de samhällsstödda institutionernas verksamhet. Statens inflytande över icke statliga institutioner bör i princip begränsas till ett minimum av bestämmelser som knyts till statsbidragen. Staten bör därför inte ha inflytande över valet av ledamöter i styrelserna för regionala eller lokala institutioner.

Personalen vid institutionerna kräver inflytande över sina arbetsförhållanden men också över innehållet i den verksamhet institutionen bedriver.

Kulturrådet finner det självklart att personalen har ett inflytande på sin arbetssituation och att detta kanaliseras i samma former som inom andra typer av företag t ex genom styrelserepresentation, företagsnämnder och andra samrådsorgan. Här bör synpunkter och erfarenheter från nu pågående statlig utrednings- och försöksverksamhet beaktas liksom de speciella förutsättningar som gäller för de kommunala förvaltningarna.

Rådet anser det nödvändigt att personalen får ett inflytande över institutionens kulturella roll och innehållet i verksamheten, ett inflytande som är en förutsättning för deras kreativa insatser. Ett personalinflytande vid sidan om representation i styrelser och företagsnämnder kan nås t ex genom inrättande av råd för repertoarfrågor och genom delegering av beslut rörande olika projekt till grupper inom institutionerna. I vissa fall kan beslutsfunktioner läggas på särskilda nämnder med deltagande av expertis utanför institutionen, t ex inköpsnämnder vid konstmuseer.

Samhällsrepresentation i styrelserna är att betrakta som en kanal för *publikinflytande.* Andra vägar är de stödföreningar som många institutioner funnit anledning att skapa. Riksteaterns nya publikföreningar kan nämnas i sammanhanget. De intar dock en speciell ställning eftersom deras enda funktion är att välja styrelserepresentanter i den lokala teaterföreningen. För att hålla kontakt med publikopinionen har publikundersökningar prövats.

Det är angeläget att institutionernas kontakter med publiken förstärks. Det är svårt att generellt ange vilka vägar som bör väljas utöver samhällsrepresentation i styrelser. Förhållandena inom olika kulturområden och på olika platser är mycket olika. En förstärkt styrelserepresentation för bl a föreningslivet bör prövas. En utveckling av publikorganisationer och stödföreningar och deltagande i programråd är ytterligare utvägar. Organisatoriska lösningar måste dock alltid kompletteras med andra kontakt- och informationsmetoder t ex publikundersökningar utförda av institutionen eller av kommunen.

6.2.2 *Institutionernas yttrandefrihet*

6.2.2.1 Den allmänna diskussionen om institutionernas frihet

En ny inriktning av framför allt teatrarnas och museernas verksamhet har under senare år aktualiserat frågan om villkoren för institutionernas arbete. Dessa har kommit att spela en mer aktiv roll i den allmänna debatten. I den kulturpolitiska diskussionen framhävs alltmer kulturens samhällsförändrande roll.

De nya tendenserna inom institutionerna har vid några tillfällen lett till konflikter. I regel har dessa begränsats till motsättningar mellan olika organ inom institutionerna, oftast mellan institutionschef och styrelse men ibland också mellan personal och chef. I andra fall har politiska organ i stat och kommun ifrågasatt inriktningen av vissa institutioners verksamhet. Diskussionen i pressen har tidvis varit livlig. Debatten har rört alla aspekter av institutionernas verksamhet, inte minst yttrandefrihetsfrågorna. I vissa fall har det ifrågasatts om inte institutionerna begått formella fel.

Vid några tillfällen har frågan om gränserna för statliga institutioners rörelsefrihet aktualiserats i den svenska riksdagen. År 1969 ställdes en fråga till dåvarande utbildningsministern Palme om det var riktigt att en utställningsverksamhet som bekostas med allmänna medel bedriver politisk propaganda. Utbildningsministern svarade då (23.1.1969) att det nu liksom alltid tidigare torde vara "oundvikligt och i och för sig önskvärt att också politiska idéer och värderingar kommer till uttryck i konst och utställningsverksamhet liksom inom teater, film och annan konstnärlig verksamhet. När sådan verksamhet stimuleras med allmänna medel innebär detta givetvis inte att det allmänna prövar eller ställer sig bakom de åsikter och bedömningar som kommer till uttryck i verksamheten". Statsrådet Palme sade att detta rör en för hela vår kulturpolitik avgörande principfråga. Han anförde i fortsättningen bl a följande:

> "Kulturproduktionen har sällan varit kommersiellt lönsam – den har alltid varit mer eller mindre beroende av stöd från privata mecenater, från världsliga och kyrkliga makthavare, från staten. Denna kulturproduktion har också alltid i någon mening givit uttryck för politiska värderingar, speglat sin tids politiska, ekonomiska och sociala förhållanden.

Makthavare på det kulturpolitiska fältet, de som besuttit de ekonomiska resurserna, har också i alla skeden stått inför frestelsen att stödja det behagliga och skjuta undan det obehagliga, att värna det samhällsbevarande och undertrycka det samhällskritiska eller rent av samhällsomstörtande. I historiens ljus ter sig sådana ingrepp alltid eller nästan alltid, tror jag, som felaktiga därför att de kvävt den konstnärliga vitaliteten långt utanför ramen för det enskilda ingreppet.

Det problemet står vi naturligtvis inför också här i Sverige. Statens stöd till olika kulturaktiviteter ligger en bra bit över 200 milj kr per år. Det är en brokig flora av aktiviteter som på det sättet stöds. Däribland förekommer sådant som jag i mitt personliga tyckande upplever som tarvligt eller enfaldigt eller som ger uttryck för värderingar som jag inte delar och som jag i olika sammanhang intensivt bekämpar. Men därifrån till att ingripa med ekonomiska eller andra repressalier är steget långt. Det kan med viss tillspetsning sägas att kännetecknet på kulturpolitiken i en demokrati är att man kan ge stöd även till sådant som man tycker mycket illa om."

I en tidningsartikel (DN 5.8.69) återkom Palme till de frågor han behandlat i nämnda interpellationsdebatt. Han hävdade där med bestämdhet "att kulturpolitikens uppgift är att ge utrymme för variation och förnyelse, att hålla dialogen levande i vårt kulturliv, att ge rörelsefrihet åt dem som svarar för kulturproduktionen. Denna strävan utesluter på intet sätt att enskilda kulturinstitutioner skaffar sig en särpräglad profil eller att enskilda inslag kan vara ensidiga eller entydiga till sin tendens. Hållfastheten i den grundläggande principinställningen prövas i särskild grad när det gäller att värna rätten att framföra mening som man till äventyrs inte tycker om".

En principiellt inriktad debatt utlöstes år 1970 av vissa uttalanden av JO med anledning av visning av påstådd pornografisk film på moderna museet. JO ansåg inte att något tjänstefel hade begåtts men påpekade bl a "att det är uppenbart att en statlig institution i sitt arbete måste befinna sig på visst avstånd från det straffbara området och sålunda upprätthålla en något så när bred marginal till detta."

JO:s uttalande åberopades i en promemoria som gjordes av Göteborgs stadskanslis juridiska avdelning om museistyrelsens ansvar för utställningsverksamhet. I ett yttrande över Göteborgsutredningen tog Klys mer principiellt upp frågan om yttrandefriheten vid teatrar och museer. Organisationen hänvisade till ett förslag från Sveriges författareförening år 1970, riktat till justitiedepartementet, om att en utredning borde komma till stånd om en enhetlig författning av grundlagskaraktär angående yttrandefriheten. Grundtanken i förslaget var att alla muntliga, skriftliga och bildmässiga yttranden som ingår i åsikts- och opinionsbildningen skall ha samma förmånsställning som nu gäller för yttrande genom tryckt skrift och genom radio/TV samt enligt filmcensurutredningens förslag genom film. En viktig konsekvens av detta skulle vara att det inom alla medier liksom i fråga om det tryckta ordet måste finnas en ansvarig. Klys pekade dock på att en legal ansvarsordning inte undanröjer möjligheten av att en styrelse ålägger den ansvarige att avstå från ett visst projekt. Vid sidan om den legala ansvarsordningen måste man enligt Klys arbeta med kulturpolitiska medel och mål.

6.2.2.2 Riksdagsrevisorernas skrivelse om den statliga utställningsverksamheten

En livlig diskussion om de statliga utställningsinstitutionernas verksamhet har föranletts av en granskning som riksdagsrevisorerna tog initiativ till år 1971. Granskningen ledde till att revisorerna gav in en skrivelse till Kungl Maj:t med anhållan om att deras synpunkter i ämnet skulle tas under övervägande. Underlag för revisorernas skrivelse var en av deras kansli upprättad promemoria (granskningspromemoria nr 8/1971 om viss genom statsmedel bekostad utställningsverksamhet). Promemorians granskning avsåg försöksverksamheten med riksutställningar, av moderna museet anordnade utställningar samt utställningar av nutida svensk konst i utlandet.

I *granskningspromemorian* konstaterades bl a följande:

"När det allmänna stimulerar konstnärlig verksamhet i vilken politiska idéer och värderingar kommer till uttryck innebär detta inte att det allmänna ställer sig bakom de åsikter som förs fram. Stödet får i stället ses som ett tecken på en generös inställning från statens sida till den mångfald konstriktningar som karakteriserar svenskt kulturliv. Den konstnärliga verksamhet som sålunda finansieras med statliga medel har emellertid vid upprepade tillfällen tagit formen av en ensidig och extrem politisk propaganda."

Det förelåg enligt promemorian ett behov av att de instruktioner m m som reglerar de aktuella institutionernas verksamhet ses över. De bör i framtiden få en sådan form, "att det klart kan utläsas inom vilken ram verksamheten skall bedrivas och vilka intressen som därvidlag skall tillgodoses". Det sägs vara lämpligt att det i spetsen för den med statliga medel finansierade verksamheten står en styrelse med parlamentariskt inslag. Härigenom skulle "verksamhetens ledning tillförsäkras värdefull sakkunskap om det demokratiska samhällets funktionssätt och värderingar". Vidare begärs fastare administrativ styrning av verksamheten. Beslutsfattandet och utställningarnas innehåll anses behöva dokumenteras bättre.

Över granskningspromemorian avgavs *yttranden* av justitiekanslern, Svenska institutet, MUS 65 (som inhämtat yttrande från Konstfrämjandet, Konst i skolan, Riksförbundet för bildande konst), nationalmuseet (som inhämtat yttrande från chefen för moderna museet), nämnden för utställningar av nutida svensk konst i utlandet, kulturrådet, Svenska kommunförbundet och KRO. Vidare ingav Sveriges författarförbund sina synpunkter.

Justitiekanslern och Svenska institutet avstod från att ta ställning i de mer principiella frågorna i promemorian.

Förslaget om att inrätta styrelser för statliga utställningsinstitutioner godtas av de remissinstanser som berört frågan med undantag för nationalmuseet. De kontroversiella frågorna är styrelsernas uppgift liksom över huvud synen på institutionerna och deras verksamhet.

I dessa avseenden vände sig MUS 65, nationalmuseet, nämnden för utställningar av svensk konst i utlandet, kulturrådet, KRO och Sveriges författarförbund bestämt mot synsättet och förslagen i promemorian. I sitt yttrande redovisade Svenska kommunförbundet sin syn på den konstnärliga friheten inom de kommunala kulturinstitutionerna.

MUS 65 avstyrker att promemorian läggs till grund för uttalanden och anför bl a följande:

"MUS 65 anser att kansliets granskning utgått från otillräckligt genomtänkta föreställningar om utställningars funktion i dagens samhälle. Slutsatserna och förslagen får därför konsekvenser som är svåra att överblicka men som kan innebära likriktning, monopolisering och censur av utställningsmediet som informations- och opinionskälla."

"Ansvarsfördelningen inom det offentliga utställningsväsendet bör därför, enligt MUS 65:s mening, få en liknande konstruktion som inom pressen, dvs med en för verksamheten i dess helhet ansvarig styrelse, en för den löpande verksamheten utsedd ledning med omfattande beslutsbefogenheter betr de enskilda projekten samt ett individuellt upphovsrättsligt ansvar hos den enskilda utställningens producent, oavsett om denne är anställd i utställningsorganet eller tillfälligt anlitad."

Kulturrådet avstyrker i sitt yttrande bestämt att några åtgärder av generell natur vidtas med anledning av granskningspromemorian i avvaktan på de förslag och bedömningar som rådet kommer att lägga fram. I fråga om synsättet på kulturinstitutionernas verksamhet anför rådet bl a följande:

Det är "inte ett utslag av generositet när samhället stöder den politiska konsten. Det är i stället fråga om en kulturpolitisk grundtanke att samhället skall stödja den konst som konstnärerna producerar och förhålla sig neutral till budskapet i den".

"Ett av de viktigare målen för en kulturpolitik är att skapa organisatoriska former som främjar vitaliteten hos kulturinstitutionerna. De liberala regler som funnits för de statliga kulturinstitutionerna har varit en förutsättning för denna livaktighet. Ett otal

exempel på kulturinstitutioner i utlandet visar att en kulturinstitutions vitalitet mycket lätt kan dödas."

Att det bland de diskuterade utställningarna "finns åtskilliga samhällskritiska och präglade av en radikal uppfattning finner kulturrådet naturligt. Om samhällsstödda institutioner inte alls kunde göra den typen av utställningar skulle det vara mycket allvarligt, eftersom det är institutionernas skyldighet att spegla olika strömningar i konsten. Vissa utställningar innehåller inslag som i granskningspromemorian kallas råa. Enligt kulturrådets mening måste konstnärerna – även inom ramen för de samhällsstödda institutionerna – få använda också extrema konstnärliga uttrycksmedel".

"Självklart kan och skall all kulturell verksamhet diskuteras och kritiseras. Kulturinstitutionerna får inte anses fredade för kritik. Tvärtom är det stimulerande för dem att i en fri debatt tvingas försvara sin konstnärliga linje. Men risken ligger i sådan kritik som hotar med påtryckningar från de anslagsbeviljande samhällsorganens sida. Alla erfarenheter i den riktningen visar att den formen av kritik effektivt kan döda institutionernas konstnärliga vitalitet."

Svenska kommunförbundet instämmer i att stor konstnärlig frihet bör råda inom statliga och kommunala kulturinstitutioner. Förbundet anför bl a följande:

"På det kommunala området bör förtroendemannaförsamlingen, vanligen kulturnämnden eller institutionens styrelse – förutom sin vedertagna funktion att ange verksamhetens riktlinjer, göra prioriteringar osv – ha frihet att om den finner behov därav göra en viss egen bedömning av föreställningen eller utställningen, för att t ex bilda sig en uppfattning om sådana inslag som kan befaras leda till rättsliga påföljder enligt gällande lag."

Förbundet säger sig ha anledning tro, att "förtroendemännens frihet att göra en viss egen bedömning av föreställningen eller utställningen begagnas med sparsamhet och endast i uppenbart fall av befarat missbruk. Det kommunala 'samregerandet' innebär, att olika meningsriktningar får komma till tals, vilket garanterar en viss allsidighet vid bedömningen".

Den kommunala kulturnämnden eller motsvarande har i princip i sista hand ansvaret för den verksamhet den leder. "Det skulle vara otillfredsställande, om på kulturområdet, t ex inom utställnings- eller teaterverksamheten, ett speciellt ansvar läggs på en ledande tjänsteman medan på andra områden inget motsvarande självständigt huvudansvar förekommer vid sidan av nämndens kompetens. Visserligen kan ansvarsomfånget hos kommunala chefstjänstemän variera till följd av större eller mindre omfattande delegation av beslutanderätt från nämnden, men denna är enligt kommunallagen alltid oförhindrad att återkalla delegation och själv ta ansvar för besluten."

På kommunala kulturinstitutioner kan ställas "berättigade krav att speciellt uppmärksamma behovet av mångsidighet i kulturutbudet. De kommunala kulturinstitutionerna har nämligen ofta en visserligen inte eftersträvad men dock faktiskt existerande lokal monopolställning. Ensidighet i utbudet vid en sådan institution strider därmed direkt mot vad som måste anses utgöra det grundläggande motivet för kommunalt engagemang på kulturområdet, nämligen avsikten att säkerställa medborgarnas möjlighet att mottaga ett brett, mångsidigt sammansatt kulturutbud".

I *riksdagsrevisorernas skrivelse till Kungl Maj:t* i april 1972 vidhålls kritiken från granskningspromemorian. I sin sammanfattning säger revisorerna bl a att betänkligheterna grundar sig på det förhållandet att "ideologiskt färgade framträdanden och värderingar utan varje samband med de av statsmakterna angivna ändamålen i somliga fall har lämnats ett otillbörligt utrymme i verksamheten". Revisorerna anför bl a följande:

Det bör slås fast, att de berörda institutionerna "inte har någon annan uppgift än att på ett opartiskt sätt svara för de kulturella angelägenheter som har anförtrotts dem. Ett sådant klarläggande bör följas av en reform, innebärande att institutionerna ställs under ledning av särskilda styrelser med parlamentariskt inslag. Därmed skulle vinnas framför allt den fördelen, att verksamheten skulle förankras i en bredare opinion och att risken för en snedvridning av verksamheten för ovidkommande syften lättare kunde undvikas. Förutsättningar skulle vidare skapas för ett mera allsidigt sammansatt kulturutbud, med garantier för fritt konstnärligt skapande oavsett ämnesval".

Förekomsten av ett parlamentariskt inslag i institutionernas styrelser skulle kunna "bidra till att skapa en bättre balans i bedöm-

ningen av frågor som rör konstens förhållande till samhällslivet i övrigt". En sådan styrelse skall se till att verksamheten bedrivs enligt fastställda riktlinjer. Revisorerna anser det inte rimligt att en enskild tjänsteman skall från sina subjektiva utgångspunkter få bestämma verksamhetens inriktning och innehåll. Revisorerna anser inte att kontroversiella ämnen skall mönstras ut. Avsikten med revisorernas nu framlagda förslag är att skapa "förutsättningar för ett mera allsidigt sammansatt kulturutbud. Detta utesluter varje tanke på någon censur och styrning av det konstnärliga skapandet. Önskar exempelvis en målare använda politiska motiv i sin konst, skall han för den skull inte utsättas för någon diskriminerande bedömning eller behandling. Den både principiellt och praktiskt viktiga skillnaden mellan att förmedla konst, innefattande även politisk konst, å ena sidan och att driva propaganda till förmån för en viss politisk uppfattning å andra sidan får dock aldrig lämnas ur sikte".

"Frågan om anordnandet av s k temautställningar bör särskilt prövas. Om därvid skulle befinnas lämpligt att institutionerna får befogenhet att ta upp samtidsproblem som utställningsobjekt, bör utställningarna gestaltas på ett sådant sätt att ämnet kommer under allsidig belysning. En närmare bestämning av det ansvar som bör tillkomma vederbörande styrelser å ena sidan och administrativa chefstjänstemän och producenter å andra sidan framstår vidare som önskvärd. Av stor betydelse är likaledes att varje projekt blir väl dokumenterat, så att utställningsverksamheten kan följas och studeras även i efterhand."

En av riksdagsrevisorerna, Sven Gustafson, avgav en *reservation* mot skrivelsen då han anser att flera formuleringar kan ge ett intryck av att revisorerna skulle önska ett större inflytande från politiska instansers sida än vad han från sin principiella syn på konstens frihet anser vara motiverat.

Kort efter överlämnandet av riksdagsrevisorernas skrivelse gjorde *utbildningsminister Ingvar Carlsson* ett *uttalande* och meddelade att regeringen inte avsåg att vidta några åtgärder med anledning av skrivelsen. Inriktningen och utformningen av den framtida kulturpolitiken borde i första hand prövas på grundval av kulturrådets förslag. I en interpellationsdebatt i riksdagen ang kultursynen i statsunderstödda kulturinstitutioners verksamhet (8 maj 1972) underströk utbildningsministern att regeringen stod fast vid den principiella syn som bl a dåvarande utbildningsminister Palme gav uttryck för år 1969.

6.2.2.3 Kulturrådets allmänna syn

Kulturrådet har som övergripande mål uppställt att kulturpolitiken skall skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet. Detta kan otvivelaktigt ge upphov till konflikter, eftersom skapandet av en bättre miljö ofta kräver kritik av existerande förhållanden. Konstnärlig verksamhet syftar ofta till att kritiskt belysa villkoren i vårt samhälle och för mänskligt liv över huvud.

Vid behandlingen av yttrandefrihetsmålet i målkapitlet (4.17) konstaterar kulturrådet att yttrandefrihet bör ses som rätten att i och genom massmedier, konstnärliga medier och andra opinionsmedier fritt få uttrycka åsikter eller på annat sätt redovisa sin inställning utan förhandsgranskning och utan andra hinder än de begränsningar allmän lag uppställer. Det stryks under att om personalen inom kulturinstitutionerna inte får frihet att utforma verksamheten under ansvar, är det risk att institutionerna förlorar sin vitalitet och förmåga att stimulera kulturlivet och samhällsmiljön i stort. Om de som ansvarar för kulturpolitiken inte har mod att ge institutionerna den nödvändiga friheten, kan alla insatser mista sitt värde. Många diktaturer berömmer sig av ett frikostigt stöd till sina kulturinstitutioner. Likafullt är dessas funktion i samhället i grunden starkt begränsad genom en starkt beskuren yttrandefrihet.

Kulturrådets syn på institutionernas yttrandefrihet överensstämmer helt med den som dåvarande utbildningsministern Palme gav uttryck för i sina i det föregående återgivna uttalanden från år 1969. Rådet vill särskilt peka på uttalandet om att kännetecknet på kulturpolitiken i en demokrati är att man kan ge stöd även till sådant som man tycker illa om.

Som rådet i annat sammanhang påpekat är ett av de viktigare syftena med en kulturpoli-

tik att skapa organisatoriska former som främjar vitaliteten hos kulturinstitutionerna. Dessa skall självklart inte vara fredade för kritik. Men sådan kritik får inte kopplas samman med påtryckningar från de anslagsbeviljande samhällsorganens sida. Detta innebär att kulturrådet tar avstånd från det synsätt som präglar många av formuleringarna i riksdagsrevisorernas skrivelse.

Från den principiella syn på kulturpolitiken som närmare utvecklats i målkapitlet drar kulturrådet en rad olika slutsatser som tillsammans avser att bidra till en reell yttrandefrihet för kulturinstitutionerna och inom dessa.

En väg är att få till stånd en *enhetlig lagstiftning* som reglerar yttrandefriheten i alla medier. F n intar det tryckta ordet samt radio och TV en särställning. Den grundlag om yttrandefriheten i massmedier som håller på att förberedas bör alltså omfatta friheten för samtliga de konstnärliga medier som kulturinstitutionerna arbetar med. En sådan lagstiftning kräver att det finns ansvariga producenter. Härigenom avlastas styrelserna det juridiska ansvaret för vad som sker inom institutionerna. Frågan om en ny lagstiftning behandlas i 6.2.2.4.

Yttrandefrihetens legala sida är betydelsefull men flertalet problem som är förbundna med den löpande verksamheten måste lösas på andra vägar.

Riktlinjer för institutionerna måste utformas utifrån de allmänna målen för kulturpolitiken. De flesta kulturinstitutionernas uppgifter är f n inte klart definierade. De uppgiftsparagrafer som reglerar de statliga institutionernas verksamhet är ytterligt kortfattade. Detta har visat sig kunna leda till svåra missuppfattningar, eftersom man ur nuvarande i allmänhet ytterligt kortfattade ordalydelse velat utläsa detaljerade riktlinjer för hur verksamheten bör läggas upp. Man har ibland dragit slutsatsen att det som inte är direkt föreskrivet är otillåtet.

Även om vissa vinster kan nås genom en något mer preciserad beskrivning av uppgifterna, är det omöjligt att tänka sig att statsmakterna eller kommunerna mer i detalj skall kunna reglera denna genom formella bestämmelser, som inte samtidigt allvarligt hämmar verksamheten. Det avgörande för en institutions verksamhet blir i praktiken inställningen hos de personer som står i ledningen. Det är dessa som förvaltar en konstnärlig uppgift. Av stor betydelse är därför *ansvarsfördelningen* dem emellan, nämligen mellan styrelse, institutionschef och personal. Klara regler bidrar verksamt till att bevara en reell yttrandefrihet för institutionerna och inom dessa. Dessa frågor kommer att behandlas i 6.2.4.

6.2.2.4 Reglering av yttrandefriheten i grundlagsform

År 1970 tillsattes massmedieutredningen som har i uppdrag att se över reglerna för yttrandefriheten i massmedier. Enligt direktiven (1971 års riksdagsberättelse s 70) skall utredningen sträva efter att i en ny grundlag, som ersätter tryckfrihetsförordningen, samla de grundlagsbestämmelser som behövs till skydd för yttrandefriheten. Det finns enligt direktiven ingen anledning att ge trycket en särställning bland massmedierna. Det skydd som tryckfrihetsförordningen ger och det ansvarssystem som finns är enligt direktiven mycket värdefulla. Den framtida lagstiftningens sakliga innehåll bör ha dessa regler som utgångspunkt även om i vissa hänseenden skilda regler kan behövas för olika slag av massmedier. I direktiven definieras inte begreppet massmedium.

Enligt direktiven skall i en massmedielag tas in förbudet mot censur liksom de grundläggande reglerna om inskränkningar i yttrandefriheten.

Kulturrådet förordar att teater-, musik- och utställningsverksamhet skall betraktas som massmedier och skyddas på likartat sätt som det tryckta ordet, radio och TV samt film. Rådet ansluter sig därmed till tankegångar som förts fram av olika kulturarbetarorganisationer, bl a Klys. Grundtanken har varit att alla muntliga, skriftliga och bildmässiga yttranden som ingår i åsikts- och opinionsbildningen skall ha samma ställning.

Eftersom direktiven inte entydigt utsäger om massmedieutredningen bör innefatta teater-, musik- och museiverksamhet i sitt förslag till grundlag, föreslår kulturrådet att utredningen får tilläggsdirektiv med den innebörden.

Ett centralt syfte med nuvarande tryckfrihetslagstiftning och motsvarande lagar på radio- och TV-området är att det aldrig skall råda tvekan om vem som är ansvarig för vad som trycks eller sänds. Vid all opinionsbildning måste det finnas någon ansvarig. Tredje man måste veta mot vem han skall vända sig om han blir skadad eller kränkt.

Om lagstiftningen utvidgas till nya områden leder det till att det även inom dessa måste finnas motsvarigheten till ansvarig utgivare resp programutgivare.

Självklart kommer det att möta problem att finna former för att inom teatrar, musikinstitutioner, museer och andra institutioner som sysslar med sådan verksamhet, t ex bibliotek, utse en ansvarig. Det är inte givet att det behöver bli institutionschefen. Särskilt inom större institutioner är det i stället önskvärt att det inte vidtas några åtgärder som skulle kunna leda till en maktkoncentration genom skärpt övervakning och ökad försiktighet. Ansvarighetsreglerna för radio- och television, som bygger på en ansvarig för varje program, förefaller mer lämpade för de aktuella nya områdena.

En tanke, som väckts av kulturarbetarorganisationerna, är möjligheten av att införa ett kollektivt ansvar. Ett sådant aktualiseras särskilt inom de fria grupperna där man ofta tillämpar ett kollektivt ledarskap.

Utseendet av en särskilt ansvarig producent har den stora fördelen att institutionens styrelse icke behöver ha något rättsligt ansvar för innehållet i det som förmedlas.

Om en yttrandefrihetslagstiftning utformas enligt samma principer som tryckfrihetsförordningen skulle man uppnå – förutom klara regler för ansvarigheten – ett införande på hela kulturområdet av den speciella tolkningsregeln och en tillämpning av jurysystemet. Tolkningsregeln innebär att man skall fästa uppmärksamheten mer på ämnets än tankens lagstridighet, mer på syftet än på framställningssättet. Jurysystemet medför att man får en procedur i yttrandefrihetsmål som tar hänsyn till de speciella förhållanden som gäller för denna typ av mål.

Det kommer oundvikligen att dröja ett antal år innan den här föreslagna regleringen i grundlagsform kan bli gällande.

Det ovan (6.2.2.1) citerade uttalandet av JO i ett beslut om påstådd pornografisk film på moderna museet ger vid handen att samhällsinstitutionerna borde tvingas befinna sig på ett särskilt avstånd till det straffbara området. En sådan tankegång kan lättare tillämpas för en rent administrativ verksamhet. Det är väsentligt svårare för en kulturinstitution att i sin speciella verksamhet bestämma gränsen till det straffbara området. En sådan institution måste kunna röra sig i gränstrakterna mot det tabubelagda. Om kulturinstitutionerna förpliktas följa samma regler som ett ämbetsverk kan det i vissa fall få en förlamande inverkan på institutionernas möjligheter att agera.

Kulturrådet vill se kulturverksamheten som en form av opinionsbildning. Även om detta synsätt ännu inte formellt bekräftats, borde det vara möjligt att se kulturinstitutionerna som organ för opinionsbildning och inte som myndigheter. I så fall skulle det vara naturligt att analogivis tillämpa ovan nämnda tolkningsregel i tryckfrihetsförordningen. I 1 kap 4 § sägs att beträffande beslut i tryckfrihetsmål skall uppmärksamheten fästas "mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla".

6.2.3 *Företagsform*

Institutionernas företagsformer är som framgår av redogörelsen i det följande mycket olika inom olika sektorer. Vilken form som gäller är ofta beroende mera på tradition och särskilda förhållanden än på närmare analys av konsekvenserna av olika alternativ. Diskussioner i det följande koncentreras på en värdering av olika företagsformer, framför

allt i förhållande till rådets förslag till mål för och ändrad inriktning av verksamheten.

6.2.3.1 Statlig myndighet – kommunal förvaltning

För kulturinstitutioner som sedan länge och i hög grad varit beroende av anslag från samhället är organisationsformen statlig myndighet respektive kommunal förvaltning vanlig. De mest typiska exemplen är de statliga museerna samt folkbiblioteken.

Organisationsformen myndighet–kommunal förvaltning har fördelen att ge full insyn från huvudmannens och allmänhetens sida. Med denna organisationsform följer att man tillämpar en rad bestämmelser som ger fördelar i fråga om t ex lokalhållning och tjänstebrevsrätt. Myndighetsformen upplevs dock inte alltid som entydigt fördelaktig genom sina formella krav (regler för beslutsfattande, medelsförvaltning och tjänstetillsättning). En kommunal förvaltnings styrelse utses på politiska grunder, vilket leder till att den i dag inte kan inrymma representanter direkt utsedda av personal respektive publik. Detta förhållande är en nackdel, eftersom kulturrådet särskilt betonar värdet av att ha sådana representanter i styrelserna. För kommunal förvaltning råder också delade meningar om i vilken utsträckning ansvaret för vissa delar av verksamheten, t ex repertoarfrågor, bör överlåtas på anställd personal, exempelvis institutionschef. Detta beror bl a på att delegation av beslutanderätten inte fritar den kommunala nämnden från ansvar för dessa beslut.

Enligt kulturrådets mening är myndighets- resp förvaltningsformen olämplig för institutioner som handhar en produktionsprocess, t ex teatrar och orkestrar. Även om verksamheten inte är vinstinriktad, förekommer dagligen beslutssituationer som kan göra ställningen som myndighet eller kommunal förvaltning mindre lämplig för den verksamhet det här är fråga om. För de externa kontakterna är det vidare viktigt att inte arbeta med en tyngre beslutsprocess än vad institutionernas olika samarbetspartners tillämpar.

I fråga om institutioner på teaterns, musikens och museiväsendets områden kommer kulturrådet att förorda att kommun och landsting gemensamt stöder institutioner med ett regionalt ansvar. Detta torde förutsätta en mot de ekonomiska insatserna svarande styrelserepresentation för båda dessa samhällsorgan, vilket enligt kommunallagens bestämmelser inte är möjligt inom ramen för en kommunal förvaltning.

De bestämmelser som följer med myndighetsformen innebär inte samma olägenhet för de statliga museerna som för teatrar och orkestrar. Kulturrådet har inhämtat att MUS 65 inte avser att lägga fram förslag om ändrad företagsform för statliga museer. Inte heller för folkbiblioteken eller de kommunala musikskolorna är de här påtalade olägenheterna av samma betydelse. I den mån folkbiblioteken i en framtid kommer att få utökade allmänna uppgifter som kulturcentra kan dock ställningen som kommunal förvaltning medföra svårigheter. På en punkt leder folkbibliotekens ställning som delar av den primärkommunala förvaltningen redan till vissa svårigheter, nämligen då biblioteket fullgör länsbiblioteksuppgifter. Kulturrådet återkommer i det följande under 6.6 till denna fråga.

Kulturrådet vill inte förorda att institutioner på biblioteks-, musikskole- och museiområdena som nu är organiserade som myndigheter eller kommunala förvaltningar omorganiseras. Det är dock angeläget att nackdelarna så långt möjligt mildras bl a för att samarbetet med institutioner med annan organisationsform inte skall försvåras. Anslagsdispositionen bör vara så fri som möjligt likaväl som beslutsfattandet bör kunna ske i obyråkratiska former.

Däremot anser kulturrådet att institutioner, framför allt sådana med producerande uppgifter, som nu har en annan organisationsform liksom nya sådana institutioner inte bör ges formen av statlig myndighet eller kommunal förvaltning.

6.2.3.2 Ekonomisk eller ideell förening

Flera av stadsteatrarna och yrkesorkestrarna är organiserade som *ekonomiska föreningar*. Enligt lagen om ekonomiska föreningar av år 1951 bygger dessa på andelsägarförhållande. Föreningen skall bestå av minst fem medlemmar men antalet kan vara lägre om minst tre är juridiska personer. Lagen innehåller detaljerade regler om bl a stadgar, intagning och avgång av medlemmar, reservfond, vinstutdelning, styrelse, firmateckning, årsredovisning, revision och föreningsstämma.

Den ekonomiska föreningen ger större frihet än vad en myndighet eller kommunal förvaltning ger. Samtidigt innefattar den föreskrifter som ger huvudmannen garanti för att bidrag används för avsett ändamål. Ett delat huvudmannaskap kan lätt lösas inom ramen för denna organisationsform. Hela det regelsystem som gäller för de ekonomiska föreningarna är dock inte lämpligt för institutioner som har annat mål än att driva en ekonomiskt lönsam rörelse. Reglerna är inte heller avpassade för institutioner där stat eller kommun bär hela det ekonomiska ansvaret. I princip är dessutom en ekonomisk förening öppen för nya medlemmar, ett förhållande som inte är särskilt meningsfullt i det sammanhang det här är tal om. Den ekonomiska föreningen som organisationsform för en kulturinstitution har således vissa fördelar men den är ändå inte så lämplig att den i första hand bör väljas då institutioner upprättas eller ombildas.

Det karakteristiska för den *ideella föreningen* är att den har till syfte att främja andra intressen än de ekonomiska, såsom religiösa, politiska eller vetenskapliga. Till ideella föreningar i juridisk mening förs även sådana som väl syftar till att främja medlemmarnas ekonomiska intressen men inte utövar ekonomisk verksamhet i lagens mening, t ex fackföreningar. Rörande ideella föreningar finns ingen lagstiftning. De regler som gäller för en förening framgår av stadgarna. Bland kulturinstitutioner som är organiserade som ideella föreningar märks Svenska riksteatern, flertalet länsmuseer och Norrbottensteatern.

För en kulturinstitution är den ideella föreningen generellt inte någon idealisk organisationsform. Här bortses från Riksteaterns särskilda ställning. Den ideella föreningen kan visserligen ge nödvändig handlingsfrihet men regleringen av ekonomi samt insyn och inflytande för samhället kan bli otillfredsställande.

6.2.3.3 Aktiebolag

Flera stadsteatrar och en yrkesorkester är aktiebolag.

Aktiebolagsformen anses i regel förutsätta vinstinriktad affärsverksamhet. Finansiering av ett aktiebolag sker sålunda normalt genom försäljningsinkomster. Anslagsfinansiering för viss del av verksamheten förekommer dock, bl a i vissa statliga bolag, i några fall i betydande omfattning.

Ett exempel på aktiebolag med i princip enbart avgifts- och skattemedelsfinansiering är Sveriges Radio. Företagsformen har där ändå bedömts som den lämpligaste, bl a med hänsyn till de sammansatta ägarförhållandena.

Aktiebolagslagens regler gäller likaväl för statliga som för privata bolag. För samtliga bolag antas bolagsordningen av bolagsstämman. I åtskilliga av de statliga bolagens bolagsordningar är dock bestämt att ändringar skall fastställas av Kungl Maj:t. Enligt reglerna i 77 § aktiebolagslagen (1944:705) kan exempelvis i bolagsordningen tas in bestämmelse om att Kungl Maj:t tillsätter styrelseledamöter. Det är inte ovanligt att det föreskrivs att styrelsen skall utgöra ett visst antal personer av vilka Kungl Maj:t utser flertalet (bland dem ordföranden) och bolagsstämman de övriga.

Till anslagsgivning kan vidare knytas föreskrifter rörande produktionsplanering eller andra krav på prestationer från bolagets sida.

Aktiebolagsformen liksom den ekonomiska föreningen garanterar självständighet samtidigt som den ger intressenterna, här aktieägarna, insyn. Mot aktiebolagsformen kan samma invändningar riktas som mot den

ekonomiska föreningen. Aktiebolagen skall i princip vara inriktade på vinstgivande – eller som t ex Sveriges Radio i varje fall självbärande – verksamhet. Aktiebolagslagens bestämmelser tjänar framför allt syftet att avgränsa aktieägarnas ansvar och rättigheter. Aktiebolagsformen kan lätt bli en form utan reellt innehåll, vilket kan sägas vara fallet med Operan och Dramatiska teatern. I sådana fall är organisationsformen olämplig.

6.2.3.4 Stiftelse

En stiftelse bildas i regel i syfte att främja viss verksamhet genom att avskilja kapital eller annan egendom. Stiftelseformen är inte i och för sig avsedd för produktionsverksamhet. Emellertid finns numera exempel på vissa statliga stiftelser, bl a Rikskonserter och Svenska institutet. Båda dessa organ kan i viss mening sägas vara produktionsinriktade. Nordiska museet, Tekniska museet och Skansen är organiserade som stiftelser. Svenska filminstitutet är en stiftelse. Inom MUS 65 diskuteras stiftelseformen för Riksutställningars permanenta organisation. Inom de kommunala och landstingskommunala områdena är stiftelser mindre vanliga. Stiftelsen Malmö konserthus och Västerbottens museum är dock exempel på stiftelser.

Nuvarande lagstiftning om stiftelser, 1929 års lag om tillsyn över stiftelser, gäller inte för stiftelse som har av Kungl Maj:t fastställda stadgar och enligt dessa står under särskilt anordnad tillsyn. Inte heller gäller lagen för stiftelser vilka genom Kungl Maj:ts förordnande är undantagna från tillsyn enligt lagen. (Jfr 2 § lagen om tillsyn över stiftelser.)

I statliga stiftelser beslutar Kungl Maj:t om stadgarna. Dessa, som kan anpassas till verksamheten medger, tillsammans med regler som meddelas i samband med anslagsgivningen, en detaljreglering så långt det anses nödvändigt. För en myndighet gäller däremot automatiskt ett omfattande regelsystem, som begränsar institutionens handlingsfrihet.

I betänkandet Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen, som avgetts år 1971 av kommittén för TV och radio i utbildningen (TRU) (SOU 1971:36), diskuteras valet av företagsform för den nya produktionsenhet som kommittén föreslår. Kommittén pekar på att den nya enheten inte skall bedriva vinstgivande affärsrörelse utan att den under företagsmässiga former skall utföra produktion i utbildningens tjänst. Kommittén pekar på att det inte finns någon direkt motsvarighet till företagsformen "non profit corporation" som skulle vara den naturliga för denna sorts verksamhet. Kommittén finner att stiftelseformen i detta fall är den lämpligaste för att klart skilja enhetens verksamhet – till övervägande del finansierad genom statsanslag – från den statliga affärsverksamheten som skall vara självbärande eller ge vinst. Kommittén föreslår att stiftelseurkunden i tilllämpliga delar ansluter sig till aktiebolagslagen.

Kulturrådet finner att den bedömning som TRU-kommittén gjort av organisationsformen för den föreslagna nya produktionsenheten gäller också för kulturinstitutionerna. Den smidigaste organisationsformen är i nuvarande läge enligt rådets mening stiftelsen.

Kulturrådet föreslår att en rad institutioner som nu är knutna till en viss kommun skall bli organ med ett länsansvar. Detta kan i varje fall under en övergångstid innebära ett delat huvudmannaskap mellan landstinget och den kommun där institutionen är lokaliserad. Stiftelsen ger i sådana fall möjligheter för huvudmännen att i stiftelseurkunden fördela ansvaret på ett sätt som svarar mot deras insatser. Man kan också införa bestämmelser om offentlig insyn av samma slag som gäller för kommunala förvaltningar för att garantera en önskvärd öppenhet.

Kulturrådet är samtidigt medvetet om att vissa punkter i fråga om innebörden av stiftelseformen är oklara, t ex de anställdas tjänstemannaansvar och handlingars offentlighet. Statsmakterna, som under de senaste åren valt att organisera både Rikskonserter och Svenska institutet i stiftelseform, har inte ansett dessa oklarheter vara av så stor

betydelse att formen inte kunnat användas. Vissa skillnader förekommer också mellan dessa två statliga stiftelser.

Mot bakgrund av vad som anförts anser kulturrådet det angeläget att frågan om den lämpliga organisationsformen för kulturinstitutioner utreds. Det förefaller behövas en särskild lagstiftning om "non profit corporation". Det är därvid önskvärt att komma fram till en organisationsform som är lämplig för både statligt och kommunalt stödda institutioner. Den bör tillgodose behovet av rörelsefrihet i såväl kulturpolitiskt avseende som vad gäller ekonomin. Samtidigt måste insyn garanteras för samhället bl a med hänsyn till de stora ekonomiska insatserna. Organisationsformen behöver sannolikt inte begränsas till kulturområdet. Frågan om en ny organisationsform bör utredas genom att Kungl Maj:t tillsätter en särskild utredning.

Med hänsyn till att det tar viss tid innan den här föreslagna utredningen leder till resultat bör det så snart som möjligt utarbetas en översikt över de problem som kan vara förbundna med kulturinstitutioners organisationsform. I en sådan översikt bör ingå normalbestämmelser för kulturinstitutioner organiserade i stiftelseform. Kulturrådet föreslår att en sådan översikt utarbetas av det nya kulturrådet. Detta bör dock inte hindra att kulturinstitutioner upprättas som stiftelser redan innan en sådan översikt föreligger.

6.2.4 *Ansvarsfördelningen inom institutionen*

Av diskussionen om institutionernas organisationsform framgår att kulturrådet utgår från att det – vilken organisationsformen än blir – skall finnas en styrelse. F n finns det också styrelser för det övervägande antalet kulturinstitutioner. I den mån styrelse i något fall saknas som för t ex nationalmuseet, kommer sannolikt förslag om inrättande av en sådan att läggas fram i annat sammanhang.

Av avgörande betydelse är avgränsningen av styrelsens uppgift och ansvarsfördelningen mellan institutionens styrelse, andra organ, chef och övrig personal. Oklarheten i ansvarsfördelningen har bidragit till att konflikter uppkommit under de senaste åren.

6.2.4.1 Styrelsens uppgift

En styrelses allmänna uppgift är att se till att institutionsverksamheten anpassas efter de mål som gäller för statens eller vederbörande kommuns kulturpolitik och de regler som utfärdats i form av instruktion eller på annat sätt.

En av konfliktanledningarna inom vissa institutioner har varit oklarheten om var gränsen går mellan styrelsens och institutionschefens befogenheter. I instruktionerna för vissa statliga institutioner med styrelser finns det en princip för ansvarsfördelningen. Enligt kulturrådet har den ansvarsfördelningen stora fördelar och bör kunna vara vägledande för en lösning av dessa problem även i annat än i statliga institutioner. Ett undantag utgör dock de helt kommunala institutionerna, dvs framför allt folkbiblioteken.

Huvudprinciperna på det statliga området är att styrelsen avgör ett antal i instruktionen närmare bestämda ärendegrupper, nämligen i allmänhet

1. frågor om den allmänna inriktningen och omfattningen av institutionens verksamhet,
2. viktigare frågor om organisation, arbetsordning och tjänsteföreskrifter,
3. frågor om anslagsframställningar och andra frågor av större ekonomisk betydelse,
4. frågor om tillsättning av vissa högre tjänster,
5. andra frågor som institutionschefen hänskjuter till styrelsen.

Ärende, som inte skall avgöras av styrelsen, avgörs av chefen för institutionen.

Denna ansvarsfördelning innebär att styrelsen inte kan ingripa i sådana frågor som det inte direkt ankommer på den att besluta om. Styrelsen kan alltså inte ta upp ett enskilt ärende, om det inte kan hävdas att

det sammanhänger med den allmänna inriktningen av institutionens verksamhet eller om inte chefen själv hänskjuter frågan till styrelsen. Detta innebär att institutionschefen har ett betydande eget ansvarsområde som styrelsen inte kan gå in i annat än t ex genom att ändra de allmänna riktlinjerna för institutionens verksamhet eller i samband med behandlingen av den interna budgeten. En ytterligare sanktionsmöjlighet skulle kunna aktualiseras i sådana fall då chefen är förordnad för viss tid. Styrelsen kan då uttrycka ett missnöje genom att inte omförordna eller inte föreslå ett omförordnande.

Chefen för statliga institutioner förordnas normalt av samma organ som utser styrelsen, dvs Kungl Maj:t. Detta skulle i och för sig kunna leda till att en styrelse och en chef hamnade i ett motsatsförhållande. Principiellt kunde det därför anses riktigare att styrelsen utser chefen. Å andra sidan är utseende av chef i regel ett policybeslut av så stor betydelse att detta beslut bör fattas av Kungl Maj:t. I praktiken har denna fråga varit av mindre betydelse, eftersom utseende av institutionschef normalt föregås av underhandskontakter med styrelsen.

I en intern arbetsordning som institutionsstyrelsen själv fastställer finns det möjlighet att konkretisera instruktionernas mer allmänt beskrivna ärendegrupper. Där kan det direkt anges vilken typ av dokument som skall tas upp i styrelsen, t ex stat, plan för verksamheten under ett budgetår, fastställande av avgifter, bestämmelser för programråd, inköpsnämnder eller utskott för vissa frågor och avtal med andra institutioner. I arbetsordningen kan anges att viss grupp av ärenden får överlämnas åt annan tjänsteman än chefen att avgöra. Alla sådana regler har det gemensamma syftet att precisera gränserna mellan styrelsens och chefens uppgifter.

Enligt kulturrådets mening förefaller den ansvarsfördelning som framgår av instruktionerna för de statliga kulturinstitutionerna kunna eliminera flera konfliktanledningar. Kulturrådet finner det lämpligt att motsvarande principer, i den mån de inte redan tillämpas, följs också inom kommunalt stödda institutioner. För institutioner som har kommunal nämnd som styrelse ligger däremot, enligt kommunallagen, hela ansvaret hos styrelsen. Chefens beslutanderätt inskränks där till frågor som delegerats till honom samt till verkställighetsbeslut enligt riktlinjer som beslutats av styrelsen. Delegation kräver fullmäktigebeslut. Den kan dock ges en vid omfattning. Eftersom en stor rörelsefrihet är önskvärd för alla slags kulturinstitutioner, dvs även de helt kommunala, förefaller det önskvärt att möjligheten till delegation utnyttjas i ökad utsträckning.

6.2.4.2 Styrelsens sammansättning

Vid genomgången under 6.2.1 av intressenterna bakom institutionerna har förordats att de samhällsorgan som har det ekonomiska ansvaret bör vara representerade i styrelsen. Att det i en styrelse finns representanter för samhället innebär inte att de skall ha den definitiva bestämmanderätten. Vid kulturministerkonferensen i Venedig var man enig om att avvisa uppfattningen om att den som betalar skall bestämma innehållet (3.3.1).

I riksdagsrevisorernas ovannämnda skrivelse har föreslagits "parlamentariska inslag" i de statliga kulturinstitutionernas styrelser. Innebörden av uttrycket är inte helt klar. Om därmed avses att en enskild riksdagsledamot skall kunna företräda samhället i en statlig institutions styrelse, så finns det redan nu flera exempel på detta. Det motsvarar också praxis i kommunala institutioners styrelser. Däremot anser kulturrådet det inte önskvärt att införa en partipolitiskt avvägd representation i institutionsstyrelserna. Uttrycket parlamentariskt inslag skulle nämligen kunna tydas i den riktningen.

Den utveckling som inletts för att ge personalen plats i styrelserna bör fullföljas. Såväl Svenska riksteatern som Norrbottensteatern har t ex numera personalrepresentanter i styrelsen. I de statliga kulturinstitutionerna med undantag för Dramatiska teatern finns inga personalrepresentanter annat än som adjungerade ledamöter. Rikskonserter har dock fört fram förslag om att få utöka

styrelsen med en ledamot utsedd av personalen. I fortsättningen bör det enligt kulturrådets mening bli normalt att ha personalrepresentanter i styrelserna för såväl statliga som kommunalt stödda kulturinstitutioner.

Personalrepresentationen bör vanligen inte vara begränsad till en ledamot. Antalet blir beroende av styrelsernas storlek som varierar avsevärt. Som nämnts (6.2.1) är inflytande för personalen en förutsättning för dess kreativa insatser. I den mån det i en styrelse uppkommer delade meningar om den allmänna inriktningen av institutionens verksamhet är det angeläget att personalen genom sina representanter i styrelsen har ett reellt inflytande. Personalrepresentation i styrelserna kan härigenom bidra till att ge dem som är verksamma inom institutionen möjlighet att genomföra projekt som de finner angelägna.

En lagfäst rätt till representation för personalen i de privata företagens styrelser förefaller inte osannolik. En sådan lagstiftning bör inte avvaktas för att systematiskt införa personalrepresentation i kulturinstitutionernas styrelser.

Det bör i sammanhanget nämnas att det i den nyligen framlagda norska teaterpropositionen föreslås att de anställda vid de fasta statsunderstödda teatrarna skall ha två representanter i styrelsen, varav en skall tillhöra den konstnärliga personalen och en den övriga personalen (3.4.1).

Olika möjligheter att låta publiken bli representerad i styrelsen t ex genom olika organisationer bör prövas. I de fall styrelsen är en kommunal nämnd är detta däremot inte nu möjligt.

Det är en generell tendens att styrelseledamöter i både kulturinstitutioner och andra organ behåller sin plats under lång tid. För att motverka en sådan tendens och alltså få en snabbare omsättning i styrelsen beslöt statsmakterna, då Stiftelsen Institutet för rikskonserter organiserades år 1968, att den som under två förordnandeperioder om vardera tre år varit ledamot i styrelsen inte får utses till ledamot den närmast därpå följande perioden, om inte särskilda skäl föranleder det. Motsvarande bestämmelser har införts på annat håll inom det statliga området. Kulturrådet finner denna regel värdefull. Om inte en sådan bestämmelse finns, kan ett uteblivet omförordnande komma att betraktas som ett misstroendevotum. Detta kan leda till att ledamöter omförordnas även om det utseende organet skulle vilja ha en förändring till stånd. Tidsbegränsade förordnanden kan också i någon mån förhindra att ett litet antal personer sitter i ett stort antal styrelser. Maktkoncentration är särskilt olämplig inom kulturområdet. Kulturrådet förordar därför som en allmän princip i fråga om styrelserna för kulturinstitutioner att ledamöterna inte får sitta mer än ett par förordnandeperioder – uppgående till sammanlagt förslagsvis högst sex år – om inte särskilda skäl föreligger. Eftersom ett uppdrag som styrelseledamot kräver erfarenhet och kunskap om institutionen bör nämligen inte förordnandetiden vara alltför kort.

6.2.4.3 Samrådsorgan inom institutionerna

De frågor som styrelsen behandlar är och skall vara av principiell natur. Inom flertalet institutioner finns behov av organ som sysslar med vissa särskilda mer konkreta frågor såsom repertoar, konstinköp och dylikt. Inom sådana organ kan personalen få större inflytande än i styrelsen.

I den av Teatrarnas riksförbund, Teaterförbundet och Musikerförbundet utgivna skriften Samråd ges en rad exempel på samrådsorgan med olika uppgifter och sammansättning vid de samhällsstödda teatrarna. Den formella grunden för inrättandet av samrådsorganen är det företagsnämndsavtal som trädde i kraft den 1 juli 1968 för de statsunderstödda teatrarna och orkestrarna.

Kulturrådet finner det angeläget att det gemensamma arbete som påbörjats av arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer på teater- och musikområdena fullföljs så att det skapas former för personalens medinflytande vid sidan om representationen i styrelserna. Ett liknande arbete bör komma till stånd inom musei- och biblioteksområdena.

I vissa organ t ex nämnder för konstinköp vid museer är det lämpligt att personer utanför institutionerna får inflytande. I moderna museets inköpsnämnd ingår sålunda ledamöter som utses av Konstakademien och Konstnärernas riksorganisation.

6.2.4.4 Chefens ansvar

Med den ansvarsfördelning mellan styrelse och institutionschef som kulturrådet förordar faller ett stort ansvar på chefen. Även om man bygger in ett betydande mått av inflytande för personalen måste det i relationerna mellan personal och styrelse samt mellan styrelse och allmänhet finnas en talesman och det bör vara chefen.

I statliga institutioner bör chefen vara ledamot av styrelsen. En möjlighet är att chefen också är ordförande. MUS 65 föreslår en sådan lösning för de större statliga museerna.

Vissa institutioner arbetar med två chefer, varav den ene ofta betraktas som den konstnärlige och den andre som den administrative chefen. Kulturrådet finner inte en sådan lösning lycklig. En chef bör ha det samlade ansvaret men en viss del av detta kan sedan vara delegerat till en administratör, som dock bör vara underställd chefen. Förhållandena vid Operan där det funnits en teaterchef och en verkställande direktör är ur principiell synpunkt mindre lämpliga. Dramatenorganisationen med en teaterchef som samtidigt är verkställande direktör och med en underställd ekonomidirektör får anses mer tillfredsställande.

Det kan många gånger vara svårt att under längre tid uppehålla chefskapet för en kulturinstitution med bibehållen vitalitet och initiativkraft, framför allt då posten även innebär att vara konstnärlig ledare. För framför allt många teatrar gäller redan nu att cheferna har begränsade förordnandeperioder.

Kulturrådet finner det önskvärt att motsvarande konstruktion införs fullt ut inom teatersektorn och även för andra sektorer inom kulturområdet i första hand då chefen har uppgift som konstnärlig ledare. En sådan lösning förutsätter att den som efter förordnandeperiodens slut lämnar chefskapet kan gå tillbaka till en tjänst. Annars tvingas huvudmannen att svara för dryga pensionskostnader, vilket bör undvikas. Kulturrådet kan inte lägga fram förslag i fråga om de administrativa problem som måste lösas, innan ett system med begränsade förordnandeperioder kan införas.

Av intresse är att det i den nyss nämnda norska teaterpropositionen föreslås att cheferna vid de fasta teatrarna skall utses för en tid av 3–5 år. Det sägs också att tillsättning av teaterchef är en så viktig fråga för hela teaterns verksamhet att saken bör föreläggas det föreslagna särskilda samarbetsorganet innan den tas upp i styrelsen (3.4.1).

Vissa institutionschefers pensionsförhållanden har nyligen utretts. Genom beslut den 5 februari 1971 gav Kungl Maj:t en särskild utredningsman i uppdrag att utreda pensionsförhållandena för teatercheferna vid Operan, Dramatiska teatern, stadsteatrar och därmed likställda teatrar samt för rikskonsertchefen. Kulturrådet anser det angeläget att man på sikt kunde komma fram till en enhetlig lösning för flertalet institutioner. När det gäller de helt kommunala institutionerna t ex folkbiblioteken måste man dock ta hänsyn till kommunala regler för tjänstekonstruktioner. Det kan ifrågasättas om sådana tidsbegränsade förordnanden är lika motiverade för en bibliotekschef som för en teater- eller orkesterchef. Skillnaderna är också betydande mellan stora bibliotek och små filialbibliotek. Kulturrådet anser sig inte kunna gå in på förhållandena inom museiområdet med hänsyn till att MUS 65 behandlar organisationsproblemen i stort.

6.2.4.5 Personalens ansvar

Genom representation i styrelse och samrådsorgan får personalen ett nödvändigt medinflytande som också innebär ett ökat ansvar.

Det har redan tidigare påpekats att institu-

tionscheferna i ökad utsträckning delegerar ansvaret till sin personal. Ofta skapas grupper inom institutionerna med relativt självständiga uppgifter. Därigenom kan personalens kapacitet bättre tas till vara och dess möjligheter till aktiva egna insatser öka. Det bör vara en uppgift för institutionsstyrelserna att främja sådan gruppverksamhet.

Den formella sidan av ett från chefen delegerat ansvar är dock inte helt klarlagd. Det är sannolikt att en sådan analys görs i samband med utarbetande av en samlad yttrandefrihetslagstiftning.

6.3 Teater- och dansinstitutioner

6.3.1 *Allmänt*

På teaterområdet är, som nämnts i kapitel 5, institutionerna den dominerande produktions- och distributionsformen i fråga om antalet föreställningar, medan de radio- och TV-sända teaterföreställningarna har den största publiken. Inom dansområdet finns inga särskilda institutioner, men dansensembler finns vid vissa teatrar.

De teatrar som kulturrådet i det följande behandlar under den gemensamma beteckningen institutionsteater är Operan, Dramatiska teatern, Svenska riksteatern, Norrbottensteatern samt de nio statsunderstödda teatrarna i Stockholm, Göteborg (Stora teatern, Göteborgs stadsteater samt Folkteatern), Malmö, Helsingborg, Borås, Norrköping–Linköping och Uppsala. Övriga teatergrupper har hänförts till kapitel 7 Fri kollektiv skapande verksamhet, även om några av dessa grupper med tiden kommit att arbeta under relativt institutionella förhållanden.

6.3.2 *Teatrarnas nuvarande organisation och målsättning*

Operan och Dramatiska teatern grundades som hovinstitutioner på 1780-talet. Så småningom kom staten att gå in med allt större understöd. År 1881 överläts det fulla ansvaret på staten. Riksdagen beslöt år 1898 att överlåta ansvaret för Operan till ett statskontrollerat bolag, i vars styrelse regeringen utsåg ordförande och flertalet ledamöter. Något senare fick Dramatiska teatern en liknande organisationsform.

De tre äldsta stadsteatrarna tillkom åren 1918–1921. Nästa etablering skedde först år 1944. I och med Stockholms stadsteaters start år 1960 var samtliga nuvarande stadsteatrar i verksamhet. Norrbottensteatern tillkom år 1967 och regionteatern i Västernorrlands län år 1972. Strukturomvandlingen inom turnéteatern har lett till etablerandet av ett antal landsortsbaserade riksteaterensembler.

Förändringen av turnéteatern inleddes år 1962 då Programbolagets och Folkparkernas produktion efter utredningsarbete och förslag från den statliga provinsteaterutredningen (Betänkande rörande statsunderstödd teaterverksamhet i landsorten, handelsdepartementet 1960), förenades till Svenska teatern AB, samtidigt som Bygdeteatern upphörde. Fusionen fortsatte år 1966 då Riksteatern och Svenska teatern inledde samgående till ett gemensamt företag, Svenska riksteatern. Den första landsortsbaserade ensemblen etablerades året därpå i Västerås. Därefter följde Örebro- och Skellefteensemblerna år 1969 och Växjöensemblen år 1970. Samtliga landsortsbaserade ensembler sorterar under Riksteaterns centralstyrelse och under teaterns centrala ledning. Det direkta produktionsansvaret har dock i stor utsträckning delegerats till respektive ensemble.

Institutionsteatrarnas företagsform varierar. De statliga teatrarna, Operan och Dramatiska teatern, är aktiebolag. Aktieägare är

privatpersoner. Aktierna ger ingen utdelning. Staten har inga aktier men har såsom finansiär av verksamheten det reella inflytandet. Kungl Maj:t utser sålunda ordförande och ytterligare två av operastyrelsens fem ledamöter. De två övriga styrelseledamöterna samt två suppleanter för dessa väljs av bolagsstämman. Motsvarande gäller i stort också för Dramatiska teaterns styrelse.

Förhållandet mellan staten och teaterbolagen regleras genom avtal (se statsliggaren 1971/72 VIII/U s 16). Enligt avtalen skall respektive bolag ha en av Kungl Maj:t utsedd teaterchef som svarar för den konstnärliga verksamheten. Bolagen förbinder sig att samarbeta med varandra och med Svenska riksteatern. Staten svarar genom byggnadsstyrelsen för de lokaler som fordras. Bolagen står under tillsyn av teater- och musikrådet. Avtalen gäller f n till den 1 juli 1974 och om de inte sägs upp senast den 31 december 1973 under ytterligare två år.

Fyra av stadsteatrarna är aktiebolag. Kommunen tillsätter – formellt eller i praktiken – samtliga styrelseledamöter för Stockholms och Upsala stadsteatrar samt Stora teatern i Göteborg och två av sju ledamöter i styrelsen för Göteborgs stadsteater. Fyra av stadsteatrarna är ekonomiska föreningar. Respektive kommun utser samtliga styrelseledamöter för Malmö stadsteater, majoriteten av styrelsen för Stadsteatern Norrköping–Linköping, tre av elva styrelseledamöter i Hälsingborgs stadsteater samt en representant i styrelsen för Folkteatern i Göteborg. Borås stadsteater har den kommunala kulturnämnden som styrelse.

Svenska riksteatern är en ideell förening. Dess organisation har beskrivits under 2.2.4.1 och 2.9.1.1. Även Norrbottens länsteater är en ideell förening. Kommun och landsting har där tillsammans hälften av styrelseplatserna.

För samtliga institutionsteatrar gäller att målen för verksamheten hittills uttryckts mycket allmänt. I fråga om Operan sägs: "Bolaget skall utöva och främja musikaliskscenisk konst genom att uppföra i första hand musikdramatiska verk och baletter. Tillräckligt utrymme skall därvid beredas för nya verk." Dramatiska teaterns uppgift är att "utöva och främja dramatisk konst". Liknande gäller för de övriga teatrarna. Målen har i övrigt endast funnits som en allmän tradition som under åren givits växlande innehåll av olika teaterchefer och ensembler.

De senaste årens intensifierade debatt kring teaterns uppgifter och arbetsformer har dock lett till att man inom många teatrar tagit upp en målsättningsdebatt.

6.3.3 *Verksamhetens nuvarande omfattning och inriktning*

6.3.3.1 Verksamhetens totala omfattning

Institutionsteatrarnas sammanlagda utbud har under större delen av 1960-talet legat mellan 7 000 och 8 000 föreställningar per år. Spelåret 1968/69 var det obetydligt högre än vid decenniets början och spelåret 1965/66 markerar en vågdal i utvecklingen. Spelåret 1969/70 skedde så en markant ökning av utbudet med ca 1 800 föreställningar till nära 10 000. Spelåret 1970/71 fortsatte ökningen till ca 10 300 föreställningar (tabell 6.1).

Förändringarna i utbudet utgörs i betydande utsträckning av förändringar inom turnéteatern. Denna visade under 1960-talets första hälft en minskad omfattning. I huvudsak torde minskningen ha berott på den successiva nedläggningen av teaterverksamheten på en mängd mindre orter samt på den också successiva minskningen av antalet sommarföreställningar. Under decenniets andra hälft förblev turnéteaterns utbud relativt konstant för att spelåret 1969/70 öka med drygt 1 000 föreställningar och spelåret 1970/71 med ytterligare nära 500.

Stadsteatrarna i storstäderna har successivt ökat sin verksamhet med en markant höjning spelåret 1969/70. Stadsteatrarna i övriga städer har också ökat sitt föreställningsantal främst under periodens senare del. En betydande del av ökningen faller här på den uppsökande verksamhet och skolföreställningar som bedrivs av Stadsteatern Norr-

Tabell 6.1 Antalet föreställningar och besök vid institutionsteatrarna spelåren 1960/61, 1965/66, 1968/69 och 1970/71.[a]

	1960/61		1965/66		1968/69		1970/71[g]	
	Antal föreställningar	Antal besök	Antal föreställningar	Antal besök	Antal föreställningar	Antal besök	Antal föreställningar	Antal besök
Operan[b]	248	131 000[c]	279	227 000	325	213 000	302	246 000
Dramatiska teatern	628	233 000[d]	565	286 000	640	239 000	598	257 000
Stadsteatrarna i storstadsområdena	2 084	890 000	2 307	848 000	2 654	896 000	3 248	993 000
Stadsteatrarna utanför storstadsområdena	929	287 000	958	279 000	1 449	332 000	1 610	357 000
Norrbottens länsteater	–	–	–	–	202	69 000	299	75 000
Svenska riksteatern[e]	1 915	604 000	1 929	600 000	2 708	860 000	4 234	1 147 000
Summa	5 804	2 145 000	6 038	2 240 000	7 978	2 609 000	10 291	3 075 000
Övriga turnéteaterorganisationer[f]	ca 1 900	–	ca 900	–	–	–	–	–

[a] Teatrarnas egna produktioner. Gästspel redovisade på producerande teatrar, föreställningar i Riksteaterns distribution dock på Riksteatern. Stadsteatrar i storstadsområdena är Stockholms (exklusive Marionetteatern), Göteborgs och Malmö stadsteatrar, Stora teatern samt Folkteatern i Göteborg. Stadsteatrar utanför storstadsområdena är teatrarna i Helsingborg, Borås, Norrköping–Linköping och Uppsala.

[b] Publikuppgifter beträffande turnéföreställningarna i egen regi i utlandet saknas. Dessa ingår i antalet föreställningar och var respektive 50, 8, 4 och 2.

[c] Uppgift saknas för föreställningar vid Drottningholmsteatern.

[d] Publikuppgift beträffande turnéföreställningarna i egen regi saknas. Dessa, som ingår i antalet föreställningar, var 43.

[e] Tidigare Riksteatern.

[f] Avser Bygdeteatern, Folkparkernas centralorganisation och Programbolaget år 1960/61, Svenska teatern år 1965/66. Beräknad omfattning.

[g] Delvis preliminära siffror.

köping–Linköping.

Under perioden 1960–1970 har antalet teaterbesök ökat från 2,1 milj (exkl andra turnéteaterorganisationer än Riksteatern) till 3,1 milj. Den största ökningen beror på Riksteaterns ökade verksamhet. De senaste spelårens markanta föreställningsökningar har dock inte gett en lika kraftig publikökning. Mot en föreställningsökning om ca 28 % mellan spelåren 1968/69 och 1970/71 svarar en publikökning om ca 18 %. Satsningen på uppsökande skolteater, inklusive klassrumsteater, på annexscener, föreningsteater och liknande former som spelas för mindre publik per föreställning är en av orsakerna till att publikökningen inte varit lika snabb som ökningen av antalet föreställningar. Detta gäller utvecklingen i stort. Ser man till de enskilda teatrarna har utvecklingen inte varit enhetlig. Jämför man med verksamheten spelåret 1954/55 (det första år som provinsteaterutredningen redovisat) framgår att en betydande omstrukturering skett. Samtliga 1954/55 befintliga stadsteatrar liksom Operan har ökat antalet föreställningar fram till spelåret 1970/71, ofta i betydande omfattning. Men det är endast tre av dessa teatrar som ökat antalet besök, övriga har minskat, ofta i betydande grad.

Som jämförelse kan nämnas att de icke-institutionella grupperna spelåret 1968/69 beräknas ha gett drygt 5 000 föreställningar som sågs av mer än 500 000 besökare.

6.3.3.2 Inriktning mot speciella publikgrupper

Huvuddelen av teaterinstitutionernas föreställningar sker i traditionella former och är riktade till en vuxen publik. Barn- och skolteater samt uppsökande verksamhet av skilda slag utgjorde länge en liten del av verksamheten. Förhållandena har varierat mellan de olika teatrarna men det finns en enhetlig tendens för alla teatrar (tabell 6.2).

Barn- och skolteater har ökat avsevärt i omfattning under 1960-talet. Spelåret 1960/61 gav institutionsteatrarna 690 sådana föreställningar, 1968/69 hade de ökat till 1 985, en ökning med nära 190 %. Men redan följande spelår hade ökningen fortsatt till ca 3 000 föreställningar. För spelåret 1970/71 har kulturrådet under sitt arbete inte haft tillgång till definitiva siffror, men under hösten 1970 hade man gett 1 700 barn- och skolföreställningar, vilket kan tyda på ytterligare någon ökning sett över hela spelåret.

Barn- och skolteaterns andel av det totala antalet föreställningar har ökat från 12 % spelåret 1960/61, till 23 % 1968/69 och ca 30 % 1969/70. För vissa teatrar har denna utveckling inneburit en stagnation eller t o m någon minskning av vuxenföreställningarna, medan andra teatrar kunnat expandera med avseende på alla publikgrupper. Barn- och skolteaterföreställningarnas andel av den totala publiken vid teatrarna låg tidigare över dess andel av föreställningarna. Spelåret 1968/69 hade publikandelen bl a genom klassrumsföreställningar med liten publik sjunkit något och svarade då mot andelen föreställningar.

Utvecklingen har inte varit likartad inom de olika teatrarna. Den största satsningen på barn- och skolföreställningar har Riksteatern gjort, såväl totalt som i relation till den egna verksamheten. En successivt växande andel av den under hela perioden ökande produktionen har reserverats för skolteater. De landsortsbaserade ensemblerna har också helt eller i stor utsträckning ägnat sig åt denna och andra former av uppsökande teater. Även Norrbottensteatern har satsat mycket på barn- och skolteater, medan de statliga teatrarna hittills satsat minst. Ett betydande antal ungdomar, dock knappast i de lägsta åldrarna, besöker också teatrarnas vuxenföreställningar. Teatrarna beräknar att dessa besök är ungefär av samma storleksordning som besöken på renodlade barn- och skolföreställningar.

Det bör noteras att av Riksteaterns barn- och skolföreställningar är praktiskt taget samtliga interna skolföreställningar. Övriga teatrar ger i större eller mindre utsträckning även offentliga barn- och ungdomsföreställningar.

Tabell 6.2 Inriktningen av institutionsteatrarnas föreställningar mot olika publikgrupper spelåren 1960/61, 1965/66 och 1968/69. Andel i %.[a]

	Offentliga föreställningar för vuxna			Barn- och skolföreställningar			Förenings- och andra interna föreställningar		
	1960/61	1965/66	1968/69	1960/61	1965/66	1968/69	1960/61	1965/66	1968/69
Operan	95,2	95,7	87,7	4,8	4,3	12,3	–	–	–
Dramatiska teatern	98,4	93,6	88,8	1,6	6,4	11,1	–	–	0,2
Stadsteatrarna i storstadsområdena	90,9	90,4	83,6	9,1	9,6	16,4	–	–	(0,04)
Stadsteatrarna utanför storstadsområdena	91,2	84,9	71,3	8,8	14,0	21,9	–	1,1	6,8
Norrbottens länsteater	–	–	40.1	–	–	33,7	–	–	26,2
Svenska riksteatern	79,3	60,5	57,0	20,7	29,0	34,1	–	10,5	8,9
Summa	88,1	80,9	71,8	11,9	15,6	23,3	–	3,5	4,9

[a] Jämför not a–e i tabell 6.1. Total fördelning för senare spelår saknas. Barn- och skolföreställningarna hade dock spelåret 1969/70 stigit till ca 30 %.

Trots det ökade utbudet av barn- och skolföreställningar är det ännu helt otillräckligt såväl i relation till den uttalade efterfrågan som till det totala behovet. Det framgår inte minst när man i det följande ser till den geografiska spridningen.

Föreningsföreställningar och andra interna föreställningar ges i obetydligt antal av teaterinstitutionerna. Året 1968/69 gavs det i nämnvärd omfattning endast av Svenska riksteatern, Norrbottensteatern och Stadsteatern Norrköping–Linköping. Även här är trenden uppåtgående om än inte i samma omfattning som inom barn- och skolteatern (tabell 6.2).

6.3.3.3 Den geografiska spridningen

Trots Riksteaterns ökande insatser är institutionsteatrarnas föreställningar ojämnt fördelade över landet.

De *offentliga föreställningarna för vuxna* utgjorde spelåret 1968/69 71,8 % av samtliga föreställningar. Det var i huvudsak Riksteatern och Norrbottensteatern som turnerade. I Riksteaterns turnéer ingick ett relativt begränsat antal föreställningar från Operan och Dramatiska teatern (spelåret 1968/69 9 respektive 3 % av deras totala utbud, spelåret 1970/71 13 respektive 6 %).

Spridningsbilden (tabell 6.3, figur 6.1–2) visar att Riksteatern och Norrbottens länsteater svarade för en god spridning i den bemärkelsen att man spelade på många orter relativt jämnt fördelade över landet i förhållande till befolkningsunderlaget.

Man bjöd dock normalt få pjäser och föreställningar per ort. Drygt hälften av alla orter (ca 55 %) hade fyra eller färre pjäser/år. Vanligast var att man hade fyra pjäser fördelade på två under hösten och två under våren. En påfallande stor andel av spelorterna (ca 85 %) hade endast en föreställning per pjäs. Få föreställningar per pjäs är i regel en följd av det begränsade befolkningsunderlaget. Det finns dock orter där man på grund av otillräcklig produktion får färre föreställningar av pjäserna än man skulle önska. Detta gäller främst operetterna. Beträffande dramatiken kan det i stället uppstå svårigheter att placera vissa uppsättningar. Det låga antalet pjäser per ort är i vissa fall ett uttryck för den begränsade efterfrågan. I andra fall är det lokalarrangörens ekonomiska svårigheter som begränsar antalet.

Stadsteatrarna gav ett mycket begränsat antal föreställningar utanför sina hemorter. Operan och Dramatiska teatern gav vissa turnéföreställningar i egen regi utöver de som distribuerades av Riksteatern. Spelåret 1970/71 gav Operan totalt 102 och Dramatiska teatern totalt 78 turnéföreställningar vilket var 28 resp 13 % av deras totala utbud.

Den utpräglade glesbygden har fler spelorter per 100 000 invånare än de övriga befolkningszonerna. Men då föreställningarna är få och de genomsnittliga resvägarna är långa blir möjligheterna att se teater ändå små. I befolkningszonerna 2, 3 och 4 minskar resvägarna successivt samtidigt som föreställningsantalet ökar (tabell 6.4). Klart bäst tillgodosedda med offentliga föreställningar för vuxna är de tätast befolkade delarna av landet, dvs befolkningszon 5 som omfattar Stockholms-, Göteborgs-, Malmö-, Norrköpings–, Linköpings- och Västeråsområdena. Bilden har dock förändrats något de senaste åren bl a genom tillkomsten av ensemblerna i Örebro, Skellefteå och Växjö.

När det gäller *barn- och skolteatern* finns betydande vita fläckar på kartan för Riksteatern. Sålunda är stora delar av Norrland och mellersta Götaland dåligt täckta. Bilden har dock förändrats genom tillkomsten av ensemblerna i Skellefteå, Örebro och Växjö (figur 6.3).

Största delen, ca 85 % av alla spelorter, hade en, två eller tre olika pjäser för skolorna under året. Vanligen gav man endast en pjäs.

Stadsteatrarnas turnéverksamhet när det gäller barn- och skolteater är mycket begränsad. Den inskränkte sig spelåret 1968/69 i stort sett till vissa föreställningar i Östergötland av Stadsteatern Norrköping–Linköping (figur 6.4). Däremot spelade Norrbottensteatern i hela sitt län.

Totalbilden är i stort densamma beträffande skolföreställningarna som för vuxen-

Tabell 6.3 Antalet föreställningar utanför hemorten vid institutionsteatrarna spelåren 1960/61, 1965/66 och 1968/69.[a]

	1960/61			1965/66			1968/69		
		Därav utom hemorten			Därav utom hemorten			Därav utom hemorten	
	Antal föreställningar	Antal	% av totalantalet	Antal föreställningar	Antal	% av totalantalet	Antal föreställningar	Antal	% av totalantalet
Operan[b e]	248	50	20,2	279	8	2,9	325	4	1,2
Dramatiska teatern[e]	628	43	6,8	565	–	–	640	10	1,6
Stadsteatrarna i storstadsområdena[e]	2 084	19	0,9	2 307	13	0,6	2 654	29	1,1
Stadsteatrarna utanför storstadsområdena[e]	929	30	3,2	958	30	3,1	1 453	102	7,0
Norrbottens länsteater[c]	–	–	–	–	–	–	202	135	66,8
Svenska riksteatern[d]	1 915	1 915	100	1 929	1 929	100	2 708	2 534	93,6
Summa	5 804	2 057	35,4	6 038	1 980	32,8	7 982	2 814	35,3

[a] Jfr not a–e tab 6.1. Med hemorten avses teaterns hemortskommun.
[b] Samtliga turnéföreställningar i egen regi gavs i utlandet.
[c] Med hemorten avses Luleå kommun.
[d] Med hemorten avses endast Västerås kommun för Västeråsensemblen. I Riksteaterns siffror ingår bl a 36, 50 resp 49 föreställningar från Operan och 0, 22 resp 13 föreställningar från Dramatiska teatern. Spelåret 1970/71 gav Operan totalt 102 och Dramatiska teatern totalt 28 föreställningar utanför hemorten i egen eller Riksteaterns distribution.
[e] Exklusive viss begränsad produktion för turnéföretagen.

Tabell 6.4 Offentliga föreställningar för vuxna vid institutionsteatrarna och privatteatrarna spelåret 1968/69 fördelade på fem befolkningszoner.[b] [c]

Zon nr	1 Befolkningsunderlag-zon (radie 30 km)	2 av landets befolkn %	3 Antal spel-orter per 100 000 inv	4 Medelavstånd mellan spel-orterna km	5 Föreställ-ningar Antal	6 %	7 Antal föreställ-ningar per 100 000 inv
1	10 000 inv	3	8,6	105	82	1	35,3
2	10 000 – 50 000 inv	17	5,0	47	354	5	26,3
3	50 000 – 100 000 inv	25	3,0	37	420	6	21,7
4	100 000 – 200 000 inv	24	2,6	29	1 459	20	78,3
5	200 000 inv	31	1,4	19	4 931	68	205,8
	Summa	100	2,9[a]	47[a]	7 246[c]	100	93,3[a]

[a] Riksgenomsnitt.

[b] Inklusive privatteatrarna: Oscarsteatern, Vasateatern, Scalateatern, Maxim, Intima teatern, Lilla teatern och Folkan i Stockholm samt Lisebergsteatern i Göteborg.

[c] Det antal riksteaterföreställningar som ingår här är något lägre än i tidigare tabeller då uppgift om spelort saknas för 18 föreställningar och 87 föreställningar på folkhögskolor här definierats som interna föreställningar och ej ingår i tabellen.

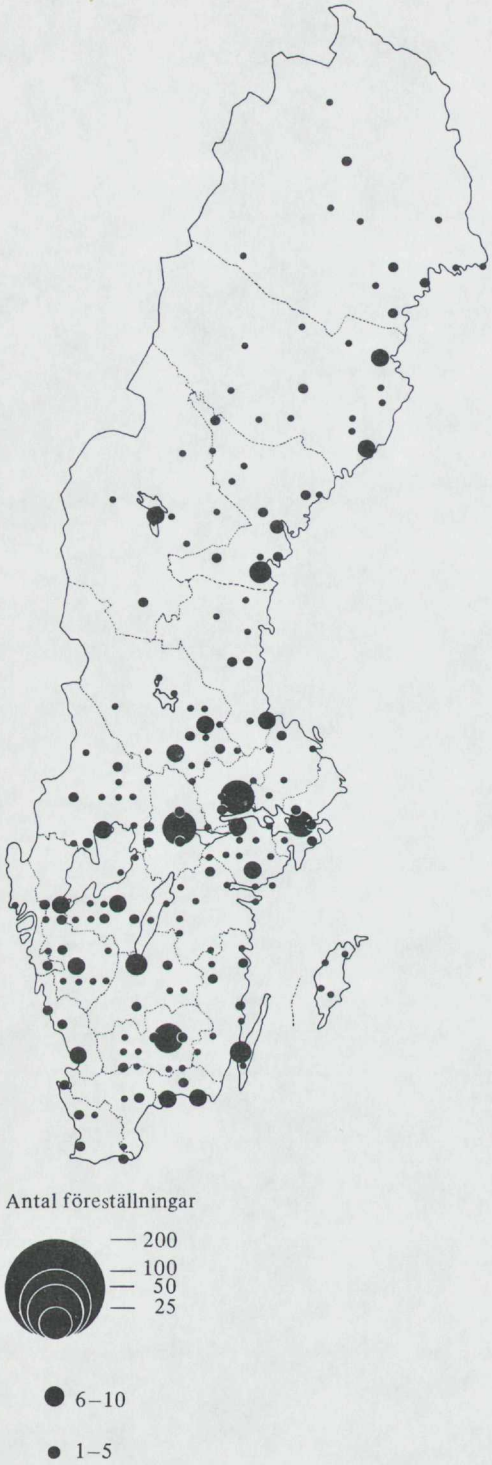

Figur 6.1 Offentliga föreställningar för vuxna av Riksteatern spelåret 1968/69.

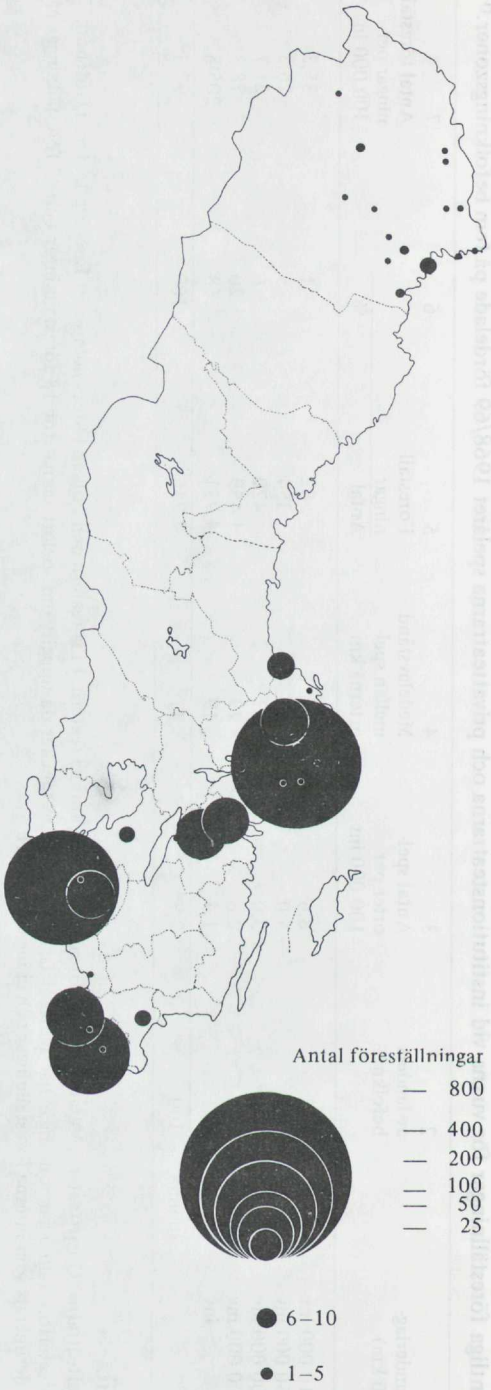

Figur 6.2 Offentliga föreställningar för vuxna av Operan, Dramatiska teatern och stadsteatrarna inkl Norrbottensteatern spelåret 1968/69.

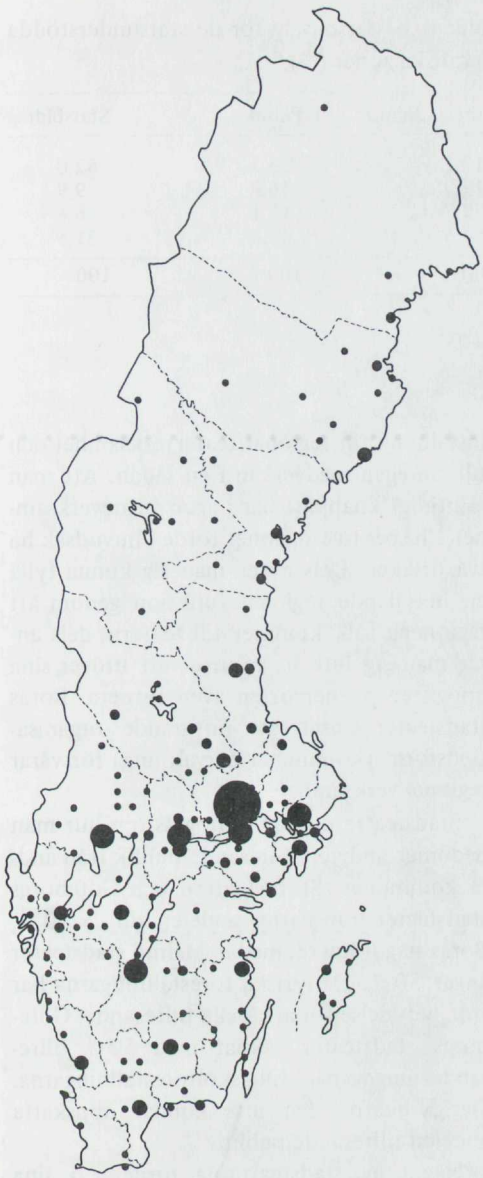

Figur 6.3 Barn- och skolföreställningar av Riksteatern spelåret 1968/69.

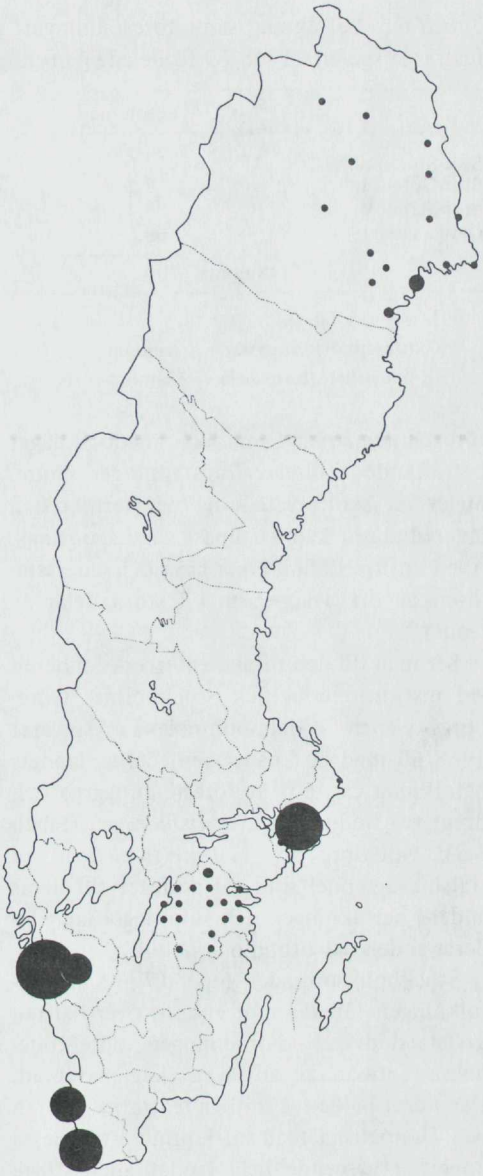

Figur 6.4 Barn- och skolföreställningar av Operan, Dramatiska teatern och stadsteatrarna inkl Norrbottensteatern spelåret 1968/69.

Tabell 6.5 Befolkning samt föreställningar, publik och statsbidrag för de statsunderstödda teatrarna spelåret 1968/69 fördelade på fyra geografiska zoner (%).[a]

	Befolkning	Föreställningar	Publik	Statsbidrag
Stor-Stockholm[b]	17,6	17,8	23,7	52,0
Stor-Göteborg[b]	8,5	17,9	16,9	9,9
Stor-Malmö[b]	5,4	9,7	11,1	6,6
Övriga landet[c]	68,5	54,6	48,3	31,5
Summa	100	100	100	100

[a] Jfr not a–e tab 6.1.

[b] Kommunblocksanpassade A-regioner.

[c] Hit har Riksteaterns hela verksamhet förts.

föreställningarna. Sannolikt är dock läget beträffande skolteaterföreställningar sämre. Målet en skolföreställning per termin och åldersstadium kan knappast nås någonstans. Även en föreställning per läsår och åldersstadium är ett avlägset mål i stora delar av landet.

Ser man till den totala teaterverksamheten vid institutionerna fick Stockholms-, Göteborgs- och Malmöområdena spelåret 1968/69 med en knapp tredjedel av landets befolkning ca 45 % av föreställningarna och drygt två tredjedelar av *statsbidragen* (tabell 6.5). Göteborg och Malmö fick dock en statsbidragsandel som väl ansluter till deras andel i befolkningen och som ligger lägre än deras andelar av utbud och publik.

Stockholmsområdet med 17,6 % av befolkningen får däremot ensamt över hälften av statsbidraget. Fördelningen till Stockholms förmån är alltså mycket markerad. Den beror på de två statliga teatrarna Operan och Dramatiska teatern. I princip har dessa uppgifter avseende hela landet, men större delen av publiken torde vara stockholmare.

Genom statsmakternas fortsatta satsning på Riksteatern i kombination med den långsammare anslagsökningen för Operan och Dramatiska teatern efter spelåret 1968/69 har dock proportionerna förskjutits något till landsortens förmån.

6.3.3.4 Inställning till regional verksamhet

De fasta teatrarna har i enkätsvar till kulturrådet i allmänhet uttalat en klart positiv inställning till regional teaterverksamhet och till sin egen medverkan i en sådan. Att man samtidigt knappast har någon turnéverksamhet i respektive regioner torde i huvudsak ha två orsaker. Dels anser man sig kunna fylla en betydande regional funktion genom att regionens folk kommer till teatern, dels anser man sig inte ha resurser att utöver sina uppgifter på hemorten även turnera. Borås stadsteater anser att nuvarande organisationsform (kommunal förvaltning) försvårar regional verksamhet.

Stadsteatrarna har tillfrågats om hur man bedömer andelen tillresande publik från andra kommuner. Stora teatern och Göteborgs stadsteater uppskattar andelen till ca 10 %, Borås något högre, medan Malmö stadsteater anger 50 %. De lyriska föreställningarna har stor betydelse för att locka tillresande. Göteborgs stadsteater räknar med 50 % tillresande ungdomar till skolföreställningarna. Övriga teatrar har inte kunnat uppskatta andelen tillresande publik.

Några av stadsteatrarna turnerar i sina hemstäder. Den verksamheten har dock inte studerats närmare.

Genom skapandet av Västerås-, Örebro-, Skellefteå- och Växjöensemblerna har Svenska riksteatern påbörjat en viss regionalisering av sin verksamhet. Planerings- och beslutsansvaret har i många frågor delegerats till dessa regionala ensembler. Riksteatern har samtidigt betonat att dessa ensemblers verksamhet måste samordnas med det centrala utbudet. Också andra praktiska och administrativa skäl talar enligt Riksteatern

för att huvudmannaskapet bör förbli hos denna. Då ett regionalt huvudmannaskap emellertid innebär andra fördelar har man dock inte avvisat möjligheten att de landsortsbaserade ensemblerna successivt överförs till ett regionalt eller lokalt huvudmannaskap.

6.3.3.5 Inställning till samarbete med Sveriges Radio

Kulturrådet har i en enkät till teatrarna frågat om utnyttjandet av teatrarna i radio- och TV-produktion.

Samtliga teatrar har svarat att de anlitas av Sveriges Radio i mindre omfattning än vad man från teatrarnas sida önskar. Det är bara Borås stadsteater som anser att ensemblen beretts tillfälle till radiomedverkan i den utsträckning det varit möjligt.

Inte heller Operan och Dramatiska teatern har medverkat i radio och TV i den omfattning man önskat.

6.3.3.6 De fasta teatrarnas nuvarande samarbete med fria teatergrupper

Samarbetet mellan institutionsteatern och de fria grupperna har hittills varit obetydligt. På senaste tid har frågan dock fått större aktualitet.

Inte heller samarbete mellan institutionsteatern och amatörteatern har varit vanligt.

6.3.4 *Grunddragen i kulturrådets förslag rörande teatersektorn*

Institutionsteaterns insatser under 1960-talet har inte helt svarat mot de behov som förelegat och de förväntningar som ställts. Utbudet av föreställningar har främst nått de redan teatervana och därmed i stor utsträckning de ekonomiskt och utbildningsmässigt bättre ställda grupperna i samhället. Geografiskt har utbudet varit ojämnt fördelat. Barn- och skolföreställningar har getts i otillräcklig omfattning. Den uppsökande verksamheten har endast långsamt ökat. Samarbetet mellan de olika teatrarna har varit litet, samarbete med fria teatergrupper har knappast förekommit och samarbetet med radio och TV har varit begränsat. Möjligheterna till påverkan av och inflytande över verksamheten för personal och avnämare har också varit begränsat.

Dessa brister i teaterinstitutionernas arbete har uppmärksammats under det gångna decenniet. Teatrarna själva har vidtagit olika åtgärder för att avhjälpa bristerna. Man har bl a gjort försök med decentralisering av planering och beslut till grupper inom teatrarna, utlokalisering av riksteaterensembler och omprioritering av verksamheten till förmån för barn- och ungdomsteatern. Kulturrådet kommer i det följande att föreslå ytterligare åtgärder för en utveckling och anpassning av institutionsteatern till de förändrade uppgifter och arbetsformer som följer av de kulturpolitiska mål rådet formulerat.

Redovisningen i det föregående av förhållandena under 1960-talet har visat en mycket ojämn tillgång på teater i olika delar av landet. Det är stora skillnader både mellan olika regioner och inom vissa regioner. En jämnare geografisk spridning är enligt kulturrådets mening dels ett mål i sig, dels en viktig förutsättning för målgruppsinriktade åtgärder.

Denna jämnare geografiska spridning kan åstadkommas främst genom följande tre olika medel, nämligen

- fler regionala ensembler (länsteatrar),
- fler turnéer och turnéföreställningar av regionala eller centrala ensembler,
- ett ökat teaterutbud i TV, i framtiden även regionala program.

Kulturrådet vill se dessa tre olika former för ökat teaterutbud som en helhet. De får användas var och en efter sina förutsättningar och som komplement till varandra.

6.3.5 *Förslag om inrättande av länsteatrar*

6.3.5.1 Allmänt

Regionala teaterensembler (länsteatrar) svarar bättre mot de mål som kulturrådet for-

mulerat än ökad central turnéverksamhet eller mer centralt producerad TV-teater. Självständiga regionala ensembler innebär en decentralisering av personella och materiella resurser. Detta är ett led i ett utbyggt regionalt ansvarstagande, som ökar förutsättningarna för en livskraftig regional och lokal kulturverksamhet. Det blir lättare för teatern att hålla kontakt med publiken och med förmedlande och arrangerande organ. Verksamhetens omfattning, inriktning och former kan bättre anpassas till de behov och önskemål som finns. Samtidigt ökar möjligheterna till ett reellt medinflytande för avnämargrupperna i fråga om planerings- och beslutsfunktionerna.

Som framgått av den internationella översikten i kapitel 3 finns det i alla nordiska länder förslag eller beslut om en regionalisering av teaterverksamheten. Av särskilt intresse är den av den norska regeringen framlagda teaterpropositionen (3.4.1).

Den regionalisering som hittills skett genom tillkomsten av Norrbottensteatern – den första verkligt regionala teatern – och Riksteaterns landsortsbaserade ensembler har gett positiva erfarenheter. Decentraliseringen av resurserna bör dock åtföljas av en decentralisering av beslutsfunktionerna.

Kulturrådet föreslår länen som enhet för regionala teaterensembler. Skälen för att välja länen som geografiska enheter sammanfaller med de allmänna skäl för avgränsningen av det regionala ansvaret, som kulturrådet redovisar under 8.5.2. De regionala ensemblerna kommer att behöva finansieras bl a genom landstingsanslag. Vidare behöver teatern arbeta i nära samband med kommuner, föreningar och organisationer. Dessa har distrikts- och samarbetsorgan som oftast har länen som arbetsområde. Detta gör att en anpassning till länsgränserna underlättar de nya teatrarnas verksamhet.

I den mån länen inte är lämpliga enheter, kan köp av föreställningar eller samgående mellan två län vara lösningen. I vilken utsträckning samarbete skall etableras mellan flera län bör ankomma på länen att bedöma.

Områden som av speciella geografiska eller befolkningsmässiga skäl hellre vill knyta an till ensembler i angränsande län än upprätta egna länsteatrar bör kunna göra det. Kulturrådet ser dock upprättande av länsteatrar som det primära medlet och finner ett rimligt mål vara en ensemble i flertalet län intill början av 1980-talet.

Behovet av föreställningar kan dock knappast på något håll täckas uteslutande genom att en länsteater kommer till. Framför allt räcker inte länsteaterns resurser för opera, operett, musical och dans. I stort får man tänka sig att behovet av komplettering löses på fyra sätt, nämligen genom

- ett utbyte av föreställningar mellan länsteatrarna,
- en produktion och distribution baserad på större regioner än län (lyrisk teater),
- en centralt organiserad produktion och distribution,
- distribution av föreställningar från fria teatergrupper (såväl yrkesmässigt som icke yrkesmässigt arbetande).

6.3.5.2 Länsteatrarnas ledning

Som framgår av 8.5 bör landstingen ha huvudansvaret för den kulturverksamhet som man inom länen väljer att lägga på länsnivå. Landstinget fattar då i samråd med primärkommunerna besluten om, när och i vilken omfattning en länsteater skall inrättas. Statsmakternas beslut i bidragsfrågor kommer också att spela en roll för inrättandet och utbyggnaden av teatrarna.

Den direkta ledningen av länsteatern bör enligt kulturrådets mening vara fristående från de politiskt ansvariga organen. Som framgått under 6.2.3.4 anser rådet det lämpligt att länsinstitutionerna får stiftelseform, innan någon ny lämpligare organisationsform kommit till. Därigenom kan olika intressenter såsom landsting, hemkommun och föreningsliv tillförsäkras ett inflytande, samtidigt som huvudmannen (stiftelsen) blir fristående från de politiska organen.

I det praktiska arbetet behöver länsteatrarna kontakt med en rad myndigheter, institutioner och organisationer dels på länsnivå,

dels på de lokala och centrala nivåerna. I det följande (8.4 och 8.5) föreslår kulturrådet att samarbetsorgan mellan de olika intressenterna inrättas såväl lokalt som inom länen. I samarbetsorganet på länsplanet förutsätts länsteatern ingå. Tänkbara frågor för ett samarbetsorgan är behovet av teater i länet, samordning av centralt, regionalt och lokalt teaterutbud och stöd till amatörteatern.

6.3.5.3 Länsteatrarnas finansiering

Regionaliseringen av teaterverksamheten förutsätter statliga insatser. Statsbidraget bör syfta till att garantera en ekonomisk grund för verksamheten. Bidraget bör vara så utformat att det stimulerar ett regionalt ansvarstagande och en god regional spridning. Det bör ge möjlighet att knyta an fria grupper till länsteatrarna. Det bör vidare stimulera utbyte av föreställningar med och köp av föreställningar från andra län.

Statsbidraget bör även stimulera tillkomsten av mindre produktionsenheter. Det bör också vara möjligt att ge ett ökat statligt stöd i startskedet.

Utformningen av det statliga stödet behandlas i kapitel 10 (10.6.4).

Regionaliseringen av teaterverksamheten bör ske utan att den nuvarande verksamheten minskar i någon region. Inte ens i storstadsområdena är teaterutbudet i relation till befolkning och bostadsspridning av sådan omfattning att en uttunning får ske. En bättre teaterförsörjning bör därför så långt möjligt bygga på ett ökat och mer differentierat utbud av teater i olika delar av landet.

Inom de län som nu har stadsteatrar kan regionaliseringen innebära ändrade proportioner i utbudet mellan hemkommunen och övriga länsdelar. Det är dock önskvärt att det ökade utbudet i regionen klaras genom en volymökning.

Ökade ekonomiska insatser krävs därför dels för den volymmässiga ökning som regionens behov kräver, dels för resekostnaderna. Staten och landstingen får gemensamt svara för dessa insatser. Kulturrådet kommer i sina förslag till ekonomiska insatser från statens sida att ge hög prioritet åt en utbyggnad av stadsteatrarna till länsteatrar, då en betydande effekt kan vinnas genom en begränsad insats av pengar.

6.3.5.4 Utvecklingstakten

Regionaliseringen av teaterverksamheten bör i allt väsentligt genomföras under 1970-talet. Den bör ske genom att Riksteaterns landsortsbaserade ensembler och flertalet stadsteatrar omvandlas till länsteatrar samt genom att ett tiotal nya länsteatrar tillkommer.

En omvandling av Riksteaterns landsortsbaserade ensembler och flertalet av stadsteatrarna till länsteatrar bör kunna ske relativt snabbt.

De tre största städerna i landet intar i många avseenden en speciell ställning. En mycket stor del av teaterutbudet är koncentrerat till dem. Detsamma gäller det statliga stödet.

Storstadsregionerna är vidsträckta, folkrika och rymmer inom sig omfattande nybyggda bostadsområden som ofta är underförsörjda på kulturaktiviteter. Storstadsteatrarna har därför ett ansvar för en decentraliserad verksamhet inom den egna kommunen. Självständiga grupper av yrkesverksamma och icke yrkesverksamma skådespelare kan här göra en viktig insats. När kulturrådet i flera sammanhang understryker den regionala verksamhetens betydelse, får det därför inte tolkas som en undervärdering av behovet av en decentralisering inom de enskilda kommunerna.

I praktiken svarar teatrarna i de tre största städerna för den omgivande regionens teaterförsörjning genom att en stor del av besökarna kommer från andra kommuner. Den typen av servicefunktion har städer inom många verksamhetsområden. Det innebär inte att man därför kan säga att städerna tagit ett direkt regionalt ansvar. Ett sådant ansvar kräver aktivare insatser.

För teaterutbudet i Stockholms län svarar f n de två statliga teatrarna, stadsteatern och Riksteatern. Deras verksamhet bör ses till-

sammans. En utbyggd regional verksamhet får i första hand ankomma på Stockholms stadsteater.

Göteborg har tre teatrar, vartill kommer att musikteatern är samorganiserad med orkestern. Ingen av dem har f n formellt sett något regionalt ansvar. Vissa diskussioner har förekommit inom staden om en omorganisation av teaterverksamheten. En sådan utveckling skulle kunna innebära ett fullföljande av tankegångar som låg bakom skapandet av Göteborgs teater- och konsertaktiebolag. Vid utredningen om dessa frågor förefaller det ofrånkomligt att man tar upp den regionala försörjningen i samråd med representanter för berörda landsting.

Läget i Malmöhus län är särpräglat. Det är det enda län som har två städer – Malmö och Helsingborg – med både teater och orkester. Enligt vad kulturrådet inhämtat har ett utredningsarbete inletts i både Malmö och Helsingborg samt inom Malmöhus läns landsting. Den nära samverkan mellan teatern och orkestern i Malmö gör det nödvändigt att man ser teater- och orkesterfrågorna i ett sammanhang. Rådet förutsätter att i utredningsarbetet hänsyn tas till regionens behov. Med hänsyn till den roll institutionerna har även för Kristianstads län bör dess landsting på lämpligt sätt delta i utredningsarbetet. Riksteaterutbudet i länet och dess ekonomiska aspekter måste även belysas i sammanhanget.

Om statsmakterna vid sin slutliga avvägning av anslagen inom kulturområdet inte skulle anse det möjligt att tillgodose kraven på att öka ut dessa också för de större teatrarna, uppkommer frågan om kravet på en regionalisering skall uppskjutas i berörda (storstads-)regioner. Från allmän jämlikhetsaspekt finner rådet detta olyckligt. Självklart kan aldrig en stad förpliktas att bekosta teaterverksamhet utanför sina egna gränser. Men statsbidragen kan förutom att de är avsedda som en avlastning av de kommunala kostnaderna också anses böra komma regionen i dess helhet till godo.

Inrättande av nya länsteatrar i övriga delar av landet torde få genomföras successivt. Även här blir utvecklingen i hög grad beroende på statens och landstingens ekonomiska insatser. Statens insatser måste här ges hög prioritet, då insatserna i många fall avser bristområden.

Riksteatern har hittills erbjudit en smidig väg för att sätta i gång nya regionala projekt. Även nya länsteatrar kan initieras den vägen för att sedan överföras till regionalt huvudmannaskap. Det kan emellertid också ske direkt av de regionala intressenterna såsom skett i Norrbotten. Sådana planer finns f n i flera län.

Staten bör aktivt främja regionaliseringen men regionerna själva avgör graden av aktivitet och formerna för denna. De ger regionaliseringen dess konkreta innehåll och konstnärliga profil.

6.3.6 *Förslag rörande Riksteaterns förändrade roll*

En utbyggnad av länsteatrar leder till en relativt genomgripande förändring av Riksteaterns verksamhet. Produktionen av teaterföreställningar minskar, samtidigt som samordningsuppgifterna ökar avsevärt.

Sedan regionteatrar byggts upp enligt den nyss framlagda modellen kommer Riksteatern centralt att ha följande fyra huvuduppgifter.

1. *Samverkan med länsteatrarna*

Den viktigaste delen i denna samverkan blir att medverka till ett samspel mellan det centrala och regionala utbudet samt att främja utbytet av länsteatrarnas föreställningar över landet. I övrigt kan Riksteatern t ex tänkas ställa skådespelare, regissörer och scenografer till förfogande för komplettering av de små länsteatrarna.

2. *Distribution av produktioner från andra teatrar än länsteatrarna*

Riksteatern organiserar distributionen av föreställningar från Operan och Dramatiska teatern och utländska gästspel. De utländska

gästspelen bör ökas särskilt med hänsyn till de stora invandrargrupperna.

3. *Egen produktion*

Riksteaterns egen produktion kan minska i takt med att länsteatrar byggs ut. Man får dock räkna med en viss sådan även på längre sikt för att komplettera övrigt utbud. Det blir sannolikt främst musikteater, större uppsättningar och uppsättningar som av olika skäl inte kommer till stånd vid länsteatrarna.

Beträffande musikteatern blir omfattningen av Riksteaterns produktion beroende av i vad mån Operans turnéer kan kompletteras av turnéföreställningar från Göteborg, Malmö och eventuell ytterligare musikteater. En samproduktion mellan länsteatrarna och regionmusiken kan också bli aktuell. Fler TV-föreställningar av opera inverkar också på behovet av turnéverksamhet. Turnéoperan kan då göra mindre produktioner som bättre passar de spelplatser som står till buds ute i landet. Landsorten bör under alla omständigheter få en bättre kontakt med den "levande" operan än i dag.

Beträffande operett, musical och liknande är det troligt att Riksteatern snarast kan behöva öka sin produktion som komplement till en regional repertoar.

4. *Expert- och konsultuppgifter*

Riksteatern får slutligen vissa konsultuppgifter. De kan avse produktions- och distributionsfrågor, information och publikrekrytering samt stöd till den icke yrkesmässiga teatern.

Utöver dessa fyra huvudfunktioner kommer Riksteatern, som angivits ovan, att under övergångstiden kunna medverka vid utbyggnaden av länsteatrarna.

I avsnitt 6.9 ger kulturrådet några synpunkter på Riksteaterns framtida organisation framför allt med hänsyn till behovet av ett ökat samarbete mellan olika kultursektorer.

6.3.7 *Förslag rörande de statliga teatrarna*

6.3.7.1 De statliga teatrarnas uppgifter

Operans och Dramatiska teaterns organisation och ekonomi har varit föremål för en lång rad utredningar.

År 1933 tillsatte statsrådet Engberg den första teaterutredningen i vårt land med uppdrag att göra en allmän översyn över teaterverksamheten. Den är därför av ett särskilt intresse. Utredningen förutsattes ge nationalscenerna

> "en organisation som gör dem till hela nationens teatrar, en organisation som öppnar möjligheten att från dem tillgodose teaterbehovet i olika delar av riket. Skall nationen vidkännas dryga kostnader för dem, så har den också en naturlig rätt till en motprestation från deras sida. Men en slik motprestation kan icke åstadkommas på annat sätt än att dessa teatrar gå till nationen, då icke nationen har möjlighet att gå till dem."

Direktiven till 1933 års teaterutredning är det enda dokument där regeringen presenterat en samlad teaterpolitik och därvid också angett en särskild roll för nationalscenerna. Sin stora betydelse fick direktiven genom sin introduktion av riksteatertanken. Utredningen föreslog (De fasta statsunderstödda teatrarna, SOU 1934:3, och Utredning rörande teaterförhållandena i riket, SOU 1934: 21), att de kungl teatrarna skulle bibehållas som två självständiga företag i aktiebolagsform. Utredningen pekade på att en väg för Operan att öka sin riksverksamhet skulle vara att öka sin radioverksamhet. Utredningen diskuterade också en förkortning av Operans spelsäsong bl a för att möjliggöra turnéer i landsorten. Turnéer av Dramatiska teatern ansåg utredningen vara i högsta grad berättigade. Eftersom teatrarna stöddes med lotterimedel, som Kungl Maj:t disponerade, blev det aldrig anledning att underställa riksdagen utredningens förslag.

Vid sidan av olika utredningar har en allmän debatt förts nästan kontinuerligt om Operans och Dramatiska teaterns verksamhet, organisation och finansiering. Tidigare

ägnades många riksdagsdebatter åt dessa frågor. Under senare år är det framför allt i den allmänna pressdebatten om prioriteringarna av de statliga kulturanslagen som kritik riktats mot de stora anslagen till de två teatrarna i jämförelse med utgifterna inom andra sektorer av kulturområdet. Kritik har också förts fram mot teatrarna för att i alltför hög grad rikta sig till huvudstadspubliken, för att alltför sällan framträda i radio och television, för att inte vinna nya publikkategorier och för att inte arbeta i tillräcklig utsträckning för barn- och ungdomspublik. En del av kritiken sammanhänger med de nya strömningarna inom teaterlivet som allmänt riktar sig mot institutionsteatern. Teatrarna har dock delvis lyckats att anpassa sin verksamhet till de nya krav som ställts på dem.

Operan och Dramatiska teatern har betecknats som "nationalscener". Administrativt innebär det att det är fråga om statskontrollerade och statssubventionerade teatrar. Men i nationalscenbegreppet ligger vanligen något mer, nämligen tanken på ett särskilt ansvar både för en klassisk, särskilt inhemsk repertoar och för konstnärlig förnyelse för hela landets teaterväsende. Både i utlandet och här i Sverige har i nationalteaterbegreppet lagts in ytterligare ett element, nämligen ett ansvar för den stora publiken.

Vid sidan om sina allmänna uppgifter har Operan en särskild uppgift som utbildningsinstitution för dansare.

Det är sannolikt ofrånkomligt att institutioner av det slag det här är fråga om blir dyrbara för ett litet land som Sverige, särskilt om man som i fråga om Operan vill hålla en internationellt sett hög standard. Operakonsten är den i särklass dyraste av alla konstformer. Den genomsnittliga kostnaden för en föreställning vid Stockholmsoperan är t ex 106 000 kr. Anslagen till de två teatrarna har också nästan sexdubblats under 1960-talet (tabell 10.5).

Den centrala frågan är hur de konstnärliga resurserna och prestationerna vid teatrarna med de ekonomiska insatser som de kräver skall komma större publikgrupper och grupper utanför Stockholmsområdet till del. Det gäller särskilt Operan som i hög grad intar en särställning i landet. Det kan ske på två sätt. Den traditionella metoden är turnéer, antingen i egen eller i Riksteaterns regi. Den andra vägen är distribution genom radio och framför allt genom TV. Båda dessa vägar bör användas.

Det två teatrarna har alltså tre huvuduppgifter, nämligen

a) att spela på hemmascenerna i Stockholm,

b) att turnera i olika delar av landet,

c) att framträda i radio och television.

6.3.7.2 Turnéverksamhet

Besök från Operan och Dramatiska teatern utgör erfarenhetsmässigt en stimulans för teaterlivet på en plats. Spelåret 1970/71 gav Operan 28 % och Dramatiska teatern 13 % av sina föreställningar i Sverige utanför Stockholms kommungränser. En del av turnéföreställningarna gavs dock i Stockholms omedelbara närhet. Kulturrådet finner det angeläget att de båda teatrarna ger ett ytterligare ökat antal föreställningar utanför Stockholmsområdet. Detta bör ske även om det skulle något minska utbudet i Stockholm.

Olika tekniska lösningar får övervägas som ger de anslagsbeviljande myndigheterna möjlighet att vid beslut om statsbidragets användning påverka omfattningen av turnéverksamheten. Det är rimligt att minst en viss andel av de två teatrarnas föreställningar ges utanför Stockholmsområdet. En föreskrift om att visst antal föreställningar skulle spelas utanför Stockholm fanns för övrigt till mitten av 1950-talet. En väg att främja turnéer utanför Stockholm, som för övrigt redan prövats med framgång, kan vara att inom teatrarna bilda självständiga mindre grupper. Samtidigt som rådet förordar ökad turnéverksamhet är rådet medvetet om att denna är dyrbar, framför allt när det gäller musikteater. Även av andra skäl – inte minst tekniska svårigheter att framföra större föreställningar – finner rådet det inte möjligt att räkna med någon mycket omfattande turné-

verksamhet.

Turnéverksamheten skall ses som ett led i samspelet mellan statliga teatrar och länsteatrar, även om det är Riksteatern som förutsätts få ansvaret för själva distributionen. Turnéerna ger samtidigt möjlighet till gästspel i Stockholm av länsteatrarna. Även andra möjligheter än turnéer för att underlätta en samverkan mellan nationalteatrar – regionteatrar bör uppmuntras, t ex ett ökat utbyte av personal mellan olika teaterinstitutioner. Ett samarbete bör i vissa fall ske också med Rikskonserter och regionala musikinstitutioner. Operans och Dramatiska teaterns i dag privilegierade ställning i förhållande till andra teatrar i fråga om konstnärliga och ekonomiska resurser bör medföra ett däremot svarande ansvar.

6.3.7.3 Distribution genom etermedier

Även om en ökning av turnéverksamheten enligt rådets mening är angelägen, är det radio och framför allt television som kan innebära de helt avgörande möjligheterna att nå ut till stora och nya publikgrupper.

En TV-föreställning av operan Othello i början av år 1970 sågs av 550 000 personer och TV-teaterföreställningen Väcka åtal av 2,2 milj. Dessa siffror kan jämföras med antalet besök vid Operans och Dramatiska teaterns samtliga scener som tillsammans legat kring en halv miljon per år. Jämförelsen innebär givetvis inte att etersänd teater och levande teater skulle vara utbytbara, vilket rådet utvecklat närmare i 5.4.

De båda teatrarna har utnyttjats i radio och framför allt television i överraskande liten omfattning, trots att teatrarna vid upprepade tillfällen framhållit att de är mycket angelägna om ett samarbete med Sveriges Radio. Spelåret 1969/70 sändes ingen svensk operaföreställning i TV. I radio sändes sex föreställningar. Av Dramatens föreställningar sändes endast en barnpjäs i television. Under år 1971 har dock överenskommelse träffats om inspelning eller direktöverföring av sex TV-program från de båda kungliga teatrarna (en opera, en barnopera, ett balettprogram, ett lyriskt blandprogram, en dramatisk pjäs, ett dramatiskt barnprogram). Omfattningen av denna samverkan mellan Sveriges Radio och de båda nationalteatrarna och även andra teatrar kan emellertid enligt rådets mening ökas ytterligare.

Därutöver utnyttjas artisterna på freelancebasis men dessa insatser berör i princip inte teaterinstitutionerna, eftersom de görs på artisternas fritid.

Frågan om sändning av opera och teater i TV har under senaste tid blivit aktuell även på flera håll i utlandet. Samma idémässiga utgångspunkter och en likartad ekonomisk situation för de stora kulturinstitutionerna torde ligga bakom den utvecklingen.

Kulturrådet tar upp frågan om samtliga teatrars utnyttjande i radio och television under 6.3.8.

6.3.7.4 De statliga teatrarnas organisation

I flera teaterutredningar har förslag förts fram om ändringar av Operans och Dramatiska teaterns organisation. Organisationsfrågan behandlades senast i 1964 års proposition om teaterstödet, då ett utredningsförslag om en ändring inte godtogs av departementschefen. Den då dominerande frågan var emellertid att finna en rationell statsbidragsstruktur.

År 1938 avlämnade 1937 års dramatenutredning sitt betänkande (Verksamheten vid Kungl Dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning, SOU 1938:16). Där föreslogs att Kungl teaterns aktiebolag och Kungl Dramatiska teaterns aktiebolag skulle upplösas och verksamheten övertas av en gemensam stiftelse. Styrelsen skulle bestå av personer utanför teatrarna utsedda av Kungl Maj:t. De båda teatrarnas lokala och konstnärliga självständighet borde bibehållas och chefsbefattningar finnas kvar. Utredningens förslag remissbehandlades men ledde inte till några åtgärder från statsmakternas sida.

År 1961 avlämnades betänkandet Kungl teatern, verksamhet och ekonomi (SOU 1961:28). I utredningen föreslogs bl a en sammanslagning av Operan och Dramatiska

teatern på så sätt att verksamheten skulle handhas av ett enda bolag, benämnt Aktiebolaget de kungl teatrarna. Den konstnärliga verksamheten förutsattes bli ledd av en teaterchef vid varje teater. Administrativ och teknisk personal skulle vara gemensam för teatrarna. Som chef för den icke konstnärliga delen av verksamheten skulle finnas en verkställande direktör. Som ett alternativ föreslogs en samordning enbart av den administrativa förvaltningen av de båda teatrarna.

Vid remissbehandlingen bemöttes förslaget om sammanslagning med kritik från många håll. Man ansåg att föga eller intet skulle stå att vinna på en sammanslagning. Statskontoret och riksrevisionsverket lade fram egna organisationsförslag. Statskontoret aktualiserade förslaget från år 1938 om en gemensam stiftelse för de båda teatrarna. Riksrevisionsverket föreslog ett samarbetsavtal mellan teaterbolagen samt en undersökning av möjligheterna att ombilda Operan till en helstatlig institution.

Utredningen ledde till att en särskild arbetsgrupp tillsattes i ecklesiastikdepartementet. Gruppen lade fram ett förslag till det statsbidragssystem för de kungl teatrarna som sedan i stort kom att utgöra departementschefens förslag i prop 1964:66. I organisationsfrågan anslöt sig gruppen i huvudsak till utredningens förslag dvs ett gemensamt aktiebolag och tre sidoordnade chefer som under styrelsen skulle leda var sin gren av företagets verksamhet. Gruppen avvisade liksom utredningen stiftelse som företagsform, eftersom det enligt gruppens mening skulle leda till ett försvagat inflytande för staten över teatrarnas förvaltning och medelsanvändning.

Propositionen innehöll inget slutligt ställningstagande till de av utredningen och arbetsgruppen framförda förslagen i organisationsfrågan. Departementschefen fann "det klarlagt, att vissa fördelar skulle stå att vinna på ett närmare samgående antingen organisatoriskt eller på annat sätt mellan Operan och Dramatiska teatern. Men även nackdelar med ett samgående har påtalats vid remissbehandlingen, varför jag nu inte är beredd att taga ställning till frågan utan utgår ifrån att teatrarna tills vidare skall drivas i samma former som hittills".

Departementschefens uttalande innebar alltså inte något slutligt ställningstagande till organisationsfrågan. År 1968 gjordes en teknisk revision av avtalen mellan staten och teatrarna och i samband därmed upphävdes de av Kungl Maj:t tidigare fastställda reglementena. Beslutet innebar dock ingen realprövning av organisationsfrågorna.

Vid sin genomgång av hela den statliga kulturorganisationen finner kulturrådet det ofrånkomligt att också till bedömning ta upp frågan om Operans och Dramatiska teaterns nuvarande organisation som två separata aktiebolag.

De praktiska olägenheterna vid de båda teatrarna av den nuvarande aktiebolagsformen har inte varit alltför framträdande. Det är emellertid principiellt otillfredsställande att som högsta organ ha en bolagsstämma i vilken staten inte har några röster, eftersom alla aktier innehas av privatpersoner. Då aktierna inte ger någon utdelning, har aktieägarna inga ekonomiska intressen att bevaka. Bolagsstämman blir härigenom en tom formalitet.

Viktigare är att de regler som aktiebolagslagen ger har ett helt annat syfte än det som är det centrala för dessa starkt subventionerade kulturinstitutioner. Kulturrådet har i det föregående (6.2.3.4) generellt rekommenderat stiftelseformen som den f n bästa företagsformen för producerande kulturinstitutioner. Detta gäller också Operan och Dramatiska teatern. En instruktion av motsvarande slag som nu finns för Rikskonserter bör ersätta bolagsordningarna och avtalen mellan staten och bolagen. Det bör understrykas att en förändring av förvaltningsformen inte innebär någon förändring i fråga om teaterledningarnas fulla självständighet inom ramen för de medel som anvisas.

Kulturrådet har också funnit det naturligt att ta upp frågan om ett samgående mellan de båda teatrarna. Att göra detta är motiverat dels av tidigare utredningsförslag i denna

riktning, dels av att flera förändringar har inträffat sedan år 1964 som påverkar situationen. Bl a har gemensamma verkstäder i Råsunda tillkommit, vilket är ett exempel på ett praktiskt samarbete som bör kunna utvecklas. Samtidigt har kostnaderna för teatrarna stegrats så kraftigt att varje möjlighet till besparingar och bättre utnyttjande av personalresurserna måste tillvaratas. Gränserna mellan musikteatern och talteatern förefaller att minska, vilket gör att det också ur konstnärlig synpunkt kan verka motiverat med ett organisatoriskt samgående. Det av kulturrådet förutsatta ökade utnyttjandet för radio och television kan också resa nya krav på samverkan.

Samarbetet mellan de två teatrarna bör kunna intensifieras. Det gäller t ex frågor om gemensam användning av vissa artister, gemensamt utnyttjande av verkstäder och tekniska tjänster samt vissa administrativa funktioner.

Ett sådant samarbete kräver inte en sammanslagning av de två institutionerna utan kan ske i annan form. En sammanslagning innebär vissa komplikationer bl a i fråga om den konstnärliga ledningen, vilken knappast uppvägs av de vinster som kan göras t ex i form av interna avvägningar mellan de olika teaterformerna och gemensamt uppträdande i kontakterna med radio och TV. Däremot bör de två teatrarna antingen bilda någon form av samarbetsorgan eller, som ett minimum, bli representerade i varandras styrelser. Dessa frågor bör lösas i samband med att den nuvarande bolagsformen ersätts av stiftelseformen.

I avtalen mellan de båda teatrarna och staten föreskrivs det att de skall samarbeta med Riksteatern. Den nära anknytningen mellan nationalscenerna och Riksteatern har en lång tradition. Den har bestått ända sedan Rikstetaterns tillkomst. I vad mån det kan bli aktuellt med en mer formaliserad samverkan än f n är beroende av Riksteaterns framtida organisationsstruktur.

Ett utbyggt samarbete mellan Operan och Rikskonserter kan förefalla motiverat, t ex för att utnyttja enskilda artister för konserter under den tid då de inte kan utnyttjas i föreställningsverksamheten.

De förändringar som här föreslås i fråga om Operan och Dramatiska teaterns organisationsform kräver närmare utredning av olika tekniska frågor. Detta utredningsarbete bör göras av teater- och musikrådet eller det nya kulturrådet samt vad beträffar Operan av den särskilde utredningsman som regeringen tillsatt i början av år 1972. Vid detta utredningsarbete bör beaktas den studie av Operans organisation som nyligen lagts fram av riksrevisionsverket som ett led i verkets förvaltningsrevision inom kulturområdet. I Kungl Maj:ts beslut om tillsättande av utredningsmannen sägs att dennes arbete skall, på grundval av kulturrådets och riksrevisionsverkets utredningar, utmynna i konkreta förslag om Operans organisation, som kan genomföras senast den 1 juli 1974.

6.3.8 *Förslag rörande teatrarnas samarbete med Sveriges Radio*

Kulturrådet har i det föregående (kapitel 5) tagit upp frågan om avvägningen mellan det eterburna utbudet och den s k "levande kulturen". Radio och framför allt TV innebär stora möjligheter att nå nya publikgrupper. "Levande" teater och radio- och TV-teater kan dock inte ersätta varandra. De bör därför utvecklas parallellt.

En central fråga är avvägningen mellan Sveriges Radios egen produktion och dess distribution av föreställningar från andra producenter. Det gäller bl a i vilken utsträckning radio- och TV-föreställningar skall produceras direkt för mediet och i vilken utsträckning teatrarnas egen produktion kan återges antingen genom direktöverföring från en ordinarie föreställning eller efter viss anpassning till mediet. Problemet är praktiskt och ekonomiskt störst inom TV.

Kulturrådet anser det viktigt att Sveriges Radio har goda möjligheter att göra egna produktioner för respektive medium. Men rådet anser det också möjligt att dels lägga ut medieanpassad produktion på teatrarna – även för televisionen – dels i viss utsträck-

ning radio- och TV-sända teatrarnas ordinarie repertoar. Det sistnämnda gäller antagligen endast en del av repertoaren och kan men behöver inte nödvändigt innebära vissa begränsningar ur mediesynpunkt. Samtidigt får man nämligen en stimulerande reportageeffekt. En återgivning kan göras både mediemässigt och med känsla för den konstnärliga kvaliteten. Denna form av TV-sändningar har med framgång prövats bl a i Danmark och Tyskland. Ur ekonomisk synpunkt ställer den sig fördelaktigast. Flera nya teaterlokaler har också planerats med tanke på att underlätta sådana föreställningar.

Kulturrådet anser att teatrarna bör utnyttjas i radio och TV i betydligt större utsträckning än hittills. Operans och Dramatiska teaterns karaktär av riksinstitutioner gör det särskilt angeläget för deras del. Ett viktigt argument för utnyttjande också av länsteatrarna är att dessa ofta får en annan konstnärlig profil på sin verksamhet än nationalscenerna och att alla profiler bör speglas i massmedierna. Massmedieframträdanden bör alltså inte förbehållas de statliga teatrarna. I annat fall skulle förslaget motverka sitt eget egentliga syfte, dvs att verka i decentraliserande riktning. Praktiskt, t ex beträffande programplanering, ersättning till de medverkande osv, bör Sveriges Radios samarbete med länsteatrarna i princip kunna lösas på samma sätt som för Operan och Dramatiska teatern. I fråga om länsteatrarna kan staten dock inte gå närmare in på omfattningen av radio- och TV-arbetet. De möjligheter till förnyelse som samarbete med fria grupper erbjuder bör också tas till vara.

Kulturrådet har försökt att klarlägga orsakerna till det låga utnyttjandet av Operans och Dramatens föreställningar i etermedierna. Det har från såväl teatrarnas som från Sveriges Radios sida hävdats att erforderliga avtal med artisterna varit svåra att få till stånd. Kostnaderna för att köpa föreställningar skulle bl a härigenom bli alltför höga, en uppfattning som man från fackligt håll inte delar. Sveriges Radio anser sig inte alltid ha fått komma med i planering och val av föreställningar på ett tillräckligt tidigt stadium.

Kulturrådet kan inte ta ställning till de reella orsakerna till nuvarande situation. Det väsentliga är att det krävs kraftfulla insatser från alla berörda parter för att få en ändring till stånd. Det grundläggande är en utbyggd samverkan mellan teatrarna och Sveriges Radio. Eftersom det är statsmakterna som bestämmer den organisatoriska ramen för verksamheten och anvisar medel, bör alla möjligheter tas till vara att genom ändringar i gällande regler främja ett utbyggt samarbete.

Ända sedan 1930-talet har det ansetts givet att de statliga teatrarna har som en av sina uppgifter att framträda i etermedierna. Detta har dock aldrig kommit att speglas i de avtal som reglerar relationerna mellan staten och teatrarna. I de instruktioner för teaterstiftelserna som bör ersätta nuvarande avtal bör det enligt kulturrådets mening skrivas in att teatrarna har som en av sina uppgifter att framträda i radio och TV och därvid samarbeta med Sveriges Radio. Det innebär att det kommer att ingå i de reguljära åliggandena för teatrarnas personal att arbeta för radio- och TV-program. Redan nu ingår en sådan skyldighet i avtalen med artisterna på Operan och beträffande radio för artisterna vid Dramatiska teatern. Däremot har förhandlingar om ersättningens storlek måst ske från fall till fall. Vad som erfordras är generella regler för ersättning när programmen sänds i etermedierna. Sveriges Radios avtalsenliga rätt att själv avgöra vad man önskar sända påverkas givetvis inte på något sätt av den här föreslagna formuleringen i de båda teatrarnas instruktioner.

I teatrarnas stater bör ingå en post som motsvarar (netto- eller brutto-) kostnaderna för etersänd föreställningsverksamhet. Sveriges Radio kan inte förväntas betala hela eller större delen av den verkliga kostnaden för föreställningarna. Även en förhållandevis hög subventionsnivå bör kunna övervägas, eftersom det kulturpolitiskt är angeläget att nå nya publikgrupper och göra program från våra främsta kulturinstitutioner ekonomiskt konkurrenskraftiga med vad Sveriges Radio erbjuds från den internationella marknaden. I fråga om posten till etersända föreställ-

ningar bör föreskrivas, att den skall utnyttjas av teaterföretaget efter samråd med Sveriges Radio, som härigenom får möjlighet att medverka i planeringsarbetet. Självklart har Sveriges Radio frihet att bestämma i vilken utsträckning de medel som ställs till förfogande skall utnyttjas.

En konsekvens av att särskilda medel i Operans och Dramatiska teaterns budgeter avdelas för radio- och TV-ändamål är att, om statsstödet inte samtidigt ökas, utbudet av "levande" teater skulle kunna minska. Kompensation bör under alla förhållanden ges för eventuella löneökningar som kan uppkomma genom att personal arbetar för utsändningar i radio och television. Kulturrådet finner det önskvärt att teatrarna dessutom tillförs ökade resurser för att motverka en eventuell minskning av utbudet av "levande" teater. Behovet av en sådan ökning måste dock bedömas med tanke på att det är nödvändigt att uppnå en jämn expansion av teaterverksamheten i hela landet. Dramatiska teaterns verksamhet i stor-stockholmsregionen måste ses tillsammans med Stockholms stadsteaters. Denna får i första hand förutsättas svara för en utbyggd regional teaterverksamhet.

Det statliga stödet till de regionala teatrarna bör utformas helt annorlunda än i fråga om de statliga teatrarna och bygga på att det är de regionala organen som skall bestämma inriktningen av verksamheten. Statsbidraget bör avse vissa personalresurser och inte användningen av dessa för olika verksamheter. Det gör det svårt att utforma ett stöd som tar hänsyn till den faktiska omfattningen av utnyttjandet i radio och TV. Däremot bör vid dimensioneringen av stödet både vad beträffar personalens omfattning och subventionsnivån hänsyn generellt tas till utnyttjandet i radio och TV.

Kulturrådet saknar möjlighet att kvantifiera hur mycket av de centrala och regionala institutionernas kulturutbud som man realistiskt kan räkna med i framtiden kommer att utnyttjas i radio och TV. Det bör understrykas, att man inte endast bör utgå från nuvarande institutionella förhållanden. Det kan finnas anledning att räkna med att sändningstiden på sikt ökar i TV. I sammanhanget bör erinras om den av statsmakterna angivna målsättningen, att omkring en fjärdedel av programproduktionen bör ske regionalt som diskuterats under 5.5.

Sveriges Radios regionala organisation kan också bli förändrad i samband med ställningstaganden till 1969 års radioutredning och pågående decentraliseringsutredning. Kabeltelevisionen kan möjligen i en framtid öppna nya möjligheter för regionala sändningar av länsteaterföreställningar.

Som närmare utvecklats under avsnitt 8.5 finner kulturrådet det önskvärt att Sveriges Radios distriktskontor blir representerade i de regionala samarbetsorgan på kulturområdet, som enligt rådets mening bör inrättas.

6.3.9 *Förslag rörande ökad teaterverksamhet för vissa publikgrupper*

6.3.9.1 Barn- och ungdomsteater

Antalet ungdomar i åldern 5–19 år utgjorde vid utgången av år 1970 drygt 1,6 milj. Det innebar ca 20 % av den totala befolkningen. Vid slutet av år 1980 beräknas antalet ha ökat till nära 1,9 milj. Inom dessa åldersgrupper finns ett stort behov, såväl uttalat som latent, av teater anpassad efter de olika åldrarnas förutsättningar och situation.

I 1969 års läroplan för grundskolan betonas nödvändigheten av att eleverna får se teater och får lära sig att själva använda dramatisk framställning som uttrycksmedel. Samma behov finns i princip för åldrarna över och under grundskoleåldern.

Som framgått av kulturrådets redovisning har teatrarna under de allra senaste åren satsat avsevärt mer av sina resurser och sin verksamhet på barn- och skolteater. Spelåret 1969/70 var ca 30 % av föreställningarna avsedda för barn och ungdom.

Sago- och äventyrsrepertoaren har på de flesta håll kompletterats med mera aktuella ämnen, med mer specialinriktade föreställningar – särskilt med avseende på publikens ålder – och med uppsökande föreställningar. Trots detta har behovet inte kunnat mötas.

Även en föreställning per läsår och åldersstadium är ett avlägset mål i många delar av landet. Barn- och ungdomsföreställningar utanför skolteaterns ram förekommer i praktiken endast i de städer som har egen ensemble och där i helt otillräcklig omfattning. Härtill kommer dock ett visst utbud från fria grupper och från barn- och ungdomsgrupper som själva spelar för andra barn.

Bristen på barn- och skolteater har ägnats stor uppmärksamhet i den allmänna debatten (4.5.2). En rad olika förslag har förts fram. En del av förslagen har berört barnens möjligheter att själva göra teater i olika former. Sistnämnda frågor behandlas i det följande. Andra förslag har gällt utbudet av teater för barn och ungdom. I den mån förslagen berör de fria grupperna, behandlar kulturrådet dem under 7.11. Beträffande institutionsteatern har krav av många olika slag förts fram. Man har bl a önskat att de statliga och kommunala anslagen ökas och att barn- och ungdomsteatern får en andel av teateranslagen som svarar mot dessa gruppers andel av befolkningen. Ett önskemål har varit att särskilda barnteatrar upprättas. Man har också ansett att samarbetet mellan teatern och skolan bör intensifieras. Samhället borde också söka stimulera tillkomsten av nya barn- och ungdomspjäser.

Genom den stora efterfrågan på barn- och ungdomsteater och genom den allmänna debattens tryck har teatrarna de senaste åren påbörjat en omprövning av sin programverksamhet som lett till den förut nämnda ökningen av utbudet. Utvecklingen har gått olika långt inom olika teatrar, men allmänt finns nu en större medvetenhet om behoven och en större vilja att satsa på barn- och ungdomsteater än för bara några år sedan. Teater- och musikrådet har också, bl a genom en konsulent, fått bättre möjligheter att följa och stimulera denna del av teaterverksamheten.

Kulturrådet har diskuterat barn- och ungdomsteatern utifrån de mål rådet formulerat. Från dessa utgångspunkter bör barn- och ungdomsteatern ges ett starkare stöd än hittills. Tillsammans med den uppsökande verksamheten bör den prioriteras framför andra teaterformer. Föreställningar och egen skapande verksamhet är medel att utveckla fantasi och medvetenhet hos barn och ungdomar. Rådet vill i detta sammanhang starkt betona den skapande verksamhetens betydelse så att barn- och ungdomsteatern inte bara blir en teater för dessa grupper utan även en teater med dem. Kontakten och samarbetet med skolan och andra former av fritidsverksamhet kan intensifieras. Barn- och ungdomsteatern bör dock inte bara ses som verksamhet inom slutna åldersgrupper utan blandad barn–vuxenverksamhet bör också eftersträvas.

Avvägningen mellan olika verksamhetsformer inom teaterinstitutionerna har hittills avgjorts av teatrarna själva. Staten har inte velat styra verksamhetens inriktning genom någon form av bidragsvillkor eller genom kvoteringar av statsbidragen. Kulturrådet har övervägt om staten bör tillgripa sådana medel för att åstadkomma en angelägen prioritering av barn- och ungdomsteatern. Rådet anser det emellertid principiellt riktigt att staten så långt som möjligt avhåller sig från en detaljstyrning och rådet vill därför inte utan starka skäl förorda en sådan. Vidare är det tekniskt relativt komplicerat att utforma ett styrsystem, som varken blir alltför schablonartat eller så komplicerat att det blir svårhanterligt.

Kulturrådet föreslår därför att staten genom teater- och musikrådet och senare genom det nya kulturrådet främst väljer vägen att stimulera såväl nuvarande som nytillkommande teatrar till ökade insatser för barn- och ungdomsteatern. Rådet förutsätter emellertid att ökade ekonomiska resurser för teatrarna i framtiden i stor utsträckning går till denna verksamhet. Om den nu påbörjade omprioriteringen inom teatrarna inte fullföljs, bör en styrning via statsbidragen ske i sådan riktning.

6.3.9.2 Uppsökande teater

Tillsammans med barn- och ungdomsteater är enligt kulturrådets mening uppsökande

verksamhet f n den mest angelägna teaterformen. I begreppet uppsökande teater inbegrips då inte skolteatern, även om föreställningar ges i skolorna. Inte heller inräknas turnéteatern som helhet i begreppet uppsökande teater. Genom att ge föreställningar i närmiljön ökar tillgängligheten för stora grupper av människor. Teatern befrias samtidigt från många av de sociala konventioner, som omgärdar besöken i de traditionella teaterlokalerna. Genom att teatern får en förankring i vardagsmiljön underlättas kontakten med nya publikgrupper. För en del grupper av människor som lever isolerade, t ex patienter på långvårdssjukhus och ålderdomshem, är uppsökande verksamhet den enda möjligheten till kontakt med levande teater.

Situationen för den uppsökande teatern är i princip densamma som för barn- och ungdomsteatern. Man har dock startat senare med uppsökande verksamhet och den har ännu inte fått samma omfattning som barn- och ungdomsteatern.

Kulturrådet har diskuterat behovet av styrning av statens medel till förmån för uppsökande verksamhet. Av samma skäl som beträffande barn- och ungdomsteatern vill rådet emellertid förorda, att statsmakterna i första hand söker stimulera den pågående utvecklingen. I annat sammanhang (7.12) föreslår rådet, att föreningar och vissa andra mottagare får ett ökat statligt stöd. Därmed skulle de ekonomiska möjligheterna öka att efterfråga den uppsökande teaterns olika program.

6.3.10 *Förslag rörande ökade insatser för musikteater och danskonst*

6.3.10.1 Särskilda åtgärder för danskonsten

Dans förekommer som självständig konstform vid Operan, Stora teatern i Göteborg, Malmö stadsteater och Riksteatern (Cullberg- och Cramérbaletterna). Av dessa teatrar är Operan den enda som också bedriver en fullständig yrkesutbildning av dansare. Också som inslag i andra teaterformer förekommer dans vid nämnda teatrar och i någon omfattning vid ytterligare några teatrar.

Danskonstens problem ligger framför allt i de knappa resurserna. Endast operabaletten har en bättre ställning. Vid de tre andra nämnda teatrarna lever ensemblerna i en uttalad bristsituation. En nedläggning av balettverksamheten där har ofta framskymtat som en möjlighet. Baletten har av olika skäl haft svårt att hävda sin ställning inom institutionerna.

Ett litet utbud får många gånger som följd ett svagt publikintresse. Under senare år har dock TV och amatördansen gjort att intresset för dans vuxit markant.

Inom danskonsten är möjligheterna i vårt land till experiment och utvecklingsarbete klart otillräckliga. Frågan om dansarutbildningen är inte heller löst. Slutligen skapar den mycket olika lönenivån vid de olika teatrarna rekryterings- och förnyelseproblem inom balettensemblerna.

Kulturrådet anser det nödvändigt att danskonsten får sådana resurser, att den kan konsolideras och på sikt också expandera.

Kulturrådet har inte haft möjlighet att närmare gå in på alla de frågor som sammanhänger med hur dansen bäst skall kunna främjas. Som framgår av 6.3.10.3 har teater- och musikrådet tagit initiativ till en särskild utredning om bl a dessa frågor. Rådet redovisar därför i det följande enbart en allmän bedömning av de principer efter vilka dansen bör kunna stödjas.

På kort sikt gäller det att nuvarande resurser i form av dansare och koreografer bättre tas till vara. Nuvarande dansensembler vid Operan, Stora teatern och Malmö stadsteater bör bibehållas och genom turnéverksamhet ges ökade möjligheter att framträda i rena balettprogram. Turnéverksamheten bör genomföras i Riksteaterns regi. De till Riksteatern knutna Cullberg- och Cramérbaletterna bör få en tryggad existens. En möjlighet skulle vara att ge Riksteatern särskilda anslag för balettverksamheten, som även medger att man får permanenta lokaler där

också experimentverksamhet kan bedrivas.

Det bör vidare undersökas om en särskild post för dans kan införas i staterna för Operan och Dramatiska teatern.

Kulturrådet anser vidare att ågärder snabbt bör vidtas för att öka intresset för dansen i dess olika former. Ett led i detta arbete är de åtgärder för att främja amatördansen som rådet tar upp på annan plats i betänkandet (7.10). För danskonstens utveckling är det också nödvändigt att söka åstadkomma en dokumentation av dans och koreografi. Det framhålls med rätta att den svenska dansen är historielös. Det nyligen omorganiserade Dansmuseet innebär en förändring av detta förhållande. Rådet anser att Dansmuseet tillsammans med Drottningholms teatermuseum borde kunna utvecklas till ett institut för upplysning och dokumentation kring dans.

På sikt bör en regionalisering ske även inom dansområdet. Det är dock inte realistiskt att för framtiden räkna med regioner av samma omfattning som för teatern i övrigt. Inom överskådlig tid kommer resurserna endast att medge ett mindre antal kvalitativt högtstående ensembler. Kulturrådet anser att man vid slutet av 1970-talet borde kunna räkna med fyra större ensembler med turnéansvar inom var sin region i Syd-, Väst-, Mellan- och Nordsverige. Frågan om dessa regionensembler bör behandlas av den av teater- och musikrådet tillsatta utredningen. För komplettering av dessa ensembler behövs också fria grupper.

Det åligger inte kulturrådet att ta upp dansarutbildningen. Rådet konstaterar dock att det finns ett klart samband mellan bristen på utbildning och konstområdets svaga ställning. Vidare finns ett akut behov av åtgärder för att trygga äldre dansares arbetsmöjligheter.

I detta sammanhang är det anledning att ta upp en fråga som är av vikt för dansutövarna och därmed danskonstens utveckling. Dansen har liksom musiken ett formspråk som är internationellt. Till skillnad från musiken är emellertid dansen beroende av speciella distributionsformer. Den måste framföras "levande" eller filmad. Den stimulans för den svenska danskonsten och de inkomstmöjligheter för dansarna som ligger i att svensk danskonst blir känd och värderad utomlands bör tas till vara. Genom försäljning utomlands av svenska TV-program med dans och genom att samhället ger bidrag till utlandsturnéer kan en sådan utveckling uppnås. Försäljning av svenska TV-program sker nu genom Sveriges Radios försäljningsavdelning, som har att arbeta efter företagsekonomiska principer. De dyra dansproduktionerna har här svårt att hävda sig. Stöd bör ges för att sprida svenska dansproduktioner utomlands. Teater- och musikrådet och senare det nya kulturrådet bör också få möjlighet att lämna bidrag till svenska dansgruppers utlandsresor. Stöd bör också kunna ges till gästspel i Sverige av utländska dansgrupper.

6.3.10.2 Särskilda åtgärder inom musikteaterns område

Musikteater – opera, operett och musical – produceras reguljärt vid fem av landets teatrar. Vid Operan, vid Stora teatern i Göteborg och vid Oscarsteatern i Stockholm är det den dominerande delen av verksamheten. Vid Malmö stadsteater och vid Riksteatern utgör musikteater en mindre del av den totala produktionen.

De fem teatrarnas produktion har dock olika profil. Operan sätter i huvudsak upp operor. Nyinstudering av operetter sker mycket sällan. Vid Stora teatern och vid Malmö stadsteater är musikteaterns olika konstformer jämnare representerade. Riksteatern producerar som regel endast operetter och musicals i egen regi. Oscarsteatern ger operett och musical. Vid övriga teatrar förekommer vissa inslag av musical i repertoaren.

Ett betydande problem inom musikteatern är att så många av dess grenar och så stor del av repertoaren är mycket resurskrävande. Ofta förutsätter musikteater både större lokaler och mer personal än andra teaterformer. Det gäller särskilt den klassiska repertoaren, som åtminstone f n är dominerande. Härigenom blir musikteatern betyd-

ligt dyrare än annan teater, samtidigt som det är svårare att genom turnéer sprida den över landet. I den allmänna kulturdebatten liksom i teaterdebatten har man därför ibland ifrågasatt om musikteatern och då kanske i första hand operakonsten bör tillåtas expandera eller om den alls bör behållas. Ibland har man tänkt sig att lösningen vore en väsentligt ökad distribution via radio och TV. Musikteaterns resursbehov och utveckling har fått särskild aktualitet genom det föreslagna musikteaterbygget i Göteborg.

Nya former av musikteater och nya kombinationer av teater och musik har emellertid vuxit fram. På Operan, Drottningholmsteatern och Södra teatern i Stockholm har man gett kammaropera, och ensembler från Operan har på olika platser i landet givit sådana föreställningar förmedlade av Riksteatern. Kammaroperaverk har uppförts även vid Stora teatern, Malmö stadsteater och i Norrköping. Någon kontinuerlig verksamhet, bedriven av en fast kammaroperaensemble, har dock inte förekommit.

Ett betydande inslag av sång och musik är också karaktäristiskt för många av de gruppteaterarbeten med samhällskritisk inriktning som växt fram sedan slutet av 1960-talet.

Många av de nya musikteaterformerna utmärks av att verken inte ställer några större krav på lokaler för framförande. De fordrar heller inte den lyssnarvana från publikens sida, som t ex de stora operorna i allmänhet gör. Antalet medverkande är i allmänhet mindre än vid den traditionella musikteatern, bl a därför att mekaniskt reproducerad musik förekommer i stor omfattning. Många skäl talar sålunda för att dessa former av musikteater skulle vara lättare att decentralisera än övriga former. Om musikteatern skall kunna ges en vidare spridning, bör det därför vara mycket angeläget att man särskilt satsar på utvecklingsarbete.

6.3.10.3 Teater- och musikrådets utredning av vissa frågor inom musikteater och danskonst

Kulturrådet har som nämnts inte haft möjlighet att närmare utreda danskonstens och musikteaterns villkor och utvecklingsmöjligheter. Flera frågor på området har därför lämnats öppna. Det har skett i vetskap om att teater- och musikrådet hösten 1971 tillsatt en särskild utredning på detta område. Denna utredning skall bl a ta upp målfrågor inom området, turnéverksamhetens organisation, huvudmannaskap, finansieringssystem, behov av utvecklingsarbete samt utbildnings- och arbetsmarknadsförhållanden. Därmed bör en allsidig översyn vara att vänta. Förslag beräknas kunna avlämnas relativt snart – kanske redan år 1972.

6.3.11 *Förslag rörande teatrarnas samverkan med fria grupper*

Samverkan mellan institutioner och fria grupper på teaterområdet är svagare utvecklad i vårt land än i många andra länder. Ett ökat samarbete skulle enligt kulturrådets mening kunna stimulera alla parter.

En utbyggd samverkan kan ske på flera plan:

- gemensamma projekt,
- institutionerna lånar enskilda krafter från de fria grupperna,
- institutionerna ställer sina lokaler och andra resurser till dessa gruppers förfogande,
- institutionernas personal anlitas som pedagoger eller på annat sätt av grupperna.

Dessa frågor behandlar kulturrådet under 7.11. Där föreslås bl a olika former för anknytning av grupper till institutioner.

6.4 Musikinstitutioner

6.4.1 *Allmänt*

Kännetecknande för musikområdet i dess helhet är att ett mycket stort antal människor är aktiva musikutövare. Många av dem som själva musicerar gör det på sin fritid vid sidan av sitt yrkesarbete. På det viset skiljer sig musikområdet markant från teaterverksamheten, som engagerar ett litet antal yrkesutövare och ett begränsat antal amatörer.

Genom ljudradions stora utbud av musik har man också stora möjligheter att höra god musik över hela landet och bland alla befolkningsgrupper. De som inte har tillgång till FM-apparater och därför inte kan lyssna på program 2 får dock ett begränsat urval. Inte heller TV har något stort, allsidigt utbud av musikprogram. Vid sidan av ljudradion är det grammofonindustrin som svarar för det största musikutbudet. Ljudbanden blir alltmer komplement till grammofonskivorna. Dessa frågor har berörts i kapitel 5 Kulturområdets struktur.

Produktionsformerna och distributionsvägarna för den "levande" musiken är många. Musikprogram skapas av ett mycket stort antal yrkesmässiga och icke yrkesmässiga grupper av permanent eller tillfällig karaktär. Den största förmedlaren av konserter torde vara Rikskonserter. Andra betydande förmedlare är Folkbildningsförbundet och Folkparkernas centralorganisation.

De statsunderstödda institutionerna på musikområdet som behandlas i detta kapitel representerar i dag en relativt smal sektor av den levande musiken. Deras verksamhet är till övervägande delen begränsad till vissa musikformer och genrer. Deras räckvidd är begränsad både om man ser till antalet framträdanden och till publikens storlek (se figur 5.1).

I det avsnitt som här följer behandlas först de statsunderstödda orkestrarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Norrköping och Gävle – som i andra sammanhang, bl a i statsbidragsfrågor, hittills ofta sammanförts under beteckningen yrkesorkestrar – och Västerås musiksällskap och Örebro orkesterstiftelse under den gemensamma beteckningen symfoniorkestrarna. De båda sistnämnda är SOR-orkestrar med en kärna av fast anställda musiker. Utöver dessa orkestrar behandlas Rikskonserter och den fr o m den 9 juli 1971 inrättade regionmusiken. Mera i korthet berörs kyrkomusikerorganisationen och de institutioner som arbetar med elektronisk musik.

Däremot behandlas inte Hovkapellet, som får ses som en integrerad del av Operan. Sveriges Radios symfoniorkester berörs inte heller. Den är en del av Sveriges Radios organisation, som kulturrådet generellt inte går in på. Med tanke på orkesterns centrala betydelse i vårt lands musikliv hade det varit önskvärt att analysera dess roll i den samlade musikorganisationen. Rådet förutsätter att teater- och musikrådet och det nya kulturrådet tar kontakter med Sveriges Radio för

diskussion och analys av den framtida musikorganisationen.

6.4.2 *Omfattning och inriktning av symfoniorkestrarnas nuvarande verksamhet*

6.4.2.1 Organisation och målsättning

Orkestrarna i Stockholm, Göteborg, Helsingborg, Norrköping och Gävle kom till i början av 1900-talet under tiden fram till första världskriget. Malmöorkestern kom till år 1925, medan orkestrarna i Örebro och Västerås fick sin nuvarande konstruktion år 1962 respektive 1963.

Företagsformen varierar men inte lika mycket som beträffande teaterinstitutionerna.

Fem orkestrar är ekonomiska föreningar. I samtliga dessa finns kommunala representanter i styrelserna men endast med en minoritet av platserna. I Gävleorkesterns styrelse finns därtill en representant för vardera landstinget och länsstyrelsen, varigenom samhällsrepresentanterna tillsammans utgör majoriteten. I två av dessa fem orkestrar finns också styrelseplatser reserverade för musikerna.

Malmöorkestern är kommunal stiftelse. Fyra ledamöter tillsätts av staden, medan tre utses av Kungl Maj:t. Örebroorkestern är direkt underställd kulturnämnden. Göteborgs orkesterförening är fr o m den 1 juli 1969 ombildad till ett kommunägt teater- och konsertaktiebolag med helt kommunal styrelse.

Liksom för teatrarna har endast mycket allmänna målsättningar formulerats för orkestrarnas verksamhet. Som exempel kan nämnas att för Malmöorkestern heter det att "– – – huvudvikten skall läggas dels vid uppnående och bibehållande av en verkligt hög konstnärlig nivå, dels ock i lika hög grad vid musikens popularisering genom talrika konserter med billiga inträdesavgifter".

6.4.2.2 Verksamhetens omfattning

Symfoniorkestrarnas sammanlagda utbud av konserter har under 1960-talet ökat från knappt 550 till drygt 850 per år, medan publiken samtidigt ökat från drygt 400 000 besök spelåret 1960/61 till 470 000 spelåret 1969/70 (tab 6.6). Jämfört med teatern innebär det en avsevärt lägre total nivå. Den uppåtgående trenden har varit svagare beträffande publikökningen än beträffande ökningen av antalet evenemang. Publikökningen ligger helt på orkestrarna utanför

Tabell 6.6 Antalet konserter och besök vid konserter av symfoniorkestrarna och SOR-orkestrarna spelåren 1960/61, 1965/66, 1968/69 och 1969/70.[a]

	1960/61		1965/66		1968/69		1969/70	
	Antal konserter	Antal besök	Antal konserter	Antal besök	Antal konserter	Antal besök	Antal konserter	Antal besök
Orkestrar i storstadsområdena[b]	236	283 000	237	255 000	244	257 000	265	251 000
Orkestrar utanför storstadsområdena[c]	307	125 200	490	214 400	572	239 400	598	219 000
Summa	543	408 200	727	469 400	816	496 400	863	470 000
SOR	302	83 000	275	71 000	293	96 000	326	107 000

[a] Orkestrarnas egna produktioner. Gästspel redovisade på producerande orkester. Rikskonsertengagemang ingår ej.
[b] Orkestrar i storstadsområdena är symfoniorkestrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.
[c] Orkestrar utanför storstadsområdena är symfoniorkestrarna i Helsingborg, Norrköping och Gävle samt Västerås musiksällskap och Örebro orkesterstiftelse. De två sistnämnda ingår därför i tabellen ej i SOR, fastän de är medlemmar.

storstäderna. Orkestrarna i storstäderna har först haft minskande och sedan stillastående publiksiffror.

Som jämförelse kan SOR-orkestrarnas konserter redovisas, då dessa täcker delvis samma repertoar som yrkesorkestrarnas. SOR-orkestrarna har i stort sett konstant under decenniet spelat tillsammans 300 konserter och haft något under 100 000 besökare per år. Då bör dock observeras att Västerås- och Örebroorkestrarna här inte förts till SOR-orkestrarna.

Den redovisade utvecklingen gäller i stort. Ser man till de enskilda orkestrarna finns skillnader.

6.4.2.3 Inriktning mot speciella publikgrupper

Huvuddelen av symfonikonserterna sker i traditionella former och är riktade mot en vuxen publik. Barn- och skolkonserter samt uppsökande verksamhet av skilda slag har totalt sett utgjort den mindre delen av verksamheten men efter hand fått en framskjuten ställning i vissa orkestrars verksamhet (tabell 6.7).

Barn- och skolkonserterna har ökat avsevärt i omfattning under 1960-talet. Spelåret 1960/61 gav orkestrarna 119 sådana konserter. 1968/69 hade de ökat till 301, dvs en ökning med drygt 150 %. Barn- och skolkonserternas andel av det totala konsertantalet har ökat från 22 % till 37 %. En stor del av denna ökning faller på orkestrarna utanför storstadsområdena och kom redan under decenniets första hälft. Även storstadsorkestrarna har dock haft en viss ökning av skolkonserterna. SOR-orkestrarna åter har inte alls ökat sin barn- och skolverksamhet under decenniet, vilket förklaras av att musikerna har svårt att vara lediga från sina ordinarie arbeten på skoltid.

Den publikökning som orkestrarna haft under perioden faller till stor del på skolverksamheten. Dessutom besöks de ordinarie konserterna av ungdom.

Antalet föreningskonserter och andra interna konserter är ännu litet och begränsat till vissa av orkestrarna utanför storstadsområdena.

Utvecklingen har varierat mellan de olika orkestrarna. Inom vissa orkestrar har satsningen på barn-, skol- och föreningskonserter kunnat kombineras med en ökning också av vuxenkonserterna. Inom andra orkestrar har de traditionella konserterna fått hållas på oförändrad nivå.

6.4.2.4 Den geografiska spridningen

Symfoniorkestrarna konserterar totalt sett i relativt stor omfattning utanför sina egna hemorter. Spelåret 1968/69 gavs således 227 av de totalt 816 konserterna, dvs ca 28 %, utanför hemkommunerna. Andelen var uppe

Tabell 6.7 Inriktningen av symfoniorkestrarnas och SOR-orkestrarnas konserter mot olika publikgrupper spelåren 1960/61, 1965/66 och 1968/69. Andel i %.[a]

	Offentliga konserter för vuxna			Barn- och skolkonserter			Förenings- och andra interna konserter		
	1960/61	1965/66	1968/69	1960/61	1965/66	1968/69	1960/61	1965/66	1968/69
Orkestrar i storstadsområdena[a]	82,6	79,3	71,7	17,4	20,3	28,3	–	0,4	–
Orkestrar utanför storstadsområdena[a]	73,6	52,2	50,8	25,4	43,1	40,5	1,0	4,7	8,7
Summa	77,5	61,1	57,1	21,9	35,6	36,8	0,6	3,3	6,1
SOR	87,1	90,5	91,8	6,3	5,8	6,5	6,6	3,7	1,7

[a] Jfr not a–c tabell 6.6.

Tabell 6.8 Antalet konserter och antal konserter utanför hemorten av symfoniorkestrarna och SOR-orkestrarna spelåren 1960/61, 1965/66 och 1968/69.[a]

	1960/61			1965/66			1968/69		
	Antal konserter	Därav utom hemorten		Antal konserter	Därav utom hemorten		Antal konserter	Därav utom hemorten	
		Antal	% av totalantalet konserter		Antal	% av totalantalet konserter		Antal	% av totalantalet konserter
Orkestrar i storstadsområdena[a]	236	1	0,4	237	20	8,4	244	21	8,6
Orkestrar utanför storstadsområdena[a]	307	127	41,4	490	275	56,1	572	206	36,0
Summa	543	128	23,6	727	295	40,6	816	227	27,8
SOR	302	18	6,0	275	10	3,6	293	19	6,5

[a] Jfr not a–c tabell 6.6.

i hela 40 % spelåret 1965/66 (tabell 6.8). Detta är en avsevärt högre andel än för stadsteatrarna. Orkestrarna i Helsingborg, Norrköping, Gävle och Örebro svarade för huvudparten av turnékonserterna eller för 191 av de 227 spelåret 1968/69. Något mer än hälften av turnékonserterna hölls inom respektive orkestrars hemlän. Något mer än hälften var offentliga konserter för vuxna.

Även om andelen turnékonserter är relativt hög innebär dock det låga totalantalet att orkestrarna på intet sätt täcker landet med orkesterkonserter. Rikskonserter har hittills inte kunnat erbjuda något större antal orkesterkonserter som komplement. Det komplement som SOR-orkestrarna erbjuder är genom orkestrarnas lokalisering väl fördelat över landet, även om de mera sällan spelar utanför hemorten.

6.4.2.5 Inställning till regional verksamhet

Symfoniorkestrarna har i enkätsvar till kulturrådet uttalat en klart positiv inställning till frågan om att medverka till en ökad regional konsertverksamhet. De önskar att samarbetet med Rikskonserter byggs ut för att denna verksamhet skall kunna vidgas. Orkestrarna måste då få fler musiker. Olika ensembler ur orkestrarna kunde i så fall göra separata turnéer. En faktor som kan försvåra stora konsertturnéer är bristen på lämpliga konsertsalar och flyglar.

Orkestrarna vill också ha utökat samarbete med studieförbund, museer, bibliotek och skolor liksom livligare konsertutbyte med andra regioner.

6.4.2.6 Samarbete med radio och TV

Samarbetet mellan orkestrarna och Sveriges Radio har reglerats genom särskilda avtal. Mellan spelåren 1960/61 och 1970/71 har antalet radiosändningar minskat från 316 till 256 (tabell 6.9). Minskningen gäller helt Stockholms konsertförening och Göteborgs orkesterförening. För övriga orkestrar har däremot en viss ökning skett. Antalet framträdanden i TV har hela tiden varit lågt.

Det hittillsvarande samarbetet har i viss utsträckning inneburit att Sveriges Radio har bestämt programsättning, dirigenter och solister, ofta personer utanför orkestern. Orkestrarna önskar däremot själva utse dirigenter och solister och att programmet helt tas ur respektive orkesters generalprogram. Orkestrarna har oftast anlitats vid lätta underhållningskonserter. Önskemålet från deras

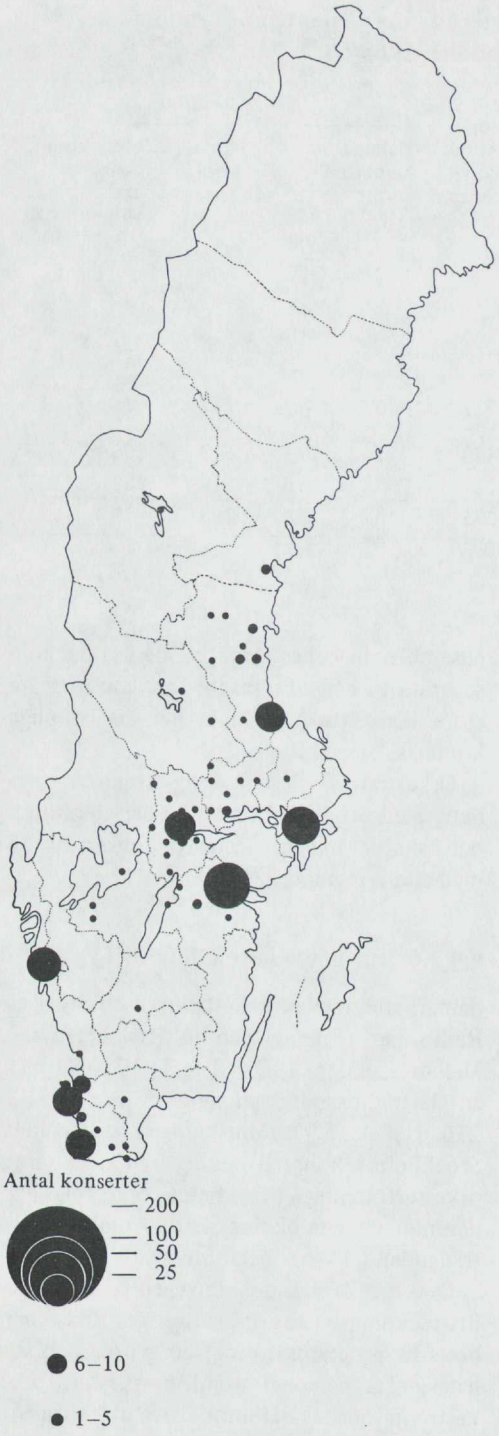

Figur 6.5 Offentliga konserter för vuxna av de statsunderstödda symfoniorkestrarna inkl orkestrarna i Västerås och Örebro spelåret 1968/69.

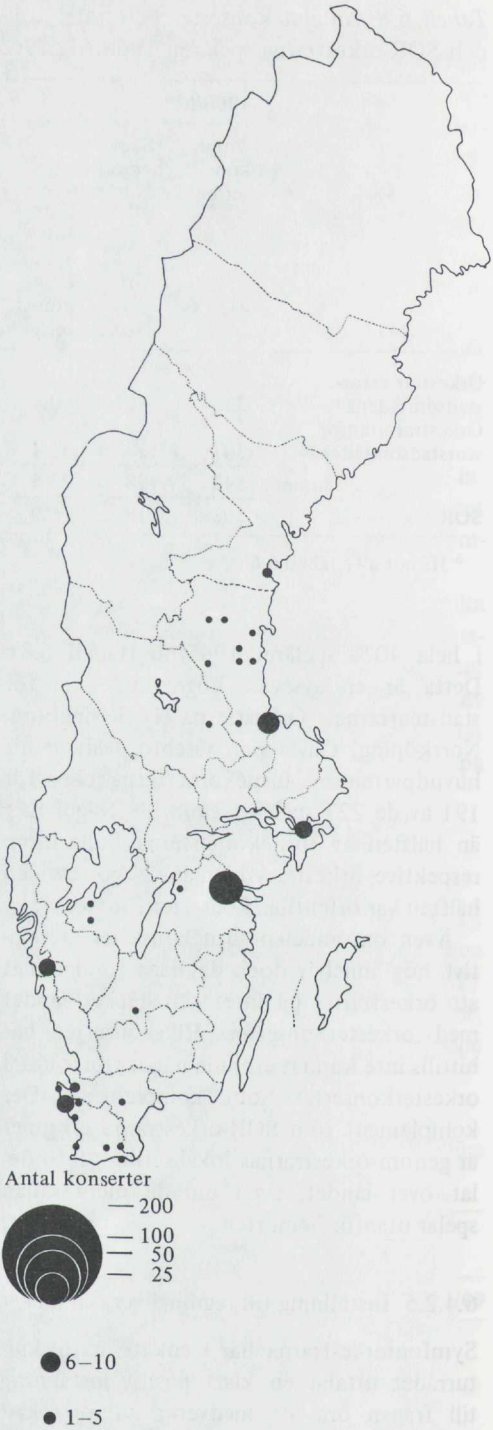

Figur 6.6 Skolkonserter av de statsunderstödda symfoniorkestrarna inkl orkestrarna i Västerås och Örebro spelåret 1968/69.

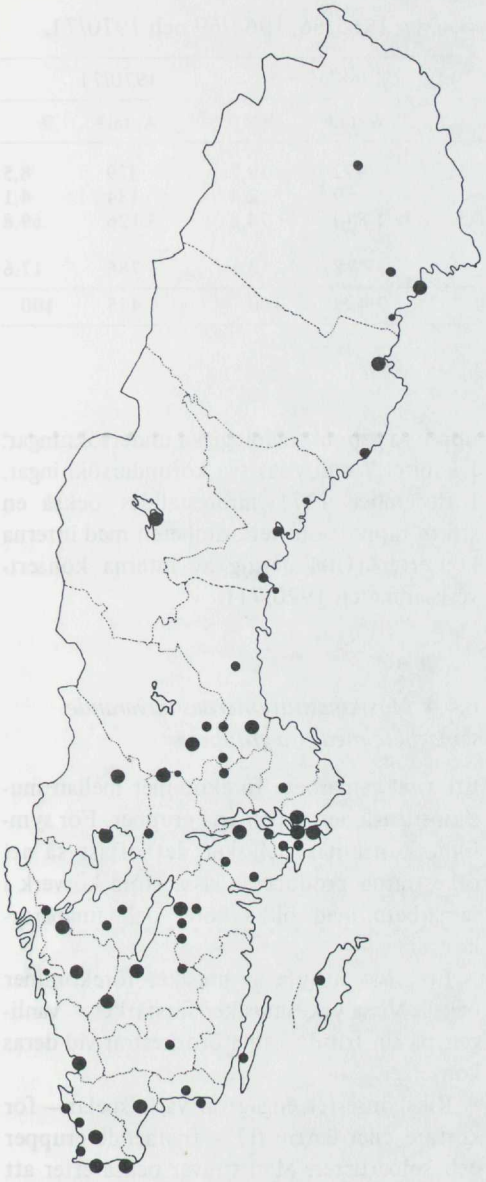

Figur 6.7 Konserter av SOR-orkestrarna exkl orkestrarna i Västerås och Örebro spelåret 1968/69.

Tabell 6.9 De statsunderstödda orkestrarnas medverkan i Sveriges Radio spelåren 1960/61 och 1970/71 (exkl TV).

Orkester	Antal sändningstillfällen inkl repriser	
	1960/61	1970/71
Stockholm	109	48
Göteborg	122	76
Malmö	21	34
Helsingborg	12	35
Norrköping	29	29
Gävle	23	26
Västerås	–	4[a]
Örebro	–	4[a]
Summa	316	256

[a] Kammarorkestrarna.

sida är att få delta även i andra konsertprogram. De vill att samarbetet med Sveriges Radio utökas, så att orkestrarnas medverkan totalt blir av större omfattning än hittills. Uppgifterna om orkestrarnas önskemål härrör från en enkät av kulturrådet år 1970.

Även Rikskonserter samarbetar med Sveriges Radio, bl a vid musikveckor av olika slag, i utbildningen och vid engagemang av utländska artister. Därutöver har Sveriges Radio och Rikskonserter ett samarbete kring skolkonsertverksamheten.

6.4.3 *Rikskonserters nuvarande verksamhet*

Rikskonserters tillkomst, målsättning och organisation har redovisats i det föregående (2.2.4.1 och 4.4.5.2). Här skall verksamhetens utveckling och inriktning relateras till övriga musikinstitutioner.

Rikskonserters mål och arbetsuppgifter är av betydligt vidare art än symfoniorkestrarnas. Dess intressen går utanför den europeiska konstmusiken, som dominerar symfoniorkestrarnas repertoar, och de traditionella orkesterkonserterna. Rikskonserter har vidare en av statsmakterna beslutad inriktning mot skolverksamhet av helt annan omfatt-

Tabell 6.10 Rikskonserters konsertverksamhet spelåren 1965/66, 1968/69 och 1970/71.

	1965/66		1968/69		1970/71	
	Antal[a]	%	Antal[a]	%	Antal[a]	%
Allmänna konserter	400	23,5	492	19,7	379	8,5
Musik för Ungdom, konserter			59	2,4	184	4,1
Barn- och skolkonserter	1 300	76,5	1 870	74,8	3 126	69,8
Föreningskonserter och andra interna konserter	–	–	78	3,1	786	17,6
Totala antalet konserter	1 700	100	2 499	100	4 475	100

[a] Exkl förmedling av militärmusik.

ning än andra musikproducenter.

Den geografiska spridningen av Rikskonserters verksamhet och inriktningen på olika mottagargrupper följer statsmakternas beslut i propositionen om Rikskonserter (prop 1968:45). De allmänna konserterna – de motsvarar symfoniorkestrarnas offentliga konserter för vuxna – skall i princip ges över hela landet. De tidigare försökslänen har dock tidigare fått en proportionellt sett relativt stor del av utbudet. Liksom på teaterområdet räcker utbudet inte till något större antal konserter per ort.

Verksamheten med skolkonserter utvidgades tidigare med några nya län varje år. Genom tillkomsten av regionmusiken kan fr o m budgetåret 1971/72 skolkonserter ordnas i alla län. Antalet skolkonserter uppgår nu till 4 100. De senaste åren har också interna konserter och konserter inom ramen för Musik för Ungdom fått ökad omfattning. År 1970 träffades en överenskommelse med Folkbildningsförbundet om samarbete rörande försök med interna konserter.

Utanför den egna produktionen har Rikskonserter bl a svarat för stöd till vissa lokala och regionala musikarrangemang, utbyte med utlandet, experimentverksamhet, kurs- och utbildningsverksamhet bl a inom ramen för Musik för Ungdom, visst stöd till amatörmusiken bl a på körområdet samt fonogramproduktion. Till verksamheten med skolkonserter har knutits produktion av läromedel. Rikskonserter svarar också för vidareutbildning av regionmusiker.

Rikskonserters verksamhet följs successivt upp bl a genom sociologiska undersökningar. I kapitel 7 redovisas två körundersökningar. I december 1971 färdigställdes också en större rapport om verksamheten med interna konserter (Utvärdering av interna konsertverksamheten 1970/71).

6.4.4 *Musikinstitutionernas nuvarande samarbete med fria grupper*

Ett visst samarbete förekommer mellan musikinstitutionerna och fria grupper. För symfoniorkestrarnas del sker det oftast så att orkestrarna producerar vissa stora körverk i samarbete med olika körer och amatörorkestrar.

Ett visst utbyte av musiker förekommer också. Vissa yrkesmusiker förstärker – vanligen på sin fritid – amatörorkestrar vid deras konserter.

Rikskonserter engagerar varje spelår – för kortare eller längre tid – fristående grupper och soloartister. Man strävar också efter att hålla kontakt med och stimulera amatörmusicerandet inte minst på körområdet. Man söker också genom Musik för Ungdom stimulera ungdomens musicerande.

6.4.5 *Regionmusikorganisationen*

Efter utredningsarbete i två etapper (Rikskonserter, SOU 1967:9 och Regionmusik, SOU 1969:12) och på grundval av proposition 1970:31 beslöts att militärmusiken den

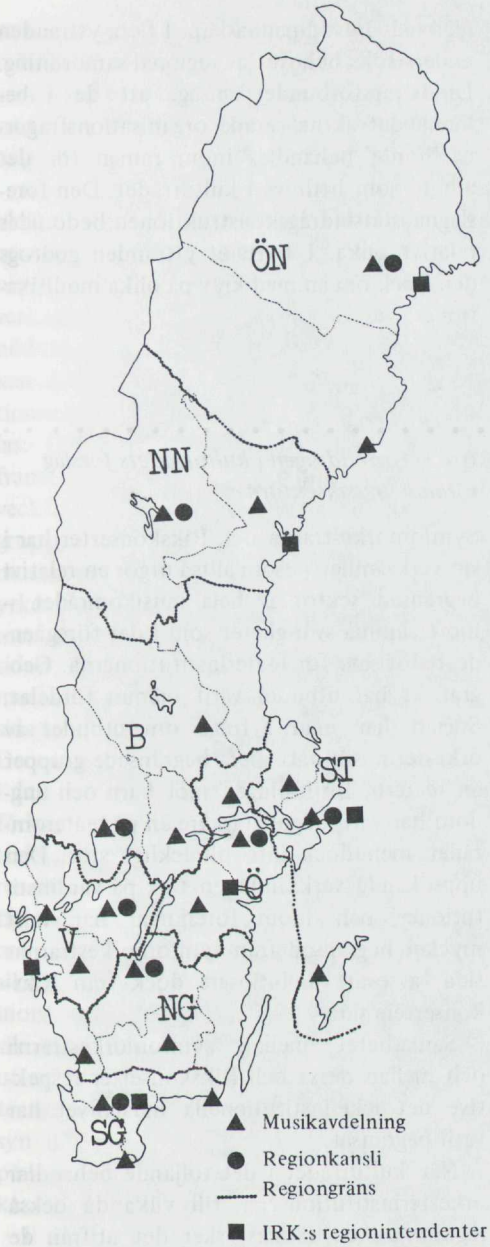

ÖN Övre norrlandsregionen
NN Nedre norrlandsregionen
B Bergslagsregionen
ST Stockholmsregionen
Ö Östra regionen
V Västra regionen
NG Norra götalandsregionen
SG Södra götalandsregionen

Figur 6.8 Regionindelning och lokalisering för regionmusiken och Rikskonserters regionintendenter 1.1.1972.

1 juli 1971 skulle omorganiseras till regionmusik. Den skulle till ca 60 % av sin kapacitet stå till det allmänna musiklivets förfogande (2.2.4.1).

Regionmusiken omfattar 22 musikavdelningar, uppdelade på åtta regioner (figur 6.8). Varje region leds av en regionkapellmästare, som samtidigt är kapellmästare för ensemblen på regionens huvudort. Till sin hjälp har han kapellmästare för övriga ensembler och en musiksekreterare. Bland uppgifterna på den civila sidan är medverkan i rikskonsertverksamhetens skolkonserter och interna konserter och andra framträdanden. Samarbete med amatörmusik nämns också som en uppgift. En viss del av kapaciteten skall disponeras av regionmusikens egen regionala ledning för direkta lokala och regionala insatser.

Den regionala ledningen ansvarar för musikalisk kvalitet och repertoar inom regionen och planerar den samlade musikaliska verksamheten vid regionens musikavdelningar. Den regionala ledningen fördelar regionmusikens kapacitet på olika ändamål inom den allmänna ramen för verksamheten. Planeringen av verksamheten inom regionen sker i nära samverkan med företrädare för rikskonsertverksamheten, regional militärmyndighet och övriga regionala och lokala intressenter inom kulturlivet.

6.4.6 *Teater- och orkesterrådets utredning om orkesterorganisationen*

I sitt betänkande Orkesterorganisationen i Sverige m m (1969) tog dåvarande teater- och orkesterrådet (TOR) upp frågan om orkesterinstitutionernas och orkestermusikens framtida utveckling. Utredningen fann att den nuvarande orkesterorganisationen – inte minst på grund av att andra moderna musikmedier utvecklats – hade blivit otidsenlig och att en omprövning var nödvändig.

I betänkandet sades bl a att utbudet av estradkonserter var större än efterfrågan, mätt i publiksiffror. En omstrukturering av hela systemet för musikdistribution var en-

ligt TOR nödvändig. Målet måste vara att skapa goda förutsättningar för musikupplevelser för så många lyssnare som möjligt. TOR utgick från att den nuvarande lokaliseringen av orkestrarna skulle behållas och inriktade sina övervägningar på frågan hur dessa orkestrar skulle omstruktureras för att flexibelt kunna anpassa sig till de ändrade förhållandena.

I fråga om huvudmannaskapet för symfoniorkestrarna föreslog TOR, att kommunerna skulle bli huvudmän. Initiativ till etablering och utbyggnad skulle då komma att ligga på kommunerna. Ett landstingskommunalt huvudmannaskap avvisades, men en medverkan från landstingens sida ansågs möjlig och naturlig. Det konstaterades att orkestrarnas verksamhetsområden var betydligt större än de enskilda städerna och deras omnejd. Malmö- och Helsingborgsorkestrarnas verksamhetsområden var sydvästra respektive nordvästra Skåne. Verksamhetsområdena för orkestrarna i Norrköping, Gävle, Örebro och Västerås överensstämde med respektive län. I fråga om statsbidrag föreslogs, att den nuvarande formen för stadsteaterstöd skulle appliceras på symfoniorkestrarna och delvis också på Västerås- och Örebroensemblerna.

TOR räknade med en viss utökning av orkestrarnas numerär. Andra kommuner än de nuvarande orkesterstäderna skulle i framtiden kunna anställa musiker eller ensembler, som bl a kunde arbeta tillsammans med regionmusikensemblerna. Statsbidrag borde utgå på samma villkor som till de större yrkesorkestrarna. Särskilda bidrag förutsattes vidare för orkesterverksamhet i Rikskonserters regi utanför den egna kommunen.

I vissa remissyttranden ifrågasattes TOR:s uppgift att det förelåg ett överutbud av orkestermusik. Gentemot kravet på ökad flexibilitet i orkestrarnas verksamhet invände vissa instanser, att det kan vara en risk att splittra orkestrarna. Det ökade kommunala ansvarstagandet godtogs av flertalet instanser, men somliga ansåg att det inte borde kallas kommunalt huvudmannaskap. Från några håll – bl a Göteborg – förordades ett regionalt huvudmannaskap. I flera yttranden underströks behovet av regional samordning. Landstingsförbundet ansåg, att de i betänkandet aktualiserade organisationsfrågorna borde behandlas inom ramen för det arbete som bedrevs i kulturrådet. Den föreslagna statsbidragskonstruktionen bedömdes relativt olika. I flertalet yttranden godtogs den dock om än med krav på olika modifikationer.

6.4.7 *Grunddragen i kulturrådets förslag rörande musiksektorn*

Symfoniorkestrarna och Rikskonserter har i sin verksamhet – som alltså utgör en relativt begränsad sektor av hela musikområdet – mött samma svårigheter som i det föregående redovisats för teaterinstitutionerna. Geografiskt har utbudet varit ojämnt fördelat. Socialt har man i fråga om utbudet av orkestermusik nått mera begränsade grupper än teatern. Inriktningen mot barn och ungdom har varit något starkare än på teaterområdet men dock inte tillräckligt stor. Den uppsökande verksamheten t ex på vårdinstitutioner och inom föreningar har varit mycket begränsad från symfoniorkestrarnas sida, avsevärt ambitiösare dock från Rikskonserters sida.

Samarbetet mellan symfoniorkestrarna och mellan dessa och Rikskonserter respektive det icke-institutionella musiklivet har varit begränsat.

När kulturrådet i det följande behandlar orkesterinstitutionerna, till vilka då också regionmusiken räknas, sker det utifrån de särskilda förutsättningarna på musikområdet. Samtidigt sker det utifrån samma principiella utgångspunkter som på övriga kulturområden. Motiven för en regionalisering liksom formerna för regionalt ansvarstagande gäller enligt kulturrådets mening även musikområdet.

Kulturrådets förslag utgår från att i framtiden en jämnare resursfördelning bör komma till stånd inom musikområdet. Skilda

musikformer bör ges likvärdiga utvecklingsmöjligheter. Ökade resurser bör i första hand användas till en snabbare expansionstakt för små grupper och för de genrer som är sämst tillgodosedda.

Utvecklingsfrågorna och samordningsproblemen inom musikområdet är mera komplicerade än inom andra konstområden. Symfoniorkestrar, regionmusik och rikskonsertverksamhet har olika huvudmän. Ändå är det nödvändigt att få till stånd en nära samverkan dem emellan. Kontakten mellan institutionerna och de fria grupperna måste utvecklas. Dessa grupper måste utnyttjas mer för framträdanden. Vidare måste samarbetet utvecklas mellan yrkesmässigt verksamma grupper och musiker och den omfattande musikverksamhet i vårt land som inte bedrivs yrkesmässigt. Det finns också ett behov av mer kontakt och samverkan mellan å ena sidan musikcirkelverksamhet och frivillig musikundervisning i andra former och å andra sidan övriga former av fri musikverksamhet. Den musikutbildning som bedrivs exempelvis i den kommunala musikskolan eller i studieförbundens musikcirklar bör inte enbart betraktas som en form av utbildning och isoleras från annan musikverksamhet. Det är viktigt att man analyserar framtida uppgifter och verksamhetsformer för den frivilliga musikundervisningen. Ett arbete härmed pågår inom organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS). Vidare måste mer utvecklade kontakter komma till stånd med teaterområdet. Slutligen måste man ta hänsyn till att hela det levande musiklivet starkt påverkas av radio och TV och av skiv- och kassettmarknaden.

I det följande föreslår kulturrådet, att de nuvarande yrkesorkestrarna får ett regionalt ansvarsområde. En större professionell orkester behöver tillkomma i Norrland. Län utan egen orkester bör kunna köpa konserter från de orkestrar som finns. De bör också kunna få statsbidrag för att anställa mindre grupper av musiker. Rikskonserters uppgifter bör förändras och tyngdpunkten förskjutas från produktion till samverkan och service. Regionmusiken kommer att spela en betydande roll. Rådet föreslår också ökat utnyttjande av orkestrarna i radio och TV.

6.4.8 *Förslag rörande uppgifter och organisation för den yrkesmässiga musikverksamheten*

Kulturrådet vill liksom teater- och orkesterrådet gjorde i sin orkesterutredning se det totala utbudet av levande musik som en helhet. Bedömningen av den framtida utvecklingen är f n svår att göra. Konsekvenserna av det stora tillskott av musiker som regionmusikreformen medfört kan ännu inte helt överblickas. De närmaste åren måste man finna former för samverkan mellan lokalt eller regionalt anknutna orkestrar och den statliga regionmusiken.

Om nuvarande symfoniorkestrar skall täcka landets behov av symfonikonserter, skulle det principiellt kunna tänkas ske genom att landet delas in i regioner, där varje orkester svarar för sin region. Kulturrådet avvisar emellertid tanken på att bygga upp ytterligare ett regionsystem på musikområdet utöver regionmusikens. De nuvarande orkestrarnas lokalisering gör en sådan regionindelning svår att genomföra. Någon omlokalisering av orkestrarna anser rådet inte lämplig, eftersom de genom sin nuvarande placering finns i landets större befolkningscentra. Rådet anser i stället att varje orkester, i den mån det ännu inte skett, bör vidga sitt ansvarsområde från hemstaden till hemlänet. De län som då saknar orkester får, på samma sätt som beträffande teater, köpa från annat län. Rådet föreslår alltså att flertalet av de nuvarande åtta symfoniorkestrarna omvandlas till länsorkestrar med ett regionalt ansvar och att län utan orkester får möjlighet att köpa symfonikonserter. Samtidigt räknar kulturrådet med att orkestrarna inom länen i större utsträckning än hittills kommer att arbeta i mindre grupper och med inriktning mot en ny publik.

Omvandlingen till länsorkestrar bör föregås av utredningar på regional nivå (8.5.3). Vad som i det föregående sagts om länsteatrarna i fråga om företags- och styrelseform,

landstingens och samarbetsorganens roll, statsbidragens utformning och kostnadsfördelningen mellan de olika intressenterna bör i princip gälla också för orkestrarna. Liksom i fråga om stadsteatrarna råder också beträffande orkesterinstitutionerna något andra förhållanden i de två största städerna och i Skåne än i landet i övrigt. Dessa problem har mera allmänt berörts i samband med teaterfrågorna och kulturrådet räknar i princip inte med att det skall tillkomma fler orkestrar av liknande typ som nuvarande symfoniorkestrar. Rådet finner det dock otillfredsställande för framtiden, att det inte finns någon sådan orkester norr om Gävle. En sådan bör komma till under 1970-talet.

Kulturrådet räknar med en förstärkning av antalet musiker vid orkestrarna i Västerås, Örebro, Gävle och Norrköping samt av den samlade numerären i Skåne. Om orkestrarna inte är tillräckligt stora kan de inte spela vissa delar av äldre och nyare musik. Det är därför önskvärt att orkestrarna får en storlek och sammansättning som medger större valfrihet i fråga om repertoar. Härigenom skulle det också bli möjligt att med bibehållen konstnärlig nivå arbeta med mindre ensembler och grupper.

Kulturrådet anser, att orkestrarna inte skall slå vakt om någon viss periods musik. Med hänsyn till de begränsade resurserna är det ändamålsenligt att en viss arbetsfördelning sker mellan olika orkestrar, t ex så att dessa under vissa tidsperioder arbetar med delvis olika inriktning.

Flexibiliteten på detta område påverkas f n av att musikerutbildningen inte alltid är ändamålsenlig. Det är troligt att dessa problem blir mindre i framtiden allteftersom utbildningen förbättras.

Kulturrådet anser, att tonsättarna i större utsträckning än i dag bör direkt knytas till arbetet vid orkestrarna. Ett sådant samarbete bör vara stimulerande för alla parter. Det bör bidra till att öka förståelsen för nya kompositionsformer och visa på nya möjligheter att utnyttja orkestermedlemmarna. Regionmusiken och fristående grupper bör på motsvarande sätt få möjlighet att engagera tonsättare.

Mindre ensembler med särskild inriktning kan bildas av medlemmarna i symfoniorkestrarna eller knytas an till orkestrarna. Såväl i de län där symfoniorkestrar finns som i övriga län bör vidare helt fristående vokal- och instrumentalgrupper kunna etableras. Det bör vara möjligt att med statsbidrag ha grupper av yrkesmusiker, som specialiserar sig på andra musikgenrer än den europeiska konstmusiken, t ex jazzgrupper och folkmusikgrupper. Får en stor orkester i uppgift att arbeta i mindre ensembler, förutsätter det att avtalsfrågorna regleras så att detta – liksom inspelningar för radio och TV – kommer att ingå i musikernas tjänstgöringsskyldighet.

Kulturrådet föreslår i det följande, att Rikskonserters ansvar för skolkonserter, intern konsertverksamhet och i viss mån även allmänna konserter kontinuerligt förs över till länen. Detta kommer att understryka behovet av att både förstärka de större orkestrarna och bygga upp mindre grupper på olika håll i landet. Mindre grupper behövs framför allt för sådan musik som inte regionmusiken kan svara för.

Det statsbidragssystem som kulturrådet föreslår i finansieringskapitlet skall kunna underlätta en utbyggnad av nuvarande orkestrar. Rådet förutsätter att Örebro- och Västeråsorkestrarna inordnas i det nya bidragssystemet. Det bör genom sin konstruktion också göra det möjligt att ge statsbidrag till nämnda mindre ensembler.

På musikområdet förekommer att Kungl Maj:t utser vissa ledamöter i institutionernas styrelser. Det gäller Stiftelsen Stockholms konserthus och Stiftelsen Malmö konserthus. I enlighet med kulturrådets principiella syn på det regionala huvudmannaskapet bör staten i fortsättningen inte ha något inflytande över styrelsernas sammansättning. Bestämmelserna för de båda stiftelserna bör sålunda enligt rådets mening i fortsättningen inte meddelas av Kungl Maj:t som inte heller bör utse några styrelseledamöter.

6.4.9 *Synpunkter och förslag rörande regionmusikens framtida roll*

I prop 1970:31 framhöll departementschefen, att den lösning som i propositionen föreslogs för regionmusikens organisation inte behövde hindra anpassning till eventuella senare förändringar av kulturlivets struktur, som kunde bli följden av bl a kulturrådets arbete.

Regionmusiken utgör en statlig organisation på regional nivå. Detta ligger inte i linje med kulturrådets allmänna principer om fördelning av ansvaret mellan stat, landsting och kommun. Rådet vill dock inte föreslå någon ändring av grundtanken i statsmakternas beslut år 1970 att upprätta en statlig regionmusikorganisation. Det skulle vara olämpligt att nu föreslå ändring i ett beslut som föregåtts av ett långvarigt utredningsarbete och som just börjat att genomföras. På sikt kan emellertid ett ändrat huvudmannaskap för regionmusiken och en integration med den övriga orkesterorganisationen tänkas.

Under 1970-talet bör i enlighet med vad departementschefen förutsatte regionmusiken kunna anpassas till en ny organisationsstruktur för kulturområdet. Kulturrådet har inte haft anledning att närmare gå in på dessa frågor, eftersom organisationskommittén för regionmusiken har i uppdrag att behandla dem. Rådet vill dock lägga fram sin allmänna syn på hur regionmusiken kan fogas in i den nya regionala organisationsstrukturen.

En betydande del av samordningen mellan regionmusiken och det regionala musiklivet har under den första tiden kommit att läggas på Rikskonserter. I fortsättningen bör detta ansvar enligt kulturrådets mening kunna läggas över på regional nivå. Att så sker är ett led i den decentralisering av Rikskonserters verksamhet som rådet anser bör komma till stånd (6.4.10). I länen blir det regionkapellmästaren som skall svara för samordningen med det lokala och regionala musiklivet. Han bör själv eller genom en företrädare delta i arbetet i de samrådsorgan som rådet föreslår inrättade i varje län. I dessa organ och dess eventuella arbetsgrupper bör diskuteras hur regionmusikens resurser skall kunna fördelas i länen. Eftersom en region oftast omfattar tre län får regionkapellmästaren eller hans medarbetare delta i alla tre länens samarbetsorgan. Regionmusikorganisationens företrädare måste i det avseendet rätta sig efter den organisationsstruktur som utifrån allmänna kulturpolitiska förutsättningar befinns lämplig, även om det medför ett merarbete för dem.

Självklart bör inte allt samarbete förläggas till samarbetsorganen inom länen. Det som i första hand skall behandlas där måste vara principer och planläggning i stort. Det löpande arbetet måste ske i direkt kontakt mellan regionkapellmästare och kapellmästare å ena sidan och mottagarna i kommunerna å andra sidan.

I propositionen förutsattes det att de olika ensemblerna i varje region skall kunna specialisera sig. Det borde kunna leda till en större valfrihet än om varje län skulle ha utnyttjat endast eller i första hand ensemblen i den egna regionen. Inget bör givetvis hindra utnyttjande av regionmusikensembler från andra regioner.

Regionmusiken är ekonomiskt ett av de större statliga bidragen till det lokala och regionala kulturlivet. Staten svarar helt för löner och för större delen av övriga kostnader för regionmusiken. Statens nettoutgifter för den civila delen av regionmusiken beräknas budgetåret 1972/73 uppgå till 21 milj kr, vilket är ett avsevärt större belopp än kostnaden för hela rikskonsertverksamheten.

Bl a genom att regionmusikens personal har statliga tjänster kommer det att bli nödvändigt att centralt ha ett särskilt organ även sedan den nuvarande organisationskommittén slutfört sitt arbete. Detta organ bör ha nära kontakter med Rikskonserter. En samordning i fråga om vissa kanslifunktioner kan övervägas. Att direkt inordna det i Rikskonserter förefaller däremot mindre lämpligt. Inte heller bör det inordnas i det nya kulturrådet. Det skulle nämligen leda till att detta nya organ i ett avseende fick uppgifter av en helt annan art än rådet i övrigt förutsatt.

6.4.10 *Förslag rörande Rikskonserters förändrade roll*

6.4.10.1 Rikskonserters huvuduppgifter

Liksom en regionalisering av teaterlivet kommer att påverka Riksteaterns roll, kommer en omvandling av symfoniorkestrarna, tillkomsten av regionmusiken, tillkomsten av nya mindre ensembler och ett ökat utnyttjande av fria grupper att påverka Rikskonserters framtida utveckling.

Rikskonserter bör enligt kulturrådets mening få fyra huvuduppgifter av motsvarande slag som Riksteatern föreslås få på teaterområdet. De fyra huvuduppgifterna är följande.

1. *Samverkan med länsorkestrarna och regionmusiken*

Den viktigaste delen i denna samverkan blir att organisera konsertutbytet mellan länen. Utläggning av regionmusikavdelningarnas konserter enbart i hemlänet bör däremot successivt överföras till länens egna organ.

2. *Distribution av produktionen från andra ensembler*

Här är utländska gästspel och över huvud artistutbytet med utlandet en viktig del.

3. *Egen kompletterande produktion*

Denna produktion bör ske i nära kontakt med länen och så långt som möjligt med utnyttjande av deras egna artister. Musiken i länen torde även på längre sikt komma att behöva kompletteras för att få konstnärlig variation och för att minska de skillnader mellan utbudet i olika delar av landet som sannolikt alltid kommer att finnas. Liksom hittills kommer därför Rikskonserter under de närmaste åren att behöva svara för en förhållandevis stor del av musikutbudet i länen.

4. *Expert- och konsultuppgifter*

Denna funktion kan avse produktions- och distributionstekniska frågor, informations- och publikfrågor samt stöd till den icke yrkesmässiga musikverksamheten i landet.

Utöver dessa fyra huvuduppgifter har Rikskonserter uppgifter inom fonogramproduktionen, där konsertbyråutredningen i sitt betänkande Fonogrammen i musiklivet (SOU 1971:73) föreslagit ökade insatser. Rikskonserter har dessutom tills vidare vissa uppgifter för vidareutbildning av regionmusiker.

Rikskonserters egen produktion kommer successivt att förändras genom det föreslagna utökade regionala ansvaret. Detta kan förutses leda till förändringar beträffande Rikskonserters olika verksamhetsgrenar.

6.4.10.2 Skolkonserter

Det planeringsansvar för skolkonsertverksamheten, som f n ligger på den centrala organisationen i samråd med länsskolnämnderna, leder till mycket arbete för kansliet i Stockholm. Allteftersom verksamheten byggs ut blir en delegering allt nödvändigare.

Skolkonsertverksamheten, som bedrivs länsvis och har relativt konstant omfattning, bör enligt kulturrådets mening i framtiden i betydande utsträckning planeras på länsnivå. Detta är särskilt befogat som både regionmusik och olika former av fri musikverksamhet alltmer skall anlitas i det sammanhanget. Även det ekonomiska ansvaret bör i motsvarande utsträckning förläggas till länsplanet. Förstärkningen av nuvarande orkestrar och uppbyggnad av mindre grupper, som kan komplettera regionmusiken, motiveras bl a med decentraliseringen av skolkonsertverksamheten. Rikskonserter kommer dock att behålla ett övergripande ansvar i fråga om samordning, planering av större turnéer, förmedling av utländska artister till skolkonserterna, pedagogiska initiativ och utarbetande av läromedel.

6.4.10.3 Musik för Ungdom

Våren 1971 tog styrelsen för Musik för Ungdom (MfU) ställning till den framtida organisationen av denna verksamhet. Man

avvisade tanken på att bygga upp särskilda lokala organ inom MfU. I stället skall verksamheten knyta an till de föreningar som redan arbetar inom folkbildningsområdet och till de kommunala musikskolorna. En organisationsplan för MfU med denna innebörd har också antagits. Genom detta ställningstagande bör enligt kulturrådets mening en decentralisering av de ekonomiska resurserna, som nu står till Rikskonserters förfogande, kunna underlättas.

6.4.10.4 Allmänna konserter

Antalet konserter – som finansieras från posten för allmän konsertverksamhet – är förhållandevis litet (ca 300). Genom att konserterna är spridda över hela landet motsvarar de närmast det kompletterande utbud som Riksteatern svarar för på teaterområdet. En mer generell decentralisering av planeringsansvaret för Rikskonserters verksamhet i fråga om allmänna konserter möter sannolikt vissa svårigheter. Även på detta område bör dock enligt kulturrådets mening riktpunkten vara att planeringsansvaret i framtiden i ökad utsträckning förläggs till länen.

6.4.10.5 Interna konserter

Redan nu läggs det organisatoriska ansvaret för verksamheten med interna konserter i allt större utsträckning på länsbildningsförbunden och studieförbundens distriktsorganisationer. Efter samråd med dessa fördelas bidragen till de olika institutioner eller organisationer som tar emot interna konserter.

När verksamheten med interna konserter kommit över experimentstadiet och med hjälp av regionmusik fått ökad omfattning bör den liksom skolkonserterna enligt kulturrådets mening i betydande utsträckning planeras på länsnivå. För detta talar också behovet av att mer utnyttja olika lokala och regionala musikproducenter.

6.4.10.6 Stöd till lokala musikaktiviteter

Det är enligt kulturrådets mening nödvändigt, att Rikskonserter även i fortsättningen har medel för punktstöd till sin disposition. Ekonomiska resurser för lokala punktinsatser bör finnas på länsnivå.

6.4.10.7 Rikskonserters regionala organ

Det är givet att det i nuvarande övergångsperiod, som präglas av genomförandet av regionmusikreformen, kan behövas statliga regionintendenter för Rikskonserters verksamhet. Rikskonserter begärde i sin anslagsframställning för 1971/72 medel för regionintendenter i alla de åtta regioner som regionmusiken skall fördelas på. Rikskonserters förslag blev emellertid inte accepterat. Departementschefen anförde i 1971 års statsverksproposition (prop 1971:1 bil 10 s 42).

"Jag är inte beredd att tillstyrka ett så omfattande statligt engagemang på det regionala planet utan att frågorna om kostnadsfördelningen mellan staten, landsting och kommuner ytterligare belysts. Institutet har anmält att man arbetar med att analysera gällande finansierings- och avgiftssystem i enlighet med vad som förutsattes i proposition 1968:45. Ställningstaganden från statsmakternas sida bör göras mot bakgrund av bl a mer generella förslag som kulturrådet avser att lägga fram i fråga om kulturlivets finansiering."

Genom omprioritering inom anslagsramen har Rikskonserter utöver ursprungliga tre tjänster som regionintendent inrättat ytterligare fyra. Det finns alltså f n sju intendenter.

Kulturrådet föreslår i det följande, att ett samarbetsorgan på länsplanet övertar uppgifterna från de regionintendenter, som nu är anställda av Rikskonserter. För dessa uppgifter bör statsbidrag utgå.

Så snart ett sådant samarbetsorgan bildats i ett län, bör Rikskonserters huvudmannaskap för regionintendenterna upphöra. Motsvarande har förutsatts ske med Riksteaterns regionala intendenter.

6.4.11 *Förslag rörande orkestrarnas samarbete med Sveriges Radio*

Som framgått av bakgrundsbeskrivningen har yrkesorkestrarnas samarbete med Sveriges

Radio förändrats under 1960-talet. Sändningarna med Stockholms- och Göteborgsorkestrarna har minskat betydligt medan övriga orkestrar utnyttjats för radiosändningar i något ökad utsträckning.

Kulturrådet anser att det på musikområdet liksom på teaterområdet är viktigt, att de fasta institutionerna får möjlighet att framträda i radio och TV. I dessa medier blir kvalitetskravet speciellt accentuerat. Sådana framträdanden bör vara en stimulans för de regionala ensemblerna. Genom den variation i fråga om inriktning, storlek och konstnärlig profil som ensemblerna kommer att uppvisa, blir de samtidigt mer intressanta för radio- och TV-sändningar. Ju mera markerad profilen är, desto mera lockande bör det vara för Sveriges Radio att presentera dem för sina lyssnare och tittare.

Kulturrådet finner det angeläget att Sveriges Radio i ökad utsträckning kan göra radio- och TV-inspelningar med landets orkestrar. Det bör kunna underlättas om regionala radio- och TV-sändningar blir vanligare i framtiden.

6.4.12 *Förslag om ökad inriktning av orkestrarnas verksamhet för vissa publikgrupper*

Det finns betydande likheter mellan teater- och musikinstitutionernas situation, när det gäller verksamhetens inriktning mot olika publikgrupper och när det gäller uppsökande verksamhet. Den avgörande skillnaden ligger i den annorlunda utbudsstrukturen och institutionernas relativt sett mindre roll på musikområdet.

Senare i betänkandet lägger kulturrådet fram förslag till åtgärder för att förbättra villkoren för fri kollektiv skapande verksamhet (kapitel 7). Dessa förslag berör i hög grad också den uppsökande och målgruppsinriktade verksamheten.

För musikinstitutionernas del föreslår kulturrådet – på samma grunder som inom teaterområdet (6.3.9) – att statsmakterna genom bl a det nya kulturrådet uppmärksamt följer och stimulerar utvecklingen mot mer uppsökande och mer differentierad verksamhet. Om stimulansåtgärder visar sig otillräckliga, bör man enligt kulturrådets mening via statsbidragsvillkoren söka åstadkomma en styrning av verksamheten i sådan riktning.

6.4.13 *Behovet av åtgärder för elektronisk musik*

I Stockholm finns en elektronmusikstudio som startades på initiativ av Sveriges Radio och som numera förvaltas av en stiftelse, Stiftelsen Elektronmusikstudion (EMS). Staten har bidragit till investeringarna med 2 milj kr och bidrar till driftkostnaderna. Studions resurser står till förfogande för tonsättare och för forskning. Sveriges Radio svarar för ca hälften av utnyttjandet och kostnaderna.

Från och med hösten 1971 finns också en elektronmusikstudio vid musikhögskolan i Stockholm.

Även vissa tonsättare med egen utrustning är verksamma inom elektronmusikområdet.

Förutsättningarna för produktion av elektronisk musik har radikalt förändrats genom tillkomsten av EMS och elektronmusikstudion vid musikhögskolan i Stockholm. Sveriges Radio är f n den huvudsakliga distributionskanalen för sådan musik. Offentliga framföranden har hittills endast förekommit sporadiskt. Föreningen Fylkingen har sedan en tid en fast lokal för sådana framföranden, som bör kunna ge intressanta möjligheter till experiment av olika slag. Av särskilt intresse är att lokalen ger möjligheter till att göra kombinerade visuella och musikaliska presensationer.

Om inte den elektroniska musiken skall vara så gott som enbart hänvisad till att distribueras genom etermedier, är det angeläget att pröva nya distributionsmöjligheter. Detta kräver stöd till lokaler och teknisk utrustning som är anpassade till musikarten. Elektronmusiken behöver också beaktas i musikutbildningen.

Kulturrådet har inte närmare gått in på detta område. Rådet föreslår därför att det

nya kulturrådet får i uppdrag att överväga dessa frågor. Vidare bör organisationskommittén för den högre musikutbildningen i sitt arbete beakta utbildningsbehovet inom denna speciella musikform.

6.4.14 *Kyrkomusikerorganisationen*

Svenska kyrkans kyrkomusikerorganisation omfattar f n ca 2 700 aktiva kyrkomusiker, vilket omräknat i heltidstjänster blir ca 1 050. Musikerna är anställda av respektive församling. De flesta kyrkomusiker har dessutom tjänstgöring i skola och avlönas för detta av respektive skolmyndighet.

Vid en eventuell förändring av förhållandet stat–kyrka kommer kyrkomusikerorganisationen att beröras. Det är enligt kulturrådets mening viktigt, att man då beaktar kyrkomusikernas betydelse inte bara för gudstjänstlivet utan även för den frivilliga musikverksamheten inom och utom församlingarnas ram.

6.4.15 *Förslag rörande samverkan mellan musikinstitutionerna och det fria musiklivet*

Samverkan mellan musikinstitutioner och fria musikgrupper och samverkan mellan yrkesutövande och icke yrkesutövande musiker är av vital betydelse på musikområdet. Ett sådant samarbete förekommer redan i olika former, t ex genom gemensamma projekt, i form av pedagogarbete osv, men det kan utvecklas ytterligare.

En utbyggd samverkan kan ske på flera sätt, t ex genom att

- institutionerna lånar enskilda krafter från de fria grupperna,
- institutionerna ställer lokaler och andra resurser till gruppernas förfogande,
- fria grupper knyts till institutionerna för viss tid,
- institutionernas personal gör insatser som pedagoger och ledare inom fria grupper.

Kulturrådet betraktar den sista punkten som särskilt viktig. Den bör beaktas när regionmusiken fått sin definitiva organisation och dess olika arbetsuppgifter preciserats. Även inom symfoniorkestrarna bör man beakta denna form av samverkan. Statsmakterna bör liksom landsting och kommuner ta hänsyn till dessa olika frågor och till den ökning av de ekonomiska resurser detta kan kräva.

De fria musikgrupperna behandlas som nämnts vidare i kapitel 7 där kulturrådet lägger fram en rad förslag om utvidgat samhällsstöd. Konsekvenserna i fråga om statsbidrag behandlas i 10.7.9.

6.5 Musei- och utställningsinstitutionerna

6.5.1 *MUS 65:s utredningsarbete*

MUS 65 kommer att presentera en ingående analys av hela musei- och utställningssektorn och i två betänkanden lägga fram förslag som rör denna. Betänkandena beräknas bli avlämnade under budgetåret 1972/73. Med anledning härav går kulturrådet inte närmare in på frågor som rör denna sektor.

Musei- och utställningsområdet bör emellertid också ses i relation till övriga kulturområden. Kulturrådet vill därför i det följande ange några allmänna synpunkter på musei- och utställningsområdet som ansluter till rådets förslag i fråga om mål och organisation för kulturområdet i dess helhet.

6.5.2 *Nuläge*

Det finns f n åtta helstatliga museer, som hör under utbildningsdepartementet. Dessutom finns två statsunderstödda museer som är organiserade som stiftelser. Under försvarsdepartementet lyder två museer. Vidare finns museisamlingar inom universiteten och inom de statliga affärsverken (t ex SJ och postverket).

I de flesta län finns länsmuseer, i huvudsak inriktade på kulturhistoria och konst. Chefer för dessa museer är landsantikvarierna, som i övrigt är riksantikvarieämbetets regionala representanter. Huvudmän för länsmuseer är i flertalet fall hembygdsföreningar och organisationer av liknande slag. Statsbidrag utgår med 90 % av lönen för landsantikvarie och i flertalet fall för en amanuens.

I ett 20-tal kommuner finns lokala museer av större omfattning, så t ex i Göteborg, Malmö och Helsingborg. I övriga kommuner finns vanligen någon form av mindre museum eller hembygdsgård. I några enstaka fall utgår statsbidrag, t ex till Skansen i Stockholm och Kulturhistoriska museet i Lund.

Musei- och utställningsverksamheten är av mycket skiftande karaktär. Gemensamt för alla museer är att verksamheten baseras på samlingar av föremål. I vissa fall tjänar samlingarna i första hand vetenskapliga syften. I andra fall är utställningar avsedda för allmänhet och skola dominerande inslag. Insamlande och bevarande av föremål, forskning samt utställningar och programverksamhet i anslutning till utställningarna utgör museernas grundläggande uppgifter.

Under 1960-talet har en vitalisering skett av många svenska museer. De utåtriktade, publika verksamheterna har kommit mer i förgrunden. Konstmuseernas verksamhet har påverkats av att de konstnärliga uttrycksmedlen ändrat karaktär. Bildkonsten har i växande utsträckning gripit in i samhällsdebatten. Samhällsinformation och samhällskritik har blivit teman i många utställningar. Inte minst de kulturhistoriska museerna med deras nära beröring med de uppmärksammade miljöproblemen har fått nya kontaktytor mot publiken. Utställningsmediet har genom denna utveckling inom museerna kommit att framstå som ett viktigt informationsinstrument. Det sociala momentet –

möjligheten att skapa debatt kring dessa utställningars teman – har därvid spelat en viktig roll. Många museer har på så sätt fått en ny funktion som estrader för samhällsdebatt.

Vid sidan av museerna finns kommunala konsthallar, privata konstgallerier och andra utställningsinstitutioner, som helt eller i huvudsak arbetar utan egna samlingar.

6.5.3 *Kulturrådets synpunkter på museioch utställningssektorn*

6.5.3.1 Målfrågor

Med utgångspunkt i sitt förslag till mål för samhällets kulturpolitik lägger rådet följande allmänna synpunkter på den framtida inriktningen av musei- och utställningsverksamheten i landet.

Det sägs i målkapitlet, att en kultur utan anknytning bakåt i tiden är otänkbar. Ett av målen för samhällets kulturpolitik är därför att skapa samband med det förflutna. Museerna är viktiga instrument för att realisera det målet genom att bevara föremål och dokumentera traditioner. Men att bevara kan aldrig vara tillräckligt. Det gäller också att göra det som bevarats levande för en senare generation.

Kulturrådet vill från sina utgångspunkter särskilt betona museernas och konsthallarnas uppgifter som institutioner för information och kommunikation. Utställningar och annan verksamhet ordnas för att informera och belysa, för att få till stånd meningsutbyte och debatt. Museet förmedlar kunskap om sin stad, den omgivande bygden och landskapet, om teknikens utveckling eller konstens, men samtidigt har det en social uppgift. Museerna bör på liknande sätt som folkbildningsorganisationerna och gärna i samarbete med dessa använda sina resurser för att nå en vid publik. Målet är mångfacetterat – att skapa medvetenhet, att informera och bryta mänsklig isolering.

Det är enligt kulturrådets mening angeläget, att museerna får möjlighet fortsätta det betydelsefulla arbetet med att söka nå nya grupper som många av dem börjat under 1960-talet. Utställningen lämpar sig mycket väl att använda också utanför institutionerna. Inte minst försöken med utställningen som läromedel har visat detta. De försök som på detta område gjorts av Riksutställningar och olika museer har givit erfarenheter som bör tas till vara och få påverka utvecklingen i stort. En del försök har också gjorts med att låta publiken följa och påverka utställningars tillkomst. Det är en typ av experiment som bör utvecklas. Även andra former av medverkan från allmänhetens och skilda opinionsgruppers sida bör prövas. Museerna har under senare tid lagt ner allt större intresse på pedagogisk information och förbättrad visningsverksamhet. Även den utvecklingen bör fullföljas.

I den nya inriktningen av musei- och utställningsverksamheten under 1960-talet har temautställningar varit ett viktigt inslag. I den skrivelse som riksdagsrevisorerna ingav till Kungl Maj:t i april 1972 (6.2.2.2) karakteriserades de tre berörda statliga institutionernas temautställningar på följande sätt. De har hittills "mest haft karaktären av partsinlagor, presenterade av företrädare för ständigt samma grupp av politiska extremister". Revisorerna ifrågasätter över huvud om anordnandet av sådana utställningar är tillåtet. Denna fråga bör enligt revisorerna särskilt prövas. "Om därvid skulle befinnas lämpligt att institutionerna får befogenhet att ta upp samtidsproblem som utställningsobjekt, bör utställningarna gestaltas på ett sådant sätt att ämnet kommer under allsidig belysning."

Det ingår inte i kulturrådets uppgifter att diskutera olika utställningsformer. Rådet kan dock konstatera att revisorernas syn på utställningsmediet står i motsättning till rådets här förut redovisade bedömning. Anknytningen till samtidsproblemen har givit utställningsmediet en del av den viktiga roll det har i dag.

Kravet på allsidighet har, enligt rådets mening, alltför ofta tjänat som förevändning för att förhindra kontroversiella och kritiska röster att komma till tals inom kulturom-

rådet. Den konst som ser som sin uppgift att kritiskt belysa vårt samhälles funktioner och med konsten som instrument anvisa vägar att förändra detta samhälle, kan mycket sällan fogas in under dessa allsidighetskriterier. Att över huvud kräva att denna för samhället så viktiga kritiska konst fogas in mellan "objektiva", "balanserade" eller "allsidiga" ramar är icke önskvärt.

Kulturrådet finner det värdefullt att MUS 65 snart lägger fram sina betänkanden om musei- och utställningsverksamheten i vårt land. Härigenom får statsmakterna möjlighet att formellt bekräfta den syn på utställningsmediet som i praktiken redan slagit igenom och som kulturrådet i det föregående givit uttryck för.

Vad beträffar lokaler för musei- och utställningsändamål bör man på sikt planera för att få utställningsmöjligheter både i centralortens centrum och i närmiljöerna. Det förstnämnda kan ske genom att kommunala konsthallar inrättas. Det senare kan ske genom anpassning av skol- och fritidslokaler till utställningsändamål. Särskilt för bildkonsten och för informations- och debattutställningar behövs lokaler som kompletterar existerande större eller mindre museer och hembygdsgårdar.

6.5.3.2 Organisatoriska konsekvenser av målen

Det finns ett behov av *samordning* mellan museerna, av rådgivning till museiväsendet och i vissa fall också av en gemensam planering mellan olika museer. Enligt vad kulturrådet inhämtat överväger MUS 65 att föreslå att det upprättas ett särskilt musei- och utställningsråd med sådana uppgifter.

Kulturrådet delar de sakkunnigas uppfattning om behovet av samordning och service inom museiområdet. Lämpligast är dock att detta tillgodoses inom ramen för ett organ med ett bredare ansvarsområde än endast musei- och utställningsområdet. Vid behandlingen av den centrala organisationen under 8.6 kommer rådet därför att föreslå att det nya kulturrådet också får ansvar för musei- och utställningssektorn.

I fråga om *Riksutställningar* kan man vänta att MUS 65 föreslår en permanentning. Kulturrådet vill för sin del förorda, att institutionen får en likartad roll som rådet rekommenderat för Riksteatern och Rikskonserter.

Dess uppgift bör vara att komplettera utställningsverksamheten på olika håll ute i landet. Riksutställningar bör i första hand vara ett distributionsorgan. Det bör även kunna producera sådana utställningar som inte kan göras inom en museiinstitution. En nära samverkan med centralmuseer och länsmuseer blir nödvändig. Riksutställningar bör vidare kunna fungera som konsult-, service- och utvecklingsorgan. MUS 65 kan också väntas föreslå, att *Konstfrämjandet* vidareutvecklas och bl a får särskild inriktning mot uppsökande verksamhet, något som kulturrådet anser riktigt.

De *statliga museernas* uppgift blir att göra utställningar för det egna museet och för förmedling i landet i övrigt. I det avseendet får de en likartad roll som de statliga teatrarna.

De statliga museerna bör biträda de regionalt verksamma museerna med service och annan stödjande verksamhet. Centralmuseerna bör sålunda ställa sakkunskap till förfogande och svara för skilda slag av serviceuppgifter av teknisk natur, som inte hör hemma hos Riksutställningar eller hos det nya kulturrådet. En viktig sida av centralmuseernas verksamhet blir att svara för utvecklingsverksamhet inom sina olika arbetsområden.

En intensifierad utställningsverksamhet vid landets museer försvåras i dag av att föremålen i stor utsträckning är bundna till de institutioner, i vilkas samlingar de ingår. Föremålen behöver i ökad omfattning kunna ställas till förfogande för museiväsendet i dess helhet. För att detta syfte skall uppnås torde de sakkunniga komma att föreslå olika åtgärder, som underlättar utlån och depositioner. Central registrering, mer ändamålsenliga förvaringsutrymmen och ökad konserveringsverksamhet utgör några tänkbara åtgärder för att undanröja hinder för en mer

omfattande låne- och depositionsverksamhet.

Kulturrådet ansluter sig till en tanke som de sakkunniga vid överläggningar med rådet givit uttryck åt, att de statliga museerna skall bibehålla sin självständiga ställning under särskilda styrelser.

Liksom kulturrådet synes MUS 65 generellt lägga stor vikt vid *de regionala institutionerna.* Med detta synsätt bör de nuvarande länsmuseerna tillsammans med vissa övriga regionala museer få förstärkta resurser. Även i län med mer än ett museum bör länsmuseet på grund av sina särskilda förutsättningar för samverkan med länsmyndigheter och övriga länsorgan tillmätas särskild betydelse.

De sakkunniga kan väntas lägga fram förslag till en modell för regional museiverksamhet. Enligt vad kulturrådet erfarit har en utgångspunkt vid utarbetandet av modellen varit, att en viss likformighet måste kunna krävas i frågan om den service museerna skall kunna lämna skolan. Det är också viktigt att länsmuseerna kan bedriva en uppsökande verksamhet utanför institutionerna och på det viset bidra till att minska avståndet mellan museerna och olika ekonomiskt och socialt sämre ställda grupper.

MUS 65 har i betänkandet om kulturminnesvården föreslagit, att länsmuseernas funktion som organ för den statliga kulturminnesvården skall upphöra.

Bl a med anledning av länsstyrelsernas nya organisation och uppgifter föreslår de sakkunniga, att dessa blir regionala organ för den statliga kulturminnesvården. Härmed vidgas länsstyrelsens nuvarande ansvar till att omfatta hela miljövården. I konsekvens härmed föreslås, att landsantikvarietjänsterna inordnas i länsstyrelsernas organisation och då inte längre skall vara förenade med chefskap för länsmuseerna

Kulturrådet har inte haft möjlighet att ta ställning till frågan om chefskapet för länsmuseerna bör skiljas från uppgiften som landsantikvarie. Om en sådan förändring kommer till stånd, är det särskilt angeläget att länsmuseernas ställning stärks.

De kulturhistoriska föreningar under vilka länsmuseerna i dag lyder, utövar i allmänhet ett huvudmannaskap av rent formell art. De saknar egna resurser för att driva museerna och måste i det närmaste helt lita till anslag från stat, kommun och landsting. Landstingens och kommunernas representation i föreningarnas styrelser är ofta av begränsad omfattning. Dessa har i dag inte ett inflytande över inriktningen av museernas arbete som svarar mot deras ekonomiska insats.

En förutsättning för att få till stånd en utvidgad lokal och regional verksamhet är att en fastare anknytning skapas mellan länsmuseerna och olika samhällsorgan.

De kulturhistoriska föreningar, som är huvudmän för regionalt verksamma museer, bör efter hand lösas från det omedelbara ansvaret för förvaltningen av dessa. En fördelning av inflytandet mellan landsting och kommun blir nödvändig. En organisatoriskt lämplig form för huvudmannaskap torde därvid vara en stiftelse med kommun, landsting och föreningar som stiftare.

De delar av landet som saknar länsmuseiverksamhet är Stockholms län, Kristianstads län, Malmöhus län samt Göteborgs och Bohus län. I dessa regioner finns möjlighet att inleda en på *kommunala museer* baserad länsomfattande museiverksamhet. De ifrågavarande områdena hör till landets mest folkrika. Det rör sig här till stor del om en befolkning, som genom inflyttning till nybyggda storstadsförorter kan antas ha svårt att få kulturell service och orientering. En utvidgad ambulerande utställningsverksamhet med nedslagsplatser i lokala kulturcentra får i dessa områden anses vara särskilt angelägen.

Länsmuseerna bör ha ansvaret för en omfattande regional verksamhet med tyngdpunkt på utställnings- och undervisningsverksamhet. Denna bör i stor utsträckning vända sig till ungdomsskolan och till vuxenundervisningen. Den bör även bli en integrerad del i ett större riksomfattande utbud av utställningar, bl a från de statliga centralmuseerna och Riksutställningar.

Länsmuseerna bör enligt kulturrådets me-

ning vara representerade i de regionala samarbetsorganen (8.5).

På det lokala planet bör museerna ingå i det organisatoriska mönster som kulturrådet i 8.4 skisserat för den lokala kulturverksamheten.

Som nämnts finns på vissa platser i landet *kommunala konstsalonger* med uppgift att visa och sälja konst. Alla åtgärder för att stimulera konstintresset och försäljningen av konst är utomordentligt angelägna. Eftersom konstmarknaden kommer att tas upp av MUS 65, kan rådet inte här närmare ta upp de kommunala konstsalongerna. I sitt nästa betänkande om kulturarbetarnas villkor kommer rådet att mot bakgrund av MUS 65:s väntade förslag redovisa sin syn på frågan.

6.6 Folkbiblioteken

6.6.1 *Litteraturutredningens arbete*

För biblioteksektorn gäller liksom för museisektorn att en annan utredning arbetar med väsentliga delar av området. 1968 års litteraturutredning tar upp bibliotekens roll och möjligheter i fråga om litteraturdistributionen. För kulturrådet har det mot den bakgrunden varit naturligt, att mer se till bibliotekens allmänkulturella uppgifter och deras organisatoriska ställning i framtiden.

Kulturrådet går i det följande inte in på universitets- och forskningsbibliotek och andra vetenskapliga bibliotek.

6.6.2 *Folkbibliotekens nuvarande organisation och målsättning*

Folkbiblioteken är kommunala institutioner som växt fram ur "sockenbibliotek" och studiecirkelbibliotek. Efter kommunsammanläggningarna år 1974 beräknas samtliga kommuner ha folkbibliotek, medan de sista studiecirkelbiblioteken då torde ha upphört. Ansvarigt kommunalt organ för folkbiblioteken har hittills som regel varit en biblioteksstyrelse. Uppgiften håller emellertid successivt på att föras över till kulturnämnderna.

Vid sidan av folkbiblioteken kan det lokalt finnas andra fristående bibliotek. Vissa sjukhusbibliotek drivs av sjukvårdshuvudmännen i egen regi, men det stora flertalet fungerar som filialer till de kommunala biblioteken. Dessa har också i ökad utsträckning tagit över ansvaret för biblioteksverksamheten vid andra typer av vårdanstalter. När det gäller skolbibliotek är bilden splittrad. I en del kommuner har kommunbiblioteket (huvudbiblioteket) helt ansvaret för denna bokservice. På andra håll utgör skolbiblioteket en separat organisation. Också mellan de kommunala biblioteken och förbandsbiblioteken inom krigsmakten finns i allmänhet en viss anknytning även om de sistnämnda vanligen utgör en särskild organisation.

Folkbiblioteken visar fortfarande stora skillnader sinsemellan såväl i verksamhetens kvalitet som i fråga om dess bredd. Utvecklingstendensen i landet i dess helhet är dock entydig. Det framgår av de målformuleringar, som redovisas i utvecklingsplaner och utredningar som ges in till skolöverstyrelsen.

Folkbiblioteckssakunniga formulerade år 1949 i betänkandet Folk- och skolbibliotek (SOU 1949:28) en målsättning för folkbiblioteken som av många fortfarande betraktas som aktuell. Efter en diskussion av bibliotekens uppgifter dels från den enskilde låntagarens synpunkt, dels ur det allmännas synvinkel formulerade de sakkunniga vissa allmänna principer.

"Folkbiblioteket skall fylla sin uppgift genom att till medborgarnas förfogande kostnadsfritt ställa böcker och annat material för förmedling av tankar och idéer: tidskrifter, tidningar, kartor, bilder, film, grammofonskivor. Det skall välja detta material så, att det bäst svarar mot medborgarnas behov, självfallet inom de gränser, som hän-

synen till elementära konstnärliga krav uppdrager. Det skall lämna vägledning vid samlingarnas utnyttjande och aktivt verka för att största möjliga antal medborgare kommer i kontakt med de värden, som biblioteket representerar. Det skall samarbeta med alla andra organisationer, som har kulturell verksamhet på sitt program: skolor, universitet, museer, folkbildningsorganisationer, föreningar osv. Det skall stå i centrum för bildningsarbetet."

Mot slutet av 1960-talet har folkbibliotekssektionen inom Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB) utarbetat mål för folkbiblioteken. Man skiljer där mellan en ideologisk och en funktionell målsättning.

År 1970 tillsattes en rationaliseringsutredning med deltagande från skolöverstyrelsen, SAB, Kommunförbundet och Folkbibliotekarieförbundet med uppgift att anpassa riktlinjerna för folkbiblioteken till den förändrade verksamheten.

6.6.3 *Folkbibliotekens nuvarande verksamhet*

Med utgångspunkt i den målsättning som nyss nämnts och i nuvarande verksamhet kan folkbibliotekens uppgifter i dag sammanfattas under tre rubriker: (1) medieförmedling, (2) informationscentrum, (3) kulturellt centrum.

Den första uppgiften är bibliotekens egen uppgift, den andra kan de dela med andra samhällsinstitutioner, den tredje har som väsentliga inslag samarbete med organisationer och andra institutioner.

Folkbibliotekens *medieförmedlande verksamhet* har utvecklats mycket snabbt och böckerna dominerar givetvis. År 1960 var folkbibliotekens totala bokbestånd ca 14,5 milj band och år 1969 ca 22,5 milj band. Den totala utlåningen var ca 30 milj band år 1960 och ca 48 milj band år 1969.

Bland övriga medier är grammofonskivor och ljudband i dag reguljära inslag i biblioteksverksamheten. På bildsidan kan noteras den utlåning av konst (artotekverksamhet) som håller på att växa fram i bibliotekens regi. Med teknikens fortgående utveckling kan man räkna med att ytterligare medier kommer att tillföras biblioteket (videoband, ADB-material etc). Mikrofilmade arkivalier blir vanligare. Biblioteket tillhandahåller också den apparatur som krävs för att utnyttja de olika medier som här nämnts, i första hand inom bibliotekets lokaler men vid vissa bibliotek också som hemlån.

Bibliotekens filmverksamhet har ännu begränsad omfattning och avser mestadels barnfilmer, men även ungdoms- och vuxenfilm förekommer. I allmänhet förhyrs filmerna från kommersiella distributörer. Åtskilliga länsbibliotek har dessutom lagt upp ett filmotek. Dessa filmotek flyttas nu successivt över till de nya läns-AV-centralerna, så att en samlad filmresurs skapas i länet/regionen. I fråga om AV-medier i övrigt förekommer regelmässigt samarbete med skolan. Under stark utveckling är utlåning av bandade utbildningsprogram från Sveriges Radio och TRU, varvid läns-AV-centralerna betjänar såväl biblioteken som skolan.

Biblioteken ser som sin uppgift att ge en allsidig orientering. Det finns numera en tendens till mindre moralism vid bokinköpen och en benägenhet att tillhandahålla också litteratur som svarar mot mycket måttliga krav på kvalitet. Delvis sammanhänger detta med de ökade ekonomiska resurser som biblioteken har fått. Parallellt härmed föreligger en annan tendens, nämligen att tillhandahålla aktuell debattlitteratur i större omfattning än tidigare. I båda dessa avseenden avspeglar bibliotekens bokurval den förändring mot en öppnare inställning som skett inom massmedierna.

Biblioteken spelar också en viktig roll i den växande vuxenutbildningen genom att tillhandahålla kurslitteratur och annat kursmaterial.

Bibliotekens uppgift att *lämna information* om och ur böcker och andra medier till allmänhet, skola, samhällsorgan och företag har under senare år blivit alltmer omfattande.

Bibliotekens ställning som de mest besökta institutionerna har i växande grad föranlett kommunerna att använda dem som

kanal för den kommunala informationen genom tillhandahållande av protokoll och handlingar, broschyrer, stadsplaneutställningar m. m.

Under senare år har biblioteken på många orter också strävat efter att specialdestinera viss informationsverksamhet, ofta i samverkan med andra organ. Som exempel kan nämnas den på vissa håll omfattande informationstjänsten till invandrarna. Ett annat exempel är vägledning till de vuxenstuderande framför allt till den icke institutionaliserade vuxenutbildningen.

Biblioteket som *kulturcentrum* är ett begrepp, som vuxit fram under 1960-talet. Också på större orter utgör bibliotekets allmän-kulturella verksamhet en komplettering av kulturlivet. Den allmän-kulturella verksamheten går dock betydligt längre tillbaka. På barnbiblioteksidan hade man redan tidigt börjat med en viss verksamhet av underhållningskaraktär i anslutning till boken, som sagostunder och kasperteater. Detta var begynnelsen till en programverksamhet, som tog fart under 1950-talet, och som sedan visade sig ha en egen växtkraft.

Enligt skolöverstyrelsens statistik för år 1969, som omfattar 810 bibliotek, hade 193 utställningsverksamhet, 200 ordnade författaraftnar och 166 hade filmvisningar. Grammofonkonserter ordnades av 89 av de 175 bibliotek som hade musikanläggningar.

I sitt arbete har biblioteken i växande grad tagit upp *uppsökande och målgruppsinriktad verksamhet.*

Ett led i detta arbete har varit tillkomsten av filialer och bokbussar. En stor del av den ökade utlåning som skett det senaste decenniet tillskrivs utbyggnaden av filialsystemet. Erfarenheten visar, att bokbussen i glesbygden är det främsta medlet för att åstadkomma en effektiv bibliotekssservice. Den utgör också en värdefull komplettering till de fasta enheterna i tätorternas ytterområden. Enligt skolöverstyrelsens statistik fanns år 1970 bokbussar i ca 40 kommuner.

Den målgruppsinriktade verksamheten sker främst efter åldersgrupper. Förr skilde man mellan verksamhet för barn och vuxna. Det moderna biblioteket har därmed ofta karaktär av familjebibliotek, där barnavdelningen endast markeras genom lägre hyllor och möbler. Barn och ungdom rör sig alltså i samma lokaler som de vuxna. Ofta avdelas en mindre del av barnavdelningen till småbarn i förskoleåldern och omedelbart däröver. För att ytterligare underlätta övergången till vuxenavdelningen har man sedan mitten av 1950-talet på många håll inrett speciella tonårsavdelningar eller tonårshörnor.

I flera kommuner bedriver det kommunala biblioteket ett ganska omfattande samarbete med barnstugorna vad beträffar bokförsörjning och programverksamhet. Samarbete förekommer också på några håll mellan bibliotek och fritidsnämnd när det gäller planering av viss programverksamhet.

Personer som inte själva kan besöka biblioteket eller på grund av olika handikapp inte kan tillgodogöra sig bibliotekets utbud på vanligt sätt omfattas av den sociala biblioteksverksamheten. "Boken-kommer-verksamheten" är ett exempel. Den innebär att den sjuke eller handikappade får hembesök av en bibliotekarie. Denne noterar området för vederbörandes läsintresse, varefter böckerna sänds hem till bostaden. År 1969 förekom sådan verksamhet på 259 bibliotek. Som exempel på omfattning kan nämnas att vid Malmö stadsbibliotek lånades 39 501 band ut i denna verksamhet. Även bibliotekets service till intagna på sjukhus, nykterhetsvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor och fångvårdsanstalter hänförs till den sociala biblioteksverksamheten. Biblioteken ger också service till barnavårdsinstitutioner, ålderdomshem, åldringscentra, pensionärshem och elevhem för rörelsehindrade.

Biblioteken bedriver också verksamhet för invandrare, med böcker, tidskrifter och i någon mån också med programverksamhet på invandrarspråken.

6.6.4 *Länsbibliotekens nuvarande verksamhet*

Det regionala biblioteksarbetet handhas av ett bibliotek i varje län. Detta bibliotek får

statsbidrag för uppgiften att även fungera som länsbibliotek, 19 av dessa bibliotek är primärkommunala, dvs stadsbibliotek. De fyra övriga är statliga stifts- och landsbibliotek. Utöver statsbidrag finansieras länsuppgifterna i princip genom bidrag av landstingen. Länsbibliotekens främsta uppgifter är att komplettera de lokala biblioteken vid litteraturförsörjningen, ge biblioteken råd och vägledning och verka för samordning och för en planmässig utbyggnad av biblioteksverksamheten i länet. Länsbiblioteket skall också kunna stödja de lokala folkbiblioteken i deras planerings- och organisationsarbete.

Länsbibliotekens arbete har undergått en tydlig förändring under 1960-talet. Interurbanlånen av böcker har nästan genomgående ökat. De största procentuella ökningarna ligger dock på nya medier (grammofonskivor, mikrofilm, talböcker, bildband m m). Bokutlåningen har samtidigt ändrat karaktär och utgörs i allt större utsträckning av facklitteratur (kurslitteratur). Bokbussverksamhet bedrivs av vissa länsbibliotek medan andra lagt ned den eftersom kommunerna tagit över ansvaret.

De flesta länsbibliotek har under de senaste åren medverkat till att ordna programverksamhet, bl a vandringsutställningar och författarturnéer.

Viktigare än programverksamheten är dock rådgivning och konferenser kring aktuella frågor. Bland dessa kan nämnas frågor kring användandet av nya medier, lokalfrågor samt organisationsfrågor särskilt inför kommunsammanläggningar.

Personalen vid länsbiblioteken har i stort sett varit konstant under hela 1960-talet. Genomsnittligt har under 1960-talet för länsbiblioteksfunktionen vid sidan av länsbibliotekarien varit anställda två bibliotekarier och en kontorist per län.

Det är uppenbart att länsbiblioteksfunktionen organisatoriskt ofta betraktas som en bifunktion vid sidan av den egentliga uppgiften att vara hemkommunens huvudbibliotek.

För stifts- och landsbiblioteken är styrelsens sammansättning bestämd i instruktioner, utfärdade av Kungl Maj:t. Där stadgas bl a att en representant för landstinget får ingå i styrelsen.

Statskontoret har i sin utredning angående stifts- och landsbiblioteken föreslagit, att dessa bibliotek ställs under kommunalt huvudmannaskap och utses till länsbibliotek, varvid statens övriga engagemang i dessa bibliotek upphör. (Huvudmannaskapet för stifts- och landsbiblioteken, 1970.)

De länsbibliotek som inte är stifts- och landsbibliotek har den primärkommunala styrelsen som huvudman även för länsverksamheten. I sex fall är det kulturnämnder, i tretton fall särskilda biblioteksstyrelser. I fyra län har landstingsrepresentanter knutits till styrelsen.

Ett mer utvecklat samarbete mellan länsbibliotek och landsting finns i bl a Västernorrlands län. Länsbiblioteket har där övertagit ansvaret för biblioteken vid de mindre sjukvårdsanstalterna i länet.

En regional verksamhet med serviceansvar för större regioner är lånecentralerna. Denna organisation innebär att tre lånecentraler, en för södra, en för mellersta och en för norra delen av landet, svarar för kompletterande insatser inom bokförsörjningen. I likhet med länsbiblioteken är lånecentralerna stadsbibliotek – i Malmö, Stockholm och Umeå – som erhåller bidrag för sina speciella funktioner. Däremot utgår i det fallet inte landstingsanslag.

6.6.5 *Kulturrådets synpunkter på folkbiblioteken*

Folkbiblioteken intar en central plats i kulturlivet. De har en stor ämnesmässig bredd, de arbetar med en rad olika medier och de svarar i växande utsträckning för allmän-kulturella arrangemang. Detta i kombination med ökat öppethållande och en alltmer differentierad och målgruppsinriktad service har fört biblioteken i kontakt med långt större grupper av människor än andra kulturinstitutioner. Biblioteken har i allmänhet kommit i första hand vid kommunernas pro-

riteringar inom kulturområdet och är i många kommuner den enda kulturinstitutionen. Folkbiblioteken får också anses väl organiserade och ligger långt framme när det gäller möjligheter att förverkliga de kulturpolitiska mål som kulturrådet föreslagit. I en nyligen publicerad Unescostudie (Public library legislation: a comparative study by Frank M. Gardner, Paris 1971) hävdas att Sverige har det mest utvecklade folkbiblioteksväsendet i Europa och sannolikt i hela världen.

Kulturrådet anser, att folkbiblioteken i flertalet kommuner bör utgöra den institutionella grunden för ett mer differentierat kulturutbud. Tillgången på lokaler och personal och den grundläggande uppgiften att tillhandahålla informationsmaterial gör biblioteket till en lämplig bas för kontaktskapande aktiviteter. Biblioteken bör erbjuda ett alternativ till det kommersiella kulturlivet när det gäller att skapa aktivitet i närmiljön. Biblioteken bör utvidga den avgiftsfria mediedistributionen inom ton- och bildkonst och så långt möjligt även på filmområdet.

Trots den positiva utvecklingen inom folkbiblioteksområdet återstår mycket att göra innan biblioteken mer allmänt kan fungera som kommunala kulturhus med verksamhet över hela kulturområdet.

För den differentierade verksamhet som kulturrådet diskuterat i målkapitlet under 4.15.2–3 har folkbiblioteken särskilt goda förutsättningar. Av kulturinstitutionerna är det folkbiblioteken som mest systematiskt riktat sin verksamhet till olika grupper. En utveckling vidare i denna riktning är angelägen.

I tidigare biblioteksutredningar har bibliotekens uppgift att svara för bildförsörjningen betonats dock utan att denna funktion synes ha närmare definierats. Kulturrådet lägger vikt vid denna uppgift, som inte har fullföljts lika väl som utvecklingsarbetet då det gäller andra medier. Bildbehovet för enskilda studier och cirkelstudier är stort. Att bygga upp en rimlig bildservice då det gäller internationellt material ställer stora anspråk.

På bildförsörjningens område bör folkbiblioteken – liksom när det gäller läromedel i övrigt – samverka med skolan. Genom den uppbyggnad av läns-AV-centraler som nu pågår och den utveckling av kommunala läromedelscentraler som Kommunförbundet tagit initiativ till, kommer betydligt ökade resurser att finnas inom den närmaste tiden. Såväl länscentralerna som de lokala läromedelscentralerna betjänar förutom skolan även biblioteken, museerna, folkbildningen m fl. Med hänsyn till bibliotekens öppethållandetider anser kulturrådet det rationellt att intresserade föreningar, studiecirklar och andra grupper skall kunna rekvirera diabilder, bildband, filmer och annat visuellt material via biblioteken. Även rekvisitioner till centrala bildarkiv o d bör kunna gå samma väg. Då bildförsörjningen är ett relativt obearbetat område måste ett utvecklingsarbete komma till stånd.

På musikområdet har konsertbyråutredningen föreslagit att biblioteken skall inpassas i en postorderdistribution av fonogram (SOU 1971:73).

Biblioteken kan också tänkas bli dokumentationscentraler för den lokala verksamheten bl a på kulturområdet.

Vid diskussionen av institutionernas roll på teater- och musikområdena har kulturrådet lagt mycket stor vikt vid den regionala verksamheten. Rådet har sålunda föreslagit att länsensembler eller länsinstitutioner skall upprättas bl a för att motverka den stora ojämnheten i fördelningen av utbudet över landet. Inom musei- och utställningsområdet samt inom biblioteksområdet finns redan regionalt arbetande institutioner, länsmuseer och länsbibliotek.

Länsbiblioteken utgör, trots bristande resurser, i dag ett viktigt komplement till de lokala biblioteken och har visat en stor vilja att omstrukturera sin verksamhet efter behoven inom regionen. Om länsbiblioteken skall kunna få en reellt utjämnande och kompletterande funktion är det dock nödvändigt att ge dem en i vissa delar ny struktur och att tillföra dem ökade resurser.

Länsbibliotekets medieanskaffning bör i

större utsträckning än hittills kunna profileras i anslutning till regionens behov. Den ökade vuxenutbildningen kräver mer kurslitteratur. Litteratur på främmande språk är en nödvändighet för invandrare. En framtida mer decentraliserad postgymnasial utbildning kommer att leda till stora anspråk på biblioteksresurserna. Regionens näringsstruktur kan också ställa speciella krav på litteraturförsörjningen som inte varje lokalt bibliotek kan motsvara.

Länsbiblioteket bör kunna ta initiativ till och sprida kulturella arrangemang på länets bibliotek. Kursverksamhet för bibliotekspersonalen i länet kan även behöva öka. Kulturrådet anser vidare, att länsbiblioteken bör tillföras ökade resurser för service och rådgivning till de lokala biblioteken särskilt i fråga om aktiverande och uppsökande verksamhet.

Kulturrådet anser att länsbiblioteksfunktionen har en sådan betydelse, att det statsbidrag som nu utgår till länsbiblioteken bör förstärkas. En förstärkning av länsbiblioteksstödet motiveras framför allt av att länsbiblioteken kan göra insatser i sådana kommuner där biblioteksverksamheten är mindre utvecklad.

I Kommunförbundets remissyttrande över statskontorets utredning om huvudmannaskapet för stifts- och landsbiblioteken konstaterar förbundet, att den föreslagna kommunaliseringen leder till en besparing för statsverket. Enligt förbundets mening bör kommunaliseringen inte rubba kostnadsfördelningen stat–kommun på biblioteksområdet. Besparingen bör i någon form komma verksamhetsområdet tillgodo. Förbundet anser att länsbiblioteksfunktionerna behöver ytterligare utvecklas. Detsamma gäller länecentralernas verksamhet.

Kommunaliseringen av stifts- och landsbiblioteken är en fråga av stor principiell betydelse. Kulturrådet kommer att i kapitel 8 närmare utveckla sin syn på hur statens insatser bör kanaliseras på regional nivå. Rådet uttalar sig där för att några helstatliga organ inte bör finnas på kulturområdet med undantag för regionmusiken och landsarkiven. Den av statskontoret föreslagna kommunaliseringen av stifts- och landsbiblioteken ligger helt i linje med rådets principiella inställning och bör genomföras.

Vad beträffar organisationen av länsbiblioteken anser kulturrådet, att den situation som redovisats i det föregående inte är helt tillfredsställande. Landstingen är trots att de lämnar betydande bidrag till länsverksamheten i de flesta fall orepresenterade i bibliotekens styrelser. Det skulle vara rimligt med en formell representation i bibliotekets styrelse enligt principen att ekonomiskt ansvar berättigar till medinflytande. Biblioteken kan emellertid av formella skäl som primärkommunala institutioner inte ha landstingsrepresentation.

Olika organisatoriska lösningar är tänkbara. En är att landstingen sluter avtal med primärkommunen om fullgörande av länsbiblioteksuppgifterna. Genom ett sådant avtal kan landstinget skaffa sig ett visst inflytande över länsbiblioteksverksamheten. Denna lösning är inte helt tillfredsställande och motsvarar inte de organisationsformer som rådet föreslår för andra sektorer av kulturområdet. En institution bör ha ett ledningsorgan som speglar huvudmännens intressen. Detta skulle kräva att länsbiblioteken omvandlades från kommunala förvaltningar till exempelvis stiftelser. Invändningar kan å andra sidan riktas mot en sådan lösning åtminstone i nuvarande läge, då länsbiblioteksuppgifterna är en förhållandevis liten andel av de kommunala bibliotekens totala arbetsuppgifter. Rådet anser därför att frågan om länsbibliotekens organisationsform bör studeras ytterligare av det nya kulturrådet.

I kapitel 8 förutsätter kulturrådet att kulturnämnder kommer att finnas i alla kommuner. Då nämnder bör syssla med bl a mål- och prioriteringsfrågor för hela kulturområdet kommer de att få ett övergripande ansvar för biblioteksverksamheten även om det finns en särskild bibliotheksstyrelse. Inordnandet av biblioteksverksamheten under kulturnämnderna som torde bli allt vanligare bör ytterligare kunna bidra till att folkbibliotekens verksamhet i högre grad än f n sam-

ordnas med annan kulturverksamhet.

Kulturrådet kommer under 8.6 att ta upp behovet av en omorganisation av den statliga administrationen som svarar för stödet till folkbiblioteksväsendet. Enligt rådets mening bör ett överförande av dessa uppgifter till det nya kulturrådet bidra till en bättre samordning mellan bibliotekssektorn och övriga sektorer inom kulturområdet.

För lokalplaneringen är det angeläget att det inte är en biblioteksstyrelse som har det yttersta ansvaret för att anskaffa lokaler utan ett organ med större överblick. Tillgodoseendet av bibliotekens lokalbehov får nämligen inte ses isolerat utan som en del av lokalförsörjningen för alla former av kulturaktiviteter. Till denna fråga återkommer rådet i kapitel 9.

Det statliga stödet till folkbiblioteken bör förstärkas men ges delvis nya former. Detta tas upp i kapitel 10 (10.6.5).

6.7 Folkets park och Folkets hus

6.7.1 *Allmänt*

Folkparksrörelsen och folketshusrörelsen har i 2.6 presenterats som lokalhållande organisationer. Deras uppgifter begränsas emellertid inte till att tillhandahålla lokaler. Verksamhet i egen regi med olika slag av kulturaktiviteter har stor betydelse. Av den anledningen och med hänsyn till den stora allmänna kulturella betydelse de två rörelserna har, tas de här upp till behandling.

6.7.2 *Folkets park*

6.7.2.1 Nuvarande verksamhet

I en undersökning år 1968[1] urskiljs fyra olika funktioner hos folkparkerna, nämligen nöjesfunktionen, kulturinstitutionsfunktionen, dagparksfunktionen och folkrörelsefunktionen. Med nöje avses dans, "lättare" artistuppträdanden, spelautomater, tombola etc. Till kultur hänförs bl a varieté, teater, operett, opera och konserter. Dagparksfunktionen består i mera kontinuerligt tillgängliga attraktioner på dagtid (djur, badminton, lekpark, servering etc). Med folkrörelsefunktionen avses närmast folkparkernas roll i det fackliga och politiska arbetet.

Nöjesfunktionen har under alla år varit den dominerande. Dess relativa andel har ökat speciellt under de senaste tio åren. Popmusikens intåg i folkparkerna medförde en föryngring av publiken.

Dagparksfunktionen är i sina mer utvecklade former av relativt sent datum och dess betydelse har ökat markant under 1960-talet.

Folkrörelsefunktionens relativa andel har minskat sedan 1930-talet.

Kulturinstitutionsfunktionen har dominerats av teaterföreställningarna. Här ingår såväl opera, operett och dans som dramatik och revy. Folkparksrörelsen producerade länge teaterföreställningar i egen regi jämsides med turnéer från andra producenter inkl de statliga teatrarna. Teaterverksamhetens omfattning framgår av tabell 6.11.

Orsakerna till att teaterverksamheten minskat snabbt kan vara flera. Omsvängningen mot en yngre publik med andra intressen, TV-teaterns utbyggnad, flera fasta teaterscener och försämrad lönsamhet för turnéteater är några faktorer som spelat in.

En marknadsundersökning som företogs år 1968 visade att av publiken denna sommar var hälften under 30 år. Åldersgruppen 16–19 år var ströbesökare, som främst lockades av artistuppträdanden. Den stora gruppen besökare var då i åldern 20–29 år och utgjordes i hög grad av stamgäster (mer än tio besök), som även kom för att dansa och få kontakt. Publikunderlaget har emellertid successivt förskjutits mot yngre åldersgrupper. I dag utgörs stampubliken till stor del av ungdomar under 20 år.

[1] Peter Hedberg: Folkparkerna – ett analysförsök, 1968.

Tabell 6.11 Folkparkernas teaterverksamhet.

Verksamhetsår	Antal speldagar[a]	Antal teaterkontrakt	Antal besökare i 1000-tal	Summa inkomster i 1 000-tal kr	Antal rapporterande parker
1932	–	1 088	2 414	2 894	102
1938	–	1 027	4 495	6 088	138
1944	8 052	1 414	6 548	12 913	164
1950	8 888	1 530	9 504	23 815	203
1956	7 483	1 311	7 427	31 720	211
1962[b]	4 570	577	4 647	25 831	156
1967[c]	3 890	276	3 925	38 132	140
1969[c]	3 453	162	3 262	33 389	134
1970[c]	3 675	126	3 569	33 262	133

[a] Speldagar = dagar med program.
[b] Fr o m år 1958 räknas inte Liseberg in i statistiken.
[c] Djurparkerna i Eskilstuna, Borås och Karlstad inte inräknade.
Källa: Peter Hedberg: Folkparkerna – ett analysförsök, 1968.

Ledningen för folkparkerna anser att man lyckats sämre i storstadsområdena än i landsorten. En ökad satsning i och kring storstäderna, eventuellt med ett filialsystem, har föreslagits.

Folkparkerna är f n inne i en stark omdaningsprocess. I takt med den allmänna standardhöjningen, den förkortade arbetstiden och den ökade fritiden har folkparkernas betydelse som fritidsarrangör ökat. I samarbete med kommunerna har under senare år omfattande service- och fritidsanläggningar uppförts i parkerna. Det gäller tempererade bad, bastuanläggningar, campingplatser, barer och restauranger, raststugor, idrottshallar, lekskolor och lekplatser, golf- och tennisbanor, is- och bowlingbanor, djurparker osv. Det har ansetts naturligt och ekonomiskt riktigt att förlägga de olika fritidsanläggningarna i eller i anslutning till folkparkerna. På så sätt har dyrbar tomtmark kunnat nyttjas för flera ändamål och planmässig koncentration och utbyggnad av anläggningarna kunnat ske.

Förutom teatern, som numera produceras av Riksteatern, och den försöksverksamhet Riksutställningar svarat för, är samtliga program hos parkerna kommersiella i den meningen att programsättningen sker efter lönsamhetsprinciper. Hela kostnaden för artister och omkostnader för parkens drift och underhåll bekostas av publiken.

Detta upplevs inom folkparksrörelsen som ett allvarligt kulturellt dilemma, eftersom man härigenom minskar valfriheten för publiken. En del parker har i denna situation valt att minska antalet öppethållandedagar. Det finns dock planer på en reorganisation av den i traditionell mening kulturella verksamheten i parkerna. Folkparkernas centralorganisation har därför begärt statsbidrag för egen programproduktion som varieté, jazz, folklore m m.

6.7.2.2 Synpunkter och förslag rörande Folkets park

Folkparker med regelbunden verksamhet finns på inemot 150 platser i landet. De ger möjlighet till kontakt i en trivsam miljö och under otvungna former. Verksamheten täcker ett brett register från motion och friluftsliv till dans, underhållning och andra kulturinslag. Publiken har en skiftande ålderssammansättning även om en stor del är ungdom. I och med att dagsparksfunktionen byggs ut ökar andelen familjer och äldre som går till Folkets park. Ganska många invandrare besöker parkerna.

Folkparkerna har alltså en betydande kontaktfunktion och erbjuder stora möjligheter att nå grupper av människor som inte i första hand nås med det institutionsbundna kulturutbudet. Folkparkerna har också en viktig

organisatorisk anknytning till det lokala kulturlivet. Det ger goda förutsättningar att både ta emot ett riksutbud eller regionalt utbud och att tillsammans med Folkets hus bli en träffpunkt och en scen för den fria skapande verksamheten.

Kulturrådet har i annat sammanhang konstaterat en påtaglig snedbelastning över året av det institutionella kulturutbudet. Det är en historiskt betingad konvention i vårt land att kulturlivet hör den mörka årstiden till. Folkparkernas sommarverksamhet utgör en väsentlig motvikt till detta.

Folkparkernas verksamhet är enligt kulturrådets mening av den allra största betydelse särskilt genom den förnyelseprocess, den ambitiösa vilja att bredda verksamheten som f n kännetecknar rörelsen. Det är enligt rådets mening olyckligt, att staten inte har givit folkparkerna ett stöd för deras verksamhet som motsvarar parkernas möjligheter att fungera i svenskt kulturliv. Att staten hittills inte givit ett sådant stöd kan delvis förklaras av den genremässiga begränsning som kännetecknat statens kulturpolitiska engagemang. Rådet har gjort en vidare bestämning av de kulturpolitiska uppgifterna än som hittills skett och därmed faller en stor del, kanske huvuddelen av folkparkernas funktioner inom området för samhällets kulturpolitiska ansvar. Detta ansvar begränsar sig alltså inte till utbudet av seriös musik, teater osv i parkerna, även om också stödet till detta utbud – som i det följande sägs – väsentligen behöver förbättras.

Riksteatern förser sedan gammalt folkparkerna med ett omfattande teaterutbud. Det har dock minskat under 1960-talet. Rikskonserter planerar ett musikutbud för parkerna. För detta ändamål har Rikskonserter och FPC bildat en samarbetsgrupp.

Ett medel att göra ett mera varierat utbud av teater, musik, balett och varieté möjligt är enligt kulturrådets uppfattning att förbättra scenförhållandena. Flertalet av de nuvarande scenerna motsvarar varken de krav på en god arbetsplats som artisterna kan ställa eller de krav på komfort som krävs för publiken. Med bättre, flexibla teaterlokaler i parkerna kan säsongen förlängas. Ett utvecklingsarbete kring en allscen har också inletts.

Riksutställningar har de senaste tre åren stått för utställningar i folkparkerna. Verksamheten har varit av försökskaraktär. Utställningarna har vänt sig till såväl dag- som kvällspubliken och presenterats av Riksutställningars egen personal. Rådet anser utställningsmediet vara väl lämpat för folkparkerna. Såväl informativa utställningar som pedagogiska konstutställningar producerade för folkparkerna bör kunna bli en viktig uppgift för Riksutställningar.

Kulturrådet föreslår att Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar får resurser att vidareutveckla sitt samarbete med folkparkerna. Genom att även andra lokaler än teaterscenerna rustas upp och genom ett tillskott av enkla, flexibla all-lokaler bör parkerna i betydligt större utsträckning kunna ta emot utställningar, mindre teatergrupper och musikensembler.

Folkparkernas centralorganisation bör vidare få statsbidrag för central service, metodutveckling, utbildning och lokal och regional försöksverksamhet med teater, balett-, musik- och utställningsverksamhet. Man bör särskilt försöka utveckla fri skapande verksamhet i former som passar folkparkerna. Det är vidare viktigt att samarbete etableras mellan folkparker och länsinstitutioner.

Kulturrådet anser det angeläget att hela folkparksidén får möjlighet att vidareutvecklas. Behovet av statligt stöd och ansvar bör enligt rådet utredas, vilket lämpligen bör göras av det nya kulturrådet.

6.7.3 *Folkets hus*

6.7.3.1 Nuvarande verksamhet

Folketshusrörelsen driver viss verksamhet i sina lokaler i egen regi. Den är totalt av ungefär samma omfattning som folkparkernas verksamhet men den fördelar sig på flera medlemsföreningar och utgör därför bara en mindre del av verksamheten i varje Folkets hus. I övrigt hyr man ut lokalerna till föreningar, organisationer och andra som svarat

för verksamheten. I egen regi har man framför allt drivit biografrörelse och vissa nöjesarrangemang, bl a dans. Av Riksteaterns 210 spelscener utgörs flertalet eller 170 av folketshusscener. Teaterverksamheten ordnas mera sällan i folketshusföreningens regi utan ingår i den lokala teaterföreningens uppgifter. Folketshusföreningen är dock vanligen medlem i teaterföreningen.

Filmen intar sedan länge en framträdande plats i folketshusverksamheten. Rörelsen förfogar i dag över drygt 400 biografer. Verksamheten har delvis ändrat karaktär. En rad biografer på mindre orter har lagts ned. Under år 1970 startade FHR en försöksverksamhet med en kvalitetsbiografkedja, Biokontrast, på ett tjugotal platser i landet. Målet är att visa kvalitetsfilm på varje ort, där föreningslivet och kommunen är intresserade av att så sker. Utbyggnaden av Biokontrast beräknas kunna ske efter följande linjer.

- Visning i befintliga biograflokaler som inte används varje kväll för kommersiell visning.
- Ombyggnad av lokaler som redan finns.
- Nyetablering av speciella biografer.

FHR anser att lösningen av landsortens filmproblem inte ligger i ett samhällsstöd eller i en speciell biografform. Avgörande är snarare att det bakom varje biograf står en fast och målmedveten organisation, som har förutsättningar att marknadsföra filmen på ett annorlunda sätt än de kommersiella biograferna. Kontakter måste knytas med skolan, bildningsorganisationerna, kulturella sammanslutningar, fackföreningar och övrigt föreningsliv. Visningarna måste förankras lokalt så mycket som möjligt.

Driften av Folkets hus och dess verksamhet finansieras huvudsakligen genom hyror från kontors- och affärslokaler, genom tillfälliga uthyrningar av förenings- och kulturlokaler och genom inkomster av biograf-, dans- och restaurangverksamhet. Folkets hus får anslag av den fackliga rörelsen, kommunerna och näringslivet. De kommunala anslagen är de största.

Kulturverksamhet borde enligt FHR inte användas som finansieringsinstrument. Man har emellertid blivit tvungen att använda t ex biografrörelsen som en finansieringskälla för att klara kulturuppgifter som t ex teaterverksamhet.

6.7.3.2 Synpunkter och förslag rörande Folkets hus

Också folketshusverksamheten utgör en utomordentligt viktig kulturpolitisk resurs i vårt land. Många av de synpunkter som förts fram rörande folkparkernas verksamhet gäller också Folkets hus. Folketshuslokalerna är i dag platsen för en mångskiftande kulturverksamhet. Riksteatern använder regelbundet folketshusscener. Åtskilliga vandringsutställningar och musikarrangemang, förmedlade av bl a Riksutställningar och Rikskonserter, förläggs dit. I filmsammanhang har Folkets hus under lång tid haft verksamhet och denna har nu gått in i ett förnyelseskede.

Kulturrådet anser att folketshusrörelsen liksom folkparksrörelsen bör få möjlighet att vidareutveckla kulturverksamheten genom experiment och försöksverksamhet av olika slag. Det kan bl a ske i samarbete med Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Till detta bör statligt stöd utgå. Rådet anser dock inte att Folkets husföreningarna generellt bör ta över allt arrangörsansvar i sina lokaler från andra föreningar och organisationer.

Tillgången till kvalificerad personal har stor betydelse för att sköta kulturverksamheten. Utbildningen av föreståndare m m, vilken nyligen lagts samman med utbildning av folkparkspersonal ("FHR/FPC-skolan"), bör finansieras eller i varje fall stödjas av staten när det gäller de kulturförmedlande uppgifterna. Kulturrådet tar i övrigt upp personalfrågorna inom kulturområdet i sitt senare betänkande.

I de fall då ett Folkets hus fungerar som kulturhus i en kommun blir det nödvändigt att finna former för ett smidigt samarbete med den kommunala kultursektorn och med kulturell verksamhet som bedrivs av för-

eningslivet.

Ambitionen att hålla samlingslokaler har stått i centrum för Folkets hus. Verksamheten har därför huvudsakligen kretsat kring byggnaderna och deras skötsel. Dessa frågor tar kulturrådet upp i kapitel 9.

Filmutredningen har i sitt betänkande Samhället och filmen (SOU 1970:73) avgett vissa förslag som gäller den verksamhet som bedrivs i folketshusföreningarnas regi. Utredningen föreslår, att ekonomiskt stöd lämnas av kommunerna och staten för att främja tillkomsten av biografer eller andra lokaler på olika platser i landet för visning av kvalitetsfilm. Kommunen eller föreningslivet bör tillhandahålla själva visningslokalen. Kommunen bör svara för det årliga driftunderskottet. Det statliga stödet bör ha karaktär av stimulansbidrag för att få i gång och påskynda verksamheten. Det föreslås utgå för att täcka kostnaden för inredning och utrustning av lokalen. Ett villkor för statsbidrag skall vara att filmvisningsverksamheten drivs utan vinstintresse.

Utredningen föreslår att FHR:s och Filminstitutets administrativa resurser samordnas såvitt avser distribution av kvalitetsfilm. FHR skall ha hand om verksamhet för att stimulera de lokala instanserna att starta biografer för sådan film, löpande service åt de lokala instanserna samt frågor om samordning och kontakter med bl a publikorganisationerna.

Den som täcker driftunderskottet av verksamheten – i regel kommunen – skall utse huvudman på det lokala planet. I de flesta fall torde det bli FHR:s medlemsföretag på platsen, dvs en folketshusförening som blir huvudman.

Kulturrådet, som delar filmutredningens uppfattning att visning av kvalitetsfilm utanför de största städerna behöver stimulans, har i sitt remissvar över utredningen tillstyrkt att statsbidrag lämnas till inredning och utrustning av filmvisningslokaler avsedda för visning av kvalitetsfilm. Rådet förordade samtidigt att dessa lokalfrågor ses tillsammans med övriga samlingslokalfrågor.

6.8 Information och publikkontakt

6.8.1 *Bakgrund*

Information och publikkontakt innefattar en rad olika åtgärder och företeelser. Hit hör massmediernas kulturbevakning, statliga och kommunala informationsinsatser, institutionernas publikrekrytering, föreningslivets informations- och kontaktformer och de särskilda publikorganisationernas arbete.

I kapitlen 4 och 5 har massmediernas dvs pressens, radions och televisionens betydelse inom kulturområdet betonats samtidigt som kulturrådet av olika skäl inte kunnat gå närmare in på dessa områden. Det som där sagts gäller även kulturinformationen i mera avgränsad bemärkelse. Radions utnyttjande för utbildningsverksamhet och samhällsinformation, och därmed även kulturinformation, kommer att beröras av 1969 års radioutredning.

I det följande behandlas institutionernas, de särskilda publikorganisationernas och det övriga föreningslivets informationsarbete och publikkontakter kring offentliga kulturarrangemang.

6.8.1.1 Institutionernas information och publikrekrytering

Syftet med kulturinstitutionernas information är i första hand att få publik till sin egen verksamhet. För teatrar och orkestrar, museer och konsthallar finns det i många fall också ett direkt ekonomiskt motiv. Möjligheterna att utan inskränkning driva verksamheten är beroende av att de genom inträdesavgifter får de intäkter de har kalkylerat med i budgeten. Detta påverkar arbetet i så måtto, att de under alla förhållanden måste säkra en viss minimipublik. Lättast går det att göra genom att inrikta sig på de traditionella publikgrupperna. Först i andra hand kan man riskera att avdela något av de begränsade informationsresurserna för det vanskligare arbetet att nå nya grupper. Motsvarande situation har också Riksteaterns lokalavdelningar i sin egenskap av ekonomiskt ansvariga lokalarrangörer.

Institutionerna vänder sig i princip till hela allmänheten med sin verksamhet. Denna generella inriktning går igen i deras information. En mycket stor del av den sker genom affischer, annonser och folders som har en allmän utformning. Endast en mindre del av informationsmaterialet utformas med tanke på speciella grupper. En del teatrar och orkestrar använder dock Skådebanan för sådan riktad information.

För teatrarna och orkestrarna är abonnemangen en viktig del i publikarbetet. Genom rabatter och genom vissa förenklingar i inköpsförfarandet söker man stimulera intresset hos publiken att i förväg teckna sig för ett visst antal besök under säsongen. För institutionen har detta fördelen att skapa en stampublik, som garanterar en viss beläggning och en viss minimiinkomst. För den intresserade och vane besökaren är det ett enkelt och billigt sätt att försäkra sig om biljetter. Abonnenterna får som regel också kontinuerligt information om institutionens

kommande program. Däremot är det tveksamt om abonnemangsystemet vinner någon ny publik åt teatern. De svårmotiverade grupperna – de som bara någon gång om året eller inte alls går på teater eller konserter – måste plötsligt om de vill teckna abonnemang gå fyra eller sex gånger på ett spelår. Också den ekonomiska insatsen – på vissa platser måste man lösa hela abonnemanget på en gång – kan utestänga många från att utnyttja abonnemangsförmånerna.

För museer och konsthallar motsvaras abonnemangen ofta av årskort eller medlemskap i en stödförening med fri entré bland förmånerna.

Kulturinstitutionerna arbetar sällan med egna ombud på arbetsplatser, i bostadsområden eller i föreningar. På de orter där Skådebanan finns har institutionerna vanligen kontakt med denna organisation, som då för deras räkning svarar för ombudsarbetet. Däremot förekommer det att institutionerna tar kontakt t ex med föreningar om program som bedöms kunna intressera dem. Dessa kontakter tar man genom cirkulärbrev, genom information på föreningsmöten o d.

Med nuvarande budgeteringsteknik är det svårt att särredovisa institutionernas anslag för information och publikarbete. För huvudparten av de institutioner som behandlas i detta kapitel, ligger dessa anslag i storleksordningen 25 000–75 000 kr per år. Därtill kommer kostnader för personal med informationsuppgifter som en del av sitt arbete och kostnader för personal som sköter biljettförsäljning o d. Endast några av de största teatrarna, orkestrarna och museerna har högre informationskostnader. För många bibliotek och museer liksom för Riksteaterns lokalavdelningar är kostnaderna i fråga lägre än 25 000 kr per år.

I förhållande till institutionens omsättning ligger dess informationskostnader långt under vad kommersiella företag arbetar med. Det medför att informationsarbetet blir mycket begränsat och att det ofta får genomföras utan tillgång till yrkesutbildad personal.

6.8.1.2 Skådebanan

Skådebanans målsättning är enligt stadgarna "att sprida upplysning om samt vidga och fördjupa intresset för scenkonst och musik samt där så befinnes lämpligt annan konstnärlig eller kulturell verksamhet". Skådebaneavdelningarna har ofta efter hand breddat sina insatser från teater- och musikområdena till att innefatta även film och utställningar. De gör som regel inga offentliga arrangemang. Däremot medverkar de till att ordna interna arrangemang för egna medlemmar, för medlemsorganisationer och i vissa andra sammanhang.

Som framgått i 2.9.7 har Skådebanan såväl enskilda som kollektiva medlemmar. Skådebanans enskilda medlemmar får per post månatlig information om nästan alla kulturevenemang på orten. Medlemmarna kan sedan beställa biljett per post eller telefon eller genom ombud. De får köpa biljetter med viss rabatt.

Till de kollektiva medlemmarna i Skådebanan hör fackföreningar och bildningsorganisationer. Information lämnas ofta på föreningarnas ordinarie möten liksom på kurser och konferenser. Också pensionärsföreningar informeras regelbundet.

Skådebanans arbete sker väsentligen genom oavlönade ombud. Dessa ombud verkar i första hand på arbetsplatser men också i bostadsområden och inom föreningar. Ombuden informeras i allmänhet månatligen genom tryckt eller stencilerad allmän information, kompletterad med information om det enskilda arrangemanget. Vid spelårets början kallas ombuden till information om hela spelårets program. Träffar med ombuden arrangeras också någon gång därutöver under året. Ombuden sprider informationen vidare till arbets- och föreningskamrater eller till grannar och hjälper till med biljettanskaffning.

Ombudens arbete omfattar inte abonnemang. Detta är värt att notera, eftersom abonnemangsprincipen är ryggraden i de utländska publikorganisationernas arbete. Så är t ex fallet inom Arte i Danmark och Volks-

Tabell 6.12 Antal ombud och förmedlade biljetter vid fem Skådebaneavdelningar verksamhetsåret 1969/70[a].

Avdelning	Antal ombud	Antal förmedlade biljetter	Biljetter per ombud[b]
Stockholm	1 200	200 000	167
Malmö	250	37 000	148
Norrköping	100	17 300	173
Linköping	108	25 000	231
Uppsala	135	16 000	119
Summa	1 793	295 300	165[c]

[a] Huvuddelen av biljetterna avser teater.
[b] En mindre del av det totala antalet biljetter har förmedlats genom andra kanaler än ombuden.
[c] Genomsnittligt antal biljetter.

bühne i de tysktalande länderna. I Sverige har abonnemang inte bedömts som den mest attraktiva formen för de grupper Skådebanan i första hand vill nå.

Kulturrådet har gjort en enkät bland fem av Skådebanans avdelningar med avseende på verksamhetsåret 1969/70. Därvid redovisade avdelningarna följande ombudskader och resultat (tabell 6.12).

I sina svar på enkäten var det ingen av de fem avdelningarna som uppgav att ombudskadern hade den omfattning man önskade. Samtliga avdelningar angav att det var bristande ekonomiska och personella resurser som gjorde detta. Genom underdimensionering av personalen på Skådebanans lokala kanslier går en stor del av dess tid åt för löpande göromål som informationsutformning, biljettbeställning, biljettdistribution, ekonomiska transaktioner osv. Endast en mindre del av arbetstiden kan anslås åt den egentliga arbetsuppgiften, att rekrytera, följa upp och utveckla ombudskadern.

Ombuden rekryteras ofta genom direktkontakt med företag och organisationer. Ombuden engagerar sig i allmänhet på grund av sitt personliga intresse för teater eller musik. I vissa fall utser dock medlemsorganisationerna själva ombud.

Då ombud utsetts av organisationer har det ofta mera skett av plikt än av ett spontant behov. Denna inställning har påverkat ombudens arbete. De har inte varit så aktiva eller arbetat lika inspirerat som de direktrekryterade ombuden.

Till svårigheterna för ombud som verkar på arbetsplatser hör att nå ut över avdelningsgränserna inom företagen. Ombud rekryterade på den administrativa sidan förblir ombud för tjänstemän. Ombud bland arbetarna förblir ombud på verkstaden. På kontor har ombuden ofta tjänstemännens traditionella möjligheter att agera under arbetstid genom tillgång till telefon och andra informationsvägar. Ombud på verkstadsgolvet hänvisas på grund av sin arbetssituation undantagslöst till att utföra sina uppgifter på kafferaster, lunchraster eller efter arbetstidens slut. Många arbetsplatser är också svåra att arbeta på för ombuden på grund av att arbetsgruppens sammansättning skiftar. Detta gäller t ex byggnadssektorn och arbetsplatser med skiftarbete.

För att nå nya grupper har Skådebanan också verksamhet i bostadsområdena. Så har t ex Skådebanan i Malmö en organiserad boendeservice knuten till det kommunala bostadsbolaget, till HSB och Svenska Riksbyggen och till de fritidsaktiviteter som redan finns organiserade ute i stadsdelarna. Bostadsföretagen medverkar genom vicevärdskontoren bl a med att informera och lämna ut biljetter.

Medlemmar och ombud hos Skådebanan i Stockholm verksamhetsåren 1967/68 och 1968/69 har varit föremål för en sociologisk studie under ledning av Harald Swedner. (Skådebanans ombud och medlemmar, en studie av en publikorganisation av Harald Swedner, Maja Björkman och Göran Arn-

man, ingår i Studier af de nordiske lands kulturelle og aestetiske liv, Lund 1971).

Skådebanans ombudskader och medlemskader i Stockholm har enligt denna undersökning en sammansättning som markant avviker från personalen inom verksamhetsområdet. Således domineras ombudskadern starkt av ensamstående kvinnor. Ombuden har också längre utbildning och högre inkomster än befolkningen i genomsnitt. Detta hänger självfallet samman med en rad olika omständigheter. Till dem hör bl a det från andra publikundersökningar kända förhållandet att teaterintresset i hög grad är förknippat med utbildningsnivå och inkomstnivå. En orsak till den kvinnliga dominansen bland arbetsplatsombuden är att möjligheterna att verka som ombud är gynnsammast på kontorsarbetsplatser, och där är andelen kvinnliga anställda stor. Slutligen innebär rekryteringen på arbetsplatser att det i ombudskadern saknas t ex hemmafruar, pensionärer och skolungdom.

Skådebanans försök att bygga upp ett intresse för teaterbesök inom arbetargrupperna i Stockholm har enligt undersökningen inte lett till några bestående resultat. En del av ombuden – dock inte påfallande många – är män och kvinnor med fackliga uppgifter inom dessa grupper. Av undersökningsresultaten att döma är de dock inte särskilt effektiva som medlemsvärvare inom arbetargrupperna och inte heller tillräckligt många för att deras insatser skulle bli särskilt märkbara. Den preliminära analysen av undersökningen berör inte närmare orsakerna till dessa brister. Till de viktigare orsakerna hör dock sannolikt Skådebanans begränsade resurser, de ovan nämnda svårigheterna att arbeta i verkstäder, på byggarbetsplatser o d och brister i ombudsrekryteringen.

Skådebanans ombud har allmänt sett mycket varierande förmåner. I huvudsak har de provision på försäljningen, biljetter till vissa generalrepetitioner och i viss utsträckning fribiljetter. Förmånerna är inte utslagsgivande för ombudens aktivitet, utan denna bygger på personligt intresse. Ombudsförmånerna är så obetydliga att det är svårt att avgöra om de över huvud stimulerar till att bli ombud eller till ökad aktivitet från ombudens sida.

Någon utbildning av ombuden förekommer inte. Skådebanan har dock centralt utarbetat en säljpärm som stöd för arbetet. Förhandsinformationen till ombuden om programmen blir också många gånger bristfällig och kunskapen om dem otillräcklig. Detta beror delvis på sen och otillräcklig information från den aktuella teatern eller orkestern.

På grund av bristande resurser sker uppföljning av ombudens arbete nästan enbart av Skådebanan i Stockholm. Stockholmsavdelningen söker också stimulera sina mindre aktiva ombud genom personlig kontakt.

Ombudens synpunkter spelar en viktig roll för inriktningen av Skådebanans verksamhet. Formellt har de inget inflytande över organisationens policy. De diskussioner och träffar som arrangeras för ombuden blir ändå, om än kanske i varierande utsträckning, vägledande för den praktiska utformningen av arbetet. Ombudsträffarna är också ett sätt att föra fram publikens reaktioner och önskemål. Skådebanan strävar också efter att förmedla ett publikinflytande på institutionerna. Hittills har dock resultaten av denna strävan varit begränsade, då institutionerna av olika skäl mera sällan anpassar verksamheten till önskemålen.

Skådebanan och institutionerna arbetar ibland ihop då det gäller paketlösningar. Eljest sker ingen samplanering. En sådan samplanering med producenterna och en större anpassning av utbudet till publikens önskemål bedömer organisationen som angelägen för det fortsatta arbetet.

Skådebaneavdelningarna finansierades verksamhetsåret 1969/70 genom statsbidrag, kommunala bidrag och bidrag från medlemmar och medlemsorganisationer. Statsbidraget utgår till Stiftelsen Skådebanan, som sedan fördelar det på de olika avdelningarna (tabell 6.13).

Kostnaderna per förmedlad biljett varierar som synes mellan avdelningarna. Kulturrådets undersökning ger dock inte underlag för

Tabell 6.13 Finansiering av verksamheten vid fem skådebaneavdelningar och kostnad per förmedlad biljett verksamhetsåret 1969/70.

Avdelning	Statsbidrag[a]	Kommun- och landstingsbidrag	Avgifter från medlemmar och medlemsorg	Övriga intäkter (provision)	Omslutning	Kostnad per förmedlad biljett/kr
Stockholm[b]	300 000	275 000	275 000	15 000	865 000	4,33
Malmö	20 000	23 000	20 000	45 400	108 400	2,93
Norrköping	15 000	10 000	17 400	7 600	50 000	2,89
Linköping	2 500	60 000	17 500	22 300	102 300	4,09
Uppsala	15 000	65 000	11 000	32 300	123 300	7,71
Summa	352 500	433 000	340 900	122 600	1 249 000	4,23[c]
%	28,2	34,7	27,3	9,8	100,0	

[a] Fördelningen är gjord av Stiftelsen Skådebanan. Verksamhetsåret 1970/71 uppgick statsbidraget till 579 000 kr.
[b] Inkl vissa kostnader som avser gemensamma uppgifter för alla skådebaneavdelningar.
[c] Genomsnittlig kostnad.

någon förklaring av skillnaderna. Det bör observeras att inte alla Skådebanans insatser syftar till biljettköp utan också har mera långsiktiga effekter. Några motsvarande siffror för institutionerna finns inte.

6.8.1.3 Riksteaterns publikarbete

Riksteaterföreningarnas arbete har – genom arrangörskapet och det ekonomiska ansvaret – stora likheter med institutionernas. Genom att en del avdelningar byggt upp ombudsnät finns likheter också med Skådebanans arbete.

Att värva abonnenter har hittills varit den viktigaste delen av riksteaterföreningarnas publikarbete. Ekonomin är ofta ansträngd och resurserna för information små. Om teaterverksamheten på orten skall leva vidare, blir det därför nödvändigt att söka nå största möjliga publik till lägsta möjliga kostnad. Man satsar på att få en fast medlemsstock, som också tecknar abonnemang. Därigenom finns det ofta bara ett begränsat antal biljetter kvar till de föreställningar som är så attraktiva att de i och för sig kan locka också annan publik.

Teaterföreningarnas information sker i traditionella former, t ex genom annonser, affischer och folders. Man vänder sig i princip till hela allmänheten men brukar ge särskild information och särskilda förmåner till medlemmar respektive abonnenter. Man ger också rabatter till vissa grupper, t ex skolungdom. Genom att teaterföreningarna i sina styrelser har representanter för olika folkrörelseintressen och i framtiden kan väntas vara uppbyggda på basis av det lokala föreningslivet, öppnas på denna väg kontakter med föreningarna. Man håller även kontakt med skolor av olika slag och i växlande utsträckning med arbetsplatser. De brister, problem och svårigheter som i det föregående redovisats för institutionerna och Skådebanan, återfinns också i riksteaterföreningarnas publikarbete.

Omfattningen av de lokala teaterföreningarnas arbete skiftar beroende på ekonomiska och personella förutsättningar. På orter där de kommunala anslagen medger en halv- eller heltidsanställd intendent, är publikarbetet väl utvecklat och har resulterat i en ökande föreställningsverksamhet. På andra håll, där den lokala insatsen alltjämt vilar på rent ideell grund, är det svårt att utveckla ett tillräckligt effektivt arbete, även om det ibland förekommer att en lokal teaterstyrelse med gemensamma krafter skapar goda kontakter med olika publikgrupper. För många teaterföreningar blir klyftan mellan ambitionerna och resurserna i publikarbetet stor. Riksteaterns centrala organisation söker

dock genom kurser, konferenser och informationsmaterial av olika slag så långt som möjligt stödja föreningar. Teaterföreningarna önskar ökat stöd och en större anpassning av stödåtgärderna till lokala förhållanden.

6.8.1.4 Konstfrämjandets ombudsorganisation

Konstfrämjandet arbetar i likhet med Skådebanan framför allt genom ombud. Man lägger stor vikt vid ombudens utbildning och har centralt i Stockholm en studieavdelning med speciell inriktning på ombudsutbildningen. Kännedom om Konstfrämjandets mål och verksamhet, om konstnärer och tekniker meddelas i grundutbildningen, vari också ingår konsthistoria och praktiska arrangemang i samband med utställningar.

Kulturrådet har inte haft möjlighet till närmare genomgång av Konstfrämjandets hela ombudsorganisation. Rådet har i stället valt att göra en särskild studie över organisationen i Örebro län.

På uppdrag av MUS 65 bedriver Konstfrämjandet i detta län försöksverksamhet med konstförsäljning och har där gjort särskilda ansträngningar för att förstärka organisationen. Huvudansvarig för verksamheten i Örebro är en distriktsombudsman, som med konstvaruhuset som utgångspunkt arbetar i hela länet. Under sig har han s k kretsombud, som ansvarar för aktivering av ombud och kontaktmän inom ett visst geografiskt område eller en större arbetsplats. Det finns f n 62 ombud i länet, varav 60 rekryterats under år 1970/71 i samband med att verksamheten aktiverades. Ombuden arbetar direkt på arbetsplatser, organisationer och institutioner med försäljning av konst eller medlemskap. För att bli antagen som ombud i Konstfrämjandet fordras att man uppnått en viss försäljningssumma. I anslutning därtill erhåller man provision.

Ute på arbetsplatserna arbetar också s k kontaktmän. Dessa tar initiativ till utställningar och medlemskap osv. Kontaktmän som visar sig dugliga kan övergå till att bli ombud.

Konstvaruhuset i Örebro har en betydande träffverksamhet. Utställningarna ingår som en naturlig del i den utåtriktade informationsverksamheten. Lunchteater och lunchkonserter är andra sådana aktiviteter liksom inbjudan till skolorna att hålla lektioner i konstvaruhuset.

Kontaktmännens och ombudens grupper liksom organisationerna kan också nyttja konstvaruhuset för mötesverksamhet. Här har man teknisk materiel till förfogande och kan nyttja Konstfrämjandets film- och bildbandsmaterial för information. Kollektioner för arbetsplatsutställningar erhålls direkt från konstvaruhuset.

Utfallet av försöksverksamheten kommer att redovisas av MUS 65.

6.8.1.5 Folkbildningsorganisationernas och det övriga föreningslivets insatser

Folkbildningsorganisationerna och det övriga föreningslivet spelar en inte obetydlig roll som arrangörer eller förmedlare av teaterföreställningar, konserter, utställningar och föreläsningar.

Studieförbunden och länsbildningsförbunden svarar först och främst för en växande verksamhet med interna program. De arrangerar eller förmedlar interna teaterföreställningar, konserter och andra program inom den egna verksamheten till medlemsorganisationerna och i viss utsträckning även till vårdinstitutioner. Vidare svarar de för offentliga arrangemang och medverkar till att informera och rekrytera publik till institutionernas verksamhet.

Någon kartläggning av den totala omfattningen av folkbildningens arrangerande och förmedlande verksamhet har inte gjorts.

Den ekonomiska basen för en stor del av folkbildningens programverksamhet är dels statsbidraget till föreläsningsverksamhet, vilket kan utgå inte bara till traditionella föreläsningar utan även till annan programverksamhet, dels kommunala bidrag. Verksamhetsåret 1969/70 utnyttjades nära 20 900 föreläsningstimmar. Knappt hälften (9 175 timmar) kan hänföras till kulturämnen i

traditionell bemärkelse. Detta har beräknats innebära inemot 2 800 arrangemang (inkl kurser), vid vilka folkbildningens organisationer varit arrangörer eller medarrangörer. Därtill kommer programverksamhet särskilt av intern art utan detta statsbidrag. Inom ABF, det förbund som torde ha den mest omfattande verksamheten, har man för verksamhetsåret 1968/69 uppskattat totala antalet program till 2 600. Musik och teater var de vanligaste programtyperna.

En viss del av verksamheten kommer till i samarbete med Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Inom dessa organisationer har man avdelat särskilda funktionärer för kontakten med folkbildningen.

Det saknas preciserade uppgifter om folkbildningsorganisationernas roll som informationsspridare för kulturinstitutionerna och som initiativtagare till gruppbesök på institutionerna och studiecirklar kring deras program. Deras insatser är dock betydande, inte minst på orter där skådebaneavdelning eller riksteaterförening saknas.

Utanför folkbildningen finns en rad föreningar (konstföreningar, hembygdsföreningar osv) som inom sina sektorer i vissa fall gör betydande informationsinsatser. Omfattningen av dessa insatser är inte heller kartlagd.

6.8.1.6 Sammanfattning av det hittillsvarande publikarbetet

Information och publikkontakt har hittills utvecklats mest systematiskt av Skådebanan samt av de större kulturinstitutionerna. Syftet med den information som institutionerna bedriver är i första hand att få publik till sina egna program. I andra hand syftar informationen mera allmänt till att öka intresset för olika konstformer. Någon mera preciserad målsättning för publikarbetet med prioritering av olika uppgifter torde institutionerna i allmänhet inte ha. De strävar bara efter att nå så många som möjligt. Däremot har Skådebanan gjort insatser riktade till särskilda grupper.

Mycket av publikkontakterna sker i traditionella former. De är av allmän karaktär och når främst traditionella publikgrupper. Verksamheten har som regel fått genomföras med mycket begränsad personal och med små anslag. Möjligheterna att bedriva ombudsarbete är små. Bortsett från annonsering och affischering – som ibland utformats av annonsbyråer eller reklambyråer – framställs informationsmaterialet ofta av icke sakkunnigt folk och utan att mottagargruppernas förhållanden och informationsvägarna först har klarlagts. I regel saknas instrument för samverkan mellan olika institutioner och förmedlare i fråga om information och marknadsföring. Detta gäller även i fråga om områden, där en samverkan skulle vara enkel ur geografisk synpunkt (t ex på de orter där en stadsteater och Skådebanan arbetar sida vid sida).

Inom mindre kulturinstitutioner och på mindre orter får man så gott som helt lita till ideella insatser.

Kulturinstitutionernas och publikorganisationernas informationsarbete är i första hand inriktat på att öka biljettinköp och besök. I långt mindre grad söker man få returinformation. I och för sig är man väl öppen för och önskar sådan. Men man har inte resurser att lägga om sin information och sina kontaktmetoder på det sätt som detta kräver. Konsumentinflytandet har också hittills varit svagt.

6.8.2 *Synpunkter och förslag*

6.8.2.1 Allmänt

Det är ett genomgående drag hos många samhällsinstitutioner att de inte har byggt ut sin information i takt med verksamheten i övrigt. Det gäller också på kulturområdet. När informationen är otillräcklig, utnyttjar färre de nyttigheter som samhället erbjuder. Nuvarande budgeteringsmetoder försvårar ofta för de anslagsbeviljande myndigheterna att se vad kulturinstitutionerna satsar på information och publikkontakt. För ledningen av en högt subventionerad institution, som inte är särskilt beroende av intäktssidan,

är det alltid en frestelse att underdimensionera informationskontot. Ur jämlikhetssynpunkt är det emellertid nödvändigt, att verksamheten med information och publikkontakt är väl utbyggd.

Redan behovet av information om det kulturutbud som presenteras i traditionella former kommer i framtiden att vara stort. Till detta kommer behovet av information i samband med den uppsökande verksamheten. Om arrangemang flyttas till närmiljön innebär det betydande fördelar, men det löser inte utan vidare alla informations- och kontaktfrågor. Liksom folkbildningen och andra förordar kulturrådet att samhället satsar mer än hittills på den skapande verksamheten. Denna verksamhet bedrivs i andra former än traditionella kulturarrangemang både beträffande de deltagande gruppernas storlek (studiecirklar eller andra mindre grupper) och deras geografiska spridning (ofta i närmiljön), men behovet av information finns också här.

Enbart ökade resurser för publikarbete, något som i och för sig är mycket angeläget, är enligt kulturrådets mening dock inte tillräckligt. Det behövs också en klar målsättning och en klar inriktning för detta arbete.

De mål för den framtida kulturpolitiken som kulturrådet skisserat ger ytterligare en aspekt på frågan om information och publikkontakt. Enligt rådets mening måste mottagar- och deltagargrupperna få större inflytande än hittills. De måste få möjlighet att kommunicera med kulturskapare och kulturförmedlare och påverka deras arbete. Nuvarande enkelriktade information måste vidgas till en tvåvägskommunikation.

Syftet med publikkontakterna blir därmed dubbelt. Man skall informera om och söka nå publik för de närmast förestående arrangemangen. Men samtidigt bör de behov som kommer fram påverka den följande verksamheten, så att de hittills underförsörjda grupperna prioriteras.

6.8.2.2 Informationsvägar och arbetsmetoder

Gentemot de grupper som hittills stått utanför kulturell delaktighet har massproducerat och massdistribuerat material som annonser, affischer, folders och flygblad haft en mycket begränsad effekt. Muntlig information från personer som redan har andra kontakter inom dessa grupper, t ex familjemedlemmar, grannar, förenings- eller arbetskamrater, har större möjlighet att påverka till deltagande, särskilt om deltagandet kan ske inom någon naturlig gruppbildning, t ex inom familjens, bostadsområdets, föreningens eller kamratkretsens ram. En personlig kontakt har dessutom fördelen att ge möjlighet till dialog. Kulturell passivitet har många orsaker. Ett samtal kan fästa uppmärksamheten på en del sådana orsaker, t ex ett för gruppen ointressant innehåll i verksamheten, olämpliga föreställningstider, dåliga resemöjligheter och dylikt, hinder som kanske kan undanröjas. Det är viktigt att dessa frågor om hinder för deltagande tas upp när de olika åtgärderna planeras. Kontaktpersoner ute i olika miljöer är således betydelsefulla för att öka informationen men framför allt för att en kommunikation skall komma till stånd. Att dessa kontaktmän även använder folders, affischer och dylikt som hjälpmedel i sitt arbete är givet.

I den mån de nuvarande publikorganisationerna arbetat med ombudsnät, har dessa som regel byggts upp genom arbetsplatsombud. Att verka via arbetsplatserna har betydande fördelar. På större arbetsplatser träffas dagligen stora grupper av människor. Redan ett enda ombud kan alltså, rätt utvalt och med viss tid till förfogande, nå många människor, som i sin tur kan informera familjemedlemmar och andra närstående. Genom ombud på arbetsplatser har man också möjlighet att intressera hela grupper av arbetskamrater och genom gruppsammanhållningen stimulera de tveksamma och mindre intresserade. Detta har bestyrkts av erfarenheter inom vuxenutbildningen. Genom uppsökande kontakter på arbetsplatser har man

nått lågutbildade grupper, som tidigare inte deltagit i vuxenutbildning och som inte reagerat på den allmänna informationen.

Men publikarbetets inriktning på arbetsplatser har som framgått också sina svagheter. Många arbetsplatser är små eller splittrade. På andra arbetsplatser, ofta de som är stora, är arbetssituationen sådan att något ombudsarbete egentligen inte kan förekomma under eller i omedelbar anslutning till arbetstiden. Arbetsgivarnas inställning till publikrekryteringsarbetet kan också vara mindre positiv. Påfallande ofta är det svårast att utföra ombudsarbetet på de arbetsplatser där kulturellt underförsörjda grupper dominerar. Det har ibland också varit svårt att rekrytera tillräckligt motiverade och intresserade ombud. Samarbetet med arbetsgivarna behöver utvecklas liksom samarbetet med fackföreningarna och deras studieombud. Ombudsrekryteringen måste bedrivas mer aktivt. Ombuden behöver utbildas och informeras bättre och de behöver få kontinuerlig hjälp och stimulans i sin verksamhet.

Publikarbetet på arbetsplatserna måste mer än hittills kompletteras med insatser i andra miljöer. Bostadsmiljön ligger därvid närmast till hands, särskilt med hänsyn till samspelet med en ökad uppsökande verksamhet ute i stadsdelar och bostadsområden. Samarbete med bostadsrättsföreningar, hyresgästföreningar m fl kan här vara en väg till ökade kontaktytor.

Bättre stöd för ombudsarbetet förutsätter ökade insatser från kulturinstitutionernas sida. De måste ge tidigare och utförligare information. De måste bättre anpassa föreställningstider och öppettider till allmänhetens möjligheter. De måste också visa allmänt ökad uppmärksamhet i fråga om de kulturella villkoren i kommunerna.

Även resurserna på de lokala skådebanekanslierna och motsvarande behöver förstärkas. Flera befattningar av konsulenttyp och större anslag för utbildning m m behövs. Om detta inte skapas, kan det meningsfulla i information och publikkontakt via ombudsnät diskuteras. Kulturrådet vill därför ge hög prioritet åt ett bättre stöd till denna typ av publikkontakter.

En delfråga i publikarbetet skall här beröras. Det är frågan huruvida publikarbetet också skall innefatta biljettdistribution. Viss kritik har riktats mot Skådebanan för att verksamheten i för stor utsträckning varit inriktad på detta, något som främst kommit redan kulturvana grupper till godo. Felet är nog inte i och för sig att biljettdistribution skett utan att den fått formen av individuell service till de redan intresserade. Dessa människor kan utan svårigheter skaffa biljetter genom arrangörernas egna försäljningsställen. Informationen bör i högre grad än hittills inriktas mot andra grupper.

6.8.2.3 Behovet av en gemensam kontakt- och informationsfunktion

Även i framtiden kommer en stor del av informationen om kulturutbudet att vara av allmän karaktär och att spridas genom massdistribution. Det är naturligt att institutionerna fortsätter att svara för denna allmänna information men att de får bättre resurser till förfogande för den.

Skall de nu utanförstående grupperna nås, krävs emellertid betydligt ökade insatser i form av specialinriktade och uppsökande kontakter. Arrangörerna bör i framtiden långt mer än nu välja målgrupper allt efter verksamhetens karaktär. De bör utforma informationen med hänsyn till de grupper det gäller och förmedla den via ombud i olika miljöer, t ex på arbetsplatser och inom bostadsområden.

Man bör i detta sammanhang inte underskatta betydelsen av att institutionernas personal har en direkt kontakt med den publik man önskar vända sig till. Sådan direktkontakt bör därför så långt som möjligt byggas ut och integreras i den publikuppsökande verksamheten.

Varje institution, organisation och förening kan i och för sig sträva efter att bygga upp sitt eget kontaktnät. Detta skulle emellertid, om det över huvud är praktiskt möjligt, innebära betydande dubbelarbete och slöseri med resurser. Att rekrytera och utbil-

da, vidmakthålla eller förnya ett mera omfattande nät av ombud och kontaktmän är en uppgift som mer än många andra lämpar sig för samarbete mellan olika intressenter. Det mest ändamålsenliga förefaller därför vara ett gemensamt lokalt kontakt-, informations- och försäljningsorgan på kulturområdet taget i vid mening. Det bör arbeta som ett serviceorgan, som en kanal för information och publikinflytande inom alla kulturområden. En gemensam ombudsorganisation betyder dock inte att varje enskilt ombud behöver arbeta inom alla kulturområden.

Huvuduppgiften för ett sådant gemensamt serviceorgan är att organisera och vidmakthålla ett nät av ombud, genom vilka tryckt, stencilerad och muntlig information kan spridas och returinformation återföras. Även andra uppgifter kan förekomma, t ex biljettservice, rådgivning till arrangörer och information om aktuella kulturaktiviteter på föreningsmöten och andra sammankomster.

Vad som hittills sagts gäller offentliga arrangemang. Vid intern verksamhet finns det som regel etablerade kanaler för att sprida information. Men om så inte skulle vara fallet eller om dessa kanaler är otillräckliga eller av annan anledning mindre lämpliga, bör det naturligtvis finnas möjlighet att även här etablera samarbete med serviceorganet.

Detta organ kan också medverka i informationen kring studiecirklar och skapande aktiviteter i andra former. Det borde vara naturligt att samtidigt som man informerar om ortens teaterföreställningar också informera om möjligheterna att spela amatörteater osv.

6.8.2.4 Det praktisk-ekonomiska arrangörskapet

Av det föregående har framgått att arrangörskapet inom Riksteaterns lokalavdelningar är integrerat med information och biljettdistribution medan Skådebanan som regel inte svarar för det praktisk-organisatoriska arbetet med att arrangera de aktiviteter till vilka man rekryterar publik.

Om man i framtiden skapar ett gemensamt ombudsnät och en gemensam service för alla konstområden, finns det skäl som talar emot att denna verksamhet också förenas med arrangörsuppgifter. Det gemensamma serviceorganet för publikkontakterna bör vara fristående från arrangörskapet. Skälen är flera.

På ett växande antal orter kommer det att finnas producerande institutioner, t ex länsteatrar. För dessa är det praktisk-ekonomiska arrangörskapet en intregrerad del av produktionen.

I de fall institutioner saknas ligger ansvaret för de offentliga arrangemangen nu antingen hos kommunen eller på föreningslivet. Att publikarbetet då skulle förenas med arrangörskap inom samtliga kulturområden förefaller orealistiskt. Ett samlat arrangörskap skulle kräva att man fick bygga upp en relativt omfattande arrangörsapparat, samtidigt som man skulle ta ifrån vissa föreningar och organisationer uppgifter som de hittills skött. Detta är oförenligt med kulturrådets strävan att stärka och stimulera föreningslivet.

Möjligheten finns då att det gemensamma publikarbetet kombineras med arrangörskapet inom något av konstområdena (t ex teaterområdet). Inte heller detta är emellertid problemfritt. I ett läge med knappa resurser för information och publikarbete, ett läge som nästan alltid råder, finns det en betydande risk att man väljer att prioritera det område där man också är arrangör. Detta skulle vara otillfredsställande med hänsyn till de övriga konstområdena.

Vad som sagts om det praktisk-ekonomiska arrangörskapet torde i princip också gälla produktionen.

6.8.2.5 Sammanfattning av kulturrådets förslag

Information och kommunikation mellan producenter, arrangörer och publik/deltagare på kulturområdet måste intensifieras, ges en klarare målsättning och mer riktas till avgränsade grupper.

Den del av publikarbetet som inte direkt kan anses vara en integrerad del av arrangörens, dvs den enskilda institutionens eller föreningens egen verksamhet, bör lösas gemensamt för teater-, musik-, dans-, musei-, film- och utställningsområdena. Den viktigaste uppgiften är att bygga upp ett gemensamt nät av ombud på arbetsplatser, i bostadsområden och föreningar. Detta ombudsnät bör stå till förfogande för alla arrangörer som önskar använda det.

Publikarbetet bör inte begränsas till arrangemang med scenteater, estradkonserter respektive utställningar i traditionella former och i traditionella lokaler, utan denna medverkan kan även ske vid uppsökande verksamhet. Det bör också finnas en strävan att stimulera till integration mellan upplevelse och eget skapande.

Det gemensamma publikarbetet bör inte förenas med produktion, distribution och praktisk-ekonomiskt arrangörskap. Man bör koncentrera sina insatser på att utifrån önskemål från publikens sida förmedla information och praktiskt underlätta deltagande (t ex genom biljettservice). Arbetet bör ske i nära samarbete med producenter och arrangörer.

6.8.2.6 Organisatoriska frågor

En lokal servicefunktion för publikarbete kan organiseras på olika sätt. En möjlighet är att knyta den till den kommunala kulturnämnden som en avdelning under denna. Det skulle bl a ge maximala möjligheter till gemensamt nyttjande av personalen vid nämndens kansli. Men om den publikstimulerande verksamheten skall uppfattas som ett gemensamt intresse för alla de parter, inte minst på mottagarsidan, vilkas medverkan är viktig och nödvändig (t ex fackliga organisationer, hyresgäst- och bostadsrättsföreningar osv), behövs en bred bas för arbetet. En förankring behövs inte bara hos kommunen i dess egenskap av finansiär utan även hos olika producerande institutioner och grupper och hos föreningar och andra representanter för mottagarna.

Ett annat alternativ är att skapa en organisation, uppbyggd på alla de nyss nämnda parterna.

Lokalt finns ett allmänt behov av samarbete och samverkan mellan de inom kulturområdet verksamma. Kulturrådet diskuterar detta behov under 8.4. Där skisserar rådet lokala samarbetsorgan. I dessa skulle föreningslivet inom och utom det traditionella kulturområdet och lokala institutioner ingå och arbeta i nära kontakt med kommunens myndigheter. Kulturrådet anser det naturligt om detta samarbetsorgan tar ansvaret för servicefunktionen med publikarbete.

På de mycket stora orterna torde den lokala organisationsstrukturen delvis få annan karaktär. Där blir det förmodligen naturligt att publikarbetet sker inom ramen för en självständig organisation på ungefär det sätt som Skådebanan fungerar på. Även på mindre orter kan en sådan fristående form dock väljas. Det är sannolikt ändamålsenligt att Skådebanan består på de största orterna men att publikarbetet på övriga orter integreras i det lokala samarbetet i stort.

Behovet av aktivare publikkontakter som prioriterar de hittills utanförstående grupperna är gemensamt för alla kommuner. Omfattningen av det gemensamma publikarbetet och behovet av en ombudsorganisation skall ses mot den lokala verksamhetens omfattning. Det är emellertid viktigt att ambitionerna inte sätts för lågt, särskilt som de olika institutionerna successivt byggs ut om kulturrådets förslag följs. I de minsta kommunerna bör verksamheten kunna bedrivas på frivillig basis men i medelstora och stora kommuner krävs viss personal.

I många kommuner blir det fråga om en successiv uppbyggnad från ett nolläge. Det är då viktigt att bygga på de erfarenheter som redan gjorts och som kommer att göras. Teater- och musikrådet och senare det nya kulturrådet bör därför tillsammans med bl a Kommunförbundet och Skådebanan låta sammanställa hittillsvarande och kommande erfarenheter till ledning för arbetet ute i kommunerna.

Kostnaderna för ett lokalt serviceorgan

kommer att variera betydligt beroende på kommunernas och verksamhetens storlek. Kostnaderna skall ses i relation till kommunernas totala kulturkostnader. Samhället som har ett generellt ansvar för att de olika åtgärderna på kulturområdet når medborgarna får liksom hittills förutsättas svara för en stor del av finansieringen. Det ekonomiska huvudansvaret faller på kommunerna. Statliga bidrag bör utgå och i första hand inriktas på metodutveckling och central service samt på att stimulera tillkomsten av lokal och regional verksamhet.

Uppbyggnaden av en gemensam servicefunktion för publikarbetet får naturligtvis inte innebära att de olika kulturinstitutionerna berövas sina informationsresurser. Vad som behövs är en parallell utveckling.

Kulturrådet anser inte att de lokala samarbetsorganen för sina allmänna uppgifter eller sin servicefunktion på publikområdet behöver sluta sig samman till någon form av riksorganisation. Det torde inte vara nödvändigt för att lösa dessa arbetsuppgifter och förefaller inte naturligt med hänsyn till den skiftande uppbyggnad de lokala organen kan få inom olika kommuner. När kulturrådet i det följande föreslår att Stiftelsen Skådebanan bör kunna svara för viss central service, bör detta alltså kunna ske utan att alla lokala publikorganisationer är medlemmar i skådebaneorganisationen.

Behovet av vissa centrala servicefunktioner för publikarbetet såsom metodutveckling, utbildning i informationsteknik och rådgivning samt för kontakt med de statliga myndigheterna är stort, om man får döma efter de önskemål som de nuvarande institutionerna har redovisat. Sådana utbildnings- och rådgivningsfunktioner bör därför skapas. De bör enligt kulturrådets mening kunna läggas på Stiftelsen Skådebanan. Dennas uppgifter skulle renodlas som centralt serviceorgan både för Skådebanans lokalavdelningar och för det lokala publikarbetet i övriga kommuner. Stiftelsens styrelse skulle behöva utökas med representanter för t ex Riksteatern, Rikskonserter, Riksutställningar och Folkparkernas centralorganisation. I övrigt innehåller den redan (genom LO, TCO, SAF, Kommunförbundet osv) representanter för de parter som skall handha den lokala verksamheten och som ingår i de lokala samarbetsorganen. Det är av stor betydelse att just arbetsmarknadens huvudorganisationer visat aktivt intresse för publikarbetet genom att ställa sig bakom stiftelsen. Både arbetsgivarparten och arbetstagarorganisationerna bör kunna fullfölja sitt centrala engagemang genom ökad medverkan i det lokala arbetet.

I den mån det centrala stödet avser fördelning av statsbidrag till olika regioner och olika projekt kan också detta tänkas handhas av Stiftelsen Skådebanan. En annan möjlighet är att lägga uppgiften på det nya kulturrådet.

6.9 Samarbete mellan institutioner inom olika sektorer av kulturområdet

6.9.1 *Vägar att främja ett samarbete*

Vid diskussionen av samordnings- och differentieringsmålet har kulturrådet pekat på behovet av samverkan mellan institutioner inom olika kultursektorer (4.14.2). Det är angeläget att institutionella och andra hinder minskar, så att ett ökat samarbete kommer till stånd mellan olika sektorer inom kulturområdet i hela dess vidd. Multimedieprojekt och gemensamma arrangemang lika väl som utbyte av idéer och erfarenheter bör i framtiden bli vanligare. Rådet går inte in på förhållandena inom de enskilda institutionerna. Många av hindren för samarbete över sektorsgränserna är emellertid av sådan art, organisatoriskt och ekonomiskt, att mera övergripande synpunkter med fördel kan anläggas.

Ett smidigt samarbete både inom och mellan sektorer på kulturområdet försvåras genom splittrad ansvarsfördelning inom de politiskt ansvariga organen, genom skilda företagsformer för institutioner och genom dåligt koordinerade regel- och bidragssystem. Tillkomsten av kulturnämnder inom kommuner och landsting och av lokala och regionala organ för samarbetet mellan samhället, föreningslivet och kulturarbetarna skall ses som medel för att riva ner skrankorna och underlätta integrerade insatser inom kulturområdet i dess helhet. Detsamma gäller de synpunkter på förändringar av institutionernas företagsform och de förslag till ändringar av olika statsbidragssystem som kulturrådet framlägger.

6.9.2 *Samarbetet mellan Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar*

I den allmänna debatten har vid några tillfällen förts fram krav på en bättre samordning av Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars arbete. Också förslag om sammanslagning av dessa organ har väckts. Kulturrådet har i nära kontakt med ledningarna för de tre organisationerna ingående diskuterat förutsättningarna för en utvidgad samverkan mellan dem.

Möjligheterna till ändrad organisationsform har särskilt intresse med tanke på att statsmakterna inom kort skall ta ställning till det väntade förslaget från MUS 65 om en permanentning av riksutställningsverksamheten. Vid sina resonemang i fortsättningen utgår kulturrådet från att förslaget om den framtida organisationen av Riksutställningar i åtskilliga avseenden kan komma att likna den organisation som nu gäller för Rikskonserter.

Diskussionen om sammanslagning eller närmare samarbete har knutits till tre huvudfunktioner hos Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar, nämligen den egentliga produktionen, ledningsfunktionen och

slutligen servicefunktioner som information, ekonomi och kontorsservice.

Möjligheterna att föra samman produktionsfunktionerna har bedömts med utgångspunkt i publikstrukturen, programutbudets karaktär och speciella tekniska krav.

Beträffande publikstrukturen och programutbudet gäller för Riksteatern och Rikskonserter, att de huvudsakligen producerar kulturprogram som framförs av artister för en publik som delvis är gemensam. Riksutställningar förmedlar däremot endast till en del produktioner som ligger inom kulturområdet i mer begränsad mening. Beträffande de speciella tekniska kraven finns vissa gemensamma behov hos Riksteatern och Riksutställningar. De utnyttjar båda ateljéer och verkstäder för att framställa delar av sin produktion.

Trots att det i fråga om vissa delar av programverksamheten finns gemensamma drag anser kulturrådet, att de tre organens produkter är så olika och ställer så skilda krav på ledningsfunktioner och producenter, att institutionerna bör hållas isär.

Kulturrådet stöder alltså inte tanken på en sammanslagning av de tre organen. Däremot finns bärande motiv för ett förstärkt samarbete mellan dem. Planeringssamarbetet bör enligt rådets mening kunna utvecklas ytterligare. Om mottagarorganen inom kommunerna kommer att vara desamma, blir önskemålen om en samordning på central nivå efter hand starkare. Rådet lägger dock inte fram mer preciserade förslag i fråga om ett utökat samarbete. Det nya kulturrådet bör få tillsynsuppgifter i fråga om alla tre organen och kan alltså följa upp att alla möjligheter till samverkan i planerings- och programverksamhet tillvaratas. Särskilt bör prövas om det är möjligt att genom rationaliseringar göra ekonomiska besparingar.

I ett konkret avseende vill kulturrådet redan nu peka på möjligheterna till en rationalisering. Inom de tre organen har man konstaterat, att det i fråga om ekonomi, kontorsservice, fastighetsfrågor och den tekniska sidan av informationsverksamheten såsom tryckning och förlagsverksamhet finns möjligheter till rationaliseringsvinster. Ledningarna anser, att det bör vara möjligt att föra samman sådana funktioner till en gemensam enhet, som säljer tjänster till de tre organen. Liknande möjligheter kan även föreligga i fråga om Riksteaterns och Riksutställningars ateljé- och verkstadsfunktioner.

Kulturrådet anser att förslaget om att föra samman vissa tekniska funktioner till ett gemensamt serviceorgan har stora förtjänster. Till detta organ skulle också viss service i fråga om information läggas. Frågan bör utredas av de tre organen i samråd med det nya kulturrådet.

En viktig samarbetsfråga för de tre organen är samordningen av de lokala och regionala kontakterna. Även denna fråga har diskuterats. Inom de tre organen anser man att stora fördelar står att vinna genom en utbyggd samordning av de regionala kontakterna. Riksutställningar anser sig på grund av utställningsmaterialets karaktär dock ha ett något mindre behov av regional samordning än de övriga två organen.

Kulturrådet har berört dessa frågeställningar i det föregående beträffande Rikskonserters framtida roll (6.4.10.7). Vid behandlingen av organisationsfrågorna i det följande (8.5.5.2) utvecklas resonemanget ytterligare.

Allmänt anser kulturrådet, att en effektiv samordning av Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars lokala och regionala kontakter är nödvändig och viktig. Under de närmaste åren bör ett steg i sådan riktning tas genom att organens nuvarande regionintendenter eller motsvarande regionala befattningshavare etablerar kontakter inbördes, något som kan förstärkas genom gemensamma kanslilokaler, möjligen i samverkan med länsbildningsförbunden.

Enligt kulturrådets mening bör dock statliga organ på kulturområdet på sikt inte ha en egen förvaltning på regional nivå. Undantag är regionmusiken, landsarkiven och eventuellt landsantikvarierna i den mån de förstatligas. Förvaltningsuppgifter bör i stället handhas av regionala organ. Dessa organ bör då vara så uppbyggda, att samordningsbehovet tillgodoses. Riksteaterns, Rikskonser-

ters och Riksutställningars nuvarande regionala organisation bör därför avvecklas. Den bör överföras till regional huvudman i den takt man inom regionerna bygger upp egna organ, som kan ta över uppgifterna.

Motivet bakom regionkontoren har varit att i de olika regionerna ha kompetent personal, som har tid och resurser till ett effektivt samarbete med de tre organen centralt. Dessa måste ha ett fullt förtroende för den regionala personalen, så att de kan delegera uppgifter. Kulturrådet finner det nödvändigt, att de tre organen får ett visst inflytande vid utseendet av den personal som skall svara för uppgifter som nu sköts av de tre organens regionintendenter. Rådet kommer att längre fram i betänkandet (10.6.3) föreslå särskilda statsbidrag för att främja en regional samordning. Frågan måste dock utredas närmare. Därvid bör behovet av samråd med Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar vid personaltillsättning belysas.

Även om en sammanslagning av de tre riksorganen enligt kulturrådets mening inte bör ske, så aktualiserar de ändrade arbetsuppgifterna för de tre organen i framtiden andra organisatoriska förändringar.

De tre riksorganen har spelat en viktig kulturpolitisk roll under 1960-talet. Viktiga beslut som t ex grundandet av Riksteaterns regionala ensembler har hittills kunnat fattas självständigt av Riksteatern. Detta har haft en stor betydelse för den hittillsvarande utvecklingen. Därigenom har regionaliseringssträvandena på ett smidigt sätt kunnat främjas. Den utbyggnad av stödet till länsverksamhet inom alla kultursektorer som bör ske i framtiden förutsätter en samordning av annat slag än tidigare.

Kulturrådet har i det föregående något berört de svårigheter som kan uppstå, om organ av olika struktur och med olika regelsystem skall samarbeta. Att Riksteatern är en ideell förening, Rikskonserter en stiftelse och Riksutställningar hittills varit en försöksverksamhet under ledning av en statlig utredning har inte på någon väsentlig punkt äventyrat samarbete dem emellan. Men ledningsorganens olika karaktär och de något olika regelsystemen för t ex delegering av beslutanderätt och för ekonomisk förvaltning har naturligtvis inte underlättat samarbetet.

Enligt vad kulturrådet erfarit diskuteras inom MUS 65 möjligheten av att föreslå att Riksutställningar organiseras som stiftelse.

När rikskonsertstiftelsen skapades år 1968, beslöts att i styrelsen skulle ingå representanter för bl a Folkbildningsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska musikerförbundet. MUS 65 kommer möjligen att lägga fram förslag om en styrelse för Riksutställningar av likartad karaktär. I samband med Riksteaterns omorganisation år 1970 tillfördes Riksteaterns styrelse representanter för skolöverstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet. Redan tidigare hade Kungl Maj:t, Folketshusrörelsernas riksorganisation, Folkparkernas centralorganisation och Folkbildningsförbundet ledamöter i Riksteaterns styrelse.

Till skillnad från rikskonsertorganisationen är riksteaterorganisationen en statsunderstödd riksorganisation. Kulturrådet anser inte att enhetlighet i organisationsformen är ett värde i sig. Men rådet har dock prövat tanken på en förändring av Riksteaterns organisation genom att skilja mellan vad som kan kallas folkrörelsedelen och vad som är produktions- och distributionsdelen. En viss funktionsuppdelning finns för övrigt redan genom att det är föreskrivet av Kungl Maj:t, att arbetsutskottet under styrelsen skall svara för programverksamheten. De av Kungl Maj:t utsedda ledamöterna skall ingå i detta utskott. Efter en uppdelning skulle samordnings- och produktionsdelen kunna organiseras analogt med de andra två organen. I styrelsen skulle givetvis folkrörelsedelen vara representerad.

Kulturrådet anser det möjligt, att den här antydda utvecklingen skulle kunna underlätta en förutsatt omvandling av riksteaterstrukturen. Rådet vill dock inte i nuvarande läge för sin del aktualisera frågan utan räknar med att omvandlingen av Riksteatern bör kunna ske med oförändrad

organisationsstruktur. De ändrade mål för riksteaterverksamheten som aktualiseras om kulturrådets synpunkter i fråga om de tre organens verksamhet godtas, bör kunna beaktas genom ändringar i de av Kungl Maj:t utfärdade bestämmelserna för verksamheten och i statsbidragsvillkoren. I den mån förändringen kräver ändringar av Riksteaterns stadgar måste frågorna behandlas av Riksteaterns kongress.

Kulturrådet har i det föregående betonat de tre organens roll som samarbets- och serviceorgan för teatrar, orkestrar och museer. Den nuvarande formen för ledning av de tre organen är i viss mån ett uttryck för rollen som självständiga producenter mer än rollen som samarbetsorgan. En möjlighet att formellt bekräfta, att de tre organen är teatrarnas, orkestrarnas och museernas samarbetsorgan skulle vara, att i styrelserna låta ingå ett antal representanter för framför allt de regionala organen inom respektive område.

Det kan ifrågasättas om en sådan styrelserepresentation kommer att utgöra en tillräcklig garanti för att underlätta en bättre samverkan. Ofta uppkommer frågor som inte är av den karaktär att det ankommer på styrelsen att ta ställning till dem. Det bör därför övervägas att till styrelserna knyta referensgrupper med representanter för ledningarna för länsinstitutionerna. Dessa skulle ha uteslutande rådgivande uppgifter och rikta sina råd och synpunkter till styrelsen eller vederbörande chefer. I sådana grupper skulle även de statliga teatrarna respektive museerna kunna vara representerade, eftersom de är betydelsefulla samarbetspartners.

7 Fri kollektiv skapande verksamhet

7.1 Avgränsning och materialinsamling

7.1.1 *Definition*

Kulturrådet sammanfattar all konstnärlig verksamhet utanför kulturinstitutionerna i begreppet fri skapande verksamhet.

En beskrivning av denna fria verksamhet och en diskussion av dess olika problem kräver en uppdelning på delområden. De viktigaste skiljelinjerna går mellan individuell respektive kollektiv samt mellan yrkesmässig respektive icke yrkesmässig fri verksamhet.

Kollektiv skapande verksamhet innebär ett värdefullt moment av kontakt och gemenskap mellan deltagarna. Samtidigt ställer den särskilda krav på praktiska åtgärder från samhällets sida – att tillhandahålla lokaler, utrustning, ledarutbildning m m – som den individuella verksamheten inte gör.

Den yrkesmässiga verksamheten inbegriper en rad frågor om utbildnings-, arbets-, avsättnings- och inkomstmöjligheter för utövarna. Dessa frågor är inte aktuella eller har inte samma karaktär beträffande icke yrkesmässig verksamhet.

Kulturrådet tar i detta betänkande huvudsakligen upp den kollektiva verksamheten. Hit förs inte bara den fria verksamhet som sker i grupp. Hit förs också sådan verksamhet som är individuell men som sker i kollektiva former och med utnyttjande av kollektiva resurser t ex studiecirklar i måleri, keramik m m. I kapitlet behandlas både yrkesmässig och icke yrkesmässig verksamhet. De förslag som avges avser i första hand den kollektiva verksamheten men i många fall innebär de också bättre förutsättningar för individuell verksamhet.

Kulturrådet undviker i det följande såvitt möjligt begreppet amatör på grund av den delvis negativa laddning som det fått. Begreppet är flerdimensionellt. Utbildning, kunnande, former av publikkontakt och försörjningsgrad är de viktigaste dimensionerna. Enligt ett traditionellt betraktelsesätt är en lägre nivå såväl beträffande utbildning och kunnande som försörjningsgrad utmärkande för amatören, en högre nivå för den professionelle utövaren. Kulturrådets undersökningar tyder emellertid på att verkligheten sällan är så entydig. Ofta förenas ingen eller kort formell konstnärlig utbildning med högt kunnande och små försörjningsmöjligheter genom konstnärlig verksamhet eller också lång utbildning och högt yrkeskunnande med låg försörjningsgrad (t ex för vissa spelmän och jazzmusiker, vissa teatergrupper). När amatörbegreppet någon gång används i det följande sker det inte i kvalitetsgraderande syfte utan enbart som synonym till begreppet icke yrkesmässig verksamhet.

Kulturrådet tar även upp de yrkesmässiga fria grupperna. De har många beröringspunkter med amatörgrupperna och kan inte alltid skiljas från dessa. Samtidigt har de som framgått i kapitel 5 och 6 beröringspunkter med institutionerna och bör tas upp även ur den aspekten.

I det följande ges först en översikt över den fria kollektiva verksamhetens nuvarande förhållanden. I de förslagsavsnitt, som avslutar kapitlet, diskuteras formerna för samhällets framtida insatser.

7.1.2 *Material för beskrivningen av nuvarande förhållanden*

Någon kartläggning som visar omfattningen av fri skapande verksamhet i vårt land har tidigare inte gjorts. Ändå är det på flera områden fråga om aktiviteter av betydande omfattning. Man räknar sålunda med att nära 25 % av befolkningen spelar något instrument och att 2/5 av dessa också spelar för och tillsammans med vänner (SOU 1967:9 Rikskonserter, bil Musikvanor i Sverige). Vad gäller foto- och filmområdet fanns det år 1970 mellan 1,2 och 1,5 miljoner stillbildskameror och mellan 200 000 och 300 000 filmkameror i bruk. Även inom konst- och konsthantverksområdet och inom dansen är det totala antalet utövare stort. En systematisk inventering av amatörverksamhet och annan fri verksamhet liksom forskning kring olika frågeställningar är därför ett viktigt led i utvecklingen av detta område. Det gäller särskilt verksamhetens geografiska spridning och sociala förankring. Endast ett fåtal studier och undersökningar härom har hittills gjorts, främst den nyss nämnda Musikvanor i Sverige och Folkbildningsförbundets försöksverksamhet (Folkbildningsarbetet nr 8/1970).

Som bakgrund till sina förslag ger kulturrådet i det följande en allmän, tämligen bred översikt över omfattning och inriktning av den fria skapande verksamheten. Vidare redovisas de behov och önskemål om bättre möjligheter till utveckling som inom olika delområden har redovisats till rådet.

För den översikt som följer i 7.2–7.8 har utnyttjats det allmänna material i form av officiell statistik, anslagsframställningar, verksamhetsberättelser, tidigare utredningar osv som finns hos olika myndigheter och organisationer. Detta material ger emellertid långt ifrån någon fullständig bild av nuvarande förhållanden. För den skull har kulturrådet även skaffat kompletterande uppgifter på ett antal delområden.

Kulturrådets egna undersökningar har bl a gällt studieförbundens verksamhet. Rådet har här gjort tre enkäter. En enkät (i fortsättningen betecknad R 2) avsåg omfattningen av studieförbundens cirkelverksamhet inom kulturområdet verksamhetsåret 1969/70. Den gjordes för att få en mera specificerad uppdelning på ämnen än vad den officiella statistiken ger. Enkätuppgifterna, som togs fram under hösten 1970, avviker något från den officiella statistik som senare lagts fram, främst beroende på att i den sistnämnda även ingår vissa icke statsbidragsberättigade cirklar. Enkäten gav också uppgifter om de behov av förändringar bl a av statsbidragsformerna som enligt studieförbundens mening föreligger inom de olika konstområdena.

En annan enkät (i fortsättningen betecknad L 2) ställdes till studieförbundens lokalavdelningar i vissa kommuner. Avsikten med denna enkät var bl a att undersöka i vilken utsträckning studiecirklar och andra studieförbundsgrupper arbetar med publikkontakt. Den enkäten har begränsats till lokalavdelningarna i de 15 största städerna samt Gävleborgs län. Resultaten kan inte utan vidare räknas upp till att gälla hela riket. De totalsiffror för riket som anges utifrån enkäten har därför närmast karaktär av räkneexempel och angivande av storleksordning.

En tredje enkät, som är en följdenkät till enkäten L 2, har syftat till att klarlägga verksamheten inom de lokalavdelningars teatergrupper som framträtt för publik.

Härutöver har kulturrådet gjort eller medverkat till några enkäter inriktade speciellt på teater- respektive musikområdena, nämligen enkäter till landets SOR-orkestrar (utförd av den utredningsgrupp som arbetat inom Sveriges Orkesterföreningars riksförbund), till de kommunala barn- och ungdomsteatrarna, till vissa fria teatergrupper, till studentteatrarna samt till bygde- och krönikespelgrupper. Rådet har också genom

en enkät till folkhögskolor med estetisk utbildning fått en bild av de publikkontakter de har i sin verksamhet. En förteckning över enkäterna finns i bilaga B.

Dessa olika enkäter har på viktiga punkter kompletterat kunskaperna om den fria skapande verksamheten i landet. Materialet täcker dock inte alla verksamhetsområden. Vid bedömningen får man ta hänsyn till detta, liksom till de avgränsningar som angetts under 7.1.1. Vissa verksamhetsformer och vissa huvudmän kan ha fått en alltför undanskymd plats i framställningen. Luckorna gäller främst viss gruppverksamhet utanför studieförbunden eller andra riksförbund. Trots dessa brister är den följande redovisningen det första försök som gjorts att presentera en helhetsbild av den fria kollektiva skapande verksamheten i vårt land.

Redovisningen är uppdelad efter konstområden i ordning teater, dans, musik, konst- och konsthantverk samt foto- och filmområdena. Slutligen behandlas vissa särskilda arbetsformer.

Inom varje område redovisas först helt kommunal verksamhet i den mån sådan förekommer. Därefter följer studieförbundens verksamhet och folkhögskolans. Sist behandlas fria grupper eller motsvarande, varvid både yrkesmässig och icke yrkesmässig verksamhet ingår.

De frågor som tas upp gäller verksamhetens allmänna bakgrund, utveckling och metoder. Vidare behandlas dess omfattning, inriktning och framträdanden för publik. Slutligen anges de behov och önskemål som i samband med enkäterna framförts inom respektive områden.

7.2 Teater

7.2.1 *Barn- och ungdomsteater*

7.2.1.1 Allmänt

Barn- och ungdomsteatern – dvs den teater där barnen själva är aktiva – i sin äldre form arbetade ofta med färdigt pjäsmaterial och målet var att visa upp resultat i form av föreställningar. Repertoaren för åldrarna före puberteten hade ett betydande inslag av julspel, sagospel och scener ur den klassiska dramatiken.

Barn- och ungdomsteater i modern bemärkelse skiljer sig från den äldre både i fråga om metod och målsättning. Målet är att frigöra de unga som individer och som gruppmedlemmar. Det färdiga pjäsmaterialet har mestadels lagts åt sidan och i stället söker man utveckla deltagarnas förmåga att skapa själva. Till arbetsformerna hör avspännings/spänningsövningar och improvisationer med eller utan text-, bild- och ljudmaterial.

Skapande dramatik, utan tanke på framträdande, förekom dock redan tidigt bl a inom hemgårdsrörelsens teaterverksamhet. Men den metod som är sammanfattad i begreppet creative dramatics, skapande dramatik, introducerades på allvar i mitten av 1940-talet i vårt land av Elsa Olenius. Först mot slutet av 1950-talet har metoden börjat tränga ut den äldre formen av barn- och ungdomsteater. I nu gällande läroplan för grundskolan (Lgr 69) förs för första gången den skapande dramatiken in i undervisningen.

I det följande redovisas den kommunala barn- och ungdomsteaterns omfattning. Någon liknande undersökning beträffande barnteaterns omfattning inom folkbildningsorganisationerna har inte gjorts. I den hösten 1970 utkomna boken Svensk teater (Svensk teater. Strukturförändringar och organisation 1900–1970, under redigering av Gösta M Bergman) görs den, så långt kulturrådet kan bedöma, riktiga bedömningen att barnteatern i vårt land till största delen bärs upp av folkbildningen och dess medlemsorganisationer.

7.2.1.2 Den kommunala barn- och ungdomsteatern

Den kommunala barn- och ungdomsteatern är en ung företeelse. Med något undantag (Stockholm år 1942) har verksamheten startats under 1960-talet eller senare. Den finns nu i ett drygt tiotal kommuner, varav nio redovisas i den enkät kulturrådet gjort.

Dessa nio barn- och ungdomsteatrar redovisade år 1969 tillsammans 655 grupper med 7 500 deltagare i åldersgrupperna 7–17 år. Sammanlagt gjorde man 473 framträdanden för publik, främst för egna medlemmar och föräldrar.

Lokalsituationen för barn- och ungdomsteatrarna är i regel tillfredsställande. I och med inriktningen på skapande dramatik är verksamheten inte i så stort behov av lokaler med scen och scenteknisk utrustning. Det är

tillräckligt med vissa golvytor och grupparbetsrum, behov som klaras genom utnyttjande av skolor, fritidsgårdar och ungdomsgårdar. Bäst tycks situationen vara i Stockholm, där man för barn- och ungdomsverksamheten förfogade över elva egna teatrar, och i Göteborg, där man för motsvarande verksamhet disponerade två egna teatrar och hade ytterligare ett par under planering.

Ledarfrågan har varit svårare att lösa på ett tillfredsställande sätt. Ledarnas utbildning är varierande. Ett fåtal har statlig eller privat teaterskola bakom sig. De flesta har genomgått någon form av amatörteaterledarkurser. Detta innebär att kommunerna vid sidan av barn- och ungdomsteaterverksamheten också måst organisera egen teaterledarutbildning. Var och en av de nio kommunerna redovisar sådan utbildningsverksamhet. Mest omfattande är utbildningen i Stockholm. Den omfattar där en grundkurs på 200 timmar samt två fortbildningskurser om vardera 60 timmar. Verksamheten är så gott som helt finansierad med kommunala medel. Total kostnad för de nio teatrarna var 3,4 milj kr år 1969.

De behov av förändringar som de tillfrågade barn- och ungdomsteatrarna redovisat berör organisation, service, och utbildning. Man säger sig vara i behov av ett gemensamt forum där man kan diskutera erfarenheter, metoder och målsättning. Olika lösningar föreslås: en gemensam tidning, ett samrådsorgan, en riksorganisation för barn- och ungdomsteater etc. Man har stort behov av service i fråga om material och pjäser. Genomgående efterlyses centralt samordnad utbildning för blivande barn- och ungdomsteaterpedagoger.

Utöver denna fasta barn- och ungdomsteater finns barn- och ungdomsverksamhet på teaterområdet i mindre omfattning och i enklare former i åtskilliga kommuner, ofta i anknytning till biblioteken. Därtill kommer teaterverksamhet inom ramen för skolan och förskolan.

7.2.2 *Studieförbundens teaterverksamhet*

7.2.2.1 Allmänt

Huvudparten av dagens amatörteater är organiserad som studiecirkelverksamhet inom de tio statsunderstödda studieförbunden. Att den är samlad där beror delvis på att studiecirkelbidrag är den enda generella bidragsform som f n finns för amatörteater i vårt land. Bindningen är dock även historiskt betingad: tidigt upptäckte folkrörelserna att amatörteatern var ett ovanligt mångfasetterat instrument, användbart för så vitt skilda syften som att förmedla idéer, skapa trivsel bland medlemmarna och finansiera föreningsverksamhet. I dag är dock amatörteatern minst av allt någon inkomstkälla.

Ett försök att samla amatörteatern i ett förbund gjordes år 1936 då Amatörteaterns riksförbund bildades. Organisationen fick emellertid inte det stöd man väntat sig och år 1947 överfördes dess funktioner på en teaterkommitté inom dåvarande Samverkande bildningsförbunden (numera Folkbildningsförbundet). I Folkbildningsförbundets estetiska kommitté ingår nu en speciell beredningsgrupp för teaterfrågor. I detta arbete är även Svenska riksteatern representerad. Folkbildningsförbundet genomför årliga centrala amatörteaterledarkurser och konferenser samt delar huvudmannaskapet för en av Svenska riksteatern anställd amatörteaterkonsulent. I internationella amatörteaterfrågor, kontakter med NAR (Nordiska amatörteaterrådet) och IATA (International Amateur Theatre Association), samarbetar Folkbildningsförbundet med Teaterforum, ett förbund för de fasta amatörteaterscenerna.

Åren 1946 och 1947 gjorde den statliga folkbildningsutredningen den grundligaste inventering av amatörteatern som hittills gjorts i vårt land. Resultatet, som publicerades i utredningens andra delbetänkande Estetiskt folkbildningsarbete (SOU 1948:30), var nedslående. "Man måste konstatera att amatörteaterverksamheten alltjämt i mycket stor utsträckning står så lågt, att den icke är förtjänt att inordnas under beteckningen

bildningsarbete", skrev kommittén bl a. Utredningen föreslog dock att amatörteatercirklarna skulle få statsbidrag, förutsatt att de uppfyllde vissa villkor beträffande teoretiska studier. I dag tillhör det undantagen att en studiecirkel i teater måste underkännas på grund av underhaltigt arbetsmaterial.

7.2.2.2 Studiecirklar i teater

Studiecirkelverksamheten i teater kan med hänsyn till deltagarnas studieinriktning indelas i tre huvudområden.

1. Grupper som arbetar med pjäsinstudering, ofta med målet att åstadkomma en föreställning.
2. Grupper som arbetar med skapande dramatik. Arbetet, som sker genom olika former av improvisationer, uttrycks- och fantasiövningar, leder även det ofta fram till föreställningar, ej sällan av collage- och "tidningsteater" -karaktär.
3. Grupper som inte själva spelar teater utan följer en radio- eller TV-teaterserie, studerar teaterhistoria etc.

Det totala antalet utövande grupper (huvudområdena 1. och 2. enligt indelningen ovan) kan inte exakt anges. Studieförbunden redovisar nämligen i sin statistik ämnena teater och dans tillsammans, varvid speciellt skapande dramatik och balett inte går att skilja från varandra. En beräkning, som bygger på kulturrådets enkät till vissa av studieförbundens lokalavdelningar (L 2) där dansen redovisats separat, ger vid handen att studieförbunden verksamhetsåret 1969/70 haft ca 2 000 studiecirklar med ca 20 000 deltagare i utövande amatörteater.

De icke utövande teatercirklarna var detta verksamhetsår 212 med 1 836 deltagare.

Satsningen på och omfattningen av amatörteaterverksamhet är mycket skiftande inom de olika studieförbunden. Den livligaste verksamheten bedrivs av ABF, Medborgarskolan och NBV. SKS har lågt studiecirkelantal i teater men har gjort en medveten satsning på kyrkospel och tillsammans med FLOD (Förbundet för liturgi och dramatik) förnyat denna genre.

7.2.2.3 Teater i fritidsgrupp och andra arbetsformer

En viss del av studieförbundens amatörteaterverksamhet har bedrivits inom fritidsgruppens ram. Till fritidsgrupper, dvs grupper om 5–25 deltagare i åldern 12–24 år som bedrev en organiserad verksamhet om minst 20 timmar fördelad på 10 veckor, utgick t o m 30.6.1971 statsbidrag enligt särskilda grunder. Statsbidragsbeloppen var dock lägre än beträffande studiecirkelverksamheten. Fr o m 1.7.1971 ersattes fritidsgruppsbidraget av ett bidrag till de riksomfattande ungdomsorganisationerna baserat på aktiviteten inom organisationen.

Någon riksstatistik för omfattningen av amatörteater i fritidsgrupper finns inte. En bedömning, byggd på enkäten L 2 ger till resultat att det verksamhetsåret 1969/70 i hela landet fanns ca 250 fritidsgrupper som spelade teater. Därjämte fanns ett femtiotal grupper som varken rapporterats som studiecirklar eller fritidsgrupper. Totalt rörde det sig om ca 3 000 deltagare. Häri kan även en del verksamhet för barn ha ingått. All barnverksamhet torde dock inte ha redovisats i enkätsvaren, då man betraktat den som medlemsorganisationernas egen verksamhet.

7.2.2.4 Fasta teatergrupper

Det övervägande antalet utövande teatergrupper inom folkbildningen har kort verksamhetstid, i regel en till två studiesäsonger. De mer avancerade grupperna har svårigheter att i längden fungera inom den ram studiecirkeln medger. Studiecirkelns studieplansbundenhet och starka tonvikt på studier upplevs av många som ett hinder. Trots detta finns ett antal grupper som bedrivit kontinuerlig verksamhet under en följd av år. Kulturrådet har i sin enkät förutsatt en sammanhängande verksamhet under tre år för att grupperna skall redovisas som fasta.

Inom undersökningsområdet för enkäten L 2, som representerar ca 25 % av studieförbundens amatörteaterverksamhet, redovisade sex av tolv studieförbund sådana fasta

grupper verksamhetsåret 1969/70. Sammanlagt hade de 21 grupper med drygt 500 deltagare. Med utgångspunkt i dessa uppgifter har kulturrådet beräknat det totala antalet fasta amatörteatergrupper inom folkbildningen för hela riket till inemot 100 med tillsammans ca 2 500 deltagare.

De 21 undersökta grupperna hade under de tre senaste åren arbetat fram sammanlagt 186 produktioner som getts vid 1 300 föreställningar. Av dessa var elva produktioner och 120 föreställningar avsedda för barn. Verksamhetsåret 1969/70, det senaste av de tre åren, gavs 500 föreställningar, av vilka 320 var offentliga och 122 interna (uppgift saknas för övriga). Produktionerna byggde oftast på pjäser, men det tycks vara en tendens till ökad användning av eget material.

Av det totala antalet deltagare (521) hade mindre än en tredjedel någon form av teaterutbildning, i regel amatörteaterledarkurser. Det stora flertalet deltagare tycks alltså bygga på de erfarenheter och kunskaper de inhämtat genom arbetet i grupperna. Av 42 ledare/regissörer hade 24 någon form av teaterutbildning.

Endast 25 av deltagarna, i regel ledaren/regissören, erhöll arvodesersättning för sina insatser.

7.2.2.5 Studieförbundens behov och önskemål

De behov som studieförbunden genom enkät R 2 redovisat för amatörteatern är i första hand av ekonomisk art. Flera förbund önskar en allmän översyn av bidragsbestämmelserna för studiecirklar med sikte på bättre anpassning till den utövande verksamhetens former och metoder samt en höjning av studiecirkelanslagen. Vidare önskar flera av förbunden speciella produktionsbidrag till fasta grupper, statligt stöd för anskaffande av teknisk utrustning, kommunalt stöd för att lösa lokalfrågorna samt en utvidgning av det statliga dramatikerstödet, dvs den ersättning som utgår till svenska författare vid uppförandet av deras verk, till att också omfatta amatörteatern. Slutligen önskar en del förbund speciellt statligt stöd till centrala insatser för materialproduktion, ledarutbildning, festivalarrangemang och teaterverkstäder.

7.2.3 *Folkhögskolor med teaterundervisning*

I kulturrådets enkät till 29 folkhögskolor med någon form av estetisk utbildning har fem uppgivit att de läsåret 1969/70 hade speciella utbildningslinjer i teater. De två skolor som har den hitintills mest omfattande utbildningsverksamheten på området är Marieborgs och Oskarshamns folkhögskolor. De tre övriga skolorna var Nordiska folkhögskolan i Kungälv, Geijersskolan i Ransäter (ingen teaterutbildning läsåret 1970/71) och folkhögskolan i Kalix.

Marieborgs folkhögskolas teaterlinje är ansluten till skolans andra årskurs. Eleverna ges tillfälle till cirkelledarpraktik och undervisningen ges i samarbete med Stadsteatern i Norrköping. Teaterlinjen är främst avsedd för ledare och deltagare i teatercirklar, instruktörer i folkbildningsarbete, blivande lärare och fritidspedagoger samt sådana som tänkt sig senare yrkesutbildning inom teatern.

Oskarshamns folkhögskolas dramatiklinje är speciellt inriktad på utbildning av ledare av kyrkospel.

Vid Kalix folkhögskola är teaterlinjen integrerad i en massmediegren som även innefattar film/TV- och presslinjer.

I övrigt torde det på de flesta folkhögskolor finnas någon eller några teatercirklar, ofta i samarbete med lokala studieavdelningar.

Teatergrupperna vid de angivna folkhögskolorna gav läsåret 1969/70 totalt 57 föreställningar, varav endast sju offentliga.

7.2.4 *Fria teatergrupper*

7.2.4.1 Teaterforum

Teaterforum, som betecknar sig som "riksförbund för den icke professionella teatern i

Sverige", bildades år 1964. Förbundet vill framför allt företräda de fasta amatörteatrarnas intressen. Det var speciellt under uppbyggnadsskedet kritiskt mot amatörteaterns bindning till studieförbunden, där den ansågs hänvisad till att spela en andrahandsroll. Förbundet är också kritiskt mot de nuvarande bestämmelserna för studiecirkelbidrag som anses hämma de fasta gruppernas verksamhet. Teaterforum har därför kommit att betraktas som representant för de fria amatörteatergrupperna. Av kulturrådets enkät till Teaterforums grupper framgår emellertid att alla svarande gupper utom två, dvs 20 grupper, rapporterade sin verksamhet via något studieförbund. Bortsett från dessa två grupper, och möjligen någon av de åtta grupper som inte svarade, är Teaterforum alltså en organisation för ett antal fasta grupper inom folkbildningen.

Teaterforum uppbär inget speciellt statsbidrag för sin verksamhet men har för sin årliga kongress erhållit medel från skolöverstyrelsen och teater- och musikrådet. Fr o m år 1970 samarbetar Teaterforum och Folkbildningsförbundet i Svenskt amatörteatercenter, vilket är ett samarbetsorgan speciellt tillskapat för de internationella kontakterna och särskilt för medlemskapet i IATA. Teaterforum är liksom Folkbildningsförbundet medlem i NAR (Nordiska amatörteaterrådet).

7.2.4.2 Studentteatern

Studentteater i dess traditionella bemärkelse existerar knappast i dag. Hos de grupper som kulturrådet tillfrågat finns en medveten strävan att bryta upp från den tidigare isoleringen som teater av och för studenter, för att i stället verka som öppna teaterverkstäder. Med denna inriktning av verksamheten har kulturrådet inte funnit anledning att redovisa dessa teatergrupper som en särskild kategori utan i de vidare sammanhang till vilka grupperna själva sökt anknytning. Av de fem grupper som besvarat studentteaterenkäten redovisas sålunda tre under folkbildningen, genom vilken man erhåller bidrag till sin verksamhet, och två under Teatercentrum.

7.2.4.3 Teatercentrum[1]

Redovisningen av de till Teatercentrum anslutna grupperna bygger på en kulturrådsenkät som tillställts 41 grupper. Av de 29 som svarade var två icke yrkesmässigt utövande, medan övriga grupper hade varierande ambition att bedriva en yrkesmässig verksamhet (se bilaga B p 31).

Grupperna är unga. Endast tre startades före år 1960, sju bildades under perioden 1961–1967, medan 19 kommit till senare.

De 29 grupperna hade verksamhetsåret 1969/70 384 medlemmar, varav 56 (15 %) var verksamma på heltid, 89 (23 %) på mer än halvtid och 239 (62 %) på mindre än halvtid. Att den sista siffran är så stor beror på att ett par grupper bedrev en mycket brett upplagd verksamhet. Av grupperna hade 18 stycken 2–10 medlemmar, 8 hade 11–20 medlemmar, en hade 40 och en 125 medlemmar (uppgift saknas från en grupp). Sammanlagt 65 av 212 gruppmedlemmar var medlemmar av Svenska teaterförbundet (för övriga saknas uppgift om organisationsanknytning).

Tio av grupperna arbetade i huvudsak med färdigt pjäsmaterial. Övriga byggde vanligen sina produktioner på dramatiskt skapande i gruppen, ofta i samarbete med en eller flera författare. Fyra av grupperna var musikdramatiskt inriktade och tre arbetade enbart med dockteater.

Totalt hade 25 svarande grupper producerat 2 355 föreställningar under speläret 1969/70. Det innebär ett genomsnitt av 94 föreställningar per grupp. Den genomsnittliga publiksiffran beräknas till 150 personer vilket betyder att man totalt hade ca 350 000 besök. Huvuddelen (ca 63 %) av föreställningarna var offentliga. Något mer än en fjärdedel av föreställningarna var inriktade mot barnpublik.

[1] Beträffande Teatercentrums organisation och uppgifter se 2.8.2.3.

Redovisningen av medlemmarnas utbildning är i enkätsvaren så ofullständig att det är svårt att ge en bild av utbildningsläget. Sammanlagda antalet med utbildning omfattande mellan ett och tre år utgjorde 102 och dessa fördelade sig på 17 grupper. Därutöver uppgavs 26 medlemmar ha genomgått amatörteaterledarkurser eller teaterlinje vid folkhögskola. I övrigt hänvisades till praktik vid teatrar och utbildning i de egna grupperna.

Endast ett fåtal (26 st) medlemmar hade under spelåret 1969/70 erhållit månadslön. Den genomsnittliga årslönen för dessa var 8 700 kr. 123 medlemmar uppges ha erhållit arvoden. En genomsnittlig fördelning ger var och en av dessa senare 3 500 kr i årsarvode. Femton grupper uppgav att de gett medlemmarna traktamenten. Det är alltså ytterst få gruppmedlemmar som kunnat leva på inkomsterna av denna verksamhet.

De totala kostnaderna för de 21 grupper som lämnat ekonomiska uppgifter uppgick verksamhetsåret 1969/70 till ca 1,2 milj kr. Hälften, 600 000 kr, täcktes genom biljettintäkter och övriga intäkter. De kommunala anslagen uppgick till knappt 400 000 kr och de statliga till knappt 200 000 kr.

Gruppernas behov är enligt enkäten så entydiga att de kan sammanfattas mycket kort. Man önskar fasta, kontinuerliga bidragsformer så att man får arbetstrygghet och bättre möjligheter att planera långsiktigt. Ersättning under repetitionstid och bidrag till teknisk utrustning är andra önskemål. Det stora flertalet av grupperna saknar egna repetitions- och verkstadslokaler och önskar snar lösning på dessa problem.

7.2.4.4 Bygde- och krönikespel

En speciell form av teater är de s k bygde- och krönikespel som sommartid förekommer på vissa orter i landet. De har ingen gemensam organisation utan kan betraktas som helt lokala företeelser. Genomgående är att de på något sätt knyter an till den bygd vari de spelas. Inte sällan har spelens författare lokal förankring. Föreställningarna bygger ofta på samarbete mellan amatörer och yrkesverksamma teaterarbetare.

Kulturrådets enkät rörande bygde- och krönikespel har endast vänt sig till fasta grupper, varmed liksom i fråga om den förut nämnda folkbildningsenkäten avses grupper som spelat under tre år (1968–1970). Enkäten har sänts till nio grupper och åtta har svarat.

De åtta spelen sysselsatte 530 medverkande, varav ca 450 amatörer och 80 yrkesverksamma. Endast en grupp bestod av enbart amatörer. Genomgående redovisar grupperna mycket positiva erfarenheter av detta samarbete mellan amatörer och yrkesmän. Under år 1970 gav man sammanlagt 92 föreställningar med totalt ca 42 000 åskådare, dvs ca 450 i genomsnitt per föreställning.

Gruppernas repetitionstider var högst varierande. Fyra grupper repeterade mellan fyra och sju dagar, en grupp 14 dagar, två grupper 35 och en grupp 70 dagar.

Viss ekonomisk ersättning gavs till de yrkesverksamma deltagarna och i viss mån till övriga men då i allmänhet med lägre belopp.

Beträffande finansieringen kan för år 1970 konstateras att tre grupper erhöll statliga bidrag, fyra landstingsmedel och sex kommunala medel. Endast en grupp erhöll medel från alla tre håll och endast en grupp blev helt utan bidrag. Den största inkomstkällan var biljettintäkterna, som utgjorde mer än hälften av de totala intäkterna.

Sex av de åtta grupperna sade sig inför år 1971 vara i behov av ekonomiskt stöd i högre grad än tidigare.

7.3 Dans

7.3.1 *Allmänt*

Dansområdet har i det följande indelats i två huvudområden. Det ena upptar jazzbalett (jazzdans), fri dans och klassisk balett, det andra folkdans. Sällskapsdansen tas däremot inte upp i detta sammanhang.

Det första området har utvecklats ur den våg av "kroppskultur" och personlig frigörelse framför allt för kvinnorna, vars internationella förgrundsgestalt var Isadora Duncan. På 1910-talet infördes hennes idéer i vårt land. Huvudsakligen var det den fria dansen som utövades. Den förekom i många varianter, varav en del gränsade till gymnastik. Efter hand tog man, främst i barnundervisningen, även upp den från början nedvärderade klassiska baletten.

Till in på 1930-talet hörde dansskolornas elever mest till de högre sociala skikten. Därefter har elevunderlaget breddats väsentligt. Efter andra världskriget växte intresset för danskonst, stimulerat särskilt av Dansfrämjandet (Föreningen för dansens främjande). Dansfrämjandet introducerade år 1947 vår tids amerikanska folkdans, jazzbaletten, och Balettakademien startade undervisning i denna dansform. Jazzbaletten är nu dominerande inom amatördansen, medan klassisk dans för vuxna förekommer sparsamt och fridansen trängts ut inte minst genom att jazzbaletten absorberat denna stil.

I och med att folkbildningen tog upp dansen på sitt program fick den bredare förankring och spridning över landet. Samtidigt har även den privata undervisningen ökat starkt.

Det väsentliga för utövarna av jazzbalett, fri dans och klassisk balett är den personliga upplevelsen av att dansa – uppvisning för åskådare ingår egentligen inte i målsättningen.

Folkdansen upphörde under 1800-talets andra hälft att vara en verksamhet spontant utövad av "folket" på landsbygden. Vid sekelskiftet hade den redan hunnit bli en angelägenhet för intresserade amatörer. Folkdansen fick tidigt djup förankring inom nykterhetsrörelsen och besläktade ideella kretsar, och genom dessa har den fått en omfattande spridning över hela landet. Den kulturhistoriska aspekten är starkare i folkdansen än i annan dans. Stor vikt läggs vid att danserna vidmakthålls i traditionell koreografi och stil. Till folkdansen hör därför kulturhistoriska studier med en ganska omfattande litteratur som underlag. Folkdansen kräver i sin kollektivitet mindre teknik hos den enskilde utövaren och lämpar sig därför bättre för uppvisningar än andra dansformer.

7.3.2 *Den kommunala dansundervisningen*

Kommunalt organiserad verksamhet finns ännu i mycket liten omfattning inom dansområdet. De senaste åren har dock vissa kommuner tagit upp dansen inom ramen för den kommunala musikskolan.

7.3.3 *Studieförbundens verksamhet inom dansområdet*

7.3.3.1 Studiecirklar i dans

All studiecirkelverksamhet i dans bedrivs f n som försöksverksamhet. Inom jazzbalett, fri dans och klassisk balett finns ännu inga studieplaner. Försöksverksamheten är baserad på ledarens kompetens och bedrivs alltså på orter där studieförbunden har en godkänd pedagog till förfogande. Folkbildningsförbundets estetiska kommitté har låtit utarbeta en vägledande studieplan för cirklar i jazzbalett.

Inom folkdansen bygger försöksverksamheten på en under de senaste åren utarbetad studieplan.

Dans finns inte särredovisad i folkbildningens statistik. Den redovisas där som nämnts tillsammans med teater. Den totala omfattningen av teater och dans tillsammans framgår av sammanfattningen (7.8.2.2).

För att om möjligt kompensera dessa brister i statistiken har kulturrådet i sin enkät L 2 begärt en särredovisning av dansen. Därvid har de uppgifter lämnats som redovisas i tabell 7.1.

Dessa siffror kan inte utan vidare räknas upp för riket som helhet. Ett räkneexempel kan dock prövas.

Studieförbunden hade ca 20 % av sin samlade teater- och dansverksamhet inom de undersökta lokalavdelningarna. Då dansen i hög grad är beroende av ledare och då sådana torde finnas i större utsträckning (även i relation till befolkningen) i de undersökta storstadsavdelningarna än i övriga landet, kan man rimligen anta att andelen danscirklar inom dessa lokalavdelningar utgör en högre andel än 20 % av den totala antalet studiecirklar i dans. Andelen kan ligga mellan 30 och 40 %. Ett räkneexempel som utgår från 30 % ger det resultat som redovisas i tabell 7.2.

Detta stämmer ungefär, men inte helt, med beräkningen under avsnitt 7.2.2.2. Utifrån fakta om teaterverksamheten gjordes där ett försök att beräkna teaterdelen av redovisningsområdet teater/dans. Därvid uppstod en rest, som skulle vara dans, omfattande 1 750 cirklar och ca 27 000 deltagare.

Tabell 7.1 Studiecirkelverksamheten i dans verksamhetsåret 1969/70 inom studieförbundens lokalavdelningar i de 15 största städerna samt Gävleborgs län. (Enligt kulturrådets enkät L 2.)

Danstyp	Antal	
	Cirklar	Deltagare
Jazzbalett	397	5 848
Fri dans och klassisk balett	74	881
Folkdans	30	414
Summa	501	7 143

Tabell 7.2 Beräknad omfattning av studiecirkelverksamheten i dans verksamhetsåret 1969/70. Hela riket. (Uppräkning från enkäten L 2.)

Danstyp	Antal, ca	
	Cirklar	Deltagare
Jazzbalett	1 325	19 500
Fri dans och klassisk balett	250	2 900
Folkdans	100	1 400
Summa	1 675	23 800

7.3.3.2 Dans i fritidsgrupp och andra arbetsformer

Av enkäten L 2 har framkommit att en betydande del av dansen var organiserad dels i form av fritidsgrupper, dels i form av helt obunden verksamhet (tabell 7.3).

Gör man beträffande dessa grupper ett räkneexempel från samma utgångspunkter som beträffande studiecirklarna får man det i tabell 7.4 redovisade resultatet.

Totalt skulle det inom folkbildningen alltså finnas ungefär 65 000 deltagare i dans, varav knappt 2/3 i jazzbalett.

Tabell 7.3 Fritidsgrupper och övrig verksamhet i dans verksamhetsåret 1969/70 inom studieförbundens lokalavdelningar i de 15 största städerna samt Gävleborgs län. (Enligt kulturrådets enkät L 2.)

Danstyp	Fritidsgrupper		Övrig verksamhet	
	Antal grupper	Antal deltagare	Antal grupper	Antal deltagare
Jazzbalett	20	254	383	6 095
Fri dans och klassisk balett	28	373	113	1 140
Folkdans	192	3 616	22	473
Summa	240	4 243	518	7 708

Inom de undersökta lokalavdelningarna fördelades dansgrupperna på nio förbund. Av större omfattning var verksamheten inom ABF, Folkuniversitetet (tonvikt på jazzbalett) och Medborgarskolan (tonvikt på folkdans).

NBV har inom sina tillfrågade lokalavdelningar haft ca 750 deltagare i dans. Då IOGT/NTO:s förbundsråd i annat sammanhang rapporterat ca 15 000 deltagare i folkdans, måste dessa ligga utanför ovan redovisade siffror för studieförbundens verksamhet.

7.3.3.3 Dansframträdanden för publik

Framträdanden för publik var i de undersökta lokalavdelningarna inom jazzbalett, fri dans och klassisk balett totalt 14. Det ringa antalet ligger som tidigare sagts i verksamhetens natur.

Folkdansframträdandena var totalt 57, även det en låg siffra som tyder på att det är folkdanslag utanför folkbildningens ram som svarar för huvudparten av de publikframträdanden som förekommer.

Tabell 7.4 Beräknat antal deltagare i dans i fritidsgrupper eller andra former utanför studiecirkelverksamheten verksamhetsåret 1969/70. Hela riket. (Uppräkning från enkät L 2.)

Jazzbalett	ca	21 000
Fri dans och klassisk balett	ca	5 000
Folkdans	ca	14 000
Totalt	ca	40 000

7.3.3.4 Studieförbundens behov och önskemål

Av enkätsvaren från studieförbunden (enkäten R 2) framgår att man inom ABF anser att hela frågan om dansens ställning inom folkbildningen bör bli föremål för en särskild utredning. Svårigheter föreligger nämligen att inrymma ämnet i de nuvarande studiecirkelbestämmelserna.

I övrigt finns inom studieförbunden önskemål om stöd för experimentverksamhet och för utarbetande av handledningsmaterial på dansområdet.

7.3.4 *Folkdanslagen och Svenska ungdomsringen för bygdekultur*

År 1920 bildades Svenska folkdansringen, som senare tog namnet Svenska ungdomsringen för bygdekultur. Rörelsen startades i första hand som samarbetsform mellan då befintliga folkdanslag. Sedan dess har rörelsen expanderat kraftigt och bestod år 1970 av 21 distrikt med 408 lokalföreningar. Under verksamhetsåret 1969/70 var totala antalet deltagare i någon form av dansundervisning 37 000. Av dessa var hälften registrerade medlemmar, resten var deltagare i s k öppen verksamhet. Av de registrerade medlemmarna var 14 000 i åldern 12–25 år. Endast en mycket liten del av verksamheten har skett i studiecirkelform.

IOGT/NTO hade, som tidigare nämnts, ca 15 000 deltagare i folkdans, troligen helt utanför studieförbundens verksamhet.

Av övriga organisationer har Svenska friskSportförbundet, KFUK/KFUM, Nykterhetsorganisationen Verdandi och Centerns ungdomsförbund folkdansverksamhet. Då denna inte redovisas separat går det inte att ange verksamhetens storlek. Intervjuer med företrädare för organisationerna pekar på att det tillsammans kan gälla 5 000–10 000 folkdansare.

Därtill kommer en del fristående folkdanslag med några tusen medlemmar, varav dock inte alla är aktiva.

Svenska ungdomsringens grupper beräknades verksamhetsåret 1969/70 ha gjort ca 2 000 framträdanden för publik, varav ca 600 offentliga. För IOGT/NTO var motsvarande antal 375 respektive 110. För övriga organisationer och folkdanslag saknas uppgifter.

7.3.5 *Den privata dansundervisningen*

Inom jazzbalett, fri dans och klassisk balett förekommer, såvitt man kan bedöma, en omfattande privat undervisning. Några närmare uppgifter om dess omfattning finns dock inte tillgängliga.

7.4 Musik

7.4.1 *Den kommunala musikskolan*

Den kommunala musikskolan har vuxit fram sedan 1940-talet. År 1971 fanns den organiserad i ca 330 av landets då 464 kommuner och omfattade ca 225 000 elever, i huvudsak barn i skolåldrarna.

För de kommunala musikskolorna finns inte någon centralt fastställd målsättning. Inom varje kommun utformar man verksamheten efter lokala förutsättningar och behov. Strävan mot enhetlighet är dock tydlig och Svenska kommunförbundet verkar genom en rådgivande arbetsgrupp och genom kurser och konferenser för en enhetlig utveckling.

De kommunala musikskolorna strävar efter att så långt som möjligt ge undervisning i enlighet med varje elevs förutsättningar och önskemål. En grundläggande allmän musikundervisning kompletteras av en successiv specialisering fram till förberedande yrkesutbildning eller till kvalificerat musicerande utan yrkesinriktning. Undervisningen bygger därvid på en traditionell (europeisk) musikteoretisk och repertoarmässig grund.

Intagningen till musikskolorna, som är fri och sker efter anmälan, sker i allmänhet i årskurs 1 eller 2 i grundskolan. Musikundervisning i lek- eller sagoform i förskoleåldrarna förekommer även. Omkring hälften av barnen i varje åldersgrupp brukar börja i musikskolan. En viss uttunning sker sedan successivt dels genom egen avgång, dels efter rekommendation från skolan efter den hittills vanliga prövningen av eleverna efter visst antal studieår. Studiegången är planerad till minst sju år, alltså inom grundskolans åldersklasser, men omspänner vanligen tio år eller mera, dvs också gymnasiestadiet. Även vuxna deltar i musikskolornas undervisning, men utgör inte mer än några få procent av eleverna.

Den förberedande undervisningen är ett- eller tvåårig. Därefter får eleverna välja huvudinstrument. Det sker med en ganska jämn fördelning mellan stråk-, träblås- och mässingblås- och slagverksinstrument. Till undervisning på piano och gitarr är anslutningen något större och till vokalundervisningen något mindre. Rytmik kan vara och är ofta ett naturligt led i den inledande undervisningen. Ensembleövningar slutligen är mycket viktiga och införs tidigt. Ju äldre eleverna blir, desto större del av undervisningstiden upptar ensemblespelet och körsången. Ensembleverksamheten, den förberedande undervisningen samt rytmik och teori är gruppverksamhet. Vidare rekommenderas en särskild studiegång av allmän musikfostrande karaktär som arbetar med relativt stora grupper. Övrig undervisning sker i stor utsträckning som individuell undervisning.

Ensembleverksamheten omfattar ca 15 % av musikskoleeleverna, vilket skulle innebära ca 34 000 elever läsåret 1970/71, och innefattar en rad olika ensembletyper. Dessa ensembler gör också framträdanden för

publik i form av elevuppvisningar, konserter inom skolan och inom andra institutioner men även i form av offentliga konserter. Några uppgifter om omfattningen av dessa framträdanden föreligger dock inte.

Verksamheten finansieras i huvudsak genom kommunala anslag. Intäkterna, främst elevavgifter, är av begränsad omfattning. År 1970 kostade de kommunala musikskolorna ca 78 milj kr, medan intäkterna utgjorde ca 8 milj kr (år 1971 ca 95 resp 9 milj kr). Några statsbidrag utgår ej. Av kostnaderna är huvuddelen personalkostnader.

När kommunsammanläggningarna genomförts år 1974 kan man räkna med kommunala musikskolor i samtliga kommuner. Elevantalet kan då beräknas uppgå till ca 250 000 utan att utbyggnaden av de kommunala musikskolorna därför är avslutad.

Strävan till samverkan med den allmänna skolan har funnits länge och på senare år vuxit sig allt starkare. Skolstyrelsen är i mer än 75 % av kommunerna med musikskola också styrelse för denna. Organisatoriska förutsättningar finns alltså redan för en helt integrerad musikundervisning. Samarbete med folkbildningen är vanligt och betraktas som angeläget.

F n råder brist på utbildade musikpedagoger. De kommunala musikskolorna sysselsatte läsåret 1969/70 ca 3 500 lärare, motsvarande drygt 2 800 hela lärartjänster. En stor del av dessa tjänster upprätthölls av orkestermusiker och andra instrumentalister vid sidan om annan ordinarie tjänst. Vid en utbyggnad till 250 000 elever år 1974 ökar lärarbehovet med ca 325 hela tjänster. Pedagogutbildningen behöver därför ökas och inom denna utbildning behöver gruppmetodiken uppmärksammas mer än hittills.

7.4.2 *Studieförbundens musikverksamhet*

7.4.2.1 Allmänt

De första försöken med studiecirklar i musik gjordes på 1920-talet. Verksamheten hade ganska länge blygsam omfattning. Först i slutet av 1940-talet, sedan statsbidrag till studiecirkelverksamheten börjat utgå, ökades aktiviteten. Antalet musikcirklar var verksamhetsåret 1949/50 ca 3 600 (11,7 % av samtliga studiecirklar), 1959/60 ca 16 500 (19,7 %) och 1969/70 ca 25 000 (14 %). Musikcirklarnas antal har alltså ökat kraftigt. Från 1960-talets mitt har dock ökningen varit måttlig jämfört med tidigare och andelsmässigt har det inneburit en minskning jämfört med 1960-talets början.[1] Att ökningen i antalet cirklar avstannat kan bero på att statsbidragens reella värde successivt minskat och att skolor och kommuner erbjudit allt flera ungdomar helt kostnadsfri musikundervisning. En annan orsak kan vara att studieförbunden inte sett det som sin uppgift att ta upp pop- och folkmusiken i sin verksamhet och att man därmed inte fått kontakt med ungdomens musikintresse.

Musikstudierna intar ingen särställning inom studieförbundens verksamhet i fråga om det allmänna målet och syftet med verksamheten. Att studieförbunden intresserat sig så mycket för musikområdet torde dels bero på en betydande efterfrågan på musikundervisning, dels bero på att man har glädje och nytta av sång och musik inom respektive organisationer.

7.4.2.2 Studiecirklar i musik

De teoretiska cirklarna och musiklyssnarcirklarna utgjorde som framgår av tabell 7.5 en mycket liten del av verksamheten.

Ensembleverksamheten dominerar mätt både i antalet cirklar och deltagarantal (ca 75 %). Inom ensembleverksamheten överväger vokalmusiken särskilt beträffande antal deltagare (59 % av alla deltagare i musikcirklar). Inom gruppen "Undervisning på instrument och i solosång" är undervisningen på piano och gitarr dominerande.

Deltagare till de studiecirklar som omfat-

[1] Mellan verksamhetsåren 1968/69 och 1969/70 har verksamheten även minskat mätt i antal cirklar. Denna minskning är dock delvis skenbar och beroende på redovisningstekniska orsaker då SKS 1969/70 inte som tidigare även redovisat icke statsbidragsberättigade cirklar.

Tabell 7.5 Studieförbundens cirkelverksamhet i musik verksamhetsåret 1969/70. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Ämnen	Antal			
	Cirklar		Deltagare	
Musikförståelse, musikteori, musikhistoria etc	951		8 184	
Ensembleverksamhet	13 873		214 806	
Därav: Vokalmusik		9 832		167 650
Instrumentalmusik		4 041		47 156
Undervisning på instrument och i solosång	8 927		60 442	
Därav: Solosång		129		771
Stråkinstrument		229		1 592
Blåsinstrument		908		7 260
Slaginstrument		302		1 940
Piano		4 111		25 315
Gitarr		2 627		19 365
Mandolin		3		26
Dragspel		386		2 631
Övriga instrument		232		1 542
Övriga musikämnen	174		1 536	
Summa	23 925[a]		284 968[a]	

[a] Något högre totalsiffror, 25 254 resp 301 407, anges i den officiella statistiken där bl a även vissa icke statsbidragsberättigade studiecirklar ingår.

tar undervisning på instrument nyrekryteras i stor utsträckning varje år. Antalet deltagare som fortsätter sina studier år efter år är dock betydande. Till väsentlig del utgör dessa cirklar rekryteringsunderlag för ensemblerna. Ofta är ensemblerna komplement till instrumentalundervisningen och cirkeldeltagaren är alltså med i två grupper samtidigt. Ensembleverksamheten har, både från mål- och organisationssynpunkt, legat väl till för studieförbundsinsatser. Körer och instrumentalensembler har utgjort grupper där individuell övning och vidareutveckling ägnats uppmärksamhet lika väl som samverkan mellan deltagarna. Av ensemblerna är den övervägande delen fasta grupper som arbetar år efter år, ofta som självständiga föreningar med eller utan anknytning till någon av studieförbundens medlemsorganisationer.

Av kulturrådets enkät L 2 framgår att endast 1,4 % av de redovisade studiecirklarna ägnade sig åt jazz och/eller pop. Studieförbunden har således inte i någon större utsträckning knutit an till dessa musikformer och ungdomens intresse för dem. Brist på studiematerial, bristen på utbildade och intresserade ledare samt höga kostnader för instrument kan vara orsaker till denna eftersläpning. Detsamma kan gälla i fråga om förbundens ringa ansatser för att möta ungdomens intresse för folklig musik från andra länder.

Studiecirklar i musik finns i större eller

Tabell 7.6 Studiecirkelverksamheten i musik verksamhetsåret 1969/70 fördelad på studieförbund. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Studieförbund	Antal	
	Cirklar	Deltagare
ABF	7 181	69 011
Sveriges Kyrkliga studieförbund (SKS)	4 775	73 367
Frikyrkliga studieförbundet (FS)	4 601	74 049
Vuxenskolan	1 483	12 510
Studiefrämjandet	1 156	8 342
Medborgarskolan	1 030	9 389
Övriga	3 699	38 300
Summa	23 925	284 968

mindre omfattning inom samtliga studieförbund. Verksamheten har dock något olika inriktning inom de olika förbunden (tab 7.6).

ABF svarar alltså för det största antalet cirklar följt av SKS och FS. De två sistnämnda förbunden har likväl fler deltagare än ABF. Det beror på att medan ABF har en differentierad verksamhet och piano som vanligaste instrument (med undervisning i små grupper), så dominerar ensembleverksamheten, särskilt den vokala, hos de båda andra förbunden. Den starka ställning som körsången intar inom de båda sistnämnda förbunden förklaras av att kyrkans och frikyrkans körer i allmänhet arbetar i studiecirkelform och därigenom är anknutna till förbunden.

7.4.2.3 Musik i fritidsgrupp och andra arbetsformer

En del av studieförbundens musikverksamhet har organiserats i fritidsgrupper eller i helt obundna former. Några rikssiffror beträffande omfattningen föreligger inte.

I enkäten L 2 tog emellertid kulturrådet upp frågan om ensembleverksamhetens omfattning.[1] Ensembleverksamheten i fritidsgrupper eller i helt obundna former omfattade verksamhetsåret 1969/70 64 grupper och ca 1 000 deltagare inom de undersökta avdelningarna. För hela riket kan det innebära ca 400 grupper med inemot 6 000 deltagare.

7.4.2.4 Musikframträdanden för publik

Åtskilliga ensembler som rapporterar sin verksamhet via studieförbunden gör också framträdanden för publik. I många fall är det ett mycket väsentligt inslag i gruppernas verksamhet.

Några rikssiffror för sådana framträdanden föreligger inte. Kulturrådet har emellertid tagit upp frågan i sin enkät L 2 (tab 7.7).

Siffrorna från vissa av de tillfrågade avdelningarna torde vara något för höga. Totalt sett har dock musikframträdandena för publik ansenlig omfattning. Det är inte möjligt att från enkätsvaren göra någon exakt uppdelning av framträdandena på instrumentalrespektive vokalensembler, men instrumentalmusiken utgör den större delen. Jazz och pop utgör en mycket liten del av den totala verksamheten.

Kontakten med publik har emellertid en ganska speciell karaktär. Merparten sker i Frikyrkliga studieförbundets regi. En del av dessa framträdanden, omkring 3 600, är direkta gudstjänstinslag. Även den övriga verksamheten får sin prägel av de framträdande gruppernas anknytning till olika religiösa samfund. Ytterligare en del av framträdandena avser SKS och har motsvarande karaktär. Bland övriga förbund har ABF den livligaste verksamheten.

[1] Endast ensembleverksamheten, däremot ej undervisningen på instrument.

Tabell 7.7 Antal musikframträdanden för publik verksamhetsåret 1969/70 av studieförbundens ensembler från de 15 största städerna samt Gävleborgs län. (Enligt kulturrådets enkät L 2.)

Musikgrupp	Inom egen avdelning, medlemsorg etc	Inom annan förening, ålderdomshem ungdomsgård m m	Offentligt	Totalt
Totalt	14 646	2 826	4 785	22 257
Därav jazz och pop	35	18	63	116

Det är ovisst om resultatet av enkäten är representativt för hela landet.

7.4.2.5 Studieförbundens behov och önskemål

I kulturrådets enkät till studieförbundens centrala organ (R 2) uttrycks från förbundens sida en rad önskemål om förändringar i villkoren för musikbildningsarbetet. De problem som tas upp av flera förbund kan hänföras till följande områden: 1) studiematerialet, 2) ledarutbildning och medverkan av experter, 3) det ekonomiska stödet från staten.

För musikundervisningen i grupp föreligger behov av en väsentlig förnyelse av läromedlen. Huvuddelen av de läroböcker och instrumentskolor som används är upplagda med sikte på enskild undervisning, medan studieförbundens verksamhet till övervägande del sker i grupp. När det gäller nybörjarhandledningar är dessa tänkta för barn, medan studieförbunden i stor utsträckning vänder sig till vuxna elever. Modern musik är också otillräckligt företrädd i undervisningsmaterialet. Bristen på lämpliga läromedel för jazz och pop är stor och situationen blir ännu besvärligare genom att det inom detta område är svårt att rekrytera goda ledare. Särskilt gäller det de mindre orterna.

Ökade resurser för utbildning av musikcirkelledare behövs, inte minst kompletterande utbildning. Flera förbund önskar också bättre möjligheter att kunna anlita experter och instruktörer som skulle kunna följa upp arbetet och i internatkurser trimma såväl deltagare som ledare. Främst gäller detta ensembleverksamheten.

En del aktiviteter inom musikbildningsområdet är svåra att inordna och anpassa till studiecirkelns form och till gällande bestämmelser för bidrag. Nya former för stöd till den kvalificerade amatörverksamheten anser förbunden därför önskvärda. Det finns också önskemål om att få till stånd en särskild utredning, som skulle behandla amatörverksamheten inom musikområdet.

7.4.3 *Folkhögskolor med musikundervisning*

Man kan i dag skilja mellan följande typer av musikverksamhet vid folkhögskolorna: 1) musikinstruktörsutbildning, 2) allmänna musiklinjer, 3) utvidgad musikundervisning, 4) vanlig musikundervisning.

Under senare år har yrkesinriktade musiklinjer vuxit fram vid några folkhögskolor. Utbildning till musikinstruktör sker nu vid Folkliga musikskolan Ingesund i Arvika, numera även kallad Ingesunds musikskola, och på musiklinjen vid Framnäs folkhögskola i Öjebyn. Vid dessa skolor finns också allmän musiklinje.

Utvidgad musikundervisning samt viss inriktning mot musik utan att skolan har speciell musiklinje finns vid ett tjugotal folkhögskolor.

Flera folkhögskolor har musikensembler som gör publikframträdanden såväl inom som utom skolan. I kulturrådets enkät uppgav 12 av 29 tillfrågade skolor med estetisk utbildning att de haft sådan verksamhet under läsåret 1969/70. Totalt hade 244 grupper gjort 451 framträdanden varav hälften inom skolan. Av övriga framträdanden skedde flertalet internt inom föreningar och institutioner. Framnäs folkhögskola svarade både för flertalet grupper och framträdanden. Den instrumentala musiken dominerade över den vokala och jazz och pop utgjorde också vid skolorna en mycket liten del av den musik som spelades för publik.

7.4.4 *Körer, orkestrar och andra musikgrupper*

7.4.4.1 Symfoniorkestrar

De flesta amatörorkestrar med besättning av symfoniorkestertyp är anslutna till Sveriges orkesterföreningars riksförbund (SOR). År 1970 var 70 orkestrar anslutna till förbundet, fördelade på samtliga län, med totalt ca 2 500 musiker. Den största orkestern hade 65 medlemmar, den minsta 16. Medianantalet var 40. Förutom dessa finns det uppskattningsvis ytterligare ett 30-tal orkestrar av

Tabell 7.8 Antalet musiker av olika kategorier inom SOR-orkestrar år 1970. (Enligt kulturrådets och SOR:s enkät.)[a]

Kategori	Antal	
Icke yrkesmusiker	1 343	
Yrkesmusiker	1 046	
Därav: Militärmusiker (fördelade på 40 orkestrar)		457
Lärare i kommunal musikskola		365
Musiklärare i annan skola (lärarna fördelade på 54 orkestrar)		55
Andra yrkesmusiker, utom via AMS		156
Yrkesmusiker via AMS		13
Studerande från musikhögskola eller konservatorium	87	
Summa	2 476	

[a] Frågan besvarad av 66 av 70 orkestrar. Bland de fyra ej svarande orkestrarna märks Örebro orkesterstiftelse och Västerås musiksällskap. Dessa båda orkestrar intar en särställning. Örebro har en stomme av anställda yrkesmusiker och Västerås har anställda ledare och administrativ personal. Dessa orkestrar redovisas i detta betänkande tillsammans med yrkesorkestrarna (6.4).

liknande typ i landet, varav ett tiotal står i kö som inträdessökande i SOR.

Förbundet har i samarbete med kulturrådet gjort en enkät till medlemsorkestrarna. En arbetsgrupp inom SOR lade hösten 1971 fram en utredning om förbundet (Utredning om nuläge och framtida verksamhet inom SOR).

Av enkäten till SOR-orkestrarna framgår fördelningen på olika musikerkategorier (tabell 7.8).

Endast något mer än hälften av orkestermedlemmarna (58 %) kan alltså betecknas som icke yrkesmässiga musikutövare. Ca 60 % av yrkesmusikerna eller ca 25 % av samtliga gjorde sina orkesterinsatser på avlönad tjänstetid.

Dirigenterna hade vanligen någon form av högskoleutbildning och/eller dirigentutbildning. Vad gäller stämledarna har minst ett fyrtiotal konsertmästare solistutbildning från svenskt eller utländskt konservatorium. Bland blåsarna är stämledarna vanligen militärmusiker. Många stämledare har också musikpedagogisk examen som grundutbildning.

Spelåret 1968/69 gav de nyss nämnda till SOR anslutna orkestrarna totalt 293 konserter med ett totalt publikantal på 96 000 personer. År 1970/71 gavs 326 konserter av 64 orkestrar med 107 000 besökande. Av konserterna var drygt 90 % vuxenkonserter med ungefär motsvarande andel av totalpubliken. Antalet barn- och skolkonserter var 19 spelåret 1968/69 och antalet föreningskonserter och andra interna konserter fem. Av det totala antalet konserter gavs 19 utanför orkestrarnas hemkommuner.

SOR-orkestrarna samarbetar i betydande omfattning med kommunala musikskolor, varifrån man delvis rekryterar musiker, med körer och i viss utsträckning även med RSAO-orkestrar, andra orkestrar och ensembler samt med kyrkan. Flertalet SOR-orkestrar samarbetade med militärmusikkårerna. Flertalet av orkestrarna vill också fortsätta detta samarbete sedan militärmusikkårerna omvandlats till regionsensembler. Orkestrarna vill också ha ökade möjligheter till medverkan av regionmusiker, helst på tjänstetid.

15 orkestrar anser sig ha goda rekryteringsmöjligheter, medan 20 orkestrar har problem med rekrytering av stråkar och 14 har brist på blåsare. Utöver rekryteringssvårigheterna har orkestrarna främst svårigheter att få fram det notmaterial man behöver.

SOR-orkestrarnas verksamhet finansieras på olika sätt. Till SOR utgår statliga bidrag. Budgetåret 1969/70 uppgick detta till 260 000 kr varav 110 000 kr för inköp av instrument m m (budgetåret 1970/71 170 000 kr som driftbidrag och 150 000 kr för inköp av instrument m m). Bidraget fördelas på medlemsorkestrarna. Därtill utgår statsbidrag direkt till orkestrarna i Västerås och Örebro. Den för föreningarnas ekonomi avgörande inkomstposten är dock de kommunala anslagen. Alla föreningar utom en uppgav sig spelåret 1968/69 ha sådana anslag. Exklusive orkestrarna i Västerås och Örebro uppgick de till ca 1 570 000 kr. Biljettintäkter uppgav sig dessa orkestrar ha haft om ca 375 000 kr. Övriga inkomstposter såsom landstingsanslag, bidrag från Rikskonserter, medlemsavgifter, fonder,

donationer m m var som regel av marginell betydelse.

De största utgiftsposterna var gager till egna och särskilt engagerade musiker (ca 400 000 kr) och solister (ca 300 000 kr). Utgifterna i övrigt avsåg framför allt reklam, dirigentarvoden och hyror. De flesta orkesterföreningarna torde ha en relativt ansträngd ekonomi.

I den hösten 1971 framlagda utredningen (bilaga B p 34) föreslår SOR:s utredningsgrupp en rad åtgärder för att stimulera verksamheten.

Samarbete inom orkestrarna mellan yrkesmusiker och fritidsmusiker utgör enligt gruppens mening en viktig del av förbundets profil.

För de större orkestrarna där det yrkesmässiga inslaget börjar överväga, föreslår utredningsgruppen en stödform motsvarande nuvarande stadsteaterstöd. Staten bör således täcka 55 % av lönekostnaden. Utöver orkestrarna i Örebro och Västerås, som redan åtnjuter särskilda statsbidrag, skulle denna modell enligt gruppen bli aktuell för högst ett tiotal orkestrar under den närmaste tioårsperioden.

För övriga orkestrar föreslås en lösning där yrkesmusikerna i egenskap av instruktörer kommer i åtnjutande av statsbidragsberättigat timarvode. Vidare föreslås en ökning och någon annan fördelning av det nuvarande statliga bidraget som alltså förutsätts utgå även i fortsättningen.

Organisationskommittén för regionmusiken (ORM) beräknar hösten 1971 normalt för musikavdelningars SOR-medverkan 1 000 musikertimmar per avdelning. SOR-gruppen har föreslagit att regionmusiker på tjänstetid kostnadsfritt skall ställas till SOR-orkestrarnas förfogande i minst samma utsträckning som militärmusikerna tidigare.

Gruppen föreslår vidare att en konsulent knyts till SOR:s kansli med huvuduppgift att handha fortbildningen av dirigenter, orkestrar och enskilda musiker, i samarbete med Riksförbundet Sveriges Amatörorkestrar (RSAO), Rikskonserter och regionmusiken. Fortbildningsarbetet bör ske i form av regionturnéer med framstående solister/pedagoger, regionala kurser (spelträffar), rikstämma med kammarmusikkurser, orkesterspel och specialinstruktion.

SOR:s notsamling i Musikaliska akademiens bibliotek uppgår f n till ca 1 500 nummer. SOR och RSAO bör enligt gruppens mening erbjudas samma service som andra avnämarkategorier i fråga om repertoarval, inköp och bindning.

För att tillgodose de orkestrar som önskar spela ny, särskilt svensk, musik föreslås ett särskilt anslag på 70 000 kr att fördelas som beställningsarvoden och nothyror.

Inspektionen av SOR-verksamheten har tidigare åvilat Musikaliska akademien, vilken i samråd med dåvarande teater- och orkesterrådet utsåg inspektörer. Denna verksamhet är från 1 juli 1970 t v inställd. Behovet av inspektion och därmed sammanhängande rådgivning kvarstår enligt gruppen. För budgetåret 1972/73 har Kungl Maj:t beviljat anslag till teater- och musikrådet för deltagande i musikkonferenser som skall ersätta de tidigare inspektionerna.

Slutligen föreslår utredningsgruppen att antalet orkestrar inom SOR successivt ökas till ca 100.

7.4.4.2 Övriga instrumentalensembler utom jazz- och popgrupper

Utöver SOR-orkestrarna finns amatörorkestrar av varierande slag. Många såväl *blås- som stråkorkestrar* är sammanslutna i Riksförbundet Sveriges Amatörorkestrar (RSAO). En omfattande blåsorkesterverksamhet finns även inom de frikyrkliga samfunden främst inom Frälsningsarmén, Pingströrelsen och Svenska missionsförbundet. Därutöver finns helt fristående orkestrar.

Till *RSAO* var år 1970 anslutna 178 blåsorkestrar, 34 stråkorkestrar och 76 s k skol- och ungdomsorkestrar. Det sammanlagda deltagarantalet var ca 9 200.

Orkestrarna består till mer än 90 % av medlemsantalet av amatörmusiker men leds ofta av en arvoderad yrkesmusiker, inte sällan militärmusiker eller musiklärare i

kommunal musikskola. Antalet framträdanden per år är relativt stort. År 1970 var det 2 400.

RSAO uppbär ett visst statsbidrag; budgetåret 1970/71 var det 90 000 kr och 1971/72 är det 107 000 kr. Förbundets resurser används till stor del till kursverksamhet och service med noter m m. De enskilda orkestrarna finansierar sin verksamhet bl a genom medlemsavgifter, inkomster från framträdanden samt anslag från kommuner och i vissa fall från företag.

Inom *Svenska missionsförbundet* är ca 130 blåsorkestrar verksamma i huvudsak på mindre orter. I verksamheten deltar ca 2 000 amatörmusiker, till stor del ungdomar. Rekryteringen är öppen utan villkor om anslutning till samfundet. Finansieringen av verksamheten sker genom studiecirkelbidrag via Frikyrkliga studieförbundet, genom inkomster av spelningar utanför samfundet och genom medlemsavgifter samt i viss mån genom ekonomiska bidrag från församlingarna. Ledare är antingen oavlönade musikledare inom samfundet eller i viss utsträckning arvodesanställda militärmusiker.

Blåsorkesterverksamhet av jämförbar omfattning finns även inom *Frälsningsarmén* och *Pingströrelsen.* Rekrytering och verksamhet är här huvudsakligen knutna till samfundens religiösa verksamhet. Frälsningsarmén har ett 90-tal hornmusikkårer med drygt 1 400 medlemmar samt drygt 20 ungdomsorkestrar. Pingströrelsens blåsorkesterverksamhet, som huvudsakligen avser ungdomar, omfattar ett 100-tal orkestrar med ca 2 000 medlemmar. Inom såväl Frälsningsarmén som Pingströrelsen finns även strängmusikkårer. Frälsningsarméns kårer är 192 med ca 3 600 medlemmar. För finansieringen samarbetar man i stor utsträckning med Frikyrkliga studieförbundet. Viss finansiering sker från respektive samfund och församlingar. Frälsningsarmén åtnjuter i vissa fall även kommunala bidrag för sin musikverksamhet.

Kammarmusik i den västerländska konstmusiktraditionen utövas dels av yrkesmusiker, dels som en utbredd amatörmusikverksamhet.

Kammarmusikgrupper bildas ofta av medlemmar i symfoniorkestrar utan att gruppen fördenskull behöver ha samband med orkesterinstitutionen. Det kan gälla stråkkvartetter, blåskvintetter, något större stråkensembler etc. Kammarmusikgrupper sammansatta av yrkesmusiker framträder i konserter arrangerade av orkesterföreningar eller kammarmusikföreningar.

Kammarmusicerande som amatörverksamhet förekommer både som renodlat hemmusicerande och som framträdanden i bl a kammarmusikföreningar. I kyrkliga samfunds musikverksamhet förekommer ofta kammarmusik både med yrkesverksamma orkestrar och amatörmusiker.

Några tillförlitliga uppgifter om utbredningen av denna verksamhet finns inte. Den sker ofta utan anknytning till organisationer även om lokala kammarmusiksällskap finns. Viss kurs- och lägerverksamhet ordnas av studieförbund särskilt för ungdom inom ramen för Musik för Ungdom.

Ett betydande antal grupper ägnar sig på heltid eller fritid åt att framträda med *dans-, schlager- och restaurangmusik.* Några exakta uppgifter om antalet föreligger inte. Uppskattningsvis gäller det ett par hundra heltidsverksamma grupper och inemot 1 000 grupper som framträder från 3–4 gånger per vecka till några gånger per år.

7.4.4.3 Jazzgrupper

Jazzmusiken i Sverige utövas till övervägande del av musiker som har andra sysselsättningar som huvudsaklig inkomstkälla, antingen olika former av underhållningsmusik eller helt andra yrken. De enda fast anställda jazzmusikerna i Sverige är medlemmarna i Sveriges Radios Jazzgrupp, som är deltidsanställda.

Situationen för jazzmusiken i landet har försvårats när dess betydelse som dans- och populärmusik minskat, en process som försiggick under 1950- och 1960-talen. Jazzmusiken har i stället antagit karaktären av en utpräglad "lyssnarmusik" mer och mer skild

från de påtagliga sociala funktioner den tidigare hade.

Uppskattningsvis fanns år 1970 i Sverige ca 150–200 jazzgrupper, som någorlunda regelbundet spelade annat än i rent privata sammanhang, med uppskattningsvis totalt 750–1 000 musiker.

Fördelningen mellan traditionellt och mera modernt inriktade jazzgrupper är mycket svår att bedöma, men det tycks finnas en tendens att de grupper som spelar modernt orienterad jazz proportionellt sett ökar.

En granskning av den geografiska fördelningen av jazzgrupperna visar en tydlig koncentration till storstadsområdena. Därutöver förekommer jazzmusiken främst i universitetsstäderna.

Organisationerna på jazzområdet är Föreningen Svenska jazzmusiker (FSJ) och Svenska jazzriksförbundet (SJR). FSJ är en facklig organisation, ansluten till Svenska musikerförbundet, med ett hundratal medlemmar. SJR är en organisation främst för jazzintresserade och jazzklubbar och har ca 600 medlemmar. En stor del av landets utövande jazzmusiker är alltså oorganiserade.

I och med jazzmusikens ändrade funktion har möjligheterna till framträdanden minskat. Då det samhälleliga stödet, såväl det statliga som det kommunala, är begränsat blir ekonomin ett svårt problem för jazzgrupperna.

7.4.4.4 Popgrupper

Popmusik tas i det följande i något snävare bemärkelse än vad begreppet kanske har i det allmänna medvetandet, där det ofta får omfatta all populärmusik med amerikanskt inflytande. Någon alldeles entydig avgränsning är dock inte möjlig att göra eftersom olika musikformer här gränsar till varandra.

Huvudinriktningen av den popmusik rådet här berör har sina rötter i de amerikanska negrernas rythm & blues-musik och i amerikansk folkmusik från Mellanvästern. Engelska grupper, främst Beatles, har haft stor betydelse för utvecklingen av musikformen sådan vi känner den i Sverige. I den traditionen växte en omfattande verksamhet fram under början av 1960-talet. Ett stort antal grupper bildades, mestadels av ungdomar i tonåren. Vissa grupper hade betydande kommersiell framgång och musikformen hade över huvud stora kommersiella möjligheter. Samtidigt var det till stor del en verksamhet av icke yrkesverksamma musiker.

På senare år torde verksamheten ha minskat i omfattning och den kommersiella bärkraften sviktat. Samtidigt har åtskillig svensk popmusik visat en markantare egen profil jämfört med den tidigare mer osjälvständiga efterföljden av amerikanska och engelska förebilder. Andra element, bl a folkmusiktraditionen, har införlivats i musiken. En riktning av grupper har börjat arbeta med svenskt textmaterial, inte sällan av politiskt innehåll. Denna riktning har ofta en uttalad antikommersiell inställning.

Den hittills största mönstringen av sistnämnda typ av grupper förekom vid de utomhusfester, som anordnades på Gärdet i Stockholm somrarna 1970 och 1971. Andra riktningar och typer av musik såsom folkmusikgrupper, vissångare osv var också representerade där. Liknande "musikfester" har under åren 1970 och 1971 anordnats på andra orter. I dessa sammanhang har det funnits en strävan att komma i kontakt med nya grupper av åhörare genom att vidga det musikaliska innehållet till att omfatta andra typer av musik än pop samt att arbeta med andra former än den konsertmässiga.

En uppskattning av popgruppernas antal i Sverige är mycket vansklig att göra, men det torde ligga någonstans mellan 2 000 och 3 000, vilket skulle innebära omkring 10 000 musiker. Tendensen tycks vara att popgruppernas antal har minskat under de senaste åren. Antalet grupper för 5–6 år sedan beräknas ha varit 4 000–5 000.

Den geografiska fördelningen av popgrupperna tycks i grova drag överensstämma med fördelningen av befolkningen men med en tendens till ett proportionellt sett något större antal grupper utanför storstadsområdena.

Åldersmässigt har en förskjutning skett från åldersgruppen under 20 år till åldersgruppen mellan 17 och 25 år.

Huvuddelen av popmusiken har kommersiell bakgrund och finansieras kommersiellt. Möjligheterna till framträdanden har dock minskat under de senaste åren, speciellt i folkparker och klubbar. Inkomster av framträdanden kan också variera starkt och det är omöjligt att generellt uttala sig om summornas storlek. En nedre gräns för gager som inte är ovanlig är reseersättning för gruppen. Liksom beträffande jazzmusik är samhällsstödet här av obetydlig omfattning och en mycket liten del av verksamheten sker – som framgått i det föregående – i studiecirkelns eller fritidsgruppens form.

7.4.4.5 Spelmansgrupper

Spelmansmusiken i Sverige hade tidigare en yrkesmässig prägel men odlas numera främst som fritidsaktivitet. Endast två eller tre grupper av spelmän har musiken som huvudsaklig inkomstkälla och detta endast periodvis. Sina ursprungliga sociala funktioner, intimt förknippade med livet i bondesamhället, har musiken endast i någon mån kvar. Sin huvudsakliga förankring har musiken inom spelmansrörelsen, på spelmansstämmor, i hembygdsföreningar och liknande. Under de allra senaste åren har man kunnat se tendenser till ett uppsving i intresset för den svenska folkmusiken och en ökad medvetenhet om den svenska folkmusiktraditionen bland företrädare för andra musikgenrer, exempelvis jazz- och popmusiker.

Organisationerna för den utövande spelmansmusiken utgörs av landskapsförbunden, av vilka de flesta är anslutna till Sveriges Spelmäns riksförbund (SSR). Ett av de livaktigaste landskapsförbunden, Södermanlands Spelmansförbund, är dock inte anslutet till riksorganisationen.

Ett visst samarbete förekommer mellan SSR och Svenska ungdomsringen för bygdekultur, en av landets större ungdomsorganisationer som har både folkdans och folkmusik på sitt program.

De olika gruppbildningar som existerar på spelmansmusikområdet varierar från grupper om 2–3 till spelmanslag. Grupperna har skiftande sammansättning. Uppskattningsvis finns drygt 3 000 spelmän organiserade i SSR. Tillsammans med de spelmän som är medlemmar i landskapsförbund, ej anslutna till SSR, utgör de organiserade spelmännen i landet förmodligen ca 3 500 musiker. Antalet icke organiserade spelmän bedöms vara ca 1 000. Geografiskt sett fördelar sig spelmansmusiken relativt jämnt över landet. Den största koncentrationen av spelmän finns förmodligen i Dalarna och Hälsingland.

Den pedagogiska verksamheten inom spelmansområdet är i huvudsak organiserad på musikernas eget initiativ. Under senare år har dock folkmusiken börjat få en plats på vissa av de kommunala musikskolornas scheman.

En del spelmän samarbetar med företrädare för andra musikgenrer och en del relativt uppmärksammade försök till syntes med jazz och med popmusik har förekommit. Till övervägande del är det dock med musiker inom gammal dansmusik som samarbete existerar.

Som tidigare nämnts har spelmansmusiken fortfarande i någon mån kvar sina ursprungliga funktioner i samhället, vilket gör att en stor del av framträdandena har karaktären av "internt" musicerande eller "tillfällighetsmusicerande". För övrigt framträder man på spelmansstämmor, hembygdsfester, andra former av spelmansträffar samt i viss utsträckning i "konsertliknande" former.

Samhällets ekonomiska stöd till spelmansmusiken är litet. Svenskt visarkiv, som sedan år 1970 är en statlig institution, gör dock viktiga insatser genom att samla, bearbeta och ge ut material om folkvisor och genom att spela in folkmusik.

7.4.4.6 Körer

Det övervägande flertalet av landets körer är icke yrkesmässiga. Heltidsanställda körer finns endast vid Operan i Stockholm, Stora teatern i Göteborg och Malmö stadsteater. Dessutom finns ett mindre antal arvoderade

körer – där koristerna har andra huvudsysselsättningar – vid en del av de konsertarrangerande orkesterinstitutionerna samt vid Sveriges Radio. Slutligen finns det några visgrupper som i huvudsak har kunnat försörja sig genom framträdanden på restauranger, klubbar, skolor, ungdomsgårdar m m. Det icke yrkesmässiga körlivet är däremot mycket omfattande och har en stor spännvidd beträffande körernas storlek, sammansättning, inriktning och musikaliska kunnande. Redovisningen av landets körliv bygger i det följande i stor utsträckning på Rikskonserters inventering av körerna, gjord år 1968 och den enkät som därefter gjordes år 1969 och som redovisar förhållandena detta år.

Körlivet kan indelas dels i det profana, dels i det som är anknutet till kyrkor och församlingar. Enligt Rikskonserters undersökningar beträffande körernas rekrytering, vilket i stor utsträckning är detsamma som deras intresseinriktning, uppgav sig 33 % vara kyrkokörer och 28 % frikyrkliga körer, medan 27 % var rekryterade ur icke-religiösa organisationer och 19 % var skolkörer. Summan blir 107 %, då en viss övertäckning förekommer. Organisatoriskt är vissa körer direkt knutna till de grupper, samfund eller organisationer ur vilka medlemmarna rekryteras, medan andra körer är fristående. Av de undersökta körerna var 77 % blandade körer, 13 % damkörer och 10 % manskörer.

Organisationerna på körområdet består av följande sammanslutningar: Svenska sångarförbundet, som omfattar enbart manskörer, Svenska arbetarsångförbundet, Sveriges körförbund med övriga typer av profana körer, Sveriges kyrkosångarförbund, dit huvuddelen av kyrkokörerna är anslutna, samt följande särskilda sångarförbund inom frikyrkan, nämligen Metodistkyrkans sångarförbund, Svenska baptisternas sångarförbund och Svenska missionsförbundets sångarförbund. Kör- och sångverksamhet förekommer även inom bl a Frälsningsarmén och Pingströrelsen. Vissa körer och åtskilliga sångare är verksamma inom både Sveriges körförbund och olika kyrkor och samfund. Omfattningen av körverksamheten framgår av tabell 7.9.

De icke förbundsanslutna körerna är troligen något fler än de förbundsanslutna. Sammanlagt torde det finnas inemot 8 000 körer i landet. Totala antalet korister är svårare att uppskatta men bedöms vara omkring 100 000. Räknar man in att många korister deltar i mer än en kör kan man uppskatta det totala deltagandet till minst 150 000.

Det största antalet körer finns i Stockholms stad, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län, Jönköpings län och Skaraborgs län. Den största körtätheten finns i landskommuner och därnäst i mindre städer. Många körer är bestående organisationer. Enligt undersökningen var nära 60 % av körerna mer än 10 år gamla medan 10–15 % av det totala körantalet årligen nybildas.

Tabell 7.9 Antal körer och korister anslutna till olika körförbund år 1969. (Enligt Rikskonserters körundersökning.)

Körförbund	Antal		
	Delförbund	Körer	Korister
Sveriges kyrkosångarförbund	16	1 942	37 800
Sveriges körförbund	29	577	11 000
Svenska sångarförbundet	22	351	8 000
Svenska missionsförbundets sångarförbund	23	335	7 500
Svenska baptisternas sångarförbund	–	144	2 700
Metodistkyrkans sångarförbund	–	..	1 000
Svenska arbetarsångförbundet	–	30	..
Summa (ungefärlig)		3 379	68 000

Körer med kyrklig anknytning har sin verksamhet naturligt inordnad i gudstjänst- och mötesliv. Dessutom förekommer musikandakter där körer i mer konsertliknande former framför sakrala kompositioner. I större stadsförsamlingar är det dessutom vanligt att körer i samarbete med orkestrar på orten framför något eller några oratorier under året. Även framträdanden utanför hemorten förekommer.

Profana körer anordnar i regel framträdanden på hemorten i egen regi eller framträder inom ramen för föreningsliv. I viss utsträckning sker framträdanden också på andra orter.

Vissa körer har en tämligen omfattande konsertverksamhet på olika håll i landet, varvid kontaktvägarna oftast går direkt från konsertarrangören till kören.

52 % av körerna gjorde både offentliga och interna framträdanden under hösten 1968, 30 % enbart interna framträdanden och 6 % enbart offentliga framträdanden, medan 12 % varken gjorde offentliga eller interna framträdanden under denna tid.

En betydande del av körerna – hur stor del är dock inte fastställt – arbetar helt eller delvis i studiecirkelns form och finns alltså även redovisade under 7.4.2. För finansiering av körverksamhet har statsbidrag via studiecirklar därför en stor betydelse. Statliga direkta bidrag till körverksamhet utgjorde budgetåret 1971/72 totalt 285 000 kr. Medlen fördelades till körförbund och körer av TMR. I bestämmelserna sades att högst 75 000 kr var avsedda för körers utlandsresor, resten till körförbund och körer för utbildnings- och kursverksamhet. Till profana körer lämnas i viss utsträckning kommunala bidrag. Kyrkokörer erhåller förutom ett visst kommunalt stöd även stöd från respektive församlingar. De största utgiftsposterna för körerna är kostnader för noter, resor och traktamenten, arvoden till körledare samt arvoden till korister.

En betydande utbildning av körledare och sångare sker inom studieförbundens, särskilt inom FS:s och SKS:s ram. Sveriges körförbund och Svenska sångarförbundet liksom länsförbunden svarar också för viss kursverksamhet. Ytterligare resurser för utbildning behövs emellertid enligt körförbunden. Körledarutbildningen upplevs nämligen som det största olösta problemet inom körlivet.

Körförbunden har på senare år tagit upp sina behovs- och samarbetsfrågor på bred bas. I januari 1970 anordnades en konferens om körfrågor i Stockholm av Rikskonserter i samarbete med körorganisationerna. För att följa upp konferensresultatet tillsattes en arbetsgrupp som i februari 1971 lade fram sina förslag. Arbetsgruppen föreslog att körförbunden bildar ett samarbetsorgan, kallat "Körsam". Vidare föreslog man ökat samarbete mellan körförbunden och önskade samtidigt ökade resurser på utbildnings- och konferensområdet. Man önskade också en revidering av studiecirkelbestämmelserna och ökat samarbete med Sveriges Radio och TRU.

7.4.5 *Övrig verksamhet*

Som tidigare nämnts har man beräknat att nära 25 % av svenska folket spelar något instrument och att 2/5 av dessa också spelar för och tillsammans med familjemedlemmar och vänner. Detta musicerande i vän- och familjekretsen, som spänner över så vitt skilda fält som popmusik, dragspelsmusik – inte minst – och den europeiska konstmusiken, är en betydelsefull del av det samlade musiklivet. Förekomsten av spontant musicerande i familje- och vänkretsen kan måhända vara en faktor av lika stor betydelse som kommunala musikskolor, studiecirklar och annan mera organiserad verksamhet. Rådet har emellertid som tidigare framhållits inte haft möjligheter att kartlägga och analysera mer än den organiserade verksamheten. Därför får dock inte det individuella musicerandet och musicerandet i informella grupper förbises.

7.5 Konst och konsthantverk

7.5.1 *Studieförbundens verksamhet inom området konst*

Studiecirklar i utövande konst och konstförståelse har förekommit inom studieförbunden under många år. Verksamheten har dock aldrig haft särskilt stor omfattning. Omfattningen av cirkelverksamheten i konst framgår av tabellerna 7.10 och 7.11. Några studieförbund, bl a ABF, Medborgarskolan och Folkuniversitetet, har också egna konstskolor. Dessa får i viss mån betraktas som yrkesutbildande, då det ofta förekommer att elever först börjar där för att eventuellt senare söka sig över till den institutionaliserade utbildningen.

Förbunden bedriver också viss verksamhet inom området konst utanför studiecirkelns ram. Utifrån kulturrådets enkät L 2 kan antalet sådana grupper under verksamhetsåret 1969/70 beräknas ha varit inemot 200 i hela landet med tillsammans ca 1 000 deltagare.

Av kulturrådets enkät L 2 framgår att man inom de undersökta lokalavdelningarna arrangerat 38 utställningar av egna arbeten. 18 av dessa utställningar var offentliga. Detta tyder på att kanske drygt ett 100-tal utställningar arrangerats över landet.

Studieförbunden behöver enligt svaren på enkäten R 2 bättre möjligheter till experimentverksamhet inom området konst för att finna bättre pedagogiska metoder för studiearbetet. Andra önskemål gäller bättre studiematerial och intensifierad ledarutbildning. Folkbildningsförbundets estetiska kommitté har också våren 1971 påbörjat arbetet med

Tabell 7.10 Studieförbundens cirkelverksamhet i konst verksamhetsåret 1969/70. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Ämnen	Antal	
	Cirklar	Deltagare
Konsthistoria, konstförståelse	618	6 592
Oljemålning	847	8 376
Teckning	622	6 251
Modellering, skulptur	62	648
Grafik	72	720
Övriga konstämnen	385	3 627
Summa	2 606	26 214

Tabell 7.11 Studiecirkelverksamheten i konst verksamhetsåret 1969/70 fördelad på studieförbund. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Studieförbund	Antal	
	Cirklar	Deltagare
ABF	874	8 809
Medborgarskolan	420	4 593
Folkuniversitetet	343	4 100
Vuxenskolan	252	2 278
TBV	245	2 576
Övriga	472	3 858
Summa	2 606	26 214

att framställa vägledande studieplaner för ateljécirklar. Slutligen önskar en del studieförbund möjligheter att förlänga den bidragsberättigade studietiden per sammankomst, ökade möjligheter till expertmedverkan och bättre utrustade lokaler.

7.5.2 *Studieförbundens verksamhet inom området konsthantverk*

7.5.2.1 Allmänt

I ämnet konsthantverk dominerar de praktiskt inriktade studierna, medan de teoretiskt inriktade cirklarna är få. Verksamhetsåret 1969/70 var de förstnämnda nära 20 000, de sistnämnda 113.

I slutet av 1950-talet ifrågasattes en indragning av statsbidragen till de praktiska ämnena inom området konsthantverk. Anledningen var inte att man ifrågasatte de "utövande" studiecirklarnas värde över huvud taget utan deras karaktär av studier.

Studieförbunden tog då gemensamt upp frågorna om mål och medel för konsthantverkscirklarna och ett nytt studiematerial baserat på aktivitetspedagogik arbetades fram. Skolöverstyrelsen formulerade därefter, i tilläggsanvisningar till Kungl Maj:ts kungörelse 1963:463 om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, målet för verksamheten. Målformuleringarna har senare reviderats och fått följande lydelse: "Målsättningen för en statsbidragsberättigad studiecirkel inom konst-, slöjd- eller konsthantverksområdena skall vara, att i samband med teoretiska studier ge deltagarna tillfälle att efter egen förmåga öva färdighet och teknik i syfte att utveckla sin känslighet och mottaglighet för konstnärliga värden, att föra deltagarna i kontakt med konst och kultur, att ge dem möjlighet att utveckla sin personliga uttrycksförmåga och själva forma."

I överensstämmelse med denna bestämning utgår inte statsbidrag till cirklar, som har till mål att ge kunskaper om framställning av produkter. Sådana kurser hör till gymnasieskolans uppgifter eller till hobbyverksamhet. De vägledande studieplaner i konsthantverk som utges på initiativ av studieförbunden skall ligga till grund för statsbidragsberättigade studier. Övrigt studiematerial inom dessa ämnesområden skall underställas skolöverstyrelsen för godkännande. Studiematerial särskilt utarbetat för enstaka cirklar får godkännas endast i samband med viss namngiven ledare med speciella kvalifikationer.

I stort sett har verksamheten i konsthantverkscirklarna bedrivits med utgångspunkt i det förut nämnda grundmaterialet. Dessutom har under verksamhetsåren 1968/69 och 1969/70 andra förslag utarbetats. Dessa har i stor utsträckning rört speciella konsthantverksformer, ofta av tradition knutna till någon speciell trakt (exempelvis rotslöjd, näverslöjd m fl) eller s k fortsättningscirklar, dvs studiecirklar som under en eller flera studiesäsonger studerat ett grundläggande material och nu önskar fortsätta verksamheten.

Det studiematerial som ligger till grund för den statsbidragsberättigade verksamheten på konsthantverksområdet är baserat på en grupporienterad metodik. Studiegången ställer samtliga deltagare inför avgränsade problem och formulerar en övningsregel som ger utrymme för olika lösningar. Inom

Tabell 7.12 Studieförbundens cirkelverksamhet i konsthantverk verksamhetsåret 1969/70. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Ämnen	Antal	
	Cirklar	Deltagare
Historia, teori	113	1 093
Porslinsmålning	2 097	16 995
Keramik	2 541	21 576
Konstsömnad	1 761	15 287
Knyppling	623	4 868
Batik	1 865	15 433
Tygtryck	127	1 074
Vävning	1 783	14 350
Bildvävning	2 040	17 040
Ryaknytning	238	2 082
Metallslöjd	969	8 934
Träslöjd	2 259	20 761
Övriga ämnen konsthantverk	2 838	24 655
Summa	19 254	164 148

Tabell 7.13 Studiecirkelverksamheten i konsthantverk verksamhetsåret 1969/70 fördelad på studieförbund. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Studieförbund	Antal	
	Cirklar	Deltagare
ABF	6 117	53 127
Vuxenskolan	4 423	36 822
Medborgarskolan	2 765	23 612
Övriga	5 949	50 587
Summa	19 254	164 148

ramen för en sådan begränsning stimuleras deltagarna till att ge sitt skapande en personlig prägel.

7.5.2.2 Studiecirklar i konsthantverk

Omfattning och inriktning av cirkelverksamheten i konsthantverk framgår av tabellerna 7.12 och 7.13.

Under rubrik "Övriga ämnen konsthantverk" i tabell 7.12 finns redovisade bl a ett mycket stort antal studiecirklar i näversöm.

7.5.2.3 Konsthantverk i fritidsgrupp och andra arbetsformer

Enligt kulturrådets enkät L 2 fanns inom de undersökta avdelningarna, utöver studiecirklarna, 60 fritidsgrupper och 156 övriga grupper i konsthantverk med totalt ca 2 200 deltagare verksamhetsåret 1969/70. För riket som helhet innebär detta om proportionerna svarar mot proportionerna studiecirklar, inemot 1 000 grupper och inemot 10 000 deltagare i sådana grupper.

7.5.2.4 Utställningar av konsthantverk

Av enkäten L 2 framgår även att studieförbunden inom de undersökta lokalavdelningarna verksamhetsåret 1969/70 arrangerat 133 utställningar av egna arbeten varav 70 offentliga. Totalt i riket kan detta innebära mer än 500 utställningar. En del av de redovisade offentliga utställningarna har placerats i skyltfönster på varuhus etc och har då mer karaktär av en beskrivning av metod och pedagogik inom studiecirkeln än en förevisning av utförda arbeten.

7.5.2.5 Studieförbundens behov och önskemål

Det studiematerial som används i de praktiska cirklarna i konsthantverk utgörs till största delen av generellt framställda typstudieplaner med den målsättning som angivits tidigare. Den bearbetning och den utveckling av studiematerial som redan sker täcker emellertid inte behovet av material, framför allt inte för fortsättningscirklar. Av kulturrådets enkäter framgår att studieförbunden önskar att denna utveckling borde gå snabbare samt även omfatta fler ämnen än de i tabellen uppräknade. Önskemål om mer flexibla tider för cirkelsammankomster och möjligheter till fler expertbesök har framställts även för detta område.

Möjligheterna att för studiecirklar i konsthantverk anlita redan befintliga lokaler (exempelvis slöjdlokaler) är begränsade och det är också svårt att finna andra, för denna verksamhet lämpliga lokaler. Inredningen av arbetslokalerna är ett annat av studieförbundens problem på detta område. Det krävs större anslag för inköp av exempelvis vävstolar, brännugnar, elplattor, arbetsbelysning, arbetsbord m m. Allt detta är nödvändigt för att verksamheten skall kunna få det innehåll och den kvalitet som eftersträvas.

Referenslitteratur, bildserier och AV-hjälpmedel saknas praktiskt taget helt i de lokaler studieförbunden använder och är ofta svåra både att låna och transportera mellan de olika studiecirklarna. För närvarande finns en del sådana hjälpmedel på några av studieförbundens lokalavdelningar men behovet är långt ifrån täckt.

7.5.3 *Folkhögskolor med undervisning i konst och konsthantverk*

I likhet med vad som sker på teater- och musikområdena bedriver folkhögskolan verk-

samhet även på konst- och konsthantverksområdet. Av de 29 skolor med estetisk verksamhet, som kulturrådet tillfrågat, hade läsåret 1969/70 15 skolor speciell estetisk-praktisk inriktning inom konst- och konsthantverksområdet. Det bör betonas att den estetiska undervisningen vid folkhögskolorna som regel inte syftar till att vara ett led i en professionell konstnärsutbildning.

Utställning av elevarbeten förekom läsåret 1969/70 vid 19 skolor, i ungefär lika många fall med konst som med konsthantverk och i något färre med foto. Av sammanlagt 93 utställningar var 27 offentliga. Hellidens, Tidaholms och Sunderbyns folkhögskolor hade den mest omfattande utställningsverksamheten.

7.5.4 *Hemslöjd*

Flertalet hemslöjdsföreningar bedriver en kommersiell verksamhet som omfattar såväl tillverkning som inköp och försäljning av hemslöjdsalster. I övrigt omfattar hemslöjdsföreningarnas verksamhet också kurser och föredrag i hemslöjdsämnen, utställningar av hemslöjd samt enskild upplysning och rådgivning om redskap, material, mönster m m. Dessutom finns en engrosförsäljning, Hemslöjdsförbundet för Sverige, dit hemslöjdsföreningarna sänder den serieproduktion som de inte kan avsätta i det egna länet.

Med kurser avses kortare kurser som arrangeras för slöjdare av olika slag, verksamma inom hemslöjdsorganisationen eller sådana som kan tänkas bli verksamma där.

7.5.5 *Övrig verksamhet*

Inom områdena konst och konsthantverk finns, liksom på musikområdet, en betydande individuell skapande verksamhet av icke yrkesmässigt slag. Många gånger går den tillbaka till äldre traditioner och är eller har anknytning till folkkonst och hemslöjd. Kulturrådet har inte haft möjlighet att kartlägga denna verksamhet. Den hör emellertid till den samlade bilden av konst- och konsthantverksområdet.

7.6 Foto och film

7.6.1 *Studieförbundens verksamhet inom foto- och filmområdet*

Liksom inom övriga konstområden utgör antalet studiecirklar med enbart teoretiskt innehåll endast en mindre del av den totala verksamheten på foto- och filmområdet. Det är ämnesgruppen "Fotografering och filmning", dvs den utövande verksamheten, som är dominerande inom denna ämnesgrupp (tabell 7.14). I den officiella studiecirkelstatistiken finns emellertid ingen uppdelning av fotografering och filmning. Kulturrådet har i sin enkät L 2 begärt en sådan fördelning. Ämnet fotografering visade sig därvid omfatta ca 84 % av såväl antal cirklar som deltagare. Skulle förhållandena inom dessa avdelningar vara representativa, bör ca 760 av det totala antalet cirklar och ca 6 800 av det totala antalet deltagare avse fotografering och återstoden film.

Tabell 7.14 Studieförbundens cirkelverksamhet inom området foto och film verksamhetsåret 1969/70. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Ämnen	Antal	
	Cirklar	Deltagare
Studiet av spelfilm	126	1 396
Fotografering och filmning	907	8 107
Summa	1 033	9 503

Studiecirklar inom området foto och film finns inom samtliga studieförbund. ABF svarar för drygt en tredjedel av verksamheten (tabell 7.15).

En del av studieförbundens totala verksamhet inom området foto och film drivs i form av fritidsgrupper eller i helt obundna former. Enligt enkäten L 2 visade sig de undersökta studieförbundsavdelningarna verksamhetsåret 1969/70 ha haft 19 sådana grupper med 201 deltagare. För hela riket kan detta innebära knappt 100 grupper med tillsammans omkring 1 000 deltagare.

Även inom detta studieområde förekommer viss publikinriktad verksamhet i form av fotoutställningar och filmvisningar. Några rikssiffror för denna verksamhet förekommer inte, utan kulturrådets material bygger

Tabell 7.15 Studiecirkelverksamheten inom området foto och film verksamhetsåret 1969/70 fördelat på studieförbund. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Studieförbund	Antal	
	Cirklar	Deltagare
ABF	396	3 759
Vuxenskolan	123	929
TBV	108	1 065
Medborgarskolan	100	994
Övriga	306	2 756
Summa	1 033	9 503

på enkäten L 2. I de undersökta avdelningarna hade man under verksamhetsåret 1969/70 haft 28 filmvisningar för publik och 32 fotoutställningar. Verksamheten var alltså ganska begränsad och dominerades av framträdanden inom egen studieavdelning och medlemsorganisation. De betydligt färre filmarna har alltså ungefär lika många publikinriktade arrangemang som fotograferna. Detta förklaras troligen i huvudsak av att filmvisningar ur praktisk synpunkt är betydligt enklare arrangemang än fotoutställningar. Skulle verksamheten inom dessa lokalavdelningar vara någorlunda representativ för hela landet innebär det 100–200 utställningar resp filmvisningar totalt.

Förbundens behov av resurser för att utveckla verksamheten inom foto- och filmområdet anges främst gälla bättre tillgång till lokaler för mörkrumsarbete.

7.6.2 *Andra organisationer på foto- och filmområdet*

Sveriges förenade filmstudios (SFF) tillkom för att skapa ökade möjligheter för intresserade att se kvalitetsfilm. På senare år har man också börjat producera film i skiftande omfattning och med olika ambitioner. Totalt sett är det dock mycket små medlemsgrupper som deltar i sådan verksamhet.

Sveriges smalfilmförbund (SSF) är centralorgan för smalfilmklubbarna i landet men har också enskilda medlemmar. För närvarande är ett tjugotal klubbar med i smalfilmförbundet, sammanlagt ungefär 400 personer. Man har haft ett visst samarbete med studieförbunden och vill etablera ett samarbete med skolan.

Filmcentrum är en intresseorganisation för filmare och publik. Dess arbete som distributions- och samarbetsorgan, dess målsättning, organisation och hittillsvarande verksamhet har tidigare redovisats i 2.8.2.2.

Bland övriga sammanslutningar som organiserar fria filmare och/eller stöder sådan verksamhet kan nämnas Riksförbundet Svensk fotografi Sveriges fotoklubbar och Stiftelsen Arbetsgruppen för film.

Riksförbundet Svensk fotografi Sveriges fotoklubbar (RSF), grundat år 1946, är enligt stadgarna "de ideellt arbetande svenska fotoklubbarnas centrala sammanslutning". År 1969 hade RSF 179 anslutna klubbar med sammanlagt 3 270 medlemmar. Åtskilliga fotoklubbar står dock utanför RSF. Förbundet ger ut Nordisk Tidskrift för fotografi, anordnar kurser samt har viss tävlingsverksamhet. Även andra verksamhetsinslag förekommer. Sålunda har RSF engagerat sina klubbar i bildinsamlingar för Nordiska museet, Fotografiska museets vänner och för det europeiska naturvårdsåret. Man har också gjort en insamling av "Sverigebilder i dag".

Bildaktivisterna är i vissa avseenden Filmcentrums motsvarighet på fotoområdet. Bildaktivisterna har ungefär 100 medlemmar spridda över landet. De vill försöka finna en motvikt mot kommersialismens utnyttjande av fotografin genom att skapa egna distributionskanaler men utnyttjar också etablerade informationsmedier när detta är möjligt. De vill skapa politisk medvetenhet om de nuvarande distributionsvägarna hos alla som arbetar med fotografisk bild.

Genom att starta ett produktionsforum för att instruera och aktivera den kameraägande allmänheten till att dokumentera sin egen situation i arbetsliv och samhälle vill Bildaktivisterna i likhet med Filmcentrum skapa kommunikation i stället för enkelriktad distribution/konsumtion. Som en viktig punkt på deras program står också de kollektiva arbetsformerna. Man har bl a gjort flera temautställningar.

7.6.3 *Övrig verksamhet*

Som tidigare nämnts är kamerabeståndet i landet stort. Antalet stillbildskameror uppskattades år 1970 till någonting mellan 1,2 och 1,5 miljoner. Antalet smalfilmskameror uppskattas på motsvarande grunder (importstatistik m m) till mellan 200 000 och 300 000. Det alldeles övervägande antalet används inom familjen. Ett medvetet utnytt-

jande i dokumentärt eller konstnärligt syfte är troligen förhållandevis ovanligt. I vilken utsträckning det förekommer utanför foto- och filmgruppernas och studiecirklarnas kadrer har dock inte kartlagts.

7.7 Särskilda verksamhetsformer

7.7.1 *Integrerade arbetsformer*

Det blir allt vanligare att man i den fria skapande verksamheten strävar efter att bryta gränserna mellan konstområdena. Den kanske längst drivna integrationen av denna art sker inom Levande verkstad. Dess skilda program har utvecklats av arbetsgruppen Levande verkstad på grundval av konstnärliga, pedagogiska och sociala erfarenheter.

Levande verkstad syftar bl a till att ge alternativ till folkbildningens konst- och konsthantverkscirklar. Levande verkstad ger sålunda viss grundutbildning inom skilda konstnärliga och sociala arbetsfält. Kursdeltagarna får pröva olika material – trä, gips, lera, papper, färg etc – och andra uttrycksmedel som drama, ljud, ord och rörelse. Att upptäcka, uppleva och utveckla deltagarnas skapande förmåga står i centrum. Övningarna initieras av en ledare och utförs samt analyseras i grupp. Det sociala momentet är sålunda starkt betonat.

Levande verkstad har utvecklats ur en liknande verksamhet som tidigare bedrevs av Kursverksamheten vid Stockholms universitet och ur Svenska slöjdföreningens formkurser. Metoderna och övningsprogrammen förändras kontinuerligt. Syftet är att stimulera det pedagogiska utvecklingsarbetet såväl inom skolan och den högre konstnärliga undervisningen som inom folkbildningen. Man har också systematiskt prövat sin metodik i skilda sociala sammanhang – på fängvårdsanstalter, inom narkomanvården samt på museer. Medlemmar i arbetsgruppen för Levande verkstad verkar även som pedagoger inom andra utbildningsanstalter. Den utåtriktade, uppsökande verksamheten ägnas stor uppmärksamhet. Man vänder sig här direkt till skilda målgrupper inom den breda allmänheten. Ett allvarligt hinder utgörs dock av de begränsade ekonomiska resurserna.

I huvudsak har Levande verkstad hittills varit en stockholmsföreteelse. Inom Birkagårdens hemgård i Stockholm bedrivs en relativt omfattande verksamhet och utbildning. Sedan år 1969 har årligen ca 30 elever deltagit i en tvåårig utbildning av ledare för integrerad skapande verkstad. Årliga fortbildningskurser för slöjdlärare och sommarkurser för hemgårds- och fritidsledare har arrangerats genom Levande verkstad. Skilda cirklar och uppsökande verksamhet har samlat 400–500 deltagare per år.

7.7.2 *Gemenskapsgrupper och aktionsgrupper*

Under senare år har gemenskapsgrupper och aktionsgrupper av olika slag bildats. Här kan nämnas byalagen, Arkiv samtal, Alternativ jul, Stoppa mässan m fl. Syftet har varit att skapa kontakt mellan människor, ofta kombinerat med önskan att påverka samhället på något eller några områden, eventuellt bara i en enda konkret fråga. I viss utsträckning har

grupperna också använt konstnärliga uttrycksmedel, t ex utställningar, gatuteater, musik osv som ett led i arbetet. Den konstnärliga verksamheten har dock inte varit ett mål i sig utan har tjänat som medel.

Kulturrådet har inte haft möjlighet att skaffa sig en total överblick över gruppernas verksamhet, eftersom de saknar gemensamma organ och grupperna ofta är löst organiserade.

7.8 Sammanfattning av nuvarande förhållanden

7.8.1 *Allmänt*

Fri skapande verksamhet förekommer i ett stort antal skiftande former. Kulturrådet har i det föregående företrädesvis sökt teckna en bild av den del av denna verksamhet som bedrivs kollektivt (i grupp), vilket främst sker inom ramen för särskilda kommunala åtaganden samt inom studieförbund och andra föreningar. I det följande skall en sammanfattande bedömning göras på två punkter, nämligen dels av den sålunda organiserade verksamhetens totala omfattning, dels av det samhällsstöd den åtnjuter.

Bedömningen av verksamhetens omfattning när det gäller antal deltagande personer försvåras av att det föreligger en betydande dubbelredovisning dels inom folkbildningen (många personer deltar i mer än en studiecirkel per år), dels mellan folkbildningen och andra organisationer (många personer finns redovisade såväl inom studiecirkelverksamheten som inom körförbund osv), dels mellan olika organisationer utanför folkbildningen. Storleken av denna dubbelredovisning är svår att bedöma.

7.8.2 *Verksamhetens omfattning*

7.8.2.1 Kommunernas verksamhet

En stor insats för den fria skapande verksamheten gör kommunerna genom att ge anslag, tillhandahålla lokaler och andra resurser för verksamheten. Men kommunerna organiserar också själva verksamhet av denna typ inom teater-, musik- och dansområdena. Mest omfattande är musikverksamheten.

Den kommunala musikskolan, som växt fram sedan 1940-talet, fanns år 1971 organiserad i ca 330 av landets kommuner och hade då ca 225 000 elever. Av dessa elever deltog ca 15 %, dvs ca 34 000, i ensembleverksamhet. Instrumentalensemblerna dominerar över vokalensemblerna. Dessa ensembler gör också framträdanden för publik men den totala omfattningen härav är okänd. Utbyggnaden av den kommunala musikskolan fortsätter och den beräknas år 1974 finnas införd i landets samtliga kommuner.

Kommunerna organiserar också, fast i begränsad omfattning, verksamhet inom danskonstens område, som regel knuten till musikskolan.

Kommunal barn- och ungdomsteater förekommer i utbyggd form i ett tiotal av de större kommunerna. I Stockholm och Göteborg finns flera särskilda scener för barnens och ungdomens egen teaterverksamhet. De större kommunerna redovisade år 1969 ca 650 spelande barn- och ungdomsgrupper med tillsammans ca 7 500 deltagare. Antalet framträdanden för publik var knappt 500, huvuddelen interna. Utöver denna, mera fasta organiserade barn- och ungdomsteater, finns i många kommuner verksamhet i mera blygsam utformning och omfattning, främst

i anslutning till bibliotekens barn- och ungdomsverksamhet.

7.8.2.2 Studieförbundens verksamhet

Den skapande verksamhet som bedrivs med hjälp av studiecirkelmedel omfattade nära 49 000 cirklar med nära 515 000 deltagare under studieåret 1969/70 (tabell 7.16).

Siffrorna i tabellen är bruttosiffror. Då åtskilliga personer deltar i mer än en cirkel är det totala antalet deltagande personer betydligt lägre.

Verksamheten i kulturämnen inom de olika studieförbunden framgår av tabell 7.17. Förbundens verksamhet har olika profil. Av de större förbunden är det ett, vars verksamhet visar samma proportioner mellan olika konstområden som riksstatistiken, nämligen ABF. Där är alltså musiken störst följd av konsthantverk. Den cirkelverksamhet i kulturämnen som bedrivs av FS och SKS domineras helt av musiken. Inom Vuxenskolan har konsthantverket en större andel än i rikssiffrorna och inom Medborgarskolan gäller motsvarande för konsthantverk och teater.

När det gäller omfattning och inriktning av den del av studieförbundens verksamhet som bedrivs i fritidsgrupper och i helt obundna former har kulturrådet uppgifter från de lokalavdelningar som ingick i rådets enkät L 2. Verksamheten i dessa avdelningar omfattade verksamhetsåret 1969/70 1 173

Tabell 7.16 Studieförbundens cirkelverksamhet i kulturämnen verksamhetsåret 1969/70 fördelad på ämnen. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Ämnen	Antal			
	Cirklar		Deltagare	
Litteratur	1 918		19 552	
Konst	2 606		26 214	
därav: historia, teori		618		6 592
utövande cirklar		1 988		19 622
Konsthantverk	19 254		164 148	
därav: historia, teori		113		1 093
utövande cirklar		19 141		163 055
Teater[b]	ca 2 200		ca 22 000	
därav: historia, teori		212		1 836
utövande teatercirklar		ca 2 000		ca 20 000
Dans (utövande)[b]	ca 1 750		ca 27 000	
Foto och film	1 033		9 503	
därav: studiet av spelfilm		126		1 396
fotografering[c]		ca 790		ca 7 000
filmning[c]		ca 120		ca 1 100
Musik	23 925		284 968	
därav: historia, teori		951		8 184
instrument-solosång[d]		9 101		61 978
instrumentalensembler		4 041		47 156
vokalensembler		9 832		167 650
Kulturfrågor (teoretiska cirklar)	988		10 061	
Summa	53 708[a]		563 518[a]	
därav: historia, teori		4 926		48 714
utövande cirklar		48 782		514 804

[a] Något högre totalsiffror, 55 558 respektive 590 942, i den officiella statistiken där bl a också vissa icke statsbidragsberättigade cirklar ingår.

[b] Särredovisningen på teater respektive dans är en beräkning gjord av kulturrådet. Tillsammans förekom inom teater och dans 3 984 cirklar med 49 072 deltagare. Jfr beräkningarna i avsnitten 7.2.2.2 respektive 7.3.3.1.

[c] Särredovisningen gjord av kulturrådet. Se beräkningen under avsnitt 7.6.1.

[d] Hit har också "övriga musikämnen" förts.

Tabell 7.17 Studiecirkelverksamheten i kulturämnen verksamhetsåret 1969/70 fördelad på studieförbund. (Enligt kulturrådets enkät R 2.)

Studieförbund	Antal	
	Cirklar	Deltagare
Arbetarnas bildningsförbund (ABF)	17 044	163 141
Frikyrkliga studieförbundet (FS)	5 079	78 003
Folkuniversitetet (FU)	2 335	26 611
Godtemplarordens studieförbund (IOGT)	2 817	24 990
KFUK-KFUM:s studieförbund	1 001	11 412
Medborgarskolan	5 653	56 091
Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV) (BSF, IOGT och NTO)[a]	1 885	17 276
Sveriges kyrkliga studieförbund (SKS)	5 928	83 774
Studiefrämjandet (Sfr)	2 176	16 278
Studieförbundet vuxenskolan	7 022	60 153
Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV)	2 768	25 789
Summa	53 708	563 518

[a] IOGT:s verksamhet här redovisad separat.

grupper med ca 16 000 deltagare. Såväl i andel av verksamheten som i antal deltagare var fritidsgruppsverksamheten och övrig verksamhet av stor betydelse inom dansen och av viss betydelse inom teater och konsthantverk och numerärt, men inte procentuellt, även av betydelse på musikområdet. Om de undersökta lokalavdelningarna är någorlunda representativa torde det totalt i landet gälla minst 60 000 deltagare, större delen på dansområdet (se dansavsnittet). Fördelningen på konstområden framgår av tabell 7.18. Därutöver har en inte obetydlig verksamhet, särskilt bland barn och ungdom, bedrivits av studieförbundens medlemsorganisationer med viss hjälp och service från studieförbunden.

7.8.2.3 Folkhögskolan

Kulturämnena är representerade på samtliga folkhögskolor. Linjer och längre kurser med särskild inriktning mot dessa ämnen finns på ett 30-tal av skolorna. Undervisningen siktar främst till att utveckla elevens intresse för och kunskaper i de aktuella ämnena utan att leda fram till yrkesutövande. I vissa fall har dock undervisningen karaktär av yrkesutbildning och/eller utbildning av ledare för bl a studieförbundens verksamhet.

Folkhögskolorna, inte minst de med estetiska linjer, utgör också kulturhärdar på respektive orter både genom egen utåtriktad verksamhet och som mottagare av kulturutbud.

7.8.2.4 Övrig verksamhet

Här skall också göras ett försök att bedöma omfattningen av den verksamhet som inte drivs av kommuner eller studieförbund. Samtidigt redovisas också fasta grupper inom folkbildningssektorn, som arbetar med publikkontakt. I förhållande till närmast föregående avsnitt innebär detta alltså en viss dubbelredovisning.

Teater

Antalet fasta teatergrupper inom folkbildningen och de grupper som är anslutna till Teatercentrum torde totalt utgöra något

Tabell 7.18 Beräknad storleksordning av antalet deltagare i studieförbundens verksamhet i kulturämnen utanför studiecirkelverksamheten (fritidsgrupper och andra arbetsformer) verksamhetsåret 1969/70. Hela riket. (Uppräkning från kulturrådets enkät L 2.)

Ämnesområden	Beräknat antal deltagare
Teater	3 000
Dans	40 000
Musik[a]	6 000
Konst	1 000
Konsthantverk	10 000
Foto- och filmområdet	1 000
Summa	61 000

[a] Endast ensembleverksamhet.

under 200 och antalet deltagare tillsammans mellan 2 000 och 4 000. Antalet föreställningar av dessa grupper spelåret 1969/70 bör med utgångspunkt i kulturrådets enkätmaterial kunna uppskattas till minst 5 000 och den totala besökssiffran bör ha överstigit 500 000.

Dans

Inom jazzbalett, fri dans och klassisk balett förekommer en relativt omfattande privat dansundervisning. Några uppgifter om den totala omfattningen av denna finns dock inte.

Av folkdans utanför folkbildningen har Svenska ungdomsringen år 1970 redovisat 37 000 deltagare och 2 000 uppvisningar för publik, varav 600 offentliga. IOGT/NTO redovisade samma år ca 15 000 deltagare och ca 375 uppvisningar, varav ca 110 offentliga. Härtill kommer fristående folkdanslag med några tusen medlemmar, varav dock inte alla aktiva. Dessa hade en viss uppvisningsverksamhet. Slutligen finns sammanlagt kanske 5 000–10 000 deltagare inom CUF, KFUM m fl organisationer.

Musik

Om man eliminerar dubbelredovisningarna i tabell 7.19 torde det totala antalet körsångare uppgå till ca 100 000 och orkestermedlemmarna till kanske 20 000. Då kvarstår likväl en betydande dubbelredovisning i förhållande till studiecirkelverksamheten. En stor del av totalantalet deltagare ovan – hur stor del är dock omöjligt att avgöra – ingår i studieförbundens siffror.

Att ange eller uppskatta det totala antalet framträdanden av de i tabell 7.19 redovisade grupperna är inte möjligt.

Konst och konsthantverk

Utanför folkbildningens ram torde finnas en inte obetydlig fri skapande verksamhet inom området konst och konsthantverk. Delvis gränsar det, på ett mera flytande sätt än inom flera av de övriga konstområdena, mot yrkesmässig verksamhet. Delvis gränsar det mot hemslöjd. Omfattningen är omöjlig att ange.

Foto och film

Sammanslutningarna inom foto- och filmområdet rymmer relativt få deltagare. Filmcentrum redovisar sålunda ca 530 medlemmar, Sveriges smalfilmsförbund ca 400. Riksförbundet Svensk fotografi Sveriges fotoklubbar har ca 3 270 medlemmar och Bildaktivisterna är ca 100. Härtill kommer ett antal fristående fotoklubbar. Däremot är den individuella verksamheten av hobbykaraktär omfattande.

Totala antalet filmvisningar, foto- och filmtävlingar och fotoutställningar är svårt att ange.

7.8.2.5 Total omfattning

Det totala bruttoantalet deltagare – inkl dubbelräkning av personer som deltar i mer än en verksamhet – i fri kollektiv skapande

Tabell 7.19 Vokal- och instrumentalensembler. Antal ensembler och medlemsantal verksamhetsåret 1969/70.

Typ av ensembler	Antal	
	Grupper	Deltagare
SOR-orkestrar	70	2 500[a]
RSAO-orkestrar	288	ca 9 200
Kammarmusikgrupper	..	..
Frikyrkliga blåsorkestrar[b]	ca 340	ca 5 500
Jazzgrupper	150–200	750–1 000
Popgrupper	2 000–3 000	ca 10 000
Spelmanslag	..	ca 3 500
Grupper för dans-, schlager- och restaurangmusik	ca 1 000	ca 5 000
Organiserade körer[c]	ca 3 400	ca 68 000
Icke-organiserade körer[c]	..	..

[a] Enkätsvar från 66 av de 70 orkestrarna.
[b] Svenska missionsförbundets, Frälsningsarméns och Pingströrelsens blåsorkestrar.
[c] Med organiserade körer avses körer anslutna till något körförbund.

verksamhet torde inte understiga 1 milj. Troligen ligger det mellan 1,0 och 1,2 milj. Antalet deltagande personer är svårt att uppskatta. Kanske kan det röra sig om 600 000–700 000 personer.

7.8.3 *Samhällets ekonomiska insatser*

Det statliga stödet till fri skapande verksamhet utgjorde budgetåret 1970/71 ca 41 milj kr, varav allt utom ca 2 milj gick till folkbildningen. Landstingens stöd utgjorde år 1970 ca 8,5 milj kr varav ca 7,5 milj tillföll folkbildningen. Samma år anslog kommunerna 70,0 milj kr till de kommunala musikskolorna och ca 3,5 milj kr till de kommunala barn- och ungdomsteatrarna. Folkbildningens verksamhet i kulturämnen erhöll ca 17 milj kr från kommunerna. Dessa gav också relativt betydande anslag till föreningslivet utanför studieförbunden. Antar man att övriga föreningar för sin skapande verksamhet fick lika stort totalanslag som folkbildningen blir den totala kommunala insatsen ca 107,5 milj kr och det totala samhällsstödet ca 157 milj kr. Mot dessa ekonomiska insatser står vissa begränsade intäkter för samhället, främst elevavgifter i de kommunala musikskolorna. Intäkterna översteg år 1970 inte 10 milj kr.

Till detta samhälleliga stöd bör läggas kostnader för fria eller subventionerade lokaler o d, vissa anslag för skapande verksamhet på sjukhus och andra samhälleliga inrättningar och ytterligare vissa kostnader.

Samhällets stöd till fri skapande verksamhet låg sålunda år 1970 mellan 160–180 milj kr – förutom kostnaderna för motsvarande aktiviteter inom det allmänna skolväsendet. Mer än hälften utgjorde kostnader för verksamhet som kommunerna organiserade. Den helt övervägande delen av samhällsstödet i övrigt gick till folkbildningen.

7.9 Utgångspunkter för förslagen

Kulturrådets översikt över den fria kollektiva skapande verksamheten har visat att den har en mycket stor omfattning. Mellan 600 000 och 700 000 människor beräknas verksamhetsåret 1969/70 ha deltagit i regelbunden organiserad sådan verksamhet. Den helt dominerande delen skedde på deltagarnas fritid. Inom vissa områden gjordes ett stort antal publikframträdanden, som totalt sett samlade en betydande publik.

Några säkra uppgifter om deltagarnas geografiska och sociala fördelning finns inte. Den totala studiecirkelverksamheten är väl fördelad över landet i förhållande till befolkningen.[1] Om detta även gäller i kulturämnena vet man dock inte. Socialt förefaller den skapande verksamhet som studieförbunden ordnar vara mindre knuten till de högutbildade grupperna än andra former av kulturverksamhet.[2] Det är delvis andra grupper som deltar i den skapande verksamheten än de som tar del av kulturutbudet på teatrar, konserthus, bibliotek och museer. Stora grupper saknar dock ännu möjlighet att delta, andra upplever att fri skapande verksamhet inte är en angelägenhet för dem. Även mellan olika konstområden varierar möjligheterna till aktivitet.

Kulturrådets översikt visar att resurserna för fri skapande verksamhet – om man bortser från de på många håll väl utbyggda kommunala musikskolorna – ofta varit knappa. Folkbildningens verksamhet bedrivs inom ramen för bidragsbestämmelser som inte till alla delar är anpassade till verksamhetens karaktär och syfte och önskemålen om förbättringar är därför många. Totalt sett har den fria skapande verksamheten, med undantag av de kommunala musikskolorna, också fått ett litet samhällsstöd i förhållande till institutionerna.

Utifrån de kulturpolitiska mål rådet formulerat – framför allt de som gäller decentralisering, differentiering samt gemenskap och aktivitet – behövs väsentligt ökade insatser från samhällets sida till den fria skapande verksamheten. Framför allt behövs i många fritids- och bostadsmiljöer resurser för gemensamma aktiviteter av kulturellt slag. Genom sådana aktiviteter finns det möjlighet att väcka och möta människors uttrycksbehov men också deras behov av kontakt och gemenskap. Fri skapande verksamhet bedrivs ofta i små grupper, med enkla hjälpmedel och till begränsade kostnader. Detta gör det möjligt att nå in i närmiljöerna och stimulera många till att delta. Olika organisationer, främst studieförbund men också rent lokalt förankrade grupper, t ex hyresgäst- och bostadsrättsföreningar eller byalag, kan stå för arrangemangen. Det ger möjlighet att knyta an till organisationernas och gruppernas värderingar och intressegemenskapen inom dem men förutsätter än-

[1] Vuxenutbildning i Sverige, en strukturell översikt – utbildningsdepartementets promemoria 1971:1.

[2] Folkbildningsarbetet nr 8/1970.

då inte att alla helt identifierar sig med dessa värderingar. De yrkesmässigt verksamma fria gruppernas skapande kan under gynnsamma omständigheter ge ett viktigt kompletterande kulturutbud, som är överlägset institutionernas i geografisk rörlighet och som både till form och till innehåll kan innebära förnyelse.

Kulturrådet förordar att en långsiktig satsning görs till förmån för den icke yrkesmässigt bedrivna verksamheten (amatörverksamheten). Också det yrkesmässiga utövandet behöver få bättre utvecklingsmöjligheter, men detta bör enligt kulturrådets mening ske i andra former och genom andra typer av insatser.

I det följande tar kulturrådet först upp amatörverksamhetens och därefter de yrkesmässigt arbetande fria gruppernas situation. I detta sammanhang går rådet inte ånyo in på förhållandet mellan yrkesmässig verksamhet och amatörverksamhet. Den frågan har behandlats i kapitel 5.

7.10 Förslag beträffande icke yrkesmässig verksamhet

7.10.1 *Grunddragen i förslagen*

Kulturrådets förslag om förbättrat samhällsstöd för den icke yrkesmässiga skapande verksamheten syftar både till en breddning av verksamheten – geografiskt, socialt, ämnesmässigt och till verksamhetsformerna – och till en kvalitetsutveckling. Dessa syften anser rådet kan nås dels genom vidgade och förstärkta verksamhetsbidrag, dels genom att vissa basresurser i ökad omfattning ställs till förfogande.

Kulturrådet har diskuterat två huvudvägar för ökat stöd. De representerar samtidigt två fördelningsprinciper för statsbidrag.

Den ena vägen innebär att staten ställer medel till förfogande för kommunerna. Det är sedan deras uppgift att tillskjuta kompletterande belopp och att fördela de samlade resurserna för att aktivera och stödja den fria verksamheten i kommunen. Detta system innebär en långt driven decentralisering. Det ger de lokala organen stora och hittills icke existerande möjligheter att initiera och ge stöd.

Den andra formen innebär att folkbildningsorganisationerna används som kanaler för ett starkt utvidgat stöd till den icke yrkesmässiga verksamheten. Fördelen med detta system är att man på ett naturligt sätt kan utnyttja en redan befintlig organisation samt organisatoriskt och personellt direkt anknyta till den föreningsverksamhet som redan finns. Även här når man en långt driven decentralisering.

För att nå en så bred effekt som möjligt förordar kulturrådet i det följande *en samtidig användning av dessa två vägar*. Ett statligt stöd som kanaliseras genom kommunerna innebär att nya vägar måste prövas. Det kan ta tid att komma fram till lämpliga bidragsformer. Den ekonomiskt sett mest betydande satsningen under det kommande decenniet bör bl a därför avse folkbildningsorganisationernas verksamhet. Det är från denna utgångspunkt rådet i det följande diskuterar och utvecklar sina förslag.

Kulturrådet anser att den stora och viktiga kulturverksamhet som kommunerna ordnar för barn och ungdom bör vidgas från att gälla enbart musikområdet till att omfatta även övriga konstområden. Denna vidgade verksamhet bör, liksom den hittillsvarande, organisatoriskt bedrivas i nära samband med skolan. Ekonomiskt bör staten stödja verksamheten men kulturrådet ger inte förslag om närmare utformning av statens stöd utan anser att detta bör utredas särskilt. Statsbidragen till kommunal verksamhet bör då sättas i relation till det statliga stöd som redan utgår eller som rådet föreslår skall utgå till skapande verksamhet i studiecirklar och i andra arbetsformer. Samtidigt är det naturligt att kommunerna inte i första hand bedriver fri skapande verksamhet för vuxna i egen regi utan i det fallet i stället stöder studieförbund, föreningar och fristående grupper.

Folkbildningsorganisationernas verksamhet i studiecirkelform bör få ökat stöd.

Kulturrådet föreslår en rad förändringar i statsbidragsvillkoren för att vidga verksamheten och stödja kvalitetsutvecklingen. Rådet föreslår höjning av bidragsbeloppen samt indexreglering.

Kulturrådet föreslår vidare ett utbyggt stöd till icke yrkesmässig verksamhet i andra former än studiecirkelns. Staten och kommunerna bör gemensamt svara för detta stöd. Också härvidlag behöver formerna för de statliga insatserna utredas närmare. Rådet går alltså inte i detalj in på den konstruktion det statliga stödet bör få. Grundprinciperna bör dock vara dels ett stort mått av lokal självbestämmanderätt över medlens användning, dels att statsbidraget främst skall användas för att initiera verksamhet inom förut eftersatta miljöer och grupper.

Fler lokaler och fler utbildade ledare är en viktig förutsättning för vidgad verksamhet. Bättre lokaler och utrustning, bättre utbildade och pedagogiskt skolade ledare, nya metoder och ett utvecklat studiematerial ger framför allt kvalitetsvinster. På dessa punkter föreslås betydande ökningar av nuvarande statsbidrag. Dessa basresurser kommer delvis också den individuellt bedrivna verksamheten och den yrkesmässiga verksamheten till godo.

Framträdanden för publik – såväl av yrkesmässigt som av icke yrkesmässigt arbetande grupper – bör stimuleras genom ett arrangemangsbidrag till mottagargrupperna som avlöser det nuvarande föreläsningsbidraget.

Tillgången på personer – ledare, ämneskonsulenter och personer som arbetar med ledarutbildning och metodfrågor – är av stor betydelse för utvecklingen. Den icke yrkesmässiga verksamheten behöver här de yrkesverksamma kulturarbetarnas bistånd. Folkbildningsförbundet, studieförbunden och andra organisationer bör i ökad utsträckning ges möjlighet att anlita dessa. Om deras medverkan kan ske i form av deltids- och korttidsförordnanden, t ex som ämneskonsulenter, bör uppgifterna kunna förenas med kulturarbetarnas egen skapande verksamhet. Ökade möjligheter till sådana förordnanden bidrar också till att förbättra utkomstmöjligheterna för de konstutövare som är intresserade av kulturpedagogiskt arbete.

En fri verksamhet av större omfattning ställer ökade krav på stöd inte endast från staten utan också från landsting och kommuner. Detta gäller även om statsbidragsbestämmelserna inte direkt kräver kompletterande anslag från dessa. I 10.7 behandlas de tänkbara ekonomiska konsekvenserna för såväl staten som för landsting och kommuner.

7.10.2 *Kommunal verksamhet*

Den kommunala verksamhet för barn- och ungdom som beskrivits i det föregående har växt fram utan att vissa grundläggande frågor lösts. Det gäller frågor om mål och pedagogiska vägar för verksamheten. Inte heller har samspelet med motsvarande verksamhet inom skolväsendet, folkbildningen eller det övriga föreningslivet kunnat lösas. Detsamma gäller frågorna om inriktningen mot olika konstområden och eventuella statsbidrag.

Beträffande musikområdet berördes flera av dessa frågor av 1965 års musikutbildningskommitté (Musikutbildning i Sverige, SOU 1968:15). Utredningen ansåg att den frivilliga musikundervisningen är en viktig del av den samlade musikundervisningen och en förutsättning för ensembleverksamhet inom skolan men också grunden för samhällets musikliv. Som undervisning borde den ligga inom skolväsendet. All skolungdom i landet borde ha samma rätt och möjlighet att få delta. Utredningen föreslog att all frivillig musikundervisning på grundskolenivå borde ligga inom skolväsendet. Musikundervisningen på det gymnasiala stadiet borde, när det gällde instrumental- och vokalundervisning inkl förberedande yrkesutbildning, ligga inom ramen för gymnasieskolan och folkhögskolan. Verksamheten borde uppbära statsbidrag på samma grunder som övrig skolundervisning. Ensembleverksamheten på nivån över grundskolan borde i princip handhas av studieförbunden.

I prop 1970:25 (s 94) var departementschefen inte beredd att "förorda insatser beträffande frivillig musikundervisning av den omfattning som musikutbildningskommittén föreslagit". Uttalandet får tolkas så att kommitténs förslag till organisation och stöd av den frivilliga musikundervisningen inte godtagits.

Inga initiativ till omarbetning av förslaget har tagits. Den senare tillsatta organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) har dock att beakta den frivilliga musikverksamheten i sitt arbete. OMUS inledde därför hösten 1971 en kartläggning av denna inkl de kommunala musikskolorna som ett underlag för sitt arbete med lärarutbildningsfrågorna. Hittillsvarande erfarenheter har gett vid handen, att de kommunala musikskolorna har stark undervisningsprägel och därför i första hand är inriktade på enskild färdighetsträning. Gruppundervisning och ensemblemusicerande är dock under utveckling. Repertoarmässigt präglas musikskolorna, bl a på grund av lärarnas utbildning och erfarenheter, av den europeiska konstmusiken. OMUS:s undersökning är den första möjligheten att få dessa uppfattningar bekräftade eller modifierade.

De i det föregående redovisade frågeställningarna har också tagits upp av Kommunförbundet. Förbundet har sommaren 1971 inrättat ett musikskolornas pedagogiska råd. Det skall bistå förbundet i dess arbete för en mera enhetlig utveckling inom musikskoleområdet.

Kulturrådet anser att frågorna om *målen och de pedagogiska vägarna* för den frivilliga verksamheten i kommunal regi bör tas upp till ytterligare diskussion och analys. Denna genomgång bör gälla alla konstområden liksom avvägningen av insatserna mellan dessa. Den grundläggande färdighetsträningen bör ha en central plats i en verksamhet som vänder sig till barn och ungdom. Men rådet vill också i enlighet med de föreslagna kulturpolitiska målen starkt betona värdet av gruppverksamhet t ex i form av ensemblemusicerande och av utåtriktade kontakter.

En viktig fråga är *samverkan mellan den frivilliga verksamheten, förskolan och skolan.* Skolan har ett basansvar för den grundläggande orienteringen och undervisningen inom kulturområdet. Detta ansvar bör förstärkas. Det blir en uppgift för det nya kulturrådet att tillsammans med skolöverstyrelsen och Kommunförbundet överväga formerna för hur detta kan ske.

Genom ställningstagandet i prop 1970:25 har statsmakterna markerat att de inte ansett den frivilliga musikundervisningen av den omfattning som kommittén föreslog vara en uppgift för skolan. Detsamma torde då gälla för den frivilliga verksamheten inom övriga konstområden. Däremot bör en nära samverkan mellan skolan och den frivilliga undervisningen vara naturlig.

Omfattningen av denna samverkan blir något beroende av målen för och inriktningen av den frivilliga verksamheten. En samverkan bör gälla såväl innehåll och metoder som praktiska frågor rörande konsulenter, fortbildningsdagar, lokaler och utrustning. En sådan lösning har man hittills sökt nå genom att föra in de kommunala musikskolorna under skolstyrelsernas ledning. Det medför dock att samordningen mellan olika former av fri skapande verksamhet kan försvåras, när andra sådana verksamheter stöds av kulturnämnden. Kommunerna har uppmärksammat dessa samordningsproblem. Man har sökt lösa dem på olika sätt, t ex genom att den kommunala musikledaren, dvs "rektorn" för musikskolan, dels är musikkonsulent för skolväsendet, dels också är närvarande vid kulturnämndens sammanträden och kanske också föredragande i allmänna musikfrågor.

En central fråga är *uppgiftsfördelningen och samspelet mellan kommunens och föreningslivets verksamhet.*

Kulturrådet anser det vara en grundprincip för en framtida kulturpolitik att nuvarande skapande aktiviteter inom föreningar, organisationer och andra grupper bibehålls och vidareutvecklas. Samtidigt finns det skäl för att kommunerna driver verksamhet i egen regi för barn och ungdom. Rådet anser det därför önskvärt att kommunerna fullföljer utbyggnaden av musikskolorna men också att man på sikt bygger upp en motsvarande verksamhet för barn och ungdom inom övriga konstområden. Det kan delvis ske inom ramen för musikskolan. Fri kollektiv skapande verksamhet för vuxna bör i princip bedrivas inom föreningar, organisationer och fristående grupper, gärna i nära anknytning till skolans verksamhet.

Denna principiella uppgiftsfördelning bör dock inte utesluta att vuxna i någon utsträckning kan deltaga i den frivilliga kom-

munala undervisningen. Givetvis skall det inte heller hindra eller försvåra för föreningar och ungdomsorganisationer att ha skapande verksamhet för barn och ungdom som ett led i sin verksamhet.

Deltagarnas övergång från den kommunala verksamheten till föreningsaktiviteter bör underlättas på olika sätt. Ungdom som deltar i den kommunala verksamheten bör få information om studieförbunden och andra föreningar och grupper. De bör stimuleras att även deltaga i grupper utanför den kommunala verksamheten för att sedan helt kunna övergå till föreningsverksamhet.

Ett ökat samarbete mellan kommun, föreningar och andra grupper bör också kunna ske på andra plan, t ex i kurs- och konferensverksamhet och beträffande ämneskonsulenter.

Av stor betydelse är frågan om *statsbidrag till den frivilliga kommunalt drivna verksamheten.* F n utgår inga statsbidrag till denna. Den är inte föremål för någon statlig tillsyn eller reglering. När det gäller gruppundervisning för elever från tolv år och uppåt uppbär alltså studieförbunden – men däremot inte de kommunala musikskolorna och den kommunala barn- och ungdomsteatern – statsbidrag för sin verksamhet.

Kulturrådet anser att fri skapande verksamhet i grupp behöver såväl statligt som kommunalt stöd för att kunna utvecklas. Enligt kulturrådets mening bör statsbidrag kunna utgå även till kommunal verksamhet av denna typ. Innan statsbidrag till denna införs behöver dock de nyss nämnda frågorna analyseras närmare. Man bör därvid också överväga bl a frågorna om åldersgränsen för statsbidrag till olika typer av aktiviteter och avgränsningen mot den kommunala ungdomsverksamheten.

I det följande behandlar kulturrådet bl a statsbidragsbehovet för folkbildningen och annan icke kommunal verksamhet. Rådet anser att statsbidrag bör utgå även till förenings- och gruppverksamhet utanför studiecirkelformen. Det utredningsarbete som behöver ske innan ett förslag läggs fram på denna punkt bör ske i sammanhang med utredningen av statsbidrag till den kommunala verksamheten. Rådet föreslår att det nya kulturrådet får i uppdrag att utreda dessa frågor i nära samverkan med bl a skolöverstyrelsen, statens ungdomsråd, Kommunförbundet och Folkbildningsförbundet (7.10.3.2).

En vidgad kommunal verksamhet förutsätter fler *lärare och ledare.* På musikområdet finns nu en tendens att de kommunala musikskolorna behöver pedagoger i sådan omfattning att folkbildningen får ledarproblem. Motsvarande kan inträffa inom andra konstområden när den kommunala verksamheten byggs ut. Staten, som svarar för lärarutbildningen, har också inlett en upprustning av denna. På musikområdet, där behoven just nu är störst, arbetar OMUS med utgångspunkt i riktlinjerna i propositionen angående musik- och dansutbildningen (prop 1970: 25). På teaterområdet har utbildningen av pedagogiskt inriktade krafter uppmärksammats i teater- och musikrådets översyn av utbildningen vid de statliga scenskolorna. Tillkomsten av dramatiska institutet kommer att spela en roll på både teater- och filmområdena. Inom bildkonstens och konsthantverkets områden, har motsvarande frågor tagits upp av konstnärsutbildningssakkunniga, vars betänkande Högskolor för konstnärlig utbildning (SOU 1970:66) under år 1971 varit föremål för remissbehandling. Även andra utbildningsvägar såsom yrkesinriktade kurser för akademiker de s k DYRK-kurserna prövas f n. Kulturrådet som inte har att lägga förslag i utbildningsfrågor kommer i sitt betänkande om kulturarbetarnas villkor dock att beröra vissa sådana frågor.

En speciell form av kulturell verksamhet, som i stor utsträckning lyder under primär- och landstingskommunalt huvudmannaskap, är *skapande verksamhet i terapeutiskt syfte* t ex inom olika vårdinstitutioner. Den förekommer f n i mycket växlande omfattning och former och är i många fall svagt utvecklad. Vissa insatser av terapeutisk art sker också genom studieförbundens verksamhet. Kulturrådet betraktar dessa frågor som mycket väsentliga. Området behöver först och

främst kartläggas, forskning initieras och samarbetet mellan kultursektorn och vårdsektorn på regional och lokal nivå stimuleras. Det nya kulturrådet bör ta upp dessa frågor tillsammans med bl a skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, Landstingsförbundet, Kommunförbundet och Folkbildningsförbundet.

7.10.3 *Föreningsverksamhet och fristående grupper*

7.10.3.1 Studiecirkelstödet

Den dominerande stödformen för den icke yrkesmässigt skapande verksamhet som ordnas av föreningar och organisationer är det statliga studiecirkelbidraget. Detta bidrag kan för kulturämnena – där verksamheten i huvudsak utgjorts av praktiskt inriktade studier – beräknas till ca 39 milj kr budgetåret 1970/71, motsvarande närmare 95 % av det totala statliga stödet till all fri kollektiv skapande verksamhet. Det statliga bidraget kompletteras med kommun- och landstingsbidrag. Dessa senare bidrag till studieförbundens verksamhet inom kulturområdet beräknas till sammanlagt 24,5 milj kr år 1970.

Genom utformningen av villkoren för studiecirkelbidraget har hittills studiemomentet i den skapande verksamheten kommit att starkt markeras. Arbetsformer som legat på gränsen till praktiska studier har av ekonomiska skäl måst anpassas till bidragsvillkoren. För arbetsformer som legat så långt ifrån studiecirkelbidragets bestämmelser att en anpassning varit omöjlig har alternativa statsbidragsformer sällan funnits och då de funnits har de inte varit av likvärdig storlek. Dessa senare typer av verksamhet har då – trots att kommunerna många gånger gett anslag – måst hållas tillbaka av ekonomiskt ansträngda studieförbund, föreningar eller andra initiativtagare.

Kulturrådet betraktar studiemomentet – deltagarnas förkovran teoretiskt och tekniskt – som viktigt. Men lika lite som inom andra studieområden får de tekniska färdigheterna bli ett ändamål i sig. Inom kulturområdet är det av helt avgörande betydelse att övningen från början syftar till att väcka och utveckla förmågan till konstnärlig gestaltning.

Kulturrådet anser det värdefullt att klart kunna definiera den verksamhet vars huvudsyfte är studier. I studier innefattas då även praktiska övningar. För stödet till denna verksamhet bör statsmakterna bygga vidare på studiecirkelbidraget. I det följande föreslås en rad förändringar av bidragsvillkoren för att få en nödvändig bättre anpassning till verksamhetens art och behov.

Det är enligt kulturrådets mening värdefullt att behålla ett för hela folkbildningssektorn enhetligt studiecirkelbidrag. Det bör – utöver det särskilda tilläggsbidraget till vuxenutbildning i vissa ämnen – inte delas upp i olika bidragskategorier beroende på verksamhetens art. Rådet skisserar därför andra bidragsformer för verksamhet som delvis har studiekaraktär men ändå inte kan inrymmas i studiecirkelbestämmelserna och för verksamhet där studiemomentet helt saknas men som ändå klart är värd stöd.

Grundprinciperna för det nuvarande studiecirkelbidraget har redovisats under 2.5.3. Några ur bidragssynpunkt viktiga avgränsningar är följande. En allmän studiecirkel skall omfatta 5–20 deltagare inklusive ledare. Deltagarnas ålder skall vara lägst 14 år. Studietiden skall omfatta minst 20 studietimmar fördelade på högst två gånger i veckan med högst tre studietimmar per gång. Studierna skall vara fördelade på minst fyra veckor. Gemensamma sammanträden mellan flera cirklar är i princip inte tillåtna, endast kortare massmedieinslag och undantagsvis också expert/fackmannamedverkan får ske i storgrupp. Studiebesök får ingå högst två gånger per studieperiod. Intagningen av deltagare till en studiecirkel skall vara avslutad i och med tredje sammankomsten.

För de studiecirklar som uppfyller dessa villkor uppbär anordnande förbund statsbidrag. Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiematerial dock med högst 30 kr per studietimme. Maximibeloppet har höjts flera gånger under 1960-talet och höjdes senast fr o m budgetåret 1970/71 från tidigare 20 kr per studietimme. Av beloppet får högst 24 kr per studietimme avse ledararvode. För medverkan av expert eller fackman utgår statsbidrag

för högst två sammankomster per studiecirkel och högst två timmar per sammankomst med högst 75 % av kostnaderna för arvode, resa och traktamente dock med högst 30 kr per studietimme. Andra villkor gäller för vissa cirklar på grundskolenivå samt universitetscirklar. Dessa är i regel inte tillämpbara inom den skapande verksamheten.

För verksamheten i kulturämnena finns vissa speciella regler. I musikcirklar får högst hälften av deltagarna vara under 14 år och högst hälften av studietiden får i princip användas för studier i grupper om minst tre deltagare, ledaren inräknad. I verksamhet som sker i form av ensembler eller körer får deltagarantalet också överstiga 20. Även i teatercirklar får de vidare gränserna för antalet deltagare tillämpas.

Allmänt finns slutligen möjligheten att söka dispens från bidragsvillkoren hos skolöverstyrelsen. Statsbidragsbestämmelserna i dess helhet framgår av bilaga F.

Statsbidragsvillkoren har ofta kritiserats såväl beträffande den totala bidragsnivån som beträffande de olika delbestämmelserna och förslag om ändringar har lagts fram. Inom hela folkbildningen önskar man en höjning av bidragsnivån och en indexreglering av bidragen. Från olika intresseområden och intressegrupper har därtill en rad konkreta förslag om ändringar av olika delbestämmelser förts fram. Kulturrådet tar i det följande upp huvudfrågorna, nämligen åldersgränsen, studietidens längd, medverkan av expert/fackman, studiebesök, villkoren för ledarens arvodering samt den allmänna bidragsnivån.

Kulturrådets förslag avser i och för sig endast verksamheten i kulturämnena men är när inget annat sägs så utformade att de skall kunna gälla all cirkelverksamhet. Rådet vill nämligen som nämnts undvika en uppdelning i olika bidragskategorier för olika typer av ämnen.

Åldersgränsen 14 år utgör ett hinder för att inlemma de yngsta grupperna i åldersintegrerade aktiviteter. Rådet anser att statsbidrag bör utgå för verksamhet även inom de lägre åldersgrupperna. Av skäl som anges i det följande tar rådet dock inte ställning till om studiecirkelvillkoren bör ändras eller om kompletterande bidragsformer bör skapas.

Frågan om åldersgränsen är inte specifik för kulturområdet. Den är aktuell inom allt ungdomsarbete. Statens ungdomsråd har berört frågan i sin utredning Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet (Statens ungdomsråd, 1971). Ungdomsrådet lade dock inte fram något förslag om ändringar av åldersgränsen tolv år för statsbidrag till ungdomsorganisationerna. Frågan om organisationernas arbete bland barn under tolv år behandlas nämligen av barnstugeutredningen. I avvaktan på dess förslag har frågan inte fått någon definitiv lösning. Då man kan vänta att barnstugeutredningen kommer att föra ett principiellt resonemang kring dessa frågor, lägger inte heller kulturrådet fram något utformat förslag. En framtida lösning bör så långt som möjligt göras generell men samtidigt tillämpbar för kulturområdet.

När det gäller *studietidens längd* finns enligt kulturrådets mening inget behov av att ändra kravet på lägst 20 studietimmar. Däremot finns det ett behov av att inom den ramen kunna få längre sammankomster än tre studietimmar per gång godkända för statsbidrag. Många arbetsmoment inom bildningsarbetet på kulturområdet är tidskrävande och tre studietimmar räcker då inte till. Flexibla tidsramar kan också på ett bättre sätt tillgodose skilda lokala förutsättningar. I glesbygder med långa reseavstånd kan möjligheten till en mera koncentrerad studietid än fyra veckor ytterligare underlätta deltagandet.

Kulturrådet förslår att skolöverstyrelsen under en försöksperiod skall kunna ge generell dispens i kulturämnena för längre sammankomster än tre studietimmar och i glesbygd också för kortare studietid än fyra veckor. Sedan försökstiden givit tillräckliga erfarenheter, bör statsmakterna ta ställning till behovet av ändringar i eller tillägg till de generella bestämmelserna.

För att bl a befrämja kvaliteten i studiecirkelarbetet bör såväl möjligheterna till *medverkan av expert eller fackman* som möjligheterna att göra *studiebesök* utökas.

I all skapande verksamhet har man anled-

ning att anlita yrkesutövande konstutövare som lärare och ledare. Många kulturarbetare verkar redan som studiecirkelledare. Detta är positivt och bör stimuleras.

Dessutom behövs besök av experter och fackmän. Inom musikområdet kan det gälla dirigenter, konsertmästare och solister. På teaterns område är det värdefullt att ha tillgång till en yrkesmässigt verksam regissör eller skådespelare eller att kunna anlita en yrkesverksam scenograf. På bildkonstens område är det mera vanligt att konstnärer ställer sig till förfogande som ledare av målarcirklar eller konsthantverkscirklar men där så inte är fallet finns behovet av deras medverkan som tillfälligt anlitade experter.

Expert eller fackman bör kunna medverka vid högst 25 % av det totala antalet studietimmar. Någon annan begränsning av antalet timmar per gång än som gäller cirkelns allmänna arbete bör inte ske. Statsbidrag bör utgå med högst 75 % av kostnaderna för arvode, dock högst 75 kr per timme, och med 100 % av resekostnad och traktamente, dock högst 125 kr per timme. I utpräglad glesbygd bör dispens kunna lämnas för högre ersättning för resekostnad och traktamente.

Studiebesök bör godkännas som statsbidragsgrundande för högst 30 % av antalet studietimmar. Samtidigt bör besök på teaterföreställning, konsert, utställning och motsvarande tillåtas på samma sätt som för teoretiskt inriktade cirklar. (I dessa cirklar är högst tre sådana besök tillåtna. Statsbidrag utgår dock ej för dessa besök.)

Särskilt utanför centralorterna och alldeles speciellt i den utpräglade glesbygden är *tillgången på ledare* ett stort problem för studiecirkelverksamheten. Den förstärkta ledarutbildning som kulturrådet föreslår i det följande kan inte mer än i viss mån avhjälpa detta. Vad som behövs är ekonomiska möjligheter att hämta ledare från centralorten eller från annan ort. Fr o m verksamhetsåret 1971/72 utgår också statsbidrag med 75 % av resekostnad och traktamente för cirkelledare. Detta gäller dock endast inom det s k allmänna stödområdet och där ej för orter med gymnasieskola.

Rådet föreslår att statsbidrag till ledares resekostnad och traktamente skall kunna utgå i hela riket med 100 % av ledarens resekostnad och traktamente dock högst 125 kr per sammankomst. Bidrag bör dock endast utgå om kortaste resväg mellan ledarens bostad och studiecirkelns sammanträdeslokal är minst 20 kilometer. Vid bestämmande av statsbidrag bör traktamente och resekostnader i övrigt beräknas enligt allmänna reseregelementet.

På ytterligare en punkt kan ledarrekryteringen underlättas. Ämneslärare vid folkhögskola kan nu få räkna in ledaruppgiften för allmän studiecirkel i sin undervisningsskyldighet. Detta bör utsträckas till att också omfatta dels övningslärare vid folkhögskola, dels musiker vid regionmusiken. Statsbidrag för ledararvode skall då inte utgå och statsbidraget för studiematerial får enligt nuvarande bestämmelser ej överstiga 6 kr per studietimme.

Den allmänna bidragsnivån måste höjas i takt med kostnadsutvecklingen. Det kan ske antingen genom en regelbundet återkommande omprövning eller genom indexreglering.

Nuvarande statsbidragsförhållanden är inte tillfredsställande. Statsbidraget till medverkan av expert eller fackman har i praktiken länge varit oförändrat och därför hunnit urholkas kraftigt. Bidraget per studietimme höjdes senast åren 1967 och 1970. Även detta bidrag har urholkats mellan höjningarna. En indexreglering har bl a föreslagits av skolöverstyrelsen, som förordat en anknytning av statsbidraget till viss löneklass inom avlöningssystemet för undervisningsområdet. Föredragande statsråd var dock i samband med den senaste höjningen av bidragen år 1970 (prop 1970:35, SU 1970:107, rskr 1970:273) inte beredd att biträda förslaget. Kulturrådet tar upp frågan om studiecirkelbidragens värdebeständighet i ett allmänt perspektiv i kapitel 10. Det resonemang som förs där, leder fram till förslag om indexreglering av studiecirkelbidragen. Rådet tar dock inte ställning till tekniken för indexregleringen (10.3.2).

Utöver indexregleringen föreslår kulturrådet en realhöjning av statsbidraget med 10 kr per timme i förhållande till 1971 års nivå. De vidgade bestämmelser som föreslagits i det föregående bör dock ges högre prioritet än den generella höjningen (10.7).

Kulturrådet har också övervägt *vissa andra önskemål* om förändringar av statsbidragsvillkoren. Det gäller önskemål om gemensamma sammanträden för cirklar i olika ämnen eller inom olika studieförbund, intagning till cirklarna även efter tredje sammankomsten, resebidrag till cirkeldeltagare i vissa ensemblecirklar och "universitetscirklar" för avancerade praktiska studier inom kulturämnena. Rådet har emellertid inte funnit skäl att föreslå några förändringar på dessa punkter.

Kulturrådet räknar med att de föreslagna förändringarna i det statliga stödet till studiecirkelverksamheten liksom de förstärkningar av stödet till ledarutbildning m m som föreslås i det följande skall medverka till en fortsatt ökning av verksamheten inom kulturämnena. Från verksamhetsåret 1969/70 till 1981/82 räknar rådet med en ökning från 55 600 till inemot 90 000 deltagare.

I bilaga G finns ett utkast med ändrad lydelse av kungörelsen (1963:463) om statsbidrag till studiecirkelverksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

7.10.3.2 Andra former av verksamhetsbidrag

Behovet av kompletterande bidrag

Behovet av stöd till all fri skapande verksamhet i grupp kan inte tillgodoses inom studiecirkelns ram. Det är nödvändigt att det finns möjligheter till stöd åt verksamheter också i några andra former.

En ganska omfattande verksamhet faller utanför studiecirkelstödet på grund av att studiearbetet inte följer godkända studieplaner eller inte leds av godkända ledare. För många grupper är kontakten mellan deltagarna det primära och den skapande verksamheten utgör ett medel som är underordnat detta huvudsyfte. Studiemomentet kan då komma i bakgrunden. Inte heller grupper som är så helt inriktade på att skapa en teaterföreställning, konsert eller utställning att studiemomentet kommer i bakgrunden kan få cirkelbidrag.

Viss verksamhet faller utanför studiecirkelbidraget då tidsgränsen 20 timmar fördelade på fyra veckor inte går att hålla. Det gäller ofta uppföljningsarrangemang kring olika kulturutbud, t ex studiegrupper eller diskussionsserier som bara verkar under en utställningsperiod på några veckor. Det kan också gälla koncentrerad verksamhet av annat slag, t ex en teaterverkstad eller en körsammandragning över ett veckoslut. I vissa fall kan dock statsbidrag utgå från föreläsningsanslaget.

Även andra delar av bestämmelserna, t ex antal deltagare och deltagarnas ålder, kan utesluta verksamhet från studiecirkelbidrag. När det gäller verksamhet bland barn och ungdom finns dock det år 1971 införda statliga stödet till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet (prop 1971:32, KrU 1971:12, rskr 1971:187). Där kan studieförbundens grupper och även andra grupper knytas an genom att verksamheten sker i samarbete med någon ungdomsorganisation. Frågan om organisationernas arbete med barn i lägre åldrar än tolv år utreds f n av barnstugeutredningen.

En del av dessa aktiviteter utanför studiecirkelns form sker inom föreningar och organisationer, en annan del inom lösare organiserade grupper av olika slag. Vissa insatser är spontant uppkomna, kortlivade och avsedda som punktaktioner kring aktuella frågor, andra är planerade och kontinuerliga. Vissa grupper har den kulturella verksamheten som sitt mål, för andra är denna endast ett medel i en verksamhet av t ex politisk, fackllig, religiös eller ideell art. Omfattningen och inriktningen av verksamheten skiftar från ort till ort men också från säsong till säsong.

Att den nu nämnda verksamheten faller utanför statsbidragsvillkoren för studiecirklar kan också innebära, att man går miste om kommunalt bidrag, då viss kommunal bidragsgivning är kopplad till den statliga. I många fall och i första hand till de fast organiserade och inarbetade föreningarna utgår dock kommunala bidrag i andra former. Lösare organiserade, nybildade eller tillfälliga grupper kan ha svårare att få kommunala anslag, inte minst därför att en stor del av kommunens pengar är bundna till på förhand planerade ändamål.

Verksamhet utanför studiecirklarna kommer att ha bättre utvecklingsmöjligheter i framtiden om kulturrådets förslag i det föl-

jande om ökad tillgång på lokaler och utrustning, bättre ledarutbildning och intensifierad metodutveckling genomförs. Men detta kommer inte att vara tillräckligt. Liksom för studiecirklarna har man ofta kostnader för t ex lokaler, ledare och material som överstiger vad deltagarna kan betala. Även här behövs alltså någon form av verksamhetsbidrag. Tidigare har fritidsgruppbidraget kunnat utnyttjas för stöd till friare former av kulturell verksamhet bland ungdom. Då detta bidrag ersatts med ett schablonbidrag till de riksomfattande ungdomsorganisationernas lokala verksamhet med karaktär av organisationsbidrag finns inte längre samma direkta möjlighet. Andra bidragsformer bör skapas. Kulturrådet vill särskilt betona behovet av stöd och stimulans till de grupper – inom eller utom de etablerade föreningarna – för vilka kulturen i första hand är ett medel till kontakt och gemenskap. Studiecirkeln är därvid inte alltid den lämpligaste formen. Det gäller därför att skapa ett bidragssystem som är anpassat till de varierande arbetsformer som kan komma i fråga. Bidragsreglerna bör då ha nödvändig elasticitet.

All skapande verksamhet utanför studiecirklarna bedrivs inte i sådana former att samhällsstöd är nödvändigt. Det gäller t ex många musikgrupper med förankring i familj, vänkrets, förening eller församling. Då vissa grupper har behov av ekonomiskt stöd medan andra inte har det, är det svårt att anvisa generella bidrag. Behovet får i stället bedömas från fall till fall. Grundprincipen bör liksom för studiecirkelstödet vara att deltagarna inte skall ha några inkomster genom bidraget men inte heller drabbas av så stora kostnader att de avstår från den verksamhet de planerat.

Den verksamhet som inte låter sig inpassas i bidragssystemet till studiecirklar har redan viss omfattning och den kan beräknas öka om den får bättre stöd än hittills. Det ställer ytterligare anspråk på kommunala bidrag vid sidan av de många andra uppgifter som faller på kommunerna. Kulturrådet anser att en rad skäl talar för att staten inte begränsar sitt stöd till studiecirkelverksamheten utan även ger bidrag till verksamhet i andra former. Rådet föreslår därför att *ett lokalt aktivitetsstöd* införs. Detta är ett kompletterande statsbidrag för den i det närmast föregående beskrivna icke yrkesmässiga gruppverksamheten.

Syftet med detta stöd är att stimulera verksamhet i nya, organisatoriskt enklare former än studiecirkelns. Man skall kunna nå in i nya miljöer och till nya grupper och stimulera till bredare aktivitet.

Stödet skall också kunna utgå till experimentell verksamhet och till aktiviteter kring olika kulturutbud, där studiecirkeln inte passar som arbetsform.

I viss utsträckning kommer det lokala aktivitetsstödet att innebära ökat stöd till studieförbund och andra föreningar. Tidigare icke bidragsberättigad verksamhet kommer nu att kunna få bidrag. Men det kommer också att innebära bidrag till fristående och mindre fast organiserade grupper. För att kunna ge stöd till dessa behövs medel som inte i förväg är bundna till särskilda verksamhetsformer.

Det lokala aktivitetsstödet bör inte utgå med ett schablonbelopp utan bidragets storlek bör bestämmas utifrån vissa kriterier. Dessa kriterier bör vara så utformade att den åsyftade inriktningen mot nya former av verksamhet, nya deltagargrupper och nya miljöer uppnås.

Vissa minimiregler bör gälla beträffande antal deltagare, antal sammankomster och verksamhetens anknytning till kulturområdet. Däremot bör inte regler uppställas beträffande deltagarnas ålder, sammankomstens längd, studiematerial eller ledarens formella kompetens. Bidraget bör vara enkelt att hantera. Inom de vida ramar som dessa kriterier ger bör statsbidraget i första hand fördelas lokalt genom de kommunala myndigheterna som har den bästa överblicken över de aktuella behoven. Därmed når man en hög grad av decentralisering.

Kulturrådet har ingående studerat möjligheterna att utforma ett statsbidragssystem utan de detaljerade bidragsgrunder som är karakteristiska för studiecirkelbidraget. Ur

många synpunkter har det i det föregående nämnda bidragssystemet som numera tillämpas för stödet till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet stora fördelar genom sin smidighet. Stödformer medger också att stöd kan utgå till kulturell verksamhet i ungdomsorganisationernas lokalavdelningar. Liknande bidragsprinciper kan emellertid inte utan vidare föras över till det här behandlade området då stödet till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet dels utgår med ett schablonbelopp, dels avser verksamhet inom fast organiserade riksomfattande organisationer. Den möjlighet som stödet till ungdomsorganisationerna ger att lokalt rapportera fristående gruppers verksamhet via någon organisation torde inte vara praktiskt tillämpbar och i enlighet med bidragets anda om det behöver ske i större omfattning.

Ett kompletterande utredningsarbete behövs därför för att i detalj utreda en ändamålsenlig konstruktion för det nya lokala aktivitetsstödet inom kulturområdet.

Det fortsatta utredningsarbetet angående vissa former av verksamhetsbidrag

Frågan om det lokala aktivitetsbidraget bör ses tillsammans med statsbidragsfrågorna för övriga former av fri skapande verksamhet. I det föregående (7.10.2) har föreslagits utredning av behovet av statsbidrag till verksamhet som kommunerna tagit ansvar för. Dessa två frågor, som har många beröringspunkter även om verksamhetsformerna i dag är ganska olika, bör utredas i ett sammanhang. Utredningen bör igångsättas så snart som möjligt.

Utredningsarbetet bör göras av det nya kulturrådet i nära samverkan med bl a skolöverstyrelsen, statens ungdomsråd, Kommunförbundet och Folkbildningsförbundet. Vid utredningsarbetet bör kontakt hållas med barnstugeutredningen, om dess utredningsarbete inte hunnit avslutas dessförinnan.

Ett nytt statsbidragssystem kräver givetvis mer konkreta bidragskriterier än som här skisserats. För detta krävs en kartläggning av de aktiviteter man vill stödja. Eftersom det i viss mån blir fråga om en ny inriktning av verksamheten, är det också nödvändigt att försöksverksamhet kommer till stånd. Syftet med denna bör vara att pröva nya verksamhetsformer.

Kulturrådet förordar att det nya kulturrådet får medel till sitt förfogande för denna försöksverksamhet. Medlen bör, lämpligen i samråd med ovan nämnda organ, fördelas mellan ett antal kommuner i olika delar av landet i vilka försöksverksamhet planeras med avseende på olika miljöer, grupper och verksamhetsområden. I kommunerna bör de kommunala organen (t ex kulturnämnden) ansvara för medlens fördelning till de mottagande grupperna. Utvärdering av verksamheten bör ske i samarbete mellan kommunerna och det nya kulturrådet.

7.10.3.3 Lokaler och utrustning

Tillgången på lokaler och utrustning för fri skapande verksamhet är, som framgått av 7.2–7.8, i många fall otillfredsställande. Det gäller främst för teater, konst och konsthantverk men i viss utsträckning även inom övriga konstområden. Folkbildningsförbundet har av den anledningen hösten 1971 gjort en inventering av studieförbundens lokal- och utrustningssituation för att få underlag för olika förslag som kan leda till förbättringar.

En viss del av den fria skapande verksamheten sker nu i studieförbundens lokaler eller i andra föreningsägda lokaler av typ Folkets hus, församlingshem o d. Den största delen av verksamheten sker dock i skolor, fritids- och ungdomsgårdar och andra samhällsägda lokaler. I vissa fall sker verksamheten hos cirkelledaren (t ex vissa konstcirklar). Lokal- och utrustningssituationen varierar betydligt mellan olika kommuner. I vissa fall är förhållandena tillfredsställande. I andra fall saknas lokaler eller råder svårigheter att få disponera de som finns. Ofta är problemen större beträffande tillgången till vissa typer av utrustning än beträffande själva lokalerna.

Kulturrådet anser att samhällsstödet till lokaler och utrustning bör förstärkas. Det

primära ansvaret faller på kommunerna men staten bör genom olika åtgärder stödja dessa. Rådet tar upp dessa frågor i dess helhet i kapitel 9.

För den skapande verksamheten är utrustningsfrågorna minst lika viktiga som lokalerna. Så bör t ex skolornas specialsalar med brännugnar, drejskivor, verktygsutrustning, vävstolar, symaskiner m m stå till fritidsverksamhetens förfogande. Sådan specialutrustning bör, liksom mycket annat i den moderna skolan, betraktas som en kommunens resurs, vilken bör kunna dubbelanvändas och komma till nytta även under kvällstid. Självfallet måste ansvars- och säkerhetsfrågor m m diskuteras och lösas i samråd mellan skolstyrelsen och kulturnämnden. Även de ekonomiska frågorna kräver uppmärksamhet.

Vidare bör samlingssalarnas scener byggas så att de går att använda för teaterarbete. Även mindre lokalbunden utrustning, t ex pianon, klang- och rytminstrument, AV-material o d, bör få användas i fritidsverksamhet. Även förbrukningsmaterial av typ lera, färg, duk, film o d bör i framtiden kunna stå till förfogande för den organiserade fria verksamheten. Föreningar och grupper behöver också ha tillgång till förvaringsutrymmen i anslutning till arbetslokalerna. Detta förutsätter att alla parter får deltaga både i byggnadsplaneringen och i driftplaneringen och att de praktiska och ansvarsmässiga frågorna kring ett dubbelutnyttjande av lokaler löses konstruktivt. De lokala samarbetsorgan kulturrådet skisserar i kapitel 8 bör kunna underlätta denna typ av samarbete.

7.10.3.4 Ledartillgång och ledarutbildning

Som ledare för fria skapande grupper fungerar personer med mycket olika bakgrund. En del är kulturarbetare med eller utan formell konstnärlig utbildning, ibland med men ofta utan pedagogisk skolning. En annan grupp är lärarna, vilka har varierande ämnesutbildning samt en pedagogisk skolning som vanligen är inriktad på undervisning av skolungdom. Den tredje stora gruppen utgörs av personer som fått ledaruppgifter efter utbildning inom den egna organisationen.

Inom de större organisationerna och då främst inom folkbildningen bedriver man en kontinuerlig ledarutbildning för den egna verksamheten. Inom vissa ämnen, t ex teater där utbildning av pedagoger genom samhällets utbildningsvägar saknats eller varit otillräcklig, sker organisationernas ledarutbildning från grunden. Inom andra konstområden, t ex inom musiken, koncentreras utbildningen till målfrågor, vuxenpedagogik och viss ämnesmässig fortbildning, oftast i förening.

Inom folkbildningen sker ledarutbildningen i princip av studieförbunden på central, regional och inom större studieavdelningar även på lokal nivå. De statliga anslagen – budgetåret 1970/71 4,1 milj kr för pedagogisk verksamhet dvs ledarutbildning och metodutveckling – fördelas till studieförbunden centralt efter studieverksamhetens omfattning. I "smala" ämnen och beträffande skolning av utbildare sker dock viss verksamhet gemensamt i Folkbildningsförbundets och länsbildningsförbundens regi. En betydande del av folkbildningens ledarutbildning sker i samarbete med folkhögskolan. Utanför folkbildningen är det främst vissa kör- och orkesterförbund som bedriver ledarutbildning.

Ett tillräckligt antal väl utbildade ledare är en grundförutsättning för den kollektiva skapande verksamheten. I det föregående har kommunernas behov av ledare och lärare för en växande barn- och ungdomsverksamhet berörts. Inom folkbildningen bedömer man en förstärkt ledarutbildning vara en av de mest angelägna åtgärderna. Liknande bedömningar görs inom andra organisationer t ex körförbunden.

Som framgått i det föregående håller den konstnärliga utbildningen på att byggas ut. Ett ökat inslag av pedagogisk skolning är samtidigt på väg att införas i denna utbildning. Ett snabbt fullföljande av den pågående utbyggnaden är av stor betydelse för ledartillgången inom fri skapande verksamhet.

Fortfarande kommer det dock att finnas behov av en kompletterande ledarutbildning inom organisationer och grupper. Den behö-

ver omfatta organisationernas interna målfrågor, vuxenpedagogik och ämnesmässig fortbildning. De olika organisationernas och kommunernas interna utbildningsbehov bör därvid i betydande utsträckning kunna samordnas.

Det statliga stödet till organisationernas ledarutbildning bör höjas väsentligt. Inom folkbildningen bör utbildningen liksom hittills huvudsakligen bedrivas av folkbildningsorganisationerna själva. Det bör också övervägas om det är fördelaktigt att avdela något större del för centrala insatser genom Folkbildningsförbundet.

Statligt stöd till ledarutbildning inom andra organisationer behandlas under 7.10.3.7.

Kulturrådet behandlar i övrigt personal- och vissa utbildningsfrågor i det kommande betänkandet om kulturarbetarnas villkor.

7.10.3.5 Metodutveckling

Studieplaner och pedagogiskt material för folkbildningens studiecirklar utarbetas i princip inom de olika förbunden. Det statliga stödet fördelas på det sätt som angavs under 7.10.3.4. I vissa kulturämnen har man dock utfört ett gemensamt arbete genom Folkbildningsförbundet och dess estetiska kommitté, vilket gett positiva erfarenheter.

Också andra större organisationer bedriver i någon utsträckning experiment och metodutveckling.

Förstärkta resurser för pedagogiskt utvecklingsarbete, t ex för att revidera äldre studieplaner, för att utarbeta och utveckla studieplaner i nya ämnen och för att utveckla studiematerial, bedöms inom folkbildningen som lika angeläget som en förstärkt ledarutbildning. Också inom andra organisationer, t ex inom SOR, bedömer man metodutvecklingen som angelägen.

Kulturrådet delar den bedömningen. Arbetet bör liksom hittills i huvudsak bedrivas av organisationerna själva. Liksom beträffande ledarutbildningen bör ett betydande samarbete kunna ske mellan folkbildningen, andra organisationer och kommunernas verksamhet samt med den pedagogiska utvecklingen inom skolväsendet.

Inom ramen för det statliga stödet till folkbildningen bör särskilda medel anvisas för att garantera ett kontinuerligt arbete inom det delvis eftersatta kulturområdet. Kulturrådet föreslår att anslaget utformas och dimensioneras så att studieförbunden kan anlita kulturarbetare inom olika områden för experiment och utvecklingsarbete samt för beställningar av verk anpassade för de icke yrkesverksamma gruppernas förutsättningar.

För att inte de begränsade resurserna skall splittras i onödan bör en del av de anvisade medlen disponeras centralt, t ex av Folkbildningsförbundet och dess estetiska kommitté. Anslaget för pedagogiskt utvecklingsarbete bör också få disponeras för vissa löner och då få sådan omfattning att det blir möjligt att anställa ämneskonsulenter av det slag kulturrådet skisserat under 7.10.1.

Statligt stöd till metodutvecklingsarbete inom organisationer utanför folkbildningen behandlas under 7.10.3.7.

7.10.3.6 Stöd till handikappades kulturella verksamhet

Fr o m budgetåret 1966/67 finns ett särskilt kulturstöd för handikappade. Ur anslaget "Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet" utgår bidrag till konsulentverksamhet, kurs- och studieverksamhet, bokförsörjning, mimutbildning vid statens dansskola, teckenspråkstolkar och tolkutbildning. För budgetåret 1971/72 var anvisat 3,6 milj kr. Det särskilda kulturstödets uppgift är att i ett begynnelseskede finna nya och anpassade former som efter en försöksperiod kan bli vägledande för framtiden. F n utgår bidrag till åtta konsulenter för folkbildnings- och ungdomsverksamhet bland handikappade. En konsulent är anställd på skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå, två inom ABF och en på Studieförbundet Vuxenskolan. Fyra konsulenter är verksamma under skolöverstyrelsen och med placering på De blindas förening, De handikappades riksförbund, Hörselfrämjandets riksförbund och Föreningen för utvecklingsstörda barn. Studiecirklar som avser att utveckla handikappades kommunikationsfärdigheter räknas också till de ämnen som åtnjuter tilläggsbidrag.

Det under senare år kontinuerligt förstärkta stödet till de handikappades kulturella verksamhet har haft stor betydelse för att minska hindren för de handikappade att delta i studieverksamhet och kulturella aktiviteter. Resurserna är fortfarande otillräckliga och en fortsatt ökning är nödvändig. Denna bör ges hög prioritet. Det är fråga om en jämlikhetspolitik som med nödvändighet kräver stora insatser. Målet för det kulturella stödet bör vara att integrera handikappverksamhet i annan verksamhet.

Lösningen med ett samlat anslag till handikappstöd har vissa fördelar eftersom det är möjligt att lätt avläsa de insatser som görs. Men anslaget är ingen rättvisande mätare. Handikappstöd ingår också i andra anslag. Principiellt anser kulturrådet att man i varje verksamhet skall beakta handikappaspekten. Därför är det inte lämpligt att behålla ett särskilt anslag till kulturstöd för handikappade. Som närmare kommer att utvecklas senare (10.7.6) föreslår rådet att det nuvarande anslaget delas upp på olika riksstatsanslag med särskilda poster för handikappstöd. På så sätt blir det lättare att se hur stora de ekonomiska insatserna för handikappstödet är i förhållande till insatserna inom varje sektor.

7.10.3.7 Centrala organisationer

Studieförbund, kör- och orkesterförbund m fl

Som framgått under 7.2–7.8, finns det flera riksorganisationer med uppgifter inom den icke yrkesmässiga skapande verksamheten. Utöver de tio studieförbunden och deras samarbetsorgan Folkbildningsförbundet finns sådana organisationer inom musik-, teater-, foto- och filmområdena, främst dock på musikområdet. Organisationerna gör betydelsefulla insatser för att stödja den lokala verksamheten. Till vissa av riksorganisationerna utgår statsstöd. Normerna för statsstödet är mycket oenhetliga, vilket till stor del är beroende av hur bidragen vuxit fram.

Till studieförbundens organisationskostnader utgår statsbidrag från anslaget "Bidrag till studieförbund". Den anslagspost som avser organisationskostnader uppgick till 4,4 milj kr budgetåret 1971/72.

Kulturrådet föreslår att statsbidragen till studieförbundens organisationskostnader successivt ökas, så att förbunden kan bygga upp en effektivare och bättre täckande organisation. Detta är en förutsättning för den vidgade verksamhet kulturrådet skisserat.

Till riksorganisationer eller liknande organ utanför folkbildningen (exkl centrumbildningarna) utgick från olika poster under anslaget "Bidrag till särskilda kulturella ändamål" statsbidrag med sammanlagt 600 000 kr under budgetåret 1970/71. Statsbidragen avser i allmänhet pedagogiska och distributiva uppgifter eller stöd till den lokala verksamheten. Endast i undantagsfall avser del av bidraget organisationernas centrala driftkostnader. Härtill kommer vissa punktbidrag för särskilda ändamål. Alla bidrag utgår efter särskild ansökan.

Av tabell 7.20 framgår att det anmärkningsvärt nog endast var riksorganisationer på musikområdet som erhöll statsbidrag budgetåret 1970/71. Som regel användes bidragen för central verksamhet, men SOR disponerade större delen av anslaget för fördelning

Tabell 7.20 Statsbidrag (exkl projekt- och punktbidrag) över åttonde huvudtiteln till organisationer av rikskaraktär inom området fri kollektiv skapande verksamhet budgetåret 1970/71.[a]

Organisation	Statsbidrag
Sveriges orkesterföreningars riksförbund (SOR)	320 000[b]
Körförbunden	170 000[c]
Riksförbundet Sveriges amatörorkestrar (RSAO)	90 000
Svenska jazzriksförbundet	35 000
Sveriges spelmäns riksförbund	10 000
Summa	625 000

[a] Exkl folkbildningsorganisationerna och centrumbildningarna.

[b] Varav 150 000 kr i särskilt bidrag för inköp av instrument m m.

[c] Fördelades av teater- och musikrådet till körförbund och körer.

till medlemsorkestrarna.

Behovet av centrala insatser för ledarutbildning, metodutveckling, information och organisation är stort. Organisationerna på musikområdet behöver därför ett starkare stöd i sitt arbete. Det skulle vara en betydande fördel om nuvarande organisationer på teater-, foto- och filmområdena fick möjlighet att utvecklas för denna typ av uppgifter. Också inom övriga områden (dans, konst, konsthantverk) kan organisationer av denna typ bli aktuella.

Staten kan därför göra en viktig insats för fri skapande verksamhet genom att bygga ut sitt stöd till sådana organisationer som finns eller tillkommer. Stödet bör avse kostnader för central administration, för experimentverksamhet, metodutveckling och utbildning. Däremot bör organisationerna enligt kulturrådets mening i princip inte uppbära statsbidrag för vidare fördelning till lokalavdelningarna. Den lokala verksamheten bör stödjas på de sätt som redovisats i det föregående. Det statliga stödet till organisationerna bör ges samma höga prioritet som stödet till studieförbundens ledarutbildning och pedagogiska utvecklingsarbete.

Det är nödvändigt att bidragen blir mer enhetliga än nu. Vissa kriterier såsom t ex antalet lokalavdelningar och individuella medlemmar inom organisationen, den geografiska spridningen, verksamhetens art och syfte samt utbildningsbehovet bör kunna utgöra underlag för anslagsbedömningen. Någon enkel generell formel för bidragsfördelningen torde dock inte kunna uppställas. Det bör vara en uppgift för det nya kulturrådet att föreslå lämpliga principer för fördelning av bidragen.

Till föreningslivet utgår i övrigt bidrag från landsting och kommuner. I det följande berörs inte närmare de lokala och regionala bidragen, som ofta utgör en mycket stor del av respektive organisationers inkomster. Det är de primärkommunala myndigheternas respektive landstingens uppgift att ta ställning till utformning och storlek av dessa bidrag. Kulturrådet vill dock betona att den framtida kulturarbetet är i hög grad beroende av att föreningslivet genom dessa anslag får ökade arbetsmöjligheter.

Avslutningsvis skall SOR-orkestrarnas situation behandlas något utförligare. Några av de förslag SOR:s utredning (7.4.4.1) framfört angående organisationernas framtida utveckling kan tillgodoses inom ramen för de ovan nämnda förslagen. Det gäller framför allt behovet av att förstärka förbundets kansli, att anställa en konsulent för utbildningsfrågor samt att disponera medel för kursverksamhet.

Frågan om anställande av yrkesmusiker vid de större SOR-orkestrarna kan lösas genom en övergång till institutionell verksamhet. Mindre yrkesensembler bildas (6.4.8) och dessa samarbetar med de icke-professionella delarna av orkesterföreningarna. En annan möjlighet är att en grupp musiker bildar en fri grupp och får bidrag enligt de principer som föreslås i det följande (7.11 och 10.7.9).

Kulturrådet anser det värdefullt om en viss del av regionmusikens insatser kan komma det icke yrkesmässiga musicerandet till godo och att regionmusiken bl a kan medverka i SOR-orkestrar. Även här skall dock önskemålen från SOR vägas mot behoven inom andra delar av musikområdet.

Kulturrådet anser principiellt att statsbidragen till riksorganisationerna bör avse centrala åtgärder och inte fördelas till de lokala avdelningarna. Med hänsyn till den ekonomiska betydelse de begränsade statsbidragen till de enskilda SOR-orkestrarna har vill rådet dock inte föreslå att de avvecklas.

En statlig inspektion av icke yrkesmässig verksamhet finner rådet omotiverad. Kontroll- och stimulansuppgifter av det slag den tidigare inspektionen av SOR-orkestrarna haft bör vara en intern fråga för organisationen och samordnas med utbildningsverksamheten. Däremot bör det nya kulturrådet vara tillsynsmyndighet beträffande statsbidraget.

Centrumbildningar

De s k centrumbildningarna, dvs Danscentrum, Filmcentrum, Författarcentrum, Konstnärscentrum, Musikcentrum och Teatercentrum, tillkom under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Verksamheten har siktat till att stimulera intresset för de olika konstarterna bland både gamla och nya mottagargrupper. Därigenom har man skapat nya arbetstillfällen som man förmedlat till sina medlemmar. Man har vidare, särskilt på teaterområdet, stimulerat konstnärerna att starta egen gruppverksamhet i större utsträckning än tidigare och därigenom aktiverat såväl teaterarbetarna som publiken. Statliga bidrag har varit en viktig del av centrumbildningarnas ekonomi. Budgetåret 1971/72 erhöll de 555 000 kr i anslag från utbildningsdepartementet. Arbetsmarknadsverkets kostnader för centrumbildningarnas arbetsförmedlande verksamhet uppgick samma budgetår till 250 000 kr.

Kulturrådet ser tillkomsten av centrumbildningarna som ett led i det betydelsefulla arbetet att finna nya vägar för att vidga kontakterna mellan konstnärer och publik. Kulturarbetarna har genom dessa organ själva utvecklat nya arbets- och kontaktformer, som har gett viktiga erfarenheter men också nya arbetstillfällen. Det statliga stödet till centrumbildningarnas kulturpolitiska uppgifter bör enligt kulturrådets mening utgå i ökad omfattning. Även en decentraliserad verksamhet bör kunna erhålla statligt stöd. En decentralisering aktualiserar emellertid också frågan om bidrag från de regioner där respektive centrumorganisationer arbetar. Denna fråga bör tas upp till behandling inom det nya kulturrådet.

De arbetsförmedlande uppgifterna har varit en viktig del av centrumbildningarnas arbete. Samhället bör ansvara för att en avgiftsfri och väl fungerande arbetsförmedling arbetar inom kulturområdet i former som är anpassade till förhållandena inom detta område. De förslag kommittén för arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (OLAF) nyligen lagt fram om utformningen av en sådan förmedling blir av stor betydelse för centrumbildningarnas uppgifter och ställning. Även i framtiden bör det finnas utrymme för medverkan från centrumbildningarna i förmedlingsarbetet.

7.11 Förslag beträffande yrkesmässigt arbetande fria grupper

Av kulturrådets översikt över den kollektiva fria verksamheten framgår att endast en liten del av alla grupper kan försörja sig på sin konstnärliga verksamhet. Förhållandena är dock något varierande inom olika konstområden.

På teaterområdet har allt fler heltids- och deltidsarbetande grupper bildats de senaste åren. År 1971 inkom ett 80-tal ansökningar om anslag till teater- och musikrådet från sådana grupper samt från vissa icke yrkesmässigt arbetande grupper. Detta behov och dessa önskemål om bidrag till gruppverksamhet kommer att förstärkas, om institutionernas verksamhet inte ökar i takt med den ökade skådespelarutbildningen. Teaterns nuvarande inriktning på opretentiösa arbetsformer och det ökade intresset för uppsökande verksamhet, som även kulturrådet förespråkar, ökar också möjligheterna för fria grupper.

Inom musikområdet finns en rad grupper som arbetar yrkesmässigt. Det är dock i huvudsak inom dans- och underhållningsmusikens områden. Inom övriga musikgenrer – den europeiska konstmusiken, olika slag av folkmusik och spelmansmusik samt jazz – är det ett fåtal grupper som kan få sin huvudsakliga försörjning genom musiken.

Inom dansområdet har försök gjorts att bilda fria grupper. Endast Cramér- och Cullbergbaletterna, som knutits till Riksteatern, har kunnat fortleva under en längre tid.

På filmområdet finns en rad fria filmare som valt eller på grund av den relativt låga svenska filmproduktionen tvingats att verka utanför filmbolagen. Här är det mera sällan fråga om fasta grupper utan oftare individuella filmskapare som från film till film formerar produktionsgrupper. Filmutredningen har i sitt första delbetänkande (Samhället och filmen, SOU 1970:73) tagit upp de fria filmarnas arbetsvillkor. Utredningen har föreslagit att särskilda bidrag försöksvis under en begränsad tid anvisas till Sveriges Radio för produktionsutläggningar utanför företaget. Detta förslag har kulturrådet tillstyrkt i sitt remissyttrande över betänkandet. Ytterligare förslag som berör de fria filmarnas arbetsmöjligheter kan väntas från utredningen.

Inom konst- och utställningsområdet förekommer också vissa mer fasta grupper av bildskapare som genomför eller vill genomföra kollektiva projekt.

Kulturarbetarnas centrumbildningar på litteraturens, filmens, teaterns musikens, dansens och konstens områden har inneburit försök att lösa gruppernas problem bl a genom att stimulera olika mottagargrupper att i ökad utsträckning ta emot deras program.

Det samhälleliga stödet till fria grupper har inte varit stort i förhållande till vad som anslagits t ex till institutionerna men anslagen till grupperna har ökat snabbt de senaste åren. Det är i huvudsak på teaterområdet som direkta statliga bidrag hittills utgått. Budgetåret 1969/70 uppgick anslaget totalt till 0,3 milj kr. Budgetåret 1971/72 hade det ökat till 1,0 milj kr. Ansökningarna uppgick dock sistnämnda år till över 4 milj kr.

Teater- och musikrådet har alltså inte kunnat ge bidrag till alla ansökande grupper och inte heller så stora bidrag som grupperna önskat. Det största anslag man hittills anvisat till en enskild grupp har varit 100 000 kr. Vanligen har anslagen legat på 10 000–50 000 kr per år.

En annan stödform som gällt flera konstområden är de projektbidrag och engage-

mang som Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar kunnat erbjuda. Omfattningen av dessa insatser är dock svår att överblicka.

Kommunernas anslag är med nuvarande budgeteringsteknik svåra att särskilja i deras kulturbudgeter. Det är främst Stockholm som gett anslag. Totalt torde kommunernas insatser de senaste åren inte ha överstigit 1 milj kr per år. Kommuner och landsting har därtill i viss utsträckning köpt program från grupperna.

De begränsade samhällsanslagen har gjort grupperna i hög grad beroende av att sälja sina program. Deras planering har fått ske på kort sikt, arbetsförhållandena har varit otrygga och avtalsenliga löner eller motsvarande arvoden har praktiskt taget aldrig kunnat betalas till medlemmarna.

Kulturrådet har redan i kapitel 5 om kulturområdets struktur berört de fria gruppernas roll (5.3) och de fördelar denna arbetsform innebär. Rådet pekade där bl a på de fria gruppernas ämnesmässiga, verksamhetsmässiga och geografiska rörlighet, deras öppenhet för förändringar och de smidiga arbetsformerna. Trots de otrygga ekonomiska och sociala förhållandena för medlemmarna och trots många gånger bristande resurser för produktion har de fria grupperna gjort viktiga insatser i 1960-talets svenska kulturliv. Inte minst på teaterområdet har grupperna medverket till den förnyelse som skett.

Kulturrådet vill genom sina förslag i det följande söka behålla denna frihet, öppenhet och smidighet hos grupperna och samtidigt ge dem bättre arbetsvillkor och tryggare anställningsförhållanden för deras medlemmar.

Kulturrådet anser det ofrånkomligt att det i fortsättningen görs en klarare gränsdragning mellan de yrkesmässigt och icke yrkesmässigt arbetande grupperna. Om inte en sådan gränsdragning görs riskerar man att permanent ha ett stort antal underbetalda grupper.

Det finns fria grupper som genom sitt yrkeskunnande kan jämställas med den yrkesmässiga verksamheten inom institutionerna. De bedriver verksamhet som är av mera allmänt intresse, innebär konstnärlig förnyelse eller på annat sätt är värdefull för samhället. Dessa grupper bör också få arbeta under liknande ekonomiska villkor som institutionerna.

Villkoren kan dock aldrig bli helt lika för grupperna och institutionerna. Grupperna kan inte underkastas samma tjänstgöringsbestämmelser och få samma förmåner, bl a pensionsrätt, som institutionernas personal. Då blir det inte längre fråga om en separat grupp utan personer som tar anställning inom en institution.

Kulturrådet anser att man måste söka flera olika vägar för att förbättra samhällsstödet till de grupper som här avses. En väg är att vidareutveckla och även på andra områden införa den stödform som representeras av teater- och musikrådets bidrag till grupper utanför institutionerna. En annan väg är att utnyttja den organisatoriska flexibilitet som institutionerna under senare år visat prov på och att till dem knyta de fria grupper som så önskar och som därmed får del av samhällsstödet till institutionerna. Denna anknytning kan ske på flera olika sätt. En tredje väg är att knyta gruppen till annan part t ex ett landstings kulturnämnd eller en större organisation. Inte i något av dessa alternativ skall som nämnts gruppens arbetsformer institutionaliseras. Kulturrådet vill eftertryckligt poängtera att dessa anknytningsformer endast är avsedda för de grupper som klart önskar dem och att anknytningen måste ske på sådant sätt att gruppernas särmärke som fria grupper bevaras.

Hur många av de fria grupperna som kan få del av detta ökade samhällsstöd blir beroende av det samhällsekonomiska utrymmet och av prioriteringar inom kulturområdet. Rådet har räknat med att gruppstödet successivt byggs ut under 1970-talet.

Centralt fördelade bidrag är den bidragsform som bör utvecklas för de grupper som är av den speciella karaktär att de inte önskar eller lämpar sig för att anknytas till någon institution eller till annan part. Bidragsformen bör då motsvara teater- och musikrådets fördelning av anslag till teater- och musikgrupper. Det förefaller önskvärt

att det utarbetas bidragsprinciper som garanterar en inkomstnivå för viss tid som är jämförlig med de institutionsanknutna fria gruppernas. Samtidigt är det inte rimligt att statsbidraget täcker större andel av totalkostnaden än vad som gäller för övriga grupper. Grupperna själva måste då skaffa nödvändiga garantier från annat håll om kompletterande anslag. Statsbidrag bör utgå i form av årsanslag, projektbidrag eller bidrag till visst särskilt ändamål (t ex utrustning). På kort sikt, innan institutionsstödet har hunnit byggas ut, blir det nödvändigt att fortsätta förstärkningen av de medel som disponeras centralt. På längre sikt kan institutionsanknytningen med den tillgång till institutionernas resurser detta ger väntas bli en vanlig form för gruppernas arbete.

Ett centralt organ, lämpligen det nya kulturrådet, bör fördela huvuddelen av anslaget för detta ändamål. Den återstående delen av anslaget bör fördelas av ett organ, sammansatt av exempelvis kulturarbetare, detta för att möjliggöra alternativa bedömningar av experimentella och kontroversiella grupper. Det bör övervägas om man inte för denna uppgift kunde utnyttja de organ som fördelar kulturarbetarersättningar inom respektive områden.

En *institutionsanknytning* enligt kulturrådets förslag har många fördelar. Grupperna får tillgång till institutionernas resurser när det gäller lokaler och utrustning, teknisk och administrativ service. Institutionernas personal kan medverka i uppläggning och genomförande av olika projekt. Grupperna får ekonomin tryggad för en bestämd period och deras medlemmar tillförsäkras avtalsenliga ekonomiska och sociala förmåner.

Institutionsanknytningen leder till att kraven på grupperna i fråga om planering och redovisning av fördelade bidrag ökar. Detta kan något minska utrymmet för improvisationer och snabba förändringar.

En viktig skiljelinje mellan institutionerna och grupperna är att samhället inte åtar sig några mer långsiktiga förpliktelser för den enskilda gruppen. Likafullt är det angeläget att bidragen får en viss kontinuitet. Statsbidragsvillkoren måste utformas med hänsyn till detta. De närmare konsekvenserna för utformningen av statsbidragen redovisas i kapitel 10 (10.7.9).

Gruppernas självständighet måste också tryggas. Det kan ske på olika sätt. I första hand bör det ske genom ett avtal mellan institutionen och gruppen som utgör grunden för samarbetet. Inom institutionens totala budget kan grupperna få en egen budget för sitt arbete. Statsbidragsvillkoren får också utformas med tanke på att trygga gruppernas självständighet.

Kulturrådet tänker sig *två olika sätt för anknytning av grupperna till institutionerna.*

En lösning som bör kunna tillämpas i första hand inom teater- och musikområdena är att för kortare eller längre tid knyta fria grupper till lokalt eller regionalt förankrade institutioner. Tiden bör normalt vara minst ett år. Administration och ekonomisk kontroll sker genom institutionens försorg. Anknytningen till institutionerna och statsbidragsgivningen bör dock samtidigt ske så att gruppen, om den vill, kan upplösas efter viss tid, ombildas, byta ort och arbetsfält eller på annat sätt förändra sin verksamhet.

En andra möjlighet är att på samma sätt knyta grupper till Riksteatern, Rikskonserter och möjligen Riksutställningar.

Även *anknytning till annan part än en institution* kan ske på olika sätt.

Län som saknar en viss kulturinstitution och inte vill binda sig för att skaffa en permanent sådan kan genom statsbidrag få möjlighet att för viss tid knyta en grupp till sig. För gruppen bör det betyda ungefär samma arbetsvillkor som vid institutionsanknytning fastän anknytningen i stället sker till ett landstings kulturnämnd. Anknytning bör också kunna ske till en kommun.

På samma sätt kan en anknytning ske lokalt, regionalt eller centralt till större organisation. Organisationen svarar då genom egna ekonomiska insatser och/eller genom att söka kommunala bidrag för att återstående del av finansieringen klaras.

Frågan om statligt stöd till *centrumbildningarna* har behandlats under 7.10.3.7.

Rådet återkommer till de yrkesverksamma gruppernas situation i sitt nästa betänkande. Där vidareutvecklas frågan om gruppernas arbets- och försörjningssituation i samband med att rådet diskuterar inkomstförhållandena på hela kulturarbetsmarknaden.

7.12 Förslag beträffande kulturarrangemang utanför institutionerna

Av kulturrådets översikt under 7.2–7.8 har framgått att ett stort antal icke yrkesutövande grupper i större eller mindre utsträckning framträtt för publik. Folkbildningens grupper har ofta framträtt inom den egna organisationen. Men framträdanden har även gjorts i andra interna sammanhang, t ex inom andra föreningar eller på olika institutioner, och i viss utsträckning också vid offentliga arrangemang. En del av grupperna, inte minst bland körer och orkestrar, håller en mycket hög konstnärlig standard. Kulturrådet betraktar gruppernas publikkontakt som ett naturligt och viktigt led i deras verksamhet. Framträdandena kan innebära ökade krav på kvalitet i arbetet och ge stimulerande upplevelser för olika och ofta nya publikkategorier. Rådet har i det föregående genom en rad olika förslag velat förbättra de icke yrkesmässiga gruppernas arbetsmöjligheter. Genomförs förslagen innebär det också större möjlighet för grupperna att arbeta fram program för publikframträdanden.

Under 7.11 har framgått att de yrkesmässigt arbetande grupperna många gånger har stora svårigheter att försörja sig på sin konstnärliga verksamhet. Förslagen under 7.11 syftar till att ge grupperna bättre arbetsförhållanden vilket bl a skulle ge ett ökat programutbud.

Framträdanden för publik är vanligen förknippade med vissa kostnader för mottagaren-arrangören. Det kan förutom gager till de medverkande gälla hyra av lokal, information m m. Dessa kostnader kan vara av den omfattningen att t ex en förening som önskat medverkan av en grupp inte kan täcka dem. Det behövs då ett ekonomiskt bidrag för att framträdandet skall komma till stånd. Kulturrådet föreslår att ett sådant stöd skall utgå.

Stödet bör enligt kulturrådets mening utgå till den arrangerande/mottagande parten, inte till den producerande gruppen. Anledningen härtill är att kulturrådet vill stimulera olika föreningar, organisationer och andra sammanslutningar att efterfråga kulturprogram och detta kan ske genom att stärka deras ekonomiska möjligheter att köpa program. Det gäller särskilt föreningar och sammanslutningar utanför den traditionella kultursektorn. För gruppernas del kan det vara fråga om både offentliga och interna framträdanden. Samhällsstödet skall kunna utnyttjas för engagemang av enskilda konstnärer, de yrkesmässigt verksamma grupperna, institutionerna men också icke yrkesmässigt arbetande grupper.

Det nuvarande föreläsningsanslaget som utgår till studieförbund, länsbildningsförbund och föreläsningsföreningar (2.5.4) fyller delvis redan denna funktion. Anslaget får nämligen även användas för program med sång, musik, uppläsning och dramatisk framställning. Anslaget är emellertid inte helt avpassat för uppgiften bl a genom kravet på offentlighet (med vissa undantag). Anslagsbeloppet svarar inte alls mot behovet. Det

sistnämnda har lett till en kvotering mellan olika mottagare.

Kulturrådet föreslår att *ett statsbidrag till kulturarrangemang* inrättas med syfte att stimulera till interna och offentliga framträdanden under utnyttjande av enskilda kulturarbetare, yrkesmässigt och icke yrkesmässigt arbetande fria grupper samt institutioner. Bidraget bör gälla föreläsningar, sång, musik, teater, dans samt utställningar och filmvisningar som beledsagas av en muntlig introduktion. Det skall liksom nuvarande föreläsningsbidrag också kunna användas för kurser och konferenser. Bidraget skall avse uppsökande verksamhet eller andra arrangemang utanför teater-, musik- och utställningsinstitutionerna och biograferna. Bidraget skall användas till arvoden, resekostnadsersättning och traktamenten för medverkande, för utställnings- och filmhyror samt för studiematerial, teknisk personal och transporter.

Kulturrådet vill inte föreslå något generellt bidrag som skall utgå direkt till alla typer av mottagare. Bidraget bör uteslutande riktas till föreningslivet, eftersom föreningarna i stort saknar egna inkomster. Arrangemangsbidraget bör då liksom det nuvarande föreläsningsbidraget utgå till studieförbund och länsbildningsförbund. Genom studieförbundens medlemsorganisationer når man en stor del av föreningslivet i landet. Studieförbunden bör också, liksom redan sker beträffande föreläsningsbidraget, samverka lokalt och regionalt med kommuner och landsting så att arrangemangen även når slutna institutioner. Men arrangemangsbidraget bör i framtiden också stå öppet för föreningar och organisationer som inte är medlemmar av studieförbund eller länsbildningsförbund. Bidrag till sådana arrangörer kanaliseras via studieförbunden och länsbildningsförbunden. Genom det nya statsbidraget bör också filmstudiorörelsen kunna få ekonomiskt bättre arbetsmöjligheter än hittills.

Liksom beträffande föreläsningsanslaget måste sannolikt en kvotering av bidragen ske mellan olika mottagare. Därvid bör behovet av medel för regional fördelning beaktas. Olika verksamhetsformer däribland även de traditionella föreläsningarna bör då också tillgodoses. Vid fördelningen av bidragen bör också en av behovet bestämd kvot avsättas för de utom studieförbunden stående föreningarna.

En samordning bör ske mellan å ena sidan verksamhet finansierad med arrangemangsbidraget och å andra sidan Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars verksamhet. Statsbidrag bör nämligen inte betalas ut från mer än en part. Däremot bör arrangemangsbidrag kunna utgå för engagerande av en grupp eller enskild artist, vars program producerats genom någon av dessa riksorganisationers medverkan. Samordning bör också ske därför att ett generellt bidrag av arrangemangsbidragets typ inte lämpar sig för produktionstekniskt alltför komplicerade arrangemang. Dessa bör då handhas av de nämnda organisationerna.

Arrangemangsbidraget bör avlösa nuvarande föreläsningsbidrag. Det bör få betydligt större omfattning än detta för att täcka det breddade ämnesområdet, för att möjliggöra vidgning till nya mottagargrupper och för att möjliggöra arvoden som ansluter till gällande kollektivavtal för olika artistgrupper. Anslaget bör enligt kulturrådets mening ges hög prioritet.

Bestämmelserna bör meddelas genom en särskild kungörelse. Bidraget bör administreras av Folkbildningsorganisationernas föreläsningsbyrå (benämnd förmedlingsbyrå). Det nya kulturrådet bör bli tillsynsmyndighet. Rådet bör i efterhand bedöma verksamhetens geografiska och ämnesmässiga spridning.

I bilaga H finns ett utkast till kungörelse om statsbidrag till kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

8 Kulturverksamhetens framtida organisation

8.1 Utgångspunkter

8.1.1 *Allmänt*

I kapitel 2 har redovisats hur samhällets kulturorganisation är uppbyggd och hur föreningslivet är organiserat samt vidare hur organisationsstrukturen håller på att förändras. Utvecklingen kan i största korthet sammanfattas på följande sätt.

Kommunerna har under 1960-talet i ökad takt inrättat kulturnämnder. Kommunförbundet har utarbetat normalreglemente och principförslag till förvaltningsorganisation för nämnderna. Arbete pågår med att utforma råd och anvisningar till normalreglementet.

Inom landstingen har en motsvarande utveckling mot en mer samlad handläggning av kulturfrågorna skett. Landstingsförbundet liksom enskilda landsting har tagit upp utredningsarbete kring landstingens roll i kulturpolitiken.

De ur principiell synpunkt viktigaste organisatoriska förändringarna på det statliga området är att år 1963 en kulturenhet inrättades inom dåvarande ecklesiastikdepartementet och att år 1971 riksdagen fick ett särskilt kulturutskott. Båda dessa förändringar hade syftet att få till stånd en samlad handläggning av ärenden rörande den statliga kulturpolitiken.

Studieförbunden har under 1960-talet etablerat ett fastare inbördes samarbete. Detta markeras främst av tillkomsten av det nuvarande Folkbildningsförbundet. Kännetecknande har också varit samarbets- och sammanslagningssträvanden mellan varandra närstående förbund. Även kulturarbetarna fick vid ingången till 1960-talet genom Klys till stånd ett organ, som kunde föra hela gruppens talan.

Påtagliga organisatoriska förändringar har alltså genomförts eller håller på att genomföras på olika håll. Enligt kulturrådets mening är det emellertid nödvändigt att mer än hittills söka anlägga ett helhetsperspektiv på kulturområdets organisation. Behovet härav framstår tydligt när det gäller att bedöma de organisatoriska frågorna utifrån de kulturpolitiska mål och de praktiska förslag som kulturrådet har fomulerat.

I detta kapitel kommer kulturrådet att belysa behovet av organisatoriska förändringar med utgångspunkt i de angivna målen. Som bakgrund till sina bedömningar summerar rådet tankegångarna i några utredningar, som tagit upp kulturorganisationen till en samlad diskussion (8.1). Av särskilt intresse är frågan om sambandet mellan samhällets organ och föreningslivet. Efter sammanfattningen av tidigare utredningar diskuteras i ett avsnitt (8.2) de motiv som finns för organisatoriska förändringar. Huvuddelen av kapitlet ägnas åt rådets synpunkter och rekommendationer beträffande lokal och regional organisation (8.4 och 8.5) och åt de förslag beträffande den statliga kulturadministrationen som rådet lägger fram (8.6).

8.1.2 *Konsertbyråutredningens synpunkter*

I konsertbyråutredningens (KBU) huvudbetänkande Rikskonserter (SOU 1967:9) lade utredningen fram sin syn på den lokala och regionala kulturorganisationen – i första hand utifrån behovet av en mottagarorganisation för det centrala musikutbudet – som bakgrund till sina förslag på musikområdet. Utredningens synpunkter på organisationsfrågorna berördes i ett stort antal remissyttranden och i propositionen gjordes vissa uttalanden i dessa frågor av departementschefen.

KBU avvisade tanken på att söka bilda en riksomfattande publikorganisation av samma typ som Riksteaterns eller att på annat sätt bygga upp särskilda mottagarorgan på musikområdet för att ta emot det centralt producerade utbudet. Utredningen förordade i stället att man skulle knyta an till befintliga lokala och regionala organ.

Den *lokala* verksamheten borde – enligt utredningens förslag till rekommendation till kommunerna – bygga på ett för alla konstområden gemensamt mottagarorgan. Basen för detta organ borde vara ett representantskap. I representantskapet skulle kunna ingå ombud för kommunen, musikföreningar, teaterföreningar, konstföreningar och andra specialföreningar men även för studieförbund, fackföreningar och övriga intresserade organisationer. Representantskapet skulle utse en styrelse som i sin tur engagerade en verkställande kraft.

Representantskapet skulle vara ansvarigt för att ta emot kulturutbudet på orten och uppbära kommunala anslag för denna verksamhet. Genomförandet av olika arrangemang skulle i lämplig utsträckning delegeras till medlemsorganisationerna. Utrymme för initiativ skulle också finnas för dessa och någon monopolställning för representantskapet avsågs inte. Den nödvändiga samordningen både inom och mellan de olika kultursektorerna skulle dock finnas. Detta gällde ungdoms- och vuxenverksamhet. Skolkonserter skulle förmedlas direkt till skolorna.

Remissorganen var positiva till grundtanken i organisationsförslaget, nämligen att samordna verksamheten med utnyttjande av både kommunernas och föreningslivets möjligheter. Ett mindre antal remissinstanser anslöt sig också helt till den rekommenderade utformningen. Betydligt flera remissinstanser var dock tveksamma eller negativa till den föreslagna konstruktionen som ansågs alltför tung. Folkbildningens och folkrörelsernas företrädare önskade i allmänhet att ett större ansvar lades på deras befintliga organisationer, medan andra ansåg att huvudansvaret borde ligga på kommunerna.

KBU föreslog att den *regionala* organisationen skulle knyta an till befintliga organ. Genom att förankra de regionala uppgifterna hos länsbildningsförbunden skulle man få goda kontakter med föreningslivet i dess helhet och med de föreslagna lokala organen. Förutsättningen var dock att länsbildningsförbunden genom ökade statliga och landstingskommunala anslag fick de resurser som erfordrades. Skolkonserterna skulle dock enligt utredningens mening kanaliseras via länsskolnämnderna.

Utöver länsbildningsförbunden borde det enligt KBU finnas en kulturdelegation i varje län. Den skulle bestå av företrädare för länsstyrelse, landsting, länsskolnämnd, länsbildningsförbund, centralbibliotek, länsmuseum, Sveriges Radio m fl regionala organ och dess uppgifter skulle vara av allmän samråds- och planeringsnatur.

Ett stort antal remissinstanser tog ställning till KBU:s förslag i fråga om regional mottagarorganisation för det centrala musikutbudet. De flesta stödde tanken på en nära anknytning till frivilliga organisationer, främst till bildningsorganisationerna. I övrigt kritiserades utredningens förslag men från många olika utgångspunkter. Allmänt ansåg man att de regionala funktionerna blev uppdelade på alltför många organ med dittills alltför små resurser. Särskilt kritiserades den föreslagna uppdelningen av distributionen av vuxenkonserter via länsbildningsförbunden och skolkonserter via länsskolnämnderna.

En genomgående synpunkt, oavsett vilken

organisationsform man förordade, var att länsbildningsförbunden hade otillräckliga resurser för att fullgöra ökade uppgifter. Förbunden själva förutsatte en förstärkning. Några remissinstanser ansåg att huvudansvaret för de regionala uppgifterna borde läggas direkt på landstingen, medan andra hävdade att någon form av publikorganisation borde fylla den regionala funktionen. Några remissinstanser önskade också en närmare kontakt mellan de producerande och distribuerande funktionerna.

Den föreslagna kulturdelegationen slutligen hälsades med tillfredsställelse av vissa remissinstanser – medan andra fruktade att den i brist på preciserade uppgifter och kansliresurser inte skulle fylla någon egentlig funktion.

I *propositionen* om rikskonsertverksamheten (prop 1968:45) tog departementschefen upp frågan om lokal och regional mottagarorganisation. Han fann att kommunala insatser skulle behövas för att lösa de ekonomiska och lokalmässiga frågorna för att ta emot ett ökat centralt producerat musikutbud. Man kunde vänta att kommunerna genom skolstyrelser och andra organ var beredda att medverka till att lösa de organisatoriska frågorna och att då knyta an till ortens organisationsliv för att få bredast möjliga förankring. Departementschefen ansåg dock inte att utformningen av den lokala samverkan borde bindas genom statliga ställningstaganden.

Departementschefen konstaterade vidare att det var betydelsefullt att rikskonsertverksamheten efter hand effektivt förankrades på regionalplanet. Han ansåg det dock inte möjligt att ange hur en generell lösning skulle utformas. Huvudmannaskapet för den regionala verksamheten borde bli beroende av initiativ från de närmast berörda myndigheterna och organen inom regionen. Han utgick från att landstingen skulle vara beredda att medverka till att lösa de ekonomiska frågor som aktualiserades. Departementschefen fann det också naturligt, att länsbildningsförbunden med sin breda förankring i bildningsarbetet skulle komma att spela en viktig roll, då det gällde kvälls- och ungdomskonserter.

8.1.3 *TCO-utredningens förslag*

Den första utredning som tagit upp frågan om kulturorganisationen mera i dess helhet – alltså inte som KBU i första hand utifrån behovet av att skapa ett mottagarorgan för centralt utbud – är TCO:s kulturutredning (TCO-KU) (Kulturaktivt samhälle 1970). Kulturrådet, som presenterat utredningens huvuddrag under 4.7.2.1 ger i det följande en kort sammanfattning av dess organisationsförslag.

TCO-KU bygger sitt organisationsförslag på en ansvarsfördelning mellan samhällets organ och organisationerna. Samhället bör svara för "normer för finansiering", för de "yttre" resurserna såsom lokaler, expertis och kansliresurser samt "genom de olika kulturinstitutionerna svara för ett kulturutbud som möter de genom den lokala verksamheten uppkomna behoven och önskemålen". Organisationerna däremot skall svara för den huvudsakliga kontakten med individerna.

TCO-KU förutsätter att *kommunerna* inrättar kulturnämnder som skall verka över hela det kultur- och miljöpolitiska fältet. Till kulturnämnderna knyts de olika kulturinstitutionerna. För samarbetet utanför kulturnämnden överensstämmer TCO-KU:s förslag i stort sett med KBU:s. Även TCO-KU föreslår skapandet av ett lokalt samarbets- och serviceorgan. Utredningen föreslår namnet Kulturcentrum. Detta skall bildas av studieförbunden, fackliga, politiska och ideella föreningar, kulturarbetarna, de kulturella institutionerna och kulturnämnden. Kulturcentrum skall verka för ökad kulturell aktivitet i kommunen, medan det direkta arrangörskapet i stor utsträckning skall falla på de olika ingående organisationerna. Centrumbildningar och publikorganisationer bibehåller sina roller och fortsätter att verka och utvecklas ytterligare.

Kulturcentrum skall bedriva sin verksamhet genom allmänna möten, styrelse och

kansli. Till styrelsen skall kunna knytas arbetsgrupper för olika frågor och till kansliet ämnesspecialister. Kanslikostnaderna bör bestridas av kommunen.

Regionalt föreslår TCO-KU inrättandet av kulturnämnder inom landstingen för att få ett politiskt ansvarigt organ på länsnivå. För samordning och komplettering av riksutbudet, för stimulans till den lokala verksamheten samt i vissa fall för arrangerande verksamhet föreslår man ett samarbets- och serviceorgan även på länsnivå, kallat Länskulturcentrum. Detta bildas av studieförbundsdistrikten, folkhögskolorna, eventuellt också av andra organisationer på länsplanet samt av landstingets kulturnämnd och länsskolnämnden. Utredningen anser det lämpligt att skapa detta organ genom en utbyggnad av länsbildningsförbunden. Länsinstitutionerna bör finnas representerade i olika expertkommittéer. Länskulturcentrum behöver ett kansli som enligt utredningen bör bekostas av landstingen.

TCO-KU tar även upp den *centrala* organisationen. Den behandlar dock endast vissa delar av den centrala kulturadministrationen. Utredningen förutsätter att Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar består som separata organisatoriska enheter, men man uttalar sig för en bättre samordning av deras verksamhet. Ett bättre samspel på riksplanet mellan de tre organen och studieförbunden anses också nödvändigt. För att få till stånd nödvändig samordning föreslår utredningen ett centralt samrådsorgan med representanter för utbildningsdepartementet, kulturrådet, studieförbunden, Klys, centrumbildningar och publikorganisationer, Riksteatern, Rikskonserter, Riksutställningar, utbildningsmyndigheter och kommunförbunden. Utredningen tar inte ställning till organets eventuella beslutsfunktioner. Ett särskilt kansli hos det centrala samrådsorganet föreslås för beredning av ärenden.

8.1.4 *Synpunkter från LO:s arbetsgrupp för kulturfrågor*

LO:s arbetsgrupp för kulturfrågor tar i olika avsnitt av sin rapport Fackföreningsrörelsen och kulturen (1971), som presenterats under 4.7.2.2, upp organisatoriska frågor till behandling utan att dock presentera något förslag till helhetslösning.

Arbetsgruppen redovisar i några punkter hur den anser att i första hand den lokala och regionala verksamheten bör organiseras. I varje *kommun* bör politiskt sammansatta kulturnämnder inrättas. En avgränsning av dessa nämnders arbetsuppgifter i förhållande till föreningslivet måste göras. Nämnderna skall enligt arbetsgruppens mening inte själva stå som arrangörer och mottagare av kulturutbudet, utan detta skall i största möjliga utsträckning förankras i föreningslivet. Kulturnämnderna kan ta initiativ till insatser på underförsörjda områden, men verkställigheten bör delegeras till föreningslivet.

I varje kommun bör finnas ett samordningsorgan med uppgifter att inventera behov, planera, samordna och förmedla ett differentierat kulturutbud, oavsett på vilken nivå detta produceras. Samordningsorganet skall inte ha arrangörsuppgifter. Det skall i första hand vara uppbyggt av riksorganisationernas lokalavdelningar, och de organisationer, som representerar de mest missgynnade grupperna, exempelvis de fackliga, bör ges en bred representation. Samordningsorgan med formell uppbyggnad och styrelse förordas. Detta bör fungera som publikorganisation med ombud på arbetsplatser, sociala inrättningar, i organisationer och i bostadsområden. Kommunerna bör svara för driftkostnaderna och för den del av lönekostnaderna, som inte täcks av statsbidrag.

Regionalt bör finnas en liknande organisation. Vid sidan av politiskt sammansatta kulturnämnder inom varje landstingsområde behövs effektiva organ för regional samordning och samplanering av ett ökat kulturutbud. Denna uppgift bör kunna läggas på de nuvarande länsbildningsförbunden. De kan behöva få representanter för bl a de fackli-

ga organisationerna. Producentorganens behov av en fastare organisatorisk anknytning till länsbildningsförbunden kan lösas genom medlemskap i dessa eller genom representation i särskilda kommittéer för olika konstområden. Länsbildningsförbundens expeditioner bör förstärkas.

Länsbildningsförbunden bör kunna ta på sig vissa publikorganisatoriska uppgifter av regional karaktär, t ex utbildning av ombud, samordning av viss informationsverksamhet m m. Ökade statliga bidrag förutsätts utgå till länsbildningsförbunden, medan landstingen bör svara för driftkostnaderna och kompletterande ekonomiska insatser av annat slag.

I och med att samarbetsorgan för föreningslivet med kulturförmedling och publikkontakter bland sina uppgifter upprättas i kommunerna får stiftelsen Skådebanan enligt arbetsgruppen ökad betydelse som en central publikorganisation med samordnande, rådgivande och anslagsfördelande uppgifter. Stiftelsens verksamhet bör ekonomiskt garanteras av staten. De lokala publikorganisationerna bör få statsbidrag efter i princip samma grunder som det statliga bidraget till teaterverksamheten.

Enligt arbetsgruppen bör som nämnts en ökad del av kulturutbudet nå missgynnade grupper. Dessa grupper hör till stor del hemma inom fackföreningsrörelsen. Det är för den skull nödvändigt att samhällsorgan, som skall verka på kulturområdet, har tillgång till personer med erfarenheter av arbetet inom fackföreningsrörelsen och närstående organisationer. Arbetsgruppen anser att man bör ta hänsyn till detta förhållande såväl vid personalrekrytering som vid tillsättandet av styrelseledamöter i kulturpolitiska myndigheter och organ.

8.1.5 *Svenska kommunförbundets rekommendationer beträffande den lokala kulturorganisationen*

Det har under 1960-talet ofta förekommit, att kommuner som avsett att inrätta kulturnämnd, har rådfrågat Kommunförbundet om utformningen av reglementet för nämnden och kulturförvaltningens organisation. Organisationsförändringar av denna typ sker i många fall i samband med kommunsammanläggningar. Inför de vid årsskiftet 1970/71 förestående sammanläggningarna utfärdade Kommunförbundet därför hösten 1970 en rekommendation till normalreglemente för kulturnämnder. Våren 1971 har förbundet utarbetat förslag till principer för kulturförvaltningens organisation (se Bilaga I).

I normalreglementet behandlas kulturnämndens uppgifter, sammansättning, mandatperiod och arbetsformer. Däremot fanns det enligt förbundets mening inte underlag för någon allmän rekommendation angående delegering av beslutanderätt, varför den frågan inte tagits upp i sammanhanget.

Kulturnämndens uppgifter har i normalreglementet formulerats på följande sätt:

"Kulturnämnden har till uppgift
att leda biblioteks- och annan kommunal kulturverksamhet
att i övrigt främja kulturlivet i kommunen genom att ta befattning med frågor rörande bildnings- och studieverksamhet, teater, sång, musik, dans, konst, film, foto, museioch utställningsverksamhet m m
att verka för bevarande av estetiskt och kulturhistoriskt värdefulla eller i samhällsbilden karakteristiska byggnader, anläggningar och anordningar
att bevara och utveckla värdefulla traditioner och stödja lokalhistorisk forskning
att stödja nya uttrycks- och verksamhetsformer i kulturlivet samt
att ägna uppmärksamhet åt utformning och utsmyckning av offentliga platser och byggnader.

I den mån gällande författningar eller beslut av kommunfullmäktige ej annat föreskriver, åligger det kulturnämnden särskilt att
1. förvalta kommunens bibliotek, övriga kulturella institutioner och annan för kommunens kulturella verksamhet avsedd egendom
2. handlägga ansökningar om anslag från institutioner, organisationer eller enskilda för ändamål inom nämndens verksamhetsområde och framlägga därav föranledda förslag samt inom ramen för beviljade anslag fördela bidrag för ifrågavarande

ändamål
3. anskaffa konstverk inom ramen för anvisade medel
4. avge yttranden i plan- och byggnadsärenden, som remitteras till nämnden
5. jämväl utan föregående remiss följa aktuella plan- och byggnadsfrågor och därvid, om kulturnämnden så finner påkallat, till vederbörande myndighet framföra sina synpunkter i sådana ärenden
6. avge yttranden i övriga ärenden, som remitteras till nämnden
7. med uppmärksamhet följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde samt hos kommunfullmäktige eller kommunal nämnd ävensom hos andra myndigheter göra de framställningar som kulturnämnden finner påkallade, samt
8. fullgöra de övriga förvaltnings- och verkställighetsuppgifter, som av kommunfullmäktige överlämnas till nämnden."

I den tredje och den sista att-satsen samt i de återgivna punkterna 4, 5 och 6 behandlas kulturnämndens samarbete med byggnadsnämnden. Avsikten med punkt 5 är inte att kulturnämnden skall inkräkta på byggnadsnämndens kompetens och beslutanderätt. Formuleringarna i normalreglementet ("verka för", "ägna uppmärksamhet åt", "följa") är endast avsedda att markera en stor och viktig kontaktyta mellan de två nämnderna.

I sitt förut nämnda "Förslag till principer för kulturförvaltningarnas organisation" behandlar Kommunförbundet främst kulturnämndens arbetsformer. Förslaget innehåller förbundets synpunkter på olika samverkansformer med föreningslivet, arbetsfördelningen mellan kulturförvaltning och övriga organ inom kommunen, planering, organisation och ledningsstruktur.

Förbundet preciserar där uppgifterna för kulturnämnderna på följande sätt:

"Sammanfattningsvis kan sägas att det primärt åligger kulturnämnd att kartlägga kommunmedlemmarnas behov inom området, att prioritera de behov man anser kan tillgodoses samt att äska anslag och utföra den verksamhet som beslutas av kommunstyrelse och kommunfullmäktige.

Utöver verksamhet i egen regi har kulturnämnd att stimulera, främja och ge aktivt stöd till sådan kulturverksamhet som äger rum inom föreningslivet."

Behovet av samverkan mellan kulturnämnden och föreningslivet och med andra kommunala styrelser och nämnder betonas starkt av förbundet. För att få till stånd denna samverkan bör kulturnämnden enligt förbundet ha en referensgrupp att rådgöra med. Om denna samrådsgrupp säger förbundet följande:

"Det är naturligt att kulturverksamheten i kommunerna på olika sätt förankras i det lokala förenings- och organisationslivet och att de kommunala organen visar lyhördhet för önskemål och kulturambitioner på orten. Ett mångsidigt samarbete måste därför vara den riktiga arbetsformen.

Till kulturnämnden bör anknytas en rådgivande referensgrupp bestående av representanter för det lokala kulturlivet. En sådan referensgrupp skulle kunna berika diskussionerna i olika policy- och prioriteringsfrågor m m. I gruppen skulle det dessutom bli naturligt att behandla olika inbördes kontakt- och samarbetsfrågor mellan föreningar, kulturinstitutioner och berörda kommunala nämnder.

Dessutom kan från föreningar och organisationer väljas representanter till mindre kontaktgrupper, som kan vara mer eller mindre institutionaliserade. Dessa grupper bör ha en rådgivande karaktär för kulturnämnden, vilken har det politiska ansvaret för kommunens kulturpolitik. Här kan önskemål framföras, större projekt diskuteras gemensamt etc. Att i detalj ange vilka som bör ingå i dessa grupper är inte generellt möjligt utan blir beroende av de lokala förhållandena. Vad som avses är emellertid representanter för andra kommunala organ, föreningar, bildningsorganisationer etc."

Flera andra frågor som rör den kommunala kulturförvaltningens organisation behandlas ingående i det här refererade principförslaget från Kommunförbundet. Bl a berörs planeringsfrågorna närmare. Förbundet tar upp behovet av och formerna för långsiktig planering och årsplanering inte minst ur ekonomisk synpunkt. Slutligen skisseras i principförslaget ett par modeller för kulturförvaltningens organisation.

8.2 Motiv för organisatoriska förändringar

8.2.1 *En mer målinriktad verksamhet*

Kulturrådet har föreslagit mål för den framtida kulturpolitiken och olika åtgärder som bidrar till att förverkliga dessa. Målen är med nödvändighet allmänna. Flertalet förslag till insatser inom olika delsektorer är inte så utformade att de kan genomföras på en gång. Avsikten har i stället varit att lägga fram en långtidsplan, som kan förverkligas successivt. Det är alltså fråga om en rullande reformverksamhet, relaterad till de mål som ställs upp. Detta förutsätter att det finns organ som kan omvandla de allmänna målen till mål för verksamheter inom olika områden (operationella mål) och som kan följa upp utvecklingen i förhållande till målen.

Uppföljningen av den fortsatta utvecklingen kräver andra och mer meningsfulla mätare eller indikatorer än de som nu existerar. Hittills har uppmärksamheten alltför mycket riktats mot verksamhetens volym och utvecklingen har ofta mätts endast i totala besökssiffror och anslagens storlek. Fler och bättre data och en utvecklad analysteknik skulle ge samhället och dess organ ett exaktare och samtidigt mer nyanserat beslutsunderlag. Detta ställer krav på insamling och bearbetning av fakta som nuvarande administrativa organ varken har ekonomiska eller personella resurser för. Ett motiv för organisatoriska förändringar är alltså behovet av organ som kan delta i det fortsatta arbetet med målfrågorna och som kan samla och analysera ett avsevärt bredare faktamaterial än det nuvarande som grund för en kontinuerlig uppföljning av målen.

8.2.2 *Bättre långtidsplanering*

I Sverige har det främsta instrumentet för samhällelig långtidsplanering på kulturområdet hittills varit utredningar. Det gäller i hög grad den statliga verksamheten, men det har i viss utsträckning också gällt inom kommuner och landsting. Som planeringsorgan har dessa utredningar dock inte varit särskilt lämpliga. Den bristande kontinuiteten samt det ofta begränsade ansvarsområdet för varje enskild utredning har inneburit väsentliga svagheter.

Utomlands börjar behovet av långtidsplanering inom kulturområdet bli alltmer erkänt. I första hand gäller det givetvis länder som arbetar med flerårsplaner för samhällsutvecklingen i stort. Behovet av en långtidsplanering som bygger på systematiska studier av individernas aktiviteter och behov betonades av flera delegationer vid kulturministerkonferensen i Venedig år 1970.

Inom samhällsplaneringen, inte minst på det ekonomiska området, har långtidsplaneringen successivt byggts ut till ett viktigt praktiskt-politiskt instrument. På kulturområdet har det inte skett i samma takt. Här har en principiell tveksamhet ofta skymtat.

Man har ansett att kulturområdet lämpar sig illa för långtidsplanering. Detta resonemang bygger på en missuppfattning. Det är självklart inte de kulturella aktiviteternas form och innehåll som skall långtidsplaneras. Vad som behöver planeras på längre sikt är resursfrågorna och de organisatoriska frågorna, t ex det ekonomiska stödets omfattning, utformning och fördelning samt lösningar av lokal- och personalbehov.

Nuvarande administrativa organ på kulturområdet har endast i vissa fall den uppbyggnad och de resurser som är nödvändiga för en sådan kontinuerlig långtidsplanering. Det gäller inte minst för det samspel mellan statliga och kommunala insatser som redan förekommer och som kulturrådet vill se utbyggt.

8.2.3 *Bättre samordning av samhällsorganens insatser inom kulturområdet*

Kulturrådet har tidigare i betänkandet betonat vikten av samverkan inom kulturområdet. Med detta har rådet menat två saker: att samarbetet mellan olika konstformer och mellan olika huvudmän inom kulturområdet måste förbättras, att samhällets kulturpolitiska insatser behöver samordnas med samhällets service inom andra områden. Samtidigt har behovet av mera målgruppsinriktade och målgruppsanpassade åtgärder betonats. Detta ställer krav på en mer sammanhållen organisation inom kulturområdet.

Inom den samhälleliga sektorn bör nuvarande splittring på en rad ofta snävt sektorsinriktade kulturorgan ersättas eller kompletteras med organ med övergripande uppgifter. Dessa kan då, genom större överblick och bredare förankring, på ett bättre sätt än de nuvarande dels verka för samordning inom kulturområdet, dels representera kulturverksamheten i kontakt och samarbete med andra samhällsområden.

För den statliga kulturadministrationen finns ett principiellt betingat önskemål att Kungl Maj:ts administrativa ansvar inte bör utökas utan i stället i vissa avseenden begränsas. Behovet av bättre samordning bör där tillgodoses i första hand genom samordning på nivån närmast under departementet.

Ansvaret för att praktiskt genomföra den nya kulturpolitik kulturrådet föreslår kommer i stor utsträckning att vila på regionala och primärkommunala organ. Under 1960-talet har samverkan mellan institutioner på central, lokal och regional nivå utvecklats. Många grundläggande problem om ansvarsfördelningen mellan nivåerna och inom de skilda kommunerna och länen har emellertid förblivit olösta.

8.2.4 *Ökad samverkan mellan samhällsorganen på kulturområdet och förenings- och organisationslivet*

En förutsättning för att olika former av kulturverksamhet skall kunna samordnas och nå ut till nya grupper är att samhällets organ samverkar med förenings- och organisationslivet. Föreningarna, kulturarbetarna och de fria grupperna skall fortlöpande kunna delge samhällets organ sina synpunkter och ha möjlighet att mer än hittills påverka deras beslut och institutionernas arbete. Samtidigt måste informationen från samhällets sida nå ut bättre. Man kan ha ett mer öppet informationsutbyte, ta mer hänsyn till varandras verksamhet och ha en viss gemensam planering utan att någon därför gör avkall på sina grundläggande uppfattningar och utan att någon minskar sina ansträngningar att på egna vägar nå fram till publiken.

Kulturella aktiviteter måste i framtiden i större utsträckning lokaliseras till närmiljön, till bostadsområden, slutna institutioner osv. Människorna i de olika miljöer det på så vis blir fråga om måste få möjlighet inte bara att ta emot information och arrangemang utan även att själva få framföra synpunkter och önskemål och medverka i verksamhetens planering och genomförande. Detta kräver en organisatorisk förankring i dessa miljöer. I vissa fall sker anknytningen lämpligast via samhällets organ (t ex för vissa institutioner) men i stor utsträckning måste det ske genom föreningslivet och då oftast via föreningar

som inte har kulturell verksamhet som sin huvuduppgift.

En bred förankring genom föreningslivet är ett viktigt led i genomförandet av en allmänt större delaktighet och allmänt ökade möjligheter till inflytande över planering och beslut. Samtidigt som kulturrådet i det följande ger synpunkter och förslag beträffande former för ett ökat samarbete, krävs det enligt rådets mening en analys av olika vägar för att förbättra kontakterna mellan å ena sidan de samhälleliga kulturorganen och å andra sidan förenings- och organisationslivet.

8.2.5 *Ökad samverkan mellan kulturområdet och andra samhällsområden*

Kulturrådet har i målkapitlet strukit under, att en ny kulturpolitik måste bygga på en öppnare inställning till andra samhällsområden. I princip är detta ingenting nytt. Kulturrådet konstaterar bara hur litet som hittills gjorts. Viljan till samarbete har säkert inte saknats men väl formerna för att bedriva det. Skolöverstyrelsen har t ex varit öppen för ett samarbete med kulturinstitutionerna om skolans läroplaner. I många fall har skolöverstyrelsen dock haft svårt att finna organ på kulturområdet med tillräcklig överblick och insikt i de krav samarbetet ställer. Socialstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen står inte främmande för fler kulturaktiviteter inom sina institutioner. Även i detta fall saknas ett organ på central nivå att diskutera lämpliga åtgärder med.

Vad som här har sagts om central nivå gäller i princip även de lokala och regionala nivåerna, även om kontaktvägarna där är kortare. För den fortsatta utvecklingen behövs sålunda på alla nivåer fastare organiserade samarbetsformer mellan kulturområdet och andra samhällsområden.

8.2.6 *Decentralisering och vidgat medinflytande*

Kulturrådet lägger stor vikt vid decentraliseringsmålet. Behovet av decentralisering gäller såväl planerings- och beslutsfunktioner som resurser av olika slag. En decentralisering av befogenheter och resurser bör ske dels från central nivå till de regionala och lokala nivåerna, dels inom varje nivå. Decentraliseringen innebär också ett vidgat medinflytande över beslutsprocesserna.

Skall man genomföra en konsekvent decentraliseringspolitik får det oundvikligen en del organisatoriska konsekvenser. Om en decentralisering till regional och lokal nivå skall bli möjlig, måste organisationen där vara så utbyggd att en överflyttning av arbetsuppgifter är genomförbar.

På varje nivå föreslås en viss organisatorisk samordning av ansvaret för kulturfrågorna. Detta kan tyckas stämma dåligt överens med decentraliseringsmålet. Det är dock inte fallet. En viss samordning är ofta en förutsättning för en decentralisering. Om t ex kulturaktiviteterna i de mest vidsträckta kommunerna verkligen skall kunna spridas effektivt, kräver det en kulturnämnd med auktoritet och resurser för att driva kraftfull decentraliseringspolitik inom kommunen. Om de statliga kulturpolitiska stimulansåtgärderna skall främja en aktivare decentralisering än som skett under 1960-talet, måste den statliga kulturadministrationen omstruktureras och i viss mån förstärkas. Internationella kulturpolitiska översikter visar också att det är vanligt, att decentralisering kombineras med behov av att förstärka den organisatoriska strukturen på olika nivåer.

Kulturrådet förutsätter vidare, att det på kulturområdet i framtiden finns politiskt ansvariga organ på alla nivåer, ett brett medborgarinflytande på den politiska processen samt möjligheter till direkt kommunikation mellan institutionerna och medborgarna. Nuvarande former för inflytande på institutioner är otillräckliga och ojämnt fördelade. Det gäller föreningars och organisationers inflytande bl a genom styrelserepresentation och allmänna rådgivarfunktioner. Men det gäller också i hög grad publik- och deltagargruppernas möjlighet till direktinflytande.

Ett aktivare kulturengagemang från kommunal och landstingskommunal sida liksom

en utbyggnad av den statliga kulturpolitiken förutsätter även ett utvidgat medinflytande för kulturarbetarna. Det kan nämnas att i en av resolutionerna vid kulturministerkonferensen i Venedig uppmanades Unescos medlemsstater att beakta detta förhållande.

8.2.7 *Ökad utvecklingsverksamhet*

Under 1960-talet har åtskilliga värdefulla försök till experiment gjorts på det kulturpolitiska området. Försök i olika utredningars regi kan dock ibland ha begränsats av att de bara belyst problemen utifrån deras speciella utgångspunkter, medan problem av mera generell natur förblivit obeaktade. Exempel på sådana generella frågeställningar har kulturrådet lämnat i målkapitlet (se t ex avsnitt 4.5). Betydelsefulla initiativ till undersökningar av kulturpolitiskt intresse har tagits av enskilda forskare, vissa kommuner och statliga utredningar. Det mera systematiska forskningsarbetet kring kulturpolitikens frågeställningar återstår dock att göra.

Nära knuten till utvecklings- och forskningsverksamheten är insamling av impulser och idéer från utlandet. Kulturrådet konstaterar att mycket av det omfattande kulturpolitiska utvecklingsarbete som sker på många håll i utlandet inte bevakas mer systematiskt i vårt land. Dessa försummelser kan innebära att vi underlåter att dra lärdom – positivt och negativt – av vad som prövas i andra länder, till praktiskt och ekonomiskt förfång för verksamheten.

8.3 Grunddragen i den framtida kulturorganisationen

Organisationsfrågorna på kulturområdet kan inte lösas fristående från de organisatoriska förhållandena inom näraliggande samhällsområden eller inom samhället i stort. Den allmänna uppgifts- och ansvarsfördelningen mellan stat och kommuner och inom den kommunala sektorn mellan primärkommuner och landsting påverkar valet av organisatoriska lösningar på kulturområdet. Detsamma gäller styrelse- och organisationsformerna på de tre nivåerna samt den administrativa indelningen lokalt och regionalt. Flera av dessa grundläggande allmänna frågor är f n föremål för översyn. De behandlas bl a av den år 1970 tillsatta länsberedningen och av den samtidigt tillsatta utredningen om den kommunala demokratin. De är också föremål för överläggningar mellan Kommun- och Landstingsförbunden.

I direktiven till länsberedningen, den utredning vars resultat på lång sikt kanske mest kan påverka kulturområdets organisation, säger civilministern bl a (1971 års riksdagsberättelse s 408–409):

"Som en första utgångspunkt för beredningens arbete bör gälla att primärkommunerna – i enlighet med syftet med den till år 1974 genomförda kommunindelningsreformen – även framdeles skall svara för betydelsefulla samhällsuppgifter och i ökad utsträckning kunna aktivt medverka i samhällsbyggandet. Intresset av att ge medborgarna största möjliga inflytande över allmänna angelägenheter och skapa tillfällen till en anpassning av samhällets åtgärder efter skiftande lokala förhållanden är starka motiv för en sådan ordning. Genom indelningsreformen kan kommunerna mera allmänt väntas bli rustade att bedriva sin verksamhet på sådant sätt att detaljerad tillsyn och kontroll från statens sida kan minska.

En andra utgångspunkt är statsmakternas självklara ansvar för bl a den samhällsekonomiska balansen, för sysselsättnings-, lokaliserings- och näringspolitiken, för att medborgarna i olika delar av landet får leva under så långt möjligt likvärdiga förhållanden och därmed också för den regionala utvecklingen. Mellan statsmakternas åtgärder och intentioner i dessa avseenden samt den kommunala verksamheten måste ett fortlöpande samspel förutsättas.

Med dessa utgångspunkter bör beredningen överväga fördelningen i stort av samhällsuppgifter mellan stat och kommun. I dessa överväganden bör även ingå frågan om samverkan mellan staten och kommunerna bl a i vad avser resursfördelning och andra åtgärder av betydelse för den regionala utvecklingen. I enlighet med vad jag tidigare har sagt bör detta ske genom ett system som innebär möjligheter för staten att påverka inriktningen i stort av den kommunala verksamheten men lämnar en betydande frihet för kommunerna vid den närmare utformningen av olika åtgärder.

Efter sådana principiella överväganden som förut angetts bör beredningen gå in på frågan om dels uppgiftsfördelningen inom den kommunala sektorn mellan primär- och sekundärkommuner, dels uppgiftsfördelningen inom den statliga sektorn mellan centrala och regionala organ.

Vad gäller uppgiftsfördelningen mellan primär- och sekundärkommuner kan förutsättas att det alltjämt – även med det ökade

primärkommunala ansvarstagande och den förstärkta ställning för den kommunala självstyrelsen på det lokala planet, som indelningsreformen kan väntas leda till – kommer att finnas uppgifter som lämpligen bör ligga inom den kommunala sektorn men som inte heller de nya kommunerna var för sig kan bemästra. Det bör övervägas vilka former för interkommunal samverkan som är mest ändamålsenliga för sådana uppgifter och om uppgifter helt eller delvis bör kunna överlåtas på landstingskommunerna. Skäl torde bl a av den anledningen också föreligga för undersökningar om organisatoriska förändringar bör genomföras i syfte att nå bästa möjliga samordning av primär- och sekundärkommunal verksamhet och verksamhetens finansiering.

När det gäller uppgiftsfördelningen mellan centrala och regionala statliga organ bör övervägandena innefatta principiella frågor rörande lämplig decentralisering inom den statliga förvaltningen och de regionala organens ställning i förhållande till regeringen och centrala förvaltningsmyndigheter. Även i detta avseende bör behovet av samordning såväl inom varje verksamhetsgren som mellan olika verksamhetsgrenar särskilt beaktas.

Som ett resultat av dessa överväganden bör beredningen lägga fram förslag till organisation för samhällsverksamheten på regional nivå, dvs en överarbetning av länsförvaltningsutredningens, landskontorsutredningens och länsdemokratiutredningens förslag. I anslutning till detta bör beredningen ta upp frågan om lämpliga geografiska arbetsområden för såväl den sekundärkommunala verksamheten som den decentraliserade statliga förvaltningen. Det är visserligen från samordningssynpunkt önskvärt att dessa arbetsområden i största möjliga utsträckning sammanfaller. Med hänsyn till samhällsuppgifternas olika natur kan det emellertid finnas anledning att söka sig fram till ett differentierat regionalt mönster med samordning på olika nivåer, t ex i län och i länsblock eller planeringsregioner."

Kulturrådet har inhämtat att länsberedningens arbete kommer att bli långvarigt och att det kanske kommer att dröja till slutet av 1970-talet innan en ny struktur växt fram.

Kulturrådet finner det utomordentligt olyckligt om lösningen av frågorna om kulturorganisationen skulle behöva anstå under hela 1970-talet i avvaktan på beslut i fråga om ansvaret för regionala institutioner och i fråga om länsindelningen. En sådan konsekvens av det pågående utredningsarbetet finner kulturrådet stå i strid med de positiva intentioner som ligger bakom tillkomsten av länsberedningen. De synpunkter och förslag rådet i det följande lägger fram utgår därför från nuvarande fördelning i stort av samhällsuppgifterna mellan stat och kommuner och från nuvarande länsindelning. De inriktas på det uppenbara behovet av en förändrad organisation inom kulturområdet redan under 1970-talet, en organisation så utformad att den successivt kan anpassas till de förändringar som länsberedningens och andra utredningars förslag kan leda till.

I kulturrådets synpunkter och rekommendationer beträffande lokal och regional organisation och i rådets förslag till reformerad central organisation för 1970-talet finns vissa gemensamma grunddrag, nämligen decentralisering av planering, beslut och resurser; politiskt ansvariga samhällsorgan med övergripande planerings- och prioriteringsuppgifter; ett bredare samarbete och en bättre samordning inom kultursektorn mellan samhällsorganen och mellan dessa och föreningsoch organisationslivet samt ett bredare samarbete mellan kulturområdet och andra samhällsområden.

Inom kulturområdet bör decentraliseringen kunna föras förhållandevis långt. Såvitt det är möjligt bör ansvaret ligga på lokal nivå. Till regional och central nivå förs de speciella uppgifter som inte kan fullgöras lokalt. Initiativ till sådana regionala eller centrala insatser bör i stor utsträckning komma från lokal nivå och vara betingade av dess behov. I vilken utsträckning detta gäller har framgått av tidigare kapitel, från vilka följande sammanfattning kan göras.

Kulturrådet har starkt markerat den fria kollektiva skapande verksamhetens värde och det angelägna i att dess arbetsformer utvecklas och ges ökade resurser. Detta innebär ökat ansvar i första hand för kommunerna och för förenings- och organisationslivet.

Kulturrådet föreslår ingen ändring av folkbibliotekens ställning som kommunala insti-

tutioner. På teater- och musikområdena bör tyngdpunkten förskjutas mot ett regionalt ansvar för institutionerna. Detta förutsätter ett ökat engagemang från landstingens sida. Även på musei- och utställningsområdet bör den regionala verksamheten byggas ut under medverkan av landstingen. Beträffande visning av kvalitetsfilm kommer utvecklingen att ske lokalt, sannolikt genom insatser både från föreningar och kommuner. Institutionsverksamhetens ökade inriktning mot nya målgrupper och mot uppsökande verksamhet gör det samtidigt viktigt med ett ökat samarbete med föreningar och organisationer av olika slag.

Fördelningen av uppgifterna mellan primärkommunerna och landstingen blir beroende av förhållandena i varje län. Frågan får utredas och bedömas av regionala och lokala organ i samråd. Allmänt anser dock kulturrådet att det är kommunerna som har det primära ansvaret. Landstingen och andra parter på länsnivå bör svara för de avgränsade uppgifter av typ länsbiblioteksverksamhet, länsteater, länsorkestrar, länsmuseum och stöd till föreningslivets distriktsorgan, som man inom länen väljer att föra upp från det primärkommunala planet till länsplanet.

Kulturrådet föreslår inte några principiellt sett nya uppgifter för staten men väl en förstärkning av flera av de uppgifter staten redan tagit på sig. Samtidigt som rådet föreslår en decentralisering till regional nivå, föreslås ökade statliga insatser för att stimulera en balanserad utveckling av de kulturpolitiska insatserna.

Liksom hittills bör staten svara för vissa administrativa uppgifter, för centrala kulturinstitutioner och för den eftergymnasiala utbildningen inom kulturområdet. Staten bör bygga vidare på det ekonomiska stöd till regional och lokal verksamhet som efter hand byggts upp genom studiecirkelbidrag, stadsteaterbidrag och andra bidrag, men i delvis ändrade former. Slutligen bör staten genom ekonomiskt stöd även stimulera de nya inslag i kulturpolitiken som kulturrådet föreslår.

Behovet av politiskt ansvariga organ på kulturområdet är numera allmänt accepterat. Lokalt och regionalt utgörs de av kommunernas fullmäktige och styrelser resp landstingsmötet och förvaltningsutskott samt av kulturnämnderna. De senare kommer att fylla många planerings- och prioriteringsfunktioner. En del av dessa kräver dock enligt kulturrådets mening ett mera direkt samarbete med föreningslivet. Rådet diskuterar i det följande hur detta kan ske.

På central nivå är regering och riksdag de politiskt ansvariga organen. Planeringen och samordningen på närmast lägre nivå är f n otillfredsställande. Kulturrådet lägger därför fram ett förslag till en omstrukturering av den statliga kulturadministrationen.

8.4 Den lokala kulturorganisationen

8.4.1 *Allmänt*

I direktiven till kulturrådet anges bl a att rådet skall "undersöka samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser på kulturområdet samt behovet av samordning av dessa insatser och föreslå åtgärder som underlättar en sådan samordning". Kulturrådet tar därför i det följande upp de lokala frågorna till relativt ingående behandling. Men utformningen av den lokala organisationen är en lokal uppgift och rådets framställning stannar därför vid en diskussion av olika frågeställningar, en diskussion som inte utmynnar i förslag utan i vissa rekommendationer. Avsikten med den följande framställningen är att ge stimulans och vägledning för debatt och ställningstaganden lokalt.

8.4.2 *De lokala kulturuppgifterna*

Ökad jämlikhet på det kulturella området kräver, som redovisas i målkapitlet och i kapitlet om fri kollektiv skapande verksamhet, en större satsning på verksamhetsformer som ger tillfälle för gemene man till aktivt deltagande och skapande. Lokalt innebär det fortsatt utbyggnad av de kommunala musikskolorna, en framtida utbyggnad av liknande verksamhet inom dans, teater och andra konstformer, ett större antal utövande studiecirklar men också bättre möjligheter till skapande verksamhet i andra arbetsformer än studiecirkelns. En sådan utveckling förutsätter fler och mera ändamålsenligt utrustade lokaler, särskilt i närmiljöerna. Vidare förutsätter den ökade anslag till de olika verksamhetsformerna, ökad rekrytering och utbildning av ledare och lärare, bättre kontakt med olika målgrupper kombinerat med större anpassning till deras behov och önskemål samt en närmare samverkan mellan olika intressenter för ett maximalt utnyttjande av resurserna.

Vad beträffar institutionerna räknar kulturrådet, som framgått i kapital 6, inte med någon mera omfattande nyetablering av lokala institutioner. Folkbibliotek torde år 1974 finnas i samtliga kommuner liksom någon form av större eller mindre kulturhistoriskt museum, hembygdsmuseum eller motsvarande. På teaterns och musikens områden räknar kulturrådet med en viss utbyggnad av antalet ensembler, främst på teatersidan. Dessa bör dock enligt rådets mening organiseras regionalt.

Däremot räknar kulturrådet med att en utveckling kommer till stånd inom ramen för de befintliga institutionerna och i samarbete dem emellan. Utvecklingen behöver vara både kvantitativ (t ex flera filialer, större bokbestånd och längre öppettider) och kvalitativ (t ex nya medier, nya kontaktvägar, nya pedagogiska metoder och nya arrangemangstyper). Den uppsökande verksamheten bör spela en betydligt större roll än hittills. Samtidigt bör den utvecklas från en i huvudsak institutionsstyrd verksamhet till en verk-

samhet som bestäms av behov och önskemål från kommuninvånarna. Denna utveckling inom institutionerna kan i viss utsträckning ske genom omdisponering av nuvarande resurser men den förutsätter också tillskott av pengar, lokaler och utrustning samt personal med utbildning anpassad till den förändrade verksamheten.

Enskilda kulturarbetare och grupper av kulturarbetare utanför institutionerna bör kunna medverka i den lokala verksamheten i betydligt större omfattning än hittills. Det gäller inte minst i den uppsökande verksamheten.

Även icke yrkesverksamma grupper kan på samma sätt i större utsträckning än hittills medverka, bl a i den uppsökande verksamheten.

Både för institutionernas och för föreningars och fria gruppers verksamhet behövs en förbättrad och förstärkt informationsverksamhet.

Den lokala verksamheten har slutligen som en viktig uppgift att vidga verksamheten till olika miljöer, t ex bostadsområden, arbetsplatser, skolor och sociala institutioner.

8.4.3 *Kommunernas arbetsuppgifter och organisation på kulturområdet*

Som en följd av kostnadsutvecklingen och en medveten strävan att hålla entré- och deltagaravgifter nere har en allt större andel av de lokala kulturkostnaderna kommit att täckas av kommunerna. Då det är angeläget att undanröja ekonomiska hinder för deltagande i kulturaktiviteter behöver denna utveckling fortsätta. Subventioneringen gäller den kommunalt drivna verksamheten inom skilda institutioner, men den gäller också föreningarnas verksamhet som till stor del är beroende av kommunala anslag. Kommunerna har sålunda kommit att få huvudansvaret för det lokala kulturlivets finansiering.

I och med kommunsammanläggningarna år 1974 beräknas var och en av de då ca 270 kommunerna ha fått politiskt sammansatta nämnder på kulturområdet, i alla utom kanske några av de största kommunerna i form av kulturnämnder. Att kulturnämnder inrättas är en nödvändig förutsättning för en aktiv kommunal kulturpolitik. Dessa kulturnämnder kommer att arbeta i större kommunala enheter än tidigare. Det bör betyda bättre resurser och därigenom bättre underlag för planering, verksamhet och service. Men samtidigt betyder det ökade geografiska avstånd. Till de problem kulturnämnderna kommer att ställas inför hör därför att ge en likvärdig service till de stora kommunernas olika delar. Till de viktiga uppgifterna för befintliga och tillkommande kulturnämnder hör enligt kulturrådets uppfattning att till behandling ta upp målfrågorna och frågorna om en långtidsplanering och i samband därmed också prioriteringsfrågorna. Målen får formuleras med utgångspunkt i de allmänna mål för samhällets kulturpolitik som statsmakterna kan komma att fastställa och utifrån de politiska partiernas kulturprogram. Detaljplanering utför de kommunala organen däremot endast i den utsträckning som de också svarar för verkställighetsuppgifter.

Få kommuner har analyserat de behov som kulturpolitiken har att tillgodose. Vissa har dock gjort värdefulla praktiskt inriktade utredningar (t ex Sundsvall och Södertälje) och Göteborgs kommun arbetar nu med att utforma ett kommunalt kulturprogram. Även utomlands har intressanta studier gjorts. En sådan lades år 1969 fram av Stavangers stad (Våra kulturliv i dag og i morgen). Den innehåller en utförlig måldiskussion, en beskrivning av kulturinstitutionerna och organisationerna och en redogörelse för kommunens insatser. Vidare läggs utvecklingsplaner fram.

Sociologiska undersökningar som täcker hela kulturlivet i en kommun har tidigare inte gjorts i Sverige. Däremot har undersökningar gjorts av institutionernas arbete i vissa städer. År 1970 igångsattes dock en större undersökning i Göteborg i syfte att kartlägga invånarnas fritidssysselsättningar, deras attityder till olika verksamheter samt önskemål för framtiden. Två undersökningar har publi-

cerats om den vuxna befolkningens resp skolungdomens fritids- och kulturvanor m m (Fritid och kultur i Göteborg 1971 resp 1972).

I vissa länder är sociologiska undersökningar vanligare än hos oss. För att få statsbidrag till ett lokalt kulturcentrum krävs sålunda i den flamländska delen av Belgien att det utarbetas en kultursociologisk studie av kommunen. Trots att den nya bidragsformen endast funnits under relativt kort tid har ett förhållandevis stort antal kommuner gjort sådana studier (Adult education and leisure in Flanders, Verhandelingen van het tijdschrift Volksopvoeding, 1968, s 73).

Studier av behovssituationen bör vara ett element även i de svenska kulturnämndernas planeringsarbete. Detta arbete får, som Kommunförbundet närmare beskrivit i sina anvisningar (bilaga I), inordnas i kommunens totala planering. Varje kulturnämnd bör utforma en långtidsplan (femårsplanering) för sina olika verksamhetsområden inklusive en avvägning mellan dessa. Detta kräver utvärdering, jämförelser och prioritering av skilda aktiviteter. Alternativa förslag bör utarbetas där så är möjligt. Långtidsplanen skall vara rullande och måste således årligen ses över, korrigeras och kompletteras med nya uppgifter såväl vad gäller mål och verksamhet som beträffande kostnadsutveckling.

Om långtidsplaneringen fungerar på rätt sätt, innebär planeringen på kort sikt i princip endast ett fullföljande i form av preciseringar och konkretiseringar. Ekonomiskt uttrycks den i förslag till utgifts- och inkomststat och i den fastställda budgeten. Ofta uppstår eller erbjuds dock verksamheter med kort varsel utan att de kunnat tas med i förhandsplaneringen. För sådana situationer är det nödvändigt att kulturnämnden har tillräckliga dispositionsanslag.

Jämförande studier mellan olika kommuner kan tjäna som vägledning för den kommunala kulturpolitiken. Kulturrådet har i det föregående vid sin redogörelse för kommunernas ekonomiska satsning pekat på olikheter mellan kommunernas insatser i olika delar av landet. Det nya kulturrådet bör kunna tillhandahålla sådant jämförelsematerial. Även internationella jämförelser kan då vara av intresse. För att få grepp om metodiken vid sådana jämförelser har Europarådet nyligen startat ett projekt med deltagande av ett tiotal europeiska städer, bl a Örebro.

Ett av skälen för att skapa centrala kulturnämnder har varit den ökade möjligheten till en mer samordnad verksamhet inom kulturområdet och bättre samarbete med andra sanhällssektorer. Normalreglementet ger en formell grund för en verksamhet som knyter samman kulturnämnden med verksamheten inom andra kommunala styrelser och nämnder och inom deras institutioner. Kulturlivets företrädare behöver på ett tidigt stadium komma in i planeringen inom dessa andra samhällssektorer, om de kulturella inslagen på ett meningsfullt sätt skall kunna samordnas med den övriga verksamheten. Men i gengäld måste också företrädare för andra verksamhetsområden ges tillfälle att föra fram sina önskemål i fråga om kulturservice. I dessa relationer till andra kommunala myndigheter har kulturnämnden enligt kulturrådets mening ett ansvar för att initiativ tas till samarbete i regelbundna former.

Ett arbete med att utforma råd och anvisningar till normalreglementet pågår f n inom Kommunförbundet. Detta arbete har samordnats i tiden med arbetet inom kulturrådet och med arbetet inom Landstingsförbundets arbetsgrupp för kulturfrågor. Kulturrådet finner det önskvärt att samordningen kan föras så långt, att det kan anstå med utfärdandet av dessa råd och anvisningar till dess remissbehandlingen av rådets betänkande avslutats. Helst borde anvisningar inte formuleras förrän överläggningar ägt rum mellan representanter för regeringen och kommunförbunden i bl a de statsbidragsfrågor, som kan komma att aktualiseras genom kulturrådets förslag.

Slutligen vill kulturrådet understryka behovet av att kulturnämnderna till sitt förfogande får såväl ämnesspecialiserad som administrativ personal. Det sistnämnda är betydelsefullt inte minst med tanke på nämndens planeringsuppgifter.

8.4.4 *Föreningslivets uppgifter och organisation på kulturområdet*

På det lokala planet kommer föreningslivet att spela en framträdande roll när en ny kulturpolitik skall förverkligas. En växande andel av institutionernas verksamhet bör enligt kulturrådets mening i framtiden vara av uppsökande karaktär. Det kräver bättre kontakter med olika grupper av människor än vad institutionerna själva eller kommunala styrelser och nämnder som regel kan svara för. De nödvändiga kontaktmöjligheterna finns ofta inom föreningar och organisationer. Studieförbunden har genom sin breda uppbyggnad, sina kontakter, sina pedagogiska erfarenheter och sin allmänna inriktning en nyckelställning i detta sammanhang. Men för att nå ut till nya grupper är det också viktigt att kulturnämnderna samarbetar med organisationer som har annan än kulturell inriktning, t ex fackföreningar. På så sätt kan människorna nås i deras vardagssituation. Föreningar och organisationer svarar naturligast och bäst för kontakterna med individen och bör därmed få en stor del av ansvaret för den uppsökande verksamheten.

Vad som sagts beträffande den uppsökande verksamheten gäller i stor utsträckning även frivilliga studier i kulturämnen och skapande verksamhet av icke yrkesmässigt slag. Studieförbunden behåller givetvis ansvaret för studieverksamheten. Skapande verksamhet i andra former sker också – med undantag för mer skolmässigt upplagd verksamhet som t ex den kommunala musikskolan – i stor utsträckning lämpligast inom föreningslivet. Detta innebär, om den av kulturrådet föreslagna prioriteringen av fri skapande verksamhet i olika former genomförs, avsevärt ökade uppgifter för föreningslivet.

Dessa vidgade uppgifter för föreningar och organisationer kan självfallet inte lösas utan vidare. De kräver att samhället ställer ökade resurser till förfogande. De nya uppgifterna kan också komma att påverka föreningarnas arbets- och organisationsformer. Bl a kan samarbetet mellan föreningarna behöva utvecklas.

8.4.5 *Samverkan lokalt*

Kulturarbetet i landets olika kommuner uppvisar många gemensamma drag. Målet att bryta geografiska, sociala och andra hinder för kulturell verksamhet är överallt detsamma. Metoderna att bryta dessa barriärer, t ex genom decentralisering av resurser och beslutsfattande, genom uppsökande verksamhet och ökad information, är i stor utsträckning också desamma. Av detta följer att behovet av lokal samverkan mellan berörda parter också uppvisar stora likheter över landet. De huvuduppgifter för det lokala samarbetet som redovisas i det följande gäller därför enligt kulturrådets mening i princip alla kommuner.

Samtidigt är de yttre förutsättningarna skiftande. Kommunernas storlek, befolkningsstruktur, skattekraft, kulturella traditioner och andra förhållanden varierar och ger kulturverksamheten olika omfattning och profil. Detta påverkar omfattningen och formerna för det lokala samarbetet. Ett principiellt likartat samarbetsbehov måste därför kunna få olika utformning beroende på dessa olika yttre förutsättningar.

Kulturrådet vill stimulera den lokala diskussionen och ge vägledning för kommande beslut genom resonemangen i det följande. Rådet skisserar en modell som med viss anpassning till de lokala förhållandena bör vara av intresse för det stora flertalet av kommunerna. Samarbetsfrågorna bör lokalt tas upp till överläggningar med de berörda inom och utom det traditionella kulturområdet. Initiativ bör i första hand tas av kulturnämnd eller, om kommunen ännu saknar sådan, biblioteksstyrelse och kommunens övriga kulturorgan. Initiativet kan givetvis även komma från föreningslivets sida, från andra grupper eller från enskilda personer.

8.4.5.1 Uppgifterna

Behovet av samverkan inom det lokala kulturarbetet avser enligt kulturrådets mening följande fem huvuduppgifter: allmän kontaktfunktion, referensgrupp till kulturnämn-

den, samplanering av uppsökande verksamhet, samordning av offentliga arrangemang samt gemensam service för publikkontakter.

Önskemålet om en utbyggd samverkan får under inga förhållanden drivas så långt att ett grundläggande krav på mångfald och variation inte kan upprätthållas.

1. Allmän kontaktfunktion

Inom varje kommun finns det behov av en viss allmän kontakt mellan de på kulturområdet verksamma. Det kan gälla för debatt av principiella frågor, för ömsesidig information om verksamheten, för gemensamt uppträdande utåt t ex för att hävda kultursektorns önskemål eller för kontakter regionalt och centralt osv. Detta behov av allmän kontakt gäller en vid krets av intressenter.

2. Referensgrupp till kulturnämnden

Målfrågor och övergripande planering handläggs i framtiden i stor utsträckning av kulturnämnden. Besluten fattas delvis i nämnden, delvis i kommunens fullmäktige.

Kommunen svarar också för vissa verkställighetsuppgifter genom sina institutioner och genom andra typer av verksamhet.

Genom att kommunen i allt större utsträckning bidrar till finansieringen av föreningsverksamheten får kommunen också ett växande inflytande över ramarna för denna. Indirekt kommer kommunerna genom avvägningen av bidragens storlek, ibland även genom särskilda bidragsvillkor och i vissa fall genom styrelserepresentation i kulturinstitutionerna också att få ett visst inflytande över inriktningen av deras verksamhet.

I alla dessa fall – i mål- och planeringsfrågorna, i verkställighetsuppgifterna inom och utom institutionerna, i stödet till föreningslivet, i samarbetet med kulturarbetarna osv – är det viktigt med en nära kontakt mellan kulturnämnden och dessa övriga parter. Ur föreningarnas synpunkt är det av intresse inte bara att motivera sina årliga anslagsbehov utan även att kunna påverka nämndens arbete med mål- och resursfrågor. De behöver därför genom regelbundna kontakter med nämnden fortlöpande få möjlighet att lägga synpunkter på dessa frågor. Detsamma gäller för kulturarbetarna, för föreningar utanför det traditionella kulturområdet och för andra grupper. Men det ligger även i kulturnämndens intresse att skapa dessa kontakter. Nämnden kan därigenom få fylligare information som underlag för sina beslut men också få en förankring av besluten i en opinion. Det sistnämnda är viktigt när nämnden skall hävda kultursektorns intressen.

Samma behov av att utbyta information och föra fram önskemål har kulturnämnden gentemot andra kommunala styrelser och nämnder, i den mån kulturnämnden medverkar till arrangemang inom dessa nämnders institutioner.

För detta utbyte av information kring mål-, planerings- och vissa verksamhetsfrågor är alla parter betjänta av kontakter några gånger per år. Det kan ske genom att kulturnämnden använder representanter för andra kommunala styrelser och nämnder, föreningar och institutioner och kulturarbetare som en referensgrupp. Som tidigare framgått (8.1.5) har Kommunförbundet rekommenderat kommunerna att inrätta en sådan referensgrupp.

3. Samplanering av uppsökande verksamhet

Den uppsökande verksamheten berör en relativt vid krets av intressenter i egenskap av producenter, förmedlare eller mottagare. Här kan nämnas kulturnämnden och dess institutioner, andra kulturinstitutioner, studieförbunden, vissa kulturella specialföreningar, vissa föreningar utanför kultursektorn t ex de fackliga samt representanter för andra kommunala nämnder (t ex de sociala nämnderna) och deras institutioner. Föreningarna är här många gånger förmedlare och/eller mottagare av arrangemangen. Särskilt föreningar och institutioner utanför den traditionella kultursektorn bör redan på planeringsstadiet få framföra sina önskemål till producenter och finansiärer. Samplaneringen

behöver åtminstone ske i stort för en säsong eller ett år framåt. Efter planläggningen fattas besluten hos de olika organ som deltar i verksamheten.

4. Samordning av offentliga arrangemang

När det gäller de offentliga arrangemangen bör ökade kontakter och en viss samordning mellan arrangörerna kunna leda till ett bättre utnyttjande av resurserna. Den mest näraliggande formen, som redan tillämpas på många håll, är en samordning till tid och rum för att undvika onödiga kollisioner mellan olika arrangemang. Samordningen kan också utvidgas till att gälla utnyttjandet av artister. Skolkonserter på dagtid kan t ex kombineras med en intern konsert på ett föreningsmöte på kvällen, om bara föreningsledningen vet om att artisten finns på orten en viss dag osv. Besluten fattas hos de olika organ som bedriver verksamheten.

5. Gemensam service för publikkontakt

Informationen om olika verksamheter kan och bör samordnas för att ge den största möjliga spridning. Ett av hindren för ett större deltagande i kulturell verksamhet är otillräcklig information om vad som står till buds.

Kulturrådet har diskuterat dessa frågor under 6.8. Där konstaterades att det traditionella utbudet men också den uppsökande verksamheten och den ökade satsningen på fri skapande verksamhet motiverar ökade insatser för publikkontakt. Det gäller givetvis att inte frånhända den enskilda arrangören uppgifter som uppfattas som en given del av arrangörens verksamhet. Nätet av kontaktmän/ombud i olika miljöer (arbetsplatser, bostadsområden, föreningar) som utgör en viktig del av publikkontakterna kan dock ses som en servicefunktion gemensam för olika intressenter. Varje arrangör har då fortfarande ansvar för den egna verksamheten men kan utnyttja den gemensamma servicefunktionens tjänster.

6. Uppgifter som inte bör samordnas

Innehållet i den lokala kulturverksamheten får aldrig stöpas i en form. Skilda intressen och grupper skall få verka fritt. Kulturnämnderna bör genom att följa de olika verksamheterna kunna ge stöd till grupper och meningsriktningar, som annars inte har möjlighet att komma till tals. Därmed kan nämnderna bidra till att ett grundläggande krav på mångfald och variation upprätthålls.

I de diskussioner av organisationsfrågorna som förts under kulturrådets utredningsarbete har möjligheten av ett helt sammanhållet lokalt arrangörsskap av offentliga arrangemang förts fram. De olika intressenterna skall enligt dessa tankegångar bilda ett gemensamt organ, som då skall svara för alla eller en betydande del av dessa arrangemang. Därmed skulle man lösa samordningsfrågan och ta tillvara begränsade ekonomiska och personella resurser på bästa sätt. I mindre kommuner, där verksamheten inom varje enskilt konstområde är liten, skulle arrangörsuppgifterna bli större om man sammanförde dem och på det viset bli mera meningsfulla.

Kulturrådet är också medvetet om att vissa sådana fördelar skulle kunna vinnas. Men rådet anser det också angeläget att de enskilda organen, det må vara studieförbund, specialföreningar, föreningar utanför den traditionella kultursektorn e d, får stöd och stimulans i sin verksamhet. Därigenom upprätthålls bl a det nät av kanaler till medborgarna som är huvudmotivet för satsningen på föreningslivet som förmedlare. Att frånhända de olika organen deras nuvarande, om än kanske blygsamma, arrangörsuppgifter och överföra dem till något gemensamt organ skulle knappast verka stimulerande för de enskilda föreningarna. Man riskerar då ett avtagande intresse från deras sida för de sålunda gemensamma arrangemangen. Dessa risker är enligt rådets mening större än de fördelar som kan vinnas.

8.4.5.2 Samarbetsformerna

Behovet av samarbete mellan ett relativt stort antal intressenter i ett antal olika frågor – mer aktuellt på kulturområdet än inom många andra samhällsområden – aktualiserar behovet av ett reguljärt samarbetsorgan med ett visst mått av formell uppbyggnad.

Enligt kulturrådets mening är en sådan formell uppbyggnad inte nödvändig för den allmänna kontaktfunktionen eller för uppgiften som referensgrupp till kulturnämnden (punkterna 1 och 2 ovan). Det är inte heller nödvändigt enbart för att samplanera den uppsökande verksamheten eller enbart för att samordna olika arrangemang (punkterna 3 och 4). Däremot blir förhållandet annorlunda, om samarbetet också skall innefatta en servicefunktion för publikarbetet (punkt 5).

Kommunförbundet lägger i sina rekommendationer om referensgrupp till kulturnämnden tyngdpunkten på de två förstnämnda uppgifterna och har räknat med att kulturnämnderna i allmänhet kan svara för nödvändig gemensam service för publikarbetet. Förbundet anser inte någon formell uppbyggnad nödvändig för kommunens behov. Referensgruppen kan enligt förbundets mening fungera genom att kulturnämnden – eller föreningarna – tar initiativ till sammanträden några gånger per år och att man då behandlar aktuella frågor. Större allmänna sammanträden kan också kombineras med kontakter sektorsvis och med arbetsgrupper av olika slag. Kulturnämnden svarar då för den nödvändiga administrationen.

Kulturrådet delar Kommunförbundets uppfattning när det gäller mindre kommuner, där kulturarbetet i dag har begränsad omfattning eller där någon part spelar en dominerande roll. Men om verksamheten ökar i omfattning och om man når en breddning och förstärkning av föreningarnas insatser, inställer sig enligt rådets mening behovet av fastare och mer kontinuerliga samarbetsformer mellan olika typer av mottagare och producenter. Det gör det redan nu i medelstora och större kommuner. Ett formellt uppbyggt samarbetsorgan är visserligen inte nödvändigt för var och en av de fyra nyss nämnda funktionerna. Men tillsammans får de vid en utvecklad verksamhet inte obetydlig omfattning. Med den ansvarsfördelning mellan kommun och föreningar som är önskvärd kan man också räkna med ett relativt stort antal aktiva parter. En viss grad av formell uppbyggnad ger då samarbetet större fasthet och stadga, ökar handlingsberedskapen och underlättar tillkomsten av överenskommelser och beslut.

När en servicefunktion för publikarbetet tillkommer är det nödvändigt med ett formellt uppbyggt organ som bas eftersom gemensamma beslut behöver fattas, pengar disponeras och kanske också personal anställas. Möjligheten finns dock att någon av de samarbetande parterna ensam svarar för denna funktion och ger tjänster som genom någon form av överenskommelse utnyttjas av alla.

Kulturrådet har övervägt olika sätt att lokalt bygga upp ett permanent samarbetsorgan på kulturområdet. Huvudalternativen har varit att det antingen innefattar alla intresserade parter[1] eller endast föreningar och organisationer men inte kommunala representanter. I det första fallet sker samarbetet helt inom samarbetsorganets ram, i det andra fallet inom detta då det gäller föreningsangelägenheter men i övrigt mellan detta och de kommunala instanserna. Det första alternativet innebär fördelar ur kontaktsynpunkt men innebär samtidigt vissa komplikationer, då representanter för kommunala nämnder skall verka i ett "blandat" organ. Då samarbetsorganet skall fungera som rådgivande instans till kulturnämnden och förmodligen också som påtryckningsgrupp i vissa frågor, skulle kommunens – och främst kulturnämndens – representanter

[1] T ex kulturnämnden och dess institutioner, skolstyrelse, sociala nämnder, fritidsnämnd, byggnadsnämnd, studieförbund, övriga kulturella föreningar, intresserade föreningar utanför den traditionella kultursektorn (fackliga, religiösa, politiska m fl), icke-kommunala kulturinstitutioner, fria producentgrupper, kulturarbetarorganisationer och aktivitetsgrupper.

i så fall ge råd till sig själva. Den andra formen av uppbyggnad torde därför vara den naturliga. I ett sådant organ kan också ingå alla kommunalt stödda institutioner som inte har en kommunal nämnd som styrelse. Det betyder dock inte att samarbetsorganet behöver sakna kontakt med kommunen. Förutom gemensamma sammanträden med representanter för kulturnämnd och andra kommunala styrelser och nämnder bör t ex de kommunala kulturinstitutionernas chefer kunna adjungeras till samarbetsorganet och deltaga i dess sammanträden. Det torde vara av avgörande betydelse för ett samarbetsorgan på föreningsbasis, att man verkligen kan uppnå effektiva kontakter med de kommunala organen. Det är emellertid också viktigt med en stark representation för de intressenter som finns utanför kultursektorn i snäv bemärkelse, t ex fackliga organisationer, som ofta företräder kulturellt underförsörjda befolkningsgrupper.

Förekomsten av ett samarbetsorgan betyder inte att detta skall handha alla samarbetsfrågor. Frågor som endast berör några få parter torde skötas smidigast direkt mellan parterna. Samarbetsorganet kan dock fungera som informationskanal till övriga. Den enskilda föreningen har naturligtvis också möjlighet till direkt kontakt med kulturnämnden och andra kommunala organ. Det skall förekomma i alla de fall det är den mest ändamålsenliga kontaktformen. Avsikten med samarbetsorganet är inte att skapa någon överordnad instans eller att byråkratisera kontaktvägarna lokalt. Avsikten är att skapa ett forum för bredare samverkan i de frågor där detta är angeläget och där nuvarande samarbetsformer visat sig vara otillräckliga.

När det gäller arbetsformerna finns det inte anledning att gå in på dessa, då de är helt beroende av de lokala förutsättningarna beträffande samarbetsorganets sammansättning och arbetsuppgifter. Arbetsformerna bör anpassas till de olika parternas skiftande behov av kontakt med varandra och allmänt sett vara så enkla och obyråkratiska som möjligt.

Ett utvecklat samarbete förutsätter vissa administrativa rutiner för beredning och uppföljning av ärenden. Enligt kulturrådets mening bör administrationen dock kunna vara ganska begränsad även inom ett permanent samarbetsorgan, eftersom detta så långt som möjligt skall verka genom sina medlemmar. Vad som behövs är i första hand möjligheter att förbereda och följa upp de ärenden man tar upp till diskussion antingen som referensgrupp till kulturnämnden eller som samordnare av arrangemang och uppsökande verksamhet. I det första fallet kan man förutsätta att nämnden består administrativ service i form av sammanställning, kopiering och utsändande av underlag för diskussionerna, eventuellt protokollföring osv. Även för de övriga uppgifterna torde kulturnämnderna i många fall kunna svara för nödvändig administration. Man kan också tänka sig att någon förening, t ex något av de större studieförbunden, består kansliservice. Slutligen finns också möjligheten att anställa en verkställande ledamot på deltid. För detta behöver man i så fall ett kommunalt anslag. Kulturrådet anser emellertid inte att samarbetsorganet bör ha en administration av den omfattning TCO-KU skisserade för sitt föreslagna lokala kulturcentrum.

Om samarbetsorganet svarar även för delar av publikarbetet, tillkommer ett visst personalbehov. Eftersom en klar fördelning av uppgifterna mellan kulturnämnden och samarbetsorganet bör kunna ske, skall dubbelarbete och onödiga personalkostnader kunna undvikas.

Som underlag för diskussion och beslut lokalt vill kulturrådet för sin del rekommendera den i det föregående skisserade formen för lokal samordning och samverkan på kulturområdet – givetvis med den anpassning som förhållandena i varje enskild kommun kräver.

8.4.5.3 Samarbetet i stora kommuner

Behovet av andra former för samordning och samverkan än den skisserade modellen torde vara störst i kommuner med mycket stort

befolkningsunderlag och rikt differentierad verksamhet. Man föredrar kanske att där arbeta med separata styrelser och nämnder för varje verksamhetsform. Då blir det nödvändigt att finna former för den interna kommunala samverkan mellan dessa styrelser och nämnder, mellan var och en av dem och föreningslivet inom respektive område och slutligen mellan kulturorganen och intressenter inom andra samhällsområden. Därtill behöver behovet av tvärkontakter ute i förorter och stadsdelar tillgodoses på lämpligt sätt.

De geografiskt stora kommunerna blir genom kommunsammanläggningarna fler än tidigare. I dessa kommuner kommer ansvaret för glesbygdsdelarnas kulturförsörjning först och främst att vila på kommunen och dess organ. Men det är viktigt att man också i stödet till föreningslivet beaktar glesbygdsproblemen. Man bör välja sådana samarbetsformer att "utkantsområdena" blir representerade och att glesbygdsrepresentanterna genom reseersättning o d ges arbetsmöjligheter som är likvärdiga med centralortens representanters.

8.5 Den regionala kulturorganisationen

8.5.1 *Allmänt*

Kulturrådet tar i detta avsnitt upp den regionala kulturorganisationen till behandling på liknande sätt som i det föregående har skett beträffande lokal organisation. Olika frågeställningar kommer alltså att tas upp till diskussion. Syftet är inte att formulera förslag utan att stimulera till debatt och ställningstaganden regionalt. Rådets resonemang kring de regionala uppgifterna har också förhållandevis nära anknytning till förslagen om statliga åtgärder.

Kulturrådet har i det föregående under 8.3 berört uppgiftsfördelningen mellan primärkommuner och landsting. Endast vissa avgränsade uppgifter såsom t ex länsbibliotek, länsmuseum, länsteater, länsorkester och stöd till föreningslivets distriktsorgan borde enligt rådets mening förläggas till länsnivån.

Till verksamheten för de nämnda institutionerna hör bl a samordning av länets eget kulturutbud med det utbud som kommer från andra län eller från centralt håll och med övriga insatser inom länen. I detta arbete behöver institutioner, fria grupper, regionala och centrala förmedlingsorgan samt de lokala mottagarna och arrangörerna delta.

När det gäller fri skapande verksamhet förutsätts den regionala insatsen väsentligen vara av stödkaraktär. Stöd utgår till distriktsorgan eller regionala samarbetsorgan. Regionalt stöd kan t ex ha formen av bidrag till ledarutbildning, kurs- och konferensverksamhet och ämneskonsulenter.

8.5.2 *Länen som geografisk enhet för den regionala kulturverksamheten*

Vissa regionala kulturfunktioner kan behöva en stor del av landet som bas. Ofta är emellertid ett mindre område lämpligare. Det gäller för många service- och stödfunktioner och det gäller för verksamheten vid de flesta av institutionerna. Det ligger då nära till hands att välja länen som enhet. Dessa är inte i alla avseenden helt lämpade som geografiska enheter på kulturområdet. För vissa uppgifter är många av dem för små. Detta är orsaken till att en särskild indelning i åtta regioner gjorts för regionmusikorganisationen. Kulturrådet har likväl som nämnts (8.3) funnit övervägande skäl för att man under 1970-talet väljer länen som enhet för den regionala kulturorganisationen.

Ett viktigt skäl till att göra detta är behovet av anpassning till samhällets indelning i stort. Det skulle vara en olägenhet att stanna för en annan regionindelning för kulturområdet än för flertalet andra samhällsområden som är jämförbara med kulturområdet. Den nuvarande länsstyrelse- och landstingsorganisationen utgår från länsindelningen. För länen finns det etablerade ansvarsförhållanden i politiskt, organisatoriskt och ekonomiskt avseende.

Ett andra viktigt skäl för valet av länen

som bas för den regionala kulturorganisationen är den anpassning till föreningslivets uppbyggnad med distrikts- och samarbetsorgan som man därmed får.

Det är sannolikt att det i en framtid – som ett resultat av arbetet inom länsberedningen – kan bli aktuellt med en ändrad länsindelning. Att i kulturorganisationen nu söka förutse och föregripa dessa förändringar är inte möjligt eller lämpligt. En anpassning till framtida ändringar bör ske när dessa kan överblickas.

8.5.3 *De regionala samhällsorganens arbetsuppgifter och organisation på kulturområdet*

De kulturuppgifter som man inom länen väljer att förlägga till länsnivån kan som regel inte genomföras utan samhällets medverkan och stöd. Denna medverkan kan innebära att verksamheten sker i samhällets regi men kan också begränsas till ekonomiskt stöd. Ansvaret för dessa samhällsinsatser kan antingen läggas på ett statligt organ eller på landstinget. Kulturrådet finner alla skäl tala för det senare alternativet. De statliga organen bör dock följa kulturlivets utveckling inom länen och beakta länens behov i olika planeringssammanhang.

När kulturrådet prövat om det finns anledning att staten tar ett direkt samordnande ansvar på länsnivå, har det legat nära till hands att jämföra med skolområdet, där de statliga länsskolnämnderna och numera också länsstyrelserna har samordnande uppgifter. Den avgörande skillnaden är emellertid, att det på kulturområdet inte finns eller förutsätts tillkomma en statlig reglering vare sig av den lokala eller av den regionala verksamheten av motsvarande slag som skollag, läroplaner och bidragsbestämmelser till skolväsendet innebär. Statens insatser på kulturområdet bör i stället endast vara inriktade på stöd och stimulans i olika former.

Ett viktigt syfte med den år 1970 beslutade omorganisationen av länsförvaltningen var att få till stånd en bättre samordning av de statliga länsorganens planeringsarbete. Reformen avsåg däremot inte att föra in nya verksamheter i den statliga förvaltningens ansvarsområde. Kulturrådet anser heller inte med hänsyn till vad som nyss sagts att det skulle finnas någon anledning att i framtiden föra in kulturfrågorna under länsstyrelserna. Däremot är det givet att länsstyrelserna till följd av sitt allmänna ansvar för den regionala planeringen bör komma in på sådana frågor, framför allt i yttranden över kommunal planering av kulturserviceanordningar. Att se till att det finns god tillgång till kulturella aktiviteter får anses vara en del av samhällets regionalpolitik. För genomförandet av denna politik har länsstyrelsen ett stort ansvar.

De regionala statliga uppgifterna inom länsskolnämndsorganisationen har påverkats av den nya länsstyrelseorganisationen genom att vissa av länsskolnämndernas uppgifter förts över till länsstyrelserna. Detta är ett av skälen till att utbildningsministern år 1970 tillkallade särskilda sakkunniga för att utreda frågan om länsskolnämndsorganisationen (1971 års riksdagsberättelse s 314). Direktiven pekar mot att en ytterligare minskning av länsskolnämndernas uppgift kan bli aktuell. Enligt kulturrådets mening finns det inga skäl för att på länsskolnämnden lägga ett ansvar för kulturfrågorna. Däremot är det naturligt att det blir en nära samverkan mellan å ena sidan länsskolnämnden eller annat organ som i framtiden skall svara för uppgifter som nu ligger på denna och å andra sidan kulturorganen.

Kulturrådets slutsats blir, att det organ som har det allmänna politiska och ekonomiska ansvaret för icke statlig verksamhet i länen, nämligen landstingen, också bör ha det politiska ansvaret för samhällsstödet till kulturverksamhet på länsplanet. Landstingens huvudsakliga intresseområde har hittills varit sjukvården. Men landstingen har alltmer vidgat sitt verksamhetsområde bl a till att i allt större utsträckning också omfatta utbildning och kultur. Landstingens ekonomiska satsning på kulturområdet är visserligen ännu jämfört med kommun och stat inte betydande. Landstingens kulturutgifter

har dock ökat klart under 1960-talet. Det är enligt kulturrådets mening naturligt att landstingen successivt ytterligare ökar dessa insatser.

Landstingens politiska ansvar för samhällsstöd till länsverksamheten innebär dock ingen överordnad ställning i förhållande till kommunerna. I den mån insatserna syftar till stimulans av kommunernas kulturpolitiska åtaganden är det naturligt, att Kommunförbundets länsavdelningar blir platsen för diskussioner, överläggningar och rekommendationer. Dessa senare har i växande utsträckning tagit upp kulturfrågorna och avsikten är att alla länsavdelningar bland sina delegationer skall ha en skol- och kulturdelegation eller en kulturdelegation.

Enligt kulturrådet bör alltså landstingen ha det politiska ansvaret för samhällsstödet till de kulturuppgifter som man inom länen väljer att förlägga till länsnivå, medan Kommunförbundets länsavdelningar bör bli det regionala organet för rekommendationer och beslut som rör kommunerna. Frågan om ansvaret för länsinstitutionerna behandlas i det följande.

För att lösa sina vidgade kulturpolitiska uppgifter har landstingen liksom kommunerna behov av en samlad handläggning av kulturfrågorna. Denna kan ske i särskilda kulturnämnder. Men den kan också ske genom att kulturfrågorna sammanförs med andra näraliggande ämnesområden t ex i utbildnings- och kulturnämnd.

Kulturrådet har i kapitel 6 skisserat en utbyggnad av vissa länskulturinstitutioner. Rådet har däremot inte lagt fram utarbetade förslag på denna punkt. Det är en uppgift för landstinget i varje län att i samarbete med kommuner och föreningsliv ta initiativ till nödvändigt utredningsarbete om en sådan utbyggnad. Det är det organ som har det direkta regionala ansvaret som bör formulera direktiven till en utredning, välja utredare och bedöma utredningsresultatet.

I ett inledande skede för landstingens ökade kulturengagemang bör målbestämningar och annat utredningsarbete få en framträdande plats. Utredningar kan med fördel ske i form av en samlad genomgång som speglar samspelet mellan olika kulturområden och olika huvudmän. Sådana utredningar har gjorts av några landsting, bl a av landstingen i Västernorrlands och Skaraborgs län.

För utredningsarbetets ekonomiska del är två aspekter väsentliga. Den ena gäller formerna för det ofta nödvändiga samarbetet med primärkommuner. Den andra aspekten av stor betydelse är frågan om vilka statsbidrag som kan påräknas. Kulturrådet tar i kapitel 10 upp behovet av en översyn av nuvarande statsbidrag till regionala och lokala verksamheter. Ett önskemål från kulturrådets sida är därvid att nå fram till smidiga statsbidragskonstruktioner, som gör det möjligt att genomföra en utbyggnad av institutionerna och det regionala kulturstödet. Vid sina avvägningar av olika stödformer kommer rådet att ge en hög prioritet åt utbyggnaden av det regionala kulturstödet. En analys av det statliga kulturstödets regionala fördelning har givit vid handen att det är mycket ojämnt fördelat. En utjämning i det avseendet finner kulturrådet helt nödvändig.

8.5.4 *Länsinstitutionerna*

Kulturrådet har i kapitel 6 föreslagit att nuvarande stadsteatrar och regionalt baserade riksteaterensembler i princip omvandlas till länsteatrar samt att ytterligare länsteatrar inrättas. Kulturrådet har också föreslagit att de nuvarande symfoniorkestrarna i princip omvandlas till länsorkestrar.

Ansvaret för länsinstitutionerna bör under en övergångsperiod delas mellan landstinget, respektive institutions hemkommun och föreningslivet. Landstinget och hemkommunen kommer att tillsammans med staten bära en stor del av det ekonomiska ansvaret. Föreningslivet representerar de mottagargrupper institutionen vänder sig till i sin verksamhet. För att tillgodose dessa olika intressenters behov av inflytande är stiftelse den lämpligaste organisationsformen för länsinstitutionerna. Denna organisationsform bör passa för länsteatrarna, länsorkestrarna samt läns-

museerna. Kulturrådet finner visserligen att länsbibliotekens länsfunktioner bör stärkas men förutsätter dock inte tillsvidare några ändringar av det primärkommunala huvudmannaskapet.

Landstingen bör ha en sammanhållande uppgift vad gäller finansiering och statsbidragsansökningar för länsinstitutionerna. Först på det sättet blir det möjligt för landstingen att avväga anspråk från olika institutioner.

8.5.5 *Samverkan på länsplanet*

8.5.5.1 Uppgifterna

Utformningen av samarbetet mellan de olika intressenterna på länsplanet får givetvis lösas med hänsyn till de skiftande förhållanden som råder i olika län. Skillnaderna mellan länen torde dock generellt vara mindre än skillnaderna mellan kommunerna.

På länsnivån finns samma behov som lokalt av *allmän kontakt* mellan olika intressenter (punkt 1 under 8.4.5.1) och av en *referensgrupp till kulturnämnden* (punkt 2 under 8.4.5.1).

Samordning av arrangemang- och turnéverksamhet (punkterna 3–4 under 8.4.5.1) kan på länsplanet bli förhållandevis mer omfattande än på lokal nivå. Om kulturrådets förslag genomförs, kommer det som nämnts att finnas länsbibliotek, länsteater, länsmuseum och regionmusikensemble samt i vissa län därtill ytterligare en orkester. Vidare kan man räkna med ett växande utbyte med andra län och ett ökat antal lokala producenter, varav många icke yrkesmässigt arbetande grupper. Slutligen kommer Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar att erbjuda ett inte obetydligt kompletterande utbud från egen produktion eller förmedlat från andra institutioner. Detta utbud från olika håll behöver samordnas, om det skall kunna utnyttjas på bästa sätt. Det är i allmänhet lämpligast, att denna samordning sker på länsnivå. Samordningen bör främst ske på ett tidigt planeringsstadium och bl a *syfta till att eftersatta konst- och verksamhetsområden inom länet och eftersatta länsdelar blir tillgodosedda.* Genomförandet sker däremot genom de olika producenterna respektive de lokala organ – kulturnämnder, föreningar eller andra – som fungerar som mottagare och arrangörer. De arrangerande uppgifterna bör helt handhas av lokalt förankrade organ. En länsinstitution kan således stå som arrangör på sin hemort, medan arrangemangen utanför hemorten bör ske genom organ på respektive ort.

Den regionala samordningen bör givetvis lika lite som den lokala syfta till någon innehållsmässig samordning eller styrning.

I länssamarbetet, som alltså bör börja i ett tidigt planeringsskede, bör inledningsvis ingå en kartläggning av behovet inom olika länsdelar, mottagargrupper, kulturområden och verksamhetsformer. I detta arbete, som bör ske i samarbete med kommunerna, ingår även att ta kontakt med lokala organ för att stimulera intresset för olika verksamheter.

Efter det förberedande planeringsarbetet kommer den egentliga turnéläggningen. Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar har hittills i rätt varierande grad utnyttjat en samordning av turnéläggning genom regionala organ. Även på lokal nivå har önskemålen om regional samordning av arrangemangen varit av växlande styrka. I framtiden kompliceras frågan av den större andelen regional och lokal produktion. Detta ökar behovet av samordning. Samtidigt kanske behovet kan anses minska i takt med att länen får avsevärt färre och samtidigt större kommuner.

Samtidigt som kulturrådet betonar behovet av samordning, är det viktigt att understryka att det inte är avsikten att något organ ovanför länsinstitutionerna skall påtvinga dem en viss verksamhetsplan. Dessa institutioner har ett eget regionalt ansvar och det är närmast för att kunna uppfylla det som de själva förutsätts behöva medverka i en organiserad samverkan.

Den regionala samordningen förutsätter medverkan såväl från producenterna som från mottagarsidan, representerad såväl av samhällsorgan som av föreningar och organi-

sationer. Inte minst de sistnämnda, som lokalt ofta är mottagare av utbudet, bör genom sina distriktsorgan eller på annat sätt deltaga i arbetet.

Publikkontakt (punkt 5 under 8.4.5.1) måste givetvis i huvudsak tas på lokal nivå. Viss typ av stöd för det lokala arbetet, t ex informationsmaterial bör lämnas av länsinstitutionerna och av centrala organ. Vissa andra uppgifter, t ex utbildning av ombud och konsulenter, kan dock behöva ordnas på länsbasis.

8.5.5.2 Samarbetsformerna

Den allmänna kontaktfunktionen och uppgiften som referensgrupp till kulturnämnden ställer samma krav på samarbetet regionalt som lokalt.

Även samordningen av arrangemang ställer likartade krav på de två nivåerna. Regionalt kan det bli en omfattande uppgift med ett stort antal intressenter. Man torde få ställa relativt höga krav på samarbetets organisatoriska stadga, handlingsberedskap och personalresurser. Att stödja publikarbetet ställer däremot lägre organisatoriska krav regionalt än lokalt.

Det regionala samarbetet blir av olika skäl något annorlunda än det lokala. På länsplanet måste man hela tiden stämma av planeringen mot verksamheten i kommunerna. Inom samhällssektorn finns det parter av olika slag, nämligen länsstyrelse, länsskolnämnd och landsting. Till dessa kommer Kommunförbundets länsavdelning, som inte är ett samhällsorgan utan formellt en organisation. Samtidigt finns det på länsnivån ett organ, länsbildningsförbundet, som fyller betydande samarbetsfunktioner på kulturområdet. Landstingens kulturnämnder och andra landstingsorgan har medverkat till dess utveckling. Det har skett genom att använda länsbildningsförbunden som verkställande organ för gemensamma uppgifter som landstinget stött ekonomiskt.

Det finns utan tvivel inom länen behov av samarbetsorgan av motsvarande typ som inom kommunerna (8.4.5.2). Kulturrådet anser att de regionala samarbetsuppgifternas karaktär och omfattning motiverar ett formellt uppbyggt samarbetsorgan. I många fall kommer det att vara naturligt att låta länsbildningsförbunden bli detta organ. Därigenom knyter man an till deras etablerade kontaktvägar, erfarenheter och administration. Detta förutsätter dock en vidgning av förbundens bas till att omfatta representanter också för andra intressenter än de som nu ingår och som endast utgörs av studieförbund, folkhögskola och länsbibliotek.

Eftersom olika parter[1] har olika behov av kontakt och samarbete behöver dock detta inte betyda, att alla ges platser i ett vidgat länsbildningsförbund. Även andra anknytningsformer är tänkbara.

De statliga organen, dvs länsstyrelse och länsskolnämnd, kan av formella skäl knappast ingå som medlemmar i ett samarbetsorgan av denna typ.

För landstingen torde det kunna innebära komplikationer att ingå som medlem i ett organ som har att ge förslag till dess egna ställningstaganden. Vissa landsting besätter dock f n en styrelseplats i länets bildningsförbund. Samma svårighet skulle också kunna tänkas gälla för Kommunförbundets länsavdelningar. Däremot bör kulturinstitutionerna, med undantag för dem som drivs som kommunal förvaltning dvs som regel länsbiblioteken, kunna ingå som medlemmar i samarbetsorganet. Samarbetsorganet bör då kunna fylla viktiga kontakt- och samordningsfunktioner mellan institutionerna, mellan dessa och föreningslivet och inom föreningslivet.

Det blir sannolikt svårt att låta alla föreningar vara direkt representerade i samarbetsorganet. Inom flera konstområden och särskilt på musikområdet finns ett antal spe-

[1] T ex landstinget och dess kulturnämnd, undervisnings/utbildningsnämnd, omsorgsstyrelsen, sjukvårdsstyrelsen, vidare länsstyrelse, länsskolnämnd, distriktsorganisationer för föreningar inom och utom den traditionella kultursektorn, länsinstitutioner på kulturområdet, regionmusiken, Riksteaterns länsteaterförening, Kommunförbundets länsavdelning, kulturarbetarorganisationer, fria grupper osv samt Sveriges Radios distrikt.

cialorganisationer. Skulle alla dessa och därtill studieförbund och kulturinstitutioner samt vissa organisationer utanför den traditionella kultursektorn vara representerade, blev samarbetsorganet alltför stort för praktiskt arbete. Samtidigt skulle den nuvarande ramen för länsbildningsförbundens uppbyggnad sprängas.

Den breda förankringen är dock viktig. Man torde därför få välja någon form av representativ uppbyggnad, t ex så att alla intressenter får ingå i ett representantskap men att det praktiska arbetet överlåts på en mindre, i särskild ordning vald grupp. En annan lösning är att varje sektor får ett begränsat antal platser i representantskapet för att göra det funktionsdugligt. Båda lösningarna kan kompletteras genom att kommittéer inrättas för olika specialområden. Detta torde vara nödvändigt inom flera konstområden, t ex på musikområdet för att skapa regelbundna kontakter mellan institutionerna, andra yrkesutövare och den icke yrkesmässiga verksamheten.

Det regionala samarbetsorganet skall givetvis inte ses som en ersättning för olika former av direktkontakt mellan föreningslivet och landstingen.

Det regionala samarbetsorganet behöver viss personal. Vidgas länsbildningsförbundet till samarbetsorgan, bör det vara naturligt att förstärka dess nuvarande kansli i motsvarande omfattning. Liksom i kommunerna är det även möjligt att samordna kanslifunktionerna med kulturnämndens. Samarbetsorganets kansli (eller det gemensamma kansliet) får också förutsättas överta de funktioner som Rikskonserters, Riksteaterns och Riksutställningars regionintendenter nu har. Dessa statliga eller statsunderstödda riksorgan bör i framtiden inte ha regionala tjänstemän av denna typ (6.9). Annars kommer det att finnas både statliga och landstingskommunala regionala samarbetsorgan, vilket givetvis är olämpligt.

Till den föreslagna samordningsfunktionen på länsnivå bör statsbidrag utgå (10.6.3).

8.6 Den centrala kulturorganisationen

8.6.1 *Motiv för förändringar*

Till skillnad från vad som gäller kommunernas och landstingens kulturadministration lägger kulturrådet i fråga om den statliga administrationen fram konkreta förslag till förändringar.

Kulturrådet har i 8.2 angett flera motiv för förändringar i organisationsstrukturen på kulturområdet. Rådet tog där bl a upp behovet av en mer målrelaterad verksamhet, bättre långtidsplanering, bättre samordning av samhällets insatser inom kultursektorn. Dessa motiv för förändringar gäller i särskilt hög grad för den statliga administrationen, där den organisatoriska splittringen är ovanligt stark (se även figur 2.1 Den statliga kulturorganisationen januari 1972). Även om man skulle se bort från kulturrådets förslag till nya kulturpolitiska mål, finns här utifrån rationaliseringssynpunkt behov av betydande förändringar, något som utvecklas ytterligare i det följande.

Frånvaron av organ med övergripande uppgifter på myndighetsnivå påverkar utbildningsdepartementets ställning och arbetsuppgifter. I den nya departementsorganisationen från år 1965 betonas departementens roll som stabsorgan för regeringen. Alla mer rutinmässiga beslut bör i princip delegeras och departementens arbete koncentreras på planerings- och utvecklingsarbete, särskilt budget- och propositionsarbete. Inom kulturområdet är delegeringen emellertid fortfarande, sju år senare, till stora delar otillräcklig.

Underlaget för utbildningsdepartementets budgetarbete inom kulturområdet är ytterligt splittrat. Hösten 1970 gav 51 olika myndigheter och institutioner in anslagsframställningar som redovisades i statsverkspropositionen. I vissa fall som inom teater- och musikområdena yttrar sig en myndighet över anslagsframställningarna. Departementschefen hade dock att själv bedöma enskildheterna i varje framställning. Detta detaljerade budgetarbete tar mycket stor del av kulturenhetens arbetsinsatser i anspråk. Anslagssplittringen leder till svårigheter att med kraft hävda angelägna önskemål från mindre sektorer eller enskilda institutioner. Vid behandlingen av finansieringsfrågorna kommer en annan olägenhet med nuvarande administrativa system att beröras, nämligen den olikartade bidragskonstruktionen inom skilda sektorer av kulturområdet. Dessa olikheter har i vissa fall sakliga skäl. Oftast är dock förklaringen historisk.

Utöver det femtiotal anslagsframställningar som anmäls för riksdagen prövar Kungl Maj:t fortlöpande ett stort antal ansökningar om medel ur anslag till Kungl Maj:ts disposition, i första hand anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål och behållningen av särskilda lotterimedel. Under budgetåret 1969/70 beviljades bidrag till 155 olika ändamål. Så långt möjligt har Kungl Maj:t sökt delegera den mer detaljerade medelsfördelningen till lämplig myndighet, främst teater- och musikrådet.

Departementsutredningen har under flera år sysslat med att systematiskt gå igenom vilka av de ärenden som Kungl Maj:t nu fattar beslut om som inte är av den natur att det finns saklig motivering för att beslut fattas på regeringsnivå. År 1970 uttalade utredningen (i promemoria nr 122 om befogenheten att förordna ledamöter, revisorer m m i vissa organ) att beslutanderätten i frågor som rör ett 50-tal kulturinstitutioner borde kunna delegeras. En så långt gående delegering kan emellertid f n inte genomföras. I flertalet fall saknas nämligen lämpliga organ att delegera beslutanderätten till.

Den statliga kulturpolitiken måste kanske mer än vad gäller insatserna på andra områden smidigt anpassas till den idémässiga utvecklingen. Den splittrade organisationen på myndighetsnivån och därav följande arbetsbelastning för det samordnande departementet har hittills försvårat statsmakternas möjligheter att följa upp beslutade reformer och att planera in delreformer i ett större perspektiv. Svårigheterna att klara dessa uppgifter inom departementet bidrog sannolikt till att kulturrådet inrättades.

8.6.2 *Pågående utredningsarbete*

Kulturrådet finner det nödvändigt att lägga fram sina synpunkter på hela den statliga kulturadministrationen, även om de konkreta förslagen till förändringar endast gäller vissa delområden. Rådet tar i första hand upp de organisatoriska konsekvenserna av sina förslag i målfrågorna. Framställningen kommer därvid ofrånkomligen in också på områden som f n utreds av andra utredningar eller där utredningsarbetet nyligen avslutats, nämligen i första hand MUS 65:s, filmutredningens och litteraturutredningens områden. När det gäller frågor om det framtida ansvaret för utbildningen inom kulturområdet finns även beröringspunkter med 1968 års utbildningsutrednings (U 68) arbetsområde. Slutligen berörs skolöverstyrelsens organisation något. En viss omorganisation av överstyrelsen har genomförts år 1972. Skolöverstyrelsens organisation och verksamhet har behandlats av riksrevisionsverket i Skolöverstyrelsen – en förvaltningsrevisionell studie, 1971.

Förslag och synpunkter som rör museioch utställningsområdena samt kulturminnesvården får sin speciella karaktär genom att kulturrådets och MUS 65:s utredningsarbete läggs fram samma år. Möjligen kan beredningsarbetet för samtliga förslag komma att ske parallellt. Kulturrådet och MUS 65 har under utredningsarbetet haft nära kontakter i frågor av gemensamt intresse. Rådet och de sakkunniga har sökt att utforma sina förslag så att statsmakternas slutliga ställningstaganden skall kunna utmynna i en enhetlig struktur.

Filmutredningen och litteraturutredningen har ännu inte kommit så långt att det varit möjligt att konkret diskutera konsekvenserna på det administrativa området. Rådet försöker så långt det över huvud är möjligt i sina förslag undvika bindningar som föregriper kommande förslag. Rådet anser det emellertid nödvändigt att här redovisa ett förslag till en samlad struktur för den centrala kulturadministrationen, som dessa utredningar kan ta hänsyn till.

8.6.3 *En ny organisationsstruktur*

8.6.3.1 Departementsorganisationen

Kulturrådet utgår i sin analys av den centrala kulturadministrationen från de principer som gäller för den nuvarande departementsorganisationen. Genom de riktlinjer som slogs fast år 1965 (prop 1965:65, SU 1965: 105, rskr 1965:295) skall departementen huvudsakligen syssla med övergripande planeringsfrågor särskilt i anknytning till propositionsarbetet. Kulturrådet föreslår inte heller några i princip nya uppgifter för det departement som har ansvaret för kulturfrågor. I stället bör det genom rådets förslag bli möjligt att såsom bl a departementsutredningen föreslår delegera beslut, som inte nödvändigtvis måste avgöras på regeringsnivå. Vidare leder kulturrådets förslag till att departementsarbetet avsevärt underlättas ge-

nom att petitamaterialet blir mer genomarbetat. Regeringen får ett bättre beslutsunderlag för målfrågorna inom hela kulturområdet, för prioriteringsfrågor och för frågor om formerna för samverkan mellan kulturområdet och andra sektorer.

Samtidigt kommer större krav att ställas på departementsorganisationen i frågor som hittills beaktats i ringa eller ingen omfattning, bl a kulturfrågornas roll i den långsiktiga samhällsutvecklingen. En komplicerad och enligt kulturrådets mening angelägen samverkan mellan kulturområdet och utbildningsområdet, det socialpolitiska området samt samhällsplaneringen bör främjas också på departemental nivå i långt större utsträckning än som varit möjligt under 1960-talet.

Som en följd av att åtgärder beträffande samtliga massmedier enligt kulturrådets mening bör hänföras till det kulturpolitiska området bör ansvaret på departementsnivå för presstödet föras över från finansdepartementet till samma departement som handlägger övriga kulturfrågor.

De avsevärt ökade uppgifter som under 1970-talet kommer att läggas på utbildningsdepartementet har för kulturrådet aktualiserat frågan om upprättande av ett särskilt departement för bl a kulturfrågor. De övriga områden som i dag hör under utbildningsdepartementet är stora och komplicerade. Det är skolväsen, högre utbildning och forskning, lärarutbildning, vuxenutbildning, studiesociala åtgärder, kyrkofrågor och ungdomsfrågor. Alla dessa områden kommer att ställa ökande anspråk på departementsledningen. Utbildningsdepartementets huvudtitel är den näst största efter socialhuvudtiteln. Frågan om en delning av utbildningsdepartementet har ofta diskuterats under 1960-talet. Arbetssituationen är f n löst så att departementets ärenden anmäls i regeringen av fyra olika statsråd, av vilka två uteslutande sysslar med departementets ärenden. Två konsultativa statsråd har hand om ungdomsfrågor respektive kyrkofrågor.

Kulturområdet är jämfört med ansvarsområdet för flertalet departement inte stort, framför allt inte i ekonomiskt avseende. Det är emellertid ett område under utveckling och inrymmer många komplicerade problem. Om den nya kulturpolitik som kulturrådet föreslår skall kunna realiseras, kommer det att kräva aktiv uppföljning under hela 1970-talet. En rad reformförslag från andra utredningar är att vänta de närmaste åren. Ett genomförande av dessa reformer kommer att ställa stora krav på insatser från departementets sida. Nuvarande departementsindelning kan medföra att kulturområdet inte utåt får den profil som rådet anser motiverad.

Kulturrådet föreslår därför att ett särskilt departement för bl a kulturärenden inrättas. Enligt den avgränsning som rådet gjort ingår radio, television och press i kulturområdet. Som sagts i målkapitlet (4.11.2) bör kulturpolitiken på sikt ses som en del av en samlad kultur-, idrotts- och ungdomspolitik. Ett överförande till samma departement av alla ärenden rörande kultur- och fritidsfrågor är önskvärt. Till det nya departementet bör föras stödet till ungdomsorganisationerna som i dag är inordnat i kulturområdet. Jämte kultur- och ungdomsfrågorna bör lämpligen idrottsärendena föras över från jordbruksdepartementet. För att underlätta en samordning av de statliga insatserna för samlingslokalfrågor bör det övervägas om inte vissa ärenden om stöd till samlingslokaler bör föras till det nya departementet. Sistnämnda fråga sammanhänger med frågan om samlingslokalnämnden bör bestå eller om dess arbetsuppgifter bör föras till det nya kulturrådet (9.2.4.2).

Kulturrådet är medvetet om att frågan om upprättande av ett nytt departement inte kan bedömas isolerad. Den måste ses tillsammans med utformningen av den framtida departementsorganisationen, vilken kulturrådet inte kan överblicka.

Även om departementsindelningen ändras kan detta inte på något sätt påverka de grundläggande principerna i fråga om ärendefördelning mellan departement och myndigheter. På departementalt plan bör fortfarande endast handläggas den typ av ärenden som enligt 1965 års principbeslut skall ligga på regeringsnivå. Tillkomsten av ett nytt

departement minskar inte på något sätt behovet av en reform av den centrala kulturadministrationen i övrigt. Ett eventuellt nytt departement ersätter enligt gällande förvaltningsprinciper inte ett organ av det slag som kulturrådet föreslår i det följande under 8.6.3.2.

8.6.3.2 Ett centralt organ för rådgivning, utredning och statsbidragsprövning

Kulturrådet har i målkapitlet avgränsat det kulturpolitiska området. Detta bör behandlas som enhet på departementsnivå. Det skulle då kunna förefalla naturligt att också på myndighetsplanet ha ett organ med ett motsvarande ansvarsområde, eftersom samordningsbehovet där är lika stort. Det organ som kulturrådet föreslår, i betänkandet kallat det nya kulturrådet bör också ha ett allmänt ansvar för utvecklingen i fråga om samhällets insatser inom hela kulturområdet på liknande sätt som det som utredning arbetande kulturrådet haft. Det nya kulturrådet bör dock inte ha ett direkt ansvar i t ex anslagsfrågor för hela det kulturpolitiska området. En rad omständigheter som kommer att utvecklas närmare i det följande talar nämligen för att det nya kulturrådets direkta ansvar i nyssnämnda frågor begränsas till i första hand följande sektorer nämligen, teater, musik, dans, film, litteratur, konst, museer och utställningsverksamhet.

Rådet vill med sitt förslag bygga vidare på de tankegångar som legat bakom teater- och musikrådets tillkomst och utformningen av skolöverstyrelsens folkbiblioteksskektion. Dessa kan på sina områden karakteriseras som statliga serviceorgan av rådskaraktär snarare än som förvaltningsmyndigheter. Teater- och musikrådets ställning som tillsynsmyndighet ger inte rådet rätt att fatta beslut i administrativa frågor rörande institutionerna annat än på de punkter där bestämmelser direkt medger eller påfordrar detta.

Det nya kulturrådet bör vara ett serviceorgan som biträder statsmakterna i kulturpolitiska frågor och lämnar råd och stöd till landsting, kommuner och organisationer. Ett sådant organ skulle som sin centrala uppgift ha att främja de mål statsmakterna uppställer för kulturpolitiken.

Det nya kulturrådets allmänna ansvar för hela det kulturpolitiska området innebär givetvis inte att rådet bör ha någon överordnad ställning gentemot kulturmyndigheter utanför rådets direkta ansvarsområde. Rådet får därför förutsättas arbeta genom olika former av samråd med berörda myndigheter i alla här avsedda ärenden av övergripande natur.

Det nya kulturrådet avses inte bli ett ämbetsverk av samma slag som skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet eller, inom kulturområdet, riksarkivet och riksantikvarieämbetet. Ett karakteristiskt drag för denna typ av central förvaltningsmyndighet är att den har vissa i lagar och författningar inskrivna befogenheter gentemot bl a underlydande organ. Inom kulturminnesvårdens område har sålunda riksantikvarieämbetet att vaka över efterlevnaden av fornminnes- och byggnadsminneslagarna. Inom det nya kulturrådets ansvarsområde bör inte tillkomma någon lagstiftning som ger motsvarande befogenhet åt det nya organet. Utöver de befogenheter som grundats på lagbestämmelser brukar centrala ämbetsverk tillsätta viss personal vid underlydande myndigheter. Riksarkivet tillsätter sålunda högre tjänster vid landsarkiven. Inte heller sådana befogenheter bör läggas på det nya kulturrådet. Däremot kan det bli aktuellt att till det nya organet delegera befogenhet att besluta om ledamöter i vissa styrelser m m enligt departementsutredningens förslag.

Det centrala motivet för att inrätta det nya kulturrådet är att öka inflytande och insyn från bl a folkrörelser, kulturarbetarorganisationer och kommunrepresentanter i de avvägningar i fråga om de statliga kulturinsatserna som är av vital betydelse för alla berörda.

Det nya kulturrådet tillgodoser därmed vissa av de önskemål som legat bakom TCO-KU:s förslag om ett centralt samrådsorgan med representation för bl a folkbildningsor-

ganisationer, kulturarbetarorganisationer och kommunförbunden.

Det nya kulturrådet skall bl a väga intressen mot varandra och göra prioriteringar. Den organisation som föreslås medför att ett femtiotal personer som ledamöter i rådet och dess nämnder och representanter för kulturområdet och samhället utanför kommer att dela ansvaret för rådets avvägningar och prioriteringar.

Den svenska demokratin bygger på den representativa principen. Att det i vissa fall kan vara svårt att tillämpa denna på ett sätt som gör att demokratin av alla upplevs som vital och engagerande är välbekant. Inte minst betonas dessa svagheter i kulturdebatten, där man ofta hävdar att många grupper och många individer inte kan och kanske inte heller vill påverka de stora organisationerna inom kulturområdet. De känner sig "utanför" och de är misstrogna mot initiativ och förslag, som kommer från s k etablerade institutioner.

Det är därför viktigt att det nya kulturrådet får en så bred kontaktyta som möjligt och arbetar på ett sådant sätt att de här antydda riskerna undviks. Rådet bör i avsevärt större utsträckning än andra statliga organ vara inriktat på kontakter med olika delar av opinionen. Ledamöter och tjänstemän bör delta i möten och konferenser och rådet bör också självt regelbundet ordna konferenser, som rör den statliga kulturpolitiken och angränsande frågor. Rådet bör vidare ge en fyllig och lättillgänglig information om den egna verksamheten och följa den kulturpolitiska debatten i olika massmedier. Också forskningen bör följas och rådet bör självständigt försöka utvärdera resultaten av denna.

8.6.3.3 Sektorer utanför det nya kulturrådets direkta ansvarsområde

I målkapitlet (4.11.2) har kulturrådet preciserat sin avgränsning av det kulturpolitiska området. Under föregående punkt har rådet angett omfattningen av det nya kulturrådets direkta ansvarsområde. Den valda avgränsningen innebär att följande sektorer inom kulturområdet tills vidare faller utanför rådets direkta ansvarsområde: folkbildning, fördelning av kulturarbetarersättningar, utbildning inom kulturområdet, TV, radio, press, kulturminnesvård och arkivväsen. Även ungdomsverksamheten som kulturrådet inte för till det egentliga kulturpolitiska området ligger utanför det nya kulturrådets ansvarsområde. I det följande motiverar kulturrådet närmare skälen till att dessa sektorer lagts utanför det nya organets direkta ansvarsområde.

Stödet till folkbildningsverksamheten administreras av skolöverstyrelsen. Avsikten med den i år genomförda omorganisationen, som innebär att folkbildningsfrågorna inordnats i undervisningsavdelningen för vuxenutbildning, har inte varit att åstadkomma någon reell förändring av folkbildningens ställning inom överstyrelsen.

Den analys av studiecirkelverksamhet och föreläsningsverksamhet som kulturrådet gjort visar att man kan lägga två principiellt olika aspekter på folkbildningsverksamheten, vuxenutbildningsaspekten och kulturaspekten. Även om "kulturdelen" i folkbildningsarbetet kvantitativt sett är betydande, dominerar dock vuxenutbildningen. De senaste årens starka satsning på vuxenutbildningen har gjort att folkbildningens organisationer starkt markerat sina uppgifter på detta område. Organisationerna har särskilt pekat på att de har bättre möjligheter än den kommunala vuxenutbildningen att ordna olika former av uppsökande verksamhet. Folkbildningens organisationer gör synnerligen betydelsefulla insatser på vuxenutbildningens område.

Kulturrådet ifrågasätter om inte folkbildningens traditionella kulturaspekt genom den hittillsvarande utvecklingen kommit i skymundan. Rådets analys visar vilken betydelse kulturområdet har i studiecirkelverksamheten. Rådet är övertygat om att folkbildningsorganisationernas kulturinsatser måste byggas ut. För att underlätta detta lägger rådet fram förslag som syftar till att göra statsbidragsbestämmelserna bättre anpassade till krav som förts fram från en rad

organisationer inom kulturområdet. Mot denna bakgrund har rådet ingående prövat tanken på att föra över ärenden om stöd till studieorganisationer och studiecirkelverksamhet från skolöverstyrelsens förvaltningsområde till det kulturadministrativa området. Kulturrådet anser sig dock i nuvarande läge inte kunna föreslå en sådan lösning. Rådet kan inte heller förorda en uppdelning av stödet till studiecirklar och studieorganisationer. Det är av väsentligt värde att dessa bidragsformer hålls samman. Vissa andra stödformer som nu handläggs inom skolöverstyrelsen föreslås dock bli överförda till kultursektorn. Bl a gäller detta delar av stödet till handikappades kulturella verksamhet samt det bidrag till kulturarrangemang som föreslås avlösa det nuvarande föreläsningsbidraget.

Kulturrådet förutsätter alltså att de ekonomiskt mest betydelsefulla delarna av folkbildningsstödet, nämligen studiecirkelbidragen och organisationsstödet, tills vidare ligger kvar hos skolöverstyrelsen. Sambandet med utbildningsväsendet är en väsentlig del av folkbildningens profil. Organisationerna har under senare år själva valt att poängtera folkbildningens vuxenutbildningsaspekt. Om denna profil skall ändras, bör en sådan förändring initieras av organisationerna själva.

När kulturrådet stannat för att huvudansvaret för studiecirkelverksamheten skall ligga kvar hos skolöverstyrelsen bygger detta på förutsättningen att det kan skapas effektiva former för att skolöverstyrelsen i samråd med det nya kulturrådet skall kunna beakta kulturområdets önskemål om utformning av statsstödet till studiecirkelverksamheten.

Av kapitel 1 (1.5) framgår att rådet senare avser att lägga förslag om samhällets insatser för att förbättra kulturarbetarnas ekonomiska läge. I det sammanhanget återkommer rådet till formerna för administrationen av *kulturarbetarersättningar*. Rådet kan inte nu, innan det slutligt tagit ställning till de grundläggande frågorna om ersättningens utformning, lägga fram förslag i den frågan. Musikaliska akademiens styrelses, Konstakademiens, konstnärsstipendienämndens och styrelsens för Sveriges författarfond verksamhet för att fördela kulturarbetarersättningar i olika former berörs alltså inte av förslagen i detta betänkande.

Det omfattande utredningsarbetet under 1960-talet rörande olika *utbildningsinstitutioner* inom kulturområdet har inte lett fram till någon lösning av institutionernas ledningsorganisation. Scenskolorna och dansskolan står under tillsyn av teater- och musikrådet. Sedan år 1971 står musikhögskolorna provisoriskt under tillsyn av organisationskommittén för högre musikutbildning. För övriga statliga utbildningsinstitutioner inom kulturområdet finns inga gemensamma tillsynsorgan. De förslag i fråga om den högre konstnärliga utbildningens organisation som lagts fram av konstnärsutbildningssakkunniga har statsmakterna ännu inte tagit ställning till. Hela det eftergymnasiala utbildningssystemet utreds f n av 1968 års utbildningsutredning (U 68). Förslag från utredningen väntas under budgetåret 1972/73.

I frågan om ansvaret för kulturutbildningsinstitutionerna skall ligga hos det organ som har ansvaret för de statliga insatserna på kulturområdet – det föreslagna nya kulturrådet – eller på ett annat organ, vill rådet inte uttala någon bestämd uppfattning. Rådet anser att det varit av värde att ansvaret för scenskolorna samordnats med tillsynen över teaterverksamheten. Dessa erfarenheter skulle alltså tala för att tillsynen över kulturutbildningsinstitutionerna fördes till det nya kulturserviceorganet. Mot denna lösning talar behovet av samordning inom hela den eftergymnasiala utbildningssektorn.

Även om kulturrådet inte tar ställning till ledningsorganisationens utformning i framtiden, vill rådet starkt understryka den konstnärliga utbildningens särart i förhållande till andra grenar av utbildningsväsendet. Självfallet bör under alla omständigheter det nya kulturrådet få inflytande över dimensionering och uppläggning av utbildningen liksom beträffande initieringen av nya utbildningsvägar. Kulturrådet kommer att i sitt nästa betänkande gå in på behovet av utbild-

ning i olika former för kulturförmedlare i skilda funktioner.

Kulturrådets förslag i fråga om det nya kulturrådet innebär att teater- och musikrådets uppgifter i princip förs över till det nya organet. Därvid uppkommer frågan om vilken myndighet som i fortsättningen bör ha tillsynen över statens scenskolor och statens dansskola. Kulturrådet räknar med att U 68 i sitt betänkande kommer att behandla denna fråga.

I kapitel 5 har kulturrådet behandlat *TV, radio* och *press*. Rådet har utvecklat sin syn på behovet av ökad samverkan mellan Sveriges Radio och övriga kulturinstitutioner. Sveriges Radios oberoende ställning enligt radioavtalet påverkas inte av sådana önskemål. Ingen förändring förutsätts i fråga om Sveriges Radios ställning. I det följande föreslås att Sveriges Radio blir representerat i det nya kulturrådet.

Kulturrådet har tidigare (8.6.3.1) förordat att den departementala behandlingen av stödet till pressen liksom radio- och TV-frågorna bör föras till samma departement som handlägger övriga kulturfrågor. Det organ som administrerar presstödet, presstödsnämnden, bör dock inte inordnas under det nya kulturrådet utan lyda direkt under Kungl Maj:t.

MUS 65 har i betänkandet Kulturminnesvård föreslagit att riksantikvarieämbetets ställning som central förvaltningsmyndighet för *kulturminnesvården* förstärks genom en särskild styrelse samt att nuvarande organisatoriska samband med statens historiska museum upplöses. Landsantikvarierna föreslås som statliga tjänstemän bli inordnade i länsstyrelserna.

Kulturrådet bedömer inte de sakkunnigas förslag annat än ur aspekten om ett särskilt statligt verk behöver finnas för att sköta samhällets kulturminnesvård. Rådet har för sin del inte funnit tillräckliga skäl för att det administrativa ansvaret för kulturminnesvården skulle organisatoriskt samordnas med andra centrala funktioner inom kulturområdet trots ett starkt sakligt samband mellan kulturminnesvården och vissa delar av museiväsendet. De lokala och regionala kulturnämnderna handlägger frågor om kulturminnesvården tillsammans med kulturfrågor i övrigt. Kulturrådet förordar trots detta att riksantikvarieämbetet behåller sin ställning som självständig myndighet framför allt av följande skäl. Riksantikvarieämbetets främsta uppgift som statligt ämbetsverk är att övervaka efterlevnaden av lagstiftningen på området och att bevaka kulturminnesvårdens intressen i olika sammanhang. Flertalet av riksantikvarieämbetets kontakter gäller statliga organ, såsom arbetsmarknadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, naturvårdsverket och statens planverk. Om MUS 65:s förslag till regional organisation genomförs kommer de regionala kontakterna att gå via länsstyrelsernas landsantikvarier. Riksantikvarieämbetets verksamhet har en helt annan inriktning än det nya kulturrådets. Om ämbetets omfattande administrativa uppgifter förs över till det nya kulturrådet, skulle hela den avsedda profilen hos det nya organet förändras. Det skulle också förändra myndighetens storlek högst avsevärt. Riksantikvarieämbetet har en fast personal som uppgår till ett hundratal personer (inkl andel av personal som är gemensam med statens historiska museum). Behovet av samarbete mellan kulturminnesvårdens företrädare och kulturområdet i övrigt kan tillgodoses på bättre sätt än genom att lägga ansvaret för kulturminnesvården på det nya kulturrådet.

Arkivväsendets främsta uppgift är i dag att ge service åt statsförvaltningen och forskningen. Till kulturområdet i den mening kulturrådet avser hör arkiven genom sin uppgift att bevara den skrivna (eller på annat sätt databurna) delen av kulturarvet. Detta knyter an till kulturrådets bevarandemål. Något starkt behov av nära samarbete med övriga kultursektorer föreligger enligt kulturrådets mening dock inte. Det saknas därför anledning att på central nivå föra samman ansvaret för arkiven med ansvaret för andra sektorer.

Det finns emellertid anledning överväga om inte ledningen för arkivväsendet bör ordnas så att organisationen bättre än nu

ansluter till vad som gäller för kulturområdet i övrigt. Kulturrådet anser att det bör övervägas om inte ledningen bör anförtros en gemensam styrelse. Till arkivväsendet bör förutom riksarkivet och landsarkiven även föras dialekt- och ortnamnsarkiven, svenskt visarkiv och svenskt biografiskt lexikon. Flertalet statliga myndigheter har numera styrelser med uppgift att tillvarata och kanalisera olika samhällsintressen. En gemensam styrelse inom arkivväsendet skulle kunna få stor betydelse vid de svåra ekonomiska avvägningsproblemen inom arkivområdet. De stora kostnaderna för att ta hand om en ökande pappersflod i samhällets förvaltningsorgan medför nämligen att dessa ekonomiska avvägningar blir alltmer komplicerade och får allt större betydelse i den statliga kulturbudgeten. När dataarkiveringskommittén som behandlar arkivfrågor för andra databärare än papper lägger fram sina förslag är det sannolikt att nya uppgifter tillkommer för det statliga arkivväsendet. Prioriteringsfrågorna blir då än mer komplicerade.

Andra motiv för en särskild styrelse för arkivväsendet är behovet av ökade kontakter mellan å ena sidan det statliga arkivväsendet och å andra sidan förvaltningen, rättsväsendet, de centrala kommunala samarbetsorganen och folkrörelserna. Arkivproblemen får allt större betydelse även för de kommunala organen. Den kommunala arkivvården regleras genom olika bestämmelser och anvisningar som utfärdats av Kungl Maj:t eller riksarkivet. Vissa av dessa är av äldre datum och en överarbetning har ansetts nödvändig. I det syftet har därför riksarkivet och Svenska kommunförbundet nyligen beslutat tillsätta en särskild arbetsgrupp. Den i år genomförda omorganisationen av riksarkivets nämnd för enskilda arkiv har syftat till att underlätta ökade insatser för folkrörelsearkiven. Nämnden, som tillsätts av Kungl Maj:t, har fått beslutande funktioner bl a i fråga om statsbidrag.

Det finns anledning att i ett ledningsorgan för arkiven också ha representanter för alla de här nämnda intressena. Tillkomsten av en styrelse för arkivväsendet borde kunna underlätta lösningen av de arkivproblem som finns både inom och utom den statliga sektorn.

Kulturrådet anser inte frågan om en förändrad ledningsorganisation för arkivväsendet vara av sådan omfattning att den bör behandlas av en särskild utredning. Frågan bör lämpligen utredas av riksarkivet i samråd med berörda organ.

Kulturrådet har på ett flertal punkter i det föregående framhållit lokalernas stora betydelse i ett aktivt kulturliv. Större delen av statens *stöd till allmänna samlingslokaler* administreras av statens nämnd för samlingslokaler och anslaget anvisas på inrikesdepartementets huvudtitel. En viktig del av det statliga stödet till kulturlokaler är de lotterimedel som administreras av utbildningsdepartementet. För rådgivning i lokalplaneringsfrågor svarar bl a både skolöverstyrelsens biblioteksektion och teater- och musikrådet samt MUS 65. I avsaknad av ett permanent organ på museiområdet har MUS 65 gjort viktiga insatser i samband med remissyttranden i bidragsärenden.

Enligt kulturrådets uppfattning är en ökad samordning mellan olika slag av kulturlokaler mycket angelägen. En sådan integration kan endast initieras på planeringsstadiet. Detta talar alltså för att föra det administrativa ansvaret på central nivå för det statliga stödet till samlingslokaler till det nya kulturrådet. Härigenom skulle också avvägningar mellan olika sektorer och projekt lättare kunna ske. Stödet till samlingslokaler har nyss utretts. Kulturrådet anser sig inte kunna helt överblicka alla aspekter av frågan om det administrativa ansvaret för stödet. Som närmare utvecklas i det följande (9.2.4.2) vill rådet i nuvarande läge därför inte direkt föreslå att samlingslokalfrågorna inordnas i det nya kulturrådet. Frågan bör övervägas i samband med beredningen av samlingslokalutredningens och kulturrådets betänkande.

Den allra största delen av *stöd till ungdomsverksamhet* återfinns i riksstaten under avsnittet Kulturändamål. På det departementala planet handläggs ärenden om ungdomsverksamhet inom utbildningsdepartementets kulturenhet. Det finns både kulturella och

sociala motiv bakom stödet till ungdomsorganisationernas verksamhet. Kulturrådet finner det riktigt att de kulturella motiven har tillmätts stor betydelse vid ungdomsfrågornas behandling, vilket motiverar deras placering i utbildningsdepartementet och inte i socialdepartementet. Som anförts i målkapitlet betraktar rådet dock inte ungdomspolitiken som en del av kulturpolitiken. Den bör i stället ses som ett led i de samlade insatserna på kultur-, ungdoms- och idrottsområdena.

Statens ungdomsråd omorganiserades så sent som år 1970 och har nu en självständig ställning direkt under Kungl Maj:t. Ungdomsrådet har enligt sin instruktion till uppgift att inom ramen för samhällets kultur- och fritidspolitik främja ungdomens sociala och personliga utveckling. Rådet skall fortlöpande överväga mål och riktlinjer för ungdomspolitiken samt verka för samordning av de statliga insatserna inom sitt område. Vidare har rådet att som planerings- och utredningsorgan handlägga frågor om samhällets stöd till ungdomsorganisationer och om samhälleliga åtgärder för att tillgodose ungdomens behov av kulturellt stimulerande miljöer och möjligheter till fritidsverksamhet. Petitamyndighet för ungdomsstödet är dock skolöverstyrelsen, som också administrerar de statliga bidragsanslagen, frånsett anslagen till ungdomsrådets egen administration och utredningsverksamhet.

Statens ungdomsråd föreslog år 1971 att en skyndsam utredning borde göras för att åstadkomma en bättre samordning av ungdomsfrågorna. Utredningsarbetet borde om möjligt bedrivas så att en ny organisation kunde genomföras år 1972 i samband med omorganisationen av skolöverstyrelsen. Det borde bl a prövas om inte de uppgifter som nu åvilar överstyrelsens folkbildningsbyrå skulle kunna föras över till ungdomsrådet.

I 1972 års statsverksproposition (bilaga 10 s 99) togs inte ställning till ungdomsrådets förslag utan det kommer att övervägas ytterligare.

Kulturrådet anser det angeläget att ansvarsfördelningen på myndighetsnivå för ungdomsfrågorna blir klarare än den f n är. I samband med att denna fråga övervägs bör formerna för den nödvändiga samverkan mellan den myndighet som får ansvaret för ungdomsfrågorna och det nya kulturrådet studeras. Avvägningen av de statliga åtgärderna på kultur-, idrotts- och ungdomsområdena måste dock göras på regeringsnivå. Kulturrådets förslag om att föra över ansvaret för idrottsstödet till samma departement som har hand om ungdomsfrågorna är avsett att främja en sådan samordning.

8.6.4 *Akademiernas roll*

Konstakademien, Musikaliska akademien och Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien fullgör f n vissa statliga uppgifter av administrativ natur. Akademierna tillkom under 1700-talet som ansvariga organ för administration av de statliga insatserna inom sin sfär. Framlagda och väntade utredningsförslag samt i något fall beslut från statsmakternas sida innebär att uppgifter som ligger eller har legat på akademier förs över till helstatliga organ. Svenska akademien är den enda akademi inom kulturområdet som f n inte har några statliga kulturadministrativa uppgifter.

Mycket talar för att utvecklingen kommer att gå i den riktningen att akademierna överlåter sina myndighetsfunktioner till andra organ, som är direkt uppbyggda för administrativa uppgifter. Det innebär ingalunda att akademierna förlorar sitt existensberättigande. Tvärtom leder det till att de på ett fritt och obundet sätt kan främja utvecklingen inom respektive sektor. De kan bevaka fältet i stort och ta initiativ till angelägna insatser som inte kommer till stånd på annat sätt. Den auktoritet som akademierna har är inte knuten till myndighetsuppgifterna utan till den erfarenhet och kunskap som de representerar. Akademierna odlar sedan gammalt de internationella kontakterna. Mycket talar för att dessa i framtiden kommer att få en ökande betydelse.

Det förutsätts att statsmakterna i samband med avvecklingen av akademiernas myndighetsfunktioner ger dem ekonomiska

resurser för att bedriva sin fria verksamhet. Statsmakterna har också givit Musikaliska akademien ett särskilt anslag för sådan verksamhet i samband med att tillsynen över den högre musikaliska utbildningen flyttades över till organisationskommittén för den högre musikutbildningen. Musikaliska akademien och Konstakademien disponerar lokaler som staten svarar för.

F n är berörda akademiers stadgar – med undantag av Svenska akademiens – fastställda av Kungl Maj:t. De reglerar akademiernas sammansättning och arbetsformer i detalj. Deras tjänstemän har statligt reglerade befattningar. I ett läge då en akademi inte längre fullgör statliga myndighetsfunktioner, finns det ingen anledning att verksamheten regleras på nuvarande sätt. Det förekommer numera inte, att Kungl Maj:t fastställer stadgar för organ endast för att ge ett slags allmänt godkännande av verksamheten. Endast Svenska akademien intar en i förhållande till statsmakterna helt oberoende ställning. Även om de andra akademierna kommer att få statliga bidrag för sin verksamhet bör de få förmånen av samma oberoende ställning som Svenska akademien genom att deras verksamhet och personal inte regleras av statliga bestämmelser.

8.6.5 *Det nya kulturrådets ansvarsområde*

I det föregående (8.6.3.2) har kulturrådet utvecklat behovet av ett organ för rådgivning, utredning och statsbidragsprövning inom teaterns, dansens, filmens, musikens, litteraturens (däribland folkbiblioteken), konstens, museernas och utställningsverksamhetens områden. Det nya kulturrådet föreslås få samordnande och rådgivande uppgifter i första hand inom dessa områden som är av avgörande betydelse för kulturpolitiken. Avsikten är att nå en bättre samordning av statens insatser inom varje sektor och sektorerna emellan. I det nya kulturrådets uppgifter ingår en rad betydelsefulla frågor gemensamma för alla här berörda sektorer. Härtill kommer som angavs redan vid den allmänna beskrivningen av det nya kulturrådet de övergripande kulturpolitiska frågor av olika slag som rådet skall bereda, även om de ligger utanför rådets direkta ansvarsområde.

8.6.5.1 Teater, dans, musik och film

Med teater- och musikrådets omorganisation år 1970 utvidgades dess ansvarsområde till att omfatta all statsunderstödd musik, vilket kan betraktas som ett första steg till koncentration av ansvaret på myndighetsnivå inom kulturområdet. Teater och musik bör föras till det nya kulturrådets ansvarsområde. Detsamma bör gälla dans som i dag reellt tillhör teater- och musikrådets område, även om detta inte direkt framgår av instruktionen. Ansvaret för statliga åtgärder inom scenkonstens och tonkonstens områden bör alltså föras till det nya kulturrådets ansvarsområde. Undantag är utbildning och arbetsförmedling.

1963 års filmreform begränsade för en tid omfattningen av samhällsinsatserna inom filmområdet till de uppgifter som kunde lösas genom statens och filmbranschens gemensamma stiftelse Svenska filminstitutet. I begränsad utsträckning har statsbidrag anvisats till ändamål inom filmområdet, nämligen till Filmcentrum, Barnfilmkommittén, Föreningsfilmo och Folketshusföreningarnas riksorganisation. Läget förändras i den mån filmutredningens förslag förverkligas. I betänkandet Samhället och filmen, del 1 (SOU 1970:73) föreslås statliga bidrag till bl a inredning och utrustning av kvalitetsbiografer, filmstudioverksamhet, information om barnfilm och produktion av sådan film. De mer grundläggande filmpolitiska problemen innefattande bl a frågan om filminstitutets ställning avser filmutredningen att ta upp i ett senare betänkande. En principiellt betydelsefull förändring har inträffat i år genom statsmakternas beslut om ett särskilt statligt filmstöd enligt förslag i prop 1972:36.

Så länge Svenska filminstitutet, som finansieras med avgifter på biljettintäkterna, haft att svara för huvudparten av samhällets insatser på filmområdet, har samordningen med

andra samhällsinsatser inte varit särskilt angelägen. Den filmpolitiska diskussionen – tidigare huvudsakligen inriktad på produktionssidan – har alltmer kommit att syssla med distributionsfrågorna. Det otillräckliga utbudet av kvalitetsfilm i stora delar av landet är sedan länge ett akut problem. Kommunala stödåtgärder har redan satts in och fler förväntas. Staten har i år gått in med ett direkt stöd till filmen.

Med den syn på filmen som kulturfaktor som kulturrådet gett uttryck åt vid diskussionen av kulturområdets struktur (5.6) är det naturligt att filmområdet inordnas i det nya kulturrådets ansvarsområde.

8.6.5.2 Litteratur och bibliotek

Statsstödet till litteratur och bibliotek har f n följande former:

a. anslag till vetenskapliga bibliotek. Kungl biblioteket svarar för vissa centrala funktioner bl a bibliografiska institutet och nationalfonoteket,
b. anslag till fyra stifts- och landsbibliotek,
c. bidrag till folkbiblioteksväsendet,
d. ersättning till författarna för utlåning av deras böcker samt konstnärsstipendier,
e. tidskriftsstöd,
f. bidrag till Författarcentrum, Nämnden för svensk språkvård, Barnboksinstitutet, samfundet De nio samt till vissa nordiska ändamål,
g. anslag till bibliotekshögskolan,
h. ersättning till författare av dramatiska verk.

Gemensamt samordningsorgan för litteratur- och bibliotekssektorn saknas f n. Kungl biblioteket och vissa specialbibliotek är direkt underställda Kungl Maj:t. För samråd i frågor av gemensamt intresse har för de vetenskapliga biblioteken inrättats ett särskilt organ, forskningsbiblioteksrådet. Universitetsbiblioteken utgör organisatoriskt sett institutioner vid universiteten och är därigenom indirekt underställda universitetskanslersämbetet. Andra vetenskapliga bibliotek tillhör olika utbildnings- eller forskningsinstitutioner, i vissa fall ämbetsverk. Musikaliska akademien är sålunda huvudman för ett bibliotek, Vitterhetsakademien för ett verksbibliotek knutet till riksantikvarieämbetet och statens historiska museum. Stifts- och landsbiblioteken står som statliga institutioner under tillsyn av kungl biblioteket och i egenskap av länsbibliotek under tillsyn av skolöverstyrelsen. Överstyrelsen svarar för statsstödet till folkbiblioteksväsendet, bl a genom rådgivning och information. Den nya bibliotekshögskolan har inrättats år 1972 och ställts under särskild styrelse. Tidskriftsstödet fördelas av en självständig statlig myndighet, tidskriftsnämnden. Det administrativa ansvaret för författarersättningar och konstnärsstipendier till författare ligger på styrelsen för Sveriges författarfond. De särskilda bidragen till Författarcentrum m fl handläggs direkt av Kungl Maj:t. Dramatikerstödet fördelas av teater- och musikrådet av medel som Kungl Maj:t anvisar.

Statsstödet till litteratur utreds f n som förut nämnts av litteraturutredningen. Ändringar i nuvarande stödformer kan bli aktuella. Nya former för statliga insatser kan tillkomma.

Vid behandlingen av det administrativa ansvaret för litteratursektorn bortses här från ersättningar och stipendier till författare och översättare samt från bibliotekarieutbildningen. Skälen för detta har redovisats i det föregående (8.6.3.3).

Frågan om det administrativa ansvaret för biblioteksväsendet har behandlats av många utredningar under årens lopp. Ett flertal gånger har en särskild biblioteksmyndighet föreslagits. Denna tanke återkom senast i Sveriges allmänna biblioteksförenings (SAB) skrivelse till Kungl Maj:t år 1970. SAB pekar där på de ökade krav som ställs på biblioteksväsendet genom en ökad litteraturproduktion och alltmer differentierade verksamhetsformer. Det behövs enligt SAB enhetliga arbetsmetoder och hjälpmedel för vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek. I skrivelsen framförs tanken på en biblioteksöverstyrelse med samordnande och långtidsplanerande funktioner och viss direktivrätt för både vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek. SAB hemställde att Kungl Maj:t skulle låta

utreda den lämpligaste formen för central ledning av det svenska biblioteksväsendet. Skrivelsen har ännu inte föranlett någon åtgärd från Kungl Maj:ts sida.

Den här lämnade kortfattade redogörelsen för administrationen inom litteratursektorn visar enligt kulturrådets mening på behovet av organisatoriska förändringar. I det föregående har rådet i flera sammanhang haft anledning att betona folkbibliotekens utomordentligt viktiga roll i det kulturpolitiska utvecklingsarbetet. Ingen annan sektor inrymmer så många lokala institutioner. Inga andra kulturinstitutioner når så många människor. Ingen annan sektor har heller kommit så långt med att samordna olika slag av kulturella verksamheter och med att integrera sina insatser med verksamheter på andra samhällsområden. Den kommunala satsningen på folkbiblioteksväsendet är mycket betydande. Kulturrådet finner det därför utomordentligt angeläget att åtgärder snarast vidtas för att på central nivå underlätta en fortsatt utveckling av folkbiblioteksväsendet inom ramen för det allmänna kulturella utvecklingsarbetet. Rådet är medvetet om att litteraturutredningens uppdrag innefattar överväganden också om de administrativa formerna för detta framtida litteraturstöd. Efter kontakt med litteraturutredningen finner kulturrådet det naturligt att i detta sammanhang föreslå en samlad lösning av de administrativa problemen på området.

Skolöverstyrelsens befattning med folkbiblioteksväsendet har vissa fördelar. Anknytningen mellan folkbibliotek och folkbildningen är viktig. Likaså har samverkan mellan skolbiblioteken och folkbiblioteken under senare år fått större betydelse.

I riksrevisionsverkets förvaltningsrevisionella studie av skolöverstyrelsen diskuteras om det är lämpligt att överstyrelsen har befattning med folkbiblioteksverksamheten. Verket finner det angeläget att överstyrelsens arbete koncentreras till sådana uppgifter som hör till skolväsendets centrala ledning och pekar på en rad områden där en överföring av uppgifter från överstyrelsen till andra organ borde kunna ske. Det första av de verksamhetsområden som därvid behandlas är uppgifterna gentemot folkbiblioteken. I studien konstateras att motiven för överstyrelsens befattning med folkbiblioteksfrågorna till stor del är av historisk art. Vid en granskning från målsynpunkt konstateras att de för överstyrelsen angivna primära målen knappast kan anses inkludera folkbiblioteksverksamheten eller betjänas av denna. I relation till överstyrelsens huvudmål framstår det enligt studien klart att biblioteksverksamheten numera är programfrämmande. Folkbiblioteken är mera att betrakta som serviceorgan på kulturområdet än som beståndsdelar i den organiserade folkbildningen. Det påpekas vidare att bibliotekssektionens kontakter uppges vara avsevärt större med andra myndigheter än med överstyrelsen. Skolbibliotekens samband med de kommunala biblioteken synes endast kunna nämnas som ett indirekt skäl för att folkbiblioteksfrågorna skall ligga kvar inom överstyrelsen. Om skolbiblioteksmotivet varit tillräckligt starkt borde handläggningen av dessa biblioteksfrågor ha åvilat bibliotekssektionen, vilket inte är fallet. Riksrevisionsverkets slutsats är att skolöverstyrelsens befattning med folkbiblioteken bör kunna upphöra och ifrågavarande uppgifter föras över till annat organ inom kultursektorn. Det framhålls att de i projektet företagna intervjuerna pekar på att dessa synpunkter också föreligger inom överstyrelsen.

Kulturrådet anser att folkbibliotekens serviceansvar gentemot folkbildning och skola är helt självklart men i allt väsentligt en uppgift på det kommunala planet. Ett fortsatt inordnande i skolöverstyrelsens administrativa apparat utgör ingen förutsättning för att uppfylla detta ansvar. Kulturrådet anser det därför möjligt att överväga andra alternativ till organisatoriska lösningar som bättre svarar mot bibliotekssektorns behov av anknytning till andra delar av kulturområdet.

Kulturrådet urskiljer två alternativ till förändringar i nuvarande organisation. Ett alternativ är en biblioteksöverstyrelse enligt SAB:s skiss. Det andra alternativet skulle vara att administrationen av litteraturstödet och

stödet till folkbiblioteksväsendet förs över till det nya kulturrådet. Som ett centralt motiv för en biblioteksöverstyrelse har angetts behovet av enhetliga arbetsmetoder och hjälpmedel för samtliga bibliotek. Ett viktigt motiv för att inordna ansvaret för statsstödet till folkbiblioteken i det nya kulturrådet utgör å andra sidan bibliotekens traditionella roll och lämplighet som bas för kulturell verksamhet av olika slag, där boken utgör en viktig men inte den enda beståndsdelen. Kulturrådet som under 6.6.5 utvecklat sin allmänna syn på folkbiblioteken och deras roll finner dessa senare motiv som de mest angelägna att tillgodose genom en administrativ reform. Detta innebär inte att kulturrådet underskattar det påtalade behovet av enhetliga arbetsmetoder och hjälpmedel inom alla former av biblioteksservice.

Kulturrådet vill samtidigt betona att folkbiblioteken är kommunala organ över vilka ett statligt organ inte har något direkt inflytande. Vissa statliga insatser förekommer dock nu och allt talar för att sådana kommer att finnas även i fortsättningen även om de kan få en förändrad inriktning.

Samordningsproblemen mellan folkbibliotek och vetenskapliga bibliotek synes möjliga att lösa på annat sätt än genom inrättande av en biblioteksöverstyrelse. Samarbetet mellan forskningsbiblioteken kan förstärkas genom en omorganisation av forskningsbiblioteksrådet som med en ändrad sammansättning och förstärkta resurser bör kunna få utvidgade arbetsuppgifter. Former för en samverkan mellan det nya kulturrådet och ett sålunda reformerat "biblioteksråd" bör kunna skapas här som på andra områden. Tanken på en reorganisation av forskningsbiblioteksrådet aktualiserades för övrigt i anslagsframställningen för kungl biblioteket för budgetåret 1972/73. Riksbibliotekarien anser att en sådan omorganisation är att föredra framför införandet av någon form av central instans för ledning av landets bibliotek. Förändrade uppgifter för forskningsbiblioteksrådet kan för övrigt även komma att aktualiseras till följd av den översyn av de vetenskapliga bibliotekens inre organisation, som statskontoret f n genomför. Översynen beräknas vara avslutad under år 1972.

Samhällets litteraturtillgångar bör naturligtvis utnyttjas gemensamt oavsett det formella huvudmannaskapet för den praktiska verksamheten. Genom utveckling av datamaskinella metoder för registrering, katalogisering och beställning av böcker, tidskrifter, rapporter och andra dokument kommer en utveckling i denna riktning att underlättas. I detta sammanhang vill rådet erinra om de insatser som görs i andra former bl a genom det av SAB och Kommunförbundet ägda Bibliotekstjänst AB. Företaget sköter t ex gemensamma inköp, sambindning, katalogisering och utveckling av tekniska hjälpmedel. Denna typ av serviceverksamhet bör kunna vidareutvecklas.

Till tidigare nämnda fördelar med att föra ansvaret för statsstödet till folkbiblioteken till det nya kulturrådet kommer sannolikt svårigheterna att få till stånd en för alla bibliotek gemensam överstyrelse med ansvar också för de vetenskapliga biblioteken. Det kan sannolikt aldrig bli tal om att någon annan myndighet än universitetskanslersämbetet tilldelas ett huvudmannaansvar för universitetsbiblioteken. Inte heller de strategiska anslagsavvägningarna kan gärna läggas på en biblioteksöverstyrelse.

Kulturrådet föreslår att de ärenden som nu handläggs inom skolöverstyrelsens bibliotekssektion överförs till det nya kulturrådet, som bör överta ansvaret för de statliga bidrag som utgår till lokal och regional folkbiblioteksverksamhet och för rådgivning.

Statsstödet till litterär verksamhet i vid utsträckning – vid sidan om de direkta ersättningarna till författare som i huvudsak inte behandlas i detta sammanhang – har hittills varit av relativt blygsam omfattning. Riksdagens beslut om tidskriftsstöd våren 1971 (prop 1971:47, KrU 1971:14, rskr 1971:206) innebär dock en viss förändring genom att ett nytt statsbidragssystem tillkom. Ytterligare stödformer kan förväntas tillkomma med anledning av förslag från litteraturutredningen.

Kulturrådet föreslår att handläggningen av

tidskriftsstödet överförs från den nyinrättade tidskriftsnämnden till det nya kulturrådet. Med den organisation som i det följande föreslås för det nya kulturrådet kan de intressen, som enligt statsmakterna skall beaktas vid valet av ledamöter i tidskriftsnämnden, tillgodoses. De former för beslutsfattandet som regleras i kungörelsen 1971:681 bör i stort kunna behållas inom ramen för den nya organisationen. Kulturrådet förutsätter nämligen att det inom den nya myndighetens organisation skall finnas nämnder med självständig beslutanderätt. Kulturrådet finner det vara av värde att tidskriftsstödet behandlas tillsammans med stöd till annan litterär verksamhet och till folkbibliotek. Detta gäller både fördelningen av själva stödet och petitasamordningen.

Handläggningen av ärenden om ersättningar till författare av dramatiska verk som f n sköts av teater- och musikrådet bör också föras över till det nya kulturrådet.

8.6.5.3 Konst, museer och utställningsverksamhet

Ansvaret för statliga insatser inom bildkonstens område ligger på nationalmuseet, försöksverksamheten med riksutställningar, Konstakademien och nämnden för utställningar av nutida svensk konst i utlandet (NUNSKU). Staten ger vidare bidrag till Konstfrämjandet, Konstnärscentrum samt till vissa nordiska ändamål inom konstområdet. Härtill kommer ersättningarna till konstnärer och utbildningsinstitutionerna, som dock inte behandlas här.

Stödet till museer och utställningsverksamhet avser dels statliga centralmuseer, dels bidrag till vissa icke statliga museer. Härtill kommer Riksutställningar som arbetar inte endast med konst utan med alla slag av utställningar.

Samtliga här redovisade institutioner och stödformer behandlas av MUS 65, vars betänkanden väntas bli avlämnade under budgetåret 1972/73. Kulturrådet har i frågan om bl a den centrala organisationen haft nära kontakt med de sakkunniga. De väntas föreslå ett centralt organ för samordnings- och utvecklingsfunktioner inom musei- och utställningssektorn. Museerna liksom Riksutställningar förutsätts dock lyda direkt under Kungl Maj:t. De sakkunniga anser att om det enligt kulturrådets förslag inrättas ett gemensamt organ för vissa delar av kulturområdet så skulle en organisation av den mindre omfattning de sakkunniga föreslår vara väl ägnad att inordnas i en sådan större enhet. Till de uppgifter de sakkunniga vill lägga på musei- och utställningsråd hör övergripande ekonomisk planläggning i samband med beredningen av de årliga anslagsframställningarna. Vidare förutsätts rådet yttra sig över anslag till utvecklingsprojekt och även i övrigt vara remissorgan. Rådet skall följa utvecklingen i fråga om utbildningsbehov och arbetsmarknadssituation inom museiområdet. Rådet skall göra mindre utredningar och lämna råd till kommuner och landsting samt följa den internationella utvecklingen.

Som framgår av det följande svarar denna beskrivning av det föreslagna musei- och utställningsrådets uppgifter nära mot de förutsatta uppgifterna för det nya kulturrådet. Alla möjligheter som underlättar en bättre anknytning av museiväsendet till övriga kultursektorer bör tillvaratas. I det nya kulturrådets ansvarsområde bör därför också ingå ansvaret för museer och utställningsverksamhet. Rådet bör på myndighetsnivå ha uppgifter i fråga om statlig och statsunderstödd verksamhet inom musei- och utställningsområdet. Den exakta avgränsningen av vilka institutioner som skall föras till det nya organets ansvarsområde får avgöras i samband med ställningstagandena till förslagen från MUS 65.

I den mån staten gör insatser på konstområdet vid sidan om musei- och utställningsverksamheten, utbildningsinstitutionerna samt konstnärsstödet, bör ansvaret i princip falla inom det nya kulturrådets ansvarsområde. Som exempel kan nämnas stöd till Konstfrämjandet och Konstnärscentrum.

8.6.6 *Det nya kulturrådets uppgifter*

Det nya kulturrådets uppgifter kan härledas ur de mål som enligt kulturrådets förslag bör ställas upp för det kulturpolitiska arbetet. Det nya organet bör följa upp arbetet med målfrågorna men framför allt söka olika vägar för att realisera målen. Rådets verksamhet bör vara inriktad på rådgivning och utredningsverksamhet åt statsmakterna samt viss statsbidragsprövning. Planerings- och utredningsinsatser, utarbetandet av anslagsframställningar och yttranden över dem samt handläggningen av olika ärenden bör göras i belysning av de allmänna kulturpolitiska målen.

Rådet bör samarbeta med centrala organ och institutioner inom och utom kulturområdet. Vidare bör rådet samverka med Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, med organisationslivet och med regionala och lokala kulturorgan. Rådet bör hålla kontakt med institutioner som arbetar inom kulturforskningsområdet och med företrädare för det kommersiella kulturlivet. Informationsverksamhet bör vara en av rådets viktigare uppgifter.

8.6.6.1 Målfrågor

Det första steget i det nya kulturrådets arbete blir att formulera operationella mål för de statliga insatserna i anslutning till de allmänna mål statsmakterna fastställt. Sådana mål kan gälla vilka utredningsuppgifter som bör prioriteras. De kan gälla underlättandet av en samordning av den statliga eller statsunderstödda verksamheten inom olika kultursektorer eller av samverkan med andra samhällsområden.

En annan uppgift blir att medverka i de successiva förändringarna av de långsiktiga målen för samhällets kulturpolitik. Målbestämningar blir aldrig slutgiltiga. Även om kulturrådet förutsätter att övergripande mål och delmål som nu fastställs skall kunna gälla för en viss inte alltför begränsad tidsperiod, bör uppmärksamheten inriktas på omformuleringar som kan bli nödvändiga. Erfarenheterna från 1960-talet visar att relativt stora förändringar kan inträffa i kulturklimatet.

Kulturrådet grundar sina målformuleringar på erfarenheterna av den hittillsvarande utvecklingen och på situationen i dagens samhälle. Förskjutningar i de grundläggande värderingarna, nya forskningsresultat, nya tekniska landvinningar och bättre dokumentation kan medföra att justeringar eller kompletteringar kan visa sig nödvändiga.

Under 1960-talet har föga uppmärksamhet ägnats åt att kontinuerligt följa upp i vilken mån de mål som ställts upp för de statliga insatserna realiserats. Inga studier har gjorts t ex om i vilken utsträckning de statliga insatserna förändrar kulturverksamheten i olika delar av landet. Uppföljningen har oftast kommit att avse de ekonomiska insatserna och inte deras effekt. I ett läge då knappheten på ekonomiska resurser för ökade samhällsinsatser av alla slag kommer att medföra svårigheter också för ett fortsatt kulturpolitiskt utvecklingsarbete måste en mer systematisk och analyserande uppföljning komma till stånd. Redan de studier kulturrådet under sin begränsade mandatperiod har hunnit göra visar de stora riskerna med att de kulturpolitiska medlen blir inadekvata i förhållande till målen.

Metoderna för att analysera hur de kulturpolitiska målen uppfylls är otillräckligt studerade. Det nya kulturrådet måste därför utveckla sådana metoder och finna indikatorer som är mer upplysande än de rent ekonomiska värden som hittills dominerat som mått på utvecklingen. Sådana mått bör utformas i samråd med sociologisk och statistisk expertis och i kontakt med internationell utveckling. De måste vara enkla och pedagogiska. Sådana indikatorer skulle kunna få betydelse bl a som medel att övertyga samhällets representanter i olika funktioner om behovet av begärda insatser och den lämpliga utformningen av sådana.

Vissa elementära indikatorer har rådet presenterat i det föregående under 2.12. De visar besöksutvecklingen och andra mått på efterfrågan inom olika kultursektorer under

1960-talet (figurerna 2.19–25). I kapitel 6 har redovisats bl a teater- och musikinstitutionernas inriktning mot olika publikgrupper (tabellerna 6.2 och 6.7) samt andelen föreställningar och konserter utanför hemorten (tabellerna 6.3 och 6.8). Liknande typ av information bör regelmässigt ingå som en del i de anslagsframställningar det nya kulturrådet inger till Kungl Maj:t.

8.6.6.2 Planering

Ett motiv för att förändra kulturadministrationen är behovet av en bättre långtidsplanering för de statliga insatserna. Om samhället avstår från särskilda organ för planering av de statliga insatserna blir resultatet bara passivitet inför de kommersiella marknadskrafterna, vilket kulturrådet finner utomordentligt riskfyllt. Ett ansvarigt samhällsorgan måste följa utvecklingen över hela kulturområdet och inte endast den som bekostas med offentliga medel. Först mot den bakgrunden kan riktiga prioriteringar göras av de statliga insatserna.

Som redan tidigare påpekats *avser planeringen ekonomiska och organisatoriska aspekter och givetvis inte de kulturella aktiviteternas form och innehåll.*

Kulturrådets förslag om självständiga länsteatrar på en rad platser i landet kan exemplifiera behovet av långtidsplanering. För att förslaget skall kunna genomföras krävs en långsiktig omstrukturering av teaterstödet från stat, landsting och kommuner. En sådan omstrukturering kan inte genomföras utan en planering i samråd med alla berörda parter.

Långtidsplanering är inte endast en uppgift för det nya kulturrådet eller ens främst för dess eget behov. Planeringen skall även och främst vara ett underlag för den långtidsplanering vilken ingår som en viktig del i regeringens uppgifter.

Förutom det nya kulturrådets långtidsplanering kommer den för varje myndighet självklara planeringen av den egna verksamheten på kort sikt, i första hand för det löpande verksamhetsåret.

8.6.6.3 Rådgivnings- och utredningsverksamhet samt statsbidragsprövning

Det nya kulturrådets uppgifter, att ge råd och göra utredningar åt statsmakterna samt fördela statsbidrag, består av en rad olika insatser.

En uppgift för det nya kulturrådet bör vara *samordning av anslagsframställningar* inom rådets ansvarsområde. Rådet bör inte fungera som verk i den mening t ex skolöverstyrelsen arbetar, dvs lägga fram petita avseende underlydande myndigheters verksamhet. Myndigheterna inom kulturrådets ansvarsområde bör inte i den meningen "lyda" under det nya organet. Rådet skall endast summera sina egna bedömningar i ett yttrande över de krav som förts fram samt lägga ett samlat förslag om hur rådet anser resurserna skall fördelas påföljande budgetår. I ett sådant yttrande bör också myndigheternas anspråk redovisas. I yttrandet bör ingå en prioritering av de olika krav rådet ställer sig bakom. Detta numera obligatoriska avsnitt i anslagsframställningarna har i allmänhet visat sig ha stort praktiskt värde för både myndigheter och berörda departement.

Det rent tekniska arbetet med de många anslagsframställningarna av skiftande teknisk kvalitet har kommit att få en alltför stor roll vid budgetarbetet inom utbildningsdepartementets kulturenhet. En betydande del av arbetet har kommit att bestå i olika typer av kontroller och beräkningar. Uppgifter av detta slag kan erfarenhetsmässigt lätt hindra mer konstruktiva insatser för departementet. Det nya kulturrådets granskning av enskilda institutioners petita bör därför inte begränsas till bedömningsaspekten. Rådet bör också svara för att beräkningarna är riktiga och enhetligt gjorda samt att petitaanvisningarna följts.

Behandlingen av anslagskraven inom kulturområdet har ofta endast inneburit att antingen godta eller också hålla tillbaka en utgiftsexpansion inom olika institutioner. Däremot har det sällan varit möjligt att göra en kostnadsuppföljning och studera hur resurser skall utnyttjas optimalt.

I riksrevisionsverkets förvaltningsrevisionella studie om skolöverstyrelsen behandlar verket möjligheterna av en kostnadsuppföljning inom skolområdet. Det anses t o m att en av de viktigaste uppgifterna för skolöverstyrelsen är att följa kostnadsutvecklingen inom sitt område. Samtidigt understryks de svårigheter som möter vid genomförandet av en kostnadsuppföljning.

Svårigheterna med en kostnadsuppföljning torde vara större inom kulturområdet. Rent principiellt har kulturrådet i olika sammanhang understrukit vikten av att institutionerna är självständiga och att statliga organ inte skall blanda sig i den inre verksamheten. Samtidigt måste det ofrånkomligen vara ett intresse för det nya kulturrådet att informera sig självt och institutionerna om kostnadsutvecklingen. Subventionsnivån per besökare vid olika institutioner är mycket olika. Självklart är det riskabelt att dra alltför snabba slutsatser av sådana skillnader. Men det är ofrånkomligt att den typen av fakta blir en av flera faktorer vid bedömningen av utgiftsexpansionen inom den ena eller andra sektorn.

En central uppgift för det nya kulturrådet blir att bedöma ärenden i samband med *remisser*. Erfarenheterna från teater- och musikrådets arbete visar att detta kan bli en omfattande verksamhet. En viss minskning kan uppkomma genom att ärenden delegeras från Kungl Maj:t till det nya kulturrådet. Erfarenheterna från den tid MUS 65 arbetat visar också på behovet av en central remissmyndighet för musei- och utställningssektorn. MUS 65 fäster i sitt förslag till uppgifter för musei- och utställningsrådet stor vikt vid den sidan av verksamheten.

Då kulturrådet i det föregående föreslagit åtgärder av olika slag har det inte alltid varit möjligt att konkretisera förslagen så långt att de direkt kan utgöra underlag för beslut i samband med ställningstagandena till rådets förslag i stort. Det har i stället blivit nödvändigt att föreslå ytterligare *utredningar*. Rådet har då i allmänhet inte avsett att Kungl Maj:t skall tillsätta särskilda kommittéer. Sådana bör förbehållas stora och kontroversiella frågor. MUS 65, filmutredningen och litteraturutredningen kan nämnas som exempel på utredningar som lämpligen görs i kommittéform med utgångspunkt i direktiv från regeringen. När kulturrådet i nyss antydda fall föreslagit utredningar har det gällt frågor som visserligen bedöms viktiga men inte av så stor betydelse att regeringen bör tillsätta en kommitté. Kulturrådet avser närmast det slags utredningar som t ex teater- och musikrådet gjort om yrkesorkestrar, barn- och ungdomsteatern och scenskolorna. Kulturrådet betraktar det som en uppgift för det nya kulturrådet att göra olika slags mindre utredningar antingen genom egen personal eller genom särskilt tillkallad expertis.

Det nya kulturrådet bör få vissa uppgifter vid *fördelning av statsbidrag*. Till en lång rad ändamål, där Kungl Maj:t tidigare anvisade medel efter remiss till teater- och musikrådet, utgår numera medel som teater- och musikrådet självt fördelar. Tillkomsten av ett organ av det nya kulturrådets karaktär bör underlätta en fortsatt delegering av sådana frågor. På musei- och utställningsområdena har hittills inte funnits något organ att delegera sådana ärenden till. Här bör handläggningen av många rent administrativa ärenden kunna förenklas genom delegering.

Under senare år har det på många håll i utlandet skett en liknande aktivering på det kulturpolitiska området som i vårt land. Våra *kontakter med utvecklingen utomlands* har ökat under senare år. I bestämmelserna för kulturrådet anges att rådet skall göra sina bedömningar mot bakgrund av utvecklingen i andra länder. Rådet har i enlighet därmed orienterat sig om de internationella förhållandena och på olika punkter i detta betänkande hänvisat till internationellt bakgrundsmaterial. Men grundmaterialet är mycket heterogent och stora förväntningar knyts därför till projekt inom Unesco och Europarådet som syftar till att mer systematiskt öka informationsutbytet. En given uppgift för det nya kulturrådet blir att – liksom det nuvarande rådet – göra sina bedömningar mot bakgrund av utvecklingen i andra

länder. Det nya kulturrådet bör i så fall självt – i vissa frågor dock i samverkan med utbildningsdepartementet – ha kontakt med internationella organisationer och andra organ i utlandet.

Det nya kulturrådet bör däremot inte ta över några av de kulturutbytesuppgifter som nu handhas av Svenska institutet. Institutet sysslar huvudsakligen med praktiskt inriktat kulturutbyte. I fråga om vissa projekt som t ex information om svensk kulturpolitik kan samarbete med institutet bli aktuellt.

I fråga om kontakterna med utlandet intar utbytet med de nordiska länderna en särställning. Likheten i synsätt gör att det är särskilt väsentligt att följa utvecklingen i grannländerna. Det sekretariat för nordiskt kulturellt samarbete som de nordiska länderna beslutat upprätta från den 1 januari 1972 i Köpenhamn kan förväntas bidra till att det nordiska samarbetet blir aktiverat och mer omfattande än hittills. De ekonomiska resurser som kommer att ställas till förfogande för gemensamma nordiska ändamål är inte obetydliga. Det nya kulturrådet bör kunna bidra till att de medel som avdelas för kulturområdet kommer att användas för projekt av intresse ur både nordisk och svensk synpunkt.

8.6.6.4 Samarbetet med centrala kulturinstitutioner

Med centrala kulturinstitutioner avses här Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar, de statliga teatrarna och museerna. Över anslagsframställningarna från dessa skall, som föreslagits i det föregående, det nya kulturrådet yttra sig. Rådet bör bli vad som i statliga instruktioner benämns tillsynsmyndighet för institutionerna. Deras självständighet bör dock vara av samma slag som f n gäller för teatrarna i förhållande till teater- och musikrådet. De statliga institutionerna ger liksom f n in anslagsframställningar till Kungl Maj:t. Beslut om bl a tillsättning av sådana tjänster som inte institutionerna själva tillsätter fattas av Kungl Maj:t. Det nya kulturrådet förutsätts inte ha andra befogenheter gentemot institutionerna än genom bestämmelser som meddelas i t ex instruktioner och anslagsvillkor.

Frågor av gemensamt intresse bör det nya kulturrådet kunna ta upp i överläggningar med institutionerna. Sådana överläggningar blir sannolikt vanligare än nu. Information till institutionerna om frågor som gäller hela kulturfältet utgör en hittills försummad verksamhet. Bristande kunskap om vad som händer på andra kultursektorer har möjligen bidragit till att samarbetet institutionerna emellan inte har större omfattning.

Det nya kulturrådet kan väntas få närmare kontakter med Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar än med de statliga teatrarna och museerna. Det beror på de tre organens ställning som instrument för den kulturella decentraliseringspolitiken. Kulturrådets förslag om regionala samarbetsorgan och om länsinstitutioner på teaterns och musikens områden kommer ofrånkomligen att påverka de tre organens uppgifter. Tillkomsten av självständiga länsteatrar förändrar på sikt Riksteaterns uppgifter till att främst komplettera länsteatrarnas produktion och främja samverkan emellan dessa. Det nya kulturrådet förutsätts spela en roll för uppbyggnaden och utbyggnaden av dessa länsinstitutioner. Kulturrådet finner det nödvändigt att arbetet sker i nära samverkan med de tre organen. Ingen av deras nuvarande uppgifter får i och för sig anses stå utanför diskussionen i den systematiska decentraliseringspolitik som bör föras i fortsättningen. Även om en decentraliseringsgiv kan föras långt, kommer dock de tre organen att behövas för centrala praktiska produktionsuppgifter. Kulturrådet föreslår också under 6.9.2, att en utbyggd samverkan mellan de tre organen genom ett gemensamt serviceorgan prövas. Att skapa detta serviceorgan och lösa anslagstekniska och övriga administrativa problem i samband därmed kräver sannolikt en aktiv medverkan från det nya kulturrådets sida.

Under 6.3.7 har kulturrådet utvecklat sina synpunkter på Operans och Dramatiska teaterns framtida verksamhet och organisation.

Särskilt betonas vikten av ett förbättrat samarbete mellan de båda teatrarna och Sveriges Radio. I det syftet föreslår kulturrådet bl a förändringar i anslagskonstruktionen. Dessa och vissa, av andra skäl motiverade, förändringar i teatrarnas organisation kräver en viss tid att genomföra. Det är troligt att det återstår åtskilliga delfrågor att lösa efter statsmakternas principbeslut. Även här krävs sannolikt en aktiv medverkan av det nya kulturrådet.

Under 10.5.2 diskuteras behovet av nya budgeterings- och redovisningsprinciper för statliga kulturinstitutioner. Dessa tekniskt komplicerade frågor kräver samarbete mellan bl a det nya kulturrådet, institutionerna och utbildningsdepartementet.

MUS 65 kommer att i sitt betänkande om museiorganisationen närmare gå in på de uppgifter det föreslagna musei- och utställningsrådet bör ha för de statliga museerna. De sakkunniga betonar betydelsen av information, framför allt i ekonomiska frågor. Vidare påpekas behovet av utredningar i frågor av gemensamt intresse. Utredningsuppgifter som särskilt nämns är normerna för konservering av museiföremål, tekniska konserveringsproblem och central registrering av museiföremål. Till rådets uppgifter föreslås även höra att utarbeta regler för hur musealt material skall bevaras samt normer rörande ansvaret för samlingar av vetenskapligt dokumenterande karaktär. En angelägen fråga är enligt de sakkunniga att utarbeta ett för museerna lämpat budgeterings- och redovisningssystem, som i kombination med en program- och sakredovisning ger tillfälle till verkliga effektivitetsbedömningar. Dessa uppgifter för det föreslagna musei- och utställningsrådet är av den karaktären att de bör kunna passas in i uppgifterna för det nya kulturrådet.

8.6.6.5 Samverkan med statliga organ inom övriga sektorer av kulturområdet samt inom ungdoms- och idrottsområdena

Under 8.6.3 har kulturrådet framfört sina synpunkter på administrationen av olika sektorer inom kulturområdet. Det nya kulturrådet föreslås få ett samlat ansvar för problem av övergripande natur inom hela kulturområdet. Däremot bör kulturrådet inte få några befogenheter över statliga myndigheter på området. Ett samarbete med sådana på samma administrativa nivå blir däremot angeläget. Arten av detta samarbete blir mycket olika beroende på den vitt skiftande verksamhet det här gäller.

Det nya kulturrådets kanske viktigaste samarbetspartner blir *skolöverstyrelsen*. Inte minst med hänsyn till att stödet till den icke yrkesmässiga fria skapande verksamheten i huvudsak ges i form av studiecirkelbidrag, fordras former för ett nära samarbete mellan det nya kulturrådet och skolöverstyrelsen i fråga om folkbildningsstödet. Samarbetet bör avse utformningen av bestämmelser och anvisningar, tillämpningen av dessa bestämmelser samt anslagsframställningar till Kungl Maj:t. Förutom folkbildningsfrågorna behövs ett samarbete med skolöverstyrelsen i fråga om utformningen av läroplaner och andra bestämmelser för skolverksamheten. Kulturrådet har övervägt om samarbetet mellan det nya kulturrådet och skolöverstyrelsen bör institutionaliseras genom något särskilt samarbetsorgan. Rådet ställer sig tveksamt till en sådan lösning.

Oklarheten i fråga om den framtida *administrationen av kulturarbetarersättningar* gör det inte möjligt att nu säga något om samverkan mellan det nya kulturrådet och det eller de organ som i framtiden får dessa uppgifter. De ekonomiska anspråk som ställs på en utbyggnad av stipendiesystemet eller andra former för kulturarbetarersättningar måste emellertid ses tillsammans med anspråken på medel för annan kulturverksamhet. Kulturrådet förordar därför att det nya kulturrådet får yttra sig över anslagsframställningarna från de organ som ansvarar för kulturarbetarersättningarna. Kulturarbetarorganisationerna förutsätts tillsammans med andra organisationer och institutioner bli representerade i det nya kulturrådets styrelse, vilket skapar möjligheter att där göra viktiga avvägningar mellan olika insatser på kulturområ-

det. Yttrandena från det nya kulturrådet bör kunna ge ytterligare stöd för de krav som förs fram från kulturarbetarhåll om rimliga ersättningar för utfört arbete. Den här föreslagna metodiken förutsätts inte påverka de förhandlingsliknande överläggningar mellan företrädare för regeringen och kulturarbetarorganisationerna som, bl a med stöd av ett uttalande från riksdagen, under senare år fått allt fastare former.

Kulturrådet anser att massmediepolitiken bör betraktas som en del av det kulturpolitiska området, vilket medför att kontakter måste skapas med både *Sveriges Radio* och *presstödsnämnden.*

Kulturrådet har påpekat att ett samarbete blir nödvändigt mellan det nya kulturrådet och ledningsorganen för *utbildningsinstitutionerna på kulturområdet* (8.6.3.3). Samarbetet bör bl a avse läroplaner, utbildningsbehovet och lärarfrågor. I olika sammanhang har rådet återkommit till det utbildningsbehov som f n inte alls tillgodoses, nämligen behovet av "kulturförmedlare" av olika slag. Det nya kulturrådet bör få den viktiga uppgiften att medverka till initiering och uppföljning av kurser och annan utbildning.

En samverkan med det omorganiserade *riksarkivet* och *riksantikvarieämbetet* kommer också att krävas. Särskilt bör nämnas behovet av samverkan mellan riksantikvarieämbetet och museisektorn.

Som nämnts ser kulturrådet ungdoms- och idrottsområdena som nära knutna till kulturområdet. En samverkan med bl a *statens ungdomsråd* blir sålunda nödvändig. Samarbetet kan avse bl a utredningar om ungdomens kulturattityder, information och service till ungdomsorganisationerna och ungdomsledareutbildning. Inom idrottsområdet finns ingen central myndighet utan det statliga organisationsstödet till idrotten fördelas av *Riksidrottsstyrelsen,* som är Riksidrottsförbundets styrelse. Bidrag till idrottsanläggningar fördelas av *statens naturvårdsverk.* En samverkan mellan det nya kulturrådet och båda dessa organ kommer att bli behövligt.

8.6.6.6 Samverkan med arbetsförmedlingen inom kulturområdet

Utredningen angående arbetsförmedlingen inom vissa yrkesområden (OLAF), som tillkallades av inrikesministern hösten 1969 (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse s 377), har bl a haft till uppgift att framlägga förslag angående arbetsförmedlingen för sådana yrkesgrupper som kräver speciell service utöver den som arbetsförmedlingen vanligen kan ge. I direktiven nämns därvid särskilt förmedlingen av artister, musiker och andra konstnärliga yrkesgrupper.

I OLAF:s betänkande om arbetsförmedlingen inom kulturområdet (Ds In 1972:5) är utgångspunkten att kulturarbetargrupperna skall ha tillgång till kostnadsfri, neutral och för alla tillgänglig förmedlingsservice. Med hänsyn till de speciella förhållandena inom området och för att lättare kunna tillgodose behovet av rörlighet och flexibilitet föreslås att en för ändamålet bildad stiftelse skall ansvara för förmedlingsverksamheten på kulturområdet. Utredningen berör även frågan om sysselsättningsskapande åtgärder speciellt anpassade för arbetslösa kulturarbetare.

Genom stiftelsens verksamhet bör ett alternativ kunna erbjudas till den enskilda förmedlingsverksamhet som bedrivs bl a för tonkonstnärer. Centrumbildningarna, som f n har anknytning till AMS, och deras framtida arbetsförmedlande verksamhet berörs också av förslagen i betänkandet.

I ett sommaren 1971 överlämnat delbetänkande (Ds In 1971:12) har utredningen behandlat organisationsförmedlingarnas verksamhet och framlagt förslag till skärpta regler för tillståndsgivning och tillsyn i avsikt bl a att minska den nuvarande splittringen av förmedlingsverksamheten på området. Frågan behandlades i 1972 års statsverksproposition (bilaga 13 s 99) i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag.

Behovet av samverkan mellan det organ som kan komma att upprättas för arbetsförmedling inom kulturområdet och det nya kulturrådet är uppenbart.

8.6.6.7 Samverkan med statliga organ utanför kulturområdet

I kulturrådets målresonemang betonas behovet av kontakt mellan kulturområdet och övriga samhällsområden. En samverkan med olika statliga organ är därvid självklar.

Ett samarbete med socialstyrelsen bör bl a kunna gälla de kulturella aspekterna på socialpolitikens långsiktiga målsättning och personalutbildning inom styrelsens verksamhetsområde. Med kriminalvårdsstyrelsen bör samverkan kunna ske i frågor rörande de intagnas fritidsverksamhet t ex biblioteks-, teater- och musikverksamhet. Invandrarverkets arbete på anpassningsområdet är av samordnande och initierande karaktär. Det nya kulturrådets samarbete med verket bör bl a kunna avse information till invandrarna och deras organisationer.

Kommerskollegium handhar f n stödet till hemslöjden. Kulturrådet föreslår inga förändringar på denna punkt men finner det naturligt att det nya kulturrådet tar aktiv del i utvecklingen på hemslöjdens område. Detta skulle bl a kunna ske genom att det nya kulturrådet fick utse en ledamot i kommerskollegiums hemslöjdsnämnd.

Ansvaret för lokalförsörjningen för den statliga kulturverksamheten åvilar byggnadsstyrelsen. Ett samarbete med detta verk blir nödvändigt.

Behovet av en förbättrad kulturstatistik har kulturrådet återkommit till flera gånger i detta betänkande. För att lösa dessa frågor krävs ett nära samarbete med bl a statistiska centralbyrån. Det bör studeras hur statistiska uppgifter som underlag för indikatorer på måluppfyllelsen skall kunna tas fram och byggas upp. Det kulturstatistiska arbetet bör bl a av detta skäl få hög angelägenhetsgrad vid planeringen av det nya kulturrådets arbete. Utgivningen av den i inledningen (1.5) nämnda sammanställningen med kulturstatistiska uppgifter ingår som ett första led i arbetet med att få fram en bättre kulturstatistik.

Unesco och Europarådet har inlett ett internationellt samordningsarbete på det kulturstatistiska området. Det är angeläget att Sverige från början tar aktiv del i detta. Det bör också undersökas om det kulturstatistiska området lämpar sig för nordiskt samarbete.

8.6.6.8 Samverkan med Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet

I kulturrådets utredningsarbete har representanter för Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet deltagit. Kulturrådet har haft flera överläggningar med representanter för förbundens styrelser och de utredningsgrupper för kulturfrågor som förbunden tillsatt. Rådet förutsätter att överläggningar mellan utbildningsdepartementet och de båda förbunden kommer till stånd, innan regeringen lägger fram proposition på grundval av kulturrådets förslag (1.4).

Det samarbete som hittills förekommit bygger på medvetandet om att den framtida kulturpolitiken förutsätter en nära samverkan mellan stat, landsting och kommuner. Kulturrådet har inte velat föreslå lagar eller andra generella bestämmelser, som förekommer i de flesta andra länder i syfte att göra kulturinsatserna till ett kommunalt åliggande. Eftersom inga formella förpliktelser skapas för kommuner och landsting blir det desto angelägnare att det nya kulturrådet ges möjligheter att fortsätta det samarbete som inletts. Det kan främjas genom att förbunden blir representerade i det nya kulturrådets styrelse.

8.6.6.9 Samverkan med organisationslivet

Organisationer och föreningar av olika slag utgör viktiga kraftcentra i svenskt kulturliv. Beskrivningen i 2.5 visar tydligt vilken stor betydelse folkbildningens organisationer har. Samhället kanaliserar också en betydande del av sitt kulturstöd genom folkbildningsorganisationerna. Beskrivningen av den kulturpolitiska utvecklingen under 1960-talet i målkapitlet visar vilken central

betydelse kulturarbetarnas organisationer haft för den kulturpolitiska utvecklingen.

Liksom för andra statliga organ blir det nödvändigt för det nya kulturrådet att hålla kontakt med organisationslivet. Genom representanter i rådets styrelse och nämnder skall sådana kontakter garanteras. I organets dagliga arbete inte minst på utredningssidan skall sådana kontakter odlas. Rådets informationsverksamhet får förutsättas i lika hög grad riktas till organisationer som till samhällsorgan. När här talas om organisationer avser kulturrådet inte endast de stora och landsomfattande. Alla innovationer på organisationsområdet bör uppmärksamt följas. Detta motiveras inte minst av det värde som kulturrådet tillmäter föreningslivets möjligheter att skapa gemenskap.

Samarbetet med folkbildningsorganisationerna måste inta en viktig plats i det nya kulturrådets arbete.

Vid det förutsatta samarbetet med skolöverstyrelsen i frågor som rör folkbildningsstödet är det givet att folkbildningsorganisationerna också kommer in som en part.

Medan samverkan mellan kultursektorn och folkbildningsorganisationerna bygger på en lång tradition, gäller detta inte samarbetet med arbetsmarknadens organisationer. I målkapitlet har kulturrådet pekat på hur försummade kulturinsatserna på arbetsplatserna hittills varit och hur angeläget det är att en ändring i det avseendet kommer till stånd. Vid behandlingen av frågan om publikkontakt (6.8.2.6) har rådet framhållit den betydelse Skådebanan har genom att arbetsmarknadens huvudorganisationer är representerade i stiftelsen.

Kulturrådet anser det vara en uppgift för det nya kulturrådet att i samråd med arbetsmarknadens organisationer analysera förhållandet mellan kulturlivet och arbetslivet och sedan föreslå åtgärder för att angripa de problem som föreligger. Kulturrådet utgår från att den år 1970 tillsatta arbetsmiljöutredningen (direktiv se 1971 års riksdagsberättelse s 137) kommer att ta med kulturaspekten i sitt arbete, som till sin huvudsakliga del behandlar arbetsmiljöns fysiska sidor. Arbetsmiljön måste behandlas ur ett helhetsperspektiv. Det borde vara naturligt att staten som arbetsgivare är särskilt öppen för de här berörda problemen. Inom delegationen för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen (2.2.6) behandlas bl a arbetsmiljöfrågor. Det sägs sålunda i direktiven att det är naturligt att utgå från att inflytande från personalens sida i första hand är av intresse när det gäller frågor med mer direkta återverkningar på förhållandena för den enskilde individen, bl a arbetsmiljön i vidare mening. Möjligheten av ett samarbete med denna delegation liksom med delegationen för förvaltningsdemokrati (2.2.6) bör också diskuteras inom det nya kulturrådet i samarbete med organisationsrepresentanter.

8.6.6.10 Samarbete med regionala och kommunala kulturorgan

Kulturrådet har inte ansett det motiverat att staten har några organ eller tjänstemän på regional nivå inom det nya kulturrådets ansvarsområde. Detta innebär att det nya kulturrådet måste bygga sitt arbete på det regionala planet på kontakter med landstingens kulturnämnder, regionala samarbetsorgan och länsinstitutioner.

De nya statsbidrag som kulturrådet föreslår är utformade så att de skall ge stimulans till en regional utveckling. Rådet bör vid överläggningar på regional nivå kunna informera om vilka bidragsmöjligheter som kan finnas. Eftersom det dröjer innan den regionala kulturadministrationen blivit fullt utbyggd, måste kontakter dessförinnan tas med lokala organ och institutioner.

Under det senaste året har Kommunförbundet tagit olika värdefulla initiativ för att ge kommunerna vägledning vid organiserandet av kulturnämnder och vid uppläggningen av deras arbete. Kommunförbundet kommer att fortsätta med det slaget av service till kommunerna. Efter tillkomsten av det nya kulturrådet förefaller det naturligt att ett samarbete i sådana frågor etableras mellan förbundet och det nya statliga organet.

8.6.6.11 Kontakt med forskningsorgan

Av samhällets utgifter för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning går en obetydlig del till forskning om kulturen och dess roll i samhället. Den kultursociologiska forskningen under 1960-talet är dock exempel på en nyorientering. En orsak till att det trots allt gjorts relativt litet på kulturforskningsområdet är sannolikt att det inte funnits någon större efterfrågan på forskning.

Kulturrådets analyser i det föregående av olika sektorer av kulturområdet har i många fall inte inneburit mer än att problem påvisats. I vissa fall är det frågeställningar som bäst kan belysas genom utredningar av administrativ expertis. I andra fall blir det nödvändigt att stimulera forskare inom olika ämnesområden till insatser. Det nya kulturrådet bör därför etablera ett samarbete med forskare vid olika lärosäten. Det kan vara lämpligt att rådet tillsätter en särskild expertgrupp för kulturforskning. En sådan grupp skulle kunna yttra sig till forskningsråd och fonder i fråga om projekt inom detta ämnesområde. Expertgruppen skulle också kunna ta direkta kontakter i syfte att intressera forskare och universitetslärare för vissa projekt.

Som nämnts (1.5) avser kulturrådet att senare lägga fram en sammanfattning av situationen inom de olika forskningsgrenar som är relevanta för studiet av kulturverksamheten.

8.6.6.12 Kontakt med den privata delen av kulturområdet

Under 1960-talet har kulturpolitiken i hög grad kommit att avse de direkta statliga insatserna. I mindre grad har det varit fråga om ett samspel mellan den offentliga och privata sektorn. Filmavtalet är dock ett betydelsefullt undantag. I framtiden kommer den statliga sektorns förhållande till den privata att få stor betydelse. Förslag från konsertbyråutredningen på fonogramområdet och väntade förslag från filmutredningen och litteraturutredningen tyder på detta.

Enligt ansvarighetsmålet (4.20) har samhället ett övergripande ansvar för mångsidighet och spridning av kulturutbudet och för att minska eller hindra den negativa verkan marknadsekonomin ger.

Kulturrådet har vidare (4.11.2) pekat på behovet av att de kulturpolitiska åtgärderna inte begränsas till vissa konstnärliga genrer. Det måste skapas former för kontakt med kulturyttringar som hittills inte åtnjutit samhällsstöd. Ett aktuellt exempel är jazzmusiken. Den har länge varit hänvisad till att framträda på rent affärsmässig bas.

Enligt kulturrådets mening är det nödvändigt att i framtiden i mycket högre grad än hittills bevaka den totala produktionen, distributionen och konsumtionen på kulturområdet. En viktig uppgift för det nya kulturrådet blir därför att i sina redovisningar och bedömningar hela tiden utgå från ett totalperspektiv.

I kapitlet om kulturområdets struktur har kulturrådet redovisat vissa konsekvenser av ansvarighetsmålet rörande olika privat drivna kultursektorer (5.6). Rådet har pekat på olika vägar att minska kulturlivets ogynnsamma beroende av kommersiella krafter. Av särskilt intresse är då givetvis samarbetet med olika hel- eller halvstatliga företag och med folkrörelseföretag. Kulturrådet har erinrat om den snabba tekniska utvecklingen som kommer att få en allt större betydelse för kulturverksamhetens inriktning. Det är omöjligt att nu överblicka konsekvenserna. Enligt kulturrådets mening är det helt nödvändigt att ett statligt organ med auktoritet och med resurser följer utvecklingen och tar erforderliga initiativ.

En samverkan mellan staten, kommunerna och det enskilda näringslivet inom kulturområdet är i och för sig inget nytt. Ett aktuellt exempel är det bolag som staten, kommunerna – genom Kommunförbundet – och kooperationen bildat på TV-kassettområdet, Svenska TV-kassett AB. Statsbidrag har också anvisats för att tillverka ett modellexemplar av en enkel flyttbar samlingslokal, Samlan. Om modellen visar sig motsvara förhoppningarna, är avsikten att på kommersiell

basis starta en produktion av sådana samlingslokaler.

8.6.6.13 Informationsverksamhet

Den kulturpolitik kulturrådet förordar bygger till viktiga delar på ett frivilligt samarbete mellan olika samhällsorgan och organisationer. Arbetet med att i dessa frågor konkretisera och utveckla de tankegångar som presenterats i betänkandet återstår. En stor del av det arbetet skall göras i eller på initiativ av det nya kulturrådet i samverkan med de organ, institutioner och organisationer som nämnts i det föregående. Om arbetet skall få verklig betydelse, måste också en utförlig och kontinuerlig information lämnas om vad som uträttas. Kulturinformation ges ett förhållandevis stort utrymme i pressen. Pressen har dock ofta svårt att få tag på relevant och korrekt information från samhällsorganen. Om kulturrådets allmänna syn på en samordning mellan kultursektorerna skall slå igenom måste det centrala organet ta ett ökat ansvar för dessa informationsuppgifter.

Det nya kulturrådets verksamhet på informationsområdet bör inte begränsas till att avse den egna verksamheten utan bör även utgöra en förmedling av information från andra. En mängd intressanta experiment – inte bara av konstnärlig art utan också i fråga om kulturpedagogiskt arbete och kulturförmedling – pågår på olika håll i landet utan att information förmedlas om erfarenheterna. Detsamma gäller utvecklingen utomlands.

Slutsatsen blir att en viktig uppgift för det nya kulturrådet blir att sköta informationen i den här angivna meningen. Huvuduppgiften bör vara att förmedla uppgifter om experiment av nyss nämnt slag på kulturområdet såväl från den kommunala verksamheten, den av organisationer och föreningar drivna som den statliga. Värdefull information av allmänt intresse som nu finns i olika specialorgan kan också kanaliseras genom ett sådant organ.

Ett informationsblad är en tänkbar lösning på informationsproblemen. Medverkan i kurser och konferenser om t ex lokal och regional kulturverksamhet bör vara en lämplig metod för att nå ut med information. Även andra vägar bör studeras.

8.6.6.14 Handläggning av byggnadsärenden

Den hittillsvarande handläggningen av kulturbyggnadsärenden har inte bidragit till en samordnad planering av kulturbyggnadsbehoven. Den statliga handläggningen har varit lika specialinriktad på en viss sektor som de lokala initiativen. Försök har gjorts från berörda myndigheter att stimulera en mer samordnad byggnadsplanering. Den administrativa splittringen – som sammanhänger med de olika bidragsformerna – och därav följande specialisering hos myndigheternas experter har försvårat aktiva insatser.

Statsbidragen till kulturbyggnader ger de statliga myndigheterna möjligheter att delta i planeringen. Dessa möjligheter har hitintills inte kunnat utnyttjas tillräckligt. En fråga som kulturrådet berör utförligt i det följande är nödvändigheten av långtgående samplanering av kultur- och skolbyggnader. Detta område förutsätter nära samarbete mellan skolöverstyrelsen och det nya kulturrådet. Rådets befattning med frågor rörande allmänna samlingslokaler blir beroende av de beslut som fattas i fråga om statens nämnd för samlingslokaler.

I kapitlet om lokaler för kultur- och föreningsverksamhet (9.2.4.2) föreslås att ett överförande till det nya kulturrådet av de föreslagna uppgifterna för samlingslokalnämnden bör övervägas. Härigenom skulle en dubbel handläggning av vissa lokalärenden undvikas. Lokalfrågor hänger ofta nära samman med de organisatoriska frågor som det nya kulturrådet sysslar med. Det får förutsättas att rådet kommer att vara den centrala remissinstansen i fråga om de betydelsefulla investeringsbidrag som lotterimedlen utgör. En samordning av lotterimedelsbidragen och det nya samlingslokalstödet måste komma till stånd.

Om ett överförande av samtliga samlingslokalärenden till det nya kulturrådet inte

anses lämpligt bör rådet vara representerat i samlingslokalnämnden. Dessutom bör ärenden remitteras från nämnden till rådet.

8.6.7 *Det nya kulturrådets sammansättning och organisation*

Det nya kulturrådet föreslås bestå av en styrelse (kulturrådet), tre nämnder samt ett kansli.

8.6.7.1 Kulturrådet

Som understrukits i flera sammanhang är det nödvändigt att kulturområdet står i nära kontakt med samhällslivet i övrigt. En förankring i rådet för viktiga intresseområden innebär en garanti för att det nya kulturorganet tillförsäkras stöd och impulser från olika delar av samhällslivet. Samtidigt som antalet ledamöter inte bör vara för stort framstår bred representativitet och allsidig belysning av uppkommande frågor som synnerligen betydelsefulla. Antalet ledamöter föreslås bli femton. Med hänsyn till det förhållandevis stora antalet ledamöter bör suppleanter inte förekomma. Ledamöterna bör utses av Kungl Maj:t med utgångspunkt bl a i att de viktigaste intresseområdena blir företrädda.

En förbindelse bör skapas mellan rådet och de föreslagna nämnderna som förutsätts få viktiga egna funktioner.

Rådet bör få följande sammansättning:
ordförande
sju ledamöter med bred samhällsorientering och allmänt god kännedom om kulturområdets förhållanden,
en ledamot som företräder kommunerna,
en ledamot som företräder landstingen,
två ledamöter som företräder löntagarorganisationerna,
en ledamot som företräder kulturarbetarorganisationerna,
en ledamot som företräder folkbildningsorganisationerna samt
en ledamot som företräder radio och television (radiochefen).

Tre av rådets ledamöter utses att tillika vara ordförande i var sin nämnd.

Ordföranden bör leda rådets sammanträden och vid behov företräda rådet utåt.

Kulturrådet har varit inne på tanken att ordföranden också skulle vara kanslichef. På så sätt skulle man få en garanti för att ordföranden hade möjlighet att sätta sig in i de ofta komplicerade ärenden, som rådet förutsätts behandla. Med tanke på arten av de uppgifter som föreslagits vila på rådet har kulturrådet dock stannat för att det inte är lämpligt att ordförandeskapet förenas med befattningen som chef för rådets kansli.

Ledamöterna bör på samma sätt som för t ex Rikskonserters styrelse utses för tre år med möjlighet till omval, i princip dock endast en gång. Det är inte lämpligt att mandatet för samtliga ledamöter förnyas på en gång efter sex år. Särskilda lösningar bör övervägas för att undvika detta.

Rådet avgör frågor av större betydelse för rådet och dess arbete. Bland sådana frågor kan nämnas

1. viktigare frågor rörande organisation, arbetsordning och andra föreskrifter för arbetet
2. anslagsframställningar och yttranden över sådana
3. uppläggningen av rådets utredningsverksamhet
4. riktlinjer för en fortlöpande decentraliseringspolitik
5. viktigare bestämmelser eller anvisningar som utfärdas av Kungl Maj:t och rådet
6. riktlinjer och ekonomiska ramar för nämndernas och kansliets verksamhet (intern verksamhetsplanering).

Rådet bör vidare avgöra sådana frågor som inte hör till någon nämnd eller som är gemensamma för flera av nämnderna.

8.6.7.2 Nämnder

Genom den nämndorganisation som föreslås vill kulturrådet uppnå att till nämnderna hänförs diskussioner som berör delområden. Vidare bör där ske prövning av olika ärenden t ex bidragsärenden. Kulturrådet anser att i många avseenden erfarenheterna av teater-

och musikrådets verksamhet varit mycket positiva. Där har man fått en grundlig sakkunnig behandling av olika frågor, vilket varit till vägledning vid regeringens avgöranden bl a i prioriteringsfrågor.

I många andra myndigheter skulle sådana ärenden, som här förutsätts bli avgjorda av nämnderna, avgöras på tjänstemannanivå. För kulturrådet är det angeläget att skapa en administrativ organisation som ger stort inflytande åt företrädarna för kulturlivet i vidaste mening. Å andra sidan får det inte bli fråga om en byråkratisering som t ex för folkbiblioteksärenden skulle innebära att beslutsfattandet blev avsevärt mycket mer komplicerat än f n. Om uppgifterna för nämnderna blir för omfattande och kommer att avse detaljfrågor är risken att nämnderna inte kan ägna tillräcklig tid åt de principiellt betydelsefulla frågorna.

I varje nämnd bör finnas allsidig sakkunskap inom nämndens ämnesområden. Allsidigheten bör garanteras på så sätt att nämnderna inte görs alltför små utan förslagsvis har ett tiotal ledamöter vardera. Ledamöterna bör utses av Kungl Maj:t, hälften av antalet ledamöter efter förslag av rådet. Samma regler bör gälla för mandatperioden som för rådets ledamöter. Nämnderna bör i fråga om uppgifter inom sina respektive sakområden i viss mån motsvara det nuvarande teater- och musikrådet. Nämndernas uppgifter blir att allsidigt bevaka utvecklingen inom sina ämnesområden med hänsyn till det nya kulturrådets uppgifter enligt vad som beskrivits i det föregående. Inom sina områden skall de handha ärenden som rör institutioner och vad som här i betänkandet sammanfattats under begreppet fri kollektiv skapande verksamhet och som bl a innefattar icke yrkesmässig verksamhet. Nämnderna bör ha självständig beslutanderätt inom ramen för den budget och de bestämmelser Kungl Maj:t eller rådet beslutar om. Nämnderna skall ta initiativ till insatser. I vissa frågor beslutar rådet på förslag av en eller flera nämnder, t ex i anslagsframställningar eller yttranden över sådana.

Kontakten mellan rådet och nämnderna förutsätts ske genom att nämndordförandena är ledamöter i rådet. För att undvika en alltför smal kontaktyta bör regelbundet gemensamma sammanträden ordnas med deltagande av samtliga ledamöter i rådet och nämnderna. Sådana sammanträden bör t ex kunna ske på ett tidigt stadium vid utarbetandet av de årliga anslagsframställningarna. Vidare bör protokoll och föredragningslista utbytas mellan råd och nämnder.

Kulturrådet anser sig inte ha möjlighet att lägga fram förslag om exakt vilka ärendegrupper som skall avgöras av kulturrådet, nämnderna och kansliet. Detta bör klargöras i samband med den fortsatta beredningen av frågan om den nya organisationen.

De nämnder som nu föreslås motsvarar i princip tre delområden inom det nya kulturrådets ansvarsområde. Tanken har varit att undvika alltför avgränsade och specialiserade ansvarsområden. En alltför långt driven specialisering kan inte anses förenlig med kulturrådets mål om samverkan mellan olika kulturområden.

I första hand synes följande komma i fråga som ansvarsområden för nämnderna:

1. teater, dans, film och musik
2. litteratur och bibliotek
3. konst, museer och utställningar

I kapitlet Lokaler för kultur- och föreningsverksamhet (9.2.4.2) föreslår kulturrådet att ett inordnande av den föreslagna omorganiserade samlingslokalnämnden som en fjärde nämnd inom det nya kulturrådet bör övervägas i samband med beredningen av samlingslokalutredningens och kulturrådets förslag.

Kulturrådet räknar med att det i stor utsträckning skall vara möjligt att tillgodose behovet av expertkontakter genom tillsättning av expertgrupper och arbetsgrupper av olika slag. I sådana grupper kan också representanter för sekretariatet delta. Särskilda arbetsgrupper skulle kunna tillsättas för information, kontakter med forskare och andra frågor som är gemensamma för olika sektorer men som inte är av den karaktär att de uteslutande bör behandlas av rådet.

8.6.7.3 Kansli

Beredningen av ärenden åt styrelse och nämnder ställer krav på kvalificerade sekretariatsresurser. Arbetsuppgifterna vid rådets kansli kommer att kräva särskilda resurser för utredningar och bidragsprövning, remissverksamhet, planering och uppföljning, rådgivning och information samt intern administration. Den grundläggande principen för kansliets organisation bör vara en projektorganisation, där personalresurserna primärt förs till särskilda basenheter för utredningar, planering, information och administration, medan det egentliga arbetet utförs inom en projektorienterad organisation med stor flexibilitet. I vart fall till en början förutsätts den fasta personalen vara förhållandevis liten och medel för att anställa tillfällig expertis och att beställa särskilda utredningar utnyttjas. Det bör samtidigt understrykas att det är omfattande arbetsuppgifter som läggs på det nya organet. Om det inte får rimliga personalresurser kan syftet med den nya organisationsformen förfelas. Vid tillsättning av personalen bör stor vikt läggas vid allsidig rekrytering. Erfarenheter genom arbete i olika funktioner inom kulturområdet bör därvid tillmätas ett särskilt värde.

Det nya kulturrådet förutsätts överta personalen vid teater- och musikrådet och skolöverstyrelsens folkbiblioteksektion.

8.6.7.4 Inrättandet av rådet

Kulturrådet anser sig inte ha anledning göra det mer detaljerade arbetet rörande det nya kulturrådets organisation, personalresurser och reglering av olika frågor som uppkommer vid en omorganisation. Dessa frågor bör beredas i särskild ordning så att förslag kan föreläggas 1974 års riksdag. Det nya kulturrådet kan då inleda sin verksamhet under senare hälften av 1974. Teater- och musikrådet, skolöverstyrelsens folkbiblioteksektion och tidskriftsnämnden bör då samtidigt upphöra.

9 Lokaler för kultur- och föreningsverksamhet

9.1 Nuvarande förhållanden och pågående reformarbete

9.1.1 *Samhällsägda lokaler*

9.1.1.1 Kommunerna

Kommunerna äger och förvaltar ett stort antal lokaler som används eller kan komma att användas för kulturell verksamhet. Det är bibliotek, museer, konsthallar, teatrar, konserthus, studielokaler, biografer m m. Hit hör också ett stort antal lokaler inom andra verksamhetsområden såsom skolor, sociala institutioner, idrottsanläggningar, fritids- och ungdomsgårdar, allmänna samlingslokaler och förvaltningslokaler.

När det gäller de särskilda kulturlokalerna varierar förhållandena betydligt mellan olika kulturområden. Bäst är situationen för biblioteken, sämst är den beträffande lokaler för skapande verksamhet.

1960-talet framstår som biblioteksbyggandets decennium. Av 130 större folkbibliotek har 100 flyttat in i nya lokaler sedan år 1955. Dessa har då ofta kunnat anpassas till bibliotekens vidgade uppgifter. En del av de nya biblioteken har dock snabbt blivit för små. I KELP-undersökningen 1969 angav 154 kommuner, varav 72 med över 10 000 invånare, att de behövde nya bibliotekslokaler.

De flesta kommunala museer är små. Såväl utställnings-, som magasins- och arbetslokaler är många gånger otillfredsställande och möjligheterna till kompletterande arrangemang av typ föreläsningar och debatter inom museets väggar är små. Närmare uppgifter rörande de lokala museernas situation och lokalbehov föreligger inte.

Konsthallar eller speciella utställningslokaler i kommunal ägo har tidigare som regel endast funnits i större kommuner. I en undersökning som arbetsmarknadsstyrelsen gjorde åren 1965–1966 (Kulturarbetsmarknaden, Stockholm 1967) angavs antalet offentliga lokaler för utställningsverksamhet till 97 varav 28 var museer. I dessa tal ingår dock ett drygt tiotal statliga museer. I KELP-undersökningen angav ca 160 kommuner att de hade kommunalt subventionerade utställningslokaler medan ett 50-tal kommuner planerade att subventionera sådana. Det exakta antalet kommunala utställningslokaler är inte möjligt att ange. I varje kommun finns det i Folkets hus, biblioteket eller skola någon lokal som kan användas för utställningar.

Särskilda teater- och musiklokaler finns endast i ett begränsat antal större kommuner. I övriga kommuner används andra lokaler, t ex Folkets hus eller samlingssalen i en skola. I KELP-undersökningen angav 90 kommuner att de behövde teaterlokal och 140 musiklokal.

Kommunala biografer finns endast i ett fåtal kommuner. Däremot uppgav 90 kommuner i KELP-undersökningen att de subventionerade biografer. 40 kommuner planerade att införa sådan subvention. I många kommuner finns kommunala lokaler där det är möjligt att visa spelfilm, även om regel-

bundna visningar inte förekommer i dag.

I många kommuner finns allmänna samlingslokaler som ägs och förvaltas av kommunen. Ofta saknas lämplig utrustning särskilt för skapande verksamhet.

Utvecklingen när det gäller nya kommunala kulturlokaler har särskilt under 1960-talets senare del gått mot integration. I vissa fall har s k kulturhus byggts bl a i Skövde och Stockholm. De huvudbibliotek som nu byggs har ofta plats för utställningar, musik och/eller teateraktivitet och får därigenom kulturhuskaraktär.

Mot denna bakgrund ställde kulturrådet i KELP-undersökningen en fråga om vilka kommuner som planerade att lösa sitt lokalbehov för olika kulturaktiviteter i ett sammanhang. Drygt 180 kommuner – flertalet med mindre än 10 000 invånare – undersökte vid tillfället möjligheterna att uppföra kulturlokaler. Mer än 150 av dessa hade behov av lokaler för mer än tre olika slags kulturaktiviteter. 100 kommuner planerade att använda en skola som stomme i ett kulturservicehus.

Det blir allt vanligare att de särskilda kulturlokalerna förvaltas av kulturnämnderna. Enligt det förslag till normalreglemente för kulturnämnd som Kommunförbundet lagt fram, har kulturnämnden bl a till uppgift att förvalta kommunens bibliotek och annan för kommunens kulturella verksamhet avsedd egendom.

Bland de kommunala lokaler som inte primärt är avsedda för kulturell verksamhet är skolorna de viktigaste. De utnyttjas redan i dag av föreningar och andra sammanslutningar. Genom sin utformning och utrustning är dock skolorna ofta mindre lämpliga för kulturverksamhet. Bland bristerna kan nämnas olämplig rumsstorlek, för små möbler, olämpliga scener, för få och för små förvaringsutrymmen och olämpliga interna kommunikationer. Praktiska svårigheter med t ex städning och vaktmästarservice har också begränsat dubbelutnyttjandet. Specialsalar, t ex salar för trä-, metall- och textilarbete – alltså sådana lokaler som föreningar och andra intresserade har svårast att skaffa på annat sätt – är man från skolans sida ofta tveksam att ställa till förfogande. Man fruktar slitage, störningar i skolans verksamhet och svårlösta ansvarighetsfrågor.

Även inom andra kommunala lokaler t ex fritids- och ungdomsgårdar och sociala institutioner hämmas kulturverksamheten – både skapande verksamhet och mottagande av olika program – av att lokalerna är olämpligt utformade och utrustningen otillfredsställande.

Skolor, ungdoms- och fritidsgårdar, samlingslokaler m m förvaltas och upplåts som regel av olika kommunala styrelser och nämnder, vilket försvårar en samordning av utnyttjandet.

9.1.1.2 Landstingen

Landstingsägda lokaler som är särskilt avsedda för kulturell verksamhet finns i mycket liten utsträckning. Däremot är ekonomiska bidrag från landstingen av avgörande betydelse för att lösa länsinstitutionernas lokalfrågor.

Landstingen äger och förvaltar i övrigt en rad lokaler där viss kulturverksamhet förekommer eller kan förekomma. Det gäller folkhögskolor, andra skolor, sjukhus och sociala institutioner.

9.1.1.3 Staten

Staten svarar för lokaler för statliga och vissa statsunderstödda centrala kulturinstitutioner. I den mån staten svarar för regional kulturverksamhet t ex regionmusiken följer därmed också automatiskt ett ansvar för lokalhållningen.

Vid sidan om de lokaler som används för kulturändamål äger staten ett mycket stort fastighetsbestånd. I flertalet fall är det inte av intresse ur kultursynpunkt. Ett undantag är dock de äldre byggnader som byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet eller Vitterhetsakademien har ansvaret för. Kulturrådet går inte in på frågor om dessa fastigheter. Däremot har MUS 65 behandlat dem i sitt betänkande om kulturminnesvården.

9.1.2 *Föreningsägda lokaler*

En betydande del av det samlade lokalbeståndet ägs och förvaltas, som framgår av 2.6 och 6.7, av föreningslivet, i växande utsträckning med ekonomiskt stöd av kommunerna.

I landet finns drygt 700 Folkets hus och knappt 200 Folkets park. Vidare finns ett betydande antal samlingslokaler inom nykterhetsorganisationerna (Våra Gårdar – ca 1300 fastigheter) och landsbygdsorganisationerna (Bygdegårdarnas riksförbund – ca 400 fastigheter). Därutöver finns ett stort antal lokala föreningar som äger lokaler främst avsedda för föreningens egen verksamhet.

Underhållet av föreningarnas lokaler har ofta av ekonomiska skäl blivit eftersatt. Önskvärda förbättringar har inte kunnat genomföras. Statens och kommunernas insatser i form av bidrag och lån vid tillkomsten av lokalerna har varit otillräckliga.

Urbaniseringen har lett till särskilda svårigheter på landsbygden och i de mindre tätorterna, där befolkningsunderlaget sviktar. I vissa expanderande tätorter och storstädernas förorter har det byggts otillräckligt med samlingslokaler.

Ökade krav på lokalerna har också ställts genom att vissa verksamheter byggts ut. Riksteatern, Rikskonserters och Riksutställningars utbud ställer delvis ganska höga krav på lokalerna. De lokalhållande organisationerna strävar efter att anpassa lokalbeståndet till dessa nya behov. Inom folkparksrörelsen har man arbetat på att få fram en "all-scen" som kan svara mot teaterns och musikens behov. Folketshusföreningarnas riksorganisation har våren 1971 begärt statsbidrag för att rusta upp äldre Folkets hus.

9.1.3 *Kyrkor och samfundslokaler*

Kyrkosamfunden disponerar över ett stort antal lokaler. Utom i vissa snabbt expanderande tätorter råder ett visst överskott på gudstjänstlokaler. Förutom de renodlade gudstjänstlokalerna har församlingarna i allmänhet tillgång till ett eller flera rum i bl a församlingshem och prästgårdar för andra verksamheter än gudstjänster. I vilken utsträckning dessa lokaler upplåts åt profana ändamål är inte möjligt att ange. En försöksverksamhet med allmänkulturell verksamhet i Skeppsholmskyrkan i Stockholm har påbörjats.

9.1.4 *Andra lokaler lämpade för kulturverksamhet*

Bostadsproducenterna, såväl de kommunala som de kooperativa och de privata, planerar i växande utsträckning in gemenskapslokaler i bostadsområdena. I vissa fall svarar man också för inredning och redskap för t ex motion och hobbyverksamhet. Vanligen får dock de boende själva svara för inredningen. Dessa lokaler är av mycket varierande storlek och standard.

9.1.5 *Statligt stöd till lokaler lämpade för kulturverksamhet*

Statliga medel till lokaler som kan användas för kulturell verksamhet kanaliseras i första hand på följande sätt.

1. Lån och rekonstruktionsbidrag till allmänna samlingslokaler (enligt kungörelse 1957:367 om statslån för anordnande av allmänna samlingslokaler m m (ändrad 1960:315) och bestämmelser om rekonstruktionsbidrag i regleringsbrev 1960/61 (omtryckt senast i statsliggaren 1971/72, inrikesdepartementet, s 33).

2. Bidrag från de särskilda lotterier som ordnas till förmån för konst, teater m m (till teatrar, museer och konsertlokaler).

3. Anslag till statliga kulturbyggnader från investeringsanslag under åttonde huvudtiteln (Byggnadsarbeten för vissa kulturändamål).

4. Statsbidrag till sysselsättningsskapande åtgärder enligt arbetsmarknadskungörelsen (1966:368, omtryckt 1968:246, ändrad senast 1971:443) kan utgå till lokaler för kulturändamål.

5. Statsbidrag till skollokaler (enligt kun-

görelsen 1957:318 om statsbidrag till byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet (omtryckt 1962:479, ändrad senast 1971: 1273)).

6. I vissa fall kan samlingslokaler, hobbylokaler, mindre bibliotek etc få inräknas i låneunderlaget för statliga bostadslån (enligt bostadslånekungörelsen 1967:552, ändrad senast 1971:298). Lokaler som inte får inräknas i låneunderlaget kan få inräknas i pantvärdet.

7. Bidrag till ungdomslokaler ur allmänna arvsfonden (enligt lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden (ändrad senast 1969:225)).

Ansökningar om bidrag och lån handläggs av flera olika statliga organ.

1.Statens nämnd för samlingslokaler yttrar sig i ärenden om lån och bidrag för allmänna samlingslokaler. Beslut om bidrag fattas av Kungl Maj:t.

2. Teater- och musikrådet yttrar sig i ärenden om bidrag av lotterimedel för teater- och konsertlokaler. I fråga om lokaler för museer har under de senaste åren yttranden inhämtats från MUS 65. I ärenden om lokaler som är värdefulla ur kulturminnessynpunkt yttrar sig riksantikvarieämbetet. Beslut om bidrag fattas av Kungl Maj:t.

3. Kungl Maj:t beslutar om anslag till statliga kulturbyggnader efter förslag från byggnadsstyrelsen.

4. Arbetsmarknadsstyrelsen beslutar om bidrag enligt arbetsmarknadskungörelsen.

5. Skolöverstyrelsen beslutar om statsbidrag till skollokaler.

6. Bostadsstyrelsen beslutar om bostadslån för vissa samlingslokaler, hobbylokaler, mindre bibliotek etc.

7. Socialstyrelsen yttrar sig angående bidrag ur allmänna arvsfonden. Beslut om bidrag fattas av Kungl Maj:t.

De ärenden som behandlas av teater- och musikrådet tas oftast upp även inom statens nämnd för samlingslokaler. Förutom nämnda myndigheter svarar skolöverstyrelsens biblioteksektion för ett service- och konsultarbete vid uppförande och inredning av kommunala bibliotek.

I betänkandet Finansiering av allmänna samlingslokaler (SOU 1971:92) beskrivs närmare de här nämnda finansieringsvägarna. Med tanke på den betydelse som samlingslokalstödet har skall här kort sammanfattas hur det är utformat.

Lån till samlingslokaler kan beviljas kommun, aktiebolag, förening eller stiftelse för nybyggnad, om- och tillbyggnad eller köp av byggnad. Lånet, som får uppgå till högst 50 % (i undantagsfall 70 %) av låneunderlaget (byggnads- eller köpekostnaden), kan beviljas ränte- och amorteringsfritt till högst 40 % (för ungdomslokaler 50 %) av låneunderlaget. Ett villkor för lån är att lokalerna "opartiskt, i skälig omfattning och på skäliga villkor upplåtes åt envar inom orten verksam organisation".

För att avhjälpa akuta ekonomiska trångmål, som vållar ägaren svårighet att tillhandahålla lokaler, kan saneringslån beviljas ickekommunala lokalhållare. Rekonstruktionsbidrag ges till ägare av allmänna samlingslokaler som tidigare fått statliga lån om intäkterna inte täcker driftkostnaderna och det är av betydelse för bygden att lokalerna bevaras. En särskild förutsättning för saneringslån och rekonstruktionsbidrag är att vederbörande kommun åtar sig att medverka i rekonstruktionen.

Den statliga långivningen till samlingslokaler under 1960-talet (1.7.1960 – 1.3.1971) uppgick till drygt 100 milj kr. Drygt hälften av beloppet gick till folketshuslokaler. Budgetåret 1970/71 beviljades lån till samlingslokaler för sammanlagt ca 9,6 milj kr.

9.1.6 *Vissa utredningar angående lokalfrågorna*

Behovet av lokaler lämpade för kulturell verksamhet berörs av olika utredningar.

God bostad (bostadsstyrelsens tekniska byrå, 1970) innehöll förslag till utformningen av normer för bostadsbyggandet. Man föreslog en närlokal (50–80 m^2) per 30–50

lägenheter, där möjlighet skulle finnas för gruppsamvaro, lek och klubbverksamhet. Lokalen borde placeras så att den kunde fungera som "drop-in-lokal". God bostad räknade också med kompletterande lokaler i närcentrum för 800–1 000 lägenheter och pekade på de vinster som kan göras genom en samordning av olika lokalbehov. God bostad har efter remissbehandling varit föremål för överarbetning inom bostadsstyrelsen. Nya normer beräknas kunna utfärdas under hösten 1972.

Statens planverk har i sitt arbete på anvisningar för planering av boendemiljön tagit upp behovet av lokaler för samvaro och kultur. Ett förslag till anvisningar beräknas bli framlagt under år 1972.

Servicekommitténs betänkande Boendeservice 2 (SOU 1970:68) tog upp behovet av servicelokaler i närmiljön och finansieringen av dessa. Bl a föreslog kommittén i samförstånd med samlingslokalutredningen att allmänna samlingslokaler i bostadsområden skall belånas med statliga lån av samma slag som bostadslån och dessutom få anläggningsbidrag. Servicekommittén kommer i sitt fortsatta arbete att ytterligare ta upp bl a lokalbehovet för olika former av fritidsverksamhet inklusive kulturaktiviteter.

Delegationen för bostadsfinansiering har i en promemoria berört vissa finansieringsfrågor för lokalbyggandet. (Lokalbyggandet i samband med den statliga bostadslångivningen, Ds In 1971:17.)

På grundval av delegationens förslag föreslås (prop 1972:72) ett nytt ramsystem för bostadsbyggande. Systemet innebär att en gemensam ram för bostäder och servicelokaler införs fr o m år 1974. Inom den ramen får kommunerna väga bostadsbyggnadsbehovet och lokalbyggnadsbehovet mot varandra.

Frågan om statliga lån till samfundslokaler har överlämnats till 1968 års beredning om stat och kyrka som i övrigt också haft att beakta lokalfrågorna vid eventuella förändringar i kyrkans ställning.

Lokalfrågor tas också upp av ett flertal andra utredningar såsom bygglagutredningen, glesbygdsutredningen och vissa utredningar inom kulturområdet. Filmutredningen har i betänkandet Samhället och filmen (SOU 1970:73) föreslagit ett statligt anordningsbidrag för inredning och utrustning av biograflokaler för kvalitetsfilmvisning. Bidraget skulle försöksvis utgå under fem år. MUS 65 har i uppdrag att beakta museernas lokalfrågor och behovet av utställningslokaler. Bland statliga organ som, utan att handlägga låne- eller bidragsfrågor, gått in på lokalfrågor kan nämnas socialstyrelsen och statens ungdomsråd.

9.1.7 *Samlingslokalutredningen*

År 1968 fick inrikesministern bemyndigande att tillkalla en sakkunnig för att utreda frågor rörande statens ekonomiska stöd till allmänna samlingslokaler.

Den sakkunnige (som antagit namnet samlingslokalutredningen) avlämnade i december 1971 betänkandet Finansiering av allmänna samlingslokaler (SOU 1971:92).

I betänkandet analyseras de allmänna samlingslokalernas olika funktioner. Lokalerna skall enligt utredningen tillgodose följande syften:

1. Föreningslivets behov av lokaler för sin egen verksamhet.
2. Behovet av lokaler för kulturaktiviteter i vid bemärkelse.
3. Lokaler för debatt och aktiv fritidssysselsättning.

Utredningen tar vidare upp frågan om huvudmannaskapet. Tre huvudskäl redovisas för att föreningslivet bör vara huvudman:

1. Det ger en direkt förankring av lokalfrågorna i skilda intressegrupper.
2. Det är en konsekvens av samhällets behov av och intresse för aktiva medborgerliga engagemang.
3. Det ökar föreningslivets möjligheter att påverka den samhälleliga beslutsprocessen i lokalfrågor.

För ett kommunalt huvudmannaskap redovisas tre tänkbara skäl:

1. Kommunens ekonomiska ansvar behöver

följas upp genom ett ansvar även för detaljbesluten.
2. Öppenheten för de föreningslösas intressen gagnas bäst genom samhällsägda lokaler.
3. Ett integrerat byggande och förvaltande av olika lokaltyper förutsätter en gemensam huvudman.

Utredningen anser inte att samhällets ekonomiska insatser förutsätter att samhället äger och förvaltar lokalerna. Inte heller de föreningslösas intressen kräver detta. De kan lika väl – om inte bättre – tillgodoses genom föreningsförvaltade lokaler.

En samordning av lokalfrågorna anser utredningen viktig. Framför allt måste ett bättre planeringsunderlag skapas. Det föreslås därför att kommunerna till de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen i vart fall försöksvis knyter programuppgifter för de samlingslokaler, till vilka ett särskilt statsstöd i någon form påräknas. Därvid bör tas med inte bara byggande i kommunal regi utan även byggande av andra huvudmän. Samtidigt betonas att samordningen inte får bli ett självändamål och att den inte motiverar ett samlat kommunalt huvudmannaskap.

Utredningens slutsats i huvudmannafrågan är att föreningslivet, i de fall det aktivt och meningsfullt vill engagera sig i lokalfrågorna, i första hand bör få tillfälle att stå som huvudman för lokalerna. Detta innebär i de allra flesta fall också att föreningslivet i någon form står som ägare till lokalerna.

Ansvaret för samhällets ekonomiska stöd till allmänna samlingslokaler bör enligt utredningen ytterst falla på kommunerna. De bör bära det avgörande ansvaret för samlingslokalernas driftkostnader och därmed särskilt för den normala ovisshetsrisken. Den statliga insatsen bör utformas med hänsyn till önskade stimulanseffekter och ansvar för föreningslivet och kultursektorn i vid mening.

Det föreslås att nuvarande system för statslån till allmänna samlingslokaler ersätts med nya regler. Dessa innebär att behovet av krediter för ny- och ombyggnad tillgodoses genom bostadslån – som då även kan gälla samlingslokaler utanför ett statsbelånat bostadsområde. Statens stöd bör i övrigt utgå genom anordningsbidrag som ersätter den ränte- och amorteringsfria delen av nuvarande lån. Anordningsbidragen föreslås uppgå till högst 40 % av låneunderlaget för föreningsförvaltade och 30 % för kommunalt förvaltade lokaler. Låneunderlaget föreslås vidgat till att också omfatta markkostnader och viss konstnärlig utsmyckning (såsom för bostadslån). Bidrag bör även kunna utgå till inventarier, konst och pedagogiska hjälpmedel. För befintliga lokaler föreslås att stöd övergångsvis lämnas genom särskild avskrivning av utestående statslån samt genom upprustningsbidrag.

Förslaget innebär vidare att stödet vidgas till att avse även fristående ungdomslokaler som betjänar mer än ett mindre bostadsområde. Vidare bör nöjeslokaler såsom biografer och danslokaler samt – liksom hittills – vissa bibliotekslokaler vara stödberättigade.

Vid en prioritering av olika önskemål bör enligt utredningen lokaler i centra med fullständig service ges förtur före lokaler i närcentra. På så sätt kan det skapas förutsättningar för regional spridning av kulturutbudet. Genom den föreslagna prioriteringen kan ett grovmaskigt nät av fullständigt utrustade lokaler skapas som kan utjämna de nuvarande ojämna förutsättningarna för förenings- och kulturliv.

Beslutanderätten i bidrags- och eftergiftsärenden m m bör i fortsättningen inte ligga hos Kungl Maj:t utan läggas på statens nämnd för samlingslokaler. I fråga om bostadslån föreslås bostadsstyrelsen eller eventuellt länsbostadsnämnderna fatta beslut men viss samordning med samlingslokalnämnden förutsätts.

Ett särskilt bidrag till de samlingslokalägande företagens riksorganisationer föreslås för att täcka kostnader för den information och service organisationerna lämnar i bidragsfrågor.

9.2 Synpunkter och förslag i lokalfrågorna

9.2.1 *Lokaler för olika typer av verksamhet*

Behovet av lokaler för kultur och föreningsverksamhet kan om man ser till verksamhetstyper indelas i tre huvudkategorier, nämligen gemenskapslokaler, verkstadslokaler och föreställningslokaler.

Med *gemenskapslokaler* avses lokaler för informell samvaro, fester, föreningssammankomster, diskussioner, studiecirklar m m.

Verkstadslokaler innefattar övningslokaler för teater, musik och dans, lokaler för arbete med trä, metall, keramik, textil och andra material, mörkrum för fotoarbete osv.

Med *föreställningslokaler* menas lokaler för publikframträdanden inom olika konstformer, för föreläsningar, debatter o d.

Olika verksamhetsgrenar ställer givetvis helt olika krav på lokalerna. Ofta är utrustningen väsentligare än lokalens storlek och utformning. I vissa fall kan krav från olika verksamheter förenas (för teater, dans och vissa musikformer, för slöjd och konsthantverk i olika material). Ofta kan också gemenskaps-, verkstads- och föreställningsfunktionerna förenas. Kulturrådet anser att man bör sträva efter en bas av mångsidigt användbara lokaler. Det främjar kontakt mellan olika konstformer och olika deltagare. Det bidrar till att lokalerna kan utnyttjas intensivt, vilket är angeläget ur ekonomisk synpunkt. Särskilt bör behovet av gemenskaps- och verkstadslokaler beaktas, eftersom bristerna enligt kulturrådets uppfattning där är särskilt stora.

Det är en tendens i många länder att i gemensamma anläggningar lösa lokalbehovet för olika kulturella aktiviteter. Sådana kulturcentra eller kulturhus anses som viktiga instrument för en aktiv kulturpolitik. Genom dem hoppas man nå nya grupper. Det gäller t ex de franska kulturhusen, som spelat en stor roll i fransk kulturpolitik under 1960-talet. Under senare tid har man där emellertid mer börjat inrikta sig på att söka samordna kulturlokaler med lokaler för andra samhällsfunktioner såsom skola och social verksamhet. Detta betonas i den rapport som legat till grund för nu gällande femårsplan (Rapport de la Commission Affaires culturelles: l'action culturelle, s 34). I England har man lagt mer vikt vid enklare, mer förströelsebetonade och gemensamhetsskapande lokaler. I öststaterna är en stor del av verksamheten uppbyggd kring klubbar av olika slag, främst då ungdomsklubbar, där hobbyarbete intar en framträdande plats. I Polen tycks s k kaféklubbar ha blivit en kombination av träffpunkter och nutidsorientering. I Danmark har kulturaktiviteterna ofta knutits till stora kommersiella centra, där publiken redan finns på plats.

Enligt kulturrådets mening går det inte att för vårt land komma fram till några allmängiltiga lösningar av hur lokalbehovet för kulturändamål skall lösas såsom t ex genom uppförande av kulturhus. I det följande förs i stället vissa principiella resonemang om hur lokalfrågorna enligt kulturrådets mening bör behandlas.

9.2.2 *Lokaler i olika miljöer*

Med hänsyn till lokalernas belägenhet i olika miljöer kan de delas in i två huvudkategorier, nämligen närlokaler och centrumlokaler.

Med *närlokaler* avses främst lokaler i bostadsområden och stadsdelar. Närlokalerna kan i sin tur indelas i kvarterslokaler (enligt God bostad närlokaler för 30–50 lägenheter) och lokaler i områdescentrum (enligt God bostad baserade på 800–1 000 lägenheter).

Centrumlokaler innefattar lokaler i kommunens centralort eller i större kommuner i större kommundelcentra.

Det behövs enligt kulturrådets mening fler men framför allt bättre utrustade och mer ändamålsenliga lokaler för olika typer av verksamhet i alla nämnda miljöer.

9.2.2.1 Närlokaler

Utformningen av närmiljön har stor betydelse. Den präglar barnens och ungdomens uppväxtvillkor liksom villkoren för de gamla och för dem som svarar för barntillsyn i hemmet. Men den är också av betydelse för den förvärvsarbetande delen av befolkningen. Långa arbetsresor, ökade krav på insatser i hemmet, bl a till följd av kvinnornas ökade möjligheter till förvärvsarbete, minskar möjligheterna att under arbetsveckan delta i aktiviteter långt från hemmet. Möjligheterna till kulturell verksamhet bör alltså så vitt möjligt finnas i nära anslutning till bostaden.

I samhällsplaneringen har man långt in på 1960-talet strävat efter att skilja områden för handel, industrier, skolor, bostäder och motion åt. Kulturlokaler har då ofta förlagts till tätortscentra eller till vissa stråk i de större städerna. Denna tendens har i dag i stort sett brutits. För framtiden bör i än högre grad än f n lokaler, lämpade för kulturverksamhet, planeras och byggas samtidigt med övrig bebyggelse. *Flexibla samlingslokaler bör finnas i alla bostadsområden och i övrigt i miljöer där många människor samlas.* Dessa närlokaler bör i första hand vara gemenskapslokaler och verkstadslokaler.

9.2.2.2 Centrumlokaler

I centrum av kommunen eller kommundelen bör finnas huvudbibliotek, lokal för större teater-, musik- och dansframträdanden, museum och liknande. Det bör vara föreställningslokaler kombinerade med gemenskapslokaler och verkstadslokaler.

Centrumlokalerna kan utformas som kommunala kulturhus, Folkets hus eller fristående anläggningar för en eller flera verksamhetsgrenar. Eftersom såväl investerings- som driftkostnader ofrånkomligen blir höga är det rationellt att söka kombinera olika funktioner. Även med utgångspunkt i kulturrådets mål att främja samverkan mellan konstformerna är en sådan samordning önskvärd. Vid planeringen är det särskilt angeläget att bibliotekslokalerna kommer in i bilden. Genom bibliotekens ständiga besökarström garanteras att kulturbyggnaderna inte under en stor del av dagen blir döda lokaler.

För *teaterns* behov bör i varje kommun finnas en lokal som i tekniskt hänseende fyller de krav som regionteaterns större uppsättningar ställer.

För *musikverksamhet* bör i varje kommun finnas minst en lokal som fyller högt ställda akustiska anspråk. Helst bör denna lokal vara konstruerad för ren rumsakustik. Om detta ej är möjligt kan den i stället utrustas med permanent installerad elektroakustisk utrustning. Lokalerna bör planeras både för instrumentalmusik och elektronisk musik. De bör också ha möjlighet till samtidig bildprojektion.

Det är önskvärt att man vid lokalplaneringen primärt kunde tillgodose musikens akustiska behov. Sådana lokaler kan som regel användas för andra ändamål, medan lokaler som utformas för andra ändamål sällan utan dyrbara elektroakustiska tillsatser blir fullgoda musikrum. En viktig fråga är isoleringen mot externt buller (trafik, röster etc). Musikens lokalbehov är hittills dåligt tillgodosett.

Filmlokaler måste vara av hög klass i fråga om teknisk apparatur, sikt, akustik och ljudisolering.

Utställningslokaler är den lokaltyp som enklast kan samordnas med andra funktioner (entréhall, foyer, bibliotek, samlingslokal etc). Om man önskar en lokal som primärt är avsedd för utställningar ställs andra krav i fråga om t ex dagsljusinsläpp, takhöjd och transportanordningar för tunga föremål.

Biblioteket torde vara den lokaltyp för vilken de mest detaljerade normerna föreligger, varför de ej behöver beröras närmare här.

Centrumlokalerna bör också innehålla lokaler för *skapande verksamhet* och *föreningsverksamhet*. De bör planeras med tanke på att de skall kunna tjäna som bas för aktiviteterna i närlokalerna.

9.2.3 *Samlokalisering och dubbelutnyttjande av lokaler*

Kulturverksamheten bör i stor utsträckning kunna dela lokaler med annan verksamhet. I vissa fall är kulturaktiviteterna basverksamheten. När ett dubbelutnyttjande inte är möjligt bör en gemensam lokalisering med annan verksamhet ändå eftersträvas. Avsikten är dels att få en överströmning av deltagare mellan olika aktiviteter och stimulera en samordnad verksamhet, dels att nå ett högt och därmed ekonomiskt fördelaktigt nyttjande av lokalerna.

Dubbelutnyttjande kan ske med:

- Skola
- Ungdoms- och fritidsgårdar o d
- Lokaler för hobbyverksamhet
- Lokaler för idrott och motion.

Samlokalisering kan ske med:

- Sociala institutioner (barnstuga, ålderdomshem o d)
- Lokaler för idrott och motion
- Affärer
- Samhällsservice i övrigt (socialbyrå, försäkringskassa osv).

Stora praktiska och ekonomiska vinster kan göras särskilt om skolan i större utsträckning utnyttjas för fritidsverksamhet och kulturaktiviteter. Det gäller såväl låg- och mellanstadieskolorna ute i bostadsområdena, högstadieskolorna för stadsdelarna som gymnasieskolorna med deras mera centrala placering.

De flesta av landets skolor är i dag inte planerade med hänsyn till fritidsanvändning även om de sedan lång tid tillbaka mer eller mindre kommit att fungera som lokal för vissa kulturella aktiviteter. Redan år 1954 gjorde Kungl Maj:t skolstyrelserna uppmärksamma på behovet av att upplåta skolorna för fritidsverksamhet (Kungl Maj:ts cirkulär 1954:671). Mycket få skolor har dock medvetet planerats för kultur- och fritidsverksamhet. Det är viktigt att kommunerna i framtiden gör en sådan planering. Statsbidraget till skollokaler bör ändras så att det stimulerar dubbelutnyttjandet. Kulturrådet har i yttrande till utbildningsdepartementet hösten 1970 över en PM i vilken föreslogs en övergång till driftbidrag i stället för investeringsbidrag för skollokaler (Statligt driftbidrag till skolväsendet, Ds U 1971:3) föreslagit att utrymmen för kulturella ändamål får inräknas i bidragsunderlaget. Kulturrådet tillstyrkte i övrigt principen om en övergång till driftbidrag, eftersom detta bör kunna bidra till att en integration av skollokaler i olika servicecentra underlättas.

Liksom i fråga om skolor har man vid planeringen av ungdoms- och fritidsgårdar ofta försummat möjligheten av att underlätta ett mer allsidigt utnyttjande av lokalerna. Även i detta fall bör det statliga stöd som utgår kunna riktas så att det stimulerar till ett ökat dubbelutnyttjande av lokalerna.

Under senare år har man i vårt land och utomlands prövat att inordna kulturlokaler, bl a folkbibliotek, i kommersiella centra. Sådana lösningar har fördelen av att underlätta för personer som är ovana vid kulturinstitutioner att söka sig dit.

Frågan om dubbelutnyttjande och samlokalisering av lokaler kommer att behandlas ytterligare i servicekommitténs fortsatta arbete.

9.2.4 *Planering, förvaltning och finansiering av lokaler*

9.2.4.1 Allmänt

De lokaler som i dag används för den kulturella verksamheten har planerats, byggts och förvaltas av samhällsorgan, föreningar och kyrkosamfund.

Samlingslokalutredningen betonar vikten av att huvudmannaskapet för lokalerna så ofta som möjligt läggs på föreningslivet. Med tanke på att utredningens uppdrag avsett samlingslokalfunktionen har den inte haft anledning att ta upp lokalförsörjningen för alla kulturaktiviteter och kulturinstitutioner. Kulturrådet delar i och för sig utredningens positiva syn på föreningslivets insatser för lokalfrågorna. Kommunerna har dock ansvaret för att tillhandahålla lokaler åt flertalet kommunala och kommunalt stödda institutioner. Kulturrådet anser inte att det finns någon anledning att kommunerna skulle vilja minska sina insatser i detta avseende. Kravet på samordning av olika lokalbehov och dubbelutnyttjande av lokaler kan snarast bidra till att kommunerna får ett ökat ansvar för lokalförsörjningen. Slutsatsen blir att föreningsliv och kommuner även i framtiden kommer att dela ansvaret för lokalhållningen.

Lokalfrågorna i en kommun – planering, finansiering och utnyttjande – måste mer än hittills ses som en helhet, och då inte enbart för kulturområdet utan även i förhållande till andra samhällsområden. Skolans, den kommunala kultur- och fritidsverksamhetens inkl idrottens och föreningslivets behov bör ses tillsammans, när man planerar skolor, ungdoms- och fritidsgårdar, idrottsanläggningar, kulturhus och liknande anläggningar och när man stöder tillkomsten av föreningsägda lokaler. Gemensam planering, samordning och dubbelutnyttjande måste, inte minst ur kommunalekonomisk synpunkt, bli vanligare och mer omfattande än hittills. Den skyldighet för kommunerna att lämna uppgifter om lokalplaneringen i bostadsbyggnadsprogrammet, som samlingslokalutredningen och delegationen för bostadsfinansiering föreslår, kan vara ett instrument för denna samplanering. Detta förutsätter att kommunens styrelse eller någon av de kommunala nämnderna svarar för en helhetsbedömning och kontinuerligt bevakar att samplanering sker. De praktiska problem dubbelutnyttjandet innebär t ex i fråga om gemensam planering av lokalupplåtelser, vaktmästarservice, städning o d bör kunna lösas.

Vid behandlingen av lokalfrågorna får det förutsättas att både kulturnämnderna och de av rådet föreslagna samrådsorganen deltar aktivt. På så sätt kan föreningslivet spela den viktiga roll som både kulturrådet och samlingslokalutredningen anser ofrånkomlig.

Det är viktigt att bättre lokaler inte endast planeras i nya bostadsområden och nya stadsdelar utan även att behoven i äldre områden och i glesbygden tillgodoses. Ett utbyggt samarbete med bostadsproducenterna är därför viktigt. I äldre områden kan provisoriska lokaler användas i väntan på permanenta lösningar i samband med sanering. Mobila lokaler är en tänkbar lösning. Kulturrådet har medverkat i den projektgrupp som arbetat fram prototypen för en flexibel och flyttbar lokaltyp kallad "Samlan".

När nya städer och stadsdelar planeras, bör man beakta de snabba tekniska förändringarna. Om man t ex genom kabeltelevision kan erbjuda en utvecklad kulturservice, kan detta påverka behovet och utformningen av de konventionella kultur- och samlingslokalerna.

I glesbygden gäller det i första hand att få ekonomiska möjligheter att underhålla och använda befintliga lokaler. Glesbygdens problem bör som samlingslokalutredningen föreslagit kunna lösas inom ramen för det föreslagna bidragssystemet.

Vid all planering av kulturlokaler måste stor hänsyn tas till de särskilda behov som olika handikappgrupper har.

Kulturrådet anser att de samhällsstödda lokalerna bör ställas till förfogande för den skapande verksamheten och annan förenings- och gruppverksamhet på kulturområdet utan

hyra. Redan i dag sker detta helt eller delvis i vissa kommuner. I övriga kommuner uppbär föreningarna ofta kommunala hyresbidrag som svarar mot lokalkostnaderna. Till föreningar som skaffat egna lokaler bör lokalkostnadsbidrag kunna utgå.

9.2.4.2 Statliga insatser

Under 1960-talet har det på olika håll i landet gjorts betydande investeringar i lokaler för gemenskaps- och kulturändamål. Det finns många exempel på goda lösningar. Samtidigt är det svårt att komma ifrån intrycket att många lösningar skulle kunna ha gjorts bättre så att lokalerna skulle kunnat utnyttjas mer allsidigt. Bristerna har oftare legat på det organisatoriska planet än på arkitekternas arbete. Det totala lokalbehovet för kulturändamål har sällan utretts i ett sammanhang. Sektorsutredningar har dominerat. Felinvesteringar på byggnadssidan är utomordentligt allvarliga genom att lokalerna ofta inte kan planeras om eller att det endast sker med stora svårigheter och kostnader.

Det måste anses vara ett allmänt samhällsintresse att de investeringar som görs utnyttjas på bästa möjliga sätt. De statliga insatserna måste utformas så att de främjar lösningar som är rationella och ekonomiska men ändå står i samklang med de kulturpolitiska målen.

Som framgår av 9.1.5 finns det en rad olika statliga bidrag till byggnader som kan användas för kultur- och föreningsverksamhet. Det är samlingslokalstödet, skolbyggnadsbidraget, lotterimedelsbidrag, bidrag av arbetsmarknadsskäl, arvsfondsbidrag och kapitalbudgetanslag. Att det således finns en rad olika stödformer är inte i och för sig någon nackdel. Varje stöd har sin speciella inriktning. I de fall det blir aktuellt med flera statsbidrag till samma projekt måste beredningen av bidragsärendena samordnas.

I fråga om samlingslokalstödet och bidraget till skolbyggnader har behovet av förändringar av bidragssystemen aktualiserats.

Kulturrådet kan i princip ansluta sig till samlingslokalutredningens förslag att allmänna samlingslokaler får belånas med statliga lån (bostadslån) och att anordningsbidrag skall utgå jämsides med det statliga lånet. Rådet ansluter sig också i princip till samlingslokalutredningens förslag beträffande stödformer till befintliga lokaler. Rådet har däremot inte haft möjlighet att ta ställning till enskildheterna i de föreslagna bidrags- och lånekonstruktionerna.

Samlingslokalstödet omfattar nu, enligt den praxis som tillämpas, lokaler som betjänar områden om ca 1 000 lägenheter eller mer. Rådet anser liksom samlingslokalutredningen att anordningsbidrag inte kan utsträckas till rena kvarterslokaler. Gränsen nedåt bör sättas så att lokaler i närcentra är bidragsberättigade. Då God bostad räknat med ett underlag om 800–1 000 lägenheter för närcentra kan därför gränsen vid 1 000 lägenheter behöva omprövas. Kvarterslokalerna bör som hittills kunna byggas med statliga bostadslån.

Vad beträffar förslaget i prop 1972:72 om en gemensam ram för bostäder och servicelokaler anser kulturrådet det värdefullt att lokaler vid prioriteringen av byggnadskreditgivningen helt jämställs med bostäder. Berörda myndigheter bör dock noga följa utvecklingen så att bostäderna inte kommer att prioriteras på lokalernas bekostnad.

Kulturrådet har som nämnts tillstyrkt en övergång till driftbidrag i stället för investeringsbidrag för skollokaler då detta kan underlätta en integration av skolan i olika servicecentra och en vidgad användning av lokalerna. Rådet föreslog då också att utrymmen för kulturverksamhet får inräknas i bidragsunderlaget.

Samlingslokalutredningen har föreslagit att beslut om stöd till allmänna samlingslokaler – bortsett från bostadslån – i framtiden skall fattas av statens nämnd för samlingslokaler. Nämnden förutsätts få representanter för samlingslokalföretagens riksorganisationer och kommunerna. Bostadsstyrelsen och myndighet inom kultursektorn, tills vidare teater- och musikrådet, bör enligt

förslaget var och en utse en ledamot.

Kulturrådet anser det värdefullt att det organ som fattar beslut om fördelningen av det statliga stödet till samlingslokaler också har förankring hos de parter som äger, finansierar och driver verksamhet i samlingslokalerna, på det sätt som samlingslokalutredningen föreslagit. Representationen kan också tänkas utvidgas till de allmännyttiga bostadsföretagen. En liknande princip ligger bakom förslagen om sammansättningen av det nya kulturrådet.

Det nya kulturrådet kommer även om samlingslokalnämnden blir reorganiserad på föreslaget sätt att spela en viktig roll för lokalfrågorna. Rådet bör kanalisera och samordna önskemål från kultursidan. Det bör fullfölja och utveckla den rådgivning och information som skolöverstyrelsens bibliotekssektion och teater- och musikrådet nu svarar för samt vidga denna även till andra kulturområden. Ytterligare uppgifter är medverkan i större utredningsarbeten t ex kring utformning av lokalnormer och samarbete med andra organ som sysslar med lokalfrågor som statens planverk, bostadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och socialstyrelsen samt Kommun- och Landstingsförbunden.

För att samordna de statliga insatserna för samlings- och kulturlokaler bör möjligheten av att inordna samlingslokalnämnden i det nya kulturrådet övervägas. Genom att den föreslagna uppbyggnaden av de två organen är så principiellt lika ligger en sådan lösning nära tillhands. Denna lösning skulle utesluta den dubbelhandläggning av ärenden som annars blir ofrånkomlig. Den skulle också underlätta kontakterna mellan stat, kommuner och lokalägande organisationer. Den av samlingslokalutredningen föreslagna medverkan från de lokalägande organisationerna med information och service i bidragsfrågor kan och bör inte behöva påverkas. Information genom dessa organisationer kan medverka till att det nya kulturrådets informationsuppgifter kan begränsas. Inte heller de lokalägande organisationernas representation i nämnden behöver försvagas vid ett samordnande av denna med det nya kulturrådet. Den olägenhet som består i att bostadsstyrelsen hör under inrikesdepartementet och det nya kulturrådet under utbildningsdepartementet kan inte vara avgörande.

Kulturrådet föreslår därför att ett inordnande av den föreslagna samlingslokalnämnden som en fjärde nämnd inom det nya kulturrådet övervägs i den fortsatta beredningen av samlingslokalutredningens och kulturrådets förslag.

Om ett inordnande inte skulle anses lämpligt bör det nya kulturrådet vara representerat i samlingslokalnämnden. Representationen för kulturområdet bör dock inte begränsas till en ledamot. Det blir nödvändigt att ärenden remitteras till det nya kulturrådet. Den expertis som kommer att finnas inom rådets nämnder och kansli får förutsättas ha god kontakt med de olika kulturverksamheterna och kan därigenom ge värdefulla synpunkter. Även de organisatoriska frågor, t ex om utbyggnaden av länsinstitutionerna, som det nya kulturrådet förutsätts syssla med har stor betydelse för byggnadsplaneringen, vilket motiverar remisser. Lotterimedlen är f n en viktig finansieringskälla för vissa typer av kulturlokaler. Kulturrådet förutsätter att av avkastningen av lotterierna som vissa år uppgått till ca 7 milj kr även i fortsättningen en stor del skall användas för bidrag till utgifter av engångskaraktär inom det nya kulturrådets ansvarsområde. Även om Kungl Maj:t också i framtiden kommer att fördela lotterimedlen kommer det nya kulturrådet att bli remissorgan i sådana ärenden. En samordning av lotterimedelsbidragen, det nya samlingslokalstödet och andra stödformer, däribland särskilt bidragen genom arbetsmarknadsverket, måste komma till stånd.

Kulturrådet har i det föregående, på samma sätt som t ex servicekommittén gjort, starkt understrukit behovet av lokaler i närmiljön. När samlingslokalutredningen föreslår en prioritering av lokaler i kommun- och stadsdelcentra framför lokaler i närmiljö kan kulturrådet därför inte dela utredningens uppfattning. Rådet anser att såväl lokaler i närmiljö som centrumlokaler behövs i många kommuner. Men i en priorite-

ringssituation bör enligt rådets mening, med vissa undantag och med särskild hänsyn till glesbygdens behov, lokaler i närmiljö många gånger sättas i första hand. Dessa är en förutsättning för att en ny kulturpolitik skall kunna förverkligas.

För att aktivera kulturverksamheten överallt i landet är bättre lokaler en nödvändighet men ännu viktigare än lokalernas standard är dock många gånger intresset och kunskaperna hos de människor som har ansvaret för verksamheten. De som förutsätts få tillgång till lokalerna måste stimuleras att själva delta i planering och utformning av såväl lokal som verksamhet. Detta förutsätter också en bättre tillgång på personal på de kommunala och föreningsägda kulturlokalerna. Den nuvarande statliga utbildningen inom kulturområdet svarar inte i alla avseenden mot de behov som finns. Dessa frågor återkommer kulturrådet till i sitt kommande betänkande om kulturarbetarnas verksamhet och villkor.

10 Samhällets ekonomiska insatser

10.1 De ekonomiska insatserna i dag

Under 1960-talet lades grunden för ett fortsatt reformarbete på kulturområdet. Både stat, landsting och kommuner började mer målmedvetet bygga ut sina insatser. Det speglas också i utvecklingen av de offentliga kulturutgifterna. Fortfarande spelar dock dessa en relativt blygsam roll om man jämför med de totala offentliga utgifterna, med andra utgiftsområden och med individernas kulturutgifter.

År 1970 uppgick de offentliga driftutgifterna för kultur till 784 milj kr eller ca 98 kr per invånare samtidigt som de totala offentliga utgifterna var 60 166 milj kr eller 7 521 kr per invånare.

Under 1960-talets senare hälft ökade de offentliga driftutgifterna för kultur med genomsnittligt 9 % årligen i fast penningvärde. Kommunernas och landstingens utgifter har stigit snabbare än statens. De kommunala kulturutgifterna ökade sålunda årligen med genomsnittligt 12 %. Motsvarande stegring för statens utgifter var mindre än 5 %, vilket kan jämföras med 9 % genomsnittlig årlig ökning under första hälften av 1960-talet. Statens andel av de totala kulturutgifterna har härigenom minskat från 45 % år 1965 till 42 % år 1970. Landstingens insatser har ökat snabbt, mätt i fasta priser, men andelen av de totala kulturutgifterna är fortfarande liten (3 %).

Både för stat och kommun utgör kulturutgifterna en liten del av den totala budgeten. År 1970 utgjorde de 0,87 % av de totala statliga driftutgifterna och 4,6 % av de totala kommunala driftutgifterna (netto). Under 1960-talets senare del har emellertid dessa andelar stigit, för statens del från 0,6 % år 1965 och för kommunernas del från 3,7 %.

Om man jämför med statens utgifter för t ex undervisning eller socialvård och socialförsäkring visar det sig att kulturområdet svarar för en mycket mindre del. Dessa områden har också snabbt ökat sin andel. Under 1960-talet steg kulturandelen av de statliga driftutgifterna från 0,5 % till 0,7 %. Samtidigt ökade undervisning från 15 % till 19 % och socialvård och socialförsäkring från 27 % till 30 % (figur 2.4).

Samhällsinsatsernas omfattning varierar mycket mellan olika sektorer av kulturområdet. Två områden dominerar kostnadsmässigt nämligen folkbiblioteken och teatern. I det statliga kulturstödet dominerar teatern och i det kommunala folkbiblioteken. Staten har under 1960-talet ökat sina insatser särskilt inom musei- och utställningssektorn och utbildningen inom kulturområdet.

Den relativt blygsamma omfattningen av de offentliga kulturutgifterna framträder än mer tydligt om man jämför med individernas utgifter. Dessa uppgick år 1969 till drygt 4 miljader kr samtidigt som de offentliga driftutgifterna var 0,6 miljarder kr.

Kulturutgifterna utgör ett inte helt oväsentligt inslag i den privata konsumtionen. Konsumenterna lade år 1969 ut ca 4 miljarder kr eller 501 kr per individ för kultur-

varor och kulturtjänster. Under 1960-talet ökade individernas kulturutgifter ungefär lika mycket som den totala privata konsumtionen eller sammanlagt med inemot 50 % i fasta priser.

De offentliga kulturutgifterna är visserligen små i förhållande till individernas utgifter. Denna skillnad ger dock ingen rättvis bild av samhällets faktiska inflytande. Inom både radio/TV-området och filmområdet har samhället sålunda ett betydande inflytande i andra former än genom direkta subventioner. Av individernas utgifter avser en så stor del som ungefär en tredjedel radio- och TV-området, om man därvid innefattar utgifter för både apparater och licenser (1,3 miljarder kr år 1969). Även om t ex de statliga subventionerna på pressområdet är små i förhållande till individernas totala utgifter så är det avgörande för bedömningen av deras betydelse inte deras absoluta storlek utan i vad mån stödet är utformat så att man uppnår syftet med det, i detta fall att behålla en mångsidig press.

Storleken på samhällsinsatserna inom kulturområdet såsom de här belysts ger en allmän bild av vilken vikt som området anses ha för de statliga och kommunala organ som fördelar samhällsstödet i det följande kommer att diskuteras den önskvärda volymen av de framtida samhällsinsatserna. Minst lika viktig är givetvis behandlingen av hur dessa insatser bör inriktas så att de bäst motsvarar de mål som uppställs för kulturpolitiken.

Det skulle vara av intresse att kunna bedöma utgiftsnivån på kulturområdet i vårt land mot internationell bakgrund. Materialet för meningsfulla jämförelser är emellertid bristfälligt. Det beror bl a på att kulturområdet avgränsas mycket olika, på olika fördelning av ansvaret mellan stat och kommun samt på olikheter i skattesystemen.

De mest jämförbara uppgifter som finns avser Norge. Av de offentliga totala kulturutgifterna intog de statliga utgifterna år 1968 en något mer central plats än i Sverige, nämligen 54 % (enligt en notat från Kirke- og undervisningsdepartementets planleggningsavdelning, november 1971). Andelen för de regionala organens – fylkeskommunernas – kulturutgifter är ungefär lika liten som i Sverige (ca 3 %). Fördelat per invånare uppgick de offentliga kulturutgifterna (inkl kapitalutgifter) år 1968 till ca 50 nkr. Närmast motsvarande tal för Sverige var ca 78 kr.

Det är svårare att göra jämförelser med länder som har en jämfört med vårt land mer olikartad struktur än Norge. I ett nyligen utgivet arbete (Augustin Girard: Cultural development: experience and policies, Paris 1972) har svenska och franska kulturutgifter presenterats parallellt för att möjliggöra jämförelser. Sådana måste dock göras med stor försiktighet eftersom beräkningsprinciperna är mycket olikartade. Den statliga andelen av offentliga kulturutgifter är i Frankrike dock större än i vårt land, nämligen 60 % år 1965. Kommunernas andel var 28 %. Av de statliga kulturutgifterna gick mindre än hälften över kulturministeriet. Dess utgifter var år 1965 420 milj franc (ungefär motsvarande belopp i svensk valuta) eller 9 franc per invånare.

Liksom i Sverige är individernas kulturutgifter flera gånger större än de offentliga utgifterna.

En internationell studie har nyligen påbörjats för att mer systematiskt studera kulturutgifterna i ett begränsat antal länder. I projektet deltar bl a Frankrike, Nederländerna och Sverige.

10.2 Det samhällsekonomiska utrymmet för kulturinsatser

En betydande del av samhällets insatser avser att på olika sätt skapa en god social miljö. Som rådet närmare utvecklat vid diskussionen om det övergripande målet (4.13) är de kulturpolitiska insatserna hittills alltför litet beaktade som instrument för detta samhällsarbete. Det pekas där på den grundläggande orättvisa som ligger i att människor av geografiska, ekonomiska, utbildningsmässiga och andra skäl är utestängda från kulturella aktiviteter och upplevelser. Därigenom uppstår klyftor i föreställningsramar och uttrycksmöjligheter som medför isolering och konflikter. För att övervinna dessa brister kan man i längden inte undvara omfattande, långsiktiga insatser av kulturpolitisk art vid sidan av andra samhällsinsatser.

Samhällets kulturutgifter är i dag mycket små, om man jämför med utgiftsområden som det sociala området, utbildning och arbetsmarknad. Det är inte realistiskt att räkna med att kulturen på kort sikt ekonomiskt skall tillnärmelsevis likställas med dessa tunga utgiftsområden. På sikt måste dock kulturinsatserna få en helt annan vikt och omfattning än de har i dag.

Rådets bedömningar av behovet av ekonomiska insatser från samhällets sida är präglade av en ambitionsnivå som är klart högre än den som gällt för 1960-talets kulturpolitik. Detta är helt naturligt, om man vill åstadkomma en breddning av de kulturella aktiviteterna så att de berör fler människor och människor i alla delar av landet.

Att döma av de kulturprogram som de politiska partierna lagt fram, råder enighet om vissa av de grundläggande värderingar som kulturrådet sammanfattat i sina målförslag. Det finns också en insikt om behovet av ökade samhällsinsatser. Det föreligger sålunda i dag mer än tidigare underlag för att komma fram till en ny syn på vad samhället behöver göra på kulturområdet. Vid de slutliga avvägningarna kan dock givetvis skiljaktigheter komma att framträda i synen på hur snabbt det skall bli möjligt att öka de ekonomiska insatserna och vilka områden som skall prioriteras. Konkurrensen mellan olika anspråk på samhället är stor. Samtidigt är de disponibla resurserna begränsade.

Det ekonomiska utrymmet kommer alltid att vara begränsat. Detta får inte hindra att berättigade krav ställs på samhället. Efter en summering i 1971 års kompletteringsproposition (prop 1971:115 s 41) av de stora anspråken på både utbyggnader inom den offentliga sektorn och en höjd standard för de enskilda hushållen uttryckte finansministern detta på följande sätt: "Denna erinran om var våra problem är att finna innebär inget förord för att söka dämpa kraven och ambitionerna. Högt ställda förväntningar är en bidragande kraft i arbetet för att vidga och förbättra förutsättningarna för en utveckling mot ett bättre samhälle. Insikten om problemens art och svårighetsgrad ger dock en bättre grund för att i samverkan och enighet nå deras lösning."

Kulturrådet lägger fram sina förslag vid en tidpunkt när både stat och kommun måste ålägga sig restriktivitet i fråga om nya utgifter. Det begränsade utrymmet för ökningar av samhällsutgifterna har markerats genom den överenskommelse som år 1972 träffats mellan regeringen och de båda kommunförbunden angående kommunal- och landstingsskatten (10.3.2). Syftet är att kommuner och landsting under de närmaste två åren skall avstå från skattehöjningar.

Ett kortsiktigt perspektiv får enligt kulturrådets uppfattning absolut inte hindra en höjning av ambitionsnivån på något längre sikt. Om någon i slutet av 1940-talet, då samhällsutgifterna för skolväsendet uppgick till ca 1 miljard kr, hade sagt att dessa utgifter vid 1970-talets början skulle uppgå till 9 miljarder kr eller över 6 % av bruttonationalprodukten, skulle han säkert ha ansetts vara ytterst orealistisk. Vid den tidpunkten diskuterades om samhället hade råd med en nioårig obligatorisk grundutbildning och om samhället skulle svara t ex för skolmåltidskostnaderna. Går man till u-landshjälpen och miljövården finner man exempel från senare tid hur i dag betydelsefulla sektorer av samhällsverksamheten från början ansågs marginella från både politisk och ekonomisk synpunkt. Som en följd av ett ökat medvetande hos den allmänna opinionen och politikerna om vårt ansvar mot u-länderna och behovet av ingrepp mot miljöförstöringen har de ekonomiska resurser som avdelats för dessa områden snabbt vuxit. Dessa ökningar har byggt på en politisk vilja från statsmakternas sida och på ett konkret underlag i fråga om mål och medel.

En svaghet i den hittills förda kulturpolitiken har varit det alltför korta planeringsperspektivet och frånvaron av allmänt accepterade långsiktiga mål för insatserna. Utvecklingen visar att det i ett trängt samhällsekonomiskt läge oroande ofta blir kulturutgifterna som prutningarna i första hand går ut över. Det politiska handlandet, bl a budgetbesluten, måste visserligen av olika skäl ske med korta steg genom marginella anpassningar. Det viktiga är att dessa steg på kulturområdet liksom på andra samhällsområden tas i medvetande om målen på lång sikt. Kulturrådet vill ge underlag för en mer långsiktig planering. Ett samlat grepp på statens, ett landstings- och en kommuns kulturutgifter är en förutsättning för att behoven inom kulturområdet på ett rättvisande sätt skall kunna vägas mot behoven inom andra områden.

Behovet av ökade ekonomiska insatser från samhällets sida är stort. Rådet utgår från att tillväxten av samhällets ekonomiska resurser ger möjlighet för att rådets förslag genomförs. Rådet räknar dessutom med en viss omfördelning inom statsbudgetens totalram till kulturområdets fördel. Sådana relativa omfördelningar har alltid skett och kommer att ske i framtiden. Det innebär alltså att kulturutgifterna förutsätts öka snabbare än utgifterna inom andra samhällsstödda områden. Därigenom ökar kulturutgifternas relativa andel av de totala utgifterna.

Kulturrådet kommer att i form av ett räkneexempel (10.12) visa hur de framtida samhälleliga kulturinsatserna kan fördelas med utgångspunkt i vissa antaganden om disponibelt samhällsekonomiskt utrymme m m. Enligt räkneexemplet bör de totala samhällsutgifterna för kultur vid 1980-talets början uppgå till inemot 2 miljarder kr eller mer än det dubbla i förhållande till i dag.

Trots en ökning av denna omfattning skulle kulturområdet förbli ett av de mindre statliga utgiftsområdena. Under 1960-talet ökade kulturutgifterna från 0,5 % till 0,7 % av de totala statliga driftutgifterna. Samtidigt ökade som nyss nämnts både undervisning och det sociala området sina andelar med flera procentenheter (figur 2.4). Kulturrådets räkneexempel innebär att andelen kulturutgifter skulle öka från 0,7 % budgetåret 1969/70 till 1,5 % budgetåret 1981/82 under förutsättning att den årliga volymökningen av de statliga utgifterna uppgår till 5 %.

Kulturrådet har valt att presentera sin syn på utvecklingen av kulturutgifterna på sikt i form av ett räkneexempel, eftersom rådet saknar möjligheter att presentera mera preci-

serade beräkningar för vad en utbyggnad av de samhällsstödda kulturaktiviteterna till en viss aktivitetsnivå skulle kosta. För att göra sådana krävs ett väsentligt bättre utredningsunderlag än som f n står till buds. Expansionstakten i fråga om den f n största delen av samhällets kulturanslag, som kommuner och landsting svarar för, bör över huvud aldrig bestämmas centralt, eftersom en grundtanke är att den kommunala planeringen inte skall styras av centrala beslut.

Kulturrådets bedömning i räkneexemplet av det samhällsekonomiska utrymmet kan jämföras med långtidsutredningens (Svensk ekonomi 1971–1975 med utblick mot 1990, 1970 års långtidsutredning, Huvudrapport, SOU 1970:71) synpunkter på utrymmet för samhällsutgifter inom kulturområdet.

Utredningen räknar med en årlig volymförändring i fråga om den offentliga konsumtionen för kulturell verksamhet under perioden 1970–1975 med 6 %, medan hela den offentliga konsumtionen ökar endast med 4,5 %. Av de tio ändamålsgrupper som utredningen delar in konsumtionen i är det endast en, nämligen allmän förvaltning, som beräknas öka mer än kulturell verksamhet och rekreation. Det bör observeras att konsumtionen är ett trängre begrepp än driftutgifterna och avser endast statliga och kommunala tjänster.

Långtidsutredningen konstaterar också att man kan förutse att det kommer att ställas anspråk på en fortsatt ökning av de statliga insatserna inom kultursektorn. De planer som utredningen fått del av innebär att de statliga driftutgifterna för kulturändamål kalkyleras öka med drygt 11 % per år i volym 1970–1975. De kommunala kulturutgifterna ökar vid växande kommunstorlek. De beslutade kommunsammanläggningarna kan därför förväntas medföra en ökad satsning på kulturella aktiviteter. De kommunala driftutgifterna för kulturändamål kalkyleras 1970–1975 volymmässigt öka med i genomsnitt knappt 6 % per år.

Långtidsutredningen påpekar att under 1970-talet kommer den offentliga sektorns styrande inverkan på det regionala utvecklingsförloppet att få ägnas stor uppmärksamhet. Lokaliseringen av offentliga verksamheter får nämligen inte enbart direkta sysselsättningseffekter. Den är viktig vid försök att skapa en lämplig infrastruktur för företagen och ett mer varierat utbud av icke prissatta tjänster.

Sin syn på kulturutgifternas utveckling sammanfattar långtidsutredningen på följande sätt (s 300): "En summering av resursanspråken visar att man kan förutse behov av relativt omfattande utbyggnader på samtliga kulturområden. Den beslutade arbetstidsförkortningen, utbildningsväsendets fortsatta expansion och de estetiska ämnenas framskjutna ställning inom undervisningen kommer förmodligen att medföra ökad efterfrågan på kulturprodukter och kulturella aktiviteter." I utredningens kalkyl förutsätts att de statliga och kommunala kostnaderna för kulturändamål kommer att öka enligt de planer som lagts fram från kommunalt och statligt håll.

I 1971 års kompletteringsproposition (prop 1971:115) tog regeringen ställning till långtidsutredningens bedömning av de ekonomiska perspektiven på längre sikt. I propositionen redovisades regeringens syn på bl a mål och förutsättningar för den interna ekonomin. Vissa av de tankegångar som där förs fram är av stor relevans för kulturområdet. Där sägs bl a i samband med en diskussion om åtgärder för att skapa sysselsättning åt bl a äldre och handikappade, att genomgående bör i arbetet för olika eftersatta grupper eftersträvas att ge åtgärderna en utformning som bidrar till att bryta individernas isolering. Om regionalpolitiken sägs att målet är att nå en bättre balans mellan landets regioner såväl i ekonomiskt som i socialt och kulturellt avseende. Ett tredje område som ansågs särskilt angeläget är arbetslivet. Reformer på detta område framstår som en av de viktigaste arbetsuppgifterna under de kommande åren.

Propositionen innehöll inga ställningstaganden till långtidsutredningens bedömningar av

det samhälleskonomiska utrymmet. Ingen sifferprecisering av en lämplig ökningstakt för offentlig och privat konsumtion gjordes. Utrymmet under de närmaste åren är, framhölls det, begränsat och en stark återhållsamhet med offentliga utgifter ansågs motiverad.

Kulturrådet kan konstatera att flera av de tankegångar om arbetet bland eftersatta grupper, om regionalpolitiken och om insatser i fråga om arbetsmiljön som betonas i propositionen väl knyter an till rådets förslag. Vad beträffar resonemangen om nödvändigheten av återhållsamhet med offentliga utgifter tillgodoses de också i viss mån genom rådets förslag. En kulturpolitik med klart definierade mål gör det lättare att prioritera och sätta in de resurser som kan avdelas på de viktigaste områdena.

I den ekonomiska litteraturen har samhällsinsatserna inom kulturområdet sällan tagits upp till diskussion. Kulturrådet har låtit en grupp ekonomer ur ekonomisk-teoretisk synpunkt belysa samhällsstödet till kulturverksamheten (Bilaga B, Enkäter och undersökningar utförda av kulturrådet eller med dess medverkan p 39).

Man brukar skilja mellan sociala och kollektiva nyttigheter. Statens och kommunernas kulturutgifter utgör ur samhällsekonomisk synpunkt en del av de offentliga utgifter som avser produktion och distribution av s k "sociala nyttigheter". Andra sådana tjänster är utbildning, sjuk- och hälsovård och socialvård. Den del av den offentliga sektorn som de sociala nyttigheterna bildar beräknas i dag svara för 2/3 av den totala offentliga konsumtionen och nära 1/6 av den totala resursförbrukningen i Sverige. Det är framför allt inom denna sektor som den kraftiga expansionen av de offentliga utgifterna under efterkrigstiden har skett.

I motsats till vad som är fallet i fråga om renodlat kollektiva nyttigheter såsom rättsväsen och försvar gäller för flertalet av de sociala nyttigheterna att man väl kan tänka sig att i stor utsträckning producera och sälja dem på vanliga marknader och i många länder gör man det fortfarande.

I sina motiveringar för de kulturpolitiska målen har kulturrådet utvecklat skäl för samhällsinsatser på kulturområdet som ett led i skapandet av en bättre social miljö. Dessa motiv synes väl förenliga med de resonemang som förs inom den ekonomiska teorin rörande motiven för insatser på de sociala nyttigheternas område. En ny syn på samhällets kulturinsatser bidrar till att forma ett vidare välfärdsbegrepp.

Vid en utbyggnad av samhällets insatser inom kulturområdet blir det väsentligt att veta hur ansvaret skall fördelas mellan stat, kommun och landsting. Kulturrådet förutsätter att staten men också landstingen ökar sina andelar av de totala utgifterna. I 10.3 diskuteras kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. De krav som kan ställas på statsbidragssystem behandlas i 10.4, där också behovet av medel för tillfälliga insatser både för stat och kommun tas upp. I 10.5 diskuterar kulturrådet nivån på anslagen till statliga organ och institutioner, medan 10.6 ägnas åt de nya statsbidrag som föreslås för regional och lokal institutionsverksamhet. Förstärkningen av stödet till den fria kollektiva verksamheten tas upp i 10.7, information och publikkontakt i 10.8 och insatser inom privat drivna kultursektorer i 10.9. Vissa frågor av allmän karaktär, nämligen kostnadsnivå och avgifter, behandlas i 10.10 och 10.11.

I 10.12 läggs fram det förslag till prioritering av i första hand statens kulturutgifter fram till början av 1980-talet, som berörts tidigare i detta avsnitt.

10.3 Kostnadsfördelningen mellan stat och kommun

10.3.1 *Ansvarsfördelningen*

I kapitel 8 Kulturområdets framtida organisation har rådet utvecklat sin syn på hur ansvaret för åtgärder inom kulturområdet bör fördelas mellan kommun, landsting och staten. Det organisatoriska ansvaret har direkta konsekvenser för det ekonomiska ansvaret. Kulturrådet sammanfattar här uppgifter som stat, landsting och kommun förutsätts svara för under de närmaste åren.

De *statliga insatserna* kan avse bl a följande ansvarsområden:

1. Samordning, utrednings- och utvecklingsverksamhet.

Här avses det nya kulturrådets och andra centrala administrativa organs (riksantikvarieämbetet, statens biografbyrå) verksamhet av olika slag. Vidare innefattas utredningar, stöd till försöks- och utvecklingsverksamhet samt internationellt samarbete.

2. Ansvar för statliga eller helt statsstödda centrala och regionala kulturinstitutioner.

Här avses bl a Svenska riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar, de centrala teatrarna och museerna, centrala och regionala arkiv samt regionmusiken samt landsantikvarierna i den mån de förstatligas.

3. Bidrag till akademier samt till centrala organisationer som Konstfrämjandet, Skådebanan, Folkethusföreningarnas riksorganisation och Folkparkernas centralorganisation.

4. Bidrag till regionala (lokala) kulturinstitutioner.

Här avses bidrag till regionala (lokala) institutioner inom teaterns, dansens, musikens och folkbibliotekens områden. Vidare innefattas stöd till regional samordning och det stöd till regional museiverksamhet som MUS 65 överväger.

5. Bidrag till fri kollektiv skapande verksamhet.

Här avses bidrag till studieorganisationer, övriga organisationer och centrumbildningar. Vidare innefattas studiecirkelstödets kulturdel, det föreslagna arrangemangsbidraget, det föreslagna lokala aktivitetsstödet och bidrag till de yrkesmässigt arbetande fria grupperna.

6. Ansvar för institutioner för högre utbildning inom kulturområdet.

Här avses i första hand musikhögskolor, konsthögskolan, konstfackskolan, scenskolor, dansskolor och dramatiska institutet.

7. Stipendier och ersättningar till kulturarbetare.

Här avses bl a konstnärsbelöningar, konstnärsstipendier och författarersättningar av olika typ och de ersättningsformer som kan tillkomma som ett resultat av kulturrådets, litteraturutredningens och MUS 65:s arbete.

8. Stöd inom olika sektorer.

Här avses konstförvärv för statliga byggnader, presstöd, tidskriftsstöd, filmstöd, stöd till produktion av grammonfonskivor och ljudband samt de nya stödformer som kan komma att föreslås av olika utredningar.

9. Investeringar och bidrag till investeringar.

Här avses investeringar för statliga institutioner samt bidrag och lån till uppförande eller ombyggnad av kulturbyggnader av olika slag.

10. Punktstöd.

Här avses medel för tillfälliga insatser.

De *landstingskommunala insatserna* kan avse bl a följande ansvarsområden:

1. Samordning, samarbete, utredningar, utvecklingsarbete och information rörande landstingens kulturverksamhet.
2. Bidrag till regionala kulturinstitutioner eller till lokala institutioner med regional verksamhet.
3. Bidrag till fri kollektiv skapande verksamhet.
4. Bidrag till utbildningsinstitutioner.
5. Stipendier och ersättningar till kulturarbetare.
6. Kulturinsatser vid landstingens vårdinstitutioner, skolor och andra institutioner.
7. Konstköp till de egna institutionerna.
8. Bidrag till publikarbete.
9. Bidrag till investeringar för de regionala kulturinstitutionerna.
10. Punktstöd.

De *primärkommunala insatserna* kan i princip avse alla typer av kulturell verksamhet inom kommunen, som inte stat eller landsting har ett eget ansvar för. Insatserna avser bl a följande områden:

1. Samordning, samarbete, utredningar, utvecklingsarbete och information i vad avser den egna kommunen.
2. Ansvar för kommunala kulturinstitutioner.
3. Bidrag till lokala och regionala kulturinstitutioner.
4. Bidrag till fri kollektiv skapande verksamhet.
5. Ansvar för utbildningsverksamhet inom kulturområdet.
6. Stipendier och ersättningar till kulturarbetare.
7. Kulturella insatser inom kommunens skolor, sociala institutioner m m.
8. Konstköp och miljögestaltning.
9. Bidrag till publikarbete.
10. Investeringar för de egna kulturinstitutionerna och bidrag till investeringar.
11. Bidrag till övriga kulturändamål.

10.3.2 *Kostnadsfördelningen*

Med den avgränsning av kulturområdet som kulturrådet gjort i detta betänkande svarar kommunerna i dag för huvuddelen av samhällsstödet till kulturen. Av 1970 års samhällsutgifter exkl investeringar till kulturen svarade kommunerna för 55 %, staten för 42 % och landstingen för 3 % (figur 2.2). Det statistiska underlaget för att beräkna de kommunala utgifterna är sämre än för stat och landsting. En mer noggrann beräkning skulle troligen visa att den kommunala andelen är större än 55 %, då – som nämnts i det föregående (2.12.1) – alla kommunala kulturkostnader inte redovisas i kulturbudgeten. Om kommunernas kulturinvesteringar som år 1970 uppgick till över 50 milj kr tas med blir den kommunala andelen ännu större. Statens och landstingens skattefinansierade investeringar är nämligen avsevärt lägre än de kommunala.

Primärkommunerna har alltså under 1960-talet gjort betydande ekonomiska insatser för att främja kulturlivet. De har självständigt påtagit sig årliga utgifter som i dag uppgår till inemot en halv miljard.

Kulturverksamhet är ett av de samhällsområden där de lokala insatserna i första hand är beroende av kommunala beslut. Någon statlig reglering förekommer inte. En sådan reglering är annars vanlig. Endast 22 % av de totala kommunala utgifterna avser verksamhet som inte är reglerad eller understödd av staten. Skillnaden mellan kultur- och utbildningsområdena är påtaglig. Utbildningen är reglerad av en rad statliga bestämmelser. Staten svarar också för en stor del av kostnaden. Budgetåret 1969/70 var statens andel 55 % av kostnaderna för utbildning inom skolöverstyrelsens område t o m gymnasiet.

Kulturrådet lägger inte fram några förslag som innebär att staten lägger några i princip

nya uppgifter på primärkommunerna. Däremot förutsätts kommunerna bygga ut och komplettera de insatser de börjat med. Inga bestämmelser förutsätts tillkomma som ställer nya krav på kommunerna. När kulturrådet i olika sammanhang i detta betänkande förutsatt att vissa uppgifter skall skötas av kommunerna är det för att markera en ansvarsfördelning. Det går inte att precisera inom vilken tidrymd de åtgärder bör genomföras som rådet rekommenderar. Uppgifterna får förverkligas i den takt som de ekonomiska resurserna medger det. Kulturrådet har tidigare (10.2.2) redovisat sin syn på det samhällsekonomiska utrymmet för ökade samhällsinsatser inom kulturområdet.

Som statlig utredning behandlar rådet i första hand statens insatser. På många punkter innebär förslagen en utbyggnad av existerande bidragsformer, på andra punkter föreslås nya bidragsprinciper. Det gäller framför allt vad som kan kallas en kulturell lokaliseringspolitik i form av stöd till en utbyggnad av regionala kulturinstitutioner. Rådet förutsätter också att det på sikt skall tillkomma vissa bidrag till kulturaktiviteter på lokal nivå. Staten förutsätts mer systematiskt än hittills ta ansvar för en jämn fördelning av kulturaktiviteterna över hela landet. Detta medför att statens del av de totala samhälleliga kulturutgifterna får förutsättas öka snabbare än primärkommunernas. Något preciserat mål för kostnadsfördelningen stat–kommun är det inte möjligt att ställa upp. Det går inte att förutse i vilken takt de enskilda kommunerna kan bygga ut sina anslag till kulturändamål. Därtill kommer att hela frågan om den kommunala ekonomin nu utreds.

I slutet av år 1971 tillsattes den statliga utredningen om kommunernas ekonomi. Den har att bedöma efterfrågeutvecklingen på olika områden med primärkommunalt och landstingskommunalt huvudmannaskap och vilka resurser som kommer att krävas för att tillfredsställa denna efterfrågan. Den framtida kommunala finansieringssituationen skall analyseras. Utredningen skall belysa konsekvenserna av att man bibehåller statsbidrag som stimulerar kommunala aktiviteter. Frågan om en begränsning av den kommunala beskattningsrätten skall prövas. Man skall också undersöka möjligheten av en effektivare avvägning mellan primär- och landstingskommunala utgifter.

I direktiven säger finansministern bl a följande (enligt utdrag ur statsrådsprotokoll den 17 december 1971):

> På längre sikt framstår en fortsatt kommunal expansion av samma storlek som den under 1960-talets senare del som klart oförenlig med kravet på en balanserad samhällsutveckling. En fortsatt utveckling i samma takt kommer att i allt för hög grad beskära andra sektorers utvecklingsmöjligheter och även alltför kraftigt begränsa de privata hushållens köpkraft. Takten i den kommunala utgiftsexpansionen måste således nedbringas till en nivå som står i bättre överensstämmelse med tillväxten i landets totala inkomster och produktionskapacitet.
>
> Sålunda har statsbidragen inte endast ökat i takt med den kommunala utgiftsexpansionen utan deras andel av den totala kommunala finansieringen har också vuxit kraftigt. En fortsättning av denna utveckling framstår inte som meningsfull eftersom finansiering genom statsbidrag i sista hand drabbar de medborgare som även är kommunala skattebetalare.
>
> Det framstår i dag helt klart att utrymmet för en fortsatt stegring av den kommunala utdebiteringen är ytterst begränsat. Mot bakgrund härav bör kommittén redovisa konsekvenserna för de kommunala utgiftsprogrammen av en i framtiden i huvudsak oförändrad genomsnittlig utdebiteringsnivå, således en skattefinansiering inom ramen för skatteunderlagets tillväxt.

Kommunernas och landstingens möjligheter att öka sina kulturinsatser de närmaste åren påverkas av den överenskommelse som i april 1972 träffades mellan regeringen å ena sidan och Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet å andra sidan.

I överenskommelsen uppmanar och rekommenderar styrelserna för kommunförbundet och landstingsförbundet primär- och sekundärkommunerna att under tvåårsperioden 1973–1974 avstå från att höja kommunalskatt resp landstingsskatt. Endast i absolut tvingande fall kan en utdebiterings-

höjning godtas. Det sägs vidare att parterna är ense om största återhållsamhet i sådana politiska beslut som föranleder ökade anspråk på kommunernas utgiftsstat. I samma syfte skall skärpt uppmärksamhet ägnas de statliga myndigheternas normgivande riktlinjer och rekommendationer med hänsyn till den kommunala ekonomin.

Mera principiella ställningstaganden till hur kostnadsansvaret för samhällsinsatserna i framtiden skall fördelas mellan stat och kommun blir avhängiga av de beslut som om några år kan fattas med anledning av förslag från utredningen om kommunernas ekonomi. En aktivering av kulturverksamheten får emellertid, enligt kulturrådets bestämda mening, inte stoppas upp i avvaktan på vad utredningens kommande förslag kan leda till. Rådet avstår dock i den aktuella situationen från att lägga fram förslag om några generella bidrag till kommuner och landsting utan föreslår i första hand justeringar av statsbidragskonstruktioner som anknyter till nuvarande bidragsformer.

Genom att det inte finns några statsbidrag till kulturverksamhet i alla kommuner är det inte meningsfullt att tala om en medveten kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Till detta kommer att staten stöder kommunerna i generella former, framför allt genom skatteutjämningsbidraget. Det går givetvis inte att härleda vilken del av detta som går till kulturella ändamål. När det tidigare generella statsbidraget till kommunala folkbibliotek slopades år 1965 betonades i propositionen (prop 1965:43 s 71) att det inte var fråga om att beröva kommunerna utgående bidragsmedel utan att överföra dem till kommunerna genom ett nytt bidragssystem som ger bidragen till dem som bäst var i behov av dem.

Kulturrådet finner att utvägen att med generella medel förstärka ekonomin hos de kommuner som har den lägsta skattekraften ligger i linje med den decentraliseringsideologi som rådet företräder. De kommunala organen får på så sätt möjlighet att själva prioritera mellan olika ändamål. Risken ligger i att ambitionsnivå och ekonomiska resurser varierar mycket mellan olika kommuner. Figurerna 2.6–2.10 visar tydligt hur utgiftsnivån varierar i olika delar av landet och i olika kommunstorlekar.

Sommaren 1972 har skatteutjämningsrevisionen avlämnat betänkandet Reformerad skatteutjämning (SOU 1972:44), där ett förslag till ett nytt skatteutjämningssystem läggs fram. Betänkandet har avlämnats vid en tidpunkt som inte medgett att kulturrådet tagit del av förslagen och bedömt dem mot bakgrund av de resonemang som förs i detta avsnitt.

Från kommunalt håll har kritik riktats mot staten för att skapa statsbidragsformer som är utformade så att de leder till en kostnadsövervältring på kommunerna. I fråga om bidragsformer inom kulturområdet som har sådan verkan kommer rådet att föreslå ändringar. De nya statsbidrag som föreslås är utformade så att primärkommuner och landsting i förväg skall veta vilken bidragsnivå staten åtar sig att svara för.

Nuvarande bidrag till stadsteatrar och yrkesorkestrar är konstruerade så att de i större eller mindre grad följer realkostnadsutvecklingen. De nya bidragen till regional och lokal institutionsverksamhet föreslås på liknande sätt få en garanti mot att deras realvärde minskas.

Kulturrådet har även övervägt att mer generellt föreslå indexreglering av olika statsbidrag för att undvika att bidrag förlorar sitt realvärde för bidragsmottagarna. Rådet har dock kommit fram till att det inte går att hävda att det just inom kulturområdet skulle finnas ett större behov än inom andra sektorer av den statsstödda verksamheten att få en sådan garanti mot realvärdeförsämring. Rådet förordar därför endast i fråga om ett par bidragstyper en indexreglering nämligen – förutom det nyss nämnda bidraget till institutionsverksamhet – studiecirkelbidraget (10.7.1). För detta bidrag är löner och arvoden på samma sätt som inom institutionerna den dominerande kostnadsposten. Verksamhetens utveckling är beroende av om man kan arvodera kvalificerade ledare. Kulturrådet anser sig inte kunna lägga

fram förslag om hur en indexreglering av studiecirkelbidraget bör utformas. Rådet vill erinra om att skolöverstyrelsen år 1970 föreslog att statsbidraget per studietimme skulle knytas till viss löneklass (BT 14) inom avlöningssystemet för undervisningsområdet.

Kulturrådet kommer i det följande att redovisa en översiktlig bedömning av de statliga kulturutgifternas utveckling under den återstående delen av 1970-talet. I anslutning till denna anges i förekommande fall sambandet mellan ökade statliga kulturutgifter och utgiftsstegringar på kommunal eller landstingskommunal nivå.

Kulturrådet förutsätter som nämnts att statens andel av de totala samhälleliga kulturutgifterna ökar snabbare än de primärkommunala utgifterna. Om man däremot ser till de landstingskommunala utgifterna måste läget bli annorlunda. Kulturrådets starka betoning av ett ökat regionalt ansvar medför att landstingens nu blygsamma andel av de totala kulturutgifterna, nämligen 3 %, förutsätts öka under 1970-talet. Det innebär att landstingens kulturutgifter skulle fortsätta den snabba ökningen under 1960-talet.

Kulturrådet vill för de närmaste åren stimulera framväxten av nya regionala institutioner. I fråga om befintliga institutioner räknar kulturrådet med att landstingen skall ta över en del av ansvaret från primärkommunerna, framför allt då institutionernas verksamhet i ökad omfattning sker ute i regionen. I flertalet fall kan ett mellan kommuner och landsting delat ekonomiskt ansvar vara lämpligt. Staten bör stödja uppbyggnaden av en regional institutionsstruktur med hjälp av bidrag av det slag som föreslås i 10.6 Bidrag till regional och lokal institutionsverksamhet. I ett längre perspektiv bör bidragen kunna utformas som generella bidrag till regional kulturverksamhet. Som närmare utvecklas i det följande (10.6.2.1) är tidpunkten dock ännu inte inne för denna typ av bidrag.

10.4 Fasta bidrag och medel för tillfälliga insatser

Vid sidan om det ekonomiska ansvar som följer av huvudmannaskapet för egna institutioner stöder stat och kommun kulturverksamheten genom fasta bidrag och genom tillfälliga punktinsatser. Dessa två kanaler för samhällsstödet kompletterar varandra. I princip är inte läget annorlunda inom andra samhällsområden. Inom kulturområdet är emellertid behovet av medel för tillfälliga insatser avsevärt större än inom många andra områden. De fasta bidragen utgör visserligen ryggraden i det kommunala och statliga stödet till kulturverksamheten. Om en alltför stor del av samhällsstödet är bundet, kommer dock de anslagsgivande myndigheterna att sakna möjligheter att stödja projekt som inte låter sig inpassas i givna bidragsnormer eller som inte kunnat förutses då kommunala och statliga kulturbudgetar beslutas.

Av de fasta bidragen kommer kulturrådet i fortsättningen endast diskutera statsbidragen. Rådet har inte anledning att gå in på formerna för kommunernas bidragsgivning.

10.4.1 *Allmänna krav på statsbidragssystemen*

Bidrag som utgår enligt fasta regler är av grundläggande betydelse för det statliga stödet till kulturell verksamhet. Statsbidragen ger den nödvändiga stadgan i verksamheten. De är en förutsättning för att institutioner, fria grupper och organisationer skall kunna knyta personal till sig och ge dem rimliga lönevillkor. De är också en förutsättning för att institutioner och organisationer skall kunna göra en planering på sikt. Om man jämför med länder där kulturinstitutioner varje år får ägna mycket arbete åt att samla in bidrag från samhällsorgan och privata bidragsgivare, så framstår klart värdet av fasta bidrag. Inom andra samhällsområden är fasta bidrag den självklara grunden för de statliga insatserna.

Innan kulturrådet lägger fram sina förslag om nya och ändrade former för statsbidrag vill rådet summera de krav som bör ställas på dessa bidrag. Principerna avser endast egentliga statsbidrag dvs bidrag till icke-statlig verksamhet. De avser vidare endast de bidrag som behandlas i det följande och alltså inte ersättningar till kulturarbetare eller branschstöd.

Följande generella krav bör kunna ställas, nämligen:

1. Statsbidragen bör utformas så att de tjänar uppställda kulturpolitiska mål.

2. Statsbidragen bör främja en utveckling som innebär att möjligheterna till och tillgången på kulturella aktiviteter blir så långt möjligt likvärdig i landets olika delar. Statsbidragen bör utformas så att hänsyn tas till skillnaderna i fråga om geografisk struktur (befolkningstäthet, avstånd m m) i olika landstingsområden.

3. Statsbidragen bör utformas så att tillgängliga resurser används på ett sätt som den mottagande institutionen eller organisatio-

nen anser ändamålsenligt. Bidragen bör ge den mottagande parten så stor frihet som möjligt i fråga om användningen utan att syftet med bidraget förfelas.

4. Bidragsbestämmelserna bör inte medge att olika bidrag utgår till samma ändamål, varigenom en avsedd bidragsandel rubbas.

5. Statsbidragen skall vara enkla att administrera så att t ex vid beslut om en utökning av verksamheten den ekonomiska situationen är lätt att överblicka.

Under 10.5.3 diskuteras principerna för det stöd som fördelas av centrala organ. I 10.6 ges en översikt över nuvarande statsbidrag till kulturinstitutioner. Vidare läggs fram förslag om nya bidragsformer till den regionala institutionsverksamheten. Bidragen till fri kollektiv verksamhet behandlas i 10.7.

10.4.2 *Medel för tillfälliga insatser*

Det finns många värdefulla projekt som inte kan inpassas i fixerade bidragssystem. Det kan vara tillfälliga aktiviteter i en speciell situation. Det kan också vara fråga om verksamheter vid institutioner som inte kan finansieras genom de reguljära bidragssystemen. För bl a dessa fall är det nödvändigt att det på lokal, regional och central nivå finns tillgång till medel som kan ställas till förfogande utan några omfattande formaliteter.

Varje kommun och landsting bör därför avsätta medel för tillfälliga kulturella ändamål. Detta torde för övrigt redan vara fallet på de flesta håll. De för sådana ändamål anvisade anslagen är dock i allmänhet otillräckliga.

Även på statligt håll måste det finnas medel för tillfälliga insatser. I dag har Kungl Maj:t vissa sådana medel till sin disposition.

Riksstatsanslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål var budgetåret 1971/72 upptört med drygt 23 milj kr. Härav var den övervägande delen bunden till olika varje år återkommande ändamål bl a bidrag till yrkesorkestrar, riksutställningsverksamheten samt olika organisationer. Vid budgetårets ingång stod ca 1,3 milj kr till Kungl Maj:ts disposition för olika tillfälliga ändamål som aktualiseras under det löpande budgetåret.

Till Kungl Maj:ts disposition står också behållningen av de särskilda lotterier som anordnas till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål. Under senare delen av 1960-talet har nettointäkten av konstlotterierna utgjort ca 7 milj kr per år (9.1.5). Dessa lotterimedel har fungerat som en slags kulturfond och som sådan möjliggjort en lång rad betydelsefulla insatser. En förutsättning för bidrag är att det är fråga om engångsutgifter t ex för byggnadsändamål, anskaffning av utrustning o d.

Kungl Maj:t bör även i fortsättningen disponera medel för fördelning antingen efter förslag av det nya kulturrådet eller av andra organ och institutioner. Beslut om fördelningen av behållningen av konstlotterierna kan sannolikt inte, i varje fall inte i sin helhet delegeras. Denna fråga har berörts i kapitlet om lokaler för kultur- och föreningsverksamhet (9.2.4.2). Däremot bör flera av de bidrag som utgår ur anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål överföras till andra anslag.

Inkomsterna av konstlotteriet har de senaste åren minskat. Det får anses otillfredsställande att utrymmet för det statliga stödet till investeringar är beroende av allmänhetens intresse för penninglotter.

Det är väsentligt att också det nya kulturrådet får disponera medel att fördela på olika projekt och för tillfälliga ändamål till vilka andra statsbidrag inte kan utgå. Kulturrådet anser att särskild vikt bör läggas vid projekt som har ett generellt intresse. Det kan vara experiment av olika slag och undersökningar av betydelse för det praktiska kulturarbetet på det lokala planet och inom de statliga institutionerna. Stöd till internationella kontakter och projekt är också angeläget. Härigenom skulle man också kunna uppnå en önskvärd delegering av vissa bidragsbeslut som nu fattas av Kungl Maj:t. Vissa principer måste finnas för användningen av det nya kulturrådets medel, inte minst för att utesluta att anslaget används för tillägg till bidrag som beslutas i

annan ordning eller för kontinuerligt stöd till skilda verksamheter. Ett klarläggande av sådana principer bör vara en av de första arbetsuppgifterna för det nya kulturrådet. I detta sammanhang bör bl a utredas avgränsningen mellan det nya kulturrådets medel och de medel som står till Rikskonserters och Riksteaterns förfogande för bidrag till lokala aktiviteter och initiativ på central nivå.

10.4.3 *Förslaget om en statlig kulturfond*

I en motion till 1971 års riksdag (1971:812) av herr Källstad m fl föreslogs bl a inrättande av en statlig kulturfond (jfr 4.7.1.5). Kulturutskottet avstyrkte (KrU 1971:28) motionsyrkandet med hänvisning till att kulturrådet väntades beröra de aktualiserade frågeställningarna. Samma motionsyrkande har på nytt förts fram vid 1972 års riksdag (1972: 1056).

I motionen 1971:812 sägs bl a att ett statligt bidragssystem måste tillåta en betydande rörlighet i de statliga insatserna i olika delar av landet. Det anses därför olämpligt med ett system av generella bidrag som inom skolväsendet. Den nödvändiga utbyggnaden av det statliga stödet bör "inte komma till stånd genom en institutionell utbyggnad utan genom skapande av en statlig kulturfond, förslagsvis kallad "statens kulturfond". Fonden skulle ge enskilda personer möjlighet att genomföra ett speciellt projekt t ex att skriva en bok eller en teaterpjäs. Grupper skulle kunna få anslag för experimentverksamhet. Kulturnämnder i landsting och primärkommuner skall kunna få bidrag till projekt av olika slag. En viss del av medlen bör avskiljas för regionala och lokala aktiviteter. Fonden bör ledas av en allsidigt sammansatt styrelse. Den bör förnyas regelbundet. Styrelsens förvaltning bör diskuteras årligen vid en "kulturriksdag". Fondens storlek anges inte men en successiv uppbyggnad förutsätts. I skriften En liberal kultursyn där förslaget om fonden först fördes fram anges att fonden bör förslagsvis få samma storlek som bidraget till Operan och Dramaten dvs ca 50 milj kr.

I motion 1972:1056 ges en precisering av begreppet fond. Motionärerna avser inte en kapitalfond i egentlig mening. Den föreslagna fonden skall i stället närmast likna det nuvarande anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål. Till skillnad från detta skall den nya fonden ha stor flexibilitet i sin anslagsgivning. Härtill kommer att fördelningen görs av en styrelse.

För att bedöma förslaget om en kulturfond kan det vara av intresse att se till erfarenheterna av den lotterimedelsfond som under lång tid var den viktigaste källan för kulturstöd i vårt land. Vidare bör erinras om den Norska kulturfonden.

Vid ingången av 1960-talet uppgick anslaget Avsättning till lotterimedelsfonden till 24 milj kr. Fonden hade inget samband med lotteriinkomsterna utan var i realiteten en statens kulturfond ungefär av det slag som föreslås i motionen, även om resurserna inte medgav någon omfattande satsning på lokala och regionala projekt. Med lotterimedel stöddes Operan, Dramaten, turnéteatrar, stadsteatrar och yrkesorkestrar men också en rad andra permanenta och tillfälliga ändamål. I början av 1960-talet blev det klart att det var olämpligt att med fondbidrag stödja fasta kulturinstitutioner, framför allt på grund av svårigheten att beräkna merkostnaden för lönehöjningen. 1964 års reform av teaterbidragen innebar att stödet till fasta teaterinstitutioner fördes över till särskilda statsanslag för vilka gäller särskilda bidragsprinciper.

Detta underströks i prop 1964:66 (s 31) och i det utredningsarbete som föregick den. Sedan teaterbidragen förts över till särskilda riksstatsanslag omvandlades den resterande delen av lotterimedelsfonden till ett reservationsanslag Bidrag till särskilda kulturella ändamål, som fördelas av Kungl Maj:t. Erfarenheterna sedan år 1964 visar att det oundvikligen uppkommer bindningar i bidragsgivningen även om staten inte formellt binder sig genom statsbidragsregler. Som nämnts är den alldeles övervägande delen bunden till fasta ändamål.

I Norge inrättades år 1965 Norsk kulturfond med uppgift att "stimulere skapande åndsliv i litteratur og kunst, verne det norske kulturarven og arbeide for at flest mogleg skal få del i kulturgoda". År 1970 disponerade fondstyrelsen 21 milj norska kr. I riktlinjerna för användningen av fondmedlen preciseras en rad ändamål. Erfarenheterna har visat att det finns samma tendens som i fråga om anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål. Betydande delar av anslaget har blivit bundna genom mer eller mindre fixerade bidragssystem eller årligen återkommande anslag. Bland fasta ändamål kan nämnas utgivning av äldre norsk litteratur, inköpsordningen av skönlitteratur till biblioteken, utgivning av musik på grammofonskivor, konstinköp för offentliga lokaler.

Erfarenheterna i Sverige av lotterimedelsfonden och anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål visar att fonder eller anslag av liknande slag är olämpliga för att stödja institutionell verksamhet och att det snart uppkommer en bundenhet vid fasta ändamål. Det sistnämnda bestyrks av de norska erfarenheterna. Den norska kulturfonden motsvarar flera olika bidrag och stödformer som kulturrådet förutsätter skall finansieras från skilda riksstatsanslag.

Kulturrådet har i det föregående understrukit att det är angeläget att staten har resurser för att göra tillfälliga insatser. De medel som bör ställas till det nya kulturrådets förfogande fyller således åtminstone delvis samma behov som den föreslagna kulturfonden avses tillgodose. Sammansättningen av rådet liknar den som föreslagits i motionen i fråga om kulturfondens styrelse. En regelbunden förnyelse av ledamöterna i det nya kulturrådet och dess nämnder föreslås. I den mån avsikten med fonden är att den också används för att finansiera sådana ändamål som enligt kulturrådets mening bör få kontinuerligt stöd, finner kulturrådet inte den föreslagna lösningen lämplig. Institutionsverksamhet, stöd till fria grupper, studieförbundens verksamhet, ersättningar till kulturarbetare m fl ändamål bör stödjas från särskilda anslag med alla de fördelar som detta medför för dem som är beroende av stöd från anslagen. Enligt kulturrådets mening ligger det däremot ett värde i att samma organ har inflytande över både det kontinuerligt utgående stödet och insatserna för tillfälliga ändamål.

10.5 Statliga organ och institutioner

I detta avsnitt behandlas de ekonomiska konsekvenserna av rådets förslag i fråga om statliga organ och institutioner. Organ och institutioner som behandlas av andra utredningar eller som rådet avser att behandla i sitt fortsatta utredningsarbete tas däremot i princip inte upp.

10.5.1 *Det nya kulturrådet*

I 8.6 föreslår kulturrådet inrättandet av det nya kulturrådet. Kulturrådet lägger inte fram förslag om det nya organets inre organisation, personal m m. Det förutsätts att dessa frågor bereds särskilt. Det är därför inte möjligt att göra några egentliga beräkningar av utgifterna för det nya kulturrådet. En grov uppskattning kan dock göras.

Inrättandet av det nya kulturrådet innebär att vissa utgifter för nuvarande myndighetsorganisation bortfaller, nämligen teater- och musikrådets anslag (0,5 milj kr), kostnaderna för skolöverstyrelsens biblioteksektion (ca 0,8 milj kr) samt administrationskostnaderna för tidskriftsnämnden (0,06 milj kr).

Det nya kulturrådet kommer att få vidgade uppgifter i förhållande till nuvarande myndigheter. Nya uppgifter tillkommer bl a inom musei- och utställningsområdena. MUS 65 uppges räkna med att kostnaderna för det museiråd som de sakkunniga föreslår uppgår till ca 1 milj kr. Kulturrådet förutsätter att i huvudsak de uppgifter som föreslagits för museirådet sköts av det nya kulturrådet. Vid sidan om centrala uppgifter inom musei- och utställningsområdena tillkommer andra uppgifter som i dag inte sköts inom någon myndighet. Det är framför allt utrednings- och informationsverksamhet. En myndighet som det nya kulturrådet måste byggas upp successivt. Kostnaderna under det första verksamhetsåret kan uppskattas till ca 2,5 milj kr. Samtidigt bortfaller utgifter för nuvarande administration om 1,4 milj kr. Merkostnaden kan alltså uppskattas till 1,1 milj kr. En utbyggnad av särskilt utredningsresurserna leder till att kostnaderna efter en femårsperiod kan beräknas öka med 1 milj kr eller till 3,5 milj kr.

Utgifterna för det nya kulturrådet kan sättas i relation till de statliga anslagen inom den sektor som kulturrådet har ett direkt ansvar för. De uppgår budgetåret 1972/73 till ca 230 milj kr.

Kulturrådet har under 10.4.2 pekat på vikten av att det nya kulturrådet får till sitt förfogande medel att användas för tillfälliga insatser av olika slag. Rådet anser att ett belopp om 2–3 milj kr i ett initialskede är rimligt för detta ändamål. Sannolikt kommer anslaget att successivt behöva förstärkas avsevärt. I räkneexemplet i 10.12 beräknas anslaget uppgå till 8 milj kr budgetåret 1981/82.

10.5.2 *Anslagen till de statliga kulturinstitutionerna*

Sedan riksdagen anvisat anslag till en statlig institution ställer Kungl Maj:t genom beslut i regleringsbrev det till vederbörande institutions förfogande. Samtidigt specificeras användningen av medlen på olika sätt. För flertalet helstatliga institutioner t ex museer och arkiv fördelas de s k förvaltningskostnadsanslagen på olika utgiftsslag, dvs lönekostnader, sjukvård, expenser, lokalkostnader etc. I vissa fall tas hänsyn till beräknade inkomster som frånräknas anslagen. I andra fall får institutionen själv tillgodogöra sig inkomsterna. Till anslagen är knutna detaljföreskrifter om hur olika anslagsposter skall användas. Vid sidan om förvaltningskostnadsanslagen finns ofta särskilda anslag för konstinköp, utställningsverksamhet o d.

För vissa kulturinstitutioner såsom t ex Operan, Dramatiska teatern och Riksteatern fastställer Kungl Maj:t inkomst- och utgiftsstater med tillhörande bestämmelser. Staterna är uppdelade på poster efter inkomst- och utgiftsslag på liknande sätt som för de helstatliga institutionerna. Anslaget till Rikskonserter är däremot annorlunda reglerat. Kungl Maj:t beslutar i det fallet endast hur utgifterna fördelas netto på olika verksamhetsområden.

En allmän tendens under senare år har varit att minska detaljföreskrifterna och lämna över till myndigheterna att bedriva verksamheten inom ramen för anvisade anslag och meddelade allmänna bestämmelser.

Inom den statliga förvaltningen pågår sedan några år en försöksverksamhet med *programbudgetering*. Den innebär en övergång från anslag inriktade på utgiftsslag till ändamålsinriktade anslag. Ett program är en "plan över kostnader och prestationer som syftar till att uppnå ett angivet mål" (SOU 1967:11). För varje program skall kostnaderna och om möjligt förväntade prestationer anges. Huvudsyftet med programbudgeteringen är att skapa förutsättningar för rationellare beslut och därigenom ökad effektivitet. Möjligheterna att delegera ansvar till de nivåer där produktionsansvaret faktiskt ligger underlättas.

En redovisning av hittillsvarande erfarenheter av försöksverksamheten lämnades i 1972 års statsverksproposition (bilaga 2 s 22). Hittillsvarande erfarenheter av försöksverksamheten är goda och en återgång till tidigare system för budgetering saknar aktualitet, framhåller föredragande statsrådet och konstaterar att det "nya systemet har kommit för att stanna och ytterligare utvecklas". Han pekar vidare på "att programbudgeteringen alltmer kommit att användas som en sammanfattande benämning på en rad olika åtgärder och reformer som berör planering, budgetering, uppföljning m m. Dessa syftar gemensamt till att skapa förutsättningar för att träffa mer medvetna val, öka rationaliteten i beslutsfattandet och därmed främja en bättre hushållning med knappa resurser".

Den nya kontoplan som införts i kommunerna under 1960-talet innebär en förberedelse för övergång till programbudgetering. Kommunförbundet bedriver liksom staten försöksverksamhet på detta område.

I den nuvarande statliga försöksverksamheten med programbudgetering ingår ingen kulturinstitution. Däremot har Rikskonserter getts ett ändamålsinriktat anslag. Anslaget för budgetåret 1971/72 var sålunda uppdelat på bl a följande ändamål: skolkonserter, musik för ungdom, intern konsertverksamhet inom vårdanstalter och föreningsliv m m, allmän konsertverksamhet, stöd till lokala musikaktiviteter, artistutbyte med utlandet, vidareutbildning av regionmusiker, utvecklings- och utredningsverksamhet och produktion av fonogram och läromedel m m.

Rikskonserters anslag är ett nettoanslag, dvs de inkomster som eventuellt inflyter genom Rikskonserters olika verksamheter redovisas under resp delpost av anslaget.

Enligt kulturrådets mening är anslag av den typ som tillämpas för Rikskonserter lämpliga att använda mer generellt för de statliga kulturinstitutionerna. Värdet med Rikskonserters stat ligger i att den ger en bild av verksamhetens inriktning på katego-

rier som är kulturpolitiskt relevanta, nämligen inriktningen på olika publikgrupper. Samtidigt lämnar den Rikskonserters ledning frihet att välja de medel som ger bäst resultat för verksamheten. Det är ur ekonomisk synpunkt fördelaktigast om ledningen får själv avgöra om man vill anställa personal, köpa tjänster, betala reseersättningar eller anskaffa materiel o d.

En ändamålsinriktad stat har fördelar genom att den relaterar kostnaderna till verksamheten. I tabell 10.5 med uppgifter om kostnader, intäkter m m vid statliga och statsunderstödda teatrar visas hur man för en viss typ institutioner kan jämföra både kostnader per besökare eller föreställning och statsbidrag per besökare eller föreställning. Om man följer sådana tal under en period ger de värdefulla upplysningar om institutionens ekonomiska utveckling. Om institutionen har en stat uppdelad på verksamhetsområden, blir det möjligt att göra motsvarande analyser för varje verksamhetsområde. Materialet kan bidra till en ökad kostnadsmedvetenhet, som kostnadsnivån för institutionsverksamheten gör nödvändig. Det måste samtidigt starkt understrykas att ett mått på verksamheten som t ex antalet konserter av olika slag och antalet besökare endast är en information av många, som kan tas fram för att bedöma en verksamhet.

Om staten över huvud taget skall fatta beslut om anslagsvillkor är en ändamålsinriktad stat mer meningsfull ur kulturpolitisk synpunkt än en fördelning på utgiftsslag.

En övergång till ett nytt budgeteringssystem för de statliga institutionerna kräver ett omfattande utredningsarbete i vilket berörda parter måste delta, dvs institutionen, det nya kulturrådet och utbildnings- och finansdepartementen.

Lönekostnaderna intar den helt dominerande platsen bland kulturinstitutionernas utgifter. Utgiftsökningarna för de avtalsenliga lönehöjningarna blir därför av stor betydelse för institutionernas ekonomi. I olika utsträckning garanteras de statliga institutionerna kompensation för de merkostnader som uppkommer.

De som myndigheter organiserade statliga kulturinstitutionerna får en fullständig kompensation för utgiftsökningar på grund av avtal som sluts mellan statens avtalsverk och arbetstagarorganisationerna. Anslagstekniskt sker det genom att anslagsposterna för lönekostnader får efter generella medgivanden överskridas i erforderlig utsträckning. För de som stiftelse eller aktiebolag organiserade institutionerna är läget annorlunda.

Anslaget till rikskonsertverksamheten är ett reservationsanslag som icke kan överskridas utan riksdagens medgivande. Institutet måste för varje budgetår beräkna det utrymme som kan behövas för väntade löneförhöjningar. I den mån det anvisade anslaget inte är tillräckligt för att täcka merkostnaderna blir det nödvändigt att förändra verksamhetens omfattning, så att den kan hållas inom den givna ramen. Möjligheten att genom framställning på tilläggsstat hos riksdagen begära ytterligare medel har i praktiken inte ansetts böra utnyttjas.

T o m budgetåret 1971/72 har Operan liksom Dramatiska teatern och Riksteatern haft förslagsanslag som kunnat överskridas efter beslut av Kungl Maj:t bl a på grund av ökat medelsbehov genom avtalsenliga löneökningar. Enligt förslag i 1972 års statsverksproposition (prop 1972:1 bilaga 10 s 13) är anslagen till Operan, Dramaten och Riksteatern för budgetåret 1972/73 uppförda som reservationsanslag. Det innebär att det medelsbehov som uppkommer genom löneavtal i fortsättningen måste täckas genom särskilda tilläggsstatsanslag. En annan förändring som genomförts fr o m budgetåret 1972/73 är att statsbidraget inte automatiskt höjs för att kompensera ett bortfall av recettinkomster. I den mån inkomsterna blir lägre än beräknat måste i fortsättningen utgifterna i stället minskas.

Då nya former för anslagstilldelning införs är det angeläget att finna sådana lösningar att institutionerna inte genom själva anslagskonstruktionen tvingas att minska sin personal. En motsvarande garanti att svara för merkostnader på grund av löneökningar som fanns för de statliga teatrarna från år 1964

till i år bör kunna förenas med nya budgeteringsprinciper. Merkostnaderna på grund av lönehöjningarna har stor betydelse för kulturinstitutionernas ekonomi. Formerna för hur löneavtalen ingås är därför av betydelse.

För helstatliga institutioner som t ex museerna fastställs lönerna efter förhandlingar mellan statens avtalsverk och vederbörande fackorganisationer. Den statlige arbetsgivaren har alltså ett direkt inflytande över lönenivå och löneprofil. Operan, Dramatiska teatern och Riksteatern är som arbetsgivare anslutna till Teatrarnas riksförbund. Staten har inte något direkt inflytande i detta förbund trots att den svarar för merkostnaderna som uppkommer genom lönehöjningarna. Teatrarnas riksförbund är anslutet till Handelns arbetsgivarorganisation och Svenska arbetsgivareföreningen. Teatrarnas riksförbund förhandlar för Rikskonserter men handläggningen av frågorna sker under medverkan av statens avtalsverk. Teatrarnas riksförbund förhandlar för Sveriges Radio som dessutom är medlem av Svenska arbetsgivareföreningens allmänna grupp. Av de kommunalt stödda institutionerna är de flesta stadsteatrar och yrkesorkestrar medlemmar av förbundet.

Operan och Dramatiska teatern, Svenska riksteatern och Rikskonserter svarar för en betydande del av de statliga kulturutgifterna. Över storleken och inriktningen av dessa institutioners löneökningar har staten inget medinflytande. Kulturrådet finner detta förhållande otillfredsställande. Rådet har ingen möjlighet att bedöma vilken väg som kan vara den lämpligaste för att staten skall få ett inflytande i förhandlingsarbetet som svarar mot det ekonomiska ansvaret. Det är dock i sammanhanget av intresse att det år 1970 bildades en ny förhandlingsorganisation, Statsföretagens förhandlingsorganisation (SFO). Den har i första hand till ändamål att som förhandlingsorganisation tillvarata och främja gemensamma intressen för bolag i vilka staten äger aktier. Organisationen kan också på konsultbasis biträda även utanför organisationen stående företag. Eftersom kulturrådet inte räknar med att någon av de här nämnda institutionerna bör bli aktiebolag med statliga aktier, är det det sistnämnda alternativet som särskilt bör övervägas. Vid övervägandet av olika lösningar är det av särskilt intresse vilken förhandlingsorganisation en så betydelsefull kulturinstitution som Sveriges Radio i framtiden kommer att tillhöra.

Ett överförande av förhandlingsansvaret för statliga och likställda institutioner till en särskild organisation kan innebära en olägenhet, genom att förhandlingsarbetet inom teater- och musiksektorerna delas upp. Denna olägenhet bör i och för sig kunna motverkas, genom att ett samarbetsorgan inrättas med representanter för den statliga förhandlingsparten och den organisation som kommer att företräda institutionerna för vilka kommunerna har huvudansvar. Om man finner det angeläget att undvika en uppdelning av förhandlingsarbetet skulle en lösning vara att stat och kommun fick inflytande i Teatrarnas riksförbund antingen genom representation i styrelsen eller genom ett särskilt huvudmannaorgan, knutet till styrelsen med representanter för stat och kommun.

10.5.3 *Stöd som fördelas av centrala organ*

Det stöd som fördelas av de centrala kulturorganen kan vara av två principiellt sett olika slag. För vissa former av bidrag har Kungl Maj:t fastställt bidragsprinciperna eller i vissa fall bidragsnivån. Myndigheten har att utbetala bidrag för det fall att vissa kriterier uppfylls eller vid utbetalning av bidrag följa angivna regler. I fråga om den andra typen av stöd ställer Kungl Maj:t endast ett belopp till förfogande, som får fördelas i form av bidrag eller tjänster på det sätt vederbörande organ finner lämpligt.

Exempel på den första typen av bidrag reglerade av Kungl Maj:t är stadsteaterstödet, bidraget till landsantikvarieorganisationen och i viss mån bidraget till utvecklingsverksamhet inom folkbiblioteksväsendet. Exempel på den senare typen är teater- och

musikrådets bidrag till teatergrupper och Rikskonserters stöd till skolkonsertverksamhet. Det sistnämnda intar i viss mån en särställning eftersom Kungl Maj:t angett normer för beräkning av arrangörsavgifterna.

Det stöd som fördelas av de centrala organen själva består i sin tur av olika slag. Det kan vara medverkan i form av subventionerade tjänster (teaterföreställning, utställning eller konsert), kontinuerligt stöd till verksamhet i en region (Riksteatern), punktstöd till särskilda aktiviteter (bidrag för genomförande av en konsert) och köp av en vara (konstrådets inköp).

De statsbidrag som utgår enligt av Kungl Maj:t fastställda principer behandlas i annat sammanhang i detta kapitel. Här kommer att tas upp det stöd som inte bygger på särskilda bidragsbestämmelser.

Det stöd som fördelas självständigt av de centrala organen är mycket olikartat. Det är svårt att få en klar bild av vilka principer för fördelningen av kostnaderna som legat bakom de olika stödformerna.

I det grundläggande skede för den statliga kulturpolitiken som 1960-talet har inneburit har uppmärksamheten inte riktats på kostnadsfördelningsfrågorna. Huvudvikten har lagts vid att få i gång verksamheter inom olika kultursektorer. Innan kulturaktiviteterna i framtiden får större omfattning och bidragen på regional nivå byggs ut är det nödvändigt att skaffa sig en klarare bild av de centrala organens bidragsprinciper. Det centralt fördelade stödet måste nämligen ofrånkomligen ses tillsammans med bidragen till regional verksamhet.

I fråga om teater- och musikrådets gruppteaterbidrag gäller att staten svarar för 10–50 % av de totala kostnaderna för gruppernas verksamhet.

Av kostnaderna för Rikskonserters skolkonserter, interna konserter och allmänna konserter svarar staten för 86–89 % av kostnaderna. Denna subventionsnivå går tillbaka till uttalanden av departementschefen i prop 1968:45 (s 73 och 74) där ett ingående resonemang fördes om kostnadsfördelningen. I propositionen sades bl a följande:

"I fråga om *finansieringen* av rikskonsertverksamheten föreslår konsertbyråutredningen att hittillsvarande grunder skall tillämpas. Dessa innebär att staten svarar för kostnaderna för den centrala verksamheten, däri inbegripet centrala och regionala produktionskostnader, samt därutöver för en stor del av kostnaderna för genomförande av konserterna. I sistnämnda avseende föreslås staten svara för rese- och traktamentskostnader för turnerande tonkonstnärer samt för en fjärdedel av gagekostnaderna vid kvällskonserter och hälften av samma kostnader vid skol- och ungdomskonserter. På den lokala anordnaren ankommer att svara för återstående del av gagekostnaderna samt för kostnader för lokaler och andra utgifter för det praktiska genomförandet av konserterna.

För egen del kan jag i stora drag godta de angivna grunderna för kostnadsfördelningen. Den angivna principen behöver emellertid inte tillämpas vid varje särskilt tillfälle. Således bör skolkonserterna liksom hittills kunna erbjudas för ett fast pris som fastställs med ledning av den nyss angivna regeln. För offentliga konserter för vuxna och för ungdom anser jag emellertid att hänsyn också bör tagas till inflytande intäkter i samband med konsertgivningen. Inträdesavgiften bör till halva sitt belopp tillfalla institutet. Samtidigt bör dock det statliga bidraget för gagekostnader kunna utgå med högst 50 % liksom vid skolkonserterna. Rikskonsertledningen bör också ha frihet att för vissa arrangemang kunna begränsa sin ekonomiska medverkan till att avse en förlustgaranti. En förutsättning för de s k interna konserterna, dvs icke offentliga konserter inom föreningar, vid militärförläggningar och sjukhus etc, torde i allmänhet vara att kostnaderna kan hållas låga. Rikskonsertledningen bör därför i sådana fall kunna svara för en relativt sett större andel av kostnaderna än vid offentliga konserter."

Med tanke på kulturrådets förslag i kapitel 6 om att Riksteaterns regionensembler bör kunna omvandlas till självständiga regionala ensembler är det av särskilt intresse att se vilken nivå de statliga bidragen till nuvarande regionensembler har. Det möter dock vissa svårigheter att få fram statsbidragsandelen. Det gäller bl a att beräkna värdet av de centrala tjänster som Riksteatern tillhandahåller ensemblerna. Vidare måste kostnaderna för ensemblernas verksamhet utanför den egna regionen räknas bort. I samråd med

Tabell 10.1 Beräknade kostnader och intäkter för Riksteaterns regionalt baserade ensembler budgetåret 1969/70[a] (tusental kr).

Ensemble	Kostnader	Intäkter			
		Bidrag och gager från lokaliseringsorten	Bidrag och gager från regionen i övrigt	Statsbidrag	Andel statsbidrag %
Västerbotten	610	63	114	433	71
Västerås	2 905	738	303	1 864	64
Örebro	1 664	507	186	971	58
	5 179	1 308	603	3 268	63

[a] Inklusive kostnader och intäkter av typ reklam, lokalhyra, scenarbetare hos de lokala mottagarna av föreställningar.

Riksteatern har kulturrådet gjort en beräkning av statsbidragsandelen för de regionensembler som fanns budgetåret 1969/70. Resultatet framgår av tabell 10.1.

Av tabell 10.1 framgår att staten svarar för ca 2/3 av kostnaderna för Riksteaterns regionalt baserade ensembler. Som framgår av tabell 10.2 är andelen statliga kostnader för stadsteatrar och därmed likställda teatrar f n ca 1/3 av de totala kostnaderna.

Enligt kulturrådets mening är det nödvändigt att de centrala organen kommer fram till vissa principer för det stöd som de skall svara för.

I fråga om medverkan med tjänster och punktstöd till olika aktiviteter anser sig kulturrådet inte vilja förordna några enhetliga bidragsprinciper. Det är dock nödvändigt att uppmärksamhet ägnas åt statsbidragsandelen i olika aktiviteter. Andelen statsbidrag bör inte utan starka skäl variera. Inom olika sektorer av kulturområdet kan komma att tillämpas helt olikartade principer, vilket ibland, men inte alltid, kan vara sakligt motiverat. I de årliga anslagsframställningarna till Kungl Maj:t bör regelmässigt redovisas vilka bidragsprinciper som följs.

Kulturrådet vill uppmuntra till ökade regionala aktiviteter och föreslår ändrade statsbidragsformer i den riktningen. Rådet anser – som framgår av det följande (10.6.3) – det inte möjligt att bidrag skall utgå så att statsbidraget täcker en så stor del som 70–90 %. Om de centrala organen finansierar aktiviteter på denna subventionsnivå kommer det för den regionala huvudmannen aldrig att vara lönsamt att satsa på regionala initiativ. Ett centralt organ bör i princip inte satsa på en permanent verksamhet av typ regionensembler med en högre statsbidragsnivå än vad det nya statsbidragssystemet kan medge. Eftersom det är kulturrådets avsikt att uppmuntra till ett regionalt ansvarstagande bör det i stället vara förmånligare att bilda en egen ensemble än att utnyttja de centrala organens tjänster.

Enligt kulturrådets mening bör det i de bestämmelser som utfärdas för de centrala organen föreskrivas att de centrala organens bidrag till egna permanenta regionala verksamheter inte får vara högre än den subventionsnivå som uppnås genom det direkta statsstödet till regional verksamhet. Kulturrådet är medvetet om att en sådan bestämmelse inte omedelbart kan tillämpas generellt. Det skulle kunna få olyckliga konsekvenser i vissa fall. Sannolikt blir det nödvändigt att i kommande länsvis uppgjorda planer räkna med att aktiviteter som nu sköts på central nivå kontinuerligt förs över till regional nivå.

För punktinsatser kan inte samma skäl anföras mot en hög subventionsnivå. Det är tvärtom naturligt att nivån för t ex en

operaturné med Riksteatern, en konsertturné ordnad av Rikskonserter eller en vandringsutställning från Riksutställningar är hög. Det är ofta en förutsättning för att aktiviteterna skall bli av. Det är naturligt att staten i fråga om de mest kostnadskrävande aktiviteterna gör en förhållandevis större ekonomisk satsning än vad som är möjligt för de reguljära regionala aktiviteterna. I många fall är det naturligt att staten liksom för Operan och Dramaten svarar för hela bidragsbehovet.

10.5.4 *Svenska riksteatern*

Förslagen i 6.3.2 i fråga om Riksteatern innebär att dess uppgifter på sikt bör inriktas på framför allt samverkan med länsteatrarna, distribution av produktioner från andra teatrar än länsteatrarna, egen kompletterande produktion och expert- och konsultuppgifter. Den egna produktionen förutsätts på sikt minska. De nuvarande regionalt baserade ensemblerna förutsätts bli självständiga länsteatrar.

Den förutsatta ändrade inriktningen av Riksteaterns uppgifter får givetvis konsekvenser för omfattningen av det statliga stödet till Riksteatern.

De förändringar i Riksteaterns verksamhet som leder till ett ökat utgiftsbehov är samverkan med länsteatrarna, distribution av föreställningar från Operan och Dramatiska teatern samt expert- och konsultfunktionerna. Minskningen av den egna produktionen och överförandet av de länsbaserade ensemblerna till andra huvudmän leder å andra sidan till ett minskat medelsbehov under Riksteaterns anslag. I sitt räkneexempel för utgiftsutvecklingen under 1970-talet (10.11) räknar kulturrådet med att uppkommande merkostnader i stor utsträckning kompenseras genom de faktorer som minskar utgiftsbehovet. En överföring av kostnaderna för de länsbaserade ensemblerna till annat riksstatsanslag leder till en utgiftsminskning under Riksteateranslaget om ca 4 milj kr. Motsvarande belopp förutsätts kunna användas för andra ändamål bl a turnéer med Operan och Dramatiska teatern samt skolteater i län utan länsteater. Eftersom utgiftsminskningen inte kompenserar de nämnda merkostnaderna räknar rådet med en årlig expansion om 0,5 milj kr fram till 1981/82. Riksteaterns anslag skulle härigenom öka med 4 milj kr. Det beloppet bör jämföras med en i räkneexemplet förutsatt höjd realnivå för stödet till regionala teatrar och fria grupper om sammanlagt ca 35 milj kr. I den mån det inte visar sig bli möjligt att bygga ut självständiga regionala ensembler i den takt kulturrådet förutsatt, bör den för Riksteatern förutsatta volymökningen bli större.

Riksteatern har redan börjat ett internt förberedelsearbete för en ny budgetering. Det förefaller önskvärt att få till stånd en ändamålsinriktad anslagsgivning. Av denna bör framgå utgifterna för de regionalt baserade ensemblerna och i övrigt för de olika verksamhetsgrenar som nyss nämnts. Bidragsnivån för de regionalt baserade ensemblerna har diskuterats i det föregående (10.5.3).

Den fr o m budgetåret 1972/73 genomförda förändringen av anslagskonstruktionen för Riksteatern (10.5.2) underlättar en framtida övergång till en ändamålsinriktad anslagsgivning. Den nya konstruktionen innebär bl a att Riksteatern får tillgodogöra sig inkomster i den mån de uppgår till högre belopp än som beräknats i staten. Riksteatern har i många år önskat en sådan förändring, eftersom den ökar teaterns ekonomiska rörelsefrihet.

10.5.5 *Operan och Dramatiska teatern*

De synpunkter som förs fram i 6.3.7 i fråga om Operan och Dramatiska teatern innebär att deras verksamhet bör ha tre olika grenar, nämligen

1. Föreställningar på hemmascenerna i Stockholm
2. Föreställningar för distribution genom etermedier.
3. Turnéföreställningar, bl a förmedlade

av Riksteatern.

Genom en sådan uppläggning av verksamheten bör det bli lättare att motivera de stora utgifterna för de två teatrarna. Med ett sammanlagt statsbidrag om över 50 milj kr är detta angeläget. Genom att intäkterna under åren kommit att spela en allt mindre roll svarar staten nu för 90 % av de totala kostnaderna.

Vid början av 1960-talet utgjorde statsbidraget endast ca 70 respektive 60 % av de båda teatrarnas intäkter (se tabell 10.2 under 10.6.1.1). Denna utveckling är emellertid inte något karakteristiskt för dessa två institutioner. Samma tendens med snabbt stigande kostnader, framför allt för löner, i kombination med oförändrade biljettintäkter är gemensam för flertalet samhällsstödda kulturinstitutioner.

I det följande (10.10 och 10.11) kommer kostnadsnivån för kulturinstitutionerna och avgifterna att tas upp mer generellt. Det kommer där bl a att visas att samhällssubventionen per besök i fasta priser för Operan och Dramatiska teatern under 1960-talet ökat med omkring 100 % (tabell 10.11). Under decenniets sista år har ökningen för Operan avstannat. För Dramaten har en viss realminskning skett.

Det är angeläget att alla möjligheter till besparingar och rationaliseringar tillvaratas vid de två institutionerna. Eftersom även rationaliseringar kan vara kostnadskrävande på kort sikt är det inte sannolikt att några mer väsentliga besparingar kan göras under de närmaste åren.

I riksrevisionsverkets revisionsrapport, Verksamheten vid Operan, pekas bl a på att ekonomiska överväganden i högre grad bör beaktas i planeringen. För att i planeringsarbetet få tillgång till relevant kostnadsinformation måste dock ett system för kostnadsredovisning införas. Vidare pekas på behovet av att förbättra planeringen av den konstnärliga personalens tjänstgöring. En samverkan med andra institutioner för musik och dramatik bör bl a prövas.

I den allmänna debatten har ofta de höga kostnaderna för särskilt Operan framhävts. En indirekt slutsats som synes kunna dras av riksrevisionsverkets studie är att några omedelbara utgiftsminskningar inte förefaller möjliga. De höga kostnaderna sammanhänger med att det är fråga om en mycket personalintensiv verksamhet.

De förslag som kulturrådet lägger fram medför vissa kostnadsökningar för de två teatrarna. Turnékostnaderna förutsätts dock finansieras av Riksteatern. Rådet finner det inte möjligt att med tanke på de stora kostnadskrävande insatser som erfordras på annat håll förutsätta någon större utgiftsexpansion för de två teatrarna. Ett undantag är den merkostnad som kan uppkomma genom att framträdanden i radio och television förutsätts bli en av teatrarnas instruktionsenliga uppgifter. Givetvis måste Sveriges Radio svara för en del av dessa merkostnader. I räkneexemplet om utvecklingen av driftutgifterna under återstoden av 1970-talet (10.12) beräknas en sammanlagd årlig ökning om 0,5 milj kr för de båda teatrarna. Räkneexemplet omfattar inte kapitalutgifter. För Operan kommer dessa att uppgå till mycket betydande belopp. Beslut har redan fattats som innebär att investeringarna under 1970-talet beräknas uppgå till sammanlagt så mycket som 33 milj kr.

Av stor betydelse för att styra verksamhetsinriktningen och för att följa upp utfallet är att Operan och Dramatiska teatern får ett tillfredsställande budget- och redovisningssystem. På Operan har man gjort ett förberedande arbete på att förbättra redovisningssystemet. Det är angeläget att detta arbete slutförs så att det blir möjligt att överblicka hur stor del av resurserna som bl a går till de tre ovannämnda verksamhetsgrenarna.

Då ett nytt redovisningssystem görs upp för Operan bör det prövas om inte kostnaderna för dansarutbildningen bör särredovisas. Detta är en särskild uppgift som inte sammanhänger med föreställningsverksamheten. Det kan för övrigt bli aktuellt att denna verksamhet i framtiden förs över till en utbildningsinstitution.

Redan i det föregående (10.5.2) har

nämnts att Operan och Dramatiska teaterns anslag förändrats fr o m budgetåret 1972/73. I 1972 års statsverksproposition (prop 1972:1 bil 10 s 13) pekar departementschefen på de brister som enligt hans uppfattning det tidigare anslagssystemet haft. Bl a saknas möjligheter att företa kostnadsutjämnande åtgärder mellan budgetåren. "En annan påtaglig brist" är enligt departementschefens mening att "teatrarna inte stimuleras att söka möta åtminstone en del av det ökade kostnadstrycket med åtgärder som ökar de egna inkomsterna".

Kulturrådet har förståelse för den här föreslagna ändringen av bidragssystemet genom att den kan bidra till att hålla nere de statliga utgifterna för de båda teatrarna. Rådet förutsätter då att teatrarna skall kunna undvika mera omfattande biljettprishöjningar. Till frågan om avgifterna vid kulturinstitutionerna återkommer rådet i det följande (10.11). Angelägenheten av att teatrarna får full kompensation för merkostnader på grund av inträffade löneökningar har redan understrukits. Den nya bidragskonstruktionen bör underlätta en övergång till en ändamålsinriktad anslagsgivning.

10.5.6 *Rikskonserter*

I 6.4.10 föreslås att Rikskonserters verksamhet får en ändrad inriktning efter likartade linjer som föreslås för Riksteatern. Rikskonserter förutsätts i framtiden bli inriktad på i första hand fyra huvuduppgifter, nämligen samverkan med länsorkestrarna och regionmusiken, distribution av andra ensembler, egen kompletterande produktion och expert- och konsultuppgifter.

Till detta kommer uppgifterna för fonogramproduktion, för artistutbyte med utlandet samt för stöd och stimulans till det lokala musiklivet. Rikskonserters egen produktion förutsätts minska. Ansvaret för skolkonserter, intern konsertverksamhet och i mer begränsad utsträckning allmänna konserter förutsätts kunna läggas på regionala organ.

Vissa av Rikskonserters insatser kommer att behöva ökas under 1970-talet. Det medför ett ökat medelsbehov. Överföringen till regional nivå av vissa uppgifter medför å andra sidan minskade utgifter för Rikskonserter samtidigt som anslagen till de regionala orkestrarna och fria grupperna måste öka. Detsamma gäller överföringen av regionintendenterna till regionalt huvudmannaskap. Innan en delegering av uppgifterna till regional nivå i större utsträckning kan genomföras behövs en viss ökning av Rikskonserters anslag, i räkneexemplet i 10.12 kalkylerad till 1 milj kr per år under första delen av 1970-talet. Utgifter med anledning av konsertbyråutredningens förslag i fråga om fonogramproduktion m m beräknas inte under Rikskonserters anslag utan betraktas som branschstöd. Under den senare delen av 1970-talet kan ökningstakten minska till 0,5 milj kr. Det innebär att Rikskonserters anslag till 1981/82 skulle öka med ca 6 milj kr. Den övervägande delen av den volymmässiga ökningen av stödet till musikverksamheten ligger på de regionala orkestrarna, de fria grupperna och regionmusiken. Statens utgifter för dem förutsätts öka med ca 20 milj kr till 1980-talets början.

10.5.7 *Regionmusiken*

I 6.4.9 föreslås att i framtiden samordningen mellan regionmusiken och det regionala musiklivet bör läggas på regional nivå. Detta förslag leder till en avlastning av Rikskonserters samordningsansvar. Med hänsyn till att organisationskommittén för regionmusiken arbetar med den framtida organisationen har kulturrådet inte ansett sig kunna gå in närmare på den framtida utvecklingen av regionmusiken. Allmänt synes det inte finnas någon anledning att räkna med att denna organisation kommer att expandera i någon större utsträckning. Eftersom vissa ensembler är mycket små kan det dock behövas en viss komplettering av personalen på sina håll. Av den anledningen kalkyleras i kulturrådets räkneexempel med en årlig ökning om 0,5 milj kr till 1981/82.

En fråga som i fortsättningen bör upp-

märksammas är hur de avgifter skall beräknas som regionmusiken tar ut. F n tillämpas samma avgifter som för konserter förmedlade av Rikskonserter. I den mån det blir aktuellt med förändringar av dessa medför det automatiskt en förändring av regionmusikens avgifter. Även om de anställda inom denna organisation är statligt avlönade är det ofrånkomligt att betrakta deras insatser inom det civila musiklivet som ett statligt stöd till den lokala och regionala kulturverksamheten. För att undvika en inkonsekvens i förhållande till annat statsstöd bör utgifterna för regionmusiken betraktas på samma sätt som statsstödet inom jämförbara sektorer.

10.6 Bidrag till regional och lokal institutionsverksamhet

10.6.1 *Nuvarande statsbidrag*

10.6.1.1 Teatern

För stöd åt stadsteatrar och därmed likställda teatrar utgår f n statsbidrag i form av dels grundbidrag, dels tilläggsbidrag. Grundbidraget utgår med belopp motsvarande 55 % av teatrarnas kostnader – i sin helhet eller upp till ett av Kungl Maj:t fastställt belopp – ett visst spelår för löner, arbetsgivaravgifter enligt lagen om allmän försäkring samt avgifter för yrkesskade- och grupplivförsäkring samt för avgångsbidrag. Tilläggsbidrag utgår med belopp motsvarande dels 55 % av en löneökning som beräknas motsvara förändringar av statstjänstemännens löner efter det budgetår för vilket grundbidrag senast fastställts, dels 55 % av ökningen av de bidragsberättigade sociala avgifterna. Till Norrbottens länsteater och regionteatern i Västernorrlands län utgår dessutom särskilda statsbidrag till turnéverksamhet. För budgetåret 1972/73 uppgår bidragen till 140 000 kr resp 60 000 kr.

Teater- och musikrådet svarar för fördelningen av statsbidragen. Intill budgetåret 1972/73 gällde att rådet vart tredje budgetår skulle undersöka bidragsberättigad teaters ekonomiska förhållanden och till Kungl Maj:t ge in de förslag till ändring av gällande grunder för statsbidragsgivningen, som undersökningen leder till. En sådan omprövning av grunderna för statsbidraget till stadsteatrarna gjordes år 1968 (prop 1968:1 bil 10, s 40, 1968:SU 43, rskr 1968:128) och trädde i kraft budgetåret 1968/69.

Teater- och musikrådet föreslog i anslagsframställningen för budgetåret 1971/72 en omprövning av bidragsunderlaget så att 1969/70 års bokslut skulle utgöra underlag. Förslaget godtogs icke av statsmakterna. I anslagsframställningen för budgetåret 1972/73 återkom teater- och musikrådet med förslaget om att bidragsunderlaget skulle omprövas. Personalkostnaderna för spelåret 1970/71 borde utgöra bidragsunderlag.

I 1972 års statsverksproposition godtogs inte teater- och musikrådets förslag av departementschefen (prop 1972:1 bil 10 s 14). Han pekade på att ökningen av personalen vid berörda teatrar motsvarar ca 180 årsverken för tiden fr o m 1966/67 till 1970/71. Ungefär två tredjedelar av personalexpansionen hänför sig till teatrarna i de tre största städerna. Departementschefen räknade inte med en fullständig uppskrivning av bidragsunderlaget för alla berörda teatrar till 1970/71 års nivå. Den medelsförstärkning som föreslogs avsåg – utöver kompensation för avtalsenliga löneökningar – att bl a medverka till den personalexpansion som sammanhänger med regional verksamhet och verksamhet för barn och ungdom. Kungl Maj:t borde bemyndigas att efter förslag av teater- och musikrådet besluta om fördelning av statsbidragen. De sålunda fastställda bidragsunderlagen borde enligt departements-

chefens mening gälla tills vidare i avvaktan på ställningstagande till väntade förslag från kulturrådet om nya former för stöd till regional teaterverksamhet.

Riksdagen godtog sedermera regeringens förslag (KrU 1972:18, rskr 1972:210).

Kungl Maj:t har för varje teater fastställt ett visst belopp på vilket grundbidrag beräknas. För flertalet teatrar godtogs därvid en ökning av personalkostnaderna proportionell mot den faktiska kostnadsökningen sedan grundbidraget senast fastställdes. Det visade sig inte möjligt att i efterhand ta en rättvisande hänsyn till personalexpansion som

Tabell 10.2 Teaterinstitutionernas intäkter under 1960-talet.

Teater	År	Bidrag från				Biljett-intäkter[e]		Övriga intäkter		Summa
		Staten		Kommuner och landsting						
		Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr
Operan										
	1960/61	6,7	71	0,3	3	1,9	20	0,5	6	9,4
	1965/66	17,5	82	0,3	1	2,7	13	0,8	4	21,3
	1969/70	28,1	88	0,3	1	2,4	7	1,2	4	32,0
	1970/71	30,4	87	0,3	1	2,5	7	1,8	5	35,0
Dramaten										
	1960/61	3,0	60	–	–	1,8	36	0,2	4	5,0
	1965/66	9,8	79	–	–	2,5	20	0,1	1	12,4
	1969/70	14,2	89	–	–	1,6	10	0,2	1	16,0
	1970/71[c]	15,6	86	–	–	1,8	10	0,8	4	18,2
Stadsteatrar inom storstadsområden										
	1960/61	5,0	31	3,9	24	6,4	39	1,0	6	16,3
	1965/66	11,7	37	11,2	36	7,0	22	1,4	5	31,3
	1969/70	17,9	36	21,0	42	8,3	17	2,3	5	49,5
	1970/71	18,5	35	22,8	44	9,2	18	1,9	3	52,4
Stadsteatrar utom storstadsområden[a]										
	1960/61	1,3	28	0,7	15	2,5	55	0,1	2	4,6
	1965/66	2,7	40	2,1	31	1,7	25	0,3	4	6,8
	1969/70	4,1	35	4,9	43	1,9	16	0,7	6	11,6
	1970/71[b]	4,6	35	6,3	47	2,0	15	0,4	3	13,3
Norrbottens länsteater										
	1969/70	0,8	42	0,7	37	0,3	16	0,1	5	1,9
	1970/71	0,8	36	0,9	41	0,4	18	0,1	5	2,2
Svenska riksteatern[d]										
	1960/61	2,5	44	–	–	3,1	54	0,1	2	5,7
	1965/66	6,6	65	–	–	3,3	33	0,2	2	10,1
	1969/70	22,9	75	–	–	6,9	23	0,5	2	30,3
	1970/71	26,3	78	–	–	6,8	20	0,5	2	33,6
Summa	1960/61	18,5	45	4,9	12	15,7	38	1,9	5	41,0
	1965/66	48,3	59	13,6	17	17,2	21	2,8	3	81,9
	1969/70	88,0	62	26,9	19	21,4	15	5,0	4	141,3
	1970/71[b]	96,2	62	30,3	19	22,7	15	5,5	4	154,7

[a] För Borås stadsteater gäller kalenderår.

[b] För Borås stadsteater preliminära uppgifter.

[c] Enligt preliminärt bokslut.

[d] Exklusive intäkter hos lokala mottagare.

[e] Innefattar gager, recetter.

Källa: Kulturrådets enkät och institutionernas verksamhetsberättelser.

sammanhänger med regionalverksamhet och verksamhet för barn och ungdom annat än för Norrbottensteatern och regionteatern i Västernorrlands län vilken blev bidragsberättigad.

Statsmakternas beslut innebär att man vid en omprövning av bidragsunderlaget för första gången inte godtagit hela den faktiska personalexpansion som skett. Kostnaderna för en del av personalökningen sedan budgetåret 1966/67 får vederbörande kommuner helt svara för. Beslutet innebär vidare att en omprövning av hela det nuvarande bidragssystemet från år 1964 ställs i utsikt.

Både statens och kommunernas kostnader för stadsteaterverksamheten har stigit snabbt under 1960-talet (tabell 10.2). Budgetåret 1960/61 var omslutningen sammanlagt ca 21 milj kr. Statsbidragen uppgick då till ca 6 milj kr och kommunbidragen 4,6 milj kr dvs 28 respektive 22 %. Tio år senare var omslutningen 68 milj kr, därav statsbidrag 24 milj kr (35 %) och kommunbidrag 30 milj kr (44 %). Av det statliga teaterstödet 1970/71 gick hälften till Operan och Dramatiska teatern och ca en fjärdedel till vardera Riksteatern och stadsteatrarna. Av stadsteaterstödets 23 milj kr gick 18,5 milj kr till teatrar i storstadsområdena och resten till landet i övrigt.

I riksstaten för budgetåret 1971/72 var stadsteateranslaget uppfört med 22,8 milj kr. Uppräkningen av grundbidragen har bidragit till att anslaget för budgetåret 1972/73 höjts till 30,5 milj kr.

10.6.1.2 Orkesterverksamhet

För de statsunderstödda yrkesorkestrarna prövar Kungl Maj:t inför varje budgetår orkesterns framställning om bidrag. Varje enskild utgifts- och inkomstpost granskas. Kungl Maj:t fastställer ett nettobidragsbelopp, som är avgörande för volymen av verksamheten. Bidrag förutsätts utgå till orkesterföretagen från kommun eller från annat håll med minst samma belopp som staten anvisar. Sedan spelåret är avslutat får orkestern tilläggsbidrag för icke förutsebara löneökningar som inträffat under spelåret. Detta medför att Kungl Maj:t varje år hos riksdagen måste begära extra medel på tilläggsstat. Särskilda bidrag utgår till Örebro orkesterstiftelse och Västerås musiksällskap som endast till en del består av professionella musiker.

I teater- och orkesterrådets orkesterbetänkande (6.4.6) föreslogs bl a att den nuvarande formen för stadsteaterstöd skulle appliceras på yrkesorkestrarna och på yrkesorkesterdelen av Västerås- och Örebroensemblerna. Omprövning av statsbidragsunderlaget borde dock kunna ske årligen. Särskilda bidrag föreslogs för verksamhet i Rikskonserters regi utanför den egna kommunen.

Remissinstanserna bedömde den föreslagna bidragskonstruktionen relativt olika men i flertalet yttranden godtogs den om också med krav på olika modifikationer.

Både statens och kommunernas kostnader för musikinstitutionerna har stigit snabbt under 1960-talet (tabell 10.3). Budgetåret 1960/61 var omslutningen 7,5 milj kr. Stat och kommun bidrog vardera med ca 2 milj kr. Tio år senare var omslutningen för samma institutioner uppe i över 25 milj kr. Därav svarade staten för 9 milj kr (36 %) och kommuner och landsting för 12 milj kr (48 %). Om Rikskonserter tas med i bilden uppgick den totala omslutningen budgetåret 1970/71 till 39 milj kr. Av detta belopp utgjorde de statliga subventionerna 54 % (21 milj kr).

För budgetåret 1972/73 har Kungl Maj:t anvisat sammanlagt 10,9 milj kr till yrkesorkestrarna. Statsanslaget till Rikskonserter uppgår för samma period till 14,9 milj kr och till regionmusikens civila del 21 milj kr. Det statliga stödet till musikinstitutionsverksamhet budgetåret 1972/73 uppgår till sammanlagt ca 47 milj kr.

10.6.1.3 Länsbiblioteken

Enligt kungörelsen 1966:108 om statsbidrag till länsbibliotek och lånecentraler (ändrad senast 1971:125) utgår bidrag till 20 läns-

Tabell 10.3 Musikinstitutionernas[b] intäkter under 1960-talet.

	Bidrag från				Biljett-intäkter[a]		Övriga intäkter		Summa
	Staten		Kommuner och landsting						
	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr	%	Milj kr
Orkestrar i storstadsområden[c]									
1960/61	1,3	24	1,3	24	0,9	17	1,9	35	5,4
1965/66	3,2	34	3,4	36	1,0	11	1,8	19	9,4
1969/70	5,4	35	6,8	44	1,1	7	2,1	14	15,4
1970/71	5,8	35	7,4	45	1,2	7	2,1	13	16,5
Orkestrar utanför storstadsområden									
1960/61	0,8	38	1,0	48	0,2	9	0,1	5	2,1
1965/66	1,8	38	2,2	47	0,4	9	0,3	6	4,7
1969/70	3,5	40	4,6	52	0,4	5	0,3	3	8,8
1970/71	3,5	39	4,6	52	0,5	6	0,3	3	8,9
Rikskonserter									
1960/61	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1965/66	2,7	84	–	–	0,5	16	0	0	3,2
1969/70	10,5	90	–	–	1,1	9	0,1	1	11,7
1970/71	11,6	86	–	–	1,4	10	0,5	4	13,5
Summa 1960/61	2,1	28	2,3	31	1,1	15	2,0	26	7,5
1965/66	7,7	45	5,6	32	1,9	11	2,1	12	17,3
1969/70	19,4	54	11,4	32	2,6	7	2,5	7	35,9
1970/71	20,9	54	12,0	31	3,1	8	2,9	7	38,9

[a] Innefattar recetter, gager och arrangörsavgifter.

[b] Inklusive Västerås musiksällskap och Örebro orkesterstiftelse.

[c] För Malmö konserthusstiftelse *hela* verksamheten (dvs inkl verksamhet vid stadsteatern).

Anm. De i tabellen redovisade bidragen avser under ett budgetår faktiskt influtna bidrag och innefattar även i efterskott utbetalda tilläggsbidrag för tidigare år.

Källa: Kulturrådets enkät och institutionernas verksamhetsberättelser.

bibliotek med 70 000 kr till vart och ett. Dessutom utgår tilläggsbidrag om sammanlagt 100 000 kr att fördelas om geografiska och andra förhållanden medför särskilt höga kostnader. Stödet fördelas av skolöverstyrelsen. I fyra län fungerar de statliga stifts- och landsbiblioteken som länsbibliotek och får för detta statsbidrag om 40 000 kr. Som nämnts under 6.6.4 har statskontoret föreslagit en kommunalisering av dessa fyra bibliotek. Till lånecentralerna i Stockholm och Malmö utgår bidrag om vardera 150 000 kr och till lånecentralen i Umeå bidrag om 100 000 kr. Till förvaltningskostnader, bokinköp m m vid stifts- och landsbiblioteken är budgetåret 1972/73 anvisat sammanlagt 1,3 milj kr.

Det statliga stödet till länsbibliotek, stifts- och landsbibliotek och lånecentraler uppgår budgetåret 1972/73 till sammanlagt 3,4 milj kr.

10.6.1.4 Länsmuseerna

F n finns det inget särskilt stöd till länsmuseerna men indirekt utgår ett statsstöd genom det bidrag om 90 % som (enligt kungörelsen (1955:317) angående statsbidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen (ändrad senast 1965:167)) går till grundlönerna för landsantikvarier och i flertalet län dessutom för en amanuens. Landsantikvarierna svarar som riksantikvarieämbetets företrädare för kulturminnesvården inom sitt distrikt men är dessutom i förekommande fall chefer för länsmuseerna. Statsanslaget till bidrag till avlöningar inom

landsantikvarieorganisationen är budgetåret 1972/73 uppfört med 2,3 milj kr.

MUS 65 föreslår statsbidrag till ett museum per län, i regel länsmuseet. Detta sammanhänger i sin tur med de sakkunnigas förslag i fråga om landsantikvarieorganisationen.

10.6.2 *Behovet av en ny bidragsstruktur*

10.6.2.1 Bidragsstrukturen på längre sikt

Kulturrådet anser att staten bör stödja förekomsten av ett nät av regionala kulturinstitutioner. Härigenom möjliggörs en verksamhet i alla delar av landet. En följd av kulturrådets decentraliseringsmål skulle vara att staten gav landstingen generella bidrag som de skulle kunna fördela självständigt på institutioner och övrig regional kulturverksamhet. Kulturrådet finner en sådan utformning av statsbidragen vara den naturliga lösningen på längre sikt. Först därigenom skulle regionerna få det fulla ansvaret för en regional kulturpolitik.

Länsinstitutionerna är f n mycket ojämnt utvecklade. På många håll i landet och inom vissa kultursektorer saknas sådana helt eller nästan helt. Landstingens ekonomiska insatser på kulturområdet är f n förhållandevis begränsade. Rådet räknar därför med att tiden intill början av 1980-talet kommer att behövas för att omorganisera nuvarande lokala institutioner till regionala och för att komplettera dem med nya. Först sedan det skedet är färdigt och sedan landstingen successivt kunnat bygga ut sina insatser är tiden mogen för en konsekvent decentralisering av ansvaret till regionala organ.

Det pågående utredningsarbetet inom länsberedningen och utredningen om kommunernas finanser bör då ha lett till en fastare grund för mer långsiktiga lösningar.

10.6.2.2 En förändrad bidragsstruktur för 1970-talet

De nuvarande bidragen till stadsteatrar och orkestrar är otillfredsställande utifrån de mål kulturrådet ställt upp och med hänsyn till de förslag till organisatoriska lösningar som lagts fram i institutionskapitlet. Kulturrådet föreslår därför en ny bidragsstruktur för teater- och musiksektorerna. För att stödja samordningsarbetet på länsnivå föreslår kulturrådet ett nytt bidrag.

Eftersom MUS 65 parallellt med kulturrådet arbetat fram bidragsprinciper för länsmuseerna har kulturrådet inte kunnat ta med bidragen till länsmuseerna i sina överväganden. Efter remissbehandlingen av de båda betänkandena bör det vara möjligt att komma fram till bidragsformer till länsmuseerna som ansluter till de bidrag som här föreslås för teater-, dans- och musiksektorerna.

Länsbiblioteksstödet är av helt annan art än det nu utgående teater- och musikstödet. Bidraget till länsbiblioteken går till primärkommuner för att en kommunal institution sköter vissa regionala funktioner. Vid behandlingen av länsbiblioteken under 6.6.4 påpekades att det nuvarande systemet medför vissa olägenheter. Rådet föreslår dock inga omedelbara förändringar, framför allt därför att litteraturutredningen utreder folkbiblioteksväsendet. Kulturrådet finner ingen möjlighet att redan nu inordna stödet till länsbiblioteken i den nya bidragsstruktur som föreslås för teater-, dans- och musiksektorerna.

10.6.3 *Regionalt samordningsbidrag*

Inom länen kommer det i framtiden i allmänhet att finnas länsbibliotek, länsmuseum, länsteater, regionmusik och kanske ytterligare någon musikinstitution. Regionmusiken är statlig. Övriga institutioner åtnjuter statligt stöd.

Det blir alltså fråga om en omfattande statsunderstödd institutionsverksamhet i regionerna. Det får mot den bakgrunden anses rimligt att staten stöder samordningen av dessa verksamheter samt mellan dessa och övriga kulturaktiviteter. En sådan samordning är en förutsättning för att den eftersträvade decentraliseringen skall bli en realitet.

Som närmare utvecklats i det föregående (8.5.5.2) finns det också samarbetsuppgifter, som bör skötas av ett regionalt samarbetsorgan.

En viktig del av kulturutbudet förmedlas av Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Statsmakterna beslöt som en del av rikskonsertreformen att det skulle inrättas regionintendenttjänster, helt bekostade genom statsmedel. Som framgått av 6.4.10.7 finns det f n sju tjänster. Riksteatern och i viss mån också Riksutställningar har regionala intendenttjänster.

Statsmakternas ställningstagande till regionintendenterna får ses som ett tecken på att staten vill stödja arbetet på regional nivå. Att statsmedel har använts för liknande insatser inom Riksteatern och Riksutställningar bestyrker att de statliga eller statsstödda institutionerna anser det nödvändigt att stödja det regionala arbetet.

Vid behandlingen av samarbetsuppgifterna på det regionala planet (8.5.5.2) pekar kulturrådet på att samarbetsorganen måste ha viss personal.

Kulturrådet anser det ur principiell synpunkt olämpligt med statligt anställda tjänstemän på regional nivå inom kulturområdet med undantag för helstatliga institutioner såsom landsarkiv och regionmusikavdelningar. Både statliga och landstingskommunala samordningsorgan bör inte förekomma. Statens stöd bör lämnas i form av ett bidrag till anställning av personal som sysslar bl a med sådana uppgifter som Rikskonserters, Riksteaterns och Riksutställningars intendenter nu ägnar sig åt.

Vidgas länsbildningsförbundet till samarbetsorgan bör det vara naturligt att förstärka dess nuvarande kansli i motsvarande omfattning. Liksom på lokal nivå är det även möjligt att samordna kanslifunktionerna med kulturnämndens. Samarbetsorganets kansli eller det gemensamma kansliet får förutsättas överta de uppgifter som Rikskonserters, Riksteaterns och Riksutställningars regionintendenter nu har, eftersom statliga eller statsunderstödda riksorgan i framtiden inte bör ha regionala tjänstemän.

Eftersom det inte finns något omedelbart, mer allmänt behov av personal för samordningsarbetet läggs här inte fram förslag till nytt bidragssystem. Det bör utarbetas av det nya kulturrådet. Som bidragsvillkor bör gälla att viss samverkan kommer till stånd mellan de regionala organen och Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar. Frågan om behovet av samråd vid personaltillsättningen bör belysas vid det nya kulturrådets utredningsarbete. För det fall att länsbildningsförbunden kommer att fungera som samarbetsorgan bör sambandet med de statsbidrag som i dag utgår till förbunden för andra uppgifter beaktas.

Kostnaderna för det nya bidraget kan givetvis inte nu beräknas. Om man skulle utgå från en statsbidragsnivå om 200 000 kr genomsnittligt per län, skulle kostnaderna i ett slutskede då alla län har sådana bidrag uppgå till 4,8 milj kr. Om man vidare antar att statsbidraget motsvarar hälften av de faktiska kostnaderna, skulle landstingens kostnader bli lika stora. För att få fram statens kostnader för denna reform bör från beloppet dras kostnaderna för nuvarande statligt finansierade regionkanslier. Merkostnaderna för statsverket skulle härigenom uppgå till ca 3 milj kr.

10.6.4 *Statsbidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner*

10.6.4.1 Bidragsformernas tillämpningsområde

Att stödet till stadsteatrar och yrkesorkestrar i dag är olika utformat är inte motiverat av sakliga skäl. Det beror endast på att någon reform som motsvarar den som gjordes år 1964 på teaterområdet aldrig kommit till stånd på musikområdet.

Alla skäl talar för att det skapas ett samlat bidragssystem för teater- och musikområdena. Det gemensamma för nuvarande stöd är att de avser yrkesmässigt arbetande institutioner. Samma begränsning bör gälla för det nya gemensamma bidraget. Den yrkesmässiga verksamheten medför betydande ekono-

miska anspråk på de parter som är ansvariga för institutionerna. Det är en del av dessa anspråk som statsbidraget skall avlasta de regionala och lokala huvudmännen. Ett gemensamt bidragssystem för teater- och musikområdena kan underlätta en samverkan mellan institutioner inom olika konstområden. Redan nu förekommer det på ett håll att teater- och musikinstitutioner är samorganiserade i ett företag. Detta har lett till att staten med två bidragssystem stöder olika delar av samma institution.

Som utvecklats närmare i kapitel 7 bör den fria skapande verksamheten i stort stödjas med andra bidragsformer. Rådet återkommer i det följande under 10.7 till detta.

Det bör observeras att när det här talas om stöd till institutioner är det fråga om institutioner enligt den definition som ges i 6.1.

I samband med att stödet till teater- och musikinstitutionerna reformeras bör dansens ställning särskilt beaktas. Vid Göteborgs lyriska teater och Malmö stadsteater är dansare anställda. De framträder både vid musikteaterföreställningar och självständigt. I det föregående har understrukits behovet av särskilda åtgärder för danskonsten. Det förutsätts att nuvarande dansensembler vid de två teatrarna (6.3.10.1) bibehålls och genom turnéverksamhet ges ökade möjligheter att framträda i rena balettprogram. Kulturrådet föreslår att det nya bidragssystemet inte bara skall avse teater- och musikinstitutioner utan även institutioner med dansverksamhet. Dans torde dock liksom f n vanligen komma att ingå i kombinerade teater- och dansinstitutioner. Det bör observeras att det vid de båda nämnda teatrarna bedrivs dansutbildning. Detta bör i fortsättningen särskilt beaktas då bidragen bestäms. Genom att i bidragsreglerna klart markera att dansen är en med teatern och musiken jämställd konstform vill kulturrådet öppna vägen för andra institutioner än de två nämnda att anställa dansare eller till sig för viss tid knyta en dansgrupp.

10.6.4.2 Syftet med statsbidraget

Det allmänna syftet med bidraget är att staten skall garantera en ekonomisk grund för en yrkesmässig verksamhet på regional nivå på många håll i landet. Bidraget bör bidra till att minska de stora regionala skillnaderna i fråga om offentliga utgifter för kulturändamål.

Det nuvarande stadsteaterbidraget har spelat en betydelsefull roll under 1960-talet. Det har medfört att stadsteatrarna kunnat utveckla en mångsidig och vital teaterverksamhet. Genom att staten svarat för en betydande del av kostnadsökningarna och en viss personalexpansion har kommunerna stimulerats att göra betydande ekonomiska insatser. Den betydelse som statsbidragssystemet har haft för teaterverksamhetens utveckling måste bevaras i ett omvandlat bidragssystem.

De nuvarande bidragen till stadsteatrarna och yrkesorkestrarna är med ett par undantag bidrag till institutioner lokaliserade till vissa städer och ekonomiskt stödda av dessa. I vissa fall finns dock ett regionalt ansvar. Det har ökat under 1960-talet. I Kungl Maj:ts bestämmelser om bidrag till vissa yrkesorkestrar finns en föreskrift som har till syfte att garantera en viss regional verksamhet. Det föreskrivs sålunda bl a att "orkestrarna i Gävle, Norrköping och Helsingborg skall i minst samma utsträckning som spelåret före bidragsåret bedriva konsertverksamhet utanför hemorten". Bestämmelsen är vagt utformad och det är osäkert om den verkligen har någon styrande effekt.

Ett av huvudsyftena med förslaget att omvandla de lokalt anknutna teater- och orkesterinstitutionerna till länsinstitutioner är att uppnå en kulturell aktivering i länen i sin helhet. Rent principiellt kan ansvaret manifestera sig på två sätt. Dels kan institutionen turnera i länet, dels kan personer bosatta utanför huvudorten besöka denna. En viktig förutsättning för att realisera en ökad, mer differentierad turnerande och uppsökande verksamhet är att teaterensemblerna och orkestrarna kan dela upp sig på

mindre enheter. Vad beträffar orkestrarna har för övrigt just detta föreslagits av teater- och orkesterrådet i orkesterbetänkandet.

Det nya bidraget skall i första hand avse *regional institutionell verksamhet.* Det är alltså motsatsen till nuvarande förhållande då de båda bidragssystemen i princip är bidrag till lokala institutioner och endast i något undantagsfall till en länsinstitution.

En svaghet i nuvarande bidragssystem är att det i stor utsträckning kommit att kanaliseras till de tre största städerna (se tabellerna 10.2 och 10.3). De fick ca 75 % av statens bidrag till stadsteatrar och yrkesorkestrar budgetåret 1970/71. De tre städernas institutioner bedriver endast i begränsad utsträckning verksamhet utanför den egna kommunen. Staten anvisar vidare betydande belopp till Operan och Dramaten, vars verksamhet till övervägande delen är förlagd till Stockholm.

Det nya bidraget bör ha inbyggda stimulanseffekter till regional verksamhet. Bidraget bör kunna komma alla landets delar till godo och inte främst de största städerna.

Som närmare utvecklats i 6.3.5.4 är andra lösningar än modellen med länsinstitutioner möjliga i Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna. I någon eller några av dessa regioner kan ett kommunalt huvudmannaskap fortfarande vara motiverat även om viss verksamhet sker i regionen. Hänsyn bör också tas till att en regionalisering av de lokalt anknutna institutionerna sannolikt inte heller på andra håll kan genomföras samtidigt med ikraftträdandet av de nya bidragsbestämmelserna. Bidragsbestämmelserna bör därför ge möjlighet också för lokalt verkande institutioner att få bidrag.

Kulturrådet finner det mindre sannolikt att det kan bli möjligt att under de närmaste åren prioritera bidrag till nya, lokalt arbetande institutioner med tanke på de många angelägna behov som måste tillgodoses först. Rådet vill dock inte utesluta möjligheten.

Kommuner och landsting bör dela det direkta ansvaret för flertalet av de nu lokalt anknutna institutionerna. Även om länet med hänsyn till vad kulturrådet anfört i organisationskapitlet (8.5.1) är det naturliga verksamhetsområdet för en institution, bör givetvis samarbete mellan olika län vara möjligt. Uppsala–Gävle stadsteater är ett exempel på en samverkan mellan institutioner i två olika län.

Det nya bidraget bör stimulera till att nya regionala institutioner byggs upp. Det behöver inte nödvändigtvis vara stora ensembler. Kulturrådet betonar allmänt vikten av att den levande kulturen blir lättare tillgänglig. Därför är det viktigare att ha små grupper i landets olika delar än några stora koncentrerade till ett mindre antal platser. Samtidigt bör det understrykas att kulturrådet inte vill tänka sig att nuvarande större institutioner minskas. De är väl motiverade i de områden med tät befolkning där de är verksamma. Den nyss nämnda riktpunkten avser endast den fortsatta utbyggnaden av det statliga stödet. Principen kan heller inte tillämpas generellt. I den mån en lokalt verkande institution i en större stad också får ett regionalt ansvar blir det nödvändigt med en personalexpansion om inte verksamheten på lokaliseringsorten skall behöva minskas.

En av orsakerna till att Riksteatern lyckats så väl med sina initiativ att grunda regionensembler på olika håll i landet har varit att man kunnat ge ett kraftfullt organisatoriskt och ekonomiskt bistånd under initialskedet. Erfarenhetsmässigt uppkommer det en rad extra kostnader bl a av investeringskaraktär under en institutions initialskede. Det är därför rimligt att bidragsnivån blir högre under de första verksamhetsåren.

Genom att rådet tänker sig ett stöd till många små institutioner kan det bli aktuellt med någon form av specialisering. Bidragssystemet bör därför stimulera till utbyte mellan länen. Det är ett likartat resonemang som förts i fråga om regionmusiken. Det har nämligen förutsatts att regionmusikkårerna skall kunna specialisera sig.

Vid behandlingen av teater- och musikinstitutionerna betonades angelägenheten av att inte en viss konstgenre favoriseras. Det bidragssystem kulturrådet förordar bör t ex

inom musikområdet lika gärna kunna användas för jazzmusikensembler som för symfoniorkestrar.

Bidragsmottagare bör vara den institution som bedriver den aktuella verksamheten. Bakom denna finns de parter som ekonomiskt svarar för verksamheten, nämligen landsting och kommuner eller endast en kommun. Staten har alltså ingen del av huvudmannaansvaret utan bidrar endast med ett ekonomiskt stöd enligt de särskilda bestämmelserna. Liksom i fråga om all statsunderstödd verksamhet blir den centrala myndigheten inom området, i detta fall det nya kulturrådet, tillsynsmyndighet för verksamheten. Det motsvarar helt nuvarande förhållanden. Teater- och musikrådet är tillsynsmyndighet för all statsunderstödd verksamhet inom teater- och musiksektorerna.

Ett principiellt svårt problem är om det skall vara möjligt att genom bidragskonstruktionen *främja de mål* som kulturrådet ställt upp t ex i fråga om en differentierad verksamhet för olika publikkategorier. Vid behandlingen av teaterinstitutionerna (6.3.9) har kulturrådet avvisat tanken på att f n ställa villkor i statsbidragsbestämmelserna t ex av innebörden att en viss kvot skall avse barn- och ungdomsteater. Kulturrådet förordar att i bidragsbestämmelserna tas in ett allmänt formulerat bidragsvillkor om att institution som får bidrag bör beakta att verksamheten såvitt möjligt blir tillgänglig inom institutionens hela verksamhetsområde och tar särskild hänsyn till olika publikkategorier såsom barn, ungdom, äldre och lågutbildade samt personer som vistas på vårdinstitutioner av olika slag. I sina årliga redogörelser bör de bidragsmottagande institutionerna lämna uppgifter om hur denna allmänna rekommendation efterlevs. Det får förutsättas att det nya kulturrådet lämnar anvisningar om hur redogörelserna skall utformas så att rådet får en kontinuerlig samlad överblick över institutionerna.

10.6.4.3 Bidragets konstruktion

Statsbidragsregler har på senare tid fått en mer allmän karaktär. Detaljerade bidragsvillkor rensas bort. Dispositionen av medlen läggs så långt möjligt helt i kommunens, landstingets eller organisationens hand.

Kulturrådet hyser stor sympati för att på det viset lägga ett stort ansvar i detta fall på landsting eller andra organ på regional nivå. Som nyss nämnts bör detta också på sikt bli lösningen. Den avgörande skillnaden i förhållande till exempelvis skolans eller sjukvårdens områden är dock att där finns en i många avseenden detaljerad lagstiftning och reglering i annan form som är präglad av de av statsmakterna beslutade målen för verksamheten. Att i den situationen göra bidragen mera allmänna måste vara lättare. På kulturområdet kommer – som kulturrådet påpekat i flera sammanhang – att saknas en sådan reglering. På skolans och sjukvårdens områden finns det en fast över hela landet utbredd regional och lokal organisation. På kulturområdet är läget annorlunda. De kommande åren måste ägnas åt att bygga upp en grundläggande struktur för institutionsverksamheten i landet. Med tanke på de begränsade ekonomiska resurserna på central och kommunal nivå kommer denna utbyggnad att resa svåra avvägningsproblem. Om statsmakterna vill förändra tyngdpunkten i sin kulturpolitiska satsning från de centrala riksorganisationerna till de många regionala organen inom teaterns, musikens, museiväsendets och bibliotekens områden, är det naturligt att de skaffar sig instrument för att genomföra en effektiv och balanserad decentraliseringspolitik.

Samtidigt vill kulturrådet understryka att rådet är främmande för alla sådana bidragsvillkor, som inte är absolut nödvändiga och som kan föras tillbaka på syftet med det nya bidraget sådant det utvecklats här. Det nuvarande bidragssystemet till yrkesorkestrarna, där Kungl Maj:t prövar varje enskild detalj i orkestrarnas budget är olämpligt. Även det nuvarande bidragssystemet till stadsteatrarna inrymmer en möjlighet till

långt gående detaljprövning. Departementschefen förutsatte i propositionen om de nya formerna för teaterstöd (prop 1964:66) att omprövningen av bidragsunderlaget skulle utnyttjas så att staten "punktvis kunde medverka till en sådan expansion eller standardhöjning som bedöms önskvärd". Bidragsomprövningarna skulle innefatta en realprövning av expansionen under de gångna åren. Konsekvenserna av 1972 års beslut om stadsteaterstödet är att stadsteaterkommunerna själva får bära hela kostnaden för en del av den personalexpansion som skett sedan 1966/67. Som framgår av tabell 10.4 är ökningen vid flera av teatrarna relativt stor. Enligt kulturrådets mening måste det vara principiellt riktigare att en prövning av bidragsunderlaget sker i förhand så att kommunerna vet vilket bidrag staten avser att lämna.

En olägenhet med hittillsvarande stadsteaterbidrag är att det byggt på omprövningar vart tredje år. När kulturrådet vill se en utbyggnad av stödet till nya institutioner är det nödvändigt att ha ett system som medger årliga omprövningar. Detta bör inte fattas så att alla institutioner, framför allt inte de större, förutsätts begära en årlig utbyggnad av bidragsunderlaget. Som kommer att utvecklas i det följande bör det nya kulturrådet efter samråd med landstingen och vissa kommuner göra upp planer för den regionala expansionen. I planeringen måste sannolikt utbyggnaden av de mindre institutionerna prioriteras högt. Härigenom undviks att bidragsunderlaget vid alla institutioner i praktiken årligen sätts under diskussion.

Statsbidraget bör bygga på någon grundläggande bidragsgrundande komponent. Man kan tänka sig bidrag per invånare i regionen, per besökare, per föreställning eller per anställd av olika kategorier eller per anställd oavsett personalkategori. Att bestämma statsbidraget till ett visst belopp utan anknytning till en bidragsgrundande komponent är i och för sig möjligt men generella statsbidrag till institution för vilka staten inte är huvudman brukar normalt inte utformas på detta sätt. Varje omprövning av bidragsunderlaget kräver då att statsmakterna tar ställning till institutionens hela anslagsbehov.

I tabellerna 10.5 och 10.6 ges översikter över stadsteatrarnas och symfoniorkestrarnas ekonomi, personal och verksamhet budgetåret 1969/70, vilket är det sista budgetår för vilket kulturrådet under sitt utredningsarbete haft tillgång till institutionernas bokslut. I tabellerna har totala kostnader och statsbidrag fördelats per föreställning, per besök och per anställd.

Bidrag per invånare i regionen kan inte anses vara en särskilt lämplig bidragsgrund med tanke på att i utgångsläget olikheterna i fråga om bidragsnivå och situation i allmänhet är så stora. Det skulle bli nödvändigt med komplicerade övergångsbestämmelser. Detta kan inte underlätta målet att nå en balanserad expansion. Det skulle också bli ett alltför schablonartat bidrag.

Ett bidrag per besök skulle också ha oönskade effekter. I mindre tätt befolkade delar av landet är givetvis kostnaden per besök mycket högre än i tätorterna. Samtidigt är kostnaderna per besök för teatrar med lyrisk verksamhet höga av andra skäl. Ett bidrag per besök skulle ha rakt motsatt effekt mot den av kulturrådet eftersträvade dvs att tillgodose behovet i de delar av landet som nu inte har tillgång till levande teater och musik.

Att använda en genomsnittlig kostnad per föreställning resp konsert som bidragsunderlag är inte lämpligt, eftersom både föreställningar och konserter kan vara så olika till typ och kostnader. Det är inte rimligt att räkna fram en genomsnittskostnad mellan t ex en musikdramatisk uppsättning och en teaterföreställning för barn i en gymnastiksal med ett par skådespelare.

Enligt kulturrrådets mening bör *antalet anställda* vara *den bidragsgrundande komponenten.* Personalens storlek har en avgörande betydelse för verksamhetens omfattning men också för dess kvalitet. Antalet anställda är ett mått på de resurser som ställs till förfogande. Hur personalen används, dvs hur verksamheten läggs upp bör vara en fråga för institutionens styrelse och ledning att avgöra

Tabell 10.4 Personalen vid stadsteatrar och därmed jämställda teatrar 1966/67–1970/71. Årsverken.

Teater	Konstnärlig personal			Teknisk personal			Administrativ personal			Totalt		
	66/67	70/71	Ökning	66/67	70/71	Ökning	66/67	70/71	Ökning	66/67	70/71	Ökning
Borås stadsteater	18	18	±0	7	8	+1	8	8	±0	33	34	+1
Folkteatern i Göteborg	19	20	+1	19	25	+6	7	8	+1	45	53	+8
Göteborgs stadsteater	58	65	+7	76	74	−2	21	23	+2	155	162	+7
Stora Teatern i Göteborg	131	157	+26	68	83	+15	25	44	+19	224	284	+60
Helsingborgs stadsteater	16	23	+7	19	21	+2	4	5	+1	39	49	+10
Malmö stadsteater	161	177	+16	107	118	+11	59	67	+8	327	362	+35
Norrbottens länsteater	9[a]	15	+6	11[a]	12	+1	6[a]	7	+1	26[a]	34	+8
Norrköping/Linköping kretsteater	47	59	+12	37	54	+17	9	11	+2	93	124	+31
Stockholms stadsteater	78	81	+3	100	107	+7	29	30	+1	207	218	+11
Uppsala/Gävle stadsteater	24	26	+2	26	32	+6	10	11	+1	60	69	+9
Summa	561	641	+80	470	534	+64	178	214	+36	1 209	1 389	+180

[a] Uppgifterna avser verksamhetsåret 1967/68.

Tabell 10.5 Kostnader, intäkter, personal och verksamhet vid statliga och statsunderstödda teatrar spelåret 1969/70.

	Totala kostnader	Personalkostnader	Recettinkomster	Statsbidrag	Personal	Konstnärlig personal	Antal besök	Antal föreställningar	Total kostnad per föreställning	Total kostnad per besök	Personalkostnad av totala kostnaden	Personalkostnad per anställd	Recetter per föreställning	Statsbidrag per föreställning	Statsbidrag per besök	Statsbidrag per anställd	Andel statsbidrag av personalkostnad	Andel konstnärlig personal
	tkr	tkr	tkr	tkr	årsv	årsv	1 000		tkr	kr	%	tkr	tkr	tkr	kr	tkr	%	%
Borås stadsteater	1 408	1 095	135	505	34	19	28	181	8	50	78	32	1	3	18	15	46	56
Folkteatern i Göteborg	2 807	1 898	385	869	52	20	103	355	8	27	68	37	1	3	8	17	46	39
Göteborgs stadsteater	7 658	6 082	1 242	3 260	162	65	245	850	9	31	79	38	2	4	14	20	54	40
Stora Teatern i Göteborg	11 639	9 490	1 237	3 826	283	157	94	259	45	124	82	34	5	15	41	14	40	56
Helsingborgs stadsteater	2 059	1 711	410	779	48	22	67	340	6	31	83	36	1	2	12	16	46	46
Malmö stadsteater	14 272	11 375	3 234	5 426	333	162	336	735	19	43	80	34	4	7	16	16	48	49
Norrbottens länsteater	2 017	1 411	314	812	34	16	77	198	10	26	70	42	2	4	11	24	58	47
Norrköping/Linköping kretsteater	5 777	4 262	903	1 662	115	53	173	707	8	33	74	37	1	2	10	15	39	46
Stockholms stadsteater	13 284	9 860	2 218	4 570	220	82	274	1 054	13	49	74	45	2	4	17	21	46	37
Uppsala/Gävle stadsteater	3 273	2 430	453	1 168	68	26	73	285	12	45	74	36	2	4	16	17	48	39
Summa	64 194	49 614	10 531	22 877	1 349	622	1 470	4 964										
Genomsnittsvärde									13	44	77	37	2	5	16	17	46	46
Operan	31 982	22 165	2 410	28 109	671	340	221	301	106	145	69	33	8	93	127	42	127	50
Dramaten	16 022	11 217	1 620	14 169	331	102	265	749	21	61	70	34	2	19	54	43	126	31

Tabell 10.6 Kostnader, intäkter, personal och verksamhet vid symfoniorkestrar (inkl Örebro- och Västeråsorkestrarna) spelåret 1969/70.

	Totala kostnader	Personalkostnader	Recettinkomster	Statsbidrag	Personal	Konstnärlig personal	Antal besök	Antal konserter	Total kostnad per konsert	Total kostnad per besök	Personalkostnad av totalkostnad	Personalkostnad per anställd	Recetter per konsert	Statsbidrag per konsert	Statsbidrag per besök	Statsbidrag per anställd	Andel statsbidrag av personalkostnad	Andel konstnärlig personal
	tkr	tkr	tkr	tkr	årsv	årsv	1 000		tkr	kr	%	tkr	tkr	tkr	kr	tkr	%	%
Göteborgs symfoniorkester	5 081	4 489	293	1 757	84	79	70	85	59	73	88	53	3	21	25	21	39	94
Gävleborgs läns orkesterförening	2 300	1 679	86	891	37	35	55	158	15	42	73	45	1	6	16	24	53	94
Konsertföreningen i Stockholm	6 807	5 689	580	2 716	109	98	130	115	59	52	84	52	5	24	21	25	48	90
Stiftelsen Malmö konserthus	2 969[a]	2 636[a]	203	955	50[b]	45[b]	51	65	46	58	89	53	3	15	19	19	36	90
Nordvästra Skånes orkesterförening	2 065	1 812	67	761	33	30	48	122	17	43	88	54	1	6	16	23	42	91
Norrköpings orkesterförening	3 085	2 631	69	1 462	46	41	59	140	22	52	86	57	1	10	25	32	56	89
Summa	22 307	18 936	1 298	8 542	359	328	413	685										
Genomsnittsvärde									33	54	85	52	2	13	21	24	45	91
Västerås musiksällskap	653	567	123	130	16	14	30	58	11	22	87	35	2	2	4	8	23	88
Örebro orkesterstiftelse	1 163	744	76	269	16	14	27	120	10	43	64	45	1	2	10	16	36	88
Summa	24 123	20 247	1 497	8 941	391	356	470	863										
Genomsnittsvärde									28	51	84	52	2	10	19	23	44	91

[a] Exklusive inkomst från stadsteatern för musiktjänstgöring.

[b] Exklusive beräknat antal årsverken för musiktjänstgöring på stadsteatern.

med utgångspunkt i målen för samhällets kulturpolitik. Kraven på ekonomiska insatser från landstingens och kommunernas sida kommer att medföra att institutionsstyrelserna finner det nödvändigt att se till att verksamheten sköts väl. Institutionernas verksamhetsberättelser bör redovisas och jämföras med den verksamhetsplan som upprättats för tidsperioden i fråga. Härigenom blir det möjligt att följa upp hur institutionerna följer föreskrifterna om inriktningen av verksamheten, i vilken utsträckning de når de mål som satts upp för verksamheten och hur verksamhetens utfall blivit i förhållande till budgeten.

Mot bakgrund av dessa resonemang föreslår kulturrådet att statsbidraget utformas som ett lönekostnadsbidrag. Staten bör bidra med viss procent av kostnaden. Bidraget bör konstrueras så att man vid fördelningen av bidrag inte behöver ta ställning till vad för slags personal som anställs. Alla personalgrupper inom en institution är lika viktiga. Det finns ingen anledning att ge den konstnärliga personalen någon särställning med avseende på statsbidraget. Det förtjänar att påpekas att vid stadsteatrarna mindre än hälften av antalet årsverken budgetåret 1970/71 avsåg konstnärlig personal (tabell 10.4). Liksom i fråga om verksamhetens inriktning bör statsmakterna överlämna ansvaret för sammansättning av personalen till institutionsstyrelser och institutionschefer.

Statsbidraget bör inte endast avse lönekostnader för fast anställd personal. Bidraget bör intill en viss gräns, förslagsvis en tredjedel, kunna användas till att köpa tjänster. Detta är för övrigt i begränsad utsträckning möjligt även inom ramen för nuvarande stadsteaterstöd. Bidragsunderlaget bör vara ett antal personalenheter. Även om antalet anställda blir den bidragsgrundande komponenten, bör man vid fastställandet av statsbidragsprocent ta hänsyn till de 20–30 % av teatrarnas och symfoniorkestrarnas kostnader som avser annat än personal. I första hand bör därvid kostnader för turnéer beaktas. Även kostnader för att ta emot gästspel från andra institutioner och för att ordna transporter av publik till den egna institutionen bör kunna beaktas. Vid fastställandet av statsbidragsprocenten blir det avgörande hur stor del av de totala kostnaderna för olika typer av institutioner som staten kan ta på sig.

Statsbidrag per personalenhet bör utgå med viss procent av ett grundbelopp. Detta grundbelopp bör i utgångsläget vara den genomsnittliga lönekostnaden för samtliga anställda vid institutionerna inom resp sektor (räknat i helårsverken) under det år för vilket bokslut senast föreligger. I lönekostnader ingår kostnader för lön och direkt utgående annan ersättning samt sociala kostnader, dvs kostnader för arbetsgivaravgifter enligt lagen om allmän försäkring, yrkesskade- och grupplivsförsäkring samt avgångsbidrag. Det är samma slags kostnader som ingår i bidragsunderlaget för nuvarande stadsteaterstöd. Det finns ingen anledning att i fortsättningen skilja mellan de direkta avlöningskostnaderna och de sociala kostnaderna. I de statliga institutionernas stater är för övrigt dessa kostnadsslag fr o m budgetåret 1971/72 förda samman under begreppet lönekostnader.

De statliga anslagen till regional teater- och musikverksamhet bör beräknas med utgångspunkt i ett visst antal personalenheter. Det är inte sannolikt att statliga medel kan ställas till förfogande som helt motsvarar behovet av statsbidrag. Det blir därför nödvändigt att Kungl Maj:t – efter förslag av det nya kulturrådet – fördelar det antal personalenheter som anslaget ger utrymme åt. Vid denna fördelning bör hänsyn tas till behovet av en jämn fördelning av de statliga insatserna till olika delar av landet. Det bör understrykas att det inte är kulturrådets mening att staten skall bestämma dimensioneringen av teater- och musikinstitutionernas personal och verksamhet. Statens roll skall vara begränsad till att fördela de medel som kan ställas till förfogande. Landsting och kommuner med det direkta ekonomiska ansvaret för institutionerna skall givetvis kunna ställa medel till förfogande även i den mån statsbidrag inte kan lämnas.

Det nuvarande stadsteaterstödet har en

dubbel garanti mot en urholkning på grund av lönehöjningar. Tilläggsbidrag ges, grundade på ett index för statstjänstemännens lönenivå. De hittills regelbundet återkommande omprövningarna av bidragsunderlaget ger dessutom möjligheter till kompensation, i den mån de teateranställdas löner ökat mer än statstjänstemännens. Eftersom vid början av 1960-talet de teateranställdas löner genomsnittligt befann sig på en förhållandevis låg nivå, har sistnämnda möjlighet haft betydelse för att bidra till en förbättring av deras lönenivå. Under senare år är det framför allt de lågavlönade statsanställdas lönenivå som höjts, vilket givetvis betydligt påverkar statstjänstemannalöneindex. Motivet för den dubbla garantin mot en urholkning av bidraget har därigenom minskat.

Eftersom staten inte har något inflytande över utvecklingen av lönenivån för de anställda vid institutionerna, är det naturligt att i fortsättningen liksom hittills knyta indexgarantin till statstjänstemännens löneutveckling. Det är dessutom svårt att hitta index som speglar löneutvecklingen för samtliga kategorier inom de berörda institutionerna. En automatisk höjning av ett statsbidrag kan inte göras annat än på grundval av förändringar som har en så entydig karaktär att det är möjligt för statsmakterna att binda en indexgaranti till det. Det bör därför vara en index som utarbetas av ett statligt organ och då rimligen en index för statstjänstemännens löner, utarbetat av statens avtalsverk. Denna index bör också spegla utvecklingen i fråga om de sociala kostnaderna.

Kulturrådet vill med bestämdhet understryka vikten av att en indexreglering knuten till löneutvecklingen bibehålls i det nya bidragssystemet. Ett viktigt inslag i teater- och orkesterstödet under 1960-talet har varit det förhållandet att staten svarat för en del av merkostnaderna för lönehöjningarna. Risken är annars stor att de nya bidragen får ett minskande realvärde, vilket medför en kostnadsövervältring på landsting och kommuner.

Som nämnts bör grundbeloppet för en personalenhet i utgångsläget vara den genomsnittliga lönekostnaden för samtliga anställda vid musik- resp teaterinstitutionerna. Relationerna mellan olika personalkategorier kan så småningom ändras, så att genomsnittskostnaden stiger. Lönerna för personalen kan öka snabbare än statstjänstemannalönerna. Även andra faktorer kan bidra till att kostnaden för en personalenhet kan behöva justeras utöver vad som följer av indexregleringen. En sådan särskild höjning av grundbeloppet per personalenhet bör kunna göras vid behov och efter förslag av det nya kulturrådet.

När det här föreslås att statsbidraget skall utgå med viss procent av bidragsunderlaget, avses inte att det som i fråga om nuvarande stadsteaterstöd skall bli fråga om ett enhetligt procenttal för samtliga institutioner. I stället anser kulturrådet att en *differentiering av statsbidragsprocenten* bör kunna bli ett viktigt instrument för en kulturell decentraliseringspolitik. Till en regionalt verkande institution bör utgå bidrag enligt ett högre procenttal än till den lokalt verkande. Genom det högre procenttalet bidrar staten till de merkostnader i fråga om traktamenten samt rese- och transportkostnader som turnerandet medför. Norrbottensteatern har sedan sin tillkomst ett särskilt bidrag till att täcka turnékostnaderna. Medlen utgår från ett annat anslag än stadsteaterbidraget och lösningen får anses som provisorisk. Genom den nya bidragskonstruktionen försvinner behovet av sådana särskilda anslag och alla institutioner med en turnerande verksamhet av en viss omfattning kan få ett statligt stöd till denna.

Det kan möta svårigheter att bestämma hur en regional verksamhet skall definieras. En möjlighet skulle kunna vara att anse en verksamhet som regional om minst en tredjedel, mätt i antalet föreställningar eller konserter, är förlagd utanför institutionens hemkommun. En sådan bestämmelse kräver närmare preciseringar för att motverka att en institution inte ger regionen aktiviteter av lägre kvalitet än hemkommunen. Det är vidare möjligt att tänka sig en graderad skala av procent allteftersom verksamheten är förlagd utanför hemorten.

Till nyinrättade institutioner bör under förslagsvis tre år utgå ett med viss procent förhöjt bidrag. Under en institutions första verksamhetsår finns det en rad faktorer, såsom behovet av särskild information och anskaffande av utrustning, som motiverar ett särskilt stöd.

Den översikt som lämnats i det föregående (2.12.2.5) av de offentliga driftutgifterna till kultur visar att samhällsstödet är mycket ojämnt fördelat över olika delar av landet. Driftutgifterna per invånare till teater, musik, museer och utställningar varierar sålunda år 1969 i olika län mellan mindre än 15 kr och mer än 35 kr (figur 2.9). Det nya bidragssystemet till institutionell verksamhet måste bidra till att utjämna sådana stora olikheter. En högre bidragsprocent bör beräknas för län med gles befolkning och stora avstånd. En tänkbar utväg skulle kunna vara att institutioner i län som tillhör stödområdet får en högre bidragsprocent. På detta sätt skulle kulturpolitiska medel knyta an till lokaliseringspolitiska instrument.

Eftersom personalstrukturen är helt annorlunda vid teatrar än vid orkestrar, finns det ingen anledning att förutsätta samma grundbelopp och möjligen heller inte samma bidragsprocent. Samtidigt är det angeläget att bidragen utformas så att de bidrar till att det redan existerande samarbetet mellan teatrar och orkestrar byggs ut. Detta är särskilt angeläget om den musikdramatiska verksamheten skall kunna stödjas verksamt.

Kulturrådet vill inte här förorda med vilka procent statsbidrag bör utgå. Procenttalen bör fastställas i ett senare skede men med utgångspunkt i bl a rådets resonemang och värderingar. Det bör ske efter överläggningar mellan företrädare för staten å ena sidan och Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet å andra sidan.

Som redan tidigare berörts (1.4) bör sådana överläggningar komma till stånd, sedan detta betänkande remissbehandlats men innan proposition lagts fram för riksdagen.

Tabell 10.7 Statsbidrag till vissa teater- och musikinstitutioner, beräknade för budgetåret 1970/71 enligt av kulturrådet föreslagna bidragsprinciper. 1 000-tal kr.

1. Teatrar

	Statsbidrag för 1970/71 beräknat på genomsnittlig lönekostnad per årsverk 1969/70 + indexhöjning[a] x antal årsverk 1970/71					Utbetalt statsbidrag (inkl tilläggsbidrag) för spelåret 1970/71 (1966/67 års personalkostnad)	Statsbidrag för 1970/71 beräknat på 55 % av 1969/70 års faktiska personalkostnad + indexhöjning om 6,85 %
	Bidrag utgår med						
	45 %	50 %	55 %	60 %	65 %		
Borås stadsteater	603	669	737	804	871	540	644
Folkteatern i Göteborg	940	1 044	1 149	1 253	1 357	956	1 115
Göteborgs stadsteater	2 872	3 191	3 510	3 830	4 149	3 492	3 574
Göteborgs teater- och konsert AB	5 035	5 595	6 154	6 714	7 273	4 531	5 577
Helsingborgs stadsteater	869	956	1 062	1 158	1 255	795	1 005
Malmö stadsteater	6 418	7 131	7 844	8 558	9 271	5 813	6 685
Norrbottens länsteater	603	670	737	804	871	733[b]	829[b]
Norrköping/Linköpings kretsteater	2 199	2 443	2 687	2 931	3 127	1 826	2 505
Stockholms stadsteater	3 865	4 295	4 724	5 153	5 583	4 630	5 794
Uppsala/Gävle stadsteater	1 223	1 359	1 495	1 631	1 767	1 216	1 429
Summa	24 627	27 353	30 099	32 836	35 524	24 532	29 157

[a] 36 900 kr (=personalkostnad i tabell 10.5)+6,85 % = 39 400 kr.
[b] Exklusive turnébidrag om 140 000 kr.

2. Symfoniorkestrar

	Statsbidrag för 1970/71 beräknade på den genomsnittliga lönekostnaden per årsverk 1969/70[a] + indexhöjning x antal årsverk 1970/71					Utbetalt statsbidrag (inkl tilläggsbidrag) för spelåret 1970/71	Statsbidrag för 1970/71 beräknat på 55 % av 1969/70 års faktiska personalkostnad + indexhöjning om 6,85 %
	Bidrag utgår med						
	45 %	50 %	55 %	60 %	65 %		
Nordvästra Skånes orkesterförening	846	940	1 034	1 128	1 222	857	1 065
Konsertföreningen i Stockholm	2 737	3 041	3 346	3 650	3 954	2 810	3 343
Norrköpings orkesterförening	1 145	1 272	1 399	1 526	1 653	1 345	1 546
Stiftelsen Malmö konserthus[b]	1 120	1 244	1 369	1 493	1 618	1 100	1 549
Gävleborgs läns orkesterförening	971	1 078	1 186	1 294	1 402	910	987
Göteborgs teater- och konsert AB (symfoniork)	2 090	2 323	2 555	2 787	3 019	1 870	2 638
Summa	8 909	9 898	10 889	11 878	12 868	8 892	11 128
Västerås musiksällskap	398	442	487	531	575	284	333
Örebro orkesterstiftelse	423	470	517	564	611	145	437
Summa	9 730	10 810	11 893	12 973	14 054	9 321	11 898

[a] 51 800 kr =(personalkostnad i tabell 10.6) + 6,85 % därav = 55 300 kr.
[b] Beräknat på den *egna* verksamheten (beräknat antal årsverk: 45).

I tabell 10.7 visas hur stora statsbidragen till teater- och musikinstitutionerna skulle ha blivit budgetåret 1970/71 om de beräknats enligt det här föreslagna bidragssystemet med utgångspunkt i olika bidragsprocent. Som jämförelse redovisas de faktiskt utbetalade statsbidragen avseende spelåret 1970/71. Vidare anges en beräkning som bygger på nuvarande principer för stadsteaterstödet men med 1969/70 års lönekostnader som bidragsunderlag. Det har inte varit möjligt att göra jämförelser med den bidragsnivå som statsmakterna beslutat för budgetåret 1972/73. Eftersom inte hela lönekostnaden för budgetåret 1970/71 godtagits som bidragsunderlag, kommer statsstödet i fortsättningen att ligga på en lägre nivå än den som illustreras genom beräkningen, grundad på 1969/70 års faktiska lönekostnad.

I nuvarande bestämmelser om statsbidrag till stadsteatrar och yrkesorkestrar räknas de *bidragsberättigade institutionerna* upp. I de grundläggande bestämmelserna för det föreslagna nya bidragssystemet bör inte ingå en sådan uppräkning. Systemet bör vara öppet och medge att antalet bidragsberättigade institutioner kontinuerligt ökas. Det avgörande blir storleken på de anslag som riksdagen anvisar för varje budgetår. Det är inte möjligt att redan nu säga ens vilka institutioner som kan komma i åtnjutande av de nya bidragen när systemet träder i kraft. I första hand kommer givetvis samtliga de institutioner i fråga som nu åtnjuter bidrag enligt bestämmelserna angående statsbidrag till stadsteatrar och därmed likställda teatrar och bestämmelserna om bidrag till vissa yrkesorkestrar.

Kulturrådet anser det inte motiverat att bibehålla de särskilda statsbidrag som nu utgår till Västerås musiksällskap för dess verksamhet och till Örebro kulturnämnd för dess

konsertverksamhet. Teater- och orkesterrådet föreslog i sin utredning om orkesterorganisationen att Västerås- och Örebroorkestrarna skulle få samma statsbidragsförmåner för den heltidsanställda personalen som övriga orkestrar i landet. Eftersom utredningens förslag inte lett till några åtgärder bl a på grund av kulturrådets utredningsarbete, har inte heller förslaget på denna punkt lett till resultat. Kulturrådet förutsätter att ett statsstöd enligt här föreslagna bestämmelser utgår till Västerås- och Örebroorkestrarna. Frågan om dessa orkestrars regionala uppgifter måste i det sammanhanget belysas.

Ansökningar om statsbidrag för institutionsverksamhet görs av vederbörande institution. De bör ställas till Kungl Maj:t men ges in till det nya kulturrådet. Före sitt ställningstagande bör rådet ha tillgång till ett yttrande från en samordnande instans inom varje region, nämligen landstinget. Detta får härigenom möjlighet att göra en samlad avvägning av alla de anspråk som ställs från olika statsbidragsberättigade institutioners sida.

Det är önskvärt att landstinget utformar sitt yttrande på grundval av någon form av regional plan. I det fall då kommuner har del i huvudmannaskapet för en institution får det förutsättas att landstinget utarbetar sitt yttrande i nära samråd med dessa. Yttrandet bör innehålla en bedömning av vad som ur regional synpunkt är mest angeläget att satsa på. Kulturrådet är medvetet om att det kan uppkomma svårigheter att få ett bindande besked om landstingets eller kommunernas möjligheter att själv tillskjuta medel vid en tidpunkt som av tekniska skäl måste ligga relativt långt före beslut om bidrag. Yttrandet kan därför inte förutsättas innehålla något bindande besked om möjligheterna att på regional och kommunal nivå ställa pengar till förfogande. Det bör däremot bygga på en realistisk uppskattning av dessa möjligheter. Det viktiga är att det nya kulturrådet får ett underlag från finansiärerna på regional och lokal nivå för sina bedömningar i anslagsframställningen till Kungl Maj:t.

Beträffande institution med verksamhet enbart i en kommun bör gälla att vederbörande kommun skall yttra sig i stället för landstinget.

Det nya kulturrådet bör utforma sina förslag till Kungl Maj:t på grundval av de behov som redovisats och en avvägning med hänsyn till anspråk inom andra områden. Rådet bör, i den mån yttrandena inte ger tillräcklig vägledning, kunna göra en egen bedömning av möjligheterna att på regional nivå finansiera en utveckling. Det blir sannolikt svårt att i statsverkspropositionen kunna föreslå vilka institutioner som bör få ett ökat bidrag. Det bör dock inte möta något hinder att departementschefen redovisar en preliminär bedömning som underlag för beräkningen av medelsbehovet. Han kan sedan begära bemyndigande för Kungl Maj:t att fatta beslut om fördelningen. Detta bör sedan redovisas för riksdagen påföljande år. Det är angeläget att riksdagen hålls underrättad om hur utbyggnaden av de regionala institutionerna fortskrider. Kungl Maj:ts beslut om fördelningen av statsbidraget på olika institutioner bör fattas efter förslag av det nya kulturrådet.

I det följande (10.7.9) kommer kulturrådet in på hur stödet till de *yrkesmässigt arbetande fria grupperna* bör utformas. Där föreslås bl a en ny typ av bidrag som knyter an till de här föreslagna institutionsbidragen. Det ligger ett värde i att ha gemensamma grundprinciper för statens stöd till institutioner och fria grupper.

Nuvarande bestämmelser för stöd till stadsteatrar och yrkesorkestrar är meddelade av Kungl Maj:t och utfärdade i regleringsbrev. Bestämmelser om stöd till fria teater- och musikgrupper meddelas av teater- och musikrådet. Beträffande det nya här föreslagna statsbidraget till verksamhet inom teater-, dans- och musikområdena är det viktigt att bestämmelserna blir lätt åtkomliga. De bör därför utfärdas i *kungörelseform.* I bilaga J finns ett utkast till kungörelse om statsbidrag till verksamhet inom teater-, dans- och musikområdena.

10.6.4.4 Kostnaderna för det nya bidragssystemet

Flera omständigheter gör att det inte är möjligt att lägga fram kostnadsberäkningar för det nya statsbidragssystemet. Framför allt beror det på att kulturrådet inte tar ställning till bidragsprocenten. Vidare är det omöjligt att veta i vilken utsträckning och i vilken takt institutioner med regionalt ansvar kan komma att upprättas. Det är också svårt att beräkna merkostnaderna för att driva en institution i en hel region i stället för i en kommun, även om uppgifterna om Norrbottens länsteater ger viss vägledning i det avseendet. Ett mer detaljerat material får tas fram i samband med de överläggningar som förutsätts ske mellan staten och kommunförbunden om det nya bidragssystemet. Trots den osäkerhet som föreligger läggs här fram beräkningar, som nödvändigtvis måste bygga på förenklade förutsättningar.

En allmän utgångspunkt för de beräkningar som görs här är att staten förutsätts ta på sig en ökad andel av kostnaderna för den regionala institutionsverksamheten jämfört med stödet till stadsteatrar och yrkesorkestrar. Detta är en förutsättning för att stimulera lokala institutioner till ett regionalt ansvar och för att nya regionala institutioner skall upprättas. Vidare finns institutioner såsom t ex orkestrarna i Västerås och Örebro som omedelbart bör få ett reguljärt institutionsstöd.

Den schablonisering av bidragssystemet som här föreslås kan leda till att vissa institutioner, även om de inte går över till regional verksamhet, får ett ökat statligt stöd. I princip bör däremot ingen institution få ett försämrat statsbidrag i förhållande till läget om tidigare bidragssystem behållits. Om det inom en kommun finns flera institutioner bör det dock vara möjligt att ta hänsyn till det samlade statsstödet till berörda institutioner inom kommunen.

Som framgår av tabellerna 10.5 och 10.6 svarade staten budgetåret 1969/70 för 40–58 % av personalkostnaderna vid teatrarna. Motsvarande procenttal för de bidragsberättigade yrkesorkestrarna låg mellan 36 och 56 %. Staten svarade vid teatrarna för genomsnittligt 46 % av personalkostnaderna och vid orkestrarna 45 % (tabellerna 10.8 och 10.9). Av teatrarnas totala kostnader svarade staten för 36 % och av orkestrarnas 38 %. Den år 1972 beslutade justeringen av

Tabell 10.8 Samhällsstödet till stadsteatrar och därmed jämställda teatrar under perioden 1963/64–1969/70.[a]

Spelår	Totala kostnader	Personalkostnader	Statsbidrag	Landstings- och kommunbidrag	Statsbidragsandel av de totala kostnaderna	Statsbidragsandel av personalkostnaderna	Landstings- och kommunbidragsandel av de totala kostnaderna	Landstings- och kommunbidragsandel av personalkostnaderna
	tkr	tkr	tkr	tkr	%	%	%	%
1963/64	28 688	21 301	9 166	8 725	32	43	30	41
1964/65	31 997	24 381	12 496	8 937	39	51	28	37
1965/66	37 905	28 049	14 393	13 307	38	51	35	47
1966/67	43 110	33 586	16 305	14 557	38	49	34	43
1967/68	49 212	37 637	17 983	18 727	37	48	38	50
1968/69	55 953	43 484	20 944	23 221	37	48	41	53
1969/70	64 194	49 614	22 877	26 632	36	46	41	54

[a]Borås stadsteater lämnar redovisning per kalenderår.

Tabell 10.9 Samhällsstödet till symfoniorkestrar[a] under perioden 1967/68–1969/70.

Spelår	Totala kostnader	Personalkostnader	Statsbidrag	Landstings- och kommunbidrag	Statsbidragsandel av de totala kostnaderna	Statsbidragsandel av personalkostnaderna	Landstings- och kommunbidragsandel av de totala kostnaderna	Landstings- och kommunbidragsandel av personalkostnaderna
	tkr	tkr	tkr	tkr	%	%	%	%
1967/68	19 708	16 810	6 562	8 059	33	39	41	48
1968/69	22 285	19 112	7 574	9 507	34	40	43	50
1969/70	22 307[b]	18 936[c]	8 542	10 267	38	45	46	54
	(23 151)[d]	(19 805)[d]			(37)[d]	(43)[d]	(44)[d]	(52)[d]

[a] Exkl Västerås musiksällskap och Örebro orkesterstiftelse.
[b] För Malmö Konserthusstiftelse exkl beräknade utgifter för tjänstgöring vid stadsteatern.
[c] För Malmö Konserthusstiftelse exkl beräknade personalkostnad för musiktjänstgöring vid stadsteatern.
[d] Avser budgetåret 1969/70 och inkluderar Malmö Konserthusstiftelses *hela* verksamhet.

bidragsunderlaget för stadsteatrarna som trädde i kraft budgetåret 1972/73 innebär sannolikt att den statliga bidragsandelen ökar. Det går dock f n inte att säga hur mycket.

Under 10.5.3 har redovisats statsbidragsnivån för Riksteaterns regionbaserade ensembler. Den ligger mellan 71 och 59 %. För att kommunala och regionala organ skall ha anledning att ta över ansvaret för Riksteaterns ensembler samt upprätta och svara för nya ensembler är det nödvändigt att för sådana räkna med en högre statsbidragsnivå än vad det nuvarande stadsteaterbidraget i praktiken leder till.

Vid teatrarna finns i dag 1 400 anställda. Kulturrådet räknar med att det i början av 1980-talet bör finnas en teater med regional verksamhet i flertalet län. För att uppnå detta mål krävs en ökning med minst totalt ca 500 anställda. Av detta antal utgör en del en överföring från Riksteatern.

Utan att det innebär något ställningstagande till bidragsprocenten räknar rådet i sin beräkningsmodell med en bidragsnivå för detta personaltillskott om genomsnittligt 65 %. Detta skall då bl a täcka in statens andel av de merkostnader som uppkommer p g a resor inom länen samt förhöjda bidrag i stödområdet. Bidrag till nuvarande teatrar beräknas med genomsnittligt 60 %. Det medför att statsbidraget till regionala teatrar skulle budgetåret 1981/82 uppgå till 58 milj kr. Detta innebär en utgiftsökning i förhållande till budgetåret 1972/73 med 28 milj kr. Kommunernas och landstingens kostnadsökning kan beräknas till ett något lägre belopp. Alla beräkningar avser volymförändringar i fasta priser.

Vid symfoniorkestrarna (exkl Västerås och Örebro) finns i dag knappt 400 anställda. Rådet förutsätter att vissa uppgifter tas över från Rikskonserter och att Västerås- och Örebroensemblerna kommer in i det nya systemet. En ny symfoniorkester beräknas tillkomma i norra Sverige. Vidare tillkommer mindre ensembler inom olika musikgenrer. För att nå detta mål jämte viss förstärkning av nuvarande orkestrar beräknas en ökning med 150 årsverken fram t o m budgetåret 1981/82. För personaltillskott beräknas en statsbidragsprocent om genomsnittligt 65 % och i övrigt med 60 %. Det medför att statsbidragen till musikinstitutionerna budgetåret 1981/82 skulle uppgå till 21 milj kr eller en ökning med 10 milj kr i förhållande till de bidrag som beviljats för budgetåret 1972/73. Kommunernas och landstingens kostnadsökning kan beräknas uppgå till ett något lägre belopp.

10.6.5 *Bidrag till länsbibliotek, lånecentraler och folkbibliotek*

Som kulturrådet anförde under 10.6.2 är länsbiblioteksstödet av ett helt annat slag än bidragen till institutionerna på teaterns, dansens och musikens områden. Med hänsyn till pågående utredningsarbete inom litteraturutredningen vill rådet inte föreslå några större förändringar av bidragen utan endast förstärkningar inom systemets ram.

Skolöverstyrelsen har i anslagsframställningarna de senaste åren föreslagit att nuvarande bidrag till varje länsbibliotek höjs. Tilläggsbidragen bör däremot enligt överstyrelsen slopas samtidigt som ett särskilt belopp anvisas för experimentverksamhet på länsnivå. Överstyrelsen föreslår också förstärkningar av stödet till lånecentralerna.

Skolöverstyrelsen har pekat på den situation som uppkommer om stifts- och landsbiblioteken kommunaliseras enligt statskontorets förslag. En minskning av de statliga bidragen skulle innebära en förändring i ansvarsfördelningen mellan stat och landsting i fråga om länsverksamheten och en risk för försämring av landets biblioteksförsörjning. Liknande synpunkter har framförts av Kommunförbundet (6.6.5).

Kulturrådet fäster stor vikt vid länsbibliotekens verksamhet, vilket närmare utvecklats i 6.6.5. Det statliga stödet bör därför, lämpligen enligt de linjer skolöverstyrelsen förordat, förstärkas.

När kommunaliseringen av stifts- och landsbiblioteken genomförs bör de statliga medel som nu är anvisade till dem komma länsbiblioteken till del. Enligt kulturrådets mening bör nivån för stödet till länsbiblioteken tas upp vid de överläggningar som kulturrådet förutsatt skall komma till stånd mellan företrädare för staten och Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet.

Nuvarande statsbidrag till utvecklingsverksamhet vid folkbiblioteken har haft betydelse för att höja biblioteksstandarden i de kommuner som deltagit i verksamheten. Bidragskonstruktionen som bygger på att staten bidrar med kostnaderna endast under en begränsad tid medför olägenheten att kommunernas utgifter på detta sätt trappas upp. Det är främst de kommuner som har förhållandevis god ekonomi som kan delta. Därigenom utesluts de kommuner som bäst skulle behöva höja sin biblioteksstandard från att dra nytta av stödet. Som nämnts i det föregående (10.3.2) finner kulturrådet denna typ av stöd mindre lämplig. Då bidraget till utvecklingsverksamhet vid folkbiblioteken avvecklas bör det ersättas med andra former av stöd. Rådet anser sig inte kunna utveckla vilka former för stöd till folkbiblioteken som kan bli aktuella. Förslag kan väntas från litteraturutredningen. Därvid kommer utredningen sannolikt att bl a beröra behovet av åtgärder för att motverka de stora skillnader i biblioteksservice mellan olika kommuner som kunnat konstateras.

I sitt räkneexempel för de statliga utgifternas utveckling fram till början av 1980-talet förutsätter rådet med tanke på litteraturutredningens väntade förslag en relativt stark ökning av stödet till länsbibliotek och folkbiblioteksektorn förutsätts öka procentuellt avsevärt mer än utgifterna inom kulturområdet i dess helhet.

10.6.6 *Bidrag till folkparksverksamhet m m*

I 6.7 har kulturrådet förordat att folkparksverksamheten får statligt stöd för att utvecklas. Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar bör få förbättrade resurser för att verka i folkparkerna. Folkparkernas centralorganisation bör få statsbidrag till central service och metodutveckling, utbildning samt lokal och regional försöksverksamhet med teater-, balett-, musik- och utställningsverksamhet.

De närmare formerna för det statliga stödet bör utredas av det nya kulturrådet. Eftersom det är angeläget att folkparksverksamheten omedelbart får stöd, bör det vara möjligt att ge statsbidrag i mer provisoriska former utan annan utredning än den som kan göras av FPC.

Även bidrag till andra lokalhållande orga-

nisationers verksamhet kan bli aktuella. Ett exempel är folketshusrörelsen, som för övrigt redan åtnjuter statsbidrag för försöksverksamhet med spridning av kvalitetsfilm.

Kulturrådet räknar med en kontinuerlig uppbyggnad av det direkta statliga stödet till folkparksverksamhet och till verksamhet av andra lokalhållande organisationer. I räkneexemplet i fråga om de statliga kulturutgifternas utveckling under 1970-talet beräknas för budgetåret 1981/82 ett belopp av 6 milj kr. Härtill kommer det ökade stöd som kanaliseras genom Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar.

10.7 Bidrag till fri kollektiv skapande verksamhet

10.7.1 *Kommunal verksamhet*

Kulturrådet finner det önskvärt att kommunerna fullföljer utbyggnaden av musikskolorna. På sikt bör en motsvarande verksamhet byggas upp inom övriga konstområden.

Den fria skapande verksamheten behöver, även då den drivs i kommunal regi, ett statligt stöd. Innan ett statligt bidrag kan införas till denna kommunala verksamhet måste dock en rad frågor analyseras närmare. Det nya kulturrådet bör få i uppdrag att utreda dessa frågor samtidigt med frågan om lokalt aktivitetsstöd (7.10.2 och 7.10.3.2).

10.7.2 *Studiecirkelbidraget*

En rad ändringar i nuvarande statsbidragsvillkor för studiecirklar föreslås i 7.10.3.1 för att bestämmelserna bättre skall passa kulturämnena. Alla ändringsförslag medför inte direkta kostnadsökningar för staten. Indirekt gör de dock detta genom att de underlättar en breddning av studiecirkelverksamheten.

Följande förslag medför direkta merkostnader:

1. Ökad medverkan av expert eller fackman till högst 25 % av det totala antalet studietimmar och utan annan begränsning av antalet timmar per gång än som gäller cirkelns allmänna arbete (nu högst två gånger om högst två timmar under studiecirkelns verksamhetsperiod). Ersättningen höjs till högst 75 % av kostnaderna för arvode, dock högst 75 kr per timme och till 100 % av resekostnad och traktamente, dock högst 125 kr per timme (nu högst 75 % av arvode, resekostnad och traktamente, dock högst 30 kr per timme).

2. Rätten till rese- och traktamentsersättning för studiecirkelledare utsträcks från att gälla allmänna stödområdet till att gälla hela landet. Bidrag bör dock endast utgå om kortaste resväg mellan ledarens bostad och studiecirkelns sammanträdeslokal är minst 20 kilometer. Samtidigt bör ersättningen höjas till 100 % av resekostnad och traktamente, dock högst 125 kr per sammankomst (nu högst 75 %).

3. Cirkelledarskap får räknas in i tjänstgöringsskyldigheten för ämnes- och övningslärare vid folkhögskola samt musiker vid regionmusiken (nu endast ämneslärare vid folkhögskola).

Budgetåret 1972/73 är studiecirkelanslaget enligt förslag i prop 1972:26 uppfört med 165 milj kr. Rådet redovisar i det följande merkostnaderna såväl för studiecirkelverksamhet totalt som, där så är möjligt, enbart kulturämnena. Rådet räknar därvid med att av hela antalet cirklar 31 % avser kulturämnen.

Förslaget till ändringar i bidragsbestämmelserna beräknas kosta ca 5 milj kr för samtliga ämnen och ca 1,5 milj kr för kulturämnena. De ändrade bestämmelserna kan väntas medföra en snabbare ökning av antalet cirklar i första hand det år då ändringar

genomförs och nästföljande år. Om de föreslagna ändringarna införs beräknas ökningen uppgå till ca 6 % per år under två år och därefter till 4 % per år. Det skulle innebära att antalet cirklar i kulturämnen ökar från 55 600 budgetåret 1969/70 (enligt Folkbildningsförbundets uppgifter) till inemot 90 000 budgetåret 1981/82, dvs med 65 %. Det totala antalet studiecirklar ökar under samma period från 180 000[1] till omkring 285 000 cirklar[2].

Förutom förslaget om ändrade studiecirkelbestämmelser föreslås under 7.10.3.1 en realhöjning av bidragsnivån och en indexreglering av statsbidraget.

Varje kronas höjning av statsbidraget till studiecirklar medför, med utgångspunkt i angivet antal cirklar budgetåret 1969/70, en ökning av bidragsbehovet om drygt 4,5 milj kr, varav ca 1,5 milj kr för kulturämnena. En realhöjning från nuvarande 30 kr till 40 kr per timme är önskvärd. Kulturrådet anser dock de nyss föreslagna ändringarna av bidragsbestämmelserna mer angelägna än denna generella höjning av statsbidraget. En höjning av statsbidraget per timme bör därför genomföras i två etapper först under senare delen av 1970-talet.

Frågan om indexreglering av statsbidrag har diskuterats under 10.3.2. Rådet fann där att en generell indexreglering av alla statliga anslag inom kulturområdet inte bör ske. Beträffande statsbidraget till studiecirklar fanns dock särskilda skäl för en sådan. Utan att lägga fram något förslag om utformningen av en indexreglering hänvisades till ett av skolöverstyrelsen år 1970 framfört förslag.

10.7.3 *Lokalt aktivitetsstöd*

Samtidigt som kulturrådet föreslår en fortsatt satsning på studiecirkelverksamheten konstaterar rådet i 7.10.3.2 att all fri skapande verksamhet i grupp inte kan tillgodoses inom studiecirkelns ram. Det är därför nödvändigt att det också finns möjligheter till stöd åt verksamhet i friare former. En rad skäl talar för att staten inte begränsar sitt stöd till studiecirkelverksamheten utan även ger bidrag till verksamhet i andra former. Rådet föreslår därför att ett lokalt aktivitetsbidrag införs som ett kompletterande statsbidrag för icke yrkesmässig skapande verksamhet i grupp.

Kulturrådet har inte haft möjlighet att utforma ett bidragssystem för det lokala aktivitetsbidraget. Det nya kulturrådet bör utreda frågan och samtidigt svara för en försöksverksamhet. Försöksverksamheten bör i huvudsak finansieras av statliga medel. De statliga kostnaderna beräknas ligga i storleksordningen totalt 10 milj kr under en fyraårsperiod. Därefter räknar kulturrådet med att ett permanent bidrag kan införas på basis av de erfarenheter försöksverksamheten gett.

10.7.4 *Lokaler och utrustning*

Kulturrådets förslag om en anpassning av statsbidragsvillkoren för skollokaler till fritidsverksamhetens och då särskilt kulturverksamhetens behov (7.10.3.3 och 9.2.4.2) leder till vissa merkostnader för staten. Hur stora dessa blir kan först beräknas då ändringarna i nuvarande statsbidragsvillkor utformas. På sikt bör dock merkostnaderna mer än väl kompenseras av den samhällsekonomiska vinst som ett ökat dubbelutnyttjande av lokaler medför. Statsbidraget bör vara så utformat att det täcker den till lokalerna knutna utrustningen.

Samlingslokalutredningen har bedömt det totala behovet av bidrag till samlingslokaler inkl utrustning till inemot 30 milj kr per år. Därtill kommer lån i form av bostadslån.

10.7.5 *Ledarutbildning och metodutveckling*

Ökade statsbidrag till folkbildningens ledarutbildning och metodutveckling föreslås under 7.10.3.4–5. För att ge större överblick och möjliggöra en inriktning mot vissa ange-

[1] Totala antalet studiecirklar enligt Folkbildningsförbundet. I prop 1972:26 uppges antalet statsbidragsberättigade cirklar ha varit 158 000.

[2] För perioden 1970/71–1973/74 har beräknats 4 % ökning per år.

lägna områden bör anslagsposten till förbundens pedagogiska verksamhet under anslaget Bidrag till studieförbund delas upp. Det bör finnas särskilda poster för ledarutbildning, för metodutveckling inom kulturämnena och för metodutveckling inom övriga ämnen. Till förbundens pedagogiska verksamhet är budgetåret 1972/73 anvisat 4,1 milj kr. Enligt kulturrådets mening bör resurserna inom kultursektorn fördubblas under 1970-talet. Då rådet betraktar insatser på dessa områden som viktiga bör en stor del av denna ökning ske omedelbart. Fördelningen av medlen inom anslagsposterna till de olika studieförbunden bör liksom nu ske på grundval av verksamhetens omfattning de tre senaste åren.

10.7.6 *Handikappstöd*

Kulturrådet föreslår under 7.10.3.6 att anslaget "Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet" delas upp på de olika riksstatsanslag dit verksamheten ämnesmässigt och organisatoriskt hör. Inom varje berört anslag bör då finnas en särskild post för handikappstöd. Samtidigt bör omfattningen av handikappstödet öka betydligt och i successiv takt. Ökningen bör ligga minst i storleksordningen 1 milj kr per år under 1970-talet sammanlagt för anslagen inom kulturområdet. Om stödet till de handikappades kulturella verksamhet fördelas på flera anslag, finns det anledning att i anslagsframställningarna från skolöverstyrelsen och det nya kulturrådet göra sammanställningar som belyser storleken av det samlade stödet för dessa ändamål.

10.7.7 *Stöd till centrala organisationer*

En ökning av stödet till centrala organisationer på kulturområdet föreslås under 7.10.3.7.

Studieförbunden får budgetåret 1972/73 4,7 milj kr i statsbidrag till sina organisationskostnader. För att förbunden skall kunna svara för ökade insatser på vuxenutbildningens och kulturverksamhetens områden räknar kulturrådet med en höjning av bidragen med ca 50 % under 1970-talet. Om verksamheten utvecklas snabbare bör dock anslaget för studieförbundens organisationskostnader också öka snabbare än vad som här har beräknats.

Centrala organisationer utanför folkbildningen uppbär budgetåret 1972/73 ca 0,7 milj kr till utbildning, metodutveckling, centrala organisationskostnader m m. Dessa insatser betraktar kulturrådet som angelägna. Vidare kan nya organisationer väntas tillkomma. Rådet räknar här med en successiv höjning av medlen för ändamålet med ca 0,5 milj kr per år.

Centrumbildningarna uppbar budgetåret 1971/72 statsbidrag över åttonde huvudtiteln om sammanlagt 555 000 kr. Bidragen avser uppgifter såsom information och utveckling av nya kontaktvägar och kontaktformer. För arbetsförmedlande uppgifter uppbar man stöd motsvarande sammanlagt ca 250 000 kr samt vissa andra förmåner.

Kulturrådet har under 7.10.3.7 redovisat sin positiva syn på centrumbildningarna och uttalat sig för ett ökat statligt stöd till de kulturpolitiska insatserna. Centrumbildningarnas arbetsförmedlande uppgifter har utretts av utredningen rörande arbetsförmedling inom vissa yrkesområden (OLAF). Eftersom utredningens förslag blir av stor betydelse för det statliga stödet till centrumbildningarna anser sig kulturrådet i nuvarande läge inte kunna närmare precisera behovet av det statliga stöd som går över åttonde huvudtiteln.

10.7.8 *Arrangemangsbidrag*

Ett statligt arrangemangsbidrag för kulturarrangemang, som ersätter nuvarande föreläsningsbidrag, föreslås under 7.12. Jämfört med föreläsningsbidraget skall arrangemangsbidraget avse alla sektorer av kulturområdet. För de föreslagna bidragsreglerna har redogjorts i det föregående. I bilaga H finns ett utkast till kungörelse om statsbidrag till kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Arrangemangsbidraget ger bl a möjligheter att sprida program till nya grupper och i nya miljöer. För att fylla denna funktion, för att täcka den ämnesmässiga breddningen och för att möjliggöra en uppräkning av arvodena – där en svår eftersläpning länge rått – behövs en betydande anslagshöjning. Vid övergången till det nya arrangemangsbidraget bör nuvarande föreläsningsanslag (budgetåret 1972/73 1,8 milj kr) successivt höjas i storleksordningen 2 milj kr per år tills en tillfredsställande nivå nåtts. I sitt räkneexempel i fråga om de statliga utgifternas utveckling under perioden 1973/74–1981/82 förutsätter kulturrådet att anslaget vid periodens slut uppgår till 18 milj kr.

10.7.9 *De yrkesmässigt arbetande fria grupperna*

Ett förstärkt statligt stöd till yrkesmässigt arbetande fria grupper föreslås under 7.11. Förslagen avser i första hand grupper inom teater-, dans- och musikområdena. I vad mån det är möjligt att tillämpa vissa av förslagen inom film- och utställningsområdena bör prövas av de utredningar som arbetar inom dessa områden.

Stöd till fria grupper bör utgå i form av centralt fördelade bidrag och av bidrag till grupper som är anknutna till institutioner eller andra parter.

Centralt fördelade bidrag är den form av stöd som hittills förekommit inom teater- och dansområdena. Teater- och musikrådet disponerar medel som fördelas till "uppsättningskostnader och utrustning för teater- och dansgrupper med verksamhet utanför de större teaterinstitutionerna". Grupperna finansierar i övrigt sin verksamhet i huvudsak genom inkomster av föreställningarna. Fr o m budgetåret 1972/73 har tillkommit ett stöd till musikgrupper. Sammanlagt beräknas ca 1,3 milj kr kunna anvisas till fria grupper nämnda budgetår.

På kort sikt, innan andra bidragsformer hunnit byggas ut, bör i första hand medelsramen för de centralt fördelade bidragen vidgas. Bidrag bör utgå i form av årsanslag, projektbidrag eller bidrag till visst särskilt ändamål (t ex utrustning). Behovet av principer för bidragsfördelningen har kulturrådet diskuterat i det föregående (7.11). Statsbidraget bör inte täcka större andel av totalkostnaderna än vad som gäller grupper som får stöd i annan form. Som nämnts bör det nya kulturrådet fördela huvuddelen av de medel som kan ställas till förfogande för ändamålet. En mindre del av medlen bör fördelas på annat sätt, eventuellt av organ som fördelar kulturarbetarersättningar inom resp område.

Institutionsanknytning av grupper kan ske på två sätt. Den ena vägen är en anknytning till en lokalt eller regionalt förankrad institution. En annan väg är att knyta grupper till Riksteatern, Rikskonserter och möjligen Riksutställningar.

Vid en anknytning till en *regional (lokal) institution* tar denna eller dess huvudmän ansvaret för det ytterligare ekonomiska tillskott som krävs som komplettering till statsbidraget.

Det nya kulturrådet bör till sin disposition få medel motsvarande ett antal personalenheter, beräknade enligt normerna för resp institutionstyp. Dessa fördelas på olika grupper efter ansökan av vederbörande institutioner. I ansökan redovisas avtal mellan gruppen och institutionen för del av år eller helt år. Av avtalet bör framgå att institutionen förklarat sig villig att betala sin andel av kostnaderna. Avsikten är inte att staten skall ge en större andel bidrag till grupperna än till den reguljära institutionsverksamheten. Det nya kulturrådet bör vid sin prövning av ansökningarna se till att grupperna tillförsäkras rimlig frihet. Meningen är inte att dessa skall inordnas i institutionernas fasta ensembler. Genom den här föreslagna konstruktionen bör de som arbetar i fria grupper kunna få en lönenivå som motsvarar den fast anställda personalens.

Stödet till en institutions verksamhet förutsätts bestå tills vidare. Stödet till en institutionsanknuten grupp bestäms däremot för ett år i taget. Bidrag till anställning av en grupp vid en viss institution bör utgå under

högst tre år. Om en grupp vill fortsätta att arbeta åt institutionen under en längre period, bör det ske genom att den inordnas i den reguljära ensemblen. Det institutionsbegrepp kulturrådet utgår från medger att en institution kan inrymma fler mer eller mindre självständiga grupper. Skillnaden ligger i att dessa i det senare fallet är inordnade under institutionsledningen.

Anknytningen av en grupp till *Riksteatern* och *Rikskonserter* innebär ingen principiell nyhet i förhållande till nuläget. Redan i dag kan en sådan anknytning ske och har också förekommit. Stöd bör utgå från institutionens anslag. För att de anslagsprövande myndigheterna skall få en överblick över det totala stödet till fria grupper är det lämpligt att Riksteatern och Rikskonserter i sina verksamhetsberättelser redovisar i vilken utsträckning sådana grupper använts i verksamheten.

I 7.11 har utvecklats möjligheten av att en grupp knyts till *annan part än en institution*, nämligen en landstingskommun, kommun eller en organisation (ideell förening). För sådana fall bör gälla motsvarande principer som för anknytning till en institution.

Kulturrådets förslag innebär att stödet till de grupper som f n åtnjuter bidrag kraftigt förbättras. Vidare bör antalet grupper som får stöd ökas. En utbyggnad av stödet till de fria grupperna är ett led i en decentraliserad kulturverksamhet. På musiksidan kommer t ex ett antal grupper att behövas då ansvaret för skolkonserter och interna konserter förs över till regional nivå. Det finns ingen möjlighet att göra några beräkningar av hur stor efterfrågan kan bli för de olika formerna av statligt stöd.

I sitt räkneexempel för de statliga kulturutgifterna under tiden fram t o m budgetåret 1981/82 räknar rådet med att de statliga utgifterna för stöd till fria grupper ökar till 17 milj kr. Den relativt sett största ökningen sker under periodens första del. Det för periodens slut angivna beloppet skulle bl a kunna inrymma stöd till sammanlagt 350 personalenheter inom teater- och dansområdena samt musikområdet. Det förutsatta ökade statsbidraget kräver ökade insatser från kommunernas och landstingens sida.

10.7.10 *Behovet av samhällsstöd till fri kollektiv skapande verksamhet*

I det föregående under 10.7 har kulturrådet sammanfattat kostnadsaspekterna av den föreslagna utbyggnaden av statsstödet till fri kollektiv skapande verksamhet. Det har inte varit möjligt att göra fullständiga kostnadsberäkningar. Rådet har valt att hänvisa till det räkneexempel som presenteras i 10.12 och som visar den utveckling av de statliga kulturutgifterna som rådet – utifrån vissa antaganden om det samhällsekonomiska utrymmet – finner önskvärd.

I tabell 10.10 görs en sammanfattande jämförelse mellan de statliga utgifterna för fri kollektiv skapande verksamhet budgetåret 1971/72 och de i räkneexemplet beräknade utgifterna tio år senare.

Staten, landstingens och kommunernas insatser för fri kollektiv skapande verksamhet kompletterar varandra. Medan statens bidrag inom denna sektor hittills helt dominerats av stödet till folkbildningen ger kommuner och landsting också betydande bidrag till andra föreningar och organisationer samt driver viss verksamhet (främst musikskolor) i egen regi. Kommunerna har den direkta kontakten med föreningslivet. De har därför de bästa möjligheterna att göra insatser på de punkter där de i varje läge är mest angelägna.

I nuvarande statsbidragsbestämmelser inom denna sektor, som inte har karaktär av investeringsbidrag, finns f n inga direkta kopplingar till landstingens och kommunernas bidrag och inga villkor om kompletterande bidrag från dessa. Kulturrådet föreslår inte heller – med något undantag – villkor om bidrag från annat håll. Statsbidragen till studiecirklar, till folkbildningens ledarutbildning, metodutveckling och organisationskostnader, till andra centrala organisationer, till handikappverksamhet och till arrangemang ställer alltså inga direkta krav på medverkan från kommuner eller landsting. Indirekt gör de dock det, eftersom kommuner och

Tabell 10.10 Statliga anslag till fri kollektiv skapande verksamhet budgetåret 1971/72 och beräknade anslag budgetåret 1981/82. Milj kr.

Ändamål	Anslag budgetåret 1971/72	I räkneexemplet i 10.12 beräknade anslag budgetåret 1981/82
Folkbildningsorganisationer[a]	2,8	5
därav studieförbundens organisationskostnader	1,4	2
ledarutbildning och metodutveckling inklusive pedagogisk verksamhet för handikappade	1,4	3
Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet, speciella folkbildningsåtgärder[d]	4,1	12
Övriga organisationer inklusive centrumbildningar[b]	1,5	10
Studiecirklar – kulturämnen[c]	40,0	107
Lokalt aktivitetsstöd – försöksverksamhet och permanent stöd	–	8
Bidrag till kommunala musikskolor m m	–	40
Arrangemangsbidrag	1,8	18
Yrkesmässigt arbetande fria grupper	1,0	17
Summa	51,2	217

[a]Omfattar bidrag till studieförbundens kulturdel.
[b]Exklusive bidrag via AMS.
[c]För hela studiecirkelverksamheten beräknas anslaget 1981/82 till 335 milj kr.
[d]Här redovisat särskilt även om enligt förslag i 7.10.3.6 medlen bör fördelas på olika anslag.

landsting funnit det nödvändigt att ge bidrag för att inte t ex deltagaravgifter skall bli för höga. Kulturrådets förslag innebär en oförändrad reell statsbidragsnivå eller en höjning för att inte skjuta över det ekonomiska ansvaret på kommuner och landsting.

Även under dessa förutsättningar leder dock kulturrådets förslag till ökade anspråk på kommun- och landstingsanslag. Avsikten med förändringarna i statsbidragen är bl a att stimulera till en volymmässig ökning av verksamheten. Fler studiecirklar medför ett behov av ökat lokalt och regionalt stöd.

I fråga om yrkesmässigt arbetande fria grupper som är knutna till institutioner eller organisationer förutsätts att den till vilken gruppen knyts svarar för kompletterande bidrag.

På två punkter föreslår kulturrådet fortsatt utredning genom det nya kulturrådet. Det gäller dels den kommunalt drivna undervisningen i musik och andra ämnen, dels ett statligt stöd till lokala aktiviteter utanför studiecirkelverksamheten. Här anser kulturrådet att staten bör träda in och bistå kommunerna ekonomiskt men att formerna för de statliga insatserna behöver utredas närmare.

Det har nyss betonats att det inte varit möjligt att göra några egentliga kostnadsberäkningar av behovet av ökade statliga insatser. Det är givetvis ännu svårare att beräkna hur kommunernas och landstingens utgifter kan komma att utvecklas under 1970-talet. Det enda som är möjligt är att peka på vissa direkta samband mellan den beräknade utgiftsexpansionen på den statliga sidan och kommunernas och landstingens utgifter. De kostnadsökningar som kan komma genom de beslut på lokal och regional nivå som bottnar

i ökad ambitionsnivå har kulturrådet ingen möjlighet att beräkna.

Om man antar att den beräknade volymökningen av studiecirklar också slår igenom i behovet av t ex ledarutbildning och administration lokalt och regionalt skulle det leda till att kommunernas bidrag till folkbildningen i sin helhet ökar från 46 milj kr år 1969 med drygt 20 milj kr till början av 1980-talet. För landstingen skulle det innebära en ökning från 14 milj kr år 1969 med inemot 10 milj kr. En knapp tredjedel av de ökade utgifterna för kommun och landsting faller då på kulturämnena. En del av denna ökning torde dock komma att ske även om kulturrådets förslag till ökade statsbidrag inte genomförs.

Ökade statsbidrag till riksorganisationer utanför folkbildningen, till centrumbildningar samt införande av lokalt aktivitetsbidrag torde öka den regionala och lokala verksamheten och därmed behovet av kompletterande stöd från landsting och kommuner. I vilken omfattning är omöjligt att beräkna. Den sammanlagda utgiftsökningen fram till år 1980 kan dock antas ligga under 10 milj kr för kommunerna och betydligt lägre för landstingen. Den föreslagna försöksverksamheten med lokalt aktivitetsbidrag bör utformas så att den inte binder kommunerna för stora framtida kostnader innan försöksresultaten utvärderats.

Det nya arrangemangsbidraget avses öka den uppsökande verksamheten och kan därigenom tänkas öka behovet av tillskott med totalt någon eller några miljoner fram till början av 1980-talet, framför allt från kommunerna.

Statsbidrag till kommande musikskolor skulle däremot innebära en betydande minskning av kommunernas kostnader. Ett 30-procentigt statsbidrag skulle i början av 1980-talet sannolikt avlasta kommunerna kostnader i storleksordningen 40–45 milj kr.

10.8 Information och publikkontakt

Kulturrådet har i 6.7 behandlat behovet av en vidgad och fördjupad information och publikkontakt. Rådet föreslår att man i kommunerna, som ett komplement till institutionernas och organisationernas egna insatser, skapar en för alla parter gemensam servicefunktion för publikarbetet. Syftet är att få ett kontaktnät av ombud ute i olika miljöer t ex på arbetsplatser, i bostadsområden och föreningar, ett kontaktnät som de olika arrangörerna kan använda efter sina behov och önskemål. Ansvarig för denna gemensamma funktion bör som regel det lokala samarbetsorganet vara. En annan huvudman t ex kommunen eller en organisation är dock tänkbar. Omfattningen av uppgifterna beror på kommunernas storlek och kulturverksamhetens omfattning. I de största städerna finns det sannolikt behov av en fristående publikorganisation. Skådebanans lokala avdelningar förutsätts alltså fortsätta att verka. Stiftelsen Skådebanan bör fri från lokala arbetsuppgifter kunna fungera som centralt serviceorgan och svara för uppgifter som metodutveckling, utbildning, rådgivning, kontakt med statliga myndigheter osv.

Staten bör svara för finansieringen av Stiftelsen Skådebanans centrala serviceuppgifter. Här behövs en betydligt större statlig insats än hittills. Kulturrådet räknar emellertid också med ett visst statligt stöd utöver bidraget till de centrala uppgifterna. De regionala och i vissa fall lokala institutioner som uppbär statsbidrag för sin verksamhet räknar även in personal med informationsuppgifter i statsbidragsunderlaget. Det är då naturligt att statsbidrag utgår till en för flera institutioner och andra parter gemensam servicefunktion för publikarbete. Den närmare utformningen av bidragsbestämmelserna bör ske inom det nya kulturrådet.

Statsbidraget bör kunna fördelas av Stiftelsen Skådebanan, även om den formellt inte är topporganisation för publikarbetet i alla län och kommuner. Totalt bör statsbidraget öka med storleksordningen 1,5 milj kr per år under 1970-talet.

10.9 Insatser inom privat drivna kultursektorer

Vid behandlingen av ansvarighetsmålet (4.20) betonades att kulturpolitiken skall garantera mångsidighet och spridning, om de fria marknadskrafterna inte klarar uppgiften på ett tillfredsställande sätt för viktiga delar av kulturförsörjningen. Vidare gavs exempel på olika möjliga insatser från samhällets sida.

I kapitlet om kulturområdets struktur (5.6) diskuterade kulturrådet de aktuella förhållandena i de privat drivna kultursektorerna samt det utredningsarbete som pågår inom dessa sektorer. Rådet har bl a med hänsyn till dessa utredningars arbete inte ansett sig kunna lägga fram utformade förslag till åtgärder utan valt att endast ange olika punkter där insatser kan bli aktuella.

Rådet anser det rimligt att staten gör insatser till stöd för viktiga delar av *bokproduktionen* som har svårt att bära sig. Det kan även bli aktuellt att samhället underlättar eller svarar för *bokförsäljning*. Förslag från litteraturutredningen avvaktas.

Den nödvändiga genomlysningen av *pressens* ekonomiska problem kommer att göras av den nyligen tillsatta pressutredningen. Det redan tidigare införda presstödet är värdefullt men förmodligen inte tillräckligt. Rådet finner det rimligt att presstödet för framtiden blir ett realstöd, som inte är direkt sammankopplat med annonsskatten. Tidskriftsstödet kommer att behöva ökas ytterligare, om en mångsidig tidskriftspress skall kunna bibehållas.

Inom den kommersiella delen av *musikområdet* har konsertbyråutredningen föreslagit vissa åtgärder i fråga om grammofonskivor och tonband. Rikskonserter föreslås få utvidgade uppgifter i detta sammanhang. Kulturrådets förslag om stöd till fria musikgrupper kan få betydelse för grupper som hittills varit tvungna att uteslutande arbeta kommersiellt.

1960-talets snabba utveckling på *telekommunikationsområdet* kommer sannolikt att fortsätta. Det framtida skeendet i fråga om t ex TV-kassetter, kabeltelevision och satelliter kommer att få stor betydelse för hela kulturområdet. Utvecklingsarbetet sker i hög grad inom privat industri. Det är angeläget att samhället noggrant följer utvecklingen och har en beredskap för att göra insatser.

Samhället måste bidra till att en rimlig filmproduktion upprätthålls och skapa möjligheter att se god *film* i olika delar av landet. Det nyligen beslutade statliga filmstödet och det kommunala stödet åt biografer är exempel på en attitydförändring från samhällsorganens sida gentemot filmen. Filmutredningen har lagt fram olika förslag till samhälleliga stödåtgärder. I skriften Smalfilmsdistribution (DsU 1972:9) har lagts fram olika förslag av den inom utbildningsdepartementet förordnade sakkunnige vid beredning av filmpolitiska frågor och frågor rörande andra medier. Ytterligare förslag på filmområdet kommer i filmutredningens huvudbetänkande.

Den kommersiellt drivna *teaterverksamheten* har liten omfattning. Kulturrådet anser att det finns skäl för att den består som komplettering till de helt samhällsstödda teaterinstitutionerna. Rådet föreslår inga statliga åtgärder men förutsätter fortsatt kommunalt stöd.

På *konstmarknaden* behövs effektiva åtgärder för att det i alla delar av landet skall finnas möjlighet till köp av god konst till rimliga priser. Förslag väntas från MUS 65. Eventuellt kan ytterligare utredningsarbete behövas bl a för att belysa behovet av insatser på konsthantverkets område.

De kulturpolitiska åtgärder som samhället sätter in på sektorer som i huvudsak bedrivs som privat verksamhet måste bli olikartade både till formen och till graden av åtaganden. En väg är att samhället t ex genom en kulturinstitution gör kompletterande insatser inom en sektor som i övrigt drivs privat. Rikskonserters produktion av grammofonskivor är ett exempel. En annan väg är direkt stöd till privat drivna företag. Presstödet och tidskriftsstödet är exempel på sådana insatser. Inköp för statliga ändamål innebär en annan möjlighet. Konstrådets konstförvärv är ett exempel på detta.

Samhällets insatser inom privat drivna kultursektorer kan delvis ses som en parallell till olika näringspolitiska åtgärder. Staten bör ha ett ansvar för att verksamheten i de privat drivna kultursektorerna utvecklas i linje med målen för samhällets kulturpolitik. Samhällets insatser inom kulturområdet får i framtiden inte begränsas till de delar där samhället redan i dag spelar en roll. Pågående utredningsarbete är betydelsefullt. Det bör kunna ge en grund för att bedöma var samhällsinsatser behövs. De nu arbetande utredningarna kan dock endast skapa en utgångspunkt för fortsatta insatser. Som påpekats vid behandlingen av det nya kulturrådets uppgifter (8.6.6.12) är det nödvändigt att ett statligt organ med överblick och resurser i fortsättningen följer utvecklingen inom den privat drivna delen av kulturområdet och tar erforderliga initiativ. De kulturpolitiska insatserna måste göras utifrån ett helhetsperspektiv på de offentliga och privata delarna av kulturområdet.

Åtgärder inom den offentliga sektorn har lång tradition. Att skapa instrument och metoder för insatser inom de för det allmänna vitala delarna av privat drivna kultursektorer kommer ofrånkomligen att ta tid. En rad problem måste penetreras. Man måste klara ut efter vilka kriterier insatser skall göras och hur man, där så är önskvärt, skall behålla den privata sektorns intresse för en verksamhet som förblir osubventionerad. Vid ett ekonomiskt stöd till privat verksamhet är en betydelsefull fråga till vem stödet skall gå och hur det åtminstone i vissa fall skall kunna riktas så att det möjliggör verksamhet som tillför kulturområdet något nytt av värde och inte alltid endast innebär ett stöd till pågående verksamhet.

Åtminstone inom vissa sektorer blir det nödvändigt med stora ekonomiska insatser. Det gäller t ex i fråga om tidningspressen, till vilken stödet redan nu uppgår till betydande belopp. Böcker, tidningar, tidskrifter, grammofonskivor och film är medier som har en central plats i den kulturella aktiviteten. Vid avvägningen av sina framtida ekonomiska insatser får det inte vara så att samhället ägnar en begränsad uppmärksamhet åt behoven på dessa områden och i stället prioriterar insatser för de kulturella verksamhetsformer som når avsevärt färre, såsom teatrar, museer och symfoniorkestrar.

I sitt räkneexempel över de framtida statliga kulturutgifterna (10.12) markerar kulturrådet att insatser inom vitala delar av den i dag privat drivna kulturverksamheten bör få en hög prioritet. Trots att utarbetade förslag för åtgärder inom alla sektorer ännu saknas, har rådet ansett det ofrånkomligt att markera behovet av sådana insatser. Att så sker är nödvändigt för att en avvägning av de för framtiden erforderliga totala ekonomiska insatserna inom kulturområdet skall kunna göras. Kulturrådet vill på så sätt understryka vikten av att man i den kulturella långtidsplaneringen bereder ekonomiskt utrymme för de kommande utredningsförslagen, även om det inte i dagens läge finns någon

möjlighet att kalkylera vilka ekonomiska anspråk som kommer att ställas. Under de båda fyraårsperioder som räkneexemplet omfattar beräknas en högre volymökning för insatserna inom privat drivna kultursektorer än genomsnittligt för kulturområdet. Särskilt på något längre sikt, när förslagen från de arbetande utredningarna skall realiseras, räknar rådet nämligen med att det sannolikt kommer att behövas insatser av en helt annan storleksordning än i dag.

Samhällsinsatserna inom de privat drivna kultursektorerna behöver inte endast ta formen av anslag i olika former. En annan väg är anpassningar av skattesystemet. Kulturprodukter är i princip underkastade samma skatteregler som andra varugrupper men med betydelsefulla undantag för press- och filmområdena (2.11). Föreställningar beskattas däremot inte.

Vid flera tillfällen har förts fram förslag om ändringar i beskattningsreglerna för olika varugrupper. I första hand har förslag förts fram om befrielse från mervärdeskatt vid förstagångsförsäljning av konst. Denna fråga utreds f n. Tanken på att befria böcker från mervärdeskatt har även förts fram. Biografilmen är befriad från mervärdeskatt. Enligt prop 1968:100 är detta undantag dock icke att betrakta som definitivt. Filmutredningen 1968 har fått i uppdrag att utan ställningstagande i skattefrågan söka bedöma vilka konsekvenser en sådan beskattning skulle få för filmområdet.

Kulturrådet går inte närmare in på de tekniskt komplicerade skattefrågorna. Rådet vill dock allmänt uttrycka en förhoppning om att det pågående utredningsarbetet om mervärdeskatten på konst skall leda till ett resultat som är positivt för konstnärerna och för utvecklingen på det konstnärliga området. Vid en diskussion om reformer av beskattningen måste dock alltid beaktas det inkomstbortfall för samhället som en skattelättnad medför. Detta bortfall bör jämföras med hur motsvarande resurser skulle kunna användas i form av direkt stöd från samhället till olika ändamål. Rådet förutsätter att det nya kulturrådet i framtiden kontinuerligt bevakar skattefrågor från kulturpolitisk synpunkt.

10.10 Kostnadsnivån för kulturell verksamhet

Kulturinstitutionernas verksamhet är – liksom för övrigt också fri skapande verksamhet – personalintensiv och därmed kostnadskrävande. Av stadsteatrarnas och symfoniorkestrarnas kostnader utgör genomsnittligt ca 80 % personalkostnader. Både institutionsverksamhet och fri skapande verksamhet är till sin typ sådan att det är svårt eller omöjligt att genomföra rationaliseringar för att spara personal i någon mer betydande utsträckning. Även om vissa personalbesparande åtgärder är möjliga vid teatrarna och inom biblioteksväsendet kvarstår dock det grundläggande faktum, att institutionernas verksamhet bygger på den personliga kontakten med besökarna. Kulturområdet är i det avseendet inte unikt. Situationen är likartad inom t ex utbildning och sjukvård.

I en av de få studier som gjorts om kulturinstitutioners ekonomi, nämligen Baumol & Bowens Performing Arts – The Economic Dilemma (New York, 1966 s 391), hävdas att kostnaden per teaterföreställning eller konsert generellt kan förväntas stiga snabbare än den allmänna prisnivån. Om ökningstakten blir större eller mindre än tidigare beror på tre faktorer: för det första prisinflationen, för det andra i vilken utsträckning som de anställdas löner följer den allmänna lönenivån och för det tredje i vilken mån som antalet föreställningar kan ökas så att genomsnittskostnaden per föreställning minskar.

I det föregående (2.12.5.2, figurerna 2.19–23) har för olika kulturverksamheter visats hur relationen mellan å ena sidan samhällsutgifterna och å andra sidan besök, boklån o dyl utvecklats under en period. I tabellerna 10.11 och 10.12 belyses närmare kostnadsutvecklingen för olika institutioner eller grupper institutioner.

I tabell 10.11 visas hur samhällssubventionen till vissa kulturinstitutioner, mätt i fasta priser per besök, utvecklats under 1960-talet. Det framgår att stödet till Dramatiska teatern och stadsteatrarna ökat med 100 %. Stödet till yrkesorkestrarna i storstadsområdena har ökat med 200 %. De största ökningarna skedde under början av 1960-talet.

En rad faktorer har samverkat till denna utveckling. 1960-talet har medfört en avsevärd förbättring av lönenivån för de anställda. En sådan förbättring har varit ett viktigt inslag i samhällets kulturpolitik. Institutionernas avgiftspolitik kommer att belysas i det följande (10.11). De sjunkande biljettinkomsterna har nödvändiggjort en motsvarande ökning av samhällsstödet. Detta har också varit ett led i kulturpolitiken. Slutligen har personalen utökats. Detta förklarar t ex en betydande del av kostnadsökningen för de statliga teatrarna. Resurserna har också i övrigt förbättrats. Budgetåret 1969/70, som är det sista som ingår i redovisningen, visar en dämpning i ökningen av samhällsstödet per besök. Den förklaras till en viss del av att antal besök ökat.

Tabell 10.11 Samhällssubvention i kronor per besök till vissa institutioner under 1960-talet.

	Fasta priser med 1960 som basår				Löpande priser	
	1960/61	1965/66	1968/69	1969/70	1969/70	1970/71
Operan	(53)[a]	57	63	63[b]	129[c]	138
Dramatiska teatern	13	32	32	27[b]	54[c]	58
Stadsteatrar inom storstadsområden	10	20	23	21	37	40
Stadsteatrar utom storstadsområden	7	13	14	15	28	28
Yrkesorkestrar inom storstadsområden	9	19	27	27	49	52
Yrkesorkestrar utom storstadsområden	15	14	17	21	37	37

[a] Spelåret 1960/61 särskilt låg besökssiffra på grund av ombyggnadsarbeten. Om beräkningen görs med utgångspunkt i 1961/62 års besökssiffror blir subventionen 33 kr per besök.
[b] Exklusive lönekostnadspålägg och hyreskostnader.
[c] Inklusive lönekostnadspålägg och hyreskostnader.

De uppgifter som ges i tabell 10.12 om statssubventionen till Riksteatern och Rikskonserter per besök kan inte jämföras med uppgifterna för andra institutioner eftersom de endast avser det statliga stödet och inte hela samhällsstödet.

Under 1970-talet bör det knappast kunna bli fråga om en fortsatt lika stark ökning av stödet till institutionsverksamheten som under 1960-talet. Allt talar för att framför allt en kontinuerligt ökad lönenivå gör att samhällssubventionen kommer att behöva öka utan att det därför är fråga om någon reell standardförbättring.

Den allmänna löneutvecklingen i samhället går inte att förutse. En stor del av eftersläpningen för de institutionsanställdas löner i relation till jämförbara grupper får anses ha inhämtats. Fortfarande finns det dock låginkomstgrupper bland de institutionsanställda.

Institutionernas inkomster av biljetter och abonnemang har fått en minskad betydelse. Kulturrådet kommer att vid behandlingen av avgifterna inom kulturområdet (10.11) förorda en fortsatt lågprispolitik. Begränsade avgiftshöjningar bör dock kunna bli aktuella inom ramen för en differentierad avgiftspolitik. Dessa kan sannolikt inte motverka en fortsatt minskning av biljettinkomsternas roll för finansieringen av institutionernas verksamhet.

Vad slutligen beträffar den tredje faktorn som legat bakom den ökade samhällssubventionen under 1960-talet, nämligen personalexpansion och allmän nivåhöjning, räknar kulturrådet – som utvecklats ingående i det föregående – med en betydande ökning av antalet anställda vid de regionala institutionerna och relativt sett i ännu högre grad för de på liknande ekonomiska villkor arbetande fria grupperna. Tanken bakom denna expansion är inte att öka de ensembler som spelar för nuvarande publik utan att vinna nya publikgrupper. Om den förutsatta publikökningen helt kan bidra till att hålla nere samhällssubventionen per besök är omöjligt att veta. Ett ökat turnerande verkar kostnadsfördyrande. Vid den uppsökande

Tabell 10.12 Statssubvention till Riksteatern och Rikskonserter budgetåren 1969/70 och 1970/71 i kronor per besökare.

	1969/70	1970/71
Svenska riksteatern	22	23
Rikskonserter		
Allmänna konserter	47	37
Interna konserter	20	–
Musik för Ungdom	18	–
Skolkonserter	5	5

verksamhet för olika grupper som kulturrådet förordar är publiken ofta liten. Samtidigt krävs ofta mer begränsade personalinsatser.

En sträng hushållning med de ekonomiska resurserna kommer även i fortsättningen att bli nödvändig. Det är därför enligt kulturrådets uppfattning angeläget, att institutioner och organisationer inom kulturområdet beaktar kostnadsaspekten av sin verksamhet i högre grad än f n. Detta gäller särskilt vid valet mellan olika verksamhetsformer. De ekonomiska aspekterna får inte dominera över de kulturpolitiska, men det är samtidigt nödvändigt att på olika sätt följa hur kostnaderna för varje verksamhet utvecklas och att välja ekonomiskt sett rationella lösningar.

Såväl kulturinstitutioner och organisationer som anslagsprövande organ måste göra avvägningar mellan kostnaden och den nytta denna förväntas medföra. Fullständiga kostnads- och nyttoanalyser (cost-benefitanalyser) är svåra att genomföra inom kulturområdet. De kräver att man väger samman alla effekter, såväl positiva som negativa sådana. I nyttobegreppet bör vägas in uppfyllelsen av alla relevanta kulturpolitiska mål, även om måluppfyllelsen är svår att mäta i kvantitativa termer. En metodik för cost-benefitanalyser på kulturområdet saknas. Detta gäller inte endast vårt land. Inte heller utomlands förefaller man ha kommit mycket längre i detta avseende. Det framgår bl a av Unescoskriften Cultural development: experience and policies (av Augustin Girard, Paris 1972, s 122). Behovet av forskning understryks där.

10.11 Avgifter inom kulturområdet

10.11.1 *Nuvarande förhållanden*

Verksamheter för vilka det allmänna har ett ansvar kan finansieras på, generellt sett, två helt skilda sätt. Den ena metoden är att nyttjarna betalar kostnaderna genom avgifter. Den andra metoden, finansiering med skattemedel, innebär att i princip alla medborgare delar kostnaderna. Anslag till verksamheten i fråga ges över statens, landstingets och/eller kommunernas budget. En kombination av de två vägarna är vanlig.

Ren avgiftsfinansiering förekommer när man inte eftersträvar den inkomstomfördelning som skattefinansieringen medför. Exempel på i princip helt avgiftsfinansierad samhällsservice är järnvägs-, post- och telekommunikationerna. Inom avgiftsfinansieringens ram kan sedan en prisdifferentiering ske, t ex genom mängdrabatter och rabatt för vissa befolkningsgrupper. Det betyder att full kostnadstäckning inte nås på alla enskilda tjänster men väl totalt sett.

En *ren skattefinansiering* används för den verksamhet som avser alla medborgare kollektivt eller för nyttigheter som svårligen kan tillhandahållas i privat regi, t ex försvaret och polisen. Här är en avgiftsfinansiering omöjlig. Den rena skattefinansieringen används också när man vill göra utnyttjandet oavhängigt den enskilda individens betalningsförmåga. Utbildningsområdet (t ex gymnasieskolan och den högre utbildningen) kan tjäna som exempel.

En *kombination av skatte- och avgiftsfinansiering* av samhällsservice är vanlig. Som exempel kan nämnas sjukvården, vissa sociala tjänster (t ex barntillsyn, förskola, ålderdomshem, hemsamariter). En kombination av finansieringsformerna används när man avser att nyttjarna skall stå för en del av kostnaderna eller när man inte kan ta ut hela kostnaden avgiftsvägen (t ex därför att barndaghemmen då skulle bli så dyra att betalningssvaga grupper inte anser sig ha råd att utnyttja dem). Avvägningen mellan skatte- och avgiftsfinansiering blir beroende av förhållandena inom varje särskilt område och av de mål som finns för samhällets insatser på området.

Den samhällsstödda *kulturverksamheten* finansieras på olika sätt inom olika kultursektorer. Vissa verksamheter finansieras helt med skattemedel, t ex biblioteken, arkiven, viss musei- och utställningsverksamhet samt den högre utbildningen inom kulturområdet. Radio- och TV-området är – med bortseende från utlands- och skolradio – det viktigaste exemplet på en fullständig avgiftsfinansiering. En kombinerad finansieringsform är dock det vanliga. Det gäller t ex teater- och musikinstitutionerna, viss musei- och utställningsverksamhet, folkbildningsorganisationernas verksamhet och de flesta kommunala musikskolor. Fördelning mellan samhällsstöd och avgifter varierar mellan olika verksamheter. Skillnaderna är ofta historiskt betingade.

Avgiftsfrågorna inom kulturområdet debatterades med växlande intensitet under 1960-talet. Diskussionen har i allmänhet gällt avgifternas betydelse för konsumenterna. Förslag om avgiftsfrihet inom alla kultursektorer har upprepade gånger förts fram. Förslag om sänkta eller slopade avgifter har också lagts fram av vissa institutioner, bl a Dramatiska teatern. Teater- och orkesterrådet tog upp frågan i sin utredning Orkesterorganisationen i Sverige (1969). Rådet föreslog där en försöksverksamhet med gratiskonserter under ett spelår vid vissa orkestrar. Förslagen har inte lett till några åtgärder. Däremot har olika institutioner och fria grupper inom ramen för sin ordinarie verksamhet gett gratisföreställningar, främst av uppsökande karaktär.

Avgiftsfrågorna har nyligen aktualiserats genom den av statsmakterna i år beslutade förändringen av konstruktionen av statsbidragen till Operan, Dramatiska teatern och Riksteatern. Ett motiv för förändringen var enligt departementschefen (prop 1972:1 bil 10 s 13) att teatrarna borde söka möta det ökade kostnadstrycket med åtgärder som ökar inkomsterna. Statsbidraget ökas inte längre såsom tidigare automatiskt i den mån inkomsterna inte uppgår till i staten beräknat belopp.

Ett avskaffande av avgifterna vid statliga museer och kulturminnesmärken föreslogs i en motion till 1972 års riksdag (motion 1972:673 av herr Hermansson m fl). Kulturutskottet (KrU 1972:18) avstyrkte förslaget med hänvisning till de merkostnader som det skulle medföra.

En viktig del av diskussionen om Sveriges Radios ekonomi avser avgifternas storlek. Frågan aktualiseras regelbundet i riksdagen. TCO-KU förordade att avgiftsfinansiering skulle användas endast för den löpande verksamheten, medan bl a investeringar och distributionskostnader borde skattefinansieras. Vid avvägningen av avgifternas storlek borde enligt TCO-KU särskild hänsyn tas till grupper med svag betalningsförmåga. I en dansk offentlig utredning om den danska radion (Betaenkning afgivet av radiokommissionen, Betaenkning nr 592, 1970) föreslog en minoritet skattefinansiering av radioverksamheten med hänvisning till de stigande avgifterna som särskilt träffar personer med låga inkomster.

Tillgängligt utredningsmaterial om avgiftsfrågorna inom den samhällsstödda kulturverksamheten är emellertid knapphändigt. Rådet har därför låtit göra en specialundersökning av avgifterna inom teater-, film- och museiområdena (se bilaga B, Enkäter och undersökningar utförda av kulturrådet eller med dess medverkan, nr 39).

Nära knuten till frågan om avgifter för olika tjänster är frågan om priset på sådana kulturprodukter, vars framställning eller distribution samhället stöder. Det kan gälla tidningar, tidskrifter, konst, konsthantverk och grammofonskivor. Hittills har samhället i första hand inriktat sitt stöd på lån av olika produkter, framför allt genom bibliotek och filmotek. När stöd har getts till press, tidskrifter och film har det inte varit för att påverka priserna utan för att bibehålla en mångsidig produktion inom resp område.

10.11.1.1 Avgifternas storlek

De högsta avgifterna finns på *teaterområdet.* Kulturrådet har särskilt studerat priserna vid sex samhällsstödda scener spelåret 1969/70 (Operan, Dramatiska teaterns stora och lilla scen, Helsingborgs stadsteater, Norrbottens länsteater samt Riksteaterns föreställningar i Sundsvall). Genomsnittspriset i salongen varierade vid dessa scener mellan 16 kr och 11:50 kr. Det högsta pris som förekom var 25 kr (Operan) och lägsta pris 3 kr (Dramatiska teaterns stora scen). Ordinarie priser reducerades genom rabatter och genom uppsökande teater som gavs till lägre priser eller helt gratis. Den genomsnittliga biljettintäkten per besök vid samtliga statsunderstödda teatrar var spelåret 1970/71 ca 7:30 kr.

Vid privatteatrarna – liksom inom varieté, kabaret och liknande former av estradunderhållning – ligger biljettpriserna av naturliga skäl högre. Vid Vasa-Teatern i Stockholm

var spelåret 1969/70 högsta pris 30 kr, lägsta pris 5 kr och genomsnittspriset 25 kr.

De fria teatergrupperna håller som regel lägre priser än institutionerna.

Avgifterna för *konserter* är vanligen lägre än de för teaterföreställningar. Spelåret 1968/69 var det endast två av landets åtta statsunderstödda orkesterinstitutioner som hade ett högsta biljettpris på 10 kr eller mer. Den genomsnittliga biljettintäkten per besök vid samtliga dessa orkestrar var detta spelår ca 2:95 kr (samma spelår för de statsunderstödda teaterinstitutionerna ca 7:25 kr). Motsvarande prisnivå torde gälla andra konserter inom samma musikgrenar, t ex SOR-orkestrarnas konserter och körkonserter. Även här förekommer gratiskonserter särskilt av uppsökande slag.

Inom andra musikgenrer, t ex jazz, pop och vissång, förekommer mycket varierande prissättning vid konserter och andra framträdanden. Framför allt vid utländska gästspel kan det bli fråga om höga avgifter.

På *musei- och utställningsområdet* tillämpas olika avgiftsprinciper vid olika institutioner. Vissa museer, konsthallar och motsvarande har fri entré. Av 48 regionala och lokala institutioner som kulturrådet studerat förekom vid 13 fri entré år 1970. År 1971 hade antalet ökat till 17. Andra museer och konsthallar har fri entré i vissa sammanhang, t ex för sina fasta samlingar, vid mindre utställningar eller vissa veckodagar, medan man i andra fall tar entré. Ytterligare andra museer har entréavgifter vid all sin verksamhet. Entréavgifterna är dock i de flesta fall låga. Genomsnittspriset har de senaste åren legat kring 1 kr för vuxna och 50 öre för skolungdom, pensionärer och värnpliktiga.

De privata konstgallerierna har fri entré, eftersom de baserar sin verksamhet på försäljning.

Folkbibliotekens tjänster står sedan länge kostnadsfritt till förfogande. Endast för specialtjänster såsom kopiering, lokaluthyrning uttas avgift.

Sveriges Radios verksamhet finansieras – med undantag för skolprogrammen och utlandsprogrammen – med avgifter. De uppgår till 50 kr per år för endast radio, 220 kr per år för svart-vit TV och 320 kr per år för färg-TV (inklusive radio). När det gäller TV och särskilt färg-TV torde apparatkostnaderna spela väl så stor roll som avgifterna.

Deltagaravgiften i *studiecirklar* varierar ganska mycket, bl a beroende på ämne och antal studietimmar. Avgiften för de flesta cirklar ligger dock mellan 30–80 kr. Det betyder 3–8 kr per sammankomst.

Avgifterna för det samhällsstödda kulturutbudet bör ses i relation till prisnivån inom privat drivna kultursektorer.

På *biograferna* var det genomsnittliga biljettpriset 6:85 kr spelåret 1970/71. Spännvidden mellan högsta och lägsta pris för en normalföreställning är betydligt mindre än inom teatrarna och inom de flesta orkesterinstitutioner. Någon prisdifferentiering förekommer knappast.

Normalpriset på *grammofonskivor* ligger i dag kring 7 kr för singelskivor och kring 28 kr för LP-skivor. Vissa billighetsserier förekommer.

Bokpriserna varierar, om man bortser från uppslagsverk och viss speciallitteratur, från ett par kronor ända upp till 60–70 kr per volym. Den s k kiosklitteraturen ligger sällan över 5 kr, medan den ambitiösare pocketutgivningen vanligen ligger mellan 10–20 kr per volym. Utanför pocketutgivningen är det ett fåtal titlar som betingar ett pris under 25 kr. Bokklubbar med rabatterade priser och billighetsserier förekommer dock.

10.11.1.2 Prisdifferentiering

Inom den samhällsstödda kulturverksamheten och särskilt inom institutionerna arbetar man i stor utsträckning med enhetliga grundavgifter oberoende av innehållet i och kostnaderna för det enskilda programmet. Vissa museers högre entréavgifter vid större specialutställningar, Operans högre biljettpris vid solistgästspel och riksteaterföreställningarnas högre biljettpriser på vissa operettföreställningar är undantag från denna huvudregel.

Grundavgifterna modifieras däremot ge-

nom en omfattande prisdifferentiering. Med prisdifferentiering menas då *olika priser för en och samma vara eller tjänst, utan att prisolikheterna kan motiveras av kostnadsolikheter.* Prisdifferentieringen på kulturområdet är av en rad olika slag.

Mängdrabatt i form av abonnemang och grupprabatter förekommer vid teaterföreställningar, konserter och delvis också vid utställningsbesök. Priset sätts ned för att stimulera upprepade besök och besök av större grupper. Vidare underlättas producentens – arrangörens informations- och försäljningsarbete. Genom att knyta en abonnentstock till verksamheten skapas en ekonomisk trygghet för producenten – arrangören, vars planering underlättas.

Exempel på prisdifferentiering efter *varans eller tjänstens funktion* är det utbud som ingår som ett led i skolans arbete (skolteater, skolkonserter, utställningar i eller för skolan) och en stor del av den uppsökande verksamheten. Man måste här ta hänsyn till förhållanden utanför kulturområdet. När skolans undervisning i övrigt är avgiftsfri, måste skolkonserten också vara det, om den skall utgöra ett led i skolarbetet. Man kan inte ta entréavgift i en personalmatsal, om man gör en lunchkonsert osv. Motivet kan också vara att introducera en nyhet med ett lägre pris som lockmoment.

Prisdifferentiering efter *betalningsförmåga* är vanlig. Här avses rabatterna för barn, studerande, värnpliktiga och pensionärer. Motivet är att undanröja ekonomiska hinder för de betalningssvaga grupper som är möjliga att avgränsa.

Prisdifferentiering på *tidsmässiga och/eller geografiska grunder* förekommer också. Som exempel kan nämnas matinéer och uppsökande verksamhet. Motivet kan vara att stimulera till besök på andra tider och i andra lokaler än vanligt. Ofta finns även andra motiv, t ex lägre kostnader och inriktning mot betalningssvaga publikgrupper.

På teatrar och biografer och i konsertlokalerna finns slutligen en differentiering efter *platsen i salongen.* Här är det närmast fråga om en skillnad i de tjänster man erbjuder (man ser och hör bättre på vissa platser i salongen), även om producentens – arrangörens kostnader för tjänsterna är desamma.

Fördelningen på ordinarie pris och olika rabattgrupper varierar från sektor till sektor och från institution till institution. Av de teatrar kulturrådet särskilt studerat varierade andelen rabattbiljetter spelåret 1969/70 mellan 78 % (Helsingborgs stadsteater) och 43 % (Rikstеaterns föreställningar i Sundsvall) av hela antalet försålda biljetter. Rabatterna efter betalningsförmåga (skolungdom, värnpliktiga och pensionärer) var den vanligaste rabattgruppen vid fyra av de sex studerade statsunderstödda scenerna. Vasa-Teatern, som bara ger en eller två uppsättningar per spelår och som därför inte säljer abonnemang, hade detta spelår 36 % rabatterade biljetter.

Inom musei- och utställningsområdet är rabatterna efter betalningsförmåga den viktigaste rabattformen. Inom den privata sektorn av kulturområdet förekommer nästan ingen prisdifferentiering av ovan nämnda slag.

10.11.1.3 Avgifternas andel av totalintäkterna

De samhällsstödda kulturinstitutionerna förefaller under 1960-talet i allmänhet ha drivit en lågprispolitik i syfte att behålla eller vidga sin publik. Man har undvikit att låta den höjda kostnadsnivån slå igenom i form av höjda biljettpriser. Andelen rabatterade biljetter har ökat. Somliga institutioner har dock genomfört begränsade avgiftshöjningar. Samtidigt har vissa museer gått över till fri entré.

Utvecklingen av biljettpriserna under 1960-talet i löpande priser vid fyra teatrar framgår av figur 10.1. Mätt i fasta priser har biljettpriserna minskat avsevärt vid dessa teatrar (figur 10.2). Det genomsnittliga biljettpriset exklusive rabatter vid Operan har under 1960-talet sjunkit med 36 % och vid Dramatiska teatern med 50 %. Samtidigt har andelen rabatterade biljetter vid de två

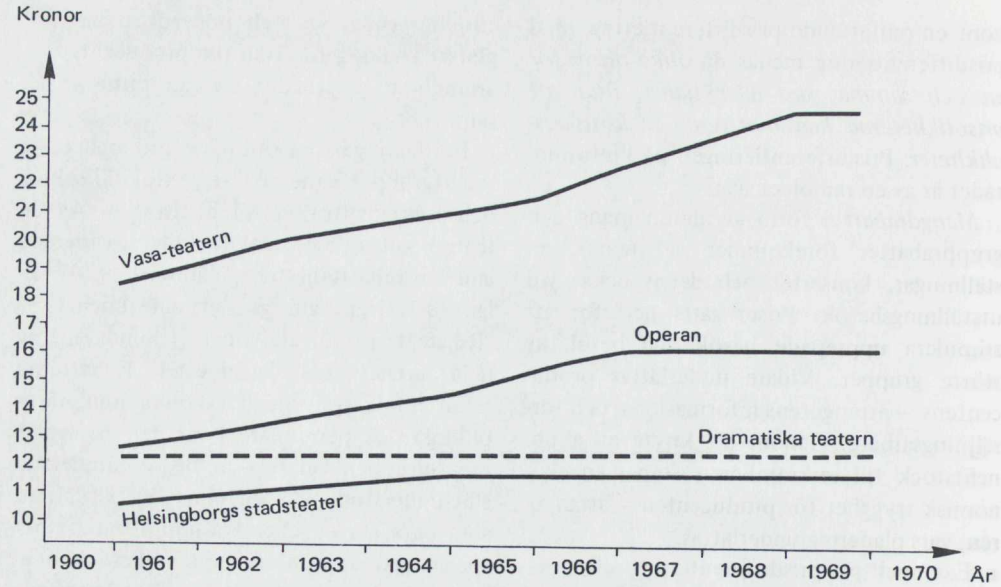

Figur 10.1 Genomsnittligt biljettpris exklusive rabatter vid tre institutionsteatrar och en privatteater spelåren 1960/61–1969/70. Löpande priser.

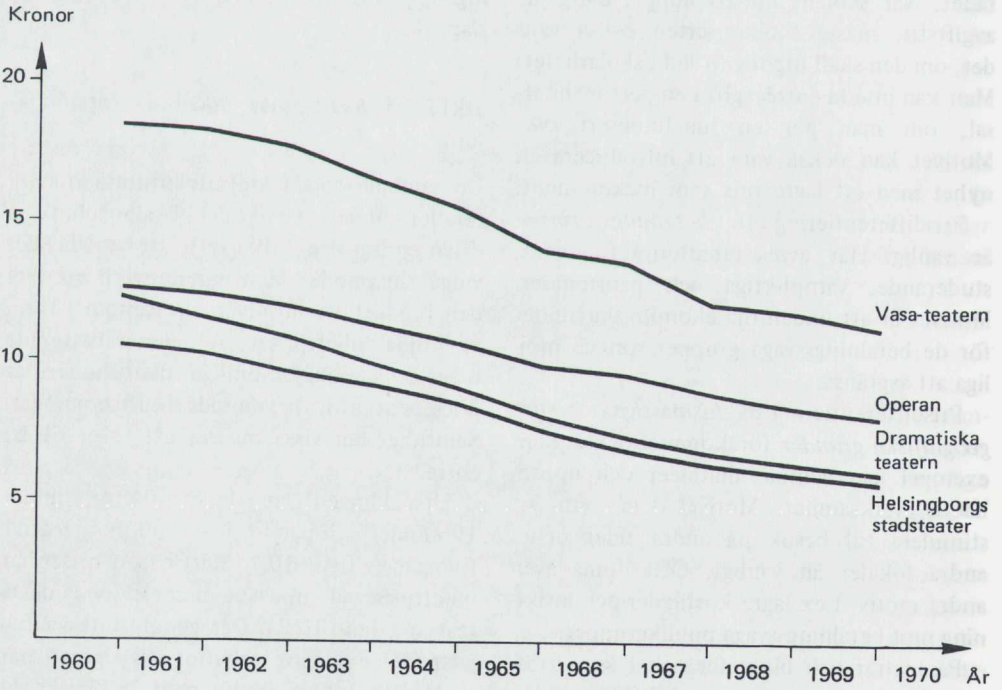

Figur 10.2 Genomsnittligt biljettpris exklusive rabatter vid tre institutionsteatrar och en privatteater spelåren 1960/61–1969/70. Fasta priser.

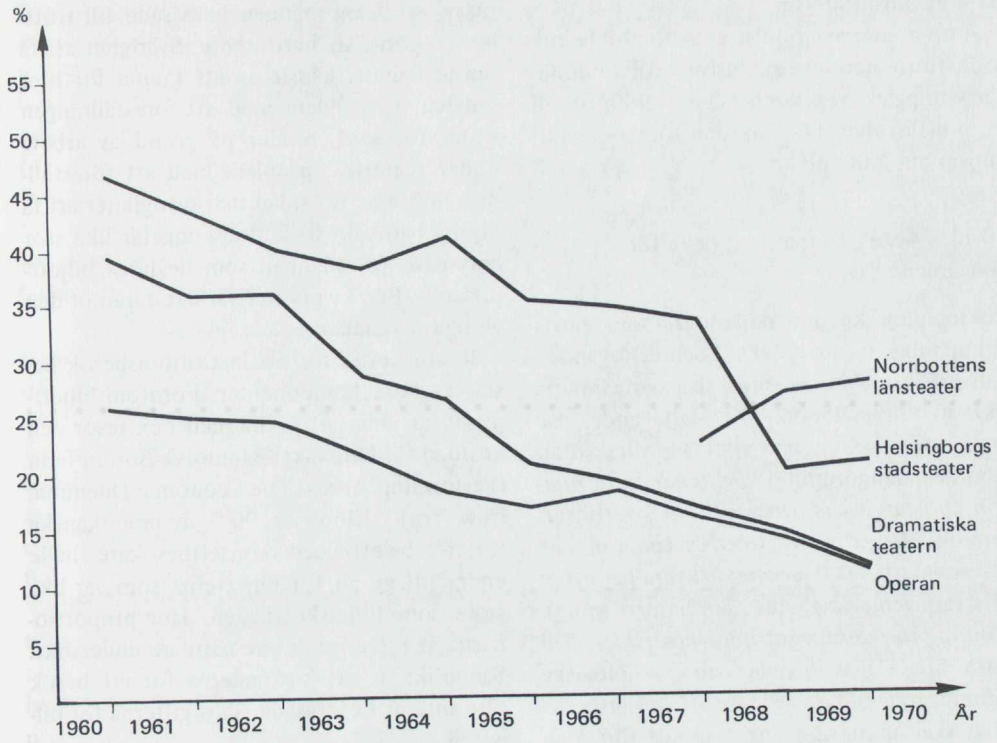

Figur 10.3 Avgifternas andel av totalintäkterna vid fyra institutionsteatrar spelåren 1960/61–1969/70.

teatrarna ökat väsentligt, nämligen från 3 % till 18 % resp från 1 % till 30 %.

Det är av intresse att jämföra den starkt samhällsstödda teatersektorn med den under 1960-talet praktiskt taget helt osubventionerade filmbranschen. Genomsnittspriset för biljetter vid samtliga biografer i landet ökade under 1960-talet med 85 % i fasta priser.

Avgifternas minskande betydelse för finansieringen av teatrarna illustreras av figur 10.3 som visar avgifternas andel av totalintäkterna vid fyra teatrar under 1960-talet. Utvecklingen är dock inte alldeles enhetlig. För Norrbottensteatern har nämligen biljettintäkterna haft en ökande betydelse under de första verksamhetsåren. För samtliga statsunderstödda teatrar har avgifternas andel av totalintäkterna sjunkit från 34 % spelåret 1960/61 till 15 % spelåret 1970/71.

Det är möjligt att den hittillsvarande trenden kommer att brytas för de statliga teatrarna. Genom den förut nämnda nya anslagskonstruktionen har teatrarna hamnat i en ny avvägningssituation, där det inte längre är möjligt för dem att i samma utsträckning som hittills bortse från inkomsterna av biljettförsäljningen.

Utvecklingen för musikinstitutionerna är likartad med den inom teatern men avgifternas andel av de totala intäkterna är ännu lägre. Vid de samhällsstödda orkestrarna sjönk de från 14 % spelåret 1960/61 till 8 % spelåret 1970/71.

För de samhällsstödda musei- och utställningsinstitutionerna saknas exakta uppgifter. Utvecklingstendensen under 1960-talet har dock varit densamma som för teatrar och musikinstitutioner. Budgetåret 1969/70 torde entréavgifterna vid större samhällsstödda museer och konsthallar ha utgjort något över

10 % av omslutningen.

Entréavgifterna vid de samhällsstödda kulturinstitutionerna (exklusive folkbiblioteken) uppgick verksamhetsåret 1969/70 till 26 milj kr eller 11 % av den totala omslutningen om 238 milj kr.

10.11.1.4 Avgifternas betydelse för konsumenterna

De sociologiska undersökningar som gjorts om människors attityder till och deltagande i kulturverksamhet av olika slag har visat på en rad olika hinder för deltagande. De vanligaste hindren har visat sig vara (utan inbördes rangordning) *bristande information, bristande tid* (t ex genom övertidsarbete eller långa resor), *trötthet* (på grund av krävande arbete), *svårighet att vara hemifrån* (dvs vanligen svårigheter med barnpassning), *olämplig tidpunkt* samt *höga kostnader*. Till detta bör läggas sociala och psykologiska hämningar av olika slag (t ex att en person av olika skäl anser sig oförmögen att förstå en teaterpjäs eller en utställning och då inte uppsöker den).

Kostnaderna för ett institutionsbesök är alltså endast ett av flera hinder. Hur viktig kostnadsfrågan är inom olika grupper är inte klarlagt. Enligt vissa undersökningar t ex Swedners studier av teater- och musikvanor i Storstockholm år 1965/66 (Swedner, H Teatervanor och musikvanor i Storstockholm, Stadskollegiets utlåtanden och memorial, bihang 76, Stockholm 1967; Swedner, H & Yagüe, D, Teaterpublikundersökningar – en kommenterad översikt, Sociologiska institutionen vid Lunds universitet, stencil, 1969) förefaller kostnadsfrågan (här närmast biljettpriser) vara relativt betydelsefull för vissa grupper. Andra sociologiska undersökningar i olika nordiska länder tyder på att biljettpriserna skulle spela en mindre roll bland de faktorer som hindrar teaterbesök.

På en fråga i Swedners Stockholmsstudie om vilka faktorer som minskade benägenheten att gå på teater angav 23 % av männen och 41 % av kvinnorna biljettkostnaden som orsak. 41 % av männen hänvisade till trötthet på grund av hårt arbete. Svårighet att få tag på biljett, känsla av att kunna för litet om teater, problem med att föreställningen slutar för sent, hinder på grund av arbete under teatertid, problem med att föreställningen börjar för tidigt och svårigheter att få tag på barnvakt hade dock ungefär lika stor betydelse för männen som de höga biljettpriserna. För kvinnorna var det däremot den viktigaste orsaken.

Kostnaderna för ett institutionsbesök består av flera komponenter. Förutom biljettpriset har man att räkna med t ex resor och kostnad för barnvakt. Baumol & Bowen fann (Performing Arts – The Economic Dilemma, New York, 1966) att 90 % av amerikanska teater-, balett- och konsertbesökare hade andra utlägg än för biljetterna som var lika stora som biljettkostnaden. Hur proportionerna är i Sverige är inte närmare undersökt. Sannolikt är att kostnaderna för ett besök ofta inte är begränsade till utgifterna för biljetten.

Publikens känslighet för prisförändringar är också mycket litet undersökt i vårt land och några säkra slutsatser kan inte dras. Baumol & Bowen drar två slutsatser av sina undersökningar i Förenta Staterna:

Lägre biljettpriser medför att publiken kommer att bestå av personer som är mindre välbärgade och yngre men i högre grad av studerande och personer med högre utbildning. Även om låga priser i viss utsträckning förändrar publiksammansättningen uppnår man inte en "konst för folket".

10.11.2 *Kulturrådets synpunkter på avgiftsfrågorna*

Vissa verksamheter inom kulturområdet av typen tjänster finansieras helt med skattemedel. Andra finansieras helt genom entréavgifter. Kombinationer mellan de båda finansieringsformerna är vanliga. För de kulturinstitutioner som är kombinerat skattemedels- och avgiftsfinansierade har under 1960-talet skett en betydande förskjutning i proportionerna mellan dessa finansieringsformer. Av-

gifternas andel har minskat. Samtidigt har avgifterna, räknade i fast penningvärde, sjunkit. Betydelsen av institutionernas egna inkomster har därmed minskat. För knappast någon institution svarar avgifterna nu för mer än 20 % av de totala inkomsterna. Vid museer och orkestrar uppgår de vanligen till mindre än 10 %. Driftkostnaderna har således i allt större utsträckning kommit att täckas av skattemedel.

Både i vårt land och i flertalet andra länder har det varit en grundläggande princip att *folkbibliotekens* tjänster tillhandahålls avgiftsfritt. Detta har med all säkerhet bidragit till att biblioteken fått den centrala ställning de har i dag. Avgiftsfriheten för folkbiblioteken måste därför enligt kulturrådets mening vara en självklar del av den fortsatta bibliotekspolitiken.

Allt fler *museer och konsthallar* har börjat tillämpa fri entré. För alla de utställningar som placeras ut i lokaler som inte i första hand är avsedda för utställningar kan av praktiska skäl någon entréavgift inte tas ut av besökarna. Detsamma gäller skolutställningar som utgör en betydande del av Riksutställningars verksamhet. Vid de statliga och större statsunderstödda museerna förekommer emellertid normalt avgifter. Budgetåret 1970/71 beräknas inkomsterna av inträdesavgifter vid de statliga och större statsunderstödda museerna (inkl en del av Skansens intäkter) till drygt 4 milj kr. Särskilt för större konstutställningar spelar inkomsterna av inträdesavgifterna en viktig roll för att finansiera kostnader för bl a transporter och försäkringar.

Enligt vad kulturrådet erfarit avser MUS 65 att föreslå att avgifterna för inträde till de statliga museernas utställningar och evenemang avskaffas. Kulturrådet är positivt till förslaget. Ett genomförande kräver att museerna kompenseras för inkomstbortfallet och att de får den ekonomiska rörelsefrihet som inkomsterna av inträdesavgifterna i dag ger. Det är därför en reform som måste genomföras successivt.

Situationen inom *teaterområdet* och *musikområdet* är i vissa avseenden likartad. Institutionernas uppsökande verksamhet och skolverksamheten är vanligen avgiftsfri. För den del av de samhällsstödda kulturinstitutionernas verksamhet som är förlagd till teatrar och konserthus tas normalt ut inträdesavgifter. En lågprispolitik har dominerat. Andelen rabatterade biljetter som säljs till ungdom, pensionärer och andra grupper, har ökat vid de av kulturrådet undersökta teatrarna. Sannolikt är läget likartat vid övriga institutioner.

Avgifterna har i dag en förhållandevis liten betydelse för finansieringen av teater- och musikinstitutionernas verksamhet. Stat och kommun stödde budgetåret 1969/70 stadsteatrar och därmed likställda teatrar med genomsnittligt 34 kr per besök. Fördelas biljettintäkterna på antalet besök blir det endast 7 kr. Statsstödet till Operan och Dramatiska teatern var samma år 127 kr resp 53 kr per besök medan intäkterna uppgick till 11 kr resp 6 kr. Inte ens drastiska avgiftshöjningar skulle ha kunnat väga upp de ökningar av driftkostnaderna som skett under 1960-talet.

Kulturrådet anser det helt orealistiskt att avgifterna vid teater- och musikinstitutionerna i framtiden skulle kunna få en väsentligt större betydelse. Kraftigt höjda biljettpriser skulle sannolikt endast marginellt kunna påverka institutionernas ekonomi. På längre sikt måste man acceptera att avgifterna får en minskad roll för finansieringen av teater- och musikinstitutionernas verksamhet. Ur kulturpolitisk synpunkt talar flera skäl mot att ge avgifterna en ökad betydelse.

Institutionernas arbetsmöjligheter skulle försämras genom en ökad avgiftsfinansiering. Kontinuitet i verksamheten och anställningstrygghet för personalen karakteriserar teater- och musikinstitutionerna. En förutsättning för detta är en trygg ekonomi. I uppgifterna ingår att presentera konstnärligt angelägna produktioner trots att det ofta är svårt att förutse publikintresset och därmed inkomsterna. Ett ökat beroende av biljettintäkterna skulle försvåra sådana produktioner. Det skulle vidare nödvändiggöra en höjd biljettprisnivå, räknat i fast penningvärde. Härige-

nom skulle den ur social synpunkt sneda rekryteringen troligen bli ännu mer markant.

Kulturrådet förordar i stället en fortsatt lågprispolitik för teater- och musikinstitutioner. Ekonomiska hinder får inte ligga i vägen för deltagande i kulturverksamhet. Effekten av de stora subventionerna till kulturinstitutionerna kan förfuskas om de skulle tvingas till en helt annorlunda prispolitik. I institutionskapitlet (6.8.2) har kulturrådet understrukit betydelsen av ökad information och bättre publikkontakt. Lågprispolitiken och den differentierade prispolitik som rabatterna medför har ett nära samband med dessa åtgärder.

Mycket tyder på att det från de anslagsbeviljande myndigheternas sida under de närmaste åren kan uppkomma ett tryck på institutionerna att genomföra avgiftshöjningar. Den omsvängning som 1972 års beslut i fråga om avgifterna vid Operan och Dramatiska teatern innebär skulle kunna tyda på detta. Kulturrådet har tidigare uttalat att rådet hyser viss förståelse för syftet bakom reformen i anslagstekniskt avseende. En förutsättning är dock att den inte kommer att leda till några drastiska ändringar i den hittillsvarande lågprispolitiken. Att vissa justeringar av avgifterna genomförs finner kulturrådet godtagbart, under förutsättning att man har kvar en differentierad avgiftspolitik som kan undanröja olägenheterna för de inkomstsvaga grupperna. Skulle avgifterna aldrig höjas innebär det en kontinuerlig sänkning i fasta priser räknat. Möjligheterna till differentiering efter betalningsförmåga är dock begränsade. Endast vissa betalningssvaga grupper kan avgränsas så väl att de kan få särskilda rabattformer. Vissa möjligheter till riktade åtgärder torde dock finnas om man ger en klarare målinriktning åt publikorganisationernas arbete.

Trots en klart positiv inställning till fri tillgång till kulturaktiviteter och låga priser vid kulturinstitutionerna kan rådet inte förorda ett omedelbart generellt avskaffande av entréavgifterna vid teater- och musikinstitutionernas reguljära föreställningar och konserter. Skälen mot en total finansiering med skattemedel är flera.

Avgifterna är endast en av de hindrande faktorerna. Det är som framgått av det föregående inte säkert att de är den viktigaste faktorn. Vill man öka tillgängligheten gäller det att prioritera mellan de insatser som behöver göras. I förhållande till nuvarande publikgrupper är det möjligt att vissa prishöjningar – vid en del institutioner t o m betydande prishöjningar – skulle ske utan att utnyttjandet av institutionernas tjänster skulle avta nämnvärt. Detta gäller dock knappast de nu utanförstående publikgrupper som kulturrådet finner särskilt angeläget att nå. Dessa representerar betalningssvagare och mindre konsumtionsbenägna grupper. I stället skulle sänkta avgifter kunna ha en positiv effekt gentemot dessa grupper. Det är emellertid mycket osäkert hur stor effekten skulle bli och om en sänkning av avgifterna skulle vara den effektivaste åtgärden med hänsyn till de ekonomiska resurserna som står till buds.

Ett avskaffande av avgifterna, liksom också en sänkning av dem, innebär en kostnad som måste vägas mot andra utgifter. Ett avskaffande av nuvarande låga avgifter inom teatern skulle sålunda vid oförändrad omfattning av verksamheten belasta samhället med en utgiftsökning, som budgetåret 1970/71 uppgick till 22 milj kr. På teaterns och musikens områden är det enligt kulturrådets mening sannolikt att ekonomiska resurser av betydligt mindre storleksordning kan ge större effekt om de sätts in på t ex ökad information och uppsökande verksamhet än om de används för att sänka avgifterna eller, vilket kräver betydligt större insatser, för att avskaffa dem.

Ett par ytterligare skäl mot en total skattefinansiering kan nämnas, även om de har en mer begränsad betydelse, nämligen inkomstfördelningseffekten och effekten på icke subventionerade sektorer.

En finansiering med skattemedel har med nuvarande sociala sammansättning av teater- och musikinstitutionernas publik en viss inkomstfördelningseffekt. Samtliga skatte-

betalare bidrar till verksamheter som mest utnyttjas av högavlönade. Denna situation förstärks om utbudet blir avgiftsfritt eller om avgifterna sänks och besökarsammansättningen förblir oförändrad.

En total avgiftsfrihet vid teater- och musikinstitutioner – liksom för övrigt också av en alltför långt gående odifferentierad lågprispolitik – påverkar ofrånkomligen icke-subventionerade sektorer. De låga priserna på samhällsstödda teatrar i Stockholm har t ex sannolikt redan hittills skapat vissa problem för den privata teatern som måste hålla avsevärt högre priser. Om teatrar tillämpar avgiftsfrihet kan givetvis publiken vid det stora flertalet biografer, som drivs utan samhällsstöd, fråga sig varför biobesök skulle vara avgiftsbelagda. Upplevelsen av god film är inte ur kulturpolitisk synpunkt mindre önskvärd än teaterupplevelsen.

Radio och television är i fråga om den del av sändningarna som är riktad till allmänheten exempel på en kulturverksamhet som är helt avgiftsfinansierad. Ingen avgiftsdifferentiering förekommer. Avgifterna är höga. Räknat per lyssnar- eller tittartimme är dock kostnaden utomordentligt låg. Som sagts i det föregående är avgiftspolitiken en central del i hela frågekomplexet om Sveriges Radios ekonomi. Det sammanhänger med en ibland ifrågasatt partiell eller eventuellt hel skattefinansiering och med reklamfinansiering. Till detta komplex hör också finansieringen av den utvidgning av ljudradioverksamheten som kan bli följden av förslag från radioutredningen.

Kulturrådet har inte haft möjlighet att gå in på de olika aspekterna av radioverksamhetens ekonomi. Rådet finner det angeläget att i den fortsatta behandlingen av radions ekonomi avgiftsfrågorna tas upp till förutsättningslös diskussion. Om man inom alla andra sektorer av kulturområdet tillämpar en differentierad avgiftspolitik med hjälp av en långtgående subventionering, bör det motiveras varför helt andra regler skall gälla för den kulturverksamhet som når flest antal personer inom alla befolkningsgrupper och alla delar av landet. Bl a bör prövas möjligheterna till lägre avgifter för handikappade. För dessa grupper har radio och television en särskilt stor betydelse. En sådan differentiering av avgifterna förutsätter inte i och för sig skattefinansiering. En prisdifferentiering kan genomföras inom ramen för en avgiftsfinansiering.

För finansieringen av den *fria skapande verksamheten* spelar avgifterna en relativt stor roll. Stat och kommun har inget direkt inflytande över den avgiftspolitik som folkbildningsorganisationerna beslutar för studiecirkelverksamheten. Indirekt är det statliga och kommunala stödet avgörande för hur stora avgifter som måste tas ut. De förslag till ändringar i bidragsvillkoren för studiecirkelverksamheten som kulturrådet lägger fram är i första hand avsedda att göra villkoren bättre anpassade till kulturverksamheten. Förslaget om en indexreglering av bidraget per studietimme syftar till att motverka att avgifterna kontinuerligt skall behöva höjas i takt med löne- och prisnivån. Arrangemangsbidraget bör kunna bidra till att föreställningar och konserter med låga avgifter kan komma till stånd. De fria grupperna följer en lågprislinje. Ibland tas ingen avgift upp av publiken utan inkomsterna kommer andra vägar. Kulturrådets förslag om ökat stöd till de fria grupperna är ett led i en allmän kulturell lågprispolitik. De statsbidrag som föreslås tillkomma i framtiden för bl a den kommunala musikskoleverksamheten bör kunna bidra till att sänka avgifterna eller i varje fall minska behovet av avgiftshöjningar.

Kulturrådet vill slutligen beröra en fråga av allmän natur, nämligen *beslutsfattandet i avgiftsfrågorna.*

I valet av prisnivå och graden av prisdifferentiering bör den enskilda institutionen ha stor frihet. Det anslagsprövande organet måste dock ofrånkomligen bedöma storleken av institutionens inkomster och därmed den allmänna avgiftsnivån. Detsamma gäller givetvis frågan om avgiftsfrihet. Det är ett kulturpolitiskt viktigt beslut att välja mellan att lägga ökade ekonomiska resurser på att kompensera ett inkomstbortfall eller på nya

utgifter. En institutions avgiftspolitik består dock av en rad delbeslut i fråga om rabatter, abonnemang och publikrekryterande åtgärder som ingår i uppläggningen av institutionens hela verksamhet. I sådana frågor bör institutionens styrelse ha frihet att besluta.

Det statliga stöd till regionala kulturinstitutioner som kulturrådet föreslår är utformat så att kommuner och landsting helt får svara för den ökning eller minskning av samhällsstödet som uppkommer genom förändringar i institutionernas inkomster. Det är nämligen inte lämpligt att staten har något inflytande över avgiftsnivån vid de kommunalt stödda institutionerna. En viss avstämning mellan avgiftsbeslut inom statliga och icke-statliga institutioner är dock önskvärd, framför allt i områden där båda typerna förekommer.

Om kulturinstitutionerna gentemot de anslagsbeviljande organen skall kunna hävda en fortsatt lågprispolitik är det nödvändigt att kunskaperna om avgifternas roll ökas. Därför behövs forskning och försöksverksamhet. Teater- och orkesterrådet, Dramatiska teatern och andra har i utredningar och anslagsframställningar föreslagit sådan försöksverksamhet. Kulturrådet anser att det nya kulturrådet i samråd med bl a ekonomisk och sociologisk expertis bör svara för att en forskning om alla de faktorer som hindrar kontakt med kulturverksamhet kommer till stånd. Avsikten är att på detta sätt belysa avgifternas roll vid sidan om andra faktorer. Forskningen bör kombineras med försöksverksamhet.

I det föregående har talats om avgifterna för kulturtjänster. I fråga om *prissättning på produkter* som kulturinstitutionerna eller samhällsstödda organisationer producerar eller förmedlar är erfarenheterna f n blygsamma. Som framgått av vad som sagts om behovet av insatser inom privat drivna kulturverksamheter kommer samhället sannolikt att behöva göra ökade insatser till stöd för produktion och distribution av kulturvaror. Sådana åtgärder är inte nödvändigtvis förknippade med en viss prispolitik. Motivet för samhällsinsatserna har i varje fall hittills i första hand varit att bibehålla en mångsidighet inom ramen för den prisnivå som bestäms av andra faktorer. I vad mån samhällsorgan vill föra en aktiv prispolitik är en särskild fråga. Samhällsstöd till produktion av t ex grammofonskivor kan ske såväl vid nuvarande marknadspriser som vid lägre priser.

I avvaktan på MUS 65:s, filmutredningens och litteraturutredningens ställningstaganden anser sig kulturrådet inte kunna lägga fram några bestämda rekommendationer i fråga om prispolitiken på detta område. Utredningarna bör ägna uppmärksamhet åt dessa hittills litet belysta frågor. Senare bör det nya kulturrådet följa upp de ställningstaganden som utredningsförslagen kan leda till.

10.12 Samhällets kulturutgifter fram till början av 1980-talet, ett förslag till prioritering

Det begränsade samhällsekonomiska utrymmet gör att prioriteringen mellan de anspråk som förs fram får stor betydelse. Detta gäller såväl mellan olika områden som inom ett område. För att en sådan prioritering skall kunna göras krävs det lämpliga metoder.

Om det skall bli möjligt att nå en bred diskussion om samhällets kulturpolitik, måste det också finnas en lämplig dokumentation om de ekonomiska aspekterna som underlag för en debatt. Ofta blir prioriteringsfrågorna endast diskuterade i slutna kretsar i de beslutsfattande organen. I fortsättningen bör det finnas material både på den statliga sidan och inom landsting och kommuner som överskådligt visar utvecklingen under en viss förfluten tidrymd och förslag både för den närmaste budgetperioden och för framtiden. Det sista är särskilt viktigt. Besluten för nästkommande budgetperiod måste alltid relateras till en mer långsiktig utveckling.

Den nuvarande fördelningen av kulturanslagen i riksstaten ger ett dåligt underlag för prioritering efter de kategorier som kulturrådet anser relevanta. Anslagen är f n huvudsakligen fördelade efter konstområden. Rådet finner att den översikt över kulturanslagen som presenteras i tabell 10.13 bör kunna utgöra en vägledning vid en förändring av uppläggningen av kulturavsnittet i riksstaten.

I tabell 10.13 visas hur man kan belysa de långsiktiga prioriteringarna mot bakgrund av utvecklingen under en period. En liknande metod skulle kunna användas inom kommuner och landsting. Här utnyttjas översikten för att belysa volymförändringarna i de statliga utgifterna under 1960-talet och för att i form av ett räkneexempel visa hur kulturrådet vill se de statliga insatserna inriktade under återstoden av 1970-talet och fram till början av nästa decennium.

Översikten i tabell 10.13 är i huvudsak disponerad enligt den systematik som tillämpats i betänkandet. Den är indelad i följande huvudgrupper, nämligen för kulturområdet gemensamma ändamål, kulturinstitutioner, fri kollektiv skapande verksamhet, insatser inom privat drivna kultursektorer (litteraturstöd, presstöd etc), kulturarbetarersättningar och stipendier samt utbildning inom kulturområdet. Inom sektorn för kulturinstitutioner har det sedan för varje konstområde gjorts en uppdelning mellan stöd till centrala institutioner och till regionala resp lokala sådana. Inom sektorn fri kollektiv skapande verksamhet har en uppdelning skett i centrala insatser, studiecirkelbidragets kulturdel, lokalt aktivitetsstöd, kommunala musikskolor och motsvarande, arrangemangsbidrag och yrkesmässigt arbetande fria grupper.

Översikten avser att visa den enligt rådet önskvärda framtida utvecklingen i fasta priser (utgifterna uttrycks i 1972/73 års priser eller prisnivå), dvs volymförändringen

av det statliga stödet. Siffrorna är alltså uttryck för en reell utbyggnad av verksamheten eller bidragsgivningen. Däremot innefattas inga beräkningar av väntade löneökningar. Det bör observeras att i de redovisade volymförändringarna för 1960-talet ingår merkostnader p g a lönehöjningar som är större än förändringen av den allmänna prisnivån.

Översikten presenterar inte kostnadsökningar för statliga kulturpolitiska insatser. För att göra sådana skulle ha krävts ett bättre faktaunderlag för hela området än som f n finns tillgängligt. Det är inte heller fråga om en prognos dvs en förutsägelse om vad som i realiteten kommer att satsas. I så fall skulle det ha krävts diskussioner med representanter för kommuner och landsting om vilka insatser de räknar med att kunna göra. Ett sådant förfaringssätt hade inte varit meningsfullt, eftersom tanken är att kulturrådets betänkande skall bidra till att göra opinionen i samhället medveten om behovet av ökade insatser.

Syftet med översikten är att med utgångspunkt i kulturrådets värderingar och överväganden göra ett räkneexempel som visar hur de ekonomiska insatserna kan fördelas vid ett visst förutsatt ekonomiskt utrymme. Översikten illustrerar den nya inriktning av kulturpolitiken som kulturrådet föreslår. Tonvikten läggs på volymförändringar uttryckta i procent och inte på beloppen. Skulle det tillgängliga ekonomiska utrymmet för hela kulturområdet bli mindre än rådet förutsatt, bör den procentuella volymökningen för samtliga sektorer minskas i motsvarande mån. Det väsentliga är att man då behåller relationerna mellan volymökningen för de totala statliga kulturinsatserna och de olika sektorerna.

Med hänsyn bl a till pågående arbete inom andra utredningar och rådets eget fortsatta arbete har rådet i betänkandet inte gått in på en närmare diskussion av utformning och dimensionering av det statliga stödet inom vissa sektorer. Det gäller folkbibliotek, musei- och utställningsverksamhet, kulturminnesvård, arkivväsen, olika privat drivna kultursektorer, kulturarbetarersättningar och utbildningen inom kulturområdet. Det har dock varit nödvändigt att för överblickens skull göra någon form av uppskattningar av ett utrymme för ekonomiska insatser även i fråga om dessa sektorer. Det kan dock i dessa fall inte bli fråga om annat än allmänna markeringar av vad som kan bedömas vara en rimlig volymförändring i relation till andra sektorer. Dessa har inte kunnat grundas på en konkret bedömning av behoven och utformningen av insatserna. För att stryka under att det endast är fråga om markeringar har siffrorna i översikten satts inom parentes.

I en framtid, sedan de olika utredningarna slutfört sitt arbete och det nya kulturrådet inrättats, bör det göras översikter av motsvarande slag som tabell 10.13 men grundade på ett faktaunderlag av helt annat slag, utformat efter kontakter med bl a institutioner och organisationer. Ett material av sådant slag bör kunna ingå i det nya kulturrådets anslagsframställningar. Därvid är det önskvärt att föreslagna ökningar så vitt möjligt ställs i relation till olika kvantifierbara mål i en annan utsträckning än som varit möjligt i detta betänkande. På sikt bör presenteras någon form av mer fullständiga kostnads- och nyttoanalyser (10.10).

För att visa den nivå som stödet till olika sektorer skulle uppnå med den förutsatta expansionstakten redovisas i tabell 10.13 de beräknade utgifterna budgetåret 1977/78 och 1981/82. Dessa tal kan sedan jämföras med de för budgetåret 1972/73 anvisade anslagen. Ett uttryck för den förändrade inriktningen av de statliga insatserna är de förskjutningar i procentuell fördelning som visas i tabell 10.14.

De närmare överväganden som legat bakom de här förutsatta volymförändringarna inom varje sektor har redovisats tidigare i detta kapitel då olika typer av statsbidrag behandlats (10.5–8). Här kommenteras därför endast utvecklingslinjerna i stort.

De största förändringarna som innefattas i räkneexemplet för tiden fram till 1981/82 är *att* institutionernas andel av det totala statsstödet minskas från f n 59 till 39 %, *att*

Tabell 10.13 Statliga driftutgifter för kultur. Volymförändringar under 1960-talet samt räkneexempel för perioden 1973/74–1981/82.

	Statliga driftutgifter för kultur, totalt	*För kulturområdet gemensamma ändamål*			*Summa*	*Kulturinstitutioner*																*Summa*	*Fri kollektiv skapande verksamhet*									*Summa*	*Insatser inom privat driva kultursektorer*	*Kulturarbetarersättningar och stipendier*	*Utbildning inom kulturområdet*
		Nya kulturrådet (teater- och musikrådet, tidskriftsnämnden)	Medel för tillfälliga insatser, disponerade av nya kulturrådet	Bidrag till utgifter av investeringskaraktär, medel för tillfälliga insatser, disponerade av Kungl Maj:t m m[a]		Teaterinstitutioner: Operan, Dramatiska teatern[b]	Teaterinstitutioner: Svenska riksteatern	Teaterinstitutioner: Länsteatrar (stadsteatrar)	Teaterinstitutioner: *Summa*	Musikinstitutioner: Rikskonserter	Musikinstitutioner: Länsorkestrar m m	Musikinstitutioner: Regionmusikens civila del	Musikinstitutioner: *Summa*	Bibliotek: Statliga bibliotek inom kulturområdet	Bibliotek: Länsbibliotek, länscentraler, stiftsoch landsbibliotek	Bibliotek: Folkbiblioteksstöd	Bibliotek: *Summa*	Museer, utställningsverksamhet: Statliga museer, Riksutställningar, länsmuseer, Konstfrämjandet m m	Kulturminnesvård: Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, landsantikvarier	Arkiv: Riksarkivet, landsarkiv, dialekt- och ortnamnsarkiven, m fl arkiv	Folkparker och andra lokalhållande organisationer	Publikarbete	Regional samordning	*Summa*	Centrala insatser: Folkbildningsorganisationerna, handikappades kulturella verksamhet[h]	Centrala insatser: Övriga organisationer inkl centrumbildningar	Studiecirkelbidragets kulturdel[c]	Lokalt aktivitetsstöd	Kommunala musikskolor och motsvarande skolor	Arrangemangsbidrag	Yrkesmässigt arbetande fria grupper	*Summa*	Litteraturstöd, presstöd, tidskriftsstöd, filmstöd, konstförvärv m m		
	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr	% mkr
Utgifter																																		
Genomsnittlig årlig volymförändring av utgifterna (fasta priser), %																																		
1960–1965	+ 9			+ 6	+ 6	+17	+14	+10	+15		+11	+ 1	+ 5		– 1			+16	+10	+9			+11	+ 9		+23			+ 3		+16	+ 7	+31	+14
1965–1969	+ 5	+ 9		+ 8	+ 9	– 2	+11	+ 6	+ 3		+ 7	– 2	+17		–12	+21		– 6	+ 8	+7			+ 7	+ 6		+ 2			– 4		+ 2	+20	+ 1	+16
Utgifter 1969/70 i löpande priser	259	0,3		17	17	39	22	20	81	10	9	6	25	–	4	3	7	35	12	14		0,2		174	5	1	21	–		2		29	3	8	28
Utgifter 1972/73 enligt stat	425	(0,6)[d]	–	3	4	51	28	30	109	15	10	21	46	2	4	4	10	49	17	20	–	0,6	–	252	7	2	51	–	–	2	1	63	42	18	47
Räkneexempel																																		
Genomsnittlig årlig volymförändring av utgifterna (fasta priser), %																																		
1973/74[e]–1977/78	+10	f		+63	+69	+ 1	+ 2	+ 9	+ 4	+ 6	+13	+ 2	+ 6	(±0)	(+12)	(+19)	(+13)	(+7)	(+5)	(+5)	–	+82	–	+ 6	+14	+32	+ 7	–	–	+50	+73	+14	(+13)	(+24)	(+6)
Beräknade utgifter 1977/78[g]	622	3	4	21	28	53	30	42	125	19	16	23	58	(2)	(6)	(8)	(16)	(63)	(21)	(24)	2	7	1	317	12	6	67	4	0	10	9	108	(68)	(42)	(59)
Genomsnittlig årlig volymförändring av utgifterna (fasta priser), %																																		
1977/78–1981/82	+12	+ 6	+19	+24	+21	+ 1	+ 2	+ 9	+ 4	+ 2	+ 6	+ 2	+ 3	(+19)	(+14)	(+19)	(+17)	(+4)	(+8)	(+2)	+32	+17	+50	+ 5	+ 9	+13	+13	+19	–	+16	+17	+19	(+25)	(+12)	(+6)
Beräknade utgifter 1981/82[g]	977	4	8	49	61	55	32	58	145	21	20	25	66	(4)	(10)	(16)	(30)	(75)	(29)	(26)	6	13	5	395	17	10	107	8	40	18	17	217	(164)	(66)	(75)

Anm: Principer för hur volymförändringarna i räkneexemplet räknats fram anges i 10.12. Siffrorna inom parentes avser områden som behandlas av andra utredningar och som kulturrådet därför inte går närmare in på.

a Inkl utgifter som inte kunnat fördelas på olika sektorer. Under 1960-talet ingår AMS-bidrag för insatser inom kulturminnesvården. För senare år har det inte varit möjligt att beräkna dessa.
b T o m budgetåret 1972/73 innefattas bidrag till Södra teatern.
c Fr o m budgetåret 1969/70 uppskattas kulturdelen utgöra 31 % av studiecirkelanslaget.
d Exkl utgifter för skolöverstyrelsens biblioteksektion. Medtas dessa utgifter blir beloppet i stället 1,4 milj kr.
e Ingen ökning beräknad mellan budgetåren 1972/73 och 1973/74.
f Om utgifterna för folkbiblioteksektionen innefattas i utgifterna för 1972/73 blir %-talet 25 %.
g Utgifterna uttryckta i 1972/73 års priser eller prisnivå.
h Utgifterna för de handikappades kulturella verksamhet förda hit även om medlen senare bör fördelas på olika anslag.

Tabell 10.14 Procentuell fördelning av de statliga kulturutgifterna på olika kultursektorer vissa år samt fördelning budgetåret 1981/82 enligt kulturrådets räkneexempel.

	1965/66	1969/70	1972/73	1981/82
För kulturområdet gemensamma ändamål	*4*	*7*	*1*	*6*
Nya kulturrådet (teater- o musikrådet m m)	0	0	0	0
Medel för tillfälliga insatser, disponerade av nya kulturrådet	–	–	–	1
Bidrag till utgifter av investeringskaraktär, medel för tillfälliga insatser, disponerade av Kungl Maj:t m m	4	7	1	5
Kulturinstitutioner	*70*	*67*	*59*	*39*
Teaterinstitutioner	34	32	26	15
Operan, Dramaten	19	15	12	6
Svenska riksteatern	7	8	7	3
länsteatrar (stadsteatrar)	8	8	7	6
Musikinstitutioner	9	10	10	6
Rikskonserter	–	4	3	2
länsorkestrar m m	5	4	2	2
regionmusikens civila del	4	2	5	2
Bibliotek	7	3	2	(3)
Statliga kulturbibliotek	–	–	0	(0)
länsbibliotek, lånecentraler, stifts- och landsbibliotek	7	2	1	(1)
folkbiblioteksstöd	–	1	1	(2)
Museer, utställningsverksamhet	11	14	12	(8)
Kulturminnesvård	4	4	4	(3)
Arkiv	5	5	5	(3)
Folkparker m fl lokalhållande organisationer	–	–	–	0
Publikarbete	–	0	0	1
Regional samordning	–	–	–	0
Fri kollektiv skapande verksamhet	*13*	*11*	*15*	*23*
Centrala insatser	1	2	2	3
Folkbildningsorganisationerna och centrala insatser	1	2	2	2
Övriga organisationer inkl centrumbildningar	0	0	0	1
Studiecirkelbidragets kulturdel	11	8	12	11
Lokalt aktivitetsstöd	–	–	–	1
Kommunala musikskolor och motsvarande skolor	–	–	–	4
Arrangemangsbidrag	1	1	0	2
Yrkesmässigt arbetande fria grupper	–	–	0	2
Insatser inom privat drivna kultursektorer (litteraturstöd, presstöd, filmstöd m m)	*1*	*1*	*10*	*(17)*
Kulturarbetarersättningar och stipendier	*3*	*3*	*4*	*(7)*
Utbildning inom kulturområdet	*9*	*11*	*11*	*(8)*
Summa	100	100	100	100

Anm: 0 = mindre än 0,5 %.

andelen för den fria skapande verksamheten ökas från 15 till 23 %, *att* insatserna i form av stöd till litteratur, press, film m m ökar från 10 till 17 % och *att* kulturarbetarersättningarnas andel ökar från 4 till 7 %.

För fri kollektiv skapande verksamhet beräknas 14 respektive 19 % volymökning för räkneexemplets två perioder, dvs 1973/74–1977/78 och 1978/79–1981/82. Detta är mer än den tänkta genomsnittliga volymökningen för de statliga kulturutgifterna (10 respektive 12 %). Andra sektorer som ligger över genomsnittet är kulturarbetarersättningar och stöd till litteratur, press, konst m m. För institutionsverksamheten, som hittills dominerat inom det statliga kulturstödet, beräknas en lägre årlig ökning än genomsnittligt, nämligen 6 % respektive 5 %. De här nämnda volymförändringarna innebär, som framgår av tabell 10.14, endast en fortsättning på en utveckling som påbörjats under perioden 1969/70–1972/73.

Inom sektorn fri kollektiv skapande verksamhet är det stödet till vissa organisationer (inkl centrumbildningarna), arrangemangsbidraget och stödet till fria grupper som bör ökas snabbast. För dessa ändamål ligger den i räkneexemplet förutsatta volymökningen avsevärt över den genomsnittliga. Den procentuella ökningen är dock inte en tillräcklig måttstock på förutsatta förändringar. Ökningen kan inte alltid användas för nytillkommande ändamål. Betydande utgiftsökningar förutsätts framför allt för kommunala musikskolor (och motsvarande) samt det lokala aktivitetsstödet.

Inom sektorn för kulturinstitutioner vill kulturrådet särskilt markera angelägenheten av ett ökat folkbiblioteksstöd, även om inget kan sägas om formerna för stödet innan litteraturutredningen presenterat sina bedömningar och förslag. För folkbiblioteksstöd förutsätts volymförändringar (13 resp 17 %) som inte endast är avsevärt högre än för institutionssektorn som helhet utan även större än för de statliga insatserna inom hela kulturområdet. Stora volymförändringar beräknas för stöd till folkparksverksamhet o d samt till publikarbete.

Vad beträffar institutionerna på teaterns och musikens områden framgår av tabellerna 10.13 och 10.14 hur en minskad ökningstakt för de centrala institutionerna medför att deras andel i de totala kulturutgifterna minskar avsevärt. Stödet till Operan och Dramatiska teatern utgjorde 15 % budgetåret 1969/70. Budgetåret 1981/82 skulle det endast utgöra 6 %, trots att stödet samtidigt har byggts ut. En liknande utveckling tänkes ske i fråga om Riksteatern och Rikskonserter.

Utformningen av de olika statliga bidragen gör att det finns ett nära samband mellan de statliga och kommunala resp landstingskommunala utgifterna. Kulturrådet har därför vid diskussionen av statsbidragen till institutioner och fri skapande verksamhet sökt att belysa detta samband. På en rad punkter bygger de i tabell 10.13 gjorda bedömningarna på att landsting och kommuner förstärker sitt kulturstöd. I praktiken blir det kommunala engagemanget därmed av avgörande betydelse för omfattningen av de statliga utgifterna.

Utformningen av de olika statliga bidragen gör att det även fortsättningsvis kommer att finnas ett nära samband mellan de statliga respektive de kommunala och landstingskommunala kulturutgifterna. På en rad punkter bygger kulturrådets ekonomiska bedömningar på att landsting och kommuner förstärker sitt kulturstöd. I tabell 10.15 (Offentliga driftutgifter för kultur. Volymförändring under 1960-talet samt räkneexempel för perioden 1973/74–1981/82) belyses den förskjutning av statens, landstingens och kommunernas andelar av det totala samhälleliga stödet till kulturområdet som enligt rådets mening är rimlig fram till 1980-talets början.

Volymförändringen för de kommunala utgifterna är lägre (6 respektive 8 %) än för de statliga (10 respektive 12 %). En bidragande orsak till ökningen av de kommunala utgifterna är – som långtidsutredningen pekat på – kommunsammanläggningen. Större kommuner satsar mer på kultur per invånare. För landstingsutgifterna

Tabell 10.15 Offentliga driftutgifter för kultur. Volymförändring under 1960-talet samt räkneexempel för perioden 1973/74–1981/82.

	Totalt	Staten	Landstingen	Kommunerna
Genomsnittlig årlig procentuell ökning beräknad på utgifter i fasta priser (1960 års priser)				
perioden 1960–1965	..	+ 9	+ 10	..
perioden 1965–1969	+ 9	+ 5	+ 18	+ 12
Utgifter år 1969/70 (1969) i löpande priser	649	259	20	370
Andel av totala kulturutgifter i procent	100	40	3	57
Utgifter år 1970/71 (1970) i löpande priser	784	329	23	432
Andel av totala kulturutgifter i procent	100	42	3	55
Utgifter 1973/74[a] i löpande priser	(942)	(425)	(33)	(484)
Andel av totala kulturutgifter i procent	(100)	(45)	(4)	(51)
Förändring i fasta priser (räkne-exempel)				
perioden 1973/74–1977/78				
ökning per år i procent	+ 8	+ 10	+ 20	+ 6
procentökning under hela perioden	+ 38	+ 46	+ 107	+ 26
milj kr under hela perioden	360	196	36	128
genomsnitt per år i milj kr	90	49	9	32
perioden 1977/78–1981/82				
ökning per år i procent	+ 11	+ 12	+ 20	+ 8
procentökning under hela perioden	+ 50	+ 57	+ 107	+ 36
milj kr under hela perioden	648	356	72	220
genomsnitt per år i milj kr	162	89	18	55
Beräknade utgifter 1981/82 i milj kr enligt räkneexemplet	1 952	977	142	832
Andel av totala kulturutgifter i procent	100	50	7	43

[a] Ingen ökning beräknad för de statliga utgifterna mellan 1972/73 och 1973/74. För landsting och kommuner har den genomsnittliga ökningen per budgetår 1970/71–1973/74 antagits vara 13 resp 4 %.

förutsätter kulturrådet en högre volymförändring än för de statliga (20 % för båda perioderna). Volymförändringen är ungefär densamma som för perioden 1965–1969 (18 %). Bakgrunden till detta är den betydelse som kulturrådet tillmäter landstingen i den framtida kulturorganisationen. Till detta kommer att landstingens kulturutgifter f n i absoluta tal är låga. Budgetåret 1972/73 beräknas de uppgå till endast 33 milj kr, vilket är en mycket blygsam del i landstingens totala omslutning.

Budgetåret 1969/70 var statens andel av kulturutgifterna 42 %, medan kommuner och landsting svarade för 55 respektive 3 %. Den kostnadsfördelning som kulturrådet utgår från i sitt räkneexempel leder till att staten budgetåret 1981/82 skulle svara för hälften av samhällets kulturutgifter, medan kommunernas andel uppgår till 43 % och landstingens till 7 %. Stat och kommun skulle följaktligen svara för var sin hälft av de offentliga kulturutgifterna. Dessa skulle samtidigt ha ökat till knappt 2 miljarder kr från nuvarande nivå om drygt 0,9 miljarder kr.

Reservationer

Av ledamoten Björinder

Under 6.8 Information och publikkontakt ger kulturrådet synpunkter på och rekommendationer om upprättande av en publikorganisation som en allmän anordning i kommunerna. Denna organisation skulle utgöra ett mellanled mellan arrangörer och mottagarna/allmänheten. Publikorganisationen skulle bestå av dels ett centralt servicekontor i kommunen, dels ett nät av "kulturombud" på arbetsplatser och i bostadsområden. Rådet har förutsatt att det ekonomiska huvudansvaret skulle vila på kommunerna.

Jag delar majoritetens uppfattning att det är angeläget att bredda kulturverksamheten till nya grupper i samhället. Jag anser också tvåvägskommunikationen viktig. Rekommendationen om en publikorganisation har emellertid enligt min mening inte den konkretion som krävs för att ligga till grund för mera generell tillämpning. Frågor som målsättning, dimensionering av personal och ombudsnät, arbetsformer och metodik är behandlade på ett skissartat sätt eller inte alls belysta. Förhållandet till Skådebanan är oklart. Dessutom är det väsentligt att få belysning av kostnadskonsekvenserna vid ett eventuellt allmänt genomförande.

Min uppfattning är att det hade varit riktigare att föreslå en väl genomtänkt praktisk försöksverksamhet i ett mindre antal kommuner/regioner av olika struktur för att få mera konkret underlag för senare ställningstaganden av generell natur. Då skulle det också bli möjligt att ta hänsyn till lokala åtgärder som kan bli följden av arbetet i MUS 65, litteraturutredningen och filmutredningen. Frågan om kulturinformation behandlas också av 1969 års radioutredning. Vid en försöksverksamhet borde olika modeller av publikarbete prövas.

Efter en period av begränsad försöksverksamhet och fortsatt utvecklingsarbete – i likhet med de försök som pågår med uppsökande verksamhet inom vuxenutbildningen – skulle det bl a vara lättare att bedöma såväl omfattningen av de önskvärda insatserna som de erforderliga kostnaderna för en intensifierad publikkontakt. Jag anser vidare att generellt ställningstagande till en publikorganisation måste föregås av överläggningar mellan statsmakterna och kommunförbunden om fördelningen av kostnaderna för de erforderliga insatserna. Frågan om successivt genomförande kan också aktualiseras.

Mina synpunkter här ovan berör också i viss utsträckning framställningen i avsnitt 8.4.5 Samverkan lokalt, där en formell uppbyggnad av samarbetsorganet delvis motiveras med huvudmannaskapet för publikorganisationen, samt framställningen i avsnitt 10.8 (finansieringen). Jag ställer mig tveksam till formell uppbyggnad, varmed måste förstås att samarbetsorganet/-representantskapet skulle utse styrelse och arbetsutskott samt eventuellt anställa en

verkställande ledamot. Inte ens för det lokala samrådet mellan studieförbunden som ändå utgör likartade organisationer, har man velat gå in för ett formellt uppbyggt samrådsorgan utan stannat för ett informellt kollegium, enligt vad som framgår av Folkbildningsförbundets riktlinjer för lokalt samråd godkända i februari 1972. Skälet till den lösare konstruktionen är givetvis, att studieorganisationerna har olika profil och företräder skilda värderingar. Ett lokalt samarbetsorgan mellan kulturintressenterna skulle få ännu mångsidigare sammansättning.

Av ledamöterna Blomkvist, Häger och Jansson

Den fria skapande verksamheten i icke yrkesmässiga former utgör en väsentlig del av svenskt kulturliv, som i fortsättningen bör få ett kraftigt ökat stöd från samhällets sida. Motiveringen härför finns på ett utförligt sätt utvecklad i avsnitt 7.10, och vi kan till alla delar ansluta oss till de skäl som där anförts för en förstärkning av samhällets insatser.

Som framgår av de inledande avsnitten av kapitel 7 sker huvuddelen av den fria kollektiva skapande verksamheten i studiecirkelform och inom ramen för studieförbundens verksamhet. De beräkningar kulturrådet gjort tyder på att studiecirklarna utgör samlingspunkt för i runt tal hälften av de svenskar, som varje år är engagerade i verksamhet av detta slag. Kulturämnena utgör tillsammans en betydande del av den totala cirkelverksamheten. Studiecirkeln har alltså visat sig vara en lämplig och attraktiv form för en gruppverksamhet inom det kulturella området, som inte enbart har teoretisk inriktning utan i hög grad också ger utrymme för skapande aktivitet. De förslag om förbättrade statliga bidrag till studiecirkelverksamheten, som föreslås i kapitel 7, är väl motiverade och kommer enligt vår mening att skapa förutsättningar för en snabb ökning av verksamheten inom de kulturella ämnesområdena.

I avsnitt 7.10.3.2 erinras inledningsvis om att behovet av stöd till fri skapande verksamhet i grupp inte helt kan tillgodoses inom studiecirkelns ram, och det framhålls att kompletterande bidragsmöjligheter kan behöva skapas. Vi har på den punkten ingen annan mening än kulturrådets övriga ledamöter. Vi kan också i huvudsak ansluta oss till den beskrivning i stora drag som görs av verksamhetsformer, vilka skulle kunna tänkas komma att få del av ett lokalt aktivitetsstöd, och vi vill liksom rådets majoritet förorda att ett sådant stöd införs.

När det gäller principerna för anslagsfördelningen skiljer sig vår uppfattning från rådsmajoritetens. Denna har ansett, att det redan i betänkandet bör skrivas in, att statsbidraget "i första hand (bör) fördelas lokalt genom de kommunala myndigheterna som har den bästa överblicken över de aktuella behoven". En deklaration av detta slag innebär, att den försöksverksamhet som föreslås vad det gäller fördelningen av statliga medel inte kan bli förutsättningslös. Majoritetens förslag utesluter, såvitt vi kan bedöma det, att andra fördelningsmetoder än den av majoriteten rekommenderade kan bli prövade, och detta kommer enligt vår mening att för lång tid framåt, kanske för alltid, stänga andra fördelningsvägar än den nu skisserade. Detta finner vi i hög grad olyckligt. Det finns nämligen enligt vår uppfattning många skäl som talar för att möjligheterna att fördela det lokala aktivitetsstödet via samma kanaler som studiecirkelstödet inte på detta tidiga stadium bör avvisas.

Som vi nyss erinrat om och som framgår av betänkandet är den kulturella verksamheten inom folkbildningens ram omfattande. Utöver studiecirklarna i kulturämnen förekommer ett betydande antal kulturarrangemang av annat slag. Till detta kan läggas att det under närmast föregående verksamhetsår inom studieförbunden tillsammans redovisades 12 000 studiecirklar med i runt tal 100 000 deltagare, vilka av olika skäl inte var statsbidragsberättigade. Statistiken är dock inte fullständig, eftersom inte alla studieförbund rapporterar denna form av verksamhet. Sannolikheten talar för att större

delen av dessa cirklar har en sådan inriktning och sådana arbetsformer, att de skulle kunna komma i fråga för aktivitetsstöd. Tidigare skedde också en viss verksamhet i fritidsgruppsform. Till ungdomsföreningarna utgår numera ett statligt aktivitetsstöd till lokal verksamhet, som till vissa delar ämnesmässigt kan rubriceras som fri kollektiv skapande verksamhet. I betänkandet påpekas också, att det nya samhällsstödet i viss utsträckning kommer att innebära "ökat stöd till studieförbund och andra föreningar. Tidigare icke bidragsberättigad verksamhet kommer nu att kunna få bidrag."

Inom folkbildningen finns det alltså en rik fond av erfarenhet, då det gäller fri kollektiv skapande verksamhet liksom i fråga om kulturell verksamhet av annat slag. Där finns också personella resurser i form av såväl heltidsanställda som frivilliga krafter, resurser som i stor utsträckning kunnat utvecklas med bidrag från det allmännas sida. Till detta kommer alla de frivilliga krafter, som inom studieförbundens medlemsorganisationer är verksamma som studieledare i lokalföreningar, studieorganisatörer på arbetsplatser osv. Det finns mot den bakgrunden skäl att anta, att när bättre ekonomiska förutsättningar skapas för en kulturell gruppverksamhet, som i många fall får formen av komplement till studiecirklar och andra former av kulturaktivitet, folkbildningsorganisationerna och folkrörelserna över huvud taget kommer att få vara de första att utveckla en sådan verksamhet inom förut eftersatta miljöer och grupper, något som också i betänkandet betecknas som en av de främsta avsikterna med det nya statsbidraget. Erfarenheterna från vuxenutbildningens område talar starkt för att det just är genom studieförbundens lokalavdelningar och de fackliga organisationerna man måste arbeta, om man vill nå effekter av det här antydda slaget. Självfallet tror vi att det också vid sidan av folkbildningen finns utrymme för en omfattande skapande verksamhet i grupp. Redan nu finns en sådan i skilda sammanhang och former utanför det mera reguljära organisationslivet, och med stöd från samhället bör den kunna utvecklas och få stor betydelse.

I betänkandet framhålls det, att en av grundprinciperna vid konstruktionen av det nya stödet bör vara att det ska medge ett stort mått av lokal självbestämmanderätt. Såvitt vi kan bedöma det innebär de principer, som gäller för fördelningen av studiecirkelbidragen en total självbestämmanderätt, då det gäller inriktningen av verksamheten. Prioriteringar i fråga om ämnesval sker alltid på lokal nivå. De centrala organisationernas insatser begränsas i huvudsak till service i fråga om viss materialframställning, ledarutbildning, metodutveckling osv samt till förmedling av statsbidrag enligt de normer statsmakterna dragit upp. Decentraliseringen är alltså här, som det också betonas i betänkandet, långtgående och möjligheterna att åstadkomma en inriktning mot nya grupper som nyss påpekats stor.

I rådsmajoritetens förslag sägs det, att det nya statsbidraget i första hand bör fördelas lokalt genom de kommunala myndigheterna, och skälet härtill anges vara att dessa har den bästa överblicken över de aktuella behoven. Detta är ett argument, som i det här fallet kan ifrågasättas. Eftersom det enligt förslaget inte är fråga om att stödja kommunalt bedriven verksamhet utan insatser, som sker genom föreningar och grupper av olika slag, är det mera sannolikt att den bästa överblicken av behoven finns just inom föreningssektorn. Vi känner också av andra skäl tveksamhet beträffande möjligheten att schablonmässigt lämna statsanslag till kommuner, som sedan uteslutande på lokala bedömningsgrunder fördelar detta vidare till olika arrangörer. I betänkandet sägs ju, att aktivitetsbidragets storlek i det enskilda fallet bör bestämmas utifrån vissa kriterier och bör grunda sig på vissa minimiregler. Sedan dessa kriterier och regler fastställts, föreställer vi oss att aktivitetsstödet i likhet med studiecirkelstödet måste få en relativt generell karaktär. Detta kommer att innebära, att det blir de lokala arrangörerna, som avgör vilka former av bidragsberättigad verksamhet de vill syssla med. Ett kommunalt

organ kan möjligen påverka prioriteringar genom samråd och rekommendationer men knappast via styrning av de statliga bidragen. När det gäller förmedling av statsbidrag har studieförbunden redan erfarenheter och väl utvecklade rutiner, som det enligt vår mening skulle vara mera naturligt och praktiskt att knyta an till än att bygga upp en ny kanal för bidragsgivning via kommunala kulturnämnder eller andra organ.

Med hänvisning till ovanstående tar vi bestämt avstånd från rådsmajoritetens tanke, att fördelningen av det lokala aktivitetsstöd, som även vi förordar, binds till de kommunala myndigheterna. I likhet med rådets majoritet förordar vi, att det nya kulturrådet får medel till sitt förfogande för en försöksverksamhet, som bör ske under medverkan av de organisationer, som angetts i betänkandet. Syftet med försöksverksamheten bör i första hand vara att pröva vilken verksamhet i fråga om form, innehåll och omfattning, som kan komma i fråga för lokalt aktivitetsstöd. Då det gäller fördelningsprinciperna anser vi att utredningen bör vara förutsättningslös. Av flera skäl finner vi det olämpligt att i förväg utpeka fördelningskanaler, som bör följas i samband med försöksverksamheten. Vi anser i stället, att den utredning, som genom det nya kulturrådet kommer att tillsättas för att utforma riktlinjerna för det nya stödet, bör få fria händer att välja de fördelningskanaler den önskar pröva såväl med tanke på målsättningen för bidraget som av praktiska hänsyn.

Av ledamoten Enquist

Av kulturrådets betänkande framgår klart att ökad satsning på amatörism och fri kollektiv skapande verksamhet måste bli en av den statliga kulturpolitikens viktigaste uppgifter under det närmaste decenniet. Jag delar helt denna uppfattning. Begreppet "folkkonst" är visserligen ännu ett oklart och illa definierat begrepp, men exempel från t ex länder med ett socialistiskt samhällssystem har visat hur en brett förankrad folklig kultur av delvis helt nytt slag kan växa fram där tidigare bara kulturfattigdom fanns. Men även i ett samhällssystem som vårt, med ett helt annat ekonomiskt system som bas, framstår en fördjupning och förnyelse inom amatörismens område som möjlig och nödvändig, ett arbete på att låta skapande ersätta passiv konsumtion. Att själv utöva någon form av konst måste betraktas som en av människans elementära rättigheter, och svåra försummelser från statens sida gentemot breda befolkningsskikt har här under årens lopp skett. Det bakgrundsmaterial kulturrådet dragit fram visar visserligen att ett stort antal människor i vårt land redan nu är engagerade i någon form av amatörkonst, ofta i studiecirkelns form, men nusituationen framstår ändå som klart otillfredsställande. Kravet på förnyelse måste därför starkt framhållas, och det är på denna punkt jag vill reservera mig mot den utformning och accent kulturrådets förslag för amatörsektorns utveckling fått. Det tycks mig i alltför hög grad prioritera redan etablerade verksamhetsformer, som visat sig endast begränsat verksamma.

I det räkneexempel som återfinns i betänkandets finansieringskapitel kan den prioritering som görs inom amatörismens område avläsas i fasta tal. Trots uttrycket "räkneexempel" är det ju uppenbart att det rör sig om ett konkret förslag för kulturutgifternas utveckling under 70-talet räknat i fasta priser, eller annorlunda uttryckt, en prioriteringsmodell. Man noterar då t ex höga totalsiffror för studiecirklarnas kulturdel – det antas budgetåret 1981/82 bli 107 milj kr eller 335 milj kr för studiecirklarna totalt. Studieförbundens anslagsbehov för central organisation m m förutsätts öka till 15 milj kr. Mot detta kan ställas den ytterligt blygsamma ekonomiska satsning som sker på den del av den fria skapande verksamheten där förnyelsen och utvecklingsarbetet måste ske, nämligen det lokala aktivitetsbidraget. Det förutsätts under en fyraårig övergångsperiod få 2,5 milj kr per år, för att 1981/82 fullt utbyggt omfatta blygsamma 8 milj kr. Detta finner jag orimligt. Långt mer pengar, och långt större kraft måste sättas in just här för

att den skisserade satsningen på amatörism och folkkonst skall bli annat än en skiss.

Att studieförbunden får ökade anslag finner jag utmärkt, men det framstår som tvivelaktigt om t ex en realhöjning på tio kronor per timme till studiecirklarna skulle medföra någon avgörande förändring av amatörismens roll inom svenskt kulturliv. Det lokala aktivitetsstödets utveckling framstår därför som viktigt, och jag delar uppfattningen inom kulturrådets majoritet när den vill göra aktivitetsstödet till ett parallellt utvecklat alternativ till studieförbundens verksamhet inom amatöristsektorn. Liksom rådets majoritet vill jag inte göra denna försöksverksamhet "förutsättningslös" i den meningen att också denna verksamhet skulle infogas inom studieförbundens ram. Själva *förutsättningen* bör tvärtom vara att detta lokala aktivitetsstöd utformas till ett alternativ. Skulle de två vägarna förenas till en skulle detta begränsa förnyelsemöjligheterna på ett allvarligt sätt.

Det är, inte minst ur principiell synpunkt, också viktigt att undvika att centralt uppbyggda övergripande organisationer tilldelas alltför stora eller alltför många kulturpolitiska uppgifter, eller tillåts bli alltför dominerande och ensamma. Att skapa alternativa vägar är därför viktigt, inte bara inom amatörismens sektor. Att betrakta t ex studieförbundens organisationsnät som ett system av neutrala, opolitiska och till allt användbara kanaler är uppenbarligen en felsyn, också ur dessa organisationers synpunkt. Man bör därför enligt min mening på flera andra punkter iaktta stor försiktighet. I kapitel 8 i betänkandet talar kulturrådet t ex om behovet av lokala och regionala samordningsorgan. Sådana är också enligt min mening nödvändiga, intill en viss gräns. En absolut förutsättning är dock, som också uttryckligen sägs i betänkandet att "den regionala samordningen bör lika lite som den lokala syfta till någon innehållsmässig samordning eller styrning". Riskerna för denna innehållsmässiga samordning bör inte underskattas. I en situation när samordningsorganen får en alltför formell och övergripande uppbyggnad, eller när samordningsuppgifter läggs på organisationer som redan har andra politiska eller kulturpolitiska uppgifter, kan styrningseffekter uppstå. Det är därför, för att ta bara ett exempel, ur principiell synpunkt felaktigt när det föreslås att det planerade samarbetsorganet på regional nivå utgöres av ett, om än delvis utvidgat, länsbildningsförbund.

Ett annat exempel är det föreslagna arrangemangsbidragets uppbyggnad. Med glädje kan konstateras att detta bidrag, till skillnad från det tidigare föreläsningsbidraget, skall stå öppet för föreningar också utanför studieförbunden. Beklagligt är dock att det organ som skall fördela anslagen blivit så ensidigt sammansatt. Den föreslagna förmedlingsbyrån, som inte bara förmedlar medlen och prioriterar mellan anslagssökande regioner utan också bl a skall ge "anvisningar beträffande verksamheten", denna byrå består av sex ledamöter, samtliga utsedda av Folkbildningsförbundet. De föreningar som står utanför studieförbunden saknar representant, så också de producentgrupper som arrangerande föreningar kan tänkas utnyttja. Detta finner jag felaktigt. I kulturrådets betänkande redovisas på flera ställen en pluralistisk kultursyn. Många av de goda skälen för den synen finns angivna i målkapitlet, med motiveringar som omfattar både decentralisering, förnyelse och värnande av yttrandefriheten. När kulturrådets förslag realiseras bör de målsättningarna inte tillåtas försvinna ur bilden.

Av ledamoten Rembe

I avsnitt 6.3.8 föreslår kulturrådets majoritet, att i instruktionerna för de statliga teatrarna skrives in "att teatrarna har som en av sina uppgifter att framträda i radio och TV och därvid samarbeta med Sveriges Radio. Det innebär att det kommer att ingå i de reguljära åliggandena för teatrarnas personal att arbeta för radio- och TV-program."

Ett sådant åliggande finns redan i de kollektivavtal som gäller för teatrarnas personal. För teaterinstitutionerna finns däremot

ingen skyldighet att "framträda i radio och TV". I den mån sådana framträdanden nu sker är det efter frivilliga överenskommelser mellan vederbörande teater och Sveriges Radio. Den artistiska personalen har ett inflytande över dessa framträdanden genom att överenskommelse om ersättningen träffas mellan Sveriges Radio och Teaterförbundet, antingen genom en schablonöverenskommelse eller från gång till gång.

För sin nya instruktionsenliga uppgift förutsättes teatrarna få en särskild anslagspost i budgeten. "Sveriges Radio kan inte förväntas betala hela eller större delen av den verkliga kostnaden för föreställningarna." I vilken mån Sveriges Radio kommer att distribuera de subventionerade TV-föreställningar som teatrarna skulle få till uppgift att producera är emellertid osäkert. Som kulturrådet konstaterar: "Sveriges Radios avtalsenliga rätt att själv avgöra vad man önskar sända påverkas givetvis inte på något sätt av den här föreslagna formuleringen i de båda teatrarnas instruktioner." Ett "inmalningstvång" av TV-program producerade av utanförstående institutioner skulle knappast vara förenligt med Sveriges Radios ställning som oavhängig organisation.

Under dessa omständigheter förefaller det rimligare att även framgent lita till frivilliga arrangemang mellan berörda parter. Sveriges Radio bör själv få välja och därför också betala för de föreställningar som kan lämpa sig för sändning i radio- och TV.

Direktsända eller från scenen till en TV-studio överflyttade teaterföreställningar ger emellertid mycket begränsade konstnärliga möjligheter, vilket även torde förklara Sveriges Radios relativa försiktighet när det gäller denna föreställningsform. Kulturrådet åberopar erfarenheter från Danmark och Tyskland, som skulle tala för möjligheten att med framgång radio- och TV-sända teatrarnas repertoar. De mera näraliggande erfarenheterna från vårt eget land talar snarast i motsatt riktning.

Om emellertid Sveriges Radio skulle finna det önskvärt att ytterligare öka antalet överföringar från statliga eller andra teatrar är detta fullt möjligt utan det artificiella ingrepp i teatrarnas uppgifter och i gällande överenskommelser på arbetsmarknaden, som utredningsmajoriteten föreslår. Som kulturrådet konstaterar på annan plats i betänkandet (6.3.7.4) har omfattningen av antalet program från de kungliga teatrarna ökat betydligt under år 1971.

Kulturrådet har i ett annat avsnitt av samma kapitel föreslagit en uppbyggnad av ett regionalt nät av teaterensembler. Detta är ett utomordentligt viktigt förslag. Det vore olyckligt om dess verkan skulle förtas av att rådet samtidigt gav spridning åt föreställningen att teater kan tillhandahållas genom TV-distribution av "nationalscenernas" föreställningar. En teaterföreställning bygger på kontakt mellan skådespelare och publik, på närvaro i samma rum, på en ömsesidig påverkan. En TV-överföring från en teaterföreställning kan i bästa fall fungera som ett reportage från ett skeende som äger rum mellan aktörerna på en scen och den publik som finns närvarande i teatersalongen. TV-åskådaren tar bara indirekt del i detta skeende. TV-teater och levande teater är skilda uttrycksformer, som bara i undantagsfall går att förena.

Av dessa skäl reserverar jag mig mot kulturrådets förslag i detta avsnitt.

Bilaga A Kulturrådets ledamöter, sekretariat och experter

Ledamöter

bildningskonsulenten Bengt Andersson
sektionschefen Henry Björinder
redaktören Rune Blomkvist
författaren Per Olov Enquist
arkitekten Hans-Erland Heineman
konstnären Elisabet Hermodsson
rektorn Bengt Häger
producenten Bertil Jansson
fil lic Bo Lagercrantz, vice ordförande
rikskonsertchefen Paul Lindblom, ordförande
konstnären Gunilla Palmstierna-Weiss
förbundsdirektören Rolf Rembe
byrådirektören Ragnar Thoursie, sekreterare
professorn Bo Wallner

Sekretariat och kansli

I rådets sekretariat har under olika perioder följande arbetat:
Ragnar Thoursie

Mats Backström
Johan Carlström
Erik Danielsson
Torbjörn Forsell
Jan-Olof Gurinder
Hans Johansson
Carl-Johan Kleberg
Ulf Kraepelin
Peter Vestlund

I rådets kansli har under olika perioder följande arbetat:
Gerd Brandt
Eva Dahlberg
Eva Tallquist
Anne Thunberg

Experter

Experter, under hela eller del av den tid arbetet med föreliggande betänkande pågått, har varit följande:
förvaltningschefen Paul Almefeldt
professorn Guy Arvidson
t f professorn Peter Bohm
docenten Alf Carling
direktören Kurt Elander
lektorn Torsten Eliasson
t f direktören Torbjörn Forsell
demografen Erland Hofsten
departementssekreteraren Carl-Johan Kleberg
direktören Gustaf Lindenbaum
fil lic Göran Nylöf
extra universitetslektorn Bengt Reuterskiöld
kanslirådet Gunnar Ribrant
professorn Ingemar Ståhl
t f professorn Harald Swedner
professorn Bo Södersten
direktören Hans Ullberg
revisionsdirektören Iwan Wahlgren
direktören Nils Wallin
direktören Gunnar Westin
kanslirådet Bengt-Christer Ysander

Bilaga B Enkäter och undersökningar utförda av kulturrådet eller med dess medverkan

För att komplettera de uppgifter som finns i officiell statistik, anslagsframställningar, verksamhetsberättelser och tidigare utredningar har kulturrådet låtit utföra och lämnat sin medverkan åt andra organ vid uppläggning av ett antal enkäter och undersökningar om kulturverksamheten i landet. I det följande lämnas en förteckning över de enkäter och undersökningar som rör detta betänkande. I flertalet fall har undersökningarna inte redovisats i samlad form i betänkandet utan det material som tagits fram har till relevanta delar kommit att ingå som bakgrundsdata i olika kapitel. I några fall har materialet huvudsakligen använts som diskussionsunderlag inom rådet. Redovisningen sker i en ordningsföljd som anknyter till de kapitel där materialet använts. Om inget annat sägs har undersökningarna utförts av kulturrådet.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
		Kulturverksamhetens nuvarande organisation och finansiering		
1	Specialenkät till KELP 69 (KELP = kommunal ekonomisk långtidsplanering)	Syftet med KELP 69, som utfördes för beredningen för regional planering, var att genom utförligare uppgifter om kommunernas ekonomi ge bättre planeringsunderlag för olika statliga myndigheter. Syftet med den här ifrågavarande specialenkäten var att få närmare uppgifter om *kommunernas kulturutgifter.* Specialenkäten omfattade uppgifter om kommunernas driftkostnader och driftintäkter för kulturändamål åren 1968–1970. Vidare ingick bruttoutgifter på kulturområdet för byggnads- och anläggningsarbeten samt inköp av transportmedel, maskiner och inventarier åren 1968–1970 samt perioden 1971–1975. Uppgifterna för år 1968 avsåg bokslut, uppgifterna för övriga år prognos.	KELP 69 genomfördes av statistiska centralbyråns byrå för finansstatistik under perioden maj–november 1969. Såväl huvudenkäten som den här ifrågavarande specialenkäten tillställdes 503 av landets då 848 kommuner. Ca 90 % svarade, i vissa fall dock kommunblocksvis. Närmare uppgifter om enkätens genomförande och bearbetning finns i Utvecklingstendenser inom offentlig sektor (1970 års långtidsutredning, bilaga 6, SOU 1971:13). Specialenkäten analyserades gemensamt av kulturrådet och Svenska kommunförbundet.	Resultatet av specialenkäten redovisas i 2.12. Frågor om avgränsningar och metoder vid beräkningen av kulturutgifterna behandlas i bilaga E.
2	–	Undersökning av *landstingens kulturutgifter.* Undersökningen omfattade uppgifter om drift- och kapitalutgifter åren 1960, 1965, 1968, 1969 (i samtliga fall bokslut) samt 1970 (prognos).	Undersökningen utfördes i samverkan mellan Landstingsförbundets arbetsgrupp för kulturfrågor och kulturrådet. Den gjordes i form av en postenkät, som tillställdes samtliga landsting under våren 1970. Enkäten besvarades av samtliga landsting.	På grund av bristande exakthet i enkätsvaren har dessa inte redovisats i betänkandet. I avsnitt 2.12 lämnas i stället uppgifter hämtade ur Landstingens årsbok för respektive år, trots att dessa avser prognos (budget) och inte bokslut.
		Målen för samhällets kulturpolitik		
3	Partiernas kulturpolitiska mål	Analys av *de politiska partiernas kulturpolitiska målsättning* på områden utanför utbildningsområdet. Undersökningen omfattar främst 1940-, 1950- och 1960-talen.	Undersökningen utfördes på kulturrådets uppdrag av författare Erik Gamby under år 1970.	Undersökningen publicerades i boken Idéer i kulturpolitiken, studier utgivna av kulturrådet, Stockholm 1970. Materialet har använts som bakgrundsmaterial för kapitel 4.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
4	Målen för den statliga kulturpolitiken	Analys av *målen för den statliga kulturpolitiken,* i synnerhet den utveckling som mål och motiv genomgått under 1960-talet.	Undersökningen utfördes på kulturrådets uppdrag av fil kand Bengt Lindroth under år 1970.	= nr 3.
5	Den kulturpolitiska debatten under 1960-talet	Kartläggning av *den kulturpolitiska debatt* som under 1960-talet förts i debattböcker, tidningar och tidskrifter.	Undersökningen utfördes på kulturrådets uppdrag av fil mag Sven Nilsson under år 1970.	= nr 3.
6	–	Studier av problem i fråga om *differentiering och integrering av kulturpolitiken.*	Studierna gjordes åren 1969 och 1970 av lektor Torsten Eliasson.	Resultatet ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 4, särskilt 4.15.
7	–	Studier av *social stratifiering och kulturklyftor.* Avsikten var att belysa i vad mån en varierande grad av kulturaktivitet är ett tecken på samma olikhet som tar sig uttryck i skillnader i fråga om utbildning, inkomst, boendeförhållanden etc.	Analysen gjordes av fil kand Peder Hård af Segerstad och fil lic Göran Nylöf åren 1969–1970.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultaten ingår som bakgrundsmaterial till 4.8.1. I övrigt ingår resultatet i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 4.
8	–	En undersökning om *glesbygden och kulturen* med utgångspunkt i kulturlivet i Jokkmokk.	Undersökningen utfördes genom Norrbottens museum år 1970 av Lisbeth Cardell, Barbro Ericson, Berith Forsberg, Claes-Göran Forsberg, Carl-Uno Hanno, Harald Hvarfner, Kjell Lundholm och Örjan Wallström. Undersökningen bygger på tidigare gjorda etnologiska undersökningar samt på observationer, intervjuer och genomgång av arkiv.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultatet ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 4. Undersökningen är publicerad år 1971 av Norrbottens museum som stencil.
9	–	Studie av frågan om *jämlikhet och kultur.*	Studien gjordes år 1969 av redaktör Nordal Åkerman.	Resultatet ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 4.
10	–	Studie med titeln *Avantgardet har lämnat plats för kulturgerillan.* Studien tar upp förändringar i det svenska konst- och kulturklimatet åren 1964–1969.	Studien gjordes år 1970 av fil lic Lars Bäckström.	= nr 9

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
		Kulturområdets struktur		
11	–	Undersökning av *kulturprogrammen i TV våren 1970.*	Undersökningen gjordes år 1970 av fil kand Peder Hård af Segerstad.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultatet ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets synpunkter i kapitel 5.
12	–	Undersökning av *ljudradions sändningstid och publik.*	Undersökningen gjordes år 1970 av fil kand Peder Hård af Segerstad.	= nr 11.
		De samhällsstödda kulturinstitutionernas organisation och verksamhetsformer		
13	–	Kartläggning av *Svenska riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars nuvarande organisatoriska uppbyggnad och samarbetsformer.*	Kartläggningen gjordes av kanslisekreterare E G Brilioth på grundval av material som lämnats av de tre organen.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultatet ingår som bakgrundsmaterial för kapitel 6.
14	–	Undersökning rörande *teaterinstitutionernas organisation, verksamhet och finansiering.* Undersökningen omfattade två enkäter. Den första enkäten upptog frågor om teatrarnas organisation, verksamhetens omfattning och inriktning spelåren 1960/61, 1965/66 och 1968/69 samt teatrarnas personal och ekonomi. Den andra enkäten upptog kompletterande frågor rörande teatrarnas ekonomi och fördes fram t o m spelåret 1970/71.	Undersökningen omfattade Operan, Dramatiska teatern, Svenska riksteatern, Stockholms stadsteater, Göteborgs stadsteater, Stora teatern i Göteborg, Folkteatern i Göteborg, Malmö, Helsingborgs, Borås och Uppsala stadsteatrar, Stadsteatern Norrköping-Linköping samt Norrbottensteatern. Enkäterna utfördes som postenkäter, den första våren 1970, den andra våren 1971. Samtliga teatrar svarade. Utöver de två enkäterna har i vissa fall ytterligare kompletterande material insamlats.	Resultatet av undersökningen redovisas dels i 6.3 dels i 10.6.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
15	–	Undersökning av *symfoniorkestrarnas organisation, verksamhet och finansiering* med motsvarande syfte och innehåll som undersökning nr 14.	Undersökningen omfattade Konsertföreningen i Stockholm, Göteborgs orkesterförening, Stiftelsen Malmö konserthus, Nordvästra Skånes orkesterförening, Norrköpings orkesterförening, Gävleborgs läns orkesterförening, Stiftelsen Västerås musiksällskap och Örebro orkesterstiftelse samt Sveriges orkesterföreningars riksförbund. Vissa motsvarande uppgifter har inhämtats från Institutet för rikskonserter. Enkäterna utfördes som postenkäter, den första våren 1970, den andra våren 1971. Samtliga orkestrar svarade. Utöver de två enkäterna har i vissa fall ytterligare kompletterande material insamlats.	Resultatet av undersökningen redovisas dels i 6.4 dels i 10.6.
16	–	Inventering av *musei- och utställningsinstitutionernas regionala verksamhet.* Undersökningen tog upp frågor om verksamhetens omfattning, inriktning, finansiering och samarbetspartners. Den avsåg förhållandena under 1960-talet.	Undersökningen genomfördes våren 1970 av kulturrådet efter kontakt med MUS 65. Den hade formen av en postenkät och utsändes till 50 större icke statliga museer och konsthallar. 46 av de tillfrågade svarade.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultaten ingår som bakgrundsmaterial för 6.5. De har också stått till MUS 65:s förfogande.
17	–	Inventering av *länsbibliotekens organisation och verksamhet, personal och ekonomi* under 1960-talet.	Undersökningen genomfördes våren 1970 som en postenkät till samtliga länsbibliotek, vilka alla svarade.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultaten ingår som bakgrundsmaterial för 6.6.
18	–	Undersökning rörande *folkbibliotekens verksamhet* under 1968/69.	Undersökningen utfördes år 1969 av Svenska folkbibliotekarieförbundet i form av en postenkät till 137 folkbibliotek med heltidsanställd bibliotekarie dvs alla större folkbibliotek (Stockholms, Göteborgs, Malmö och Jönköpings stadsbibliotek var exkluderade). Kulturrådet har fått ta del av enkätresultaten och gjort bearbetningar av dessa.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultatet ingår som bakgrundsmaterial för 6.6.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
19	–	Undersökning rörande *institutionernas och publikorganisationernas information och publikkontakt.* Undersökningen behandlade frågorna om publikarbetets mål och uppgifter, dess organisatoriska uppbyggnad, kontaktvägar, arbetsmetoder och finansiering. Undersökningen avsåg förhållandena verksamhetsåret 1969/70.	Undersökningen utfördes av konsulent Bengt Pålsson i samverkan med kulturrådets sekretariat. Den hade formen av en postenkät följd av intervjuer. Undersökningen omfattade Skådebanan i Linköping, Malmö, Norrköping, Stockholm och Uppsala, Riksteaterns lokalavdelningar i Karlstad, Osby, Vilhelmina och Örebro, Borås stadsteater och stadsteatern Norrköping-Linköping samt Konstfrämjandet i Örebro. Undersökningen genomfördes hösten 1970.	Resultatet redovisas i 6.8.
20	–	Studie av *marknadsföring* av kultur.	Studien gjordes år 1970 av förlagschef Bertil Hökby.	Resultatet ingår som bakgrundsmaterial för 6.8.
21	–	*Skådebanans ombud och medlemmar,* en studie av en publikorganisation.	Studien utfördes av professor Harald Swedner, fil lic Maja Björkman och fil stud Göran Arnman. Studien bygger bl a på postenkäter åren 1967–1969 till samtliga ombud och ett slumpmässigt urval av medlemmarna. Svarsprocenten bland ombuden var 63 % och bland de privatanslutna medlemmarna 74 % och övriga medlemmar 69 %.	Resultatet redovisas i 6.8.1.2. Studien ingår i Studier af de nordiske lands kulturelle og aestetiske liv, Lund 1971 (stencil).
	Fri kollektiv skapande verksamhet			
22	R 1	Kartläggning av *studieförbundens medverkan i ett målgruppsinriktat kulturutbud.* Denna undersökning gällde omfattningen av utbudet till olika målgrupper verksamhetsåret 1969/70, vem som varit initiativtagare, med vilka parter förbunden samarbetet samt förbundens planer för den fortsatta verksamheten.	Undersökningen utfördes i form av en postenkät hösten 1970 till samtliga 12 då erkända studieförbund. Alla besvarade enkäten.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultaten ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 4, 7 och 8.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
23	–	Kartläggning av *länsbildningsförbundens verksamhet* i samma avseenden som undersökning nr 22.	Undersökningen utfördes i form av en postenkät hösten 1970 till samtliga länsbildningsförbund. Alla besvarade enkäten.	= nr 22
24	L 1	Kartläggning rörande *verksamheten vid studieförbundens lokalavdelningar* i samma avseenden som undersökning nr 22.	Undersökningen utfördes i form av en postenkät hösten 1970 till samtliga studieförbunds lokalavdelningar i de då 15 största städerna samt i Gävleborgsdistrikten. Svarsprocenten varierade betydligt mellan förbunden.	= nr 22
25	F 1	Kartläggning rörande *verksamheten vid vissa folkhögskolor* i samma avseenden som undersökning nr 22.	Undersökningen utfördes i form av en postenkät hösten 1970 till 29 folkhögskolor med utbildning i estetiska ämnen. 27 svarade.	= nr 22
26	R 2	Enkät till *studieförbundens centrala organisationer* rörande studiecirkelverksamheten i kulturämnen verksamhetsåret 1969/70 samt rörande förbundens behov och önskemål betr vidareutvecklingen av kulturämnena.	= nr 22	Resultatet redovisas i kapitel 7.
27	L 2	Enkät till *lokalavdelningar inom studieförbunden* rörande studiecirkelverksamheten i kulturämnen samt omfattningen av liknande verksamhet i fritidsgrupper eller andra arbetsformer utanför studiecirkeln verksamhetsåret 1969/70.	= nr 24	Resultatet redovisas i kapitel 7.
28	F 2	Enkät till *vissa folkhögskolor* med avseende på i vilken utsträckning folkhögskolornas elever verksamhetsåret 1969/70 hade *utåtriktade kontakter i sin kulturverksamhet* (t ex gav konserter eller teaterföreställningar).	= nr 25	Resultatet redovisas i kapitel 7.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
29	Tilläggsundersökning till L 2	Enkät till *vissa lokalavdelningar inom studieförbunden* för att få detaljerade uppgifter om *amatörteaterverksamheten.* Undersökningen avsåg de amatörteatergrupper – inom de lokalavdelningar enkäten L 2 gällde – som verkat minst tre år. Frågor ställdes om gruppernas sammansättning, utbildning, repertoar och finansiering verksamhetsåren 1967/68, 1968/69 och 1969/70.	= nr 24 Uppläggning och bearbetning gjordes av sekretariatet i samarbete med produktionsassistent Sture Andersson.	Resultatet redovisas i kapitel 7.
30	–	Enkät rörande de *kommunala barn- och ungdomsteatrarna.* Undersökningen innefattade verksamhetens organisation, inriktning på åldersgrupper, arbetsformer, ledare, lokaler och finansiering och avsåg verksamheten år 1969.	Undersökningen genomfördes av sekretariatet i samarbete med produktionsassistent Sture Andersson hösten 1970. Den hade formen av en postenkät till de tio kommuner där en mera omfattande verksamhet fanns (Göteborg, Karlskoga, Lidingö, Märsta, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Tyresö, Västerås och Örebro). Alla kommuner utom en besvarade enkäten.	Resultatet redovisas i 7.2.1.2.
31	–	Enkät rörande de *fria teatergrupperna.* Undersökningen innefattade frågor om gruppmedlemmarnas utbildning, arbetsinsatser, ekonomiska ersättning, verksamhetens omfattning och inriktning, lokalfrågor och finansiering och avsåg i första hand verksamhetsåret 1969/70.	Undersökningen genomfördes av sekretariatet i samarbete med produktionsassistent Sture Andersson hösten 1970 i form av en postenkät. Enkäten tillställdes 30 grupper som var medlemmar i Teaterforum, varav 20 svarade, 41 grupper som var medlemmar i Teatercentrum, varav 29 svarade, samt 8 studentteatergrupper, varav 5 svarade.	Resultatet redovisas i 7.2.4.1–3.
32	–	Enkät till *teatergrupper som uppför bygde- och krönikespel.* Den avsåg verksamhetens omfattning, deltagarnas utbildning och arvodering samt finansieringen av spelen och avsåg i första hand verksamheten år 1970.	Undersökningen genomfördes av sekretariatet i samarbete med produktionsassistent Sture Andersson hösten 1970. Den hade formen av en postenkät till nio grupper, varav åtta svarade.	Resultatet redovisas i 7.2.4.4.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
33	Utredning om nuläge och framtida verksamhet inom SOR	Enkät till *SOR* (Sveriges orkesterföreningars riksförbund) *och dess medlemsorkestrar.* Enkäten avsåg att utgöra underlag för beslut om SOR:s framtida verksamhet. Utredningen täckte de väsentliga delarna av SOR:s verksamhet, verksamhetens omfattning, inriktning och finansiering, musikernas utbildning och arvodering, orkestrarnas samarbete med andra parter, deras rekryteringsbehov m m.	Utredningen utfördes av en arbetsgrupp inom SOR under hösten 1970. I gruppen ingick direktör Gustaf Skillner, sekreteraren i Musikaliska akademien Gunnar Larsson och sekreteraren Einar Bergh.	Resultatet redovisas i 7.4.4.1. Utredningen är publicerad av SOR som stencil (1 oktober 1971).
34	–	Studie av *amatörverksamheten på lokal nivå* bl a för att belysa målen för verksamheten.	Studien utförd på kulturrådets uppdrag av en arbetsgrupp under ledning av sekreterare Gunnar Larsson.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. En del av resultaten ingår i bakgrundsmaterialet för kapitel 7.
35	–	Studie av *amatörverksamheten inom dansområdet.*	Studien gjordes år 1970 av konsulent Henry Sjöberg.	= nr 34.
36	–	Studie av *amatörteatern och amatörbegreppet.*	Studien gjordes år 1970 av docent Gunnar Ollén.	= nr 34.
37	–	Sammanställning av uppgifter rörande *centrumbildningar, gemenskaps- och aktionsgrupper,* som växt fram under slutet av 1960-talet.	Sammanställningen utfördes på kulturrådets uppdrag av fil kand Erik Centerwall och fil kand Håkan Wall.	Sammanställningen har använts som orienterande material vid utredningsarbetet rörande fri kollektiv skapande verksamhet.
	Samhällets ekonomiska insatser			
38	–	Studier med *nationalekonomiska aspekter på kulturverksamheten.*	Studierna gjordes av en grupp ekonomer under ledning av professor Guy Arvidson under åren 1970–1971.	Någon redovisning lämnas inte i betänkandet av studierna. Resultaten ingår i bakgrundsbilden till kulturrådets förslag i kapitel 10.
		a) Om optimal prissättning	Studie av professor Guy Arvidson.	

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
		b) En not om kriterier för subventionering av kulturell verksamhet	Studie av professor Peter Bohm.	
		c) Kulturmarknaderna, ett försök till ekonomisk belysning.	Studie av fil kand Bengt Reuterskiöld.	
		d) Några samhällsekonomiska aspekter på kulturproduktionen	Studie av kanslirådet Gunnar Ribrant.	
		e) Några synpunkter på kommersiell kulturproduktion	Studie av kanslirådet Gunnar Ribrant.	
		f) Några anteckningar kring kulturpolitik och samhällsekonomi	Studie av professor Ingemar Ståhl.	
		g) Några reflexioner kring kulturpolitisk resursfördelning	Studie av kanslirådet Bengt Christer Ysander.	
39	–	Undersökning av *avgifternas storlek och betydelse för kulturinstitutionerna.* De frågor som behandlades var avgifternas storlek, olika former av prisdifferentiering, avgifternas andel av institutionernas totala intäkter, olika faktorer som påverkar prissättningen samt vilka effekter som prisförändringar kan väntas få.	Undersökningen genomfördes av fil kand Pontus Kågerman i samverkan med kulturrådets sekretariat. Den hade formen av en postenkät kombinerad med intervjuer och omfattade sju teatrar (Operan, Dramatiska teatern, Helsingborgs stadsteater, Norrbottensteatern, Stockholms parkteater, Vasateatern samt Svenska riksteatern centralt och i Sundsvall). För film- och museiområdena har jämförande studier gjorts baserade på offentlig statistik, tidigare utredningar och undersökningar o d. Undersökningen utfördes hösten 1970.	Undersökningen har lagts fram som uppsats (Om avgiftspolitiken på kulturtjänster) vid institutionen för nationalekonomi vid Stockholms universitet. Vissa grundfakta ur undersökningen återges i avsnitt 10.11.1.3. I övrigt ingår undersökningen i bakgrundsmaterialet för 10.11.1.
40	–	Studie av *biljettpriser och teateraktivitet.* Studien avsåg att belysa biljettprisernas betydelse enligt gjorda sociologiska undersökningar.	Studien gjordes år 1971 av fil kand Peder Hård af Segerstad.	Vissa uppgifter ur studien redovisas i 10.11.1.4.

Nr	Särskild beteckning	Område, syfte och innehåll	Omfattning och genomförande	Redovisning och användning av resultaten
	Övriga undersökningar			
41	–	Enkät till *kommunernas socialförvaltningar* för att kartlägga samarbetet mellan nämnderna inom social- och kulturområdena, omfattningen av kulturverksamheten inom de sociala institutionerna samt kombination av icke institutionsbunden social service med kulturell service.	Undersökningen utfördes i form av en postenkät hösten 1970. Enkäten tillställdes 88 kommuner med över 10 000 invånare och 48 kommuner med under 10 000 invånare. Svarsprocenten var 85 resp 91 %.	Någon samlad redovisning lämnas inte i betänkandet. Resultaten ingår i bakgrundsmaterialet för kapitel 4 och 8.
42	–	Enkät till *kommunernas fritidsförvaltningar* för att kartlägga samarbetet mellan nämnderna inom fritids- och kulturområdena samt omfattningen av kulturverksamhet inom ungdoms- och fritidsanläggningar av skilda slag.	= nr 41 Svarsprocenten var 94 resp 78 %.	= nr 41.
43	Specialenkät till KELP 69	I specialenkäten (= nr 1) ingick också frågor bl a om *kommunernas kulturorganisation* samt vissa *lokalfrågor*.	= nr 1. De här nämnda frågorna bearbetades separat av statistiska centralbyrån.	Vissa uppgifter redovisas i 9.1.1.1. I övrigt har materialet ingått i bakgrundsmaterialet för kapitel 8 och 9.

Bilaga C Till Kulturrådet överlämnade handlingar, remisser m m

Under den tid utredningsarbetet pågått har till kulturrådet från utbildningsdepartementet överlämnats följande handlingar för beaktande eller för att tagas under övervägande vid fullgörandet av det åt rådet givna uppdraget.

Skrivelse den 28 april 1967 från dåvarande Samverkande bildningsförbunden med förslag rörande stöd åt amatörteaterverksamhet, jämte remissyttranden.

Skrivelse den 25 november 1969 från Svenska teaterförbundet angående stöd åt den icke institutionsbundna teatern, jämte skrivelse från teater- och musikrådet.

Den av TCO:s kulturutredning framlagda rapporten Kulturaktivt samhälle (1970).

Skrivelse den 20 april 1970 från Bildamatörernas förening om bidrag.

Skrivelse den 4 november 1970 från Svenska tonkonstnärsförbundet med förslag om inrättande av arbets- och garantilön åt fritt utövande musiker i Sverige.

Skrivelse den 21 december 1970 från en särskild aktionsgrupp bland teateranställda och Svensk teaterunion rörande inventering av landets teaterlokaler m m, jämte remissyttranden.

Skrivelse den 17 mars 1971 från Folketshusföreningarnas riksorganisation rörande upprustning av lokaler lämpade för teater, musik och utställningsverksamhet.

Skrivelse den 16 november 1971 från Georg Suttner och Hans Lindberg (som företrädare för konstnärer och kulturvänner, samlade till möte och demonstration den 16 november 1971 i Stockholm) rörande bildkonstnärernas sociala och ekonomiska situation.

Rådet har vidare yttrat sig över följande utredningar m m.

Den 15 oktober 1969 till utbildningsdepartementet över teater- och orkesterrådets förslag Orkesterorganisationen i Sverige (stencil) samt 1968 års musikkommittés betänkande Regionmusik (SOU 1969:12).

Den 10 februari 1970 till socialstyrelsen över ansökan från Gällivare kommuns kulturnämnd om anslag av glesbygdsmedel till inköp, utrustning och drift av en kulturbuss.

Den 8 april 1970 över framställning från Sveriges orkesterföreningars riksförbund (SOR) om bidrag till utredning av förbundets framtida verksamhet.

Den 9 september 1970 till riksdagens statsutskott över motion II:872 ang det statliga kulturstödets regionala fördelning.

Den 9 september 1970 till riksdagens statsutskott över motionerna I:305 och II:252 ang inrättande av kommunal kulturnämnd.

Den 15 september 1970 till bostadsstyrelsen över ett inom styrelsen upprättat förslag God bostad.

Den 9 oktober 1970 till utbildningsdepartementet över en inom departementet upprättad promemoria med diskussionsunderlag angående ett statsbidragssystem för skol-

byggnader utformat som hyresbidrag per elev och år (Ds U 1970:12).

Den 15 oktober 1970 till statens ungdomsråd över betänkandet Det statliga stödet till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet.

Den 20 augusti 1971 till riksdagens revisorer över en inom riksdagens revisorers kansli upprättad granskningspromemoria angående viss genom statsmedel bekostad utställningsverksamhet.

Den 30 augusti 1971 till utbildningsdepartementet över skrivelse från 1965 års musei- och utställningssakkunniga angående Svenska slöjdföreningen.

Den 10 september 1971 till utbildningsdepartementet över av 1968 års filmutredning avgivet betänkande Samhället och filmen. Del I (SOU 1970:73).

Den 12 oktober 1971 till statens ungdomsråd över betänkandet Stöd till ungdomsorganisationernas ledarutbildning.

Den 19 maj 1972 till inrikesdepartementet över betänkandet Finansiering av allmänna samlingslokaler (SOU 1971:72).

Den 2 juni 1972 till utbildningsdepartementet över betänkandet Fonogrammen i musiklivet (SOU 1971:73).

Den 25 september 1972 till inrikesdepartementet över betänkandet Arbetsförmedling inom kulturområdet (Ds In 1972:5).

Den 25 september 1972 till utrikesdepartementet över betänkandet Sveriges Radios utlandsprogram (Ds UD 1972:1).

Bilaga D Förteckning över studieförbundens medlemsorganisationer 1.1.1972

Arbetarnas bildningsförbund (ABF) bildat år 1912

De blindas förening upa
De handikappades riksförbund (DHR)
Folketshusföreningarnas riksorganisation
HSB:s riksförbund
Hörselfrämjandets riksförbund
ILCO riksföreningen för ileo- och colostoniopererade
Kooperativa förbundet (KF)
Landsorganisationen i Sverige (LO)
Nykterhetsorganisationen Verdandi
Pensionärernas riksorganisation (PRO)
Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar
Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka
Riksförbundet mot allergi
Svenska freds- och skiljedomsföreningen
Svenska friskSportförbundet
Svenska kvinnors vänsterförbund
Svenska psoriasisförbundet
Svenska riksbyggen
Svenska tullmannaförbundet
Sveriges arbetares centralorganisation (SAC)
Sveriges dövas riksförbund
Sveriges kristna socialdemokraters förbund
Sveriges socialdemokratiska arbetarparti (SAP)
Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund
Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU)
Unga örnars riksförbund
Ungdomens fredsförbund
Vänsterpartiet kommunisterna (VPK)

Folkuniversitetet (FU) bildat år 1942

Stiftelsen Kursverksamheten vid Stockholms universitet
Stiftelsen Kursverksamheten vid Uppsala universitet
Stiftelsen Kursverksamheten vid Göteborgs universitet
Stiftelsen Kursverksamheten vid Lunds universitet
Stiftelsen Kursverksamheten vid Umeå universitet
Husmodersförbundet Hem och samhälle

Frikyrkliga studieförbundet (FS) bildat år 1947

De handikappades missionsförening
Fribaptistsamfundet
Frikyrkliga gymnasiströrelsen
Frikyrkliga studentrörelsen
Frälsningsarmén
Frälsningsarméns sångare och musikanter
Frälsningsarméns ungdom
Kaggeholms folkhögskola
Kristliga esperantoförbundet
Lärarinnornas missionsförening
Metodistkyrkan i Sverige
Metodistkyrkans sångarförbund
Metodistkyrkans ungdomsförbund
S:t Lukasstiftelsen
Svenska alliansmissionen
Svenska alliansmissionens ungdomsförbund
Svenska baptistsamfundet
Svenska baptisternas sångarförbund

Svenska baptisternas ungdomsförbund
Svenska frälsningsarméns ungdom
Svenska missionsförbundet
Svenska missionsförbundets musikkårsförbund
Svenska missionsförbundets sångarförbund
Svenska missionsförbundets ungdom
Svenska världsfredsmissionen
Sveriges kristna lärarförbund
Örebromissionen

KFUK:s och KFUM:s studieförbund bildat år 1947

Evangeliska fosterlandsstiftelsen
KFUK:s och KFUM:s riksförbund

Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV) bildat år 1971 (av Blåbandsrörelsens studieförbund, Godtemplarordens studieförbund av Nationaltemplarordens studieförbund)

IOGT-NTO
IOGT-NTO:s juniorförbund
Järnvägsmännens helnykterhetsförbund
MHFungdom
Motorförarnas helnykterhetsförbund
Nykterhetsrörelsens scoutförbund
Sveriges blåbandsförbund
Sveriges blåbandsungdom
Sveriges lärares nykterhetsförbund
Ungdomens nykterhetsförbund
Vita bandet

Studiefrämjandet (Sfr) bildat år 1958 (ur JUF:s studieverksamhet)

Fiskefrämjandet
Förbundet Hem och ungdom
Förbundet Musik och ungdom
Förbundet Skog och ungdom
Jordbrukare-ungdomens förbund
Musik på fritid
Ridfrämjandet
Riksförbundet Sveriges 4 H
Skid- och friluftsfrämjandet
Stiftelsen Unga forskare
Svenska brukshundsklubben
Svenska djurskyddsföreningen
Svenska jägareförbundet
Svenska kennelklubben
Sveriges djurskyddsföreningars riksförbund
Sveriges flottas ungdomsförbund
Sveriges fältbiologiska ungdomsförening
Sveriges skogsvårdsförbund
Unga forskares riksförbund

Studieförbundet Medborgarskolan (Mbsk) bildat år 1940

Franska språkinstitutet
Fria moderata studentförbundet
Moderata kvinnoförbundet
Moderata samlingspartiet
Moderata ungdomsförbundet
Svenska reseledares förbund
The British institute

Dessutom samarbete med följande organisationer:
Kungl svenska aeroklubben (KSAK)
Statens institut för företagsutveckling (SIFU)
Skandinaviska Enskilda banken m fl banker och företag
Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO)
Sveriges köpmannaförbund
Sveriges tandläkarförbund

Studieförbundet Vuxenskolan (SV) bildat år 1967 (av Svenska landsbygdens studieförbund och Liberala studieförbundet)

Centerns kvinnoförbund
Centerns ungdomsförbund
Centerpartiet
Folkpartiet
Folkpartiets kvinnoförbund
Folkpartiets ungdomsförbund
Förbundet Vi unga
Föreningen Liberal press
Liberala förbundet
Länsförsäkringsbolagen
Riksförbundet Sveriges trädgårdsfolk
Samfundet för hembygdsvård
Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund
Sveriges radiomästarförbund

Dessutom samarbete med följande organisationer:
Kooperativa förbundet, jordbrukargruppen
Lantbrukarnas riksförbund (LRF)
Sveriges folkpensionärers riksförbund (SFRF)

Sveriges kyrkliga studieförbund (SKS) bildat år 1930

Ansgarsförbundet inom svenska kyrkan
Individuell människohjälp
Katolska kyrkans studieråd i Sverige
Kyrkans byggnadsbyrå
Kyrkliga gymnasistförbundet
Kyrkliga kvinnorådet
Kyrkliga studentrörelsen
Kyrkomusikernas riksförbund
Kyrkosångens vänner
Laurentius Petri sällskapet
Logos production (Kyrkligt ljud-arkiv)
Lutherska världsförbundets svenska sektion
Ortodoxa kyrkans i Sverige studieråd
Riksförbundet för finskspråkigt församlingsarbete i Sverige
Riksförbundet Kristen fostran
Riksförbundet Kyrkans ungdom
Riksorganisationen Kyrkan och judendomen
Sigtunastiftelsen
Stiftelsen för Sverige och kristen tro
Svenska bibelsällskapets institut
Svenska kyrkans diakoninämnd
Svenska kyrkans centralråd
Svenska kyrkans lekmannaförbund
Svenska kyrkans mission
Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse
Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund
Svenska kyrkans utbildningsnämnd
Svenska prästförbundet
Svenska scoutförbundet
Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran
Sveriges begravningsentreprenörers förbund
Sveriges evangeliska student- och gymnasiströrelse
Sveriges kyrkosångarförbund
Sveriges unglottor

Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV) bildat år 1935

Apotekstekniker förbundet
Försvarets civila tjänstemannaförbund
Försvarsväsendets underbefälsförbund
Försäkringstjänstemannaförbundet
Handelstjänstemannaförbundet
Statstjänstemannaförbundet
Svenska arbetsledareförbundet
Svenska bankmannaförbundet
Svenska fackläraförbundet
Svenska industritjänstemannaförbundet
Svenska polisförbundet
Svenska tullmannaförbundet
Svenska underofficersförbundet
Svensk sjuksköterskeförening
Sveriges kommunaltjänstemannaförbund
Sveriges lärarförbund

Bilaga E Avgränsningar och metoder vid beräkningen av kulturutgifterna

E. 1 *Avgränsning av kulturområdet*

Avgränsningen av kulturområdet (det kulturpolitiska området) görs i 4.11.2. Till området förs de konstnärliga uttrycksformerna, andra medier för kommunikation såsom press, radio och TV, verksamhet för bevarande av kulturarv samt en del av folkbildningsverksamheten. Religion och religionsutövning lämnas utanför liksom utbildningsväsendet. Även idrott, friluftsliv och liknande fritidsverksamhet lämnas utanför det kulturpolitiska området.

För de statistiska redovisningarna har kulturområdet delats upp i följande tolv sektorer:

1. Teater, dans
2. Musik
3. Museer, utställningar, konst
4. Kulturminnesvård
5. Folkbibliotek, press, litteratur
6. Arkiv
7. Viss folkbildning
8. Utbildning inom kulturområdet
9. Kulturarbetarersättningar och stipendier
10. Foto, film
11. Radio, TV
12. Övrig kultur

Hur olika verksamheter fördelats på de tolv sektorerna framgår av den avslutande uppställningen (E.5).

E. 2 *Terminologi och allmänna beräkningsgrunder*

Den redovisning av utgifterna för kulturändamål som görs i 2.12 omfattar staten, landstingen och kommunerna – den offentliga sektorn – samt individerna. Uppgifter om företagens utgifter för kultur föreligger inte och har inte heller kunnat beräknas och har därför måst lämnas utanför.

För staten, landstingen och kommunerna skiljs mellan driftutgifter och investeringar. Driftutgifterna är de utgifter som redovisas över statens, landstingens och kommunernas driftbudget, investeringarna de utgifter som redovisas över kapitalbudgeten.

Principerna för fördelning av olika utgifter på drift- resp kapitalbudget är något olika mellan å ena sidan staten och å den andra sidan landsting och kommuner. I de statliga driftutgifterna innefattas vissa kostnader som inom landsting och kommuner vanligen redovisas över kapitalbudgeten. Det gäller främst underhåll av byggnader och inventarier samt konstinköp. Vissa jämförelser i 2.12 blir av den anledningen inte helt rättvisande.

Driftutgifterna innefattar dels utgifter för offentlig konsumtion dels inkomstöverföringar t ex till organisationer och enskilda. För landsting och kommuner redovisas driftutgifterna netto, dvs sedan intäkterna räknats bort. Det sker för att undvika en dubbelräk-

ning av statsbidragen.

Individernas kulturutgifter omfattar individernas konsumtion av varor och tjänster inom kulturområdet. Häri ingår också kapitalvaror av typ radio- och TV-apparater. Jämförelser mellan individernas utgifter för kulturändamål och de offentliga driftutgifterna för kultur blir därför inte helt rättvisande.

Avgränsningen av det kulturpolitiska området har kulturrådet i princip tillämpat på följande sätt. De offentliga utgifter som beslutas av organ inom det kulturpolitiska området har medtagits oavsett till vilka varor och tjänster medlen använts. Ett biblioteks utgifter för t ex städning ingår sålunda i de i 2.12 redovisade utgifterna. Omvänt har utgifter som beslutas av organ utanför det kulturpolitiska området inte medtagits även om medlen använts för kulturvaror och kulturtjänster. Skolornas utgifter för t ex skolkonserter från Rikskonserter ingår alltså ej i det redovisade materialet i den mån beslut fattats av skolstyrelsen och medel anvisats över skolans budget. Däremot ingår utgifterna, om de beslutats av t ex kulturnämnd och täckts över kulturbudgeten. Likaså ingår Rikskonserters kostnader då Rikskonserter är ett organ inom kulturområdet.

Från nämnda princip har vissa undantag gjorts. De framgår under E 5. Det ur principiell och praktisk synpunkt viktigaste underlaget är att kostnaderna för folkbildningsorganisationerna och deras verksamhet har delats i två delar. De utgifter som hänför sig till verksamhet i kulturämnen (litteratur, konst, teater, dans, film och musik) har räknats till kulturområdet och ingår i redovisningen i 2.12. Vissa utgifter t ex för föreläsningsverksamheten har i sin helhet förts till kulturområdet.

De i 2.12 angivna sifferuppgifterna har avrundats till närmaste miljontal. De procentvärden som angetts i tabeller är dock uträknade på basvärden angivna i tusental.

E. 3 *Siffermaterialet*

Uppgifterna om de *statliga* utgifterna för kulturändamål har för budgetåren 1960/61–1969/70 hämtats ur budgetredovisningen för resp år och avser alltså de faktiska utgifterna. Dessutom har det varit nödvändigt att gå till Kungl Maj:ts beslut ang bidrag till vissa ändamål. För budgetåret 1970/71 har uppgifterna hämtats ur 1970/71 års riksstat.

Den avgränsning av kulturområdet som gjorts innebär att vissa anslag som ingår eller ingått i avsnittet Kulturändamål i riksstaten inte ingår i redovisningen i 2.12. Det gäller bl a ungdomsverksamhet, nykterhetsundervisning, internationellt kulturutbyte samt Sveriges Radios kostnader för skolprogram och program för utlandet. Däremot ingår vissa utgifter som i statsbudgeten redovisas under andra huvudtitlar. Det gäller t ex militärmusikens civila verksamhet, armé- och marinmuseerna och arbetsmarknadsverkets anslag till kulturminnesvårdande arbeten.

I de statliga utgifterna för kulturändamål ingår också bidrag ur lotterimedelsfonden (som fanns t o m budgetåret 1963/64) och bidrag ur behållningen av de särskilda lotterier som anordnas till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål.

Uppgifterna om statliga utgifter för kulturändamål har p g a basmaterialets karaktär kunnat bli mer exakta än vad som varit möjligt för landsting och kommuner.

Uppgifter om *landstingens* utgifter för kulturändamål har dels hämtats ur Landstingens årsbok för de olika åren dels insamlats genom en av Landstingsförbundet i samråd med kulturrådet genomförd enkät till samtliga landsting. Då enkätsvaren emellertid brister i exakthet har redovisningen i 2.12 i huvudsak baserats på materialet i Landstingens årsbok. Det innebär att det för samtliga år är fråga om budgeterade utgifter.

Uppgifter om *kommunernas* utgifter för kulturändamål baserar sig beträffande åren 1968–1970 på en enkät "Kommunal ekonomisk långtidsplanering, specialenkäten, 1968–1975" (KELP-69) som år 1969 utfördes av statistiska centralbyrån på uppdrag av

beredningen för regional planering. Enkätresultatet har på vissa punkter kompletterats och justerats i samarbete mellan Kommunförbundet och kulturrådet. Sådana kompletteringar och justeringar har gjorts beträffande fördelningen av utgifterna på de tolv kultursektorerna och därmed också beträffande totala driftutgifter för kultur. Det icke kompletterade KELP-materialet har använts vid redovisningen av utgifterna på län och på kommuner av olika storlek. I dessa avseenden har det nämligen inte varit möjligt att göra kompletteringar. De kompletterade och justerade siffrorna är något högre än det icke kompletterade materialet. KELP-undersökningen ger emellertid även efter komplettering ett mindre exakt material uppdelat i färre kategorier än vad som gäller för stat och landsting. Genom att åtskilliga kulturkostnader i kommunerna inte bokförs på kulturnämnden/biblioteksstyrelsen utan på andra förvaltningar, har de kommunala kostnaderna genomgående undervärderats jämfört med de statliga kulturutgifterna. Det gäller exempelvis arkiv, konstinköp/utsmyckning, kulturminnesvård och byggnadsminnesvård i kommunerna. Vidare har restposten (12 Övrig kultur) blivit otillfredsställande stor. Dessa brister i materialet beror emellertid i stor utsträckning på att KELP-69 inte kunnat göras mer detaljerad än till en viss nivå i den kommunala kontoplanen.

Uppgifterna för år 1965 har hämtats från befintlig statistik över kommunernas finanser år 1965. Uppgifter för tidigare år än 1965 kan visserligen tas fram men p g a omläggningar i kommunernas budgeterings- och redovisningssystem och den tidigare mycket ofullständiga särredovisningen av kulturutgifterna, är de inte jämförbara med senare års uppgifter. Kulturrådet har därför avstått från att redovisa sådana uppgifter.

Uppgifterna för åren 1965 och 1968 avser de faktiska utgifterna, uppgifterna för åren 1969–1970 budgeterade utgifter.

Redovisningen av de offentliga driftutgifterna för kultur *fördelade på län* har skett på följande sätt. För landsting och kommuner har de totala driftutgifterna för kultur kunnat fördelas. För statens del har en fördelning varit möjlig endast för vissa utgifter. Dessa är utgifterna för Riksteatern, stadsteatrarna, Rikskonserter, symfoniorkestrarna, militärmusikens civila del, Riksutställningar, bidrag till vissa lokala museer, vissa föreningar och organisationer (t ex SOR, RSAO), kulturdelen av studieförbundens centrala verksamhet och studiecirkelverksamheten. Vissa andra utgifter t ex för centrala administrativa myndigheter kan betraktas som för hela landet gemensamma kostnader. Dessa har inte fördelats. I andra fall t ex beträffande Operan och Dramaten och de statliga museerna har det inte bedömts riktigt varken att fördela utgifterna jämt över riket eller enbart på hemortslänet. I avsaknad av en rimlig fördelningsprincip har rådet avstått från att fördela dessa utgifter. Beträffande kulturarbetarersättningar har värdet av en fördelning inte bedömts svara mot den arbetsinsats fördelningen skulle kräva.

Vissa antaganden och schabloniserade beräkningar har gjorts vid fördelning av statliga utgifter på län. Det gäller främst Riksteaterns, Rikskonserters och Riksutställningars verksamhet. Beräkningen utgår från antalet teaterföreställningar, konserter respektive utställningsdagar per län. För Riksteatern har tillämpats en schablonkostnad per föreställning. Rikskonserters utbud har delats upp i fyra konserttyper (allmänna konserter, skolkonserter, interna konserter och konserter inom ramen för Musik för Ungdom) med en schablonkostnad för varje konserttyp. Vissa utgiftsslag har ej kunnat fördelas. För Riksutställningar har tillämpats en schablonkostnad per utställningsdag.

För att nå en jämförbarhet länen emellan har utgifterna satts i relation till länens befolkning 31.12.1969. I den mån landstingsområde och län ej sammanfaller följer figurerna över statens och kommunernas driftutgifter för kultur (figur 2.7 och 2.8) och figuren över de offentliga driftutgifterna för kultur inom teater, musik, museer och utställningar (figur 2.9) länsgränserna. Det betyder bl a att Göteborgs och Malmö kom-

muner ingår i Göteborgs- och Bohus- resp Malmöhus län.

Uppgifter om *individernas* utgifter för kulturändamål har hämtats från bl a Nationalräkenskaperna, Industri- och utrikeshandel (Sveriges officiella statistik, SCB), tidskriften Pris- och kartellfrågor (Statens Pris- och Kartellnämnd), Svenska Filminstitutets verksamhetsberättelser, tidskriften Svenska Museer samt material direkt insamlat från teatrar, orkestrar, museer och konsthallar.

Uppgifterna om individernas utgifter för kulturändamål är p g a basmaterialets beskaffenhet av lägre exakthet än uppgifter från den offentliga sektorn. Jämförelser mellan individernas kulturutgifter och kulturutgifterna inom den offentliga sektorn ger därför i första hand utgifternas storleksordning.

E.4 *Fastprisberäkningar*

Fastprisberäkningen har gjorts för att få den faktiska volymförändringen av kulturutgifterna under 1960-talet, eftersom utgifterna i löpande priser p g a inflationen ger en falsk bild av utvecklingen.

Fastprisberäkningarna har generellt utgått från 1960 års priser med 1960 som basår = 100. Vid deflateringen (omräkning till fasta priser) av kulturutgifterna har använts prisfaktorer framräknade av statistiska centralbyrån. Därvid har en prisfaktorkedja använts för de statliga kulturutgifterna och en annan för de kommunala och de landstingskommunala kulturutgifterna. Inom den privata sektorn har sex olika prisfaktorkedjor använts för olika varugrupper då prisutvecklingen varierar starkt olika varugrupper emellan.

E.5 *Fördelning av de offentliga driftutgifterna för kultur och individernas kulturutgifter på kultursektorer*[1]

Kultursektor	Statliga driftutgifter	Landstingens driftutgifter	Kommunernas driftutgifter	Individernas kulturutgifter
1. Teater, dans	Teater- och musikrådet (med föregångare)[2] Operan, Dramatiska teatern, Södra teatern Bidrag till Riksteatern (med föregångare), läns- och stadsteatrar Bidrag till fria teatergrupper, Teatercentrum, Skådebanan m fl organisationer[3] Stöd åt svensk dramatik	Teater inom landstingens institutioner (t ex sjukhus) Bidrag till läns- och stadsteatrar	Teater inom kommunala institutioner (t ex skolor)[4] Bidrag till läns- och stadsteatrar (samt Operan)[5] Bidrag till föreställningar från Riksteatern och andra producenter[5]	Biljetter, program o dyl vid besök på de statsunderstödda teatrarna, på privatteatrar, revyer, föreställningar av fria grupper och vissa andra former av artistuppträdanden
2. Musik	Rikskonserter Militärmusikens civila del[2 6] Bidrag till symfoniorkestrar[6] Bidrag till riksförbund för amatörorkestrar, till körförbund m m	Konserter inom landstingens institutioner (t ex sjukhus) Bidrag till symfoniorkestrar Bidrag till andra orkestrar och till körer	Konserter inom kommunala institutioner (t ex skolor)[4] Bidrag till symfoniorkestrar[7]	Biljetter, program o dyl vid konsertbesök av olika slag Skivspelare, grammofonskivor, bandspelare, band

[1] Alla i översikten upptagna verksamheter har inte funnits eller uppburit samhällsstöd under hela 1960-talet.

[2] Teater- och musikrådet, och dess föregångare, har i sin helhet förts till sektorn Teater, dans även om verksamheten också avser musikområdet.

[3] Skådebanan har i sin helhet förts till sektorn Teater, dans även om verksamheten också avser andra kultursektorer.

[4] Endast i de fall utgifterna gått över kulturbudgeten, däremot inte om utgifterna gått över t ex skolbudgeten.

[5] En viss del av bidragen till läns- och stadsteatrar och till föreställningar från Riksteatern och andra producenter har inte kunnat särskiljas från andra bidrag utan ingår under 12 Övrig kultur.

[6] Exkl Sveriges Radios symfoniorkester.

[7] En viss del av bidragen till symfoniorkestrarna har inte kunnat särskiljas från andra bidrag utan går under 12 Övrig kultur.

Kultursektor	Statliga driftutgifter	Landstingens driftutgifter	Kommunerns driftutgifter	Individernas kulturutgifter
3. Museer, utställningar, konst	De statliga museerna (armémuseet, etnografiska museet, livrustkammaren, marinmuseet, medelhavsmuseet, nationalmuseum med moderna museet och östasiatiska museet, naturhistoriska riksmuseet, Skoklosters slott, statens sjöhistoriska museum med wasavarvet[8] Bidrag till Nordiska museet, Tekniska museet, Skansen och vissa andra museer Riksutställningar Bidrag till Konstfrämjandet, Konstnärscentrum m m Statens konstråd Inköp av konst för statens byggnader[9] Inköp av vissa kulturföremål	Utställningar inom landstingens institutioner (t ex sjukhus) Bidrag till länsmuseer Bidrag till annan regional musei- och utställningsverksamhet än länsmuseernas och till föreningar inom området Inköp av konst[9]	Utställningar inom kommunala institutioner (t ex skolor)[4] Kommunala museer och konsthallar Bidrag till annan lokal musei- och utställningsverksamhet än den kommunala	Entréavgifter o dyl vid musei- och utställningsbesök Inköp av konst, antikviteter och musikinstrument[10]
4. Kulturminnesvård	Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum[8]	——[11]	——[11]	——

[8] Då det inte varit möjligt att särredovisa riksantikvarieämbetet och statens historiska museum ingår båda under 4 Kulturminnesvård.

[9] Statens konstinköp redovisas vanligen över driftbudgeten medan landstingens och kommunernas oftast redovisas över kapitalbudgeten. För landstingen – men inte för kommunerna – har det varit möjligt att ta fram uppgifter om konstinköpen. Dessa har då redovisats under driftbudgeterna för att få jämförbarhet med staten.

[10] Beroende på nationalräkenskapernas uppläggning har inköp av musikinstrument inte kunnat särskiljas från inköp av konst och antikviteter.

[11] Landsting och kommuner låter göra undersökningar om fornminnen före exploatering av vissa markområden. Kommunerna har också kostnader för bevarande av fornlämningar och byggnader. Dessa redovisas dock i allmänhet inte bland driftutgifterna för kultur.

Kultursektor	Statliga driftutgifter	Landstingens driftutgifter	Kommunernas driftutgifter	Individernas kulturutgifter
	Vård och underhåll av fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla byggnader Arbetsmarknadsverkets anslag till kulturminnesvårdande ändamål Undersökningar och utredningar om fornminnen som riksantikvarieämbetet utför på statligt uppdrag Bidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen			
5. Folkbibliotek, press, litteratur	Stifts- och landsbibliotek Bidrag till utvecklingsarbete m m Bidrag till läns- och folkbibliotek, vissa andra bibliotek samt länecentraler Tidskriftsstöd Bidrag till Författarcentrum, Svenska Barnboksinstitutet m m	Biblioteksverksamhet inom landstingens institutioner (t ex sjukhus) Bidrag till länsbibliotek[12]	Folkbibliotek[13]	Inköp av böcker, tidningar och tidskrifter

[12] Landstingen svarar i princip för de kostnader för länsfunktionerna som inte täcks av statsbidrag.

[13] I vissa kommuner ingår hela skolbiblioteksorganisationen, i andra kommuner viss service till skolbiblioteken i utgifterna för folkbibliotek. Dessa utgifter ingår då här. I ytterligare andra kommuner är skolbiblioteksverksamheten helt fristående från folkbiblioteken och utgifterna redovisas över skolbudgeten. I sistnämnda fall saknas uppgifterna här. Biblioteksverksamheten inom kommunens sociala institutioner och fritidsinstitutioner ingår vanligen i kostnaderna för folkbiblioteksorganisationen.

Kultursektor	Statliga driftutgifter	Landstingens driftutgifter	Kommunernas driftutgifter	Individernas kulturutgifter
6. Arkiv	Riksarkivet, landsarkiven, dialekt- och ortnamnsarkiven, svenskt visarkiv, krigsarkivet, svenskt biografiskt lexikon m m Bidrag till Arbetarrörelsens arkiv	Bidrag till folkrörelsearkiv[14]	_____[14]	_____
7. Viss folkbildning	Bidrag till studiecirkelverksamhet i kulturämnen[15] Bidrag till studieförbund[15] Bidrag till föreläsningsverksamhet[16] Bidrag till handikappades kulturella verksamhet samt till speciella folkbildningsåtgärder[16]	Bidrag till studiecirkelverksamhet i kulturämnen[15] Bidrag till länsbildningsförbund[17] Bidrag till studieförbund[18]	Bidrag till studieförbundens verksamhet och till studiecirklar i kulturämnen[15]	_____[19]
8. Utbildning inom kulturområdet[20]	De statliga utbildningsinstitutionerna (dramatiska institutet, (med föregångare), konsthögskolan, konstfackskolan, musikhögskolan, skolöverstyrelsens biblioteksskola, statens dansskola, statens scenskolor samt elektronmusikstudion)[21]	_____[22]	Kommunala musikskolor Bidrag till vissa skolor[21]	_____[19]

[14] Landstingens och kommunernas kostnader för egna arkiv redovisas ej över kulturbudgeten.

[15] Här har en andel av det totala bidraget som svarar mot kulturcirklarnas andel av det totala antalet studiecirklar medtagits. Denna andel har under 1960-talet växt från 9 % till 31 %.

[16] Anslaget har medtagits i sin helhet.

[17] 50 % av bidraget har medtagits då länsbildningsförbunden har betydande allmänkulturella uppgifter.

[18] I princip samma beräkningsgrund som enligt not 15.

[19] Uppgifter föreligger inte.

[20] Utgifter inom ramen för det allmänna skolväsendet och den postgymnasiala utbildningen har ej medtagits.

[21] Utgifterna för Dramatiska teaterns och vissa stadsteatrars elevskolor under 1960-talets början ingår i 1. Teater, dans. Kostnaderna för studiesocialt stöd till elever vid utbildningsinstitutionerna ej medtagna.

Kultursektor	Statliga driftutgifter	Landstingens driftutgifter	Kommunernas driftutgifter	Individernas kulturutgifter
	Bidrag till musikkonservatorier och vissa konstskolor			
9. Kulturarbetarersättningar och stipendier	Konstnärsstipendier, konstnärsbelöningar, ersättning till författare m fl för utlåning av deras verk genom bibliotek	Kulturstipendier	Kulturstipendier[23]	———
10. Foto, film	Statens biografbyrå Bidrag till Filmcentrum, Barnfilmkommittén m m Kvalitetsstöd till film[24]	Filmvisning inom landstingens institutioner (t ex sjukhus)	Filmvisning inom kommunala institutioner (t ex skolor)[4] Bidrag till kvalitetsbiografer m m	Biografbesök Inköp av foto och filmartiklar (kameror, projektorer, film, framkallning, kopiering o dyl)
11. Radio, TV	———	———	———	Radio- och TV-licenser Inköp av radio- och TV-apparater
12. Övrig kultur	Vissa utgifter som inte kunnat fördelas på någon av sektorerna 1–11	———	Kulturnämndernas administration Viss kommunal verksamhet för vilken utgifterna inte kunnat särredovisas och fördelas på sektorerna 1–11[5 7 25] Bidrag till andra föreningar och organisationer än studieförbunden	———

23 Utgifternas storlek har fått uppskattas då fullständiga uppgifter saknas.

24 T o m budgetåret 1965/66. Fr o m budgetåret 1966/67 har filmstödet helt finansierats genom avgifter från biografvisningarna och fördelats av Svenska Filminstitutet.

25 Även andra utgifter än vissa utgifter för teater och musik ingår här t ex vissa stipendier.

26 Den civila verksamheten har beräknats till 35 % (avser tiden före regionmusikens införande).

Bilaga F Kungl Maj:ts kungörelse om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (1963:463[1])

Allmänna bestämmelser

1 § Statsbidrag må enligt de grunder och i den ordning som nedan stadgas utgå för anordnande av studiecirklar och föreläsningar inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Beträffande statsbidrag till kostnader för organisation och pedagogisk verksamhet m m inom folkbildningsarbetet är särskilt stadgat.

2 § Verksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet skall utformas så, att det föreligger förutsättningar för en objektiv och allsidig belysning av studieämnena. Arbetet skall bedrivas i en anda av tolerans och respekt för oliktänkande och på sådant sätt, att självständigt tänkande och ställningstagande främjas.

3 § Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet skall stå under tillsyn av skolöverstyrelsen.

På skolöverstyrelsen ankommer att utfärda de anvisningar och fastställa de formulär, som bedömas nödvändiga för tillämpningen av denna kungörelse.

4 § Såsom centralt organ för föreläsningar skall finnas en föreläsningsbyrå. För byrån skall finnas en styrelse bestående av sex ledamöter, som väljas av Folkbildningsförbundet.

Den närmaste ledningen av byrån skall utövas av en föreståndare, som av skolöverstyrelsen förklarats lämplig för befattningen.

Föreläsningsbyrån skall

a. förmedla föreläsningar samt giva råd och anvisningar beträffande föreläsningar,

b. fastställa och utbetala arvoden, resekostnadsersättningar och traktamenten till föreläsare samt

c. fullgöra de övriga uppgifter, som enligt vad i denna kungörelse eller eljest föreskrives skola ankomma på byrån.

[1] Ändrad 1964:419; 1965:170; 1966:148; 1967:304; 1968:298; 1970:329; 1971:341; 1972:282.

5 § Med studieförbund avses i denna kungörelse en av skolöverstyrelsen godkänd organisation, som har till huvuduppgift att bland vuxna bedriva studie- och bildningsverksamhet av riksomfattande karaktär och som har en självständig ekonomisk förvaltning.

För godkännande fordras att organisationen under de tre senaste budgetåren genomfört minst 50 000 statsbidragsberättigade studiecirkeltimmar om året.

Studieförbunds studie- och bildningsverksamhet skall stå under överinseende av en studierektor, som av skolöverstyrelsen förklarats lämplig för befattningen.

6 § Med länsbildningsförbund förstås i denna kungörelse en för varje län bildad sammanslutning av organisationer och institutioner för folkbildnings- och kulturändamål. För länsbildningsförbund skall finnas en av skolöverstyrelsen utsedd inspektor.

Äro särskilda skäl därtill, må skolöverstyrelsen medgiva, att länsbildningsförbund finnes för ett annat område än län.

7 § I denna kungörelse skall, om ej annat är särskilt angivet, förstås med

studiecirkel: en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde;

universitetscirkel: en studiecirkel för studier på väsentligen samma nivå som vid universitet och högskolor.

Studiecirklar

8 § Till den som anordnar studiecirkel utgår statsbidrag enligt följande grunder.

För annan studiecirkel än universitetscirkel (allmän studiecirkel) utgår bidraget med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel. Dock må för varje studietimme bidraget icke överstiga 30 kronor. Av detta belopp må högst 24 kronor avse ledararvode.

För allmän studiecirkel i svenska, engelska, matematik eller samhällskunskap som i huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolan utgår ett tilläggsbidrag för återstående 25 procent av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel. Dock må för varje studietimme tilläggsbidraget icke överstiga 10 kronor. Av tilläggsbidraget må högst 8 kronor avse ledararvode. Dessutom utgår för sådan studiecirkel ett särskilt bidrag för administration och uppsökande verksamhet med 5 kronor för varje studietimme.

Tilläggsbidrag och särskilt bidrag enligt tredje stycket utgår även för allmän studiecirkel som har till syfte att utveckla handikappades färdigheter att meddela sig. Närmare bestämmelser om vilka ämnesområden som sådan studiecirkel må avse meddelas av Kungl Maj:t eller, efter bemyndigande av Kungl Maj:t, av skolöverstyrelsen.

Statsbidrag för allmän studiecirkel må icke utgå för mer än två sammankomster under en studievecka och icke för mer än tre studietimmar vid varje sammankomst, om icke skolöverstyrelsen medgiver undan-

tag. Vid beslut om sådant undantag skall överstyrelsen iaktta att studietiden skall fördelas på minst fyra veckor.

Är lärare vid statsunderstödd folkhögskola ledare för allmän studiecirkel och fullgör han denna uppgift såsom en del av sin tjänstgöringsskyldighet vid folkhögskolan, må det i andra, tredje eller fjärde stycket angivna statsbidraget för ledararvode icke utgå och må statsbidraget för studiematerial enligt andra stycket ej överstiga 6 kronor för varje studietimme. Statsbidraget för studiematerial enligt tredje eller fjärde stycket må ej överstiga 2 kronor för varje studietimme.

För allmän studiecirkel som hålles inom det allmänna stödområdet enligt 3 § kungörelsen (1970:180) om statligt regionalpolitiskt stöd utgår utöver statsbidrag enligt andra–sjätte styckena statsbidrag med 75 procent av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren. Detta gäller dock ej för allmän studiecirkel på ort inom en kommun, om treårig eller fyraårig linje av gymnasieskola må anordnas på orten.

Medverkar expert eller fackman i allmän studiecirkel, som han ej tillhör, utgår statsbidrag med högst 75 procent av det belopp, som utgivits till experten eller fackmannen i arvode, resekostnadsersättning och traktamente, dock högst 30 kronor för varje studietimme. Statsbidrag för medverkan av expert eller fackman må icke utgå för mer än två studietimmar vid varje sammankomst och för högst två sammankomster under studiecirkelns verksamhetsperiod.

För universitetscirkel utgår bidraget med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial. Dock må för varje studietimme bidraget icke överstiga 75 kronor. Av detta belopp må högst 60 kronor avse ledararvode. Därjämte utgår statsbidrag med 75 procent av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren.

Vid bestämmande av statsbidrag beräknas traktamente och resekostnadsersättning enligt allmänna resereglementet (1952:735). Resekostnadsersättning beräknas därvid enligt reseklass B.

I fråga om statsbidrag till avgifter till sjukförsäkring eller försäkring för tilläggspension enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring och statsbidrag till avgifter till obligatorisk försäkring enligt lagen den 14 maj 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring, allt i vad avser ledare för studiecirkel, gälla särskilda bestämmelser.

9 § För statsbidrag som avses i 8 §, skola gälla följande villkor:

a. Studietiden för allmän studiecirkel skall, om ej skolöverstyrelsen medgiver undantag, utgöra minst 20 studietimmar.

b. Studietiden för universitetscirkel skall, om ej skolöverstyrelsen medgiver undantag, omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster.

c. I allmän studiecirkel må, om ej annat följer av vad nedan under g) sägs eller skolöverstyrelsen medgiver undantag, ingå högst 20 deltagare. I universitetscirkel må, om ej skolöverstyrelsen medgiver undantag, ingå högst 25 deltagare.

d. I annan studiecirkel än musikcirkel må endast ingå den som fyllt eller under kalenderåret fyller 14 år. I musikcirkel må jämväl ingå den,

som är yngre än nu sagts. Antalet sådana deltagare må dock uppgå till högst hälften av det totala antalet deltagare i cirkeln.

e. Vid studietimme skola, om ej annat följer av vad nedan sägs eller skolöverstyrelsen medgiver undantag, vara närvarande, ledaren inräknad, minst 5 deltagare.

f. Högst hälften av studietiden för musikcirkel må användas för studier i grupper om minst tre deltagare, ledaren inräknad. Sådana studier må dock ej avse musikteori, musikhistoria eller övningar i rytm, gehör och notläsning.

g. Bedrives musikcirkelverksamhet i form av ensemble eller körer må deltagarantalet överstiga 20.

h. Grundmaterial för studiecirkel skall vara godkänt av studieförbund.

i. Ledare för studiecirkel och medverkande expert eller fackman skall vara godkänd av studieförbund. Såsom ledare för universitetscirkel må, om icke skolöverstyrelsen på grund av särskilda skäl medgiver undantag, endast godkännas den som uppfyller behörighetsvillkoren för sådan ordinarie tjänst såsom lärare vilken avses i 16 kap. 1 § 152, 154, 156, 158 eller 160 skolstadgan (1971:235) eller som visat sig äga motsvarande kunskaper.

10 § Statsbidrag, som avses i 8 §, fastställes och utbetalas av skolöverstyrelsen.

Föreläsningar

11 § Statsbidrag utgår för föreläsningar anordnade av länsbildningsförbund, lokal föreläsningsförening, studieförbund eller till studieförbund ansluten lokal avdelning, i den mån sådana föreläsningar äro avsedda att meddela allmän och medborgerlig bildning.

12 § Av riksdagen anvisat anslag till statsbidrag till föreläsningar skall av föreläsningsbyrån användas till utbetalning av arvoden, resekostnadsersättningar och traktamenten till föreläsare.

För att användas till samma ändamål, som i första stycket sägs, skola anordnare av föreläsningar till föreläsningsbyrån inbetala de avgifter byrån bestämt. Avgifterna skola, i vad de avse täckande av föreläsares resekostnader och traktamenten, bestämmas till lika stort belopp för alla föreläsningar.

Om ej föreläsningsbyrån på grund av särskilda skäl beslutar annat, bestämmas resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet (1952:735). Resekostnadsersättning beräknas därvid enligt reseklass B.

Vid utbetalning, som avses i första och andra styckena, iakttages, att statsmedel må tagas i anspråk för högst tre fjärdedelar av det belopp, som under budgetåret utbetalas i arvoden, resekostnadsersättningar och traktamenten till samtliga föreläsare i riket.

13 § För statsbidrag till föreläsningar skola gälla följande villkor:

a. Föreläsningar skola vara offentliga, därest icke skolöverstyrelsen medgiver undantag. Sådant undantag må medgivas endast i fråga om föreläsningar, som hållas i anslutning till centrala kurser anordnade av

studieförbundens medlemsorganisationer, föreläsningar inom sjukhus eller annan vårdanstalt eller för handikappade.

b. Föreläsare skall vara godkänd av föreläsningsbyrån.

14 § Vad i denna kungörelse sägs om föreläsning skall äga motsvarande tillämpning på sång, musik, uppläsning och dramatisk framställning i den mån sådan verksamhet har en kulturellt ambitiös och konstnärligt syftande inriktning.

Gemensamma bestämmelser

15 § Den som uppburit statsbidrag enligt denna kungörelse är skyldig att avlämna de redovisningshandlingar och den verksamhetsberättelse som skolöverstyrelsen bestämmer.

Handlingarna skola av skolöverstyrelsen överlämnas till riksrevisionsverket.

16 § Studieförbund äger erhålla förskott på bidrag som avses i 8 § med högst 90 procent av det belopp förbundet erhållit närmast föregående redovisningsår.

Bilaga G Utkast till kungörelse om statsbidrag till studiecirkelverksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet[1]

Kungl Maj:ts kungörelse om statsbidrag till studiecirkelverksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet

given . . . . . .

Kungl Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna som följer.

Allmänna bestämmelser

1 § Statsbidrag får enligt de grunder och i den ordning som nedan stadgas utgå för anordnande av studiecirklar inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Beträffande statsbidrag till kostnader för organisation och pedagogisk verksamhet m m inom folkbildningsarbetet är särskilt stadgat.

2 § Verksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet skall utformas så, att det föreligger förutsättningar för en objektiv och allsidig belysning av studieämnena. Arbetet skall bedrivas i en anda av tolerans och respekt för oliktänkande och på sådant sätt, att självständigt tänkande och ställningstagande främjas.

3 § Studiecirkelverksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet skall stå under tillsyn av skolöverstyrelsen.

Det ankommer på skolöverstyrelsen att meddela de anvisningar och fastställa de formulär som erfordras för tillämpningen av denna kungörelse.

4 § Med studieförbund avses i denna kungörelse en av skolöverstyrelsen godkänd organisation, som har till huvuduppgift att bland vuxna bedriva studie- och bildningsverksamhet av riksomfattande karaktär och

[1] Detta utkast till kungörelse får kompletteras med bestämmelser som innebär indexreglering av statsbidraget för varje studietimme. Bl a av denna orsak innefattar utkastet inga förslag till belopp, även om kulturrådet i 7.10.3.1 lagt fram olika preciserade förslag till höjda bidragsbelopp.

som har en självständig ekonomisk förvaltning.

För godkännande fordras att organisationen under de tre senaste budgetåren genomfört minst 50 000 statsbidragsberättigade studiecirkeltimmar om året.

Studieförbunds studie- och bildningsverksamhet skall stå under överinseende av en studierektor som av skolöverstyrelsen förklarats lämplig för befattningen.

5 § Med länsbildningsförbund förstås i denna kungörelse en för varje län bildad sammanslutning av organisationer och institutioner för folkbildnings- och kulturändamål.

Om särskilda skäl föreligger, får skolöverstyrelsen medge att länsbildningsförbund finns för ett annat område än län.

6 § I denna kungörelse skall, om ej annat är särskilt angivet, förstås med

studiecirkel: en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde,

universitetscirkel: en studiecirkel för studier på väsentligen samma nivå som vid universitet och högskolor.

Grunder och villkor för statsbidrag

7 § Till den som anordnar studiecirkel utgår statsbidrag enligt de grunder och med iaktagande av de villkor som anges nedan i 8–14 §§.

8 § För annan studiecirkel än universitetscirkel (allmän studiecirkel) utgår bidrag med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial. Bidraget får dock för varje studietimme icke överstiga 00 kronor. Av detta belopp får högst 00 kronor avse ledararvode. Bidrag utgår vidare med 100 procent av resekostnadsersättning och traktamente till ledaren, dock högst 000 kronor för varje sammankomst. Statsbidrag för ledares resekostnad och traktamente utgår dock icke om kortaste resväg mellan ledarens bostad och studiecirkelns sammanträdeslokal understiger 20 kilometer.

För allmän studiecirkel i svenska, engelska, matematik eller samhällskunskap som i huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolan utgår dessutom ett tilläggsbidrag för återstående 25 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial. Tilläggsbidraget får dock icke överstiga 00 kronor. Av tilläggsbidraget får högst 0 kronor avse ledararvode. Dessutom utgår för sådan studiecirkel ett särskilt bidrag för administration och uppsökande verksamhet med 0 kronor för varje studietimme.

Tilläggsbidrag och särskilt bidrag enligt andra stycket utgår även för allmän studiecirkel som har till syfte att utveckla handikappades färdigheter att meddela sig. Närmare bestämmelser om vilka ämnesområden som sådan studiecirkel får avse meddelas av Kungl Maj:t eller, efter bemyndigande av Kungl Maj:t, av skolöverstyrelsen.

9 § Statsbidrag för allmän studiecirkel får icke utgå för mer än två sammankomster under en studievecka och icke för mer än tre studietimmar vid varje sammankomst, om ej skolöverstyrelsen medger undantag.

10 § Är lärare vid statsunderstödd folkhögskola ledare för allmän studiecirkel och fullgör han denna uppgift såsom en del av tjänstgöringsskyldighet vid folkhögskolan, utgår icke det i 8 § angivna statsbidraget för ledararvode och får statsbidraget för studiematerial enligt 8 § första stycket ej överstiga 0 kronor för varje studietimme. Statsbidraget för studiematerial enligt 8 § andra eller tredje stycket får ej överstiga 0 kronor för varje studietimme.

Första stycket äger motsvarande tillämpning när musiker vid regionmusiken fullgör uppgift som ledare för allmän studiecirkel såsom en del av sin tjänstgöringsskyldighet vid musikavdelning.

11 § Medverkar expert eller fackman i allmän studiecirkel, som han ej tillhör, utgår statsbidrag med högst 75 procent av dennes arvode, dock högst 00 kronor för varje studietimme, och med 100 procent av det belopp, som utgivits till experten eller fackmannen i resekostnadsersättning och traktamente, dock högst 000 kronor för varje studietimme. Statsbidrag för medverkan av expert eller fackman får icke utgå för mer än 25 procent av det totala antalet studietimmar för varje studiecirkel.

12 § För universitetscirkel utgår bidraget med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial. Bidraget får dock för varje studietimme icke överstiga 00 kronor. Av detta belopp får högst 00 kronor avse ledararvode. Därjämte utgår statsbidrag med 00 procent av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren, dock högst 000 kronor för varje studietimme.

13 § Vid bestämmande av statsbidrag beräknas traktamente och resekostnadsersättning enligt allmänna resereglementet (1952:735). Resekostnadsersättning beräknas därvid enligt reseklass B.

I fråga om statsbidrag till avgifter till sjukförsäkring eller försäkring för tilläggspension enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring och statsbidrag till avgifter till obligatorisk försäkring enligt lagen den 14 maj 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring, allt i vad avser ledare för studiecirkel, gäller särskilda bestämmelser.

14 § För statsbidrag, som utgår enligt denna kungörelse, skall gälla följande villkor

1. Studietiden för allmän studiecirkel skall, om ej skolöverstyrelsen medger undantag, utgöra minst 20 studietimmar.
2. Studietiden för universitetscirkel skall, om ej skolöverstyrelsen medger undantag, omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster.
3. I allmän studiecirkel får, om ej annat följer av punkt 7 nedan eller skolöverstyrelsen medger undantag, ingå högst 20 deltagare. I universitetscirkel får, om ej skolöverstyrelsen medger undantag, ingå högst 25 deltagare.

4. I annan studiecirkel än musikcirkel får endast ingå den som fyllt eller under kalenderåret fyller 14 år. I musikcirkel får jämväl ingå den, som är yngre än nu sagts. Antalet sådana deltagare får dock uppgå till högst hälften av det totala antalet deltagare i cirkeln.

5. Vid studietimme skall, om ej annat följer av punkt 6 nedan eller skolöverstyrelsen medger undantag, vara närvarande, ledaren inräknad, minst 5 deltagare.

6. Högst hälften av studietiden för musikcirkel får användas för studier i grupper om minst tre deltagare, ledaren inräknad. Sådana studier får dock ej avse musikteori, musikhistoria eller övningar i rytm, gehör och notläsning.

7. Bedrives musikcirkelverksamhet i form av ensemble eller kör får deltagarantalet överstiga 20.

8. Grundmaterial för studiecirkel skall vara godkänt av studieförbund.

9. Ledare för studiecirkel och medverkande expert eller fackman skall vara godkänd av studieförbund. Såsom ledare för universitetscirkel får, om ej skolöverstyrelsen på grund av särskilda skäl medger undantag, endast godkännas den som uppfyller behörighetsvillkoren för sådan ordinarie tjänst såsom lärare vilken avses i 16 kap. 1 § 152, 154, 156, 158 eller 160 skolstadgan (1971:235) eller som visat sig äga motsvarande kunskaper.

15 § Statsbidrag som utgår enligt denna kungörelse fastställes och utbetalas av skolöverstyrelsen.

16 § Den som uppburit statsbidrag enligt denna kungörelse är skyldig att avlämna de redovisningshandlingar och den verksamhetsberättelse som skolöverstyrelsen bestämmer.

Handlingarna skall av skolöverstyrelsen överlämnas till riksrevisionsverket.

17 § Studieförbund äger erhålla förskott på statsbidrag som utgår enligt denna kungörelse med högst 90 procent av det sammanlagda belopp förbundet erhållit närmast föregående redovisningsår.

Bilaga H Utkast till kungörelse om statsbidrag till kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet

Kungl Maj:ts kungörelse om statsbidrag till kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet

given . . . . . .

Kungl Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna som följer.

Allmänna bestämmelser

1 § Statsbidrag får enligt de grunder och i den ordning som nedan stadgas utgå för kulturarrangemang inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Med kulturarrangemang avses i denna kungörelse föreläsningar, kurser, sång-, musik- och dansprogram, dramatisk framställning och uppläsning samt utställningar och filmvisningar som beledsagas av muntlig introduktion.

2 § Det stöd som enligt denna kungörelse utgår till kulturarrangemang skall stå under tillsyn av kulturrådet.

Det ankommer på kulturrådet att meddela de anvisningar som erfordras för tillämpningen av denna kungörelse.

3 § Det för statsbidrag till kulturarrangemang tillgängliga beloppet fördelas av en central förmedlingsbyrå. För förmedlingsbyrån skall finnas en styrelse som skall bestå av sex ledamöter. Ledamöterna skall utses av Folkbildningsförbundet.

Den närmaste ledningen av byrån skall utövas av en föreståndare, som av kulturrådet förklarats lämplig för befattningen.

Det åligger förmedlingsbyrån att

fördela det för ändamålet tillgängliga beloppet med beaktande av att såväl olika verksamhetsformer som olika delar av landet blir tillgodosedda,

ge råd och anvisningar beträffande verksamheten,

fullgöra de övriga uppgifter som enligt denna kungörelse eller enligt särskilt meddelade föreskrift ankommer på byrån.

Grunder och villkor för statsbidrag

4 § Statsbidrag får utgå endast för sådant kulturarrangemang som anordnas av studieförbund, till studieförbund ansluten regional eller lokal avdelning och länsbildningsförbund samt för sådant kulturarrangemang i annan förening eller organisation som redovisas genom länsbildningsförbund eller studieförbund. Statsbidrag enligt denna kungörelse får dock ej utgå till förbund, förening eller organisation som för samma verksamhet erhåller statsbidrag i annan ordning.

Med studieförbund och länsbildningsförbund förstås detsamma som i kungörelsen (1974:000) om statsbidrag till studiecirkelverksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

5 § Det för statsbidrag till kulturarrangemang tillgängliga beloppet skall av förmedlingsbyrån användas till utbetalning av arvoden, resekostnader och traktamenten till de medverkande samt till kostnader för utställnings- och filmhyror och för den studiematerial, den tekniska personal och de transporter som behövs för att verksamhet som avses med bidraget skall kunna genomföras.

Den som anordnar kulturarrangemang för vilket bidrag utgår enligt denna kungörelse, skall för arrangemanget erlägga den avgift till förmedlingsbyrån som denna bestämmer. I vad avser resekostnader och traktamenten skall avgiften bestämmas till lika stort belopp för varje medverkande. Influtna avgifter skall av byrån användas för de ändamål som avses i första stycket.

Resekostnadsersättning och traktamente skall, om icke förmedlingsbyrån på grund av särskilda skäl beslutar annat bestämmas enligt allmänna resereglementet (1952:735). Resekostnadsersättning beräknas därvid enligt reseklass B.

För kulturarrangemang som avses i denna kungörelse får av statsmedel sammanlagt tas i anspråk högst tre fjärdedelar av det belopp som under budgetåret utbetalas för arrangemangen.

6 § Redovisningsskyldighet för anslagets användning fullgöres enligt bestämmelser som kulturrådet meddelar.

Bilaga I PM 11.6.1971 utarbetad av Svenska kommunförbundet med "Förslag till principer för kulturförvaltningarnas organisation"

I.1 *Inledning*

I flertalet kommuner har biblioteksstyrelsen traditionellt varit den kommunala nämnd som handlagt kulturfrågor. Dessutom har i många kommuner funnits speciella nämnder för handläggning av vissa kulturärenden, musiknämnd, konstnämnd och museinämnd. Vidare har inte sällan skolstyrelse och fritidsnämnd behandlat kulturfrågor av begränsad omfattning. Bidragsfrågor har ofta handlagts av kommunens styrelse. Självfallet har inte kommunstyrelsen haft möjlighet att påta sig några större praktiska arbetsuppgifter inom kultursektorn.

Det är mot ovanstående bakgrund man bör se tillkomsten av särskilda kulturnämnder under 1960-talet. En del av dessa har varit centrala och därmed också fungerat som biblioteksstyrelser. I andra fall har deras uppgifter begränsats till kulturfrågor liggande utanför biblioteksverksamheten, varvid man sålunda haft två nämnder med uppgifter inom kultursektorn. Gränsdragningen mellan dessas arbetsområden har emellertid varit svår att göra och risker för dubbelberedning av ärenden, kompetenstvister och resurssplittring har uppstått.

Genom kommunförbundets cirkulär 89/70 har förslag till normalreglemente tillställts kommunstyrelser samt kulturnämnder/biblioteksstyrelser. Vid utarbetandet av reglementet förutsattes att kommunens kulturnämnd blir en central kulturnämnd.

Som ett led i det fortsatta arbetet har föreliggande PM om kulturnämndernas förvaltningsorganisation utarbetats.

I.2 *Kulturnämndens uppgifter*

Någon lagföreskrift eller några statliga anvisningar om vad eller hur mycket kommunerna skall göra inom kultursektorn finns inte. Det åligger således kommunerna själva att inom ramen för kommunallagens kompetensföreskrifter formulera målen för verksamhetens omfattning och utformning.

Det förslag till normalreglemente som utarbetats beskriver arbetsområdet inom vilket en kulturnämnd kan arbeta.

Sammanfattningsvis kan sägas att det primärt åligger kulturnämnd att kartlägga kommunmedlemmarnas behov inom området, att prioritera de behov man anser kan tillgodoses samt att äska anslag och utföra den verksamhet som beslutas av kommunstyrelse och kommunfullmäktige.

Utöver verksamhet i egen regi har kulturnämnd att stimulera, främja och ge aktivt stöd till sådan kulturverksamhet som äger rum inom föreningslivet.

I.3 *Kulturnämndens arbetsformer*

I.3.1 Allmänt

Med den rikt differentierade verksamhet som vissa kulturnämnder bedriver och som torde bli allt vanligare, är det inte möjligt att vid förtroendemannaorganets sammanträden

handlägga alla detaljärenden. Förtroendemännens inflytande över verksamheten måste säkras på annat sätt och vi vill här visa på de möjligheter som står till buds.

I.3.2 Planering

Som förtroendemannaorgan har kulturnämnden att i samverkan med berörda föreningar och organisationer genom generella anvisningar och riktlinjer bestämma hur kommunens egen kulturella verksamhet skall bedrivas. För alla väsentliga funktioner bör ett verksamhetsprogram finnas. Kulturinstitutioner och föreningar har sedan friheten att inom ramen för verksamhetsprogrammen förverkliga de uppställda målen. Ytterligare synpunkter på planeringsarbetet återfinns i avsnitt I.5.

I.3.3 Beredning av ärenden

Då det är av stort värde, att förtroendemännen så tidigt som möjligt kommer in i beredningsarbetet är det lämpligt att ett utskott inrättas för att förbereda behandlingen av nämndens ärenden. Utskottet kan antingen ha enbart beredande funktioner eller därjämte beslutanderätt i vissa frågor. Vilken lösning som bör väljas blir beroende av lokala förhållanden. Utskottet torde i allmänhet kunna bestå av två, tre personer och bör i varje fall omfatta mindre än hälften av nämndens ledamöter.

I.3.4 Befattningsbeskrivningar, instruktioner m m

Nämnden kan fatta beslut om fördelning av vissa arbetsuppgifter. Det är här inte fråga om egentlig delegation av beslutanderätt utan snarare om direktiv beträffande arbetsfördelningen inom förvaltningen, t ex avgöranden om vem som skall svara för social biblioteksverksamhet respektive barn- och ungdomsverksamhet inom biblioteket. På samma sätt kan t ex arbetsfördelningen fastställas mellan bibliotekschef och ansvariga tjänstemän för övrig kulturverksamhet, vilket närmare berörs nedan. Beslut, som fattas inom ärendegrupper vilka på detta sätt överlämnats till tjänstemän, behöver inte anmälas till kulturnämnden eller föras till dess protokoll. Slutligen kan tjänstemän genom särskilt uppdrag ges bemyndigande att handlägga vissa ärenden.

Även om anmälningsskyldighet inte föreligger beträffande ovanstående ärenden – verkställighetsärenden – är det dock lämpligt att väsentliga avgöranden delges kulturnämnden. Detta kan i allmänhet ske muntligt.

I.3.5 Delegation

Vid sidan av dokumenterad verksamhetsplanering samt inrättandet av berednings-/arbetsutskott kan utnyttjandet av delegationsinstitutet säkra kulturnämndens möjligheter att effektivt leda verksamheten. Syftet med ett delegationsbemyndigande är att befria nämnden från rutinärenden till förmån för andra mera väsentliga frågor, framför allt ledningsuppgifter och frågor av principiell natur.

Kulturnämnd har enligt 45 § kommunallagen rätt att "om kommunfullmäktige så besluta uppdraga åt särskild avdelning, bestående av ledamöter eller suppleanter i nämnden, eller åt ledamot eller suppleant eller åt tjänsteman hos kommunen att å nämndens vägnar fatta beslut i vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall i fullmäktiges beslut angivas, dock att framställning eller yttrande till fullmäktige icke må beslutas annorledes än av nämnden samfällt". Beslut som fattas på grund av sådant uppdrag skall på lämpligt sätt anmälas vid kulturnämndens nästa sammanträde.

Kommunfullmäktiges beslut skall sålunda innehålla en uppräkning av de ärendegrupper vari beslutanderätten får delegeras från facknämnden. Uppgiften att fördela beslutanderätten på delegater ankommer därefter på facknämnden själv.

Frågan om vilka ärendegrupper som bör delegeras kompliceras av svårigheten med gränsdragningen mellan vad som är beslut i

egentlig mening och vad som är att betrakta som förvaltnings- eller verkställighetsåtgärder. Som delegationsärenden i egentlig mening betecknas endast sådana ärenden som kan bli föremål för överklagande, ärenden som kan angripas besvärsvägen. Verkställighetsbeslut är, som benämningen i sig antyder, beslut som är programmerade i förväg av kulturnämnden eller annat organ.

För t ex bibliotekets mediaanskaffning kan kulturnämnden ange riktlinjer genom sina verksamhetsplaner och genom särskilda beslut. Det är sedan tjänstemännens uppgift att efter dessa anvisningar verkställa mediaurval och upphandling enligt kommunens upphandlingsreglemente. Det är därvid fråga om verkställighetsåtgärder. Kulturnämndens riktlinjer bör med jämna mellanrum, lämpligen i samband med den årliga översynen av flerårsplanen, tas upp till principdiskussion.

Vilken praxis som f n råder i fråga om delegation från kulturnämnd till enskilda ledamöter och tjänstemän är föremål för en särskild undersökning inom förbundet. Ett förslag till delegationsordning kommer att presenteras när detta arbete avslutats.

I.3.6 Olika samverkansformer

Det är naturligt att kulturverksamheten i kommunerna på olika sätt förankras i det lokala förenings- och organisationslivet och att de kommunala organen visar lyhördhet för önskemål och kulturambitioner på orten. Ett mångsidigt samarbete måste därför vara den riktiga arbetsformen.

Till kulturnämnden bör knytas en rådgivande referensgrupp bestående av representanter för det lokala kulturlivet. En sådan referensgrupp skulle kunna berika diskussionerna i olika policy- och prioriteringsfrågor m m. I gruppen skulle det dessutom bli naturligt att behandla olika inbördes kontakt- och samarbetsfrågor mellan föreningar, kulturinstitutioner och berörda kommunala nämnder.

Dessutom kan från föreningar och organisationer väljas representanter till mindre kontaktgrupper, som kan vara mer eller mindre institutionaliserade. Dessa grupper bör ha en rådgivande karaktär för kulturnämnden, vilken har det politiska ansvaret för kommunens kulturpolitik. Här kan önskemål framföras, större projekt diskuteras gemensamt etc. Att i detalj ange vilka som bör ingå i dessa grupper är inte generellt möjligt utan blir beroende av de lokala förhållandena. Vad som avses är emellertid representanter för andra kommunala organ, föreningar, bildningsorganisationer etc.

Exempel på grupper som kan komma i fråga är kontaktgrupper för bl a folkbildningsfrågor, film, teater, utställningar och konserter. För en typ av ärenden torde expertinslag vara särskilt angeläget, nämligen för frågor om konst eller utsmyckning för kommunens räkning. I sådana fall kan en konstkommitté vara att föredra. Denna kan också fullgöra en rådgivande funktion i samband med av kommunen arrangerade konstutställningar.

Vissa dylika grupper kan ha mera permanenta uppgifter, medan andra är av tillfällig karaktär. Man bör tillse, att en viss förnyelse sker inom de stående kontaktgrupperna.

Referensgruppens samt kontaktgruppernas anknytning till kulturnämndens förvaltning framgår av I.9 och I.10.

I.4 *Arbetsfördelningen mellan kulturförvaltningen och övriga organ i kommunen*

Kulturförvaltningen bör om möjligt avlastas sådana arbetsuppgifter som inte har med dess egentliga verksamhet att göra. Här avses närmast sådana funktioner som fastighetsförvaltning, städning, avlöningsarbete etc, för vilka vanligen organiseras särskilda enheter. Syftet med tillskapandet av sådana organ är dels att avlasta specialförvaltningarna sådana arbetsuppgifter som endast perifert har med deras egentliga verksamhet att göra, dels att effektivisera verksamheten genom koncentration av likartade arbetsuppgifter till ett ställe. Sådan arbetsfördelning innebär i princip ingen ändring av styrelsernas och nämndernas ansvars- och befogenhetsförhållanden. Enheter som organiseras för att handha dessa

övergripande arbetsuppgifter skall ses som centrala serviceorgan åt kommunens samtliga styrelser och nämnder.

Det är också angeläget att samarbete mellan kulturnämnd och övriga nämnder kommer till stånd. Med skolstyrelsen bör samverkan ske beträffande skolteater, skolkonserter, skolutställningar samt verksamheten vid skolans läromedelscentral och folkbiblioteket. Samarbete med sociala centralnämnden (alt de olika sociala nämnderna) kan avse kulturutbud som riktas till barn i förskola och daghem samt till ungdom, pensionärer, handikappade, invandrare m fl. På liknande sätt kan kulturnämndens och fritidsnämndens verksamhet samordnas.

Kulturnämndens medverkan i vissa planeringsfrågor kräver en särskild kommentar. I normalreglementet förutsätts kulturnämnd bl a verka för bevarande av estetiskt och kulturhistoriskt värdefulla eller i samhällsbilden karakteristiska byggnader, anläggningar och anordningar samt ägna uppmärksamhet åt utformning och utsmyckning av offentliga platser och byggnader. Dessutom bör det enligt normalreglementet åligga kulturnämnd att avge yttranden i plan- och byggnadsärenden, som remitterats till nämnden, samt att jämväl utan föregående remiss följa aktuella plan- och byggnadsfrågor och därvid, om kulturnämnden så finner påkallat, till vederbörande myndighet framföra sina synpunkter i sådana ärenden. Dessa uppgifter berör i hög grad kulturnämndens samarbete med byggnadsnämnden. Här bör understrykas att avsikten givetvis inte är att kulturnämnden skall inkräkta på byggnadsnämndens kompetens och beslutanderätt. Formuleringarna i normalreglementet ("verka för", "ägna uppmärksamhet åt", "följa") är sålunda endast avsedda att markera en stor och viktig kontaktyta mellan de två nämnderna.

I.5 *Planering*

I.5.1 Allmänt

Grunden för kommunens övergripande planering utgörs av fackförvaltningarnas egen verksamhetsplanering. Det är väsentligt att denna verksamhetsplanering föregås av en målsättnings- och resursdiskussion innan den i form av budgetäskanden och förslag till ekonomiska flerårsplaner överlämnas till kommunens styrelse för behandling. Den form av verksamhetsplanering som hittills varit vanligt förekommande inom förvaltningarna och som inneburit ett schablonmässigt framskrivande av kostnaderna för en redan pågående och fastställd verksamhet har medverkat till att totalkostnaderna för kommunens aktiviteter ständigt ökar. Vidare har kommunens ansvarsområde kontinuerligt vidgats till att omfatta nya eller mera utsträckta arbetsområden.

Stora krav ställs på noggranna analyser av resursanvändningen i form av utvärdering, jämförelser och prioritering av skilda aktiviteter. Det är därför enligt vår uppfattning nödvändigt att varje förvaltning upprättar en flerårsplan som belyser såväl behovet av investeringar som medel för driften. Utan en sådan planering finns knappast någon möjlighet att komma fram till en samlad bild av hur kommunen skall inrikta sin verksamhet och disponera tillgängliga ekonomiska och personella resurser.

För att kulturnämndens verksamhet skall kunna infogas i den totala kommunala planeringen måste resursbehoven för dess arbetsområde redovisas på ett sådant sätt att de beslutande organen – kommunstyrelse och kommunfullmäktige – verkligen kan göra avvägningar mellan behoven. Alternativa förslag bör utarbetas där så är möjligt och kostnaderna för dessa bör kunna presenteras för en längre period än det påföljande budgetåret.

I.5.2 Långsiktig verksamhetsplanering

Rent tekniskt bör denna planering byggas upp av ett antal olika delplaner för förvaltningens verksamhet, vilka sedan sammanställs och översätts till kostnader i den ekonomiska flerårsplanen. Utan att angelägenhetsgradera planeringsbehovet vill vi fästa uppmärksamheten på bl a följande områden:

- Biblioteksverksamhet
- Kulturminnesvård
- Konst- och utställningsverksamhet
- Musikverksamhet
- Teater- och filmverksamhet
- Bildnings- och studieverksamhet
- Övrig programverksamhet

I detta sammanhang bör poängteras vikten av att diskussion kan ske mellan kulturnämnden och föreningslivets organ. De olika planerna bör innehålla kvantitativa och kvalitativa målformuleringar.

Största svårigheten torde ligga i att översätta planerna till kostnader. Det är emellertid viktigt att så sker inför nämndens prioritering. De sålunda av nämnden prioriterade planerna, omsatta till kostnader, utgör underlag för en ekonomisk flerårsplan (EFP).

En sådan plan skall vara rullande och måste således årligen överses, korrigeras och kompletteras med nya uppgifter såväl vad gäller ändrade målsättningar som aktuella pris- och löneutvecklingstendenser. Sambandet mellan verksamhetsplaneringen och den ekonomiska flerårsplanen redovisas i tillägg I 7.

Den ekonomiska flerårsplanen är till sin uppbyggnad och funktion både styrande för kommunens budget och styrd av densamma.

I.5.3 Årsplanering

Om långtidsplaneringen fungerar på rätt sätt, innebär den kortsiktiga planeringen i princip endast ett fullföljande i form av preciseringar och konkretiseringar av de riktlinjer och handlingsprogram som framkommit som resultat av den långsiktiga planeringen. Den kortsiktiga planeringen i ekonomiska termer manifesteras slutligt i förslag till utgifts- och inkomststat och i den fastställda budgeten.

Ofta torde emellertid utbud av olika kulturprogram inträffa med kort varsel. Utan att arrangemanget kunnat medtagas i förhandsplaneringen kan det likväl bedömas lämpligt att acceptera erbjudandet. För att möjliggöra insatser av detta slag är det viktigt att kulturnämnden disponerar ett visst fritt anslag för sådana ändamål.

Av den i tillägg I 7 redovisade planeringscykeln framgår inte hur planeringsarbetet startar. Skissen visar endast hur en långsiktig rullande planering fungerar. Inför budgetarbetet våren 1973 förutsätts t ex att en EFP 1974–1978 redan finns och att ur denna erhålls förslag till budget för 1974.

Men hur påbörjas planeringsarbetet i en kommun utan andra långsiktsplaner än investeringsplanerna? Antag att en kommun år 1973 skall övergå till en planering av ovan skisserade art. Det innebär att parallellt med budgetarbetet under våren 1973 – och som avser staten för 1974 – skall verksamhetsplaner för åren 1975–1979 upprättas. Med hänsyn till att man inte har någon tidigare långsiktsplanering att bygga på, kan uppgiften synas alltför omfattande. Emellertid bör man i första omgången söka begränsa sig till ett eller ett par delområden för att sedan successivt täcka in hela ansvarsområdet.

När nämnden på grundval av verksamhetsplanerna de första gångerna utarbetar sin ekonomiska flerårsplan kan det vara lämpligt att ha den procentuella andelen av kommunens budget som tilldelats kultursektorn i föregående årsbudget som preliminär resursram.

Först sedan kulturnämnden på ovan angivet sätt kartlagt och planerat de viktigaste behovsområdena på sitt arbetsfält kan målsättningsdiskussioner och prioriteringar beträffande olika delaktiviteter göras.

I.6 *Organisations- och ledningsstruktur*

Antalet institutioner under den centrala kulturnämnden varierar i kommunerna. Förutom folkbibliotek kan t ex konsthall och museum förekomma. Inom kulturnämndens arbetsområde handläggs dessutom s k allmänkulturella frågor, vilka ofta saknar speciell anknytning till någon kulturinstitution i kommunen.

Ett viktigt skäl för inrättande av central kulturnämnd är det ökade behovet att samordna de olika kommunala kulturverksamheterna. För att bl a åstadkomma denna sam-

ordning bör finnas en kultursekreterarfunktion. Huvuduppgiften är således att samordna planeringen av verksamheten inom kulturnämndens arbetsområde samt att utföra vissa gemensamma administrativa uppgifter inom förvaltningen, s k kansliärenden.

De olika kulturinstitutionerna skall organisatoriskt ligga direkt under kulturnämnden. De till viss kulturinstitution icke knutna allmänkulturella frågorna har hittills ofta varit fördelade på flera nämnder. För den fortsatta diskussionen kan det vara lämpligt att klarlägga vad som avses med kansliärenden, allmänkulturella frågor och biblioteksärenden (I 8).

I flertalet kommuner är biblioteket i nuläget den enda institutionen under kulturnämnden. Om samtidigt de allmänkulturella frågorna är av mindre omfattning, saknas underlag för inrättandet av en särskild befattning för handläggning av dessa. Kultursekreterarfunktionen bör i sådana fall inordnas i biblioteksorganisationen.

Bibliotekschefen eller annan tjänsteman inom biblioteket tjänstgör då dels vid biblioteket, dels vid kulturnämndens kansli. I kanslifunktionen fullgör denne sekreteraruppgifter och handlägger allmänkulturella frågor. Förslaget innebär ökade anspråk på bibliotekspersonalen. Vid behov bör därför resursförstärkning aktualiseras. Organisationsstrukturen framgår av I.9.

Då det finns flera institutioner under kulturnämnden torde det vara lämpligt att skapa ett särskilt kansli för kulturnämnden. Med undantag för de största kommunerna bör då kulturnämndens kansli ledas av den befattningshavare som samtidigt svarar för de allmänkulturella frågor som inte ingår i någon institutions arbetsområde. Lokalmässigt kan självfallet kulturnämndens kansli, där så anses lämpligt, förläggas till någon av institutionerna inom kulturförvaltningen. Organisationsstrukturen visas i I.10.

Planering och genomförande av olika program som engagerar flera olika kommunala kulturinstitutioner föreslås ske genom att tjänstemän från de olika sektorerna samverkar med varandra, t ex i särskilda arbetsgrupper. Förutom kulturförvaltningens tjänstemän inom berörda områden bör i erforderlig utsträckning medverka specialister inom kommunens förvaltning i övrigt. När det t ex gäller musiklivet i kommunen bör kulturnämnden utnyttja den kommunala musikledarens sakkunskap. Även om denne regelmässigt formellt lyder under skolstyrelsen, bör i hans åligganden ingå skyldighet att tillika vara föredragande i musikärenden inför kulturnämnden. I det praktiska arbetet bör han också biträda vid musikarrangemang.

Självfallet behöver kulturnämndens kansli förfoga över biträdes- och vaktmästarresurser m m. Behovet ligger oftast inte permanent på samma nivå och stor flexibilitet torde krävas i fråga om insatserna. Som exempel kan nämnas behovet att ge föreningslivet service i form av maskinskrivningshjälp, stencilering och expediering av material. Vidare kan för verksamhet i samband med utställningar, konserter, teaterarrangemang, kulturdagar o d fordras kommunala insatser för tillsyn av lokaler, biljettförsäljning, vakthållning m m. Vid arrangemang då ljud- och ljustekniska anordningar krävs, kan dessa utom vissa specialisttjänster behöva ställas till förfogande. Särskild uppmärksamhet torde krävas i samband med vandringsutställningar, då transporter, uppackning, hängning och nedpackning av konstverk o d blir aktuella. Hur dessa serviceinsatser skall ordnas får givetvis övervägas lokalt.

I.7 *Samband mellan verksamhetsplanering och ekonomisk planering*

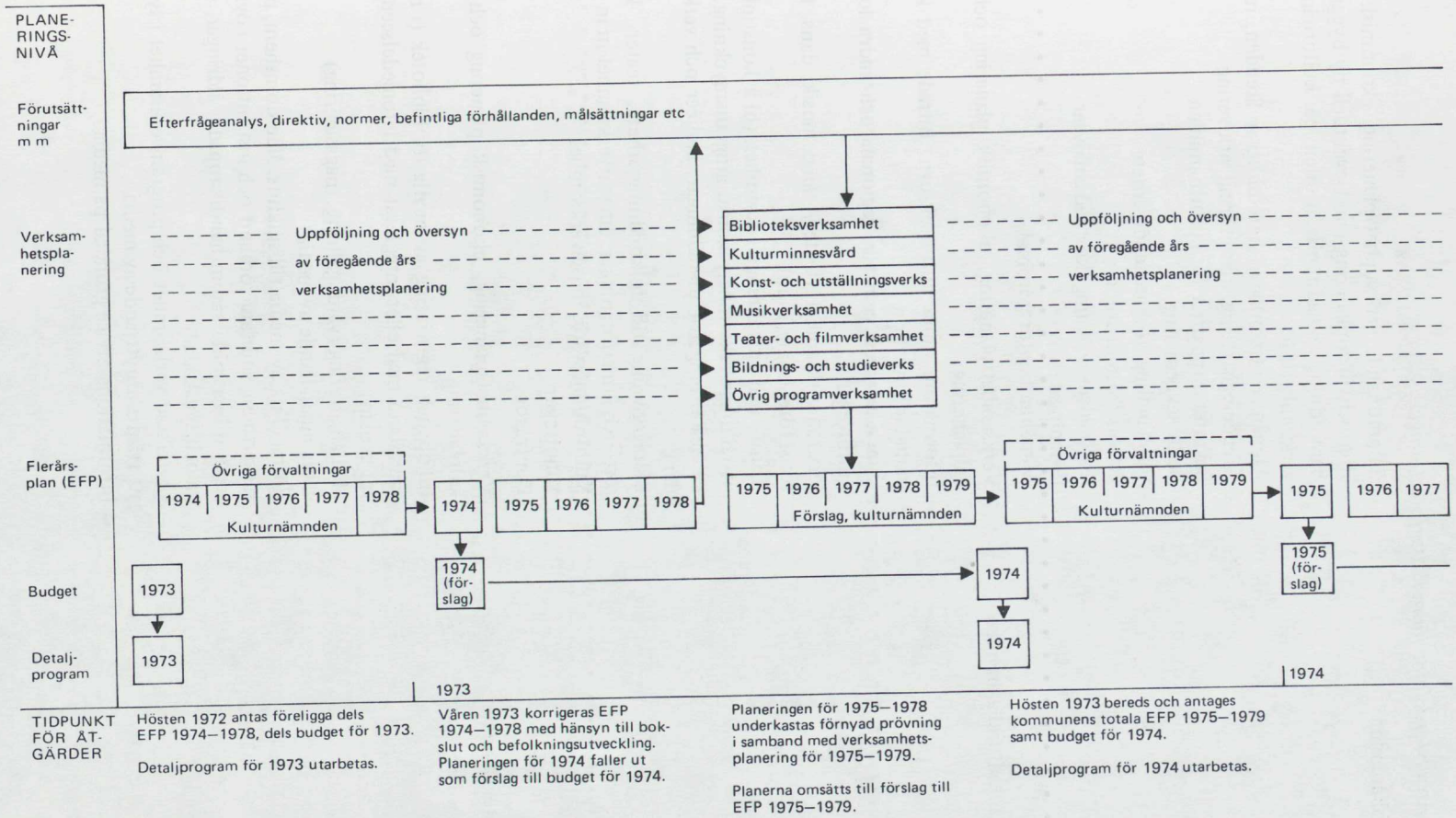

I.8 *Arbetsfördelning inom kulturförvaltningen*

Kansliärenden	– Samordnande verksamhetsplanering, ekonomisk planering och lokalplanering (inkl eventuell ny byggnation) – Samordning av administrationen på kulturnämndens verksamhetsfält – Allmänna utredningar, beredning av ärenden, remisser – Ärenderegistrering, diarieföring, arkivering – Sekreteraruppgifter för kulturnämnden – Beslutsexpediering – Upphandling, förberedande arbete – Personaladministration – Kostnadsuppföljning, kostnadsanalyser – Föreningsservice – Allmänna kontorsgöromål
Allmänkulturella ärenden	– Verksamhetsplanering, ekonomisk planering och lokalplanering – Information inom kultursektorn. Biträde med kommunal information – Kontakter med centrala, regionala och andra lokala kulturorgan – Programverksamhet (teater, sång, musik, dans, film, foto, föreläsningar etc) – Konst- och utställningsverksamhet (bl a konstinköp, utställningsverksamhet, konstnärlig utsmyckning, lokalanskaffning för utställningar, ateljéer och verkstäder) – Bidragsgivning till folkbildningsarbete, teater-, konsert- och konstföreningar, amatörverksamhet m m – Kulturminnesvård, museiverksamhet – Miljöfrågor – Planfrågor
Biblioteksärenden	– Verksamhetsplanering, ekonomisk planering och lokalplanering – Inköp och registrering av media för bibliotek (i nära samarbete med eller integrerat med läromedelscentral för skolan) – Mediahantering (vård, gallring, magasinering) – Tillhandahållande av media – Förmedling av media till sjukhus, ålderdomshem, pensionärshem, militära förband och institutioner i övrigt samt till enskilda såsom handikappade, åldringar, sjuka och synskadade – Utåtriktad verksamhet och programverksamhet i syfte att främja utnyttjande av media – Informationsservice grundad på media

I.9 *Kulturförvaltningens organisationsstruktur. Modell 1; mindre kommun*

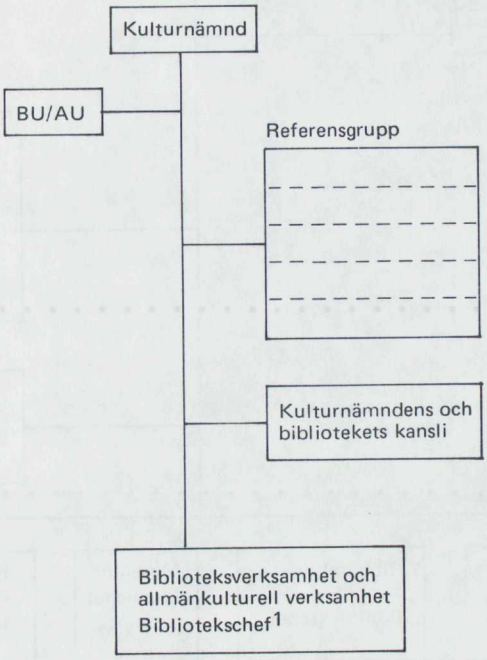

1 I frågor rörande musiklivet fungerar också den kommunala musikledaren inom denna sektor.

I.10 *Kulturförvaltningens organisationsstruktur. Modell 2; större kommun*

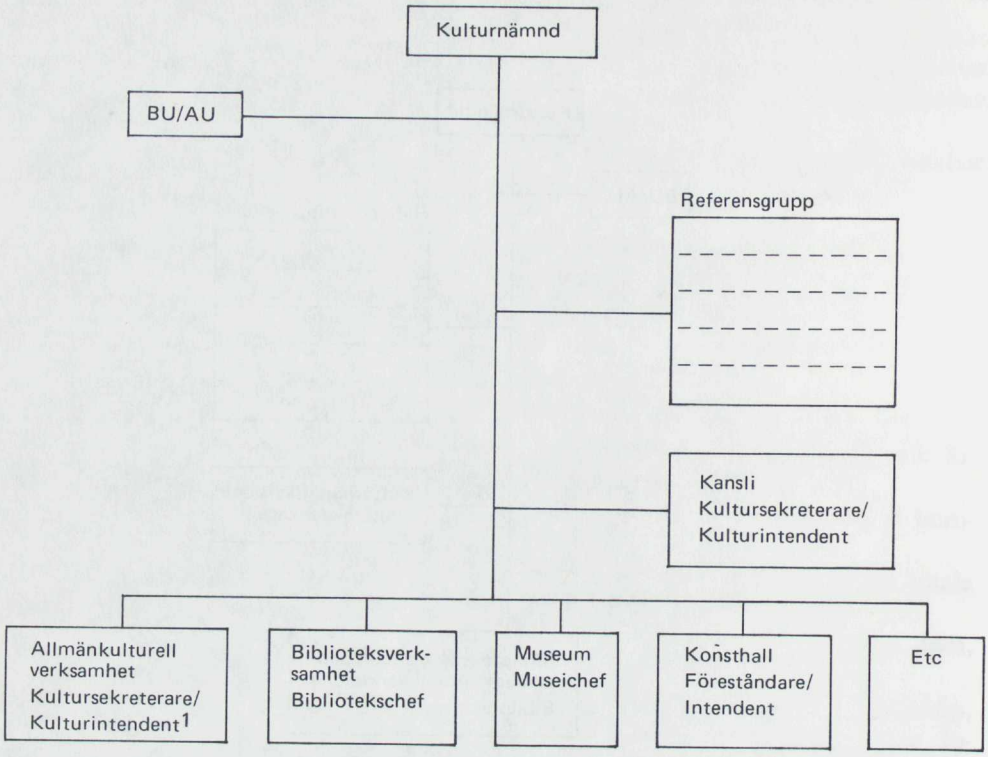

1 I frågor rörande musiklivet fungerar också den kommunala musikledaren inom denna sektor.

Bilaga J Utkast till kungörelse om statsbidrag till verksamhet inom teater-, dans- och musikområdena

Kungl Maj:ts kungörelse om statsbidrag till verksamhet inom teater-, dans- och musikområdena

given . . . . . .

Kungl Maj:t har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna som följer.

Allmänna bestämmelser

1 § Statligt stöd kan enligt denna kungörelse utgå till institution som bedriver teater-, dans- eller musikverksamhet för publik och som får bidrag från kommun eller landstingskommun.

2 § Statsbidrag får utgå endast till institution vars verksamhet omfattar ett eller flera län. Om särskilda skäl föreligger, får bidrag utgå till institution med verksamhet i ett mindre område än ett län t ex en kommun.

3 § Fråga om statsbidrag prövas av Kungl Maj:t i den mån det icke särskilt anges att sådan fråga prövas av kulturrådet.

4 § Inom teater- och dansområdena svarar Svenska riksteatern och inom musikområdet Institutet för rikskonserter för vissa serviceuppgifter för institutionerna enligt bestämmelser som meddelas av Kungl Maj:t särskilt.

Bidragsvillkor

5 § Institution som får bidrag skall eftersträva att verksamheten blir tillgänglig inom olika delar av institutionens verksamhetsområde och att den når olika publikkategorier, bland dem barn, ungdom, lågutbildade och äldre personer samt personer som vistas på vårdinstitutioner av olika slag.

6 § Institution som får bidrag skall stå under tillsyn av kulturrådet.

Beräkning av bidraget

7 § Statsbidrag utgår för det antal personalenheter som Kungl Maj:t bestämmer för institutionen. För varje personalenhet beräknas statsbidraget efter den procent av ett grundbelopp vilken anges i 8 §. Grundbeloppet fastställes av Kungl Maj:t för varje år att gälla för tiden den 1 juli–den 30 juni nästföljande år.

8 §[1] Bidraget utgår med 00 % av grundbeloppet i den mån minst en (tredjedel) av institutionens föreställningar eller konserter är förlagda utanför institutionens hemkommun. I övrigt utgår bidrag med 00 % av grundbeloppet.

Till nyinrättade institutioner utgår under tre år ett med 00 % förhöjt statsbidrag.

9 § Statsbidrag som beräknats för personalenhet får användas för kostnader för anställning av personal eller – upp till en (tredjedel) av bidraget – för köp av tjänster.

I kostnaden för anställning av personal inräknas kostnader för lön och annan direkt utgående ersättning, för arbetsgivaravgifter enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, yrkesskade- och grupplivförsäkring samt avgångsbidrag.

Särskilt statsbidrag till fria grupper

10 § Statsbidrag för anställning av fri grupp, som tillfälligt knytes till institution, kan utgå för visst antal personalenheter enligt beslut av kulturrådet. Sådant bidrag beslutas för viss grupp och beviljas för högst ett år i sänder. Bidraget får utgå till samma institution för viss grupp under högst tre år i följd.

Statsbidrag enligt första stycket får utgå endast under förutsättning att i fråga om anställningen slutits avtal av vilket framgår att institutionen svarar för de kostnader för anställningen som ej täckes av statsbidrag eller av intäkter av gruppens verksamhet för institutionen.

11 § Bidrag för anställning av fri grupp kan även utgå till landstingskommun, kommun eller organisation (ideell förening). Beträffande sådan grupp äger 10 § motsvarande tillämpning.

Ansökan m m

12 § Ansökan om statsbidrag göres hos Kungl Maj:t. Ansökan inges till kulturrådet inom tid som rådet bestämmer. Över ansökan som avser institutions egen verksamhet skall yttrande inhämtas från berörd landstingskommun. I de fall då såväl landstingskommun som kommun lämnar bidrag till institutionernas verksamhet skall yttrande inhämtas jämväl från berörd kommun.

[1] Bestämmelserna i denna § kan endast skisseras.

Kulturrådet överlämnar ansökningarna till Kungl Maj:t med förslag i fråga om det antal personalenheter som skall tilldelas de institutioner som ansökt om bidrag. Överlämnandet till Kungl Maj:t göres i anslutning till kulturrådets förslag till anslagsframställning till nästa års riksdag.

I fråga om institution med verksamhet inom ett mindre område än ett län inhämtas yttrande endast från vederbörande kommuner.

13 § Ansökan om statsbidrag för anställning av fri grupp göres hos kulturrådet av institution, landstingskommun, kommun eller organisation till vilken gruppen knytes. Till ansökan skall fogas det avtal som ingåtts mellan gruppen och den som anställer denna.

14 § Institution som tilldelats statsbidrag är skyldig att varje år före den 1 oktober ge in en verksamhetsberättelse. Verksamhetsberättelsen inges till landstingskommun som översänder denna till kulturrådet tillsammans med berättelserna för övriga regionala institutioner.

I institutionens berättelse skall särskilt redovisas bl a verksamheten för barn, ungdom, äldre personer samt verksamhet inom olika typer av institutioner.

15 § Landstingskommun, kommun och organisation som tilldelats statsbidrag för fri grupp är skyldig att före den 1 oktober ge in en verksamhetsberättelse över gruppens verksamhet.

16 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna kungörelse meddelas av kulturrådet.

17 § Vid upplösning av institution som tilldelats statsbidrag enligt denna kungörelse skall icke disponerat statsbidrag, innan institutionens tillgångar skiftas, inlevereras till kulturrådet, som får disponera medlen efter beslut av Kungl Maj:t.

18 § Om en fri grupp, knuten till institution, landstingskommun, kommun eller organisation upplöses skall icke disponerat statsbidrag inlevereras till kulturrådet, som får disponera medlen efter beslut av Kungl Maj:t.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 197 , då de av Kungl Maj:t den 2 juni 1972 meddelade bestämmelserna om statsbidrag till stadsteatrar och därmed likställda teatrar och de den 2 juni 1972 meddelade bestämmelserna om bidrag till vissa yrkesorkestrar skall upphöra att gälla.

Förkortningar och symboler

ABF	Arbetarnas bildningsförbund
ABU	Allmänna beredningsutskottet
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
Cp	Centerpartiet
Ds In	Departementsstencil inrikesdepartementet
Ds U	Departementsstencil utbildningsdepartementet
CUF	Centerns ungdomsförbund
EFP	Ekonomisk flerårsplan
EMS	Stiftelsen Elektronmusikstudion
FHR	Folketshusföreningarnas riksorganisation
FHR/FPC-skolan	Folketshusrörelsernas – folketsparkrörelsernas skola
Flyco	Fria litterära yrkesutövares centralorganisation
FPC	Folkparkernas centralorganisation
FPU	Folkpartiets ungdomsförbund
FS	Frikyrkliga studieförbundet
FTS	Föreningen Turnerande sällskap
FU	Folkuniversitetet (studieförbund)
HAO	Handelns arbetsgivareorganisation
HSB	Hyresgästernas spar- och byggkasseförening
IAB	Idrottens artistbyrå
IATA	International Amateur Theatre Association
IOGT	Godtemplarorden
JO	Justitieombudsmannen
KBU	Konsertbyråutredningen
KELP	Kommunal ekonomisk långtidsplanering
KFUK KFUK-M	Kristliga föreningen av unga kvinnor
KFUM	Kristliga föreningen av unga män
Klys	Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd
KRO	Konstnärernas riksorganisation
KrU	Riksdagens kulturutskott
LO	Landsorganisationen
Mbsk	Medborgarskolan
MEF	Musiketablissemangens förening
MfU	Musik för Ungdom

Mot	Riksdagsmotion
MUS 65	1965 års musei- och utställningssakkunniga
NAR	Nordiska amatörteaterrådet
NBV	Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet
NTO	Nationaltemplarorden
NUNSKU	Nämnden för utställningar av svensk konst i utlandet
OLAF	Utredning rörande arbetsförmedlingen inom vissa yrkesområden m m
OMUS	Organisationskommittén för högre musikutbildning
Prop	Kungl Maj:ts proposition till riksdagen
ROA	Riksorganisationen av artistarbetsgivare
RSAO	Riksförbundet Sveriges amatörorkestrar
Rskr	Riksdagsskrivelse
SAB	Sveriges allmänna biblioteksförening
SACO	Sveriges akademikers centralorganisation
SAF	Svenska arbetsgivareföreningen
SKAP	Föreningen Svenska populärauktorer
SKS	Sveriges kyrkliga studieförbund
SNCF	Svenska nöjesidkares centralförening
SOR	Sveriges orkesterföreningars riksförbund
SOU	Statens offentliga utredningar
SSR	Sveriges spelmäns riksförbund
SSU	Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund
SU	Tvåkammarriksdagens statsutskott
SäU	Särskilt utskott i tvåkammarriksdagen
TBV	Tjänstemännens bildningsverksamhet
TCO	Tjänstemännens centralorganisation
TCO-KU	Tjänstemännens centralorganisations kulturutredning
TMR	Teater- och musikrådet
TOR	Teater- och orkesterrådet
TR	Teatrarnas riksförbund
TRU	Kommittén för television och radio i utbildningen
U	Utbildningsdepartementet
UbU	Riksdagens utbildningsutskott
U 68	1968 års utbildningsutredning
Vpk	Vänsterpartiet kommunisterna

–	Intet finns att redovisa
(0,0)	Mindre än den angivna storheten
. .	Uppgift ej tillgänglig eller alltför osäker för att anges

Statens offentliga utredningar 1972

Kronologisk förteckning

1. Ämbetsansvaret II. Ju.
2. Svensk möbelindustri. I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning. Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitiken. Fö.
5. CKR (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen. U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys. U.
8. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. U. (Utkommer senare.)
9. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. U. (Utkommer senare.)
10. Godsbefordran till sjöss. Ju.
11. Förenklad löntagarbeskattning. Fi.
12. Skadestånd IV. Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder. In.
14. Revision av vattenlagen. Del 2. Ju.
15. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. Ju.
16. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. (Följdförfattningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. U.
20. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. U.
21. Svävarfartslag. K.
22. Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. Ju.
23. Högre utbildning – regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. U.
24. Vägfraktavtalet II. Ju.
25. Naturgas i Sverige. I.
26. Förskolan 1. S.
27. Förskolan 2. S.
28. Konsumentköplag. Ju.
29. Konsumentupplysning om försäkringar. H.
30. Bostadsanpassningsbidrag. In.
31. Lag om hälso- och miljöfarliga varor. Jo.
32. Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? C.
33. Förhandlingsrätt för pensionärer. In.
34. Familjestöd. S.
35. Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. Jo.
36. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. U.
37. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1–19. U.
38. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. U.
39. Abortfrågan. Remissyttranden. Ju.
40. Konkurrens i bostadsbyggandet. In.
41. Familj och äktenskap I. Ju.
42. Vägtrafikbeskattningen. Fi.
43. Utnyttjande och skydd av havet. I.
44. Reformerad skatteutjämning. Fi.
45. Kulturminnesvård. U.
46. Landskapsvård genom täktsamverkan. Ju.
47. Data och integritet. Ju.
48. Riksdagen och försvarsplaneringen. Fö.
49. Tryckfriheten och reklamen. Ju.
50. Skyddsrum. Fö.
51. Sjölagens befraktningskapitel. Ju.
52. Rapport angående kommunal information m.m. C.
53. Handräckningstjänst i försvaret. Fö.
54. Skyddat arbete. In.
55. Decentralisering av statlig verksamhet – ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. Fi.
56. Glesbygder och glesbygdspolitik. In.
57. Ledningsrättslag. Ju.
58. Koncession för pipelines. K.
59. Att välja framtid. Ju.
60. Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. S.
61. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. U.
62. Offentligt stöd till de politiska partierna. Ju.
63. Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. Fi.
64. Kriminalvård. Ju.
65. Barnavårdsmannafrågan. Ju.
66. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. U.

Statens offentliga utredningar 1972

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Ämbetsansvaret II. [1]
Godsbefordran till sjöss. [10]
Skadestånd IV. [12]
Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]
Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. [22]
Vägfraktavtalet II. [24]
Konsumentköplag. [28]
Abortfrågan. Remissyttranden. [39]
Familj och äktenskap I. [41]
Landskapsvård genom täktsamverkan. [46]
Data och integritet. [47]
Tryckfriheten och reklamen. [49]
Sjölagens befraktningskapitel. [51]
Ledningsrättslag. [57]
Att välja framtid. [59]
Offentligt stöd till de politiska partierna. [62]
Kriminalvård. [64]
Barnavårdsmannafrågan. [65]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och intendenturförvaltning. [3]
1970 års försvarsutredning. 1. Säkerhets- och försvarspolitiken. [4] 2. Riksdagen och försvarsplaneringen. [48]
Skyddsrum. [50]
Handräckningstjänst i försvaret. [53]

Socialdepartementet

1968 års barnstugeutredning. 1. Förskolan 1. [26] 2. Förskolan 2. [27]
Familjestöd. [34]
Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. [60]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortsregistret) [5]
Svävarfartslag. [21]
Koncession för pipelines. [58]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarbeskattning. [11]
Vägtrafikbeskattningen. [42]
Reformerad skatteutjämning. [44]
Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. [55]
Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. [63]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] 3. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. [8] (Utkommer senare). 4. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. [9] (Utkommer senare.)
Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]
1968 års litteraturutredning. 1. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. [20] 2. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. [61]
Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. [23]
1968 års beredning om stat och kyrka. 1. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. [36] 2. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. [37] 3. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. [38]
Kulturminnesvård. [45]
Kulturrådet. 1. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. [66]

Jordbruksdepartementet

Lag om hälso- och miljöfarliga varor. [31]
Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. [35]

Handelsdepartementet

Konsumentupplysning om försäkringar. [29]

Inrikesdepartementet

Kommersiell service i glesbygder. [13]
Bostadsanpassningsbidrag. [30]
Förhandlingsrätt för pensionärer. [33]
Konkurrens i bostadsbyggandet. [40]
Skyddat arbete. [54]
Glesbygder och glesbygdspolitik. [56]

Civildepartementet

Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? [32]
Rapport angående kommunal information m. m. [52]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]
Naturgas i Sverige. [25]
Utnyttjande och skydd av havet. [43]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

KUNGL. BIBL.
31 OKT 1972
STOCKHOLM

Kulturrådet har haft i uppdrag att se över den långsiktiga inriktningen av den statliga kulturpolitiken. I "Ny kulturpolitik" ger rådet en översikt över den statliga kulturpolitiken, 1960-talets kulturdebatt och de politiska partiernas kulturpolitiska mål.

I dag saknas definierade mål för samhällets kulturpolitiska insatser. Det finns inte en klar fördelning av ansvaret mellan de statliga och kommunala instanserna och inte heller riktlinjer för samhällsorganens samverkan med organisationslivet. De ekonomiska resurserna som avsätts för kulturpolitiska insatser är otillräckliga.

Kulturrådet ställer upp konkreta kulturpolitiska mål för i första hand statens insatser. Målen skall också kunna vara vägledande för kommuner och landsting. Till det kulturpolitiska området förs inte endast konst, litteratur, dans, film, teater, utställningsverksamhet utan även press, radio, TV och viss folkbildning.

De kulturpolitiska åtgärderna måste enligt kulturrådet inriktas och utformas med hänsyn till förutsättningar och behov hos olika grupper såsom barn, pensionärer och glesbygdsbefolkning. Kulturpolitiken måste mer medvetet än hittills samordnas med t ex utbildningspolitik och socialpolitik. Den kulturpolitiska aspekten måste beaktas i planeringen av den fysiska miljön. Först på det sättet kan kulturen ge vardagsmiljön ett rikare innehåll.

Utifrån målen föreslås en rad konkreta förändringar av organisationsformer, statsbidragssystem och lagstiftning. Bland frågor som tas upp är förstärkt stöd till amatörism och fria grupper, uppbyggnaden av länsinstitutioner inom olika kultursektorer, skyddet av kulturinstitutionernas yttrandefrihet, Riksteaterns och Rikskonserters verksamhet samt en omorganisation av den statliga kulturadministrationen.

Ny kulturpolitik består av två delar. Del 1 innehåller en beskrivning av nuläget och rådets förslag. Del 2 utgör en sammanfattning.

Ny kulturpolitik

Allmänna Förlaget

ISBN-91-38-00215-9